

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

25

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ
(ΟΜΙΛΙΕΣ ΙΣ' - ΛΔ')
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ
(ΛΟΓΟΙ Α' - Ζ')

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
Ἄπο τήν
ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ
Θεολόγο

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1988

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸν παρόντα τόμο δημοσιεύονται οἱ ὑπόλοιπες 19 Ὀμιλίες τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν* καθὼς καὶ οἱ 7 ὀμιλίες αὐτοῦ *Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον*. Ἡ εἰσαγωγή γιὰ τὸ σύνολο τῶν ὀμιλιῶν *Εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ* δημοσιεύεται στὸν 24ο τόμο.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ, ΟΜΙΛΙΕΣ Α΄-Ζ΄

Τὴν πρώτη ἡμέρα τοῦ ἔτους 387 ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐξεφώνησε στὴν Ἀντιόχεια τὴν Ὀμιλία εἰς τὰς Καλάνδας, δηλαδὴ στὴν πρωτοχρονιά, κατὰ τὴν ὁποία ἐωρταζόταν τὰ Σατουρνάλια, ἡ βακχικοῦ χαρακτῆρος ἑορτὴ τοῦ Ἡφαίστου.

Ἡ πρώτη ἀπὸ τῆς ὀμιλίας τῆς ὁμάδας πού περιέχονται σ' αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ τόμου ἀναφέρει ὅτι τὴν χθεσινὴ ἡμέρα τὴν σατανικὴ ἑορτὴ οἱ ἀκροατὲς μετέβαλαν σὲ πνευματικὴ ἑορτὴ. Ὁ τίτλος αὐτῆς τῆς ὀμιλίας, «Μετὰ τὰς Καλάνδας τῇ ἐξῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ λεχθεῖς» (λόγος), μαζὶ μὲ τῆς πρώτες φράσεις τῆς, δείχνει ὅτι ἐκφωνήθηκε τὴν ἐπομένη ἡμέρα ἀπὸ τὴν ὀμιλία εἰς τὰς Καλάνδας, δηλαδὴ τὴν 2 Ἰανουαρίου 387 στὴν Ἀντιόχεια.

Ἡ ἐμπειρία τῆς προηγούμενης ἡμέρας μὲ τὰ βακχικὰ ἔκτροπα τῶν κοσμικῶν καὶ τὴ νηφαλιότητα τῶν πιστῶν ἦταν εὐλογο νὰ δώσῃ τὸ θέμα καὶ στὴν παρούσα ὀμιλία. «Φέρε οὖν καὶ σήμερον κατὰ μέθης ὀπλίσωμεν τὴν γλῶσσαν»¹. Ἡ μέθη βέβαια, πού φέρει τόσα ἔκτροπα, σχετίζεται μὲ τὴν τρυφή καὶ τῆς διασκεδάσεις, κι' ἔτσι ὁ ὀμιλητὴς ὀδηγεῖται στὴν παραβολὴ τοῦ Πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου, πού ἔχει συντεθῆ μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀνέχειας καὶ τῆς σπατάλης².

1. Ὀμιλία 1,1.

2. Λουκᾶ 16,19-31.

Τὸ ἀντικείμενο τῆς παραβολῆς ἀποτελεῖ θέμα πού δεσπόζει σὲ ὅλες τὶς ὁμιλίες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πέμπτη ὅπως θὰ δοῦμε, ἀλλοῦ κυριαρχικῶς καὶ ἀλλοῦ συνοδευτικῶς.

Οἱ ἑπτὰ ὁμιλίες τῆς ομάδας αὐτῆς ἐκφωνήθηκαν στὴ σειρά, ὄχι βέβαια πάντοτε συνεχῶς, ἀλλὰ μερικὲς φορές διακεκομμένως· πάντως ὁμως σὲ σύντομο σχετικῶς χρονικὸ διάστημα.

Ἡ δευτέρα ὁμιλία ἐκφωνήθηκε λίγες ἡμέρες μετὰ τὴν πρώτη. Τὸ εἰσηγητικὸ θέμα μὲ τὸ ὁποῖο ξεκινάει εἶναι ὅτι «καὶ ψυχαι τῶν βιοθανάτων οὐ γίνονται δαίμονες». Βιοθάνατοι εἶναι αὐτοὶ πού πεθαίνουν μὲ βίαιο θάνατο, φονευόμενοι. Ὁ Χρυσόστομος διδάσκει σχετικά ὅτι τὴν ἄποψι ὅτι οἱ βιοθάνατοι γίνονται δαίμονες ὑπέβαλε στὴ σκέψι πολλῶν ὁ διάβολος μὲ τὴν ἐπιδίωξι νὰ σταματήσῃ τὴν εὐλάβεια τῶν Χριστιανῶν πρὸς τοὺς μάρτυρες τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τοὺς κατ' ἐξοχὴν βιοθανάτους³. Ἀλλὰ βέβαια τὸ κύριο θέμα καὶ σ' αὐτὴν εἶναι ἡ παραβολὴ περὶ τῆς μερίδας τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ Πλουσίου, καθὼς καὶ ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ κρίσις.

Ἡ τρίτη ὁμιλία κυριαρχεῖται πάλι ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ Λαζάρου, μὲ ιδιαίτερη ἔμφασι στὴν πλευρὰ τῆς θεοδικίας· «διατί οἱ μὲν δίκαιοι κινδύνοις πολλάκις περιπίπτουσιν, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ τούτοις διαφεύγουσιν;». Εἶναι φυσικὰ τὸ θέμα τῆς θεοδικίας.

Τὸ δευτερεῦον θέμα τῆς τέταρτης ὁμιλίας εἶναι τὸ φαινόμενο κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ συνειδὸς μᾶς ὑπενθυμίζει παλαιὰ ἁμαρτήματα. Ὅσο σκάβομε στὸ πνευματικὸ μεταλλεῖο τόσο περισσότερο θεῖα νοήματα ἀναβλύζουν⁴. Κύριο θέμα παραμένει ἡ παραβολὴ τοῦ Πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου.

Μὲ τὴν πέμπτη ὁμιλία δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Στὴν προηγούμενη εἶχε εἶπει «τῆς τοῦ Λαζάρου παραβολῆς τὸ τέλος ἀνάγκη τήμερον ἀποδοῦναι»⁵. Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ἀπ' αὐτὰ τὰ λόγια ὅτι τὸ θέμα θὰ ἔπαιρνε ἐδῶ κάποιο τέλος. Ὁ Χρυσόστομος ὁμως διαπίστωσε ὅτι ὑπῆρχαν μερικὲς πτυχές, πού χρειάζονταν κάποια πε-

3. Ὁμιλία 2,2.

4. Ὁμιλία 4,1.

5. Ὁμιλία 4,1.

ρισσότερη ανάπτυξι. Δέν ἐθεώρησε ὅμως σκόπιμο νὰ τὸ κάμη αὐτὸ μὲ τὴν ἀμέσως ἐπόμενη ὁμιλία, τὴν πέμπτη, καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴ κουράσῃ τοὺς ἀκροατὲς του, μὲ τὸ ἴδιο συνεχῶς θέμα· «ἵνα μὴ προσκορῆς ὑμῖν ὁ λόγος γένηται». Ἀναβάλλει λοιπὸν τὴν συνέχισι καὶ τῶρα ἀσχολεῖται μὲ ἄλλη ὑπόθεσι περὶ τῶν κεκοιμημένων⁶, ἂν καὶ ἡ διαπραγματεύσις αὐτὴ δέν εἶναι ἐντελῶς ξένη πρὸς τὴ σειρά.

Μὲ τὴν ἕκτη ὁμιλία ἐπιστρέφει στὸ κύριο θέμα τῆς παραβολῆς πού εἰσάγεται μὲ τὸν σχολιασμὸ τοῦ πρόσφατου τότε σεισμοῦ. Ὁ σεισμὸς ἔδειξε τὴ δύναμι καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. «Εἶδετε Θεοῦ δύναμιν; εἶδετε Θεοῦ φιλανθρωπίαν; Δύναμιν ὅτι ἐτίναξε τὴν οἰκουμένην, φιλανθρωπίαν ὅτι πίπτουσαν αὐτὴν ἔστησεν»⁷.

Στὴν ἑβδόμη καὶ τελευταία ὁμιλία τὸ θέμα εἰσάγεται μὲ τὴν παρατήρησι τῆς νέας συμμετοχῆς χριστιανικοῦ λαοῦ στὶς ἵπποδρομίες, πού ἐπιτιμᾶται ἐντονα καὶ συνεχίζεται μὲ τὴν ανάπτυξι τοῦ λογίου περὶ τῆς στενῆς πύλης. Συνδέεται ἔπειτα μὲ αὐτὸ ἡ παραβολὴ τοῦ Πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου, ἡ ὁποία ἔχει ἐδῶ ἐντελῶς βοηθητικὴ θέσι. Αὐτὴ ἡ ὁμιλία δέν φαίνεται ν' ἀποτελῆ συνέχεια τῶν προηγουμένων· εἶναι μᾶλλον ἀνεξάρτητη καὶ συνδέθηκε μὲ αὐτὲς ἐκδοτικῶς ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς συλλογεῖς λόγῳ τῆς παρουσίας τῆς παραβολῆς αὐτῆς πρὸς τὸ τέλος.

Ἀπὸ ἀποψι οὐσίας τοῦ περιεχομένου τῶν ὁμιλιῶν θ' ἀναφέρουμε δύο ἀξιόλογα σημεῖα.

Τὸ πρῶτο εἶναι σχετικὸ μὲ τὴ γνώμη τοῦ Χρυσοστόμου περὶ τῶν πλουσίων, ἡ ὁποία βέβαια εἶναι συναρτημένη μὲ τὴν κακὴ διαγωγὴ τοῦ πλουσίου τῆς παραβολῆς. Οἱ πλούσιοι εἶναι εἶδος ληστῶν πού ἐνεδρεύουν στοὺς δρόμους γιὰ ν' ἀρπάξουν τὰ πράγματα τῶν περαστικῶν, τὰ ὁποῖα κρύβουν σὲ σπήλαια. Ἐπομένως ἄς μὴ τοὺς καλοτυχίζουμε. «Μὴ τοίνυν μακαρίζωμεν αὐτοὺς διὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ ταλανίζωμεν διὰ τὰ μέλλοντα, διὰ τὸ φοβερόν ἐκεῖνο δικαστήριον»⁸. Σύμφωνα μὲ τὴ διατύπωσί του πλούσιος δέν εἶναι ἐκεῖνος πού κατέχει πολλὰ ἀλλ' ἐκεῖνος πού δέν χρειάζεται

7. Ὁμιλία 6,1.

8. Ὁμιλία 1,12.

πολλά· και πτωχός δὲν εἶναι ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει τίποτε, ἀλλ' ἐκεῖνος πού ἐπιθυμεῖ πολλά. Αὐτός εἶναι ὁ ὀρισμός τῆς πενίας καὶ τοῦ πλούτου⁹. Ἀλλὰ βέβαια αὐτός ὁ ὀρισμός δικαιώνει καὶ τὸν πλοῦτο, ὅταν ὁ κάτοχός του ἐνεργῆ σὰν οἰκονόμος τοῦ Θεοῦ.

Τὸ δεύτερο σημεῖο εἶναι σχετικὸ μὲ τὴν τύχη τῶν πτωχῶν καὶ τῶν πλουσίων, τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων, τώρα καὶ στὰ μετὰ θάνατον. Εἶναι τὸ περίφημο πρόβλημα τῆς θεοδικίας, πού διήκει διὰ μέσου ὄλων τῶν σελίδων τούτων τῶν ὁμιλιῶν. Ὅποιοι ἀπολαμβάνουν ἐδῶ βίο γεμᾶτο τρυφή, ἀνεσι, ἀδιαφορία καὶ ἀδικία, στὸ μέλλον θὰ βροῦν τὴ στέρησι, τὴν ἀνέχεια, τὴν τιμωρία· καὶ ἀντιστρόφως. Ὑπάρχει μιὰ ἀντιρροπία ἀνάμεσα στὴν ἐδῶ εὐπρέπεια καὶ στὴν κατὰ τὸ μέλλον ἀπόλαυσι τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, καθὼς καὶ ἀνάμεσα στὴν ἐδῶ ἀταξία καὶ στὴν κατὰ τὸ μέλλον τιμωρία¹⁰.

Τὸ κείμενο τῶν ὁμιλιῶν λαμβάνεται ἀπὸ τὴν PG 48, 963-1052.

9. Ὅμιλία 2,1.

10. Βλ. ἰδίως Ὅμιλία 3,6. 3,9

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ
(ΟΜΙΛΙΕΣ ΙΣ' - ΛΔ')

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣ'

(Έβρ. 9,15-23)

«Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστίν, ὅπως θανάτου
γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβά-
σεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου
κληρονομίας. Ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι
5 τοῦ διεθεμένου· διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε
ἰσχύει ὅτε ζῆ ὁ διεθέμενος. Ὅθεν οὐδὲ ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος
ἐγκεκαίνισται».

1. Εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν ἀσθενεστέρως διακειμένων καὶ ἀπὸ
τοῦ τετελευτηκέσαι τὸν Χριστὸν μάλιστα ἀπιστεῖν ταῖς ἐπαγγελίαις
10 αὐτοῦ. Ὁ τοίνυν Παῦλος τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν ἐκ περιουσίας ἀνα-
τρέπων, τοῦτο τίθησι τὸ ὑπόδειγμα, ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας λα-
βῶν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο χρὴ θαρρεῖν, φησί.
Διὰ τί; Ὅτι οὐ ζώντων τῶν διεθεμένων, ἀλλ' ἀποθανόντων, τότε
βέβαιοί εἰσιν αἱ διαθήκαι, καὶ τὴν ἰσχὺν λαμβάνουσι. Διὸ καὶ οὕτως
15 ἄρχεται λέγων, καὶ διὰ τοῦτό φησι· «Καινῆς Διαθήκης μεσίτης
ἐστίν». Ἡ διαθήκη πρὸς τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ γίνεται τῆς τελευτῆς.
Τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ διαθήκη, τοὺς μὲν κληρονόμους ἔχει, τοὺς δὲ
ἀποκληρονόμους. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα περὶ μὲν τῶν κληρονόμων
φησὶν ὁ Χριστός· «θέλω ἵν', ὅπου ἐγὼ εἶμι, καὶ οὗτοι ᾧσι». Καὶ
20 πάλιν περὶ τῶν ἀποκληρονόμων ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «οὐ περὶ
πάντων ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν
εἰς ἐμέ».

Ἡ διαθήκη πάλιν τὰ μὲν τοῦ διεθεμένου ἔχει, τὰ δὲ τῶν δε-

1. Ἰω. 17,24.

2. Ἰω. 17,20.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣ'

(Εβρ. 9,15-23)

Καὶ γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς εἶναι μεσίτης νέας διαθήκης, ὥστε, μετὰ τὸν θάνατο ποῦ συνέβηκε γιὰ τὴ συγχώρησι τῶν παραβάσεων ποῦ ἔγιναν κατὰ τὴν πρώτη διαθήκη, νὰ λάβουν τὴν ἐπαγγελία τῆς αἰώνιας κληρονομιάς οἱ προσκεκλημένοι καὶ πιστοί. Διότι ὅπου ὑπάρχει διαθήκη, γιὰ νὰ εἶναι ἔγκυρη καὶ βεβαία πρέπει νὰ ἔχη πεθάνει ὁ διαθέτης, ἀφοῦ δὲν ἰσχύει ὅσο ζῆ ἀκόμη ὁ διαθέτης. Γι' αὐτὸ οὔτε ἡ πρώτη διαθήκη ἐγκαινιάσθηκε χωρὶς αἷμα.

1 Ἦταν φυσικὸ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἦταν ἀσθενέστεροι ὡς πρὸς τὴν πίστι καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι εἶχε πεθάνει ὁ Χριστὸς νὰ ἀμφιβάλλουν ἀκόμη περισσότερο γιὰ τὴν ἐκπλήρωσι τῶν ὑποσχέσεων του. Ὁ Παῦλος λοιπὸν γιὰ ν' ἀνατρέψη πάση θυσία αὐτὴν τὴν ὑπόνοια παραθέτει αὐτὸ τὸ παράδειγμα, λαμβάνοντάς το ἀπὸ τὰ ὅσα συνηθίζονται μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχετε θάρρος, λέγει. Γιατί; Διότι τότε οἱ διαθήκες εἶναι ἔγκυρες καὶ ἔχουν ἰσχύ, ὄχι ὅταν ζοῦν οἱ διαθέτες, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔχουν πεθάνει. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζει ἔτσι τὴν ὁμιλία του καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ λέγει· «ὁ Χριστὸς εἶναι μεσίτης νέας διαθήκης». Ἡ διαθήκη γίνεται πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς. Καὶ εἶναι τέτοια ἡ διαθήκη, ὥστε ἄλλους τοὺς κάμνει κληρονόμους, ἐνῶ ἄλλους τοὺς ἀποκληρώνει. Ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει ὁ Χριστὸς γιὰ τοὺς κληρονόμους· «θέλω ὅπου εἶμαι ἐγὼ νὰ εἶναι κι' αὐτοί»¹. Καὶ πάλι ἄκουε αὐτὸν τί λέγει γιὰ ἐκείνους ποῦ ἀποκλείει ἀπὸ τὴν κληρονομία· «δὲν σὲ παρακαλῶ γιὰ ὄλους, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους ποῦ θὰ πιστέψουν διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν μαθητῶν μου σὲ μένα»².

Ἡ διαθήκη πάλι περιέχει καὶ τίς ἐπιθυμίες τοῦ διαθέτη καὶ τίς

χομένων· ὥστε τὰ μὲν αὐτοὺς λαβεῖν, τὰ δὲ ποιῆσαι. Οὕτω καὶ ἐν-
ταῦθα· μετὰ γὰρ τὸ ἐπαγγείλασθαι μυρία, ἀπαιτεῖ καὶ τὰ παρ' αὐ-
τῶν, λέγων· «ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν». Πάλιν ὀφείλει ἡ δια-
θήκη μάρτυρας ἔχειν· καὶ ἄκουε αὐτοῦ πάλιν λέγοντος· «ἐγὼ εἰμι ὁ
5 μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πα-
τὴρ»· καὶ πάλιν· «ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ», περὶ τοῦ Παρα-
κλήτου λέγων· καὶ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους ἀπέστειλε λέγων·
διαμαρτύρασθε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ διὰ τοῦτό φησιν, «Διαθή-
κης Καινῆς μεσίτης ἐστί».

10 Τί ἐστί «μεσίτης»; Ὁ μεσίτης οὐκ ἔτι ἐστί κύριος τοῦ πρά-
γματος οὐδ' ἐστί μεσίτης, ἀλλ' ἕτερον μὲν τὸ πρᾶγμα, ἕτερος δὲ ὁ με-
σίτης· οἶον, μεσίτης γάμου γίνεται, οὐχ ὁ γαμῶν, ἀλλ' ὁ τῷ μέλλον-
τι ἄγεσθαι συμπράττων. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα μεσίτης ὁ Υἱὸς ἐγένε-
το τοῦ Πατρὸς καὶ ἡμῶν. Οὐκ ἠθέλεν ἡμῖν ἀφεῖναι ὁ Πατὴρ τὴν
15 κληρονομίαν ταύτην, ἀλλ' ὠργίζετο πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐχαλέπαινεν ὡς
πρὸς ἀπηλλοτριωμένους· μεσίτης τοίνυν ἐγένετο ἡμῶν καὶ αὐτοῦ
καὶ ἔπεισεν αὐτόν. Καὶ ὄρα πῶς μεσίτης ἐγένετο, λόγους ἀπήγαγε
καὶ ἤγαγε, τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν διαπορθμεύων καὶ τὸν θάνα-
τον προστιθείς· προσκεκρουκότες ἦμεν, ἀποθανεῖν ὀφείλομεν,
20 ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς ἀξίους τῆς διαθήκης.
Ταύτη τοι καὶ βεβαία ἐστὶν ἡ διαθήκη, ἢ οὐκ εἰς ἀναξίους λοιπὸν
γέγονε.

Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν, ἅτε ὡς Πατὴρ πρὸς υἱοῦς διέθετο·
ἐπειδὴ δὲ ἀνάξιοι γεγόναμεν, οὐκέτι διαθήκης, ἀλλὰ τιμωρίας ἔδει.
25 Τί τοίνυν μέγα φρονεῖς, φησίν, ἐπὶ τῷ νόμῳ; Εἰς τοσαύτην γὰρ
ἡμᾶς κατέστησεν ἁμαρτίαν, ὡς μὴ ἂν σωθῆναί ποτε· εἰ μὴ ὁ Δε-
σπότης ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, οὐκ ἂν ἴσχυσεν ὁ νόμος· ἀσθε-
νῆς γὰρ ἦν. Οὐκέτι δὲ αὐτὸ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας βεβαιοῖ μό-
νον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ συμβεβηκότων· ὁ μάλιστα

3. Ἰω. 13,34.

4. Ἰω. 8,18.

5. Ἰω. 15,26.

ὑποχρεώσεις τῶν κληρονόμων· ἐπομένως ἡ διαθήκη ἀναφέρει καὶ αὐτὰ πού θὰ λάβουν οἱ κληρονόμοι καὶ ἐκεῖνα πού εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκτελέσουν. Ἔτσι κι' ἐδῶ· μετὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποσχέσεων πού δίνει, ζητᾶ καὶ ἀπ' αὐτοὺς νὰ ἐκπληρώσουν τὶς ὑποχρεώσεις τους, λέγοντας· «σᾶς δίνω καινούργια ἐντολή»³. Ἐπίσης πρέπει ἡ διαθήκη νὰ ἔχη μάρτυρες· καὶ ἄκουσε πάλι τί λέγει ὁ Χριστὸς στὴν περίπτωση αὐτή· «ἐγὼ εἶμαι πού δίνω μαρτυρία γιὰ τὸν ἑαυτό μου, καὶ ἐπίσης δίνει μαρτυρία γιὰ μένα καὶ ὁ Πατέρας πού μὲ ἔστειλε στὸν κόσμον»⁴ καὶ πάλι λέγει· «ἐκεῖνος θὰ δώσῃ μαρτυρία γιὰ μένα»⁵, μιλώντας γιὰ τὸν Παράκλητο. Καὶ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους τοὺς ἔστειλε γιὰ τὸ κήρυγμα, λέγοντάς τους· «γίνετε μάρτυρές μου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Γι' αὐτὸ λέγει, «εἶναι μεσίτης νέας διαθήκης».

Τί σημαίνει «μεσίτης»; Ὁ μεσίτης δὲν εἶναι πλέον κύριος τοῦ πράγματος, τοῦ ὁποίου εἶναι μεσίτης, ἀλλὰ ἄλλο εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ ἄλλος ὁ μεσίτης· γιὰ παράδειγμα, μεσίτης γάμου γίνεται ὄχι ἐκεῖνος πού συνάπτει γάμο, ἀλλ' αὐτὸς πού βοηθᾶ ἐκεῖνον πού πρόκειται νὰ συνάψῃ τὸν γάμο. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὁ Υἱὸς ἔγινε μεσίτης ἀνάμεσα στὸν Πατέρα καὶ σ' ἐμᾶς. Δὲν ἤθελε ὁ Πατέρας νὰ μᾶς ἀφήσῃ αὐτὴν τὴν κληρονομία, ἀλλ' ἦταν ὠργισμένος ἐναντίον μας καὶ φερόταν μὲ ἀγανάκτησι σὰν νὰ ἤμασταν ἀποκληρωμένοι· ἔγινε λοιπὸν μεσίτης ὁ Χριστὸς ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' αὐτὸν καὶ τὸν ἔπεισε. Καὶ πρόσεχε πῶς ἔγινε μεσίτης· προσευχήθηκε γιὰ μᾶς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἔφερε ἀπὸ ἐκεῖνον πρὸς ἐμᾶς τοὺς λόγους του, προσθέτοντας στὸ τέλος καὶ τὸν θάνατό του· εἶχαμε συγκρουσθῆ μὲ τὸν Θεό, γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ πεθάνουμε· πέθανε ὁμως ἐκεῖνος γιὰ μᾶς καὶ μᾶς ἔκανε ἄξιους τῆς διαθήκης. Μ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο ἔγινε ἔγκυρη ἡ διαθήκη, καὶ ἡ ὁποία ἔτσι δὲν ἔγινε πρὸς ἀνάξιους.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δηλαδὴ ἔκανε τὴν διαθήκη του σὰν πατέρας πρὸς τὰ παιδιά του· ἐπειδὴ ὁμως φανήκαμε ἀνάξιοι, μᾶς χρειαζόταν ὄχι διαθήκη, ἀλλὰ τιμωρία. Γιατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι, λέγει, γιὰ τὸν νόμο; Διότι σὲ τόσο μεγάλη ἁμαρτία μᾶς ὠδήγησε, ὥστε δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ σωθοῦμε ποτέ· ἐὰν ὁ Κύριός μας δὲν πέθαινε γιὰ μᾶς, δὲν θᾶ μπορούσε νὰ μᾶς σώσῃ ὁ νόμος· διότι ἦταν ἀνίσχυρος. Καὶ αὐτὸ τὸ βεβαιώνει ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτὸ πού συμβαίνει συνήθως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα πού συνέβηκαν

αὐτοὺς ἐπήγετο. Ἄλλ' οὐδεὶς, φησὶν, ἦν ὁ τετελευτηκῶς ἐκεῖ· πῶς οὖν ἐκείνη βεβαία; Διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, φησί. Πῶς; Καὶ γὰρ ἐκεῖ αἷμα, ὡσπερ ἐνταῦθα αἷμα. Εἰ δὲ μὴ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα, μὴ θαυμάσης· τύπος γὰρ ἦν· διὸ καὶ λέγει, «ὄθεν οὐδὲ ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνισται». Τί ἐστίν, «ἐγκεκαίνισται»; βεβαία γέγονεν, ἐκυρῶθη. «Ὅθεν», τουτέστι διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔδει τῆς διαθήκης τὸ σύμβολον εἶναι καὶ τῆς τελευτῆς.

2. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, τὸ βιβλίον ἐρραντίζετο τῆς διαθήκης; «Λαληθείσης γάρ, φησί, «πάσης τῆς ἐντολῆς κατὰ νόμον ὑπὸ Μωϋσέως παντὶ τῷ λαῷ λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐρράντιζε, λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός». Τίνος οὖν ἔνεκεν, εἶπέ μοι, τὸ βιβλίον ραντίζεται τῆς διαθήκης καὶ ὁ λαός; Ἡ τοῦ τιμίου αἵματος ἀνωθεν σχηματιζομένου τύπος τις ἐκεῖνο τὸ αἷμα καὶ τὰ ἄλλα ἐγίνετο. Τί δήποτε δὲ καὶ μετὰ ὑσσώπου; Ὅτι πυκνὸν καὶ ἀπαλὸν ὑπάρχον, κρατητικὸν τοῦ αἵματος ἦν. Τί δαὶ τὸ ὕδωρ; Καὶ τοῦτο ὡς χαρακτηρίζον τὴν δι' ὕδατος κάθαρσιν. Τί δὲ τὸ ἔριον; Καὶ τοῦτο παρελαμβάνετο, ὥστε κατέχεσθαι τὸ αἷμα. Δείκνυσιν ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ ὄν καὶ αἷμα καὶ ὕδωρ· τὸ γὰρ βάπτισμα αὐτοῦ τοῦ πάθους ἐστὶ σύμβολον.

«Καὶ τὴν σκηνην δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως ἐρράντισε. Καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἵματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις». Διὰ τί τὸ «σχεδὸν» εἶπε; διὰ τί αὐτὸ ἐκόλασεν; Ἐπειδὴ ἐκεῖνα οὐχ ἦν καθαρισμὸς τέλειος, οὐδὲ ἄφεσις τελεία, ἀλλὰ ἡμιτελής καὶ ἐν ἐλαχίστῳ μέρει· ἐνταῦθα δέ· «τοῦτο τὸ αἷμα», φησί, «τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν». Ποῦ τοίνυν τὸ βιβλίον ἐκάθαρε τὰς διανοίας αὐτῶν; Αὐτοὶ ἄρα ἦσαν βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ποῦ δὲ τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας; Αὐτοὶ εἰσι.

στήν Παλαιὰ Διαθήκη, πρᾶγμα πού κατ' ἐξοχήν ἐπειθε αὐτούς. Ἄλλὰ κανεῖς, λέγει, δὲν εἶχε πεθάνει ἐκεῖ. Πῶς λοιπὸν ἡ διαθήκη ἐκείνη εἶναι ἔγκυρη; Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, λέγει. Πῶς; Καθόσον καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχε αἷμα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ. Ἐὰν ὁμως δὲν ἦταν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, μὴν ἀπορήσης· διότι ἦταν τύπος τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· γι' αὐτὸ λέγει, «ἐπομένως οὔτε ἡ πρώτη διαθήκη εἶχε ἐγκαινιασθῆ χωρὶς αἷμα». Τί σημαίνει, «ἐγκαινιάσθηκε»; Βεβαιώθηκε, ἔγινε ἔγκυρη. Ἄρα γι' αὐτό, δηλαδὴ γι' αὐτὸν τὸν λόγο, λέγει, χρειαζόταν νὰ ὑπάρχη τὸ σύμβολο τῆς διαθήκης καὶ τοῦ θανάτου.

2. Ἀλήθεια, πές μου, γιὰ ποιὸν λόγο ραντιζόταν μὲ αἷμα τὸ βιβλίο τῆς διαθήκης; Διότι, λέγει, «ἀφοῦ δόθηκαν ὅλες οἱ ὁδηγίες, ὅσον ἀφορᾶ τὸν νόμο, ἀπὸ τὸν Μωϋσῆ σὲ ὅλον τὸν λαό, πῆρε τότε τὸ αἷμα τῶν μοσχαριῶν μαζί μὲ νερὸ καὶ κόκκινο μαλλί καὶ ὕσσωπο, καὶ ράντισε καὶ τὸ βιβλίο τοῦ νόμου καὶ ὅλον τὸν λαό, λέγοντας· αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, τὴν ὁποία μοῦ παρήγγειλε ὁ Θεὸς νὰ κάνω μ' ἐσᾶς». Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν, πές μου, ραντίζεται τὸ βιβλίο τῆς διαθήκης καὶ ὁ λαός; Ἐπειδὴ τὸ αἷμα ἐκεῖνο ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἦταν τύπος τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ πού δινόταν ἀπὸ τὸν οὐρανό. Καὶ γιατί ὁ ραντισμὸς γινόταν μὲ ὕσσωπο; Ἐπειδὴ ὁ ὕσσωπος εἶναι πυκνὸς καὶ ἀπαλὸς καὶ μπορεῖ νὰ κρατᾶ τὸ αἷμα. Καὶ τί χρειαζόταν τὸ νερό; Κι' αὐτὸ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ δηλώσῃ τὸν καθαρισμὸ πού γίνεται μὲ τὸ νερό. Τί χρειαζόταν ἐπίσης τὸ μαλλί; Καὶ αὐτὸ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ νὰ κατακρατῆ τὸ αἷμα. Δείχνει ἐδῶ ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὸ αἷμα καὶ τὸ νερό· διότι τὸ βάπτισμα συμβολίζει τὸ ἴδιο τὸ πάθος.

«Ἀλλὰ καὶ τῆ σκηνῆ τοῦ μαρτυρίου καὶ ὅλα τὰ σκεύη τῆς λατρείας τὰ ράντισε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ αἷμα». Καὶ σχεδὸν μὲ αἷμα καθαρίζονται ὅλα σύμφωνα μὲ τὸν νόμο, καὶ χωρὶς αἱματοχυσία δὲν γίνεται ἄφεσις ἁμαρτιῶν. Γιατί εἶπε τὸ «σχεδόν»; Γιατί τὸ περιώρισε; Ἐπειδὴ ὅλα ἐκεῖνα δὲν ἦταν καθαρισμὸς τέλειος, οὔτε ἄφεσις τελεία, ἀλλ' ἦταν ἡμιτελής καὶ γινόταν σ' ἐλάχιστο μέρος· ἐνῶ ἐδῶ λέγει· «αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα μου τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὁποῖο χύνεται γιὰ τὴν ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν»⁶. Ποῦ λοιπὸν τὸ βιβλίο καθάριζε τίς διάνοιες αὐτῶν; Ἄρα αὐτοὶ ἦταν βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ποῦ εἶναι ἐπίσης τὰ σκεύη τῆς λατρείας; Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἶναι. Ποῦ

Ποῦ δὲ ἡ σκηνή; Αὐτοὶ εἰσι πάλιν· «ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω», φησὶν.

Ἄλλ' οὐκ ἐρίω κοκκίνω οὐδὲ ὑσώπῳ ἐρράντισεν ἐνταῦθα. Τί δήποτε; Οὐ γὰρ σωματικὸς ὁ καθαρισμὸς ἦν, ἀλλὰ πνευματικὸς, καὶ τὸ αἷμα πνευματικόν. Πῶς; Οὐκ ἀπὸ σώματος γὰρ ἔρρει ἀλόγων, ἀλλὰ σώματος ἀπὸ Πνεύματος κατασκευασθέντος. Τούτῳ ἡμᾶς οὐ Μωϋσῆς, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐρράντισε τῷ αἵματι, διὰ τοῦ λόγου τοῦ λεχθέντος, «τοῦτο τὸ αἷμα τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν». Οὗτος ὁ λόγος ἀντὶ ὑσώπου τῷ αἵματι ἐμβα-
10 φείς, πάντας περιρραίνει. Κάκει μὲν τὸ σῶμα ἐξώθεν ἐκαθαίρετο· σωματικὸς γὰρ ὁ καθαρισμὸς ἦν· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ πνευματικὸς ἐστὶν ὁ καθαρισμὸς, εἰς τὴν ψυχὴν εἰσέρχεται καὶ καθαίρει, οὐχ ἀπλῶς περιρραϊνόμενος, ἀλλὰ πηγάζων ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Ἴσασιν οἱ μεμνημένοι τὰ λεγόμενα. Καὶ ἐπ' ἐκείνων μὲν αὐτὴν τὴν
15 ἐπιφάνειαν ἔρραϊνε, καὶ πάλιν ἀπενίπτειτο ὁ ραντιζόμενος· οὐ γὰρ δὴ ἡμαγμένος ἀεὶ περιῆει· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ ἀναμίγνυται τὸ αἷμα ρωμαλέαν αὐτὴν ποιοῦν καὶ ἀγνήν, καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἀμήχανον κάλλος ἄγον. Δείκνυσι δὴ λοιπὸν τὸν θάνατον οὐ μόνον βεβαιώσεως, ἀλλὰ καὶ καθαρμοῦ αἰτίον. Ἐπειδὴ
20 γὰρ ἡ τελευτὴ μιὰρὸν πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι, καὶ μάλιστα ἡ διὰ σταυροῦ, λέγει ὅτι ἐκάθαρε, καὶ ἐκάθαρε τιμίαν κάθαρσιν καὶ ἐπὶ μείζοσι· διὰ τοῦτο αἱ θυσίαι προῦλαβον, διὰ τὸ αἷμα τοῦτο· διὰ τοῦτο ἄμνοί, διὰ τοῦτο ἅπαντα ἐγένετο.

«Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τού-
25 τοις καθαρίζεσθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας». Καὶ πῶς ἐστὶν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς; τίνα δὲ καλεῖ τὰ «ἐν τοῖς οὐρανοῖς» νῦν; ἼΑρα τὸν οὐρανόν; ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους; Οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα. ἼΑρα «ἐν τοῖς οὐρανοῖς» τὰ ἡμέτερα καὶ ἐπουράνια, κἂν ἐν τῇ γῆ ἐπιτελῆται. Ἐπεὶ καὶ ἀγγε-
30 λοι ἐν τῇ γῆ εἰσιν, ἀλλ' ἐπουράνιοι λέγονται· καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐπὶ

εἶναι καὶ ἡ σκηνή; Αὐτοὶ εἶναι πάλι· διότι λέγει, «θὰ κατοικήσω μέσα τους καὶ θὰ περπατήσω ανάμεσά τους»⁷.

Ἐδῶ ὁμοίως ὁ ραντισμὸς δὲν ἐγίνε οὔτε μὲ κόκκινο μαλλί, οὔτε μὲ ὕσσωπο. Γιατί ἄραγε; Διότι ἡ κάθαρσις δὲν ἦταν σωματική, ἀλλὰ πνευματική, καὶ τὸ αἷμα ἦταν πνευματικόν. Πῶς; Διότι δὲν ἔρρε ἀπὸ σῶμα ἀλόγων, ἀλλὰ ἀπὸ σῶμα πού κατασκευάσθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Μ' αὐτὸ τὸ αἷμα μᾶς ράντισε ὄχι ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ ὁ Χριστός, μὲ τὰ λόγια πού εἶπε· «αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα μου τῆς Καινῆς Διαθήκης πού χύνεται γιὰ ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν». Αὐτὸς ὁ λόγος βαμμένος μὲ τὸ αἷμα, ἀντὶ ὕσσωπου, τοὺς καθαρίζει ὅλους τελείως. Καὶ ἐκεῖ τὸ σῶμα καθαρίζεται ἐξωτερικά· διότι ὁ καθαρισμὸς ἦταν σωματικὸς· ἐνῶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ὁ καθαρισμὸς εἶναι πνευματικὸς, μπαίνει μέσα στὴν ψυχὴ καὶ δὲν τὴν ραντίζει ἀπλῶς ἐξωτερικά, ἀλλὰ τὴν καθαρίζει, σὰν μιὰ πηγὴ πού πηγάζει μέσα στὶς ψυχές μας. Γνωρίζουν οἱ μνημένοι αὐτὰ πού λέγω. Στὴν περίπτωσι βέβαια ἐκείνων τὸ αἷμα ράντιζε μόνο τὴν ἐπιφάνεια καὶ πάλι νιβόταν ὁ ραντιζόμενος· διότι δὲν κυκλοφοροῦσε πάντοτε ραντισμένος μὲ τὸ αἷμα· στὴν περίπτωσι ὁμοίως τῆς ψυχῆς δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ τὸ αἷμα ἀναμιγνύεται μὲ τὴν ἴδια τὴν οὐσία τῆς ψυχῆς, τὴν κάμνει ρωμαλέα καὶ ἀγνή καὶ τὴν ὀδηγεῖ πρὸς αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀκατάληπτο κάλλος. Πράγματι λοιπὸν παρουσιάζει τὸν θάνατο ὄχι μόνο σὰν αἰτία ἐγκυρότητας τῆς διαθήκης, ἀλλὰ καὶ καθαρισμοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ θάνατος θεωροῦνταν ὅτι εἶναι ἀκάθαρτο πρᾶγμα καὶ μάλιστα ὁ σταυρικὸς θάνατος, λέγει ὅτι μᾶς καθάρισε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, καὶ μᾶς καθάρισε τέλεια καὶ γιὰ πράγματα μεγαλύτερα· γι' αὐτὸ προηγήθηκαν οἱ θυσίες ἐκεῖνες, γιὰ τὸ αἷμα αὐτό· γι' αὐτὸ σφάζονταν ἄμνοι καὶ γι' αὐτὸ γίνονταν ὅλα τὰ ἄλλα.

«Ἦταν λοιπὸν ἀνάγκη ἐκεῖνα πού ἦταν τύπος τῶν οὐρανίων πραγμάτων νὰ καθαρίζονται μὲ τέτοιο τρόπο, ἐνῶ τὰ ἐπουράνια μὲ τελειότερες θυσίες ἀπὸ αὐτές». Καὶ πῶς εἶναι τύποι τῶν οὐρανίων πραγμάτων; Καὶ ποιά εἶναι αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐδῶ ὀνομάζει οὐράνια; Μήπως ἐννοεῖ τὸν οὐρανόν; μήπως τοὺς ἀγγέλους; Τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ τὰ δικά μας. Ἐπομένως τὰ δικά μας βρίσκονται στοὺς οὐρανοὺς καὶ εἶναι ἐπουράνια, ἔστω κι' ἂν πραγματοποιοῦνται στὴ γῆ. Διότι καὶ οἱ ἄγγελοι βρίσκονται στὴ γῆ, ἀλλ' ὀνομάζονται ἐπουράνιοι· καὶ τὰ χερουβὶμ φανερώθηκαν στὴ γῆ, ἀλλ' εἶναι ἐπουράνια.

τῆς γῆς ἐφάνη, ἀλλ' ἐπουράνιά ἐστι. Καὶ τί λέγω ἐφάνη; Ἐπὶ τῆς
 γῆς μὲν οὖν διάγει, ὡσπερ οὖν ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἀλλ' οὐδὲν ἐκώ-
 λυσε τοῦτο· ἐπουρανία γὰρ καὶ οὕτως ἐστί. Καὶ ἡμῶν τὸ πολίτευμά
 ἐστὶν ἐν οὐρανοῖς, καίτοι ἐνταῦθα πολιτευόμεθα. «Αὐτὰ δὲ τὰ
 5 ἐπουράνια»· τουτέστι, τὴν φιλοσοφίαν τὴν παρ' ἡμῖν, τοὺς ἐκεῖ κε-
 κλημένους. «Κρεῖττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας». Τὸ κρεῖττον καλοῦ-
 τινός ἐστι κρεῖττον· ἄρα καλὰ γεγόνασι, καὶ τὰ ὑποδείγματα τῶν ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς. Οὐκ ἂν γὰρ οὐδὲ τὰ ὑποδείγματα πονηρὰ ἦν, ἐπεὶ
 κάκεῖνα ἂν εἶη πονηρὰ ὧν ἐστὶν ὑποδείγματα.

10 Εἰ τοίνυν ἐπουράνιοι ἡμεῖς καὶ τοιαύτης οὐσίας ἐτύχομεν,
 φρίζωμεν· μηκέτι μένωμεν ἐν τῇ γῇ· ἔξεστι γὰρ μὴ εἶναι ἐν τῇ γῇ
 καὶ νῦν τὸν βουλόμενον. Τὸ γὰρ εἶναι ἐν τῇ γῇ καὶ μὴ εἶναι, τρῶπω
 καὶ προαιρέσει γίνεται· οἷόν τι λέγω· Ὁ Θεὸς λέγεται εἶναι ἐν τῷ
 οὐρανῷ· διὰ τί; οὐ τόπω ἀποκλειδόμενος, μὴ γένοιτο, οὐδὲ τὴν γῆν

15 ἔρημον τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀφείς, ἀλλὰ τῇ σχέσει καὶ τῇ οἰκειώ-
 σει τῇ πρὸς τοὺς ἀγγέλους. Ἄν τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἐγγὺς ὦμεν τοῦ
 Θεοῦ, ἐν οὐρανῷ ἐσμεν. Τί γὰρ μοι μέλει τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν ὁρῶ
 τὸν Δεσπότην τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν αὐτὸς οὐρανὸς γένωμαι; «Ἐλευ-
 σόμεθα», γὰρ φησιν, «ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ μου καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ

20 ποιήσωμεν». Ποιήσωμεν οὖν ἡμῶν τὴν ψυχὴν οὐρανόν. Φαιδρὸς
 ἐστὶν ὁ οὐρανὸς τῇ φύσει· οὐδὲ γὰρ ἐν χειμῶνι μέλας γίνεται· οὐ
 γὰρ αὐτὸς μεταβάλλει τὴν ὄψιν, ἀλλ' αἱ νεφέλαι συνδραμοῦσαι κα-
 λυπτουσιν αὐτόν. Ὁ οὐρανὸς ἥλιον ἔχει· ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἥλιον δι-
 καιοσύνης. Εἶπον, ἔξεστι γενέσθαι ὡς οὐρανόν· καὶ ὁρῶ ὅτι καὶ

25 βελτίονα γενέσθαι τοῦ οὐρανοῦ ἔξεστι. Πῶς; Ὅταν τὸν Δεσπότην
 τοῦ ἡλίου ἔχωμεν. Ὁ οὐρανὸς πάντοθεν ἐστὶ καθαρὸς καὶ ἀκηλί-
 δωτος, οὐκ ἐν χειμῶνι, οὐκ ἐν νυκτὶ μεταβάλλεται. Μὴ τοίνυν μηδὲ
 ἡμεῖς μήτε ἐν ταῖς θλίψεσι, μήτε ἐν ταῖς μεθοδείαις τοῦ διαβόλου
 τοῦτο πάσχωμεν, ἀλλὰ μένωμεν ἀκηλίδωτοι καὶ καθαροί. Ὁ οὐρα-

30 νός ἐστὶν ὑψηλὸς καὶ πολὺ τῆς γῆς ἀπέχων. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιή-
 σωμεν, ἀποστήσωμεν ἑαυτοὺς τῆς γῆς καὶ πρὸς τὸ ὕψος ἀρθῶμεν
 ἐκεῖνο.

Καὶ γιατί λέγω 'φανερῶθηκαν'; Πράγματι ζοῦν ἐπάνω στὴ γῆ, ὅπως ἀκριβῶς στὸν παράδεισο. Καὶ σὲ τίποτε δὲν τοὺς ἐμπόδισε αὐτό· διότι ἐπουράνια εἶναι καὶ αὐτὴ ἔτσι ὅπως εἶναι. Καὶ τὸ δικό μας πολίτευμα εἶναι στοὺς οὐρανοὺς, ἂν καὶ ζοῦμε ἐπάνω στὴ γῆ. «Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἐπουράνια» δηλαδή, ὁ ὅλος ἐνάρετος τρόπος τῆς ζωῆς μας, ὅλοι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν προσκληθῆ γιὰ τὸν οὐρανό. «Πρέπει νὰ καθαρίζονται μὲ τελειότερες θυσίες ἀπὸ αὐτές». Τὸ τελειότερο εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάποιο ποὺ εἶναι καλό· ἐπομένως καλὰ ἔχουν γίνει καὶ ἐκεῖνα ποὺ χρησιμοποιήθηκαν σὰν τύποι τῶν οὐρανίων. Πράγματι δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ τὰ ὑποδείγματα νὰ εἶναι κακὰ, διότι τότε θὰ ἦταν κακὰ κι' ἐκεῖνα τῶν ὁποίων αὐτὰ εἶναι ὑποδείγματα.

3. Ἐὰν λοιπὸν ἐμεῖς εἴμαστε ἐπουράνιοι καὶ ἀξιοθήκαμε τέτοιας περιουσίας, ἅς φρίξουμε· ἅς μὴ μένουμε πιά στὴ γῆ· διότι εἶναι δυνατὸ καὶ τώρα ὅποιος θέλει νὰ μὴ μένη στὴ γῆ. Καθόσον τὸ νὰ μένη κανεὶς στὴ γῆ καὶ τὸ νὰ μὴ μένη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς καὶ τὴν προαίρεσι· ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω. Ὁ Θεὸς λέγεται ὅτι εἶναι στὸν οὐρανό· γιατί; Ὅχι τάχα ὅτι περιορίζεται σὲ τόπο, μὴ γένοιτο, οὔτε ὅτι ἄφησε τὴ γῆ ἔρημη ἀπὸ τὴν παρουσία του, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς σχέσεως καὶ τῆς οἰκειότητος ποὺ ἔχει πρὸς τοὺς ἀγγέλους. Ἄν λοιπὸν καὶ ἐμεῖς πλησιάσουμε τὸν Θεό, θὰ εἴμαστε στὸν οὐρανό. Ἀλήθεια, τί μ' ἐνδιαφέρει ὁ οὐρανός, ὅταν βλέπω τὸν Δεσπότη τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν ὁ ἴδιος γίνωμαι οὐρανός; Διότι λέγει, «θὰ ἔρθουμε ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου καὶ θὰ κατοικήσουμε μαζί του»⁸. Ἄς κάνουμε λοιπὸν τὴν ψυχὴ μας οὐρανό. Εἶναι λαμπρὸς ὁ οὐρανός ἐκ φύσεως· ἀφοῦ οὔτε κατὰ τὸν χειμῶνα γίνεται μαῦρος· διότι δὲν μεταβάλλει αὐτὸς τὴν ὄψι του, ἀλλὰ τὰ σύννεφα συγκεντρώνονται καὶ τὸν καλύπτουν. Ὁ οὐρανός ἔχει τὸν ἥλιο· ἔχουμε κι' ἐμεῖς τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης. Εἶπα, ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουμε σὰν τὸν οὐρανό· καὶ βλέπω ὅτι μπορούμε νὰ γίνουμε καὶ καλύτεροι ἀπὸ τὸν οὐρανό. Πῶς; Ὅταν ἔχουμε τὸν Κύριο τοῦ ἡλίου. Ὁ οὐρανός ἀπὸ παντοῦ εἶναι καθαρὸς καὶ ἀκηλίδωτος, δὲν μεταβάλλεται οὔτε κατὰ τὸν χειμῶνα, οὔτε κατὰ τὴν νύχτα· κι' ἐμεῖς ἅς μὴ μᾶς μεταβάλλουν οὔτε οἱ θλίψεις, οὔτε τὰ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ ἅς μένουμε ἀκηλίδωτοι καὶ καθαροί. Ὁ οὐρανός εἶναι ὑψηλὸς καὶ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴ γῆ· αὐτὸ ἅς κάνουμε κι' ἐμεῖς· ἅς ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἅς ὑψωθοῦμε πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὕψος.

Καὶ ποῦ τῆς γῆς ἑαυτοὺς ἀποστήσωμεν; Ὅταν τὰ οὐράνια φανταζώμεθα. Ὁ οὐρανὸς ἀνώτερός ἐστι καὶ ὑετῶν καὶ χειμώνων καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἀλίσκεται· τοῦτο καὶ ἡμεῖς δυνησόμεθα, ἐὰν θέλωμεν. Οὗτος δοκεῖ μὲν, οὐ μέντοι πάσχει· μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς, κἂν 5 δοκῶμεν πάσχειν, πάσχωμεν. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ χειμῶνι οἱ μὲν πολλοὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ οὐκ ἴσασιν, ἀλλὰ νομίζουσιν αὐτὸν τρέπεσθαι, οἱ δὲ φιλοσοφοῦντες ἴσασιν ὅτι οὐδὲν ἔπαθεν· οὕτω καὶ περὶ ἡμῶν ἐν ταῖς θλίψεσιν, οἱ μὲ πολλοὶ νομίζουσιν ἡμᾶς συµμεταβεβλήσθαι καὶ αὐτῆς ἡμῶν ἦφθαι τῆς καρδίας τὴν θλιῖψιν· οἱ δὲ φιλόσοφοι ἴσασιν ὅτι οὐχ ἦφατο ἡμῶν. Γενώμεθα τοίνυν οὐρανός, 10 ἀνέλθωμεν εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο, καὶ οὕτως ὀψόμεθα τοὺς ἀνθρώπους μυρμηκῶν οὐδὲν διαφέροντας· οὐ τοὺς πένητας λέγω μόνον, οὐδὲ τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ κἂν στρατηγὸς τις ᾗ, κἂν βασιλεὺς, οὐκ ὀψόμεθα ἐκεῖ τὸν βασιλέα, οὐδὲ τὸν ἰδιώτην, οὐκ εἰσόμεθα τί μὲν 15 χρυσός, τί δὲ ἀργυρός, τί δὲ ἱμάτιον σηρικὸν ἢ πορφυροῦν· πάντα ὡσπερ μυίας ὀψόμεθα, ἐὰν ἐν ἐκείνῳ τῷ ὕψει καθίσωμεν· οὐδεὶς θόρυβος ἐκεῖ, οὐδεμία ταραχὴ, οὐδὲ κραυγὴ.

Καὶ πῶς ἐνι, φησὶν, εἰς ἐκεῖνο ἀρθῆναι τὸ ὕψος, ἐπὶ τῆς γῆς περιπατοῦντα; Λόγω μὲν οὐ λέγω τοῦτο ἀπλῶς· ἀλλ' εἰ βούλει, 20 ἐγὼ σοι δείκνυμι ἔργῳ τοὺς εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο φθάσαντας. Τίνας δὴ τούτους; Τοὺς περὶ Παῦλον λέγω, οἵτινες ἐν τῇ γῇ ὄντες, ἐν τῷ οὐρανῷ διέτριβον. Καὶ τί λέγω ἐν τῷ οὐρανῷ; Ὑψηλότεροι ἦσαν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ἄλλου οὐρανοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀνῆλθον τὸν Θεόν. «Τίς γὰρ ἡμᾶς χωρίσει, φησὶν, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; 5 Θλιῖψις ἢ στενοχωρία ἢ λιμὸς ἢ διωγμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;». Καὶ πάλιν, «μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Ὁρᾷς ὅτι οὐδὲ ἐώρα τὰ ἐνταῦθα; Ἴνα δέ σοι δείξω ὅτι τῶν οὐρανῶν ἀνώτερος ἦν, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ, οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλ-

9. Ρωμ. 8,35.

10. Β' Κορ. 4,18.

Καὶ πῶς θὰ ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τῆ γῆ; Μὲ τὸ νὰ σκεπτόμαστε τὰ οὐράνια. Ὁ οὐρανὸς βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὶς βροχὲς καὶ τοὺς χειμῶνες κι' ἀπὸ κανέναν δὲν νικιέται. Αὐτὸ θὰ μπορέσουμε κι' ἐμεῖς νὰ τὸ κάνουμε, ἐὰν θέλουμε. Ὁ οὐρανὸς φαίνεται μόνο ὅτι πάσχει, στὴν πραγματικότητα ὅμως εἶναι ἀπαθής. Ἄς μὴ πάσχουμε λοιπὸν κι' ἐμεῖς, ἔστω κι' ἂν φαίνεται ὅτι πάσχουμε. Ὅπως δηλαδὴ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ χειμῶνα οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν διακρίνουν τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ νομίζουν ὅτι ἔχει μεταβληθῆ, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ φιλοσοφοῦν τὰ πράγματα γνωρίζουν ὅτι δὲν ἔπαθε τίποτε· ἔτσι καὶ γιὰ μᾶς κατὰ τὸ διάστημα τῶν θλίψεων, οἱ πολλοὶ πιστεύουν ὅτι μαζὶ μ' αὐτὲς ἔχουμε ἀλλάξει κι' ὅτι ἔχει ἀγγίξει τὴν καρδιά μας ἡ θλίψις· ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ φιλοσοφοῦν τὰ πράγματα γνωρίζουν ὅτι δὲν μᾶς ἔχει ἀγγίξει. Ἄς γίνουμε λοιπὸν οὐρανός, ἄς ἀνεβοῦμε σ' ἐκεῖνο τὸ ὕψος καὶ τότε θὰ δοῦμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι καθόλου δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὰ μυρμήγκια· δὲν ἐννοῶ μόνο τοὺς φτωχοὺς, οὔτε τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ, κι' ἂν ἀκόμα κάποιος εἶναι στρατηγὸς ἢ βασιλιάς, δὲν θὰ διακρίνουμε ἐκεῖ τὸν βασιλιά οὔτε τὸν ιδιώτη, δὲν θὰ ἐνδιαφεροῦμε γιὰ τὸ ποιό εἶναι ἀπὸ χρυσᾶφι καὶ ποιό ἀπὸ ἄργυρο, ποιό ἔνδυμα εἶναι ἀπὸ μετάξι καὶ ποιό ἀπὸ πορφύρα· ὅλα θὰ τὰ δοῦμε σὰν μύγες, ἐὰν ἀνεβοῦμε σ' ἐκεῖνο τὸ ὕψος· δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ κανένας θόρυβος, καμμία ταραχὴ, οὔτε κραυγὴ.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, λέγει, νὰ φθάσω σ' ἐκεῖνο τὸ ὕψος, ἐφ' ὅσον περπατῶ ἐπάνω στὴ γῆ; Δὲν θὰ σοῦ τὸ πῶ αὐτὸ ἀπλῶς μὲ λόγια, ἀλλὰ ἐὰν θέλῃς θὰ σοῦ δείξω στὴν πράξι ἐκείνους ποὺ ἔφθασαν σ' ἐκεῖνο τὸ ὕψος. Ποιοὶ λοιπὸν εἶναι αὐτοί; Ὁ Παῦλος καὶ ὄλοι οἱ γύρω ἀπὸ αὐτόν· αὐτοί, ἂν καὶ ἦταν στὴ γῆ, ζοῦσαν στὸν οὐρανό. Καὶ γιατί λέγω, ζοῦσαν στὸν οὐρανό; Ἦταν πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, πιὸ πάνω κι' ἀπὸ τὸν ἄλλο οὐρανό, κι' ἀνέβηκαν μέχρι τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Διότι λέγει, «ποιός θᾶ μᾶς χωρίση ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχώρια ἢ πείνα ἢ διωγμὸς ἢ γύμνια ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα»⁹; Καὶ πάλι· «ἄς μὴν εἴμαστε προσηλωμένοι σ' αὐτὰ ποὺ βλέπουμε, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνα ποὺ δὲν βλέπουμε»¹⁰. Βλέπεις ὅτι δὲν ἔδινε καμμιά σημασία στὰ γήινα; Καὶ γιὰ νὰ σοῦ δείξω ὅτι ἦταν πιὸ πάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἄκουσε αὐτόν ποὺ λέγει· «εἶναι ἀπόλυτη ἡ πεποίθησίς μου, ὅτι οὔτε ὁ θάνατος οὔτε ἡ ζωὴ, οὔτε τὰ παρόντα

λοντα, οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνῆσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ».

4. Ὅρᾳς πῶς πάντα παραδραμῶν ὁ λογισμὸς, ἀνώτερον αὐτὸν ἐποίησεν, οὐ ταύτης μόνον τῆς κτίσεως, οὐδὲ τούτων τῶν οὐρα-
 5 νῶν, ἀλλὰ και εἴ τινες ἕτεροι ἦσαν; Εἶδες ὕψος διανοίας; εἶδες ὁ σκηνοποιὸς οἷος ἐγένετο ἐπειδὴ ἠθέλησεν, ὁ ἐπ' ἀγορᾶς τὸν ἅπαντα βίον διαγαγών; Οὐδὲν γάρ ἐστι κώλυμα, οὐκ ἐστι, πάντας ὑπερβα-
 λέσθαι, εἶγε βουλοίμεθα. Εἰ γὰρ τέχνας οὕτω κατορθοῦμεν ὑπερ-
 βαινούσας τοὺς πολλούς, πολλῶ μᾶλλον ὁ μὴ τοσοῦτου δεῖται πό-
 10 νου. Τί γάρ, εἶπέ μοι, χαλεπώτερον τοῦ διὰ σχοίνου τεταμένης βα-
 δίζειν, καθάπερ ἐπὶ ἰσοπέδου, καὶ ἄνω περιπατοῦντα ὑποδύεσθαι καὶ ἀποδύεσθαι καθάπερ ἐπὶ κλίνης καθήμενον; Οὐχὶ οὕτω φρι-
 κτὸν ἡμῖν εἶναι τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, ὡς μηδὲ θέλειν θεάσασθαι, ἀλλὰ
 δεδοικέναι καὶ τρέμειν καὶ πρὸς τὴν ὄψιν αὐτήν; Τί δέ, εἶπέ μοι,
 15 χαλεπώτερον τοῦ κοντὸν ἐπὶ τοῦ προσώπου λαβεῖν, εἶτα ἐπιθέντα ἄνω παιδίον μυρία ποιεῖν καὶ τέρπειν τοὺς θεατάς; τί δὲ χαλεπώτε-
 ρον τοῦ σφαιρίζειν ἐν ξίφεσι; τί δὲ βαρύτερον, εἶπέ μοι, τοῦ τὸ βά-
 θος τοῦ πελάγους διευρευνᾶσθαι; Καὶ μυρίας ἑτέρας ἂν τις ἔχοι τέ-
 χνας εἰπεῖν· ἀλλὰ πάντων τούτων εὐκολωτέρα ἢ ἀρετὴ, ἐὰν θέλω-
 20 μεν, καὶ τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι· θελῆσαι γὰρ δεῖ μόνον ἐνταῦ-
 θα, καὶ πάντα ἔπεται. Οὐκ ἐστι γὰρ εἰπεῖν, οὐ δύναμαι· τοῦτο γὰρ
 κατηγορῆσαί ἐστι τοῦ Δημιουργοῦ· εἰ γὰρ ἀδυνάτους ἡμᾶς ἐποίη-
 σεν, εἶτα ἐπιτάττει, κατηγορία αὐτοῦ ἐστι.

Πῶς οὖν, φησί, πολλοὶ οὐ δύνανται; Ὅτι οὐ θέλουσι. Πόθεν
 25 δὲ οὐ θέλουσιν; Ἀπὸ ραθυμίας· ὥστε, εἰ θελήσουσι, πάντως δυνή-
 σονται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησι· «θέλω πάντας ἀνθρώπους
 εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν», ἐπειδὴ ἤδει ὅτι πάντες ἠδύναντο εἶναι ὡς
 καὶ αὐτός· οὐδὲ γὰρ ἄν, εἶγε ἀδύνατον, ἦν, τοῦτο εἶπε. Θέλεις γενέ-

11. Ρωμ. 8,38-39.

12. Α' Κορ. 7,7.

οὔτε τὰ μελλοντικά, οὔτε ἡ ἐξύψωσις οὔτε ἡ ταπείνωσις, οὔτε ὅποιαδήποτε ἄλλη κτίσις θὰ μπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ»¹¹.

4. Βλέπεις, πῶς, ἀφοῦ ὄλα τὰ παρέβλεψε ὁ λογισμὸς, τὸν ἀνέβασε ὑψηλότερα, ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτὴν τὴν κτίσι, οὔτε ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἂν ὑπῆρχαν ἀκόμη καὶ μερικοὶ ἄλλοι; Εἶδες ὕψος σκέψεως; εἶδες ποιὸς ἐγίνε ὁ σκηνοποιὸς ἐπειδὴ τὸ θέλησε, αὐτὸς ποὺ πέρασε ὄλη τὴ ζωὴ του στὴν ἀγορὰ; Πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο, δὲν ὑπάρχει· μπορούμε ὄλους νὰ τοὺς ξεπεράσουμε, ἐὰν βέβαια τὸ θελήσουμε. Διότι, ἐὰν στίς τέχνες, ποὺ ξεπερνοῦν τὴ δύναμι τῶν πολλῶν, τόσα κατορθώνουμε, πολὺ περισσότερο θὰ ἐπιτύχουμε σ' αὐτὸ ποὺ δὲν χρειάζεται τόσο κόπο. Ἀλήθεια, πές μου, τί εἶναι δυσκολώτερο ἀπὸ τὸ νὰ βαδίξῃ κάποιος ἐπάνω σὲ τεντωμένο σχοινί, σὰν νὰ βρίσκεται ἐπάνω σὲ ἐπίπεδη ἐπιφάνεια, καὶ ἐνῶ βαδίξῃ ἐπάνω σ' αὐτὸ βάζει καὶ βγάζει τὰ παπούτσια του, σὰν νὰ κάθεται ἐπάνω στὸ κρεβάτι; Δὲν μᾶς φαίνεται τόσο φοβερὴ ἡ πρᾶξις, ὥστε δὲν θέλουμε οὔτε νὰ τὴν δοῦμε, ἀλλὰ φοβόμαστε καὶ τρέμουμε καὶ μόνο ποὺ τὴν βλέπουμε; Πές μου πάλι, τί εἶναι φοβερώτερο ἀπὸ τὸ νὰ βάλῃ κανεὶς ἓνα κοντάρι ἐπάνω στὸ πρόσωπό του, κι' ἔπειτα, ἀφοῦ βάλῃ ἐπάνω ἓνα παιδί, νὰ κἀνῃ πάρα πολλὰ νοῦμερα εὐχαριστώντας ἔτσι τοὺς θεατές; Τί εἶναι ἐπίσης πιὸ ἐπικίνδuno ἀπὸ τὸ νὰ παίξῃ κανεὶς μὲ τὰ σπαθιά καὶ νὰ πηδᾷ ἐπάνω σ' αὐτά; Καὶ τί εἶναι πιὸ ὀδυνηρό, πές μου, ἀπὸ τὸ νὰ διερευνᾷ κανεὶς τὸ βάθος τοῦ πελάγους; Καὶ πάρα πολλές ἄλλες τέχνες θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀναφέρῃ· ἀλλ' ὄμως, ἐὰν θέλουμε, εὐκολώτερη ἀπὸ ὄλες αὐτὲς εἶναι ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ νὰ ἀνεβοῦμε στὸν οὐρανό· διότι μόνο θέλησις χρειάζεται ἐδῶ καὶ ὄλα τὰ ἄλλα ἔρχονται σὰν φυσικὸ ἐπακόλουθο. Πραγματικὰ δὲν μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς 'δὲν μπορῶ' καθόσον αὐτὸ ἀποτελεῖ κατηγορία ἐναντίον τοῦ Δημιουργοῦ· διότι, ἐὰν μᾶς ἔπλασε ἀδύνατους κι' ἔπειτα μᾶς διατάσσει νὰ κατορθώσουμε τὰ ἀδύνατα, αὐτὸ ἀποτελεῖ κατηγορία ἐναντίον του.

Πῶς λοιπόν, λέγει, πολλοὶ δὲν μποροῦν νὰ τὰ κατορθώσουν; Ἐπειδὴ δὲν θέλουν. Καὶ γιατί δὲν θέλουν; Ἐξ αἰτίας τῆς τεμπελιᾶς τους. Ὡστε, ἐὰν θελήσουν, ὅπωςδήποτε θὰ μπορέσουν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «θέλω ὄλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι σὰν κι' ἐμένα»¹², ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι ὄλοι μπορούσαν νὰ εἶναι σὰν κι' αὐτόν·

σθαι ἐνάρετος; τῆς ἀρχῆς ἐπιλαβοῦ μόνον. Εἶπε δὴ μοι, ἐν ταῖς τέχ-
 ναις ἀπάσαις, ὅταν θέλωμεν ἐν αὐταῖς γενέσθαι, ἀρκούμεθα τῷ
 θέλειν, ἢ καὶ ἀπτόμεθα τῶν πραγμάτων; Οἷόν τι λέγω· Βούλεται
 τις γενέσθαι κυβερνήτης· οὐ λέγει, 'θέλω', καὶ τούτῳ ἀρκεῖται,
 5 ἀλλὰ καὶ τοῦ πράγματος ἀπτεται. Θέλει γενέσθαι ἔμπορος· οὐ λέ-
 γει, 'θέλω', μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράγματος ἀπτεται. Ἀποδημῆσαι
 πάλιν θέλει, καὶ οὐ λέγει, 'θέλω', ἀλλὰ καὶ τοῦ πράγματος ἀπτεται.
 Εἶτα ἐν πᾶσιν οὐκ ἀρκεῖ τὸ θελήσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον
 προσθεῖναι δεῖ, εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν βουλόμενος ἀνελθεῖν, λέγεις,
 10 'θέλω', μόνον; Πῶς οὖν, φησὶν, ἔλεγες, ὅτι τὸ θέλειν ἀρκεῖ; Τὸ θέ-
 λειν μετὰ τῶν ἔργων, τὸ ἀντιλαμβανόμενον τοῦ πράγματος, τὸ πο-
 νέσαντα. Ἔχομεν γὰρ συνεργοῦντα καὶ συμπράττοντα τὸν Θεόν·
 μόνον ἐλώμεθα, μόνον ὡς ἔργῳ προσενεχθῶμεν τῷ πράγματι, μό-
 νον μεριμνήσωμεν, μόνον εἰς νοῦν βαλώμεθα, καὶ πάντα ἔπεται.
 15 Ἐὰν δὲ καθεύδωμεν καὶ ρέγγοντες προσδοκῶμεν εἰσιέναι εἰς τὸν
 οὐρανόν, πότε δυνησόμεθα τὴν κληρονομίαν τῶν οὐρανῶν κατα-
 σχεῖν;

Βουληθῶμεν οὖν, παρακαλῶ, βουληθῶμεν. Τί πάντα πρὸς
 τὸν παρόντα βίον ἐμπορευόμεθα, ὃν αἰετὸν ἀπολείψομεν; Ἐλώμε-
 20 θα τοίνυν τὴν ἀρετὴν τὴν εἰς τὸν πάντα αἰῶνα ἡμῖν διαρκέσουσαν·
 ἐν ᾧ ἐσόμεθα διηνεκῶς καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσομεν·
 ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ τὰ
 ἐξῆς.

διότι δὲν θὰ τὸ ἔλεγε αὐτό, ἐὰν φυσικὰ ἦταν ἀδύνατο. Θέλεις νὰ γίνῃς ἐνάρετος; Κάνε μόνο τὴν ἀρχή. Ἀλήθεια, πές μου, στὴν περίπτωσι ὄλων τῶν τεχνῶν, ὅταν θέλουμε ν' ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτές, ἀρκούμεσθε μόνο στὴ θέλησι, ἢ καὶ ἐπιδιδόμεσθε μὲ δραστηριότητα στὰ ἔργα; Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω. Θέλει κάποιος νὰ γίνῃ κυβερνήτης· δὲν λέγει, 'θέλω', κι' ἀρκεῖται σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐπιδίδεται δραστήρια στὸ ἔργον. Θέλει νὰ γίνῃ κάποιος ἔμπορος· δὲν λέγει, μόνο 'θέλω', ἀλλὰ καὶ ἐπιδίδεται στὸ ἔργο. Θέλει πάλι κάποιος νὰ ταξιδέψῃ· δὲν λέγει, 'θέλω', ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρεῖ τὸ ἔργο αὐτό. Ἐπειτα, σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις δὲν ἀρκεῖ μόνο τὸ νὰ θέλῃς, ἀλλὰ πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἔργο, ἐνῶ ἐδῶ θέλοντας ν' ἀνεβῆς στὸν οὐρανό, λές, 'θέλω', μόνο; Πῶς τότε, λέγει, ἔλεγες, ὅτι ἀρκεῖ τὸ νὰ θέλῃ κανεῖς; Ἡ θέλησις πρέπει νὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὰ ἔργα, πρέπει καὶ νὰ ἐπιχειρῆται τὸ πρᾶγμα, πρέπει καὶ νὰ κοπιάσῃ κανεῖς. Ἐχομε βέβαια συνεργὸν καὶ συμβοηθὸν τὸν Θεόν· μόνο νὰ τὸ ἐπιχειρήσουμε, μόνο νὰ καταπιαστοῦμε μ' αὐτὸ τὸ ἔργο, μόνο νὰ ἐνδιαφεροῦμε, μόνο νὰ τὸ βάλουμε στὸ μυαλό μας, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀκολουθοῦν. Ἐὰν ὅμως κοιμώμαστε καὶ περιμένουμε ροχαλίζοντας νὰ μποῦμε στὸν οὐρανό, πότε θὰ μπορέσουμε νὰ κατακτήσουμε τὴν κληρονομία τῶν οὐρανῶν;

Ἄς θελήσουμε, λοιπόν, παρακαλῶ, ἃς θελήσουμε. Γιατί ὅλα νὰ τὰ κάμνουμε γιὰ τὴ ζωὴ αὐτή, τὴν ὁποία αὔριο θὰ τὴν ἐγκαταλείψουμε; Ἄς προτιμήσουμε λοιπόν τὴν ἀρετὴν, πού θὰ διαρκῆ στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, μέσα στὸν ὁποῖο θὰ ζοῦμε διαρκῶς καὶ θὰ ἀπολαύσουμε τὰ αἰῶνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία καὶ τὰ λοιπά.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'

(Ἑβρ. 9, 24–10, 7)

«Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν
ἄληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆναι, τῷ
προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ
ἑαυτόν, ὡσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων
5 κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ· ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις πα-
θεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· νυνὶ δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν
αἰῶνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρω-
ται».

1. Μέγα ἐφρόνουν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῷ ναῷ καὶ τῇ σκηνῇ· διὸ
10 ἔλεγον· «ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου». Οὐτε γὰρ ἀλλαχοῦ γῆς κατε-
σκευάσθη τοιοῦτος ναός, οὐ πολυτελείας ἕνεκεν, οὐ κάλλους, οὐχ
ἐτέρου τινός. Ὁ γὰρ διαταζάμενος Θεὸς ἐκέλευσεν αὐτὸν μετὰ φι-
λοτιμίας γενέσθαι πολλῆς, ἐπειδὴ κάκεῖνοι τοῖς σωματικοῖς μᾶλλον
ἐφείλκοντο καὶ ἐπεσπῶντο. Πλίνθους γὰρ εἶχε χρυσᾶς ἐν τοῖς τοί-
15 χοις· καὶ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλειῶν καὶ
ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ τοῦτο καταμαθεῖν, καὶ ὅσα χρυσοῦ τάλαντα ἀνηλώ-
θη τότε. Ἡ δὲ δευτέρα λαμπροτέρα γέγονεν οἰκοδομία καὶ κάλλους
ἕνεκεν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Καὶ οὐ τούτῳ μόνον σεμνὸς ἦν,
ἀλλὰ καὶ τῷ εἶναι εἰς καὶ τῷ πάντας τῷ κάλλει ἐφέλκεσθαι· ἀπὸ
20 γὰρ τῶν περάτων τῆς γῆς ἐκεῖ ἤρχοντο, εἴτε ἀπὸ Βαβυλῶνος, εἴτε
ἀπὸ Αἰθιοπίας. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν ἔλε-
γεν· «ἦσαν δὲ ἐκεῖ κατοικοῦντες Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται,

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'

(Εβρ. 9,24-10,7)

«Διότι ὁ Χριστός δὲν μπῆκε σὲ χειροποίητα ἅγια, πού εἶναι ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλὰ στὸν ἴδιο τὸν οὐρανό, γιὰ νὰ παρουσιασθῆ τώρα μπροστὰ στὸν Θεὸ γιὰ μᾶς. Οὔτε γιὰ νὰ προσφέρῃ πολλές φορές τὸν ἑαυτό του θυσία, ὅπως ὁ ἀρχιερεὺς τῶν Ἰουδαίων μπαίνει στὰ ἅγια τῶν ἁγίων κάθε χρόνο μὲ αἷμα ξένο· διότι, ἂν δὲν ἦταν ἀρκετὴ ἡ μία θυσία του, ἔπρεπε αὐτὸς πολλές φορές νὰ πάθῃ ἀπὸ τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος· ἐνῶ τώρα φανερώθηκε μιὰ γιὰ πάντα μετὰ τὸ τέλος τῶν αἰώνων, γιὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτία μὲ τὴ θυσία του».

1. Μεγάλῃ ὑπερηφάνειᾳ ἐνοιώθην οἱ Ἰουδαῖοι γιὰ τὸν ναὸ καὶ τὴ σκηνή· γι' αὐτὸ ἔλεγαν· «ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου». Διότι σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς γῆς δὲν κατασκευάσθηκε τέτοιος ναός, οὔτε ὡς πρὸς τὴν πολυτέλεια, οὔτε ὡς πρὸς τὴν ὠραιότητα, οὔτε ὡς πρὸς ὀτιδήποτε ἄλλο. Καθόσον ὁ Θεὸς πού ἔδωσε τὴν ἐντολὴ κατασκευῆς τοῦ ναοῦ, πρόσταξε νὰ κατασκευασθῆ μὲ πολὺ ζῆλο καὶ γενναιοδωρία, ἐπειδὴ κι' ἐκεῖνοι περισσότερο προσελκύνονταν καὶ εὐχαριστοῦνταν ἀπ' αὐτὰ πού ἔβλεπαν μὲ τὰ σωματικά τους μάτια. Οἱ τοῖχοι ἦταν ντυμένοι μὲ χρυσό· καὶ εἶναι δυνατὸ σὲ ὅποιον θέλει νὰ τὸ ἐξακριβώσῃ ἀπὸ τὸ δεῦτερο βιβλίον τῶν Βασιλειῶν καὶ ἀπὸ τὸν προφήτη Ἰεζεκιήλ, καὶ πόσα τάλαντα χρυσοῦ ξοδεύθηκαν τότε. Ἡ δεύτερη ἀνοικοδόμησις ὑπῆρξε λαμπρότερη, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ κάλλους καὶ ἐξ αἰτίας ὄλων τῶν ἄλλων. Καὶ δὲν ἦταν σεβαστὸς μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἦταν ἕνας, πού προσεῖλκε ὄλους μὲ τὴν ὠραιότητά του· πράγματι ἐκεῖ ἔρχονταν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τὴν Βαβυλώνα, καὶ ἀπὸ τὴν Αἰθιοπία. Καὶ αὐτὸ φανερόντωντας ὁ Λουκᾶς στίς Πράξεις ἔλεγε· «ἦσαν ἐκεῖ ἐγκαταστημένοι

καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον τε καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην». Οἱ οὖν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὄντες ἐκεῖ συνήεσαν καὶ πολὺ τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ
5 ἦν.

Τί οὖν ὁ Παῦλος ποιεῖ; Ὡσπερ ἐπὶ τῶν θυσιῶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ ὡς γὰρ ἐκεῖ τὸν θάνατον ἀντέστησε τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸν οὐρανὸν ὄλον ἀνθίστησι τῷ ναῷ. Οὐ τούτω δὲ μόνον τὸ διάφορον ἔδεξεν, ἀλλὰ καὶ τῷ προσθεῖναι τὸν ἱερέα ἐγ-
10 γύτερον γενόμενον τοῦ Θεοῦ· «ἐμφανισθῆναι», γάρ, φησί, «τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ». Ὡστε οὐ τῷ οὐρανῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ εἰσόδῳ τὸ πρᾶγμα σεμνὸν ἐποίησεν. Οὐ γὰρ ἄπλῶς, ὡσπερ ἐνταῦθα, διὰ συμβόλων, ἀλλ' αὐτὸν ὁρᾷ τὸν Θεὸν ἐκεῖ. Ὅρᾳς ὅτι συγκαταβάσεως ἕνεκεν πανταχοῦ τὰ ταπεινὰ εἴρηται; Τί δὴ θαυμάζεις λοι-
15 πὸν εἰ ἐντυγχάνει, ὅπου γε αὐτὸν ἴστησιν ὡς ἀρχιερέα; Οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτόν, φησὶν, ὡσπερ ὁ ἀρχιερεὺς, εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτριῷ. «Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθε», φησὶν, «ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν». Ἄρα ἐκεῖνά ἐστὶν ἀληθινά, ταῦτα δὲ τύποι· καὶ γὰρ ὁ ναὸς
20 οὕτω κατεσκευάστω, ὡσπερ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. Τί λέγεις; Ἐὰν μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν, οὐκ ἐμφανίζεται ὁ πανταχοῦ παρῶν καὶ τὰ πάντα πληρῶν; Ὅρᾳς ὅτι τῆς σαρκὸς ἐστὶ ταῦτα πάντα;
«Καὶ ἐμφανισθῆναι», φησί, «τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν». Τί ἐστὶν, «ὑπὲρ ἡμῶν»; Μετὰ θυσίας ἀνῆλθε, φησί, δυνα-
25 μένης ἐξιλεώσασθαι τὸν Πατέρα. Διὰ τί, εἶπέ μοι; Μὴ γὰρ αὐτὸς ἦν ὁ ἐχθρός; Οἱ ἄγγελοι ἐχθροὶ ἦσαν, αὐτὸς οὐκ ἦν ἐχθρός· ὅτι γὰρ οἱ ἄγγελοι ἐχθροὶ ἦσαν, ἀκουσον τί φησιν. «Εἰρηνοποίησε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»· ὥστε καλῶς εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς «εἰσῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν», νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ
30 Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἴδὼν ἐμφανίζεται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν. «Οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτόν, ὡσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια

1. Πράξ. 2,9-10.

2. Κολοσ. 1,20.

Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμίτες, καὶ αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν τὴ Μεσοποταμία, τὴν Ἰουδαία καὶ τὴν Καππαδοκία, τὸν Πόντο καὶ τὴν Ἀσία, τὴν Φρυγία καὶ τὴν Παμφυλία, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης, ποὺ εἶναι κοντὰ στὴν Κυρήνη»¹. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ποὺ κατοικοῦσαν σ' ὄλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης συγκεντρώνονταν ἐκεῖ, καὶ ἦταν πολὺ ξακουστὸ τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ.

Τί λοιπὸν κάνει ὁ Παῦλος; Ὅπως στὸ θέμα τῶν θυσιῶν, ἔτσι κάμνει καὶ ἐδῶ. Διότι ὅπως ἐκεῖ ἀντιπαρέβαλε πρὸς τὶς θυσίαις τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι κι' ἐδῶ συγκρίνει ὄλον τὸν οὐρανὸ μὲ τὸν ναό. Καὶ ὄχι μόνο ὡς πρὸς αὐτὸ ἔδειξε τὴ διαφορά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ ὅτι ὁ ἱερεὺς βρίσκεται πλησιέστερα πρὸς τὸν Θεὸ· διότι λέγει· «γιὰ νὰ παρουσιασθῆ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Ὡστε παρουσίασε τὸ πρᾶγμα πιὸ σεβαστό, ὄχι μόνο μὲ τὸν οὐρανὸ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν εἴσοδο μέσα σ' αὐτὸν τοῦ ἱερέως. Πράγματι ὄχι ἀπλῶς, ὅπως ἐδῶ, μὲ σύμβολα, ἀλλὰ βλέπει ἐκεῖ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἀπὸ συγκατάβασι ἔχουν λεχθῆ τὰ ταπεινὰ λόγια; Γιατί λοιπὸν ἀπορεῖς ποὺ πρεσβεύει στὸν Θεό, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸν παρουσιάζει ὡς ἀρχιερέα; Καθόσον, λέγει, δὲν εἰσέρχεται γιὰ νὰ προσφέρῃ πολλὰς φορές τὸν ἑαυτό του, ὅπως ὁ ἀρχιερεὺς εἰσερχόταν στὰ ἅγια κάθε χρόνο μὲ ξένο αἷμα. Διότι λέγει, «δὲν μπῆκε σὲ χειροποίητα ἅγια ὁ Χριστός, ποὺ εἶναι ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν». Ἄρα ἐκεῖνα εἶναι ἀληθινὰ, ἐνῶ αὐτὰ τύποι· πράγματι ὁ ναὸς ἔτσι κατασκευάσθηκε, ὅπως ἀκριβῶς ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. Τί λέγεις; Ἐὰν δὲν μπῆ στὸν οὐρανὸ δὲν παρουσιάζεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, «αὐτὸς ποὺ εἶναι παντοῦ παρῶν καὶ πληροῖ τὰ πάντα»; Βλέπεις ὅτι ὄλα αὐτὰ εἶναι ἀνθρώπινα λόγια;

«Καὶ θὰ ἐμφανισθῆ», λέγει, «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν». Τί σημαίνει, «ὑπὲρ ἡμῶν»; Ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ μὲ θυσία, λέγει, ποὺ μπορούσε νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Πατέρα. Πές μου, γιατί; Μήπως αὐτὸς ἦταν ὁ ἐχθρὸς; Οἱ ἄγγελοι ἦταν ἐχθροί, αὐτὸς δὲν ἦταν ἐχθρὸς. Τὸ ὅτι βέβαια οἱ ἄγγελοι ἦταν ἐχθροί, ἄκουσε τί λέγει· «ἔφερε εἰρήνη σ' αὐτὰ ποὺ βρίσκονται στὴ γῆ καὶ σ' αὐτὰ ποὺ εἶναι στοὺς οὐρανοὺς»². Ὡστε σωστὰ εἶπε, ὅτι καὶ αὐτὸς «εἰσῆλθε στὸν οὐρανὸ, γιὰ νὰ παρουσιασθῆ τώρα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ γιὰ χάρι μας». Τώρα ἐμφανίζεται, ἀλλὰ γιὰ νὰ πρεσβεύῃ γιὰ μᾶς. «Οὔτε γιὰ νὰ προσφέρῃ πολλὰς φορές τὸν ἑαυτό του, ὅπως ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ

τῶν ἀγίων κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ». Ὁρᾷς πόσαι αἱ διαφοραὶ; Τοῦ πολλάκις τὸ ἅπαξ, τοῦ ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ τὸ ἐν ἰδίῳ. Πολὺ τὸ μέσον. Αὐτὸς οὖν καὶ ἱερεῖον καὶ ἱερεύς. «Ἐπεὶ ἔδει αὐτόν», φησί, «πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου». Ἐνταῦθά 5 τι δόγμα ἀνακαλύπτει, καὶ φησιν, ὅτι εἰ θυσίας προσενεγκεῖν ἔδει πολλάκις, ἔδει πολλάκις καὶ σταυρωθῆναι. «Νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων». Διὰ τί, «ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων»; Μετὰ τὰ πολλὰ ἀμαρτήματα. Εἰ μὲν οὖν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐγένοντο, εἴτα οὐδεὶς ἐπίστευσεν, ἦν ἂν τὸ τῆς οἰκονομίας ἀνόνητον· οὐκ ἔδει γὰρ 10 δευτέρον ἀποθανεῖν τὸν Χριστόν, ὥστε καὶ οὕτω κατορθωθῆναι τὸ σπουδαζόμενον· ἐπειδὴ δὲ ὕστερον πολλὰ ἦν τὰ ἀμαρτήματα, εἰκότως τότε ἐφάνη. Ὁ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις». «Νῦν δέ», φησὶν, «ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἀμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ 15 πεφανέρωται. Καὶ καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις».

2. Δείξας ὅτι οὐκ ἔδει πολλάκις ἀποθανεῖν, νῦν δείκνυσι καὶ διὰ τί ἅπαξ ἀπέθανεν· ὅτι ἐνὸς θανάτου ἀντίλυτρον ἐγένετο· «ἀπέκειτο», φησί, «τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν». Τοῦτο οὖν τό, 20 «ἅπαξ ἀπέθανεν», ὑπὲρ ἀνθρώπων πάντων. Τί οὖν; Οὐκέτι ἀποθνήσκομεν τὸν θάνατον ἐκεῖνον; Ἀποθνήσκομεν μὲν, ἀλλ' οὐ μένομεν ἐν αὐτῷ· ὅπερ οὐδὲ ἀποθανεῖν ἐστὶ. Θανάτου γὰρ τυραννὶς καὶ θάνατος ὄντως ἐκεῖνός ἐστιν, ὅταν μηκέτι συγχωρηθῆ ὁ ἀποθανὼν εἰς ζωὴν ἐπανελθεῖν· ὅταν δὲ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ζῆση, καὶ 25 ζωὴν βελτίονα, οὐ θάνατος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ κοίμησις. Ἐπεὶ οὖν ἔμελλε πάντα κατέχειν ὁ θάνατος, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ. «Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς». Ὑπὸ τίνος προσενεχθεὶς; Ὑφ' ἑαυτοῦ δηλονότι. Ἐνταῦθα οὐδὲ ἱερέα δείκνυσιν αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ θῦμα καὶ ἱερεῖον. Εἴτα προστίθησι τὴν αἰ- 30 τίαν τοῦ, «προσενεχθεὶς». «Ἄπαξ», φησί, «προσενεχθεὶς εἰς τὸ

ἅγια τῶν ἁγίων κάθε χρόνο μὲ ξένο αἷμα». Βλέπεις πόσες εἶναι οἱ διαφορές; Ἄντι νὰ εἰσέρχεται πολλές φορές, εἰσῆλθε μία φορά, ἄντι μὲ ξένο αἷμα, μὲ τὸ δικό του αἷμα. Εἶναι πολὺ μεγάλη ἡ διαφορά μεταξύ αὐτῶν. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι καὶ σφάγιο καὶ ἱερεὺς. «Ἐπειδὴ ἔπρεπε αὐτός», λέγει, «πολλές φορές νὰ πάθῃ ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε ὁ κόσμος». Ἐδῶ κάποιο δόγμα ἀνακαλύπτει, καὶ λέγει, ὅτι, ἐὰν ἔπρεπε πολλές φορές νὰ προσφέρῃ θυσίες, ἔπρεπε καὶ πολλές φορές νὰ σταυρωθῆ. «Τώρα ὅμως μιά φορά μετὰ τὸ τέλος τῶν αἰώνων». Γιατί, «μετὰ τὸ τέλος τῶν αἰώνων»; Μετὰ τὰ πολλὰ ἁμαρτήματα. Ἐὰν δηλαδὴ αὐτὰ συνέβαιναν ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ ἔπειτα δὲν πίστευε κανεὶς, θὰ ἦταν ἀνώφελη ἡ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ· διότι δὲν ἔπρεπε γιὰ δεύτερη φορά νὰ πεθάνῃ ὁ Χριστός, γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ἔτσι τὸ σχέδιό του· ἐπειδὴ ὅμως ἀργότερα αὐξήθηκαν πολὺ τὰ ἁμαρτήματα, εὐλογα τότε παρουσιάσθηκε. Πρᾶγμα ποὺ καὶ ἀλλοῦ λέγει· «ὅπου περίσσευσε ἡ ἁμαρτία, δόθηκε ἀφθονώτερη ἡ χάρις»³. «Τώρα ὅμως» λέγει «φανερώθηκε μιά γιὰ πάντα στὸ τέλος τῶν αἰώνων, γιὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ἁμαρτία μὲ τὴ θυσία του. Καὶ ὅπως εἶναι ὠρισμένο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους μιά φορά νὰ πεθάνουν, καὶ μετὰ ἀκολουθεῖ κρίσις».

2. Ἄφοῦ ἔδειξε ὅτι δὲν ἔπρεπε πολλές φορές νὰ πεθάνῃ, τώρα δείχνει καὶ γιατί μιά φορά πέθανε· διότι ἔφθανε ὁ ἕνας θάνατός του νὰ μᾶς ἐξαγοράσῃ. «Ἦταν ὠρισμένο», λέγει, «γιὰ τοὺς ἀνθρώπους νὰ πεθάνουν μιά φορά». Αὐτὸ λοιπὸν τό, «μία φορά πέθανε», ἔγινε πρὸς χάριν ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Τί λοιπόν; Δὲν πεθαίνουμε πιά τὸν θάνατο ἐκεῖνο; Πεθαίνουμε βέβαια, ἀλλὰ δὲν παραμένουμε σ' αὐτὸν τὸν θάνατο, πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶναι θάνατος. Διότι τυραννία θανάτου καὶ πραγματικὸς θάνατος εἶναι ἐκεῖνος, ὅταν δὲν ἐπιτρέπεται σ' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει πεθάνει νὰ ἐπανέλθῃ στὴ ζωὴ· ὅταν ὅμως ζῆσῃ μετὰ τὸν θάνατο, καὶ μάλιστα ζωὴ καλύτερη, αὐτὸ δὲν εἶναι θάνατος, ἀλλὰ κοίμησις. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο ὅλους νὰ τοὺς κυριεύσῃ ὁ θάνατος, γι' αὐτὸ πέθανε ὁ Κύριος, γιὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν θάνατο. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς μιά φορά ὠδηγήθηκε στὸν θάνατο. Ἄπὸ ποιὸν ὠδηγήθηκε στὸν θάνατο; Ἄπὸ τὸν ἑαυτό του φυσικά. Ἐδῶ δὲν τὸν παρουσιάζει μόνο ἱερέα, ἀλλὰ καὶ θῦμα καὶ σφάγιο. Ἔπειτα προσθέτει τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία «θυσιάσθηκε». «Μία φορά», λέγει, «θυσιάσθηκε, γιὰ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὶς ἁμαρ-

πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας». Διὰ τί δὲ «πολλῶν» εἶπε, καὶ μὴ 'πάντων'; Ἐπειδὴ μὴ πάντες ἐπίστευσαν. Ὑπὲρ πάντων μὲν γὰρ ἀπέθανεν, εἰς τὸ σῶσαι πάντας, τὸ αὐτοῦ μέρος· ἀντίρροπος γὰρ ἦν ὁ θάνατος ἐκεῖνος τῆς πάντων ἀπωλείας· οὐ πάντων δὲ τὰς ἁμαρ-
5 τίας ἀνήνεγκε, διὰ τὸ μὴ θελήσαι αὐτούς.

Τί δέ ἐστιν, «ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας»; Ὡσπερ ἐπὶ τῆς προσφο-
ρᾶς ἧς ἀναφέρομεν, προσφέρουμεν καὶ τὰ ἁμαρτήματα λέγοντες, εἴτε
ἐκόντες εἴτε ἄκοντες ἠμάρτομεν, συγχώρησον· τουτέστι, μεμνήμε-
θα αὐτῶν πρῶτον, καὶ τότε τὴν συγχώρησιν αἰτοῦμεν· οὕτω δὴ καὶ
10 ἐνταῦθα γέγονε. Ποῦ τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστός; Ἐκουσον αὐτοῦ
λέγοντος· «καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀγιάζω ἑμαυτόν». Ἴδου ἀνήνεγκε τὰ
ἁμαρτήματα· ἦρεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀνήνεγκε τῷ Πα-
τρὶ, οὐχ ἵνα τι ὀρίση κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα αὐτὰ ἀφῆ. «Ἐκ δευτέρου
χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται», φησί, «τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχμένοις εἰς
15 σωτηρίαν». Τί ἐστιν, «χωρὶς ἁμαρτίας»; Οὐχ ἁμαρτίας αἴρων,
οὐδὲ δι' ἁμαρτίας ἐκ δευτέρου ἤξει, ἵνα πάλιν ἀποθάνῃ· οὐδὲ γὰρ ὁ
ἄπαξ ἀπέθανεν, ὀφείλων ἀποθανεῖν ἀπέθανεν. Πῶς ὀφθήσεται;
Κολάζων, φησί. Ἄλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ τὸ φαιδρόν; «Χωρὶς
ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν»· ὡς
20 μηκέτι λοιπὸν δεηθῆναι θυσίας, ὥστε σῶσαι αὐτούς, ἀλλ' ἀπὸ ἔρ-
γων τοῦτο ποιεῖν. «Σκιὰν γὰρ ἔχων», φησὶν, «ὁ νόμος τῶν μελλόν-
των ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων»· τουτέστιν,
οὐκ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ὧς ἐν γραφῇ περιάγη τις
τὰ χρώματα, σκιά τις ἐστίν· ὅταν δὲ τὸ ἄνθος ἐπαλείψῃ τις καὶ ἐπι-
25 χρίσῃ τὰ χρώματα, τότε εἰκὼν γίνεται. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ νόμος ἦν.
«Σκιὰν» γάρ, φησὶν, «ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ
αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων»· τουτέστι, τῆς θυσίας, τῆς ἀφέ-
σεως. «Κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἅς προσφέρουσιν εἰς τὸ
διηνεκές, οὐδέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· ἐπεὶ
30 οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι, διὰ τὸ μηδεμίαν συνείδησιν

τίες τῶν πολλῶν». Γιατί ὁμως εἶπε «τῶν πολλῶν», καὶ ὄχι 'ὄλων'; Ἐπειδὴ δὲν ἐπίστευσαν ὄλοι. Πέθανε δηλαδὴ γιὰ χάρι ὄλων, γιὰ νὰ σώσῃ ὄλους ἐκείνους πού τὸν ἐπίστευσαν· διότι ὁ θάνατος ἐκεῖνος ἦταν ἀντίρροπος τῆς ἀπωλείας ὄλων, δὲν ἐβάσταξε ὁμως τί ἁμαρτίες ὄλων, ἐπειδὴ δὲν τὸ θέλησαν ὄλοι.

Τί σημαίνει «ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας»; Ὅπως ἀκριβῶς μὲ τὴν προσφορὰ πού κάνουμε, λέμε καὶ τὰ ἁμαρτήματα, λέγοντας, «εἴτε ἁμαρτήσαμε ἐκούσια, εἴτε ἀκούσια, συγχώρησέ μας»· δηλαδή, θυμώμαστε πρῶτα τίς ἁμαρτίες καὶ ἔπειτα ζητοῦμε τὴ συχώρησι· τὸ ἴδιο λοιπὸν ἐγίνε καὶ ἐδῶ. Ποῦ τὸ ἔκαμε αὐτὸ ὁ Χριστός; Ἄκουσε τὸν ἴδιο πού λέγει· «καὶ γιὰ χάρι τοὺς ἐγὼ ἀγιάζω τὸν ἑαυτό μου»⁴. Νά, ἀνέλαβε τὰ ἁμαρτήματα· τὰ πῆρε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τὰ πρόσφερε στὸν Πατέρα, ὄχι γιὰ νὰ ὀρίσῃ κάτι ἐναντίον τοὺς, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ συγχωρήσῃ. «Γιὰ δεύτερη φορὰ θὰ ἐμφανισθῆ, – ὄχι βέβαια», λέγει, «γιὰ νὰ ἀναλάβῃ ἁμαρτίες–, σ' ἐκείνους πού τὸν περιμένουν γιὰ νὰ τοὺς σώσῃ». Τί σημαίνει, «χωρὶς ἁμαρτίας»; Ὅχι γιὰ νὰ σηκώσῃ ἁμαρτίες, οὔτε θὰ ἔλθῃ γιὰ δεύτερη φορὰ γιὰ ἁμαρτίες, γιὰ νὰ πεθάνῃ πάλι· διότι οὔτε αὐτὸ πού μιὰ φορὰ πέθανε, πέθανε ἐπειδὴ ὤφειλε νὰ πεθάνῃ. Πῶς θὰ παρουσιασθῆ; Γιὰ νὰ τιμωρήσῃ, λέγει. Ὅμως δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλὰ τὸ χαρούμενο· «θὰ ἐμφανισθῆ, – ὄχι γιὰ τίς ἁμαρτίες–, σ' ἐκείνους πού τὸν περιμένουν γιὰ νὰ τοὺς σώσῃ. Ὡστε δὲν θὰ χρειασθῆ θυσία γιὰ τὴ σωτηρία τοὺς, ἀλλὰ θὰ τὸ κάνῃ αὐτὸ μὲ βάσι τὰ ἔργα τοὺς. «Διότι, ἀφοῦ ὁ νόμος», λέγει, «εἶχε σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν καὶ ὄχι τὴν ἴδια τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων»· δηλαδή, ὄχι τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια. Ὅσο δηλαδὴ κάποιος περιγράφει μὲ τὴν πέννα τοῦ τὰ χρώματα, τὸ περιγραφόμενον εἶναι κάποια σκιά, ὅταν ὁμως ἐπαλείψῃ κάποιος τὸ ἄνθος καὶ θέσῃ ἐπάνω σ' αὐτὸ τὰ χρώματα, τότε γίνεται εἰκόνα. Κάτι τέτοιο ἦταν καὶ ὁ νόμος. Διότι λέγει, «ὁ νόμος εἶχε σκιά τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ὄχι ὁμως τὴν ἴδια τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων»· δηλαδή, τῆς θυσίας, τῆς ἀφέσεως. «Καὶ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ κάνῃ τέλειους αὐτοὺς πού πλησιάζουν τὸ θυσιαστήριον μὲ τίς ἴδιες θυσίες πού προσφέρουν συνεχῶς κάθε χρόνο· διότι, ἂν οἱ θυσίες αὐτὲς εἶχαν τὴ δύναμι νὰ τελειοποιήσουν τοὺς ἀνθρώπους, δὲν θὰ ἔπαυαν νὰ προσφέρονται, διότι ἐκεῖνοι πού καταφεύγουν στὴ λατρεία αὐτὴ θὰ εἶχαν συναίσθησι τῆς ἁμαρτωλότητάς τοὺς, ἀφοῦ θὰ εἶχαν καθαρι-

ἔχειν ἀμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας, ἅπαξ κεκαθαρμένους, ἀλλ' ἐν αὐ-
 ταῖς ἀνάμνησις ἀμαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν. Ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύ-
 ρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἀμαρτίας. Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κό-
 σμον, λέγει· Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κα-
 5 τηρτίσω μοι· ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ εὐδόκησας.
 Τότε εἶπον· ἰδοὺ ἤκω (ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ)
 τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου. Ἀνωτέρω λέγων, ὅτι θυσίαν
 καὶ προσφορὰν καὶ ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἠθέλη-
 σας, οὐδὲ εὐδόκησας, αἵτινες κατὰ νόμον προσφέρονται· τότε εἶ-
 10 πον, ἰδοὺ ἤκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου. Ἀναιρεῖ τὸ
 πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ». Ὁρᾷς πάλιν τὴν περιουσίαν;
 Μία, φησὶν, αὕτη ἡ θυσία, ἐκεῖναι δὲ πολλαί· διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ
 ἰσχυραί, ἐπειδὴ πολλαί.

3. Τί γὰρ ἔδει πολλῶν, εἶπέ μοι, τῆς μιᾶς ἀρκούσης, ὥστε αἱ
 15 πολλαὶ καὶ τὸ δεῖ προσφέρεσθαι, τὸ μηδέποτε αὐτοὺς καθαίρεσθαι
 δεικνύουσιν. Ὡσπερ γὰρ φάρμακον, ὅταν ἢ ἰσχυρὸν καὶ ὑγιείας
 ποιητικὸν καὶ δυνατὸν πᾶσαν ἀπαλλάξαι τὴν νόσον, ἅπαξ ἐπιτεθὲν
 τὸ πᾶν ποιεῖ· ὅπερ ἐὰν ἅπαξ ἐπιτεθὲν τὸ πᾶν ἐργάσῃται, δείκνυσιν
 αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν τῷ μηκέτι ἐπιτίθεσθαι, καὶ τοῦτο αὐτοῦ ἐστὶν ἔρ-
 20 γον τὸ μηκέτι ἐπιτίθεσθαι· ἐὰν δὲ δεῖ ἐπιτιθῆναι, δῆλον ὅτι τοῦ
 μηδὲν ἰσχυκέναι ἐστὶ σημεῖον· φαρμάκου γὰρ ἀρετὴ τὸ ἅπαξ ἐπιτε-
 θῆναι καὶ μὴ πολλάκις· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· τί δήποτε γὰρ ταῖς
 αὐταῖς θυσίαις δεῖ θεραπεύονται; Εἰ γὰρ πάντων ἦσαν ἀπηλλαγμέ-
 νοι τῶν ἀμαρτημάτων, οὐκ ἂν καθ' ἐκάστην ἡμέραν προσεφέροντο
 25 αἱ θυσίαι· καὶ γὰρ ἦσαν ὠρισμέναι, ὥστε δεῖ προσφέρεσθαι ὑπὲρ
 τοῦ λαοῦ παντός, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ καὶ ἐν ἡμέρᾳ. Ὡστε κατηγορία
 ἀμαρτημάτων, καὶ οὐ λύσις ἀμαρτημάτων ἦν τὸ γινόμενον· κατη-
 γορία ἀσθενείας, οὐκ ἰσχύος ἐπίδειξις. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη οὐδὲν

σθῆ μιὰ φορὰ μὲ τὶς θυσίαις αὐτὲς ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ τους. Ὅμως μὲ τὶς θυσίαις αὐτὲς γίνεται ἀνάμνησις τῶν ἁμαρτιῶν κάθε χρόνο σ' ἐκείνους πού τὶς προσφέρουν. Διότι εἶναι ἀδύνατο αἷμα ταύρων καὶ τράγων νὰ ἀφαιρῆ ἁμαρτίαις. Γι' αὐτὸ ἐρχόμενος ὁ Κύριος στὸν κόσμον, λέγει· 'θυσία καὶ προσφορὰ δὲν θέλησες, ἀλλὰ μοῦ ἐτοίμασες σῶμα γιὰ νὰ σοῦ τὸ προσφέρω θυσία· δὲν σοῦ ἄρεσαν τὰ ὀλοκαυτῶματα καὶ οἱ θυσίαις πού προσφέρονται γιὰ τὴ συγχώρησι τῶν ἁμαρτιῶν. Τότε εἶπα· νὰ ἦλθα (ὅπως εἶναι γραμμένο στὴν ἐπικεφαλίδα βιβλίου τῆς Π. Δ. γιὰ μένα) γιὰ νὰ κάνω, Θεέ, τὸ θέλημά σου'. Ἀφοῦ εἶπε πρῶτα, ὅτι δὲν θέλησες θυσία καὶ προσφορὰ καὶ ὀλοκαυτῶματα καὶ θυσίαις γιὰ τὴ συγχώρησι τῶν ἁμαρτιῶν, οὔτε εὐαρεστήθηκες σ' αὐτὲς τὶς θυσίαις, πού προσφέρονται σύμφωνα μὲ τὸν νόμον, τότε εἶπε, 'νὰ ἦλθα, Θεέ, γιὰ νὰ κάνω τὸ θέλημά σου'. Ἀναιρεῖ τὸ πρῶτο, γιὰ νὰ στερεώσῃ τὸ δεύτερο. Βλέπεις πάλι τὴν ὑπεροχὴ; Αὐτὴ ἡ θυσία, λέγει, εἶναι μία, ἐνῶ ἐκεῖνες εἶναι πολλές· γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι ἰσχυρές. Ἐπειδὴ εἶναι πολλές.

3. Τί χρειάζοταν οἱ πολλές, πές μου, ἀφοῦ ἡ μία ἦταν ἀρκετὴ; Ὡστε ἡ ὑπαρξὶς τῶν πολλῶν θυσιῶν καὶ ἡ συνεχὴς προσφορὰ τους δείχνουν, ὅτι ποτὲ αὐτοὶ δὲν καθαρίσθησαν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ φάρμακο, ὅταν εἶναι ἰσχυρὸ καὶ ἰκανὸ νὰ χαρίσῃ καὶ πάλι τὴν ὑγεία καὶ δυνατὸ ν' ἀπομακρύνῃ ὅλη τὴν ἀσθένεια, ἐὰν χρησιμοποιηθῇ μιὰ φορὰ κατορθώνει τὸ πᾶν. Ἄν αὐτὸ λοιπὸν χρησιμοποιηθῇ μιὰ φορὰ καὶ κατορθώσῃ τὸ πᾶν, δείχνει τὴν ἀποτελεσματικότητά του, ὥστε νὰ μὴν ξαναχρησιμοποιηθῇ, καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο δικό του, τὸ νὰ μὴν ξαναχρησιμοποιηθῇ. Ἐὰν ὅμως χρησιμοποιῆται διαρκῶς, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀδυναμίας του νὰ παράσχῃ τὴν θεραπείαν· διότι γνώρισμα τοῦ φαρμάκου εἶναι νὰ χρησιμοποιῆται μιὰ φορὰ καὶ ὄχι πολλές· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Γιατί δηλαδὴ ἀσχολοῦνται διαρκῶς μὲ τὶς ἴδιαις θυσίαις; Διότι, ἐὰν μὲ τὶς θυσίαις εἶχαν ἀπαλλαγθῇ ἀπ' ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, δὲν θὰ προσφέρονταν οἱ θυσίαις καθημερινά· καθόσον ὑπῆρχαν ὠρισμένες πού προσφέρονταν καθημερινὰ ὑπὲρ ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ, καὶ τὴν ἑσπέρα καὶ τὸ πρωί. Ὡστε αὐτὸ πού γινόταν ἦταν ὁμολογία τῆς ὑπάρξεως καὶ ὄχι τῆς ἐξαλείψεως τῶν ἁμαρτημάτων· ἦταν ὁμολογία ἀδυναμίας, ὄχι ἐπίδειξις δυνάμεως. Πράγματι ἐπειδὴ ἡ πρώτη δὲν εἶχε καμμία ἰσχύ, προσφερόταν ἡ δεύτερη· καὶ ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ δὲν ὠφελοῦσε καθόλου,

ἰσχυεν, ἢ δευτέρα προσεφέρετο· καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτῆ ἦνυεν, ἑτέρα πάλιν· ὥστε ἔλεγχος ἀμαρτημάτων ἦν. Τὸ μὲν οὖν προσφέρεσθαι ἔλεγχος ἀμαρτημάτων, τὸ δὲ αἰεὶ, ἔλεγχος ἀσθενείας.

Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὸναντίον· ἀπαξ προσηνέχθη, καὶ εἰς τὸ
5 αἰεὶ ἦρκεσε. Καὶ καλῶς εἶπεν «ἐκεῖνα ἀντίτυπα»· ἄρα τύπον ἔχει μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν ἰσχύ· ὡσπερ ἐπὶ τῶν εἰκόνων τύπον ἔχει τοῦ ἀνθρώπου ἢ εἰκόν, οὐχὶ τὴν ἰσχύ. Ὡστε τὸ ἀληθὲς καὶ ὁ τύπος κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις· ὁ γὰρ τύπος ἴσος, ἢ δὲ ἰσχύς οὐκέτι. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς· ὁ μὲν γὰρ τύπος
10 ἴσος ἦν, ἅγια γὰρ ἦν· ἢ δὲ δύναμις καὶ τὰ ἄλλα, οὐ τὰ αὐτὰ. Τί ἐστίν, «εἰς ἀθέτησιν ἀμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται»; Τί ἐστίν «ἀθέτησις»; Τουτέστι, καταφρόνησις· οὐκέτι γὰρ παρησῖαν ἔχει ἢ ἀμαρτία· ἠθέτηται γάρ. Πῶς; Ὁφείλουσα μὲν ἀπολαβεῖν κόλασιν, οὐκ ἀπολαβοῦσα δέ· τουτέστι, βίαν ἔπαθεν· ὅτε
15 προσεδόκησε πάντας ἀνελεῖν, τότε ἀνηρέθη. «Διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ», φησί, «πεφανέρωται»· τουτέστιν, ἐφανερώθη τῷ Θεῷ καὶ προσῆλθε. Μὴ οὖν, ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς πολλάκις τοῦτο ἐποίει τοῦ ἐνιαυτοῦ, νομίσης ὅτι ἀπλῶς καὶ οὐχὶ δι' ἀσθένειαν, τοῦτο ἐγίνετο· εἰ γὰρ μὴ δι' ἀσθένειαν, τί καὶ ἐγίνετο; μὴ ὄντων γὰρ τραυμάτων,
20 οὐδὲ φαρμάκων λοιπὸν δεῖ τῷ ἐπιμελουμένῳ. Διὰ τοῦτο προσέταξε, φησὶν, αἰεὶ προσφέρεσθαι διὰ τὸ ἀσθενές, καὶ ὥστε ἀνάμνησιν ἀμαρτιῶν γίνεσθαι.

Τί οὖν; ἡμεῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν οὐ προσφέρομεν; Προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμενοι τοῦ θανάτου αὐτοῦ· καὶ
25 μία ἐστὶν αὐτῆ, καὶ οὐ πολλαί. Πῶς μία, καὶ οὐ πολλαί; Ἐπειδὴ ἀπαξ προσηνέχθη, ὡσπερ ἐκεῖνη ἢ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἀγίων. Τοῦτο ἐκεῖνης τύπος ἐστί, καὶ αὐτῆ ἐκεῖνης· τὸν γὰρ αὐτὸν αἰεὶ προσφέρομεν, οὐ νῦν μὲν ἕτερον πρόβατον, αἴριον δὲ ἕτερον, ἀλλ' αἰεὶ τὸ αὐτό· ὥστε μία ἐστὶν ἢ θυσία. Ἐπεὶ τῷ λόγῳ τούτῳ, ἐπειδὴ πολ-
30 λαχοῦ προσφέρεται, καὶ πολλοὶ Χριστοί; Ἄλλ' οὐδαμῶς, ἀλλ' εἰς πανταχοῦ ὁ Χριστός, καὶ ἐνταῦθα πλήρης ὢν, καὶ ἐκεῖ πλήρης, ἐν

ἀκολουθοῦσε πάλι ἄλλη· ὥστε αὐτὲς ἦταν ἀπόδειξις ὑπάρξεως ἁμαρτημάτων. Ἡ προσφορά τους δηλαδή ἦταν ἀπόδειξις ὑπάρξεως ἁμαρτημάτων, ἐνῶ ἡ συνεχῆς προσφορά ἦταν ἀπόδειξις τῆς ἀδυναμίας τους.

Μὲ τὸν Χριστὸ ὁμῶς συνέβηκε τὸ ἀντιθετο· μιὰ φορὰ θυσιάσθηκε καὶ ἡ θυσία του ἰσχύει γιὰ πάντα. Καὶ σωστά εἶπε, ὅτι ἐκεῖνα εἶναι ἀντίτυπα· ἄρα τὸν τύπο μόνο ἔχουν, ὄχι ὁμῶς καὶ τὴν ἰσχύ. Ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωσι τῶν εἰκόνων, ἡ εἰκόνα ἔχει τὸν τύπο τοῦ ἀνθρώπου, ὄχι ὁμῶς τὴν ἰσχύ. Ὡστε τὸ ἀληθινὸ καὶ ὁ τύπος ἔχουν κοινὰ σημεῖα μεταξύ τους· διότι ὁ τύπος μοιάζει μὲ τὸ πραγματικό, δὲν ἔχει ὁμῶς τὴ δύναμί του. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ σκηνή· ὁ τύπος δηλαδή ἦταν ἴσος, διότι ἦταν ἅγιος, ἐνῶ ἡ δύναμις καὶ τὰ ἄλλα δὲν ἦταν τὰ ἴδια. Τί σημαίνει, «εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται»; Τί σημαίνει «ἀθέτησις»; Δηλαδή, καταφρόνησις· δὲν ἔχει δηλαδή παρρησία πὰ ἡ ἁμαρτία, διότι ἔχει καταφρονηθῆ. Πῶς; Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ δεχθῆ τιμωρία, ὁμῶς δὲν τὴν ἔλαβε· δηλαδή, ἐκβιάσθηκε. Τότε πού περιμενε ὄλους νὰ τοὺς κυριεύσῃ, τότε κατανικήθηκε. «Μὲ τὴ θυσία του», λέγει, «ἔχει φανερωθῆ»· δηλαδή, φανερώθηκε στὸν Θεὸ καὶ παρουσιάσθηκε ἐνώπιόν του γιὰ μᾶς. Μὴ λοιπόν, ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς τὸ ἔκαμνε αὐτὸ πολλές φορές κάθε χρόνο, νομίσης ὅτι αὐτὸ γινόταν ἔτσι ἀπλῶς καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας ἀδυναμίας· ἐὰν δηλαδή δὲν γινόταν ἐξ αἰτίας ἀδυναμίας, γιατί γινόταν; Διότι ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουν τραύματα, δὲν πρέπει κανεὶς νὰ φροντίζῃ γιὰ φάρμακα. Γι' αὐτό, λέγει, παρήγγειλε ὁ Θεὸς νὰ προσφέρονται πάντα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τους, ὥστε νὰ γίνεται καὶ ἀνάμνησις τῶν ἁμαρτιῶν τους.

Τί λοιπόν; Ἐμεῖς δὲν προσφέρουμε κάθε ἡμέρα; Βεβαίως προσφέρουμε, ἀλλὰ τὸ κάνουμε γιὰ νὰ θυμώμαστε τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡ προσφορά αὐτὴ εἶναι μία καὶ ὄχι πολλές. Πῶς εἶναι μία καὶ ὄχι πολλές; Ἐπειδὴ μιὰ φορὰ προσφέρθηκε, ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνη ἡ θυσία πού γινόταν στὰ ἅγια τῶν ἁγίων. Αὐτὸ εἶναι τύπος ἐκείνης καὶ αὐτὴ ἐκείνης· διότι πάντοτε προσφέρουμε τὸν ἴδιο, ὄχι σήμερα ἄλλο πρόβατο, καὶ αὔριο ἄλλο, ἀλλὰ πάντα τὸ ἴδιο· ὥστε μία εἶναι ἡ θυσία. Μήπως, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο αὐτό, ἐπειδὴ προσφέρεται σὲ πολλὰ μέρη, εἶναι πολλοὶ καὶ οἱ Χριστοί; Ὅχι βέβαια, ἀλλὰ ἓνας εἶναι παντοῦ ὁ Χριστός, καὶ ἐδῶ εἶναι ὁλόκληρος,

σῶμα. Ὡσπερ οὖν πολλαχοῦ προσφερόμενος ἐν σῶμα ἔστι, καὶ οὐ πολλὰ σώματα, οὕτω καὶ μία θυσία. Ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐκεῖνός ἐστιν ὁ τὴν θυσίαν τὴν καθαίρουσαν ἡμᾶς προσενεγκών. Ἐκείνην προσφέρομεν καὶ νῦν, τὴν τότε προσενεχθεῖσαν, τὴν ἀνάλωτον.
 5 Τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ τότε γενομένου· «τοῦτο γὰρ ποιεῖτε», φησὶν, «εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Ἰούκ ἄλλην θυσίαν, καθάπερ ὁ ἀρχιερεὺς τότε, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ ποιοῦμεν· μᾶλλον δὲ ἀνάμνησιν ἐργαζόμεθα θυσίας.

4. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς θυσίας ταύτης ἐμνήσθην, βούλομαι μικρὰ
 10 πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν τοὺς μεμνημένους, μικρὰ μὲν τῷ μέτρῳ, μεγάλην δὲ ἔχοντα τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ὠφέλειαν· οὐ γὰρ ἡμέτερά ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος τὰ λεγόμενα. Τί οὖν ἐστι; Πολλοὶ τῆς θυσίας ταύτης ἅπαξ μεταλαμβάνουσι τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ, ἄλλοι δὲ δῖς, ἄλλοι δὲ πολλάκις. Πρὸς οὖν ἅπαντας ἡμῖν ὁ λόγος ἐστίν, οὐ πρὸς
 15 τοὺς ἐνταῦθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ καθεζομένους· ἐκεῖνοι γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μετέχουσι, πολλάκις δὲ καὶ διὰ δύο ἐτῶν. Τί οὖν; Τίνας ἀποδεξόμεθα; τοὺς ἅπαξ; τοὺς πολλάκις; τοὺς ὀλιγάκις; Οὔτε τοὺς ἅπαξ, οὔτε τοὺς πολλάκις, οὔτε τοὺς ὀλιγάκις, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαρῶ συνειδότος, τοὺς μετὰ καθαρᾶς
 20 καρδίας, τοὺς μετὰ βίου ἀλήπτου. Οἱ τοιοῦτοι ἀεὶ προσίτωσαν· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, μηδὲ ἅπαξ. Τί δήποτε; Ὅτι κριμα ἑαυτοῖς λαμβάνουσι, καὶ κατάκριμα καὶ κόλασιν καὶ τιμωρίαν.

Καὶ μὴ θαυμάσης· ὥσπερ γὰρ ἡ τροφή οὔσα θρεπτική, ἐὰν εἰς κακόσιτον ἐμπέσῃ, πάντα ἀπόλλυσι καὶ διαφθείρει καὶ γίνεται
 25 νόσου ἀφορμή, οὕτω δὴ καὶ ταῦτα τὰ τῶν φρικτῶν μυστηρίων. Τραπεζῆς ἀπολαύεις πνευματικῆς, τραπέζης βασιλικῆς, καὶ πάλιν φύρεις βορβόρω τὸ στόμα; Μύρω χρίεις, καὶ πάλιν δυσωδίας πληροῖς; Εἶπέ μοι, παρακαλῶ, μετ' ἐνιαυτὸν τῆς μεταλήψεως μετέχων, τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας οἶει ἀρκεῖν σοι πρὸς καθαρμὸν
 30 τῶν ἀμαρτημάτων παντὸς τοῦ χρόνου; καὶ πάλιν, ἐβδομάδος πα-

καὶ ἐκεῖ ὀλόκληρος, ἓνα σῶμα. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἂν καὶ προσφέρεται σὲ πολλὰ μέρη εἶναι ἓνα σῶμα καὶ ὄχι πολλὰ σῶματα, ἔτσι καὶ ἡ θυσία εἶναι μία. Ὁ δικὸς μας ἀρχιερεὺς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ πρόσφερε τὴ θυσία, ποὺ μᾶς καθαρίζει ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Ἐκείνη τὴ θυσία προσφέρουμε καὶ τῶρα, ἐκείνη ποὺ προσφέρθηκε τότε, τὴν ἀναλλοίωτη. Αὐτὸ γίνεται σὲ ἀνάμνησι ἐκείνου ποὺ ἐγίνε τότε. Διότι λέγει, «αὐτὸ κάμνετε γιὰ νὰ μὲ θυμᾶσθε»⁵. Ὅχι ἄλλη θυσία, ὅπως ὁ ἀρχιερεὺς τότε, ἀλλὰ πάντοτε τελοῦμε τὴν ἴδια· ἢ καλύτερα κάμνουμε ἀνάμνησι τῆς θυσίας.

4. Ἄλλ' ἐπειδὴ μνημόνευσα τὴ θυσία αὐτὴ, θέλω νὰ πῶ λίγα σὲ σᾶς τοὺς μνημένους, λίγα βέβαια ὡς πρὸς τὴν ἔκτασι, μεγάλα ὁμως ὡς πρὸς τὴ δύναμι καὶ τὴν ὠφέλεια· διότι δὲν εἶναι δικά μας λόγια αὐτὰ ποὺ θὰ λεχθοῦν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Ποιᾶ λοιπὸν εἶναι αὐτά; Πολλοὶ μεταλαβαίνουν τὴ θυσία αὐτὴ μιὰ φορά τὸν χρόνον, ἐνῶ ἄλλοι δυὸ καὶ ἄλλοι πολλές φορές. Ὁ λόγος αὐτὸς ἀπευθύνεται πρὸς ὄλους μας, ὄχι μόνο σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν στὴν ἔρημο· διότι ἐκεῖνοι μεταλαβαίνουν μιὰ φορά τὸν χρόνον, καὶ πολλές φορές καὶ κάθε δύο ἔτη. Τί λοιπὸν; ποιούς θ' ἀποδεχθοῦμε; αὐτοὺς ποὺ μεταλαβαίνουν μιὰ φορά; αὐτοὺς ποὺ πολλές; αὐτοὺς ποὺ λίγες; Οὔτε αὐτοὺς ποὺ μεταλαβαίνουν μιὰ φορά, οὔτε αὐτοὺς ποὺ πολλές, οὔτε αὐτοὺς ποὺ λίγες, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ μεταλαβαίνουν μὲ καθαρὴ συνείδησι, μὲ καθαρὴ καρδιά καὶ μὲ βίον ἀνεπίληπτον. Ὅσοι εἶναι τέτοιοι, ἄς πλησιάζουν πάντοτε· ἐνῶ ὅσοι δὲν εἶναι τέτοιοι, ἄς μὴ προσέρχωνται οὔτε μιὰ φορά. Γιατί ἄραγε; Διότι λαμβάνουν γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς καταδίκη καὶ κατάκρισι καὶ κόλασι καὶ τιμωρία.

Καὶ μὴν ἀπορῆς· ὅπως δηλαδὴ ἡ τροφή, ποὺ ἀπὸ τὴ φύσι τῆς εἶναι θρεπτικὴ, ἐὰν εἰσέλθῃ σὲ δυσκολοχώνευτο μέρος, καταστρέφει καὶ διαφθείρει τὰ πάντα καὶ γίνεται πρόξενος ἀσθενείας, ἔτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μ' αὐτὰ τὰ φρικτὰ μυστήρια. Συμμετέχεις σὲ τραπέζι πνευματικόν, σὲ τραπέζι βασιλικόν, καὶ μολύνεις πάλι μὲ βόρβορον τὸ στόμα σου; Τὸ χρίεις μὲ μῦρον, καὶ τὸ γεμίζεις πάλι μὲ δυσωδία; Πές μου, παρακαλῶ, μεταλαβαίνοντας μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνον, νομίζεις ὅτι σοῦ ἀρκοῦν οἱ σαράντα ἡμέρες γιὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτημάτων ὀλοκλήρου τοῦ χρόνου; καὶ πάλι, μετὰ τὴν πάροδο μιᾶς ἑβδομάδας, ἐπιστρέψεις ξανά στὰ προηγουμένα; Πές μου

ρελθούσης, ἐκδίδως σαυτὸν τοῖς προτέροις; Εἶπε δὴ μοι, ἐὰν ὑγιάνας τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ νόσου μακρᾶς, πάλιν σαυτὸν τοῖς σιτίοις ἐκδῶς ἐκείνοις τοῖς νοσοποιοῖς, οὐχὶ καὶ τὸν πρότερον κόπον ἀπώλεσας; Εὐδηλον ὅτι. Εἰ γὰρ τὰ φυσικὰ μεθίσταται, πολλῶν μᾶλλον τὰ τῆς προαιρέσεως. Οἷόν τι λέγω· Φύσει βλέπομεν, καὶ ὑγιεῖς ἔχομεν ὀφθαλμοὺς κατὰ φύσιν· ἀλλὰ πολλάκις ἀπὸ καχεξίας βλάπτεται ἡμῶν τὸ ὀπτικόν. Εἰ τοίνυν τὰ ἐκ φύσεως μεθίσταται, οὐχὶ μάλιστα τὰ ἐκ προαιρέσεως;

Τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπονέμεις τῇ ὑγιείᾳ τῆς ψυχῆς, τάχα 10 δὲ οὐδὲ τεσσαράκοντα, καὶ προσδοκᾶς ἐξιλεώσασθαι τὸν Θεόν; Παίξεις, ἄνθρωπε. Ταῦτα λέγω, οὐχὶ τῆς μιᾶς καὶ ἐνιαυσιαίου προσόδου κωλύων ὑμᾶς, ἀλλὰ βουλόμενος μᾶλλον διαπαντὸς ὑμᾶς προσιέναι τοῖς ἀγίοις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιφωνεῖ τότε τοὺς ἀγίους καλῶν, καὶ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης μωμοσκοπῶν ἅπαντας, 15 ὥστε μὴ προσελθεῖν τινα ἀπαράσκευον. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ ποιμνης, ἔνθα πολλὰ μὲν ὑγιαίνει πρόβατα, πολλὰ δὲ ψώρας ἀναπέπλησται, ἀνάγκη ταῦτα διείργεσθαι ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων· οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὴ τὰ μὲν ἔστιν ὑγιεινὰ πρόβατα, τὰ δὲ κεκακωμένα, διὰ τῆς φωνῆς ταύτης διείργει ταῦτα ἐκείνων περιωῶν πανταχοῦ 20 διὰ τῆς κραυγῆς ταύτης τῆς φρικωδεστάτης ὁ ἱερεὺς, καὶ τοὺς ἀγίους καλῶν καὶ ἔλκων. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστι ἄνθρωπον ὄντα εἶδέναι τὰ τοῦ πλησίον· «τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων», φησί, «τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ;», ταύτην ἀφίησι τὴν φωνὴν μετὰ τὸ τὴν θυσίαν ἀπαρτισθῆναι πᾶσαν, ὥστε 25 μηδένα ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐπὶ τὴν πηγὴν ἐλθεῖν τὴν πνευματικὴν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς ποιμνης (οὐδὲν γὰρ κωλύει τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι πάλιν χρήσασθαι) τὰ μὲν νοσερὰ ἔνδον ἀποκλείομεν καὶ ἐν σκότῳ κατέχομεν καὶ ἑτέρας μεταδίδομεν τροφῆς, οὔτε ἀέρος καθαροῦ, οὔτε πόας εἰλικρινοῦς, οὔτε πηγῆς τῆς ἔξω συγχωροῦντες 30 μεταλαβεῖν. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν αὕτη ἡ φωνή· ἀντὶ δεσμοῦ τινός ἐστιν. Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, Ὅτι ἦδειν, ἠγνόουν ὅτι κίνδυνος ἔπεται τῷ πράγματι· μάλιστα μὲν οὖν καὶ ὁ Παῦλος τοῦτο διεμαρτύρατο.

λοιπόν, εάν, ἀφοῦ ξαναπέκτησες τὴν ὑγεία σου μετὰ ἀπὸ σαράντα ἡμερῶν ἀσθένεια, ἐπιστρέφης πάλι σ' ἐκεῖνες τὶς τροφές ποῦ σοῦ προξένησαν τὴν ἀσθένεια, δὲν ἔχασες καὶ τὸν προηγούμενο κόπο; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸν ἔχασες. Ἐφόσον τὰ φυσικὰ πράγματα εἶναι μεταβλητὰ, πολὺ περισσότερο εἶναι τὰ τῆς προαιρέσεως. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποῦ λέγω. Ἐκ φύσεως βλέπουμε καὶ ἔχουμε ὑγιεῖς ὀφθαλμοὺς ἐκ φύσεως· ἀλλὰ πολλὲς φορές ἀπὸ κάποια ἀσθένεια βλάπτεται ἡ ὄρασίς μας. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνα ποῦ εἶναι ἐκ φύσεως τέτοια, μεταβάλλονται, δὲν θὰ εἶναι πολὺ περισσότερο μεταβλητὰ αὐτὰ ποῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν προαίρεσί μας;

Σαράντα ἡμέρες διαθέτεις γιὰ τὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς, καὶ ἴσως οὔτε σαράντα, καὶ περιμένεις νὰ ἐξιλεώσης τὸν Θεό; Παίζεις, ἄνθρωπε. Αὐτὰ τὰ λέγω, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω ἀπὸ τὴν προσέλευσί σου μία φορὰ τὸν χρόνο, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω διαρκῶς νὰ προσέρχεσθε στὴ μετάληψι τῶν ἀγίων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱερεὺς προσφωνεῖ τότε καὶ καλεῖ τοὺς ἀγίους, καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἐπικρίνει ὄλους, ὥστε κανεῖς νὰ μὴ προσέλθῃ ἀπροετοίμαστος. Διότι, ὅπως στὸ κοπάδι ἐκεῖνο, στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν πολλὰ πρόβατα ὑγιῆ καὶ πολλὰ γεμάτα μὲ ψώρα, πρέπει νὰ διαχωρισθοῦν αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὑγιῆ, ἔτσι καὶ στὴν Ἐκκλησία, ἐπειδὴ ἄλλα πρόβατα εἶναι ὑγιῆ καὶ ἄλλα ὑποφέρουν ἀπὸ κάποια ἀσθένεια, μὲ τὰ λόγια αὐτὰ διαχωρίζει αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀφήνοντας ὁ ἱερεὺς ν' ἀκουσθῆ παντοῦ ἢ φοβερὴ αὐτὴ κραυγὴ, καλώντας ἔτσι καὶ προσελκύοντας τοὺς πιστοὺς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο νὰ γνωρίζῃ τὰ τοῦ πλησίον του, διότι λέγει, «ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γνωρίζει τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ ἀνθρώπου, παρὰ μόνο το πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ὑπάρχει μέσα του;»⁶, αὐτὰ τὰ λόγια λέγει μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσι ὄλης τῆς θυσίας, ὥστε κανεῖς νὰ μὴν προσέλθῃ στὴν πηγὴ τὴν πνευματικὴ ἔτσι ἀπλῶς καὶ στὴν τύχη. Διότι καὶ στὴν ποιμνὴ (τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ χρησιμοποιήσουμε πάλι τὸ ἴδιο παράδειγμα) τὰ ἀσθενῆ πρόβατα τὰ κλείνουμε μέσα καὶ τὰ κρατοῦμε σὲ σκοτεινὸ μέρος, δίνοντάς τα ἄλλη τροφὴ καὶ μὴ ἐπιτρέποντάς τα ν' ἀπολαύσουν οὔτε καθαρὸ ἀέρα, οὔτε ἀπλὴ πρασινάδα, οὔτε νὰ πιοῦν νερὸ ἀπὸ ἐξωτερικὴ πηγὴ. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν αὐτὰ τὰ λόγια ὑπάρχουν σὰν κάποιο ἐμπόδιο. Δὲν μπορεῖς νὰ πῆς, δὲν ἤξερα, ἀγνοοῦσα ὅτι ἀκολουθεῖ κάποιος κίνδυνος· καὶ βέβαια αὐτὸ τὸ διεκήρυξε ὁ Παῦλος. Ἀλλὰ θὰ

Ἄλλ' ἐρεῖς ὅτι, οὐκ ἀνέγγων; Οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπολογία, ἀλλὰ καὶ ἔγκλημα· καθ' ἐκάστην ἡμέραν εἰσέρχη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔτι τοῦτο ἀγνοεῖς;

5 Πλὴν ἀλλ' ἵνα μηδὲ τοῦτο ἔχης προφασίζεσθαι, τούτου χάριν
 5 μεγάλη τῇ φωνῇ, φρικτῇ τῇ βοῇ, καθάπερ τις κῆρυξ τὴν χεῖρα αἰ-
 ρων εἰς τὸ ὕψος, ὑψηλὸς ἐστὼς, πᾶσι κατάδηλος γεγονώς, καὶ
 μέγα ἐπ' ἐκείνη τῇ φρικτῇ ἡσυχίᾳ ἀνακραυγάζων, τοὺς μὲν καλεῖ,
 τοὺς δὲ ἀπείργει ὁ ἱερεὺς, οὐ τῇ χειρὶ τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ τῇ γλώττῃ
 τῆς χειρὸς τρανότερον. Ἡ γὰρ φωνὴ ἐκείνη εἰς τὴν ἀκοὴν ἐμπί-
 10 πτουσα τὴν ἡμετέραν, καθάπερ χεῖρ τοὺς μὲν ὠθεῖ καὶ ἐκβάλλει,
 τοὺς δὲ εἰσάγει καὶ παρίστησιν. Εἶπε δὴ μοι, παρακαλῶ, ἐν τοῖς
 Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσιν οὐχὶ ἔστηκεν ὁ κῆρυξ βοῶν μέγα καὶ ὑψη-
 λόν, 'Εἴ τις τούτου κατηγορεῖ', λέγων, 'μὴ δοῦλός ἐστι, μὴ κλέ-
 πτης, μὴ τρόπων πονηρῶν;' Καίτοι τὰ ἀγωνίσματα ἐκεῖνα οὔτε
 15 ψυχῆς ἐστίν, οὔτε τρόπου ἀγαθοῦ, ἀλλὰ ρώμης καὶ σώματος. Εἰ
 τοίνυν ἐνθα σωματῶν ἐστὶν ἀσκησις, πολλὴ προαιρέσεως ἐξέτασις
 γίνεται, πόσῳ μᾶλλον ἐνταῦθα, ἐνθα τὸ πᾶν ψυχὴ ἀθλεῖ; Ἔστηκε
 τοίνυν καὶ νῦν ὁ παρ' ἡμῖν κῆρυξ, οὐ τῆς κεφαλῆς ἕκαστον κατέ-
 χων καὶ παράγων, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ τῆς κεφαλῆς τῆς ἔνδον κατέ-
 20 χων· οὐκ ἐφίστησιν ἄλλους αὐτοῖς κατηγοροῦς, ἀλλ' αὐτοὺς ἑαυ-
 τοῖς· οὐ γὰρ λέγει, 'Μὴ τις τούτου κατηγορεῖ;' ἀλλὰ τί; 'Εἴ τις ἑαυ-
 τοῦ κατηγορεῖ'. Ὄταν γὰρ εἴπῃ, «τὰ ἅγια τοῖς ἀγίοις», τοῦτο λέγει·
 'Εἴ τις οὐκ ἔστιν ἅγιος, μὴ προσίτω'. Οὐχ ἀπλῶς φησιν, ἀμαρτη-
 μάτων καθαρός, ἀλλ', «ἅγιος»· τὸν γὰρ ἅγιον οὐχ ἢ τῶν ἀμαρτη-
 25 μάτων ἀπαλλαγὴ ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος παρουσία
 καὶ ὁ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πλοῦτος.

Οὐ βούλομαι μόνον, φησί, βορβόρου ἀπηλλάχθαι ὑμᾶς, ἀλλὰ
 καὶ λευκοὺς εἶναι καὶ ὠραίους. Εἰ γὰρ ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς,
 ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐκλεγόμενος τοὺς νεανίσκους, καλοὺς τῷ εἶ-
 30 δεῖ καὶ ὠραίους τῇ ὄψει ἐξελέξατο, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς παριστα-
 μένους τῇ τραπέζῃ τῇ βασιλικῇ, καλοὺς τῷ εἶδει εἶναι δεῖ τῷ τῆς

πῆς ὅτι, δέν τὸ διάβασα; Δέν εἶναι αὐτὸ δικαιολογία, ἀλλὰ καὶ ἄξιο κατηγορίας· κάθε ἡμέρα εἰσέρχεται στὴν ἐκκλησία καὶ ἀκόμα τὸ ἀγνοεῖς;

5. Πλὴν ὁμως, γιὰ νὰ μὴν ἔχης οὔτε αὐτὴν τὴν πρόφασιν, γι' αὐτὸ μὲ μεγάλη φωνή, μὲ φρικτὴ κραυγή, σὰν κάποιος κήρυκας, σηκώνοντας τὸ χέρι ψηλά, στέκεται ὀρθίος, καὶ ἀφοῦ γίνῃ θεατὸς ἀπὸ ὄλους, κραυγάζοντας δυνατὰ μέσα σ' ἐκείνη τὴν μεγάλη ἡσυχία, ἄλλους τοὺς καλεῖ καὶ ἄλλους τοὺς ἐμποδίζει ὁ ἱερεὺς, χωρὶς νὰ τὸ κἀνῆ αὐτὸ μὲ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὴ γλῶσσα, πετυχαίνοντάς το ἔτσι καλύτερα καὶ ἀπὸ τὸ χέρι. Διότι ἡ φωνὴ ἐκείνη μπαίνοντας στὴν ἀκοή μας, σὰν χέρι ἄλλους τοὺς ἀπωθεῖ καὶ τοὺς βγάζει ἔξω, καὶ ἄλλους τοὺς εἰσάγει καὶ τοὺς ὀδηγεῖ στὴ θεία κοινωνία. Πές μου λοιπόν, σέ παρακαλῶ, στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες δέν σηκώνεται ὁ κήρυκας καὶ φωνάζει μὲ μεγάλη καὶ δυνατὴ φωνή, 'Μήπως κανεὶς κατηγορεῖ τὸν ἀθλητὴ, καὶ λέγει, ὅτι εἶναι δοῦλος, ἢ κλέφτης, ἢ ἔχει ἄθλιο χαρακτῆρα;' ἂν καὶ βέβαια τὰ ἀγωνίσματα ἐκεῖνα δέν εἶναι ἀγωνίσματα ψυχῆς, οὔτε ἐνάρετου χαρακτῆρα, ἀλλὰ φυσικῆς δυνάμεως καὶ σώματος. Ἐὰν λοιπόν στὴν περίπτωσιν τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως γίνεται τόση ἐξέτασις τοῦ χαρακτῆρα, πόσο μᾶλλον ἐδῶ, ποὺ οἱ ἀγῶνες εἶναι πνευματικοί; Σηκώθηκε λοιπόν καὶ τώρα ὁ κήρυκας ὁ δικός μας, χωρὶς νὰ κρατᾶ καὶ νὰ ὀδηγῇ τὸν καθένα χωριστὰ ἀπὸ τὸ κεφάλιν, ἀλλὰ συγκρατώντας ὄλους μαζί ἐσωτερικά μὲ τὴν πίστιν· δέν ὀρίζει ἄλλους κατηγοροῦς, ἀλλὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἑαυτοὺς τους· διότι δέν λέγει, 'Μήπως κανεὶς κατηγορεῖ αὐτόν;' ἀλλὰ τί; «Ἐὰν κάποιος κατηγορῇ τὸν ἑαυτό του». Διότι, ὅταν λέγῃ «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», αὐτὸ ἐννοεῖ· ὅποιος δέν εἶναι ἅγιος, ὅς μὴν πλησιάσῃ. Δέν λέγει ἀπλῶς, 'καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας', ἀλλὰ, «ἅγιος»· διότι τὸν ἅγιον δέν τὸν κάνει μόνο ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Πνεύματος καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἀγαθῶν ἔργων.

Δέν θέλω μόνο, λέγει, νὰ εἴσθε ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸν βόρβορον, ἀλλὰ νὰ εἴσθε καὶ λευκοὶ καὶ ὦραῖοι. Διότι, ἐὰν ὁ βασιλιάς τῆς Βαβυλώνας διαλέγοντας ἀπὸ τοὺς νέους τῆς αἰχμαλωσίας προτιμοῦσε τοὺς ἄριστους στὴν μορφὴ καὶ ὦραῖοι στὴν ὄψιν, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς, ποὺ πλησιάζουμε στὴν τράπεζαν τῆς βασιλικῆς, πρέπει νὰ εἴμαστε ὦραῖοι στὴν ψυχὴ, νὰ εἶναι χρυσὸς ὁ στολισμὸς μας,

ψυχῆς, τὸν κόσμον ἔχοντας χρυσοῦν, τὴν στολὴν καθαρὰν, τὰ ὑπο-
 δῆματα βασιλικά, τὸ πρόσωπον τῆς ψυχῆς εὐμορφον, τὸν κόσμον
 αὐτῇ περικειῖσθαι τὸν χρυσοῦν, τὴν ζώνην τῆς ἀληθείας. Ὁ τοιοῦ-
 τος προσίτω, καὶ ποτηρίων ἀπτέσθω βασιλικῶν. Εἰ δέ τις ράκια
 5 ἠμφιεσμένος, ρυπῶν, αὐχμῶν ἐπεισιέναι τῇ βασιλικῇ βούλοιτο
 τραπέζῃ, ὄρα ὅσα πείσεται, οὐκ ἀρκουσῶν τῶν τεσσαράκοντα
 ἡμερῶν τὰ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ πεπλημμελημένα ἀπολούσασθαι. Εἰ
 γὰρ ἡ γέεννα οὐκ ἀρκεῖ, καίτοι γε αἰώνιος οὔσα (διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
 αἰῶνιός ἐστι), πολλῷ μᾶλλον ὁ βραχὺς οὗτος χρόνος. Οὐ γὰρ μετά-
 10 νοιαν ἰσχυρὰν ἐπεδειξάμεθα, ἀλλ' ἀσθενῆ. Τοὺς εὐνούχους μάλιστα
 δεῖ παρεστάναι τῷ βασιλεῖ· εὐνούχους λέγω, τοὺς τὴν διάνοιαν
 λευκοῦς, μηδένα ἔχοντας ρύπον μηδὲ σπῖλον, ὑψηλοῦς τῇ διανοίᾳ,
 τὸ ὄμμα ἡμερον τῆς ψυχῆς ἔχοντας καὶ ὄξυδερκές, εὐπερίστροφον
 καὶ γοργόν, ἀλλὰ μὴ ὑπνηλὸν μηδὲ ὑπτιον, ἐλευθερίας γέμον πολ-
 15 λῆς, πόρρω ἀναισχυντίας γε μὴν καὶ ἰταμότητος, ἐγρηγορός, ὑγιές,
 μήτε στυγνὸν σφόδρα καὶ κατηφές, μήτε διακεχυμένον καὶ ὑγρόν.
 Τοῦτον ἡμεῖς κύριοι δημιουργῆσαι τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ὄξυδερκῆ
 ποιῆσαι καὶ καλόν. Ὅταν γὰρ αὐτὸν μὴ πρὸς τὸν καπνὸν ἄγωμεν,
 μηδὲ πρὸς τὴν κόνιν (τοιαῦτα γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα),
 20 ἀλλὰ πρὸς τὴν αὔραν τὴν λεπτὴν, πρὸς τὸν κοῦφον ἀέρα, πρὸς τὰ
 μετέωρα καὶ ὑψηλὰ καὶ ἡσυχίας γέμοντα πολλῆς καὶ καθαρότητος
 καὶ πολλῆς τῆς τέρψεως, ἀνακτησόμεθα ταχέως αὐτὸν καὶ ρώσο-
 μεν ἐντροφῶντα τῇ τοιαύτῃ θέᾳ.

Εἶδες πλεονεξίαν καὶ πλοῦτον πολλὸν ἔχοντά τινα; Μὴ ἐπα-
 25 γάγης ἐκεῖ τὸν ὀφθαλμὸν σου· βόρβορός ἐστι τὸ πρᾶγμα, καπνός
 ἐστίν, ἀτμὸς πονηρός, σκότος καὶ στενοχωρία πολλή, καὶ φροντί-
 δων πνιγμός. Εἶδες δικαιοσύνην ἀσκοῦντα ἀνθρώπον, ἀρκούμενον
 τοῖς αὐτοῦ καὶ πολλὴν ἔχοντα τὴν εὐρυχωρίαν τῆς ἀνέσεως, οὐδὲν
 μεριμνῶντα, οὐδὲν φροντίζοντα τῶν ἐνταῦθα; Στῆσον αὐτὸν ἐκεῖ,
 30 καὶ μετεώρισον· καὶ πολλῷ καλλίονα αὐτὸν ἐργάση καὶ λαμπρότε-
 ρον, οὐ τοῖς τῆς γῆς ἀνθεσιν εὐωχῶν, ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀρετῆς.

καθαρή ἢ στολή μας, βασιλικά τὰ ὑποδήματά μας, ὁμορφο τὸ πρόσωπο τῆς ψυχῆς μας, περιβάλλοντάς την μὲ τὸν χρυσοῦ στολισμό, μὲ τὴν ζώνη τῆς ἀλήθειας. "Ὁποῖος εἶναι τέτοιος, ὡς πλησιάσῃ καὶ ὡς ἀγγίξῃ τὰ βασιλικά ποτήρια. Ἐὰν ὁμοῦ κάποιος θελήσῃ, ντυμένος μὲ ράκη καὶ γεμᾶτος ἀκαθαρσίαις, νὰ πλησιάσῃ μὲ τὴν ρυπαρότητα αὐτὴ τὴν τράπεζα τὴν βασιλική, κοίταξε πόσα θὰ πάθῃ, ποῦ δὲν θὰ ἀρκέσουν οἱ σαράντα ἡμέρες γιὰ νὰ ξεπλύνουν τὰ σφάλματα ποῦ διαπράχθηκαν κατὰ τὴν διάρκειαν ὅλου τοῦ χρόνου. Διότι, ἐὰν ἡ γέεννα δὲν ἀρκῆ, ἂν καὶ εἶναι βέβαια αἰώνια (καὶ γι' αὐτὸ ἀσφαλῶς εἶναι αἰώνια), πολὺ περισσότερο δὲν ἀρκεῖ ὁ σύντομος αὐτὸς χρόνος. Διότι δὲν ἐπιδείξαμε ἰσχυρὴ μετάνοια, ἀλλὰ ἀσθενῆ. Οἱ εὐνοῦχοι κυρίως πρέπει νὰ στέκωνται δίπλα στὸν βασιλιᾶ· εὐνούχους ὀνομάζω τοὺς λευκοὺς στὴ διάνοια, ποῦ δὲν ἔχουν κανένα ρύπο ἢ κηλίδα, τοὺς λαμπροὺς στὴ διάνοια, ποῦ ἔχουν ἡμερο τὸ βλέμμα τῆς ψυχῆς καὶ ὀξύτεραι, διαπεραστικὸ καὶ γοργό, καὶ ὄχι νυσταλέο οὔτε νωθρό, γεμᾶτο ἀπὸ πολλὴ ἐλευθερία, μακριὰ ὅπωςδὴποτε ἀπὸ ἀδιάντροπες καὶ αἰσχρὲς πράξεις, ξύπνιο, ὑγιές, ποῦ δὲν εἶναι οὔτε ὑπερβολικὰ σκυθρωπὸ καὶ μελαγχολικό, οὔτε ὁμοῦ καὶ ὑπερβολικὰ χαρούμενο καὶ φιλήδονο. Αὐτὸν τὸν ὀφθαλμὸ ἐμεῖς εἶμαστε ἱκανοὶ νὰ τὸν δημιουργήσουμε καὶ νὰ τὸν κάνουμε ὀξύτεραι καὶ καλό. "Ὅταν δηλαδὴ δὲν τὸν ὀδηγοῦμε πρὸς τὸν καπνὸ, οὔτε πρὸς τὴν σκόνι (διότι τέτοια εἶναι ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα), ἀλλὰ πρὸς τὴν αὔρα τὴ λεπτή, πρὸς τὸν καθαρὸ ἀέρα, πρὸς τὰ μετέωρα καὶ ὑψηλά, ποῦ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἡσυχία πολλή καὶ καθαρότητα καὶ ἀπὸ πολλὴ εὐφροσύνη, γρήγορα θὰ τὸν ἀναζωογονήσουμε καὶ θὰ τὸν δυναμώσουμε μὲ τὴν εὐχαρίστησι ποῦ προσφέρει ἓνα τέτοιο θέαμα.

Εἶδες κάποιον νὰ ἔχῃ πλεονεξία καὶ πλοῦτο πολύν; Μὴ στρέψῃς ἐκεῖ τὸ βλέμμα σου· βόρβορος εἶναι τὸ πρᾶγμα αὐτό, καπνὸς εἶναι, ἀτμὸς πονηρός, σκοτάδι καὶ στενοχώρια πολλή, καὶ ἀποπνικτικὲς φροντίδες. Εἶδες ἄνθρωπο ποῦ εἶναι δίκαιος, ποῦ ἀρκεῖται στὰ δικά του, ποῦ εἶναι εὐχαριστημένος μ' αὐτὰ ποῦ ἔχει, καὶ ποῦ δὲν ἐνδιαφέρεται καὶ δὲν φροντίζει καθόλου γιὰ τὰ ἐδῶ; Ἐκεῖ στρέψε καὶ κάρφωσε τὸν ὀφθαλμὸ σου· καὶ θὰ τὸν κάμῃς τότε πολὺ καλύτερο καὶ λαμπρότερο, ὥστε νὰ νοιώθῃ εὐχαρίστησι ὄχι μὲ τὰ λουλούδια τῆς γῆς, ἀλλὰ μὲ τὰ ἄνθη τῆς ἀρετῆς, τὴν σωφροσύνη, τὴν ἐπιεί-

σωφροσύνη, ἐπιεικεία, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ταράττει ὀφθαλμόν, ὡς συνειδὸς πονηρόν· «ἐταράχθη», φησὶν, «ἀπὸ θυμοῦ ὁ ὀφθαλμός μου»· οὐδὲν οὕτω σκοτοῖ. Ταύτης αὐτὸν ἀπάλλαξον τῆς ἐπηρείας, καὶ φαιδρὸν ἐργάση καὶ ἰσχυρόν, δεῖ τρε-
5 φόμενον ἐλπίσιν ἀγαθαῖς.

Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς, καὶ τοῦτον καὶ τὰς ἄλλας τῆς ψυχῆς ἐνεργείας κατασκευάσαι τοιαύτας, οἷας ὁ Χριστὸς βούλεται· ἵνα τῆς ἐπικειμένης ἡμῖν κεφαλῆς ἄξιοι γενόμενοι, ἀπέλθωμεν ἔνθα θέλει. Φησὶ γάρ· «θέλω ἵν', ὅπου ἐγὼ εἶμι, κάκεινοι ὣσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα
10 τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν ὀρώσιν»· ἧς γένοιτο ἀπολαῦσαι πάντας ἡμᾶς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7. Ψαλμ. 6,8.

8. Ἰω. 17,24.

κεια, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Διότι τίποτε δὲν ταράσσει τόσο τὸν ὀφθαλμό, ὅσο ἡ πονηρὴ συνείδησις. «Ταράχθηκε», λέγει, «ἀπὸ τὸν θυμὸ ὁ ὀφθαλμὸς μου»⁷. τίποτε δὲν τὸν σκοτίζει τόσο. Ἀλλάξέ τον ἀπὸ αὐτὴν τὴν φοβερὴ ἐπίδρασι, καὶ θὰ τὸν κἀνης λαμπρὸ καὶ ἰσχυρό, πὺ νὰ τρέφεται πάντα μὲ ἀγαθὲς ἐλπίδες.

Εὐχομαι ὅλοι μας, καὶ τὸν ὀφθαλμὸ μας καὶ τὶς ἄλλες διαθέσεις τῆς ψυχῆς νὰ τὶς κάνουμε τέτοιες, ὅπως τὶς θέλει ὁ Χριστός, ὥστε, ἀφοῦ γίνουμε ἀξιοὶ τῆς κεφαλῆς πὺ βρίσκεται ἀπὸ ἐπάνω μας, νὰ πᾶμε ἐκεῖ πὺ θέλει αὐτός. Διότι λέγει· «θέλω, ὅπου εἶμαι ἐγώ, κι' ἐκεῖνοι νὰ εἶναι μαζί μου, γὰ νὰ βλέπουν τὴ δόξα μου»⁸, τὴν ὁποία μακάρι ὅλοι ἐμεῖς ν' ἀπολαύσουμε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'

(Εβρ. 10,8-18)

«Ανώτερον λέγων, ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν καὶ ὀλοκαυτῶματα
καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας, αἵτινες κατὰ
νόμον προσφέρονται· τότε εἶρηκεν· ἰδοὺ ἤκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ
Θεός, τὸ θέλημά σου. Ἀναιρεῖ τὸ πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον
στήσῃ. Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ
5 σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ. Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἔστηκε
καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσ-
φέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἀμαρτίας·
οὗτος δὲ μίαν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνε-
10 κὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τε-
θῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ».

1: Ἐν μὲν τοῖς ἔμπροσθεν ἔδειξεν ἀνωφελεῖς τὰς θυσίας οὕσας
πρὸς τὴν τελείαν καθαρότητα, καὶ τύπον οὕσας, καὶ πολὺν λειπομέ-
νας. Ἐπεὶ οὖν ἀντέπιπτεν αὐτῷ τοῦτο, εἰ τύποι εἰσὶ, πῶς τῆς ἀλη-
15 θείας ἐλθούσης, οὐκ ἐπαύσαντο οὐδὲ ὑπεχώρησαν, ἀλλ' ἐπιτελοῦν-
ται; Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνταῦθα ἐργάζεται, δεικνὺς ὅτι οὐκέτι τελοῦνται·
οὐδὲ ὡς τύπος, οὐ γὰρ αὐτὰς προσίεται ὁ Θεός. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ
τῆς Καινῆς πάλιν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν προφητῶν δείκνυσιν, ἀνωθεν τὴν
ἰσχυροτάτην παράγων μαρτυρίαν, ὅτι λήγει καὶ παύεται, καὶ εἰκῆ
20 πάντα πράττουσιν, δεῖ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτοντες. Καὶ
δείκνυσιν ἐκ περιουσίας οὐ νῦν αὐτὰς πεπαυμένας, ἀλλὰ καὶ παρ'
αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν, μᾶλλον δέ, καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ΄

(Ἑβρ. 10,8–18)

«Ἄφοῦ πρῶτα εἶπε, θυσία καὶ προσφορὰ καὶ ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίες γιὰ τὴν ἐξάλειψι τῶν ἁμαρτιῶν δὲν θέλησες, οὔτε εὐαρεστήθηκες μ' αὐτὲς τὶς θυσίες ποὺ προσφέρονται σύμφωνα μὲ τὸν νόμο, τότε εἶπε· νά, ἦλθα, Θεέ, γιὰ νὰ κάνω τὸ θέλημά σου. Ἄναιρεῖ τὸ πρῶτο, γιὰ νὰ στηρίξη τὸ δεῦτερο. Σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα αὐτὸ τοῦ Θεοῦ εἴμαστε ἁγιασμένοι, μὲ τὴν προσφορὰ καὶ τὴ θυσία τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἔγινε μιὰ γιὰ πάντα. Καὶ κάθε ἱερεὺς στέκεται μπροστὰ στὸ θυσιαστήριο καὶ λειτουργεῖ καθημερινὰ, προσφέροντας τὶς ἴδιες πολλές φορές θυσίες, οἱ ὁποῖες ποτὲ δὲν μποροῦν νὰ ἐξάλειψουν ἁμαρτίες· ἐνῶ αὐτός, ἄφοῦ πρόσφερε μιὰ θυσία γιὰ τὴν ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν, κάθησε γιὰ πάντα στὰ δεξιά τοῦ Θεοῦ, καὶ περιμένει μέχρι ποῦ νὰ τεθοῦν οἱ ἐχθροὶ του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του».

1. Μὲ τὰ προηγούμενα ἔδειξε ὅτι οἱ θυσίες εἶναι ἀνωφελεῖς ὡς πρὸς τὴν τελεία καθαρότητα, καὶ ὅτι εἶναι τύπος, καὶ ὑστεροῦν κατὰ πολὺ. Ἐπειδὴ ὁμως ἐρχόταν σὲ ἀντίθεσι αὐτὸ μ' ἐκεῖνο, ἐὰν δηλαδὴ εἶναι τύποι, πῶς, ἄφοῦ ἦλθε ἡ ἀλήθεια, δὲν ἔπαυσαν οὔτε ὑποχώρησαν, ἀλλὰ ἐπιτελοῦνται; Αὐτὸ ἀκριβῶς κάνει ἐδῶ, καὶ δείχνει ὅτι δὲν τελοῦνται πιά· οὔτε ὡς τύπος, διότι δὲν τὶς δέχεται ὁ Θεός. Καὶ αὐτὸ πάλι τὸ ἀποδεικνύει ὄχι ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς προφῆτες, παρουσιάζοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν ἰσχυρότατη μαρτυρία, ὅτι λήγει καὶ τελειώνει, καὶ ὅτι ἄδικα ὅλα τὰ κάνουν, ἐρχόμενοι διαρκῶς σὲ σύγκρουσι πρὸς τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ δείχνει περίτρανα ὅτι δὲν ἔπαυσαν αὐτὲς σήμερα, ἀλλὰ ἀπὸ τότε ποὺ παρουσιάσθηκε ὁ Χριστός, ἢ καλύτερα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρουσία του, καὶ

παρουσίας, καὶ πῶς οὐ τελευταῖον ἔλωσεν αὐτὰς ὁ Χριστός, ἀλλὰ πρότερον ἐλύθησαν, καὶ τότε ἦλθε· πρότερον ἐπαύθησαν, καὶ τότε αὐτὸς παρεγένετο. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, καὶ χωρὶς ταύτης τῆς θυσίας ἡδυνάμεθα εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, καὶ δι' ἐκείνων ἀνέμεινεν 5 αὐτὰς ἐλεγχθῆναι, καὶ τότε αὐτὸς παρεγένετο· «θυσίαν» γάρ, φησί, «καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας».

Πάντα ἀνεῖλε διὰ τούτου· καὶ γενικῶς εἰπὼν, λέγει καὶ ἰδικῶς· «ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας». Προσφορὰ δὲ πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς θυσίας ἦν. «Τότε εἶπον· ἰδοὺ ἤκω». 10 Περὶ τίνος τοῦτο εἴρηται; Περὶ οὐδενὸς ἑτέρου, ἀλλ' ἢ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐνταῦθα οὐδὲν αἰτιᾶται τοὺς προσφέροντας, δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ τὰς πονηρίας αὐτῶν οὐ δέχεται, καθάπερ ἑτέρωθί φησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ λοιπὸν ἐληλέγχθαι τὸ πρᾶγμα καὶ πεφανερῶσθαι οὐδεμίαν ἔχον ἰσχύν, οὐδὲ καιρὸν τινα προσήκοντα. Τί οὖν τοῦτο πρὸς 15 τὸ πολλάκις προσφέρεσθαι τὰς θυσίας; Οὐκ ἀπὸ τοῦ πολλάκις μόνον δῆλον, φησὶν, ὅτι ἀσθενεῖς εἰσι καὶ ὅτι οὐδὲν ἤνυσαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ μὴ προσίεσθαι αὐτὰς τὸν Θεόν, ὡς ἀνονήτους καὶ ἀνωφελεῖς. Τοῦτο αὐτὸ δηλῶν καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι, «εἰ ἠθέλησας θυσίαν ἔδωκα ἄν». ἼΑρα καὶ διὰ τούτου δηλοῖ ὅτι οὐ θέλει. ἼΑρα οὖν 20 οὐχ αἱ θυσίαι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἢ τῶν θυσιῶν ἀναίρεσις· οὐκοῦν παρὰ τὸ θέλημα θύουσι.

Τί ἐστι, «τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου»; Τοῦ ἑμαυτὸν, φησί, ἐκδοῦναι· τοῦτο τοῦ Θεοῦ θέλημα. «Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμέν». ἼΕτι διὰ τούτου καὶ ἄλλως δείκνυσιν, ὅτι οὐχ αἱ θυσίαι 25 τοὺς ἀνθρώπους καθαίρουσιν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ἼΑρα οὖν τὸ θύειν οὐ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ νῦν οὐ θέλημά ἐστι τοῦ Θεοῦ, ὅπου γε μηδὲ ἐξ ἀρχῆς θέλημα ἦν; «Τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα», φησὶν, «ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν»; Πῶς οὖν αὐτὸς ἐπέταξε; Συγκαταβαίνων· ὡσπερ καὶ ὁ Παῦλος φαίνεται λέγων· 30 ««θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτὸν ἐν ἐγκρατείᾳ»· καὶ πάλιν παραινῶν ἀλλαχοῦ φησι· «βούλομαι νεωτέρας γαμεῖν,

1. Ψαλμ. 50,18.

2. Ψαλμ. 50,18.

3. Ἦσ. 1,12.

4. Α' Κορ. 7,7.

5. Α' Τιμ. 5,14.

ὅτι δὲν κατήργησε αὐτὲς τελευταῖα ὁ Χριστός, ἀλλὰ πρῶτα ἔπαυσε ἡ ἰσχὺς τους καὶ ἔπειτα ἦλθε· προηγουμένως καταργήθηκαν, καὶ τότε ἦλθε αὐτός. Γιὰ νὰ μὴ λένε λοιπὸν ὅτι καὶ χωρὶς αὐτῆ τῆ θυσία μπορούσαμε νὰ εὐαρεστήσουμε τὸν Θεό, περίμενε καὶ ἀπὸ ἐκείνους νὰ καταφρονηθοῦν καὶ τότε ἦλθε αὐτός· διότι λέγει, «θυσία καὶ προσφορὰ δὲν θέλησες»¹.

Ἦ ὅλα τὰ ἀνέτρεψε μ' αὐτό· καὶ ἀφοῦ μίλησε γενικά, ὁμιλεῖ καὶ εἰδικά. Δὲν σοῦ ἄρεσαν τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ οἱ θυσίες ποὺ προσφέρονται γιὰ τὴ συγχώρησι τῶν ἁμαρτιῶν. Προσφορὰ ἦταν κάθε τι ποὺ πρόσφερναν ἐκτὸς τῆς θυσίας. «Τότε εἶπα· νά, ἦλθα». Γιὰ ποιὸν ἔχει λεχθῆ αὐτό; Γιὰ κανέναν ἄλλον, παρὰ μόνο γιὰ τὸν Χριστό. Ἐδῶ δὲν κατηγορεῖ αὐτοὺς ποὺ προσφέρουν τὶς θυσίες, δείχνοντας μὲ αὐτὸ ὅτι δὲν τὶς δέχεται ὄχι γιὰ τὶς πονηρίες τους, ὅπως σὲ ἄλλο μέρος λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ καταργήθηκε πλέον ἡ θυσία καὶ ἀποδείχθηκε ὅτι δὲν ἔχει καμμία ἰσχὺ, οὔτε καὶ ἀρμόζει στὴν παροῦσα περίστασι. Ποιὰ σχέσι ἔχει αὐτὸ πρὸς τὸ ὅτι πολλὰς φορὲς προσφέρονταν οἱ θυσίες; Δὲν γίνεται φανερό, λέγει, ὅτι εἶναι ἀσθενεῖς καὶ ὅτι καθόλου δὲν ὠφέλησαν μόνο ἀπὸ τὸ ὅτι πολλὰς φορὲς προσφέρονταν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν τὶς ἀποδέχεται ὁ Θεός, διότι εἶναι περιττὲς καὶ ἀνωφελεῖς. Αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ νὰ δηλώσῃ καὶ ἄλλοῦ λέγει, «ἐὰν ἤθελες θυσία, θὰ μπορούσα νὰ σοῦ τὴν προσφέρω»². Ἦ Ἄρα καὶ μ' αὐτὸ δηλώνει ὅτι δὲν θέλει. Ἐπομένως δὲν εἶναι οἱ θυσίες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ κατάργησις τῶν θυσιῶν καὶ συνεπῶς παρὰ τὸ θέλημά του θυσιάζουν.

Τί σημαίνει, «τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου»; Νὰ παραδώσω, λέγει, τὸν ἑαυτό μου· αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. «Σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα αὐτὸ τοῦ Θεοῦ εἶμαστε ἁγιασμένου». Ἀκόμη μ' αὐτὸ δείχνει καὶ μὲ ἄλλον τρόπο, ὅτι δὲν καθαρίζουν οἱ θυσίες τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἦ Ἄρα λοιπὸν ἡ προσφορὰ τῶν θυσιῶν δὲν εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιατί ἀπορεῖς, ἐὰν τώρα δὲν εἶναι αὐτὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τῆ στιγμῆ ποὺ οὔτε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν θέλημά του; Διότι, λέγει, «ποιός ζήτησε αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρια σας;»³. Πῶς τότε αὐτὸς τὰ παρήγγειλε; Ἀπὸ συγκατάβασι, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος φαίνεται νὰ λέγῃ· «θέλω ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι ὅπως καὶ ἐγὼ ἐγκρατεῖς»⁴ καὶ πάλι συμβουλευόντας ἄλλοῦ λέγει· «θέλω οἱ νεώτερες χῆρες νὰ παντρεύωνται, νὰ τεκνογονοῦν»⁵. Δύο θελήματα ἀναφέρει, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ τὰ δύο δικά του, ἔστω κι' ἂν τὰ

τεκνογονεῖν». Δύο θελήματα τίθησιν, ἀλλ' οὐ τὰ δύο αὐτοῦ ἐστίν, εἰ καὶ ἐπιτάττει· ἀλλὰ τοῦτο μὲν αὐτοῦ, διὸ καὶ χωρὶς αἰτίας τίθησιν· ἐκεῖνο δὲ οὐκ αὐτοῦ, εἰ καὶ βούλεται, διὸ καὶ μετὰ αἰτίας πρόσκειται. Πρότερον γὰρ κατηγορήσας αὐτῶν, ὅτι κατεστηρησίασαν τοῦ
 5 Χριστοῦ, τότε φησί· «βούλομαι νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν». Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα συγκαταβαίνων οἰκονομεῖ· οὐκ αὐτοῦ θέλημα ἦν προηγούμενον τὸ τὰς θυσίας γίνεσθαι. Οὕτω καὶ περὶ τοῦ θανάτου λέγων· «οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν αὐτόν»· καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι οὐ μόνον
 10 ἠβουλήθη, ἀλλὰ καὶ ἐπεθύμησε τοῦτο· καίτοι γε ἐναντία ταῦτα ἀλλήλοις· ἐπιθυμία γὰρ ἐπιτεταμένη ἢ βούλησις ἐστίν. Πῶς οὖν οὐ θέλων, ἀλλαχοῦ ἐπιθυμεῖς, ὃ τοῦ σφόδρα θέλειν ἐστὶ σημεῖον;

Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐστὶν εἰπεῖν. «Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμέν», φησί. Πῶς δὲ ἡγιασμένοι, αὐτὸς ἐρμηνεύσει ἐπά-
 15 γων· «διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ. Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἔστηκε καθ' ἡμέρα λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις φροσφέρων θυσίας». ἼΑρα τὸ ἐστάναι τοῦ λειτουργεῖν ἐστὶ σημεῖον· οἰκοῦν τὸ καθῆσθαι τοῦ λειτουργεῖσθαι· «οὗτος δὲ
 20 ἓν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Εἶπεν, ὅτι ἐκεῖναι οὐ προσφέρονται· συνελογίστατο ἀπὸ τῶν ἐγγράφων, ἀπὸ τῶν ἀγράφων· ἄλλως δὲ καὶ ρητὸν
 25 παρέστησε προφητικὸν λέγον, «ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας». Εἶπεν, ὅτι ἀφῆκε τὰς ἁμαρτίας. Πάλιν καὶ τοῦτο ἀπὸ ἐγγράφου μαρτυρίας πιστοῦται· «μαρτυρεῖ γὰρ ἡμῖν», φησί, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μετὰ γὰρ τὸ εἰρηκέναι, αὕτη ἢ διαθήκη, ἦν διαθήσομαι πρὸς αὐτούς, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, λέγει Κύριος, δι-
 30 δοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν

παραγγέλλη· ἀλλὰ τὸ πρῶτο εἶναι δικό του, γι' αὐτὸ καὶ χωρὶς παραινεσι τὸ λέγει· ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν εἶναι δικό του, ἂν καὶ τὸ θέλει, καὶ γι' αὐτὸ καὶ τὸ παραθέτει συμβουλευτικά. Ἀφοῦ δηλαδὴ προηγουμένως τοὺς κατέκρινε, ὅτι φέρθηκαν ὑβριστικὰ πρὸς τὸν Χριστό, τότε λέγει· «θέλω οἱ νεώτερες νὰ παντρεύωνται, νὰ τεκνογονοῦν». Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἀπὸ συγκατάβασι τὸ ἐπιτρέπει ὁ Θεός· δὲν ἦταν δικό του θέλημα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἢ προσφορὰ τῶν θυσιῶν. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ γιὰ τὸν θάνατο λέγει· «δὲν θέλω τὸν θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ, μήπως ἐπιστρέψῃ αὐτὸς καὶ ζήσῃ»⁶· καὶ ἄλλοῦ λέγει, ὅτι ὄχι μόνο τὸ θέλησε αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιθύμησε· ἂν καὶ εἶναι ἀντίθετα αὐτὰ μεταξύ τους· διότι ἐπιθυμία σφοδρὴ εἶναι ἢ βούλησις. Πῶς λοιπὸν ἐνῶ δὲν θέλεις, ἄλλοῦ ἐπιθυμεῖς, πράγμα πὺ εἶναι ἀπόδειξις τῆς σφοδρῆς θελήσεως;

Αὐτὸ λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ ἐδῶ. «Σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα αὐτοῦ Θεοῦ ἔχουμε ἁγιασθῆ», λέγει. Πῶς ὁμως ἔχουμε ἁγιασθῆ, αὐτὸς θὰ μᾶς τὸ ἐρμηνεύσῃ μὲ τὰ ὅσα προσθέτει· «ἔχουμε ἁγιασθῆ μὲ τὴν προσφορὰ τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πὺ ἐγίνε μιὰ γιὰ πάντα. Καὶ κάθε ἱερεὺς τοῦ νόμου στέκεται κάθε ἡμέρα μπροστὰ στὸ θυσιαστήριον καὶ λειτουργεῖ, προσφέροντας πολλὰ φορὲς τὶς ἴδιες θυσίαις». Ἄρα τὸ ὅτι στέκεται μπροστὰ στὸ θυσιαστήριον εἶναι ἀπόδειξις προσφορᾶς θυσίας· καὶ συνεπῶς τὸ ὅτι κάθεται εἶναι ἀπόδειξις τοῦ ὅτι περιμένει προσφορὰ θυσίας. Ὁ Χριστὸς ὁμως, ἀφοῦ πρόσφερε μιὰ θυσία γιὰ τὴν ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν, κάθησε μιὰ γιὰ πάντα στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ στὸ ἐξῆς περιμένει, μέχρι πὺ νὰ τεθοῦν οἱ ἐχθροὶ του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Διότι μὲ μιὰ προσφορὰ τελειοποίησε μιὰ γιὰ πάντα αὐτοὺς πὺ ἀγιάζονται μὲ τὴ θυσία του. Μᾶς τὸ ἐπιβεβαιώνει αὐτὸ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἶπε ὁ Παῦλος ὅτι δὲν προσφέρονται πιά ἐκεῖνες οἱ θυσίαις· καὶ μᾶς τὸ ἀπέδειξε αὐτὸ μὲ τὶς γραφὰς ἢ χωρὶς αὐτές· ἐξάλλου παρουσίασε καὶ λόγο προφητικὸ πὺ λέγει, «θυσία καὶ προσφορὰ δὲν θέλησες». Εἶπε, ὅτι συγχώρησε τὶς ἁμαρτίαις. Καὶ αὐτὸ πάλι ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ γραπτὴ μαρτυρία· διότι μᾶς τὸ μαρτυρεῖ, λέγει, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀφοῦ προηγουμένως εἶπε, «αὐτὴ εἶναι ἡ διαθήκη, τὴν ὅποια θὰ συνάψω μαζί τους, μετὰ τὶς ἡμέρας ἐκεῖνες, λέγει ὁ Κύριος, θὰ δώσω τοὺς νόμους μου στὶς καρδιὰς τους, καὶ θὰ τοὺς γράψω στὶς διάνοιὰς τους, ὥστε νὰ μὴν τοὺς λησμονοῦν ποτέ, καὶ δὲν θὰ θυμη-

ἐπιγράψω αὐτούς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκέτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας». Οὐκοῦν ἀφήκε τὰς ἁμαρτίας, ὅτε τὴν διαθήκην ἔδωκε· τὴν δὲ διαθήκην διὰ τῆς θυσίας ἔδωκεν. Εἰ τοίνυν ἀφήκε
5 τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς μιᾶς θυσίας, οὐκέτι χρεῖα δευτέρας.

«Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος». Καὶ τίνος ἔνεκεν ἡ ἀναβολή; Ἴνα τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. «Μιᾶ» γάρ, φησί, «προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἀγιαζομένους». Ἄλλ' ἴσως εἶποι τις ἄν· Καὶ τίνος
10 ἔνεκεν οὐκ εὐθέως τέθεικε; Διὰ τοὺς πιστοὺς τοὺς μέλλοντας τίκτεσθαι καὶ γεννᾶσθαι. Πόθεν οὖν δῆλον ὅτι τεθήσονται; Διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι «ἐκάθισεν». Ἀνέμνησε πάλιν τῆς μαρτυρίας ἐκείνης τῆς λεγούσης· «ἕως ἂν θῆ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ». Οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ οἱ Ἰουδαῖοί εἰσιν. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, «ἕως τεθῶσιν οἱ
15 ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ», σφόδρα δὲ ἠπεύγοντο· τούτου χάριν πάντα τὰ μετὰ ταῦτα τίθησιν, ὅσα περὶ πίστεως διαλέγεται. Τίνες δὲ οἱ ἐχθροί, ἀλλ' ἢ οἱ ἄπιστοι πάντες, οἱ δαίμονες; Οὐ γὰρ δὴ μόνον Ἰουδαῖοι; Καὶ τὸ πολὺ δὲ τῆς ὑποταγῆς ἀνιτιττόμενος, οὐκ εἶπεν, 'ὑποταγῶσιν', ἀλλά, «τεθῶσιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ».

20 Μὴ τοίνυν γενώμεθα τῶν ἐχθρῶν· οὐ γὰρ ἐκεῖνοι μόνον ἐχθροὶ οἱ ἄπιστοι καὶ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι οἱ βίου ἀκαθάρτου πλήρεις ὄντες· «τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρα εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται». Τί οὖν, φησίν; οὐκ ἔστιν ἐγκλημα τοῦτο; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν ἐγκλημα· ὁ
25 γὰρ κακός, ἕως ἂν ᾗ κακός, οὐ δύναται ὑποτάττεσθαι· μεταβαλέσθαι μέντοι καὶ γενέσθαι ἀγαθὸς δύναται.

2. Ἐκβάλλωμεν τοίνυν τὰ φρονήματα τὰ σαρκικά. Ποῖα δὲ ἔστι τὰ σαρκικά; Ὅσα τὸ μὲν σῶμα ἀνθεῖν ποιεῖ καὶ εὐπαθεῖν, κακοῖ δὲ τὴν ψυχὴν· οἷόν τι λέγω· Ὁ πλοῦτος, ἡ τρυφή, ἡ δόξα· πάντα
30 ταῦτα τῆς σαρκὸς ἔστιν· ὁ ἔρωσ τῶν σωμάτων. Μὴ τοίνυν τοῦ

θῶ πὰ τις ἀμαρτίες τους καὶ τις ἀνομίες τους». Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄφεσις ἀμαρτιῶν, ἐκεῖ δὲν χρειάζεται προσφορά θυσίας γιὰ τις ἀμαρτίες. Ἐπομένως συγχώρησε τις ἀμαρτίες, ὅταν ἔδωσε τὴ διαθήκη· καὶ τὴ διαθήκη τὴν ἔδωσε μὲ τὴ θυσία του. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν συγχώρησε τις ἀμαρτίες μὲ τὴν προσφορά τῆς μιᾶς θυσίας, δὲν χρειάζεται πὰ δεύτερη θυσία.

«Κάθησε στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ καὶ περιμένει στὸ ἐξῆς». Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἔγινε ἡ ἀναβολή; «Γιὰ νὰ τεθοῦν οἱ ἐχθροὶ του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Διότι μὲ μία προσφορά», λέγει, «ἔκανε τελείους ἐκείνους πὸ ἀγιάζονται μὲ τὴ θυσία του. Ἄλλ' ἴσως θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς· Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο δὲν τοὺς ἔβαλε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του ἀπὸ τὴν ἀρχή; Ἐξ αἰτίας τῶν πιστῶν πὸ πρόκειται στὸ μέλλον νὰ γεννηθοῦν καὶ νὰ ἔρθουν στὸν κόσμον. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν γίνεται φανερὸ ὅτι θὰ τεθοῦν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του; Ἀπὸ αὐτὸ πὸ εἶπε, ὅτι «κάθησε». Ὑπενθύμισε πάλι τὴ μαρτυρία ἐκείνη πὸ λέγει· «μέχρι πὸ νὰ θέσῃ τοὺς ἐχθροὺς του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του». Καὶ ἐχθροὶ του εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, «μέχρι πὸ νὰ τεθοῦν οἱ ἐχθροὶ του κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του», διότι ὑπερβολικὰ στρέφονταν ἐναντίον του, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ προσθέτει ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, ὅσα λέγει γιὰ τὴν πίστι. Καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ ἐχθροὶ, παρὰ ὅλοι οἱ ἄπιστοι, οἱ δαίμονες; Δὲν εἶναι δηλαδὴ μόνο οἱ Ἰουδαῖοι; Καὶ ὑπονοῶντας τὸ μέγεθος τῆς ὑποταγῆς, δὲν εἶπε, «μέχρι πὸ νὰ ὑποταχθοῦν», ἀλλὰ, «μέχρι πὸ νὰ τεθοῦν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του».

Ἄς μὴ γίνουμε λοιπὸν κι' ἐμεῖς ἐχθροὶ του· διότι δὲν εἶναι μόνο ἐκεῖνοι ἐχθροὶ του οἱ ἄπιστοι καὶ ὁ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πὸ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἀκάθαρτη ζωὴ· «καθόσον τὸ σαρκικὸ φρόνημα ἀντιστρατεύεται τὸν Θεὸ· διότι δὲν ὑποτάσσεται στὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· κι' οὔτε μπορεῖ νὰ ὑποταχθῆ»⁷. Τί λοιπὸν; λέγει· δὲν εἶναι ἄξιο κατηγορίας αὐτό; Εἶναι καὶ μάλιστα ἄξιο μεγάλης κατηγορίας· διότι ὁ κακός, ὅσο παραμένει κακός, δὲν μπορεῖ νὰ ὑποταχθῆ· μπορεῖ ὅμως ν' ἀλλάξῃ καὶ νὰ γίνῃ ἀγαθός.

2. Ἄς ἀποβάλουμε λοιπὸν τὰ σαρκικὰ φρονήματα. Καὶ ποιά εἶναι τὰ σαρκικὰ φρονήματα; Ὅσα κάνουν τὸ σῶμα νὰ ἀνθῆ καὶ νὰ εὐφραίνεται, ἀλλὰ κακοποιοῦν τὴν ψυχὴ· ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πὸ λέγω· ὁ πλοῦτος, ἡ τρυφή, ἡ δόξα, ὅλα αὐτὰ εἶναι τῆς σάρκα· ὁ ἔρωτας τῶν σωμάτων. Ἄς μὴν ἐπιθυμοῦμε λοιπὸν νὰ ἔχουμε περισ-

πλείονος ἐρώμεν, ἀλλὰ τὴν πενίαν δεῖ διώκωμεν· αὕτη γὰρ μέγα ἀγαθόν. Ἄλλὰ ταπεινόν, φησί, καὶ εὐτελεῖ ποιεῖ. Τούτου γὰρ ἡμῖν χρεία· πολὺ γὰρ ἡμῖν τοῦτο συμβάλλεται. «Πενία», φησὶν, «ἄνδρα ταπεινοῦ»· καὶ πάλιν ὁ Χριστὸς «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι». Διὰ τοῦτο οὖν ἀλγεῖς, ὅτι ἔχεις ὁδὸν εἰς ἀρετὴν χειραγωγοῦσαν; Οὐκ οἶδας ὅτι αὕτη πολλὴν παρρησίαν ἡμῖν δίδωσιν; «Ἄλλ' ἡ σοφία», φησί, «τοῦ πένητός ἐστιν ἐξουθενημένη»· καὶ πάλιν ἕτερός τις φησι· «πλοῦτον καὶ πενίαν, μὴ μοι δῶς»· καὶ «ἐκ καμίνου πενίας ρῦσαί με». Πῶς δὲ πάλιν, εἰ πλοῦτος καὶ πενία παρὰ Κυρίου, 10 κακὸν ἢ πενία ἢ ὁ πλοῦτος; Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα εἴρηται;

Ταῦτα ἐλέγετο ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἔνθα πολὺς ὁ λόγος τοῦ πλοῦτου, ἔνθα τῆς πενίας πολλὴ ἦν ἡ ὑπεροψία, ἔνθα τὸ μὲν κατάρρα ἦν, τὸ δὲ εὐλογία. Ἄλλὰ νῦν οὐκέτι· ἀλλὰ θέλεις ἀκοῦσαι τῆς πενίας ἐγκώμια; Αὐτὴν μετῆλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ φησιν· «ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ 15 ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ». Καὶ πάλιν τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· «μὴ κτήσησθε χρυσόν, μήτε ἄργυρον, μήτε δύο χιτῶνας». Καὶ ὁ Παῦλος γράφων ἔλεγεν· «ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες». Καὶ Πέτρος ἔλεγε τῷ ἐκ γενετῆς χωλῷ· «ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι». Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Παλαιᾷ, ἔνθα 20 ἐθαυμάζετο ὁ πλοῦτος, τίνες, εἶπέ μοι, ἦσαν οἱ θαυμαστοί; Οὐχὶ Ἡλίας ὁ πλὴν τῆς μηλωτῆς μηδὲν ἔχων; Οὐχὶ Ἐλισσαῖος, οὐχὶ Ἰωάννης; Μηδεὶς τοίνυν ἔστω ταπεινὸς διὰ πενίαν· οὐκ ἔστι πενία ἢ ποιοῦσα ταπεινόν, ἀλλὰ πλοῦτος ὁ πολλῶν δεῖσθαι καταναγκάζων, καὶ πολλοῖς εἰδέναι χάριτας βιαζόμενος.

25 Τί δὲ τοῦ Ἰακώβ πενέστερον ἦν, εἶπέ μοι, ὃς ἔλεγεν, «ἐὰν δῶ μοι Κύριος ἄρτον φαγεῖν καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι»; Ἄρα ἀπαρρησίαστοι ἦσαν οἱ περὶ Ἡλίαν καὶ Ἰωάννην; Οὐχ ὁ μὲν τὸν Ἀχαὰβ ἤλεγχεν, ὁ δὲ τὸν Ἡρώδη; Ἐκεῖνος ἔλεγεν· «οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου»· ὁ δὲ Ἡλίας πρὸς τὸν 30 Ἀχαὰβ μετὰ παρρησίας ἔλεγεν· «οὐκ ἐγὼ διαστρέφω τὸν Ἰσραήλ,

8. Παρμ. 10,15.

9. Ματθ. 5,3.

10. Ἐκκλ. 9,16.

11. Ματθ. 8,20.

12. Ματθ. 10,9.

13. Β' Κορ. 6,10.

14. Πράξ. 3,6.

15. Γεν. 28,20.

16. Μαρκ. 6,18.

σότερα, ἀλλ' ὡς ἐπιδιώκουμε πάντα τὴ φτώχεια· διότι αὐτὴ εἶναι μεγάλο ἀγαθόν. Ὅμως, λέγει, αὐτὴ κάνει τὸν ἄνθρωπο ταπεινὸ καὶ εὐτελεῖ. Αὐτὸ μᾶς χρειάζεται· διότι αὐτὸ πολὺ μᾶς βοηθεῖ. «Ἡ φτώχεια», λέγει, «ταπεινώνει τὸν ἄνθρωπο»⁸· καὶ ὁ Χριστὸς πάλι λέγει· «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ εἶναι ταπεινοί»⁹. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὑποφέρεις, ἐπειδὴ κατέχεις τὴν ὁδὸν ποὺ σὲ χειραγωγεῖ στὴν ἀρετὴ; Δὲν γνωρίζεις ὅτι αὐτὴ μᾶς δίδει πολλὴ παρρησία; Ἀλλὰ «ἡ σοφία», λέγει, «τοῦ φτωχοῦ εἶναι περιφρονημένη»¹⁰· καὶ πάλι κάποιος ἄλλος λέγει· «πλοῦτο καὶ φτώχεια μὴ μοῦ δώσης»· καὶ «ἀπὸ τὸ καμίνι τῆς φτώχειας γλύτωσέ με». Πῶς ὅμως πάλι, ἐάν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ φτώχεια προέρχονται ἀπὸ τὴν Κύριο, εἶναι κακὸ ἡ φτώχεια ἢ ὁ πλοῦτος; Γιὰ ποιὸ λόγο ἔχουν λεχθῆ αὐτά;

Αὐτὰ λέγονταν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου εἶχαν σὲ μεγάλη ὑπόληψιν τὸν πλοῦτο, ἐνῶ περιφρονοῦσαν τὴ φτώχεια, καὶ τὸ ἓνα τὸ θεωροῦσαν κατὰρα, ἐνῶ τὸ ἄλλο εὐλογία. Τώρα ὅμως δὲν συμβαίνει αὐτό· ἀλλὰ θέλεις ν' ἀκούσης ἐγκώμια τῆς φτώχειας; Αὐτὴν ἀκολούθησε ὁ Χριστὸς, καὶ λέγει· «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ποῦ νὰ κλίνη τὸ κεφάλι του»¹¹. Καὶ πάλι ἔλεγε στοὺς μαθητὲς του· «μὴν ἀποκτήσετε χρυσᾶ οὔτε ἀργυρᾶ νομίσματα, οὔτε δύο χιτῶνες»¹². Καὶ ὁ Παῦλος γράφοντας ἔλεγε· «παρουσιαζόμεστε σὰν νὰ μὴν ἔχουμε τίποτε, κι' ὅμως ἔχουμε τὰ πάντα»¹³. Καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε στὸν ἐκ γενετῆς χωλόν· «δὲν ἔχω οὔτε ἀργυρᾶ οὔτε χρυσᾶ νομίσματα»¹⁴. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου θαυμαζόταν ὁ πλοῦτος, πὲς μου, ποιοὶ ἦταν οἱ θαυμαστοί; Δὲν ἦταν ὁ Ἡλίας, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μηλωτὴν δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο; Δὲν ἦταν ὁ Ἐλισσαῖος; Δὲν ἦταν ὁ Ἰωάννης; Κανεῖς λοιπὸν ὡς μὴ νιώθη ταπεινωμένος ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας· δὲν ὑπάρχει φτώχεια ποὺ ἐξουθενώνει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὁ πλοῦτος ποὺ μᾶς κάνει σκλάβους πολλῶν ἀναγκῶν καὶ ἐξαναγκάζει πολλοὺς νὰ τὸν θεωροῦν σὰν τὸ πιὸ σπουδαῖο πρᾶγμα.

Ποιὸς ἦταν, πὲς μου, φτωχότερος ἀπὸ τὸν Ἰακώβ, ποὺ ἔλεγε· «ἐάν μοῦ δώση ὁ Κύριος ἄρτο νὰ φάω καὶ ἔνδυμα νὰ ντυθῶ»¹⁵; Μήπως δὲν εἶχαν παρρησία ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν γύρω ἀπὸ τὸν Ἡλία καὶ τὸν Ἰωάννη; Δὲν ἤλεγε ὁ Ἡλίας τὸν Ἀχαάβ, καὶ ὁ Ἰωάννης τὸν Ἡρώδη; Ὁ Ἰωάννης ἔλεγε· «δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃς τὴν γυναῖκα τοῦ Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου»¹⁶, ἐνῶ ὁ Ἡλίας μὲ παρρησία

ἀλλὰ σὺ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς σου». Ὅρας ὅτι τοῦτο μᾶλλον ποιεῖ τὴν παρρησίαν, ἢ πενία; Ὁ μὲν γὰρ πλούσιος δοῦλός ἐστιν, ὑπεύθυνος ὧν ζημίᾳ, καὶ παρέχων παντὶ τῷ βουλομένῳ κακῶς αὐτὸν ποιεῖν· ὁ δὲ μηδὲν ἔχων, δήμευσιν οὐ δέδοικεν οὐδὲ καταδί-
 5 κην. Οὐκ ἂν οὖν, εἰ ἡ πενία ἐποίει ἀπαρρησιάστους, ὁ Χριστὸς μετὰ πενίας ἔπεμπε τοὺς μαθητὰς εἰς πρᾶγμα παρρησίας πολλῆς δεόμενον. Σφόδρα γὰρ ἰσχυρὸς ὁ πένης ἐστί, καὶ οὐχ ἔχει ὄθεν ἀδικηθῆ, ἢ πάθη κακῶς. Ὁ μέντοι πλούσιος πανταχόθεν εὐχειρώτος καθίσταται· καὶ ταῦτὸν γίνεται, οἷον ἂν τις τὸν πολλὰ σχοινία ἐπι-
 10 συρόμενον καὶ μακρὰ, ραδίως ἔλοι, τὸν μέντοι γυμνὸν οὐκ εὐκόλως κατασχεῖν δυνήσεται. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ πλουσίου συμβαίνει· ἀνδράποδα, χρυσίον, ἀγροί, μυρία πράγματα, μυρία φροντίδες, περιστάσεις, ἀνάγκαι πᾶσιν αὐτὸν εὐχειρώτον ἐργάζονται.

15 3. Μηδεὶς τοίνυν λοιπὸν τὴν πενίαν τῆς ἀτιμίας αἰτίαν εἶναι νομιζέτω. Ἐὰν γὰρ ἀρετὴ παρῆ, ἅπας ὁ τῆς οἰκουμένης πλοῦτος οὐδὲ πηλός, οὐδὲ κάρφος ἐστὶ πρὸς αὐτήν. Ταύτην τοίνυν διώκωμεν, εἰ βουλοίμεθα εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. «Πώλησον γάρ σου», φησί, «τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ ἔξεις θησαυ-
 20 ρὸν ἐν οὐρανῷ»· καὶ πάλιν· «δύσκολον πλούσιον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Ὅρας ὅτι καὶ μὴ παροῦσαν αὐτήν ἐπισπάσασθαι δεῖ; Τοσοῦτόν ἐστιν ἀγαθὸν ἢ πενία· χειραγωγία γάρ τις ἐστὶ τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν φερούσης ὁδοῦ, ἄλειμμα ἀθλητικόν, γυμνασία τις μεγάλη καὶ θαυμαστή, λιμὴν εὐδαιμόνιος. Ἀλλὰ χρεῖαν
 25 ἔχω πολλῶν, φησί, καὶ οὐ βούλομαι τινος χάριν λαβεῖν· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ σου ὁ πλούσιος ἠλάττωται. Σὺ μὲν γὰρ ἴσως ὑπὲρ τροφῆς τὴν χάριν αἰτεῖς· ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ μυρίων ἀναισχυντῶν πραγμάτων, ὑπὲρ πλεονεξίας. Ὡστε οἱ πλούσιοί εἰσιν οἱ πολλῶν δεόμενοι. Τί λέγω πολλῶν; Καὶ ἀναξίων ἑαυτῶν πολλάκις· οἷόν τι λέγω· τῶν
 30 ἐν ταῖς τάξεσι στρατιωτῶν καὶ δούλων ὄντων πολλάκις ἐν χρεῖᾳ

17. Γ' Βασ. 18,18.

18. Ματθ. 19,21-23.

ἔλεγε στὸν Ἀχαάβ· «δὲν διαφθείρω ἐγὼ τὸν Ἰσραηλιτικὸ λαό, ἀλλὰ ἐσὺ καὶ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα σου»¹⁷. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ πρὸ πάντων δίνει τὴν παρρησία, ἢ φτώχεια; Διότι ὁ πλούσιος εἶναι δοῦλος, ἀφοῦ εἶναι ἐκτεθειμένος σὲ ζημιές, καὶ δίνει στὸν καθένα πού θὰ ἤθελε τὸ δικαίωμα νὰ τὸν βλάψῃ· ἐνῶ ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει τίποτε, δὲν φοβᾶται οὔτε τὴ δήμευσι τῆς περιουσίας, οὔτε τὴν καταδίκη. Καὶ βέβαια, ἐὰν ἡ φτώχεια στερροῦσε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν παρρησία, ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἔστελνε τοὺς μαθητές του, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ εἶναι φτωχοί, σὲ ἔργο πού χρειαζόταν πολλὴ παρρησία. Πράγματι ὁ φτωχὸς εἶναι πολὺ ἰσχυρὸς, καὶ δὲν ἔχει ἀπὸ πουθενὰ νὰ ἀδικηθῇ ἢ νὰ κακοποιηθῇ. Ἀντίθετα ὁ πλούσιος εὐκόλα καταβάλλεται ἀπὸ παντοῦ· καὶ συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ ἐκεῖνον πού σέρνει πίσω του πολλὰ καὶ μακριὰ σχοινία, ὅποτε εὐκόλα θὰ μπορούσε νὰ συλληφθῇ, ἐνῶ τὸν γυμνὸ κανεῖς δὲν μπορεῖ εὐκόλα νὰ τὸν συλλάβῃ. Τὸ ἴδιο συμβαίνει ἐδῶ μὲ τὸν πλούσιο· δοῦλοι, χρυσός, ἀγροί, μῦρια πράγματα, μῦριες φροντίδες, περιστάσεις καὶ ἀνάγκες τὸν κάνουν εὐκόλα νὰ ὑποτάσσεται σὲ ὄλους.

Κανεῖς λοιπὸν στὸ ἐξῆς ἄς μὴ θεωρῇ τὴ φτώχεια αἰτία τῆς ἀτιμίας. Διότι, ἐὰν ὑπάρχη μαζὶ μ' αὐτὴν ἡ ἀρετὴ, ὅλα τὰ πλούτη τῆς οἰκουμένης συγκριτικὰ δὲν εἶναι οὔτε πηλὸς οὔτε ἄχυρο κοντά της. Αὐτὴν λοιπὸν ἄς ἐπιδιώκουμε, ἐὰν θέλουμε νὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Διότι λέγει, «πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ μοίρασέ τα στοὺς φτωχοὺς καὶ θὰ ἔχῃς θησαυρὸ στὸν οὐρανό»· καὶ πάλι· «εἶναι δύσκολο ἄνθρωπος πλούσιος νὰ μπῆ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹⁸. Βλέπεις ὅτι καὶ ἐνῶ αὐτὴ δὲν εἶναι παροῦσα πρέπει νὰ τὴν κερδίσῃ κανεῖς; Τόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι ἡ φτώχεια· διότι αὐτὴ εἶναι ὁδηγὸς τοῦ ἀνθρώπου στὴν πορεία του πρὸς τὸν οὐρανό, ἀλοιφή κατάλληλη γιὰ ἀθλητές, μιὰ κάποια ἄσκησις μεγάλη καὶ θαυμαστή, λιμάνι γαλήνιο. Ἀλλά, λέγει, μοῦ χρειάζονται πολλὰ καὶ δὲν θέλω νὰ δεχθῶ δωρεὰν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ ὁ πλούσιος ὑστερεῖ ἀπέναντί σου. Διότι σὺ ἴσως ζητᾷς βοήθεια γιὰ τὴν τροφή σου, ἐνῶ ὁ πλούσιος συμπεριφέρεται μὲ ἀδιαντροπία γιὰ πολλὰ πράγματα καὶ χάριν τῆς πλεονεξίας του. Ὡστε οἱ πλούσιοι εἶναι ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ πράγματα. Τί λέγω πολλὰ; καὶ ἀνάξια πολλές φορές γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους· ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω· Οἱ πλούσιοι πολλές φορές

καθίστανται. Ὁ δὲ πένης οὐδὲ αὐτοῦ δεῖται τοῦ βασιλέως, κἄν δεηθῆ, θαυμάζεται ὅτι εἰς τοῦτο κατέστησεν ἑαυτόν, παρὸν αὐτῷ πλουτεῖν.

Μηδεὶς τοίνυν αἰτιάσθω τὴν πενίαν, ὡς μυρίων οὖσαν κα-
 5 κῶν αἰτίαν, μηδὲ ἀντιφθεγγέσθω τῷ Χριστῷ, ὃς τελειότητα ταύτην
 ἔφησεν εἶναι τῆς ἀρετῆς, εἰπὼν· «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι»· τοῦτο
 γὰρ καὶ διὰ τῶν λόγων αὐτὸς εἶπε, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἔδειξε, καὶ
 διὰ τῶν μαθητῶν ἐδίδαξε. Διώξωμεν οὖν τὴν πενίαν· μέγιστον γάρ
 ἔστιν ἀγαθὸν αὕτη τοῖς νήφουσι. Τάχα τινὲς καὶ οἰωνίζονται τῶν
 10 ἀκουόντων. Οὐκ ἀπιστῶ· πολλὴ ἡ νόσος αὕτη παρὰ τοῖς πλείοσι
 τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοσαύτη τῶν χρημάτων ἢ τυραννίς, ὡς μηδὲ
 μέχρι ρημάτων αὐτῆς τὴν παραίτησιν φέρειν, ἀλλὰ καὶ οἰωνίζεσθαι
 ταύτην. Πόρρω ταῦτα τῆς τοῦ Χριστιανοῦ ψυχῆς· οὐδὲν γὰρ πλου-
 σιώτερον τοῦ πενίαν αἰρουμένου ἔκοντι καὶ μετὰ προθυμίας. Πῶς,
 15 ἐγὼ λέγω· καί, εἰ βούλεσθε, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως πλουσιώτε-
 ρον ὄντα ἀποφαίνω τὸν ἔκοντι τὴν πενίαν αἰρούμενον. Ἐκεῖνος μὲν
 γὰρ δεῖται πολλῶν καὶ ἐν φροντίδι ἐστὶ καὶ δέδοικε μὴ ἐπιλίπη
 αὐτῷ τὰ τῆς τροφῆς τῆς στρατιωτικῆς· οὗτος δὲ πάντα ἀφθόνως
 ἔχει, περὶ οὐδενός, δέδοικε, καὶ εἰ δέδοικε, οὐ ὑπὲρ τοσοῦτων.

20 Τίς οὖν, εἰπέ μοι, πλούσιος, ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπαιτῶν,
 καὶ σπουδάζων πολλὰ συλλέγων καὶ δεδοικῶς μήποτε ἐπιλίπη, ἢ
 ὁ μηδὲν συλλέγων ἐν ἀφθονίᾳ ὧν πολλῇ καὶ μηδενὸς δεόμενος;
 Τὴν παρρησίαν γὰρ ἀρετὴ δίδωσι καὶ τοῦ Θεοῦ φόβος, οὐ τὰ
 χρήματα· ἐκεῖνα γὰρ καὶ καταδουλοῦνται· «ξένια γὰρ καὶ δῶρα»,
 25 φησὶν, «ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καὶ ὡς φιμὸς ἐν στόματι
 ἀποτρέπει ἔλεγχους». Σκόπει πῶς ὁ πένης ἐκεῖνος Πέτρος Ἀνα-
 νίαν τὸν πλούσιον ἐκόλασεν· οὐχ ὁ μὲν πλούσιος ἦν, ὁ δὲ πένης;
 Ἄλλ' ὄρα τοῦτον μὲν μετὰ αὐθεντίας διαλεγόμενον καὶ λέγοντα,
 «εἰπέ μοι, εἰ τοσοῦτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε»; Ἐκεῖνον δὲ μετὰ

χρειάζονται σωματοφύλακες και δούλους για να τους υπηρετοῦν. Ἐνῶ ὁ φτωχὸς δὲν ἔχει τὴν ἀνάγκη οὔτε τοῦ βασιλιᾶ, κι' ἂν τὴν χρειασθῆ, εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ, διότι κατέστησε τὸν ἑαυτό του τέτοιοι, ἐνῶ μπορούσε ν' ἀποκτήσῃ πλοῦτη.

Κανεῖς λοιπὸν ἄς μὴ κατηγορῆ τὴ φτώχεια, ὡς αἰτία μυρίων κακῶν, οὔτε νὰ ἀντιλέγῃ στὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος τὴν χαρακτήρισε ὡς τελειότητα τῆς ἀρετῆς, λέγοντας: «ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος»· διότι αὐτὸ και μὲ τὰ λόγια τὸ εἶπε ὁ Χριστός, και μὲ τὰ ἔργα του τὸ ἀπέδειξε, και μὲ τοὺς μαθητὲς του τὸ δίδαξε. Ἄς ἐπιδιώξουμε λοιπὸν τὴ φτώχεια· διότι αὐτὴ εἶναι μέγιστο ἀγαθὸ σ' ἐκείνους ποὺ εἶναι προσεκτικοί. Ἴσως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς νὰ τὴν θεωροῦν κακὸ πρᾶγμα. Δὲν ἀμφιβάλλω· εἶναι μεγάλη αὐτὴ ἡ νόσος στοὺς περισσότερους ἀνθρώπους, και τόσο μεγάλη εἶναι ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τῶν χρημάτων, ὥστε νὰ μὴ θέλουν οὔτε και νὰ τὴν ἀκούσουν, ἀλλὰ και νὰ τὴ θεωροῦν σὰν μιὰ μεγάλη συμφορὰ. Αὐτὰ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Χριστιανοῦ· διότι κανεῖς δὲν εἶναι πλουσιώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ προτιμᾷ μὲ τὴ θέλησί του και μὲ προθυμία τὴ φτώχεια. Πῶς συμβαίνει αὐτό, θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ· και, ἐὰν θέλετε, θ' ἀποδείξω ὅτι εἶναι πλουσιώτερος και ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν βασιλιᾶ ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὴ θέλησί του προτιμᾷ τὴ φτώχεια. Διότι ὁ βασιλιάς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πολλὰ πράγματα, και συνεχῶς μεριμνᾷ και φοβᾶται μήπως τοῦ λείψῃ ἡ τροφὴ τῶν στρατιωτῶν. Ἐνῶ ὁ φτωχὸς τὰ ἔχει ὅλα μὲ ἀφθονία, και δὲν φοβᾶται γιὰ τίποτα, ἀλλὰ κι' ἂν φοβᾶται, ὄχι γιὰ τόσα πολλά.

Πές μου λοιπὸν, ποιὸς εἶναι πλούσιος, ἐκεῖνος ποὺ καθημερινὰ ἀπαιτεῖ και προσπαθεῖ νὰ συγκεντρώῃ πολλά, και φοβᾶται μήπως ποτὲ τοῦ λείψουν, ἢ ἐκεῖνος ποὺ δὲν συγκεντρώνει τίποτε, ἀλλ' ἔχει ἀφθονία μεγάλη και δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε; διότι τὴν παρησιία τοῦ τὴν δίνει ἡ ἀρετὴ και ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὄχι τὰ χρήματα, καθόσον ἐκεῖνα τὸν κάνουν και δούλο· διότι λέγει, «τὰ δῶρα ποὺ προσφέρει ὁ φιλοξενούμενος σ' αὐτὸν ποὺ τὸν φιλοξενεῖ και τὰ δῶρα τὰ τιμητικὰ τυφλώνουν τὰ μάτια τῶν σοφῶν και σὰν φίμωτρο στὸ στόμα ἀποτρέπουν τοὺς ἐλέγχους»¹⁹. Πρόσεχε πῶς ὁ φτωχὸς ἐκεῖνος Πέτρος τιμώρησε τὸν πλούσιο Ἀνανία· δὲν ἦταν ὁ Ἀνανίας πλούσιος, ἐνῶ ὁ Πέτρος φτωχός; Ἀλλὰ πρόσεχε πῶς ὁ Πέτρος ὁμιλεῖ μὲ ἐξουσία και λέγει, «πές μου, ἐὰν ἐναντι τόσο

ὑποστολῆς λέγοντα, «ναί, τοσοῦτου». Καὶ τίς δώσει μοι, φησί, κατὰ Πέτρον εἶναι; Ἐξεστὶ σοι κατὰ Πέτρον εἶναι, ἐὰν θέλῃς ριψαι ἄς ἔχεις· σκόρπισον, δὸς πένησιν, ἀκολούθησον τῷ Χριστῷ, καὶ ἔση τοιοῦτος. Πῶς; Ἐκεῖνος, φησί, σημεῖα ἐποίησε. Τοῦτο οὖν 5 ἐστίν, εἶπέ μοι, τὸ τὸν Πέτρον ποιῆσαν θαυμαστόν, ἢ ἡ παρρησία ἢ ἀπὸ τῆς πολιτείας; Οὐκ ἀκούεις τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑπακούει. Ἐὰν θέλῃς τέλειος εἶναι, πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς»;

10 Ἄκουσον τί καὶ ὁ Πέτρος φησὶν· «ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὁ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι». Εἴ τις ἔχει ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἐκεῖνα οὐκ ἔχει. Τί οὖν, φησὶν, ὅτι πολλοὶ οὐτε ἐκεῖνα, οὐτε ταῦτα ἔχουσιν; Ὅτι οὐχ ἐκόντες πένονται· ἐπεὶ οἱ ἐκόντες πενόμενοι πάντα ἔχουσι τὰ ἀγαθὰ. Εἴ γὰρ καὶ μὴ νεκροὺς ἀνιστῶσι, 15 μὴδὲ χωλούς, ἀλλ' ὁ πάντων μεῖζόν ἐστι, παρρησίαν ἔχουσι πρὸς τὸν Θεόν· ἀκούσονται κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς τῆς λεγούσης· «δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου». Τί τούτου κρεῖττον; «Κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐπεινάσα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φα- 20 γεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἦμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνὸς ἦμην, καὶ περιεβάλετέ με· ἀσθενὴς ἦμην καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ ἐπεσκέψασθέ με. Κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου».

Φεύγωμεν τοίνυν τὴν πλεονεξίαν, ἵνα τύχωμεν τῆς βασιλείας 25 τῶν οὐρανῶν· τρέφωμεν τοὺς πένητας, ἵνα τρέφωμεν τὸν Χριστόν, ἵνα συγκληρόμοι αὐτοῦ γενώμεθα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

20. Πράξ. 5,8.

21. Λουκᾶ 10,20.

22. Ματθ. 19,22.

23. Πράξ. 3,6.

24. Ματθ. 25,34-36.

χρηματικοῦ ποσοῦ πούλησατε τὸ κτῆμα», ἐνῶ ἐκεῖνος μὲ δειλία λέγει, «ναί, ἀντὶ τόσοῦ ποσοῦ»²⁰. Καὶ ποιός θὰ μ' ἀφήσῃ, λέγει, νὰ γίνω σὰν τὸν Πέτρο; Εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃς σὰν τὸν Πέτρο, ἐὰν θελήσῃς ν' ἀπομακρύνῃς αὐτὰ πού ἔχεις· σκόρπισε, μοίρασε στοὺς φτωχοὺς, ἀκολούθησε τὸν Χριστό, καὶ θὰ γίνῃς τέτοιος. Πῶς; ἐκεῖνος, λέγει, ἔκανε θαύματα. Πές μου, αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνο πού ἔκανε τὸν Πέτρο ἀξιοθαύμαστο ἢ ἡ παρρησία πού πήγαζε ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του; Δέν ἀκοῦς τὸν Χριστό πού λέγει, «μὴν χαίρεστε πού ὑπακοῦν σέ σᾶς τὰ δαμόνια»²¹; «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου, μοίρασέ τα στοὺς φτωχοὺς, καὶ θὰ ἔχῃς θησαυρὸ στοὺς οὐρανοὺς»²².

Ἦ ἄκουσε τί λέγει καὶ ὁ Πέτρος· «ἄργυρᾶ καὶ χρυσᾶ νομίσματα δέν ἔχω· αὐτὸ ὅμως πού ἔχω, αὐτὸ σοῦ δίνω»²³. Ὅποιος ἔχει χρυσὸ καὶ ἄργυρο, δέν ἔχει ἐκεῖνα τὰ χαρίσματα. Τί λοιπὸν, λέγει, ὅτι πολλοὶ οὔτε ἐκεῖνα, οὔτε αὐτὰ ἔχουν; Αὐτὸ συμβαίνει ἐπειδὴ εἶναι φτωχοὶ παρὰ τῆ θέλησί τους· διότι ἐκεῖνοι πού εἶναι φτωχοὶ μὲ τῆ θέλησί τους ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Καὶ ἂν ἀκόμη δέν ἀνασταίνουν νεκροὺς οὔτε χωλοὺς, ὅμως ἔχουν αὐτὸ πού εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα, παρρησία πρὸς τὸν Θεό· αὐτοὶ θ' ἀκούσουν κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τῆ μακάρια ἐκείνη φωνῆ νὰ λέγῃ· «ἐλάτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου». Τί εἶναι καλύτερο ἀπὸ αὐτό; «Κληρονομήσατε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν πού ἐτοιμάσθηκε γιὰ σᾶς ἀπὸ τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος. Διότι πείνασα καὶ μοῦ δώσατε νὰ φάω· δίψασα καὶ μὲ ποτίσατε· ἦμουν ξένος καὶ μὲ περιμαζέψατε στὸ σπίτι σας· ἦμουν γυμνὸς καὶ μὲ ντύσατε· ἦμουν ἀσθενὴς καὶ φυλακισμένος καὶ μὲ ἐπισκεφθήκατε. Κληρονομήσατε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν πού ἐτοιμάσθηκε γιὰ σᾶς ἀπὸ τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος»²⁴.

Ἦ ἄς ἀποφεύγουμε λοιπὸν τὴν πλεονεξία, γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἃς τρέφουμε τοὺς φτωχοὺς, γιὰ νὰ τρέφουμε τὸν Χριστό, γιὰ νὰ γίνουμε συγκληρονόμοι του, μὲ τῆ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ'

(Εβρ. 10,19-25)

« Ἐχοντες οὖν, ἀδελφοί, παρρησίαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, προσερχώμεθα μετὰ
5 ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφῶρᾳ πίστεως, ἔρραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινηῆς. »

1. Δείξας τὸ διάφορον ὅσον τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς διαθήκης καὶ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ πολὺ τὸ μέ-
10 σον, εἶγε τὰ μὲν πρόσκαιρα, τὰ δὲ αἰώνια, τὰ μὲν ἐγγὺς ἀφανισμοῦ, τὰ δὲ μένοντα, τὰ μὲν εὐτελεῆ, τὰ δὲ τέλεια, τὰ μὲν τύποι, τὰ δὲ ἀλήθεια· « οὐ γὰρ κατὰ νόμον ἐντολῆς », φησί, « σαρκικῆς, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου »· καὶ πάλιν· « σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα » (ἴδου τὸ διηνεκὲς τοῦ ἱερέως)· καὶ περὶ τῆς Διαθήκης· « ἐκείνη », 15 φησί, « παλαιά »· « τὸ γὰρ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ· αὕτη δὲ καινὴ, καὶ ἄφρασις ἁμαρτιῶν ἔχουσα· ἐκείνη δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. « Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος », φησί· καὶ πάλιν « θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας »· καὶ ἐκείνη μὲν χειροποίητος, αὕτη δὲ ἀχειροποίητος· καὶ ἡ μὲν τράγων αἷμα ἔχουσα, αὕτη δὲ Δε-

1. Ἐβρ. 7,16.

2. Ἐβρ. 10,5.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ'

(Εβρ. 10,19-25)

«Ἄφοῦ λοιπόν, ἀδελφοί, τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μᾶς δίνει παρρησία καὶ θάρρος γιὰ νὰ μποῦμε στὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἀπὸ ἕναν νέο καὶ ζωντανὸ δρόμο, ποὺ τὸν ἐγκαινίασε γιὰ μᾶς πρῶτος ὁ Χριστὸς μὲ τὸ καταπέτασμά του, δηλαδὴ μὲ τὴ σάρκα του, καὶ ἀφοῦ ἔχουμε ἕνα μεγάλο ἱερέα στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ὡς προσερχώμαστε μὲ εἰλικρινῆ καρδιὰ καὶ μὲ πίστι συνειδητῆ καὶ σταθερῆ, καὶ ἔχοντας καρδιὲς ραντισμένες καὶ καθαρισμένες ἐσωτερικὰ ἀπὸ κακὴ συνείδησι, καὶ σῶμα λου- σμένο μὲ νερὸ καθαρὸ, ὡς κρατοῦμε τὴν ὁμολογία τῆς πίστε- ως ἀσάλευτη».

1. Ἄφοῦ ἔδειξε πόση διαφορὰ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἀρχιερέα καὶ τὶς θυσίαι καὶ τὴ σκηνὴ καὶ τὴ διαθήκη καὶ τὴν ἐπαγγελία τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, καὶ ὅτι ἀπέχουν πολὺ μεταξύ τους, ἐφ' ὅσον αὐτὰ εἶναι πρόσκαιρα, ἐνῶ ἐκεῖνα αἰώνια, αὐτὰ κοντεύουν ν' ἀφανισθοῦν, ἐνῶ ἐκεῖνα παραμένουν σταθερά, αὐτὰ εἶναι εὐτελεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνα τέλεια, αὐτὰ εἶναι τύποι, ἐνῶ ἐκεῖνα ἡ ἀλήθεια, διότι λέγει, «δὲν ὀφείλονται σὲ νομικὴ ἀνθρώπινη ἐντολή, ἀλλὰ σὲ δύναμι ζωῆς ἀκατάλυτης»¹· καὶ πάλι· «σὺ εἶσαι ἱερεὺς αἰώνιος» (νὰ τὸ αἰώ- νιο τοῦ ἱερέως)· καὶ γιὰ τὴ διαθήκη λέγει· «ἐκείνη εἶναι παλαιά»· διότι ὁ,τι παλιώνει καὶ γηράσκει βρίσκεται κοντὰ στὸν ἀφανισμό· καὶ αὐτὴ ἡ Διαθήκη εἶναι καινούργια καὶ προσφέρει ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν, ἐνῶ ἐκείνη δὲν ἔχει τέτοια δυνατότητα. Διότι τίποτε, λέ- γει, δὲν τελειοποίησε ὁ νόμος· καὶ πάλι· «θυσιά καὶ προσφορὰ δὲν θέλησε»². Καὶ ἐκείνη ἡ θυσία ἦταν χειροποίητη, ἐνῶ αὐτὴ ἀχειρο- ποίητη· ἐπίσης ἐκείνη εἶχε αἷμα τράγων, ἐνῶ αὐτὴ τὸ αἷμα τοῦ Δε- σπότη. Καὶ ἐκείνη ἡ θυσία εἶχε τὸν ἱερέα νὰ στέκεται ὀρθος, ἐνῶ

σπότου· καὶ ἡ μὲν ἐστῶτα τὸν ἱερέα, αὐτὴ δὲ καθήμενον. Ἐπειδὴ τοίνυν πάντα ἐκεῖνα ἐλάσσω, ταῦτα δὲ μείζω, διὰ τοῦτό φησιν· «ἔχοντες οὖν ἀδελφοί, παρρησίαν». Παρρησίαν πόθεν; Ἀπὸ τῆς ἀφέσεως. Ὡσπερ γὰρ αἰσχύνῃν, φησί, ποιεῖ τὰ ἀμαρτήματα, οὕτω
5 παρρησίαν τὸ πάντα ἀφεθῆναι ταῦτα ἡμῖν· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ συγκληρονόμους γενέσθαι, καὶ τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἀγάπης.

«Εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἀγίων». Τί φησιν «εἴσοδον» ἐνταῦθα; Τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν πρόσοδον τὴν εἰς τὰ πνευματικά. «Ἦν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν». Τουτέστιν, ἦν κατεσκεύασε, καὶ ἥς ἤρξατο· ἐγκαι-
10 νισμὸς γὰρ λέγεται ἀρχὴ χρήσεως λοιπὸν· ἦν κατεσκεύασε, φησί, καὶ δι' ἥς αὐτὸς ἐβάδισεν. «Ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν». Ἐνταῦθα τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἐμφαίνει. «Πρόσφατον», φησί. Βιάζεται δεῖξαι πάντα τὰ μείζοντα ἐσχηκότας, εἶγε νῦν ἀνεώχθησαν αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν, ὃ οὐδὲ ἐπὶ Ἀβραὰμ ἐγένετο. Καὶ κα-
15 λῶς, «ὁδὸν πρόσφατον», φησί, «καὶ ζῶσαν»· ἡ γὰρ πρώτη ὁδὸς θανάτου ἦν, ἐπὶ τὸν ἄδην ἄγουσα, αὐτὴ δὲ ζωῆς. Καὶ οὐκ εἶπε, 'ζωῆς', ἀλλὰ «ζῶσαν» αὐτὴν ἐκάλεσε, τὴν μένουσαν οὕτω δηλῶν.

«Διὰ τοῦ καταπετάσματος», φησί, «τῆς σαρκὸς αὐτοῦ». Ἡ σὰρξ αὐτὴ ἔτεμε πρώτη τὴν ὁδὸν αὐτῷ ἐκείνην, ἦν καὶ ἐγκαινίσει
20 λέγει, τῷ καὶ αὐτὸς ἀξιῶσαι διὰ ταύτης βαδίσει· καταπέτασμα δὲ εἰκότως ἐκάλεσε τὴν σάρκα· ὅτε γὰρ ἤρθη εἰς ὕψος, τότε ἐφάνη τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. «Προσερχώμεθα», φησί, «μετὰ ἀληθινῆς καρδίας». Τίνες «προσερχώμεθα»; Εἰ τις ἅγιος τῇ πίστει, τῇ πνευματικῇ λατρείᾳ. «Μετὰ ἀληθινῆς καρδίας, ἐν πληροφορίᾳ πίστεως»·
25 τουτέστιν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐστὶν ὁρατόν, οὔτε ὁ ἱερεὺς, οὔτε ἡ θυσία, οὔτε τὸ θυσιαστήριον ὁράται. Καίτοι γε οὐδὲ ἐκεῖνος ὁ ἱερεὺς ὁρατὸς ἦν, ἀλλ' ἐνδον αὐτὸς εἰστήκει, ἐκεῖνοι δὲ ἔξω πάντες, ὁ λαὸς ἅπας. Ἐνταῦθα δὲ οὐ μόνον τοῦτο δείκνυσι, ὅτι ὁ ἱερεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τῷ λέγειν· «καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶ-
30 κον τοῦ Θεοῦ»· ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμεῖς εἰσερχόμεθα. Διὰ τοῦτό φησιν, «ἐν πληροφορίᾳ πίστεως». Ἔστι γὰρ καὶ πιστεύειν διστάζοντα·

αὐτὴ τὸν ἔχει νὰ κάθεται. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὄλα ἐκεῖνα ἦταν κατώτερα, ἐνῶ αὐτὰ εἶναι ἀνώτερα, γι' αὐτὸ λέγει· «ἔχοντας λοιπὸν, ἀδελφοί, παρρησία». Ἀπὸ ποῦ παρρησία; Ἀπὸ τὴν ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἁμαρτήματα, λέγει, φέρνουν ντροπὴ στὸν ἄνθρωπο, ἔτσι μᾶς δίνει θάρρος ἢ συγχώρησις ὄλων αὐτῶν· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ διότι γίναμε συγκληρονόμοι καὶ ἀπολαύσαμε τόση μεγάλη ἀγάπη.

«Στὴν εἴσοδο τῶν ἀγίων». Τί ὀνομάζει «εἴσοδο» ἐδῶ; Τὸν οὐρανὸ καὶ τὴν εἴσοδό μας στὰ πνευματικά. «Τὴν ὁποία μᾶς ἐγκαινίασε». Δηλαδή, τὴν ὁποία κατασκεύασε καὶ πρῶτος ἄρχισε ὁ Χριστός· διότι ἐγκαινισμὸς λέγεται ἡ ἀρχὴ τῆς χρησιμοποίησεως στὸ μέλλον· τὴν εἴσοδο αὐτὴ, λέγει, τὴν κατασκεύασε αὐτὸς καὶ τὴν ἐβάδισε αὐτὸς ὁ ἴδιος. «Τὴν ἀνοίξε σὰν νέο δρόμο πὸ ὁδηγεῖ στὴν αἰώνια ζωὴ». Μὲ αὐτὸ δείχνει τὴ βεβαιότητα τῆς ἐλπίδας. «Νέα», λέγει. Βιάζεται νὰ δείξη ὅτι ἔχουμε μπροστὰ μας ὄλα ἐκεῖνα τὰ πολὺ μεγάλα, ἐφ' ὅσον τώρα ἔχουν ἀνοιχθῆ οἱ πύλες τῶν οὐρανῶν, πρᾶγμα πὸ οὔτε ἐπὶ Ἀβραὰμ ἔγινε. Καὶ σωστὰ τὴν ὀνομάζει, «ὁδὸ νέα καὶ πὸ χαρίζει ζωὴ»· διότι ἡ πρώτη ἦταν ὁδὸς θανάτου, πὸ ὠδηγοῦσε στὸν ἄδη, ἐνῶ αὐτὴ εἶναι ὁδὸς ζωῆς. Καὶ δὲν εἶπε, 'ζωῆς', ἀλλὰ τὴν ὠνόμασε «ζῶσα», γιὰ νὰ δηλώσῃ ἔτσι τὴν μονιμότητά της.

«Μὲ τὸ καταπέτασμα», λέγει, «τῆς σάρκας του». Ἡ σάρκα αὐτὴ πρώτη διέσχισε τὴν ὁδὸ ἐκείνη, τὴν ὁποία λέγει, ὅτι καὶ ἐγκαινίασε καὶ τὴν ἐτίμησε μὲ τὸ νὰ βαδίσῃ δι' αὐτῆς. Καὶ σωστὰ ὠνόμασε τὴ σάρκα «καταπέτασμα»· διότι ὅταν ἀνέβηκε ἐκείνη ψηλά, τότε ἔγιναν φανερὰ ἐκεῖνα πὸ ὑπάρχουν στοὺς οὐρανοὺς. «Ἄς προσερχώμαστε», λέγει, «μὲ εἰλικρινῆ καρδιά». Ποιοί «ἄς προσερχώμαστε»; Ὅποιος εἶναι ἅγιος ὡς πρὸς τὴν πίστι, ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴ λατρεία. «Μὲ εἰλικρινῆ καρδιά, μὲ σταθερότητα πίστεως»· δηλαδή, ἐπειδὴ τίποτε δὲν εἶναι ὀρατὸ καὶ δὲν φαίνεται οὔτε ὁ ἱερεὺς, οὔτε ἡ θυσία, οὔτε τὸ θυσιαστήριον. Ἄν καὶ βέβαια οὔτε ἐκεῖνος ὁ ἱερεὺς ἦταν ὀρατός, ἀλλ' ἔστεκε μέσα στὸν ναό, ἐνῶ ὄλοι ἐκεῖνοι, δηλαδή ὄλος ὁ λαός, ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν ναό. Ἐδῶ ὄμως δείχνει ὄχι μόνον αὐτό, ὅτι δηλαδή ὁ ἱερεὺς εἰσῆλθε στὰ ἅγια· διότι αὐτὸ δηλώνουν τὰ λόγια, «ἔχουμε ἓναν μεγάλο ἱερέα στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ»· ἀλλ' ὅτι καὶ ἐμεῖς εἰσερχώμαστε. Γι' αὐτὸ λέγει,

οἶον πολλοί εἰσι καὶ νῦν λέγοντες, ὅτι ἐνίων μὲν ἔστιν ἀνάστασις, ἐνίων δὲ οὐ. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι πληροφορία πίστεως· οὕτω γὰρ δεῖ πιστεῦειν, ὡς περὶ ὀρωμένων· καὶ πολλῶ πλέον. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ σφαλῆναι ἔστιν ἐν τοῖς ὀρωμένοις, ἐκεῖ δὲ οὐ· καὶ ἐνταῦθα μὲν τῇ αἰσθήσει ἐπιτρέπομεν, ἐκεῖ δὲ τῷ πνεύματι. «Ἐρραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς»· ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐ πίστις μόνον, ἀλλὰ καὶ βίος ἐνάρετος ζητεῖται, καὶ τὸ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδέναί πονηρόν. Οὐ γὰρ δέχεται τὰ ἅγια τοὺς μὴ οὕτω διακειμένους μετὰ πληροφορίας· ἅγια γὰρ ἔστι, καὶ ἹΑγια ἀγίων. Οὐκοῦν ἐνταῦθα ἄνθρωπος οὐδεὶς βέβηλος εἰσεῖσιν. Ἐκεῖνοι τὸ σῶμα ἐρραντίζοντο, ἡμεῖς τὴν συνείδησιν· ὥστε ἔστι καὶ νῦν περιρραντίζεσθαι, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἀρετῇ.

«Καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῶ». Τὸ λουτρὸν ἐνταῦθά φησιν, ὅπερ οὐκ ἔστι σωμάτων καθάρσιον, ἀλλὰ ψυχῆς. «Πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος»· καὶ τί ἐπαγγειλάμενός ἐστι πιστός; ἹΟτι δεῖ ἀπελθεῖν ἐκεῖ καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν. Μηδὲν τοίνυν περιεργάζου, μηδὲ λογισμοὺς ἀπαίτει· πίστεως δεῖται τὰ ἡμέτερα. «Καὶ κατανοῶμεν», φησὶν, «ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων, μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισίν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες· καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν». Καὶ πάλιν ἐτέρωθι· «ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾶτε. Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία»· καὶ πάλιν· «ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστὶ» λοιπόν. Τί ἐστὶ, «μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν»; Οἶδεν ἀπὸ τῆς συνουσίας καὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς πολλὴν οὔσαν τὴν ἰσχύον. «ἹΟπου γὰρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς», φησὶν, «συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»· καὶ πάλιν· «Ἱνα ὣσιν ἕν, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν ἐσμεν»· καὶ πάλιν· «πάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία». Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς ἀγάπης αὐξάνεται διὰ τῆς ἐπισυναγωγῆς· τῆς δὲ ἀγάπης αὐξανομένης, ἀνάγκη

3. Φίλιπ. 4,5.

4. Ρωμ. 13,11.

5. Α' Κορ. 7,29.

6. Ματθ. 18,20.

7. Ἱω. 17,11.

8. Πράξ. 4,32.

«μὲ πίστι σταθερή». Διότι ὑπάρχει καὶ πίστις ταλαντευόμενη· ὅπως ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ τώρα ποῦ λένε ὅτι ἄλλοι θ' ἀναστηθοῦν, καὶ ἄλλοι ὄχι. Αὐτὸ ὁμως δὲν εἶναι πίστις σταθερή. Διότι ἔτσι πρέπει νὰ πιστεῦουμε, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ὀρατὰ πράγματα, καὶ πολὺ περισσότερο. Καθόσον ἐδῶ ὡς πρὸς τὰ ὀρατὰ πράγματα εἶναι δυνατὸ καὶ νὰ σφάλῃ κανεὶς, ἐνῶ ἐκεῖ ὄχι· καὶ ἐδῶ τὰ ἐμπιστευόμενα ὄλα στὶς αἰσθήσεις, ἐνῶ ἐκεῖ στὸ πνεῦμα. «Μὲ καρδιὲς ραντισμένες μὲ τὸ αἷμα τοῦ καὶ καθαρισμένες ἀπὸ κακῆ συνείδησι». Ἐδῶ δείχνει ὅτι χρειάζεται ὄχι μόνον πίστις, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ζωὴ ἐνάρετη καὶ συνείδησις καθαρὴ, ποῦ νὰ μὴν μᾶς ἐλέγχει γιὰ τίποτε κακό. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος εἰς τὰ ἅγια σ' ἐκείνους ποῦ δὲν ἔχουν αὐτὴ τὴ βεβαιότητα τῆς συνειδήσεως· καθόσον εἶναι ἅγια καὶ μάλιστα ἜΑγια τῶν ἀγίων. ἜΑρα κανεὶς ἄνθρωπος βέβηλος δὲν θὰ εἰσέλθῃ ἐδῶ. Οἱ Ἰουδαῖοι καθάριζαν μὲ ραντισμὸ τὸ σῶμα, ἐμεῖς τὴ συνείδησι· ὥστε εἶναι δυνατὸ καὶ τώρα νὰ ραντίζεται κανεὶς καὶ νὰ καθαρίζεται, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν.

«Καὶ ἔχοντας λουσμὲνο τὸ σῶμα μὲ νερὸ καθαρὸ». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὸ λουτρό, ποῦ δὲν εἶναι μέσο καθαρισμοῦ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς. «Διότι εἶναι ἀξιόπιστος ἐκεῖνος ποῦ μᾶς ἔδωκε τὴν ὑπόσχεσι». Καὶ γιὰ ποιά ὑπόσχεσι εἶναι ἀξιόπιστος; ἜΟτι πρέπει νὰ μεταβοῦμε ἐκεῖ καὶ νὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μὴ λοιπὸν ἐξετάζῃς ἄσκοπα τὰ πράγματα καὶ μὴ ζητᾷς περιττὰς ἀποδείξεις· πίστι μόνον χρειάζονται τὰ δικά μας. «Καὶ ἄς προσέχουμε καὶ ἄς διεγείρουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο στὴν ἀγάπη καὶ τὰ καλὰ ἔργα, χωρὶς νὰ ἀμελοῦμε γιὰ τὶς συναθροίσεις μας, ὅπως συνηθίζουν νὰ κάνουν μερικοὶ, ἀλλὰ νὰ προτρέπετε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο βλέπετε νὰ πλησιάζῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη». Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «ὁ Κύριος πλησιάζει νὰ ἔλθῃ, μὴ φροντίζετε γιὰ τίποτε»³. «Διότι τώρα βρίσκεται πιὸ κοντὰ μας ἡ σωτηρία»⁴· καὶ πάλι· «ὁ χρόνος αὐτῆς τῆς ζωῆς εἶναι πλέον λίγος»⁵. Τί σημαίνει, «μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν»; Γνωρίζει ὅτι πηγάζει μεγάλη δύναμις ἀπὸ τὴ συναναστροφὴ καὶ τὴ συνάντησι πιστῶν. Διότι λέγει, «ὅπου εἶναι δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἶμαι κι' ἐγὼ ἀνάμεσά τους»⁶· καὶ πάλι· «γιὰ νὰ εἶναι ἕνα σῶμα, ὅπως καὶ ἐμεῖς εἶμαστε ἕνα»⁷· καὶ πάλι· «ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδιὰ ὄλων ἦταν μία»⁸. Καὶ ὄχι μόνον γι' αὐτὸ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης αὐξάνονται μὲ τὴ συναναστροφὴ καὶ τὴ συγκέντρωσι στὸν ἴδιο χῶρο· καὶ ἐφ' ὅσον αὐξάνεται ἡ ἀγάπη, κατ' ἀνάγκη ἀκο-

καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐπεσθαι. «Προσευχὴ δὲ ἦν», φησὶν, «ἐκτενὴς ὑπὸ τοῦ λαοῦ γινομένη». Καθὼς ἔθος τισίν. Ἐνταῦθα οὐ μόνον παρήνευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐμέμψατο.

«Καὶ κατανοῶμεν», φησὶν, «ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων». Οἶδε καὶ τοῦτο γινόμενον ἀπὸ τῆς ἐπισυναγωγῆς αὐτῶν. Καθάπερ γὰρ σίδηρος σίδηρον ὀξύνει, οὕτω καὶ ἡ συνουσία τὴν ἀγάπην αἰξεί. Εἰ γὰρ λίθος πρὸς λίθον τριβόμενος πῦρ ἀφίησι, πόσω μᾶλλον ψυχὴ πρὸς ψυχὴν ἀναμιγνυμένη; Ὅρα οὐκ, 'εἰς ζῆλον', φησὶν, ἀλλ', «εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης». Τί ἐστίν, 10 «εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης»; Εἰς τὸ μᾶλλον ἀγαπᾶν καὶ ἀγαπᾶσθαι. Προστίθησι δέ, «καὶ καλῶν ἔργων», ὥστε ζῆλον λαβεῖν· εἰκότως. Εἰ γὰρ τὸ ποιεῖν, φησί, τοῦ λέγειν μείζονα τὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς διδασκαλίαν, πολλοὺς ἔχετε καὶ ὑμεῖς διδασκάλους ἐν τῷ πλήθει διὰ τῶν ἔργων τοῦτο ποιοῦντας. Τί ἐστίν, «προσερχώμεθα μετὰ ἀληθι- 5 νῆς καρδίας»; Τουτέστι, χωρὶς ὑποκρίσεως· «οὐαὶ γὰρ καρδίᾳ δειλῇ καὶ χερσὶ παρειμέναις».

Μηδεὶς ἔστω, φησί, ψεῦδος ἐν ὑμῖν· μὴ ἕτερα μὲν λέγωμεν, ἕτερα δὲ φρονῶμεν· τοῦτο γὰρ ψεῦδος· μὴδὲ ὀλιγοψυχῶμεν· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀληθινῆς καρδίας· ἀπὸ γὰρ τοῦ μὴ πιστεῦειν τὸ ὀλιγοψυχεῖν γίνεται. Πῶς δὲ ἔσται τοῦτο; Ἐὰν πληροφορήσωμεν ἑαυτοὺς διὰ τῆς πίστεως. «Ἐρραντισμένοι τὰς καρδίας». Διὰ τί μὴ εἶπε, 'κεκαθαρμένοι', ἀλλά, «ἐρραντισμένοι»; Τὴν διαφορὰν τῶν περιρραντηρίων δεῖξαι βουλόμενος, καὶ ὅτι τὸ μὲν τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἡμέτερον. Τὸ μὲν γὰρ λουσαὶ καὶ περιρρᾶναι τὴν συνείδησιν, τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ μετὰ ἀληθείας προσελθεῖν καὶ ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἡμέτερον. Εἶτα καὶ τῇ πίστει δίδωσιν ἰσχὺν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ ἐπαγγειλαμένου. Τί ἐστίν, «καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ»; Ἦτοι τῷ καθαρῶς ποιοῦντι λέγει, ἢ τῷ μὴ ἔχοντι αἷμα.

Εἶτα προστίθησι τὸ τέλειον, τὴν ἀγάπην. «Μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν», φησὶν, «ἑαυτῶν»· ὅπερ τινές, φησί, ποιοῦσι, καὶ τὰς συνόδους διατέμνουσι, τοῦτο αὐτοῖς ἀπαγορεύει.

9. Πράξ. 12,5.

10. Σοφ. Σειράχ 2,12.

λουθει ἢ ἐφαρμογή τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. «Προσευχή ἐκτενής», λέγει, «γινόταν ὑπὸ τοῦ λαοῦ»⁹. Ὅπως συνηθίζουν μερικοὶ νὰ κάνουν. Ἐδῶ ὄχι μόνο τοὺς παρώτρυνε ἀλλὰ καὶ τοὺς κατέκρινε.

• «Καὶ ὡς προσέχουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὥστε νὰ παροτρυνώμαστε πρὸς τὴν ἀγάπη καὶ τὰ καλὰ ἔργα». Γνώριζε ὅτι καὶ αὐτὸ ἀκόμα θὰ προέκυπτε ἀπὸ τὴ συγκέντρωσι αὐτῶν. Διότι, ὅπως ὁ σίδηρος ἀκονίζει τὸν σίδηρο, ἔτσι καὶ ἡ συναναστροφή αὐξάνει τὴν ἀγάπη. Ἐὰν δηλαδὴ ἡ πέτρα τριβόμενη μὲ ἄλλη πέτρα δημιουργεῖ φλόγα, πόσο μᾶλλον ψυχὴ πού συνδέεται μὲ ἄλλη ψυχὴ; Πρόσεχε· δὲν λέγει, «νὰ παροτρύνετε σὲ ζῆλο», ἀλλὰ «νὰ παροτρύνετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο πρὸς τὴν ἀγάπη». Τί σημαίνει, «εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης»; Στὸ νὰ ἀγαπᾶτε περισσότερο καὶ νὰ σᾶς ἀγαποῦν. Καὶ προσθέτει, «καὶ τὰ καλὰ ἔργα», ὥστε νὰ δημιουργήσῃ προθυμία. Καὶ σωστά. Διότι λέγει, ἐὰν τὰ ἔργα ἔχουν μεγαλύτερη δύναμι ἀπὸ τὰ λόγια πρὸς διδασκαλία, καὶ ἐσεῖς ἔχετε πολλοὺς διδασκάλους μέσα στὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι διδάσκουν μὲ τὰ ἔργα τους. Τί σημαίνει, «ὡς προσερχώμαστε μὲ εἰλικρινῆ καρδιά»; Δηλαδὴ, χωρὶς ὑποκρισία· «γιατὶ ἀλλοίμονο στὴ δειλὴ καρδιά καὶ στὰ χέρια πού ἀμελοῦν νὰ κάνουν κάτω»¹⁰.

Νὰ μὴν ὑπάρχη μεταξύ σας κανένας πού νὰ λέγῃ ψέματα· οὔτε ἄλλα νὰ λέμε, κι' ἄλλα νὰ σκεπτόμαστε· διότι αὐτὸ εἶναι ψέμα· οὔτε νὰ ὀλιγοψυχοῦμε· διότι ἡ ὀλιγοψυχία δὲν εἶναι γνώρισμα εἰλικρινοῦς καρδιάς· πράγματι ἡ ὀλιγοψυχία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπιστία. Καὶ πῶς θὰ τὸ κατορθώσουμε; Ἐὰν ἀποκτήσουμε σταθερὴ πίστι. «Μὲ ραντισμένες τὶς καρδιές». Γιατὶ δὲν εἶπε, «μὲ καθαρές», ἀλλὰ «μὲ ραντισμένες»; Ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ τὴ διαφορὰ τῶν ραντισμάτων καὶ ὅτι τὸ ἓνα γίνεται ἀπὸ τὸν Θεό, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἀπὸ μᾶς. Πράγματι τὸ λούσιμο καὶ ὁ καθαρισμὸς τῆς συνειδήσεως εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ἡ προσέλευσις μὲ εἰλικρινῆ καὶ σταθερὴ πίστι εἶναι ἔργο δικό μας. Ἐπειτα ἐνδυναμώνει καὶ τὴν πίστι προβάλλοντας τὸ ἀληθές ἐκείνου πού δίνει τὶς ὑποσχέσεις. Τί σημαίνει, «καὶ ἔχοντας λουσμένο τὸ σῶμα μὲ νερὸ καθαρὸ»; Ἐχει δηλαδὴ τὴ δύναμι νὰ καθαρῖσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ ὅτι τὸ νερὸ δὲν ἔχει αἷμα.

Ἐπειτα προσθέτει τὸ τέλειο, τὴν ἀγάπη. «Μὴν ἀμελῆτε», λέγει, «τὶς συναθροίσεις σας στὸν ἴδιο χῶρο, πρᾶγμα πού μερικοῦ», λέγει, «κάνουν, καὶ καταστρέφουν τὴν ἐνότητα τῶν συνάξεων»·

«Ἀδελφὸς γὰρ ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὄχυρά». «Ἄλλὰ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης». Τί ἐστὶ, «κατανοῶμεν ἀλλήλους»; Οἶον, εἴ τις ἐνάρετος, τοῦτον μιμῶμεθα, βλέπωμεν εἰς αὐτόν, ὥστε ἀγαπᾶν καὶ ἀγαπᾶσθαι· ἀπὸ γὰρ τῆς
5 ἀγάπης τὰ καλὰ ἔργα γίνονται.

2. Μέγα ἀγαθὸν ἡ σύνοδος· αὕτη γὰρ αὐτὴν θερμότεραν ἐργάζεται, καὶ ἐξ αὐτῆς πάντα τίκτεται τὰ ἀγαθὰ· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἀγαθόν, δ μὴ δι' ἀγάπης γίνεται. Ταύτην οὖν κυρώσωμεν εἰς ἀλλήλους· «πλήρωμα γὰρ νόμου ἐστὶν ἡ ἀγάπη». Οὐ δεῖ πόνων ἡμῖν, οὐδὲ
10 ἰδρώτων, ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· αὐτόματός τί ἐστὶν ὁδὸς φέρουσα πρὸς τὴν ἀρετὴν. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς λεωφόρου, ἐὰν τις εὖρη τὴν ἀρχὴν, ὁδηγεῖται ὑπ' αὐτῆς, καὶ οὐ δεῖται χειραγωγοῦ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀγάπης, μόνον ἐπιλαβοῦ τῆς ἀρχῆς, καὶ εὐθέως χειραγωγῆ ὑπ' αὐτῆς καὶ εὐθύνη. «Ἡ ἀγάπη», φησί, «μακροθυμεῖ,
15 χρηστεύεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν». Ἐὰν ἐννοήσῃ τις αὐτὸς ἑαυτόν, πῶς διακέεται πρὸς ἑαυτόν, καὶ οὕτω πρὸς τὸν πλησίον διακείσθω. Οὐδεὶς φθονεῖ ἑαυτῷ, πάντα ἑαυτῷ εὐχεται τὰ ἀγαθὰ, πάντων ἑαυτὸν προτιμᾷ, πάντα ὑπὲρ ἑαυτοῦ βούλεται ποιεῖν. Εἰ τοίνυν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους οὕτω διακεώμεθα, πάντα λέλυται τὰ
20 δεινά, οὐκ εἰσὶν ἐχθραὶ, οὐκ ἔστι πλεονεξία· τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο πλεονεκτῆσαι ἑαυτῷ; Οὐδεὶς· ἀλλὰ μᾶλλον πᾶν τούναντίον.

Οὐκοῦν κοινὰ πάντα κτησώμεθα, καὶ μὴ παυσώμεθα συνάγοντες ἑαυτούς· κἂν τοῦτο ποιῶμεν, μνησικακία χώραν οὐκ ἂν ἔχοι· τίς γὰρ ἔλοιτο ἂν ἑαυτῷ μνησικακεῖν; τίς ἂν ἔλοιτο ἑαυτῷ ὀρ-
25 γίζεσθαι; οὐχὶ μάλιστα πάντων ἑαυτοῖς συγγινώσκομεν; Ἐὰν οὕτω καὶ πρὸς τοὺς πλησίον διακεώμεθα, οὐδέποτε ἔσται μνησικακία. Καὶ πῶς δυνατόν, φησί, τὸν πλησίον οὕτως ἀγαπῆσαι, ὡς αὐτὸς ἑαυτόν; Εἰ μὴ ἐποίησαν τοῦτο ἕτεροι, καλῶς ἀδύνατον εἶναι τοῦτο

11. Παρμ. 18,19.

12. Ρωμ. 13,10.

13. Α' Κορ. 13,4.

αὐτὸ τοὺς τὸ ἀπαγορεύει. «Διότι ὅταν ὁ ἀδελφὸς βοηθῆται μὲ ἀγάπη ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ, εἶναι σὰν ὀχυρωμένη καὶ ἀπόρθητη πόλις»¹¹. Ἄλλὰ «ὡς προσέχουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ὥστε νὰ προτρεπώμαστε πρὸς τὴν ἀγάπη». Τί σημαίνει, «κατανοῶμεν ἀλλήλους»; Ἐὰν δηλαδὴ κάποιος εἶναι ἐνάρετος, ὡς τὸν μιμηθοῦμε, ὡς στρέψουμε τὴν προσοχή μας πρὸς αὐτόν, ὥστε καὶ νὰ τὸν ἀγαποῦμε καὶ νὰ μᾶς ἀγαπᾷ· διότι τὰ καλὰ ἔργα εἶναι καρπὸς τῆς ἀγάπης.

2. Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἢ συναξίς τῶν πιστῶν· διότι αὐτὴ κάμνει τὴν ἀγάπη θερμότερη, καὶ ἀπὸ αὐτὴν προέρχονται ὅλα τὰ ἀγαθὰ· πράγματι δὲν ὑπάρχει ἀγαθὸ, πὺ νὰ μὴν πηγάζῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Αὐτὴν λοιπὸν ὡς τὴν ἰσχυροποιήσουμε μεταξύ μας· «διότι ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ νόμου»¹². Δὲν χρειάζεται νὰ κοπιᾶζουμε, οὔτε νὰ ἰδρῶνουμε, ἐὰν ἀγαπᾶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο· διότι ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ ὁδὸς πὺ μᾶς ὀδηγεῖ ἀπὸ μόνη τῆς στήν ἀρετῆ. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στήν περίπτωσι τῆς λεωφόρου, ἐὰν κάποιος βρῆ τὴν ἀρχὴ τῆς, ὀδηγεῖται ἀπ' αὐτὴν καὶ δὲν χρειάζεται ὀδηγὸ· ἔτσι καὶ μὲ τὴν ἀγάπη, βρὲς μόνον τὴν ἀρχὴ τῆς, καὶ ἀμέσως θὰ χειραγωγηθῆς καὶ θὰ ὀδηγηθῆς σωστὰ ἀπ' αὐτὴν. «Ἡ ἀγάπη», λέγει, «δείχνει μακροθυμία, εἶναι εὐεργετικὴ καὶ ὠφέλιμη, δὲν σκέπτεται τὸ κακὸ πὺ ἔπαθε»¹³. Ἐὰν κάποιος ἐξετάσῃ τὸν ἑαυτὸ τοῦ καὶ κατανοῆσῃ πῶς συμπεριφέρεται στὸν ἑαυτὸ τοῦ, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὡς συμπεριφέρεται καὶ πρὸς τὸν πλησίον τοῦ. Κανεῖς δὲν φθονεῖ τὸν ἑαυτὸ τοῦ· τοῦ εὐχεται ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τὸν προτιμᾷ ἀπὸ ὅλους, ὅλα θέλει νὰ τὰ κάμνῃ χάριν τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ. Ἐὰν λοιπὸν συμπεριφερθοῦμε ἔτσι καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, θὰ ἐκλείψουν ὅλα τὰ δεινὰ, δὲν θὰ ὑπάρχουν ἐχθρες, οὔτε πλεονεξία· διότι ποιὸς θὰ προτιμοῦσε τὴν πλεονεξία σὲ βάρος τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ; Κανεῖς· ἀλλὰ μᾶλλον θὰ ἤθελε ὁ,τιδήποτε τὸ ἀντίθετο.

Λοιπὸν ἀπὸ κοινοῦ ὡς τὰ ἀποκτήσουμε ὅλα, κι' ὡς μὴν παύσουμε νὰ συναθροίζωμαστε· ἂν τὸ κάμνουμε αὐτό, ἡ μνησικακία δὲν θὰ ἔχη θέσι ἀνάμεσά μας· διότι ποιὸς θὰ προτιμοῦσε νὰ ἐκδικῆται τὸν ἑαυτὸ τοῦ; ποιὸς θὰ προτιμοῦσε νὰ ὀργίζεται κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ; Δὲν συγχωροῦμε περισσότερο ἀπὸ ὅλους τὸν ἑαυτὸ μας; Ἐὰν συμπεριφερώμαστε ἔτσι καὶ πρὸς τοὺς πλησίον μας, ποτὲ δὲν θὰ ὑπάρξῃ μνησικακία. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ, λέγει, ν' ἀγαπήσῃς τὸν πλησίον σου, ὅπως τὸν ἑαυτὸ σου; Ἐὰν δὲν τὸ κατῶρθωναν ἄλ-

νομίζεις· εἰ δὲ ἐποίησαν, δῆλον ὅτι διὰ ραθυμίαν παρ' ἡμῶν οὐ γίνεται. Ἄλλως δέ, οὐδὲν ἀδύνατον ἐπιτάττει ὁ Χριστός, ὅπου γε πολλοὶ καὶ ὑπερέβησαν αὐτοῦ τὰ προστάγματα. Τίς οὖν ἐποίησε τοῦτο; Ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος, πᾶς ὁ τῶν ἀγίων χορός. Ἄλλ' ἔὰν μὲν
5 εἶπω ὅτι τοὺς πλησίον ἠγάπησαν, οὐδὲν μέγα ἐρῶ· τοὺς ἐχθροὺς οὕτως ἠγάπησαν, ὥς οὐκ ἂν τις ἀγαπήσειε τοὺς ὁμοψύχους. Τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ὁμοψύχων εἰς γέενναν ἀπελθεῖν, μέλλων εἰς βασιλείαν ἀπιέναι; Οὐδεὶς· ἀλλὰ ὁ Παῦλος ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τοῦτο εἶλετο, τῶν λιθασάντων αὐτόν, τῶν μαστιζάντων.

10 Ποία οὖν ἡμῖν ἔσται συγγνώμη, τίς παραίτησις, εἰ μηδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς ἀγάπης, ἧς ἐπεδείξατο περὶ τοὺς ἐχθροὺς ὁ Παῦλος, ἡμεῖς περὶ τοὺς φίλους ἐπιδειξαίμεθα; Καὶ ὁ μακάριος δὲ Μωϋσῆς πρὸ τούτου ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ἠθέλησε τῶν λιθασάντων αὐτόν ἐξαλειφθῆναι τῆς βίβλου τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ Δαυὶδ τοὺς ἀντι-
15 στάντας αὐτῷ ὄρων ἀναιρουμένους, φησὶν· «ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἡμαρτον, καὶ οὗτοι τί ἐποίησαν;». Καὶ τὸν Σαοὺλ εἰς χεῖρας λαβῶν, ἀνελεῖν οὐκ ἠβουλήθη, ἀλλὰ διέσωζε, καὶ ταῦτα μέλλων αὐτὸς κινδυνεύειν. Εἰ δὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ ταῦτα, τίνα συγγνώμην ἐξομεν ἡμεῖς οἱ ἐν τῇ Καινῇ πολιτευόμενοι καὶ μηδὲ πρὸς τὸ αὐτὸ ἐκείνοις φθάνον-
20 τες μέτρον; Εἰ γάρ, «ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν πλεον τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων», οὐκ εἰσελευσόμεθα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅταν καὶ ἔλαττον ἐκείνων ἔχωμεν, πῶς-εἰσελευσόμεθα;

«Ἀγαπᾶτε», φησί, «τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἔσεσθε ὅμοιοι
25 τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς». Ἀγάπησον τοίνυν ἐχθρόν· οὐ γὰρ ἐκεῖνον εὐεργετεῖς, ἀλλὰ σαυτόν. Πῶς; Ἴσος γίνῃ τοῦτο ποιῶν τῷ Θεῷ. Ἐκεῖνος ἐὰν ἀγαπηθῇ παρὰ σοῦ, οὐδὲν μέγα ἐκέρδανε· παρὰ γὰρ ὁμοδούλου ἠγαπήθη· σὺ δὲ ἐὰν ἀγαπήσῃς τὸν ὁμόδουλον, μέγα ἐκέρδανας· γίνῃ γὰρ ὅμοιος τῷ Θεῷ. Ὅρᾳς ὅτι οὐκ ἐκείνῳ
30 χαρίζῃ, ἀλλὰ σαυτῷ; Τὸ γὰρ ἑπαθλον οὐκ ἐκείνῳ τίθησιν, ἀλλὰ

14. Β' Βασ. 24,17.

15. Ματθ. 5,20.

16. Ματθ. 5,44-45.

λοι, δικαιολογημένα θὰ τὸ θεωροῦσες ἀδύνατο· ἐφ' ὅσον ὁμως τὸ κατώρθωσαν, εἶναι φανερό ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας μας ἑμεῖς δὲ τὸ κατορθώνουμε. Ἄλλωστε, τίποτε ἀδύνατο δὲν παραγγέλλει ὁ Χριστός, μάλιστα πολλοὶ καὶ ξεπέρασαν τὰ προστάγματά του. Ποιὸς λοιπὸν τὸ ἔκανε αὐτό; Ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος, ὁλος ὁ χορὸς τῶν ἀγίων. Ἀλλά, ἐὰν πῶ, ὅτι ἀγάπησαν τοὺς πλησίον τους, δὲν θὰ πῶ τίποτε σπουδαῖο· τόσο ἀγάπησαν τοὺς ἐχθροὺς τους, ὅσο δὲν θὰ ἀγαποῦσε ἄλλος τοὺς φίλους του. Διότι ποιὸς ἀπὸ ἐμᾶς θὰ προτιμοῦσε νὰ ὀδηγηθῆ στὴ γέεννα χάριν τῶν φίλων του, ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ μπῆ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Κανείς. Ὁ Παῦλος ὁμως τὸ προτίμησε χάριν τῶν ἐχθρῶν του, χάριν ἐκείνων πού τὸν λιθοβόλησαν, πού τὸν μαστίγωσαν.

Ποιά συγγνώμη θὰ ἔχουμε, ποιά χάρι, ἐὰν οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς ἀγάπης ἐκείνης, πού ἔδειξε ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του, δὲν δείξουμε ἑμεῖς πρὸς τοὺς φίλους μας; Ἀλλά καὶ ὁ μακάριος Μωϋσῆς πρὶν ἀπὸ τὸν Παῦλο θέλησε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν του ἐκείνων, πού τὸν λιθοβόλησαν, νὰ σβησθῆ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Θεοῦ. Ἐπίσης καὶ ὁ Δαυῖδ βλέποντας νὰ σκοτώνωνται ἐκεῖνοι πού τοῦ ἀντιστάθηκαν, λέγει· «ἐγὼ ὁ ποιμένας ἀμάρτησα· αὐτοὶ τί ἔφταιξαν;»¹⁴. Καὶ τὸν Σαούλ, ἂν καὶ τὸν συνέλαβε αἰχμάλωτο, δὲν θέλησε νὰ τὸν φονεύσῃ, ἀλλὰ τὸν ἔσωσε, καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ ἐπρόκειτο νὰ κινδυνεύσῃ ὁ ἴδιος. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὰ συνέβαιναν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ποιά συγγνώμη θὰ ἔχουμε ἑμεῖς πού ζοῦμε στὴν ἐποχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ δὲν μπορούμε οὔτε στὸ μέτρο ἐκείνων νὰ φθάσουμε; Ἐὰν δηλαδή, «ἐφ' ὅσον ἡ δικαιοσύνη μας δὲν γίνῃ κατὰ πολὺ περισσότερη ἀπὸ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων»¹⁵, δὲν θὰ εἰσέλθουμε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅταν ἔχουμε καὶ λιγώτερη ἀπὸ τὴν δική τους, πῶς θὰ εἰσέλθουμε;

Ἄγαπᾶτε», λέγει, «τοὺς ἐχθροὺς σας, καὶ θὰ γίνετε ὅμοιοι μὲ τὸν οὐράνιο Πατέρα σας»¹⁶. Ἀγάπησε λοιπὸν τὸν ἐχθρό· διότι ἀγαπώντας τον δὲν εὐεργετεῖς ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό σου. Πῶς; Κάμνοντάς το αὐτὸ γίνεσαι ἴσος μὲ τὸν Θεό. Ἐκεῖνος ἐὰν ἀγαπηθῆ ἀπὸ ἑσένα, δὲν κέρδισε τίποτε σπουδαῖο· διότι ἀγαπήθηκε ἀπὸ ἕναν ὁμόδουλο· ἐνῶ σύ, ἐὰν ἀγαπήσῃς τὸν ὁμόδουλό σου, θὰ ἔχῃς μεγάλο κέρδος· γιατί θὰ γίνῃς ὅμοιος μὲ τὸν Θεό. Βλέπεις ὅτι δὲν χαρίζεσαι σ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ στὸν ἑαυτό σου; Διότι τὸ ἔπαθλο δὲν τὸ δίνει

σοί. Τί οὖν, ἐὰν ᾗ πονηρός, φησί; Τοσοῦτω μείζων ὁ μισθός· καὶ τῆς πονηρίας ὀφείλεις αὐτῷ χάριν εἶδέναι, κἂν μυρία εὐεργετούμενος κακός ᾗ. Εἰ μὴ γὰρ σφόδρα κακός ἦν, οὐκ ἂν σοι σφόδρα ὁ μισθός ηὐξήθη. Ὡστε ἡ αἰτία τοῦ μὴ ἀγαπᾶν, τὸ λέγειν ὅτι πονηρός
5 ἔστιν, αὕτη αἰτία ἔστι τοῦ ἀγαπᾶν. Ἄρον τὸν ἀνταγωνιστήν, καὶ ἀναιρεῖς τῶν στεφάνων τὴν ἀφορμὴν.

Οὐχ ὀρᾶς τοὺς ἀθλητάς, πῶς θυλάκους ἄμμου πληρώσαντες, οὕτω γυμνάζονται; Σοὶ δὲ οὐ χρεῖα ἐπιτηδεῦσαι τοῦτο· γέμει ὁ βίος τῶν γυμναζόντων σε, καὶ ποιούντων ἰσχυρόν. Οὐχ ὀρᾶς ὅτι καὶ τὰ
10 δένδρα ὅσῳ ἂν ὑπὸ ἀνέμων ριπίζεται, τοσοῦτω μᾶλλον ἰσχυρότερα γίνεται καὶ πυκνότερα; Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ἂν ὦμεν μακρόθυμοι, καὶ ἰσχυροὶ ἐσόμεθα· «ἀνήρ» γάρ, φησί, «μακρόθυμος, πολὺς ἐν φρονήσει»· «ὁ δὲ ὀλιγόψυχος, ἰσχυρῶς ἄφρων». Ὀρᾶς ὅσον τούτου τὸ ἐγκώμιον; ὀρᾶς ὅσον ἐκείνου τὸ κατηγορημα; Ἰσχυρῶς ἄφρων,
15 τουτέστι, πάνυ.

Μὴ τοίνυν μικροψυχῶμεν πρὸς ἀλλήλους· οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐχθρας γίνεται τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ψυχὴν μικρὰν ἔχειν· ὡς ἐὰν ᾗ ἰσχυρά, πάντα οἴσει ραδίως, καὶ οὐδὲν αὐτὴν καταποντίσαι δυνήσεται, ἀλλ' εἰς τοὺς εὐδαιμονοῦς ἀπάξει λιμένας· ὧν γένοιτο πάντας
20 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ σὲ σένα. Τί νὰ κάνω ὁμοῦς, λέγει, ἐὰν εἶναι κακός; Τόσο μεγαλύτερος θὰ εἶναι ὁ μισθός· καὶ ἐξ αἰτίας τῆς κακίας του πρέπει νὰ τὸν εὐγνωμονῆς, κι' ἂν ἀκόμη, παρὰ τὶς πολλές σου εὐεργεσίες, παραμένῃ κακός. Διότι, ἐὰν δὲν ἦταν ὑπερβολικὰ κακός, δὲν θὰ εἶχε αὐξηθῆ τόσο πολὺ ὁ μισθός σου. Ὡστε ἡ αἰτία τοῦ νὰ μὴν τὸν ἀγαπᾶς, μὲ τὴν δικαιολογία ὅτι εἶναι κακός, αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ αἰτία τοῦ νὰ τὸν ἀγαπᾶς. Ἀπομάκρυνε τὸν ἀνταγωνιστή, καὶ θὰ ἀπομακρύνῃς τὴν ἀφορμὴ τῶν στεφάνων.

Δὲν βλέπεις τοὺς ἀθλητὲς πῶς γυμνάζονται, γεμίζοντας μικροὺς σάκκους μὲ ἄμμο; Ἐσὺ ὁμοῦς δὲν χρειάζεσαι μιὰ τέτοια ἐξάσκηση· εἶναι γεμάτη ἡ ζωὴ ἀπὸ αὐτοὺς πού θὰ σὲ γυμνάσουν καὶ θὰ σὲ κάνουν ἰσχυρό. Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ τὰ δένδρα, ὅσο περισσότερο εἶναι ἐκτεθειμένα στὸν ἄνεμο, τόσο πιὸ ἰσχυρὰ καὶ πυκνὰ γίνονται; Καὶ ἐμεῖς λοιπόν, ἐὰν εἴμαστε μακρόθυμοι, θὰ γίνουμε καὶ ἰσχυροί· διότι λέγει, «ὁ μακρόθυμος ἄνθρωπος εἶναι πολὺ συνετός· ἐνῶ ὁ ὀλιγόψυχος εἶναι πολὺ ἀνόητος»¹⁷. Βλέπεις πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ἐγκώμιο τοῦ μακρόθυμου; βλέπεις πόση εἶναι ἡ κατηγορία τοῦ ὀλιγόψυχου; «Ἰσχυρῶς ἀνόητος» δηλαδή, τελείως ἀνόητος.

Ἄς μὴν εἴμαστε λοιπὸν μικρόψυχοι μεταξύ μας· καθόσον ἡ μικροψυχία δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐχθρα, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχουμε μικρὴ ψυχὴ· διότι, ἐὰν ἡ ψυχὴ εἶναι δυνατὴ, ὅλα θὰ τὰ ὑπομείνῃ μὲ εὐκολία καὶ τίποτε δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὴν καταποντίσῃ, ἀλλὰ θὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ γαλήνια λιμάνια, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Κ'

(Εβρ. 10,26-31)

«Ἐκουσίως γὰρ ἀμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἀμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους».

5 1. Τῶν δένδρων ὅσα περ ἂν φυτευθέντα, καὶ χειρῶν γεωργικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας ἀπολαύσαντα, μηδεμίαν παρέχεται τῶν πόνων ἀμοιβήν, πρόρριζα ἀνασπασθέντα τῷ πυρὶ παραδίδοται. Τοιοῦτον δὴ τι καὶ ἐπὶ τοῦ φωτίσματος γίνεται. Ἐπειδὴν γὰρ ἡμᾶς ὁ Χριστὸς φυτεύσῃ καὶ τῆς ἀρδείας ἀπολαύσωμεν τῆς πνευματι-
10 κῆς, εἶτα βίον ἀκαρπον ἐπιδειξώμεθα, πῶρ ἡμᾶς ἀναμένει τὸ τῆς γεέννης καὶ φλῶξ ἄσβεστος. Ὁ τοίνυν Παῦλος παρακαλέσας εἰς ἀγάπην καὶ καρποφορίαν ἔργων ἀγαθῶν, προτρέψας τε ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων (ποιῶν δὴ τούτων; ὅτι «εἰσοδὸν ἔχομεν εἰς τὰ ἅγια, ἦν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον»), καὶ ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέ-
15 ρων πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, οὕτω λέγων. Εἰπὼν γάρ· «μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισίν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν» (καὶ αὕτη γὰρ εἰς παράκλησιν ἱκανή)· ἐπήγαγεν· «ἐκουσίως γὰρ ἀμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς
20 ἀληθείας». Δεῖ, φησίν, ἔργων ἀγαθῶν καὶ σφόδρα δεῖ. «Ἐκουσίως γὰρ ἡμῶν ἀμαρτανόντων μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀλη-

ΟΜΙΛΙΑ Κ'

(Εβρ. 10,26-31)

«Όταν με τή θέλησί μας αμαρτάνουμε, ἀφοῦ προηγουμένως γνωρίσαμε τήν ἀλήθεια διὰ μέσου τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου, δέν ἀπομένει πιά ἄλλη θυσία γιά τή συγχώρησι τῶν αμαρτιῶν μας, ἀλλά πρέπει νά περιμένουμε με φόβο τήν κρίσι καί τή φλόγα τῆς θεϊκῆς ἀγανακτήσεως, πού πρόκειται νά κατατρώγη αὐτούς πού ἐναντιώνονται στόν Θεό».

1. Ἐκ τῶν δένδρα, ὅσα φυτεύθηκαν καί καλλιεργήθηκαν καί φροντίσθηκαν ἀπό τὰ χέρια τῶν γεωργῶν, ἂν δέν τοὺς ἀνταμείψουν γιά τοὺς κόπους τους, ἀφοῦ ξερριζωθοῦν παραδίνονται στή φωτιά. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καί με τὸν πνευματικὸ φωτισμό. Ἐκ τῶν δένδρων, ὅσα φυτεύθηκαν καί ἀπολαύσουμε τὸ πνευματικὸ ἄρδευμα, ἂν κατόπιν ἐπιδείξουμε ζωὴ ἄκαρπη, μᾶς περιμένει ἡ φωτιά τῆς κολάσεως καί ἡ φλόγα ἡ ἄσβεστη. Ὁ Παῦλος λοιπόν, ἀφοῦ μᾶς προέτρεψε πρὸς τὴν ἀγάπη καί τὴν καρποφορία τῶν ἀγαθῶν ἔργων, καί ἀφοῦ μᾶς παρακίνησε ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ καλύτερα (ποιᾶ δηλαδή εἶναι αὐτά; Ὅτι θὰ εἰσέλθουμε εἰς τὰ ἀληθινὰ ἅγια, βαδίζοντας τὴν νέα ὁδὸ πού ἐγκαινίασε γιά χάρι μας ὁ Χριστός), τὸ ἴδιο κάμνει πάλι καί με τὰ πιὸ λυπηρὰ πράγματα, λέγοντας τὰ ἑξῆς. Ἐκεῖνος εἶπε, «μὴν παραμελῆτε τὴν συναξί σας, ὅπως συνηθίζουν νὰ κάνουν μερικοί, ἀλλὰ νὰ προτρέπετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, καί τόσο περισσότερο μάλιστα, ὅσο βλέπετε νὰ πλησιάζῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη» (διότι καί αὐτὴ εἶναι ἰκανὴ νὰ σᾶς παρακινήσῃ), πρόσθεσε· «ὅταν με τὴν θέλησί μας αμαρτάνουμε, ἀφοῦ προηγουμένως γνωρίσαμε τὴν ἀλήθεια». Χρειάζονται, λέγει, ἔργα ἀγαθὰ, καί χρειάζονται πάρα πολύ· «ὅταν αμαρτάνουμε με τὴν θέλησί μας, ἀφοῦ γνωρίσαμε καλά τὴν ἀλήθεια, δέν ἀπομένει πιά καμμιά θυσία γιά συγχώρησι τῶν αμαρτιῶν μας».

θείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐκαθάρθης, ἀπηλλάγης ἐγκλημάτων, γέγονας υἱός. Ἄν τοίνυν ἐπὶ τὸν πρότερον ἔμετον ἐπιστρέψης, πάλιν ἀποκήρυξις μένει καὶ πῦρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ γὰρ ἔστι θυσία δευτέρα.

Πάλιν ἐνταῦθα ἡμῖν ἐπιφύονται οἱ τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες, καὶ ὅσοι πρὸς τὸ βάπτισμα ὀκνοῦσιν ἐλθεῖν· ἐκεῖνοι μὲν λέγοντες, ὅτι οὐκ ἀσφαλὲς αὐτοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθεῖν, εἴ γε οὐκ ἔστιν ἄφεσις δευτέρα· οὗτοι δὲ φάσκοντες, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι μεταδοῦναι μυστηρίων τοῖς ἡμαρτηκόσιν, εἴ γε μὴ ἔστιν ἄφεσις δευτέρα. Τί οὖν πρὸς ἀμφοτέρους ἐροῦμεν; Ὅτι οὐ σκοπῶ τοιοῦτω ἐνταῦθα τοῦτό φησι, οὐδὲ τὴν μετάνοιαν ἀναιρεῖ, ἢ τὸν διὰ μετανοίας ἐξιλασμόν, οὐδὲ ὠθεῖ καὶ καταβάλλει διὰ τῆς ἀπογνώσεως τὸν ἐπταικότα· οὐχ οὕτως ἐχθρὸς ἐστὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· ἀλλὰ τί; Τὸ δεύτερον ἀναιρεῖ λουτρόν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'οὐκέτι ἐστὶ μετάνοια', οὐδέ, 'οὐκέτι ἐστὶν ἄφεσις', ἀλλὰ, «θυσία οὐκέτι ἐστὶ», τουτέστι, σταυρὸς δευτέρος οὐκέτι ἐστὶ· θυσίαν γὰρ τοῦτο καλεῖ «Μιᾶ γὰρ θυσία», φησί, «τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἀγιαζομένους»· οὐχ ὡσπερ τὰ ἰουδαϊκά, οὐδὲ πολλάκις. Διὰ γὰρ τοῦτο τοσαῦτα ἄνω καὶ κάτω διελέχθη περὶ τῆς θυσίας, ὅτι μία καὶ μία, οὐ τοῦτο μόνον βουλόμενος δηλῶσαι, ὅτι διενήνοχε ἰουδαϊκῶν τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλεστέρους ποιῆσαι, ὥστε μηκέτι προσδοκᾶν κατὰ τὸν ἰουδαϊκὸν νόμον ἄλλην θυσίαν.

«Ἐκουσίως» γάρ, φησὶν, «ἁμαρτανόντων ἡμῶν». Ὁρᾶς πῶς συγγνωμονικὸς ἐστὶν; «Ἐκουσίως», φησὶν, «ἁμαρτανόντων ἡμῶν». Ὡστε τοῖς ἀκουσίως συγγνώμη ἐστὶ. «Μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας». Ἦτοι τοῦ Χριστοῦ φησὶν, ἢ τῶν δογμάτων ἀπάντων. «Οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία». Ἀλλὰ τί; «Φοβερὰ δὲ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους». «Ἐπεναντίους» οὐ τοὺς ἀπίστους μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐναντία πράττοντας τῇ ἀρετῇ· ἢ ὅτι καὶ τοὺς

Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἔχεις καθαρισθῆ, ἔχεις ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα, ἔχεις γίνεи υἱός. Ἄν ὅμως ἐπιστρέψης στὸν προηγούμενο ἐμετό, πάλι σὲ περιμένει ἡ ἀποκήρυξις καὶ ἡ φωτιὰ καὶ τὰ παρόμοια· διότι δὲν ὑπάρχει δεύτερη θυσία.

Πάλι ἐδῶ μᾶς παρουσιάζονται ἐκεῖνοι ποὺ ἀπορρίπτουν τὴν μετάνοια, καὶ ὅσοι διστάζουν νὰ προσέλθουν στὸ βάπτισμα· ἐκεῖνοι προβάλλοντας τὴν δικαιολογία, ὅτι δὲν τοὺς παρέχει ἀσφάλεια ἡ προσέλευσις τοὺς στὸ βάπτισμα, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει δεύτερη συγχώρησις· ἐνῶ αὐτοὶ λέγοντας, ὅτι εἶναι ἀνωφελῆς ἡ μετάδοσις τῶν μυστηρίων σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀμαρτήσαι, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει δεύτερη συγχώρησις. Τί λοιπὸν θά ποῦμε καὶ πρὸς τοὺς δύο; Ὅτι δὲν τὸ λέγει ἐδῶ μ' αὐτὸν τὸν σκοπό, οὔτε τὴ μετάνοια ἀναιρεῖ ἢ τὴν ἐξιλέωσι διὰ τῆς μετανοίας, οὔτε ἀπωθεῖ καὶ ὀδηγεῖ τὸν ἔνοχο στὸν θάνατο διὰ τῆς ἀπογνώσεως· δὲν εἶναι ἐχθρὸς τῆς δικῆς μας σωτηρίας. Ἀλλὰ τί κάμνει; Καταργεῖ τὸ δεύτερο βάπτισμα. Διότι δὲν εἶπε, 'δὲν ὑπάρχει πιά μετάνοια', οὔτε, 'δὲν ὑπάρχει πιά ἄφεσις', ἀλλὰ, «δὲν ὑπάρχει πιά ἄλλη θυσία», δηλαδή, δεύτερος σταυρὸς δὲν ὑπάρχει πιά· διότι αὐτὸ ἀποκαλεῖ «θυσία». «Μὲ μία θυσία», λέγει, «ἔκανε τέλειους γιὰ πάντα ἐκείνους ποὺ ἀγιαζονται»· ὅχι ὅπως συνέβαινε μὲ τὶς ἰουδαϊκὰς θυσίαις, οὔτε πολλὰς φορές. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο εἶπε τόσα πολλὰ γιὰ τὸ θέμα τῆς θυσίας προηγουμένως καὶ μετὰ, ὅτι εἶναι μία καὶ μοναδική, ὅχι μόνο διότι ἤθελε νὰ φανερώσῃ αὐτό, ὅτι διέφερε αὐτὴ ἡ θυσία ἀπὸ τὶς ἰουδαϊκὰς, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ κἀνῃ ἀσφαλέστερους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε νὰ μὴν περιμένουν σύμφωνα μὲ τὸν ἰουδαϊκὸ νόμο ἄλλη θυσία.

«Ὅταν μὲ τὴ θέλησί μας», λέγει, «ἀμαρτάνουμε». Βλέπεις πόσο πρόθυμος εἶναι στὸ νὰ συγχωρῆ; «Ὅταν», λέγει, «μὲ τὴ θέλησί μας ἀμαρτάνουμε». Ὡστε ὑπάρχει συγγνώμη γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀμαρτάνουν ἀκούσια. «Ἀφοῦ γνωρίσαμε καλὰ τὴν ἀλήθεια». Ἡ ἐννοεῖ τὴν ἐπίγνωσι τοῦ Χριστοῦ, ἢ ὅλων τῶν δογμάτων. «Δὲν ἀπομένει ἄλλη θυσία γιὰ συγχώρησι τῶν ἀμαρτιῶν». Ἀλλὰ τί; «Μᾶς ἀναμένει φοβερὴ κρίσις καὶ τὸ σφοδρὸ πῦρ ποὺ πρόκειται νὰ κατατρώγῃ ἐκείνους ποὺ ἐναντιώνονται στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ». «Ὑπεναντίους» δὲν ὀνομάζει μόνο τοὺς ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποὺ πράττουν ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀρετὴ· ἢ ὅτι καὶ τοὺς Χριστιανούς τὸ ἴδιο πῦρ θά τοὺς κατατρώγῃ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τοὺς ἀπίστους.

οίκειους τὸ αὐτὸ λήσεται πῦρ, ὅπερ καὶ τοὺς ὑπεναντίους. Εἶτα τὸ διαβρωτικὸν αὐτοῦ δηλῶν, ὡςπερ ἐψύχωσεν αὐτό, «πυρὸς ζῆλος, εἰπὼν, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους». Καθάπερ γὰρ θηρίον παροξυνόμενον καὶ σφόδρα χαλεπαῖνον καὶ ἐξηγριωμένον οὐκ ἂν
5 παύσαιτο, ἕως ἂν λάβοι τινὰ καὶ καταφάγοι· οὕτω καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖ-
νο, καθάπερ τις ὑπὸ ζήλου κεντούμενος, ὧν ἂν ἐπιλάβηται, οὐκ ἀφήσιν, ἀλλὰ τρώγει καὶ διασπᾷ.

Εἶτα καὶ τὸν λόγον ἐπάγει τῆς ἀπειλῆς, ὅτι εἰκότως, ὅτι δι-
καίως· ὅπερ εἰς πίστιν ἐστὶ συμβαλλόμενον, ὅταν δείξωμεν ὅτι δι-
10 καίως γίνεται. «Ἄθετήσας» γάρ, φησί, «τίς νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει». «Χωρὶς οἰκτιρμῶν», φησὶν. Ὡστε οὐδεμία συγγνώμη, οὐδεὶς ἔλεος ἐκεῖ· καίτοι γε Μωϋσέως ὁ νόμος ἐστὶ· τὰ γὰρ πολλὰ αὐτὸς διετάξατο. Τί ἐστίν, «ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισίν»; Ἄν δύο καὶ τρεῖς μαρτυρήσωσι,
15 φησὶν, εὐθέως τὴν δίκην ἔδοσαν. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ἔνθα ὁ Μωϋσέως ἀθετεῖται νόμος, τοσαύτη τιμωρία, πόσω μᾶλλον ἐν-
ταῦθα; Διὸ καὶ οὕτω φησί· «πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς δια-
θήκης κοινὸν ἠγησάμενος, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας;».

20 2. Καὶ πῶς καταπατεῖ τις τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ὅταν ὁ μετέ-
χων αὐτοῦ ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀμαρτίαν ἐργάζεται, εἶπέ μοι, οὐχὶ κατεπάτησεν αὐτόν; οὐχὶ κατεφρόνησεν αὐτοῦ; Καθάπερ γὰρ τῶν καταπατουμένων οὐδένα λόγον ἔχομεν, οὕτω καὶ οἱ ἀμαρτάνοντες τοῦ Χριστοῦ οὐδένα λόγον ἔσχον, ὅθεν καὶ οὕτως ἡμαρτον. Γέγον-
25 τας σῶμα Χριστοῦ καὶ δίδως σαυτὸν τῷ διαβόλῳ, ὥστε καταπα-
τεῖν σε; «Καὶ τὸ αἷμα», φησί, «κοινὸν ἠγησάμενος». «Κοινὸν» τί ἐστίν; Τὸ ἀκάθαρτον, ἢ τὸ μηδὲν πλέον ἔχον τῶν λοιπῶν. «Καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας». Ὁ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν μὴ παραδε-
χόμενος, ὑβρίσει τὸν εὐεργετήσαντα. Ἐποίησέ σε υἱόν· σὺ δὲ θέλεις
30 γενέσθαι δοῦλος; ἦλθε κατασκηνώσαι πρὸς σέ· σὺ δὲ ἐπεισᾶγεις

1. Ἄριθμ. 35,30. Δευτ. 17,6.

Ἐπειτα γὰρ νὰ δηλώσῃ τὴν ἀχορτασιὰ τῆς φωτιᾶς, σὰν νὰ πρόκειται γὰρ ἔμψυχο πρόσωπο, εἶπε, «τὸ σφοδρὸ πῦρ τῆς θείας ἀγανακτήσεως πρόκειται νὰ κατατρώγῃ αὐτοὺς ποὺ ἐναντιώνονται στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ». Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἓνα ἐρεθισμένο θηρίο καὶ ὑπερβολικὰ ὠργισμένο καὶ ἐξαγριωμένο δὲν θὰ ἔπαυε, μέχρι ποὺ νὰ συλλάβῃ κάποιον καὶ τὸν καταφάγῃ, ἔτσι καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, σὰν ἀκριβῶς κάποιος ποὺ ὑποκινεῖται ἀπὸ τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία του, δὲν ἀφήνει νὰ τοῦ ξεφύγουν αὐτὰ ποὺ ἄρπαξε, ἀλλὰ τὰ κατατρώγει καὶ τὰ ξεσχίζει.

Ἐπειτα παρουσιάζει καὶ τὸν λόγο τῆς ἀπειλῆς, ὅτι δηλαδὴ σωστά, ὅτι δίκαια γίνεται αὐτό, πράγμα ποὺ συμβάλλει στὴν πίστι, ὅταν δείξουμε ὅτι δίκαια γίνεται αὐτό. Διότι λέγει, «ὅταν κανεῖς παραβῆ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο καὶ τὴν παράβασι αὐτὴ τὴν βεβαιώσουν δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες, ὁ παραβάτης θανατώνεται χωρὶς ἐπιείκεια»¹. «Χωρὶς ἐπιείκεια», λέγει. Ὡστε δὲν ὑπάρχει καμμία συγγνώμη, καμμία εὐσπλαχνία ἐκεῖ· ἂν καὶ βέβαια ὁ νόμος εἶναι τοῦ Μωϋσῆ, διότι αὐτὸς συνέταξε τὶς περισσότερες διατάξεις. Τί σημαίνει, «δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες»; Ἄν δύο καὶ τρεῖς μάρτυρες ἐπιβεβαιώσουν τὴν παράβασι, λέγει, ἀμέσως οἱ ἔνοχοι τιμωροῦνται. Ἐὰν λοιπὸν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου ἀθετεῖται ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὑπάρχει τόση μεγάλη τιμωρία, πόσο μᾶλλον ἐδῶ; Γι' αὐτὸ καὶ λέγει τὰ ἐξῆς: «πόση χειρότερη τιμωρία νομίζετε ὅτι θ' ἀξιωθῇ ἐκεῖνος ποὺ καταπάτησε τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ θεώρησε μολυσμένο τὸ αἷμα τῆς νέας Διαθήκης, καὶ ἐξύβρισε τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος».

2. Καὶ πῶς καταπατεῖ κανεῖς τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ; Ὅταν αὐτὸς ποὺ μετέχει μαζί του στὰ μυστήρια ἐργάζεται τὴν ἁμαρτία, πές μου, δὲν τὸν καταπάτησε; δὲν τὸν περιφρόνησε; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς δὲν ἐνδιαφερόμαστε γιὰ κανένα πράγμα ποὺ ποδοπατοῦμε, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ ἁμαρτάνουν δὲν δείχνουν κανένα ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Χριστό, γι' αὐτὸ καὶ ἁμάρτησαν μὲ τὸν τρόπο αὐτό. Ἐχεις γίνῃ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ παραδίνεις τὸν ἑαυτὸ σου στὸν διάβολο, γιὰ νὰ σὲ ποδοπατῇ; «Καὶ τὸ αἷμα», λέγει, τοῦ Χριστοῦ «τὸ θεώρησες αἷμα κοινό». Τί σημαίνει, «κοινό»; Τὸ ἀκάθαρτο, ἢ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. «Καὶ ἐξύβρισε τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος». Διότι αὐτὸς ποὺ δὲν παραδέχεται τὴν εὐεργεσία, ὑβρίζει τὸν εὐεργέτη. Σὲ ἔκανε υἱό, καὶ σὺ θέ-

σαυτῶ πονηροὺς λογισμοῦς; Ὁ Χριστὸς ἠθέλησεν ἰδρυθῆναι πρὸς σέ, σὺ δὲ αὐτὸν καταπατεῖς διὰ τῆς κραιπάλης, διὰ τῆς μέθης; Ἀκούσωμεν οἱ ἀναξίως τῶν μυστηρίων μετέχοντες, ἀκούσωμεν οἱ ἀναξίως προσιόντες τῇ τραπέζῃ ἐπέεινῃ· «μὴ δῶτε τὰ ἅγια», φησί,
 5 «τοῖς κυσί, μήποτε καταπατήσωσιν ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν»· τουτέστι, μὴ πως καταφρονήσωσι, μὴ διαπτύσωσιν. Ἄλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὃ τούτου φοβερώτερον ἦν· ἀπὸ γὰρ τοῦ φοβεροῦ ἐπισφίγγει τὰς ψυχὰς· ἱκανὸν γὰρ καὶ τοῦτο ἐπιστρέψαι παραμυθίας οὐχ ἦττον.

10 Καὶ ὁμοῦ τε τὴν διαφορὰν δείκνυσι καὶ τὴν κόλασιν καὶ τὴν κρίσιν αὐτοῖς ἐφίστησιν, ἅτε τοῦ πράγματος ὄντος φανεροῦ. «Πόσω δοκεῖτε», φησί, «χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας;». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ περὶ τῶν μυστηρίων αἰνίττεσθαι. Εἶτα καὶ μαρτυρίαν ἐπάγει λέγων· «φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ
 15 ζῶντος». Γέγραπται γάρ· «ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος»· καὶ πάλιν, «Κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ». Ἐμπεσοῦμεθα, φησὶν, εἰς χεῖρας Κυρίου, καὶ μὴ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. Ἄλλ' ἐὰν μὴ μετανοήσητε, εἰς χεῖρας Θεοῦ ἐμπεσεῖσθε· ἐκεῖνο φοβερόν· τοῦτο οὐδὲν ἐστὶ τὸ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἐμπεσεῖν. «Ὅταν ἴδω-
 20 μεν», φησί, «τινὰ κολαζόμενον ἐνταῦθα, μὴ φοβηθῶμεν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ φρίζωμεν ἐπὶ τοῖς μέλλουσι. Κατὰ γὰρ τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ ἡ ὄργη αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ ἀμαρτωλοὺς καταπαύσει ὁ θυμὸς αὐτοῦ». Ἄμα καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεται ἐνταῦθα διὰ τοῦ εἰπεῖν· «ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω». Ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦτο εἴρηται τῶν
 25 κακῶς ποιούντων, οὐ τῶν κακῶς πασχόντων. Ἐνταῦθα καὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς, μονονουχὶ λέγων· Μένει διαπαντὸς ὁ Θεὸς καὶ ζῆ· ὥστε, κἂν μὴ νῦν ἀπολάβωσιν, ὕστερον ἀπολήψονται. Ἐκείνους δεῖ στενάζειν, οὐχ ἡμᾶς· ἡμεῖς μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐκείνων ἐμπεσοῦμεθα χεῖρας, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ὁ παθὼν πάσχει κα-
 30 κῶς, ἀλλ' ὁ ποιῶν· οὔτε ὁ εὐεργετούμενος εὐεργετήθη, ἀλλ' ὁ εὐεργετῶν.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀνεξίκακοι ὦμεν περὶ τὸ πάσχειν κακῶς,

2. Ματθ. 7,6.

3. Ἐκκλ. 5,1.

λεις νὰ γίνης δοῦλος; Ἦλθε νὰ κατασκηνώσῃ σὲ σένα, καὶ σὺ εἰσάγεις μέσα σου λογισμοὺς πονηροῦς; Ὁ Χριστὸς θέλησε νὰ ἐγκατασταθῆ μέσα σου, καὶ σὺ τὸν καταπατεῖς μὲ τὴν κραιπάλη καὶ τὴν μέθη; Ἄς τὰ ἀκούσουμε ὅσοι ἀναξίως μεταλαμβάνουμε τῶν μυστηρίων, ἃς τὰ ἀκούσουμε ὅσοι ἀναξίως πλησιάζουμε στὴν τράπεζα ἐκείνη. «Μὴ δώσετε», λέγει, «τὰ ἅγια στὰ σκυλιά, μήπως τὰ καταπατήσουν μὲ τὰ πόδια τους»². δηλαδή, μήπως τὰ καταφρονήσουν, μήπως τὰ περιφρονήσουν. Ὅμως δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἦταν φοβερότερο ἀπὸ αὐτό· διότι ἀπὸ τὸ φοβερό ἐπισφίγγει τὶς ψυχές· καθόσον καὶ αὐτὸ εἶναι ἰκανὸ νὰ ἐπιστρέψῃ ὄχι λιγώτερο ἀπὸ ὅτι οἱ προτροπές.

Καὶ συγχρόνως παρουσιάζει τὴν διαφορὰ, ἀναφέροντας καὶ τὴν τιμωρία καὶ τὴν κρίσι, σὰν νὰ εἶναι τὸ πρᾶγμα ὀλοφάνερο. «Πόση νομίζετε», λέγει, «χειροτέρη τιμωρία θ' ἀξιωθῆ;». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπαινίσσεται καὶ τὰ μυστήρια. Ἐπειτα ἐπικαλεῖται καὶ μαρτυρία ποὺ λέγει· «εἶναι φοβερό τὸ νὰ πέσῃ κανεὶς στὰ χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ». Διότι ἔχει γραφῆ· «σ' ἐμένα ἀνήκει ἡ ἐκδίκησις, ἐγὼ θ' ἀνταποδώσω, λέγει ὁ Κύριος»· καὶ πάλι, «ὁ Κύριος θὰ κρίνῃ τὸν λαό του». Θὰ πέσουμε, λέγει, στὰ χέρια τοῦ Κυρίου, καὶ ὄχι στὰ χέρια ἀνθρώπων. Ἀλλὰ ἐὰν δὲν μετανοήσετε θὰ πέσετε μέσα στὰ χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνο εἶναι φοβερό· αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε, τὸ νὰ πέσετε στὰ χέρια ἀνθρώπων. «Ὅταν δοῦμε», λέγει, «κάποιον νὰ τιμωρῆται ἐδῶ, ἃς μὴ φοβηθοῦμε γιὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ ἃς φριξοῦμε γιὰ ἐκεῖνα ποὺ θὰ συμβοῦν στὸ μέλλον. Διότι ἀνάλογη μὲ τὴν εὐσπλαχνία του εἶναι ἡ ὀργή του, καὶ ἐναντίον τῶν ἀμαρτωλῶν θὰ ξεσπάσῃ ἡ ὀργή του»³. Συγχρόνως καὶ κάτι ἄλλο ὑπαινίσσεται ἐδῶ λέγοντας, «σὲ μένα ἀνήκει ἡ ἐκδίκησις, ἐγὼ θ' ἀνταποδώσω». Αὐτὸ ἔχει λεχθῆ γιὰ τοὺς ἐχθροὺς, γιὰ ἐκείνους ποὺ κακοποιοῦν, καὶ ὄχι γι' αὐτοὺς ποὺ κακοποιοῦνται. Ἐδῶ καὶ τοὺς παρηγορεῖ μ' αὐτὸ ποὺ λέγει· ὁ Θεὸς μένει καὶ ζῆ αἰωνίως· ὥστε κι' ἂν τώρα οἱ κακοὶ δὲν τιμωροῦνται, ἀργότερα θὰ τιμωρηθοῦν. Ἐκεῖνοι πρέπει νὰ στενάξουν, ὄχι ἐμεῖς· διότι ἐμεῖς θὰ πέσουμε στὰ χέρια ἐκείνων, ἐνῶ ἐκεῖνοι στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ. Καθόσον δὲν τιμωρεῖται ἐκεῖνος ποὺ κακοποιεῖται, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ κακοποιεῖ. Οὔτε ὁ εὐεργετούμενος εὐεργετήθηκε, ἀλλ' ὁ εὐεργέτης.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἃς εἴμαστε ἀνεξίκακοι ἀπέναντι

πρόχειροι περὶ τὸ εὐεργετεῖν. Τοῦτο δὲ ἔσται, ἂν χρημάτων κατα-
 φρονῶμεν καὶ δόξης· ὁ ταῦτα τὰ πάθη ἀποδυσάμενος, ἀπάντων
 ἀνθρώπων ἔστιν ἐλευθερώτερος, καὶ αὐτοῦ τοῦ τὴν ἀλουργίδα πε-
 ρικειμένου εὐπορώτερος. Οὐχ ὀρᾶς ὅσα γίνεται κακὰ διὰ τὰ
 5 χρήματα; Οὐ λέγω ὅσα διὰ τὴν πλεονεξίαν, ἀλλ' ἐν τῇ προσπαθείᾳ
 τούτων· οἷόν τι λέγω· Ἄν ἀπολέσῃ τις χρήματα, παντὸς θανάτου
 χαλεπώτερον βίον ζῆ. Τί ἀλγεῖς, ἄνθρωπε; τί δακρύεις; Ὅτι σε
 τῆς περιττῆς φυλακῆς ἀπήλλαξεν ὁ Θεός; ὅτι οὐ κάθη τρέμων καὶ
 δεδοικώς; Εἶτα, ἂν μὲν σέ τις προσδήσῃ θησαυρῶ, κελεύων δια-
 10 παντὸς ἐκεῖ καθῆσθαι καὶ ἀγρυπνεῖν ὑπὲρ ἀλλοτρίων, ἀλγεῖς, δυ-
 σχεραίνεις· σὺ δὲ σαυτὸν προσδήσας δεσμοῖς χαλεπωτάτοις, ἐπει-
 δὴ ἀπηλλάγῃς τῆς δουλείας, ἀλγεῖς; Ὅντως προλήψεώς εἰσιν αἱ
 λῦπαι καὶ αἱ εὐφροσύναι· καθάπερ γὰρ ἀλλότρια ἔχοντες, οὕτως
 αὐτὰ τηροῦμεν.

15 Νῦν πρὸς τὰς γυναῖκάς μοι ὁ λόγος. Εἶχε τίς γυνὴ πολλάκις
 ἀπὸ χρυσίου ὑφασμένον ἱμάτιον, καὶ τοῦτο τινάσσει, περιβάλλει λί-
 νοις, τηρεῖ μετὰ ἀσφαλείας, τρέμει ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀπολαύει
 αὐτοῦ· ἢ γὰρ ἐτελεύτησεν ἢ ἐχῆρευσεν· ἢ, κἂν μηδὲν τούτων
 συμβῆ, δέδοικε μὴ τῇ συνεχεῖ χρήσει δαπανήσασα αὐτὸ, ἀποστερή-
 20 σειεν ἑαυτήν· κἂν ἄλλος οὐκ ἀποστερήσῃ, ἀποστερεῖ ἑαυτήν τῇ
 φειδωλίᾳ. Ἄλλὰ παραχωρεῖ ἑτέρα; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο δῆλον· εἰ δὲ
 καὶ παραχωρήσειε, καὶ ἐκείνη πάλιν ὁμοίως αὐτῷ χρήσεται. Καὶ εἰ
 τις ἐρευνήσῃ τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις, εὐρήσει τὰ μάλιστα τίμια τῶν ἱμα-
 τίων καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὑπερέχοντα ἐν πλείονι τιμῇ, ὥσπερ ἐμψύχους
 25 δεσπότης, θεραπευόμενα· οὐ γὰρ χρήται αὐτοῖς συνεχῶς, ἀλλὰ δέ-
 δοικε καὶ τρέμει, σῆτας καὶ τὰ ἄλλα τὰ βιβρώσκειν εἰωθότα ἀπο-
 σοβοῦσα, καὶ τὰ πλείονα ἐν μύροις· καὶ ἀρώμασι τιθεῖσα, οὐδὲ
 πᾶσι ἐπιτρέπουσα τῆς ὄψεως καταξιοθῆναι ἐκείνης, ἀλλ' αὐτὴ
 πολλάκις μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ταῦτα διατιθεῖσα ἐπιμελῶς.

30 3. Οὐκ εἰκότως, εἶπέ μοι, εἰδωλολατρίαν τὴν πλεονεξίαν ἐκάλε-

στά κακοπαθήματα πού δεχόμαστε, καὶ ἔτοιμοι στὸ νὰ εὐεργετοῦμε. Καὶ αὐτὸ θὰ γίνῃ, ἂν περιφρονήσουμε τὰ χρήματα καὶ τὴν δόξα· ὁποῖος ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ αὐτὰ τὰ πάθη εἶναι πιὸ ἐλεύθερος ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πλουσιώτερος κι' ἀπ' αὐτὸν ἀκόμα πού φοράει τὴν πορφύρα. Δὲν βλέπεις πόσα κακὰ συμβαίνουν ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων; Δὲν λέγω πόσα ἐξ αἰτίας τῆς πλεονεξίας, ἀλλὰ πόσα συμβαίνουν κατὰ τὴν προσπάθεια συγκεντρώσεως χρημάτων. Ἐνοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω. Ἄν χάσῃ κάποιος χρήματα, θὰ ζῆ ζωὴ λυπηρότερη κι' ἀπὸ τὸν θάνατο. Τί πονᾷς, ἄνθρωπε; γιατί δακρύζεις; ἐπειδὴ σὲ ἀπάλλαξε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν περιττὴ φρούρησί τους; ἐπειδὴ κάθεσαι χωρὶς νὰ τρέμῃς καὶ νὰ φοβᾶσαι; Ἐπειτα, ἐὰν κάποιος σὲ δέσῃ μὲ θησαυρὸ καὶ σὲ διατάξῃ διαρκῶς νὰ κάθεσαι ἐκεῖ καὶ νὰ ἀγρυπνῆς γιὰ ξένα πράγματα, πονᾷς, δυσανασχετεῖς, σὺ ὅμως, ἂν καὶ ἔδεσες τὸν ἑαυτὸ σου μὲ φοβερώτατα δεσμά, ὑποφέρεις, ἐπειδὴ ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ τὴν σκλαβιά; Πράγματι οἱ λύπες καὶ οἱ χαρὲς εἶναι πράγματα πού τὰ ἀποδεχόμαστε χωρὶς νὰ τὰ ἐξετάζουμε βαθύτερα· ἔτσι ἄς προσέχουμε, σὰν νὰ ἔχουμε νὰ διαφυλάξουμε ξένα πράγματα.

Τώρα ἀπευθύνεται ὁ λόγος μου πρὸς τὶς γυναῖκες. Πολλὲς φορές κάποια γυναῖκα ἔχει ἓνα χρυσοῦφαντο ἔνδυμα, καὶ αὐτὸ τὸ τινάσσει, τὸ περιβάλλει μὲ λινὰ ὑφάσματα, τὸ ἀσφαλίζει, τρέμει γι' αὐτό, καὶ δὲν τὸ ἀπολαμβάνει, ἢ διότι πέθανε, ἢ διότι ἐχήρευσε· ἢ κι' ἂν ἀκόμα τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν συμβῆ, φοβᾶται μήπως ἐξ αἰτίας τῆς συχνῆς χρήσεως τὸ καταστρέψῃ καὶ τὸ στερηθῆ· κι' ἂν ἄλλος δὲν τῆς τὸ στερήσῃ, τὸ στερεῖται μόνη τῆς ἐξ αἰτίας τῆς τσιγγουνιάς τῆς. Ἀλλὰ τὸ παραχωρεῖ σὲ ἄλλη; Μὰ οὐτε κι' αὐτὸ εἶναι φανερό· κι' ἂν ἀκόμα τὸ παραχωρήσῃ, κι' ἐκείνη μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ. Καὶ ἐὰν κάποιος ἐρευνήσῃ τὰ ὅσα ὑπάρχουν στά σπίτια, θὰ βρῆ τὰ πιὸ πολύτιμα ἀπὸ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἄλλα πού ὑπερέχουν ὡς πρὸς τὴν ἀξία, νὰ τὰ φροντίζουν ὅπως ἀκριβῶς τοὺς ζωντανοὺς κυρίους· διότι δὲν τὰ χρησιμοποιεῖ συνεχῶς, ἀλλὰ φοβᾶται καὶ τρέμει, ἀπομακρύνει τοὺς σκώρους καὶ τὰ ἄλλα πού συνήθως τὰ κατατρῶνε, καὶ τὰ περισσότερα, τοποθετώντας τα μέσα σὲ μύρα καὶ ἀρώματα, δὲν ἐπιτρέπει σὲ ὄλους νὰ τὰ δοῦν, ἀλλὰ πολλὲς φορές τὰ περιποιεῖται ἢ ἴδια μὲ τὸν ἄνδρα τῆς.

3. Πές μου, δὲν ὠνόμασε ὁ Παῦλος σωστὰ τὴν πλεονεξία εἰδω-

σεν ὁ Παῦλος; Ὅσῃν γὰρ ἐκεῖνοι τιμὴν περὶ τὰ εἰδῶλα ἐπιδείκνυνται, τοσαύτην καὶ οὗτοι περὶ τὰ ἱμάτια, περὶ τὰ χρυσία. Μέχρι τίνος βόρβορον ἀνακινούμεν; μέχρι τίνος τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ προσηλώμεθα; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῷ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεῖ
 5 ἔκαμνον, οὕτω καὶ ἡμεῖς τῷ διαβόλῳ κάμνομεν, καὶ μαστιζόμεθα πολὺ χαλεπωτέρας μαστιγᾶς. Καὶ μὴ τινα ὑπερβολὴν καταγνῶς τοῦ λόγου· ὄσῃ γὰρ κρείττων σώματος ψυχῇ, τοσούτῳ φροντίζοντες, τρέμοντες. Ἄλλ' ἐὰν θελήσωμεν στενάξαι, ἐὰν θελήσωμεν
 10 ἀναβλέψαι πρὸς τὸν Θεόν, πέμπει ἡμῖν οὐ Μωϋσέα, οὐδὲ Ἀαρών, ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν κατάνυξιν. Οὗτος τοίνυν ἐλθὼν, καὶ κατασχὼν ἡμῶν τὰς ψυχὰς, ἐλευθερώσει τῆς δουλείας τῆς πικρᾶς ἡμᾶς, ἐξάξει ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου, τῆς ἀνονήτου καὶ ματαιοπόνου σπουδῆς, τῆς δουλείας τῆς οὐδὲν κέρδος ἐχούσης. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν
 15 κἂν χρυσία λαβόντες ἐξῆλθον, τὸν μισθὸν τῆς οἰκοδομῆς· ἡμεῖς δὲ οὐδέν· καὶ εἶθε μηδέν· νῦν δὲ καὶ ἡμεῖς λαμβάνομεν οὐ χρυσία, ἀλλὰ τὰ Αἰγύπτου κακὰ, ἀμαρτήματα καὶ κολάσεις καὶ τιμωρίας.

Μάθωμεν τοίνυν ὠφελεῖσθαι, μάθωμεν ἐπηρεάζεσθαι· τοῦτό ἐστι Χριστιανῷ· καταφρονήσωμεν τῶν χρυσῶν ἱματίων, κατα-
 20 φρονήσωμεν τῶν χρημάτων, ἵνα μὴ καταφρονήσωμεν τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας· καταφρονήσωμεν χρημάτων καὶ μὴ καταφρονήσωμεν τῆς ψυχῆς· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ κολαζομένη, αὕτη ἐστὶν ἡ τιμωρουμένη· ἐκεῖνα ἐνταῦθα μένει, αὕτη δὲ ἀπεισιν ἐκεῖ. Τίνος ἔνεκεν, τίνος, εἶπέ μοι, κατακόπτεις σαυτὸν καὶ οὐκ αἰσθάνῃ; Ταῦ-
 25 τα πρὸς τοὺς πλεονέκτας λέγω. Καλὸν δὲ καὶ πρὸς τοὺς πλεονεκτούμενους εἰπεῖν, φέρετε γενναίως τὰς πλεονεξίας· ἑαυτοὺς ἀναιροῦσιν ἐκεῖνοι, οὐχ ὑμᾶς. Ὑμᾶς μὲν ἀποστεροῦσι χρημάτων, ἑαυτοὺς δὲ γυμνοῦσι τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βοηθείας· ὁ δὲ ἐκείνης γυμνωθεὶς, κἂν ἅπαντα περιβάλληται τῆς οἰκουμένης τὸν πλου-
 30 τον, πάντων ἐστὶ πενέστερος· ὡσπεροῦν καὶ ὁ πάντων πενέστερος,

λολατρία; Διότι ὅση τιμὴ ἀποδίδουν οἱ εἰδωλολάτρες στὰ εἰδωλα, τόση μεγάλη ἀποδίδουν κι' αὐτοὶ στὰ ἐνδύματα καὶ τὰ χρυσᾶ. Μέχρι πότε θὰ ἀνακινούμε τὸν βόρβορο; μέχρι πότε θὰ εἶμαστε προσκολλημένοι στὸν πηλὸ καὶ τὴν κατασκευὴ πλίνθων; Διότι ὅπως οἱ Ἑβραῖοι ἐκοπίαζαν γιὰ τὸν βασιλιᾶ τῶν Αἰγυπτίων, ἔτσι καὶ ἐμεῖς δουλεύουμε γιὰ τὸν διάβολο, καὶ μαστιγωνόμαστε μὲ πολὺ χειρότερα μαστίγια. Καὶ μὴ θεωρήσης τὸν λόγο ὑπερβολικό· διότι ὅσο ἀνώτερη εἶναι ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, τόσο σκληρότερα εἶναι τὰ λουριά ποὺ μᾶς μαστιγώνουν κάθε ἡμέρα, ζώντας γεμᾶτοι φόβους καὶ ἀνησυχίες. Ἀλλά, ἐὰν θελήσουμε ν' ἀναστενάξουμε, ἐὰν θελήσουμε νὰ στρέψουμε τὰ βλέμματά μας πρὸς τὸν Θεό, θὰ μᾶς στείλῃ ὄχι τὸν Μωϋσῆ, οὔτε τὸν Ἀαρών, ἀλλὰ τὸν δικὸ του λόγο καὶ τὴν κατάνυξι. Αὐτὸς λοιπὸν, ἐὰν ἔλθῃ καὶ καταλάβῃ τίς ψυχές μας, θὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πικρὴ δουλεία, θὰ μᾶς ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀπὸ τὴν ἀνώφελη καὶ ματαιόπονη προσπάθεια, ἀπὸ τὴ δουλεία ποὺ δὲν ἔχει κανένα κέρδος. Οἱ Ἑβραῖοι τότε ἐξῆλθαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο παίρνοντας ἔστω καὶ τεμάχια χρυσοῦ, ποὺ ἦταν ὁ μισθὸς τῆς οἰκοδομῆς, ἐνῶ ἐμεῖς τίποτε· καὶ μακάρι νὰ μὴν παίρναμε τίποτε· τώρα ὁμως καὶ ἐμεῖς παίρνουμε ὄχι χρυσάφι, ἀλλὰ τὰ κακὰ τῆς Αἰγύπτου, ἁμαρτήματα καὶ κολάσεις καὶ τιμωρίες.

Ἄς μάθουμε λοιπὸν νὰ ὠφελούμαστε, ἄς μάθουμε νὰ ὑπομένουμε τίς δοκιμασίες· αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ Χριστιανοῦ. Ἄς καταφρονήσουμε τὰ χρυσᾶ ἐνδύματα, ἄς καταφρονήσουμε τὰ χρήματα, γιὰ νὰ μὴν καταφρονήσουμε τὴ σωτηρίαν μας· ἄς καταφρονήσουμε τὰ χρήματα, κι' ἄς μὴν καταφρονήσουμε τὴν ψυχὴ· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ κολαζόμενη, αὐτὴ εἶναι ἡ τιμωρούμενη· ἐκεῖνα μένουν ἐδῶ, ἐνῶ αὐτὴ μεταβαίνει ἐκεῖ. Γιὰ ποιὸ λόγο, πές μου, γιατί κατακόπτεις τὸν ἑαυτὸ σου καὶ δὲν τὸν αἰσθάνεσαι; Αὐτὰ τὰ λέγω γιὰ τοὺς πλεονέκτες. Εἶναι καλὸ ὁμως νὰ ἀπευθυνθῶ καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ εἶναι θύματα τῆς πλεονεξίας αὐτῶν. Ὑπομένετε μὲ γενναιότητα τίς πλεονεξίες· τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς φονεύουν ἐκεῖνοι, ὄχι ἐσᾶς. Ἀπὸ σᾶς βέβαια ἀφαιροῦν χρήματα, τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ὁμως τοὺς ἀπογυμνώνουν ἀπὸ τὴν εὐνοια καὶ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅποιος ἀπογυμνώνεται ἀπὸ αὐτήν, κι' ἂν ἀκόμη περιβάλλεται μὲ ὄλοτον πλοῦτο τῆς οἰκουμένης, εἶναι φτωχότερος ὄλων· ὅπως καὶ ὁ φτωχότερος

ἂν ταύτην ἔχη, πάντων ἐστὶν εὐπορώτερος· «Κύριος» γάρ, φησί, «ποιμαίνει με καὶ οὐδέν με ὑστερήσει».

Εἶπε δὴ μοι, εἴ τινα εἶχες ἄνδρα μέγαν καὶ θαυμαστόν, πάνυ σε φιλοῦντα καὶ κηδόμενον, εἶτα ἔγνωσ' ὅτι διαπαντὸς ζήσεται, καὶ
5 οὐ προτελευτήσεις αὐτοῦ, καὶ πάντα σοι παρέξει μετὰ ἀδείας τὰ αὐτοῦ, ὥστε σε ὡς τῶν σῶν ἀπολαύειν, ἄρα ἂν ἠθέλησας κτήσασθαι τι; ἄρα ἂν, εἰ πάντων ἐγυμνώθης, οὐχί σε πλουσιωτέραν ἐνόμιζες εἶναι διὰ τοῦτο; Τί δήποτε οὖν πενθεῖς; Ὅτι χρήματα οὐκ ἔχεις; Ἄλλ' ἐννόει ὅτι ἀφηρέθης τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ὑπόθεσιν.
10 Ἄλλ' ὅτι οὐσίας ἀποστερήθης; Ἄλλ' ἐκτήσω τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν. Καὶ πῶς ἐκτησάμην, φησίν; Εἶπε, «διὰ τί μὴ μᾶλλον ἀδικεῖσθε;»· εἶπεν ὅτι «ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε»· εἶπεν ὅτι «μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι». Ἐννόει τοίνυν ὁσῆς εὐνοίας ἀπολαύσεις, ταῦτα διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξαμένη. Ἐν γὰρ μόνον ζητεῖται παρ' ἡμῶν, τὸ
15 ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, καὶ πάντα ἔχομεν μετὰ δασιλείας.

Οἷόν τι λέγω· Ἀπώλεσας χρυσοῦ λίτρας μυρίας· εὐχαρίστησον εὐθέως τῷ Θεῷ, καὶ δέκα μυριάδας ἐκτήσω διὰ τῆς φωνῆς ἐκείνης καὶ τῆς εὐχαριστίας. Εἶπέ γάρ μοι, πότε μακαρίζεις τὸν Ἰώβ; Ὅτε εἶχε τοσαύτας καμήλους καὶ τὰ ποιμνία καὶ τὰ βουκό-
20 λια, ἢ ὅτε ἐκείνην τὴν φωνὴν ἀφήκεν, «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο»; Καὶ γὰρ ὁ διάβολος διὰ τοῦτο ἡμᾶς ζημιοῖ, οὐχ ἵνα τὰ χρήματα μόνον ἀφέληται· οἶδε γὰρ ὅτι οὐδέν ἐστίν· ἀλλ' ἵνα διὰ τούτων ἀναγκάσῃ εἰπεῖν τι βλάσφημον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰώβ τοῦτο ἐσπούδαζεν, οὐ πένητα αὐτὸν ποιῆσαι μόνον, ἀλλὰ
25 βλάσφημον ἀποφῆναι. Ὅτε γοῦν πάντων αὐτὸν ἐγύμνωσεν, ὄρα τί φησι πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς γυναικός· «εἶπόν τι ρῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα». Καίτοι, ὦ μιαιρέ, πάντων αὐτὸν ἐγύμνωσας. Ἄλλ' οὐ τοῦτο ἐσπούδαζον, φησί· δι' ὃ γὰρ πάντα ἐποίησα, οὐδέπω ἤνυσα· ἐσπούδασα γὰρ αὐτὸν γυμνῶσαι τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας· διὰ τοῦτο
30 καὶ τῶν χρημάτων ἐγύμνωσα. Τοῦτό ἐστιν ὃ βούλομαι· ἐκεῖνο οὐ-

4. Ψαλμ. 22,1.

5. Α' Κορ. 6,7.

6. Α' Θεσσ. 5,18.

7. Ματθ. 5,3.

8. Ἰώβ 1,21.

9. Ἰώβ 2,9.

δλων, ἂν ἔχη αὐτήν, εἶναι πλουσιώτερος δλων· διότι λέγει, «ὁ Κύριος μὲ ποιμένει, καὶ τίποτε δὲν θὰ μοῦ στερήσῃ»⁴.

Πές μου λοιπόν· ἐὰν εἶχες ἓναν ἄνδρα μεγάλο καὶ θαυμαστό, πὺ νὰ σὲ ἀγαπᾷ καὶ νὰ σὲ φροντίζῃ ὑπερβολικά, κι' ἔπειτα μάθαινες ὅτι θὰ ζήσῃ γιὰ πάντα, καὶ δὲν θὰ πεθάνεις ἐσὺ πρὶν ἅπ' αὐτόν, καὶ ὅτι ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του θὰ σοῦ τὰ παραχωρήσῃ μὲ ἀσφάλεια, ὥστε νὰ τὰ ἀπολαμβάνῃς ἐσὺ σὰν δικά σου, ἄραγε θὰ ἤθελες ν' ἀποκτήσῃς κάτι; ἄραγε, ἐὰν εἶχες ἀπογυμνωθῆ ἀπὸ ὅλα, δὲν θὰ νόμιζες ὅτι εἶσαι πλουσιώτερη γι' αὐτό; Γιατί λοιπὸν πενθεῖς; Ἐπειδὴ δὲν ἔχεις χρήματα; Ἀλλὰ σκέψου ὅτι ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ τὴν αἰτία τῶν ἁμαρτημάτων. Μήπως θρηνεῖς διότι στερήθηκες τὴν παρουσίαν σου; Ἀλλ' ἀπέκτησες τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ πῶς, λέγει, τὴν ἀπέκτησα; Εἶπε, «γιατί δὲν προτιμᾶτε μᾶλλον νὰ ἀδικήσθε;»⁵· εἶπε, «γιὰ κάθε τι νὰ εὐχαριστῆτε τὸν Θεό»⁶· εἶπε ὅτι «εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι πὺ ἔχουν ταπεινὸ πνεῦμα»⁷. Σκέψου λοιπὸν πόση εὐνοία θ' ἀπολαύσῃς, ἐὰν τὰ δείξῃς αὐτὰ ἔμπρακτα. Ἐνα μόνο πρᾶγμα ζητεῖται ἀπὸ ἐμᾶς, τὸ νὰ εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα τὸν Θεό, καὶ ὅλα θὰ τὰ ἔχουμε μὲ ἀφθονία.

Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πὺ λέγω· ἔχασες μύρια λίτρα χρυσοῦ· εὐχαρίστησε ἀμέσως τὸν Θεό, καὶ ἀπέκτησες δέκα μυριάδες χρυσοῦ μὲ τὰ λόγια ἐκεῖνα καὶ τὴν εὐχαριστία. Διότι πές μου, πότε μακαρίζεις τὸν Ἰώβ; ὅταν εἶχε τὶς πολλὰς καμηλὰς καὶ τὰ κοπάδια τῶν προβάτων καὶ τῶν βοδιῶν ἢ ὅταν εἶπε ἐκεῖνα τὰ λόγια, «ὁ Κύριος τὰ ἔδωκε, ὁ Κύριος τὰ ἀφῆρεσε»⁸; Πράγματι ὁ διάβολος γι' αὐτὸ μᾶς προκαλεῖ ζημιές, ὄχι μόνο γιὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὰ χρήματα· διότι γνωρίζει ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε· ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς ἐξαναγκάσῃ μὲσω αὐτῶν νὰ βλασφημήσουμε. Ἐτσι καὶ μὲ τὸν μακάριο Ἰώβ αὐτὸ ἐπεδίωκε, ὄχι μόνο νὰ τὸν κἀνῃ φτωχό, ἀλλὰ νὰ τὸν παρουσιάσῃ βλάσφημο. Ὅταν λοιπὸν τοῦ τὰ ἀφῆρεσε ὅλα, πρόσεχε τί τοῦ λέγει μὲσω τῆς γυναίκας του· «πές ἓνα λόγο ἐναντίον τοῦ Κυρίου καὶ πέθανε»⁹. Μά, βδελυρέ, τὸν ἀπεγύμνωσες ἀπὸ ὅλα του τὰ ἀγαθὰ. Ἀλλὰ δὲν ἐπεδίωκα αὐτό, λέγει· ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ἔκανα τὰ πάντα, δὲν τὸ ἐπέτυχα· διότι προσπάθησα νὰ τὸν ἀπογυμνώσω ἀπὸ τῆ βοήθειας τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἀπογύμνωσα ἀπὸ τὴν παρουσίαν του. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πὺ θέλω· τὸ ἄλλο δὲν εἶναι τίποτα·

δέν ἐστίν· ἂν τοῦτό μοι μὴ προσῆ, οὐ μόνον οὐδὲν ἠδικήθη, ἀλλὰ καὶ ὠφελήθη.

4. Ὅρας ὅτι οἶδε καὶ ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, ὅση τοῦ πράγματος ἐστίν ἡ ζημία; Διὰ τοῦτο καὶ βλέπεις αὐτὸν διὰ τῆς γυναικὸς 5 τὴν ἐπιβουλήν ράπτοντα. Ἀκούετε, ὅσοι γυναῖκας ἄνδρες ἔχετε χρημάτων ἐρώσας, καὶ ἀναγκαζούσας ὑμᾶς βλασφημεῖν τὸν Θεόν· ἀναμνήσθητε τοῦ Ἰώβ. Ἄλλ' ἴδωμεν αὐτοῦ τὴν πολλήν, εἰ δοκεῖ, ἐπιείκειαν, καὶ ὅπως αὐτὴν ἐπεστόμισε. «Ἴνα τί;» φησίν, «ὥσπερ μία τῶν ἀφρόνων γυναικῶν οὕτως ἐλάλησας;». Ἀληθῶς «φθεί- 10 ρουσιν ἦθη χρηστὰ ὀμιλίας κακαί»· αἰεὶ μὲν οὖν φθείρουσι, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν συμφορῶν· τότε οἱ τὰ φαῦλα παραινούντες ἔχουσιν ἰσχύν. Εἰ γὰρ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ πρὸς ἀποδυσπέτησίν ἐστίν ἔτοιμος, πόσῳ μᾶλλον, ὅταν καὶ ὁ συμβουλευὼν ἦ; οὐχὶ καὶ πρὸς βάραθρον ὠθεῖται; Μέγα ἀγαθὸν γυνή, ὥσπεροῦν καὶ κακὸν μέγα. 15 Καὶ ὄρα πόθεν ὀρύξαι τὸ τεῖχος ἐπεχείρησε τὸ ἰσχυρόν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ εἶλεν αὐτὸν ἢ τῶν χρημάτων ἀφαίρεσις, οὐδὲ μέγα τι εἰργάσατο ἢ τούτων ζημία, ἀλλὰ καὶ μᾶτην ἠλέγχθη εἰπῶν· «ἦ μὴν εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει», διὰ τοῦτο ἐφοπλίζει αὐτῷ τὴν γυναῖκα. Ὅρας ποῦ ἔπνευσεν; Ἄλλ' οὐδὲν αὐτῷ πλέον ὑπῆρξε καὶ ἀπὸ ταύ- 20 τῆς τῆς μηχανῆς.

Ἄν τοίνυν καὶ ἡμεῖς εὐχαρίστως φέρωμεν, καὶ ταῦτα ἀποληψόμεθα, κἂν μὴ ἀπολάβωμεν, μείζων ἔσται ἡμῖν ὁ μισθός. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἀδάμαντος ἐκεῖνου γέγονεν· ὅτε γὰρ ἠθλησε γενναίως, τότε αὐτῷ καὶ ταῦτα ἀπέδωκεν· ὅτε ἔδειξε τῷ διαβόλῳ, ὅτι οὐ διὰ 25 ταῦτα αὐτὸν θεραπεύει, τότε καὶ αὐτὰ αὐτῷ ἔδωκε. Τοιοῦτος γὰρ ἐστίν ὁ Θεός· ὅταν ἴδῃ ἡμᾶς μὴ προσηλωμένους τοῖς βιωτικοῖς, τότε ἡμῖν αὐτὰ δίδωσιν· ὅταν ἴδῃ τὰ πνευματικὰ προτιμῶντας, τότε καὶ τὰ σαρκικὰ παρέχεται· οὐ πρότερον δὲ δίδωσιν, ἵνα μὴ ἀπορραγῶμεν τῶν πνευματικῶν. Φειδόμενος οὖν ἡμῶν οὐ δίδωσι τὰ 30 σαρκικά, ἵνα καὶ ἄκοντας ἀποστήσῃ τούτων. Οὐ, φησίν· ἀλλ' ἐὰν λάβω, ἐμπίπλαμαι, καὶ μᾶλλον εὐχαριστῶ. Ψεῦδη, ὧ ἄνθρωπε· τότε γὰρ μάλιστα ἔση ράθυμος. Τί οὖν ὅτι, φησί, πολλοῖς δίδωσι;

10. Ἰώβ 2,10.

11. Α' Κορ. 15,33.

12. Ἰώβ 1,11.

ἐὰν αὐτὸ δὲν τὸ κατορθώσω, ὄχι μόνο δὲν ἀδικήθηκε καθόλου, ἀλλὰ καὶ ὠφελήθηκε.

4. Βλέπεις ὅτι γνωρίζει καὶ ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμονας, πόση εἶναι ἡ ζημιά τοῦ πράγματος; Γι' αὐτὸ καὶ τὸν βλέπεις μέσω τῆς γυναίκα νὰ μηχανεύεται τὴν προδοσίαν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Ἀκούτε μὲ προσοχή, ὅσοι ἔχετε γυναῖκες ποὺ ἀγαποῦν τὰ χρήματα καὶ σὰς ἀναγκάζουν νὰ βλασφημῆται τὸν Θεό· θυμηθῆτε τὸν Ἰώβ. Ἀλλὰ, ἐὰν νομίζετε, ἅς δοῦμε τὴ μεγάλη καλωσύνη του καὶ πῶς τὴν ἀποστόμωσε. «Γιατί», λέγει, «μίλησες ἔτσι σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνόητες γυναῖκες;»¹⁰. Πράγματι, «φθείρουν τὰ χρηστὰ ἤθη οἱ κακὲς συναναστροφές»¹¹. Πάντα βέβαια τὰ φθείρουν, προπάντων ὁμοῦς στὴν περίοδο τῶν συμφορῶν· τότε ἔχουν δύναμι αὐτοὶ ποὺ συμβουλεύουν τὰ κακά. Διότι, ἐὰν καὶ ἀπὸ μόνη τῆς ἡ ψυχῆ ὁδηγῆται στὴν ἀπελπισία, πόσο μᾶλλον ὅταν ὑπάρχη καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὴν συμβουλεύει; Δὲν σπρώχνεται καὶ πρὸς τὸ βάραθρο; Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἡ γυναῖκα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ μεγάλο κακό. Καὶ πρόσεχε ἀπὸ ποῦ ἐπεχείρησε νὰ κατασκάψῃ τὸ τεῖχος τὸ ἰσχυρό. Ἐπειδὴ δὲν τὸν ἐπεισε ἡ ἀφαίρεσις τῶν χρημάτων, οὔτε τοῦ προξένησε κανένα μεγάλο κακό ἢ ἀπώλειά τους, ἀλλὰ καὶ ἀποδείχθηκε μάταιος ὁ ἰσχυρισμὸς του, λέγοντας, «ἀσφαλῶς θὰ σὲ βλασφημῆση κατὰ πρόσωπο»¹², γι' αὐτὸ ἐξοπλίζει ἐναντίον του τὴν γυναῖκα. Βλέπεις ποῦ ἔπνευσε; Ἀλλὰ τίποτε περισσότερο δὲν ἐπέτυχε καὶ μ' αὐτὸ τὸ τέχνασμα.

Ἄν λοιπὸν καὶ ἐμεῖς εὐχαρίστως ὑπομένουμε τὴ στέρησι τῶν ἀγαθῶν, καὶ αὐτὰ θὰ λάβουμε, κι' ἂν δὲν τὰ λάβουμε, θὰ εἶναι μεγαλύτερος ὁ μισθός μας. Ἔτσι ἐγίνε καὶ μ' ἐκεῖνον τὸν ἀδάμαντα. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀγωνίσθηκε γενναῖα, τότε τοῦ ἔδωσε καὶ αὐτά· ὅταν ἀπέδειξε στὸν διάβολο, ὅτι δὲν λατρεύει γι' αὐτὰ τὸν Θεό, τότε καὶ αὐτὰ τοῦ τὰ ἔδωσε. Πράγματι, τέτοιος εἶναι ὁ Θεός· ὅταν δῆ ὅτι δὲν εἴμαστε προσκολλημένοι στὰ βιωτικά, τότε καὶ αὐτὰ μᾶς τὰ δίνει· ὅταν δῆ ὅτι προτιμοῦμε τὰ πνευματικά, τότε μᾶς δίνει καὶ τὰ σαρκικά· δὲν μᾶς τὰ δίνει προηγουμένως, γιὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὰ πνευματικά. Ἐπειδὴ φροντίζει γιὰ μᾶς δὲν μᾶς δίνει τὰ σαρκικά, γιὰ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ αὐτὰ καὶ παρὰ τὴ θέλησί μας. Ὅχι, λέγει, ἀλλὰ ἐὰν τὰ λάβω, χορταίνω καὶ τὸν εὐχαριστῶ περισσότερο. Ψεύδεσαι, ἄνθρωπε· διότι τότε θὰ γίνης περισσότερο ῥάθυμος. Ἀλλὰ γιατί, λέγει, δίνει σὲ πολλούς; Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανε-

Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι αὐτοὺς δίδωσιν; Ἀλλὰ τίς, φησὶν, ἕτερος δίδωσιν; Ἡ πλεονεξία αὐτῶν, ἢ ἀρπαγή. Πῶς οὖν συγχωρεῖ γίνεσθαι ταῦτα; Ὡσπερ καὶ φόνους καὶ κλοπὰς καὶ βίας. Τί οὖν ἐρεῖς, φησί, πρὸς τοὺς ἐκ πατέρων διαδεχομένους κληρὸν, τοὺς μυρίων
5 γέμοντας κακῶν; Πῶς αὐτοὺς ἐᾷ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἀπολαύειν τούτων; Ὡσπερ οὖν καὶ κλέπτας ἀφήσει, καὶ φονέας, καὶ τοὺς λοιποὺς κακούργους· οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ καιρὸς τῆς κρίσεως νῦν, ἀλλὰ τῆς πολιτείας τῆς ἀρίστης.

Ὅπερ δὲ καὶ ἤδη εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν λέγω· ὅτι μείζονα
10 δώσουσι δίκην, ὅταν καὶ πάντων ἀπολαύσαντες τῶν ἀγαθῶν, μηδὲ οὕτω βελτίους γίνωνται. Οὐ γὰρ πάντες ὁμοίως κολασθήσονται, ἀλλ' οἱ μὲν καὶ μετὰ τῆς εὐεργεσίας μείναντες κακοί, μειζόνως τιμωρηθήσονται· οἱ δὲ μετὰ πενίας, οὐχ οὕτω. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀκουσον τί φησὶν τῷ Δαυΐδ· «οὐχὶ ἔδωκά σοι πάντα τὰ τοῦ
15 κυρίου σου»; Ὅταν οὖν ἴδῃς νέον χωρὶς πόνων κληρὸν παραλαμβάνοντα πατρῶν καὶ μείναντα κακόν, εἰ ἴσθι ὅτι ἡ κόλασις αὐτῷ αἰσθεται καὶ τὰ τῆς τιμωρίας ἐπιτείνεται. Μὴ δὴ τούτους ζηλοῦμεν, ἀλλ' εἰ τις ἀρετὴν διεδέξατο, εἰ τις πλοῦτον πνευματικὸν ἐκτήσατο. «Οὐαὶ» γάρ, φησὶν, «οἱ πεποισθότες ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτῶν»· καὶ
20 πάλιν· «μακάριοι οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον». Τίνων βούλει εἶναι, εἶπέ μοι; Πάντως τῶν μακαριζομένων.

Τούτους οὖν ζήλου, μὴ ἐκείνους, ἵνα καὶ τῶν ἀποκειμένων αὐτοῖς τύχῃς ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
25 ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

13. Β' Βασ. 12,8.

14. Ψαλμ. 48,7.

15. Ψαλμ. 127,1.

ρό, ὅτι αὐτὸς τὰ δίνει; Ἄλλὰ ποιός, λέγει, ἄλλος τὰ δίνει; Ἡ πλεονεξία τους, ἡ ἀρπαγή. Πῶς τότε ἐπιτρέπει νὰ γίνωνται αὐτά; Ὅπως ἐπιτρέπει καὶ φόνους καὶ κλοπές καὶ βιαιότητες. Τί λοιπὸν θὰ πῆς, λέγει, πρὸς αὐτοὺς ποὺ κληρονόμησαν περιουσία ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους, ποὺ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ μύρια κακά; Πῶς, λέγει, ὁ Θεὸς τοὺς ἀφήνει ν' ἀπολαμβάνουν αὐτά; Ὅπως ἀφήνει καὶ τοὺς κλέφτες, καὶ τοὺς φονιάδες, καὶ τοὺς ἄλλους κακούργους· διότι δὲν εἶναι ὁ καιρὸς τῆς κρίσεως τώρα, ἀλλὰ τῆς ἐνάρετης ζωῆς.

Αὐτὸ ποὺ εἶπα προηγουμένως αὐτὸ καὶ τώρα λέγω· ὅτι περισσότερο θὰ τιμωρηθοῦν, διότι, ἂν καὶ ἀπόλαυσαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ, δὲν ἔγιναν καλῦτεροι. Καθόσον δὲν θὰ τιμωρηθοῦν ἐξ ἴσου ὅλοι, ἀλλὰ θὰ τιμωρηθοῦν περισσότερο αὐτοὶ ποὺ καὶ μετὰ τὴν εὐεργεσία ἔμειναν κακοί· ὅσοι ὁμως ἦταν φτωχοί, ὄχι τόσο. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ, ἄκουσε τί λέγει στὸν Δαυῖδ· «δὲν σοῦ ἔδωσα ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Κυρίου σου;»¹³. Ὅταν λοιπὸν δῆς νέο, ποὺ παρέλαβε χωρὶς κόπους πατρικὴ περιουσία καὶ μένει κακός, γνῶριζε καλὰ ὅτι θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἡ κόλασις του καὶ θὰ εἶναι αὐξημένα τὰ τῆς τιμωρίας του. Ἄς μὴ ζηλεύουμε λοιπὸν αὐτούς, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποὺ ἐπέδειξε ἐνάρετη ζωῆ, ἐκεῖνον ποὺ ἀπέκτησε πλοῦτο πνευματικόν. Διότι λέγει, «ἀλλοίμονο σ' αὐτοὺς ποὺ στηρίχθησαν στὸν πλοῦτο τους»¹⁴ καὶ πάλι· «μακάριοι εἶναι ὅσοι φοβοῦνται τὸν Κύριον»¹⁵. Πές μου, σὲ ποιούς θέλεις ν' ἀνήκης; Ἀσφαλῶς σ' αὐτοὺς ποὺ μακαρίζονται.

Αὐτοὺς λοιπὸν νὰ μιμῆσαι, ὄχι ἐκείνους, γιὰ νὰ ἐπιτύχης καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἐπιφυλάσσονται γι' αὐτούς, τὰ ὁποῖα εὐχομαι νὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μετὰ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μετὰ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, τὸ κράτος, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'

(Έβρ. 10,32-11,3)

«Αναμνησθεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἀθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μὲν, ὄνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι· τοῦτο δέ, κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφόμενων γενηθέντες. Καὶ γὰρ τοῖς δεσμίοις συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν κρείσσονα ὑπαρξίν ἑαυτοῖς ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν».

1. Οἱ τῶν ἰατρῶν ἀριστοὶ, ἐπειδὴν βαθεῖαν δῶσι τομὴν καὶ τὰς ἀλγηδόνας ἐπιτείνωσι διὰ τῆς πληγῆς, παραμυθούμενοι τὸ πονοῦν
10 καὶ τεθορυβημένην ἀναπαύοντες καὶ ἀνακτώμενοι τὴν ψυχὴν, ἑτέραν οὐκέτι προσάγουσι τομὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν δοθεῖσαν φαρμάκοις προσηνέσι καὶ τὸ πολὺ τῆς ὀδύνης ἱκανοῖς ἀφανίσαι παραμυθοῦνται. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησε, κατασείσας αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ κατανύξας τῇ μνήμῃ τῆς γεέννης καὶ πιστωσάμενος αὐτούς, ὅτι
15 πάντως δεῖ ἀπολέσθαι τὸν ἐνυβρίσαντα εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Μωϋσέως δείξας νόμων, ὅτι καὶ ἀπολοῦνται καὶ μειζόνως τιμωρηθήσονται, καὶ μαρτυρίαις ἑτέραις ἐπισφραγίσας τὰ εἰρημένα, καὶ εἰπὼν, «φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος», ὥστε μὴ τῷ πολλῷ φόβῳ ἀπαγορευσασαν τὴν ψυχὴν
20 καταποθῆναι τῇ λύπῃ, παραμυθεῖται αὐτούς διὰ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῆς παρακλήσεως, καὶ τὸν ζῆλον οἰκοθεν αὐτοῖς προσφέρει.

«Αναμνησθεσθε» γάρ, φησί, «τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἀθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων». Πολλὴ ἢ

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ΄

(Εβρ. 10,32-11,3)

«Νὰ θυμᾶσθε τὶς περασμένες ἡμέρες, κατὰ τὶς ὁποῖες φωτισθήκατε καὶ ὑπομείνατε μεγάλο ἀγῶνα παθημάτων, κατὰ τὸν ὁποῖο ἄλλοτε γινόσασταν θέατρο μὲ τοὺς ὄνειδισμοὺς σας καὶ τὶς θλιψεῖς σας καὶ ἄλλοτε συμμέτοχοι ἐκείνων ποὺ ἀντιμετώπιζαν αὐτὲς τὶς δοκιμασίες. Διότι καὶ γιὰ τοὺς φυλακισμένους δείξατε συμπάθεια καὶ τὴν ἀρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων σας μὲ χαρὰ δεχθήκατε, ἐπειδὴ γνωρίζατε ὅτι ἔχετε καλύτερη καὶ μόνη περιουσία στοὺς οὐρανοὺς».

1. Οἱ ἄριστοι ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς, ὅταν κάνουν βαθειὰ τομὴ, καὶ μεγαλώνουν τοὺς πόνους τῶν ἀσθενῶν ἐξ αἰτίας τῆς πληγῆς, γιὰ νὰ καταπραῦνουν τὸ σημεῖο ποὺ πονᾷ καὶ γιὰ νὰ ἡρεμήσουν καὶ ἀναζωογονήσουν τὴν θορυβημένη ψυχὴ, δὲν κάνουν ἄλλη τομὴ κοντὰ στὴν πρώτη, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπάρχουσα καταπραῦνουν μὲ κατάλληλα φάρμακα καὶ τὸν μεγάλο πόνο προσπαθοῦν νὰ ἐξαλείψουν. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔκαμε. Ἄφοῦ ταρακούνησε τὶς ψυχές τους καὶ τὶς ὠδήγησε σὲ κατάνυξι μὲ τὴν ὑπενθύμισι τῆς κολάσεως, καὶ ἀφοῦ τοὺς διαβεβαίωσε, ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ὀδηγηθῆ στὴν ἀπώλεια ἐκεῖνος ποὺ ἐξύβρισε τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδειξε ἀπὸ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο, ὅτι καὶ θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀπώλεια καὶ θὰ τιμωρηθοῦν περισσότερο, καὶ ἀφοῦ ἐπισφράγισε τὰ λόγια του καὶ μὲ ἄλλες μαρτυρίες καὶ εἶπε ὅτι «εἶναι φοβερὸ τὸ νὰ πέση κανεὶς στὰ χέρια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ», γιὰ νὰ μὴν ἀπογοητευθῆ ἡ ψυχὴ ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου φόβου, τοὺς ἀνακουφίζει μὲ τὰ ἐγκώμια καὶ τοὺς παρηγορητικὸς λόγους· καὶ τὸν ζῆλο τοὺς τὸν προσφέρει ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους.

«Νὰ θυμᾶσθε», λέγει, «τὶς προηγούμενες ἡμέρες, κατὰ τὶς ὁποῖες φωτισθήκατε καὶ ὑπομείνατε μὲ γενναιότητα μεγάλο ἀγῶνα

διὰ τῶν ἔργων παράκλησις· τὸν γὰρ ἀρχόμενον πράγματος, προΐόντα ἐπιδιδόναι χρή. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Ὅτε ἐνήγεσθε, ὅτε ἐν τάξει μαθητῶν ἦτε, τοσαύτην προθυμίαν ἐπεδείξασθε, τοσαύτην γενναιότητα· νῦν δὲ οὐκέτι. Καὶ ὁ παρακαλῶν, οὕτω μάλιστα παρακαλεῖ ἀπὸ τῶν οἰκείων. Καὶ ὄρα, οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, «ἄθλησιν ὑπεμείνατε», ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τοῦ, «πολλήν». Καὶ οὐκ εἶπε 'πειρασμούς', ἀλλὰ «ἄθλησιν», ὅπερ ἐστὶν ἐγκωμίου ὄνομα καὶ ἐπαίνων μεγίστων. Εἶτα καὶ καταλέγει κατὰ μέρος, πλατύνων τὸν λόγον, καὶ τοὺς ἐπαίνους πολλοὺς ποιῶν. Πῶς; «Τοῦτο μὲν ὄνειδι-
10 σμοῖς», φησί, «καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι». Μέγα γὰρ ὄνειδισμὸς καθικέσθαι καρδίας καὶ ἰκανὸν διαστρέψαι ψυχὴν καὶ σκοτῶσαι λογισμὸν· ἄκουε γὰρ τί φησιν ὁ προφήτης· «ἐγενήθη τὰ δάκρυά μου ἐμοὶ ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ λέγεσθαί μοι καθ' ἐκάστην ἡμέραν· ποῦ ἐστὶν ὁ Θεός σου;»· καὶ πάλιν· «εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνειδισέ
15 με, ὑπήνεγκα ἄν». Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα κενόδοξόν ἐστι τὸ ἀνθρώπινον γένος, διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τούτου ραδίως ἀλίσκεται. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, 'ὄνειδισμοῖς', ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μετ' ἐπιτάσεως πολλῆς, «θεατριζόμενοι», φησίν. Ὅταν μὲν γὰρ τις ὄνειδίζεται καθ' ἑαυτόν, λυπηρὸν μὲν, πολλῶ δὲ πλέον, ὅταν ἐπὶ πάντων. Ἐνόησον
20 γὰρ μοι ὅσον ἦν κακόν, ἀποστάντας τῆς ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος, καὶ ὡς ἐπὶ ἄριστον βίον μετελθόντας καὶ τῶν πατρῶων καταφρονήσαντας, ὑπ' αὐτῶν τῶν οἰκείων πάσχειν κακῶς καὶ μηδεμίαν ἔχειν ἀντίληψιν.

Οὐκ ἔχω, φησίν, εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἐπάθετε μὲν, ἤλγεῖτε δέ,
25 ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐχαίρετε. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπών· «τοῦτο δέ, κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφόμενων γενηθέντες· καὶ γὰρ τοῖς δεσμίοις συνεπαθήσατε»· καὶ αὐτοὺς φέρει εἰς μέσον τοὺς ἀποστολούς. «Οὐ μόνον», φησίν, «ἐπὶ τοῖς οἰκείοις οὐκ ἠσχύνεσθε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκοινωνεῖτε τοῖς ταῦτα παθοῦσι». Τοῦτο καὶ παρα-
30 καλοῦντος αὐτοῦς ἐστίν. Οὐκ εἶπε, 'φέρετε τὰς θλίψεις τὰς ἐμὰς,

1. Ψαλμ. 41,5.

2. Ψαλμ. 54,13.

παθημάτων». Εἶναι μεγάλη ἡ παρηγοριὰ πού παίρνομε ἀπὸ τὰ ἴδια μας τὰ ἔργα· διότι αὐτὸς πού ἀρχίζει κάποιο ἔργο, πρέπει μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου νὰ τὸ βελτιώνη. Σὰν νὰ ἔλεγε· ὅταν ἦσασταν ἀρχάριοι, ὅταν βρισκόσασταν στὴν τάξι τῶν μαθητῶν, δείξατε τόση μεγάλη προθυμία, τόση γενναιότητα· τώρα ὁμως ὄχι. Καὶ ἐκεῖνος πού προτρέπει, πετυχαίνει καλύτερα στὶς προτροπές του ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ ἔργα. Καὶ πρόσεχε· δὲν εἶπε ἀπλῶς, «ὑπομείνατε ἀγῶνα», ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸ «πολύν». Καὶ δὲν εἶπε ‘πειρασμούς’, ἀλλὰ «ἀθλησι», πράγμα πού εἶναι ὄνομα ἐγκωμίου καὶ πολὺ μεγάλων ἐπαίνων. Ἐπειτα ἀπαριθμεῖ ἓνα πρὸς ἓνα τὰ κατορθώματά τους, ἐπιμηκύνοντας τὸν λόγο καὶ αὐξάνοντας τοὺς ἐπαίνους. Πῶς; «Ἄλλοτε», λέγει, «γενόμενοι θέατρο στὸν κόσμο μὲ τοὺς ὄνειδισμοὺς καὶ τὶς θλίψεις σας». Διότι ὁ ὄνειδισμὸς ἀγγίζει φοβερὰ τὴν καρδιά καὶ εἶναι ἱκανὸς νὰ πληγώσῃ τὴν ψυχὴ καὶ νὰ συσκοτίσῃ τὸν νοῦ. Διότι ἄκουε τί λέγει ὁ προφήτης· «τὰ δάκρυά μου ἦταν ἡ τροφή μου ἡμέρα καὶ νύκτα, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι μοῦ ἔλεγαν κάθε ἡμέρα· ποῦ εἶναι ὁ Θεός σου;»¹· καὶ πάλι· «ἐὰν ὁ ἐχθρὸς μὲ ὠνειδίζε, θὰ τὸ ὑπέφερα χωρὶς γογγυσμό»². Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι ὑπερβολικὰ κενόδοξο τὸ ἀνθρώπινο γένος, γι’ αὐτὸ καὶ εὐκολα αἰχμαλωτίζεται ἀπὸ τοὺς ὄνειδισμοὺς. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς «μὲ ὄνειδισμούς», ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ λέγει μὲ μεγάλη ἐπίταση· «γενόμενοι θέατρο», λέγει. Διότι, ὅταν κάποιος ὄνειδίζεται κατ’ ἰδίαν, εἶναι βέβαια λυπηρό, πολὺ περισσότερο ὁμως, ὅταν ὄνειδίζεται ἐνώπιον πάντων. Σκέψου, σέ παρακαλῶ, πόσο μεγάλο κακὸ ἦταν γι’ αὐτούς, πού ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ ταπεινότητα, καὶ εἰσῆλθαν σέ μιὰ ἄριστη κατὰ πάντα ζωὴ, καί, περιφρονώντας τὶς παραδόσεις τῶν προγόνων τους, ἐγίναν ὁ στόχος τῶν προσβολῶν τῶν συμπατριωτῶν τους, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμιά βοήθεια.

Δὲν μπορῶ νὰ πῶ, λέγει, ὅτι αὐτὰ τὰ πάθατε βέβαια, ὁμως πονούσατε, ἀλλὰ καὶ χαιρόσασταν ὑπερβολικά. Καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε λέγοντας· «ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γίνατε κοινωνοὶ ἐκείνων πού ἀντιμετώπιζαν τὶς δοκιμασίες αὐτές· διότι συμπάσχατε μὲ τοὺς φυλακισμένους»· καὶ παρουσιάζει καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀποστόλους. «Ἦ Οχι μόνον», λέγει, «δὲν ντρεπόσασταν γιὰ τὰ παθήματά σας, ἀλλὰ καὶ συμμετείχατε στὰ παθήματα τῶν ἄλλων». Αὐτὸ συγχρόνως καὶ τοὺς παρηγοροῦσε. Δὲν εἶπε, ‘ὑπομένετε τὶς θλίψεις μου’, ‘συμμετέχετε

κοινωνεῖτέ μοι, ἀλλ' ἀπλῶς, «τοῖς δεσμίοις συνεπαθήσατε». Ὁρᾶς ὅτι περὶ ἑαυτοῦ φησι καὶ τῶν ἄλλων τῶν δεδεμένων; Οὕτως οὐχ ἠγήσασθε δεσμὰ εἶναι τὰ δεσμὰ, ἀλλ' ὥσπερ ἀθληταὶ γενναῖοι, οὕτως ἔστητε· ὅτι οὐ μόνον ἐν τοῖς ὑμετέροις οὐκ ἐδέεσθε παρακλή-
5 σεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐγένεσθε παράκλησις. «Καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε.» Βαβαί, πόση πληροφορία πίστεως!

Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τίθησιν, οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἀθλους αὐτοὺς παρακαλῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μὴ διασαλευθῆναι τῆς πίστε-
10 ως. Τὸν ὑμέτερον πλοῦτον, φησὶν, ἀρπαζόμενον ὀρῶντες, ἠνέγκατε· ἤδη γὰρ τὸ οὐ φαινόμενον ὡς φαινόμενον ἔωρᾶτε· ὅπερ εἰλικρινοῦς πίστεως ἦν· καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἔργων αὐτὴν ἐπεδείξασθε. Τὸ μὲν οὖν ἀρπαγῆναι, ἴσως τῆς βίας ἦν τῶν ἀρπαζόντων, καὶ οὐδεὶς ἂν ἠδύνατο κωλῦσαι· ὥστε οὐδέπω τοῦτο δῆλον, ὅτι διὰ τὴν πί-
15 στην τὴν ἀρπαγὴν ὑπεμείνατε. Καίτοι γε καὶ τοῦτο δῆλον· ἐνῆν γάρ, εἴπερ ἐβούλεσθε, μὴ ἀρπαγῆναι μὴ πιστεύσαντας· ἀλλ' ὁ πολλῶν τούτου μεῖζόν ἐστιν ἐποιήσατε, τὸ καὶ μετὰ χαρᾶς τὰ τοιαῦτα φέρειν· ὅπερ ἦν ὄλον ἀποστολικόν, καὶ τῶν γενναίων ἐκείνων ἀξίον ψυχῶν, οἱ μαστιχθέντες ἔχαιρον. «Ἐπέστρεψαν» γάρ, φησὶν, «ἀπὸ
20 προσώπου τοῦ συνεδρίου χαίροντες, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι». Ὁ δὲ μετὰ χαρᾶς φέρων, δείκνυσιν ὅτι ἔχει μισθόν τινα, καὶ ὅτι οὐ ζημία, ἀλλὰ πρόσοδος ἐστὶ τὸ πρᾶγμα. Καὶ τό, «προσεδέξασθε», τὴν ἐκούσιον αὐτῶν ὑπομονὴν δηλοῖ. Πῶς οὖν εἴλεσθε καὶ κατεδέξασθε; Γινώσκοντες», φησὶν,
25 «ἔχειν ἑαυτοῖς κρείσσονα ὑπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν». Τί ἐστὶ, «μένουσαν»; Βεβαίαν, οὐχ οὕτως ἀπολλυμένην ὥσπερ ταύτην.

2. Εἶτα ἐπαινέσας αὐτούς, φησί· «μὴ οὖν ἀποβάλητε τὴν παρρησίαν ὑμῶν, ἣτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην». Τί λέγεις; Οὐκ εἶ-
30 πεν, ὅτι Ἄπεβάλετε τὴν παρρησίαν ὑμῶν, καὶ ἀνακτήσασθε, ἵνα μὴ ἀπαγορεύσωσιν· ἀλλ', ὅτι Ἔχετε αὐτήν, μὴ ἀποβάλητε, ὁ μᾶλλον αὐτοὺς ἐψυχαγῶγει καὶ ἐποίει ρωσθῆναι. Ὅτι ἔχετε αὐτήν, φησί· τὸ μὲν γὰρ ἀποβληθὲν ἀνακτήσασθαι πάλιν, καμάτου δεῖται

στά παθήματά μου', ἀλλὰ ἀπλῶς, «συμπάσχατε μὲ τοὺς φυλακισμένους». Βλέπεις ὅτι μιλάει γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς φυλακισμένους; Ἔτσι δὲν θεωρήσατε τὰ δεσμὰ ὡς δεσμὰ, ἀλλὰ σὰν γενναῖοι ἀθλητές, ἔτσι σταθήκατε· διότι ὄχι μόνο γιὰ τὰ παθήματα σας δὲν χρειαζόσασταν παρηγοριά, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους παρηγοροῦσατε. «Καὶ τὴν ἀρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων σας μὲ χαρὰ τὴν δεχθήκατε». Πῶ πῶ, πόση σταθερότητα πίστεως!

Ἐπειτα προσθέτει καὶ τὴν αἰτία, ὄχι μόνο γιὰ νὰ τοὺς προτρέψῃ πρὸς τοὺς ἄθλους, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴ σαλευθῇ ἡ πίστις τους. Ἐνῶ βλέπατε, λέγει, ν' ἀρπάζεται ἡ περιουσία σας, τὸ ὑποφέρατε· διότι ἤδη τὸν ἀόρατο πλοῦτο τὸν βλέπατε ὡς ὄρατό, πρᾶγμα ποῦ ἦταν ἀποτέλεσμα εἰλικρινοῦς πίστεως· καὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα σας δείξατε τὴν πίστι σας. Ἡ ἀρπαγὴ δηλαδὴ τῆς περιουσίας ἴσως ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς βίαιας ἐνέργειας τῶν ἀρπαζόντων, καὶ κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἐμποδίσει· ὥστε γίνεται φανερό, ὅτι ὑπομείνατε τὴν ἀρπαγὴ ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς σας. Ἄν καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι φανερό· διότι ἦταν δυνατό, ἐάν θέλατε, νὰ μὴν ἀρπαγῇ ἡ περιουσία σας, ἐάν δὲν πιστεύατε· σεῖς ὁμως ἐκάνατε ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ καὶ μὲ χαρὰ ὑπομείνατε τὰ παθήματα αὐτὰ, πρᾶγμα ποῦ ἦταν γνώρισμα κατ' ἐξοχὴν ἀποστολικὸ καὶ ἄξιο τῶν γενναίων ἐκείνων ψυχῶν, ποῦ χαίρονταν ἐνῶ εἶχαν μαστιγωθῇ. Διότι λέγει, «ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὸ συνέδριο γεμᾶτοι χαρὰ, διότι ἀξιώθηκαν ν' ἀτιμασθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ»³. Ἐκεῖνος ποῦ τὰ ὑποφέρει αὐτὰ μὲ χαρὰ, δείχνει ὅτι ἔχει κάποιον μισθό, καὶ ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ζημία, ἀλλὰ κέρδος. Καὶ τό, «τὴν δεχθήκατε» φανερώνει τὴν ἐκούσια ὑπομονή τους. Πῶς λοιπὸν τὴν προτιμήσατε καὶ τὴν ἀποδεχθήκατε; «Γνωρίζοντας», λέγει, «ὅτι ἔχετε καλύτερη καὶ σταθερώτερη περιουσία στοὺς οὐρανοὺς». Τί σημαίνει, «μένουσας»; Μόνιμη, ποῦ δὲν καταστρέφεται ὅπως αὐτή.

2. Ἐπειτα, ἀφοῦ τοὺς ἐπήνεσε, λέγει· «μὴ χάσετε λοιπὸν τὴν παρρησία σας, ποῦ ἔχει μισθαποδοσία μεγάλη». Τί λές; Δὲν εἶπε, ὅτι 'χάσατε τὴν παρρησία σας, καὶ πρέπει νὰ τὴν ἀνακτήσετε', γιὰ νὰ μὴν ἀπογοητευθοῦν· ἀλλὰ, ὅτι «τὴν ἔχετε καὶ μὴ τὴν χάσετε», πρᾶγμα ποῦ περισσότερο τοὺς ἐμψύχωνε καὶ τοὺς ἐνδυνάμωνε. Διότι τὴν ἔχετε, λέγει· καθόσον ἡ ἐπανάκτησις ἐκείνου, ποῦ ἔχει χαθῆ, χρειάζεται περισσότερο κόπο ἀπὸ τὴν διατήρησι αὐτοῦ ποῦ ὑπάρ-

πλείονος, τὸ δὲ κατεχόμενον μὴ ἀπολέσαι, οὐχ οὕτω. Γαλάταις δὲ τὸ ἐναντίον γράφει· «τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»· καὶ εἰκότως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπτιώτερον διέκειντο, ὅθεν αὐτοῖς ἔδει πληκτικωτέρου λόγου· οὗτοι δὲ μικρο-
5 ψυχότερον, ὅθεν θεραπευτικωτέρου μᾶλλον ἐδέοντο. «Μὴ ἀποβάλητε οὖν», φησί, «τὴν παρρησίαν ὑμῶν». Ὡστε ἐν παρρησίᾳ ἦσαν πολλῇ πρὸς τὸν Θεόν. «Ἦτις ἔχει», φησί, «μισθαποδοσίαν μεγάλην». Τί ἐστὶ τοῦτο; Τότε αὐτὰ ληψόμεθα, φησὶν. Οὐκοῦν, εἰ κατὰ τὸ μέλλον ἀπόκειται, οὐ δεῖ ἐνταῦθα ζητεῖν.

10 Εἶτα, ἵνα μὴ τις εἶπῃ, ἰδοὺ τὰ παρ' ἡμῶν πάντα ὑπῆρκται, διὰ τοῦτο προέλαβεν αὐτοὺς καὶ τῇ αὐτῶν ὑπολήψει· μονονουχὶ τοῦτο λέγων· εἰ ἐν οὐρανοῖς γινώσκετε ἔχειν ὑπαρξιν κρείσσονα, μηδὲν ἐνταῦθα ζητεῖτε· «ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρεῖαν», οὐχὶ προσθήκης ἀγῶνος, ἵνα ἐν τοῖς αὐτοῖς μείνητε, ἵνα μὴ ρίψητε τὸ ἐγχειρισθέν.
15 Οὐδενὸς ὑμῖν ἐτέρου δεῖ, ἀλλ' ἢ ὥστε στήναι, ὡς ἐστήκατε, ἵνα πρὸς τὸ τέλος ἐλθόντες, κομίσσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. «ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε», φησί, «χρεῖαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσσησθε τὴν ἐπαγγελίαν». Ἄρα ἐνὸς ὑμῖν δεῖ μόνου, ἵνα ἀναμείνητε τὴν μέλλησιν, οὐχ ἵνα ἀθλήσητε πάλιν. Πρὸς τὸν στέφανον αὐ-
20 τὸν ἐστε, φησί, τοὺς ἀγῶνας πάντας ἠνέγκατε, τοὺς δεσμούς, τὰς θλίψεις, τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν ἠρπάγη· τί οὖν; Πρὸς τὸ στεφανωθῆναι ἐστήκατε λοιπόν· τοῦτο μόνον φέρετε, τὴν μέλλησιν τοῦ στεφάνου. Ὡ μέγεθος παρακλήσεως! Οὕτως αὐτοὺς παρακαλεῖ, ὡς ἂν τις εἴποι πρὸς ἀθλητὴν πάντας καταβαλόντα καὶ μηδένα ἔχοντα ἀν-
25 ταγωνιστήν, εἶτα μέλλοντα στεφανοῦσθαι καὶ οὐ φέροντα τὸν χρόνον ἐκεῖνον, καθ' ὃν ὁ ἀγωνοθέτης ἔρχεται καὶ τίθησι τὸν στέφανον· ἐκεῖνος δὲ ἀκαρτερήτως ἔχων, θέλοι ἐξελθεῖν καὶ φυγεῖν, ὡς μὴ φέρων τὸ δίψος καὶ τὸν φλογμόν.

Τοῦτο τοίνυν αὐτὸς αἰνιττόμενος, τί φησιν; «Ἔτι μικρὸν
30 ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ». Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, 'Καὶ πότε ἤξει;' ἀπὸ τῶν Γραφῶν αὐτοὺς παρακαλεῖ· καὶ γὰρ τό, «νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἢ σωτηρία», ὅταν λέγῃ ἀλλαχοῦ, παραμυθεῖ-

χει. Ἐνῶ στοὺς Γαλάτες γράφει τὸ ἀντίθετο· «τέκνα μου, γιὰ τοὺς ὁποίους πάλι πονῶ, μέχρι πού νὰ μορφωθῆ ὁ Χριστὸς μέσα σας»⁴· καὶ σωστά· διότι ἐκεῖνοι ἦταν ὀκνηρότεροι, γι' αὐτὸ καὶ τοὺς χρειαζόταν πληκτικώτερος λόγος· ἐνῶ αὐτοὶ ἦταν ταπεινότεροι, γι' αὐτὸ χρειάζονταν θεραπευτικώτερο λόγο. «Μὴ χάσετε λοιπόν», λέγει, «τὴν παρρησία σας». Ὡστε εἶχαν μεγάλη παρρησία πρὸς τὸν Θεό. «Ἡ ὁποία ἔχει», λέγει, «ὡς ἀνταπόδοσι μεγάλο μισθό». Τί σημαίνει αὐτό; Τότε θὰ τὰ λάβουμε, λέγει· λοιπόν, ἐὰν ἡ ἀνταμοιβὴ εἶναι μελλοντικὴ, δὲν πρέπει νὰ τὴν ζητοῦμε ἐδῶ.

Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ πῆ κάποιος, 'νά, ὅλα ἐκεῖνα πού ἔπρεπε νὰ κάνουμε τὰ κάναμε', τοὺς προλαμβάνει καὶ σταματᾷ αὐτὴν τὴν σκέψη. Εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ αὐτό. Ἐὰν γνωρίζετε ὅτι ἔχετε καλύτερη περιουσία στοὺς οὐρανοὺς, μὴ ζητᾶτε τίποτε ἐδῶ· «διότι ἔχετε ἀνάγκη ὑπομονῆς», ὄχι ἐπὶ πλέον ἀγῶνα, γιὰ νὰ μείνετε σταθεροὶ στοὺς ἀγῶνες σας αὐτούς, γιὰ νὰ μὴ χάσετε αὐτὸ πού ἔχετε ἀναλάβει. Τίποτε ἄλλο δὲν χρειάζεσθε, παρὰ μόνο νὰ μείνετε σταθεροί, ὅπως μείνατε μέχρι τώρα, ὥστε, ἀφοῦ φθάσετε ὡς τὸ τέλος, νὰ λάβετε τὴν ἀμοιβὴ πού ὁ Θεὸς ὑποσχέθηκε. «Χρειάζεσθε ὑπομονή», λέγει, «ὥστε, ἐφαρμόζοντας τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ λάβετε τὴν ἀμοιβὴ πού ὁ Θεὸς ὑποσχέθηκε». Ἄρα ἓνα μόνο πρᾶγμα χρειάζεσθε, τὸ νὰ περιμένετε τὴ μέλλουσα ζωὴ, ὄχι γιὰ ν' ἀγωνισθῆτε πάλι. Βρίσκεσθε μπροστὰ στὸ στεφάνι, λέγει, ὑπομείνατε ὅλους τοὺς ἀγῶνες, τὰ δεσμά, τὶς θλίψεις, τὰ ὑπάρχοντά σας ὅλα ἀρπάχθηκαν· τί λοιπόν ἀπομένει; Σταθήκατε πλέον γιὰ νὰ στεφανωθῆτε· γι' αὐτὸ μόνο δείχνετε ὑπομονή, γιὰ τὸν χρόνο ἀπονομῆς τοῦ στεφάνου. Πῶ πῶ μέγεθος παρηγοριᾶς! Ἔτσι τοὺς προτρέπει, ὅπως θὰ μιλοῦσε κάποιος σ' ἓναν ἀθλητὴ πού νίκησε ὅλους τοὺς ἀντιπάλους του καὶ δὲν ἔχει κανέναν ἀνταγωνιστὴ, καὶ ἐνῶ πρόκειται ἀμέσως νὰ στεφανωθῆ, δὲν ἀντέχει νὰ περιμένῃ τὸν χρόνο ἐκεῖνον, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔρχεται ὁ ἀγωνοθέτης καὶ τοῦ φορεῖ τὸ στεφάνι· μὴ μπορώντας λοιπόν νὰ περιμένῃ, θέλει νὰ βγῆ καὶ νὰ φύγῃ, διότι δὲν ἀντέχει τὴν δίψα καὶ τὴν φλόγῳσι.

Αὐτὸ λοιπόν ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος, τί λέγει; «Ἀκόμη λίγο κάνετε ὑπομονή, καὶ τόσο, ὅσο νὰ φθάσῃ αὐτὸς πού ἔρχεται, καὶ δὲν θ' ἀργήσῃ». Γιὰ νὰ μὴ λένε δηλαδή, 'καὶ πότε θὰ ἔλθῃ;' ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς Γραφές τοὺς παρηγορεῖ. Διότι τό, «τώρα βρίσκεται πιὸ

ται αὐτούς, ὡς ὀλίγου ὄντος τοῦ λειπομένου χρόνου. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ φησιν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Γραφῶν. Εἰ δὲ ἐξ ἐκείνου ἐλέγετο, «μικρὸν ὅσον ὅσον ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ», δῆλον ὅτι νῦν ἐγγύτερός ἐστιν. Ὡστε καὶ τὸ ἀναμένειν μισθός ἐστιν οὐ μισθός. «Ὁ δὲ δίκαιος», φησίν, «ἐκ πίστεως ζήσεται· καὶ ἔὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ». Μεγάλῃ αὕτῃ ἡ παράκλησις, ὅταν δεικνύῃ τις τὸ πᾶν κατωρθωκότας καὶ διὰ μικρᾶς ραθυμίας ἀπολλύντας αὐτό.

«Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμεν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πιστε-
10 ὡς εἰς περιποίησιν ψυχῆς». «Ἔστι δὲ πίστις, ἐλπίζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι». Βαβαί! οἶα λέξει ἐχρήσατο εἰπών, «ἔλεγχος οὐ βλεπομένων»· ἔλεγχος γὰρ λέγεται ἐπὶ τῶν λῆαν δῆλων. Ἡ πίστις τοίνυν ἐστὶν ὄψις τῶν ἀδῆλων, φησί, καὶ εἰς τὴν
15 αὐτὴν τοῖς ὀρωμένοις φέρει πληροφορίαν τὰ μὴ ὀρώμενα. Ὅτε οὖν ἐν τοῖς ὀρωμένοις ἀπιστῆσαι ἔστιν, οὔτε πάλιν, εἰ μὴ τῶν ὀρωμένων σαφέστερον περὶ τῶν ἀοράτων πεπληροφόρηται τις, πίστις εἶναι δύναται. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίδι ἀνυπόστατα εἶναι δοκεῖ, ἡ πίστις ὑπόστασιν αὐτοῖς χαρίζεται· μᾶλλον δέ, οὐ χαρίζεται, ἀλλ'
20 αὐτό ἐστὶν οὐσία αὐτῶν· οἶον, ἡ ἀνάστασις οὐ παραγέγονεν, οὐδέ ἐστὶν ἐν ὑποστάσει, ἀλλ' ἡ ἐλπίς ὑφίστησιν αὐτὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ. Τοῦτό ἐστιν ὑπόστασις πραγμάτων ἐλπίζομένων. Εἰ τοίνυν «ἔλεγχός ἐστιν οὐ βλεπομένων», τί δὴ βούλεσθε αὐτὰ ἰδεῖν, ἵνα ἐκπέσητε τῆς πίστεως καὶ τοῦ δίκαιοι εἶναι, εἶγε «ἐκ πίστεως ὁ δίκαιος ζήσεται»; Ὑμεῖς δὲ εἰς βούλεσθε αὐτὰ ἰδεῖν, οὐκέτι ἐστὲ πιστοί. Ἐκάμετε, φησίν, ἠθλήσατε· κἀγὼ τοῦτό φημι· ἀλλὰ ἀναμείνατε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ πίστις· μὴ ἐνταῦθα ζητεῖτε τὸ πᾶν.

3. Ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς Ἑβραίους, κοινὴ δὲ ἐστὶ παραίνεσις καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν ἐνταῦθα συνειλεγμένων. Πῶς καὶ τίνι

κοντά μας ἢ σωτηρία»⁵, πού τὸ λέγει ἄλλοῦ, τοὺς παρηγορεῖ, διότι δείχνει ὅτι εἶναι λίγος ὁ χρόνος πού ὑπολείπεται. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ λέγει ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ τὸ παίρνει ἀπὸ τὶς Γραφές. Ἐφ' ὅσον ἀπὸ ἐκεῖνον λεγόταν τὸ «ἀκόμη λίγο κάμετε ὑπομονή, τόσο, ὅσο νὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος πού ἔρχεται καὶ δὲν θὰ βραδύνη», εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι βρίσκεται πὸ κοντά μας τώρα. Ὡστε καὶ τὸ νὰ περιμένη κανεὶς εἶναι μισθὸς ὄχι μικρός. «Ὁ δίκαιος», λέγει, «θὰ σωθῆ καὶ θὰ ζήσῃ διὰ τῆς πίστεώς του· καὶ ἐὰν δειλιάσῃ κανεὶς καὶ ὀπισθοχωρήσῃ, δὲν εὐαρεστεῖται ἡ ψυχὴ μου σ' αὐτόν». Εἶναι μεγάλη αὐτὴ ἡ μορφὴ παρηγοριᾶς, ὅταν δείχνῃ κανεὶς ἀνθρώπους πού κατώρθωσαν τὸ πᾶν, καὶ κινδυνεύουν νὰ τὸ χάσουν ἀπὸ μικρὴ ἀμέλεια.

«Ἐμεῖς ὁμως δὲν εἶμαστε ἄνθρωποι πού δειλιάζουμε, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ κίνδυνος νὰ χαθοῦμε, ἀλλὰ μένουμε σταθεροὶ στὴν πίστι γιὰ νὰ σώσουμε τὶς ψυχές μας». «Ἡ πίστις κάνει πραγματικὰ ἐκεῖνα πού ἐλπίζουμε καὶ βέβαια ἐκεῖνα πού τώρα δὲν βλέπονται. Μὲ αὐτὴν ἔλαβαν καλὴ μαρτυρία οἱ παλαιότεροι». Πῶ, πῶ! Ποιὰ λέξι χρησιμοποίησε γιὰ νὰ πῆ, «ἐλεγχος οὐ βλεπομένων»· διότι τὸ «ἐλεγχος» χρησιμοποιεῖται σὲ περιπτώσεις ὀλοφάνερων πραγμάτων. Ἡ πίστις λοιπὸν, λέγει, εἶναι τὸ μέσο μὲ τὸ ὁποῖο βλέπουμε τὰ μὴ φανερά καὶ κάμνει ἐξ ἴσου βέβαια τὰ μὴ βλεπόμενα μὲ τὰ βλεπόμενα. Οὔτε εἶναι δυνατόν λοιπὸν νὰ μὴ πιστέψῃ κακεὶς σ' ἐκεῖνα πού βλέπει, οὔτε πάλι εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσῃ, ἐὰν δὲν ἔχῃ σαφέστερη βεβαιότητα γιὰ τὰ ἀόρατα ἀπ' ὅ,τι γιὰ τὰ ὄρατά. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ ἐλπιζόμενα θεωροῦνται ἀνυπόστατα, ἡ πίστις δίνει σ' αὐτὰ ὑπόστασι· ἢ καλύτερα δὲν δίνει, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι ἡ οὐσία τους. Γιὰ παράδειγμα, ἡ ἀνάστασις δὲν ἔχει γίνεῖ, οὔτε ὑπάρχει ὡς ὑπόστασις, ἀλλ' ἡ ἐλπίδα τὴν τοποθετεῖ μέσα στὴν ψυχὴ μας. Αὐτὸ σημαίνει «ὑπόστασις ἐλπιζομένων πραγμάτων». Ἐφ' ὅσον λοιπὸν κάμνει βέβαια τὰ μὴ βλεπόμενα, γιατί θέλετε νὰ τὰ δῆτε, ὥστε ἔτσι νὰ ἐκπέσετε ἀπὸ τὴν πίστι καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ εἴσθε δίκαιοι, ἐφ' ὅσον ὁ δίκαιος θὰ ζήσῃ διὰ τῆς πίστεώς του; Ἐσεῖς ὁμως, ἐὰν θέλετε νὰ τὰ δῆτε αὐτά, δὲν εἴστε πιστοί. Ἐκοπιάσατε, λέγει, ἀγωνισθήκατε· κι' ἐγὼ τὸ λέγω αὐτό· ὁμως δείξατε ὑπομονή· διότι αὐτὸ εἶναι «πίστις» μὴν τὰ ζητᾶτε ὅλα ἐδῶ.

3. Αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὁμως εἶναι κοινὴ προτροπὴ καὶ πρὸς πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐδῶ συγκεντρωμένους. Πῶς καὶ

τρόπω; Πρὸς τοὺς ὀλιγοψύχους, πρὸς τοὺς μικροψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδωσι πονηροὺς εὐπραγοῦντας, ἑαυτοὺς δὲ δυσπραγοῦντας, ἀλύουσι, δυσανασχετοῦσιν· ὅταν ποθῶσιν ἐκείνων τὴν κόλασιν καὶ τὴν ἐκδικίαν, ἢ ὅταν τῶν οἰκείων πόνων τοὺς μισθοὺς ἐκδέχωνται.
 5 «Ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ», εἶπε τότε ὁ Παῦλος. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν πρὸς τοὺς ραθύμους ταῦτα λέγωμεν· πάντως ἔσται κόλασις, πάντως ἤξει, ἐπὶ θύραις λοιπὸν τὰ τῆς ἀναστάσεως. Πόθεν δῆλον, φησίν; Οὐ λέγω ἀπὸ προφητῶν· οὔτε γὰρ πρὸς Χριστιανοὺς μόνον μοι νῦν ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ Ἑλλην ἦ,
 10 θαρρῶ πάνυ καὶ τὰς ἀποδείξεις παρέχω, καὶ διδάξω αὐτόν· καὶ πῶς, ἄκουε. Πολλὰ προεῖπεν ὁ Χριστός. Εἰ μὴ ἐξέβη ἐκεῖνα, μηδὲ τούτοις πιστεύσης· εἰ δὲ πάντα ἐξέβη, τί περὶ τῶν λειπομένων ἀμφιβάλλεις; Καίτοι πολὺ ἀπίθανον ἦν, μηδενὸς ἐκβάντος, περὶ ἐκείνων πιστεύειν, ἢ ὅτε πάντα ἐξέβη, τούτοις ἀπιστεῖν. Μᾶλλον δὲ ἐπὶ
 15 ὑποδείγματος ποιήσω τὸ πρᾶγμα φανερόν.

Εἶπεν, ὁ Χριστὸς ὅτι τὰ Ἱεροσόλυμα ἀλώσεται, καὶ ἀλώσεται ἄλλωσιν οἷαν οὐδέποτε, καὶ ὅτι οὐκ ἔτι ἀναστήσεται· καὶ ἐξέβη εἰς ἔργον ἢ πρόρρησις. Εἶπεν ὅτι θλίψις ἔσται μεγάλη, καὶ ἐξέβη. Εἶπεν ὅτι καθάπερ σίνηπι σπαρέν, οὕτως ἐκταθήσεται τὸ κήρυγμα·
 20 καὶ τοῦτο ὀρώμεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν οἰκουμένην ἐπιτρέχον. Εἶπεν ὅτι οἱ καταλιπόντες πατέρα ἢ μητέρα ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφὰς ἔξουσι καὶ πατέρας καὶ μητέρας· καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἔργων ὀρώμεν πληρούμενον. Εἶπεν, ὅτι «ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον», τουτέστιν, οὐδεὶς ὑμῶν περιέσται·
 25 καὶ τοῦτο διὰ τῶν πραγμάτων ὀρώμεν ἐκβεβηκός. Εἶπεν ὅτι «πύλαι Ἰδου οὐ καταισχύσουσι τῆς Ἐκκλησίας», καὶ ταῦτα διωκομένης, καὶ ὅτι οὐδεὶς σβέσει τὸ κήρυγμα· καὶ μαρτυρεῖ καὶ ταύτη τῇ προρρήσει ἢ τῶν πραγμάτων πείρα. Καίτοι σφόδρα ἀπίθανος ἦν ταῦτα λέγων τότε. Διὰ τί; Ὅτι πάντα λόγοι ἦσαν, καὶ οὐδέπω ἀπό-

μὲ ποιό τρόπο; Ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς ὀλιγόψυχους, πρὸς τοὺς μικρόψυχους. Διότι, ὅταν βλέπουν τοὺς πονηροὺς νὰ εὐτυχοῦν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς τους νὰ δυστυχοῦν, ταρασσονται, δυσανασχετοῦν· ὅταν ποθοῦν τὴν τιμωρία τῶν πονηρῶν καὶ τὴν ἐκδίκησι ἢ ὅταν περιμένουν τοὺς μισθοὺς τῶν κόπων τους. «Ἀκόμη λίγος χρόνος ὑπολείπεται καὶ ὁ Κύριος ποὺ τὸν περιμένουμε θὰ ἔλθῃ, καὶ δὲν θ' ἀργήσῃ», εἶπε τότε ὁ Παῦλος. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν τὰ ἴδια λέμε πρὸς τοὺς ἀμελεῖς· Ὅπως δὴποτε θὰ ὑπάρξῃ κόλασις, ὅπως δὴποτε θὰ ἔλθῃ, βρίσκετα μπροστὰ στὶς πόρτες μας ἢ ἀνάστασις'. Ἀπὸ ποῦ, λέγει, εἶναι φανερό; Δὲν λέγω ἀπὸ τοὺς προφήτες· διότι ὁ λόγος μου αὐτὸς δὲν ἀπευθύνεται μόνο πρὸς Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπάρχῃ κάποιος Ἐθνικός, ἔχω μεγάλο θάρρος, καὶ θὰ τοῦ παρουσιάσω τὶς ἀποδείξεις καὶ θὰ τὸν διδάξω· καὶ πῶς, ἄκουε. Πολλὰ προεῖπε ὁ Χριστός. Ἐὰν δὲν πραγματοποιήθηκαν ἐκεῖνα, μὴ πιστεύσης καὶ σ' αὐτά· ἐὰν ὁμως πραγματοποιήθηκαν ὅλα, γιατί ἀμφιβάλλεις γιὰ τὰ ὑπόλοιπα; Ἄν καὶ βέβαια θὰ ἦταν πολὺ πιὸ δύσκολο νὰ πιστεύουμε σ' ἐκεῖνα χωρὶς νὰ ἔχη πραγματοποιηθῇ τίποτε, παρὰ ν' ἀπιστοῦμε σ' αὐτά, τὴ στιγμὴ ποὺ ἔχουν πραγματοποιηθῇ ὅλα. Ἡ καλύτερα θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ τὸ πρᾶγμα μὲ παράδειγμα.

Εἶπε ὁ Χριστός, ὅτι θὰ καταστραφοῦν τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ὅτι θὰ καταστραφοῦν ἔτσι, ποὺ δὲν καταστράφηκαν ποτὲ ἄλλοτε, καὶ ὅτι δὲν θὰ ἀνοικοδομηθοῦν πιά· καὶ πραγματοποιήθηκε ἡ προφητεία του. Εἶπε ὅτι θὰ γίνῃ θλίψις μεγάλη, καὶ ἔγινε. Εἶπε ὅτι τὸ κήρυγμα θὰ ἐπεκταθῇ ὅπως ἀκριβῶς ὁ σπόρος τοῦ σιναπιοῦ ποὺ σπέρνεται· καὶ βλέπουμε καθημερινὰ τὸ κήρυγμα νὰ διατρέχῃ ὅλη τὴν οἰκουμένην. Εἶπε ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἐγκαταλείψουν τὸν πατέρα ἢ τὴ μητέρα τους ἢ τὰ ἀδελφία ἢ τὶς ἀδελφές τους, θὰ ἔχουν καὶ πατέρες καὶ μητέρες· καὶ αὐτὸ τὸ βλέπουμε νὰ γίνεται πραγματικότητα. Εἶπε, «μέσα στὸν κόσμον θὰ δοκιμάσετε θλίψι· ἀλλ' ἔχετε θάρρος· ἐγὼ νίκησα τὸν κόσμον»⁶, δηλαδή, «κανεῖς δὲν θὰ σᾶς καταβάλλῃ»· καὶ αὐτὸ τὸ βλέπουμε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα νὰ γίνεται πραγματικότητα. Εἶπε ὅτι «οἱ πύλες τοῦ ἁδῆ δὲν θὰ ὑπερισχύσουν τῆς Ἐκκλησίας», καὶ ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ διωκόταν ἡ Ἐκκλησία, καὶ ὅτι κανεῖς δὲν θὰ σβῆσῃ τὸ κήρυγμα· καὶ τὴν ἐπιβεβαιώνει καὶ αὐτὴν τὴν προφητεία ἢ ἴδια ἢ πείρα τῶν πραγμάτων. Ἄν καὶ βέβαια φαινόταν ὑπερβολικὰ ἀπίστευτα αὐτὰ λεγόμενα τότε. Γιατί; Διότι ὅλα

δειξιν παρείχετο τῶν λεχθέντων. Ὡστε πολλῶ μᾶλλον πιστότερα γέγονε νῦν.

Εἶπεν ὅτι «ὅταν κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, τότε ἤξει τὸ τέλος»· καὶ ἰδοὺ πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν ἐφθάσαμεν. Τὸ
5 γὰρ πλεον τῆς οἰκουμένης κατηγγέλη· λοιπὸν οὖν τὸ τέλος ἐνέστηκε. Φρίξωμεν, ἀγαπητοί. Τί δέ, εἶπέ μοι; Περὶ συντελείας σὺ μεριμνᾷς; Καὶ αὕτη μὲν γὰρ ἐγγὺς πάρεστιν, ἡ δὲ ἐκάστου ζωὴ ἐγγυτέρα πολλῶ καὶ ἡ τελευταίη. «Αἱ ἡμέραι γὰρ τῶν ἐτῶν ἡμῶν», φησὶν, «ἐν αὐτοῖς ἐβδομήκοντα ἔτη· ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, ὀγδοή-
10 κοντα ἔτη». Ἐγγὺς ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως· κἂν οὕτω φοβηθῶμεν. «Ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος;». Πολλὰ μετανοήσομεν ἐκεῖ· ἀλλ' ἐν τῷ θανάτῳ οὐδεὶς ἐξομολογήσεται αὐτῷ. Διὰ τοῦτο λέγει. «Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει»· τουτέστι, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὅπερ ἐὰν
15 ποιήσωμεν, ἔχει ἰσχύν, ἐκεῖ δὲ οὐκέτι.

Εἰ τις ἡμᾶς, εἶπέ μοι, ἐν καμίνῳ φλεγομένη μικρὸν στήσειε χρόνον, οὐχὶ πάντα ὑποστησόμεθα ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς, κἂν χρήματα δέη προέσθαι, κἂν δουλείαν ὑποστήναι; Πόσοι νόσοις περιέπεσον χαλεπαῖς καὶ πάντα ἐτοιμῶς εἶλοντο δοῦναι ἄν, ὥστε
20 ἀπαλλαγῆναι, εἶγε αἵρεσις προῦκείτο; Εἰ τοίνυν ἐνταῦθα νόσος ὀλιγοχρόνιος οὕτως ἡμᾶς ἀνιᾶ, τί ποιήσομεν ἐκεῖ, ὅταν μηδὲν ὄφελος ἢ τῆς μετανοίας; Πόσων νῦν γέμομεν κακῶν καὶ οὐκ αἰσθανόμεθα; Ἀλλήλους δάκνομεν, ἀλλήλους κατεσθίομεν ἀδικοῦντες, κατηγοροῦντες, διαβάλλοντες, ταῖς τῶν πλησίον δόξαις δακνόμενοι. Καὶ
25 ὄρα τὸ χαλεπὸν· ὅταν βουληθῇ τις διορῶσαι τοῦ πλησίον τὴν ὑπόληψιν, φησὶ· Ἐπεὶ εἶπεν ὁ δεῖνα περὶ αὐτοῦ, ὁ Θεὸς συγχῶρησόν μοι, μὴ με ἐξετάσης, ἀκοῆς λόγον ὀφείλω. Τί οὖν λέγεις ὄλωσ, εἰ οὐ πιστεύεις; Τί λέγεις; τί πιστὸν αὐτὸ ἐργάζῃ τῇ πολλῇ φήμῃ; τί διαπορθμεύεις τὸν λόγον οὐκ ἀληθῆ ὄντα; Σὺ ἀπιστεῖς καὶ τὸν Θεὸν

7. Ματθ. 24,14.

8. Ψαλμ. 89,10.

9. Ψαλμ. 48,8.

10. Ψαλμ. 94,2.

ἦταν λόγια καὶ καμμιὰ ἀπόδειξις δὲν παρείχετο γιὰ τὰ λεχθέντα. Ὡστε πολὺ περισσότερο ἀξιόπιστα ἔγιναν τώρα.

Εἶπε ὅτι, «ὅταν θὰ κηρυχθῆ τὸ εὐαγγέλιο σὲ ὅλα τὰ ἔθνη, τότε θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος»⁷· καὶ νά, φθάσαμε πλεόν πρὸς τὸ τέλος. Διότι τὸ εὐαγγέλιο ἔχει κηρυχθῆ στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς οἰκουμένης· ἄρα λοιπὸν τὸ τέλος πλησιάζει. Ἄς φριξοῦμε, ἀγαπητοί. Ἀλλά τί, πές μου; ἐσὺ φροντίζεις γιὰ τὴν συντέλεια; Καὶ αὐτὴ βέβαια πλησιάζει, ἡ ζωὴ ὁμως τοῦ καθενὸς καὶ τὸ τέλος του εἶναι πολὺ πιὸ κοντά. Διότι λέγει, «οἱ ἡμέρες τῶν ἐτῶν τῆς ἐδῶ ζωῆς μας ἀνέρχονται κατὰ μέσο ὄρο σὲ ἐβδομήντα ἔτη· καὶ ἐὰν κάποιος εἶναι δυνατῆς κράσεως θὰ ἀνέλθουν σὲ ὀγδόντα ἔτη»⁸. Πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως· ἔστω καὶ ἔτσι ἅς φοβηθοῦμε. «Ὁ ἀδελφὸς δὲν μπορεῖ νὰ σὲ λυτρώσῃ, καὶ θὰ σὲ λυτρώσῃ ἄνθρωπος ξένος;»⁹. Πολὺ θὰ μετανοήσουμε ἐκεῖ· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατο κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ ἐξομολογηθῆ γιὰ νὰ συγχωρηθῆ. Γι' αὐτὸ λέγει· «ἅς προφθάσουμε τὸν Κύριο μὲ τὴν ἐξομολόγησι τῶν ἁμαρτιῶν μας»¹⁰· δηλαδή, τὴν παρουσία του. Διότι ὅ,τι θὰ κάνουμε ἐδῶ, ἔχει δύναμι, ἐνῶ ὅ,τι θὰ κάνουμε ἐκεῖ δὲν ἔχει.

Πές μου, ἐὰν κάποιος μᾶς τοποθετοῦσε γιὰ λίγο χρόνο μέσα σὲ ἀναμμένο καμίνι, δὲν θὰ κάμναμε τὰ πάντα γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦμε, κι' ἂν ἀκόμη χρειαζόταν νὰ προσφέρουμε χρήματα ἢ νὰ γίνουμε δοῦλοι; Πόσοι, πού προσβλήθηκαν ἀπὸ φοβερὲς ἀσθένειες, θὰ προτιμοῦσαν νὰ δώσουν τὸ πᾶν, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτές, ἐφ' ὅσον βέβαια ὑπῆρχε δυνατότητα ἐκλογῆς; Ἐὰν λοιπὸν ἐδῶ μιὰ ὀλιγοχρόνια ἀσθένεια τόσο πολὺ μᾶς στενοχωρεῖ, τί θὰ κάνουμε ἐκεῖ, ἀφοῦ σὲ τίποτε δὲν θὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἢ μετάνοια; Ἀπὸ πόσα κακὰ τώρα εἴμαστε γεμᾶτοι καὶ δὲν τὸ αἰσθανόμαστε; Δαγκώνουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, κατατρωγόμαστε ἀδικώντας καὶ κατηγορώντας καὶ διαβάλλοντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ἐπειδὴ μᾶς πληγώνουν οἱ δόξεις τῶν ἄλλων. Καὶ πρόσεχε τὸ φοβερό· ὅταν κάποιος θελήσῃ νὰ ὑποσκάψῃ τὴν ὑπόληψι τοῦ πλησίον του, λέγει· 'αὐτὸ εἶπε ὁ τάδε γι' αὐτόν· Θεέ μου, συγχώρησέ με, μὴ μοῦ τὸ καταλογίσης, ὠφείλω νὰ πῶ αὐτὸ πού ἄκουσα'. Γιατί τότε τὸ λές, ἐὰν δὲν τὸ πιστεύης; γιατί τὸ ἀνακοινώνεις; γιατί τὸ κάνεις πιστευτὸ μὲ τὴν ἐπέκτασι τῆς φήμης του; γιατί μεταδίδεις τὸν λόγο ἀφοῦ δὲν εἶναι ἀληθινός; Ἐσὺ ἀμφι-

παρακαλεῖς ὥστε σε μὴ ἐξετάσαι; Μῆ λέγε τοίνυν, ἀλλὰ σιώπα, καὶ παντὸς δέους ἀπήλλαξα.

4. Ἄλλ' οὐκ οἶδα πόθεν ἡ νόσος αὐτῆ ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐμπέπτωκε· φλύαροι γεγόναμεν, οὐδὲν ἡμῶν ἐναπομένει τῇ ψυχῇ.
5 Ἄκουε σοφοῦ τινος παραινούντος καὶ λέγοντος, «ἤκουσας λόγον; Ἐναποθέτω σοι· θάρσει, οὐ μὴ σε ρήξῃ»· καὶ πάλιν, «ἤκουσε λόγον ὁ μωρός, καὶ ὠδίνησεν, ὡς ἀπὸ προσώπου βρέφους ἢ τίκτουσα». Πρὸς κατηγορίας ἐσμὲν ἔτοιμοι, πρὸς κατακρίσεις παρεσκευασμένοι. Κἂν μηδὲν ἡμῖν ἕτερον εἰργασμένον εἶη κακόν, τοῦτο
10 ἱκανὸν ἦν ἡμᾶς ἀπολέσαι καὶ εἰς γέενναν ἀπαγαγεῖν, τοῦτο μυρίοις περιβαλεῖν κακοῖς. Καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς, ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος, «καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις». Ἄλλ' οὐκ ἐγὼ, φησὶν, ἀλλ' ἐκεῖνος. Σὺ μὲν οὖν· εἰ γὰρ μὴ σὺ εἶπες, ἕτερος οὐκ ἂν ἤκουσεν· εἰ δὲ καὶ ἔμελλεν ἀκούειν, ἀλλὰ σὺ τῆς ἀμαρ-
15 τίας οὐκ ἦς αἴτιος. Δέον συσκιάζειν καὶ συγκρύπτειν τὰ ἐλαττώματα τῶν πλησίον, σὺ δὲ ἐκπομπεύεις προσχήματι φιλαγαθίας; Οὐ γίνῃ κατήγορος, ἀλλὰ φλύαρος, ἀλλὰ λῆρος, ἀλλὰ μωρός. Ὡ δεινότης! σαυτὸν αἰσχύνεις μετ' ἐκείνου καὶ οὐκ αἰσθάνῃ;

Ἦ Ὅρα δὲ ὅσα τὰ κακὰ ἐντεῦθεν γίνεται· παροργίζεις τὸν Θεόν,
20 λυπεῖς τὸν πλησίον, ὑπεύθυνον σεαυτὸν τῇ κολάσει ποιεῖς. Οὐκ ἀκούεις Παύλου λέγοντος περὶ χηρῶν γυναικῶν; «Οὐ μόνον δὲ ἀργαί», φησί, «μανθάνουσιν, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περιέργοι, περιερχόμενοι τὰς οἰκίας καὶ λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα»; Ὡστε καὶ ὅταν πιστεύσης τοῖς λεγομένοις κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὐδὲ οὕτω λέγειν
25 χρή, μήτιγε ἀπιστοῦντα. Ἄλλὰ τὸ σαυτοῦ πανταχοῦ σκοπεῖς, δεδοικῶς ἐξετασθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ; Δεῖσον οὖν μὴ καὶ ὑπὲρ τῆς φλυαρίας ἐξετασθῆς. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι Ἐξετάση ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῆς φλυαρίας· τὸ γὰρ πρᾶγμα φλυαρία ἐστὶ. Τί ἐξεπόμπευσας; τί ηὔξησας τὸ δεινόν; Τοῦτο ἡμᾶς ἀπολέσαι ἔχει.
30 Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Χριστός· «μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». Ἄλλ' οὐδεὶς ἡμῖν τούτου λόγος, οὐδὲ τὰ κατὰ τὸν Φαρισαῖον ἡμᾶς σωφρονίζει. Ἐκεῖνος εἶπεν ἀληθὲς πρᾶγμα, «ὅτι οὐκ εἰμι ὡς ὁ τε-

11. Σοφ. Σειράχ 19,10-11.

12. Ψαλμ. 49,20.

13. Α' Τιμόθ. 5,13.

14. Ματθ. 7,1.

βάλλεις και παρακαλεῖς τὸν Θεὸ νὰ μὴ σὲ κρίνη; Μὴν τὸ διαδίδης λοιπόν, ἀλλὰ σιώπα, καὶ θὰ εἶσαι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε φόβο.

4. Ἄλλὰ δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἡ νόσος αὐτὴ κυρίευσε τοὺς ἀνθρώπους· ἔχουμε γίνει φλύαροι, τίποτε δὲν μένει μέσα στὴν ψυχὴ μας. Ἦκουσε τὰ λόγια κάποιου σοφοῦ ποῦ συμβουλεύει καὶ λέγει, «ἄκουσε λόγο; ὡς πεθάνη μέσα σου· ἔχε θάρρος, δὲν θὰ σὲ συντριψῆ»· καὶ πάλι, «ἄκουσε λόγο ὁ μωρὸς καὶ πόνεσε πολὺ, ὅπως πονᾷ ἐκείνη ποῦ γεννᾷ τὸ βρέφος»¹¹. Εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ κατηγορίες, εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ κατακρίσεις. Κι' ἂν ἀκόμη κανένα ἄλλο κακὸ δὲν θὰ ἔχουμε κάνει, αὐτὸ θὰ ἦταν ἄρκετὸ γιὰ νὰ μᾶς καταδικάσῃ καὶ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὴ γέεννα, αὐτὸ μπορεῖ νὰ μᾶς περιβάλῃ μὲ μύρια κακά. Καὶ γιὰ νὰ τὸ μάθῃς μὲ ἀκρίβεια, ἄκουσε τὸν προφῆτη ποῦ λέγει· «καθόσουν καὶ κακολογοῦσες τὸν ἀδελφὸ σου»¹². Ὅμως, θὰ πῆς, ὄχι ἐγώ, ἀλλ' ἐκεῖνος. Καὶ βέβαια ἐσὺ τὸ κάνεις· διότι, ἐὰν ἐσὺ δὲν ἔλεγες, ὁ ἄλλος δὲν θὰ τὸ ἄκουγε· ἀλλὰ καὶ ἂν συνέβαινε νὰ τὸ ἀκούσῃ, ὅμως ἐσὺ δὲν θὰ ἦσουν αἴτιος τῆς ἁμαρτίας. Πρέπει νὰ σκεπάζουμε καὶ νὰ ἀποκρύπτουμε τὰ ἐλαττώματα τῶν συνανθρώπων μας, κι' ἐσὺ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλαγαθίας τὰ κοινολογεῖς; Δὲν γίνεσαι κατήγορος, ἀλλὰ φλύαρος, ἀνόητος, μωρὸς. Τί φοβερό! Ντροπιάζεις μαζί μ' ἐκεῖνον τὸν ἑαυτὸ σου καὶ δὲν τὸ αἰσθάνεσαι.

Πρόσεχε πόσα κακὰ προέρχονται ἀπ' αὐτό· ἐξοργίζεις τὸν Θεό, στενοχωρεῖς τὸν πλησίον, κάνεις τὸν ἑαυτὸ σου ὑπεύθυνο γιὰ τὴν κόλασι. Δὲν ἀκοῦς τὸν Παῦλο ποῦ λέγει γιὰ τὶς χῆρες γυναῖκες; «Ὁχι μόνο», λέγει, «γίνονται ἀργόσχολες, ἀλλὰ καὶ φλύαρες καὶ περίεργες, πηγαίνοντας ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι καὶ λέγοντας ἐκεῖνα ποῦ δὲν πρέπει»¹³. Ὡστε, κι' ὅταν πιστέψῃς αὐτὰ ποῦ λέγονται κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, οὔτε τότε πρέπει νὰ τὰ κοινολογῆς, καὶ ἀσφαλῶς οὔτε ὅταν δὲν τὰ πιστεῦῃς. Ἄλλὰ παντοῦ μόνο τὸν ἑαυτὸ σου σκέφτεσαι, φοβούμενος μήπως κατακριθῆς ἀπὸ τὸν Θεό; Νὰ φοβᾶσαι μήπως κατακριθῆς καὶ γιὰ τὴν φλυαρία σου. Καθόσον ἐδῶ δὲν μπορεῖς νὰ πῆς, ὅτι «δὲν θὰ μὲ ἀνακρίνῃ ὁ Θεὸς γιὰ τὴν φλυαρία· διότι ἡ πρᾶξις αὐτὴ εἶναι φλυαρία. Γιατί τὸ κοινολόγησες; γιατί μεγάλωσες τὸ κακό; Αὐτὸ ἔχει τὴ δύναμι νὰ μᾶς καταστρέψῃ. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὁ Χριστός· «μὴ κρίνετε, γιὰ νὰ μὴ κριθῆτε»¹⁴. Ἄλλὰ κανένας λόγος τοῦ Χριστοῦ οὔτε αὐτὰ ποῦ λέχθησαν ἐναντίον τοῦ Φαρισαίου μᾶς σωφρονίζουν. Ἐκεῖνος εἶπε μιὰ ἀλήθεια, «δὲν εἶμαι ὅπως αὐτὸς

λώνης οὕτως», καὶ εἶπεν ἀκούοντος οὐδενός, καὶ κατεκρίθη. Εἰ τὸ ἀληθὲς εἰρηκῶς κατεκρίθη, καὶ μηδενὸς ἀκούοντος εἰπών, οἱ τὰ ψευδῆ, καὶ ὑπὲρ ὧν οὐκ εἰσι πεπεισμένοι ταῦτα διαπορθμεύοντες πανταχοῦ, καθάπερ γυναῖκες φλύαροι, τί οὐ πείσονται δεινόν; τί δὲ
5 οὐχ ὑπομενοῦσι;

Θῶμεν λοιπὸν τῷ στόματι θύραν καὶ μοχλόν· μυρία γὰρ ἀπὸ φλυαρίας γέγονε κακά· οἰκίαι ἀνετράπησαν, φιλῖαι διεσπάσθησαν, ἕτερα μυρία χαλεπὰ γέγονε. Μὴ περιεργάζου τὰ τοῦ πλησίον, ἀνθρώπε. Ἄλλὰ λάλος εἶ καὶ ἐλάττωμα ἔχεις; Λάλει τὰ σὰ πρὸς τὸν
10 Θεόν· οὕτως οὐκέτι ἔσται τὸ ἐλάττωμα, ἀλλὰ πλεονέκτημα· λάλει τὰ σὰ πρὸς τοὺς φίλους τοὺς πάνυ φίλους καὶ δικαίους καὶ οἷς θαρρεῖς, ὥστε εἰσασθαι ὑπὲρ τῶν σῶν ἀμαρτημάτων. Ἐάν τὰ ἐτέρων εἴπης, οὐδὲν ὠφελήθης, οὐδὲν ἐκέρδανας, ἀλλὰ καὶ ἀπώλου· ἂν τὰ σαυτοῦ ἐξαγορεύσης τῷ Δεσπότη, πολὺν ἔχεις τὸν μισθόν· «εἶπα»
15 γάρ, φησὶν, «ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφήκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου». Θέλεις κρίνειν; Τὰ σαυτοῦ κρίνε· οὐδεὶς σοι ἐγκαλεῖ, ἐὰν καταδικάσης σαυτόν· ἐγκαλεῖ δέ, ἐὰν μὴ καταδικάσης σαυτόν· ἐγκαλεῖ, ἐὰν μὴ ἐλέγξης σαυτόν· ἐγκαλεῖ ἂν οὐκ ἀλήθης. Εἶδες τὸν δεῖνα ὀργιζόμενον, παροξυνόμε-
20 νον, ἢ ἄλλο τι ἄτοπον ποιοῦντα; Ἐνόησον εὐθέως καὶ σὺ τὰ σαυτοῦ, καὶ οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνον καταδικάσεις σφοδρῶς, καὶ σαυτὸν ἐλευθερώσεις τοῦ φορτίου τῶν ἡμαρτημένων.

Ἐάν οὕτω τὸν ἑαυτῶν ρυθμίζωμεν βίον, ἂν οὕτω πραγματευώμεθα ἡμῶν τὴν ζωὴν, ἂν κατακρίνωμεν ἑαυτούς, οὐ πολλὰ ἀμαρ-
25 τησόμεθα ἴσως, πολλὰ δὲ ἐργασώμεθα καλά, ἐπιεικεῖς ὄντες καὶ μέτριοι, καὶ πάντων ἀπολαύσομεν τῶν ἐπηγγελμένων τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
30 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐδῶ ὁ τελώνης», καὶ καταδικάσθηκε, ἂν καὶ δὲν ἄκουσε ἀπὸ κανέναν τὰ ὅσα εἶπε. Ἐὰν ἐκεῖνος ποὺ εἶπε μιὰ ἀλήθεια, χωρὶς νὰ τὴν ἀκούσῃ ἀπὸ κανέναν, καταδικάσθηκε, αὐτοὶ ποὺ λένε ψέματα καὶ διαδίδουν παντοῦ ἐκεῖνα ποὺ οὔτε οἱ ἴδιοι τὰ πιστεύουν, σὰν φλύαρες γυναῖκες, τί φοβερὸ δὲν θὰ πάθουν; καὶ τί δὲν θὰ ὑποστοῦν;

Ἄς βάλουμε λοιπὸν στὸ στόμα μας θύρα καὶ κλειδαριά· διότι ἀπὸ τὴ φλυαρία προῆλθαν μύρια κακὰ· σπίτια ἀνατράπηκαν, φιλίες διασπάσθηκαν, καὶ ἄλλα πάρα πολλὰ κακὰ συνέβηκαν. Μὴν ἀσχολῆσαι, ἄνθρωπε, μὲ περιέργεια μὲ τὰ τοῦ πλησίον σου. Ἄλλὰ εἶσαι φλύαρος καὶ ἔχεις αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα; Λέγε τὰ δικά σου στὸν Θεό· ἔτσι δὲν θὰ σοῦ εἶναι αὐτὸ ἐλάττωμα, ἀλλὰ πλεονέκτημα. Λέγε τὰ δικά σου πρὸς τοὺς φίλους σου, τοὺς πολὺ φίλους καὶ δικαίους, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχεις θάρρος, γιὰ νὰ προσευχηθοῦν γιὰ τὶς ἁμαρτίες σου. Ἄν πῆς τὶς ἁμαρτίες τῶν ἄλλων, ὄχι μόνο δὲν ὠφελήθηκες, ὄχι μόνο δὲν κέρδισες τίποτε, ἀλλὰ καὶ ἔχασες· ἂν ἐξομολογηθῆς τὶς δικές σου ἁμαρτίες στὸν Κύριο, θὰ ἔχῃς μεγάλο μισθό· διότι λέγει, «εἶπα θὰ ἐξομολογηθῶ στὸν Κύριο σὲ βάρος μου τὴν παρανομία μου· καὶ σὺ συγχώρησες ἀμέσως τὴν ἀσέβεια τῆς καρδιάς μου»¹⁵. Θέλεις νὰ κρίνης; Κρίνε τὰ δικά σου· κανεὶς δὲν θὰ σὲ κατηγορήσῃ, ἐὰν καταδικάσῃς τὸν ἑαυτό σου· ἀπεναντίας θὰ σὲ κατηγορήσῃ, ἐὰν δὲν καταδικάσῃς τὸν ἑαυτό σου· θὰ σὲ κατηγορήσῃ, ἐὰν δὲν ἐλέγξῃς τὸν ἑαυτό σου· θὰ σὲ κατηγορήσῃ, ἐὰν δὲν πονέσῃς. Εἶδες κάποιον νὰ ὀργίζεται, νὰ παραφέρεται, ἢ νὰ κάνῃ κάτι ἄλλο παράλογο; Θυμήσου ἀμέσως καὶ ἐσὺ τὰ δικά σου, καὶ τότε οὔτε ἐκεῖνον ὑπερβολικὰ θὰ καταδικάσῃς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτο σου θὰ ἐλευθερώσῃς ἀπὸ τὸ φορτίο τῶν σφαλμάτων ποὺ ἔχει διαπράξει.

Ἄν ρυθμίζουμε ἔτσι τὴ ζωὴ μας, ἂν ἀσχολούμαστε ἔτσι μὲ τὴ ζωὴ μας, ἂν κατακρίνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἴσως δὲν θὰ διαπράξουμε πολλὰς ἁμαρτίες, ἀπεναντίας θὰ κάνουμε πολλὰ καλά, μὲ τὸ νὰ εἶμαστε ἐπεικεῖς καὶ μετριόφρονες, καὶ θ' ἀπολαύσουμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑποσχέθηκε ὁ Θεὸς σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, τὰ ὁποῖα εὐχομαί ὅλοι μας ν' ἀπολαύσουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'

(Ἑβρ. 11,3-6)

«Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. Πίστει πλείονα θυσίαν Ἴβελ παρὰ Κάιν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ·
5 καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν ἐτι λαλεῖται».

1. Τὸ τῆς πίστεως γενναίας καὶ νεανικῆς δεῖται ψυχῆς καὶ πάντα ὑπερβαινούσης τὰ αἰσθητά, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν λογισμῶν τῶν ἀνθρωπίνων παρερχομένης. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐτέρως γενέσθαι πιστόν, ἂν μὴ τις ἑαυτὸν τῆς συνηθείας ὑπεραναγάγῃ τῆς κοινῆς.
10 Ἐπεὶ οὖν αἱ τῶν Ἑβραίων ἦσαν ἐξησθενημέναι ψυχαί, καὶ ἀπὸ πίστεως μὲν ἤρξατο, ὑπὸ δὲ τῶν πραγμάτων, λέγω δὴ τῶν παθῶν καὶ τῶν θλίψεων, ὀλιγοψύχουν λοιπὸν καὶ ἐμικροψύχουν καὶ παρεσαλεύοντο, πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἑαυτῶν παρεκάλεσεν, εἰπὼν, «ἀναμνήσθητε τὰς πρότερον ἡμέρας»· ἔπειτα ἀπὸ τῆς Γρα-
15 φῆς τῆς λεγούσης, «ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται»· ἔπειτα ἀπὸ τῶν λογισμῶν, εἰπὼν, «ἔστι δὲ πίστις, ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων». Νῦν δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν προπατόρων, τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων, μονοουχὶ λέγων· εἰ ἔνθα παρὰ πόδας τὰ ἀγαθὰ, πάντες πίστει ἐσώθη-
20 σαν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. Ὅταν γὰρ εὖρη τῶν αὐτῶν κοινωνὸν ἡ ψυχὴ, ἀναπαύεται καὶ ἀναπνεῖ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως, τοῦτο

ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ'

(Εβρ 11, 3-6)

«Μὲ τὴν πίστι κατανοοῦμε ὅτι οἱ κόσμοι δημιουργήθηκαν μὲ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ὅσα βλέπουμε τῶρα, νὰ ἔχουν γίνῃ ἀπὸ μὴ βλέπομενα. Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως τοῦ ὁ Ἄβελ προσέφερε στὸν Θεὸ καλύτερη θυσία ἀπὸ τὸν Κάϊν καὶ γιὰ τὴν πίστι τοῦ αὐτῆ δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ ἡ μαρτυρία ὅτι εἶναι δίκαιος, διότι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν μαρτυρία τοῦ γιὰ τὰ δῶρα τοῦ ὅτι τὰ δέχθηκε, καὶ γιὰ τὴν πίστι τοῦ αὐτῆ, ἂν καὶ πέθανε, ἐγκωμιάζεται ἀκόμη καὶ τῶρα».

1. Ἡ πίστις χρειάζεται γενναία καὶ νεανικὴ ψυχὴ, ὥστε νὰ ξεπερνᾷ ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ νὰ ὑπερβαίνει τὴν ἀδυναμία τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν. Διότι δὲν εἶναι δυνατό μὲ ἄλλον τρόπο νὰ γίνῃ κανεὶς πιστός, ἐὰν δὲν ὑψώσῃ τὸν ἑαυτό του πάνω ἀπὸ τὴν κοινὴ συνήθεια. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ψυχὲς τῶν Ἑβραίων ἦταν ἐξασθενημένες, ἄρχισε ἀπὸ τὴν πίστι, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τῶν περιστάσεων, δηλαδὴ τῶν παθῶν καὶ τῶν θλίψεων, ὀλιγοψυχοῦσαν καὶ μικροψυχοῦσαν καὶ διασαλεύονταν, κατ' ἀρχὴν τοὺς ἐνθάρρυνε, ἀρχίζοντας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, λέγοντας, «νὰ θυμᾶσθε τίς προηγούμενες ἡμέρες»· ἔπειτα ἀπὸ τὴν Γραφὴ πού λέγει, «ὁ δίκαιος θὰ ζήσῃ ἀπὸ τὴν πίστι τοῦ»¹· ἔπειτα ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς, λέγοντας, «ἡ πίστις κάμνει πραγματικὰ ἐκεῖνα πού ἐλπίζομε, καὶ βέβαια ἐκεῖνα πού δὲν τὰ βλέπομε». Τώρα πάλι τοὺς ἐνθαρρύνει ἀπὸ τοὺς προπάτορες, τοὺς μεγάλους ἄνδρες, τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους, καὶ εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ. Ἐὰν τὰ ἀγαθὰ βρίσκονταν μπροστὰ στὰ πόδια μας, ὅλοι θὰ σῶζονταν διὰ τῆς πίστεως, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς. Διότι, ὅταν ἡ ψυχὴ βρῆ κάποιον πού συμμετέχει στὰ ἴδια ἐναπαύεται καὶ ἀναπνέει. Αὐτὸ μπορούμε νὰ δοῦμε ὅτι συμβαίνει καὶ στὴν

καὶ ἐπὶ θλίψεως ἔστιν ἰδεῖν συμβαῖνον· καθὼς ἄλλαχοῦ φησιν· «εἰς τὸ συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως». Σφόδρα γὰρ ἄπιστον τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἑαυτῷ οὐ δύναται θαρρεῖν, καὶ δέδοικεν ὑπὲρ ὧν ἂν κρίνη· ὅτι ἔχει, καὶ πολλὴν ἔχει
5 τῆς τῶν πολλῶν δόξης φροντίδα.

Τί οὖν ὁ Παῦλος ποιεῖ; Ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτοὺς παρακαλεῖ, καὶ πρὸ τούτων, ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐννοίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πίστις τότε διεβάλλετο ὡς ἀναπόδεικτον πρᾶγμα, καὶ ἀπάτης μᾶλλον ὄν, διὰ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι τὰ μέγιστα διὰ πίστεως, καὶ οὐ διὰ λογισμῶν κατορθοῦται. Καὶ πῶς τοῦτο δείκνυσιν, εἰπέ μοι; «Πίστει νοοῦμεν», εἰπὼν, «κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι». Δῆλον, φησίν, ἐστίν, «ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησεν ὁ Θεός, ἐκ τῶν μὴ φαινομένων τὰ φαινόμενα, ἐκ τῶν οὐχ ὑφεστῶτων τὰ ὑφεστῶτα». Πόθεν
15 δὲ δῆλον, ὅτι καὶ ῥήματι τοῦτο ἐποίησεν; Ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς οὐδὲν ὑποβάλλει τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ἐκ τῶν φαινομένων τὰ μὴ φαινόμενα εἶναι. Διὰ τοῦτο μάλιστα οἱ φιλόσοφοι οὐδὲν φασιν ἐξ οὐκ ὄντων εἶναι, ψυχικοὶ ὄντες, καὶ οὐδὲν τῇ πίστει ἐπιτρέποντες· ἀλίσκονται δὲ καὶ αὐτοὶ ὁμῶς, ὅταν μέγα τι καὶ γενναῖον εἴπωσι, τῇ πίστει αὐτὸ ἐπιτρέποντες· οἷον, λέγουσιν ὅτι ὁ Θεὸς ἀναρχὸς ἔστι καὶ ἀγέννητος· ὁ γὰρ λογισμὸς οὐχ ὑποβάλλει τοῦτο, ἀλλὰ τούναντίον.
20

Θέα δέ μοι καὶ τὴν πολλὴν μωρίαν αὐτῶν. Τὸν Θεὸν ἀναρχον λέγουσιν· ὁ τοῦ 'ἐξ οὐκ ὄντων' πολλῶν θαυμασιώτερον. Τοῦ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι 'ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ὁ Θεὸς ἐποίησε, τὸ εἰπεῖν, ὅτι 'ἀναρχὸς ἔστιν', ὅτι 'ἀγέννητος', οὔτε ὑφ' ἑαυτοῦ, οὔτε ὑφ' ἑτέρου γεννηθεὶς, ἀπορώτερον. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ πολλὰ τὰ πιστά· οἷον, ὅτι ἐποίησέ τι, ὅτι ἀρχὴν ἔσχε τὸ ποιούμενον, ὅτι ἐποιήθη ὅλως· ἐκεῖ δὲ τό, αὐτόματος, ἀγέννητος, οὔτε ἀρχὴν ἔσχε, οὔτε χρόνον,
30 ταῦτα οὐχὶ πίστεως δεῖται, εἰπέ μοι; Ἄλλ' οὐκ ἔθηκε τοῦτο ὁ

περίπτωσι τῆς πίστεως καὶ στήν περίπτωσι τῆς θλίψεως· ὅπως ἀκριβῶς ἄλλοῦ λέγει· «νά παρακινήτε συγχρόνως ὁ ἓνας τὸν ἄλλο διὰ τῆς μεταξύ σας πίστεως»². Διότι εἶναι ὑπερβολικὰ ἄπιστο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του, καὶ διστάζει στὶς κρίσεις του· διότι δίνει καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλη σημασία στὴ γνώμη τῶν πολλῶν.

Τί λοιπὸν κάμνει ὁ Παῦλος; Τοὺς προτρέπει ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ προηγούμενα, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτά, ἀπὸ μιὰ ἔννοια ποὺ εἶναι ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ πίστις κατηγοροῦνταν τότε σὰν πρᾶγμα ποὺ δὲν ἀποδεικνύεται, καὶ ὅτι ἦταν πρᾶγμα μᾶλλον ἀπατηλό, γι' αὐτὸ ἀποδεικνύει, ὅτι τὰ μεγαλύτερα πράγματα κατορθώνονται μὲ τὴν πίστι καὶ ὄχι μὲ τοὺς λογισμούς. Πές μου ὅμως, πῶς αὐτὸ τὸ ἀποδεικνύει; Λέγοντας, «μὲ τὴν πίστι κατανοοῦμε ὅτι οἱ κόσμοι δημιουργήθηκαν μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ἔχουν γίνῃ τὰ βλεπόμενα ἀπὸ μὴ βλεπόμενα». Εἶναι φανερό, λέγει, ὅτι ἀπὸ τὸ τίποτα ἔκανε ὁ Θεὸς αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν φαινόταν αὐτὰ ποὺ φαίνονται, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ὑπῆρχαν αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν. Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκανε ὁ Θεὸς μὲ τὸν λόγο του; διότι ὁ λογισμὸς δὲν ὑποβάλλει κάτι τέτοιο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο, ὅτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ βλέπουμε προῆλθαν αὐτὰ ποὺ δὲν βλέπουμε. Γι' αὐτὸ μάλιστα οἱ φιλόσοφοι, σὰν ψυχικοὶ ἄνθρωποι, λένε, ὅτι τίποτε δὲν προῆλθε ἀπὸ τὸ μηδέν, καὶ δὲν ἀποδέχονται τίποτε μὲ τὴν πίστι· συλλαμβάνονται ὅμως καὶ αὐτοί, ὅταν συμβαίνει νὰ ποῦν κάτι μεγάλο καὶ σπουδαῖο, νὰ τὸ ἐμπιστεύονται στὴν πίστι. Γιὰ παράδειγμα, λένε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄναρχος καὶ ἀγέννητος· ὁ λογισμὸς βέβαια δὲν ὑποβάλλει αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο.

Ἄλλὰ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, καὶ τὴ μεγάλη ἀνοησία τους. Λένε τὸν Θεὸ ἄναρχο, πρᾶγμα ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιοθαύμαστο ἀπὸ τὸ «ἐξ οὐκ ὄντων». Διότι εἶναι πολὺ πιὸ δύσκολο νὰ πῆ κανεὶς, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἄναρχος, ὅτι εἶναι ἀγέννητος, καὶ ὅτι οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του οὔτε ἀπὸ ἄλλον γεννήθηκε, παρά νὰ πῆ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν ἀπὸ τὸ μηδέν. Καθόσον ἐδῶ εἶναι πολλὰ τὰ ἀξιοπίστα· ὅπως, ὅτι ἔκανε κάτι, ὅτι ἔλαβε ἀρχὴ τὸ δημιούργημα, ὅτι κατασκευάσθηκε ἐξ ὀλοκλήρου· ἐνῶ στήν περίπτωσι ἐκείνη, τό, 'αὐτόματος', 'ἀγέννητος', οὔτε ἀρχὴ εἶχε, οὔτε

πολλῶ πλέον ἦν, ἀλλὰ τὸ ἔλαττον, εἰπὼν· «πίστει νοοῦμεν κατηρ-
 τίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ». Πόθεν οὖν λέγεις δῆλον, ὅτε ὁ
 Θεὸς ῥήματι πάντα ἐποίησε; Λογισμὸς γὰρ τοῦτο οὐχ ὑποβάλλει,
 οὐδὲ παρῆν τις ὅτε ταῦτα ἐγίνετο. Ὑπὸ πίστεως· πίστεως γὰρ ἐρ-
 5 γον ἢ κατανόησις. Διὸ καὶ οὕτως εἶπε, «πίστει νοοῦμεν». Τί νοοῦ-
 μεν «πίστει», εἶπέ; Ὅτι μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γέγονε·
 τοῦτο γὰρ ἡ πίστις. Εἰπὼν δὴ τὸ κοινόν, λοιπὸν ἐπὶ προσώπων
 αὐτὸ γυμνάζει. Καὶ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἐστὶν ἀντάξιος ἔνδοξος
 ἀνὴρ. Τοῦτο γοῦν καὶ ὕστερον ἠνίξατο. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ προσώπων
 10 αὐτὸ ἑκατὸν ἢ διακοσίων ἀντέστησεν, εἶτα εἶδε τὸν ἀριθμὸν ὀλίγον
 τῆ ποσότητι, λοιπὸν φησὶν· «ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος».

«Πίστει πλείονα θυσίαν Ἰαβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ
 Θεῷ». Θεὰ τίνα πρῶτον τίθησι, τὸν παθόντα κακῶς καὶ παρὰ
 ἀδελφοῦ οὐδὲν ἠδικημένου, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν φθονηθέντος. Οὐ-
 15 κοῦν οἰκεῖον τὸ πάθος. «Καὶ γὰρ ὑμεῖς τὰ αὐτά», φησὶν, «ἐπάθετε
 ὑπὸ τῶν οἰκεῖων συμφυλετῶν». Ἰαμα καὶ δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ
 βασκαίνονται καὶ φθονοῦνται. Ἐτίμησεν ἐκεῖνος τὸν Θεόν, καὶ
 ἀπέθανεν ἀνθ' ὧν ἐτίμησε, καὶ οὐδέπω ἀναστάσεως ἔτυχεν· ἀλλ' ἡ
 μὲν προθυμία αὐτοῦ δήλη, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ γέγονε, τὰ δὲ παρὰ
 20 τοῦ Θεοῦ οὐδέπω εἰς αὐτὸν εἰσενήνεκται. Θυσίαν δὲ ἐνταῦθα
 πλείονα τὴν ἐντιμοτέραν λέγει, τὴν λαμπροτέραν, τὴν ἀναγκαιοτέ-
 ραν. Καὶ οὐκ ἔχομεν, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἀπεδέχθη· ἀπεδέξατο
 γὰρ, καὶ εἶπε πρὸς τὸν Κάϊν· «οὐκ, ἂν ὀρθῶς προσενέγκης ὀρθῶς
 δὲ μὴ διέλης».

25 Οὐκοῦν ὁ Ἰαβελ καὶ ὀρθῶς προσήνεγκε, καὶ ὀρθῶς διεῖλεν.
 Ἄλλ' ὅμως ἀντὶ τούτων τίνα τὴν ἀμοιβὴν ἔλαβεν; Ἐσφάγη παρὰ
 τῆς ἀδελφικῆς χειρός· καὶ τὴν καταδίκην, ἣν ὁ πατὴρ ὑπέμεινε διὰ
 τὴν ἁμαρτίαν, ταύτην πρῶτος ἐδέξατο υἱὸς ὁ κατορθώσας, καὶ το-
 σοῦτω χαλεπὰ ἔπαθεν ὄσω καὶ παρὰ ἀδελφοῦ καὶ πρῶτος. Καὶ

χρόνο· αὐτά, πές μου, δὲν χρειάζονται πίστι; Ὅμως δὲν εἶπε αὐτὸ πού ἦταν πολὺ πιὸ ἀνώτερο, ἀλλὰ τὸ κατώτερο, λέγοντας· «μὲ τὴν πίστι κατανοοῦμε ὅτι ἐγιναν οἱ κόσμοι μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ». Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν, λές, γίνεται φανερό, ὅτι ὁ Θεὸς ἔκανε τὰ πάντα μὲ τὸν λόγο του; διότι τὸ λογικὸ δὲν τὸ ὑπαγορεύει αὐτό, οὔτε ἦταν παρῶν κανεὶς ὅταν γίνονταν αὐτά. Ἀπὸ τὴν πίστι· διότι εἶναι ἔργο τῆς πίστεως ἢ κατανόησις. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπε ἔτσι, «μὲ τὴν πίστι κατανοοῦμε». Πές μας, τί κατανοοῦμε μὲ τὴν πίστι; Ὅτι αὐτὰ ποῦ βλέπουμε ἐγιναν ἀπὸ μὴ βλέπομενα· διότι αὐτὸ εἶναι ἢ πίστις. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπε αὐτὸ πού εἶναι γνωστὸ, κατόπιν μεταφέρει τὸν λόγο σὲ πρόσωπα. Καθόσον ὁ ἔνδοξος ἄνδρας εἶναι ἰσάξιος τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸ λοιπὸν εἶπε στὴ συνέχεια μὲ τρόπο αἰνιγματικόν. Ἀφοῦ δηλαδὴ τὸ ἀντιπαρέβαλε μὲ ἑκατὸ ἢ διακόσια πρόσωπα, καὶ εἶδε κατόπιν ὅτι ὁ ἀριθμὸς εἶναι μικρὸς ὡς πρὸς τὴν ποσότητα, λέγει τότε· «μ' αὐτοὺς τοὺς ἄνδρες δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ ὁ κόσμος».

«Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του ὁ Ἰαβὴλ πρόσφερε καλύτερη θυσία στὸν Θεὸ ἀπὸ τὸν Κάϊν». Πρόσεχε ποιὸν ἀναφέρει πρῶτα, ἐκεῖνον πού κακοποιήθηκε ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του, ἂν καὶ σὲ τίποτε δὲν τὸν ἀδίκησε, ἀλλὰ τὸν ἐφθόνησε ἐξ αἰτίας τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτόν. Ἐπομένως εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ δικό σας τὸ πάθος. Διότι λέγει, «καὶ σεῖς τὰ ἴδια ἐπάθατε ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας»³. Συγχρόνως δείχνει ὅτι καὶ αὐτοὶ συκοφαντοῦνται καὶ φθονοῦνται. Ἐτίμησε ὁ Ἰαβὴλ τὸν Θεὸ καὶ πέθανε, ἐπειδὴ τὸν ἐτίμησε, κι' ἀκόμη δὲν ἐπέτυχε τὴν ἀνάστασι· ἡ προθυμία τοῦ Ἰαβὴλ εἶναι ὀλοφάνερη καὶ ἐκεῖνα ποῦ ὁ ἴδιος ἔκανε, οἱ ἀμοιβὲς ὅμως ἀπὸ τὸν Θεὸ δὲν τοῦ δόθηκαν ἀκόμη. «Θυσία ἀνώτερη» ἐδῶ ὀνομάζει τὴν ἐντιμότερη, τὴν λαμπρότερη, τὴν ἀναγκαιότερη. Καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε, λέγει, ὅτι δὲν τὴν δέχθηκε ὁ Θεός· τὴν δέχθηκε βέβαια καὶ εἶπε πρὸς τὸν Κάϊν· «Δὲν εἶναι ἀποδεκτά, ἐὰν προσφέρῃς δῶρα ὡς θυσία στὸν Θεό, ἀλλὰ δὲν προσφέρεις τὰ καλά».

Ἐπομένως ὁ Ἰαβὴλ καὶ σωστὰ τοῦ πρόσφερε καὶ καλὰ δῶρα. Ἄλλ' ὅμως ἀντὶ γι' αὐτὰ ποιά ἀμοιβὴ ἔλαβε; Σφάχθηκε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ του· καὶ τὴν καταδίκη, τὴν ὁποία ὁ πατέρας ὑπέμεινε ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας, αὐτὴν τὴν δέχθηκε ὁ πρωτότοκος υἱός, καὶ τόσο φοβερὰ ἔπαθε, ἀφοῦ καὶ πρῶτος καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του φο-

ταῦτα κατώρθωσεν εἰς οὐδένα ἰδῶν· εἰς τίνα γὰρ εἶδε καὶ οὕτως ἐτίμησε τὸν Θεόν; Εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Ἄλλ' ἐκεῖνοι ὕβρισαν αὐτὸν ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν. Ἄλλ' εἰς τὸν ἀδελφόν; Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἠτίμασεν. Ὡστε παρ' ἑαυτοῦ τὸ ἀγαθὸν ἐξεῦρε. Καὶ ὁ
 5 τοσαύτης ὦν τιμῆς ἄξιος, τί δὴ πάσχει; Ἀναιρεῖται. Εἶτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον τίθησι λέγων· «δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανῶν ἔτι λαλεῖ». Πῶς δὲ καὶ ἄλλως ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος; Λέγεται πῦρ κατελθὸν ἀναλαβεῖν τὰς θυσίας· ἀντὶ γὰρ τοῦ, Ἐπὶ Ἄβελ
 10 ἐπέβλεψε, καὶ ἐπὶ τὰς θυσίας αὐτοῦ ὁ Κύριος, «καὶ ἐνεπύρισεν», εἶπεν. Ὁ τοίνυν καὶ διὰ λόγων, καὶ δι' ἔργων μαρτυρήσας τῷ δικαίῳ, καὶ δι' αὐτὸν ὀρώων ἀναιρούμενον, οὐκ ἤμυνεν ἀλλ' εἶασε.

2. Τὸ δὲ ὑμέτερον οὐ τοιοῦτον· πῶς γάρ, οἱ καὶ προφήτας καὶ παραδείγματα ἔχοντες, καὶ παρακλήσεις μυρίας, καὶ σημεῖα καὶ
 15 θαύματα γενόμενα; Ὡστε ἐκεῖνο ὄντως πίστις ἦν. Ποῖα γὰρ θαύματα εἶδεν ἐκεῖνος, ἵνα πιστεύσῃ ὅτι ἔσται τις αὐτῷ ἀντίδοσις τῶν ἀγαθῶν; Οὐχὶ ἀπὸ πίστεως μόνης τὴν ἀρετὴν εἴλετο; Τί ἐστι, «καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανῶν ἔτι λαλεῖ;» Ἴνα μὴ εἰς πολλὴν ἀπόγνωσιν αὐτοὺς ἐμβάλλῃ, δείκνυσιν αὐτὸν ἐν μέρει ἀπολαύσαντα ἀμοιβῆς.
 20 Πῶς; Ἡ ἐπισκοπὴ ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ, φησί, πολλή ἐστι· τοῦτο γὰρ ἠνέξατο εἰπών, «καὶ ἔτι λαλεῖ»· τουτέστιν, ἀνεῖλεν αὐτόν, ἀλλὰ οὐ συνανείλεν αὐτῷ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν· οὐ τέθνηκεν ἐκεῖνος· οὐκοῦν οὐδὲ ὑμεῖς τεθνήξεσθε. Ὅσῳ γὰρ ἂν τις χαλεπώτερα πάθῃ, τοσοῦτῳ ἢ δόξα μείζων. Πῶς οὖν ἔτι γὰρ λαλεῖ; Τοῦτο καὶ τοῦ ζῆν
 25 σημεῖόν ἐστι, καὶ τοῦ παρὰ πάντων ἄδεσθαι, θαυμάζεσθαι καὶ μακαρίζεσθαι· ὁ γὰρ παραινῶν τοῖς ἄλλοις δικαίοις εἶναι, λαλεῖ. Οὐ τοσοῦτον γὰρ ἀνύει λόγος, ὅσον τὸ πάθος τὸ ἐκείνου. Ὡσπερ οὖν ὁ οὐρανὸς φαινόμενος μόνον λαλεῖ, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μνημονευόμε-

νεύθηκε. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔκανε χωρὶς νὰ τὰ δῆ σὲ κανέναν. Πράγματι, σὲ ποιόν τὰ εἶδε καὶ ἔτσι τίμησε τὸν Θεό; στὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα του; Ὅμως ἐκεῖνοι ἐξύβρισαν τὸν Θεὸ γιὰ τὶς εὐεργεσίες του. Τὰ εἶδε στὸν ἀδελφὸ του; Ὅμως καὶ αὐτὸς τὸν περιφρόνησε. Ἐπομένως, μόνος του βρῆκε τὸ καλὸ. Καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἄξιος τόσο μεγάλης τιμῆς, τί λοιπὸν παθαίνει; Φονεύεται. Ἐπειτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον ἀναφέρει, λέγοντας· «γιὰ τὴν πίστι του αὐτῆ, τοῦ δόθηκε ἡ μαρτυρία ἀπὸ τὸν Θεὸ ὅτι εἶναι δίκαιος, διότι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν μαρτυρία γιὰ τὰ δῶρα τοῦ Ἰαβὲλ ὅτι τὰ δέχθηκε· καὶ γιὰ τὴν πίστι του αὐτῆ, ἂν καὶ πέθανε ἐγκωμιάζεται ἀκόμη»⁴. Καὶ μὲ ποιὸν ἄλλο τρόπο δόθηκε ἡ μαρτυρία ὅτι εἶναι δίκαιος; Λέγεται ὅτι κατέβηκε φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ κατέκαυσε τὰ θυσιαζόμενα· διότι, ἀντὶ νὰ πῆ, ἔρριξε ὁ Κύριος ἀγαθὸ βλέμμα στὸν Ἰαβὲλ καὶ στὶς θυσίες του, εἶπε, «καὶ κατέκαυσε τὰ θυσιαζόμενα μὲ τὴ φωτιὰ ποὺ ἔστειλε». Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις ὡμολόγησε ὅτι εἶναι δίκαιος, καὶ ἔβλεπε ὅτι ἐξ αἰτίας του φονευόταν, δὲν τὸν ὑπερασπίσθηκε, ἀλλὰ τὸν ἄφησε ἀνυπεράσπιστο.

2. Μὲ σὰς ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Πῶς δηλαδὴ εἶναι τὸ ἴδιο, ἀφοῦ ἐσεῖς ἔχετε καὶ προφητεῖς καὶ παραδείγματα καὶ παροτρύνσεις μύριες, καὶ σημεῖα καὶ θαύματα ποὺ ἔγιναν; Ὡστε ἐκεῖνο πράγματι ἦταν πίστις. Διότι ποιά θαύματα εἶδε ἐκεῖνος γιὰ νὰ πιστέψῃ, ὅτι θ' ἀνταμειφθῆ γιὰ τὰ καλά του ἔργα; Δὲν προτίμησε τὴν ἀρετὴ ὁρμώμενος μόνον ἀπὸ τὴν πίστι; Τί σημαίνει, «καὶ γιὰ τὴν πίστι του αὐτῆ, ἂν καὶ πέθανε ἀκόμα ὀμιλεῖ»; Γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀπογοητεύσῃ τελείως, δείχνει ὅτι ὁ Ἰαβὲλ ἀπήλαυσε ἓνα μέρος τῆς ἀμοιβῆς. Πῶς; Τὰ ἐγκώμια γι' αὐτόν, λέγει, εἶναι πολὺ μεγάλα· διότι αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «καὶ ἀκόμα ὀμιλεῖ» δηλαδή, τὸν ἐφόνευσε, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐφόνευσε μαζί του τὴ δόξα καὶ τὴν τιμὴ· δὲν πέθανε ἐκεῖνος. Ἄρα, οὔτε ἐσεῖς θὰ πεθάνετε. Διότι, ὅσο μεγαλύτερα εἶναι τὰ παθήματα, τόσο μεγαλύτερη θὰ εἶναι καὶ ἡ δόξα. Πῶς λοιπὸν ἀκόμη καὶ τῶρα ὀμιλεῖ; Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις καὶ τοῦ ὅτι ζῆ καὶ τοῦ ὅτι ἀπὸ ὄλους δοξάζεται καὶ θαυμάζεται καὶ μακαρίζεται· διότι, ὅποιος προτρέπει τοὺς ἄλλους νὰ εἶναι δίκαιοι, ὀμιλεῖ. Διότι κανένας λόγος δὲν κατορθώνει τόσο μεγάλα πράγματα, ὅσο τὸ πάθος ἐκεῖνου. Ὅπως λοιπὸν ὁ οὐρανὸς ὀμιλεῖ καὶ μόνον μὲ τὸ ὅτι φαίνεται, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ὀμιλεῖ ὅταν μνημονεύεται. Δὲν θὰ καθίστατο τόσο θαυ-

νος. Οὐκ ἄν, εἰ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν, οὐκ ἄν, εἰ μυρίας ἔσχε γλώσσας, καὶ ἔζη, οὕτως ἐθαυμάζετο ὡς νῦν. Τουτέστιν, οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα γίνεται οὐδὲ ἀπλῶς, οὐδὲ παρέρχεται.

«Πίστει Ἐνώχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον· καὶ οὐχ εὐρί-
5 σκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός· πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐ-
τοῦ μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι τῷ Θεῷ. Χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύ-
νατον εὐαρεστήσαι· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ πρῶτον τὸν προσερχόμενον
τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνε-
ται». Οὗτος μείζονα πίστιν τοῦ Ἄβελ ἐπεδείξατο. Τί δῆποτε; Ὅτι
10 εἰ καὶ μετ' ἐκεῖνον γέγονεν, ἀλλὰ τὰ εἰς ἐκεῖνον γενόμενα ἱκανὰ ἦν
αὐτὸν ἀποστρέψαι. Πῶς; Προήδει ὁ Θεὸς ὅτι ἀπολεῖται· εἶπε γὰρ
τῷ Κάϊν· ἡμαρτες, μὴ προσθῆς ἔτι. Ἐτιμήθη παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἤμυ-
νεν αὐτῷ. Καὶ οὐδὲ τοῦτο εἰς ραθυμίαν ἐνέβαλεν· οὐκ εἶπε πρὸς
ἑαυτὸν, 'Τίς χρεῖα πόνων καὶ κινδύνων; Ὁ Ἄβελ ἐτίμησε τὸν
15 Θεὸν καὶ οὐκ ἤμυνεν αὐτῷ. Τί γὰρ ὄφελος τῷ ἀπελθόντι τῆς τι-
μωρίας τῆς τοῦ ἀδελφοῦ; Τί δὲ ἐκεῖθεν ἀπόνασθαι αὐτὸν δυνατόν;
Θῶμεν ὅτι χαλεπὴν δίδωσι δίκην· τί πρὸς τὸν ἀνηρημένον; Οὐδὲν
τοιούτου οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὑπερβάς,
ἔγνω ὅτι, εἰ Θεὸς ἔστι, πάντως καὶ ἀνταποδότης ἐστί· καίτοι οὐπω
20 οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως ἤδεισαν.

Εἰ δὲ οἱ μηδὲν μηδέπω περὶ ἀναστάσεως εἰδότες, ἀλλὰ καὶ
ἐνταῦθα τάναντία ὀρῶντες οὕτως εὐηρέστησαν, πόσω μᾶλλον
ἡμεῖς; Οὔτε γὰρ περὶ ἀναστάσεως ἤδεισαν ἐκεῖνοι, οὔτε εἰς παρα-
δείγματα εἶχον ἰδεῖν. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο αὐτὸν εὐαρεστήσαι ἐποίη-
25 σε, τὸ μηδὲν αὐτὸν ἀπολαβεῖν. Εἶπε δὲ μοι· ἤδει ὅτι μισθαποδότης
ἐστὶν ὁ Θεός. Πόθεν; Οὐπω γὰρ οὐδὲ τῷ Ἄβελ ἀπέδωκεν. Ὡστε
ὁ λογισμὸς ἕτερα ὑπέβαλλεν, ἢ δὲ πίστις τὰ ἐναντία τῶν ὀρωμέ-
νων. Κἂν ὑμεῖς οὖν, φησὶν, ὀρᾶτε μηδὲν ἐνταῦθα ἀπολαμβάνοντας
ὑμᾶς, μὴ θορυβεῖσθε. Πῶς δὲ πίστει μετετέθη ὁ Ἐνώχ; Ὅτι τῆς
30 μεταθέσεως ἢ εὐαρέστησις αἰτία, τῆς δὲ εὐαρεστήσεως ἢ πίστις.

μαστός, ἂν γνωστοποιούσε τὸν ἑαυτό του, ἢ ἂν εἶχε μύριες γλῶσσες καὶ ζοῦσε, ὅσο τώρα. Δηλαδή, δὲν γίνονται αὐτὰ χωρὶς τιμωρία οὔτε στήν τύχη, οὔτε παρέρχονται.

«Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του ὁ Ἐνώχ μετατέθηκε ζωντανός, γὰρ νὰ μὴ γνωρίση τὸν θάνατο, καὶ δὲν τὸν ἔβρισκαν ἐδῶ, διότι ὁ Θεὸς τὸν μετέθεσε. Πρὶν μετατεθῆ εἶχε δοθῆ μαρτυρία ὅτι εἶχε εὐαρεστήσει τὸν Θεό· χωρὶς πίστι εἶναι ἀδύνατο νὰ εὐαρεστήσῃ κανεὶς τὸν Θεό. Διότι ἐκεῖνος πού προσέρχεται στὸν Θεό πρέπει νὰ πιστέψῃ πρῶτα, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, καὶ ὁ Θεὸς ἀμείβει ἐκείνους πού ψάχνουν νὰ τὸν βροῦν». Αὐτὸς ἔδειξε μεγαλύτερη πίστι ἀπὸ τὸν Ἄβελ. Γιατί ἀραγε; Διότι, ἂν καὶ ἔζησε μετὰ ἀπὸ ἐκείνον, ὅμως ἐκεῖνα πού συνέβηκαν σ' ἐκείνον ἦταν ἱκανὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸν Θεό. Πῶς; Γνώριζε ἀπὸ πρὶν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ χαθῆ· διότι εἶπε στὸν Κάιν· «ἀμαρτήσες, μὴ προσθέσης καὶ ἄλλη ἀμαρτία». Τιμήθηκε ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν Ἄβελ, δὲν τὸν βοήθησε ὅμως ὁ Θεός. Καὶ οὔτε αὐτὸ τὸν ἔκανε ἀδιάφορο. Δὲν εἶπε στὸν ἑαυτό του· 'Τί χρειάζονται οἱ κόποι καὶ οἱ κίνδυνοι; ὁ Ἄβελ τίμησε τὸν Θεὸ καὶ δὲν τὸν βοήθησε. Διότι ποιό τὸ ὄφελος στὸν Ἄβελ πού πέθανε ἀπὸ τὴν τιμωρία τοῦ ἀδελφοῦ του; καὶ τί ὠφέλεια θὰ μπορούσε νὰ ἔχῃ ἀπὸ αὐτό; Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι τιμωρεῖται φοβερά. Ποιό τὸ ὄφελος γιὰ ἐκείνον πού φονεύθηκε;' Τίποτε τέτοιο οὔτε εἶπε οὔτε σκέφθηκε, ἀλλὰ, ἀφοῦ τὰ ξεπέρασε ὅλα αὐτά, πίστεψε, ὅτι, ἂν ὑπάρχῃ Θεός, ὅπωςδήποτε εἶναι καὶ ἀνταποδότης. Ἄν καὶ βέβαια δὲν γνώριζαν ἀκόμη τίποτε περὶ ἀναστάσεως.

Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι πού δὲν γνώρισαν ποτὲ κάτι περὶ ἀναστάσεως, ἀλλὰ καὶ βλέποντας ἐδῶ νὰ συμβαίνουν τὰ ἀντίθετα, τόσο πολὺ εὐαρέστησαν τὸν Θεό, πόσο περισσότερο πρέπει ἐμεῖς; Διότι ἐκεῖνοι οὔτε γιὰ τὴν ἀνάστασι ἤξεραν, οὔτε παραδείγματα εἶχαν νὰ μιμηθοῦν. Αὐτὸ λοιπὸν ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα τὸν ἔκανε νὰ εὐαρεστήσῃ τὸν Θεό, τὸ ὅτι δὲν ἀπήλαυσε αὐτὸς τίποτε. Πές μου λοιπὸν· γνώριζε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μισθαποδότης. Ἀπὸ ποῦ; Διότι οὔτε στὸν Ἄβελ ἀνταπέδωσε ἀκόμη τίς ἀμοιβές. Ὡστε ὁ λογισμὸς ἄλλα ὑπαγόρευε, ἢ πίστις ὅμως τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔβλεπε. Καὶ ἐσεῖς λοιπὸν, λέγει, ἂν βλέπετε ὅτι τίποτε ἐδῶ δὲν ἀπολαμβάνετε, μὴν ταρασσεσθε. Πῶς ὅμως ὁ Ἐνώχ μετατέθηκε ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του; Διότι αἰτία τῆς μεταστάσεώς του ἦταν ἡ εὐαρέστησις,

Εἰ γὰρ μὴ ἤδει ὅτι λήψεται ἀμοιβάς, πῶς εὐηρέσται; Χωρὶς δὲ πί-
 στεως ἀδύνατον εὐαρεστήσαι. Πῶς; Ἐὰν γὰρ τις πιστεύσῃ εἶναι
 Θεὸν καὶ ἀντίδοσιν, ἔξει τὰς ἀμοιβάς. Ἐντεῦθεν οὖν ἡ εὐαρέστησις.
 Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστιν, οὐ τὸ
 5 'τί ἔστιν'. Εἰ δὲ τό, ὅτι ἔστι, πίστεως καὶ οὐ λογισμῶν δεῖται, τό,
 'τί ἔστι', λογισμῶ καταλαβεῖν δυνατόν; Εἰ ὅτι μισθαποδότης ἐστί,
 πίστεως χρεῖαν ἔχει, καὶ οὐ λογισμῶν, πῶς τὰ τῆς οὐσίας λογισμῶ
 περιλαβεῖν ἔνι; ποῖος γὰρ δυνήσεται λογισμὸς ἐφικέσθαι τούτων;
 Τινὲς γὰρ αὐτόματά φασιν ἄγεσθαι τὰ ὄντα. Ὅρας ὅτι, ἂν μὴ πι-
 10 στεύωμεν περὶ πάντα, οὐ περὶ τὴν ἀντίδοσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ
 αὐτὸ τὸ εἶναι Θεόν, οἴχεται ἡμῖν τὰ πάντα;

Πολλοὶ δὲ ζητοῦσι ποῦ μετετέθη ὁ Ἐνώχ καὶ διὰ τί μετετέ-
 θη, καὶ διὰ τί οὐκ ἀπέθανεν οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ Ἡλίας, καὶ εἰ ἔτι
 ζῶσι, πῶς ζῶσι καὶ ἐν ποίῳ σχῆματί εἰσιν. Ἀλλὰ περιττὸν πάντη
 15 τὸ ταῦτα ζητεῖν. Ὅτι μὲν γὰρ μετετέθη οὗτος καὶ ὅτι ἀνεληφθῆ
 ἐκεῖνος, εἶπον αἱ Γραφαί, ποῦ δὲ εἰσιν καὶ πῶς εἰσιν, οὐκέτι προσέ-
 θηκαν· οὐδὲν γὰρ πλέον τῶν ἀναγκαίων λέγουσι. Τοῦτο μὲν γὰρ
 γέγονε, λέγω δὲ τὸ τῆς μεταθέσεως, ἐκ προοιμίων εὐθέως, ὅπως ἡ
 ἀνθρωπίνη φύσις ἐλπίδα λάβῃ τῆς καταλύσεως τοῦ θανάτου καὶ
 20 τῆς καθαιρέσεως τῆς τυραννίδος τῆς διαβολικῆς, καὶ ὅτι παραλυ-
 θήσεται ὁ θάνατος· μετετέθη γὰρ οὐ νεκρός, ἀλλὰ τοῦ μὴ ἰδεῖν θά-
 νατον. Διὰ τοῦτο προσέθηκε, «ζῶν μετετέθη», ὅτι εὐηρέστησε. Κα-
 θάπερ γὰρ τις ἀπειλήσας πατὴρ υἱῷ, βούλεται μὲν εὐθέως ἀνεῖναι
 τὴν ἀπειλήν, ὅταν ἀπειλήσῃ, ἀνέχεται δὲ καὶ καρτερεῖ, ἵνα τέως
 25 αὐτὸν σωφρονίσῃ καὶ νουθετήσῃ, ἀφείς βεβαίαν μένειν τὴν ἀπει-
 λήν· οὕτω καὶ ὁ Θεός, σχεδὸν εἰπεῖν ἀνθρωπίνως, οὐκ ἀκαρτέρη-
 σεν, ἀλλ' εὐθέως ἔδειξεν, ὅτι λέλυται ὁ θάνατος. Καὶ πρῶτον ἀφή-
 σι τὸν θάνατον εἰς τὸν δίκαιον γενέσθαι, φοβῆσαι βουλόμενος διὰ
 τοῦ παιδὸς τὸν πατέρα. Θέλων γὰρ δεῖξαι, ὅτι ὄντως ἐστὶν ἡ ἀπό-
 30 φασις βεβαία, οὐ τοὺς κακοὺς εὐθέως, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐαρεστήσαν-

καὶ τῆς εὐαρεστήσεως ἢ πίστις. Διότι, ἐὰν δὲν ἤξερε ὅτι θὰ ἀμειφθῆ, πῶς τὸν εὐαρέστησε; Χωρὶς τὴν πίστι εἶναι ἀδύνατο νὰ εὐαρεστήσῃ κανεὶς τὸν Θεό. Πῶς; Ἐὰν δηλαδὴ κάποιος πιστέψῃ ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ ἀνταπόδοσις, θὰ λάβῃ τὶς ἀμοιβές. Ἀπὸ ἐδῶ λοιπὸν προέρχεται ἡ εὐαρέστησις. Διότι πρέπει νὰ πιστέψῃ αὐτὸς ποῦ προσέρχεται στὸν Θεὸ ὅτι ὑπάρχει, ὄχι τὸ τί εἶναι. Καὶ ἂν τὸ ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεὸς χρειάζεται πίστι καὶ ὄχι λογισμοὺς γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃ κανεὶς, εἶναι δυνατὸ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς μὲ τὸ λογικὸ τὸ, τί εἶναι; Ἐὰν τὸ ὅτι εἶναι μισθαποδότης χρειάζεται πίστι καὶ ὄχι λογισμοὺς, πῶς τὰ τῆς οὐσίας του εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ κατανοήσῃ κανεὶς μὲ τοὺς λογισμοὺς; Διότι ποιὸς νοῦς θὰ μπορέσῃ νὰ τὰ κατανοήσῃ αὐτά; Καθόσον μερικοὶ λένε, ὅτι τὰ ὄντα ἔρχονται στὴν ὑπαρξὴ αὐτόματα. Βλέπεις ὅτι, ἂν δὲν τὰ πιστεύουμε ὅλα, ὄχι μόνον τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀνταπόδοσι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι ὑπάρχει Θεός, καταρρέει ὅλο τὸ οἰκοδόμημα τῆς πίστεως;

Πολλοὶ ὅμως θέλουν νὰ μάθουν ποῦ μετατέθηκε ὁ Ἐνώχ, καὶ γιατί μετατέθηκε καὶ γιατί δὲν πέθανε οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ Ἡλίας, καὶ ἐὰν ἀκόμη ζοῦν, πῶς ζοῦν καὶ μὲ ποιά μορφή εἶναι. Ἄλλ' εἶναι ἐντελῶς περιττὴ ἡ ἀναζήτησις αὐτῆ. Διότι, τὸ ὅτι ὁ Ἐνώχ μετατέθηκε καὶ ὁ Ἡλίας ἀναλήφθηκε, τὸ εἶπαν οἱ Γραφεῖς, ποῦ ὅμως εἶναι καὶ πῶς εἶναι δὲν τὸ πρόσθεσαν· διότι τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα δὲν λένε. Καὶ αὐτὸ ἔχει γίνεῖ, ἐννοῶ ἡ μετὰθεσίς του, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, γιὰ νὰ λάβῃ ἡ ἀνθρώπινη φύσις τὴν ἐλπίδα τῆς καταλύσεως τοῦ θανάτου καὶ τῆς καταργήσεως τῆς διαβολικῆς ἐξουσίας, καὶ ὅτι ὁ θάνατος θὰ παραλυθῆ· διότι μετατέθηκε ὄχι νεκρός, ἀλλὰ χωρὶς νὰ γνωρίσῃ θάνατο. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «μετατέθηκε ζωντανός, ἐπειδὴ εὐαρέστησε τὸν Θεό». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κάποιος πατέρας ποῦ θέλει ν' ἀπειλήσῃ τὸν υἱὸ του, θέλει ἀμέσως νὰ προχωρήσῃ στὴν ἀπειλή, ὅταν συμβῆ ν' ἀπειλήσῃ, ἀνέχεται ὅμως καὶ περιμένει, γιὰ νὰ τὸν σωφρονίσῃ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ νὰ τὸν νουθετήσῃ, ἀφήνοντας νὰ μένῃ σίγουρη ἡ ἀπειλή· ἔτσι καὶ ὁ Θεός, γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε ἀνθρώπινα, δὲν περίμενε, ἀλλ' ἀμέσως ἔδειξε ὅτι ἔχει καταργηθῆ ὁ θάνατος. Καὶ πρῶτα ἀφήνει νὰ πεθάνῃ ὁ δίκαιος, θέλοντας νὰ ἐκφοβίσῃ τὸν πατέρα μὲ τὸν θάνατο τοῦ υἱοῦ. Θέλοντας δηλαδὴ νὰ δείξῃ, ὅτι πράγματι ἡ ἀπόφασις εἶναι σταθερὴ, δὲν τιμώρησε ἀμέσως τοὺς κακοὺς, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸν ποῦ τὸν εὐαρέ-

τα υπέβαλε τῇ τιμωρίᾳ, τὸν μακάριον ἐκεῖνον τὸν Ἄβελ λέγω· καὶ σχεδὸν μετὰ τοῦτον εὐθέως μετέθηκε τὸν Ἐνώχ ζῶντα. Καὶ οὐκ ἀνέστησεν ἐκεῖνον, ἵνα μὴ θαρρήσωσιν εὐθέως, ἀλλὰ μετέθηκε τοῦτον ζῶντα, διὰ μὲν τοῦ Ἄβελ φοβήσας, διὰ δὲ τούτου δοὺς
5 ζῆλον τοῦ εὐαρεστεῖν αὐτῶ. Ὡστε οἱ αὐτόματα πάντα ἀγεσθαι καὶ φέρεσθαι λέγοντες, καὶ μὴ προσδοκῶντες ἀντίδοσιν, οὐκ εὐαρεστοῦσιν, ὡσπερ οὐδὲ οἱ Ἕλληνες. Τοῖς γὰρ ἐκζητοῦσιν αὐτὸν δι' ἔργων καὶ διὰ τῆς γνώσεως μισθαποδότης γίνεται.

3. Ἐπεὶ οὖν ἔχομεν μισθαποδότην, πάντα πράττωμεν, ὥστε μὴ
10 ἀποστερηθῆναι τῶν μισθῶν τῶν ἐπὶ τῇ ἀρετῇ· καὶ γὰρ πολλῶν δακρύων ἄξιον τοιαύτης ἀμοιβῆς ὑπεριδεῖν, τοιαύτης ἀντιδόσεως καταφρονῆσαι. Ὡσπερ γὰρ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται, οὕτω τοῖς μὴ ζητοῦσι τὸ ἐναντίον· «ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε», φησί. Πῶς δὲ ἔστι τὸν Κύριον εὐρεῖν; Ἐννόησον πῶς εὐρίσκεται
15 τὸ χρυσίον, μετὰ πολλοῦ πόνου. «Ταῖς χερσὶ μου», φησί, «νυκτὸς ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠπατήθην». Τουτέστιν, ὡσπερ τὸ ἀπολωλὸς ζητοῦμεν, οὕτω τὸν Θεὸν ζητήσωμεν. Οὐχὶ τὸν νοῦν ἐκεῖ συστρέφομεν; οὐχὶ πάντας ἐξετάζομεν; οὐχὶ ἀποδημίαν ποιούμεθα; οὐχὶ χρήματα ἐπαγγελλόμεθα; Οἶον, ἔστω τις ἡμῖν υἱὸς ἀπολωλός·
20 τί οὐ περινοστοῦμεν; Οὐχὶ καὶ χρήματα καὶ οἰκίας καὶ πάντα δεύτερα τιθέμεθα τῆς εὐρέσεως; Κἂν εὐρωμεν, κατέχομεν, οὐκ ἐπισφίγομεν, οὐκ ἐγκαταλιμπάνομεν. Καὶ μέλλοντες ζητεῖν, πάντα πραγματευόμεθα, ὥστε εὐρεῖν τὸ ζητούμενον· πόσῳ δὲ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο χρῆ ποιεῖν, ὡσπερ τι τῶν ἀναγκαίων ζητοῦντας; Μᾶλ-
25 λον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενεῖς ἐσμεν, κἂν ὡς τὰ χρήματά σου ζητεῖς, ἢ τὸν υἱόν, ζήτησον τὸν Θεόν. Οὐχὶ ἀποδημεῖς ὑπὲρ τούτου; Ἄρα οὐκ ἀπεδήμησάς ποτε ὑπὲρ χρημάτων; οὐχὶ πάντα περιεργάζῃ; οὐχ ὅταν εὐρης, τότε θαρ-

5. Ματθ. 7,7.

6. Ψαλμ. 76,3.

στησε επέβαλε τὴν τιμωρία, ἐνοῶ τὸν μακάριο ἐκεῖνον τὸν Ἰαβελ· καὶ σχεδὸν ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτὸν μετέθεσε τὸν Ἐνώχ ζωντανό. Καὶ δὲν ἀνέστησε τὸν Ἰαβελ, γιὰ νὰ μὴ πάρουν ἀμέσως θάρρος, ἀλλὰ μετέθεσε ζωντανὸ τὸν Ἐνώχ, ὥστε μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ πρὸς τὸν Ἰαβελ νὰ ἐκφοβίση, ἐνῶ μὲ τὴν μετάθεσι τοῦ Ἐνώχ νὰ τοὺς κἀνη μὲ ζῆλο νὰ τὸν εὐαρεστοῦν. ἸΑρα αὐτοὶ ποὺ λένε, ὅτι ὄλα ἀγονται καὶ φέρονται αὐτόματα, καὶ δὲν περιμένουν ἀνταπόδοσι, δὲν εὐαρεστοῦν τὸν Θεό, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε οἱ Ἕλληνες. Διότι ὁ Θεὸς γίνεται μισθαποδότης σ' ὄσους τὸν ἀναζητοῦν διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς γνώσεως.

3. ἸΑφοῦ λοιπὸν ἔχουμε μισθαποδότη, ἅς τὰ κάμνουμε ὄλα, γιὰ νὰ μὴν στερηθοῦμε τοὺς μισθοὺς ποὺ δίνονται ὡς ἀμοιβὴ γιὰ τὴν ἀρετὴ· καθόσον εἶναι ἄξια πολλῶν δακρύων ἢ περιφρόνησις μιᾶς τέτοιας ἀμοιβῆς, ἢ περιφρόνησις μιᾶς τέτοιας ἀνταποδόσεως. Διότι, ὅπως σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀναζητοῦν γίνεται μισθαποδότης, ἔτσι σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν τὸν ἀναζητοῦν γίνεται τιμωρός· «ζητεῖτε καὶ θὰ βρῆτε»⁵, λέγει. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ βρῆ κανεὶς τὸν Κύριο; Σκέψου, πῶς βρίσκεται τὸ χρυσάφι· βρίσκεται μὲ πολὺ κόπο. «Εἶχα τὰ χέρια μου», λέγει, «κύψωμένα ἱκετευτικὰ προστὰ τοῦ κατὰ τὴν νύκτα, καὶ δὲν διαψεύσθηκα οἱ ἐλπίδες μου»⁶. Δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς ἀναζητοῦμε τὸ ἀπολωλός, ἔτσι ἅς ἀναζητήσουμε τὸν Θεό. Δὲν περιστρέφουμε συνεχῶς ἐκεῖ τὸν νοῦ; δὲν ἐρωτοῦμε ὄλους; δὲν πηγαίνουμε σὲ ἄλλα μέρη; δὲν ὑποσχόμαστε χρήματα; Γιὰ παράδειγμα, ἅς ὑποθέσουμε ὅτι ἔχουμε χάσει κάποιον παιδί μας· τί δὲν κάνουμε; ποιά γῆ, ποιά θάλασσα δὲν περιερχόμαστε; Καὶ δὲν θεωροῦμε δευτερεύοντα καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σπίτια καὶ ὄλα τὰ ἄλλα προστὰ στὴν εὕρεσι τοῦ παιδιοῦ μας; Κι' ἂν τὸ βροῦμε, τὸ κρατοῦμε, τὸ σφίγγουμε στὴν ἀγκαλιά μας, δὲν τὸ ἐγκαταλείπουμε. Κι' ὄταν ἀναζητοῦμε κάτι, κάμνουμε τὰ πάντα, γιὰ νὰ βροῦμε αὐτὸ ποὺ ἀναζητοῦμε· πόσο μᾶλλον πρέπει νὰ τὸ κάνουμε αὐτὸ προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ, σὰν ν' ἀναζητοῦμε κάτι ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα; ἸΑ καλότερα ὄχι τόσο, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερο. Πλὴν ὄμως, ἐπειδὴ εἶμαστε ἀδύναμοι, τουλάχιστον ὄπως ἀναζητεῖς τὰ χρήματά σου ἢ τὸ παιδί σου, ἔτσι ἀναζήτησε τὸν Θεό. Δὲν ἀποδημεῖς γιὰ χάρι του; ἸΑραγε δὲν ἀποδήμησες ποτὲ γιὰ χρήματα; δὲν τὰ ἐρευνᾷς ὄλα μὲ προσοχή; Δὲν ἔχεις μεγαλύτερο θάρρος ὄταν τὰ βρῆς; «Ζητεῖτε»,

ρεῖς; «Ζητεῖτε», φησί, «καὶ εὐρήσετε». Τὰ γὰρ ζητούμενα πολλῆς δεῖται μερίμνης, καὶ μάλιστα ἐπὶ Θεοῦ· πολλὰ γὰρ τὰ κωλύματα, πολλὰ τὰ ἐπισκοτοῦντα, πολλὰ τὰ εἴργοντα ἡμῶν τὴν αἴσθησιν.

Ὡσπερ γὰρ ὁ ἥλιος ἐστὶ δῆλος καὶ εἰς μέσον πᾶσι πρόκειται, 5 καὶ οὐ δεόμεθα τοῦ ζητεῖν αὐτόν, ἂν μέντοι κατορύζωμεν ἑαυτούς, κἂν πάντα περιστρέφωμεν, πολλοῦ δεόμεθα πόνου, ὥστε ἰδεῖν πρὸς τὸν ἥλιον· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἂν ἐν τῷ βυθῷ τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν πονηρῶν, ἂν ἐν τῷ σκότῳ τῶν παθῶν καὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων κατορύττωμεν ἑαυτούς, μόλις διαβλέπομεν, μόλις 10 ἀνακύπτομεν. Ὁ κάτω κατορωρυγμένος, ὅσῳ ἂν ἄνω βλέπη, τοσούτῳ πρὸς τὸν ἥλιον ἔρχεται. Ἀποτιναζώμεθα τοίνυν τὸν χοῦν, ἀναρρήξωμεν τὴν ἐπικειμένην ἡμῖν ἀχλύν· πυκνὴ τίς ἐστὶ καὶ στεγανή, καὶ οὐκ ἀφήσιν ἡμᾶς ἀναβλέψαι. Καὶ πῶς διαρρήγνυται, φησὶν, ἡ νεφέλη αὕτη; Ἐὰν ἐπισπασώμεθα τοῦ νοητοῦ ἡλίου τὰς 15 ἀκτῖνας, τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, ἂν τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν αἴρωμεν· «ἔπαρσις», φησί, «τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινῆ»· ἂν μετὰ τῶν χειρῶν καὶ τὸν νοῦν ἀναλάβωμεν. Ἴστε οἱ μεμνημένοι τί λέγω· τάχα δὲ καὶ ἐπιγινώσκετε τὸ λεχθὲν καὶ συνορᾶτε ὅπερ ἠνιξάμην.

20 Ἐπάρωμεν εἰς ὕψος τὴν διάνοιαν. Οἶδα πολλοὺς ἄνδρας ἐγώ, σχεδὸν κρεμαμένους ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πέρα τοῦ μέτρου τὰς χεῖρας ἀνατείνοντας, καὶ ἀθυμοῦντας ὅτι μὴ δυνατὸν μετεωρισθῆναι, καὶ οὕτως εὐχομένους μετὰ προθυμίας. Οὕτως ὑμᾶς εἶναι βούλομαι δεῖ· εἰ δὲ μὴ δεῖ, κἂν πλεονάκις· εἰ δὲ μὴ πλεονάκις, κἂν ὀλιγάκις, 25 κἂν ἐν ταῖς ἐωθιναῖς, κἂν ἐν ταῖς ἐσπεριναῖς. Εἶπε γάρ μοι, ἐκτείνειν τὰς χεῖρας οὐ δύνῃ; Ἐκτεῖνον τὴν προαίρεσιν ὅσον θέλεις· ταύτην ἐκτεῖνον κἂν εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν· κἂν αὐτῆς βουληθῆς τῆς κορυφῆς ἀψασθαι, κἂν ἀνωτέρω ἀνελθὼν ἐμπεριπατῆσαι, ἐξεστὶ σοι· παντὸς γὰρ πτεροῦ καὶ κουφότερος καὶ ὑψηλότερος ὁ ἡμέτερος νοῦς. 30 Ὄταν δὲ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος λάβῃ χάριν, βαβαί, πῶς ἐστὶ ταχύς, πῶς ὀξύς, πῶς πάντα περινοστεῖ, πῶς οὐ καταφέρεται οὐδὲ καταπίπτει πρὸς τὸ ἔδαφος! Ταῦτα κατασκευάσω-

λέγει, «καὶ θὰ βρῆτε». Πράγματι ἡ ἀναζήτησις χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια καὶ μάλιστα ἡ ἀναζήτησις τοῦ Θεοῦ· διότι εἶναι πολλὰ τὰ ἐμπόδια, πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐπισκοτιζοῦν τὴν ἀναζήτησι, πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ ἐμποδίζουν τὴν αἴσθησί μας.

“Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ ἥλιος εἶναι φανερός, βρίσκεται μπροστὰ σ’ ὄλους καὶ δὲν χρειάζεται νὰ τὸν ἀναζητοῦμε· ἂν ὁμως κατεβοῦμε κάπου μέσα στὴ γῆ, κι’ ἂν ὄλα τὰ ἀναποδογυρίσουμε, θὰ χρειασθοῦμε πολὺ κόπο γιὰ νὰ δοῦμε πρὸς τὸν ἥλιο· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ· ἂν θάπτομε τὸν ἑαυτό μας στὸν βυθὸ τῶν πονηρῶν ἐπιθυμιῶν, ἂν τὸν θάπτομε μέσα στὸ σκοτάδι τῶν παθῶν καὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, μόλις καὶ μετὰ βίας μπορούμε νὰ δοῦμε καὶ νὰ σηκώσουμε τὸ κεφάλι. Ὁ χωμένος μέσα σὲ λάκκο, ὅσο πιὸ πολὺ ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ἐπάνω, τόσο πιὸ πολὺ πλησιάζει πρὸς τὸν ἥλιο. Ἄς ἀποτινάξουμε λοιπὸν τὸ χῶμα, ἃς πετάξουμε ἀπὸ πάνω μας τὸ πυκνὸ σκοτάδι· εἶναι πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ δοῦμε καλά. Καὶ πῶς διασπᾶται ἡ νεφέλη αὐτὴ, λέγει; Ἐὰν ἐλκύσουμε πρὸς ἐμᾶς τὶς ἀκτῖνες τοῦ νοητοῦ ἡλίου, τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, ἂν ὑψώσουμε τὰ χέρια μας πρὸς τὸν οὐρανὸ· «ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου, θυσία ἑσπερινή»⁷, λέγει· ἂν μαζὶ μὲ τὰ χέρια ὑψώσουμε καὶ τὸν νοῦ. Καταλαβαίνετε οἱ μνημένοι τὰ λόγια μου. Ἴσως γνωρίζετε αὐτὸ ποὺ λέχθηκε καὶ ἀντιλαμβάνεσθε τὸν ὑπαινιγμό.

Ἄς ὑψώσουμε τὸν νοῦ. Γνωρίζω ἐγὼ πολλοὺς ἄνδρες, σχεδὸν κρεμασμένους ἀπὸ τὴ γῆ· τοὺς εἶδα μὲ ὑψωμένα τὰ χέρια πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ, νὰ εἶναι λυπημένοι, ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ ὑψωθοῦν πνευματικά, καὶ νὰ προσεύχωνται ἔτσι μὲ προθυμία. Ἐτσι θέλω νὰ εἴσθε πάντοτε ἐσεῖς· κι’ ἂν ὄχι πάντοτε, τουλάχιστο πάρα πολὺ συχνά· κι’ ἂν ὄχι πολὺ συχνά, τουλάχιστο μερικὲς φορές, τουλάχιστο κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ἐωθινῶν καὶ τῶν ἑσπερινῶν προσευχῶν. Διότι πές μου, δὲν μπορεῖς νὰ ὑψώσης τὰ χέρια; Ὑψωσε τὴν διάθεσι ὅσο θέλεις· αὐτὴν ὑψώσε τὴν μέχρι τὸν οὐρανὸ· κι’ ἂν θελήσης νὰ ἀγγίσης τὴν ἴδια τὴν κορυφὴ ἢ νὰ ἀνέβης καὶ νὰ περπατήσης ψηλότερα, μπορεῖς νὰ τὸ κάνης· διότι ὁ νοῦς μας εἶναι πιὸ ἀνάλαφρος καὶ πιὸ ὑψηλὸς ἀπὸ κάθε φτερό. Ὅταν μάλιστα λάβῃ καὶ τὴν χάρι τοῦ Πνεύματος, πῶ, πῶ, πόσο ταχὺς εἶναι τότε, πόσο διαπεραστικός, πῶς παντοῦ περιφέρεται, πῶς δὲν καταβυθίζεται καὶ δὲν πέφτει στὸ ἔδαφος! Τέτοια φτερὰ ἃς κατασκευάσουμε

μεν ἡμῖν τὰ πτερὰ, διὰ τούτων καὶ τὸ πέλαγος διαπτήναι δυνησόμεθα τοῦ κλύδωνος τοῦ παρόντος βίου. Τὰ ὀξύτατα τῶν ὀρνίθων, καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ πελάγη καὶ σκοπέλους ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ διίπταται ἄσινῃ.

5 Τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ νοῦς· ὅταν πτερωθῇ, ὅταν τῶν βιωτικῶν ἀποστῇ, οὐδὲν αὐτοῦ ἐπιλαβέσθαι δύναται, πάντων ἐστὶν ἀνώτερος, καὶ τῶν βελῶν τῶν πεπυρωμένων τοῦ διαβόλου. Οὐκ ἔστιν οὕτως εὐστοχος ὁ διάβολος, ὡς δυνηθῆναι τοῦ ὕψους ἐφικέσθαι, ἀλλὰ τί; Ἀφήσῃ μὲν τὰ βέλη· ἀναίσχυντος γάρ ἐστιν· οὐκ ἐπιτυγχάνει δέ, ἀλλ' ὑποστρέφει πρὸς αὐτὸν κενὸν τὸ βέλος, καὶ οὐ μόνον κενόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν· δεῖ γὰρ πάντως πληῆξαι τὸ παρ' αὐτοῦ πεμπόμενον. Ὡσπερ οὖν τὸ παρὰ ἀνθρώπων βληθέν, ἢ τὸ καθ' οὗ πέμπεται βάλλει, ἢ ὄρνεον ἢ τοῖχον ἢ ἱμάτιον ἢ ξύλον ἢ αὐτὸν τὸν ἀέρα διατέμνει, οὕτω καὶ τὸ τοῦ διαβόλου βέλος, δεῖ
15 μὲν πληῆξαι πάντως, ἂν δὲ τὸν βαλλόμενον μὴ πλήξῃ, πάντως τὸν πέμποντα ἐπληξῆ. Καὶ ἔστι πολλαχόθεν τοῦτο μαθεῖν, ὅτι, ὅταν ἡμεῖς μὴ πληγῶμεν, πάντως ἐκεῖνος πλήττεται· οἷόν τι λέγω· Ἐπεβούλευσε τῷ Ἰώβ, οὐκ ἐπληξεν αὐτόν, ἀλλ' ἐπλήγη αὐτός· ἐπεβούλευσε τῷ Παύλῳ, οὐκ ἐπληξεν αὐτόν, ἀλλ' ἐπλήγη αὐτός. Καὶ
20 πανταχοῦ τοῦτο ἔστιν, ἐὰν νήφωμεν, ἰδεῖν γινόμενον. Καὶ ὅταν μὲν γὰρ πλήξῃ, πλήττεται· πολλῶ δὲ πλέον, ὅτε κατ' ἐκείνου τοῖς ζήφουσι καὶ τῷ θυρεῷ τῆς πίστεως καθοπλίσαντες καὶ τειχίσαντες ἑαυτούς, ἐν ἀσφαλείᾳ διατηρῶμεν, ὥστε ἀνάλωτοι γίνεσθαι.

Βέλος δὲ ἐστὶ τοῦ διαβόλου ἐπιθυμία πονηρά. Ὁργὴ μάλιστα
25 πῦρ ἐστὶ, φλόξ ἐστὶ, συναρπάζει, ἀναιρεῖ, κατακαίει· ἀλλ' ἡμεῖς τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀνοχῇ αὐτὴν σβέσωμεν. Καθάπερ γὰρ πεπυρωμένος σίδηρος εἰς ὕδωρ βαφεῖς, τὸ πῦρ ἀπόλλυσιν, οὕτως ὀργὴ εἰς τὸν μακρόθυμον ἐμπεσοῦσα, οὐδὲν τὸν μακρόθυμον ἐβλαψεν, ἀλλὰ μᾶλλον ὠφέλησε, καὶ αὐτὸς διεκρατήθη πλέον. Οὐδὲν γὰρ μακρο-
30 θυμίας ἴσον· οὐδέποτε ὑβρίζεται ὁ τοιοῦτος· ἀλλ' ὥσπερ τὰ ἀδα-

για μᾶς, μ' αὐτὰ θὰ μπορέσουμε νὰ διαπλεύσουμε καὶ τὸ τρικυμισμένο πέλαγος τῆς παρούσας ζωῆς. Τὰ ταχύτερα ἀπὸ τὰ πτηνὰ διασχίζουν καὶ ὄρη καὶ φαράγγια καὶ πελάγη καὶ σκοπέλους μέσα σὲ ἐλάχιστο χρόνο καὶ χωρὶς καμμιά βλάβη.

Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ νοῦς· ὅταν φτερωθῆ, ὅταν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὶς βιωτικὲς μέρμινες, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τὸν σταματήσῃ, ἀνεβαίνει πάνω ἀπὸ ὄλα, καὶ αὐτὰ τὰ πυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου. Δὲν εἶναι τόσο εὐστοχος ὁ διάβολος, ὥστε νὰ μπορέσῃ νὰ φθάσῃ ψηλά, ἀλλὰ τί κάμνει; Ρίχνει βέβαια τὰ βέλη του, διότι εἶναι ἀδιάντροπος, ἀστοχεῖ ὅμως καὶ ἐπιστρέφει τὸ βέλος πρὸς αὐτὸν κενό, καὶ ὄχι μόνο κενό, ἀλλὰ καὶ πέφτει ἐπένω στὸ κεφάλι του· διότι πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ κτυπήσῃ κάτι τὸ βέλος πού στέλλεται ἀπ' αὐτόν. Ὅπως λοιπὸν τὸ βέλος πού ρίχνεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ κτυπᾶ ἐκεῖνο ἐναντίον τοῦ ὁποίου ρίπτεται, ἢ πτηνὸ ἢ τοῖχο ἢ ἔνδυμα ἢ ξύλο ἢ διασχίζει τὸν ἴδιο τὸν ἀέρα, ἔτσι καὶ τὸ βέλος τοῦ διαβόλου, πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ χτυπήσῃ κάποιον, κι' ἂν δὲν πετύχῃ ἐκεῖνον ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐξακοντίζεται, ὅπωςδήποτε τότε χτυπᾶ αὐτὸν πού τὸ ἐξφενδόνισε. Καὶ εἶναι δυνατὸ αὐτὸ νὰ τὸ διαπιστώσουμε ἀπὸ πολλὰ, ὅτι, ὅταν ἐμεῖς δὲν χτυπηθοῦμε, ὅπωςδήποτε τότε δέχεται ἐκεῖνος τὸ πλήγμα. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ πού λέγω. Ἐνήργησε δόλια κατὰ τοῦ Ἰώβ· δὲν τὸν χτύπησε, ἀλλὰ χτυπήθηκε ὁ ἴδιος. Ἐνήργησε δόλια καὶ κατὰ τοῦ Παύλου· δὲν τὸν πλήγωσε, ἀλλὰ χτυπήθηκε ὁ ἴδιος. Καὶ παντοῦ μποροῦμε νὰ δοῦμε νὰ συμβαίη αὐτό, ἐὰν εἴμαστε προσεκτικοί. Καὶ ὅταν δηλαδὴ θέλῃ νὰ χτυπήσῃ, δέχεται ὁ ἴδιος τὰ χτυπήματα, πολὺ περισσότερο δέχεται τὸ πλήγμα, ὅταν διατηροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀσφαλεῖς, ὥστε νὰ εἴμαστε ἄτρωτοι, ὀπλίζοντας καὶ περιτειχίζοντάς τους ἐναντίον του μὲ τὰ ξίφη καὶ τὸν θώρακα τῆς πίστεως.

Βέλος τοῦ διαβόλου εἶναι ἡ πονηρὴ ἐπιθυμία. Προπάντων ἡ ὄργη εἶναι φωτιά, εἶναι φλόγα, πού συναρπάζει, πού καταστρέφει καὶ κατακαίει· ἀλλὰ ἐμεῖς ἄς τὴν σβήσουμε μὲ τὴν μακροθυμία, μὲ τὴν ἀνοχή. Διότι, ὅπως ὁ πυρακτωμένος σίδηρος ὅταν βυθισθῆ σὲ νερὸ καταστρέφει τὴν φωτιά, ἔτσι καὶ ἡ ὄργη πού ἔπεσε στὸν μακρόθυμο δὲν τὸν ἐβλάψε, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ὠφέλησε, καὶ κατέστη περισσότερο ἀσφαλῆς. Διότι τίποτε δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν μακροθυμία. Ὁ μακρόθυμος ποτὲ δὲν προσβάλλεται· ἀλλὰ ὅπως τὰ ἀδαμά-

μάντινα σώματα οὐ πλήττεται, οὕτως οὐδὲ αἱ τοιαῦτα ψυχαί· ἀνώ-
 τεραι γὰρ τῶν βελῶν εἰσιν. Ὑψηλός ἐστι, καὶ οὕτως ὑψηλὸς ὁ μα-
 κρόθυμος, ὡς μὴ δέχεσθαι πληγὴν ἀπὸ τῆς βολῆς. Ὅταν ἀγριαίνῃ,
 σὺ γέλα· γέλα δὲ μὴ φανερώς, ὥστε μὴ παροξῦναι, ἀλλὰ γέλα κατὰ
 5 ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν παίδων, ὅταν πλήττωσιν
 ἡμᾶς μετὰ θυμοῦ, ὡς δὴ ἀμυνόμενοι, γελῶμεν. Ἐάν τοίνυν γελᾷσης,
 τοσοῦτον ἔσται σου κάκεινου τὸ μέσον, ὅσον παιδὸς καὶ ἀνδρός· ἂν
 δὲ ἀγριάνῃς, γέγονας παῖς· παίδων γὰρ ἀνοητότεροι οἱ ὀργιζόμενοι.
 Εἶπε δὴ μοι, ἂν ἀπίδῃ τις πρὸς παῖδα ἀγριαίνοντα, οὐχὶ καταγελαῖ;
 10 Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ὀργιζομένων συμβαῖνον ἔστιν ἰδεῖν· οἱ τοιοῦτοι
 καὶ ὀλιγόψυχοι, εἰ δὲ ὀλιγόψυχοι, καὶ ἄφρονες· «ὁ δὲ ὀλιγόψυχος»,
 φησὶν, «ἰσχυρῶς ἄφρων». Ὁ τοίνυν ἄφρων νήπιός ἐστι. «Καὶ ὁ
 μακρόθυμος», φησὶ, «πολὺς ἐν φρονήσει».

Ταύτην τοίνυν τὴν μακροθυμίαν μεταδιώκωμεν, ὅθεν πολλή
 15 τοῖς κατορθοῦσι σύνεσις περιγίνεται· ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμέ-
 νων ἡμῖν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις,
 νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ντινα σώματα δὲν πλήττονται, ἔτσι καὶ οἱ μακρόθυμες ψυχές· διότι εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ τὰ βέλη. Εἶναι ὑψηλὸς ὁ μακρόθυμος, καὶ τόσο ὑψηλός, ὥστε νὰ μὴν προσβάλλεται ἀπὸ τὸ βέλος. Ὅταν ἀγριεύη, ἐσὺ νὰ γελαῖς· νὰ γελαῖς ὄχι φανερά, γιὰ νὰ μὴ τὸν ἐξοργίσῃς, ἀλλὰ γέλα μέσα στὴν ψυχὴ σου ἐξ αἰτίας του. Διότι καὶ τὰ παιδιά, ὅταν μᾶς κτυποῦν μὲ θυμό, σὰν νὰ ἀμυνώμαστε, γελοῦμε. Ἐὰν λοιπὸν γελάσῃς, τόση θὰ εἶναι ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα σὲ σένα καὶ σ' ἐκεῖνον, ὅση ἀνάμεσα στὸ παιδί καὶ στὸν ἄνδρα· ἂν ὁμοίως ἐξαγριωθῆς, ἔχεις γίνῃ παιδί· διότι πῶς ἀνόητοι κι' ἀπὸ τὰ παιδιά εἶναι ὅσοι ὀργίζονται. Πές μοι λοιπὸν, ἐὰν κάποιος σὲ δῆ νὰ ὀργίζεσαι ἐναντίον τοῦ παιδιοῦ, δὲν θὰ σὲ περιγελάσῃ; Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ ὄσους ὀργίζονται· ὅσοι ὀργίζονται εἶναι καὶ ὀλιγόψυχοι, καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι ὀλιγόψυχοι, εἶναι καὶ ἀνόητοι· «ὁ ὀλιγόψυχος», λέγει, «εἶναι ὑπερβολικὰ ἀνόητος». Ὁ ἀνόητος λοιπὸν εἶναι νήπιος. «Καὶ ὁ μακρόθυμος», λέγει, «εἶναι πολὺ συνετός»⁸.

Αὐτὴν λοιπὸν τὴν μακροθυμίαν ἃς ἐπιδιώκουμε, ἀπὸ τὴν ὁποία παρέχεται πολλὴ σύνεσις σὲ ὄσους τὴν κατορθώνουν, γιὰ νὰ πετύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'

(Έβρ. 11,7-12)

«Πίστει χρηματισθείς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐ-
λαβηθείς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ·
δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης
ἐγένετο κληρονόμος».

5 1. «Πίστει», φησί, «χρηματισθείς Νῶε». Καθάπερ ὁ Υἱὸς τοῦ
Θεοῦ περὶ τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας διαλεγόμενος ἔλεγεν, «ἐν ταῖς
ἡμέραις τοῦ Νῶε ἐγάμουν καὶ ἐγαμίσκοντο», οὕτω καὶ οὕτως
φησιν. Εἰκότως δὲ αὐτοὺς οἰκείας εἰκόνας ἀνέμνησε· τὸ μὲν γὰρ
ὑπόδειγμα τοῦ Ἐνῶχ πίστεως ἦν ὑπόδειγμα μόνον, τὸ δὲ τοῦ Νῶε
10 καὶ ἀπιστίας. Αὕτη δέ ἐστιν ἀπηρτισμένη παράκλησις καὶ προτρο-
πή, ὅταν μὴ μόνον οἱ πιστεύσαντες εὐρίσκωνται εὐδοκιμοῦντες,
ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπιστοῦντες τάναντία πάσχοντες. Τί γὰρ φησι; «Πίστει
χρηματισθείς Νῶε». Τί ἐστὶ τοῦτο; Προλεχθὲν ἦν αὐτῷ, φησί.
«Χρηματισμὸν» δὲ τὴν προφητείαν καλεῖ· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ οὕτως
15 εἶπε· «καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος»· καὶ πάλιν·
καὶ τί λέγει ὁ χρηματισμὸς; Ὁρᾶς τοῦ Πνεύματος τὸ ἰσότημον;
Ὡσπερ γὰρ ὁ Θεὸς χρᾶ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τίνος δὲ
ἐνεκεν οὕτως εἶπεν; Ἴνα δείξῃ ὅτι ὁ χρηματισμὸς προφητεία ἐστί.

«Περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων», φησί· τουτέστι, τοῦ ὑετοῦ·
20 «εὐλαβηθείς κατεσκεύασε κιβωτόν». Ὁ μὲν λογισμὸς οὐδὲν τοιοῦ-
τον ὑπέβαλεν· ἐγάμουν γὰρ καὶ ἐγαμίσκοντο, ἀὴρ ἦν καθαρὸς,
σημεῖα οὐκ ἦν· ἀλλ' ὁμῶς ἐφοβήθη ἐκεῖνος· διὸ καὶ οὕτως εἶπε·

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'

(Έβρ. 11,7-12)

«Λόγω τῆς πίστεώς του ὁ Νῶε, ἀφοῦ εἰδοποιήθηκε γιὰ ἐκεῖνα πού ἀκόμη δὲν ἔβλεπε, καταλήφθηκε ἀπὸ εὐλαβῆ φόβο καὶ κατασκεύασε τὴν κιβωτὸ γιὰ νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν καταστροφὴ ἢ οἰκογένειά του. Μὲ τὴν πίστι του αὐτὴ κατέκρινε τὸν κόσμον καὶ ἔγινε κληρονόμος τῆς δικαιοσύνης πού παρέχεται διὰ τῆς πίστεως».

1. «Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του», λέγει, «εἰδοποιήθηκε μὲ προφητεία ὁ Νῶε». Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ συζητώντας γιὰ τὴ δική του παρουσία ἔλεγε, «κατὰ τὶς ἡμέρες τοῦ Νῶε νυμφεύονταν καὶ παντρεύονταν»¹, τὸ ἴδιο καὶ αὐτὸς λέγει· καὶ σωστὰ τοὺς ὑπενθύμισε γνωστὴ εἰκόνα· διότι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Ἐνῶχ ἦταν ὑπόδειγμα πίστεως μόνο, ἐνῶ τοῦ Νῶε καὶ ἀπιστίας. Αὐτὴ εἶναι ὀλοκληρωμένη παρηγοριὰ καὶ προτροπὴ, ὅταν ὄχι μόνο εὐδοκίμοῦν ἐκεῖνοι πού πίστεψαν, ἀλλὰ καὶ παθαίνουν τὰ ἀντίθετα ὅσοι δὲν πίστεψαν. Διότι τί λέγει; «Λόγω τῆς πίστεώς του εἰδοποιήθηκε ὁ Νῶε μὲ προφητεία». Τί σημαίνει αὐτό; Εἰδοποιήθηκε ἀπὸ πρὶν, λέγει. «Χρηματισμὸ» ὀνομάζει τὴν προφητεία· διότι ἄλλοῦ εἶπε· «καὶ τοῦ δόθηκε ἡ προφητεία ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»· καὶ πάλι· Καὶ τί λέγει ἡ προφητεία; Βλέπεις τὴν ἰσοτιμία τοῦ Πνεύματος; Διότι, ὅπως ὁ Θεὸς χρησιμοδοτεῖ, ἔτσι καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο μίλησε ἔτσι; Γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ «χρηματισμὸς» εἶναι προφητεία.

«Γιὰ ἐκεῖνα πού ἀκόμη δὲν φαίνονταν», λέγει· δηλαδή, γιὰ τὴ βροχὴ· «ἀπὸ εὐλαβῆ φόβο κατασκεύασε τὴν κιβωτό». Ὁ λογισμὸς βέβαια δὲν τοῦ ὑπαγόρευε κάτι τέτοιο. Καθόσον «νυμφεύονταν καὶ παντρεύονταν», ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν καθαρὴ, σημάδια βροχῆς δὲν ὑπῆρχαν· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος φοβήθηκε· γι' αὐτὸ καὶ εἶπε· «λόγω τῆς

«πίστει χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐβλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ». Πῶς; «Δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον». Ἔδειξε αὐτοὺς ἀξίους ὄντας κολάσεως, οἱ γε οὐδὲ διὰ τῆς κατασκευῆς ἐσωφρονίζοντο. «Καὶ 5 τῆς κατὰ πίστιν», φησί, «δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος»: τουτέστιν, ἀπὸ τούτου δίκαιος ἐφάνη, ἀπὸ τοῦ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ. Τοῦτο γὰρ ψυχῆς ἐστὶ γνησίως πρὸς αὐτὸν διακειμένης καὶ μηδὲν πιστότερον τῶν αὐτοῦ ρημάτων εἶναι κρινούσης, ὡσπεροῦν ἢ ἀπιστία τούναντιον. Ἡ δὲ πίστις εὐδηλον ὅτι δικαιοσύνην ἐργάζεται.

10 Ὡσπερ ἡμεῖς ἐχρηματίσθημεν περὶ γεέννης, οὕτω κάκεῖνος. Καίτοι γε ἐγεῖλτο τότε καὶ ὠνειδίζετο καὶ ἐχλευάζετο· ἀλλ' ὁμως πρὸς οὐδὲν τούτων εἶδε.

«Πίστει καλούμενος Ἀβραάμ, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν»· καὶ ἐξῆλθε μὴ ἐπί- 15 στάμενος ποῦ ἔρχεται. Πίστει παρώκησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς. Τίνα γὰρ εἶδεν, ἵνα ζηλώσῃ, εἶπέ μοι; Πατέρα Ἴβληνα εἶχε καὶ εἰδωλολάτριν, προφητῶν οὐκ ἠκηκόει, οὐδὲ ᾔδει ποῦ ἦρχετο. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τούτους 20 ἐώρων οἱ ἐξ Ἑβραίων πεπιστευκότες, ὡς μυρίων ἀπολαύσαντας ἀγαθῶν, δείκνυσιν ὅτι οὐδεὶς οὐδέπω οὐδὲν ἐκομίσατο, ἀλλὰ πάντες εἰσὶν ἀγέραστοι, καὶ ὅτι οὐδεὶς οὐδέπω ἐδέξατο τὰς ἀμοιβάς. Τῆς πατρίδος ἐκεῖνος καὶ τῆς οἰκίας ἐξέπεσε καὶ ἐξῆλθεν οὐκ εἰδὼς ποῦ ἔρχεται.

25 Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ αὐτός, ὅπου γε καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ οὕτω κατώκησεν; Ὅρῶν γοῦν ἐλεγχομένην τὴν ἐπαγγελίαν, οὐ κατενάρκησεν· εἶπε γάρ· «σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου». Εἶδε τὸν Υἱὸν ἐκεῖ κατοικοῦντα, καὶ ὁ ἐκγονος πάλιν εἶδεν ἑαυτὸν ἐν ἀλλοτρίᾳ κατοικοῦντα, καὶ οὐδὲν ἐθορυβήθη. Τὸ μὲν γὰρ 30 τοῦ Ἀβραάμ εἰκότως ἐγεγόνει, ἅτε μετὰ ταῦτα μελλούσης τῆς ἐπαγγελίας εἰς ἔργον ἐκβήσεσθαι εἰς τὸ γένος αὐτοῦ· καίτοι γε καὶ πρὸς αὐτὸν εἶρητο, ὅτι «σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου»· οὐ, διὰ τοῦ

πίστεώς του ὁ Νῶε ἔλαβε προμήνυμα γιὰ ἐκεῖνα ποῦ δὲν φαίνονταν ἀκόμη, καὶ ἀπὸ εὐλάβεια κατασκεύασε κιβωτό, γιὰ νὰ σωθῆ ἡ οἰκογένειά του». Πῶς; «Διὰ τῆς πίστεώς του κατέκρινε τὸν κόσμος». Ἐδειξε ὅτι αὐτοὶ ποῦ οὔτε μὲ τὴν κατασκευὴ τῆς κιβωτοῦ σωφρονίζονταν, ἦταν ἄξιοι τιμωρίας. «Καὶ ἐγίνε κληρονόμος τῆς δικαιοσύνης ποῦ παρέχεται διὰ τῆς πίστεως», λέγει· δηλαδὴ ἀπ' αὐτὸ φάνηκε δίκαιος, ἀπὸ τὸ ὅτι πίστεψε στὸν Θεό. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ψυχῆς πιστῆς στὸν Θεό, καὶ ποῦ τίποτε δὲν θεωρεῖ πῶς ἀξιόπιστο ἀπὸ τὰ λόγια του, ὅπως βέβαια ἢ ἀπιστία κάμνει τὸ ἀντίθετο. Καὶ εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι ἡ πίστις ἐργάζεται τὴν δικαιοσύνη. Ὅπως ἐμεῖς ἐλάβαμε προμήνυμα γιὰ τὴ γέεννα, ἔτσι κι' ἐκεῖνος. Ἄν καὶ τὸν περιγελοῦσαν τότε καὶ τὸν κακολογοῦσαν καὶ τὸν ἐχλεύαζαν ὁμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἐπῆρεάσε.

«Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του ὁ Ἀβραὰμ ὑπάκουσε στὸν Θεό, ὅταν τὸν κάλεσε νὰ βγῆ ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ πάη στὸν τόπο ποῦ ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ ὡς κληρονομία, καὶ ἐβγῆκε χωρὶς νὰ ξέρῃ ποῦ πηγαίνει». Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του ἔμεινε στὴν γῆ τῆς ἐπαγγελίας ὡς ξένος καὶ ἔζησε μέσα σὲ σκηνὲς μαζὶ μὲ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ τοὺς συγκληρονόμους τῆς ἴδιας ὑποσχέσεως. Πράγματι, πές μου, ποιὸν εἶδε γιὰ νὰ τὸν μμηθῆ; Εἶχε πατέρα Ἐθνικὸ καὶ εἰδωλολάτρη, προφῆτες δὲν εἶχε ἀκούσει, οὔτε ἤξερε ποῦ πῆγαινε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ σ' αὐτοὺς ἀπέβλεπαν ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους εἶχαν πιστέψει, διότι εἶχαν ἀπολαύσει μύρια ἀγαθὰ, δείχνει ὅτι κανεὶς ἀκόμη δὲν ἀπήλαυσε τίποτε, ἀλλ' ὅλοι εἶναι χωρὶς βραβεῖο καὶ ὅτι κανεὶς ἀκόμη δὲν ἀμείφθηκε. Ἐκεῖνος ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ τὸ σπίτι του καὶ βγῆκε χωρὶς νὰ ξέρῃ ποῦ πηγαίνει.

Καὶ τί θαυμαστό, ἐὰν ἐνήργησε ἔτσι αὐτός, τὴ στιγμὴ ποῦ καὶ οἱ ἀπόγονοί του ἔτσι ἔζησαν; Ἄν καὶ ἐβλεπε δηλαδὴ ν' ἀναιρητῆται ἡ ὑπόσχεσις, δὲν ἀμέλησε· καθόσον εἶπε· «σὲ σένα θὰ δώσω τὴν γῆ αὐτὴ καὶ στοὺς ἀπογόνους σου»². Εἶδε τὸ παιδί του νὰ κατοικῆ ἐκεῖ καὶ ὁ ἀπόγονός του πάλι εἶδε τὸν ἑαυτό του νὰ κατοικῆ σὲ ξένη χώρα καὶ δὲν θορυβήθηκε καθόλου. Διότι ἐκεῖνο ποῦ συνέβηκε στὸν Ἀβραὰμ ἦταν σύμφωνο μὲ τὴ λογικὴ, ἀφοῦ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθῆ στοὺς ἀπογόνους του· ἂν καὶ βέβαια καὶ σ' αὐτὸν λέχθηκε, ὅτι «σὲ σένα καὶ στοὺς ἀπογόνους σου»· ὄχι 'διὰ τοῦ σπέρματός σου σὲ σένα', ἀλλὰ «σὲ σένα καὶ

σπέρματός σου σοί, ἀλλά, «σοί καὶ τῷ σπέρματί σου»· καὶ οὐτε αὐτός, οὐτε ὁ Ἰσαάκ, οὐτε ὁ Ἰακώβ ἀπήλυσαν τῆς ὑποσχέσεως. Ὁ μὲν γὰρ μισθῷ ἐδούλευσεν, ὁ δὲ ἐξηλαύνετο, οὗτος δὲ καὶ ἐξέπιπτε δεδουκώς· καὶ τὰ μὲν εἶλε πολέμῳ, τὰ δέ, εἰ μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ 5 ροπῆς ἔτυχεν, ἀπώλετο ἄν. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι μετὰ τῶν κληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς. Οὐχὶ αὐτὸς μόνος, φησίν, ἀλλὰ καὶ οἱ κληρονόμοι.

Εἶτα καὶ ἕτερόν τι τῶν εἰρημένων τρανότερον ἐπήγαγε λέγων· «κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς 10 ἐπαγγελίας». Δύο ἐνταῦθε ζητῆσαι ἄξιον, πῶς εἰπών, ὅτι «μετέθηκε τὸν Ἐνώχ, τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εὐρίσκετο», λέγει· «κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες». Καὶ πάλιν εἰπών, «μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας», τὸν Νῶε δείκνυσιν εἰληφέναι μισθὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἐνώχ μετατεθεῖσθαι, καὶ τὸν 15 Ἄβελ ἔτι λαβεῖν, καὶ τὸν Ἀβραὰμ ἐπειληφθαι τῆς γῆς· καὶ φησι· «κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας». Τί οὖν ἐστὶν ὃ λέγει; Ἀναγκαῖον τὸ πρῶτον λῦσαι, εἶτα τὸ δεύτερον. «Κατὰ πίστιν ἀπέθανον», φησίν, «οὗτοι πάντες». Τό, «πάντες», ἐνταῦθα εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ πάντες ἀπέθανον, ἀλλ' ἐπειδὴ 20 ἐξηρημένου ἐκείνου, ἀπέθανον οὗτοι πάντες, οὓς ἴσμεν τεθνηκότας. Τὸ δέ, «μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας», ἀληθὲς τυγχάνει· οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἐμελλεν εἶναι ἡ ἐπαγγελία τῷ Νῶε.

2. Ποίας δὲ καὶ ἐπαγγελίας φησίν; Ὁ μὲν γὰρ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ἔλαβον τὰς ἐπαγγελίας τῆς γῆς· οἱ δὲ περὶ Νῶε, καὶ Ἄβελ, καὶ 25 Ἐνώχ, ποίας ἐπαγγελίας ἔλαβον; Ἥ τοίνυν περὶ τῶν τριῶν φησι τούτων· ἢ εἰ καὶ περὶ ἐκείνων, οὐ τοῦτο ἦν ἡ ἐπαγγελία, τὸ θαυμάσθηναι τὸν Ἄβελ, οὐδὲ τὸ μετατεθῆναι τὸν Ἐνώχ, οὐδὲ τὸ διασωθῆναι τὸν Νῶε, ἀλλὰ καὶ ταῦτα μὲν αὐτοῖς διὰ τὴν ἀρετὴν ἐγένετο, γεύματα δὲ τινα ἦν τῶν μελλόντων. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰδώς 30 τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον πολλῆς δεόμενον συγκαταβάσεως, οὐ μόνον τὰ ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνταῦθα ἡμῖν χαρίζεται· οἷον δπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χριστός· «ὅστις ἀφήκεν οἰκίας ἢ ἀδελφούς ἢ ἀδελφὰς ἢ πατέρα ἢ μητέρα ἑκατονταπλασίονα λήσεται καὶ

στοὺς ἀπογόνους σου»· καὶ οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ Ἰσαάκ, οὔτε ὁ Ἰακώβ ἀπήλαισαν τὰ τῆς ὑποσχέσεως. Διότι ὁ ἕνας δούλευσε ὡς ὑπηρέτης, ὁ ἄλλος ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ την πατρίδα του, καὶ αὐτὸς αὐτοεξορίσθηκε ἀπὸ φόβο· καὶ ἄλλα μὲ πόλεμο τὰ κατέλαβε, ἄλλα πάλι, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν συμπαραστάσι τοῦ Θεοῦ, θὰ τὰ ἔχανε τελείως. Γι' αὐτὸ λέγει, «μαζὶ μὲ τοὺς κληρονόμους τῆς ἴδιας ὑποσχέσεως». Ὅχι μόνον αὐτός, λέγει, ἀλλὰ καὶ οἱ κληρονόμοι.

Ἐπειτα καὶ κάτι ἄλλο πρὸ μεγάλο ἀπ' αὐτὰ πού λέχθησαν πρόσθεσε, λέγοντας· «ὄλοι αὐτοὶ πέθαναν μὲ τὴν πίστι καὶ τὴν ἐλπίδα, χωρὶς νὰ λάβουν τὶς ὑποσχέσεις». Δύο πράγματα πρέπει ἐδῶ νὰ ἐξετάσουμε, πῶς, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι «μετέθεσε τὸν Ἐνώχ, γιὰ νὰ μὴ δῆ θάνατο, καὶ δὲν εὐρίσκετο», λέγει, «μὲ τὴν πίστι πέθαναν ὄλοι αὐτοί». Καὶ πάλι, ἀφοῦ εἶπε, «χωρὶς ν' ἀπολαύσουν τὶς ὑποσχέσεις», δείχνει ὅτι ὁ Νῶε ἔλαβε μισθό, τὴν σωτηρία τῆς οἰκογένειάς του, ὁ Ἐνώχ μετατέθηκε, ὁ Ἄβελ ἀκόμη μιλάει, καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἔχει καταλάβει τὴ γῆ· καὶ λέγει· «με τὴν πίστι πέθαναν ὄλοι αὐτοί, χωρὶς ν' ἀπολαύσουν αὐτὰ πού τοὺς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός». Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πού λέγει; Πρέπει νὰ ἐξηγήσουμε πρῶτα τὸ πρῶτο κι' ἔπειτα τὸ δεῦτερο. «Μὲ τὴν πίστι», λέγει, «πέθαναν ὄλοι αὐτοί». Τό, «ὄλοι», τὸ εἶπε ἐδῶ, ὄχι ἐπειδὴ ὄλοι πέθαναν, ἀλλ' ἐπειδὴ, ἂν ἐξαιρέσουμε τὸν Ἐνώχ, πέθαναν ὄλοι αὐτοί, πού γνωρίζουμε πραγματι ὅτι ἔχουν πεθάνει. Ἐπίσης τό, «χωρὶς ν' ἀπολαύσουν τὶς ἐπαγγελίες», εἶναι ἀληθές· διότι δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις πού δόθηκε στὸν Νῶε.

2. Καὶ ποιές ὑποσχέσεις ἐννοεῖ; Διότι ὁ Ἰσαάκ καὶ ὁ Ἰακώβ ἔλαβαν τὶς ἐπαγγελίες τῆς γῆς· ἐκεῖνοι ὅμως πού εἶναι γύρω ἀπὸ τὸν Νῶε καὶ τὸν Ἄβελ καὶ τὸν Ἐνώχ, ποιές ἐπαγγελίες ἔλαβαν; Ἡ λοιπὸν γι' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς λέγει, ἢ, ἂν ὁμιλῆ καὶ γι' αὐτοὺς, δὲν ἦταν αὐτὸ ἡ ἐπαγγελία τὸ νὰ θαυμασθῆ ὁ Ἄβελ, οὔτε τὸ νὰ μετατεθῆ ὁ Ἐνώχ, οὔτε τὸ νὰ διασωθῆ ὁ Νῶε, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ συνέβηκαν σ' αὐτοὺς ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς τους, καὶ ἦταν κάποιες γεύσεις ἐκείνων πού ἐπρόκειτο ν' ἀπολαύσουν στὸ μέλλον. Διότι ὁ Θεός, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι τὸ ἀνθρώπινο γένος χρειάζεται πολλὴ συγκατάβασι, μᾶς χαρίζει ὄχι μόνον τὰ μελλοντικά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐδῶ ἀγαθὰ· ὅπως ἀκριβῶς καὶ στοὺς μαθητὲς του ἔλεγε ὁ Χριστός· «ὅποιος ἄφησε σπίτια, ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφές, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, θὰ λάβῃ ἑκατο-

ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει»· καὶ πάλιν· «ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Ὁρᾶς καὶ ἐν προσθήκης μέρει ταῦτα παρ' αὐτοῦ διδόμενα, ὥστε μὴ ἀποκαμεῖν; Καθάπερ γὰρ οἱ ἀθληταὶ ἀπολαύουσι μὲν θεραπείας καὶ ὅταν ἀγωνίζονται, πλὴν ἀλλ' οὐ πάσης τότε τῆς ἀνέσεως ἀπολαύουσιν, ὑπὸ νόμοις ζῶντες, ἀλλὰ πάσης μετὰ ταῦτα ἀπολαύουσιν· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς οὐ πάσης ἐνταῦθα δίδωσι μεταλαβεῖν τῆς ἀνέσεως· δίδωσι μὲν γὰρ καὶ ἐνταῦθα, πλὴν ὁμως τὴν πᾶσαν ἐν τῷ μέλλοντι ἐταμίευσε.

10 Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ἐδήλωσεν αὐτὸ καὶ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, εἰπὼν· «ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι». Ἐνταῦθά τι μυστικὸν ἀνίτιτται· δείκνυσι γὰρ ὅτι προέλαβον πάντα τὰ περὶ τῶν μελλόντων εἰρημένα, τὰ περὶ ἀναστάσεως, τὰ περὶ βασιλείας οὐρανῶν, τὰ περὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐλθὼν ὁ Χριστὸς ἐκήρυσσε· τὰς γὰρ ἐπαγγελίας ταύτας φησὶν. Ἦ τοῦτο οὖν φησιν, ἢ ὅτι οὐκ ἔλαβον μὲν αὐτάς, θαρρήσαντες δὲ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπῆλθον· ἐθάρρησαν δὲ τῇ πίστει μόνῃ. «Πόρρωθεν δὲ αὐτὰς ἰδόντες» εἶπε, δηλῶν ὅτι πρὸ τεσσάρων γενεῶν· μετὰ γὰρ τοσαύτας ἀνῆλθον ἐξ Αἰγύπτου. «Καὶ ἀσπασάμενοι», φησί, «καὶ ἡσθέντες». Οὕτω πε-
20 πεισμένοι ἦσαν περὶ αὐτῶν, ὡς καὶ ἀσπάσασθαι αὐτάς· ἀπὸ μεταφορᾶς εἶπε τῶν πλεόντων καὶ πόρρωθεν ὁρώντων τὰς πόλεις τὰς ποθουμένας, ὡς πρὶν ἢ εἰσελθεῖν εἰς αὐτάς τῇ προσήσει λαβόντες αὐτάς οἰκειοῦνται. «Ἐξεδέχοντο» γὰρ, φησί, «τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός». Ὁρᾶς ὅτι τό,
25 «ἔλαβον», τὸ ἤδη δέξασθαι ἐστὶ καὶ θαρσῆσαι ὑπὲρ αὐτῶν; Εἰ τοίνυν τὸ θαρσῆσαι λαβεῖν ἐστὶν, ἔνεστι καὶ ὑμῖν λαβεῖν. Οὗτοι γὰρ, εἰ καὶ μὴ ἀπήλαυσαν τούτων, ἀλλ' ὁμως τῷ πόθῳ ἐθεώρουν αὐτάς.

Τί δὴ ταῦτα γίνεται; Ἴνα ἡμεῖς ἀίσχυνθῶμεν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν, καὶ ἐπαγγελλομένων αὐτοῖς τῶν ἐν τῇ γῆ, οὐ προσεῖχον, ἀλλὰ τὴν
30 μέλλουσαν πόλιν ἐζήτουν· ἡμῖν δὲ ἄνω καὶ κάτω ὁ Θεὸς περὶ τῆς ἄνω διαλέγεται πόλεως, καὶ τὴν ἐνταῦθα ζητοῦμεν. Εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ἐν τῷ παρόντι· ἐπειδὴ δὲ εἶδε, μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ

3. Ματθ. 19,29.

4. Ματθ. 6,33.

νταπλάσια καὶ θὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνια ζωὴ»³· καὶ πάλι· «ζητεῖτε τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς δοθοῦν»⁴. Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὰ δίνονται συμπληρωματικὰ ἀπὸ τὸν Κύριο, γιὰ νὰ μὴν ἀποκάμουν; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀθλητὲς ἀπολαμβάνουν κάποια περιποίησι καὶ ὅταν ἀγωνίζονται, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀπολαμβάνουν ὅλη τὴν ἀνεσι τότε, διότι ζοῦν κάτω ἀπὸ νόμους, ἐνῶ ὅλη τὴν ἀνεσι θὰ τὴν ἀπολαύσουν μετὰ τὸν ἀγῶνα, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς δὲν δίνει ἐδῶ τὴν ἀπόλαυσι ὀλόκληρης τῆς ἀνέσεως· δίνει βέβαια καὶ ἐδῶ, ἀλλὰ ὀλόκληρη τὴν ἐφύλαξε γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ.

Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, τὸ φανέρωσε μὲ τὰ ὅσα πρόσθεσε, λέγοντας· «ἀλλὰ ἀπὸ μακριὰ τὶς εἶδαν καὶ τὶς ἀποδέχθησαν». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται κάποιο μυστήριον· δείχνει δηλαδὴ, ὅτι ἐκ τῶν προτέρων ἔλαβαν ὅλα ὅσα ἔχουν λεχθῆ γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ, τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν ἀνάστασι, μὲ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα πού ἐκήρυξε ὁ Χριστὸς ὅταν ἦρθε· διότι λέγοντας ἐπαγγελίες αὐτὲς ἐννοεῖ. Ἡ αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ, ἢ ὅτι δὲν τὶς ἔλαβαν βέβαια, ἔφυγαν ὅμως μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι θὰ τὶς λάβουν· καὶ ἀντλοῦσαν τὸ θάρρος ἀπὸ τὴν πίστι καὶ μόνο. Καὶ εἶπε ὅτι, «τὶς εἶδαν ἀπὸ μακριὰ», γιὰ νὰ δηλώσῃ, ὅτι πρὶν τέσσερεις γενεές συνέβηκε. Διότι μετὰ ἀπὸ τόσες ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. «Καὶ τὶς χαιρέτισαν», λέγει, «μὲ εὐχαρίστησι». Τόσο εἶχαν πεισθῆ γιὰ τὴν πραγματοποίησί τους, ὥστε καὶ τὶς χαιρέτισαν μὲ χαρά· μὲ μεταφορικὴ σημασία τὸ εἶπε αὐτό, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ναυτιλομένων πού, βλέποντας ἀπὸ μακριὰ τὶς πόλεις πού τόσο ποθοῦν, πρὶν ἀκόμη μπουῦν σ' αὐτὲς, τὶς κάμνουν δικές τους, ἀκούοντας μόνο γι' αὐτὲς. Διότι λέγει, «περίμεναν τὴν πόλιν πού ἔχει τὰ ἀληθινὰ θεμέλια, τῆς ὁποίας τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός». Βλέπεις ὅτι τὸ «ἐλάβον» σημαίνει ὅτι θὰ τὰ λάβουν μελλοντικὰ καὶ ὅτι ἔχουν θάρρος γι' αὐτὰ; Ἐὰν λοιπὸν τὸ «εἶχαν θάρρος» σημαίη, 'τὰ ἔλαβαν', καὶ ἐσεῖς εἶναι δυνατὸ νὰ λάβετε. Διότι αὐτοί, ἂν καὶ δὲν ἀπῆλθον τὶς ὑποσχέσεις, ὅμως ἐξ αἰτίας τοῦ πόθου τους γι' αὐτὲς τὶς ἔβλεπαν.

Γιατί λοιπὸν γίνονται αὐτὰ; Γιὰ νὰ ντραποῦμε ἐμεῖς, διότι ἐκεῖνοι, ἂν καὶ τοὺς εἶχε δοθῆ ἡ ὑπόσχεσις γιὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς, δὲν τὰ ἔδιναν σημασία, ἀλλ' ἀναζητοῦσαν τὴν μέλλουσα πόλιν· ἐνῶ σ' ἐμᾶς μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ὁ Θεὸς μιλάει γιὰ τὴν ἄνω πόλιν, ἐμεῖς ὅμως ἐπιζητοῦμε αὐτὴν πού ὑπάρχει ἐδῶ. Τοὺς εἶπε, 'θὰ σᾶς

ἔδειξαν ἑαυτοὺς μειζόνων ὄντας ἀξίους, τότε οὐκέτι αὐτοὺς ἀφήσει ταῦτα λαβεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ μείζονα, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι ὅτι μειζόνων ἀξιοὶ εἰσι, μὴ θελήσαντες προσδεθῆναι τούτοις· ὡς ἂν τις συνετῶ ἐπαγγέλλοιτο παιδικά, οὐχ ἵνα λάβῃ, ἀλλ' ἐπιδεικνύμενος 5 αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν, αἰτοῦντος ἐκείνου τὰ μείζονα. Τοῦτο γάρ ἐστι δεικνύντος, ὅτι μετὰ τοσαύτης σπουδῆς ἀπείχοντο τῆς γῆς, ὅτι οὐδὲ διδόμενα ἐλάμβανον. Τοιγαροῦν διὰ τοῦτο οἱ ἔκγονοι λαμβάνουσιν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν τῆς γῆς ἀξιοὶ. Τί ἐστι, «τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν»; Οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσι θεμέλιοι; Πρὸς σύγκρισιν ἐκεί- 10 νων οὐκ εἰσιν. «Ἦς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός». Βαβαί, οἶον τὸ ἐγκώμιον τῆς πόλεως ἐκείνης.

«Πίστει καὶ αὐτὴ Σάρρα». Ἐντρεπτικῶς ἐνταῦθα ἤρξατο, εἶγε γυναικὸς ὀλιγοψυχότεροι φανεῖεν. Ἄλλ' εἴποι ἂν τις· Ἐπὶ πῶς πιστὴ ἢ γελάσασα; Ὁ μὲν οὖν γέλωσ ἐξ ἀπιστίας, ὁ δὲ φόβος ἀπὸ 15 πίστεως· τὸ γὰρ εἰπεῖν, «οὐκ ἐγέλασα», ἀπὸ πίστεως γέγονε. Τοιγαροῦν διὰ τοῦτο, κενωθείσης τῆς ἀπιστίας, ἐπεισηλθεν ἡ πίστις. «Πίστει καὶ αὐτὴ Σάρρα δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκε». Τί ἐστίν, «εἰς καταβολὴν σπέρματος»; Εἰς τὸ κατασχεῖν τὸ σπέρμα, εἰς ὑποδοχὴν δύναμιν ἔλαβεν ἢ 20 νενεκρωμένη, ἢ στεῖρα. Διπλῆ γὰρ ἦν ἡ πῆρωσις, ἢ μὲν ἀπὸ τοῦ χρόνου, γεγηρακυῖα γὰρ ἦν ὄντως· ἢ δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως, στεῖρα γὰρ ἦν. Ὅθεν, καὶ ἐξ ἑνὸς ἐγεννήθησαν οἱ πάντες, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῶ πλήθει, καὶ ὡσεὶ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἢ ἀναρίθμητος. Ὅθεν, φησί, καὶ ἐξ 25 ἑνὸς ἐγεννήθησαν οἱ πάντες. Οὐ τοῦτο μόνον ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ἐγέννησεν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοσοῦτων ἐγένετο μῆτηρ, ὄσων οὐδὲ αἱ εὐφοροὶ γαστέρες· «ὡς τὰ ἄστρα», φησί. Πῶς οὖν αὐτοὺς ἀριθμεῖ πολλάκις, καίτοι γε εἰπὼν, «ὄν τρόπον οὐκ ἐξαριθμηθήσεται τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, οὕτως οὐδὲ τὸ σπέρμα ὑμῶν»; Ἦτοι καθ' 30 ὑπερβολὴν ἐστὶ τοῦτο, ἢ διὰ τοὺς δεῖ ἐπιγινομένους οὕτως εἶπε.

δώσω τὰ ἀγαθὰ τοῦ παρόντος κόσμου· ἐπειδὴ ὁμοῦς εἶδε ἢ καλύτερα ἐπειδὴ ἔδειξαν ὅτι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρων, τότε πὰ δὲν τοὺς ἄφησε νὰ λάβουν αὐτά, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ μεγαλύτερα, θέλοντας νὰ μᾶς δείξη, ὅτι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρων, ἐπειδὴ δὲν θέλησαν νὰ προσδεθοῦν σ' αὐτά· ὅπως ἂν κάποιος ἤθελε ὑποσχεθῆ παιδικὰ πράγματα σὲ συνετὸ ἄνθρωπο, ὄχι γιὰ νὰ τὰ λάβῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξη τὴν ὄλη ἀρετὴ του, ἐκεῖνος ὁμοῦς ζητᾷ τὰ μεγαλύτερα. Πράγματι αὐτὸ δείχνει ὅτι μὲ τόσο ζῆλο ἀπέρριπταν τὰ τῆς γῆς, ἀφοῦ δὲν ἔπαιρναν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ τοὺς δίνονταν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τὰ λαμβάνουν οἱ ἀπόγονοὶ τους· διότι αὐτοὶ εἶχαν γήινες ἐπιδιώξεις. Τί σημαίνει, «τὴν πόλι ποὺ ἔχει τὰ πραγματικὰ θεμέλια»; Αὐτὰ δηλαδὴ δὲν εἶναι θεμέλια; Σὲ σύγκρισί μ' ἐκεῖνα δὲν εἶναι. «Αὐτῆς τῆς πόλεως τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός». Πῶ, πῶ, ποῖο εἶναι τὸ ἐγκώμιό τῆς πόλεως ἐκείνης!

«Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς της καὶ αὐτὴ ἡ Σάρρα». Μὲ κάποια μορφὴ ντροπῆς γιὰ μᾶς ἄρχισε ἐδῶ, ἐὰν συμβῆ νὰ φανοῦμε ἐμεῖς πῶ ὀλιγόψυχοι ἀπὸ μιὰ γυναῖκα. Ἄλλὰ ἴσως πῆ κάποιος. Πῶς εἶναι πιστὴ αὐτὴ ποὺ γέλασε; Τὸ γέλιο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπιστία, ὁ φόβος ὁμοῦς ποὺ ἀκολούθησε ἀπὸ τὴν πίστι· διότι τὰ λόγια, «δὲν ἐγέλασα»⁵, τὰ εἶπε ἀπὸ πίστι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκε ἡ ἀπιστία, εἰσῆλθε ἡ πίστις. «Γιὰ τὴν πίστι της καὶ αὐτὴ ἡ στεῖρα Σάρρα ἔλαβε τὴ δύναμι τῆς συλλήψεως καὶ παρὰ τὴν ἡλικία της ἐγέννησε». Τί σημαίνει, «εἰς καταβολὴν σπέρματος»; Ἔλαβε δύναμι γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ σπέρμα, νὰ τὸ φιλοξενήσῃ, αὐτὴ ποὺ εἶχε νεκρωθῆ, ἡ στεῖρα. Διότι ἡ σωματικὴ βλάβη ἦταν διπλῆ, ἡ μία προερχόταν ἀπὸ τὸν χρόνον, ἀφοῦ πράγματι εἶχε γεράσει· ἡ ἄλλη ἦταν φυσικὴ, διότι ἦταν στεῖρα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ μιὰ γυναῖκα, καὶ μάλιστα νεκρωμένη, γεννήθηκαν ὄλοι, ποὺ εἶναι ὡς πρὸς τὸ πλῆθος ὅπως τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ἀναρίθμητὴ ἄμμος ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ χεῖλος τῆς θάλασσας. Γι' αὐτό, λέγει, καὶ ἀπὸ μιὰ γεννήθηκαν ὄλοι. Δὲν λέγει αὐτὸ μόνο ἐδῶ, τὸ ὅτι γέννησε, ἀλλὰ ὅτι ἐγίνε καὶ μητέρα τόσων πολλῶν, ὅσων δὲν ἐγίναν οὔτε οἱ εὐφορες κοιλιές· «σὰν τὰ ἄστρα», λέγει. Πῶς λοιπὸν πολλὰς φορὰς τοὺς ἀπαριθμεῖ, ἂν καὶ εἶπε, ὅπως δὲν μποροῦν νὰ ἀριθμηθοῦν τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ἔτσι οὔτε καὶ τὸ σπέρμα σας; Ἡ τὸ εἶπε ὑπὸ μορφὴ ὑπερβολῆς, ἢ τὸ εἶπε ἔτσι γιὰ τοὺς μετέπειτα ἀπογόνους. Διότι εἶναι δυνατὸ ν'

Μιᾶς μὲν γὰρ οἰκίας δυνατὸν τοὺς προγόνους ἀριθμῆσαι, οἷον, ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος, καὶ ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος· ἐνταῦθα δέ, ὧν τὸ γένος τῷ πλήθει τῶν ἀστρων παρειακάζεται, οὐκ ἔστι.

3. Τοιαῦται αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ, οὕτως εὐμήχανοι αὐτοῦ αἱ
5 ὑποσχέσεις. Εἰ δὲ ἄπερ ἐν προσθήκης μέρει ὑπέσχετο, οὕτω θαυμαστά, οὕτω παράδοξα, οὕτω μεγαλόδωρα, τίνα ἔσται ἐκεῖνα, ὧν ταῦτα προσθήκη, ὧν ἐκ περιουσίας ταῦτα; Τί τοίνυν τῶν ἐπιτυχανόντων μακαριώτερον; τί τῶν ἀποτυχανόντων ἀθλιώτερον; Εἰ γὰρ πατρίδος τις ἐκβεβλημένος, ὑπὸ πάντων ἐλεεῖται καὶ κληρονομίαν
10 ἀπολέσας δοκεῖ παρὰ πᾶσιν ἐλεεινὸς εἶναι, ὁ τοῦ οὐρανοῦ ἐκπίπτων καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν ἐκεῖ, πόσοις ὀφείλει δάκρυσιν δακρῦεσθαι; Μᾶλλον δὲ οὐδὲ δακρῦεσθαι· δακρύεται γὰρ τις ὅταν τι πάθῃ, ὧν οὐκ αὐτός ἐστιν αἴτιος· ὅταν δὲ ἐξ οἰκείας γνώμης ἑαυτὸν περιπείρῃ τῇ κακίᾳ, οὐδὲ δακρῦων, ἀλλὰ θρήνων ἐστὶν ἄξιος,
15 μᾶλλον δὲ καὶ τότε πένθους· ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, καίτοι ἀσεβοῦσαν, ἐπένθησε καὶ ἐδάκρυσεν.

Ὅντως μυρίων ὀδυρμῶν ἄξιοί ἐσμεν, μυρίων θρήνων. Ἐὰν πᾶσα ἡ οἰκουμένη λαβοῦσα φωνήν, καὶ λίθοι καὶ ξύλα καὶ δένδρα καὶ θηρία καὶ ὄρνιθες καὶ ἰχθύες καὶ ἀπλῶς πᾶσα ἡ οἰκουμένη, ἐὰν
20 λαβοῦσα φωνήν ἡμᾶς ὀδύρηται τοὺς ἐκπεπτωκότας τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, οὐδὲν κατ' ἀξίαν ὀδυρεῖται οὐδὲ θρηνήσει. Ποῖος γὰρ λόγος παραστῆσαι δυνήσεται, ποῖος νοῦς ἐκείνην τὴν μακαριότητα καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκείνην, τὴν ἡδονήν, τὴν δόξαν, τὴν εὐφροσύνην, τὴν λαμπρότητα, «ἃ ὀφθαλμός», φησὶν, «οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ
25 ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»; Οὐκ εἶπεν ὅτι ὑπερβαίνει ἀπλῶς, ἀλλ' οὐδὲ ἐνενόησέ ποτέ τις, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Ὡν γὰρ ἐτοιμαστὴς καὶ παρασκευαστὴς ὁ Θεὸς ἀγαθῶν, ποῖα εἰκὸς εἶναι ταῦτα;

30 Εἰ γὰρ ποιήσας ἡμᾶς, εὐθέως οὐδενὸς παρ' ἡμῶν προὔπηργμένου, τосαῦτα ἐχαρίσατο, παράδεισον, ὁμιλίαν τὴν μετ' αὐτοῦ,

ἀπαριθμῆση κανεῖς τοὺς προγόνους μιᾶς μόνο οἰκίας, ὅπως, ὁ τάδε εἶναι τοῦ τάδε, καὶ ὁ τάδε τοῦ τάδε· ἐδῶ ὅμως, πού τὸ γένος τους παραβάλλεται μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἄστρον, δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀπαριθμηθῆ.

3. Τέτοιες εἶναι οἱ ἐπαγγελίες τοῦ Θεοῦ, τόσο σοφὰ ἐπινοημένες εἶναι οἱ ὑποσχέσεις του. Καὶ ἐὰν αὐτὰ πού ὑποσχέθηκε σὰν συμπλήρωμα εἶναι τόσο θαυμαστά, τόσο παράδοξα, τόσο μεγαλόδωρα, τί εἶδους θὰ εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων αὐτὰ εἶναι συμπλήρωμα, τῶν ὁποίων αὐτὰ εἶναι περίσσευμα; Τί λοιπὸν ὑπάρχει μακαριώτερο ἀπὸ ἐκείνους πού ἐπιτυγχάνουν αὐτά; τί ἀθλιώτερο ἀπὸ ἐκείνους πού ἀποτυγχάνουν; Διότι, ἐὰν κάποιος πού ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τὴν πατρίδα του ἀπὸ ὄλους ἐλεεῖται, καὶ ἐπειδὴ ἔχασε τὴν κληρονομία του θεωρεῖται ἀξιολύπητος ἀπὸ ὄλους, ἐκεῖνος πού χάνει τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἀγαθὰ πού ὑπάρχουν ἐκεῖ, πόσα δάκρυα πρέπει νὰ χύνη; ἢ καλύτερα νὰ μὴ κλαίῃ· διότι κλαίει κανεῖς, ὅταν πάθῃ κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι αὐτὸς αἷτιος· ὅταν ὅμως μὲ τὴν θέλησί του καταπληγῶνῃ τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴν κακία, ἀξίζει ὄχι νὰ χύνη δάκρυα, ἀλλὰ νὰ θρηνῆ· ἢ καλύτερα πρέπει καὶ τότε νὰ πενθῆ· διότι καὶ ὁ Κύριος μας ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπένθησε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔχυσε δάκρυα γι' αὐτήν, ἂν καὶ διέπραττε ἀσέβειες.

Πράγματι εἴμαστε ἀξιοὶ μυρίων ὀδυρμῶν, μυρίων θρηνῶν. Ἐὰν ὅλη ἡ οἰκουμένη ἀποκτοῦσε φωνὴ καὶ οἱ πέτρες καὶ τὰ ξύλα, καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ψάρια καὶ γενικὰ ὅλη ἡ οἰκουμένη, ἐὰν ἀποκτοῦσε φωνὴ καὶ θρηνοῦσε ἐμᾶς πού ἔχουμε ἐκπέσει ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, δὲν θὰ μπορούσε ἐπάξια νὰ μᾶς πενθήσῃ καὶ νὰ μᾶς θρηνήσῃ. Διότι ποιὸς λόγος, ποιὸς νοῦς θὰ μπορέσῃ νὰ παραστήσῃ ἐκείνην τὴν μακαριότητα, ἐκείνην τὴν ἀρετὴ, τὴν ἡδονή, τὴ δόξα, τὴν εὐφροσύνη, τὴν λαμπρότητα, «ἐκεῖνα πού ὀφθαλμὸς», λέγει, «δὲν τὰ εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν τὰ ἄκουσε, καὶ στὴν καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν, ἐκεῖνα πού ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν»⁶; Δὲν εἶπε, ὅτι 'ὑπερβαίνουν ἀπλῶς', ἀλλ' οὔτε σκέφθηκε ποτὲ κανεῖς «ἐκεῖνα πού ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν». Πραγματικὰ ποιά φυσικὸ εἶναι νὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ πού ἐτοίμασε καὶ παρασκεύασε ὁ Θεός;

Ἐὰν λοιπὸν, ἀφοῦ μᾶς ἔπλασε, ἀμέσως, χωρὶς νὰ κάναμε τίποτε ἐμεῖς προηγουμένως, μᾶς χάρισε τόσα πολλά, τὸν παράδεισο,

ἔδειξαν ἑαυτοὺς μειζόνων ὄντας ἀξίους, τότε οὐκέτι αὐτοὺς ἀφήσει ταῦτα λαβεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ μείζονα, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι ὅτι μειζόνων ἀξιοὶ εἰσι, μὴ θελήσαντες προσδεθῆναι τούτοις· ὡς ἂν τις συνετῶ ἐπαγγέλλοιτο παιδικά, οὐχ ἵνα λάβῃ, ἀλλ' ἐπιδεικνύμενος 5 αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν, αἰτοῦντος ἐκείνου τὰ μείζονα. Τοῦτο γάρ ἐστι δεικνύντος, ὅτι μετὰ τοσαύτης σπουδῆς ἀπείχοντο τῆς γῆς, ὅτι οὐδὲ διδόμενα ἐλάμβανον. Τοιγαροῦν διὰ τοῦτο οἱ ἔκγονοι λαμβάνουσιν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν τῆς γῆς ἀξιοὶ. Τί ἐστι, «τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν»; Οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσι θεμέλιοι; Πρὸς σύγκρισιν ἐκεί- 10 νων οὐκ εἰσιν. «Ἦς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός». Βαβαί, οἶον τὸ ἐγκώμιον τῆς πόλεως ἐκείνης.

«Πίστει καὶ αὐτῇ Σάρρα». Ἐντρεπτικῶς ἐνταῦθα ἤρξατο, εἶπε γυναικὸς ὀλιγοψυχότεροι φανεῖεν. Ἄλλ' εἶποι ἂν τις· Ἰὼς πιστὴ ἢ γελάσασα; Ὁ μὲν οὖν γέλωσ ἐξ ἀπιστίας, ὁ δὲ φόβος ἀπὸ 15 πίστεως· τὸ γὰρ εἰπεῖν, «οὐκ ἐγέλασα», ἀπὸ πίστεως γέγονε. Τοιγαροῦν διὰ τοῦτο, κενωθείσης τῆς ἀπιστίας, ἐπεισηλθεν ἡ πίστις. «Πίστει καὶ αὐτῇ Σάρρα δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκε». Τί ἐστιν, «εἰς καταβολὴν σπέρματος»; Εἰς τὸ κατασχεῖν τὸ σπέρμα, εἰς ὑποδοχὴν δύναμιν ἔλαβεν ἢ 20 νενεκρωμένη, ἢ στεῖρα. Διπλῆ γὰρ ἦν ἡ πῆρωσις, ἢ μὲν ἀπὸ τοῦ χρόνου, γεγηρακυῖα γὰρ ἦν ὄντως· ἢ δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως, στεῖρα γὰρ ἦν. Ὅθεν, καὶ ἐξ ἑνὸς ἐγεννήθησαν οἱ πάντες, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῶ πλήθει, καὶ ὡσεὶ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἢ ἀναρίθμητος. Ὅθεν, φησί, καὶ ἐξ 25 ἑνὸς ἐγεννήθησαν οἱ πάντες. Οὐ τοῦτο μόνον ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ἐγέννησεν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοσοῦτων ἐγένετο μήτηρ, ὅσων οὐδὲ αἱ εὐφοροὶ γαστέρες· «ὡς τὰ ἄστρα», φησί. Ἰὼς οὖν αὐτοὺς ἀριθμεῖ πολλάκις, καίτοι γε εἰπὼν, «ὄν τρόπον οὐκ ἐξαριθμηθῆσεται τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, οὕτως οὐδὲ τὸ σπέρμα ὑμῶν»; Ἦτοι καθ' 30 ὑπερβολὴν ἐστι τοῦτο, ἢ διὰ τοὺς ἀεὶ ἐπιγινομένους οὕτως εἶπε.

δώσω τὰ ἀγαθὰ τοῦ παρόντος κόσμου· ἐπειδὴ ὁμοῦς εἶδε ἢ καλύτερα ἐπειδὴ ἔδειξαν ὅτι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρων, τότε πᾶ δὲν τοὺς ἄφησε νὰ λάβουν αὐτά, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ μεγαλύτερα, θέλοντας νὰ μᾶς δείξη, ὅτι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρων, ἐπειδὴ δὲν θέλησαν νὰ προσδεθοῦν σ' αὐτά· ὅπως ἂν κάποιος ἤθελε ὑποσχεθῆ παιδικὰ πράγματα σὲ συνετὸ ἄνθρωπο, ὄχι γιὰ νὰ τὰ λάβῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξη τὴν ὄλη ἀρετὴ του, ἐκεῖνος ὁμοῦς ζητᾷ τὰ μεγαλύτερα. Πράγματι αὐτὸ δείχνει ὅτι μὲ τόσο ζῆλο ἀπέρριπταν τὰ τῆς γῆς, ἀφοῦ δὲν ἔπαιρναν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ τοὺς δίνονταν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τὰ λαμβάνουν οἱ ἀπόγονοί τους· διότι αὐτοὶ εἶχαν γῆινες ἐπιδιώξεις. Τί σημαίνει, «τὴν πόλι ποὺ ἔχει τὰ πραγματικὰ θεμέλια»; Αὐτὰ δηλαδὴ δὲν εἶναι θεμέλια; Σὲ σύγκρισί μ' ἐκεῖνα δὲν εἶναι. «Αὐτῆς τῆς πόλεως τεχνίτης καὶ δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός». Πῶ, πῶ, ποιὸ εἶναι τὸ ἐγκώμιό τῆς πόλεως ἐκείνης!

«Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς της καὶ αὐτὴ ἡ Σάρρα». Μὲ κάποια μορφή ντροπῆς γιὰ μᾶς ἄρχισε ἐδῶ, ἔαν συμβῆ νὰ φανοῦμε ἐμεῖς πρὸ ὀλιγόψυχοι ἀπὸ μιὰ γυναῖκα. Ἄλλὰ ἴσως πῆ κάποιος. Πῶς εἶναι πιστὴ αὐτὴ ποὺ γέλασε; Τὸ γέλιο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπιστία, ὁ φόβος ὁμοῦς ποὺ ἀκολούθησε ἀπὸ τὴν πίστι· διότι τὰ λόγια, «δὲν ἐγέλασα»⁵, τὰ εἶπε ἀπὸ πίστι. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκε ἡ ἀπιστία, εἰσῆλθε ἡ πίστις. «Γιὰ τὴν πίστι της καὶ αὐτὴ ἡ στεῖρα Σάρρα ἔλαβε τὴ δύναμι τῆς συλλήψεως καὶ παρὰ τὴν ἡλικία της ἐγέννησε». Τί σημαίνει, «εἰς καταβολὴν σπέρματος»; Ἔλαβε δύναμι γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ σπέρμα, νὰ τὸ φιλοξενήσῃ, αὐτὴ ποὺ εἶχε νεκρωθῆ, ἡ στεῖρα. Διότι ἡ σωματικὴ βλάβη ἦταν διπλῆ, ἡ μία προερχόταν ἀπὸ τὸν χρόνον, ἀφοῦ πράγματι εἶχε γεράσει· ἡ ἄλλη ἦταν φυσικὴ, διότι ἦταν στεῖρα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ μιὰ γυναῖκα, καὶ μάλιστα νεκρωμένη, γεννήθηκαν ὄλοι, ποὺ εἶναι ὡς πρὸς τὸ πλῆθος ὅπως τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ἀναρίθμητη ἄμμος ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ χεῖλος τῆς θάλασσας. Γι' αὐτὸ, λέγει, καὶ ἀπὸ μιὰ γεννήθηκαν ὄλοι. Δὲν λέγει αὐτὸ μόνο ἐδῶ, τὸ ὅτι γέννησε, ἀλλὰ ὅτι ἔγινε καὶ μητέρα τόσων πολλῶν, ὅσων δὲν ἔγιναν οὔτε οἱ εὐφορες κοιλιές· «σὰν τὰ ἄστρα», λέγει. Πῶς λοιπὸν πολλές φορές τοὺς ἀπαριθμεῖ, ἂν καὶ εἶπε, ὅπως δὲν μποροῦν νὰ ἀριθμηθοῦν τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ἔτσι οὔτε καὶ τὸ σπέρμα σας; Ἡ τὸ εἶπε ὑπὸ μορφή ὑπερβολῆς, ἢ τὸ εἶπε ἔτσι γιὰ τοὺς μετέπειτα ἀπογόνους. Διότι εἶναι δυνατὸ ν'

Μιᾶς μὲν γὰρ οἰκίας δυνατὸν τοὺς προγόνους ἀριθμῆσαι, οἶον, ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος, καὶ ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος· ἐνταῦθα δέ, ὧν τὸ γένος τῷ πλήθει τῶν ἄστρον παρεικάζεται, οὐκ ἔστι.

3. Τοιαῦται αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ Θεοῦ, οὕτως εὐμήχανοι αὐτοῦ αἱ
5 ὑποσχέσεις. Εἰ δὲ ἄπερ ἐν προσθήκης μέρει ὑπέσχετο, οὕτω θαυμαστά, οὕτω παράδοξα, οὕτω μεγαλόδωρα, τίνα ἔσται ἐκεῖνα, ὧν ταῦτα προσθήκη, ὧν ἐκ περιουσίας ταῦτα; Τί τοίνυν τῶν ἐπιτυχανόντων μακαριώτερον; τί τῶν ἀποτυχανόντων ἀθλιώτερον; Εἰ γὰρ πατρίδος τις ἐκβεβλημένος, ὑπὸ πάντων ἐλεεῖται καὶ κληρονομίαν
10 ἀπολέσας δοκεῖ παρὰ πᾶσιν ἐλεεινὸς εἶναι, ὁ τοῦ οὐρανοῦ ἐκπίπτων καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν ἐκεῖ, πόσοις ὀφείλει δάκρυσι δακρῦεσθαι; Μᾶλλον δὲ οὐδὲ δακρῦεσθαι· δακρύεται γὰρ τις ὅταν τι πάθῃ, ὧν οὐκ αὐτός ἐστιν αἴτιος· ὅταν δὲ ἐξ οἰκείας γνώμης ἑαυτὸν περιπείρῃ τῇ κακίᾳ, οὐδὲ δακρῦων, ἀλλὰ θρήνων ἐστὶν ἄξιος,
15 μᾶλλον δὲ καὶ τότε πένθους· ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, καίτοι ἀσεβοῦσαν, ἐπένθησε καὶ ἐδάκρυσεν.

Ὅντως μυρίων ὀδυρμῶν ἄξιοί ἐσμεν, μυρίων θρήνων. Ἐὰν πᾶσα ἡ οἰκουμένη λαβοῦσα φωνήν, καὶ λίθοι καὶ ξύλα καὶ δένδρα καὶ θηρία καὶ ὄρνιθες καὶ ἰχθύες καὶ ἀπλῶς πᾶσα ἡ οἰκουμένη, ἐὰν
20 λαβοῦσα φωνήν ἡμᾶς ὀδύρηται τοὺς ἐκπεπτωκότας τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, οὐδὲν κατ' ἀξίαν ὀδυρεῖται οὐδὲ θρηνήσει. Ποῖος γὰρ λόγος παραστῆσαι δυνήσεται, ποῖος νοῦς ἐκείνην τὴν μακαριότητα καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκείνην, τὴν ἡδονήν, τὴν δόξαν, τὴν εὐφροσύνην, τὴν λαμπρότητα, «ἃ ὀφθαλμός», φησὶν, «οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ
25 ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»; Οὐκ εἶπεν ὅτι 'ὑπερβαίνει ἀπλῶς', ἀλλ' οὐδὲ ἐνενόησέ ποτέ τις, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Ὡν γὰρ ἐτοιμαστής καὶ παρασκευαστής ὁ Θεὸς ἀγαθῶν, ποῖα εἰκὸς εἶναι ταῦτα;

30 Εἰ γὰρ ποιήσας ἡμᾶς, εὐθέως οὐδενὸς παρ' ἡμῶν προὔπηργμένου, τосαῦτα ἐχαρίσατο, παράδεισον, ὁμιλίαν τὴν μετ' αὐτοῦ,

ἀπαριθμῆση κανεῖς τοὺς προγόνους μιᾶς μόνο οἰκίας, ὅπως, ὁ τάδε εἶναι τοῦ τάδε, καὶ ὁ τάδε τοῦ τάδε· ἐδῶ ὁμως, πού τὸ γένος τους παραβάλλεται μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἄστρων, δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀπαριθμηθῆ.

3. Τέτοιες εἶναι οἱ ἐπαγγελίες τοῦ Θεοῦ, τόσο σοφὰ ἐπινοημένες εἶναι οἱ ὑποσχέσεις του. Καὶ ἐὰν αὐτὰ πού ὑποσχέθηκε σὰν συμπλήρωμα εἶναι τόσο θαυμαστά, τόσο παράδοξα, τόσο μεγαλόδωρα, τί εἶδους θὰ εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων αὐτὰ εἶναι συμπλήρωμα, τῶν ὁποίων αὐτὰ εἶναι περίσσευμα; Τί λοιπὸν ὑπάρχει μακαριώτερο ἀπὸ ἐκείνους πού ἐπιτυγχάνουν αὐτά; τί ἀθλιώτερο ἀπὸ ἐκείνους πού ἀποτυγχάνουν; Διότι, ἐὰν κάποιος πού ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τὴν πατρίδα του ἀπὸ ὄλους ἐλεεῖται, καὶ ἐπειδὴ ἔχασε τὴν κληρονομία του θεωρεῖται ἀξιολύπητος ἀπὸ ὄλους, ἐκεῖνος πού χάνει τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἀγαθὰ πού ὑπάρχουν ἐκεῖ, πόσα δάκρυα πρέπει νὰ χύνη; ἢ καλύτερα νὰ μὴ κλαίη· διότι κλαίει κανεῖς, ὅταν πάθῃ κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι αὐτὸς αἴτιος· ὅταν ὁμως μὲ τὴν θέλησί του καταπληγῶνῃ τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν κακία, ἀξίζει ὄχι νὰ χύνη δάκρυα, ἀλλὰ νὰ θρηνῆ· ἢ καλύτερα πρέπει καὶ τότε νὰ πενθῆ· διότι καὶ ὁ Κύριος μας ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπένθησε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἔχυσε δάκρυα γι' αὐτήν, ἂν καὶ διέπραττε ἀσέβειες.

Πράγματι εἴμαστε ἄξιοι μυρίων ὄδυρμῶν, μυρίων θρῆνων. Ἐὰν ὄλη ἡ οἰκουμένη ἀποκτοῦσε φωνὴ καὶ οἱ πέτρες καὶ τὰ ξύλα, καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ψάρια καὶ γενικὰ ὄλη ἡ οἰκουμένη, ἐὰν ἀποκτοῦσε φωνὴ καὶ θρηνοῦσε ἐμᾶς πού ἔχουμε ἐκπέσει ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, δὲν θὰ μποροῦσε ἐπάξια νὰ μᾶς πενθήσῃ καὶ νὰ μᾶς θρηνήσῃ. Διότι ποιὸς λόγος, ποιὸς νοῦς θὰ μπορέσῃ νὰ παραστήσῃ ἐκείνην τὴν μακαριότητα, ἐκείνην τὴν ἀρετὴν, τὴν ἡδονήν, τὴν δόξαν, τὴν εὐφροσύνην, τὴν λαμπρότητα, «ἐκεῖνα πού ὀφθαλμὸς», λέγει, «δὲν τὰ εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν τὰ ἄκουσε, καὶ στὴν καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν, ἐκεῖνα πού ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν»⁶; Δὲν εἶπε, ὅτι «ὑπερβαίνουν ἀπλῶς», ἀλλ' οὔτε σκέφθηκε ποτὲ κανεῖς «ἐκεῖνα πού ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γι' αὐτοὺς πού τὸν ἀγαποῦν». Πραγματικὰ ποιὰ φυσικὸ εἶναι νὰ εἶναι τὰ ἀγαθὰ πού ἐτοίμασε καὶ παρασκεύασε ὁ Θεός;

Ἐὰν λοιπὸν, ἀφοῦ μᾶς ἔπλασε, ἀμέσως, χωρὶς νὰ κάναμε τίποτε ἐμεῖς προηγουμένως, μᾶς χάρισε τόσα πολλά, τὸν παράδεισο,

ἀθανασίαν ὑπέσχετο, βίον μακάριον καὶ φροντίδων ἀπηλλαγμένον, τοῖς τοσαῦτα πεποηκόσι καὶ ἠθληκόσι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ὑπομείνασι, τί οὐ χαριεῖται; Τοῦ Μονογενοῦς οὐκ ἐφείσατο δι' ἡμᾶς, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν γνήσιον εἰς θάνατον ἔδωκε δι' ἡμᾶς· εἰ δὲ ἐχθροὺς ὄντας
 5 τοιούτων κατηξίωσε, τίνος οὐ καταξιώσει φίλους γενομένους; Τίνος οὐ μεταδώσει καταλλάζας ἑαυτῶ; Καὶ πλούσιός ἐστι σφόδρα καὶ ἀπείρως ἐπιθυμεῖ καὶ σπουδάζει τῆς ἡμετέρας φιλίας τυχεῖν· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν ἐκείνου σπουδάζομεν, ἀγαπητοί· τί λέγω, οὐ σπουδάζομεν; Οὐ θέλομεν οὕτω τυχεῖν αὐτοῦ τῶν ἀγα-
 10 θῶν, ὡς αὐτὸς θέλει. Καὶ ὅτι πλέον ἐκεῖνος θέλει, δι' οὗ ἐποίησεν, ἔδειξεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν μόλις ὀλίγου καταφρονοῦμεν χρυσίου· αὐτὸς δὲ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τὸν Υἱὸν ἔδωκε τὸν αὐτοῦ.

Χρησώμεθα εἰς δέον τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, ἀγαπητοί, ἀπολαύ-
 15 σωμεν αὐτοῦ τῆς φιλίας· «ὑμεῖς γὰρ φίλοι μου ἐστε», φησὶν, «ἐὰν ποιῆτε ἃ λέγω ὑμῖν». Βαβαί, τοὺς ἐχθροὺς τοὺς ἀπείρως αὐτοῦ διεστηκότας, ὧν ἀσυγκρίτῳ τῇ ὑπερβολῇ κατὰ πάντα διενήνοχε, τούτους φίλους ἐποίησε καὶ καλεῖ φίλους; Τί οὖν οὐχ αἰρετὸν παθεῖν ὑπὲρ ταύτης τῆς φιλίας; Ἄλλ' ἡμεῖς ὑπὲρ ἀνθρώπων μὲν φιλίας
 20 πολλάκις καὶ κινδυνεύομεν, ὑπὲρ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐδὲ χρήματα προιέμεθα. Πένθους ὄντως ἄξια τὰ ἡμέτερα, πένθους, καὶ δακρύων, καὶ ὄδυρμῶν, καὶ ὄλοφυρμοῦ μεγάλου καὶ κοπετοῦ. Τῆς ἐλπίδος ἡμῶν ἐξεπέσομεν, ἔταπεινώθημεν ἀπὸ τοῦ ὕψους ἡμῶν, ἀνάξιοι τῆς τιμῆς ἐφάνημεν τοῦ Θεοῦ, ἀγνώμονες, καὶ μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἐφάνημεν ἄχρηστοι, ἐγύμνωσεν ἡμᾶς πάντων ὁ διάβολος
 25 τῶν ἀγαθῶν· οἱ καταξιωθέντες εἶναι υἱοί, οἱ ἀδελφοὶ καὶ συγκληρονόμοι, τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ οὐδὲν διενηνόχαμεν, τῶν ὑβριζόντων αὐτόν. Τίς ἡμῖν ἔσται παραμυθία λοιπόν; Αὐτὸς ἡμᾶς ἐκάλεσε πρὸς τὸν οὐρανόν, ἡμεῖς δὲ ἑαυτοὺς πρὸς τὴν γέενναν ὠθήσαμεν. Ἄρα
 30 καὶ ψεῦδος, καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεῖα κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ μὲν αἵματα ἐφ' αἵμασι μιγνύουσιν, οἱ δὲ πράγματα πράττουσιν αἱμάτων χεῖρονα. Πολλοὶ τῶν ἀδικουμένων, πολλοὶ τῶν πλεονεκτούντων,

τὴν συναναστροφή μαζί του, μᾶς ὑποσχέθηκε ἀθανασία καὶ ζωὴ εὐτυχισμένη καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ φροντίδες, σ' ἐκείνους ποὺ ἔκαναν τόσα πολλὰ καὶ ἀγωνίσθηκαν καὶ ὑπέμειναν γιὰ χάρι του τόσα, τί δὲν θὰ τοὺς χαρίση; Τὸν μονογενῆ του δὲν λυπήθηκε γιὰ μᾶς, τὸν Υἱό του τὸν γνήσιο παρέδωσε σὲ θάνατο γιὰ χάρι μας· καὶ ἐὰν μᾶς ἔκανε ἄξιους τέτοιων ἀγαθῶν, ἐνῶ ἡμασταν ἐχθροὶ του, ποιά ἀγαθὰ δὲν θὰ μᾶς ἀξιῶση τώρα ποὺ γίναμε φίλοι του; ποιά ἀγαθὰ δὲν θὰ μᾶς ἀξιῶση, τώρα ποὺ μᾶς συμφιλίωσε μαζί του; Καὶ εἶναι ὑπερβολικὰ πλούσιος, καὶ πάρα πολὺ ἐπιθυμεῖ καὶ φροντίζει νὰ ἐπιτύχη τὴ φιλία μας· ἐμεῖς ὁμῶς, ἀγαπητοί, δὲν καταβάλλουμε οὔτε τὴν παραμικρῆ φροντίδα. Τί λέγω, δὲν φροντίζουμε; Δὲν θέλουμε τόσο νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ του, ὅσο θέλει αὐτός. Καὶ ὅτι ἐκεῖνος τὸ θέλει περισσότερο, τὸ ἀπέδειξε μ' αὐτὸ ποὺ ἔκανε. Ἐμεῖς δηλαδὴ μόλις καὶ μετὰ βίας γιὰ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους περιφρονοῦμε λίγο χρυσάφι, ἐνῶ αὐτός γιὰ μᾶς ἔδωσε καὶ τὸν Υἱό του.

Ἄς προθυμοποιηθοῦμε, ἀγαπητοί, νὰ κάνουμε αὐτὸ ποὺ ἀρμόζει στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, γιὰ ν' ἀπολαύσουμε τὴ φιλία του· «διότι ἐσεῖς» λέγει, «εἶστε φίλοι μου, ἐὰν κάνετε αὐτὰ ποὺ σᾶς λέγω»⁷. Πῶ, πῶ! τοὺς ἐχθροὺς του, αὐτοὺς ποὺ ἄπειρες φορές φιλονείκησαν μαζί του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατὰ πάντα διαφέρει σὲ ἀσύγκριτο βαθμό, αὐτοὺς τοὺς ἔκανε φίλους καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ φίλους; Τί λοιπὸν, δὲν πρέπει νὰ προτιμᾶ νὰ πάθη κανεὶς χάριν αὐτῆς τῆς φιλίας; Ἄλλ' ἐμεῖς γιὰ τὴ φιλία τῶν ἀνθρώπων πολλές φορές καὶ κινδυνεύουμε, ἐνῶ γιὰ τὴ φιλία τοῦ Θεοῦ οὔτε χρήματα περιφρονοῦμε. Πράγματι εἴμαστε ἄξιοι πένθους καὶ δακρύων καὶ ὀδυρμῶν καὶ θρήνου μεγάλου καὶ κοπετοῦ. Ἐκπέσαμε ἀπὸ τὴν ἐλπίδα μας, κατεβήκαμε ἀπὸ τὸ ὕψος μας, φανήκαμε ἀνάξιοι τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ, ἀγνώμονες, καὶ μετὰ τίς εὐεργεσίες φανήκαμε ἄχρηστοι, μᾶς ἀπογύμνωσε ὁ διάβολος ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ· ἐμεῖς ποὺ ἀξιωθήκαμε νὰ εἴμαστε υἱοί, οἱ ἀδελφοὶ καὶ συγκληρονόμοι, σὲ τίποτε δὲν διαφέρουμε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸν ὑβρίζουν. Ποιά λοιπὸν παρηγοριὰ θὰ ἔχουμε; Αὐτὸς μᾶς ἐκάλεσε πρὸς τὸν οὐρανό, ἐνῶ ἐμεῖς ὠθήσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας πρὸς τὴ γέεννα. Κατάρρα καὶ ψέμα καὶ κλεψιά καὶ μοιχεία ἔχει ξαπλωθῆ ἐπάνω στὴ γῆ· ἄλλοι ἀναμιγνύουν αἵματα μὲ αἵματα, ἄλλοι κάνουν χειρότερες πράξεις ἀπὸ τὸ χύσιμο τῶν αἱμάτων. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδικουμένους, πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ

μυρίους εδχονται θανάτους ἢ ταῦτα παθεῖν· καὶ εἰ μὴ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐδεδοίκεσαν, καὶ διεχειρίσαντο ἑαυτοὺς, οὕτω φονῶντες καθ' ἑαυτῶν. Ταῦτ' οὖν οὐχ αἱμάτων χεῖρω;

«Οἴμοι, ψυχὴ», ἔλεγεν ἀποδυσπετῶν ὁ προφήτης, «ὅτι ἀπό-
5 λωλεν εὐλαβῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει». Νῦν δὲ καὶ ἡμεῖς τοῦτο βοήσομεν περὶ ἡμῶν αὐτῶν πρῶτον. Ἄλλὰ μοι τοῦ θρήνου συλλάβεσθε. Τάχα τινὲς καὶ οἰωνίζονται καὶ γελῶσι· πλὴν καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτείνειν μᾶλλον χρῆ τὸν θρήνον, ὅτι οὕτω μαινόμεθα καὶ παραπαίομεν, ὅτι οὐδὲ εἰ μαινόμε-
10 θα ἴσμεν, ἀλλ' ἐφ' οἷς ἐχρῆν στένειν, γελῶμεν. «Ἀποκαλύπτεται, ἄνθρωπε, ὀργὴ ἀπ' οὐρανοῦ, ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων». «Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει· πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλω αὐτοῦ καταιγὶς σφοδρά». «Πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ προπορεύσεται, καὶ φλογιεῖ κύκλω τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ». «Ἡμέρα
15 Κυρίου ὡς κλίβανος καιόμενος». Καὶ οὐδεὶς ταῦτα εἰς νοῦν βάλλεται, ἀλλὰ μύθων μᾶλλον καταπεφρόνηται τὰ φρικώδη ταῦτα πράγματα καὶ φοβερά, καὶ πεπάτηται. Ὁ ἀκούων, οὐδεὶς, οἱ δὲ γελῶντες καὶ χλευάζοντες, πάντες. Τίς ἔσται ἡμῖν πόρος; πόθεν σωτηρίαν εἶρωμεν; Ἀπολώλαμεν, παρανηλώμεθα, γεγόναμεν τῶν
20 ἐχθρῶν ἡμῶν κατάγελως, καὶ χλευασμὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν δαιμόνων.

4. Μέγα φρονεῖ νῦν ὁ διάβολος, γαυροῦται καὶ χαίρει· ἐν αἰσχύνῃ οἱ πιστευθέντες ἡμᾶς ἄγγελοι πάντες, ἐν κατηφείᾳ· οὐδεὶς ὁ ἐπιστρέφων, εἰκῆ πάντα ἡμῖν ἀνήλωται, καὶ ἡμεῖς ὑμῖν δοκοῦμεν
25 ληρεῖν. Εὐκαιρον καὶ νῦν καλέσαι τὸν οὐρανόν, ὅτι οὐδεὶς ὁ ἀκούων, διαμαρτύρασθαι τὰ στοιχεῖα· «ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε». Δότε χεῖρα, ὀρέξατε οἱ μηδέπω καταβαπτισθέντες τοῖς ὑπὸ τῆς μέθης ἀπολωλόσιν, οἱ ὑγιαίνοντες τοῖς κάμνουσιν, οἱ νήφοντες τοῖς μαινομένοις, οἱ ἐδραῖοι τοῖς περιφερομέ-
30 νοις· μηδεὶς, παρακαλῶ, χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ φίλου προτιμάτω, καὶ ἡ ὕβρις καὶ ἡ ἐπιτίμησις εἰς ἐν ὀράτῳ μόνον, αὐτοῦ τὴν ὠφέ-

8. Μιχ. 7,2.

9. Ρωμ. 1,18.

10. Ψαλμ. 49,3.

11. Ψαλμ. 96,3.

12. Μαλαχ. 4,1.

13. Ἦσ. 1,2.

ἔχουν ἐξαπατηθῆ, εὐχονται μύριες φορές νὰ πεθάνουν, παρὰ νὰ ὑποστοῦν αὐτά· καὶ ἔαν δὲν φοβοῦνταν τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, θὰ ἔθεταν τέρμα στὴ ζωὴ τους· τόσο ἐπιθυμοῦν τὸν θάνατό τους. Αὐτὰ λοιπὸν δὲν εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὰ αἵματα;

«Ἀλλοίμονο, ψυχὴ μου», ἔλεγε ἀπογοητευμένος ὁ προφήτης, «διότι ἔχει χαθῆ ὁ εὐλαβῆς ἀπὸ τὴν γῆ, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσά μας ὁ ἄνθρωπος τῶν καλῶν ἔργων»⁸. Τώρα ὁμως κι' ἐμεῖς ὡς τὸ φωνάζουμε γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας πρῶτα. Ἄλλὰ δεῖξτε, παρακαλῶ, κατανόησι γιὰ τὸν θρῆνο μου. Ἴσως μερικοὶ καὶ τὸ θεωροῦν μαντικὸ σημάδι καὶ γελοῦν· ἀλλὰ καὶ γι' αὐτὸ κυρίως πρέπει ν' αὐξήσω τὸν θρῆνο, διότι τόσο μανιακοὶ καὶ παράφρονες εἴμαστε, ὥστε οὔτε γνωρίζουμε ὅτι κατεχόμεστε ἀπὸ μανία, ἀλλὰ γελοῦμε γι' αὐτὰ πού ἔπρεπε νὰ στενάζουμε. «Φανερόνεται, ἄνθρωπε, ὀργὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἐναντίον κάθε ἀσέβειας καὶ ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων»⁹. «Ὁ Θεὸς ὀλοφάνερα θὰ ἔλθῃ· πῦρ θὰ προπορεύεται μπροστά του, καὶ μεγάλη καταιγίδα θὰ ξεσπᾷ ὀλόγυρά του»¹⁰. «Πῦρ θὰ προπορεύεται ἐνώπιόν του καὶ θὰ κατακαίῃ τοὺς ἐχθροὺς του»¹¹. «Ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἔρχεται ὡς κλίβανος πού κατακαίει»¹². Καὶ κανεὶς δὲν τὰ βάζει αὐτὰ στὸ μυαλό του, ἀλλὰ περισσότερο κι' ἀπὸ μύθους ἔχουν καταφρονηθῆ καὶ καταπατηθῆ τὰ φρικτὰ καὶ φοβερὰ αὐτὰ πράγματα. Κανεὶς δὲν τὰ ἀκούει, ἀντίθετα ὅλοι γελοῦν καὶ τὰ χλευάζουν. Ποιὰ θὰ εἶναι διέξοδός μας; ἀπὸ ποῦ θὰ βροῦμε τὴν σωτηρία; Ἔχουμε χαθῆ, ἔχουμε καταστραφῆ, ἔχουμε γίνει περίγελως στοὺς ἐχθροὺς μας καὶ χλευασμὸς στοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς δαίμονες.

4. Μεγαλοφρονεῖ τώρα ὁ διάβολος, ὑπερηφανεύεται καὶ χαίρεται· καταντροπιασμένοι καὶ κατηφεῖς εἶναι ὅλοι οἱ ἄγγελοι πού μᾶς εἶχαν ἐμπιστοσύνη· δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ ἐπιστρέφῃ, πῆγαν χαμένα ὅλα, καὶ ἐμεῖς θεωροῦμαστε ἀπὸ σᾶς ὅτι φλυαροῦμε. Εἶναι εὐκαιρία καὶ τώρα νὰ καλέσω τὸν οὐρανὸ, νὰ διαμαρτυρηθοῦν τὰ στοιχεῖα, διότι κανεὶς δὲν ἀκούει· «ἄκουε, οὐρανέ, καὶ πρόσεχε γῆ, διότι ὁ Κύριος μίλησε»¹³. Δώστε τὸ χέρι σας, βοηθήστε ὅσοι δὲν καταπνιγῆκατε μ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀπωλεσθῆ ἀπὸ τὴ μέθη, οἱ ὑγιεῖς βοηθήστε τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ σώφρονες τοὺς παράφρονες, οἱ σταθεροὶ τοὺς περιπλανωμένους. Κανεὶς, παρακαλῶ, ὡς μὴν προτιμᾷ τὸν φίλο ἀπὸ τὴ σωτηρία αὐτοῦ, καὶ ἡ προσβολὴ καὶ ἡ ἐπίπληξις σ' ἓνα καὶ μόνο ν' ἀποβλέπουν, στὴν ὠφέλειά του. Ὅταν ὁ πυρετὸς

λειαν. Ὅταν πυρετὸς καταλάβῃ καὶ δοῦλοι κρατοῦσι δεσποτῶν. Ὅταν γὰρ ἐκεῖνος μὲν ἐπικαίηται τὴν ψυχὴν συγγέων, ἀνδραπόδων δὲ ἔσμός παραστήκη, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν νόμον τὸν δεσποτικὸν ἐν τῇ βλάβῃ τοῦ δεσπότου. Συστρέψωμεν ἑαυτούς, παρα-
 5 καλῶ· πόλεμοι καθημερινοί, καταποντισμοί, ἀπώλειαι μυρία κύκλω καὶ πάντοθεν ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς περιστοιχίζεται. Ἡμεῖς δὲ ὡς εὐαρεστοῦντες, οὕτως ἔσμεν ἐν ἀδείᾳ· πάντες τὰς χεῖρας εἰς πλεονεξίαν εὐτρεπίζομεν, οὐδεὶς εἰς βοήθειαν· πάντες εἰς ἀρπαγὴν, οὐδεὶς εἰς προστασίαν· ἕκαστος πῶς πλείονα τὰ ὄντα ποιήσει
 10 ἔσπούδακεν, οὐδεὶς πῶς βοηθήσει τῷ δεομένῳ· ἕκαστος πῶς προσθῆ τοῖς χρήμασι, πολλὴν ἔχει τὴν μέριμναν, οὐδεὶς ὅπως τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ διασώσῃ· φόβος εἰς ἔχει πάντας, μὴ πενιχροί, φησί, γενώμεθα· μὴ εἰς γέενναν δὲ ἐμπέσωμεν, οὐδεὶς ἀγωνιᾷ καὶ τρέμει.

15 Ταῦτα θρήνων, ταῦτα κατηγοριῶν, ταῦτα διαβολῆς ἄξια. Ἄλλ' οὐ ταῦτα ἐβουλόμην λέγειν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ὀδύνης βιάζομαι σύγγνωτε· ὑπὸ τοῦ πένθους ἀναγκάζομαι πολλὰ καὶ ὧν οὐ βούλομαι φθέγγασθαι. Χαλεπὴν ὀρῶ τὴν πληγὴν, ἀπαραμύθητον τὴν συμφορὰν, παρακλήσεως μείζονα τὰ καταλαβόντα ἡμᾶς δεινὰ,
 20 ἀπολώλαμεν. «Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὴν δακρύων, ἵνα θρηνήσω;». Κλαύσωμεν, ἀγαπητοί, κλαύσωμεν, στενάξωμεν. Τάχα τινὲς εἰσιν ἐνταῦθα λέγοντες· Ἐπιπλήρωσον ἡμῶν θρήνους ἡμῖν λέγει, πάντα δάκρυα. Οὐκ ἐβουλόμην, πιστεύσατε, οὐκ ἐβουλόμην, ἀλλ' ἐγκώμια καὶ ἐπαίνους διεξιέναι· νυνὶ δὲ τού-
 25 των ὁ καιρὸς. Οὐ τὸ θρηνεῖν, ἀγαπητοί, χαλεπὸν, ἀλλὰ τὸ θρήνων ἄξια ποιεῖν· οὐ τὸ ὀδυρεσθαι ἀποτρόπαιον, ἀλλὰ τὸ τὰ ὀδυρμῶν ἄξια πράττειν. Μὴ κολασθῆς, καὶ οὐ πενθῶ· μὴ ἀποθάνῃς, καὶ οὐ κλαίω. Ἄλλ' ἐὰν μὲν τὸ σῶμα κέηται νεκρόν, πάντας παρακαλεῖς συναλγεῖν, καὶ ἀσυμπαθεῖς ἡγῆ τοὺς μὴ πενθοῦντας, τῆς δὲ ψυχῆς
 30 ἀπολλυμένης, λέγεις μὴ πενθεῖν;

Ἄλλ' οὐ δύναμαι πατὴρ εἶναι μὴ δακρύων· πατὴρ εἰμι φιλόστοργος. Ἀκούετε οἶα βοᾷ ὁ Παῦλος· «τεκνία μου, οὐδὲς ἄλλο ὡδί-
 νω». Ποία μήτηρ κύουσα οὕτω πικρὰς ἀφήσι φωνάς, ὡς ἐκεῖνος;

14. Ἱερ. 9,1.

15. Γαλ. 4,19.

καταλάβη κάποιον, και οι υπηρέτες ακόμη ασκούν εξουσία στους κυρίους τους. Διότι, όταν εκείνος καίγεται από τον πυρετό, είναι γεμάτη από σύγχυσι ή ψυχή του, και το πλήθος των δούλων στέκεται τριγύρω του, κανείς δέν αναγνωρίζει τον νόμο τον βασιλικό την ώρα του χαμού του κυρίου. "Ας συνέλθουμε, παρακαλώ. Πόλεμοικαθημερινοί, καταποντισμοί, χιλιάδες καταστροφές όλόγυρα και από παντού μᾶς περιβάλλει ή όργή του Θεού. Έμεϊς όμως, σαν να έχουμε ευαρεστήσει τον Θεό, αισθανόμαστε ασφαλείς· όλοι έτοιμάζουμε τᾶ χέρια μας για να πάρουμε όλο και περισσότερα, κανείς δέν τᾶ απλώνει για να βοηθήση· όλοι για να αρπάξουμε, κανείς για να προστατεύση· καθένας φροντίζει πῶς ν' αύξήση τᾶ υπάρχοντά του, και κανείς πῶς θᾶ βοηθήση τον φτωχο· καθένας φροντίζει πῶς ν' αύξήση τᾶ χρήματά του, και κανείς πῶς να σώση την ψυχή του· ένας φόβος μᾶς κατέχει όλους, να μᾶ γίνουμε, λέγει, φτωχοί· για να μᾶ πέσουμε όμως στη γέεννα, κανείς δέν αγωνιά, κανείς δέν τρέμει.

Αυτά είναι ἄξια θρήνων, αυτά ἄξια κατηγοριῶν, αυτά ἄξια κατακρίσεως. Βέβαια δέν ἤθελα να τᾶ πῶ αυτά, ἄλλα πιέζομαι από τον μεγάλο πόνο μου· συγχωρήστε με· έξ αιτίας του πένθους αναγκάζομαι να πῶ και πολλά από αυτά που δέν θέλω. Βλέπω ότι είναι φοβερή ή πληγή, ἀπαρηγόρητη ή συμφορά, είναι μεγαλύτερα από την παρηγοριά τᾶ δεινά που μᾶς κατέλαβαν, έχουμε χαθῆ. «Ποιός θᾶ δώση στην κεφαλή μου νερό, και στα μάτια μου πηγή δακρύων, για να θρηνήσω»¹⁴; "Ας κλαύσουμε, ἀγαπητοί, ἄς κλαύσουμε, ἄς στενάξουμε. Ίσως υπάρχουν μερικοί ἐδῶ που λένε: 'πάντα για θρήνους μᾶς λέγει, πάντα για δάκρυα'. Δέν ἤθελα, πιστέψτε με, δέν ἤθελα να σᾶς μιλῶ γι' αυτά, ἄλλα να σᾶς ἀπευθύνω ἐγκώμια και ἐπαίνους· τώρα όμως είναι καιρός για θρήνους. Δέν είναι φοβερό τᾶ να θρηνή κανείς, ἀγαπητοί, ἄλλα τᾶ να κάνη ἔργα ἀξιοθρήνητα· δέν είναι ἀποτρόπαιο τᾶ να οδύρεται κανείς, ἄλλα τᾶ να πράττη ἔργα ἄξια οδυρμῶν. Μᾶ κολασθῆς ἐσύ, και ἐγῶ δέν πενθῶ· μᾶ πεθαίνης ἐσύ και ἐγῶ δέν κλαίω. 'Αλλ', ἐάν τᾶ σῶμα κείτεται νεκρό, παρακαλεῖς όλους να σε συμπονέσουν και θεωρεῖς ἀσυμπαθεῖς ἐκείνους που δέν πενθοῦν· τώρα που χάνεται ή ψυχή, λές να μᾶ την πενθῆ κανείς;

'Αλλά δέν μπορῶ να μᾶ μην κλαίω ἐνῶ εἶμαι πατέρας· εἶμαι πατέρας φιλόστοργος. 'Ακούστε τί φωνάζει ό Παῦλος: «τέκνα μου, που για σᾶς πάλι πονῶ»¹⁵. Ποιά μητέρα που κυοφορεῖ ἀφήνει τόσο πι-

Εἶθε ἐνῆν τὴν πυρὰν αὐτὴν τῆς διανοίας ἰδεῖν, καὶ εἶδες ἂν, ὅτι πά-
 σης γυναικὸς καὶ κόρης χηρεῖαν ἄωρον ὑποστάσης πλέον καίομαι.
 Οὐχ οὕτως ἐκείνη τὸν ἄνδρα πενθεῖ τὸν ἑαυτῆς, οὐδὲ μήτηρ υἱόν,
 ὡς ἐγὼ τὸ πλῆθος τοῦτο τὸ παρ' ἡμῖν. Οὐδεμίαν ὁρῶ προκοπὴν,
 5 πάντα εἰς διαβολὰς καὶ κατηγορίας· οὐδεὶς ἔργον τίθεται ἀρέσκειν
 Θεῷ· ἀλλὰ, 'τὸν δεῖνα', φησὶν, 'εἵπωμεν κακῶς, καὶ τὸν δεῖνα· ὁ
 δεῖνα ἀνάξιος τοῦ κλήρου, ὁ δεῖνα ἀσέμνως βιοῖ'. Ὁφείλοντες τὰ
 ἡμέτερα πενθεῖν κακά, κρίνομεν ἑτέρους, οὐδὲ ὅτε καθαροί ἐσμεν
 ἀμαρτημάτων ὀφείλοντες τοῦτο ποιεῖν. «Τίς γάρ σε διακρίνει»;
 10 φησί· «τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς
 μὴ λαβῶν»; Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου, μυρίων αὐτὸς γέμων
 κακῶν; Ὅταν εἴπῃς, ὁ δεῖνα πονηρός ἐστὶ καὶ λυμεὼν καὶ μοχθη-
 ρός, ἐνόησον σαυτὸν καὶ ἐξέτασον ἀκριβῶς τὰ σαυτοῦ, καὶ μετα-
 μελήσει σοι ἐπὶ τοῖς λεχθεῖσιν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι πρὸς ἀρετὴν
 15 προτροπὴ τις τοιαύτη, οἷον ἀμαρτημάτων ἀνάμνησις.

Ἐὰν ταῦτα τὰ δύο στρέφωμεν παρ' ἑαυτοῖς, δυνησόμεθα τυ-
 χεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, δυνησόμεθα καθαίρειν ἑαυτοὺς
 καὶ ἀποσμήχειν· μόνον λάβωμεν ἐννοιάν ποτε, μεριμνήσωμεν τὸ
 πρᾶγμα, ἀγαπητοί· ἀλγήσωμεν ἐνταῦθα τῷ λογισμῷ, ἵνα μὴ ἀλγή-
 20 σωμεν ἐκεῖ τῇ κολάσει, ἀλλ' ἵνα ἀπολαύσωμεν τῶν αἰώνιων ἀγα-
 θῶν, ἐνθα ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη, καὶ σταναγμός· ἵνα τύχωμεν τῶν
 ὑπερβαινόντων τὸν ἀνθρώπινον νοῦν αἰώνιων ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ· αὐτῷ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κρές φωνές, ὅπως ἐκεῖνος; Μακάρι νὰ μπορούσε νὰ δῆ κανεὶς τὴ φλόγα αὐτὴ τῆς διάνοιάς μου καὶ θὰ μπορούσε νὰ δῆ ὅτι καίγομαι περισσότερο ἀπὸ κάθε γυναῖκα καὶ κόρη πού ὑπέστη πρόωρη χηρεία. Δὲν πενθεῖ ἐκείνη τόσο τὸν ἄνδρα της, οὔτε ἡ μητέρα τὸ παιδί της, ὅσο ἐγὼ αὐτὸ τὸ πλῆθος πού εἶναι κοντά μου. Δὲν βλέπω καμμιά πρόοδο, ὅλα βλέπω νὰ ὀδηγοῦν σὲ διαβολές καὶ κατηγορίες. Κανεὶς δὲν παρουσιάζει ἔργο πού νὰ ἀρέση στὸν Θεό· ἀλλά, τὸν τάδε, λέγει, ἄς κακολογήσουμε, καὶ τὸν τάδε· ὁ τάδε εἶναι ἀνάξιος τοῦ κλήρου, ὁ τάδε ζεῖ ἄσεμνα. Ἐνῶ ὀφείλουμε νὰ πενθοῦμε γιὰ τὰ δικά μας κακά, κατακρίνουμε τοὺς ἄλλους· οὔτε κι' ὅταν εἴμαστε καθαροὶ ἀπὸ ἁμαρτίες, ἐπιτρέπεται νὰ τὸ κάνουμε αὐτό. Διότι λέγει, «ποιός σὲ θεωρεῖ καλύτερο; καὶ ποιὸ χάρισμα ἔχεις πού δὲν τὸ ἔλαβες ἀπὸ τὸν Θεό; Κι' ἂν κάθε τι πού ἔχεις τὸ ἔλαβες ἀπὸ τὸν Θεό, γιατί καυχίεσαι σὰν νὰ μὴν τὸ ἔλαβες;»¹⁶. Καὶ γιατί ἐσὺ κατακρίνεις τὸν ἀδελφὸ σου, ἐνῶ ὁ ἴδιος εἶσαι γεμᾶτος ἀπὸ ἀναρίθμητα κακά; Ὅταν πῆς, 'ὁ τάδε εἶναι πονηρὸς καὶ διεφθαρμένος καὶ μοχθηρὸς', σκέψου τὸν ἑαυτὸ σου καὶ ἐξέτασε μὲ ἀκρίβεια τὰ δικά σου καὶ θὰ μετανοιώσης γι' αὐτὰ πού εἶπες. Πράγματι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει προτροπὴ τέτοια πού νὰ ὀδηγῇ στὴν ἀρετὴ, ὅπως τὸ νὰ θυμώμαστε τὰ ἁμαρτήματά μας.

Ἐὰν τὰ σκεπτόμαστε αὐτὰ τὰ δύο, θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ, θὰ μπορέσουμε νὰ καθαρίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ νὰ τοὺς λευκάνουμε· μόνο κάποτε, ἀγαπητοί, νὰ κάνουμε ἀρχὴ αὐτῆς τῆς σκέψεως, μόνο κάποτε νὰ φροντίσουμε γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα· ἄς ὑποφέρουμε ἐδῶ μὲ τὴ σκέψι, γιὰ νὰ μὴν ὑποφέρουμε ἐκεῖ μὲ τὴν κόλασι, ἀλλὰ ν' ἀπολαύσουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ πού ξεπερνοῦν τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ'

(Ἑβρ. 11,13-16)

«Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι. Καὶ εἰ
5 μὲν ἐκείνην ἐμνημόνευον, ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν, ἐπουρανίου. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν· ἠτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν».

1. Ἡ πρώτη ἀρετὴ καὶ ἡ πᾶσα ἀρετὴ τὸ ξένον εἶναι τοῦ κόσμου
10 τούτου καὶ παρεπίδημον καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὰ ἐνταῦθα πράγματα, ἀλλὰ ἀπηρτηῆσθαι αὐτῶν ὡσπερ ξένων, καθάπερ οἱ μακάριοι μαθηταὶ ἐκεῖνοι, περὶ ὧν φησὶ· «περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος». Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ξένους ἔλεγον εἶναι ἑαυ-
15 τούς, ὁ δὲ Παῦλος καὶ πολλῶν τι πλεον εἶπεν. Οὐ γὰρ ξένος ἑαυτὸν ἀπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ νεκρὸν εἶπε τῷ κόσμῳ, καὶ τὸν κόσμον αὐτῷ νεκρὸν. «Ἐμοί», γάρ, φησὶν, «ὁ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ». Ἄλλ' ἡμεῖς ὡς καὶ πολῖται καὶ σφόδρα ζῶντες ὡς πολῖται, οὕτω πάντα ἐνταῦθα πραγματευόμεθα· καὶ ὅπερ ἦσαν τῷ
20 κόσμῳ οἱ δίκαιοι, ξένοι καὶ νεκροί, τοῦτο ἡμεῖς ἐσμεν τῷ οὐρανῷ· ὅπερ δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι τῷ οὐρανῷ, ζῶντες καὶ πολιτευόμενοι, τοῦτο ἡμεῖς ἐσμεν τῷ κόσμῳ.

Διὰ τοῦτο τεθνήκαμεν, ὅτι τὴν ὄντως ζωὴν ἠρνησάμεθα, καὶ

1. Ἑβρ. 11,37-38.

2. Γαλ. 6,14.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ΄

(Έβρ. 11, 13-16)

«Μὲ πίστι πέθαναν ὅλοι αὐτοί, χωρὶς νὰ λάβουν τὶς ἐπαγγελίες, ἀλλὰ τὶς εἶδαν ἀπὸ μακριὰ καὶ μὲ πόθο τὶς ἀποδέχθηκαν, καὶ ὠμολόγησαν ὅτι εἶναι ξένοι καὶ παρεπίδημοι ἐπάνω στὴ γῆ. Διότι αὐτοί, ποὺ τὰ λέγουν αὐτά, δείχνουν ὅτι ζητοῦν πατρίδα μόνιμη. Καὶ ἐὰν σκέπτονταν ἐκείνην ἀπὸ τὴν ὁποία βγῆκαν, θὰ εὔρισκαν εὐκαιρία νὰ ἐπιστρέψουν. Τώρα ὁμως ἐπιθυμοῦν καλύτερη πατρίδα, δηλαδὴ ἐπουράνια. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς τους, διότι τοὺς ἐτοίμασε στοὺς οὐρανοὺς πόλυ».

1. Ἡ πρώτη ἀρετὴ καὶ ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀρετὴ εἶναι τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ξένος καὶ παρεπίδημος στὸν κόσμον αὐτό, καὶ νὰ μὴν ἔχη τίποτε κοινὸ μὲ τὰ γῆινα πράγματα, ἀλλὰ νὰ τὰ ἀποφεύγῃ ὡς ξένα, ὅπως ἀκριβῶς οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι μαθητές, γιὰ τοὺς ὁποίους λέγει· «περιφέρονταν ντυμένοι μὲ προβειῆς καὶ δέρματα γιδιῶν, γεμᾶτοι στερήσεις, θλίψεις καὶ κακουχίες· τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν δὲν ἦταν ἄξιος ὀλόκληρος ὁ κόσμος»¹. Ἐκεῖνοι θεωροῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ξένους, ἐνῶ ὁ Παῦλος εἶπε κάτι πολὺ περισσότερο. Δὲν θεώρησε ἀπλῶς ξένο τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ νεκρὸ γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν κόσμον νεκρὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του. «Διότι γιὰ μένα» λέγει, «ὁ κόσμος ἔχει σταυρωθῆ, κι' ἐγὼ γιὰ τὸν κόσμον»². Ἐνῶ ἐμεῖς ζοῦμε ὡς πολῖτες, καὶ ζώντας ὑπερβολικὰ ὡς πολῖτες, γι' αὐτὸ ὅλες οἱ ἀσχολίες μας περιορίζονται στὰ γῆινα· καὶ ὅπως οἱ δίκαιοι ἦταν ξένοι καὶ νεκροὶ γιὰ τὸν κόσμον, τὸ ἴδιο εἴμαστε ἐμεῖς γιὰ τὸν οὐρανό· καὶ ὅ,τι ἦταν ἐκεῖνοι γιὰ τὸν οὐρανό, μὲ τὴν ὅλη ζωὴ καὶ πολιτεία τους, αὐτὸ εἴμαστε ἐμεῖς γιὰ τὸν κόσμον.

Γι' αὐτὸ ἔχουμε πεθάνει, ἐπειδὴ ἀπαρνηθήκαμε τὴν πραγματι-

τὴν πρόσκαιρον ταύτην εἰλόμεθα· διὰ τοῦτο παροξύνομεν τὸν Θεόν, ὅτι προκειμένης ἡμῖν τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπολαύσεως, οὐδὲ οὕτω τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀποστῆναι βουλόμεθα, ἀλλὰ, καθάπερ τινὲς σκώληκες, ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὴν γῆν, καὶ πάλιν ἀπὸ ταύτης εἰς ταύ-
 5 τὴν περιστρεφόμεθα, καὶ ὅλως οὐδὲ μικρὸν ἀνακῦψαι βουλόμεθα, οὐδὲ ἀποστῆσαι ἑαυτοὺς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ τινος κάρου καὶ ὕπνου καὶ μέθης καταβαπτισθέντες, καταπεπλήγμεθα φανταζόμενοι. Καὶ καθάπερ οἱ γλυκεῖ κατεχόμε-
 νοι ὕπνω, οὐ μόνον ἐν νυκτί, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄρθρου καταλα-
 10 βόντος καὶ λαμπρᾶς γενομένης ἡμέρας κεῖνται ἐπὶ κλίνης, καὶ οὐκ αἰσχύνονται τῇ ἡδονῇ χαριζόμενοι, καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς σπουδῆς, τοῦτον καιρὸν ποιούμενοι ὕπνου καὶ νωθείας, οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, τῆς ἡμέρας ἐγγιζούσης, τῆς νυκτὸς προκοπούσης, μᾶλλον δὲ τῆς ἡμέρας· «ἐργάζεσθε» γάρ, φησὶν, «ἕως ἐστὶν ἡμέ-
 15 ρα»· ἡμέρας οὔσης, τὰ τῆς νυκτὸς πράττομεν ἅπαντα, καθεύδοντες, ὄνειρατα βλέποντες, φαντασίαις ἐντρυφῶντες· καὶ μεμύκασιν ἡμῖν οἱ τῆς διανοίας ὀφθαλμοὶ καὶ οἱ τοῦ σώματος, παραφθεγγόμεθα, παραλαλοῦμεν· κἂν βαθεῖαν ἡμᾶς πλήξῃ τις πληγὴν, οὐδὲ αἰσθανόμεθα, κἂν πᾶσαν ἡμῶν διαρπάσῃ τὴν οὐσίαν, κἂν αὐτὴν ἐμπρήσῃ
 20 τὴν οἰκίαν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀναμένομεν ἑτέρους τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' αὐτοὶ τοῦτο πράττομεν κεντοῦντες ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ πλήττοντες, ἀσχημόνως κείμενοι, καὶ γεγυμνωμένοι πάσης εὐδοξίας, πάσης τιμῆς, καὶ τὰ αἰσχρὰ ἡμῶν ἔργα οὔτε αὐτοὶ συγκαλύπτοντες, οὔτε ἑτέροις ἐπιτρέποντες τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' εἰς μέσην
 25 ἀσχημοσύνην τοῖς ὀρώσι καὶ παριοῦσι προκείμενοι εἰς γέλωτα, εἰς σκώμματα μυρία.

Οὐκ οἴεσθε καὶ αὐτοὺς τοὺς πονηροὺς καταγελαῖν τῶν ὁμοτρόπων, καὶ καταγινώσκειν αὐτῶν; Ἐπειδὴ γὰρ ἡμῖν ἐντέθεικεν ὁ Θεὸς δικαστήριον ἀδέκαστον, οὐδέποτε διαφθειρόμενον, κἂν εἰς
 30 αὐτὸν τῆς κακίας ἔλθωμεν τὸν πυθμένα· τούτου χάριν καὶ αὐτοὶ οἱ πονηροὶ καταδικάζουσιν ἑαυτούς, κἂν αὐτοὺς καλέσῃ τις τοῦτο, ὅπερ εἰσὶν, αἰσχύνονται, ὀργίζονται, ὕβριν τὸ πρᾶγμα φασιν. Οὕτως εἰ καὶ μὴ δι' ἔργων, ἀλλὰ διὰ λόγων καταδικάζουσιν ἅπερ πράττουσι, διὰ τοῦ συνειδότος, μᾶλλον δὲ καὶ διὰ τῶν ἔργων. Ὅταν

κὴ ζωὴ καὶ προτιμήσαμε αὐτὴν τὴν πρόσκαιρη· γι' αὐτὸ παροργίζουμε τὸν Θεό, διότι, ἐνῶ βρίσκεται μπροστά μας ἡ οὐράνια ἀπόλαυσις, δὲν θέλουμε ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὶς ἀπολαύσεις τῆς γῆς, ἀλλ' σὰν ἀκριβῶς κάποια σκουλήκια, περιφερόμαστε ἀπὸ τὴ γῆ στὴ γῆ καὶ πάλι ἀπὸ αὐτὴν σ' αὐτὴν καὶ γενικὰ δὲν θέλουμε οὔτε γιὰ λίγο νὰ ὑψώσουμε τὸ κεφάλι, οὔτε ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, ἀλλὰ σὰν νὰ ἔχουμε βουτηχθῆ μέσα σὲ κάποια νάρκη καὶ ὕπνο καὶ μέθη, μένουμε ἐκθαμβοὶ ἀπὸ τὶς φαντασίες τοῦ κόσμου. Καὶ ὅπως αὐτοὶ ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ γλυκὸ ὕπνο, ὄχι μόνο τὴ νύχτα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὄρθρου καὶ ἐνῶ ἀνέτειλε λαμπρὴ ἡ ἡμέρα μένουν ξαπλωμένοι στὸ κρεβάτι καὶ δὲν ντρέπονται χαριζόμενοι στὴν ἡδονή, καὶ τὸν καιρὸ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δραστηριότητος τὸν κάμνουν καιρὸ ὕπνου καὶ ὀκνηρίας· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἐνῶ πλησιάζει ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα ὑποχωρεῖ, ἐργαζόμεστε πολὺ περισσότερο τὰ ἔργα τῆς νύχτας. Διότι λέγει, «νὰ ἐργάζεσθε ὅσο εἶναι ἡμέρα»³. ἐνῶ εἶναι ἡμέρα, ἐμεῖς κάνουμε ὅλα τὰ ἔργα τῆς νύχτας, κοιμόμαστε, βλέπουμε ὄνειρα, ἀποροφούμε ἀπὸ τὶς φαντασίες· ἔχουν κλείσει τὰ μάτια τῆς διανοίας μας καὶ τοῦ σώματος, μωρολογοῦμε, παραμιλοῦμε· κι' ἂν κάποιος μᾶς δώσῃ βαρὺ πλήγμα, δὲν τὸ αἰσθανόμαστε, κι' ἂς μᾶς ἀρπάξῃ ὅλη τὴν περιουσία ἢ μᾶς κάψῃ καὶ τὸ ἴδιο τὸ σπιτι μας· ἢ καλύτερα δὲν περιμένουμε ἄλλους νὰ μᾶς τὸ κάνουν, ἀλλὰ τὸ κάνουμε μόνοι μας, πληγώνοντας καὶ χτυπώντας τοὺς ἑαυτοὺς μας καθημερινά, ξαπλωμένοι μὲ ἀπρέπεια καὶ ἀπογυμνωμένοι ἀπὸ κάθε δόξα, ἀπὸ κάθε τιμῆ, καὶ τὰ αἰσχρὰ μας ἔργα οὔτε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τὰ καλύπτουμε, οὔτε σ' ἄλλους ἐπιτρέπουμε νὰ τὸ κάνουν, ἀλλὰ παρουσιάζομαστε μὲ ἀδιαντροπία σ' ὄλους ἐκείνους ποὺ μᾶς βλέπουν καὶ εἶναι παρόντες, προκαλώντας τὰ γέλια καὶ ἀναρίθμητα πειράγματα.

Δὲν γνωρίζετε ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πονηροὶ περιγελοῦν τοὺς ὁμόρφρονές τους καὶ τοὺς καταδικάζουν; Διότι μέσα μας τοποθέτησε ὁ Θεὸς δικαστήριον ἀμερόληπτο, ποὺ ποτὲ δὲν διαφθείρεται, ἔστω κι' ἂν φθάσουμε στὸν πυθμένα τῆς κακίας· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πονηροὶ καταδικάζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους, κι' ἂν κάποιος πῆ γι' αὐτοὺς αὐτὸ ποὺ εἶναι, ντρέπονται, ὀργίζονται, θεωροῦν τὸ πρᾶγμα προσβολή. Ἔτσι, ἂν ὄχι μὲ τὰ ἔργα, ὅμως μὲ τὰ λόγια καταδικάζουν αὐτὰ ποὺ κάνουν, μέσω τῆς συνει-

γὰρ λανθάνοντες καὶ κρυπτόμενοι πράττωσι, μέγιστον ἐκφέρουσι δεῖγμα γνώμης, ἣν περὶ τοῦ πράγματος ἔχουσιν. Οὕτω γὰρ δῆλη ἐστὶν ἡ κακία, ὡς πάντας αὐτῆς εἶναι κατηγοροῦς, καὶ τοὺς μετιόντας αὐτήν· τοιοῦτον δὲ ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, ὡς καὶ παρ' ἐκείνων θαυμά-
5 ζεσθαι τῶν μὴ ζηλούντων αὐτήν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ πόρνος ἐπαινέσεται τὴν σωφροσύνην, καὶ ὁ πλενέκτης καταγνώσεται τῆς ἀδικίας, καὶ ὁ ὀργίλος τὴν ἀνεξικακίαν θαυμάσεται, καὶ τὴν μικροψυχίαν μέμψεται, καὶ τὴν ἀσελγείαν ὁ ἀσελγῆς.

Πῶς οὖν αὐτὰ μέτεισι, φησὶν; Ἀπὸ ραθυμίας πολλῆς, οὐ κρί-
10 νας εἶναι καλόν· ἐπεὶ οὐδ' ἂν ἡσχύνθη τῷ πράγματι, οὐδ' ἂν ἡρνήσατο κατηγοροῦντος ἑτέρου. Πολλοὶ δὲ καὶ προληφθέντες, τὴν αἰσχύνην οὐ φέροντες, καὶ ἀπήγγξαντο· τοσαύτη τοῦ καλοῦ καὶ πρέποντος ἔνεστιν ἡμῖν ἡ μαρτυρία· οὕτως ἡλίου λαμπρότερα τὰ καλὰ καὶ πάντων δυσειδέστερα τὰ ἐναντία.

15 2. Ξένοι καὶ παρεπίδημοι ἦσαν οἱ ἅγιοι. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ποῦ δὲ ὁμολογεῖ ὁ Ἀβραὰμ ξένος εἶναι καὶ παρεπίδημος; Ἴσως μὲν καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν· ὁ δὲ Δαυὶδ ὅτι ὡμλόγησε, παντί που δῆλον· καὶ ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι «ξένος εἰμὶ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου». Οἱ γὰρ ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες, οἱ
20 ἀργυρίου καὶ τάφους ὠνούμενοι δῆλον ὅτι ξένοι τινὲς οὕτως ἦσαν, ὥστε μηδὲ ὄπου θάψωσι τοὺς νεκροὺς ἑαυτῶν ἔχειν. Τί οὖν; Ἴσως τῆς γῆς ἐκείνης μόνον ἔλεγον εἶναι ξένοι τῆς ἐν Παλαιστίνῃ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης πάσης, καὶ εἰκότως· οὐδὲν γὰρ ἐθεώρουν ἐν αὐτῇ τούτων ὧν ἐβούλοντο, ἀλλὰ πάντα ξένα καὶ ἀλλό-
25 τρια. Αὐτοὶ μὲν οὖν τὴν ἀρετὴν ἀσκεῖν ἠβούλοντο· ἐνταῦθα δέ, ἐνθα ἦν κακία πολλή καὶ ἀπεξένωτο πρὸς αὐτοὺς τὰ πράγματα· οὐδένα φίλον, οὐδένα οἰκεῖον εἶχον, πλὴν ὀλίγων τινῶν.

Πῶς δὲ ξένοι ἦσαν; Οὐκ ἐπιμελούμενοι τῶν ἐνταῦθα· καὶ τοῦτο οὐ διὰ ρημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων αὐτῶν ἐδείκνυον.
30 Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Εἶπε τῷ Ἀβραάμ· ἄφες τὴν πατρίδα τὴν δοκουσαν, καὶ ἔλθε ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν· καὶ οὐκ ἀντέσχετο τῶν οἰ-

δήσεώς τους, ἢ καλύτερα καὶ μὲ τὰ ἔργα τους. Διότι, ὅταν κρύβονται καὶ ἐνεργοῦν ἀπαρατήρητα, ἀποδεικνύουν περίτρανα, τὴ γνώμη πού ἔχουν γιὰ τὸ πρᾶγμα αὐτό. Πράγματι τόσο ὀλοφάνερη εἶναι ἡ κακία, ὥστε ὅλοι νὰ τὴν κατηγοροῦν, ἀκόμα κι' αὐτοὶ πού τὴν ἐπιδιώκουν· ἀντίθετα τέτοια εἶναι ἡ ἀρετὴ, ὥστε νὰ θαυμάζεται καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν προσπαθοῦν νὰ τὴν μιμηθοῦν. Καθόσον καὶ ὁ πόρνος θὰ ἐπαινέση τὴ σωφροσύνη, καὶ ὁ πλεονέκτης θὰ καταδικάσῃ τὴν ἀδικία, καὶ ὁ ὀργίλος θὰ θαυμάσῃ τὴν ἀνεξικακία καὶ θὰ κατηγορήσῃ τὴν ὀλιγοψυχία, καὶ τὴν ἀκολασία ὁ ἀκόλαστος.

Πῶς τότε, λέγει, τὰ κάμνει αὐτά; Ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς του ραθυμίας, ἂν καὶ ὁ ἴδιος κρίνει ὅτι δὲν καλὸ αὐτό πού κάμνει· διότι διαφορετικὰ δὲν θὰ ντρεπόταν γιὰ τὶς πράξεις του, οὔτε θ' ἀντιδρούσε ὅταν κατηγορῆται ἀπὸ ἄλλον. Καὶ πολλοὶ ὅταν τὸ συνειδητοποίησαν, μὴ ἀντέχοντας τὴν ντροπὴ, αὐτοκτόνησαν· τόση μεγάλη εἶναι μέσα μας ἡ μαρτυρία τοῦ καλοῦ καὶ πρέποντος· τόσο λαμπρότερα κι' ἀπὸ τὸν ἥλιο εἶναι τὰ καλά, καὶ ἀσχημότερα ἀπὸ ὅλα τὰ κακά.

2. Ξένοι καὶ παρεπίδημοι ἦταν οἱ ἄγιοι. Πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; καὶ πού ὁμολογεῖ ὁ Ἀβραάμ ὅτι εἶναι ξένος καὶ παρεπίδημος; Ἴσως καὶ ὁ ἴδιος νὰ τὸ ὠμολόγησε· τὸ ὅτι ὁμοίως ὁ Δαυῖδ τὸ ὠμολόγησε, εἶναι φάνερο βέβαια στὸν καθένα· ἄκουγε τὸν ἴδιο πού λέγει· «εἶμαι ξένος καὶ παρεπίδημος, ὅπως ὅλοι οἱ πατέρες μου»⁴. Διότι ἐκεῖνοι πού ζοῦσαν σὲ σκηνές, ἐκεῖνοι πού ἀγόραζαν τοὺς τάφους μὲ χρήματα, εἶναι φανερό ὅτι αὐτοὶ ἦταν τόσο ξένοι, ὥστε δὲν εἶχαν οὔτε πού νὰ θάψουν τοὺς νεκροὺς τους. Τί λοιπόν; ἄραγε ἐννοοῦσαν ὅτι εἶναι ξένοι μόνο τῆς γῆς ἐκείνης, πού ὑπῆρχε στὴν Παλαιστίνη; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἀλλ' ὅλης τῆς οἰκουμένης· καὶ σωστά· διότι τίποτε δὲν ἔβλεπαν σ' αὐτὴ τὴν γῆ ἀπὸ αὐτὰ πού ἠθελαν, ἀλλ' ὅλα τὰ θεωροῦσαν ξένα καὶ ὄχι δικά τους· αὐτοὶ ἠθελαν ν' ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴ· ἐδῶ ὁμοίως ὑπῆρχε πολλὴ κακία, γι' αὐτὸ καὶ αἰσθάνονταν ἀποστροφὴ πρὸς τὰ γῆϊνα πράγματα· κανέναν φίλο, κανέναν οἰκεῖο δὲν εἶχαν, ἐκτὸς ἀπὸ πολὺ λίγους.

Καὶ πῶς ἦταν ξένοι; Δὲν φρόντιζαν γιὰ τὰ γῆϊνα πράγματα· κι' αὐτὸ ὄχι μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς πράξεις τὸ ἔδειχναν. Πῶς καὶ μὲ ποιὸν τρόπο; Εἶπε στὸν Ἀβραάμ· «ἄφησε τὴν πατρίδα σου κι' ἔλα νὰ ἐγκατασταθῆς σὲ χώρα ξένη», καὶ δὲν ὑποχώρησε ἐξ αἰτίας

κείων, ἀλλ' ὡς ξένην μέλλων ἀφιέναι, οὕτως ἀπροσπαθῶς αὐτὴν εἶασεν. Εἶπεν αὐτῷ· 'ἀνένεγκε τὸν υἱόν σου'· καὶ ὡς οὐκ ἔχων υἱόν, οὕτως αὐτὸν ἀνήνεγκεν, ὡς οὐκ ἐνδεδυμένος τὴν φύσιν, οὕτως αὐτὸν ἀνήνεγκε. Τὰ χρήματα κοινὰ ἐκέκτητο τοῖς παριοῦσιν 5 ἅπασιν, καὶ οὐδὲν τὸ πρᾶγμα ἠγεῖτο· τῶν πρωτείων ἐτέροις παρεχώρει, εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐνέβαλλε, μυρία ἔπασχε δεινά· οὐκ οἰκίας ὠκοδόμει λαμπράς, οὐδὲ ἐτρύφα, οὐχ ἱματίων ἐπεμελεῖτο, οὐκ ἄλλου οὐδενός, ἃ τῶν ἐνταῦθα ἐστίν· ἀλλὰ πάντα τὰ τῆς ἐκεῖ πόλεως ἐπολιτεῦετο, φιλοξενίαν ἐπεδείκνυτο, φιλαδελφίαν, ἐλεημοσύ- 10 νην, ἀνεξικακίαν, ὑπεροψίαν χρημάτων καὶ τῆς παρούσης δόξης καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων.

Καὶ ὁ τούτου δὲ παῖς τοιοῦτος ἦν· ἐλαυνόμενος, πολεμούμενος εἶκε καὶ παρεχώρει, ἅτε ἐν ξένη ὦν· οἱ γὰρ ξένοι, ὅσα ἂν πάθωσι, φέρουσιν, ἅτε οὐκ ὄντες ἐν πατρίδι. Καὶ τῆς γυναικὸς ἀφαι- 15 ρουμένης, καὶ τοῦτο ἔφερον, ἅτε ξένος· τὰ δὲ ἄνω πάντα ἐπολιτεῦετο, σωφροσύνην, κοσμιότητα ἐπιδεικνύμενος πᾶσαν. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ παιδοποιῆσαι, οὐκέτι ὠμίλησε τῇ γυναικί· καὶ παρελθούσης δὲ τῆς ἀκμῆς τῆς νεότητος, τότε αὐτὴν ἠγάγετο, δεικνὺς ὅτι οὐ πάθους ἔνεκεν τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ ὑπηρετούμενος τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ Θεοῦ.

20 Τί δὲ ὁ Ἰακώβ; οὐχὶ ἄρτον ἐζήτει μόνον καὶ ἱμάτιον, ἃ ξένων ἐστὶν ὄντως αἰτήματα τῶν εἰς πενίαν ἐλθόντων πολλήν; Οὐχὶ ἐλαυνόμενος ἀνεχώρει, καθάπερ ξένος; Οὐχὶ ἐθήτευεν; Οὐχὶ μυρία ἔπασχε δεινά, περιῶν πανταχοῦ καθάπερ ξένος; Ταῦτα δὲ πάσχοντες ἔφερον, δεικνύντες ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσιν ἑτέραν· βαβαί, 25 πόση διαφορά! Ἐκεῖνοι μὲν ὠδινον καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἀπαλλαγῆναι βουλόμενοι ἐντεῦθεν καὶ πρὸς τὴν αὐτῶν πατρίδα ἐπανελθεῖν, ἡμεῖς δὲ τούναντίον· ἂν γὰρ πυρετὸς ἐμπέση, πάντα ἀφέντες, καθάπερ τὰ παιδιά τὰ μικρά, τὰ κλαυθμυριζόμενα, τὸν θάνατον δεδοίκαμεν· καὶ εἰκότως τοῦτο πάσχομεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ὡς ξένοι 30 διάγομεν ἐνταῦθα, οὐδὲ ὡς ἐπὶ πατρίδα σπεύδομεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ κόλασιν ἀπιόντες ἐσμέν, διὰ τοῦτο ἀλγοῦμεν, ὅτι τοῖς πράγμασιν

τῶν συγγενῶν του, ἀλλὰ σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταλείψη ξένη χώρα, μὲ τόση εὐκολία τὴν ἄφησε. Τοῦ εἶπε πάλι· 'Πρόσφερε μου θυσία τὸν υἱό σου'· καὶ σὰν νὰ μὴν εἶχε υἱό, μὲ τόση εὐκολία τὸν πρόσφερε, σὰν νὰ μὴν ἦταν ντυμένος μὲ τὴν πατρικὴ φύσι, ἔτσι τὸν πρόσφερε. Τὰ πράγματά του τὰ εἶχε κοινὰ μὲ ὄλους τοὺς περαστικούς ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ δὲν θεωροῦσε τίποτε τὸ πρᾶγμα αὐτό. Τὰ πρωτεῖα τὰ παραχωροῦσε σὲ ἄλλους, τὸν ἑαυτὸ του τὸν ἔρριχνε στοὺς κινδύνους, ὑπέφερε πολλὰ δεινὰ. Δὲν κατασκεύαζε λαμπρὰ σπίτια, δὲν ζοῦσε μὲ πολυτέλεια, δὲν φρόντιζε γιὰ τὰ ἐνδύματα, οὔτε γιὰ τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, ἀλλ' ἐφάρμοζε ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἀνήκουν σ' ἐκείνη τὴν πόλι· ἦταν φιλόξενος, φιλάδελφος, ἐλεήμων, ἀνεξίκακος· περιφρονοῦσε τὰ χρήματα, τὴ δόξα αὐτῆς τῆς ζωῆς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα.

'Ἀλλὰ καὶ τὸ παιδί του τέτοιο ἦταν· καταδιωκόμενο καὶ πολέμουμένο ὑποχωροῦσε καὶ ἀποχωροῦσε σὰν νὰ ἦταν σὲ ξένη χώρα· διότι οἱ ξένοι, ὅσα κι' ἂν πάθουν, τὰ ὑπομένουν, ἀφοῦ δὲν εἶναι στὴν πατρίδα τους. Κι' ἂν καὶ τοῦ πῆραν τὴ γυναῖκα του, κι' αὐτὸ τὸ ὑπέμεινε, ὡσὰν ξένος. Ζοῦσε σὰν πολίτης τῆς ἄνω πόλεως, μὲ κάθε σωφροσύνη καὶ κοσμιότητα. Διότι καὶ μετὰ τὴν παιδοποιῖα δὲν ἦλθε ξανὰ σὲ συνουσία μὲ τὴ γυναῖκα του· κι' ὅταν πέρασε ἡ ἀκμὴ τῆς νεότητος, τότε τὴν ἔλαβε, δείχνοντας ὅτι δὲν τὸ ἔκανε ἐξ αἰτίας τοῦ πάθους, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὁ Ἰακώβ τί ἔκανε; Δὲν ζητοῦσε μόνο ἄρτο καὶ ἱμάτιο, τὰ ὅποια πράγματι εἶναι αἰτήματα τῶν ξένων, ποὺ περιῆλθαν σὲ πολὺ μεγάλη φτώχεια; δὲν ἔφευγε ὅταν τὸν καταδίωκαν, ἀκριβῶς σὰν ξένος; δὲν ὑπηρετοῦσε σὰν μισθωτός; δὲν ὑπέφερε μύρια δεινὰ περιερχόμενος παντοῦ σὰν ξένος; Καὶ ἐνῶ πάθαιναν αὐτά, τὰ ὑπέμειναν, δείχνοντας ἔτσι ὅτι ἀνάζητοῦν ἄλλη πατρίδα. Πῶ, πῶ, πόση διαφορὰ! Ἐκεῖνοι ὑπέφεραν καθημερινά, ἐπειδὴ ἤθελαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐπίγεια πατρίδα καὶ νὰ ἐπανέλθουν στὴ δική τους πατρίδα· ἐνῶ ἐμεῖς κάνουμε τὸ ἀντίθετο· ἂν μᾶς καταλάβῃ πυρετός, ἐγκαταλείπουμε τὰ πάντα, ἀκριβῶς σὰν τὰ μικρὰ παιδιά, ποὺ κλαῖνε, καὶ τρέμουμε τὸν θάνατο· καὶ δικαιολογημένα τὸ παθαίνουμε. Διότι δὲν ζοῦμε σὰν ξένοι ἐδῶ, οὔτε σπεύδουμε σὰν νὰ πηγαίνουμε στὴν πατρίδα μας, ἀλλὰ σὰν νὰ πηγαίνουμε στὴν κόλασι. Γι' αὐτὸ πονοῦμε, ἐπειδὴ δὲν χρησιμοποιήσαμε ὅπως ἔπρεπε τὰ γήϊνα πράγ-

οὐκ ἐχρησάμεθα εἰς δέον, ἀλλὰ τὴν τάξιν ἀντεστρέψαμεν· διὰ τοῦτο ὀδυρόμεθα, ὅτε χαίρειν ἐχρῆν, διὰ τοῦτο φρίττομεν, καθάπερ τινὲς ἀνδροφόνοι καὶ λήσταρχοι, μέλλοντες δικαστηρίῳ παρίστασθαι, καὶ πάντα λογιζόμενοι ἅπερ ἔπραξαν καὶ διὰ τοῦτο δεδοικότες καὶ 5 τρέμοντες.

Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τοιοῦτοι, ἀλλ' ἠπεύγοντο· ὁ δὲ Παῦλος καὶ ἐστέναξε. Καὶ ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, «καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τῷ σκῆνι ὄντες, στενάζομεν βαρούμενοι». Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ περὶ τὸν Ἀβραάμ· «ξένοι», φησὶν, «ἦσαν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης, καὶ πα- 10 τρίδα ἐζήτουν». Ποίαν δὴ ταύτην; ἼΑρα ἦν εἴασαν; Οὐδαμῶς· τί γὰρ ἐκώλυεν αὐτούς, εἴγε ἐβούλοντο, ὑποστρέψαι πάλιν καὶ γενέσθαι πολῖται; Ἄλλ' ἐκείνην ἐζήτουν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὕτω πρὸς τὴν ἀποδημίαν τὴν ἐνθένδε ἔσπευδον, καὶ οὕτως ἠρεσκον Θεῷ· διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτούς ὁ Θεὸς Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν. 15 Βαβαί, ὅσον ἀξίωμα! Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν κατεδέξατο. Τί λέγεις; Θεὸς τῆς γῆς καλεῖται, καὶ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς μέγα τι τέθεικας τὸ οὐκ ἐπαισχύνεσθαι Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν; Μέγα, καὶ ὄντως μέγα, καὶ πολλῆς μακαριότητος τοῦτο τεκμήριον. Πῶς; Ὅτι γῆς μὲν καὶ οὐρανοῦ οὕτω καλεῖται Θεός, ὡς καὶ Ἑλλήνων, 20 καὶ οὐρανοῦ μὲν καὶ γῆς Θεός, ἣ ἔκτισε καὶ ἐδημιούργησεν αὐτά· τῶν δὲ ἀγίων ἐκείνων οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς φίλος τις γνήσιος. Ἐπὶ δὲ ὑποδείγματος ὑμῖν αὐτὸ ποιήσω φανερόν. Οἷον ἐπὶ τῶν ἐν ταῖς μεγάλαις οἰκίαις, ὅταν τινὲς εὐδοκιμῶσι τῶν προεστηκότων τῆς οἰκίας καὶ σφόδρα εὐδοκιμῶσι, καὶ πάντα αὐτοὶ διέπωσι, καὶ πρὸς 25 τοὺς δεσπότης πολλὴν τὴν παρρησίαν ἔχωσιν, ἀπ' αὐτῶν ὁ δεσπότης καλεῖται· καὶ πολλοὺς ἂν τις εὖροι οὕτω καλουμένους.

Τί δὲ λέγω; Ὡσπερ ἦν εἰπεῖν, ὁ Θεός, οὐχ ὁ τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ὁ τῆς οἰκουμένης, οὕτως ἦν εἰπεῖν ὁ Θεὸς Ἀβραάμ. Ἄλλ' οὐκ ἴστε ὅσον ἐστὶ τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἐπεὶ μηδὲ τυγχάνομεν αὐτοῦ, 30 ὡσπερ γὰρ νῦν ὁ Κύριος τῶν Χριστιανῶν ἀπάντων λέγεται Θεός, καὶ ὁμοῦς ὑπερβαίνει τὸ ὄνομα τὴν ἡμετέραν ἀξίαν· εἰ δὲ ἐνός

ματα, ἀλλ' ἀντιστρέψαμε τὴν τάξι τους· γι' αὐτὸ θρηνοῦμε, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ χαιρώμαστε, γι' αὐτὸ φρίττουμε, ὅπως μερικοὶ ἀνθρωποκτόνοι καὶ λήσταιχοι, οἱ ὁποῖοι, ὅταν πρόκειται νὰ παρουσιασθοῦν στὸ δικαστήριον, σκέπτονται ὅλα ὅσα ἔκαναν, καὶ γι' αὐτὸ φοβοῦνται καὶ τρέμουν.

Ἐκεῖνοι ὁμως δὲν ἦταν τέτοιοι, ἀλλὰ βιάζονταν νὰ φθάσουν ἐκεῖ. Ὁ Παῦλος μάλιστα καὶ ἀναστέναξε. Καὶ ἄκουε αὐτὸν ποὺ λέγει· «καὶ ὅσοι ἔχουμε σῶμα, στενάζουμε σὰν νὰ πιεζώμαστε ἀπὸ κάποιο βαρὺ φόρτωμα»⁵. Τέτοιοι ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦσαν γύρω ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ· διότι λέγει, «ἦταν ξένοι γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ ἀναζητοῦσαν τὴν πατρίδα τους». Ποιὰ λοιπὸν ἦταν αὐτή; Μήπως ἦταν ἐκείνη ποὺ ἐγκατέλειψαν; Ὁχι· διότι τί τοὺς ἐμπόδιζε, ἐὰν ἤθελαν, νὰ ἐπιστρέψουν πάλι καὶ νὰ γίνουν πολῖτες τῆς; Ἀναζητοῦσαν ἐκείνη τὴν πατρίδα, ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς. Ἔτσι πρὸς τὰ ἐκεῖ βάδιζαν βιαστικά, καὶ ἔτσι εὐαρεστοῦσαν τὸν Θεό· γι' αὐτὸ καὶ δὲν ντρέπεται γι' αὐτοὺς ὁ Θεός, ὥστε νὰ ὀνομάζεται Θεός τους. Πῶ, πῶ, τί μεγάλη τιμὴ! Καταδέχθηκε νὰ ὀνομασθῆ Θεός τους. Τί λές; Ὄνομάζεται Θεός τῆς γῆς, καὶ Θεός τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ θεωρεῖς σὰν κάτι μεγάλο, τὸ νὰ μὴν ντρέπεται νὰ ὀνομάζεται Θεός τους; Εἶναι μεγάλο αὐτὸ καὶ πραγματικὰ μεγάλο καὶ ἀπόδειξις πολλῆς μακαριότητος. Πῶς; Διότι καλεῖται Θεός τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ἔτσι, ὅπως καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ καλεῖται Θεός τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἐπειδὴ αὐτὸς τὰ ἔκτισε καὶ τὰ δημιούργησε· τῶν ἁγίων ὁμως ἐκείνων, δὲν ὀνομάζεται ἔτσι Θεός τους, ἀλλὰ ὡς φίλος γνήσιος. Καὶ θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω μὲ ἓνα παράδειγμα. Ὅπως δηλαδὴ στὴν περίπτωσι ἐκείνων ποὺ ζοῦν σὲ μεγάλα σπίτια, ὅταν κάποιοι ἀπὸ τοὺς προϋσταμένους τῶν σπιτιῶν εὐδοκιμοῦν καὶ εὐδοκιμοῦν ὑπερβολικά, καὶ ὅλα αὐτοὶ τὰ διευθύνουν, καὶ ἔχουν μεγάλη παρρησία πρὸς τοὺς κυρίους τους, ἀπ' αὐτοὺς παίρνει τὸ ὄνομά του καὶ ὁ οἰκοδεσπότης. Καὶ θὰ μπορούσε νὰ βρῆ κανεὶς πολλοὺς ποὺ ὀνομάζονται ἔτσι.

Ἀλλὰ τί λέγω; Ὅπως θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ, ὁ Θεός, ὄχι ὁ Θεός τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ ὁ Θεός τῆς οἰκουμένης, ἔτσι ὀνομάσθηκε, ὁ Θεός τοῦ Ἀβραάμ. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζετε πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ἀξίωμα αὐτό, ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε νὰ τὸ δεχθοῦμε. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ καὶ τώρα ὁ Κύριος λέγεται Θεός ὅλων τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὁμως

κληθείη Θεός, ἐννόησον ὅσον τὸ μέγεθος. Ὁ τῆς οἰκουμένης Θεός, οὐκ ἐπαισχύνεται τριῶν καλεῖσθαι Θεός, εἰκότως· οὐ γὰρ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ μυρίων τοιούτων εἰσὶν ἀντίρροποι οἱ ἅγιοι. «Κρείττων γὰρ εἰς ποιῶν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μυρίοι παράνομοι».

5 Ὅτι δὲ οὕτως ἑαυτοὺς ξένους ἐκάλουν, δῆλον. Ἐστω δέ, οὗτοι διὰ τὴν ξένην ἔλεγον εἶναι ξένοι· τί δαὶ καὶ ὁ Δαυῖδ; Οὐχὶ βασιλεὺς ἦν; οὐχὶ προφήτης; οὐχὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ πατρίδι διέτριβε; Τίνος οὖν ἕνεκὲν φησι, «ξένος καὶ παρεπίδημός εἰμι»; Πῶς εἶ ξένος; «Καθώς», φησί, «πάντες οἱ πατέρες μου». Ὁρᾷς ὅτι κάκεῖνοι ξένοι

10 ἦσαν; Ἐχομεν πατρίδα, φησὶν, ἀλλ' οὐ τὴν ὄντως πατρίδα. Πῶς δὲ σὺ ξένος; Τῆς γῆς. Οὐκοῦν κάκεῖνοι τῆς γῆς· καθὼς γὰρ ἐκεῖνοι, οὕτω καὶ οὗτος, καὶ καθὼς οὗτος, οὕτω κάκεῖνοι.

3. Γενώμεθα τοίνυν ξένοι κἂν νῦν καὶ ἡμεῖς, ἵνα μὴ ἐπαισχυνθῇ ἡμᾶς ὁ Θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι ἡμῶν. Αἰσχύνῃ γὰρ αὐτῷ, ὅταν

15 ἀνδρῶν πονηρῶν καλῆται Θεός, καὶ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς καὶ αὐτός, ὡσπεροῦν δοξάζεται, ὅταν ἀγαθῶν ἢ καὶ χρηστῶν καὶ ἀσκούντων ἀρετὴν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς παραιτούμεθα καλεῖσθαι δεσπότην πονηρῶν ἡμῶν δούλων καὶ ἀφίεμεν αὐτούς· κἂν εἴπη τις προσελθὼν, 'ὁ δεῖνα μυρία ἐργάζεται κακά, ἄρα σὸς δοῦλός ἐστιν', εὐ-

20 θέως φαμέν, ὅτι 'οὐδαμῶς', ἀποτριβόμενοι τὸ ὄνειδος (σχέσις γὰρ ἐστὶ τῷ δούλῳ πρὸς τὸν δεσπότην, καὶ διαβαίνει ἢ ἀδοξία καὶ εἰς τοῦτον ἀπ' ἐκείνου), πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οὕτως ἦσαν λαμπροί, οὕτω παρρησίας μεστοί, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν μὴ ἐπαισχύνεσθαι παρ' ἐκείνων καλούμενον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν λέγειν,

25 ὅτι «ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ».

Γενώμεθα καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, ξένοι, ἵνα μὴ ἐπαισχυνθῇ ἡμᾶς ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἐπαισχυνθῇ καὶ τῇ γεένῃ παραδῶ. Τοιοῦτοι ἦσαν ἐκεῖνοι οἱ λέγοντες, «Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν;». Ἄλλ' ὁρᾷτε τί

30 φθέγγεται πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός· «οὐκ οἶδα ὑμᾶς»· ὅπερ ἂν ποιή-

6. Σοφ. Σειρ. 16,4.

7. Ψαλμ. 38,13.

8. Ἐξοδ. 3,6.

9. Ματθ. 7,22.

10. Ματθ. 7,23.

τὸ ὄνομα ξεπερνᾶ τὴ δική μας ἀξία· ἐὰν ὁμως ὠνομάσθηκε Θεὸς ἐνός, σκέψου πόσο εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας. Ὁ Θεὸς τῆς οἰκουμένης δὲν ντρέπεται ν' ἀποκαλῆται Θεὸς τριῶν ἀνθρώπων, καὶ σωστά· διότι ὄχι μόνο τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ μυρίων τέτοιων εἶναι ἰσοδύναμοι οἱ ἅγιοι. «Διότι προτιμότερος εἶναι ὁ ἕνας πού ἐφαρμόζει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, παρὰ μύριοι παράνομοι»⁶. Καὶ ὅτι ἔτσι ἀποκαλοῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ξένους, εἶναι φανερό. Καλά, αὐτοὶ ἔλεγαν ὅτι εἶναι ξένοι ἐξ αἰτίας τῆς ξένης χώρας· γιατί ὁμως καὶ ὁ Δαυῖδ; Δὲν ἦταν βασιλιάς; δὲν ἦταν προφήτης; δὲν ἔμενε στὴ δική του πατρίδα; Γιὰ ποιό λόγο λέγει, «εἶμαι ξένος καὶ προσωρινός»⁷; Πῶς εἶσαι ξένος; «Ὅπως», λέγει, «ξένοι καὶ προσωρινοὶ ἦταν ὅλοι οἱ πρόγονοί μου». Βλέπεις ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἦταν ξένοι; Ἔχουμε, λέγει, πατρίδα, ἀλλ' ὄχι τὴν πραγματικὴ πατρίδα. Καὶ πῶς ἐσὺ εἶσαι ξένος; Εἶμαι ξένος ὡς πρὸς τὴ γῆ. Ἔρα καὶ ἐκεῖνοι ὡς πρὸς τὴ γῆ ἦταν ξένοι· διότι, ὅπως ἐκεῖνοι, ἔτσι κι' αὐτός, καὶ ὅπως αὐτός, ἔτσι κι' ἐκεῖνοι ἦταν ξένοι.

3. Ἄς γίνουμε λοιπὸν κι' ἐμεῖς τώρα ξένοι, γιὰ νὰ μὴν ντραπῆ ἐξ αἰτίας μας ὁ Θεὸς νὰ ὀνομασθῆ Θεὸς μας. Εἶναι προσβολὴ γι' αὐτὸν νὰ ὀνομάζεται Θεὸς πονηρῶν ἀνθρώπων καὶ ντρέπεται γι' αὐτούς, ὅπως ἀκριβῶς καὶ δοξάζεται, ὅταν εἶναι Θεὸς ἀγαθῶν καὶ ἐναρέτων ἀνθρώπων πού ἀσκοῦν τὴν ἀρετὴ. Διότι, ἐὰν ἐμεῖς δὲν θέλουμε νὰ ὀνομαζόμαστε κύριοι τῶν πονηρῶν δούλων μας καὶ τοὺς ἀπολύουμε, κι' ἂν κάποιος μᾶς πλησιάσῃ καὶ μᾶς πῆ, ἐκεῖνος κάμνει πολλὰ κακά, μήπως εἶναι δικός σου δούλος, ἀμέσως λέμε, ὄχι, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν ντροπὴ (καθόσον ὑπάρχει σχέσεις ἀνάμεσα στὸν δούλο καὶ τὸν κύριό του, καὶ ἡ κακὴ φήμη τοῦ δούλου μεταβιβάζεται καὶ στὸν κύριό του), πολὺ περισσότερο ἰσχύει αὐτὸ γιὰ τὸν Θεό. Οἱ ἅγιοι ὁμως ἦταν τόσο λαμπροί, τόσο γεμᾶτοι ἀπὸ παρρησία, ὥστε ὄχι μόνο ὁ Θεὸς νὰ μὴν ντρέπεται νὰ ὀνομάζεται ἀπὸ ἐκείνους Θεὸς τους, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος νὰ λέγῃ, «ἐγὼ ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»⁸. Ἄς γίνουμε καὶ ἐμεῖς, ἀγαπητοί, ξένοι, γιὰ νὰ μὴν μᾶς ντραπῆ ὁ Θεός, γιὰ νὰ μὴν μᾶς ντραπῆ καὶ μᾶς παραδῶσῃ στὴ γέεννα. Τέτοιοι ἦταν ἐκεῖνοι πού ἔλεγαν, «Κύριε, στὸ δικό σου ὄνομα δὲν προφητεύσαμε, καὶ στὸ δικό σου ὄνομα δὲν κάναμε θαύματα»⁹; Πρόσεξε ὁμως τί τοὺς ἀπαντᾶ ὁ Χριστός· «Δὲν σᾶς γνωρίζω»¹⁰, πρᾶγμα πού θὰ ἔκαμναν καὶ οἱ

σειαν δεσπότης οἰκετῶν πονηρῶν προστρεχόντων αὐτοῖς, βουλό-
μενοι τὸ δνειδος ἀποτρίψασθαι.

Οὐκ οἶδα ὑμᾶς, φησί. Πῶς οὖν κολάζεις, οὐς οὐκ οἶδας; Οὐκ
οἶδα, ἐτέρως εἶπον, τουτέστι, ἀρνοῦμαι ὑμᾶς καὶ παραιτοῦμαι.
5 Ἀλλὰ μὴ γένοιτο ταύτην ἡμᾶς ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν τὴν ὀλεθρίαν
καὶ φρικώδη. Εἰ γὰρ οἱ δαίμονας ἐκβαλόντες καὶ προφητείας ἐργα-
σάμενοι, ἐπειδὴ βίον οὐκ ἔσχον συμβαίοντα τοῖς λόγοις, ἠρνήθη-
σαν, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς; Καὶ πῶς, φησὶν, ἐνι προφητείας ἐπιδει-
ξαμένους καὶ σημεῖα πεπονηκότας καὶ δαιμόνια ἐκβαλόντας, ἀρνη-
10 θῆναι; Εἰκὸς αὐτοὺς ὕστερον μεταβεβλήσθαι καὶ γεγενῆσθαι πονη-
ροὺς· ὅθεν οὐδὲν ἀπῶναντο οὐδὲ τῆς προτέρας ἀρετῆς. Οὐ γὰρ τὰ
προοίμια δεῖ μόνον ἔχειν λαμπρά, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος λαμπρότερον.
Εἶπε γὰρ μοι, ὁ ρήτωρ οὐχὶ τὰ ἐν τῷ τέλει τοῦ λόγου σπουδάζει
ποιεῖν λαμπρά, ὥστε μετὰ κρότων ἀναχωρεῖν; Ὁ δὲ λειτουργῶν
15 πόλει, οὐχὶ τὰ ἐπ' ἐξόδῳ τῆς λειτουργίας λαμπρότερα ἐπιδείκνυται;
Ὁ ἀθλητῆς ἐὰν μὴ ἐκεῖνα δείξῃ λαμπρότερα, καὶ μέχρι τέλους νι-
κήσῃ, κἂν πάντας νικήσας νικηθῆ, ὑπὸ τοῦ τελευταίου, οὐχὶ πάντα
αὐτῷ ἀνόνητα; Ὁ κυβερνήτης ἂν ἅπαν τὸ πέλαγος διαβαλὼν, πρὸς
τῷ λιμένι καταρράξῃ τὸ σκάφος, οὐχὶ πάντα ἀπώλεσε τὸν ἔμπρο-
20 σθεν πόνον; Τί δὲ ὁ ἰατρός; Ἐὰν ἀπαλλάξας τῆς νόσου τὸν κάμνον-
τα, ὅταν μέλλῃ τέλεον ἀπαλλάττειν, τότε διαφθεῖρη, οὐχὶ τὸ πᾶν
διέφθειρεν; Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ὅσοι μὴ τῇ ἀρχῇ ἀκόλουθον
τὸ τέλος ἐπέθηκαν καὶ σύμφωνον καὶ συνωδόν, ἀπώλοντο καὶ διε-
φθάρησαν. Τοιοῦτοί εἰσιν οἱ ἀπὸ μὲν τῶν βαλβίδων αὐτῶν λαμ-
25 προὶ καὶ γαῦροι προπηδήσαντες, μετὰ ταῦτα δὲ ἐκλυθέντες καὶ
χαῦνοι γενόμενοι· διὸ καὶ τοῦ βραβεῖου ἀπεστερήθησαν καὶ παρὰ
τοῦ Δεσπότης οὐκ ἐπεγνώσθησαν.

Ἀκούσωμεν ταῦτα οἱ χρημάτων ἐρῶντες· ἡ γὰρ μεγίστη ἀνο-
μία αὕτη τυγχάνει· «ρίζα γὰρ ἐστὶ πάντων», φησί, «τῶν κακῶν ἢ
30 φιλαργυρία». Ἀκούσωμεν οἱ βουλόμενοι μείζονα τὴν ὑπάρχουσαν
οὐσίαν ποιεῖν· ἀκούσωμεν, καὶ παυσώμεθα τῆς πλεονεξίας ποτέ,
ἵνα μὴ ταῦτα ἀκούσωμεν ἅπερ κάκεῖνοι. Νῦν αὐτὰ ἀκούσωμεν καὶ

κύριοι στοὺς πονηροὺς δούλους ποῦ καταφεύγουν σ' αὐτούς, γιὰ νὰ ἐξαλείψουν τὴ ντροπή.

«Δὲν σᾶς γνωρίζω», λέγει. Πῶς τότε τιμωρεῖς ἐκείνους ποῦ δὲν γνωρίζεις; «Δὲν σᾶς γνωρίζω», τὸ εἶπα μὲ ἄλλη ἔννοια, δηλαδή, σᾶς ἄρνοῦμαι καὶ δὲν σᾶς ἀποδέχομαι. Ἄλλὰ ἄς μὴ γίνῃ ν' ἀκούσουμε κι' ἐμεῖς αὐτὴν τὴν ὀλέθρια καὶ γεμάτη φρίκη φωνή. Διότι, ἐὰν ἐκείνους, ποῦ ἐδιωχναν δαιμόνια καὶ προφήτευαν, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ζωὴ σύμφωνη μὲ τὰ λόγια τους, τοὺς ἄρνήθηκε ὁ Θεός, πόσο μᾶλλον ἐμᾶς; Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸ ν' ἄρνηθῆ ἐκείνους ποῦ προφήτευαν καὶ ἔκαναν θαύματα καὶ ἔβγαζαν δαιμόνια; Ἐπειδὴ αὐτοὶ ὕστερα μεταστράφηκαν καὶ ἔγιναν πονηροί· γι' αὐτὸ καθόλου δὲν τοὺς ὠφέλησε ἡ προηγούμενη ἀρετὴ τους. Καθόσον δὲν πρέπει μόνο ἡ ἀρχὴ νὰ εἶναι λαμπρὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος πρέπει νὰ εἶναι λαμπρότερο. Διότι πὲς μου, σὲ παρακαλῶ, ὁ ρήτορας δὲν φροντίζει νὰ κἀνῃ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του λαμπρό, ὥστε ν' ἀναχωρήσῃ μὲ χειροκροτήματα; Καὶ ὁ λειτουργὸς τῆς πολιτείας, ὅταν φθάνη πρὸς τὸ τέλος τῆς ὑπηρεσίας του δὲν παρουσιάζει λαμπρότερη συμπεριφορὰ; Ὁ ἀθλητὴς ἐὰν δὲν ἔχη λαμπρότερο τέλος καὶ δὲν νικήσῃ μέχρι τέλους, κι' ἂν ἀκόμη ὄλους τοὺς ἄλλους τοὺς νικήσῃ, ἀλλὰ νικηθῆ ἀπὸ τὸν τελευταῖο, ὅλες οἱ προηγούμενες νίκες δὲν ἦταν ἀνώφελες; Ὁ κυβερνήτης, ἐὰν, ἀφοῦ διαπλεύσῃ ὅλο τὸ πέλαγος, συντρίψῃ τὸ σκάφος κοντὰ στὸ λιμάνι, δὲν ἔχασε ὅλον τὸν προηγούμενο κόπο; Τί πάλι ὁ ἰατρός; Ἐὰν ἐλευθερώσῃ τὸν ἀσθενῆ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια, καὶ τὴν στιγμὴ ποῦ πρόκειται τελείως νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ, τότε τὸν θανατώσῃ, δὲν κατέστρεψε τὸ πᾶν; Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀρετὴ· ὅσοι στὴν ἀρχὴ δὲν πρόσθεσαν τέλος σύμφωνο καὶ ἁρμονικὸ μ' αὐτὴν, χάθηκαν καὶ καταστράφηκαν. Τέτοιοι εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ πήδησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἀναχωρήσεως λαμπροὶ καὶ ὑπερήφανοι, ὕστερα ὅμως παρεξέκλιναν καὶ ἀποχαυνώθηκαν· γι' αὐτὸ στερήθηκαν καὶ τὸ βραβεῖο καὶ δὲν ἀναγνωρίσθηκαν ἀπὸ τὸν Κύριο.

Ἄς τὰ ἀκούσουμε ὅσοι ἀγαποῦμε τὰ χρήματα· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀνομία. Διότι λέγει, «ρίζα ὄλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία»¹¹. Ἄς τὰ ἀκούσουμε, ὅσοι θέλουμε ν' αὐξήσουμε τὴν περιουσία μας· ἄς τὰ ἀκούσουμε κι' ἄς σταματήσουμε κάποτε τὴν πλεονεξία, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουμε αὐτὰ ποῦ ἄκουσαν κι' ἐκεῖνοι.

φυλαζώμεθα, ἵνα μὴ τότε ἀκούσωμεν· νῦν ἀκούσωμεν μετὰ φόβου, ἵνα μὴ τότε ἀκούσωμεν μετὰ τιμωρίας, «ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ», φησὶν, «οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς», οὐδὲ τότε, φησὶν, ὅτε τὰς προφητείας ἐπεδείκνυσθε καὶ τοὺς δαίμονας ἐξεβάλλετε. Εἰκὸς αὐτὸν ἐνταῦθα καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεσθαι, ὅτι καὶ τότε βίου ἦσαν πονηροῦ· παρὰ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ δι' ἀναξίων ἐνήργει ἡ χάρις. Εἰ γὰρ καὶ διὰ Βαλαὰμ ἐνήργησε, πολλῶ μᾶλλον δι' ἀναξίων, καὶ τοῦτο διὰ τοὺς μέλλοντας κερδαίνειν. Εἰ δὲ καὶ σημεῖα καὶ τέρατα οὐκ ἴσχυσε κολάσεως ἀπαλλάξαι, πολλῶ μᾶλλον, κἂν ἐν ἀξιώματι ἱερατικῶ τις ὦν τυγχάνῃ, κἂν εἰς τὴν ἀνωτάτω τιμὴν φθάσῃ, κἂν εἰς τὴν χειροτονίαν ἐνεργήσῃ ἡ χάρις, κἂν εἰς τὰ ἄλλα πάντα διὰ τοὺς τῆς προστασίας δεομένους, ἀκούσεται καὶ αὐτός, «οὐδέποτε σε ἔγνω», οὐδὲ τότε, ὅτε ἐνήργησεν ἐν σοὶ ἡ χάρις.

Βαβαί, πῶση τῆς τοῦ βίου καθαρότητος ἡ ζήτησις ἐκεῖ! πῶς αὐτὴ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀρκεῖ εἰς τὴν βασιλείαν ἡμᾶς εἰσαγαγεῖν! πῶς δὲ ἀποῦσα προδίδωσι τὸν ἄνδρα, κἂν μυρία ἔχῃ τέρατα καὶ σημεῖα ἐπιδείκνυσθαι! Οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐφραίνει τὸν Θεόν, ὡς πολιτεία ἀρίστη. «Ἐὰν ἀγαπᾷτέ με», φησὶν, οὐκ εἶπε, σημεῖα ποιήσατε, ἀλλὰ τί; «τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε». Καὶ πάλιν· «φίλους ὑμᾶς λέγω, οὐχ ὅταν δαιμόνια ἐκβάλητε, ἀλλ' ἐὰν τηρήσητε τοὺς λόγους τοὺς ἐμούς». Ἐκεῖνα μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἐστί, ταῦτα δὲ μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεὰν καὶ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς. Σπουδάσωμεν γενέσθαι φίλοι τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ μένωμεν ἐχθροί. Ἄει ταῦτα λέγομεν, ἀει ταῦτα παραινοῦμεν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς καὶ ὑμῖν, πλέον δὲ οὐδὲν γίνεται· διὸ καὶ δέδοικα. Καὶ ἐβουλόμην μὲν σιγῆσαι, ὥστε μὴ τὸν κίνδυνον ὑμῖν αὐξῆσαι· τὸ γὰρ πολλάκις ἀκούοντα μὴδὲ οὕτω ποιεῖν, παροξῦναι τὸν Δεσπότην ἐστίν· ἀλλὰ δέδοικα καὶ αὐτὸς τὸν ἕτερον κίνδυνον τὸν τῆς σιγῆς, εἶγε εἰς λόγου διακονίαν τεταγμένος, μέλλοιμι σιγᾶν.

Τί οὖν ποιήσομεν, φησὶν, ἵνα σωθῶμεν; Ἀρξώμεθα τῆς ἀρετῆς, ἕως καιρὸν ἔχομεν· διανείμωμεν ἑαυτοῖς τὰς ἀρετάς, καθάπερ τὴν γεωργίαν οἱ γηπόνοι· ἐν τῷ μηνὶ τούτῳ κρατήσωμεν λοιδορίας, ὕβρεως, ὀργῆς ἀδίκου, καὶ θῶμεν ἑαυτοῖς νόμον, καὶ εἴπωμεν,

12. Ματθ. 7,23.

13. Ἰω. 15,15.

14. Ἰω. 14,14.

Ἦς τὰ ἀκούσουμε τώρα κι' ἄς προφυλαχθοῦμε, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουμε τότε μὲ τιμωρία, «ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ μένα», λέγει, «διότι ποτὲ δὲν σᾶς ἀναγνώρισα ὡς δικούς μου»¹², οὔτε τότε, λέγει, πού προφητεύατε καὶ διώχνατε τὰ δαιμόνια. Ἐδῶ φυσικὰ καὶ κάτι ἄλλο ὑπονοεῖται, τὸ ὅτι καὶ τότε ἦταν πονηροί· στὴν ἀρχὴ ὁμως καὶ μέσω ἀναξίων ἐνεργοῦσε ἡ χάρις. Διότι, ἐὰν καὶ μέσω τοῦ Βαλαὰμ ἐνήργησε, πολὺ περισσότερο μέσω ἀναξίων, καὶ αὐτὸ γιὰ ὅσους βραδύνουν νὰ ὠφεληθοῦν. Καὶ ἐὰν οἱ δυνάμεις καὶ τὰ θαύματα δὲν μπόρεσαν νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν τιμωρία, πολὺ περισσότερο κι' ἂν ἀκόμη συμβῆ κάποιος νὰ ἔχη ἱερατικὸ ἀξίωμα, κι' ἂν φθάσῃ στὴν ὑψίστη τιμὴ, κι' ἂν ἡ χάρις ἐνεργήσῃ στὴν χειροτονία, κι' ἂν ἐνεργήσῃ σ' ὅλα τὰ ἄλλα ἐξ αἰτίας αὐτῶν πού ἔχουν ἀνάγκη προστασίας, θ' ἀκούσῃ καὶ αὐτός· «ποτὲ δὲν σὲ ἀνεγνώρισα», οὔτε τότε πού ἐνεργοῦσε ἡ χάρις σὲ σένα.

Πῶ πῶ, πόση εἶναι ἡ ἀπαίτησις τῆς καθαρότητος τοῦ βίου ἐκεῖ! Πῶς αὐτὴ καὶ μόνη ἀρκεῖ νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν! καὶ πῶς ὅταν ἀπουσιάσῃ προδίδει τὸν ἄνθρωπο, ἔστω κι' ἂν ἔχη νὰ παρουσιάσῃ μύρια τέρατα καὶ σημεῖα! Διότι τίποτε δὲν εὐφραίνει τόσο πολὺ τὸν Θεό, ὅσο ἡ ἐνάρετη ζωὴ. «Ἐὰν μὲ ἀγαπᾶτε», λέγει, δὲν εἶπε, 'νὰ κάμνετε θαύματα', ἀλλὰ τί εἶπε; «Νὰ τηρήσετε τὶς ἐντολές μου»¹³. Καὶ πάλι· «σᾶς ἀποκαλῶ φίλους, ὄχι ὅταν βγάζετε δαιμόνια, ἀλλὰ ὅταν ἐφαρμόζετε τὰ λόγια μου»¹⁴. Διότι τὰ θαύματα εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς συνεργασίας μας μὲ τὴν δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Ἦς φροντίσουμε νὰ γίνουμε φίλοι τοῦ Θεοῦ, κι' ἄς μὴ μένουμε ἐχθροὶ του. Πάντα τὰ ἴδια λέμε, πάντα τὰ ἴδια συμβουλευοῦμε καὶ στοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ σ' ἐσᾶς, χωρὶς ὁμως κανένα ἀποτέλεσμα· γι' αὐτὸ καὶ φοβᾶμαι. Καὶ θὰ ἤθελα βέβαια νὰ σιωπήσω γιὰ νὰ μὴν σᾶς ἀυξήσω τὸν κίνδυνο· διότι τὸ νὰ ἀκούῃ κανεὶς πολλά, χωρὶς ὁμως νὰ τὰ ἐφαρμόζῃ, παροργίζει τὸν Κύριο· ἀλλὰ φοβᾶμαι κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἄλλο κίνδυνο, τὸν κίνδυνο τῆς σιωπῆς, ἐὰν δηλαδή, ἐγὼ πού τάχθηκα στὴ διακονία τοῦ λόγου, ἐπιτρέπεται νὰ σιωπῶ.

Τί λοιπὸν θὰ κάνουμε, λέγει, γιὰ νὰ σωθοῦμε; Ἦς ἀρχίσουμε τὴν ἀρετὴ, ὅσο ἔχουμε καιρό· ἄς διανείμουμε στοὺς ἑαυτοὺς μας τὶς ἀρετές, ὅπως ἀκριβῶς οἱ γεωργοὶ διανέμουν τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς. Αὐτὸν τὸν μῆνα ἄς νικήσουμε τὴν κακολογία, τὴν ἀλαζονεία,

σήμερον τόδε κατορθώσωμεν· καὶ ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἄλλῳ τὴν ἀνεξι-
κακίαν ἑαυτοὺς παιδεύσωμεν, καὶ ἐν ἑτέρῳ ἄλλην ἀρετὴν· καὶ ὅταν
ἐν ἕξει ταύτης γενώμεθα τῆς ἀρετῆς, ἐφ' ἑτέραν ἔλθωμεν, καθάπερ
ἐπὶ τῶν μαθημάτων, τὰ τε ἤδη κτηθέντα φυλάττοντες, καὶ ἕτερα
5 προσλαμβάνοντες. Μετ' ἐκείνην ἔλθωμεν ἐπὶ τὴν τῶν χρημάτων
ὑπεροψίαν· πρῶτον κατάσχωμεν τὰς χεῖρας ἀπὸ πλεονεξίας, καὶ
τότε ποιήσωμεν ἐλεημοσύνην· μὴ πάντα ἀπλῶς συγχέωμεν, ταῖς
αὐταῖς χερσὶ καὶ ἀρπάζοντες, καὶ ἐλεοῦντες δῆθεν· μετὰ τοῦτο ἐπ'
ἄλλην ἀρετὴν, καὶ μετ' ἐκείνην ἐπ' ἄλλην. «Αἰσχροτήης», φησί, «καὶ
10 μωρολογία καὶ εὐτραπελία μηδὲ ὀνομαζέσθω παρ' ὑμῖν». Ταῦτα
τέως κατορθώσωμεν. Οὐκ ἔστι χρεία δαπάνης, οὐκ ἔστι πόνων,
οὐκ ἔστιν ἰδρώτων· ἀρκεῖ θελῆσαι μόνον καὶ πάντα ἤνυσται. Οὐ
δεῖ μακρὰν ὁδὸν βαδίσει, οὐδὲ πέλαγος διαβαλεῖν ἄπειρον, ἀλλὰ
σπουδάσει καὶ προθυμηθῆναι, καὶ χαλινὸν ἐπιθεῖναι τῇ γλώττῃ
15 πρὸς τὰς ὕβρεις τὰς ἀκαίρους. Τὰς ὀργάς, τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἀτό-
πους, τὴν τρυφήν, τὴν πολυτέλειαν ἐκβάλλωμεν, τὴν ἐπιθυμίαν τῶν
χρημάτων, ἀπὸ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, τὰς ἐπιιορκίας, τοὺς ὄρ-
κους τοὺς συνεχεῖς.

Ἄν οὕτως ἑαυτοὺς γεωργῶμεν, τὰς πρότερον ἀκάνθας
20 ἐκτίλλοντες καὶ τὸν οὐράνιον σπόρον ἐμβάλλοντες, δυνησόμεθα τυ-
χεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν. Ἦξει γὰρ ὁ γεωργὸς καὶ ἀποθή-
σεται ἡμᾶς εἰς τὴν ἀποθήκην καὶ ἐπιτευξόμεθα πάντων τῶν ἀγα-
θῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
25 Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὴν ἄδικη ὀργή, κι' ἄς θέσουμε νόμο στοὺς ἑαυτοὺς μας, κι' ἄς ποῦ-
 με, σήμερα θὰ κατορθώσουμε αὐτό· καὶ κατὰ τὸν ἄλλο μῆνα ἄς
 ἀσκήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὴν ἀνεξικακία, καὶ κατὰ τὸν ἄλλο
 σὲ ἄλλη ἀρετὴ· καὶ ὅταν συνηθίσουμε τὴ μία ἀρετὴ, ἄς πᾶμε σὲ
 ἄλλη, ὅπως γίνεται μὲ τὰ μαθήματα, καὶ ἀφοῦ διαφυλάξουμε αὐτὰ
 ποὺ ἔχουμε ἤδη ἀποκτήσει, ἄς ἐπιδιώξουμε ν' ἀποκτήσουμε καὶ
 ἄλλα. Μετὰ τὴν ἀπόκτησι ἐκείνης τῆς ἀρετῆς, ἄς ἔλθουμε στὴν πε-
 ριφρόνησι τῶν χρημάτων· πρῶτα ἄς χαλιναγωγήσουμε τὰ χέρια μας
 ἀπὸ τὴν πλεονεξία, καὶ κατόπιν ἄς κάνουμε ἐλεημοσύνη· ἄς μὴν τὰ
 ἀνακατεῦουμε ὅλα, μὲ τὰ ἴδια χέρια καὶ νὰ ἄρπάζουμε καὶ δῆθεν νὰ
 ἐλεοῦμε. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἄς ἔλθουμε σὲ ἄλλη ἀρετὴ, καὶ μετὰ ἀπὸ
 ἐκείνην σὲ ἄλλη. «Ἀτιμία», λέγει, «καὶ ἀνόητες κουβέντες καὶ
 ἀστεῖα ἀπρεπῆ οὔτε ν' ἀναφέρονται ἀπὸ σᾶς»¹⁵. Αὐτὰ πρῶτα ἄς κα-
 τορθώσουμε. Ἡ πραγματοποίησίς τους δὲν χρειάζεται δαπάνη,
 οὔτε κόπους καὶ ἰδρώτες· ἀρκεῖ νὰ θελήσῃ κανεὶς μόνο καὶ ὅλα θὰ
 τὰ ἐπιτύχῃ. Δὲν χρειάζεται νὰ βαδίσουμε μακρὸ δρόμο, οὔτε νὰ δια-
 πλεύσουμε πέλαγος ἀπέραντο, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσουμε, νὰ δείξου-
 με προθυμία καὶ νὰ χαλιναγωγήσουμε τὴ γλῶσσα ἀπέναντι στὶς
 ἄκαιρες ὕβρεις. Τὰ πάθη, τὶς παράλογες ἐπιθυμίες, τὴν ἀπόλαυσι,
 τὴν πολυτέλεια, τὴν ἀγάπη τῶν χρημάτων, τὶς παραβάσεις τῶν ὄρ-
 κων, τοὺς συνεχεῖς ὄρκους, ἄς τὰ ἀποβάλουμε ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας.

Ἐὰν ἔτσι καλλιεργοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ξερριζώνοντας τὰ
 ἀγκάθια καὶ βάζοντας μέσα μας τὸν οὐράνιο σπόρο, θὰ μπορέσουμε
 νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Κύριος. Διότι θὰ
 ἔλθῃ ὁ γεωργὸς καὶ θὰ μᾶς τοποθετήσῃ στὴν ἀποθήκη καὶ θ' ἀπο-
 λαύσουμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ
 τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ
 μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει
 ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ
 στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ'

(Έβρ. 11,17-19)

«Πίστει προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ἔν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα· λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν
5 παραβολῇ ἐκομίσατο».

1. Μεγάλη ὄντως ἡ πίστις τοῦ Ἀβραάμ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Ἀβελ καὶ τοῦ Νῶε καὶ τοῦ Ἐνῶχ λογισμῶν ἦν μάχη μόνων, καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους ὑπερβῆναι ἐχρῆν λογισμούς· ἐνταῦθα δὲ οὐ τοὺς ἀνθρωπίνους μόνον ὑπερβῆναι ἐχρῆν λογισμούς, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι
10 πλέον ἐπιδείξασθαι· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐδόκει τοῖς τοῦ Θεοῦ μάχεσθαι, καὶ πίστις ἐμάχετο πίστει, καὶ πρόσταγμα ἐπαγγελία. Οἷόν τι λέγω· Εἶπεν· «ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δώσω σοι τὴν γῆν ταύτην»· καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ ἐν αὐτῇ κληρονομίαν, οὐδὲ βῆμα ποδός. Ὁρᾷς πῶς τὰ γινόμενα τῇ ἐπαγγελίᾳ ἐμάχετο; Πάλιν φησὶν· «ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα»,
15 καὶ ἐπίστευσε· καὶ πάλιν λέγει· «θῦσον ἐμοὶ τοῦτον, τὸν μέλλοντα τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ πληροῦν». Εἶδες μάχην προσταγμάτων καὶ ἐπαγγελίας; Ἐναντία ταῖς ἐπαγγελίαις προσέταξε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἰλιγγίασεν ὁ δίκαιος, οὐδὲ ἠπατησθαι
20 ἔφη. Ὑμεῖς μὲν γάρ, φησὶν, οὐκ ἂν ἔχοιτε τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ἀνεσιν ἐπηγγείλατο, καὶ θλῖψιν ἔδωκεν· ἐνταῦθα γὰρ ἄπερ ἐπηγγείλατο, ταῦτα καὶ ποιεῖ.

Πῶς; «Ἐν τῷ κόσμῳ, φησί, θλῖψιν ἔχετε». «Ὁ μὴ λαβῶν

1. Γεν. 12,1.

2. Ἰω. 16,33.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ'

(Εβρ. 11, 17-19)

«Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του πρόσφερε ὁ Ἀβραάμ θυσία τὸν Ἰσαάκ, ὅταν δοκιμαζόταν ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ πρόσφερε τὸν μονάκριβό του αὐτὸς ποὺ δέχθηκε τὶς ἐπαγγελίες· διότι πρὸς αὐτὸν λέχθηκε, 'ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ θὰ προέλθουν οἱ ἀπόγονοί σου'· διότι σκέφθηκε ὅτι εἶναι δυνατὸς ὁ Θεὸς καὶ ἐκ νεκρῶν νὰ ἀναστήσῃ. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν πῆρε σὰν μέσα ἀπὸ τοὺς νεκρούς».

1. Εἶναι πράγματι μεγάλη ἡ πίστις τοῦ Ἀβραάμ. Γιατί στὴν περιπτώσει τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Νῶε καὶ τοῦ Ἐνῶχ ἡ μάχη ἦταν μόνο μάχη λογισμῶν καὶ ἔπρεπε νὰ ξεπεράσουν τοὺς ἀνθρώπινους λογισμούς· ἐδῶ ὅμως ἔπρεπε ὄχι μόνο τοὺς ἀνθρώπινους λογισμούς νὰ υπερβῆ ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἐπὶ πλέον νὰ ἐπιδείξῃ· διότι οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ ἦταν ἀντιμέτωπες μὲ τὶς ἐνέργειές του· καὶ ἡ πίστις ἐμάχετο τὴν πίστι, καὶ τὸ πρόσταγμα τὴν ὑπόσχεσι. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω. Εἶπε ὁ Θεὸς «φύγε ἀπὸ τὴ πατρίδα σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου καὶ θὰ σοῦ δώσω τὴν γῆ αὐτή»¹, καὶ δὲν τοῦ ἔδωσε σ' αὐτὴν κληρονομιά οὔτε ἓνα βῆμα. Βλέπεις πῶς οἱ πράξεις συγκροῦνταν μὲ τὴν ὑπόσχεσι; Πάλι λέγει· «οἱ ἀπόγονοί σου θὰ προέλθουν ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ», καὶ τὸ πίστεψε ὁ Ἀβραάμ· καὶ ἄλλοῦ λέγει· «θυσίασέ μου αὐτόν, ποὺ πρόκειται νὰ γεμίση ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ τοὺς ἀπογόνους του». Εἶδες μάχη προσταγμάτων καὶ ἐπαγγελίας; Διέταξε ἀντίθετα ἀπὸ ὅσα ὑποσχέθηκε καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ δὲν ζαλίσθηκε ὁ δίκαιος, οὔτε εἶπε ὅτι ἀπατήθηκε ἀπὸ τὸν Θεό. Ἐσεῖς βέβαια, λέγει, δὲν μπορείτε νὰ τὸ πῆτε αὐτό, ὅτι σᾶς ὑποσχέθηκε ἄνεσι καὶ σᾶς ἔδωσε θλίψι· διότι αὐτὰ ποὺ ὑποσχέθηκε ἐδῶ, αὐτὰ καὶ κάμνει.

Πῶς; «Μέσα στὸν κόσμον», λέγει, «θὰ ἔχετε θλίψι»².

τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθῶν ἐμοί, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. Ὁ μὴ
μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, οὐ μὴ εὖρη αὐτήν»· καὶ «ὃς οὐκ ἀποτάσ-
σεται», φησί, «πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω
μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος»· καὶ πάλιν· «ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς
5 ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ»· καὶ πάλιν· «ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰ-
κιακοὶ αὐτοῦ». Καὶ τὰ μὲν τῆς θλίψεως ὧδε, τὰ δὲ τῆς ἀνέσεως
ἐκεῖ. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ τούναντίον· ἐναντία ταῖς ὑποσχέσεσι
προσετέτακτο ποιεῖν καὶ οὐδὲ οὕτως ἐθορυβήθη, οὐδὲ ἰλιγγίασεν,
οὐδὲ ἠπατήσθαι ἐνόμισεν· ὑμεῖς δὲ οὐδὲν ἐξωθεν τῆς ἐπαγγελίας
10 ὑπομένετε, καὶ θορυβεῖσθε. Ἐκεῖνος ἐναντία ὧν ἐπηγγείλατο ἤκου-
σε παρὰ τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἐκεῖνα ἐπαγγελιαμένου, καὶ οὐκ ἐθορυβεῖτο,
ἀλλ' ὡς σύμφωνα ἔπραττε· καὶ γὰρ ἦν σύμφωνα, ἐναντία μὲν τοῖς
λογισμοῖς τοῖς ἀνθρωπίνοις, σύμφωνα δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως· καὶ
πῶς, αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος, εἰπὼν· «λογισάμενος ὅτι
15 καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν·
Ἀπὸ τῆς αὐτῆς πίστεως, φησὶν, ἧς ἐπίστευσεν ὅτι οὐκ ὄντα χαρίσε-
ται παῖδα, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ νεκρὸν ἐγείρειν, καὶ ὅτι σφαγιασθέντα
ἀναστήσει, ἐπέπειστο.

Ὁμοίως γὰρ ἄπορον ἦν, ἀνθρωπίνῳ λέγω λογισμῷ, καὶ ἐκ
20 μήτρας νεκρᾶς καὶ γενηρακῆς καὶ ἀχρήστου ἤδη γεγεννημένης
πρὸς παιδοποιᾶν δοῦναι παιδίον, καὶ σφαγιασθέντα ἀναστήσαι·
ἀλλ' ὁμοίως ἐπέειθετο· προωδοποιεῖ γὰρ ἢ πίστις ἢ παρελθοῦσα τοῖς
μέλλουσιν. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ μὲν ἑώρα τὰ χρηστὰ πρῶτα, τὰ δὲ δυ-
σχερῆ ὕστερα πρὸς τῷ γήρῳ. Ὑμεῖς δὲ τούναντίον, φησί, τὰ μὲν
25 σκυθρωπὰ πρῶτα, τὰ δὲ χρηστὰ τελευταῖα. Τοῦτο πρὸς τοὺς λέ-
γειν τολμῶντας, ὅτι μετὰ θάνατον ἡμῖν ἐπηγγείλατο τὰ ἀγαθὰ, ἠπά-
τησεν ἰσως ἡμᾶς. Δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ
Θεός· εἰ δὲ καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός, πάντως πάντα
ἀποδώσει. Εἰ δὲ ὁ Ἀβραὰμ ἐπίστευσε πρὸ τοσοῦτων ἐτῶν, ὅτι δυ-
30 νατὸς ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν ὁ Θεός, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς πιστεύειν

3. Ματθ. 10,38-39.

4. Ματθ. 10,18.

«Ὅποιος δὲν παίρνει τὸν σταυρό του καὶ δὲν μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν ἀξίζει γιὰ μένα. Ὅποιος δὲν μισεῖ τὴν ψυχὴ του, δὲν θὰ τὴν βρῆ»³· καὶ «ὅποιος δὲν ἀπαρνεῖται ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του καὶ δὲν μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν ἀξίζει γιὰ μένα»· καὶ πάλι· «ἐνώπιον ἡγεμόνων καὶ βασιλέων θὰ ὀδηγηθῆτε ἐξ αἰτίας μου»⁴· καὶ πάλι λέγει· «ἐχθροὶ τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου θὰ εἶναι οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ του». Τὰ σχετικὰ λοιπὸν μὲ τὴν θλιψὴ ἀνήκουν ἐδῶ, ἐνῶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἄνεσι, ἐκεῖ. Μὲ τὸν Ἀβραὰμ ὁμῶς συνέβηκε τὸ ἀντίθετο· τοῦ παρήγγειλε νὰ ἐνεργήσῃ ἀντίθετα ἀπὸ τὶς ὑποσχέσεις πού του ἔδωσε, καὶ καθόλου δὲν θορυβήθηκε, οὔτε ζαλίσθηκε, οὔτε σκέφθηκε ὅτι ἀπατήθηκε· ἐνῶ ἐσεῖς τίποτε διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσι δὲν ὑπομένετε καὶ ὁμῶς θορυβεῖσθε. Ὁ Ἀβραὰμ ἄκουσε ἀπὸ τὸν Θεὸ πού του ἔδωσε τὶς ὑποσχέσεις τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἐκεῖνα πού του ὑποσχέθηκε καὶ δὲν θορυβήθηκε, καὶ τὰ ἔκαμνε σὰν νὰ ἦταν σύμφωνα μὲ τὶς ὑποσχέσεις πού ἔλαβε· στὴν πραγματικότητα ἦταν σύμφωνα· ἦταν ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἀνθρώπινους λογισμούς, σύμφωνα ὁμῶς ἀπὸ πλευρᾶς πίστεως· καὶ πῶς, μᾶς τὸ δίδαξε ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος, λέγοντας· «ἐπειδὴ σκέφθηκε ὅτι μπορεῖ ὁ Θεὸς κι' ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ν' ἀναστήσῃ». Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἀπὸ τὴν ἴδια πίστι, λέγει, μὲ τὴν ὁποία πίστεψε ὅτι θὰ του χάριση παιδί, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχε δυνατότης, ἀπὸ τὴν ἴδια πίστι πείσθηκε ὅτι μπορεῖ ὁ Θεὸς καὶ νεκρὸ καὶ σφαγιασμένο νὰ τὸ ἀναστήσῃ.

Ἐξ ἴσου ἦταν ἀδιανόητο, μὲ ἀνθρώπινα ἐννοῶ κριτήρια, καὶ ἀπὸ μήτρα νεκρὴ καὶ γερασμένη καὶ ἄχρηστη πιά πρὸς παιδοποιῖα νὰ του δώσῃ παιδί, καὶ ν' ἀναστήσῃ αὐτὸν πού εἶχε σφαγιασθῆ· ἀλλ' ὁμῶς πίστευε· διότι βιάδιζε μπροστὰ ἢ πίστις, φθάνοντας σ' ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον. Ἄλλωστε αὐτὸς εἶχε δεῖ τὰ καλὰ πρῶτα, ἐνῶ τὰ λυπηρὰ ἀργότερα κατὰ τὰ γηρατειά. Ἐνῶ ἐσεῖς τὸ ἀντίθετο, λέγει· τὰ σκυθρωπὰ πρῶτα, ἐνῶ τὰ καλὰ τελευταῖα. Αὐτὸ σὰν ἀπάντησι σ' ὅσους τολμοῦν καὶ λένε, ὅτι «μετὰ τὸν θάνατο μᾶς ὑποσχέθηκε τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἴσως μᾶς ἐξαπάτησε». Δείχνει ὅτι μπορεῖ ὁ Θεὸς κι' ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ν' ἀνασταίνῃ· καὶ ἐφ' ὅσον καὶ ἀπὸ νεκροὺς μπορεῖ ν' ἀνασταίνῃ, ὅπωςδὴποτε ὅλα θὰ τὰ ἀνταποδώσῃ. Καὶ ἐὰν ὁ Ἀβραὰμ πίστεψε πρὶν ἀπὸ τόσα χρόνια, ὅτι μπορεῖ ὁ Θεὸς ν' ἀναστήσῃ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, πολὺ περισσότερο ὀφείλουμε νὰ πιστεύουμε ἐμεῖς. Βλέπεις, ὅπως ξαναεῖπα, ὅτι

ὀφείλομεν. Ὅρας ὅτι, ὅπερ ἔφθην εἰπών, οὐπω εἰσηλθεν ὁ θάνατος, καὶ εὐθέως αὐτοὺς εἰς τὴν τῆς ἀναστάσεως εἴλκυσεν ἐλπίδα, καὶ εἰς τοσαύτην πληροφορίαν ἤγαγεν, ὡς καὶ σφαγιάζειν τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς κελευομένους, καὶ ἀφ' ὧν προσεδόκων ἐμπλήσειν τὴν
5 οἰκουμένην, ἐτοιμῶς τούτους προσάγειν;

Καὶ ἕτερον δὲ δείκνυσιν ἐνταῦθα διὰ τοῦ εἰπεῖν, «ἐπείραζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ». Τί οὖν; οὐκ ἤδει ὁ Θεὸς ὅτι γενναῖος ἦν καὶ δόκιμος ὁ ἀνὴρ; Σφόδρα γε. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπείραζεν αὐτόν, εἰ ἤδει; Οὐχ ἵνα αὐτὸς μάθῃ, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἄλλοις δείξῃ, καὶ κατάδη-
10 λον αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν πᾶσι καταστήσῃ. Καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα καὶ τῶν πειρασμῶν τὴν αἰτίαν, ἵνα μὴ νομίζωσιν, ὡς ἐγκαταλειμμένοι ταῦτα πάσχειν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ ἀνάγκη πειράζεσθαι, διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν τοὺς ἐλαύνοντας καὶ τοὺς ἐπιβουλεύοντας· ἐκεῖ δὲ ποία ἀνάγκη ἦν τοὺς οὐκ ὄντας αὐτῷ πειρασμοὺς ἐπι-
15 νοεῖν; Οὗτος τοίνυν ὁ πειρασμὸς δῆλος ἦν ὅτι αὐτοῦ προστάττοντος ἐγίνετο. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι συγχωροῦντος αὐτοῦ συνέβαινον, οὗτος δὲ καὶ προστάττοντος. Εἰ τοίνυν οὕτω δοκίμους τὰ τῶν πειρασμῶν ποιεῖ, ὡς καὶ μὴ οὐσης αἰτίας τὸν Θεὸν γυμνάζειν τοὺς ἑαυτοῦ ἀθλητάς, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς φέρειν πάντα χρὴ γενναίως. Ἐμφαν-
20 τικῶς δὲ εἶπεν ἐνταῦθα, ὅτι «πίστει προσενήνοχεν τὸν Ἰσαάκ, πειραζόμενος»· οὐδεμία γὰρ ἄλλη αἰτία ἦν προσαγωγῆς ἢ αὕτη. Εἶτα ἐπεξέρχεται τῷ νοήματι. Οὐκ ἔχει, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἄλλον εἶχεν υἱόν, καὶ ἐξ ἐκείνου προσεδόκα τὴν ἐπαγγελίαν πληρωθήσεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο θαρρῶν τοῦτον πρῆνεγκε. «Καὶ τὸν μονογε-
25 νῆ», φησί, «προσέφερον ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος».

Τί λέγεις μονογενῆ; Τί οὖν ὁ Ἰσμαήλ; πόθεν ἦν; Μονογενῆ λέγω, φησὶν, ὅσον εἰς τὸν τῆς ἐπαγγελίας λόγον· διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, «εἰπὼν μονογενῆ», δεικνὺς ὅτι διὰ τοῦτον καὶ λέγει· «πρὸς δὲ ἐλαλήθη, ὅτι ἕν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα», τουτέ-
30 στιν, ἐξ αὐτοῦ. Ὅρας πῶς θαυμάζει τὸ παρὰ τοῦ πατριάρχου γινό-

ἀκόμη δὲν εἶχε εἰσέλθει ὁ θάνατος καὶ ἀμέσως τοὺς προσεῖλκυσε στὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, καὶ σὲ τόση μεγάλη βεβαιότητα τοὺς ὠδήγησε, ὥστε, κι' ὅταν τοὺς διέτασσε νὰ σφάζουν τὰ παιδιά τους, καὶ μάλιστα αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα περίμεναν νὰ γεμίσουν τὴν οἰκουμένην, μὲ προθυμία τὰ πρόσφερναν;

Καὶ κάτι ἄλλο δείχνει ἐδῶ μ' αὐτὸ πὺ εἶπε, «δοκίμαζε ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ». Τί λοιπόν; Δὲν γνώριζε ὁ Θεὸς ὅτι ἦταν γενναῖος καὶ δοκιμασμένος ὁ Ἀβραάμ; Τὸ γνώριζε καὶ πολὺ μάλιστα. Για ποῖό λόγο τότε τὸν ἔβαζε σὲ δοκιμασία, ἐφ' ὅσον τὸ γνώριζε; Ὅχι γιὰ νὰ τὸ μάθη ὁ ἴδιος, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸ δείξη στοὺς ἄλλους, καὶ νὰ καταστήσῃ ὀλοφάνερη τὴν ἀνδρεία του σὲ ὄλους. Καὶ δείχνει ἐδῶ καὶ τὴν αἰτία τῶν πειρασμῶν, γιὰ νὰ μὴν νομίζουν, ὅτι τὰ ὑποφέρουν αὐτὰ, ἐπειδὴ τοὺς ἔχει ἐγκαταλείψει ὁ Θεός. Ἐδῶ δηλαδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ δοκιμάζεται κανεὶς, ἐπειδὴ ἔχει πολλοὺς πὺ τὸν καταδιώκουν καὶ τὸν ἐχθρεῦνται· ἐνῶ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀβραάμ ποιά ἀνάγκη ὑπῆρχε νὰ ἐπινοῆ τοὺς ἀνύπαρκτους σ' αὐτὸν πειρασμοὺς; Ἦταν ὀλοφάνερο ὅτι αὐτὸς ὁ πειρασμὸς προερχόταν ἀπὸ τὸν Θεὸ πὺ εἶχε δώσει τὴν προσταγή. Οἱ ἄλλοι πειρασμοὶ ὠφείλονταν στὴν ἀνοχὴ τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ αὐτὸς γινόταν κατὰ προσταγὴ του. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν οἱ πειρασμοὶ κάμνουν τόσο τέλειους τοὺς δοκιμαζόμενους, ὥστε καὶ χωρὶς αἰτία ὁ Θεὸς νὰ γυμνάζῃ τοὺς ἀθλητὲς του, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς πρέπει ὄλα νὰ τὰ ὑπομένουμε μὲ γενναιότητα. Γιὰ νὰ δώσῃ ἔμφασι ἐδῶ εἶπε, ὅτι «ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του πρόσφερε τὸν Ἰσαάκ, ὅταν ὁ Θεὸς θέλησε νὰ τὸν δοκιμάσῃ»· διότι καμμιά ἄλλη αἰτία τῆς προσφορᾶς δὲν ὑπῆρχε, παρὰ μόνο αὐτή. Ἐπειτα ἐξετάζει τὸ νόημα τοῦ πράγματος. Δὲν μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, ὅτι εἶχε καὶ ἄλλο παιδί καὶ περίμενε μέσω ἐκείνου νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ὑπόσχεσις, γι' αὐτὸ καὶ πρόσφερε αὐτὸ μὲ τόσο θάρρος. «Καὶ τὸν μονογενῆ», λέγει, «πρόσφερε αὐτὸς πὺ δέχθηκε τὶς ὑποσχέσεις».

Γιατί λές «μονογενῆ»; Καὶ ὁ Ἰσμαὴλ λοιπόν; ἀπὸ ποῖόν γεννήθηκε; Μονογενῆ λέγω, λέγει, ὡς πρὸς τὸν λόγο τῆς ἐπαγγελίας· διότι γι' αὐτὸ πρόσθεσε καὶ εἶπε «μονογενῆ», γιὰ νὰ δείξη ὅτι γι' αὐτὸν ὁμίλει· «στὸν ὁποῖο λέχθηκε, ὅτι οἱ ἀπόγονοί σου θὰ κατὰγονται ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ», δηλαδὴ, θὰ προέλθουν ἀπὸ αὐτόν. Βλέπεις πῶς θαυμάζει αὐτὸ πὺ ἐγινε ἀπὸ τὸν πατριάρχη; Ἄκουσε ὅτι «οἱ

μενον; «Ἐν Ἰσαάκ», ἤκουσε, «κληθήσεται σοι σπέρμα», καὶ προσέφερε σφάγιον τὸν υἱόν. Εἶτα, ἵνα μὴ τις νομίση, ὅτι ἀπογνοῦς τοῦτο ἐποίει, καὶ διὰ τοῦ προστάγματος τούτου τὴν πίστιν ἐξέβαλεν ἐκείνην, ἀλλὰ μάθη, ὅτι ὄντως καὶ τοῦτο πίστεως ἦν, φησὶν ὅτι κά-
 5 κείνην εἶχε τὴν πίστιν, καίτοι γε δοκοῦσαν ταύτη μάχεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἐμάχετο· οὐ γὰρ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἐμέτρει τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τῇ πίστει πάντα ἐπέτρεπε. Διὸ οὐδὲ δέδοικεν εἰπεῖν, ὅτι «καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός. Ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο», τουτέστιν, ἐν ὑποδείγματι, ἐν τῷ κριῶ,
 10 φησί. Πῶς; Τοῦ γὰρ κριοῦ σφαγιασθέντος οὗτος ἐσώθη· ὥστε διὰ τοῦ κριοῦ αὐτὸν ἔλαβεν, ἀντὶ τούτου σφάζας ἐκείνον.

Ταῦτα δὲ τύποι τινὲς ἦσαν· ἐνταῦθα γὰρ ὁ Υἱὸς ἐστι τοῦ Θεοῦ ὁ σφαγιαζόμενος. Καὶ θέα μοι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅση ἦν· ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη τις ἐμελλε δίδοσθαι χάρις τοῖς ἀνθρώποις, βου-
 15 λόμενος μὴ χάριτι αὐτὸ ποιῆσαι, ἀλλ' ὡς ὀφειλέτης, παρασκευάζει πρῶτον ἀνθρωπον τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ ἐπιδοῦναι ὑπὲρ τοῦ προστάγματος τοῦ Θεοῦ, ἵνα μηδὲν δόξῃ μέγα ποιεῖν, τὸν ἑαυτοῦ ἐπιδοῦς Υἱόν, εἶγε ἀνθρωπος πρὸ αὐτοῦ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα μὴ χάριτι μόνον νομισθῇ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὀφειλῇ. Οὐδς γὰρ ἂν φιλωμεν,
 20 καὶ τοῦτο αὐτοῖς χαρίζεσθαι βουλόμεθα, τὸ δοκεῖν παρ' αὐτῶν τι πρότερον λαβόντας μικρόν, οὕτως αὐτοῖς τὸ πᾶν δίδόναι· καὶ καυχώμεθα ἐπὶ τῇ λήψει μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῇ δόσει, καὶ οὐ λέγομεν, τόδε ἐδώκαμεν αὐτῷ, ἀλλὰ τόδε ἐλάβομεν παρ' αὐτοῦ. «Ὅθεν αὐτόν», φησί, «καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο», τουτέστιν, ὡς ἐν αἰνίγματι·
 25 ὡσπερ γὰρ παραβολὴ ἦν ὁ κριὸς τοῦ Ἰσαάκ· ἢ ὡς ἐν τῷ τύπῳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήρτιστο ἡ θυσία καὶ ἔσφακτο ὁ Ἰσαάκ τῇ προαιρέσει, διὰ τοῦτο αὐτὸν χαρίζεται τῷ πατριάρχῃ.

2. Ὅρας ὅτι ὁ δεῖ λέγω, τοῦτο καὶ νῦν δείκνυται; Ὅταν γὰρ παραστήσωμεν ἡμῶν τὴν διάνοιαν ἀπηρτισμένην καὶ δείξωμεν ὅτι
 30 ὑπερορῶμεν τῶν γηίνων πραγμάτων, τότε ἡμῖν καὶ τὰ γήινα χαρίζεται, πρότερον δὲ οὐ, ἵνα μὴ τὸ λαβεῖν προσδεδεμένους ἡμᾶς αὐτοῖς ἔτι προσδῆση. Λῦσον, φησί, σαυτὸν πρῶτον τῆς δουλείας, καὶ

ἀπόγονοί του θὰ προέλθουν ἀπὸ τὸν Ἰσαάκ» καὶ πρόσφερε θυσία τὸν υἱό του. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴν νομίση κανεὶς, ὅτι τὸ ἔκανε ἐπειδὴ εἶχε ἀπογοητευθῆ, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ προστάγματος ἀπέβαλε τὴν πίστι ἐκείνη, ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθη, ὅτι πράγματι καὶ αὐτὸ ἦταν ἀπόδειξις πίστεως, λέγει, ὅτι εἶχε καὶ ἐκείνην τὴν πίστι, ἂν καὶ φαινόταν ὅτι μαχόταν πρὸς αὐτήν· ἀλλὰ δὲν μαχόταν· διότι δὲν μετροῦσε τὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ μὲ ἀνθρώπινους λογισμούς, ἀλλ' ὅλα τὰ ἀνέθετε στὴν πίστι. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν φοβήθηκε νὰ πῆ, ὅτι «ὁ Θεὸς μπορεῖ καὶ νεκροὺς νὰ ἐγείρη. Γι' αὐτὸ καὶ κατὰ κάποιον τρόπο τὸν πῆρε πίσω», δηλαδή διὰ τοῦ σημείου, διὰ τοῦ κριοῦ, λέγει. Πῶς; Διότι μὲ τὴ θυσία τοῦ κριοῦ σώθηκε ὁ Ἰσαάκ· ὥστε διὰ τοῦ κριοῦ τὸν ἔλαβε, σφάζοντας ἀντὶ τοῦ υἱοῦ του τὸν κριό.

Αὐτὰ βέβαια ἦταν κάποιοι τύποι· διότι ἐδῶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὸς ποὺ θυσιάζεται. Καὶ πρόσεξε, σὲ παρακαλῶ, πόση μεγάλη ἦταν ἡ φιλανθρωπία του· ἐπειδὴ δηλαδή ἐπρόκειτο κάποια μεγάλη χάρις νὰ δοθῆ στοὺς ἀνθρώπους, θέλοντας νὰ μὴ τὸ κἀνη σὰν χάρι, ἀλλὰ σὰν ὀφειλέτης, κάμνει πρῶτα ἄνθρωπο τὸν δικό του υἱό, γιὰ νὰ τὸν παραδώσῃ ὑπὲρ τοῦ προστάγματος τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴν φανῆ ὅτι κάνει κάτι μεγάλο ὁ Θεὸς προσφέροντας τὸν Υἱό του, ἐφ' ὅσον ἄνθρωπος πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἔκανε αὐτό, γιὰ νὰ μὴν νομισθῆ ὅτι τὸ κάνει ἀπὸ φιλανθρωπία μόνο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀφειλῆ. Διότι ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦμε, θέλουμε καὶ αὐτὸ νὰ τοὺς χαρίσουμε, τὸ νὰ νομίζουν ὅτι, ἀφοῦ προηγουμένως πήραμε κάτι μικρὸ ἀπὸ αὐτούς, γι' αὐτὸ τοὺς προσφέρουμε τὸ πᾶν. Καὶ καυχίομαστε πολὺ περισσότερο γι' αὐτὸ ποὺ πήραμε, παρὰ γι' αὐτὸ ποὺ δώσαμε· καὶ δὲν λέμε, 'αὐτὸ τοῦ δώσαμε', ἀλλὰ 'αὐτὸ πήραμε ἀπὸ ἐκεῖνον'. «Γι' αὐτό, λέγει, «κατὰ παραβολὴ τὸν πῆρε πίσω», δηλαδή, κατὰ τρόπο συμβολικό· ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ παραβάλλεται ὁ κριὸς μὲ τὸν Ἰσαάκ, ἔτσι καὶ ὁ Ἰσαάκ ἦταν τύπος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὠλοκληρώθηκε ἡ θυσία καὶ σφάχθηκε ὁ Ἰσαάκ διὰ τῆς προαιρέσεως, γι' αὐτὸ τὸν χάρισε στὸν πατριάρχη.

2. Βλέπεις, ὅτι αὐτὸ ποὺ πάντοτε λέγω, αὐτὸ καὶ τώρα ἀποδεικνύεται; Ὄταν δηλαδὴ παρουσιάσουμε ὀλοκληρωμένη τὴ διάθεσί μας καὶ δείξουμε ὅτι περιφρονοῦμε τὰ γήϊνα πράγματα, τότε μᾶς χαρίζει καὶ τὰ γήϊνα, ἐνῶ πιὸ μπροστὰ ὄχι, ὥστε, ἐνῶ εἴμαστε προσδεμένοι σ' αὐτά, νὰ μὴ μᾶς προσδέσῃ ἀκόμη περισσότερο ἡ χορή-

τότε λάβε, ἵνα μηκέτι ὡς δοῦλος λάβης, ἀλλ' ὡς δεσπότης· καταφρόνησον πλούτου, καὶ ἔση πλούσιος· καταφρόνησον δόξης, καὶ ἔση ἔνδοξος· καταφρόνησον τῆς τιμωρίας τῶν ἐχθρῶν, καὶ τότε αὐτὴν λήψη· ἵνα λαβῶν, μὴ ὡς δέσμιος λάβης, μηδὲ ὡς δοῦλος,
 5 ἀλλ' ὡς ἐλεύθερος. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν παιδίων τῶν μικρῶν, ὅταν μὲν ἐπιθυμῇ τὸ παιδίον παιδικῶν ἀθυρμάτων, μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἐκεῖνα κρύπτομεν, οἷον σφαῖραν καὶ ὄσα τοιαῦτα, ἵνα μὴ ἐμποδίζηται τῶν ἀναγκαίων· ὅταν δὲ αὐτῶν καταφρονῆσῃ καὶ μηκέτι ἐπιθυμῇ, ἀδεῶς αὐτῶν μεταδιδόαμεν, εἰδότες ὡς οὐδεμία
 10 βλάβη λοιπὸν αὐτῷ ἐντεῦθεν γίνεται, τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης οὐκέτι ἰσχυροῦσης ἀπαγαγεῖν αὐτὸν τῶν ἀναγκαίων· οὕτω καὶ ὁ Θεός, ὅταν ἴδῃ μηκέτι ἐπιθυμοῦντας τῶν ἐνταῦθα, λοιπὸν ἀφήσιν αὐτοῖς κεχρηῆσθαι· ὡς γὰρ ἐλεύθεροι καὶ ἄνδρες αὐτὰ ἔχομεν, οὐχ ὡς παῖδες.

Ὅτι γάρ, ἐὰν καταφρονῆσῃς τῆς τιμωρίας τῶν ἐχθρῶν, τότε
 15 ἐπιτεύξῃ, ἄκουε τί φησιν· «ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν»· καὶ ἐπήγαγε· «τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ». Καὶ πάλιν, ὅτι ἐὰν καταφρονῆσῃς τοῦ πλούτου, τότε αὐτοῦ ἐπιτεύξῃ, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «οὐκ ἔστιν ὃς ἀφῆκε πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ οἰκίαν, ἢ
 20 ἀδελφούς, ὃς οὐχὶ ἑκατονταπλασίονα λήσεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει». Καὶ ὅτι ἐὰν καταφρονῆσῃς δόξης, τότε αὐτῆς ἐπιτεύξῃ, ἄκουε αὐτοῦ πάλιν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ὁ θέλων ἐν ὑμῖν πρῶτος εἶναι, ἔστω ὑμῶν διάκονος»· καὶ πάλιν, «ὃς γὰρ ἂν ταπεινώσῃ ἑαυτόν, οὗτος ὑψωθήσεται».

25 Τί λέγεις; Ἐὰν ποτίσω τὸν ἐχθρόν, τότε αὐτὸν κολάζω; ἐὰν ἀφῶ τὰ ὑπάρχοντα, τότε αὐτὰ ἔχω; ἐὰν ταπεινώσω ἑμαυτόν, τότε ὑψηλὸς ἔσομαι; Ναί, φησί· τοιαύτη γὰρ ἡ ἐμὴ δύναμις, διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία παρέχει, εὐπορὸς εἰμι καὶ εὐμήχανος, μὴ δείσης· τῷ ἐμῷ θελήματι ἢ τῶν πραγμάτων ἀκολουθεῖ φύσις, οὐκ
 30 ἐγὼ τῇ φύσει ἔπομαι· ἐγὼ πάντα ἐργάζομαι, οὐκ ἐγὼ ὑπ' ἐκείνων ἄγομαι· διὸ καὶ μεταπλάττειν καὶ μεταρρυθμίζειν αὐτὰ δύναμαι.

5. Ρωμ. 12,20.

6. Ματθ. 19,29.

7. Ματθ. 20,26.

8. Ματθ. 23,12.

γησις αὐτῶν. Ἀπάλλαξε, λέγει, πρῶτα τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τῆ δουλεία, καὶ τότε πάρε τα, γιὰ νὰ μὴν τὰ πάρης σὰν δοῦλος, ἀλλὰ σὰν κύριος· περιφρόνησε τὸν πλοῦτο, καὶ θὰ γίνης πλούσιος· καταφρόνησε τὴ δόξα, καὶ θὰ γίνης ἔνδοξος· μὴν σκέπτεσαι τὴν τιμωρία τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ τότε θὰ τὴν ἐπιτύχης· περιφρόνησε τὴν ἄνεσι καὶ τότε θὰ τὴν λάβης· ὥστε, ὅταν τὴν λάβης, νὰ τὴν λάβης ὄχι ὡς δοῦλος, ἀλλὰ ὡς ἐλεύθερος. Ὅπως ἀκριβῶς γίνεται μὲ τὰ μικρὰ παιδιὰ· ὅταν τὸ παιδί ἐπιθυμῇ παιδικὰ παιχνίδια, μὲ πολλὴ ἐπιμέλεια ἀποκρύπτουμε ἐκεῖνα, ὅπως σφαῖρα καὶ ὄλα τὰ παρόμοια, γιὰ νὰ μὴν τὸ ἀποσποῦν ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα πράγματα· ὅταν ὁμοῦς αὐτὰ τὰ περιφρονήσῃ καὶ δὲν τὰ ἐπιθυμῇ πιά, χωρὶς φόβο τοῦ τὰ δίνουμε, ἐπειδὴ γνωρίζουμε ὅτι δὲν κινδυνεύει πιά ἀπὸ αὐτά, διότι ἡ ἐπιθυμία ἐκείνη δὲν ἔχει πιά τὴ δύναμι νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Ἔτσι καὶ ὁ Θεός· ὅταν δῆ ὅτι δὲν λαχταροῦμε πιά τὰ γῆϊνα πράγματα, τότε μᾶς ἀφήνει νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμε· διότι τότε τὰ χρησιμοποιοῦμε ὡς ἐλεύθεροι καὶ ὠριμοὶ ἄνθρωποι καὶ ὄχι σὰν παιδιὰ.

Τὸ ὅτι πράγματι, ἐὰν ἀδιαφορήσῃς γιὰ τὴν τιμωρία τῶν ἐχθρῶν σου, τότε θὰ τὴν ἐπιτύχης, ἄκουσε τί λέγει· «ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, δίνε του ψωμί καὶ τροφή· ἐὰν διψᾷ, πότιζέ τον· καὶ συμπλήρωσε· «ἐὰν τὸ κἄνης αὐτό, θὰ συγκεντρώσῃς ἀναμμένα κάρβουνα ἐπάνω στὸ κεφάλι του»⁵· καὶ πάλι, τὸ ἐὰν περιφρονήσῃς τὸν πλοῦτο, τότε θὰ τὸν λάβης, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «δὲν ὑπάρχει κανεὶς, ποὺ ἄφησε πατέρα ἢ μητέρα ἢ σπῖτι ἢ ἀδελφοὺς ἐξ αἰτίας μου, ὥστε νὰ μὴ λάβῃ ἑκατονταπλάσια καὶ νὰ μὴ κληρονομήσῃ τὴν αἰῶνια ζωή»⁶. Καὶ ὅτι, ἐὰν καταφρονήσῃς τὴ δόξα, τότε θὰ τὴν κερδίσῃς, ἄκουσε πάλι τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει· «ὅποιος θέλει νὰ εἶναι ἀνάμεσά σας πρῶτος, ἅς εἶναι ὑπηρέτης ὄλων»⁷· καὶ πάλι· «ὅποιος θὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτό του, αὐτός θὰ ὑψωθῇ»⁸.

Τί λές; Ἐὰν ποτίσω τὸν ἐχθρό μου, τότε τὸν τιμωρῶ; ἐὰν ἀφήσω τὰ ὑπάρχοντά μου, τότε τὰ ἔχω; ἐὰν ταπεινώσω τὸν ἑαυτό μου, τότε θὰ ὑψωθῶ; Ναι, λέγει· τέτοια εἶναι ἡ δύναμις μου· μὲ τὰ ἀντίθετα προσφέρει τὰ ἀντίθετα, εἶμαι πλούσιος καὶ πολυμήχανος, μὴ φοβᾶσαι· ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἀκολουθεῖ τὸ δικό μου θέλημα, δὲν ἀκολουθῶ ἐγὼ τὴ φύσι τῶν πραγμάτων· ἐγὼ τὰ κάνω ὄλα, δὲν κατευθύνομαι ἐγὼ ἀπὸ ἐκεῖνα· γι' αὐτὸ καὶ μπορῶ νὰ τὰ ἀλλάσω

Καὶ τί θαυμάζεις εἰ ἐν τοῖς τοιούτοις γίνεται τὸ τοιοῦτο; Τὸ αὐτὸ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εὐρήσεις. Ἐὰν γὰρ ἀδικήσης, ἠδικήθης· ἐὰν ἀδικηθῆς, τότε οὐκ ἠδικήθης· ἐὰν ἀμύνη, τότε οὐκ ἠμύνω, ἀλλὰ σαυτὸν ἠμύνω. «Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν», φησί, «μισεῖ 5 τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν». Ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἀδικεῖς, ἀλλ' ἠδικήθης; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησι· «διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε;». Εἶδες ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀδικεῖσθαι; Ὅταν ὑβρίσης, τότε ὑβρίσθης. Καὶ τοῦτο ἐκ μέρους ἴσασιν οἱ πολλοί· ὡς ὅταν λέγωσι πρὸς ἀλλήλους, ἄγωμεν ἐντεῦθεν, μὴ ὑβρίσης σαυτὸν'. Διὰ τί; Ὅτι πολὺ τὸ μέσον σου κά- 10 κείνου· ὅσα γὰρ ἂν ὑβρίσης, ἐκεῖνος δόξαν ἠγεῖται.

Τοῦτο ἐπὶ πάντων ἐννοῶμεν, καὶ γινόμεθα ὑψηλότεροι τῶν ὕβρεων. Πῶς, ἐγὼ λέγω· Ἐὰν πρὸς αὐτὸν τὸν τὴν ἀλουργίδα ἔχοντα μάχην ἔχωμεν, τῷ ὑβρίζειν αὐτὸν ἡμᾶς αὐτοὺς ὑβρίζειν ἠγούμεθα· καὶ γὰρ πλύνοντες ἐκεῖνον, καὶ ἡμεῖς τοῦ πλύνεσθαι ἄξιοι γινό- 15 μεθα. Τί λέγεις, εἰπέ μοι; Τῶν οὐρανῶν πολίτης ὢν καὶ τὴν ἄνω φιλοσοφίαν ἔχων, μετὰ τοῦ τὰ γήινα φρονοῦντος πλύνεις σαυτὸν; Κἂν γὰρ μυρία χρήματα κέκτηται, κἂν ἐν δυναστείᾳ ᾗ, οὐπω οἶδε τὸ καλὸν τὸ σόν. Μὴ ὑβρίσης σαυτὸν, ἐκεῖνον ὑβρίζων· σαυτοῦ φεῖσαι, μὴ ἐκεῖνου· σαυτὸν τίμησον, μὴ ἐκεῖνον. Οὐχὶ παροιμία 20 τοιαύτη ἐστίν, «ὁ τιμῶν, ἑαυτὸν τιμᾷ»; Εἰκότως· οὐ γὰρ ἐκεῖνον τιμᾷ, ἀλλ' ἑαυτὸν. Ἄκουε σοφοῦ τινος λέγοντος· «ποίησον τῇ ψυχῇ σου τιμὴν κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῆς». Τί ἐστι, «κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῆς»; Εἰ ἐπλεονέκτησε, φησί, μὴ πλεονεκτήσης· εἰ ὕβρισε, μὴ ὑβρίσης.

«Εἰπέ μοι, παρακαλῶ, εἴ τις πένης πηλὸν ἐρριμμένον ἀπὸ 25 τῆς αὐλῆς ἔλαβε τῆς σῆς, ἄρα ἂν ὑπὲρ τούτου δικαστήριον αὐτῷ συνεκρότησας; Οὐδαμῶς. Διὰ τί; Ἴνα μὴ ὑβρίσης σαυτὸν, ἵνα μὴ πάντες σου καταγνώσι. Τοῦτο καὶ νῦν γίνεται· πένης γὰρ ἐστὶν ὁ πλούσιος, καὶ ὅσῳ πλουτεῖ, τοσοῦτῳ πένης γίνεται τὴν ὄντως πε-

9. Παρμ. 29,24.

10. Α' Κορ. 6,7.

11. Σοφ. Σειράχ 10,28.

καὶ νὰ τὰ μεταρρυθμίζω. Καὶ γιατί ἀπορεῖς, ἐὰν αὐτὸ γίνεται σ' ὅλα αὐτά; Διότι τὸ ἴδιο θὰ βρῆς νὰ γίνεται καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες περιπτώσεις. Πραγματικά, ἐὰν ἀδικήσης, ἀδικήθηκες ἐσὺ· ἐὰν ἀδικηθῆς, τότε δὲν ἀδικήθηκες· ὅταν ὑπερασπίζεσαι τὸν ἑαυτὸ σου, τότε δὲν τὸν προφυλλάσσεις, ἀλλὰ τὸν τιμωρεῖς· διότι λέγει, «ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν ἀδικία, μισεῖ τὴν ψυχὴ του»⁹. Βλέπεις ὅτι δὲν ἀδικεῖς, ἀλλὰ ἀδικεῖσαι; Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «γιατί δὲν προτιμᾶτε μᾶλλον νὰ ἀδικῆσθε;»¹⁰. Εἶδες ὅτι μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν βλάπτεισαι; Ὅταν ἀτιμάζεις, τότε ἀτιμάζεσαι. Κι' αὐτὸ ἐν μέρει τὸ γνωρίζουν οἱ πολλοί· ὅπως ὅταν λένε μεταξύ τους, 'ἄς φύγουμε ἀπὸ ἐδῶ, μὴν προσβάλλης τὸν ἑαυτὸ σου'. Γιατί; Διότι ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις ἀνάμεσα σ' ἐσένα καὶ σ' ἐκεῖνον· πράγματι ὅσο ὑβρίζεις τὸν ἄλλο, τόσο ἐκεῖνος δοξάζεται.

Αὐτὸ ἄς τὸ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις, κι' ἄς στεκώμαστε ψηλότερα ἀπὸ τὶς ὑβρεις. Πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ ἐξηγήσω. Ἐὰν βρισκώμαστε σὲ διαμάχη μ' ἐκεῖνον ποὺ φορεῖ τὴν πορφύρα, τὸ νὰ ὑβρίζουμε αὐτόν, τὸ θεωροῦμε ὑβρι πρὸς τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας· πραγματικά, ὅταν τὸν ὑβρίζουμε, κι' ἐμεῖς ἀπολαμβάνουμε τὶς ὑβρεις. Τί λές, πές μου; Ἐνῶ εἶσαι πολίτης τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔχεις τὴν οὐράνια φιλοσοφία, περιυβρίζεις τὸν ἑαυτό σου μαζὶ μ' ἐκεῖνον ποὺ σκέπτεται γῆϊνα; Κι' ἂν ἀκόμη ἔχη ἀποκτήσει μύρια χρήματα, κι' ἂν ἔχη ἐξουσία, δὲν γνώρισε ἀκόμη τὸ καλὸ τὸ δικό σου. Μὴν ὑβρίσης τὸν ἑαυτό σου, ὑβρίζοντας ἐκεῖνον· λυπήσου τὸν ἑαυτό σου, ὄχι ἐκεῖνον· τίμησε τὸν ἑαυτό σου, ὄχι ἐκεῖνον. Δὲν ὑπάρχει τέτοια παροιμία, «ὅποιος τιμᾷ τὸν ἄλλον, τιμᾷ τὸν ἑαυτό του»; Σωστά· διότι δὲν τιμᾷ ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό του. Ἄκουσε τὰ λόγια κάποιου σοφοῦ ποῦ λέγει· «τίμησε τὴν ψυχὴ σου, ὅπως τῆς ἀξίζεις»¹¹. Τί σημαίνει, «κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτῆς»; Ἐὰν κάποιος εἶναι πλεονέκτης, λέγει, μὴ γίνης καὶ σὺ πλεονέκτης· ἐὰν κάποιος σὲ ὑβρίσει, ἐσὺ μὴν τὸν ὑβρίσης.

Πές μου, σὲ παρακαλῶ· ἐὰν κάποιος φτωχὸς πῆρε ἀπὸ τὴν αὐλή σου λάσπη ποῦ ἦταν πεταγμένη, ἄραγε γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα θὰ συγκροτοῦσες δικαστήριον ἐναντίον του; Ἀσφαλῶς ὄχι. Γιατί; Γιὰ νὰ μὴν προσβάλλης τὸν ἑαυτό σου, γιὰ νὰ μὴν σὲ κατηγορήσουν ὅλοι. Αὐτὸ καὶ τώρα γίνεται· διότι εἶναι φτωχὸς ὁ πλούσιος, καὶ ὅσο αὐξάνει ὁ πλοῦτος του, τόσο φτωχότερος γίνεται, ὡς πρὸς τὴν

νίαν. Πηλός ἐστιν ὁ χρυσός, ἐν αὐλῇ ἐρριμμένος, οὐκ ἐν τῇ οἰκίᾳ σου κείμενος· ἢ γὰρ οἰκία σου ὁ οὐρανός ἐστιν. Ὑπὲρ τούτου οὖν συγκροτήσεις δικαστήριον, καὶ οὐ καταγνώσονται σου οἱ ἄνω πολλῆται; Οὐκ ἐκβαλοῦσί σε τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, τὸν οὕτω ταπεινόν, 5 τὸν οὕτως εὐτελεῖ, ὡς ὑπὲρ ὀλίγου πηλοῦ μάχεσθαι αἰρεῖσθαι; Εἰ γὰρ ὁ κόσμος ἦν σός, εἶτα αὐτόν τις ἔλαβεν, ἐπιστραφῆναι ἐχρῆν.

3. Οὐκ οἶδας ὅτι δεκάκις τὴν οἰκουμένην ἐὰν θῆς, καὶ ἑκατοντάκις, καὶ μυριάκις, καὶ δις τοσοῦτον, οὐδὲ πρὸς τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστὶν ἀγαθῶν; Ὁ τοίνυν τὰ ἐνταῦθα θαυμά- 10 ζων, ἐκεῖνα ὕβρισεν, εἶγε ταῦτα ἄξια σπουδῆς ἠγεῖται, τοσοῦτον ἐκείνων ἀπολιμπανόμενα· μᾶλλον δὲ οὐδὲ θαυμάσαι ἐκεῖνα δυνήσεται· πῶς γάρ, πρὸς ταῦτα ἐπτοημένος; Διατέμωμεν ὀψὲ γοῦν ποτε, παρακαλῶ, τὰ σχοινία καὶ τὰς πλεκτάνας· τοῦτο γὰρ τὰ γήινα πράγματα. Μέχρι πότε κάτω κύπτομεν; μέχρι τίνος ἀλλήλοις ἐπι- 15 βουλευόμεν, καθάπερ τὰ θηρία, καθάπερ οἱ ἰχθύες; Μᾶλλον δέ, τὰ θηρία οὐκ ἐπιβουλεύει ἀλλήλοις, ἀλλὰ τοῖς ἀλλοφύλοις· οἶον, ἄρκτος ἄρκτον οὐκ ἀναιρεῖ ταχέως, οὐδὲ ὄφις ὄφιν ἀναιρεῖ, τὸ ὁμόφυλον αἰδούμενος· σὺ δὲ μετὰ τοῦ ὁμοφύλου καὶ μυρία ἔχων δικαιώματα, τὸ συγγενές, τὸ λογικόν, τὸ τὸν Θεὸν εἰδέναί, τῆς φύσεως τὴν 20 ἰσχύν, μυρία ἄλλα ἕτερα, τὸν συγγενῆ καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως κεκοινωνηκότα, τοῦτον ἀναιρεῖς καὶ μυρίοις περιβάλλεις κακοῖς. Τί γάρ, εἰ μὴ τὸ ξίφος ὠθεῖς, μηδὲ βαπτίζεις εἰς τὴν δέρην τὴν δεξιάν; Ἔτερα χαλεπώτερα τούτου ποιεῖς, λύπαις διηνεκέσι περιβάλλον. Ἐκεῖνο γὰρ εἰ εἰργάσω, ἀπήλλαξας ἂν αὐτὸν φροντίδος· νῦν δὲ 25 λιμῶ καὶ δουλείᾳ περιβάλλεις, ἀποδυσπετήσεσι καὶ ἁμαρτίαις ἐτέραις πολλαῖς.

Ταῦτα λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι, οὐχὶ φονᾶν ὑμᾶς παρασκευάζων, οὐδὲ ὡς ἐπὶ ἔλαττον ἐκείνου κακὸν ἔρχεσθαι πρὸς τοῦτο προτρεπόμενος, ἀλλὰ μὴ θαρρεῖν, ὡς μὴ μέλλοντας δώσειν δί- 30 κην. «Ὁ ἀφαιρούμενος» γάρ, φησὶν, «ἐμβίωσιν τὸν πλησίον αὐτοῦ

πραγματική φτώχεια. Εἶναι πηλὸς ὁ χρυσός, πεταγμένος μέσα στὴν αὐλή σου κι' ὄχι στὸ σπίτι σου· διότι τὸ σπίτι σου εἶναι ὁ οὐρανός. Γιὰ τὸν χρυσὸ λοιπὸν θὰ συγκροτήσης δικαστήριον καὶ δὲν θὰ σὲ περιγελάσουν οἱ πολῖτες τοῦ οὐρανοῦ; δὲν θὰ σὲ διώξουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, ἐσένα πὺ εἶσαι τόσο ἄθλιος, τόσο τιποτένιος, πὺ γιὰ λίγο πηλὸ προτιμᾶς νὰ φιλονεικῆς; Διότι, ἐὰν ὁ κόσμος ἦταν δικός σου, καὶ κατόπιν κάποιος σοῦ τὸν ἔπαιρνε, ἔπρεπε νὰ σοῦ τὸν ἐπιστρέψῃ.

3. Δὲν γνωρίζεις, ὅτι ἐὰν βάλῃς δεκαπλάσιες φορὲς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἑκατονταπλάσιες, καὶ μύριες φορὲς περισσότερο, καὶ δύο φορὲς ἄλλο τόσο, δὲν εἶναι τίποτε μπροστὰ στὸ ἐλάχιστο μέρος τῶν οὐράνιων ἀγαθῶν; Αὐτός λοιπὸν πὺ θαυμάζει τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, περιφρόνησε τὰ οὐράνια· ἂν πράγματι αὐτὰ τὰ θεωρῆ ἄξια φροντίδος, τόσο περισσότερο ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἐκεῖνα· ἢ καλύτερα οὔτε θὰ μπορέσῃ νὰ τὰ θαυμάσῃ ἐκεῖνα· πῶς δηλαδὴ θὰ μπορέσῃ νὰ τὰ θαυμάσῃ, ἀφοῦ εἶναι προσκολλημένος σ' αὐτά; Ἐὰς ἀποκόψουμε κάποτε, ἔστω καὶ ἀργά, τὰ σχοινιά καὶ τὶς πλεκτάνες· διότι σχοινιά καὶ πλεκτάνες εἶναι τὰ γήϊνα πράγματα. Μέχρι πότε θὰ σκύβουμε κάτω; μέχρι πότε θὰ ἐπιβουλεύουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὅπως τὰ θηρία καὶ ὅπως τὰ ψάρια; Ἡ καλύτερα τὰ θηρία δὲν κατατρώγονται μεταξύ τους, ἀλλὰ μ' αὐτὰ πὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλο εἶδος· γιὰ παράδειγμα, ἡ ἀρκούδα δὲν σκοτώνει εὐκόλα ἀρκούδα, οὔτε τὸ φίδι σκοτώνει φίδι, σεβόμενο τὸ ὁμόφυλό του· ἐνῶ ἐσὺ μὲ τὸν ὁμόφυλό σου, ἂν καὶ ἔχεις πολλὰ κοινὰ δικαιώματα, τὴν συγγένεια, τὸ λογικόν, τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, τὴ δύναμιν τῆς φύσεως καὶ πολλὰ ἄλλα, τὸν συγγενῆ σου καὶ τὸν κοινωνὸν τῆς ἴδιας φύσεως μὲ σένα τὸν σκοτώνεις καὶ τὸν περιβάλλεις μὲ μύρια κακά. Διότι τί σημασία ἔχει πὺ δὲν σπρώχνεις τὸ ξίφος καὶ δὲν βυθίζεις τὸ δεξί σου χέρι στὸν τράχηλό του; Κάμνεις ἄλλα πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτό· τὸν περιβάλλεις μὲ συνεχεῖς λύπες. Διότι, ἐὰν τὸν φόνευσες, θὰ τὸν ἀπάλλασσες ἀπὸ τὶς φροντίδες· τώρα ὁμως τὸν περιβάλλεις μὲ πείνα καὶ δουλεία, μὲ ἀπογοητεύσεις καὶ μὲ πολλὰς ἄλλες ἁμαρτίες.

Αὐτὰ τὰ λέγω καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς κάνω νὰ ἐπιθυμῆτε τὸν φόνο, οὔτε νὰ σᾶς προτρέψω πρὸς αὐτόν, σὰν νὰ εἶναι τάχα μικρότερο κακόν, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ἐνθαρρύνεσθε μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ τιμωρηθῆτε. Διότι λέγει, «ὁποῖος

καὶ ἄρτον, φονεύει αὐτόν». Κατάσχωμεν παρ' ἑαυτοῖς τὰς χεῖράς ποτε, παρακαλῶ, κατάσχωμεν· μᾶλλον δὲ μὴ κατάσχωμεν, ἀλλ' ἐκτείνωμεν αὐτὰς καλῶς, μὴ πρὸς πλεονεξίαν, ἀλλὰ πρὸς ἐλεημοσύνην· μὴ ἄκαρπον ἔχωμεν τὴν χεῖρα, μηδὲ ξηράν· ἢ μὲν γὰρ μὴ
 5 ποιοῦσα ἐλεημοσύνην, ξηρά, ἢ δὲ καὶ πλεονεκτοῦσα, μιὰρὰ καὶ ἀκάθαρτος. Μηδεὶς μετὰ τοιούτων ἐσθιέτω χειρῶν· ὕβρις γὰρ τῶν κεκλημένων τοῦτο. Εἶπε γάρ μοι, εἴ τις ἐπὶ ταπήτων καὶ στρωμνῆς ἀπαλῆς καὶ χρυσοπάστων σινδόνων κατακλίνας ἡμᾶς ἐν οἴκῳ λαμπρῶ καὶ μεγάλῳ, καὶ πολὺ πλῆθος διακόνων παραστησάμενος
 10 καὶ χρυσοῦ, καὶ πολλῶν ἐμπλήσας ἐδεσμάτων καὶ πολυτελῶν καὶ παντοδαπῶν, ἠνάγκαζεν ἐσθίειν, εἰ μόνον ἀνεξόμεθα αὐτοῦ τὰς χεῖρας εἰς βόρβορον χρίοντος ἢ καὶ κόπρον ἀνθρωπίνην, καὶ οὕτω συγκατακλινομένου, ἄρα ἂν τις ταύτην ἠνέσχετο τὴν κόλασιν, ἀλλ' οὐχ ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἐνόμιζεν ἂν; Ἐγωγε οἶμαι, καὶ εὐθέως ἂν
 15 ἀπεπήδησε. Νῦν δὲ βορβόρου τοῦ ὄντως οὐχὶ τὰς χεῖρας ὀρᾶς ἐμπεπλησμένας, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἐδέσματα, καὶ οὐκ ἀποπηδᾶς, οὐκ ἀποφεύγεις, οὐκ ἐπιτιμᾶς· ἀλλ' ἐὰν ἐν δυναστείᾳ ᾗ, καὶ μέγα τὸ πρᾶγμα τίθεσαι καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολλύεις τὴν σαυτοῦ, τοιαῦτα σιτούμενος.

20 Παντὸς γὰρ βορβόρου πλεονεξία χεῖρων· ψυχὴν γάρ, οὐ σῶμα μολύνει, καὶ ποιεῖ δυσέκπλυτον. Σὺ τοίνυν ὀρῶν τοῦ βορβόρου τούτου ἀνακεχρωσμένον μὲν τὸν κατακλινομένον, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν ὄψιν, ἐμπεπλησμένην δὲ τὴν οἰκίαν, ἐμπεπλησμένην δὲ καὶ τὴν τράπεζαν (βολβίτων γάρ, καὶ εἴ τι τούτων χεῖρον, ἀκαθαρ-
 25 τότερα ἐκεῖνα καὶ μιαιώτερα τὰ ἐδέσματα), ὥς δὴ τιμηθεὶς διάκεισαι καὶ ὡς μέλλων τρυφᾶν; Καὶ οὐδὲ τὸν Παῦλον δέδοικας, εἰς μὲν Ἑλλήνων τράπεζαν, εἰ βουλόμεθα, ἀκωλύτως συγχωροῦντα ἀπελθεῖν, εἰς δὲ τὰς τῶν πλεονεκτῶν οὐδὲ βουλομένους ἐῶντα; «Ἐὰν γάρ τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἦ», φησί, «πόρνος»· ἀδελφὸν ἐνταῦ-

12. Σοφ. Σειρ. 31,22.

13. Α' Κορ. 5,11.

ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν πλησίον του τὰ μέσα γιὰ τὴ ζωὴ του καὶ τὸν ἄρτο, τὸν φονεύει»¹². Ἄς τὰ συγκρατήσουμε κάποτε, παρακαλῶ, τὰ χέρια μας, ἄς τὰ συγκρατήσουμε· ἢ καλύτερα ἄς μὴ τὰ συγκρατήσουμε, ἀλλὰ ἄς τὰ ἀπλώσουμε σωστά, ὄχι γιὰ ν' ἀρπάξουμε τὰ ξένα, ἀλλὰ γιὰ ἐλεημοσύνη· ἄς μὴν ἔχουμε ἄκαρπο τὸ χέρι, οὔτε ξηρό· διότι τὸ χέρι ποῦ δὲν ἐλεεῖ, εἶναι ξηρό, ἐνῶ τὸ χέρι ποῦ καὶ ἀρπάζει, εἶναι μιὰρὸ καὶ ἀκάθαρτο. Κανεῖς ἄς μὴν τρώγη μὲ τέτοια χέρια· καθόσον αὐτὸ εἶναι προσβολὴ γιὰ τοὺς καλεσμένους. Διότι πὲς μου, ἐὰν κάποιος μᾶς ἔβαζε νὰ ξαπλώσουμε ἐπάνω σὲ τάπητες καὶ ἀπαλὰ στρώματα καὶ χρυσοῦφанта σεντόνια σὲ σπίτι λαμπρὸ καὶ μεγάλο καὶ τοποθετοῦσε πλησίον μας πλῆθος ὑπηρετῶν, ἔπειτα, ἀφοῦ ἐτοίμαζε πιάτο χρυσὸ καὶ ἀργυρὸ καὶ τὸ γέμιζε μὲ πολλὰ καὶ πολυτελεῖ καὶ κάθε εἶδους φαγώσιμα, μᾶς ἀνάγκαζε νὰ φᾶμε, ὑπὸ τὸν ὄρο μόνον ν' ἀνεχθοῦμε τὰ χέρια του ποῦ τὰ εἶχε ἀλείψει μὲ ἀκαθαρσίες ἢ καὶ ἀνθρώπινη κοπριά, καὶ μ' αὐτὰ νὰ καθίση μαζί μας γιὰ τὸ γεῦμα, θὰ ἀνεχόταν ἄραγε κανεῖς αὐτὸ τὸ μαρτύριο καὶ δὲν θὰ τὸ θεωροῦσε προσβολή; Ἐγὼ τουλάχιστον νομίζω, ὅτι θὰ τὸ θεωροῦσε προσβολὴ καὶ ἀμέσως θὰ ἔφευγε. Ἐνῶ τώρα βλέπεις ὄχι μόνον τὰ χέρια νὰ εἶναι γεμᾶτα μὲ πραγματικὸ βόρβορο, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιες οἱ τροφές καὶ δὲν τινάσσεσαι ἐπάνω, δὲν φεύγεις, δὲν κατακρίνεις τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ, ἐὰν ἔχη ἐξουσία, θεωρεῖς σπουδαῖο τὸ πρᾶγμα αὐτό, καταστρέφοντας τὴν ψυχὴ σου, μὲ τὸ νὰ τρέφεσαι μὲ τέτοιες τροφές.

Πραγματικὰ ἡ πλεονεξία εἶναι χειρότερη ἀπὸ κάθε βόρβορο· διότι μολύνει ὄχι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ καὶ τὴν κάνει δύσκολα νὰ πλένεται. Ἐσὺ λοιπόν, ἐνῶ βλέπεις νὰ εἶναι καταλειμμένος ἀπὸ αὐτὸν τὸν βόρβορο αὐτὸς ποῦ κάθετα κοντὰ σου, καὶ νὰ εἶναι γεμᾶτα καὶ τὰ χέρια του καὶ ἡ ὄψις του, νὰ εἶναι γεμᾶτο καὶ τὸ σπίτι του, γεμᾶτο καὶ τὸ τραπέζι του (διότι τὰ φαγητὰ ἐκεῖνα εἶναι πιὸ ἀκάθαρτα καὶ πιὸ μιὰρὰ ἀπὸ τὰ κόπρανα βοδιῶν καὶ ἀπὸ ὅ,τιδήποτε χειρότερο ἀπὸ αὐτά), ἐσὺ αἰσθάνεσαι σὰν νὰ ἔχης τιμηθῆ καὶ σὰν νὰ πρόκειται νὰ εὐφρανθῆς; Καὶ δὲν φοβᾶσαι οὔτε τὸν Παῦλο, ποῦ ἐπιτρέπει, ἂν θέλουμε, ἀνεμπόδιστα νὰ πᾶμε στὸ τραπέζι τῶν εἰδωλολατρῶν, ἐνῶ στὸ τραπέζι τῶν πλεονεκτῶν δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ πᾶμε, οὔτε κι' ἂν τὸ θέλουμε; Διότι λέγει, «ἐὰν κάποιος, ποῦ ὀνομάζεται ἀδελφός, εἶναι πόρνος»¹³· ἀδελφὸ ἐδῶ ὀνομάζει κάθε πιστό,

θα λέγων πάντα τὸν πιστὸν ἀπλῶς, οὐ τὸν μονάζοντα. Τί γάρ ἐστι τὸ ποιοῦν τὴν ἀδελφότητα; Τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, τὸ δυνηθῆναι καλέσαι Πατέρα τὸν Θεόν. Ὡστε ὁ μὲν κατηχούμενος, κἂν μοναχὸς ᾗ, οὐκ ἀδελφός· ὁ δὲ πιστός, κἂν κοσμικὸς ᾗ, ἀδελφός 5 ἐστίν. «Εἴ τις», φησὶν, «ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος». Οὐδὲ γὰρ ἴχνος τότε μονάζοντος ἦν, ἀλλὰ πάντα πρὸς κοσμικοὺς διελέγετο ὁ μακάριος οὗτος. «Ἐάν τις», φησὶν, «ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ μέθυσος, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν». Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων οὕτως, ἀλλὰ τί; «Ἐάν τις ὑμᾶς καλέσῃ τῶν ἀπί- 10 στων», τοὺς Ἑλληνας λέγων, «καὶ θέλητε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε». «Ἐὰν δέ τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ᾗ», φησί, «μέθυσος».

4. Βαβαί, πόση ἡ ἀκρίβεια! Ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐ φεύγομεν τοὺς μεθύσους, ἀλλὰ καὶ ἀπερχόμεθα πρὸς αὐτούς, μεθέζοντες τῶν παρ' 15 αὐτῶν. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γεγένηται, πάντα συγκέχυνται καὶ ἀνατέτραπται καὶ ἀπόλωλεν. Εἶπέ γάρ μοι, εἰ καλέσειέ σε τις τῶν τοιούτων ἐπὶ ἐστίασιν ἡτοιμασμένην, σὲ τὸν πένητα καὶ εὐτελεῆ νομιζόμενον, εἶτα ἀκούσειε παρὰ σοῦ ὅτι ἐπειδὴ ἀπὸ πλεονεξίας ἐστὶ τὰ παρατιθέμενα, οὐκ ἀνέξομαι μολύνειν τὴν ἑμαυτοῦ ψυ- 20 χήν, οὐκ ἂν ἠδέσθῃ; οὐκ ἂν ἐνετράπη; οὐκ ἂν κατησχύνθῃ; Τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἦν διορθῶσαι καὶ ποιῆσαι ταλανίσαι μὲν ἐπὶ τῷ πλούτῳ ἑαυτόν, θαυμάσαι δὲ ἐπὶ τῇ πενίᾳ σε, εἶγε ἑώρα ἑαυτὸν μετὰ τῆς σπουδῆς καταφρονούμενον παρὰ σοῦ. Ἀλλὰ γεγόναμεν δοῦλοι ἀνθρώπων, οὐκ οἶδα πόθεν, τοῦ Παύλου ἄνω καὶ 25 κάτω βοῶντος· «μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων».

Πόθεν οὖν γεγόναμεν δοῦλοι ἀνθρώπων; Ἐπειδὴ πρότερον γαστρὸς ἐγενόμεθα δοῦλοι καὶ χρημάτων καὶ δόξης καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων· προεδώκαμεν τὴν ἐλευθερίαν, ἣν ἐχαρίσατο ἡμῖν ὁ Χριστός. Τί οὖν μένει τὸν γενόμενον δοῦλον, εἶπέ μοι; Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ὁ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα». 30 Ἐχεις ἀπόφασιν αὐτοτελεῆ, ὅτι οὐδέποτε εἰς βασιλείαν εἰσέρχεται· ἢ γὰρ οἰκία τοῦτο ἐστίν. «Ἐν γὰρ τῇ οἰκίᾳ», φησί, «τοῦ Πατρὸς

14. Α' Κορ. 10,27.

15. Α' Κορ. 10,27.

16. Ἰω. 8,34.

καὶ ὄχι αὐτὸν ποὺ μονάζει. Διότι ποιό εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνει τὴν ἀδελφότητα; Τὸ λουτρὸ τῆς ἀναγεννήσεως, αὐτὸ ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ὀνομάζη Πατέρα τὸν Θεό. Ὡστε ὁ κατηχούμενος, κι' ἂν ἀκόμη εἶναι μοναχός, δὲν εἶναι ἀδελφός· ἐνῶ ὁ πιστός, ἔστω κι' ἂν εἶναι κοσμικός, εἶναι ἀδελφός. «Ἐὰν κάποιος», λέγει, «ποὺ ὀνομάζεται ἀδελφός». Διότι οὔτε ἵχνος μοναχοῦ ὑπῆρχε τότε, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπηύθυνε σὲ κοσμικοὺς ὁ μακάριος αὐτός. «Ἐὰν κάποιος», λέγει, «ποὺ ὀνομάζεται ἀδελφός, εἶναι πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ μέθυσος, μ' αὐτὸν οὔτε νὰ συντρώγετε». Ὅμως δὲν εἶπε τὰ ἴδια καὶ γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες, ἀλλὰ τί εἶπε; «Ἐὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀπίστους σᾶς καλέση», ἐννοεῖ τοὺς εἰδωλολάτρες, «καὶ θέλετε νὰ πᾶτε, ὅ,τι σᾶς παραθέτουν νὰ τὸ τρῶτε»¹⁴. «Ἐὰν ὁμως», λέγει, «κάποιος, ποὺ ὀνομάζεται ἀδελφός, εἶναι μέθυσος».

4. Πῶ, πῶ, πόση εἶναι ἡ ἀκρίβεια! Ἐνῶ ἐμεῖς ὄχι μόνο δὲν ἀποφεύγουμε τοὺς μέθυσους, ἀλλὰ καὶ πηγαίνουμε πρὸς αὐτούς, γιὰ νὰ πάρουμε μέρος σ' αὐτὰ ποὺ παραθέτουν. Γι' αὐτὸ ὅλα ἔχουν γίνει ἄνω κάτω, ὅλα ἔχουν περιέλθει σὲ σύγχυσι, ἔχουν ἀνατραπῆ καὶ ἔχουν χαθῆ. Διότι πές μου, ἐὰν σὲ προσκαλοῦσε κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς σὲ συνεστίασι, ἐσένα ποὺ θεωρεῖσαι φτωχὸς καὶ εὐτελής, κι' ἔπειτα ἄκουγε ἀπὸ ἐσένα, ὅτι, ἐπειδὴ αὐτὰ ποὺ παρατίθενται προέρχονται ἀπὸ πλεονεξία, δὲν ἀνέχομαι νὰ μολύνω τὴν ψυχὴ μου, δὲν θὰ προσβαλόταν; δὲν θὰ ντρεπόταν; δὲν θὰ ἀτιμαζόταν; Αὐτὸ καὶ μόνο εἶναι ἱκανὸ νὰ τὸν διορθώσῃ καὶ νὰ τὸν κάνῃ νὰ ἐλεεινολογήσῃ τὸν ἑαυτὸ του γιὰ τὸν πλοῦτο του, καὶ νὰ θαυμάσῃ ἐσένα γιὰ τὴ φτώχεια σου, ἐὰν βέβαια ἔβλεπε τὸν ἑαυτὸ του νὰ περιφρονῆται ἀπὸ ἐσένα μὲ τόσο ζῆλο. Ἄλλ' ἔχουμε γίνει δοῦλοι τῶν ἀνθρώπων, δὲν ξέρω γιατί, ἂν καὶ ὁ Παῦλος βροντοφωνάζει συνέχεια· «μὴ γίνεσθε δοῦλοι τῶν ἀνθρώπων»¹⁵.

Γιατί λοιπὸν ἔχουμε γίνει δοῦλοι τῶν ἀνθρώπων; Ἐπειδὴ προηγουμένως γίναμε δοῦλοι τῆς κοιλιᾶς καὶ τῶν χρημάτων καὶ τῆς δόξας καὶ ὄλων τῶν ἄλλων· προδώσαμε τὴν ἐλευθερία, ποὺ μᾶς χάρισε ὁ Χριστός. Τί λοιπὸν, ἀπομένει, πές μου, σ' αὐτὸν ποὺ ἔγινε δοῦλος; Ἄκουσε τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει· «ὁ δοῦλος δὲν μένει στὸ σπίτι τοῦ κυρίου του ὡς κληρονόμος καὶ παντοτινὸς κάτοχος»¹⁶. Ἐχεις ξεκεθαρισμένη ἀπόφασι, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ μπῆς στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καθόσον αὐτὸ εἶναι τὸ σπίτι. Διότι λέγει, «στὸ σπίτι

μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν». «Ὁ τοίνυν δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα»· δοῦλον ἐκεῖνον λέγει τὸν τῆς ἀμαρτίας δοῦλον· ὁ δὲ μὴ μένων ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ἐν τῇ γεέννῃ μένει εἰς τὸν αἰῶνα, οὐδαμῶθεν ἔχων παραμυθίαν. Ἀλλὰ γὰρ εἰς τοσοῦτον κακίας τὰ
 5 πράγματα ἦλθεν, ὡς καὶ ἐλεημοσύνας αὐτοῦ ἀπὸ τούτων ποιεῖν καὶ πολλοὺς δέχεσθαι. Διὰ τοῦτο ἡ παρρησία ἡμῶν ἐκκέκοπται, καὶ οὐδὲ ἐπιτιμῆσαί τινι δυνάμεθα.

Ἄλλ' ὁμῶς κἂν ἀπὸ τοῦ νῦν φεύγωμεν τὴν ἐντεῦθεν βλάβην· ὑμεῖς τε οἱ τὸν βόρβορον τοῦτον ἀνελίττοντες, παύσασθε τῆς τοιαύ-
 10 τῆς λύμης, καὶ ἐπίσχετε τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις συμποσίοις ὄρμην, εἴ πως κἂν νῦν δυνηθῶμεν ἐξιλεώσασθαι τὸν Θεὸν καὶ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ
 15 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τοῦ Πατέρα μου πολλοὶ τόποι διαμονῆς ὑπάρχουν»¹⁷. «Ὁ δοῦλος λοιπὸν δὲν μένει στὸ σπίτι τοῦ κυρίου του ὡς κληρονόμος καὶ παντοτινὸς κάτοχος». Δοῦλο λέγει ἐκεῖνον, τὸν δοῦλο τῆς ἁμαρτίας. Καὶ αὐτὸς ποὺ δὲν μένει στὸ σπίτι ὡς παντοτινὸς κάτοχος, μένει στὴν κόλασι αἰώνια, χωρὶς νὰ ἔχη ἀπὸ πουθενὰ κάποια παρηγοριά. Ἄλλὰ σὲ τόσο μέγεθος κακίας ἔφθασαν τὰ πράγματα, ὥστε καὶ ἐλεημοσύνη νὰ κάνουν ἀπὸ αὐτὰ καὶ πολλοὶ νὰ δέχονται αὐτὴν τὴν ἐλεημοσύνη. Γι' αὐτὸ ἔχει χαθῆ ἡ παρρησία μας καὶ δὲν μπορούμε νὰ ἐπιτιμήσουμε κανέναν.

Ἄλλ' ὅμως ἔστω καὶ ἀπὸ τώρα ἂς ἀποφεύγουμε τὴ βλάβη ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτά· καὶ ἐσεῖς ποὺ μὲ εὐκολία ἀνακινεῖτε τὸν βόρβορο αὐτὸν σταματῆστε αὐτὴν τὴν καταστροφή καὶ συγκρατῆστε τὴν ὀρμὴ ποὺ ἔχετε πρὸς αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ συμπόσια, μήπως, ἔστω καὶ τώρα, μπορέσουμε νὰ ἐξιλεώσουμε τὸν Θεὸ καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχουν ὑποσχεθῆ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ'

(Ἑβρ. 11,20-28)

«Πίστει καὶ περὶ μελλόντων ἠύλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἡσαῦ. Πίστει Ἰακώβ ἀποθνήσκων ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσήφ ἠύλόγησε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ. Πίστει Ἰωσήφ τελευτῶν, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ
5 ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο».

1. «Πολλοί», φησί, «προφήται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν». ἼΑρα πάντα τὰ μέλλοντα ἤδεσαν οἱ δίκαιοι; Καὶ σφόδρα. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν μὴ δυναμένων αὐτὸν δέξασθαι, οὐκ
10 ἀπεκαλύπτετο ὁ Υἱός, τοῖς ἐν ἀρετῇ διαλάμπουσιν εἰκότως ἀπεκαλύπτετο. Τοῦτο καὶ νῦν ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι τὰ μέλλοντα ἤδεσαν, τουτέστι, τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Ἡ οὖν τοῦτο φησι, ἢ τό, «πίστει περὶ μελλόντων», οὐ περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐνταῦθα μελλόντων ὕστερον γίνεσθαι, λέγει. Ἄν γὰρ μὴ
15 τοῦτο, πῶς ἄνθρωπος καθήμενος ἐν ξένη, τοιαύτας εὐλογίας ἠδύνατο δίδόναι; Πῶς δὲ πάλιν ἐπέτυχεν εὐλογίας, καὶ οὐκ ἔλαβεν αὐτήν;

Ὅραξ ὅτι ὅπερ ἔφην ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἀπώνατο τῆς εὐλογίας, ἀλλ' εἰς ἐκγόνους
20 ἐξῆλθε τὰ τῶν εὐλογιῶν, αὐτὸς δὲ τῶν μελλόντων ἔτυχεν; εὐρί-

ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ'

(Εβρ. 11, 20-28)

«Πίστεψε ο Ίσαάκ και γι' αυτό έδωσε εύχες και εύλογίες στον Ίακώβ και τον Ήσαΰ για πράγματα που θα τους συνέβαιναν στο μέλλον. Με πίστι ο Ίακώβ, όταν πέθαινε, εύλόγησε καθένα από τα δυο παιδιά του Ίωσήφ, και έπροσκύνησε αυτόν, άκουμπώντας το κεφάλι του στο άκρο της ράβδου του. Έξ αιτίας της πίστεώς του ο Ίωσήφ, όταν πέθαινε, μίλησε για την έξοδο των Ίσραηλιτών από την Αίγυπτο και έδωσε έντολή για τη μεταφορά των οστών του».

1. «Πολλοί», λέγει, «προφήτες και δίκαιοι έπεθύμησαν να δούν αυτά που βλέπετε έσεΐς και δέν τα είδαν, και ν' άκούσουν αυτά που άκουτε και δέν τα άκουσαν»¹. Άραγε όλα τα μελλοντικά τα γνώριζαν οί δίκαιοι; Και βέβαια. Διότι, εάν έξ αιτίας της άδυναμίας εκείνων που δέν μπορούσαν να τον δεχθούν δέν άποκαλυπτόταν ο Υιός, όμως άποκαλυπτόταν σ' εκείνους που έλαμπαν με την άρετή τους. Αυτό και τώρα λέγει ο Παῦλος, ότι γνώριζαν τα μέλλοντα, δηλαδή, την άνάστασι του Χριστού. Ή αυτό λοιπόν λέγει, η τό «πίστει περι μελλόντων» δέν αναφέρεται στον μέλλοντα αΐωνα, αλλά σ' αυτά που πρόκειται να συμβούν έδω άργότερα. Διότι, εάν δέν έννοη αυτό, πώς άνθρωπος, που έμενε σε ξένη χώρα, θα μπορούσε να δΐνη τέτοιες εύλογίες, και πώς πάλι επέτυχε την εύλογία, και δέν την έλαβε;

Βλέπεις ότι αυτό που είπα για τον Άβραάμ ισχύει και για τον Ίακώβ, ότι δέν άπήλαυσε την εύλογία, αλλά οί εύλογίες πραγματοποιήθηκαν στους άπογόνους του, ένω ο ίδιος επέτυχε τα άγαθά του

1. Ματθ. 13,17.

σκομεν γὰρ τὸν ἀδελφὸν μᾶλλον ἀπολελαυκότα. Ὁ μὲν γὰρ ἐν δου-
 λείᾳ καὶ θητείᾳ καὶ κινδύνοις καὶ ἐπιβουλαῖς καὶ ἀπάταις καὶ φό-
 βοις τὸν ἅπαντα διεγένετο χρόνον, ἐρωτώμενός τε παρὰ τοῦ Φαραώ
 φησι· «μικραὶ καὶ πονηραὶ αἱ ἡμέραι μου γεγόνασιν»· ἐκεῖνος δὲ ἐν
 5 ἀδείᾳ καὶ ἀβηθείᾳ πολλῇ, καὶ μετὰ ταῦτα ἦν αὐτῷ φοβερός. Ποῦ
 οὖν ἐξέβησαν αἱ εὐλογίαι, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ μέλλοντι; Ὁρᾶς ὅτι ἄνωθεν
 οἱ πονηροὶ τῶν ἐνταῦθα ἀπήλαυον, οἱ δὲ δίκαιοι τούναντίον, οὐ μὴν
 πάντες. Ἴδου γὰρ ὁ Ἀβραὰμ δίκαιος ἦν καὶ ἀπήλαυσε καὶ τῶν ἐν-
 ταῦθα, πλὴν μετὰ θλίψεως καὶ πειρασμῶν· καὶ γὰρ πλοῦτος ἦν
 10 αὐτῷ μόνον, ἐπεὶ τὰ ἄλλα πάντα θλίψεως ἔγεμε τὰ κατ' αὐτόν. Οὐ
 γὰρ ἔστι τὸν δίκαιον μὴ θλίβεσθαι, κἂν πλουτῇ· ὅταν γὰρ βούληται
 πλεονεκτεῖσθαι, ἀδικεῖσθαι, τὰ ἄλλα πάσχειν, ἀνάγκη θλίβεσθαι.
 Ὡστε κἂν ἀπολαύῃ τοῦ πλούτου, οὐκ ἀλύπως. Τί δήποτε; Ὅτι ἐν
 θλίψει ἐστὶ καὶ ὀδύνη. Εἰ δὲ τότε ἐν θλίψει οἱ δίκαιοι, πολλῷ μᾶλ-
 15 λον νῦν.

«Πίστει περὶ μελλόντων», φησὶν, «εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰα-
 κώβ καὶ τὸν Ἡσαῦ». Καίτοι γε μείζων ἦν ὁ Ἡσαῦ· ἀλλὰ προτίθη-
 σιν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τὸν Ἰακώβ. Ὁρᾶς ὅτι ἦν ἡ πίστις; Πόθεν γὰρ
 ἐπηγγείλατο τοῖς υἱοῖς τὰ τοσαῦτα ἀγαθὰ, ἢ ἀπὸ τοῦ πιστεῦειν τῷ
 20 Θεῷ πάντως; «Πίστει Ἰακώβ ἀποθνήσκων ἕκαστον τῶν υἱῶν
 Ἰωσήφ εὐλόγησεν». Ἐνταῦθα χρὴ θεῖναι τὰς εὐλογίας ὅσας, ἵνα καὶ
 ἡ πίστις καὶ ἡ προφητεία αὐτοῦ κατάδηλος γένηται. «Καὶ προσεκύ-
 νησε», φησὶν, «ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ». Ἐνταῦθα δείκνυ-
 σιν, ὅτι οὐ μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐθάρρει τοῖς ἐσομένοις, ὡς
 25 καὶ τῷ ἔργῳ αὐτῷ ἐπιδειῖται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ τοῦ Ἐφραιμ
 ἀνίστασθαι βασιλεὺς ἕτερος, διὰ τοῦτό φησι· «καὶ προσεκύνησεν
 ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ». Τουτέστι, καὶ γέρων ὢν ἤδη
 προσεκύνηται τῷ Ἰωσήφ, τὴν πάντος τοῦ λαοῦ προσκύνησιν δηλῶν
 τὴν ἐσομένην αὐτῷ. Καὶ τοῦτο ἐξέβη μὲν ἤδη, ὅτε αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ

μέλλοντος αἰῶνος; διότι βλέπουμε τὸν ἀδελφὸ του μᾶλλον νὰ τὰ ἔχη ἀπολαύσει. Καθόσον ὁ Ἰακώβ σ' αὐτὸν τὸν κόσμον πέρασε ὅλη του τὴ ζωὴ σὰν δοῦλος καὶ σὰν ὑπηρέτης μέσα σὲ κινδύνους καὶ ἔχθρες καὶ ἀπάτες καὶ φόβους, κι' ὅταν τὸν ἐρώτησε ὁ Φαραὼ εἶπε· «λίγα καὶ βασανισμένα εἶναι τὰ ἔτη τῆς ζωῆς μου»². ἐνῶ ὁ Ἡσαῦ ζοῦσε μὲ ἀσφάλεια καὶ μὲ πολλὴ δύναμι, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ ἔγινε φοβερὸς καὶ στὸν ἴδιο τὸν Ἰακώβ. Ποῦ λοιπὸν πραγματοποιηθήθηκαν οἱ εὐλογίαι, ἂν ὄχι στὸν μέλλοντα αἰῶνα; Βλέπεις ὅτι ἀνέκαθεν οἱ πονηροὶ ἀπολάμβαναν τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἐνῶ οἱ δίκαιοι τὰ ἀντίθετα, ὄχι βέβαια ὅλοι. Διότι νά, ὁ Ἀβραὰμ ἦταν δίκαιος καὶ ἀπήλαυσε καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἂν καὶ μὲ θλίψεις καὶ δοκιμασίες· καθόσον μόνον πλοῦτο εἶχε, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ σχετικὰ μ' αὐτὸν ἦταν γεμᾶτα ἀπὸ θλίψεις. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ θλίβεται ὁ δίκαιος, ἔστω κι' ἂν εἶναι πλούσιος· ὅταν δηλαδὴ προτιμᾶ νὰ ἐξαπατᾶται, νὰ ἀδικῆται, καὶ νὰ ὑποφέρῃ ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι φυσικὸ νὰ θλίβεται. Ὡστε, κι' ἂν ἀκόμη ἀπολαμβάνῃ τὸν πλοῦτο του, τὸν ἀπολαμβάνει ὄχι χωρὶς λύπη. Γιατί ἄραγε; Διότι ζεῖ μέσα στὶς θλίψεις καὶ τὶς λύπες. Καὶ ἂν τότε ζοῦσαν μέσα στὶς θλίψεις οἱ δίκαιοι, πολὺ περισσότερο τώρα.

«Μὲ πίστι», λέγει, «ὁ Ἰσαάκ, γι' αὐτὰ ποῦ θὰ συνέβαιναν στὸ μέλλον, εὐλόγησε τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἡσαῦ». Ἄν καὶ ἦταν μεγαλύτερος ὁ Ἡσαῦ· ἀλλὰ βάζει μπροστὰ τὸν Ἰακώβ, ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς του. Βλέπεις τὸ μεγαλεῖο τῆς πίστεως; Διότι ἀπὸ ποῦ ὑποσχέθηκε τὰ τόσα ἀγαθὰ στὰ παιδιά του, παρὰ ἀπὸ τὸ ὅτι πίστευε ἐξ ὀλοκλήρου στὸν Θεό. «Μὲ πίστι ὁ Ἰακώβ ὅταν πέθαινε εὐλόγησε καθένα ἀπὸ τὰ δύο παιδιά τοῦ Ἰωσήφ». Ἐδῶ πρέπει ν' ἀναφέρουμε ὅλες τὶς εὐλογίαι, γιὰ νὰ γίνῃ ὀλοφάνερη καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ προφητεία του. «Καὶ προσκύνησε», λέγει, «τὸν Ἰωσήφ ἀκουμπώντας τὸ κεφάλι του στὴν ἄκρη τῆς ράβδου του». Μ' αὐτὸ δείχνει ὅτι ὄχι μόνον εἶπε, ἀλλὰ καὶ ἦταν τόσο σίγουρος γιὰ ὅσα θὰ συνέβαιναν στὸ μέλλον, ὥστε καὶ μὲ τὴν ἴδια του τὴν πρᾶξι νὰ τὸ δείξῃ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο ἀπὸ τὸν Ἐφραὶμ νὰ προέλθῃ ἄλλος βασιλιάς, γι' αὐτὸ λέγει, «καὶ προσκύνησε στηριζόμενος στὴν ἄκρη τῆς ράβδου του». Δηλαδή, ἂν καὶ ἦταν ἤδη γέρος, προσκύνησε τὸν Ἰωσήφ, ὑποδηλώνοντας τὴν προσκύνησι ποῦ θὰ τοῦ γινόταν ἀπὸ ὅλο τὸν λαό. Καὶ αὐτὸ ἤδη πραγματοποιήθηκε, ὅταν οἱ ἀδελφοὶ του τὸν

προσεκύνησαν, ἐκβήσεσθαι δὲ ἔμελλε καὶ ὕστερον διὰ τῶν δέκα φυλῶν.

Ὅρᾳς πῶς τὰ ὕστερον ἐσόμενα προεῖπεν; Ὅρᾳς ὄσῃν εἶχον πίστιν; πῶς ὑπὲρ τῶν ἐσομένων ἐπίστευον; Τὰ μὲν γὰρ ὑπομονῆς
 5 ἐνταῦθά ἐστιν ὑποδείγματα μόνης, τὰ παρόντα, καὶ τοῦ παθεῖν κακῶς καὶ τοῦ μηδὲν ἀπολαμβάνειν ἀγαθόν, οἷον τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, τὸ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ· τὰ δὲ πίστεως, οἷον ἐπὶ τοῦ Νῶε, ὅτι ἐστὶν ὁ Θεός, ὅτι ἐστὶν ἀνταπόδοσις. Ἡ πίστις γὰρ πολύσημός ἐστι λέξις· καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο, σημαίνει· ἐνταῦθα δὲ σημαντικὴ
 10 ἐστὶ τοῦ τε εἶναι ἀνταπόδοσιν, καὶ τοῦ μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς αὐτὴν ἀναμένειν πάντας, καὶ τοῦ πρὸ τῶν ἐπάθλων ἀθλεῖν. Καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰωσήφ δὲ πίστεως μόνης ἐστίν· ὅτι γὰρ ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραάμ, ὅτι ὑπέσχετο· «σοὶ δώσω καὶ τῷ σπέρματί σου τὴν γῆν ταύτην», ἤκουσεν ὁ Ἰωσήφ· καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ ὄν, καὶ οὐδέπω ὄρων
 15 ἐκβεβηκυῖαν τὴν ὑπόσχεσιν, οὐδὲ οὕτω κατέπεσεν, ἀλλ' οὕτως ἐπίστευσεν, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐξόδου εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ὀστώων αὐτοῦ ἐντείλασθαι. Οὐκ ἄρα μόνος αὐτὸς ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἐνήγεν εἰς πίστιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐντέλλεται, ἵνα αἰεὶ τῆς ἐξόδου μεμνημένοι ὦσιν· οὐκ ἂν δὲ περὶ τῶν ὀστώων αὐτοῦ ἐνετείλατο,
 20 εἰ μὴ πεπληροφόρητο ἔσεσθαι τὴν ἐπάνοδον. Ὡστε, ὅταν τινὲς λέγωσιν, Ἰδοὺ καὶ δίκαιοι ἐφρόντισαν μνημείων', λέγωμεν πρὸς αὐτοὺς ὅτι διὰ τοῦτο, ἄλλως δὲ οὐδαμῶς· ἦδει γάρ, ὅτι «τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς». Οὐκ ἂν οὖν ἐν τοσαύτῃ ζήσας φιλοσοφία τοῦτο ἠγνόησεν, ὁ τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν Αἰγύπτῳ ζήσας. Καί-
 25 τοι γε ἐξῆν, εἶγε ἐβούλετο, ἐπανελθεῖν καὶ μὴ πενθῆσαι μηδὲ δυσχερᾶναι. Ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα ἐκεῖ ἀναγαγών, τίνος ἕνεκεν καὶ τὰ αὐτοῦ ὀστᾶ ἀναγαγεῖν ἐκεῖθεν ἐπέσκηψεν, ἢ δῆλον ὅτι διὰ τοῦτο;

2. Τί δέ, εἶπέ μοι, τοῦ Μωϋσέως αὐτοῦ τὰ ὀστᾶ οὐκ ἐν ξένη κεῖται; τὰ δὲ Ἀαρών, τὰ δὲ τοῦ Δανιήλ, τὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου, τὰ δὲ
 30 τῶν ἀποστόλων οὐδὲ ἴσμεν τῶν πολλῶν ὅπου κεῖται. Πέτρου μὲν γὰρ καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου καὶ Θωμᾶ δῆλοι οἱ τάφοι, τῶν δὲ

προσκύνησαν· ἐπρόκειτο ὁμως καὶ ἀργότερα νὰ συμβῆ μέσω τῶν δέκα φυλῶν.

Βλέπεις πῶς προεῖπε αὐτὰ πού θὰ συνέβαιναν στοὺς μέλλοντες; βλέπεις πόση πίστι εἶχαν; πῶς πίστευαν γιὰ ἐκεῖνα πού θὰ συνέβαιναν στοὺς μέλλοντες; Πράγματι ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι παραδείγματα ὑπομονῆς μόνο, δηλαδή αὐτὰ πού συμβαίνουν τώρα, καὶ οἱ κακουχίες καὶ τὸ ὅτι δὲν ἀπήλαυσαν κανένα ἀγαθό, ὅπως συνέβηκε μὲ τὸν Ἀβραάμ, μὲ τὸν Ἄβελ· ἐνῶ ἄλλα εἶναι παραδείγματα πίστεως, ὅπως ἡ περίπτωση τοῦ Νῶε, ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, ὅτι ὑπάρχει ἀνταπόδοσις. Διότι ἡ πίστις εἶναι λέξις μὲ πολλὰ σημασίες· καὶ ἄλλοτε σημαίνει αὐτό, ἄλλοτε πάλι ἐκεῖνο· καὶ ἐδῶ σημαίνει καὶ ὅτι ὑπάρχει ἀνταπόδοσις, καὶ ὅτι ὅλοι δὲν πρέπει νὰ τὴν περιμένουν μὲ τοὺς ἴδιους ὅρους, καὶ ὅτι ἀπαιτεῖται ἀγώνας πρὶν ἀπὸ τὰ ἔπαθλα. Καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰωσήφ ὀφείλονται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὴν πίστι. Πράγματι, ἐπειδὴ εἶχε παραγγεῖλει στὸν Ἀβραάμ, ἐπειδὴ τοῦ εἶχε ὑποσχεθῆ, «σὲ σένα καὶ στοὺς ἀπογόνους σου θὰ δώσω αὐτὴ τὴ γῆ», ὑπάκουσε ὁ Ἰωσήφ· καὶ ἂν καὶ ἦταν σὲ ξένη χώρα καὶ δὲν ἔβλεπε ἀκόμη νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ ὑπόσχεσις, ὁμως δὲν ἔπαυσε ἡ πίστις του καὶ τόσο πολὺ πίστεψε, ὥστε καὶ γιὰ τὴν ἐξοδο μίλησε καὶ γιὰ τὰ ὅστᾶ του ἄφησε παραγγελία. Καὶ ὄχι μόνο αὐτός πίστεψε, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ὠδήγησε στὴν πίστι. Γι' αὐτὸ καὶ παραγγεῖλει νὰ ἔχουν πάντα στοὺς νοῦς τὴν ἐξοδο. Καὶ δὲν θὰ παρήγγειλε γιὰ τὰ ὅστᾶ του, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν βεβαιότητα ὅτι θὰ γίνῃ ἡ ἐπάνοδος. Ὡστε, ὅταν μερικοὶ λένε, 'νά, καὶ οἱ δίκαιοι φρόντισαν γιὰ τὰ μνήματά τους', ἅς τοὺς λέμε, ὅτι γι' αὐτὸ φρόντισε, ὄχι γιὰ ἄλλον λόγο· διότι γνώριζε ὅτι «τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς»³. Αὐτὸ δὲν θὰ τὸ ἀγνοοῦσε αὐτός πού ἐξῆσε μὲ τόση ἀρετή, αὐτός πού ἐξῆσε ὅλη του τὴ ζωὴ στὴν Αἴγυπτο. Ἄν καὶ μπορούσε, βέβαια, ἐφ' ὅσον τὸ ἠέλε νὰ ἐπανέλθῃ καὶ νὰ μὴν πενθῆ οὔτε νὰ ὑποφέρῃ. Ἀλλά, ἀφοῦ ἔφερε καὶ τὸν πατέρα του ἐκεῖ, γιὰ ποιόν ἄλλο λόγο παρήγγειλε καὶ τὰ δικά του ὅστᾶ νὰ τὰ μεταφέρουν ἐκεῖ· δὲν εἶναι φανερό ὅτι γι' αὐτό;

2. Ἀλλὰ πές μου, τί; τὰ ὅστᾶ τοῦ Μωϋσῆ δὲν βρίσκονται σὲ ξένη γῆ; τὰ ὅστᾶ πάλι τοῦ Ἀαρών, τοῦ Δανιήλ, τοῦ Ἰερεμία, καθὼς καὶ τὰ ὅστᾶ τῶν ἀποστόλων οὔτε γνωρίζουμε τῶν περισσοτέρων ποῦ βρίσκονται. Διότι τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάννη καὶ

ἄλλων τοσούτων ὄντων, οὐδαμοῦ γνώριμοι γεγόνασι. Μηδὲν τοίνυν ὑπὲρ τούτου κοπτόμεθα, μηδὲ οὕτω μικροψυχῶμεν· ὅπου γὰρ ἂν ταφῶμεν, «τοῦ Κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς». Πάντως ὁ δεῖ γενέσθαι, γίνεται· τὸ μέντοι πενθεῖν καὶ κόπτεσθαι τοὺς ἀπελ-
5 θόντας καὶ ὀδύρεσθαι, ἀπὸ μικροψυχίας γίνεται

«Πίστει Μωϋσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ». Ὁρᾷς ὅτι ἐνταῦθα τὰ μετὰ θάνατον ἠλπίζον ἐν τῇ γῆ; Καὶ πολλὰ ἐκβέβηκε μετὰ θάνατον αὐτῶν. Τοῦτο πρὸς τὸ λέγειν τινάς, μετὰ θάνατον γίνεται ταῦτα ἐκείνοις, ὧν οὐκ ἔτυχον ζῶντες,
10 οὔτε μετὰ θάνατον ἐπίστευον. Καὶ οὐκ εἶπεν ὁ Ἰωσήφ, 'Ζῶντί μοι τὴν γῆν οὐκ ἔδωκεν, οὐδὲ τῷ πατρὶ τῷ ἐμῷ, οὐδὲ τῷ πάππῳ τῷ ἐμῷ, οὐ καὶ τὴν ἀρετὴν αἰδεσθῆναι ἔδει· τούτους δὲ τοὺς μοχθηροὺς ἀξιῶσει ὧν ἐκείνους οὐκ ἠξίωσεν;' Οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ τῇ πίστει ταῦτα πάντα καὶ ἐνίκησε καὶ ὑπερέβη. Εἶπε τὸν
15 Ἄβελ, τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Ἰωσήφ, πάντας ἐπιδόξους καὶ θαυμαστούς. Πάλιν αὖξει τὴν παράκλησιν, εἰς πρόσωπα εὐτελεῖ κατὰ τὸ πρᾶγμα. Τὸ μὲν γὰρ θαυμαστά πρόσωπα τοῦτο παθεῖν θαυμαστὸν οὐδέν, καὶ τὸ ἐκείνων ἐλάττους φανῆναι οὐχ οὕτω δεινόν· τὸ δὲ καὶ ἀνωνύμων ἐλάττους
20 ὀφθῆναι, τοῦτό ἐστι τὸ δεινόν. Καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῶν γονέων τοῦ Μωϋσέως, ἀσῆμων τινῶν ἀνδρῶν καὶ οὐδὲν τοσοῦτον ἐχόντων ὅσον ὁ παῖς. Διὰ τοῦτο καὶ προῖὼν αὖξει τὴν ἀτοπίαν καὶ πόρνας γυναικας καὶ χήρας καταλέγων· «πίστει γάρ», φησί, «Ραὰβ ἢ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασιν, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους
25 μετ' εἰρήνης». Καὶ οὐ μόνον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπιστίας τίθησι τὰ ἐπίχειρα, ὡς ἐπὶ τοῦ Νῶε. Τέως δὲ περὶ τῶν γονέων τοῦ Μωϋσέως ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

Πάντα τὰ ἄρρενα ἀπόλλυσθαι ἐκέλευσεν ὁ Φαραώ, καὶ οὐδεὶς ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον. Πόθεν οὖν οὗτοι προσεδόκησαν σῶσαι

τοῦ Θωμᾶ εἶναι γνωστοὶ οἱ τάφοι, τῶν ἄλλων ὁμως, ἂν καὶ εἶναι τόσοι πολλοί, πουθενὰ δὲν ἔχουν ἀνακαλυφθῆ. Ἐὰς μὴ θρηνοῦμε λοιπὸν γι' αὐτό, ἄς μὴν μικροψυχοῦμε· διότι ὅπου κι' ἂν ταφοῦμε «τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς»⁴. Ὅπως δὴποτε ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ γίνῃ γίνεται· τὸ νὰ πενθῆ λοιπὸν κανεὶς καὶ νὰ θρηνηῖ γι' αὐτοὺς πού ἔχουν φύγει ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ νὰ ὀδύρεται, προέρχεται ἀπὸ τὴν μικροψυχία.

«Λόγω τῆς πίστεως τῶν γονέων τοῦ ὁ Μωϋσῆς ὅταν γεννήθηκε κρύφθηκε τρεῖς μῆνες ἀπὸ αὐτοὺς». Βλέπεις ὅτι ἐδῶ ἠλπίζαν τὰ μετὰ θάνατο νὰ τ' ἀπολαύσουν στὴ γῆ; Καὶ πολλὰ πραγματοποιήθηκαν μετὰ τὸν θάνατό τους. Αὐτὸ πρὸς ἐκείνους πού λένε, ὅτι μετὰ τὸν θάνατο συμβαίνουν αὐτὰ σ' ἐκείνους, πού δὲν τὰ ἀπέκτησαν ὅσο ζοῦσαν, οὔτε μετὰ τὸν θάνατο πίστευαν νὰ τὰ λάβουν. Καὶ δὲν εἶπε ὁ Ἰωσήφ, 'ὅσο ζῶ δὲν μοῦ ἔδωσε τὴ γῆ, οὔτε στὸν πατέρα μου τὴν ἔδωσε, οὔτε στὸν παπποῦ μου, τοῦ ὁποίου μάλιστα ἔπρεπε νὰ σεβασθῆ καὶ τὴν ἀρετῆ, καὶ θα δώσῃ σ' αὐτοὺς τοὺς μοχθηροὺς αὐτὰ πού δὲν ἔδωσε σ' ἐκείνους;' Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπε, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστι ὅλα αὐτὰ καὶ τὰ νίκησε καὶ τὰ ξεπέρασε. Ἄνεφερε τὸν Ἄβελ, τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Ἰωσήφ, ὅλους τοὺς μεγάλους καὶ ἀξιοθαύμαστους. Πάλι αὐξάνει τὴν παρηγοριά, μεταφέροντας τὸ πρᾶγμα σὲ πρόσωπα εὐτελεῖ. Διότι τὸ νὰ τὸ ἔπαθαν αὐτὸ πρόσωπα θαυμαστὰ δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό, καὶ τὸ νὰ φανοῦμε κατώτεροι ἀπὸ ἐκείνους δὲ εἶναι τόσο φοβερό, τὸ νὰ φανοῦμε ὁμως κατώτεροι ἀπὸ κοινὰ πρόσωπα, αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερό. Καὶ ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ Μωϋσῆ, πού ἦταν ἀσήμαντοι ἄνθρωποι καὶ δὲν εἶχαν τίποτε στὸν κόσμον τόσο πολύτιμο, ὅσο τὸ παιδί τους. Γι' αὐτὸ καὶ προχωρώντας αὐξάνει τὴν παραλογία, ἀναφέροντας καὶ πόρνες γυναῖκες καὶ χῆρες· διότι λέγει, «λόγω τῆς πίστεως τῆς ἡ Ραὰβ ἡ πόρνη δὲν θανατώθηκε μαζί μὲ τοὺς συμπατριῶτες τῆς πού δὲν πειθάρχησαν, ἐπειδὴ δέχθηκε μὲ εἰρηνικὲς διαθέσεις τοὺς κατασκόπους». Καὶ ὄχι μόνο τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπιστίας παρουσιάζει τὶς ἀμοιβές, ὅπως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε. Πρῶτα ὁμως εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσουμε γιὰ τοὺς γονεῖς τοῦ Μωϋσῆ.

Διέταξε τότε ὁ Φαραὼ ὅλα τὰ ἀρσενικὰ παιδιά νὰ θανατώνωνται καὶ κανεὶς δὲν διέφυγε τὸν κίνδυνον. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν αὐτοὶ πε-

τὸ παιδίον; «Ἀπὸ πίστεως»· ποίας πίστεως; «Εἶδον», φησίν, «ἀστεῖον τὸ παιδίον». Αὕτη ἡ ὄψις αὐτοῦς πρὸς τὴν πίστιν ἐπεσπάσατο. Οὕτως ἄνωθεν· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων πολλὴ τῷ δικαίῳ ἢ χάρις ἐπεκέχυτο, οὐ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἐργαζομένης. Σκόπει γάρ· εὐθέως τεχθὲν καλὸν φαίνεται τὸ παιδίον, ἀλλ' οὐχὶ εἰδεχθές. Τίνος οὖν ἦν τοῦτο; Οὐ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἢ καὶ τὴν βάρβαρον ἐκείνην γυναῖκα τὴν Αἰγυπτίαν διήγειρε καὶ ἀνέρωσε, καὶ εἶλε καὶ ἐπεσπάσατο· καίτοι γε ἡ πίστις οὐχ ἰκανὴν εἶχεν ἐπὶ τούτων τὴν ὑπόθεσιν· τί γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς
 5
 10 ὄψεως πιστεῦσαι; Ἄλλ' ὑμεῖς, φησίν, ἀπὸ πραγμάτων πιστεύετε, καὶ πολλὰ τῆς πίστεως ἐνέχυρα ἔχοντες· τὸ γὰρ «μετὰ χαρᾶς τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων προσδέξασθαι», καὶ ὅσα τοιαῦτα, πιστεῶς ἐστὶ καὶ ὑπομονῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτοι ἐπίστευσαν, εἶτα ὠλιγοψύχησαν, δείκνυσιν ὅτι καὶ ἡ πίστις ἢ ἐκείνων εἰς πολὺ πα-
 15 ρετείνεται· οἶα ἢ τοῦ Ἀβραάμ, καίτοι τῶν πραγμάτων δοκούντων μάχεσθαι. «Καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν, φησί, τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως». Καίτοι γε ἐκεῖνο ἐνεργεῖτο· τοῦτο δὲ ἀπλῶς ψιλή τις ἦν προσδοκία. Καὶ τοῦτο μὲν τῶν γονέων ἦν· αὐτὸς δὲ ὁ Μωϋσῆς οὐδὲν εἰσήνεγκεν.

20 Εἶτα πάλιν οἰκείον αὐτοῖς τὸ ὑπόδειγμα ἕτερον λέγει· μᾶλλον δὲ ἐκείνου μεῖζον. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Πίστευε», γάρ, φησί, «Μωϋσῆς γενόμενος μέγας, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραώ, μᾶλλον ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν· μεῖζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν ἐν Αἰ-
 25 γύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὄνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν». Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε πρὸς αὐτούς, Ὁδεῖς ὑμῶν ἀφήκε βασιλεία, καὶ βασιλεία λαμπρά, οὐ θησαυροὺς τοιούτους, οὐδέ, ἐξὸν εἶναι βασιλέως υἱόν, κατεφρόνησε τούτου, καθὼς ὁ Μωϋσῆς πεποίηκε'. Καὶ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀφήκεν, ἐδήλωσεν εἰπών,
 30 «ἠρνήσατο»· τουτέστιν, ἐμίσησεν, ἀπεστράφη. Τοῦ γὰρ οὐρανοῦ προκειμένου, περιττὸν ἦν τὰ βασιλεία θαυμάζειν τὰ Αἰγύπτου.

ρίμεναν νὰ σώσουν τὸ παιδί; Ἀπὸ τὴν πίστι τους. Ἀπὸ ποιά πίστι; «Εἶδαν», λέγει, «χαριτωμένο τὸ παιδί». Αὐτὴ ἡ ὄψις τοῦ παιδιοῦ τοὺς προσείλκυσε πρὸς τὴν πίστι. Ἔτσι ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή καὶ ἐνῶ ἀκόμη βρισκόταν στὰ σπάργανα χύθηκε πλούσια ἡ χάρις ἐπάνω στὸν δίκαιο, ὄχι τῆς φύσεως, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, πού τὸ ἔκανε αὐτό. Διότι πρόσεχε· ἀμέσως τὸ παιδί μόλις γεννήθηκε φαίνεται ὠραῖο καὶ ὄχι ἄσχημο. Τίνος ἔργο ἦταν αὐτό; Ἀσφαλῶς ὄχι τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία καὶ τὴν βάρβαρη ἐκείνη αἰγύπτια γυναῖκα, γιὰ νὰ τὸ προστατεύσῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνο, τὴν διήγειρε καὶ τὴν ἐνδυνάμωσε, τὴν προσείλκυσε καὶ τὴν συνάρπασε· ἂν καὶ βέβαια ἡ πίστις δὲν εἶχε ἀρκετὴ ἀφορμὴ γιὰ ὅλα αὐτά· διότι τί θὰ μπορούσε νὰ τὴν κἀνῃ νὰ πιστέψῃ ἀπὸ τὴν ὄψι; Ἀλλὰ ἐσεῖς, λέγει, πιστεύετε παρακινημένοι ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα καὶ ἐπειδὴ ἔχετε πολλὰ ἐνέχυρα τῆς πίστεως· διότι, τὸ ὅτι μὲ χαρὰ δεχθήκατε τὴν ἀρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων σας, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι ἐνδειξεις πίστεως καὶ ὑπομονῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ πίστεψαν κι' ἔπειτα ὀλιγοψύχησαν, δείχνει ὅτι καὶ ἡ πίστις ἐκείνων πολὺ διαρκούσε· ὅπως ἡ πίστις τοῦ Ἀβραάμ, ἂν καὶ τὰ πράγματα φαίνονταν νὰ μάχωνται μεταξύ τους. «Καὶ δὲν φοβήθηκαν», λέγει, «τὸ διάταγμα τοῦ βασιλιᾶ». Ἄν καὶ βέβαια ἐκεῖνο βρισκόταν σὲ ἐνέργεια· ἐνῶ αὐτὸ ἦταν μιὰ ἀπλῆ προσδοκία. Καὶ αὐτὸ ἦταν προσφορά τῶν γονέων του· ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς ὁμως τίποτε δὲν εἰσέφερε.

Ἐπειτα πάλι ἀναφέρει ἄλλο γνωστὸ σ' αὐτοὺς παράδειγμα καὶ μᾶλλον ἀνώτερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς του ὁ Μωϋσῆς», λέγει, «ὅταν μεγάλωσε, ἀρνήθηκε νὰ ὀνομασθῆ υἱὸς τῆς κόρης τοῦ Φαραῶ καὶ προτίμησε νὰ κακοπαθῆ μᾶλλον μὲ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ, παρά νὰ ἔχῃ προσωρινὴ ἀπόλαυσι τῆς ἀμαρτίας· καὶ ἐθεώρησε μεγαλύτερο πλοῦτο, ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῆς Αἰγύπτου, τὴν περιφρόνησι πού ὑπέστη ἀργότερα καὶ ὁ Χριστός· διότι ἀπέβλεπε στὴν μισθαποδοσίαν». Σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· ἄκνεῖς ἀπὸ σαῶς δὲν ἄφησε ἀνάκτορα καὶ μάλιστα ἀνάκτορα λαμπρά, οὔτε τέτοιους θησαυροὺς, οὔτε περιφρόνησε τὸν τίτλο τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλιᾶ, ὅπως ἔκανε ὁ Μωϋσῆς'. Καὶ ὅτι δὲν τὰ ἄφησε τυχαῖα, τὸ φανέρωσε λέγοντας, «ἀρνήθηκε»· δηλαδή, τὰ μίσσησε, τὰ ἀποστράφηκε. Ἐφ' ὅσον ὁ οὐρανὸς ἦταν μπροστὰ του, ἦταν περιττὸ νὰ θαυμάζῃ τὰ ἀνάκτορα τῆς Αἰγύπτου.

3. Καὶ βλέπε τί θαυμαστῶς αὐτὸ τέθεικεν ὁ Παῦλος. Οὐκ εἶπε, 'μείζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ τί; «Τὸν ὄνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ». Τὸ γὰρ διὰ Χριστὸν ὄνειδίζεσθαι βέλτιον ἠγήσατο τοῦ ἀνιέ-
 5 σθαι· οὕτω καὶ τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μισθὸς ἦν. «Μᾶλλον ἐλόμενος», φησί, «συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ». Ὑμεῖς μὲν γὰρ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν πάσχετε, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ ἄλλων εἴλετο· καὶ ἐκῶν ἑαυτὸν ἔρριπεν εἰς τοσοῦτους κινδύνους, ἐξδὸν αὐτῷ καὶ εὐσεβεῖν καὶ ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν. «Ἦ πρόσκαιρον ἔχειν», φησίν,
 10 «ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν». «Ἀμαρτίαν» εἶπε τὸ μὴ θελήσαι τοῖς ἄλλοις συγκακουχεῖσθαι· τοῦτο ἀμαρτίαν, φησίν, ἐνόμισεν. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνος τὸ μὴ προθύμως συγκακουχηθῆναι τοῖς ἄλλοις ἀμαρτίαν ἐνόμισε, μέγα ἄρα ἀγαθὸν ἢ κακουχία, ἐφ' ἣν ἀπὸ τῶν βασιλείων ἔρριπεν ἑαυτόν. Ταῦτα δὲ ἐποίει, μεγάλα τινὰ προορῶν· διὸ καὶ οὕ-
 15 τως εἶπε· «πλοῦτον μείζονα ἠγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὄνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ».

Τί ἐστι, «τὸν ὄνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ»; Τουτέστι, τὸ ὄνειδίζεσθαι τοιαῦτα οἷα ὑμεῖς, τὸν ὄνειδισμόν ὃν ὁ Χριστὸς ὑπέμεινεν· ἢ ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ὑπέμεινεν, ὅτε ὑπὲρ τῆς πέτρας ἐλοιδορεῖτο, ἐξ
 20 ἧς ὕδωρ ἐξήγαγεν. «Ἦ δὲ πέτρα», φησίν, «ἦν ὁ Χριστός». Πῶς δὲ ἐστὶν ὄνειδισμὸς τοῦ Χριστοῦ; Ὅτι καταπτύομεν τῶν πατρῶων ὄνειδιζόμεθα, ὅτι πάσχομεν κακῶς Θεῷ προσδραμόντες. Εἰκὸς δὲ ἦν κάκεῖνον ὄνειδίζεσθαι, ὅτε ἤκουσε, «μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον;». Τοῦτό ἐστὶν ὄνειδισμὸς τοῦ
 25 Χριστοῦ, τὸ μέχρι τέλους καὶ ἐσχάτης ἀναπνοῆς πάσχειν κακῶς, ὡσπερ αὐτὸς ὠνειδίζετο καὶ ἤκουεν· «εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ», ὑπὸ τούτων ὑπὲρ ὧν ἐσταυροῦτο, ὑπὸ τούτων τῶν συμφυλετῶν. Τοῦτό ἐστὶν ὄνειδισμὸς τοῦ Χριστοῦ, ὅταν τις παρὰ οἰκείων, ὅταν τις παρ' ὧν εὐεργετεῖ ὄνειδίζεται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος παρὰ τοῦ εὐεργετηθέντος
 30 ταῦτα ἔπασχεν. Ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀνέστησε, δεικνὺς ὅτι καὶ ὁ Χρι-

5. Α' Κορ. 10,4.

6. Ἔξ. 2,4.

7. Ματθ. 27,40.

3. Καὶ πρόσεχε πόσο θαυμαστά τὸ ἔθεσε ὁ Παῦλος. Δὲν εἶπε, 'ἐπειδὴ θεώρησε ὡς μεγαλύτερο πλοῦτο ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῆς Αἰγύπτου τὸν οὐρανὸ καὶ αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στοὺς οὐρανοὺς'· ἀλλὰ τί; «Τὴν περιφρόνησι τοῦ Χριστοῦ». Διότι θεώρησε προτιμότερο τὸ νὰ περιφρονῆται γιὰ τὸν Χριστὸ ἀπὸ τὸ νὰ τὸν ἐγκαταλείψη· ἔτσι καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἦταν μισθός. «Μᾶλλον», λέγει, «προτίμησε νὰ κακοπαθῆ μαζί μὲ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ». Ἐσεῖς δηλαδὴ ὑποφέρετε χάριν τοῦ ἑαυτοῦ σας, ἐνῶ ἐκεῖνος προτίμησε νὰ ὑποφέρῃ χάριν τῶν ἄλλων. Καὶ μὲ τὴ θέλησί του ριψοκινδύνευσε τόσο πολὺ, ἐνῶ μπορούσε νὰ ζῆ μὲ εὐσέβεια καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ τὰ ἀγαθὰ. «Παρὰ νὰ ἔχη», λέγει, «προσωρινὴ ἀπόλαυσι ἁμαρτίας». Ἄμαρτία εἶπε τὸ ὅτι δὲν θέλησε νὰ συμπάσχη μὲ τοὺς ἄλλους· αὐτό, λέγει, τὸ θεώρησε ἁμαρτία. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνος θεώρησε ἁμαρτία, τὸ νὰ μὴν κακοπαθῆ πρόθυμα μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, ἄρα εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἢ κακοπάθεια, στὴν ὁποία ὑπέβαλε τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔκανε, ἐπειδὴ προέβλεπε κάποια μεγάλα ἀγαθὰ· γι' αὐτὸ καὶ ἔτσι μίλησε· «ἐπειδὴ θεώρησε ὡς πλοῦτο μεγαλύτερο τὸν ὄνειδισμὸ τὸν ὁποῖο ὑπέμεινε καὶ ὁ Χριστός».

Τί σημαίνει, «τὸν ὄνειδισμὸ τοῦ Χριστοῦ»; Δηλαδὴ τὸ νὰ περιφρονῆται γι' αὐτὰ ποὺ περιφρονεῖσθε καὶ σεῖς, τὴν περιφρόνησι ποὺ ὑπέμεινε ὁ Χριστός· ἢ ὅτι γιὰ τὸν Χριστὸ ὑπέμεινε, ὅταν τὸν περιγελοῦσαν γιὰ τὴν πέτρα, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔβγαλε νερό. «Καὶ ἡ πέτρα», λέγει, ἦταν ὁ Χριστός⁵. Καὶ πῶς εἶναι ὄνειδισμὸς τοῦ Χριστοῦ; Ἐπειδὴ ἀπορρίπτουμε αὐτὰ ποὺ παραλάβαμε ἀπὸ τοὺς προγόνους, περιφρονούμε, ἐπειδὴ προστρέχουμε στὸν Θεό, κακοπαθοῦμε. Ἦταν φυσικὸ κι' ἐκεῖνος νὰ περιφρονοῦνταν ὅταν ἄκουσε, «μήπως θέλεις νὰ μὲ φονεύσης, μὲ τὸν τρόπο ποὺ φόνευσες χθὲς τὸν Αἰγύπτιο;»⁶. Αὐτὸ εἶναι ὄνειδισμὸς τοῦ Χριστοῦ, τὸ νὰ ὑποφέρῃ κανεὶς μέχρι τέλους καὶ μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Χριστὸς ὠνειδιζόταν καὶ ἄκουγε, «ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»⁷, ἀπὸ ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους σταυρωνόταν, ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ὁμοεθνεῖς του. Αὐτὸ εἶναι ὄνειδισμὸς τοῦ Χριστοῦ, ὅταν κάποιος περιφρονῆται ἀπὸ τοὺς δικούς του, ὅταν κάποιος περιφρονῆται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐεργετεῖ. Διότι καὶ ἐκεῖνος τὰ ἔπαθε αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ εὐεργέτησε. Ἐδῶ τοὺς ἀνύψωσε, δείχνοντας

στὸς ταῦτα ἔπασχε, καὶ ὁ Μωϋσῆς, δύο πρόσωπα ἔνδοξα· ὥστε τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἐστὶν οὗτος ὁ ὄνειδισμὸς ἢ τοῦ Μωϋσέως, ἐπειδὴ παρὰ τῶν ἰδίων τοιαῦτα ἔπαθεν. Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖνος ἔπαθέ τι, οὔτε οὗτος κεραυνοὺς ἠφίει, ἀλλ' ὠνειδίζετο καὶ ἔφερε πάντα, 5 κινούντων ἐκείνων τὰς κεφαλὰς. Ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν τοιαῦτα ἀκούειν καὶ αὐτοὺς καὶ ἐπιθυμεῖν τὴν ἀνταπόδοσιν, λέγει ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Μωϋσῆς τοιαῦτα πεπόνθασιν. Ἄρα οὖν ἢ μὲν ἄνεσις, τῆς ἀμαρτίας ἐστὶ, τὸ δὲ ὄνειδίζεσθαι, τοῦ Χριστοῦ. Τί γὰρ βούλει; Τὸν ὄνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ, ἢ τὴν ἄνεσιν;

10 «Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὄρων ἐκαρτέρησε». Τί λέγεις; Ὅτι οὐκ ἐφοβήθη; Καὶ μὴν ἡ Γραφή τοῦτό φησιν, ὅτι ἀκούσας ἐφοβήθη, καὶ διὰ τοῦτο φυγῆ τὴν σωτηρίαν ἐπορίσατο καὶ ἀπέδρα καὶ ἐξέκλεψεν ἑαυτόν, καὶ μετὰ ταῦτα περιδεὴς ἦν. Πρόσεχε μετὰ 15 ἀκριβείας τῷ εἰρημένῳ τό, «μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως», πρὸς τὸ καὶ πάλιν ἐπιστῆναι εἶρηκε. Φοβουμένου γὰρ ἦν μὴ ἄψασθαι τῆς προστασίας πάλιν, μηδὲ ἐγχειρῆσαι τῷ πράγματι· τὸ μέντοι ἄψασθαι πάλιν, τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντος ἦν. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι Ἐπιτεῖ με καὶ περιεργάζεται καὶ οὐκ ἀνέχομαι πάλιν τῶν 20 αὐτῶν ἄψεσθαι'. Ὡστε καὶ τὸ φυγεῖν πίστεως ἦν. Τί οὖν οὐκ ἔμεινε, φησὶν; Ὡστε μὴ εἰς προὔπτον ἑαυτὸν κίνδυνον ἐμβαλεῖν. Τοῦτο γὰρ λοιπὸν πειράζοντος ἦν τὸ ἄλλεσθαι εἰς μέσους κινδύνους καὶ λέγειν, Ἰδὼ εἰ σώζει με ὁ Θεός'. Τοῦτο καὶ τῷ Χριστῷ εἶπεν ὁ διάβολος· «ῥῖψον σεαυτὸν κάτω». Ὁρᾷς ὅτι τοῦτο διαβολικόν ἐστὶ, 25 τὸ εἰκῆ καὶ μάτην ρίπτειν ἑαυτοὺς εἰς κινδύνους καὶ πειράζειν, εἰ σώζειν ὁ Θεός; Παρεστάναι γὰρ αὐτῶν οὐκέτι ἠδύνατο, οὕτως ἀγνωμόνως τῶν εὐεργετουμένων διακειμένων· μωρὸν τοίνυν ἦν καὶ ἀνόητον, μένειν αὐτόθι. Ταῦτα δὲ πάντα γέγονε, «διότι ὡς ὄρων τὸν ἀόρατον, οὕτως ἐκαρτέρει».

30 Ἄν τοίνυν καὶ ἡμεῖς ὀρῶμεν ἀεὶ τὸν Θεὸν τῷ νῷ, ἂν ἀεὶ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ στρέφωμεν τὴν διάνοιαν, πάντα ἡμῖν ῥᾶστα φανή-

ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς τὰ ἴδια ἔπαθε καὶ ὁ Μωϋσῆς, δύο πρόσωπα δηλαδὴ ἔνδοξα. Ὡστε ὁ ὄνειδισμὸς αὐτὸς εἶναι μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ παρὰ τοῦ Μωϋσῆ, ἐπειδὴ ἔπαθε ἀπὸ τοὺς δικούς του τέτοια. Ὁμως οὔτε ἐκεῖνος ἔπαθε κάτι, οὔτε αὐτὸς κεραυνοὺς ἔστειλε, ἀλλὰ περιφρονοῦνταν καὶ τὰ ὑπέμενε ὅλα, ἃν καὶ ἐκεῖνοι κουνούσαν τὰ κεφάλια. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν φυσικὸ τέτοια ν' ἀκοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ νὰ ἐπιθυμοῦν τὴν ἀνταπόδοσι, λέγει, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Μωϋσῆς τέτοια ὑπέφεραν. Ἄρα λοιπὸν ἢ ἀνεσις εἶναι τῆς ἁμαρτίας, ἐνῶ ἢ περιφρόνησις τοῦ Χριστοῦ. Τί λοιπὸν θέλεις; Τὸν ὄνειδισμὸ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τὴν ἀνεσι;

«Μὲ πίστι πρὸς τὸν Θεὸ ἐγκατέλειψε τὴν Αἴγυπτο, καὶ δὲν φοβήθηκε τὸν θυμὸ τοῦ βασιλιᾶ, καὶ ἔδειξε μεγάλη καρτερία, σὰν νὰ ἔβλεπε τὸν ἀόρατο Θεό». Τί λές; Ὅτι δὲν φοβήθηκε; Καὶ ὁμως, ἡ Γραφὴ λέγει αὐτό, ὅτι μόλις τὸ ἄκουσε φοβήθηκε, καὶ γι' αὐτὸ μὲ φυγὴ σώθηκε, ἀφοῦ ἀναχώρησε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πῆγε καὶ κρύφθηκε, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀκόμα φοβόταν. Πρόσεχε μὲ ἀκρίβεια τὰ λόγια, «δὲν φοβήθηκε τὸν θυμὸ τοῦ βασιλέως»· αὐτὸ τὸ ἔχει πεῖ ἐπειδὴ καὶ πάλι παρουσιάσθηκε μπροστὰ του. Διότι, ἐὰν φοβόταν δὲν θὰ ἀναλάμβανε πάλι τὴν προστασία τῶν Ἑβραίων οὔτε θὰ τὴν ἐπιχειροῦσε· τὸ ὅτι ὁμως τὴν ἀνέλαβε πάλι, δείχνει ὅτι τὰ ἀνέθεσε ὅλα στὸν Θεό. Δὲν εἶπε δηλαδὴ, 'μὲ ἀναζητᾶ καὶ κάμνει τὸ πᾶν γιὰ νὰ μὲ βρῆ καὶ δὲν ἀνέχομαι πάλι ν' ἀσχοληθῶ μὲ τὰ ἴδια'. Ὡστε καὶ τὸ ὅτι ἔφυγε ἦταν δεῖγμα πίστεως. Γιατί λοιπὸν, λέγει, δὲν ἔμεινε; Γιὰ νὰ μὴν βάλῃ τὸν ἑαυτό του σὲ ὀλοφάνερο κίνδυνο. Διότι αὐτὸ θὰ ἦταν προσπάθεια νὰ πειράξῃ τὸν Θεό, τὸ νὰ πηδᾶ μέσα στοὺς κινδύνους καὶ νὰ λέγῃ· 'ἄς δῶ ἐὰν μὲ σώζῃ ὁ Θεός'. Αὐτὸ εἶπε καὶ στὸν Χριστὸ ὁ διάβολος· «ρίζε κάτω τὸν ἑαυτό σου»⁸. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ εἶναι διαβολικὸ, τὸ νὰ ρίχνουμε ἄσκοπα καὶ μάταια τοὺς ἑαυτοὺς μας στοὺς κινδύνους καὶ νὰ δοκιμάζουμε, ἐὰν μᾶς σώζῃ ὁ Θεός; Διότι αὐτὸς δὲν μποροῦσε πιά νὰ παρουσιασθῇ μπροστὰ στοὺς Ἑβραίους, ἐφόσον μὲ τόση ἀχαριστία τοῦ φέρθηκαν ἐκεῖνοι πὺ εὐεργέτησε· θὰ ἦταν ἐπομένως μωρὸ καὶ ἀνόητο νὰ μένη στὸν ἴδιο τόπο. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἔγιναν, «ἐπειδὴ ἦταν σὰν νὰ ἔβλεπε τὸν ἀόρατο Θεό, καὶ μὲ καρτερία πολλὴ περίμενε τὴ βοήθειά του».

Ἄν λοιπὸν καὶ ἐμεῖς βλέπουμε πάντοτε μὲ τὸν νοῦ μας τὸν Θεό, ἂν στρέφουμε πάντοτε πρὸς αὐτὸν τὴ σκέψι μας, ὅλα θὰ μᾶς

σεται, πάντα φορητά, πάντα εύκόλως οἴσομεν, πάντων ανώτεροι
γενησόμεθα. Εί γάρ αγαπώμενόν τις όρών, μάλλον δέ μεμνημένος
τούτου, διανίσταται τήν ψυχήν και ύψηλός γίνεται τήν διάνοιαν και
πάντα εύκόλως φέρει έντρυφών τῇ μνήμη, ό τόν όντως αγαπήσαι
5 ήμās καταξιώσαντα έχων έν διανοία και μεμνημένος αυτού, πότε ή
λυπηροῦ τινος αισθήσεται ή φοβερόν τι και επικίνδυνον φοβηθήσε-
ται; πότε δέ όλιγοψυχήσει; Ουδέποτε. Πάντα γάρ ήμῖν δύσκολα
φαίνεται, ότι τουθ Θεοῦ τήν μνήμην ούκ έχομεν ώς έχειν δεῖ, ότι ού
περιφέρομεν αυτόν έν τῇ διανοία διαπαντός· εἶποι γάρ αν δικαίως
10 πρὸς ήμās· "Επελάθου μου σύ, επίλήσομαί σου κάγώ". "Ωστε δι-
πλοῦν τὸ κακὸν γίνεται, ότι και ήμεῖς αυτού επίλανθανόμεθα, και
αὐτὸς ήμῶν. Ταῦτα γάρ δύο έστιν άλλήλοις μὲν συμπεπλεγμένα,
δύο δέ όμως έστι. Μέγα μὲν γάρ τὸ και ήμās έν μνήμη ποιεισθαι
τουθ Θεοῦ, μέγα δέ και τὸ μνημονεύεσθαι αυτόν παρ' ήμῶν· τουτο
15 ποιει αίρεισθαι τὰ αγαθά, εκείνο δέ ανύειν και εις τέλος άγειν. Διὰ
τουτο φησιν ό προφήτης· «μνησθήσομαί σου έκ γῆς Ιορδάνου και
'Ερμωνιειμ από όρους μικροῦ». Ταῦτά φησιν ό λαός ό έν Βαβυλῶ-
νι, «έκειῶν μνησθήσομαί σου».

4. Και ήμεῖς τοίνυν ώσπερ έν Βαβυλῶνι όντες τὰ αυτά λέγωμεν.
20 Εί γάρ και μῆ μεταξὺ τῶν πολεμίωv καθήμεθα, αλλά μεταξὺ τῶν
έχθρῶν έσμεν. Οἱ μὲν γάρ ώς αίχμάλωτοι εκάθηντο, οἱ δέ ούδὲ
ήσθάνοντο τῆς αίχμαλωσίας, ώς ό Δανιήλ, ώς οἱ τρεῖς παῖδες· οἱ
και έν αίχμαλωσία όντες, αυτού τουθ αίχμαλωτεύσαντος αυτούς βα-
σιλέως έγέγοντο λαμπρότεροι έν αυτή τῇ χώρα εκείνη· και τούς
25 αίχμαλώτους γάρ ό αίχμαλωτέυσας προσεκύνει. Εἶδες όσον άρετή
έστιν; Έν αυτή τῇ αίχμαλωσία όντας έθεράπευσεν ώς δεσπότας·
άρα εκείνος ό αίχμάλωτος ήν, μάλλον ή οὔτοι. Ούκ ήν οὔτω θαυ-
μαστόν, ει έν τῇ πατρίδι όντας έλθών προσεκύνησε τῇ έαυτῶν, ή
βασιλεύοντας εκεί· τὸ δέ θαυμαστόν, ότι δεσμεύσας αυτούς και λα-

φανοῦν εὐκόλα, ὅλα ὑποφερτά, ὅλα θὰ τὰ ὑπομείνουμε μὲ εὐκολία, ὅλα τὰ θὰ ξεπεράσουμε. Διότι, ἐὰν κάποιος, βλέποντας ἕνα ἀγαπημένο του πρόσωπο, ἢ καλύτερα ἐνθυμούμενος αὐτὸ διεγείρεται ψυχικὰ καὶ ὑψώνεται ἢ διάνοιά του καὶ ὅλα τὰ ὑπομένει μὲ εὐκολία, καὶ εὐρίσκεται σὲ εὐχάριστη κατάστασι ἐξ αἰτίας τῆς ἀναμνήσεώς του, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μέσα στὴ σκέψι του αὐτὸν ποὺ θέλησε πραγματικὰ νὰ μᾶς ἀγαπήσῃ καὶ τὸν θυμᾶται, πότε ἢ θὰ αἰσθανθῇ κάτι λυπηρό, ἢ θὰ φοβηθῇ κάτι φοβερό καὶ ἐπικίνδuno; καὶ πότε θὰ ὀλιγοψυχῆσῃ; Ποτέ. Διότι ὅλα μᾶς φαίνονται δύσκολα, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε στὴ μνήμη μας τὸν Θεὸ ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἔχουμε, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἔχουμε διαρκῶς στὴ σκέψι μας. Δίκαια λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ πῆ πρὸς ἐμᾶς: 'Μὲ ξέχασες ἐσύ, θὰ σὲ ξεχάσω καὶ ἐγώ'. Ὡστε γίνεται διπλὸ τὸ κακό· καὶ ἐμεῖς λησμονοῦμε τὸν Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐμᾶς. Διότι αὐτὰ τὰ δύο, ἂν καὶ εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μεταξύ τους, ὅμως εἶναι δύο. Εἶναι μεγάλο λοιπὸν πρᾶγμα, τὸ νὰ μᾶς θυμᾶται ὁ Θεός, εἶναι μεγάλο ὅμως καὶ τὸ νὰ τὸν θυμώμαστε κι' ἐμεῖς· αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ προτιμοῦμε τὰ ἀγαθὰ, ἐνῶ ἐκεῖνο μᾶς καταρτίζει καὶ μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὴν τελειότητα. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ προφήτης: «στρέφω πρὸς ἐσένα τὴ σκέψι μου ἀπὸ τὴ γῆ τοῦ Ἰορδάνη καὶ ἀπὸ τὶς κορυφές τοῦ ὄρους Ἑρμών καὶ ἀπὸ τὸν μικρὸ λόφο»⁹. Αὐτὰ λέγει ὁ λαὸς ποὺ βρισκόταν στὴ Βαβυλώνα, «θὰ σὲ θυμᾶμαι, ἂν καὶ θὰ βρίσκομαι ἐκεῖ».

4. Καὶ ἐμεῖς λοιπὸν, σὰν νὰ εἴμαστε στὴ Βαβυλώνα, τὰ ἴδια ἂς λέμε. Διότι, ἂν καὶ δὲν ζοῦμε ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους ποὺ μᾶς πολεμοῦν, ζοῦμε ὅμως ἀνάμεσα σὲ ἐχθρούς. Καθόσον ἄλλοι ἀπὸ ἐκείνους ζοῦσαν σὰν αἰχμάλωτοι, ἐνῶ ἄλλοι δὲν αἰσθάνονταν τὴν αἰχμαλωσίαν, ὅπως ὁ Δανιήλ, ὅπως οἱ τρεῖς παῖδες· αὐτοί, ἂν καὶ βρισκόνταν στὴν αἰχμαλωσίαν, ἔγιναν λαμπρότεροι μέσα σ' ἐκείνη τὴ χώρα κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν βασιλιᾶ ποὺ τοὺς αἰχμαλώτισε· διότι προσκυνοῦσε τοὺς αἰχμαλώτους ἐκεῖνος ποὺ τοὺς αἰχμαλώτισε. Εἶδες πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀρετή; Ἐνῶ ἦταν αἰχμάλωτοι, σὰν ἄρχοντες τοὺς φρόντιζε· ἐπομένως ὁ βασιλιάς μᾶλλον ἦταν ὁ αἰχμάλωτος καὶ ὄχι αὐτοί. Δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοθαύμαστο ἐὰν ζώντας στὴν πατρίδα τοὺς ἐρχόταν καὶ τοὺς προσκυνοῦσε, παρὰ ἐνῶ ἐβασίλευαν ἐκεῖ· καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι τὸ ὅτι, ἂν καὶ τοὺς ἔδεσε καὶ τοὺς ἔλαβε αἰχμαλώτους καὶ τοὺς εἶχε στὴν ἐξουσία του, δὲν ντρεπόταν,

βῶν αἰχμαλώτους καὶ ἔχων ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ, πάντων ὀρών-
των οὐκ ἠσχύνετο προσκυνῆσαι καὶ ματαὰ σπεῖσαι. Ὅρατε διὰ τὰ
ὄντως λαμπρὰ πράγματα τὰ κατὰ Θεόν ἐστι, τὰ δὲ ἀνθρώπινα
σκιά; Ἦγνόει ἄρα δεσπότης ἀπάγων ἑαυτῷ καὶ οὐδὲ ἐμελλε προ-
5 σκυνεῖν ἐνέβαλεν εἰς κάμινον· ἀλλ' ὡς ὄναρ ταῦτα ἐκείνοις ἦν.

Φοβηθῶμεν οὖν, ἀγαπητοί, τὸν Θεόν, φοβηθῶμεν· κἂν ἐν
αἰχμαλωσίᾳ ᾤμεν, πάντων ἐσόμεθα λαμπρότεροι· φόβος παρέστω
Θεοῦ καὶ οὐδὲν ἐστὶ λυπηρόν, κἂν πενίαν εἴπῃς, κἂν νόσον, κἂν
αἰχμαλωσίαν, κἂν δουλείαν, κἂν ὀτιοῦν τῶν λυπηρῶν· ἀλλὰ καὶ
10 αὐτὰ ἐκεῖνα ἡμῖν συνεργήσει πρὸς τὰ ἐναντία. Αἰχμάλωτοι ἦσαν οὗ-
τοι καὶ προσεκύνησεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς· σκηνοποιὸς ἦν ὁ Παῦλος
καὶ ἔθνον αὐτῷ ὡς θεῷ. Ἐνταῦθα ζήτημα ἀνακύπτει· ἐρωτῶσι
γὰρ πολλοὶ λέγοντες· Τί δήποτε οἱ μὲν ἀπόστολοι τὰς θυσίας
ἀπεῖρξαν καὶ διέρρηξαν αὐτῶν τὰ ἱμάτια καὶ ἀπήγαγον αὐτοὺς τῆς
15 ἐπιχειρήσεως καὶ ἀπωδύροντο λέγοντες, «τί ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς
ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι», ὁ δὲ Δανιὴλ οὐδὲν τοιοῦτον
ἐποίησεν'.

Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς ταπεινὸς ἦν καὶ τούτων οὐχ ἦττον ἀνέφε-
ρε τῷ Θεῷ δόξαν, πολλαχόθεν δῆλον. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ
20 πρῶτον καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ φιλεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δῆλον·
οὐ γὰρ ἂν αὐτὸν σφετεριζόμενον τοῦ Θεοῦ τὴν τιμὴν εἶα ζῆσαι, οὐ
λέγω εὐδοκιμῆσαι· δεύτερον, διὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας
ἔλεγε, «καὶ ἐμοί, βασιλεῦ, οὐκ ἐν σοφίᾳ τῇ οὔσῃ ἐν ἐμοὶ ἀπεκαλύ-
φθη τὸ μυστήριον τοῦτο»· καὶ τρίτον πάλιν, διὰ ἐν λάκκῳ ἦν διὰ
25 τὸν Θεόν· καὶ ἐπειδὴ τροφήν αὐτῷ ἐκόμισεν ὁ προφήτης, φησὶν,
«ἐμνήσθη γὰρ μου ὁ Θεός»· οὕτως ἦν ταπεινὸς καὶ συντετριμμέ-
νος. Ἐν λάκκῳ ἦν διὰ τὸν Θεόν, καὶ ἀνάξιον ἑαυτὸν ἠγεῖτο τῆς
μνήμης καὶ τοῦ ἀκουσθῆναι. Ἡμεῖς δὲ μυρία τολμῶντες μισὰ καὶ
πάντων ὄντες μισαρώτερι, ἐὰν μὴ ἐκ πρώτης εὐχῆς ἀκουσθῶμεν,
30 ἀναχωροῦμεν. Ὅντως πολὺ τὸ μέσον ἐκείνων καὶ ἡμῶν, ὅσον τοῦ
οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν, καὶ εἴ τι πλεόν. Τί λέγεις; μετὰ τῶσαυτα κα-

10. Πράξ. 14,15.

11. Δαν. 2,30.

12. Δαν. 14,37.

ἐνῶ ὅλοι τὸν ἔβλεπαν, νὰ τοὺς προσκυνήσῃ καὶ νὰ τοὺς προσφέρῃ σπονδές. Βλέπετε ὅτι τὰ πραγματικὰ λαμπρὰ πράγματα εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρονται στὸν Θεό, ἐνῶ τὰ ἀνθρώπινα εἶναι σκιά; Ἀγνοοῦσε ἐπομένως ὅτι ἔφερε μαζί του ἄρχοντες γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς προσκυνήσῃ, τοὺς ἔρριξε στὸ καμί- νι· ἀλλ' αὐτὰ ἦταν σὰν ὄνειρο γιὰ ἐκείνους.

Ἄς φοβηθοῦμε λοιπόν, ἀγαπητοί, τὸν Θεό, ἃς τὸν φοβηθοῦ- με· κι' ἂν βρισκώμαστε στὴν αἰχμαλωσία, θὰ γίνουμε λαμπρότεροι ἀπὸ ὅλους· ἃς ὑπάρχῃ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ τίποτε λυπηρὸ δὲν θὰ συμβῆ, εἴτε πῆς πεῖνα, εἴτε ἀρρώστια, εἴτε αἰχμαλωσία, εἴτε σκλα- βιά, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται λυπηρά· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἀκόμη πρὸς χάριν μας θὰ φέρουν ἀντίθετα ἀποτελέσματα. Αἰχμάλωτοι ἦταν ἐκεῖνοι καὶ τοὺς προσκύνῃσε ὁ βασιλιάς· σκηνο- ποιὸς ἦταν ὁ Παῦλος, καὶ τοῦ πρόσφεραν θυσίες, σὰν νὰ ἦταν θεός. Ἐδῶ ἀνακύπτει κάποιο πρόβλημα. Πολλοὶ ἐρωτοῦν καὶ λένε· Ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι ἐμπόδισαν τὶς θυσίες καὶ διέρρηξαν τὰ ἱμάτιά τους καὶ ἀπομάκρυναν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπόπειρα καὶ θρη- νολογοῦσαν λέγοντας, «τί κάνετε; κι' ἐμεῖς εἴμαστε ἀνθρωπι- ὄμοιοι μ' ἐσᾶς»¹⁰, ἐνῶ ὁ Δανιήλ δὲν ἔκανε κάτι τέτοιο;

Πράγματι, τὸ ὅτι καὶ αὐτὸς ἦταν ταπεινὸς καὶ ἀπέδιδε τὴ δόξα στὸν Θεό, ὄχι λιγώτερο ἀπ' αὐτοὺς, γίνεται φανερὸ ἀπὸ πολλά. Καὶ πρῶτα βέβαια γίνεται φανερὸ αὐτὸ κυρίως ἀπὸ τὸ ὅτι τὸν ἀγαποῦσε ὁ Θεός· διότι δὲν θὰ τὸν ἄφηνε νὰ ζήσῃ, ἐὰν σφετεριζόταν τὴν τιμὴ τοῦ Θεοῦ, δὲν λέγω νὰ εὐδοκιμήσῃ· δεύτερον, διότι μὲ πολλὴ παρ- ρησία ἔλεγε, «καὶ σὲ μένα, βασιλιά μου, δὲν ἀποκαλύφθηκε τὸ πα- ράξενο αὐτὸ ὄνειρο ἀπὸ τὴ σοφία ποὺ ὑπάρχει μέσα μου»¹¹· καὶ τρί- το πάλι, ἀπὸ τὸ ὅτι βρισκόταν στὸν λάκκο τῶν λιονταριῶν χάριν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅταν τοῦ ἔφερε τροφή ὁ προφήτης, εἶπε, «μὲ θυμήθη- κες, Θεέ μου»¹²· τόσο ταπεινὸς καὶ κατασυντριμμένος ἦταν. Στὸν λάκκο βρισκόταν γιὰ τὸν Θεό, καὶ θεωροῦσε ἀνάξιο τὸν ἑαυτό του νὰ τὸν θυμᾶται καὶ νὰ τὸν εἰσακούῃ ὁ Θεός. Ἐνῶ ἐμεῖς, ἂν καὶ ἀπο- τολμοῦμε πολλὰ βδελυρὰ καὶ εἴμαστε πιὸ ἐλεεινοὶ ἀπ' ὅλους, ἐὰν δὲν εἰσακουσθοῦμε μὲ τὴν πρώτη μας προσευχή, ἀναχωροῦμε. Πράγματι ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις ἀνάμεσα σ' ἐκείνους καὶ σ' ἐμᾶς, ὅση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ κι' ἀκόμα με- γαλύτερη. Τί λές; Ὑστερα ἀπὸ τόσα κατορθῶματα, μετὰ ἀπὸ τὸ

τορθώματα, μετὰ τὸ ἐν λάκκῳ γενόμενον θαῦμα, οὕτω σεαυτὸν ταπεινὸν ἠγή; *Ναί, φησίν· ὅσα γὰρ ἂν ἐργασώμεθα, «ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν».* Οὕτω προλαβῶν, τὸ εὐαγγελικὸν παράγγελμα ἐπλήρου καὶ οὐδὲν ἠγεῖτο ἑαυτὸν. «Ἐμνήσθη γάρ μου ὁ Θεός», ἔλεγε. Καὶ ἡ
5 εὐχὴ αὐτοῦ δρα πάλιν ὄσης ταπεινοφροσύνης γέμει.

Οὕτω καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἔλεγον· «ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν»· καὶ πανταχοῦ τὸ ταπεινὸν ἑαυτῶν δεικνύουσι. Καίτοι γε εἶχε ὁ Δανιήλ μυρίας ἀφορμὰς τοῦ ἐπαίρεσθαι, ἀλλ' ἤδει ὅτι καὶ ταῦτα αὐτῷ ὑπῆρχεν ἀπὸ τοῦ μὴ ἐπαίρεσθαι, καὶ οὐ διέφθειρε τὸν θησαυ-
10 ρόν. Παρὰ πάντας γὰρ ἀνθρώπους καὶ ἐν τῇ οἰκουμένη πάσῃ οὐκ ἐπὶ τούτοις ἤδετε μόνον, ὅτι ρίψας ἑαυτὸν εἰς πρόσωπον ὁ βασιλεὺς ἔσπεισεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ θεὸν ἐνόμισεν αὐτὸν ὁ πανταχοῦ τῆς γῆς ὡς θεὸς τιμώμενος· πάσης γὰρ αὐτὸς ἐκράτει· καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ Ἰερεμίου· «ὁ ἀναβαλλόμενος» γάρ, φησί, «τὴν γῆν, ὡς
15 ἰμάτιον»· καὶ πάλιν, «ἐγὼ ἔδωκα αὐτὴν Ναβουχοδονόσορ τῷ δούλῳ μου». Καὶ ἐξ ὧν ἐπιστέλλει δῆλον τοῦτο πάλιν, ὅτι οὐκ ἐκεῖ μόνον ἐθαυμάζετο, ἐνθα ἦν, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ, καὶ μείζων ἦν ἀκουόμενος ἢ εἰ παρόντα εἶδον αὐτὸν τὰ λοιπὰ ἔθνη, ὅποτε καὶ διὰ γραμμάτων ὠμολόγησε τὴν δουλείαν καὶ τὸ θαῦμα. Ἄλλ' ὁμως καὶ
20 ἐπὶ σοφίᾳ πάλιν ἐθαυμάζετο· «μὴ σοφώτερος γὰρ εἶ», φησί, «σὺ τοῦ Δανιήλ;». Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα οὕτως ἦν ταπεινός, ὡς μυριάκις διὰ τὸν Δεσπότην ἀποθανεῖν.

5. Τί δήποτ' οὖν οὕτω ταπεινὸς ὢν, οὐ διεκρούσατο οὔτε τὴν προσκύνησιν τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως, οὔτε τὰς σπονδὰς; Τοῦτο
25 οὐκ ἐρῶ· ἀρκεῖ γάρ μοι τὸ ζήτημα μόνον εἰπεῖν· τὸ δὲ λοιπὸν ὑμῖν ἀφήμι, ἵνα κἂν οὕτω διαναστήσω ὑμῶν τὴν διάνοιαν. Ἐκεῖνο μέντοι παρεγγυῶ, πάντα διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον αἰρεῖσθαι, ὑποδείγματα τοιαῦτα ἔχοντας· καὶ ὅτι ὄντως καὶ τῶν ἐνταῦθα ἐπιτευζόμεθα, ἔαν τῶν μελλόντων γνησίως ἀντιλαβώμεθα. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀπονοίᾳ
30 τοῦτο ἐποίησε, δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, «τὰ δόματά σου σοι ἔστω».

13. Λουκᾶ 17,10.

14. Ἰερ. 34,6.

15. Ἰεζ. 28,3.

16. Δαν. 5,17.

θαῦμα πού ἔγινε στὸν λάκκο, θεωρεῖς τόσο ταπεινὸ τὸν ἑαυτό σου; Naί, λέγει· διότι ὅσα κι' ἂν κάνουμε «εἴμαστε ἄχρηστοι δοῦλου»¹³. Ἔτσι ἀπὸ πρὶν πραγματοποιοῦσε τὸ εὐαγγελικὸ παράγγελμα, καὶ δὲν ὑπολόγιζε καθόλου τὸν ἑαυτό του. «Μὲ θυμήθηκες, Θεὲ μου»¹⁴, ἔλεγε. Καὶ ἡ προσευχή του πρόσεχε πάλι ἀπὸ πόση ταπεινοφροσύνη εἶναι γεμάτη.

Αὐτὸ ἔλεγαν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες· «ἀμαρτήσαμε, ἀνομήσαμε». Καὶ παντοῦ δείχνουν τὸ ταπεινὸ τους φρόνημα. Ἄν καὶ βέβαια εἶχε ὁ Δανιήλ πάρα πολλές ἀφορμὲς γιὰ νὰ ὑπερηφανεύεται, ὅμως γνώριζε ὅτι καὶ αὐτὲς προέρχονταν ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ὑπερηφανευόταν καὶ δὲν κατέστρεψε τὸν θησαυρό. Καθόσον περισσότερο ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη ὄχι μόνο γι' αὐτὰ θαυμάζοταν, διότι τὸν προσκύνησε ὁ βασιλιάς καὶ τοῦ πρόσφερε σπουδὴ, ἀλλὰ καὶ διότι τὸν ἐνόμισε θεό, ἐκεῖνος πού σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη τὸν τιμοῦσαν ὡς θεό· διότι αὐτὸς ἐξουσίαζε ὅλη τὴ γῆ. Καὶ φαίνεται ἀπὸ αὐτὸ πού λέγει ὁ Ἱερεμίας· «αὐτὸς πού φορεῖ», λέγει, «τὴ γῆ ὡς ἱμάτιο»· καὶ πάλι· «ἐγὼ ἔδωσα τὴ γῆ αὐτὴ στὸν Ναβουχοδονόσορα τὸν δοῦλο μου»¹⁵. Καὶ ἀπ' ὅσα γράφει καὶ στέλλει γίνεται πάλι φανερό αὐτό, ὅτι δὲν θαυμάζοταν μόνο ἐκεῖ, ὅπου ἦταν, ἀλλὰ παντοῦ, καὶ θεωροῦνταν ἀνώτερος ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐξ ἀκοῆς τὸν ἐγνώριζαν, παρὰ ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα ἔθνη πού ἦταν στὴν ἐξουσία του, ἀφοῦ καὶ μὲ γράμματα ὡμολόγησε τὴ δουλεία καὶ τὸ θαῦμα. Ἄλλ' ὅμως θαυμάζοταν πάλι καὶ γιὰ τὴν σοφία του· διότι λέγει, «μήπως εἶσαι σοφώτερος ἐσὺ ἀπὸ τὸν Δανιήλ;»¹⁶. Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἦταν τόσο ταπεινός, ὥστε ἦταν ἕτοιμος μῦριες φορές νὰ πεθάνη γιὰ τὸν Κύριο.

5. Ἄλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο, ἐνῶ ἦταν τόσο ταπεινός, δὲν ἀπέκρουσε οὔτε τὴν προσκύνησι τοῦ βασιλιᾶ οὔτε τὶς σπονδές; Αὐτὸ δὲν θὰ τὸ πῶ· διότι μοῦ εἶναι ἀρκετὸ ν' ἀναφέρω μόνο τὸ ζήτημα· τὸ ὑπόλοιπο τὸ ἀφήνω σὲ σᾶς, μήπως ἔστω κι' ἔτσι διεγείρω τὴ σκέψι σας. Ἐκεῖνο ὅμως σᾶς συνιστῶ, ὅλα νὰ τὰ προτιμᾶται ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν Θεό, μιὰ καὶ ἔχετε τέτοια παραδείγματα· καὶ ὅτι πράγματι καὶ τὰ ἐδῶ ἀγαθὰ θ' ἀπολαύσουμε, ἐὰν ἀληθινὰ κατανοήσουμε τὰ ἀγαθὰ πού ὑπάρχουν στὸ μέλλον. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν τὸ ἔκανε αὐτὸ ἀπὸ ἀλαζονεία, γίνεται φανερό ἀπὸ αὐτὸ πού εἶπε, «τὰ δῶρα σου ἄς εἶναι δικά σου» . Πράγματι καὶ αὐτὸ πάλι δημιουργεῖ ἄλλο ζήτημα·

Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πάλιν ἕτερον ζήτημα, πῶς τῷ λόγῳ διακρουόμενος, διὰ τῶν ἔργων ἐδέξατο τὴν τιμὴν καὶ ἐφόρεσε τὸν μανιάκην. Καὶ ὁ μὲν Ἡρώδης ἀκούσας, «φωνὴ Θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου», ἐπειδὴ μὴ ἔδωκε δόξαν τῷ Θεῷ, διερράγη καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγ-
5 χνα αὐτοῦ· οὗτος δὲ καὶ Θεοῦ τιμὴν προσήκατο, οὐχὶ ῥήματα μόνον.

Ἐνταῦθα ἀναγκαῖον εἶπεῖν τί δὴ τοῦτό ἐστιν. Ὅτι ἐκεῖθεν μὲν εἰς εἰδωλολατρίαν ἐξέπιπτον οἱ ἄνθρωποι μείζονα, ἐντεῦθεν δὲ οὐκέτι. Πῶς; Τὸ γὰρ νομισθῆναι τοῦτον τοιοῦτον, τιμὴ εἰς τὸν
10 Θεὸν ἦν· διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν εἶπε· «καὶ ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν σοφίᾳ τῇ οὔσῃ ἐν ἐμοὶ ἀπεκαλύφθη». Ἄλλως δέ, οὐδὲ φαίνεται προσιέμενος τὰς σπονδάς· εἶπε μὲν γάρ, φησὶν, ὅτι χρὴ σπεῖσαι, οὐπω δὲ δῆλον ἐγένετο, ὅτι καὶ τὸ ἔργον παρηκολούθησεν. Ἐκεῖ δὲ ἤνεγκαν ὥστε τοὺς ταύρους καταθῦσαι· «καὶ ἐκάλουν τὸν μὲν Δία, τὸν δὲ
15 Ἑρμῆν». Τὸν μὲν οὖν μανιάκην προσήκατο, ἵνα δῆλον ἑαυτὸν ποιήσῃ, τὴν μέντοι σπονδὴν διὰ τί μὴ φαίνεται διακρουόμενος; Καὶ γὰρ ἐκεῖ οὐκ ἐποίησαν, ἀλλ' ἐπεχείρησαν, καὶ ἐκώλυσαν οἱ ἀπόστολοι· ὥστε καὶ ἐνταῦθα ἔδει εὐθέως διακρούσασθαι· καὶ ἐκεῖ μὲν δῆμος ὀλόκληρος ἦν, ἐνταῦθα δὲ τύραννος.

20 Τί οὖν αὐτὸν οὐκ ἀπῆγαγε, προλαβὼν εἶπον, ὅτι οὐχ ὡς θεῷ ἔσπενδεν ἐπὶ ἀνατροπῇ τοῦ σεβάσματος, ἀλλ' ἐπὶ μείζονι θαύματι. Πῶς; Ὅτι τοῦ Θεοῦ ἕνεκεν διάταγμα τέθεικεν, ὁμολογῶν αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν· ὥστε οὐκ ἠκρωτηρίαζε τὴν τιμὴν. Ἐκεῖνοι δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' αὐτοὺς ἐνόμιζον εἶναι τοὺς θεοὺς· διὰ τοῦτο διεκρούον-
25 το. Ἄλλως δέ, καὶ προσκυνήσας ἐνταῦθα, τότε ταῦτα ποιεῖ· οὐδὲ γὰρ ὡς θεῷ προσεκύνησεν, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπῳ σοφῷ. Οὐ δῆλον δὲ οὐδὲ ὅτι ἔσπεισεν· εἰ δὲ καὶ ἔσπεισεν, ἀλλ' οὐ δεχομένου τοῦ Δαυιδήλ. Τί δέ, ὅτι αὐτὸν καὶ Βαλτάσαρ ἐκάλεσεν, τοῦ θεοῦ αὐτοῦ τὸ ὄνομα; Οὕτως οὐδὲν θαῦμα ἡγοῦντο αὐτῶν τοὺς θεοὺς, ὅπου γε καὶ
30 τὸν αἰχμάλωτον οὕτως ἐκάλει ὁ πάντας κελεύων τὴν εἰκόνα προσκυνεῖν τὴν παντοδαπὴν καὶ ποικίλην καὶ τὸν δράκοντα σέβων·

17. Πράξ. 12,22.

18. Δαν. 2,30.

πῶς, ἐνῶ μὲ τὸν λόγο τὰ ἀπέκρουσε, στήν πρᾶξι δέχθηκε τὴν τιμὴν καὶ φόρεσε τὸ χρυσὸ περιδέραιο. Καὶ ὁ Ἡρώδης βέβαια, ὅταν ἄκουσε ἀπὸ τὰ πλήθη «αὐτὰ εἶναι φωνὴ Θεοῦ καὶ ὄχι φωνὴ ἀνθρώπου»¹⁷, ἐπειδὴ δὲν ἀπέδωσε τὴν δόξα στὸν Θεό, ἔσκασε καὶ χύθηκαν ἔξω τὰ σπλάχνα του, ἐνῶ αὐτὸς καὶ τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ δέχθηκε, ὄχι μόνο λόγια.

Ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε, γιατί ἔγινε αὐτό. Διότι ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ γεγονός οἱ ἄνθρωποι ἔπεφταν σὲ μεγαλύτερη εἰδωλολατρία, ἐνῶ ἀπὸ αὐτὸ καθόλου. Πῶς; Διότι, τὸ ὅτι θεωρήθηκε αὐτὸς τέτοιος, ἦταν τιμὴ γιὰ τὸν Θεό· γι' αὐτὸ προλαβαίνει καὶ λέγει· «καὶ σὲ μένα δὲν ἀποκαλύφθηκε ἀπὸ τὴ σοφία πού ὑπάρχει μέσα μου»¹⁸. Ἄλλωστε οὔτε φαίνεται ὅτι ἀποδέχθηκε τίς σπονδές· διότι, εἶπε βέβαια, λέγει, ὅτι πρέπει νὰ θυσιάσουν, δὲν ἔγινε ὅμως φανερό ὅτι ἀκολούθησε καὶ τὸ ἔργο. Ἐνῶ στήν περίπτωσι τῶν ἀποστόλων ἔφεραν ἐκεῖ τοὺς ταύρους γιὰ νὰ τοὺς θυσιάσουν· «καὶ ὠνόμαζαν τὸν ἕνα (τὸν Βαρνάβα) Δία, ἐνῶ τὸν ἄλλο (τὸν Παῦλο) Ἑρμῆ». Τὸ χρυσὸ λοιπὸν περιδέραιο τὸ δέχθηκε ὁ Δανιήλ, γιὰ νὰ κἀνη φανερό τὸν ἑαυτό του, τὴν σπονδὴ ὅμως γιατί δὲν φαίνεται ὅτι τὴν ἀπέκρουσε; Διότι καὶ ἐκεῖ δὲν τὴν ἔκαναν, ἀλλ' ἐπεχείρησαν νὰ τὴν κἀνουν καὶ τὴν ἐμπόδισαν οἱ ἀπόστολοι· ὥστε καὶ ἐδῶ ἔπρεπε ἀμέσως νὰ τὴν ἀποκρούση. Καὶ ἐκεῖ ἦταν ὅλος ὁ λαός, ἐνῶ ἐδῶ ὁ ἀνώτατος ἄρχοντας.

Γιατί λοιπὸν δὲν τὸν ἀπομάκρυνε, τὸ εἶπα προηγουμένως, ἐπειδὴ δὲν πρόσφερε τὴν σπονδὴν σὰν σὲ θεό, ὥστε ν' ἀνατραπῆ τὸ ἀντικείμενο τῆς λατρείας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ μεγάλου θαύματος. Πῶς; Διότι ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ εἶχε ἐκδόσει τὸ διάταγμα, ὁμολογώντας τὴν κυριαρχία του. Ἐπομένως δὲν ἀκρωτηρίαζε τὴν τιμὴν. Ἐνῶ ἐκεῖνοι δὲν ἔκαναν τὸ ἴδιο, ἀλλὰ πίστευαν ὅτι εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ θεοί· γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἐμπόδιζαν. Ἐξ ἄλλου καὶ ἐδῶ, ἀφοῦ τὸν προσκύνησε, τότε τὰ ἔκανε αὐτά· διότι δὲν τὸν προσκύνησε σὰν Θεό, ἀλλὰ σὰν ἄνθρωπο σοφό. Καὶ οὔτε εἶναι φανερό, ὅτι θυσίασε· καὶ ἐὰν ἀκόμη θυσίασε, ὅμως δὲν ἀποδέχθηκε ὁ Δανιήλ τὴν θυσία. Τί ὅμως, τὸ ὅτι καὶ Βαλτάσαρ τὸν ὠνόμασε, τοῦ θεοῦ του τὸ ὄνομα; Ἔτσι δὲν θεωροῦσαν τοὺς θεοὺς τοὺς θαυμαστούς, ἀφοῦ καὶ τὸν αἰχμάλωτο ἔτσι τὸν ὠνόμαζε, αὐτὸς πού διέτασσε ὅλους νὰ προσκυνοῦν τὴν εἰκόνα του τὴν πολύπλοκη καὶ πολύχρωμη καὶ νὰ σέβωνται τὸν

καὶ ἐκείνων πολὺ ἦσαν ἀνοητότεροι οἱ Βαβυλώνιοι τῶν ἐν Λύστρα· διὸ οὐκ ἐνήν εὐθέως ἐνάγειν αὐτοὺς εἰς τοῦτο. Καὶ πολλὰ ἂν τις εἴποι· τέως δὲ ταῦτα ἀρκεῖ.

Ἄν τοίνυν βουλώμεθα πάντων ἐπιτυχεῖν τῶν ἀγαθῶν, τὰ
 5 κατὰ Θεὸν ζητῶμεν. Ὡσπερ γὰρ οἱ τὰ τοῦ κόσμου ζητοῦντες καὶ
 τούτων καὶ ἐκείνων ἐκπίπτουσιν, οὕτως οἱ τὰ κατὰ Θεὸν προτι-
 μῶντες, ἀμφοτέρων ἐπιτυγχάνουσι. Μὴ δὴ ταῦτα λοιπὸν ζητῶμεν,
 ἀλλ' ἐκεῖνα, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

δράκοντα· καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κατοικοῦσαν στὰ Λύστρα, οἱ Βαβυλώνιοι ἦταν πολὺ πιὸ ἀνόητοι· γι' αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατὸ ἀμέσως νὰ τοὺς παροτρύνουν σ' αὐτό. Καὶ πολλὰ ἄλλα θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς. Γιὰ τὴν ὥρα ὁμως εἶναι ἀρκετὰ αὐτά.

Ἄν λοιπὸν θέλουμε ν' ἀπολαύσουμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὡς ζητοῦμε αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν στὸν Θεό. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιζητοῦν αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὸν κόσμος, χάνουν καὶ αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, ἔτσι ὅσοι προτιμοῦν αὐτὰ ποὺ ἀρέσουν στὸν Θεό, κερδίζουν καὶ τὰ δύο. Ἄς μὴ ἐπιδιώκουμε λοιπὸν αὐτά, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, γιὰ νὰ κερδίσουμε καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ ὁ Θεὸς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου μας.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ'

(Ἑβρ. 11,29-37)

«Πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρευὼν τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν. Πίστει διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς γῆς· ἧς πείραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι, κατεπόθησαν. Πίστει τὰ τεῖχη Ἰεριχῶ ἔπεσε, κυκλω-
5 θέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Πίστει Ραὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπόλετο τοῖς ἀπειθήσασι, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης».

1. Πολλὰ μεταξὺ κατασκευάζειν ὁ Παῦλος εἶωθε καὶ πυκνός ἐστι τοῖς νοήμασι. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις· οὐκ ἐν πληθει λόγων ὀλίγα περιέχει νοήματα, ἀλλὰ βραχύτητι ρημάτων
10 μεγάλην καὶ πολλὴν διάνοιαν ἐντίθησιν. Ὅρα γοῦν πῶς ἐν τάξει παρακλήσεως καὶ περὶ πίστεως διαλεγόμενος, οἴου ὑπομιμνήσκει τύπου καὶ μυστηρίου, οὗ τὴν ἀλήθειαν ἔχομεν. «Πίστει», φησί, «πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρευὼν τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν». Τί δέ ἐστιν, «ἡ πρόσχυσις τοῦ
15 αἵματος;» Ἄρνιον ἐθύετο κατὰ οἰκίαν καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπεχρίετο ταῖς φλιαῖς, καὶ τοῦτο ἦν ἀποτείχισις τῆς ἀπωλείας τῆς Αἰγυπτιακῆς. Εἰ τοίνυν αἷμα ἀρνίου ἐν μέσοις Αἰγυπτίοις καὶ ἐν ὀλέθρῳ τοσοῦτω δσινεῖς διεφύλαττε τοὺς Ἰουδαίους, πολλῶ μᾶλλον διασώσει ἡμᾶς, οὐκ ἐν ταῖς φλιαῖς, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς ψυχαῖς τὸ αἷμα ἐπιχρίο-
20 μενον τοῦ Χριστοῦ· καὶ γὰρ καὶ νῦν ὁ ὀλοθρευὼν ἐν τῇ βαθείᾳ νυκτὶ ταύτῃ περιέρχεται. Ἄλλ' ὀπλιζώμεθα ἐκείνη τῇ θυσίᾳ.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ'

(Εβρ. 11, 28-37)

«Μὲ πίστι ἔκανε ὁ Μωϋσῆς τὸ πάσχα καὶ τὸν ραντισμὸ τοῦ αἵματος, γιὰ νὰ μὴν ἀγγίξῃ τὰ πρωτότοκά τους ὁ ἐξολοθρευτῆς ἄγγελος. Μὲ τὴν πίστι πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, σὰν νὰ ἦταν ξηρὰ, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι, ὅταν ἐπιχείρησαν νὰ τὴν περάσουν, καταποντίσθηκαν. Μὲ τὴν πίστι ἔπεσαν τὰ τεῖχη τῆς Ἱερικῶ, ἀφοῦ περικυκλώθηκαν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρες. Μὲ τὴν πίστι τῆς ἡ πόρνη Ραάβ δὲν θανατώθηκε μαζὶ μὲ τοὺς ἀπειθεῖς, ἐπειδὴ δέχθηκε τοὺς κατασκόπους μὲ εἰρηνικὲς διαθέσεις».

1. Πολλὰ συνηθίζει ὁ Παῦλος νὰ παραθέτῃ ἐνδιάμεσα καὶ εἶναι πυκνὸς στὰ νοήματα. Πράγματι τέτοια εἶναι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος: δὲν περιλαμβάνει λίγα νοήματα μέσα σὲ πολλὰ λόγια, ἀλλὰ μέσα σὲ σύντομα λόγια βάζει πολλὰ καὶ μεγάλα νοήματα. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς, ἐνῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν πίστι καὶ ὑπὸ μορφὴ παρηγοριᾶς, ποιό μεγάλο τύπο καὶ μυστήριο μᾶς ὑπενθυμίζει, τοῦ ὁποίου τὴν ἀλήθεια ἔχουμε. «Μὲ πίστι», λέγει, «ἔκανε ὁ Μωϋσῆς τὸ πάσχα καὶ τὸν ραντισμὸ τοῦ αἵματος, γιὰ νὰ μὴν ἀγγίξῃ τὰ πρωτότοκά τους ὁ ἐξολοθρευτῆς ἄγγελος». Καὶ ποιά εἶναι «ἡ πρόσχυσις τοῦ αἵματος»; Σὲ κάθε σπῆτι θυσιαζόταν ἓνα ἄρνι, καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἔχριαν τοὺς παραστάτες τῆς θύρας, καὶ αὐτὸ ἦταν ἡ ὀχύρωσις ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τὴν αἰγυπτιακὴν. Ἐὰν λοιπὸν τὸ αἷμα τοῦ ἄρνιου διαφύλαττε τόσο ἀβλαβεῖς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ ἦταν ἀνάμεσα στοὺς Αἰγυπτίους καὶ διέτρεχαν τέτοιο κίνδυνο, πολὺ περισσότερο θὰ διασώσῃ ἐμᾶς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπιχριόμενο ὄχι στοὺς παραστάτες τῶν θυρῶν, ἀλλὰ στὶς ψυχές μας: διότι καὶ τώρα ὁ ἐξολοθρευτῆς περιφέρεται μέσα στὴ βαθειὰ αὐτὴ νύχτα. Ἀλλὰ ὡς ὀπλιζώμαστε μ' ἐκείνη τὴν θυσία.

«Πρόσχυσιν» τὴν χρίσιν καλεῖ· ἀπὸ γὰρ Αἰγύπτου ἐξήγαγεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἀπὸ τοῦ σκότους, ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας. Καίτοι τὸ γενόμενον οὐδὲν ἦν, τὸ δὲ κατορθούμενον μέγα· τὸ μὲν γὰρ γενόμενον αἷμα, τὸ δὲ κατορθούμενον σωτηρία καὶ ἔμφραξις καὶ κώλυμα 5 ἀπωλείας. Ἐφοβήθη τὸ αἷμα ὁ ἄγγελος· ἦδει γὰρ τίνος ἦν τύπος· ἔφριξε, τὸν Δεσποτικὸν θάνατον ἐννοήσας· διὰ τοῦτο οὐκ ἔθιγε τῶν φλιῶν. Εἶπε Μωϋσῆς, «χρίσατε», καὶ ἔχρισαν, καὶ ἐθάρρησαν χρίσαντες. Ὑμεῖς δὲ αὐτοῦ τοῦ ἀμνοῦ ἔχοντες τὸ αἷμα, οὐ θαρσεῖτε; «Πίστει διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὡς διὰ ξηρᾶς γῆς».

10 Πάλιν λαὸν ὀλόκληρον παραβάλλει λαῶ, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι οὐ δυνάμεθα κατὰ τοὺς ἁγίους γενέσθαι. «Πίστει», φησί, «διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς γῆς· ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν». Ἐνταῦθα αὐτοὺς καὶ εἰς ὑπόμνησιν ἄγει τῶν παθημάτων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ. Πῶς «πίστει»; Ὅτι ἤλπισαν 15 διὰ τῆς θαλάσσης διαβήσεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἠῤῥοντο· μᾶλλον δὲ Μωϋσῆς ἦν ὁ εὐχόμενος.

Ὅρᾳς ὅτι πανταχοῦ ἡ πίστις τοὺς λογισμοὺς ὑπερβαίνει τοὺς ἀνθρωπίνους καὶ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ταπεινότητα; Ὅρᾳς ὁμοῦ καὶ ἐπίστευον καὶ τὴν κόλασιν ἐδεδοίκεσαν ἐν τε τῷ αἵματι τῶν 20 θυρῶν, ἐν τε τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ; Καὶ τοῦτο ἐδήλου, ὅτι ὕδωρ ἦν, διὰ τῶν ἐμπεσόντων καὶ ἀποπνιγέντων, καὶ ὅτι οὐκ ἦν φαντασία, ἀλλ' ἀλήθεια. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν λεόντων οἱ ἀναλωθέντες ἐδείκνυον τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐπὶ τῆς καμίνου οἱ καέντες· οὕτω καὶ νῦν ὁρᾳς τὰ αὐτὰ πράγματα τοῖς μὲν πρὸς σωτηρίας 25 καὶ εὐδοκμήσεως, τοῖς δὲ πρὸς ἀπωλείας γινόμενα. Τοσοῦτόν ἐστιν ἡ πίστις ἀγαθόν· καὶ γὰρ ὅταν εἰς ἀμηχανίαν ἐμπέσωμεν, τότε ἀπαλλαττόμεθα, κἂν πρὸς αὐτὸν τὸν θάνατον ἔλθωμεν, κἂν ἀπογνωσθῇ τὰ καθ' ἡμᾶς. Τί γὰρ ἄλλο ἦν λοιπόν; Αἰγύπτιοι καὶ θάλασσα αὐτοὺς ἀόπλους ἐκύκλουν, καὶ ἡ ἀποπνιγῆναι ἐχρῆν φεύγον-

«Πρόσχυσι» τὴν ἐπίχρυσι ὀνομάζει· διότι ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο μᾶς ἔβγαλε ὁ Θεός, ἀπὸ τὸ σκοτάδι, ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία. Ἐὰν καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἔγινε δὲν ἦταν τίποτε, ἐνῶ ἐκεῖνο ποῦ κατωρθώθηκε ἦταν μεγάλο· καθόσον ἐκεῖνο ποῦ ἔγινε ἦταν χρίσις μὲ αἷμα, ἐνῶ αὐτὸ ποῦ κατωρθώθηκε ἦταν ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἔμφραξις καὶ ἡ ἐμπόδισις τῆς ἀπώλειας. Φοβήθηκε τὸ αἷμα ὁ ἄγγελος· διότι ἤξερε τίνος τύπος ἦταν· ἔφριξε, διότι σκέφθηκε τὸν θάνατο τοῦ Κυρίου· γι' αὐτὸ δὲν ἄγγιζε τοὺς παραστάτες. Εἶπε ὁ Μωϋσῆς, «χρίσατε», καὶ ἔχρισαν, καὶ ἀφοῦ ἔχρισαν, ἀπέκτησαν θάρρος. Καὶ ἐσεῖς, ἐνῶ ἔχετε τὸ αἷμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἁμνοῦ, δὲν ἔχετε θάρρος; «Μὲ τὴν πίστι πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, σὰν νὰ περνοῦσαν ξηρά». Πάλι λαὸ ὀλόκληρο ἀντιπαραβάλλει μὲ λαὸ, γιὰ νὰ μὴν λένε, ὅτι δὲν μπορούμε νὰ γίνουμε ὅμοιοι μὲ τοὺς ἁγίους. «Μὲ τὴν πίστι», λέγει, «πέρασαν τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα, σὰν νὰ περνοῦσαν ξηρά, ἐνῶ ὅταν ἀποπειράθηκαν οἱ Αἰγύπτιοι νὰ τὴν διαβοῦν, καταποντίσθηκαν». Ἐδῶ τοὺς ὑπενθυμίζει καὶ τὰ παθήματα τῶν προγόνων τοὺς στὴν Αἴγυπτο. Πῶς μὲ τὴν πίστι; Διότι πίστευσαν ὅτι θὰ περάσουν μέσα ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ γι' αὐτὸ προσεύχονταν· ἢ καλύτερα ὁ Μωϋσῆς ἦταν ἐκεῖνος ποῦ προσευχόταν.

Βλέπεις ὅτι παντοῦ ἡ πίστις ξεπερνᾷ τοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς καὶ τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν κατὰπτωσι τῆς διαθέσεως; Βλέπεις, ὅτι συγχρόνως καὶ πίστευαν καὶ εἶχαν φοβηθῆ τὴν τιμωρία καὶ διὰ τῆς χρίσεως τῶν θυρῶν μὲ αἷμα καὶ διὰ τῆς διαβάσεως μέσω τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης; Καὶ ὁ θάνατος ἐκείνων ποῦ ἔπεσαν καὶ πνίγηκαν μέσα στὴ θάλασσα φανέρωνε καὶ αὐτὸ, ὅτι ἦταν νερὸ καὶ ὅτι δὲν ἦταν φαντασία, ἀλλὰ πραγματικὸ γεγονός. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὴν περίπτωσι τῶν λιονταριῶν ἐκεῖνοι ποῦ καταβροχθίσθηκαν φανέρωναν τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, καθὼς καὶ στὴν περίπτωσι τῆς καμίνου ἐκεῖνοι ποῦ κᾶηκαν, ἔτσι καὶ τώρα βλέπεις τὰ ἴδια πράγματα σὲ ἄλλους νὰ εἶναι αἰτία σωτηρίας καὶ εὐδοκμήσεως, καὶ σὲ ἄλλους αἰτία καταδίκης. Τόσο μεγάλο ἀγαθὸ-εἶναι ἡ πίστις· διότι, ὅταν περιέλθουμε σὲ ἀμηχανία, τότε μᾶς ἀνακουφίζει ἡ πίστις, ἔστω κι' ἂν φθάσουμε στὸν θάνατο ἢ ἀπογοητευθοῦμε ἀπ' ὅσα μᾶς συμβαίνουν. Πράγματι τί ἄλλο ἀπέμεινε; Οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἡ θάλασσα περικύκλωναν αὐτοὺς ἄοπλους, καὶ ἡ ἔπρεπε νὰ πνιγοῦν στὴν προσπάθειά τους νὰ διαφύγουν, ἢ νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Αἰγυ-

τας, ἢ εἰς τὰς Αἰγυπτιακὰς χεῖρας ἐμπεσεῖν. Ἄλλ' ὁμως ἀπὸ ἀμη-
 χάνων αὐτοὺς διέσωσε· τὸ αὐτὸ ὕδωρ τοῖς μὲν ὑπεστρώννυτο κα-
 θάπερ γῆ, τοὺς δὲ κατεπόντιζε καθάπερ θάλαττα· ἐκεῖ μὲν τῆς φύ-
 σεως ἐπελανθάνετο, ἐνταῦθα δὲ καὶ ὠπλίζετο κατ' αὐτῶν. «Πίστει
 5 τὰ τεῖχη Ἰεριχὼ ἔπεσε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας». Οὐ γὰρ δὴ
 σαλπύγγων ἡχὴ λίθους οἷα τε καταβάλλειν ἐστί, κἂν μυρία τις ἔτη
 σαλπίζῃ, ἀλλ' ἡ πίστις πάντα δύναται.

2. Ὁρᾶς πανταχοῦ, οὐχὶ ἀκολουθία, οὐδὲ φύσεως νόμῳ μετα-
 βαλλομένην αὐτήν, ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ἅπαντα γινόμενα; Οὐ-
 10 κοῦν καὶ ἐνταῦθα παρὰ προσδοκίαν ἅπαντα γίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν, ὅτι δεῖ πιστεῦειν ταῖς ἐλπίσι ταῖς μελλού-
 σαις, εἰκότως τοῦτον ἅπαντα τὸν λόγον ἐκίνησε, δεικνὺς ὅτι οὐ νῦν,
 ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς πάντα τὰ θαύματα διὰ ταύτης ἦνυσται καὶ κα-
 τώρθωται. «Πίστει Ραὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσα-
 15 σι, δεξαμένη κατασκόπους μετ' εἰρήνης». Οὐκοῦν αἰσχρὸν, εἰ καὶ
 πόρνης ἀπιστότεροι φανείητε· καίτοι γε ἐκείνη τῶν ἀνδρῶν ἤκου-
 σεν ἀπαγγελλόντων, καὶ εὐθέως ἐπίστευσε. Τοιγαροῦν καὶ τὸ τέ-
 λος ἐπηκολούθησε· πάντων γὰρ ἀπολωλότων, μόνη διεσώθη. Οὐκ
 εἶπε πρὸς ἑαυτήν, ὅτι Ἐμετὰ πολλῶν ἔσομαι τῶν ἐμῶν· οὐκ εἶπεν,
 20 Ἐγὼ τοσοῦτων φρονημωτέρα δύναμαι εἶναι ἀνδρῶν συνετῶν, οἵτι-
 νες ἀπιστοῦσι, καὶ ἐγὼ πιστεύσω;· Οὐδὲν τοιοῦτον, ὅπερ εἰκὸς ἦν
 ἄλλον καὶ εἰπεῖν καὶ παθεῖν, ἀλλὰ τοῖς λεγομένοις ἐπίστευσε.

«Καὶ τί ἔτι λέγω; Ἐπιλείψει γὰρ με διηγούμενον ὁ χρόνος». Οὐκέτι
 λοιπὸν τὰ ὀνόματα τίθησιν, ἀλλὰ τελευτήσας εἰς τὴν πόρ-
 25 νην καὶ ἐντρέψας διὰ τῆς τοῦ προσώπου ποιότητος, οὐκέτι πλατύ-
 νει τὰς ἱστορίας, ἵνα μὴ δόξῃ μακρηγορεῖν· οὐ μὴν αὐτὰς ἀφήσιν,
 ἀλλ' ἐπιτρέχει σφόδρα συνετῶς, τηρῶν ἀμφοτέρα, καὶ τὸν κόρον
 φεύγων, καὶ τὴν πυκνότητα οὐ λυμαινόμενος· οὔτε πάντη ἐσίγησεν,
 οὔτε λέγων ἠνώχλησεν, ἀλλ' ἀμφοτέρα ποιεῖ. Ὅταν γὰρ τις ἰσχυ-
 30 ρῶς ἀγωνίζεται, ἂν ἐπιμένη ἀγωνιζόμενος, ἀποκναίει τὸν ἀκροα-

πτίων. Ἄλλ' ὁμως ἡ πίστις τοὺς διέσωσε, ἂν καὶ βρίσκονταν σὲ ἀμηχανία· τὸ ἴδιο νερὸ στοὺς Ἑβραίους στρωνόταν κάτω σὰν γῆ, ἐνῶ τοὺς Αἰγυπτίους τοὺς κατέπνιγε σὰν θάλασσα· γιὰ τοὺς Ἑβραίους ξεχνοῦσε τὴ φύσι του, ἐνῶ γιὰ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ὠπλιζόταν ἐναντίον τους. «Μὲ τὴν πίστι ἔπесαν τὰ τεῖχη τῆς Ἰεριχώ, ἀφοῦ περικυκλώθηκαν ἑπτὰ ἡμέρες». Διότι ὁ ἦχος τῶν σαλπίγγων δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ γκρεμίσῃ λίθους, κι' ἂν ἀκόμα σαλπίσῃ κάποιος πολλὰ χρόνια, ἐνῶ ἡ πίστις ὅλα τὰ κατορθώνει.

2. Βλέπεις ὅτι ἡ πίστις σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις δὲν ὑπακούει οὔτε στὴ λογικὴ τῶν γεγονότων οὔτε στὸν νόμο τῆς φύσεως, ἀλλ' ὅλα γίνονται ἀντίθετα πρὸς τὴν προσδοκία; Λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὅλα γίνονται ἀντίθετα πρὸς τὴν προσδοκία. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγε συνεχῶς, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύουμε σ' αὐτὰ πού ἐλπίζουμε ν' ἀπολαύσουμε στὸ μέλλον, εὐλογα ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνέφερε, γιὰ νὰ δείξῃ, ὅτι ὄχι τώρα ἀλλ' ἀνέκαθεν ὅλα τὰ θαύματα μὲ τὴν πίστι ἔχουν πραγματοποιηθῆ καὶ ἔχουν κατορθωθῆ. «Ἐξ αἰτίας τῆς πίστεώς της ἡ Ραάβ ἡ πόρνη δὲν θανατώθηκε μαζὶ μὲ τοὺς ἀπειθεῖς, διότι δέχθηκε τοὺς κατασκόπους μὲ εἰρηνικὲς διαθέσεις». Λοιπὸν, εἶναι ντροπὴ νὰ φανῆτε πιὸ ἀπιστοὶ κι' ἀπὸ τὴν πόρνη· ἂν καὶ ἐκείνη τὸ πληροφορήθηκε ἀπὸ τοὺς πρέσβεις καὶ ἀμέσως πίστεψε. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ τέλος ἐπακολούθησε· διότι, ἐνῶ ὅλοι σκοτώθηκαν, αὐτὴ μόνη διέφυγε τὸν θάνατο. Δὲν εἶπε στὸν ἑαυτὸ της, 'θα εἶμαι μαζὶ μὲ πολλοὺς συμπατριῶτες μου'· δὲν εἶπε, 'ἐγὼ εἶμαι ἢ πιὸ φρόνιμη ἀπὸ τόσοις συνετοῖς ἄνδρες, πού δὲν πιστεύουν, κι' ἐγὼ θὰ πιστεύσω;' Τίποτε τέτοιο δὲν εἶπε, πού θὰ ἦταν φυσικὸ κάποιος ἄλλος καὶ νὰ τὸ πῆ καὶ νὰ τὸ κάνῃ, ἀλλὰ πίστεψε σ' αὐτὰ πού τῆς εἶπαν.

«Καὶ τί ἀκόμα νὰ σᾶς πῶ; Διότι δὲν θὰ μοῦ φθάσῃ ὁ χρόνος νὰ σᾶς διηγηθῶ». Δὲν ἀναφέρει ἀκόμη τὰ ὀνόματα, ἀλλ', ἀφοῦ σταμάτησε στὴν πόρνη καὶ ἔνοιωσε ντροπὴ ἐξ αἰτίας τῆς ποιότητος τοῦ προσώπου, δὲν ἐπιμηκύνει πλέον τὸν λόγο, γιὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι μακρηγορεῖ· δὲν σταματᾷ βέβαια ν' ἀναφέρῃ παραδείγματα, ἀλλὰ τὰ διατρέχει μὲ πολλὴ σύνεσι, διατηρώντας καὶ τὰ δύο, καὶ τὸν κόρο ἀποφεύγει καὶ τὴν στερεότητα τοῦ λόγου δὲν καταστρέφει· οὔτε τελείως τὰ ἀποσιώπησε, οὔτε ἔγινε ἐνοχλητικὸς λέγοντάς τα, ἀλλὰ κάμνει καὶ τὰ δύο. Διότι ὅταν κάποιος ἀγωνίζεται πολὺ δυνατὰ, ἂν συνεχίσῃ ν' ἀγωνίζεται, καταπονεῖ τὸν ἀκροατὴ, διότι ἔχει τὴν πε-

τήν, πεπεισμένον λοιπὸν ἐνοχλῶν καὶ φιλοτιμίας λαμβάνων δόξαν· δεῖ γὰρ πρὸς τὸ λυσιτελεῖς ἀρμόζεσθαι.

«Καὶ τί ἔτι λέγω», φησίν; «Ἐπιλείπει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεὼν Βαράκ τε καὶ Σαμψὼν καὶ Ἰεφθάε, Δαυῖδ τε, 5 καὶ Σαμουήλ, καὶ τῶν προφητῶν». Ἐγκαλοῦσι τῷ Παύλῳ τινὲς ὅτι τὸν Βαράκ καὶ τὸν Σαμψὼν καὶ τὸν Ἰεφθάε ἐν τούτοις τίθησι τοῖς τόποις. Τί λέγεις; Ὁ τὴν πόρνην θείς, τούτους οὐ θήσει; Μὴ γάρ μοι τὸν ἄλλον αὐτῶν βίον εἶπης, ἀλλ' εἰ μὴ ἐπίστευσαν καὶ ἔλαμψαν ἐν τῇ πίστει. «Καὶ τῶν προφητῶν», φησίν, «οἱ διὰ πίστε- 10 ως κατηγωνίσαντο βασιλείας». Ὁρᾷς ὅτι οὐχὶ βίον ἐνταῦθα αὐτοῖς μαρτυρεῖ λαμπρόν· οὐδὲ γὰρ τοῦτο προηγουμένως ἦν τὸ ζητούμενον· ἀλλὰ πίστεως τέως ἐξέτασις ἦν. Εἶπε γὰρ μοι εἰ μὴ πίστει τὸ πᾶν ἤνυσαν; Πῶς; «Διὰ πίστεως», φησί, «κατηγωνίσαντο βασι- 15 οῦτοι· ἦτοι τὴν φιλανθρωπίαν ἐνταῦθα δικαιοσύνην εἶπεν.

«Ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν». Περὶ τοῦ Δαυῖδ οἶμαι αὐτὸν τοῦτο λέγειν. Ποίων δὲ τούτων ἔτυχεν ἐπαγγελιῶν; Ὡν ἔλεγεν, ὅτι «τὸ σπέρμα αὐτοῦ καθίσει ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ». «Ἐφραζαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας». 20 Ὅρα πῶς ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ ἦσαν, ὁ Δανιήλ κυκλούμενος ὑπὸ τῶν λεόντων, οἱ παῖδες οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ διατρίβοντες, ὁ Ἄβραάμ, ὁ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ ἐν διαφόροις πειρασμοῖς, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέγνωσαν. Τοῦτο γὰρ πίστις· ὅταν τὰ πράγματα πρὸς τὸ ἐναντίον ἐκβαίνη, τότε δεῖ πιστεῦειν ὅτι οὐδὲν ἐναντίον γέγονεν, 25 ἀλλὰ πάντα ἀκόλουθα. «Ἐφυγον στόματα μαχαίρας». Περὶ τῶν τριῶν πάλιν οἶμαι παίδων λέγειν αὐτόν. «Ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἐκκλιναν ἀλλοτρίων». Τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐνταῦθα αἰνίττεται. «Ἀπὸ ἀσθενείας», φησί· τουτέστιν, ἀπὸ αἰχμαλωσίας. 30 Ὅτε ἤδη ἀπέγνωστο τὰ ἰουδαϊκά, ὅτε ὀστῶν νεκρῶν οὐδὲν διενηνόχεσαν, τότε αὐτοῖς γέγονε τὰ τῆς ἐπανόδου. Τίς γὰρ ἂν ἤλπισεν

ποιήθησι ὅτι ἐνοχλεῖ καὶ ἀποκτᾶ τὴν φήμη τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης. Πρέπει λοιπὸν νὰ προσαρμόζεται πρὸς ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ὠφέλιμο.

«Καὶ τί ἀκόμη», λέγει, «νὰ σᾶς πῶ; Διότι δὲν θὰ μοῦ φθάσῃ ὁ χρόνος νὰ σᾶς διηγηθῶ γιὰ τὸν Γεδεὼν καὶ τὸν Βαράκ καὶ τὸν Σαμψὼν καὶ τὸν Ἰεφθάε καὶ τὸν Δαυῖδ καὶ τὸν Σαμουὴλ καὶ τοὺς προφῆτες». Κατηγοροῦν μερικοὶ τὸν Παῦλο, γιατί ἀναφέρει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τὸν Βαράκ καὶ τὸν Σαμψὼν καὶ τὸν Ἰεφθάε. Τί λές; Αὐτὸς ποῦ ἀνέφερε τὴν πόρνη, δὲν θ' ἀναφέρῃ αὐτούς; Μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὴν ἄλλη ζωὴ τους, παρὰ μόνο τὸ ἂν πίστεψαν καὶ ἔλαμψαν ὡς πρὸς τὴν πίστι. «Καὶ τοὺς προφῆτες» λέγει, «ποῦ, ἐπειδὴ εἶχαν πίστι, καταπολέμησαν καὶ ὑπέταξαν βασιλεία». Βλέπεις ὅτι ἐδῶ δὲν παρουσιάζει τὴ λαμπρὴ ζωὴ τους· διότι δὲν ἦταν αὐτὸ προηγουμένως τὸ ζητούμενο· ἀλλ' ἡ ἐξέτασις προηγουμένως ἦταν γιὰ τὴν πίστι. Διότι πές μου, δὲν τὰ κατῴρθωσαν ὅλα μὲ τὴν πίστι; Πῶς; «Μὲ τὴν πίστι», λέγει, «καταπολέμησαν βασιλεία οἱ ὅμοιοι μὲ τὸν Γεδεὼν. Ἐσκησαν δικαιοσύνη». Ποιοί; αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ παραπάνω. Τὴν φιλανθρωπία ἐδῶ τὴν ὠνόμασε δικαιοσύνη.

«Ἐπέτυχαν τὴν πραγματοποίησι τῶν ὑποσχέσεων». Νομίζω ὅτι αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ τὸν Δαυῖδ. Καὶ ποιὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς ὑποσχέσεις ἐπέτυχε; Αὐτὲς ποῦ τοῦ εἶπε, ὅτι τὸ σπέρμα του θὰ καθίσῃ στὸν θρόνο του. «Ἐφραξαν στόματα λιονταριῶν, ἔσβησαν τὴν δύναμι τῆς φωτιᾶς, διέφυγαν τὸν κίνδυνο τῆς σφαγῆς». Πρόσεχε πῶς ἦταν μέσα στὸν ἴδιο τὸν θάνατο, ὁ Δανιὴλ περικυκλωμένος ἀπὸ τὰ λιοντάρια, οἱ τρεῖς παῖδες μέσα στὸ καμίνι τοῦ πυρός, ὁ Ἄβραάμ, ὁ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ περιβαλλόμενοι ἀπὸ διαφόρους πειρασμούς, κι' ὅμως δὲν ἀπογοητεύθηκαν. Πράγματι αὐτὸ εἶναι πίστις· ὅταν τὰ γεγονότα ἐκπληρώνωνται ἀντίθετα ἀπὸ ὅτι προσδοκοῦμε, τότε πρέπει νὰ πιστεύουμε ὅτι τίποτε τὸ ἀντίθετο δὲν ἐγίνε, ἀλλ' ὅλα ἦταν ἐπακόλουθα. «Διέφυγαν τὴ σφαγή». Αὐτὸ νομίζω πάλι ὅτι τὸ λέγει γιὰ τοὺς τρεῖς παῖδες. «Πῆραν δύναμι κι' ἐγιναν καλὰ ἀπὸ τὶς ἀσθενεῖες, ἀνεδείχθησαν ἰσχυροὶ στὸν πόλεμο, ἔτρεψαν σὲ φυγὴ τοὺς ἐχθρούς». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται ἐκεῖνα ποῦ συνέβηκαν κατὰ τὴν ἐπ' ἀνοδό τους ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα. «Ἀπὸ ἀσθενείας», λέγει· δηλαδή, ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία. Ὅταν πὰ εἶχαν ἐγκαταλείψει τὰ ἰουδαϊκά, ὅταν δὲν διέφεραν σὲ τίποτε ἀπὸ τὰ ὅστ' αὐτῶν νεκρῶν, τότε ἐγίνε ἡ ἐπ' ἀνοδός τους. Πράγματι, ποιὸς θὰ ἔλπιζε νὰ ἐπανέλθουν ἀπὸ τὴ Βα-

ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανήκειν αὐτούς, καὶ οὐκ ἐπανήκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς γενήσεσθαι καὶ κλῖναι παρεμβολὰς ἀλλοτρίων; Ἄλλ' ἡμῖν οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη, φησίν. Ἄλλὰ ταῦτα τύποι τῶν μελλόντων εἰσίν.

5 «Ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν». Τὰ κατὰ τοὺς προφήτας ἐνταῦθα λέγει, τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἡλίαν· νεκροὺς γὰρ ἀνέστησαν οὗτοι. «Ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρεῖττονος ἀναστάσεως τύχωσιν». Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς ἀναστάσεως ἐτύχομεν. Ἄλλ' ἔχω δεῖξαι
10 καὶ ἐκείνους, φησίν, ἀποτυμηθέντας, καὶ μὴ δεξαμένους, ἵνα κρεῖττονος ἀναστάσεως τύχωσι. Διὰ τί γάρ, εἶπέ μοι, παρὸν ζῆσαι, οὐκ ἠβουλήθησαν; Οὐκ ἄρα ὅτι κρεῖττονα προσεδόκων ζωὴν; Καὶ οἱ τοὺς ἄλλους ἀναστήσαντες, αὐτοὶ εἴλοντο ἀποθανεῖν, ὥστε κρεῖττονος ἀναστάσεως τυχεῖν, οὐ τοιαύτης, οἷας τὰ παιδιά τῶν γυναι-
15 κῶν. Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τὸν Ἰωάννην αἰνίττεσθαι καὶ τὸν Ἰάκωβον· ἀποτυμπανισμὸς γὰρ λέγεται ὁ ἀποκεφαλισμὸς. Ἐξῆν αὐτοῖς ὄρᾶν τὸν ἥλιον, ἐξῆν αὐτοῖς μὴ ἐλέγξαι, καὶ ὁμως εἴλοντο ἀποθανεῖν, καὶ οἱ ἀναστήσαντες ἄλλους, αὐτοὶ εἴλοντο ἀποθανεῖν, ἵνα κρεῖττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. «Ἔτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ
20 μαστίγων πείραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς, ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν ἐπειράσθησαν».

3. Ἐν τούτοις τελευτᾷ, ἐν τοῖς οἰκειότεροις. Μάλιστα γὰρ ταῦτα φέρει τὴν παράκλησιν, ὅταν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἢ λύπη ἢ ἐπεὶ κἂν σφοδρότερον εἴπης, μὴ ἢ δὲ ἐκ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τεχθεῖσα,
25 οὐδὲν ἐποίησας. Διὰ τοῦτο εἰς τοῦτο τὸν λόγον συνέκλεισε, δεσμὰ λέγων, φυλακάς, μαστιγὰς, λιθασμούς, τὰ κατὰ τὸν Στέφανον, τὰ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν αἰνιττόμενος· διὸ ἐπήγαγεν, «ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον». Τί λέγεις; Οἱ μὲν ἔφυγον στόματα μαχαίρας, οἱ δὲ ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον; Τί ἐστὶ τοῦτο; Ποῖον ἐπαινεῖς, ποῖον
30 θαυμάζεις; Τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο; Ναί, φησί, καὶ τοῦτο κάκεινο· τοῦτο μὲν, ὅτι ὑμῖν οἰκεῖον, ἐκεῖνο δέ, ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν τελευτὴν ἰσχυσεν ἢ πίστις, καὶ τύπος τῶν μελλόντων ἐστί. Δύο γὰρ ἐστί τὰ θαύματα τῆς πίστεως, ὅτι καὶ ἀνύει μεγάλα, καὶ πάσχει μεγάλα,

βυλώνα, καὶ ὄχι μόνο νὰ ἐπανέλθουν, ἀλλὰ καὶ νὰ γίνουν ἰσχυροὶ καὶ νὰ τρέψουν σὲ φυγὴ τὰ στρατεύματα τῶν ἐχθρῶν; Σὲ μᾶς ὁμως δὲν συνέβηκε κάτι τέτοιο, λέγει. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι τύποι τῶν μελλοντικῶν.

«Ἔλαβαν οἱ γυναῖκες διὰ τῆς ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς τους». Ἐδῶ ἀναφέρει ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τοὺς προφῆτες, τὸν Ἐλισσαῖο, τὸν Ἡλία· διότι αὐτοὶ ἀνέστησαν νεκροὺς. «Ἐνῶ ἄλλοι θανατώθηκαν μὲ ἀποτυμπανισμό, χωρὶς νὰ δεχθοῦν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸ μαρτύριο γιὰ νὰ ἐπιτύχουν καλύτερη ἀνάστασι». Ἐνῶ ἐμεῖς δὲν ἐπετύχαμε τὴν ἀνάστασι. Ἀλλὰ ἔχω νὰ σᾶς παρουσιάσω, λέγει, κι' ἐκείνους ποὺ ἀποκεφαλίσθηκαν καὶ δὲν δέχθηκαν τὴν σωτηρία, γιὰ νὰ πετύχουν καλύτερη ἀνάστασι. Διότι πές μου, γιατί, ἐνῶ μπορούσαν, δὲν θέλησαν νὰ ζήσουν; Δὲν τὸ ἔκαναν ἐπειδὴ περίμεναν καλύτερη ζωὴ; Κι' αὐτοὶ ποὺ ἀνέστησαν τοὺς ἄλλους, προτίμησαν οἱ ἴδιοι νὰ πεθάνουν, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν καλύτερη ἀνάστασι, ὄχι σὰν ἐκείνη ποὺ ἐπέτυχαν τὰ παιδιά τῶν γυναικῶν. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπονοεῖ καὶ τὸν Ἰωάννη καὶ τὸν Ἰάκωβο· καθόσον ἀποτυμπανισμὸς λέγεται ὁ ἀποκεφαλισμὸς. Μποροῦσαν νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο, μποροῦσαν νὰ μὴν ἐλέγχουν, κι' ὁμως προτίμησαν νὰ πεθάνουν· καὶ αὐτοὶ ποὺ ἄλλους ἀνέστησαν, προτίμησαν νὰ πεθάνουν οἱ ἴδιοι γιὰ νὰ ἐπιτύχουν καλύτερη ἀνάστασι. «Ἄλλοι πάλι δοκίμασαν ἐμπαιγμοὺς καὶ μαστιγώσεις καὶ ἀκόμη δεσμὰ καὶ φυλακὴ· λιθοβολήθηκαν, πριονίσθηκαν, δοκίμασαν πολλοὺς πειρασμοὺς».

3. Σταματᾶ σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἦταν πιὸ γνωστοί. Καθόσον μεγαλύτερη παρηγοριὰ φέρνουν αὐτά, ὅταν ἡ αἰτία τῆς λύπης τους εἶναι κοινή· διότι, κι' ἂν πῆς κάτι μεγαλύτερο, ποὺ δὲν προῆλθε ὁμως ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία, δὲν ἔκανες τίποτε. Γι' αὐτὸ σταμάτησε σ' αὐτὸ τὸν λόγο του, μιλώντας γιὰ δεσμὰ, φυλακές, μαστιγώσεις, λιθοβολισμοὺς, θυμίζοντάς τους ὅσα ἔχουν σχέσι μὲ τὸν Στέφανο καὶ τὸν Ζαχαρία· γι' αὐτὸ καὶ συμπλήρωσε, «πέθαναν σφαγμένοι μὲ μαχαίρι». Τί λές; ἄλλοι διέφυγαν τὴ σφαγὴ, καὶ ἄλλοι πέθαναν διὰ σφαγῆς; τί σημαίνει αὐτό; ποιὸν ἐπαινεῖς, ποιὸν θαυμάζεις; αὐτὸ ἦ ἐκεῖνο; Ναί, λέγει, καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο· αὐτό, διότι σᾶς εἶναι πιὸ οἰκεῖο, καὶ ἐκεῖνο, διότι ἡ πίστις ἐνίκησε καὶ τὸν ἴδιο τὸν θάνατο καὶ ἡ νίκη αὐτὴ εἶναι τύπος τῶν μελλοντικῶν. Διότι δύο εἶναι τὰ θαύματα τῆς πίστεως, καὶ κατορθώνει μεγάλαι πράγματα καὶ πάσγει μεγάλα,

καὶ ὅτι οὐδὲν ἡγεῖται πάσχειν. Καὶ οὐκ ἔχεις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ἁμαρτωλοὶ τινες ἦσαν καὶ οὐδαμινοί· κἄν γὰρ τὸν κόσμον ἀντιστήσης ὄλον, ἐκείνους εὐρίσκω καθέλκοντας τὸν ζυγὸν καὶ τιμιωτέρους ὄντας. Διὰ τοῦτο καὶ οὕτως εἶπεν. « Ὡς οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος». Τί τοίνυν ἐμελλον ἐνταῦθα ἀπολαμβάνειν, ὧν οὐδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἦν ἄξιον; Ἐνταῦθα αὐτῶν διανίστησι τὴν διάνοιαν, παιδεύων μὴ προσηλοῦσθαι τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ πάντων μείζω φρονεῖν τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, εἶγε ὁ πᾶς κόσμος οὐκ ἔστιν αὐτῶν ἄξιος. Τί τοίνυν βούλει ἐνταῦθα λαβεῖν; Ὡς γὰρ ἔστιν, ἔαν ἐν-
10 ταῦθα λάβῃς τὸν μισθόν.

Μὴ τοίνυν κοσμικὰ φρονῶμεν, μηδὲ ἐνταῦθα ζητῶμεν τὴν ἀνταπόδοσιν, μηδὲ οὕτως ὧμεν πένητες· εἰ γὰρ ὁ πᾶς κόσμος οὐκ ἄξιος αὐτῶν, τί τὸ μέρος ἐπιζητεῖς; Καὶ εἰκότως· φίλοι γὰρ εἰσι τοῦ Θεοῦ. «Κόσμον» δὲ ἐνταῦθα ἄρα τὸ πλῆθος φησιν, ἢ τὴν κτίσιν
15 αὐτὴν· ἀμφότερα γὰρ οἶδε λέγειν ἡ Γραφή. Εἰ πᾶσα ἡ κτίσις μετὰ τῶν ἀνθρώπων, φησί, στῆ τῶν αὐτῆς, οὐδέπω ἀντάξιοι φανοῦνται τούτων· καὶ εἰκότως. Ὡς περ γὰρ μυρίοι σταθμοὶ ἀχύρου καὶ χόρτου δέκα μαργαριτῶν οὐκ ἂν εἶεν ἀντάξιοι, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνοι· κρείσσων γὰρ εἷς ποιῶν θέλημα Κυρίου, ἢ μυρίοι παράνομοι· μυ-
20 ρίους οὐχὶ τοὺς πολλοὺς λέγει, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τὸ ἀπειρον. Ἐννόησον ὅσον ἔστιν ὁ δίκαιος. Εἶπεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, «στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαὼν, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰλών», καὶ ἐγένετο. Ἡκέτω τοίνυν πᾶσα ἡ οἰκουμένη, μᾶλλον δὲ δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες καὶ δέκα καὶ εἴκοσιν οἰκουμέναι καὶ λεγέτωσαν, καὶ
25 ποιείτωσαν τοῦτο· ἀλλὰ οὐ δυνήσονται. Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ φίλος τοῖς τοῦ φίλου κτίσμασιν ἐπέταττε, μᾶλλον δὲ τὸν φίλον παρεκάλει, καὶ εἶκε τὰ δοῦλα, καὶ ὁ κάτω τοῖς ἄνω προσέταττεν. Ὅρας ὅτι εἰς δουλείαν ταῦτα γέγονε, τὸν δρόμον τὸν διατεταγμένον πληροῦντα;

Τοῦτο τῶν Μωϋσέως μείζον. Τί δήποτε; Οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον

χωρίς να υπολογίζη τὰ παθήματα. Καὶ δὲν μπορεῖς νὰ πῆς, λέγει, ὅτι ἦταν κάποιοι ἁμαρτωλοὶ καὶ μηδαμινοί· διότι, κι' ἂν ἀκόμη ὁλοτὸν κόσμον παραβάλης μαζί τους, θὰ δῆς ὅτι πρὸς αὐτοὺς θὰ κλείνη ἡ ζυγαριὰ καὶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι τιμιώτεροι. Γι' αὐτὸ καὶ ἔτσι μίλησε· «ἀπέναντι στοὺς ὁποίους δὲν ἦταν ἄξιος ὁ κόσμος». Τί λοιπὸν ἐπρόκειτο ἐδῶ νὰ ἀπολαύσουν, ἐφ' ὅσον τίποτε ἀπὸ τὰ τοῦ κόσμου δὲν ἦταν ἄξιο γι' αὐτούς; Ἐδῶ διεγείρει τὴ διάνοιά τους, γιὰ νὰ τοὺς διδάξη ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσηλώνωνται στὰ παρόντα, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὴ σκέψι τους πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον ὁλος ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μαζί τους. Γιατί λοιπὸν θέλεις νὰ λάβης ἐδῶ μισθό; διότι εἶναι ἀτιμία γιὰ σένα, ἐὰν λάβης ἐδῶ τὸν μισθό.

Ἄς μὴ σκεπτώμαστε λοιπὸν κοσμικὰ, ἃς μὴ περιμένουμε ἐδῶ τὴν ἀνταπόδοσι, κι' ἃς μὴν εἶμαστε τόσο φτωχοί· ἐφ' ὅσον ὁλος ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μαζί τους, γιατί θέλεις νὰ συγκρίνης ἓνα μέρος αὐτοῦ; Καὶ σωστά· διότι αὐτοὶ εἶναι φίλοι τοῦ Θεοῦ. «Κόσμος» ἐδῶ λέγει τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων ἢ τὴν ἴδια τὴν κτίσι καθόσον καὶ τὰ δύο συνηθίζει ἡ Γραφή νὰ τὰ ὀνομάζη ἔτσι. Ἐὰν ὅλη ἡ κτίσις μαζί μὲ τοὺς ἀνθρώπους της, λέγει, σταθῆ δίπλα τους, δὲν θὰ μπορέσουν νὰ φανοῦν ἀντάξιοι αὐτῶν· καὶ σωστά. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς μύριες ζυγαριῆς ἀχύρου καὶ χόρτου δὲν θὰ ἦταν ἀντάξιες δέκα μαργαριταριῶν, ἔτσι οὔτε καὶ ἐκεῖνοι· διότι «εἶναι ἀνώτερος ἓνας ποὺ πράττει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, παρά μύριοι παράνομοι»· «μυρίους» δὲν λέγει τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τὸ ἀπειρο. Σκέψου πόσο ἀνώτερος εἶναι ὁ δίκαιος. Εἶπε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, «ἃς σταθῆ ὁ ἥλιος πάνω ἀπὸ τὴν πόλι Γαβαὼν καὶ ἡ σελήνη πάνω ἀπὸ τὴν φάραγγα Αἰλών»¹, καὶ ἔγινε. Ἄς ἔλθῃ λοιπὸν ὅλη ἡ οἰκουμένη, ἢ μᾶλλον δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσερεις καὶ δέκα καὶ εἴκοσι οἰκουμένες, κι' ἃς ποῦν κι' ἃς τὸ κάνουν αὐτό· ὁμως δὲν θὰ μπορέσουν. Ἐνῶ ὁ φίλος τοῦ Θεοῦ διέτασσε τὰ κτίσματα τοῦ φίλου, ἢ καλύτερα παρακαλοῦσε τὸν φίλο του καὶ ὑποχωροῦσαν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, οἱ ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἦταν στὴ γῆ διέτασσε αὐτὰ ποὺ ἦταν στὸν οὐρανό. Βλέπεις ὅτι αὐτὰ ἔχουν γίνε γιὰ νὰ ὑπηρετοῦν καὶ νὰ ἐκπληρώνουν τὸν δρόμο τὸν διατεταγμένο;

Αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μωϋσῆ. Γιατί ἄραγε;

θαλάττη ἐπιτάξαι, καὶ τοῖς κατ' οὐρανόν· μέγα μὲν γὰρ κάκεινο, καὶ σφόδρα μέγα, πλὴν ἀλλ' οὐδὲν ἴσον. Ἐκουε δὲ καὶ πόθεν τοιοῦτος γέγονε. Τί δήποτε; Τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄνομα. Διὰ τοῦτο τοίνυν, ἐπεὶ τὴν τοιαύτην κλῆσιν ἔσχεν ἐν τύπῳ, ἦν Ἰησοῦς, 5 αὐτὴν τὴν προσηγορίαν ἠδέσθη ἢ κτίσις. Τί οὖν; Ἄλλος οὐκ ἐκλήθη Ἰησοῦς; Ἄλλ' οὗτος ἐπὶ τούτῳ ἐκλήθη ἐν τύπῳ· καὶ γὰρ καὶ Αὐσῆς ἐλέγετο· διὰ τοῦτο μεταβλήθη τὸ ὄνομα· πρόρρησις γὰρ ἦν καὶ προφητεία. Οὗτος εἰσήγαγε τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐπαγγελίαν, ὡσπερ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν οὐρανόν, οὐχ ὁ νόμος, ὡσπερ οὐδὲ ὁ 10 Μωϋσῆς, ἀλλ' ἔξω ἔμενε· οὐκ ἰσχύει νόμος εἰσαγαγεῖν, ἀλλ' ἡ χάρις. Ὁρᾷς τοὺς τύπους ἄνωθεν προδιαγραφομένους; Ἐπέταξε τῇ κτίσει, μᾶλλον δὲ τῷ κορίῳ τῆς κτίσεως μέρει, αὐτῇ τῇ κεφαλῇ κάτω ἐστῶς· ἵνα, ὅταν ἴδῃς ἐν ἀνθρώπου σχήματι τὸν Ἰησοῦν τὰ αὐτὰ λέγοντα, μὴ θορυβηθῆς μηδὲ ξενισθῆς. Αὐτός, καὶ Μωϋσέως 15 ζῶντος, ἐτροπώσατο τοὺς πολεμίους· οὗτος, καὶ τοῦ νόμου ζῶντος, τὰ πάντα διοικεῖ, ἀλλ' οὐ φανερῶς. Πλὴν ἴδωμεν ὅση ἢ ἀρετὴ τῶν ἀγίων.

4. Εἰ ἐνταῦθα τοιαῦτα ἐργάζονται, εἰ ἐνταῦθα τοιαῦτα ποιοῦσιν, ἅπερ οἱ ἄγγελοι, τί ἄρα ἐκεῖ; πόσῃν ἔχουσι τὴν λαμπρότητα; Τάχα 20 τις ὑμῶν ἕκαστος ἐβούλετο εἶναι τοιοῦτος, ὥστε δύνασθαι ἐπιτάττειν τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ σελήνῃ. Ἐνταῦθα οἱ λέγοντες τὸν οὐρανὸν σφαιραν εἶναι, πρὸς τοῦτο τί ἂν εἴποιεν; Διὰ τί γὰρ μὴ εἶπε, 'στήτω ὁ ἥλιος', ἀλλὰ προσέθηκε, «στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαών, καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰλῶν»; Τουτέστι, μείζονα τὴν ἡμέραν ἐρ- 25 γασάσθω. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐζεκιίου γέγονεν· ἀνεπόδισε γὰρ ὁ ἥλιος. Ἀλλὰ τοῦτο ἐκείνου θαυμαστότερον, τὸ τὴν ἐναντίαν ἐλθεῖν πάλιν ὁδόν, μήπω περιελθόντα τὸν δρόμον. Ἀλλὰ τούτων ἡμεῖς μείζονα ἐπιτευξόμεθα, εἴαν ἐθέλωμεν. Τίνα γὰρ ἡμῖν ἐπηγγείλατο ὁ Χριστός; Οὐχὶ ἥλιον στήσειν, οὐδὲ σελήνην, οὐδὲ ἀναποδισμόν 30 ἡλίου, ἀλλὰ τί; «Ἐλευσόμεθα πρὸς αὐτὸν ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ», φησί, «καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν».

Τί μοι δεῖ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν θαυμάτων τούτων, αὐ-

2. Ἰησ. Ναυῆ 10, 12.

3. Ἰω. 14,23.

Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ διατάσσης τὴ θάλασα καὶ αὐτὰ πού βρίσκονται στὸν οὐρανό· πράγματι εἶναι μεγάλο καὶ ἐκεῖνο καὶ πολὺ μεγάλο μάλιστα, ἀλλ' ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἴσο μ' αὐτό. Ἐκουσε καὶ πῶς ἐγινε τόσο μεγάλος. Γιατί δηλαδή; Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἦταν τύπος τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς προσωποποιημένης προσφωνήσεως, τὴν ὁποία εἶχε ὁ Ἰησοῦς, ἡ κτίσις ὑποτάχθηκε μὲ σεβασμό. Τί λοιπόν; ἄλλος δὲν ὠνομάσθηκε Ἰησοῦς; Ἄλλ' αὐτὸς γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ ὠνομάσθηκε, γιὰ νὰ εἶναι τύπος· διότι ὠνομαζόταν καὶ Αὐσῆς· γι' αὐτὸ ἀλλάχθηκε τὸ ὄνομα· διότι ἦταν πρόρρησις καὶ προφητεία. Αὐτὸς εἰσήγαγε στὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τὸν λαό, ὅπως ὁ Ἰησοῦς στὸν οὐρανό· δὲν τὸν εἰσήγαγε ὁ νόμος, ὅπως οὔτε ὁ Μωϋσῆς, ἀλλ' ἔμενε ἔξω· δὲν ἔχει τὴ δύναμι ὁ νόμος νὰ εἰσαγάγη, ἀλλ' ἡ χάρις. Βλέπεις ὅτι οἱ τύποι ἀπὸ παλιὰ ἔχουν προκαθορισθῆ; Διέταξε τὴν κτίσι, ἢ καλύτερα τὸ κύριο μέρος τῆς κτίσεως, πού βρισκόταν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του, γιὰ νὰ μὴ τρομάξης οὔτε νὰ παραξενευθῆς, ὅταν δῆς τὸν Ἰησοῦ μὲ τὴν ἀνθρώπινη μορφή νὰ λέγη τὰ ἴδια. Αὐτὸς, καὶ ἐνῶ ζοῦσε ὁ Μωϋσῆς, κατατρόπωσε τοὺς ἐχθροὺς, αὐτὸς, ἂν καὶ ὑπάρχει ὁ νόμος, διοικεῖ τὰ πάντα, ἀλλ' ὄχι φανερά. Ἄς δοῦμε ὅμως πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν ἀγίων. ✓

4. Ἐὰν ἐδῶ τόσο μεγάλα ἐργάζονται, ἐὰν ἐδῶ τόσο μεγάλα κάμνουν, ὅσα οἱ ἄγγελοι, τί ἀραγε θὰ κάνουν ἐκεῖ; πόση λαμπρότητα θὰ ἔχουν; Ἴσως καθένας ἀπὸ σᾶς θὰ ἠθελε νὰ εἶναι τέτοιος, ὥστε νὰ μπορῆ νὰ διατάσσει τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη. Ὡς πρὸς αὐτὸ τί θὰ μπορούσαν νὰ ποῦν αὐτοί, πού ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι σφαιρικός; Γιατί λοιπόν δὲν εἶπε, «ἄς σταθῆ ὁ ἥλιος», ἀλλὰ πρόσθεσε, «ἄς σταθῆ ὁ ἥλιος πάνω ἀπὸ τὴν πόλι Γαβαὼν καὶ ἡ σελήνη πάνω ἀπὸ τὴ φάραγγα Αἰλών»²; Δηλαδή, νὰ κἀνη τὴν ἡμέρα μεγαλύτερη. Αὐτὸ ἐγινε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐζεκία· διότι ὀπισθοδρόμησε ὁ ἥλιος. Ἄλλὰ αὐτὸ εἶναι θαυμαστότερο ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ νὰ ἔλθῃ πάλι πίσω στὸν ἴδιο δρόμο, χωρὶς νὰ περιέλθῃ τὸν δρόμο. Ἄλλ' ἐμεῖς, ἐὰν θέλουμε, μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ κατορθώσουμε. Πράγματι τί μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Χριστός; Δὲν μᾶς εἶπε ὅτι θὰ σταματήσουμε τὸν ἥλιο, ἀλλὰ τί; «Θὰ ἔλθουμε», λέγει, «πρὸς αὐτὸν ἐγὼ καὶ ὁ Πατέρας μου καὶ θὰ μείνουμε μαζί του»³.

Τί μοῦ χρειάζεται ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ τὰ θαυμαστά τους,

τοῦ τοῦ Δεσπότη πάντων παρ' ἐμοὶ καταγομένου καὶ ἐνιδρυμένου· οὐ δεῖ μοι τούτου. Τί γὰρ δεῖ μοί τινος τούτων; Αὐτὸς ἔσται μοι εἰς ἥλιον καὶ σελήνην καὶ εἰς φῶς. Εἶπε γὰρ μοι, τί ἐβούλου, εἰς βασιλεια εἰσελθὼν, δυνηθῆναί τι τῶν πεπηγόντων μεταρρυθμίσαι, ἢ τὸν
5 βασιλέα οὕτως οἰκειώσασθαι, ὡς πείσαι πρὸς σὲ καταχθῆναι; Οὐ πολλῶ μᾶλλον τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο; Τί δαί; Οὐ θαυμαστὸν, εἶπερ ἄνθρωπος ἐπιτάττει ταῦτα ἃ καὶ ὁ Χριστός; Ἄλλ' ὁ Χριστός, φησὶν, οὐ δεῖται τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἀθένητικῶς ποιεῖ. Καλῶς· οὐκοῦν ὁμολόγησον πρῶτον καὶ εἶπέ, ὅτι οὐ δεῖται τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀθένη-
10 κῶς ποιεῖ, καὶ τότε σε ἐρήσομαι πάλιν, μᾶλλον δὲ διδάξω περὶ τῆς εὐχῆς ἧς ποιεῖται, ὅτι συγκαταβάσεως καὶ οἰκονομίας ἦν (οὐ γὰρ δὴ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐλάττων ἦν ὁ Χριστός), καὶ τοῦ δύνασθαι διδάσκειν ἡμᾶς χωρὶς εὐχῆς.

Ὡσπερ γὰρ διδασκάλου ἀκούων ψελλίζοντος καὶ τὰ στοι-
15 χεῖα καταλέγοντος, οὐ φῆς αὐτὸν ἀγνοεῖν, καὶ ὅταν ἐρωτᾷ, ποῦ ἔστι τόδε τὸ στοιχεῖον, οἶδας ὅτι οὐκ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλὰ τὸν μαθητευόμενον θέλων ἐναγαγεῖν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐ δεόμενος εὐχῆς ἐποιεῖτο τὴν εὐχὴν, ἀλλὰ σὲ θέλων ἐναγαγεῖν, ἵνα συνεχῶς προσέχης τῇ εὐχῇ, ἵνα ἀδιαλείπτως, ἵνα νηφόντως καὶ μετὰ πολλῆς
20 τῆς ἀγρυπνίας ταύτην ποιῆς. Ἀγρυπνεῖν δὲ οὐ τὸ νυκτὸς ἐγείρεσθαι λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἡμέρᾳ νήφειν ἐν ταῖς προσευχαῖς· ἀγρυπνος γὰρ καλεῖται ὁ τοιοῦτος. Ἐπεὶ ἔστι καὶ νυκτὸς εὐχόμενον καθεύδειν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μὴ εὐχόμενον ἀγρυπνεῖν, ὅταν ἡ ψυχὴ τεταμένη ἢ πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν ἐννοῇ τίνι διαλέγεται, πρὸς τίνα ὁ
25 λόγος αὐτῇ, ὅταν λάβῃ ἐν νῶ ὅτι ἄγγελοι παρεστήκασιν μετὰ τρόμου καὶ φόβου, αὐτὸς δὲ προσίη χασμώμενος καὶ κνώμενος.

Μέγα ὄπλον εὐχῆ, ἐὰν μετὰ τῆς προσηκούσης γίνηται διανοίας. Καὶ ἵνα μάθῃς αὐτῆς τὴν ἰσχύν, σκόπει ἐντεῦθεν· ἀναισχυντίας καὶ ἀδικίας καὶ ὠμότητος καὶ ἰταμότητος ἐκράτησεν ἢ συνε-
30 χῆς ἐντευχῆς· «ἀκούσατε» γάρ, φησί, «τί ὁ κριτῆς λέγει τῆς ἀδι-

ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης πάντων κατέρχεται καὶ ἐγκαθίσταται σ' ἐμένα; δὲν μοῦ χρειάζονται αὐτὰ. Διότι σὲ τί θὰ μοῦ χρειασθῆ κάτι ἀπὸ αὐτὰ; Αὐτὸς θὰ μοῦ εἶναι ἥλιος καὶ σελήνη καὶ φῶς. Διότι πές μου, τί θὰ ἤθελες, ἐὰν εἰσερχόσουν στὰ ἀνάκτορα, νὰ μπορούσες νὰ μεταρρυθμίσης κάτι ἀπὸ αὐτὰ πὺ εἶναι στερεωμένα, ἢ νὰ ἐπιτύχης τὴ φιλία τοῦ βασιλιᾶ, ὥστε νὰ τὸν πείσης νὰ κατέλθῃ πρὸς ἐσένα; Δὲν θὰ προτιμοῦσες πολὺ περισσότερο αὐτὸ παρὰ ἐκεῖνο; Τί ὁμως; Δὲν εἶναι θαυμαστὸ πρᾶγματι ὅτι ἄνθρωπος προστάσσει αὐτὰ πὺ προστάσσει καὶ ὁ Χριστός; Ἄλλ' ὁ Χριστός, λέγει, δὲν χρειάζεται τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μὲ ἀπόλυτη ἐξουσία ἐνεργεῖ. Καλῶς· λοιπὸν ὁμολόγησε πρῶτα καὶ πές, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι μὲ ἀπόλυτη ἐξουσία ἐνεργεῖ, καὶ τότε θὰ σοῦ πῶ πάλι, ἢ καλύτερα θὰ σὲ διδάξω γιὰ τὴν προσευχὴ πὺ κάνει, ὅτι γινόταν ἀπὸ συγκατάβασι καὶ θεία οἰκονομία (διότι δὲν ἦταν κατώτερος ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ὁ Χριστός), καὶ ὅτι μπορούσε νὰ μᾶς διδάσκη χωρὶς προσευχῆ.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅταν ἀκοῦς τὸν διδάσκαλο νὰ ὁμιλῇ σὰν παιδὶ καὶ νὰ διηγῆται τὰ στοιχειώδη, δὲν λές ὅτι εἶναι ἀμαθής, καὶ ὅταν ἐρωτᾷ, 'ποῦ εἶναι αὐτὸ τὸ στοιχεῖο', γνωρίζεις ὅτι δὲν τὸ ἐρωτᾷ ἀπὸ ἄγνοια, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλει νὰ διδάξῃ τὸν μαθητὴ· ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς προσευχήθηκε ὄχι ἐπειδὴ εἶχε ἀνάγκη προσευχῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλει νὰ διδάξῃ ἐσένα, νὰ προσεύχεσαι συνεχῶς, ἀδιαλείπτως, μὲ νηφαλιότητα, καὶ νὰ κάμνης αὐτὴν μὲ πολλὴ ἀγρυπνία. Καὶ ὅταν λέγω νὰ ἀγρυπνῆς δὲν ἐννοῶ μόνο τὸ νὰ σηκώνεσαι τὴ νύχτα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας νὰ ἐπαγρυπνῆς στὶς προσευχές· διότι αὐτὸς πὺ ἐνεργεῖ ἔτσι ὀνομάζεται ἄγρυπνος. Ἀφοῦ εἶναι δυνατὸ νὰ κοιμᾶται κανεὶς κι' ὅταν προσεύχεται τὴ νύχτα καὶ νὰ ἀγρυπνῆ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας κι' ὅταν δὲν προσεύχεται, ὅταν ἡ ψυχὴ ὑψώνεται πρὸς τὸν Θεὸ, ὅταν γνωρίζῃ μὲ ποιὸν συνομιλῆ, σὲ ποιὸν ἀπευθύνεται, ὅταν σκεφθῆ ὅτι οἱ ἄγγελοι στέκονται δίπλα στὸ Θεὸ μὲ φόβο καὶ τρόμο, ἐνῶ αὐτὸς προσέρχεται μὲ χασμωρητὰ καὶ ξυνόμενος.

Εἶναι μεγάλο ὄπλο ἢ προσευχῆ, ὅταν γίνεται μὲ τὴν ἀρμόζουσα διάθεσι. Καὶ γιὰ νὰ μᾶθῃς τὴ δύναμί της, πρόσεχε ἐδῶ· ἡ συνεχῆς προσευχὴ κατανίκησε τὴν ἀδιαντροπιὰ καὶ τὴν ἀδικία καὶ τὴν ὠμότητα καὶ τὴν θρασύτητα· διότι λέγει, «ἀκούστε τί λέγει ὁ κριτῆς

κίας». Καὶ ὀκνου πάλιν ἐκράτησε· καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησε φιλία, τοῦτο ἐποίησεν ἔντευξις συνεχῆς· «καὶ εἰ μὴ διὰ τὸ φίλον αὐτοῦ εἶναι», φησί, «δώσει αὐτῷ, ἀλλὰ γε διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ ἀναστὰς δώσει αὐτῷ». Καὶ ἀναξίαν οὖσαν ἀξίαν ἐποίησεν ἢ συνεχῆς προσ-
5 εδρεία. «Οὐκ ἔστι», φησί, «καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις. Ἡ δέ, ναί, φησί, Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν».

5. Προσέχωμεν τοίνυν τῇ εὐχῇ· μέγα ὄπλον ἐστίν, ἐὰν μετὰ ἐκτενείας γίνηται, ἐὰν χωρὶς κενοδοξίας, ἐὰν μετὰ ψυχῆς εἰλικρι-
10 νοῦς. Αὕτη πολεμίους ἐτροπώσατο, αὕτη ἔθνος ὀλόκληρον καὶ ἀνάξιον εὐηργέτησεν. «Ἦκουσα», φησί, «τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν, καὶ κατέβην τοῦ ἐξελέσθαι αὐτούς»· αὕτη φάρμακόν ἐστι σωτήριον καὶ κωλυτικὸν τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ ἰατρεῖον τῶν πλημμελημάτων· ταύτη καὶ ἡ χήρα ἢ μεμονωμένη προσήδρευεν. Ἐὰν οὖν μετὰ
15 ταπεινοφροσύνης εὐχόμεθα, ἐὰν τὸ στήθος πλήττοντες ὡς ὁ τελῶνης, ἐὰν ἐκεῖνα φθεγγώμεθα ἄπερ ἐκεῖνος, ἐὰν λέγωμεν, «ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ», πάντων ἐπιτευξόμεθα. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τελῶναί ἐσμεν, ἀλλ' ἕτερα ἔχομεν ἐκείνου οὐχ ἥττονα ἀμαρτήματα. Μὴ γάρ μοι εἶπης, ὅτι ἐν μικρῷ τινι διήμαρτες· τὴν γὰρ αὐτὴν ἔχει τὸ πρᾶ-
20 γμα φύσιν. Καθάπερ γὰρ ὀμοίως ἀνδροφόνος λέγεται, ὃ τε παῖδα ἀνελῶν, ὃ τε ἄνδρα, οὕτω καὶ πλεονέκτης καὶ ὁ πολλὰ καὶ ὁ μικρὰ πλεονεκτῶν.

Καὶ ἡ μνησικακία δὲ οὐ μικρόν, ἀλλὰ καὶ μέγα ἀμάρτημα. «Μνησικάκων» γάρ, φησὶν, «ὁδοὶ εἰς θάνατον»· καί, «πᾶς ὁ ὀργι-
25 ζόμενος εἰκῆ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔνοχος ἔσται τῇ γεέννῃ· καὶ ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν καὶ ἀνόητον», καὶ ὅσα τοιαῦτα. Μεταλαμβάνομεν δὲ καὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἀναξίως καὶ φθονοῦμεν καὶ λοιδοροῦμεν· τινὲς δὲ ἡμῶν καὶ ἐμεθύσθησαν πολ-
λάκις. Τούτων δὲ ἕκαστον καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἰκανὸν ἐκβαλεῖν
30 τῆς βασιλείας· ὅταν δὲ καὶ ὀμοῦ συμφέρηται, τίνα ἔξομεν ἀπολο-

4. Λουκᾶ 18,6.

5. Λουκᾶ 11,88.

6. Ματθ. 15,26-27.

7. Ἐξοδ. 3,8.

8. Λουκᾶ 18,13.

9. Παρμ. 12,28.

10. Ματθ. 5,22.

τῆς ἀδικίας»⁴. Ἐπίσης καὶ τὴν ἀπροθυμία νίκησε· καὶ αὐτὸ πού δὲν ἐπέτυχε ἢ φιλία, αὐτὸ τὸ κατώρθωσε ἢ συνεχῆς αἰτησις· «καὶ ἐὰν δὲν τοῦ δῶση λόγῳ τοῦ ὅτι εἶναι φίλος του, ὅπωςδήποτε ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς ἀναίδειάς του θὰ σηκωθῆ καὶ θὰ τοῦ δῶση ἐκεῖνα πού τοῦ χρειάζονται»⁵. Καὶ μιὰ ἀνάξια πάλι ἢ συνεχῆς ἐπιμονὴ τὴν ἔκανε ἄξια· «δὲν εἶναι σωστό», λέγει, «νὰ πάρη κανεὶς τὸν ἄρτο τῶν τέκνων του καὶ νὰ τὸν δῶση στὰ σκυλιά. Καὶ ἐκεῖνη εἶπε· ναί, Κύριε· ὅμως καὶ τὰ σκυλιά τρῶνε ἀπὸ τὰ ψίχουλα πού πέφτουν ἀπὸ τὸ τραπέζι τῶν κυρίων τους»⁶.

5. Ἄς εἴμαστε λοιπὸν προσεκτικοὶ κατὰ τὴν προσευχή· εἶναι μεγάλο ὄπλο, ὅταν γίνεται μὲ προθυμία, χωρὶς κενοδοξία, ὅταν γίνεται μὲ εὐλικρίνεια ψυχῆς. Αὐτὴ κατετρόπωσε ἐχθρούς, αὐτὴ ἔθνος ὀλόκληρο καὶ ἀνάξιο εὐεργέτησε. «Ἄκουσα», λέγει, «τὸν στεναγμό τους καὶ κατέβηκα νὰ τοὺς ἐλευθερώσω»⁷· αὐτὴ εἶναι φάρμακο σωτήριο, αὐτὴ ἐμποδίζει τὰ ἁμαρτήματα καὶ θεραπεύει τὰ πλημμελήματα· μ' αὐτὴν καὶ ἡ χήρα ἢ ἐγκαταλειμμένη ἀπηύθυνε ἐπίμονα τὸ αἴτημά της. Ἐὰν λοιπὸν προσευχώμαστε μὲ ταπεινοφροσύνη, ἐὰν κτυποῦμε τὸ στήθος ὅπως ὁ τελώνης, ἐὰν λέμε ἐκεῖνα τὰ λόγια πού εἶπε κι' ἐκεῖνος, ἐὰν λέμε, «συγχώρησέ με τὸν ἁμαρτωλό»⁸, ὅλα θὰ τὰ ἐπιτύχουμε. Διότι, κι' ἂν δὲν εἴμαστε τελῶνες, ὅμως ἔχουμε ἄλλα ἁμαρτήματα, ὄχι λιγότερα ἀπὸ ἐκεῖνου. Μὴ μοῦ πῆς λοιπόν, ὅτι εἶναι μικρὸ τὸ σφάλμα σου· διότι ἔχει τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἀνδροφόνος ὀνομάζεται ὅμοια καὶ αὐτὸς πού σκότωσε παιδὶ καὶ ἐκεῖνος πού σκότωσε ἄνδρα, ἔτσι πλεονέκτης ὀνομάζεται καὶ αὐτὸς πού ἀρπάζει πολλὰ καὶ ἐκεῖνος πού ἀρπάζει λίγα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μνησικακία δὲν εἶναι μικρὸ ἀλλὰ μεγάλο ἁμάρτημα. Διότι λέγει, «οἱ δρόμοι τῶν μνησικάκων ὀδηγοῦν στὸν θάνατο»⁹. «Διότι ὁ καθένας πού ὀργίζεται χωρὶς σοβαρὸ λόγο κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, θὰ εἶναι ἐνοχος ἐγκλήματος ἀξίου νὰ τιμωρηθῆ μὲ τὴ γέεννα τοῦ πυρός»¹⁰. Τὸ ἴδιο καὶ αὐτὸς πού ἀποκαλεῖ τὸν ἀδελφὸ του μωρὸ καὶ ἀνόητο ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο ὅμοιο μ' αὐτά. Μεταλαμβάνουμε ἐπίσης καὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἀναξίως καὶ φθονοῦμε καὶ κακολογοῦμε· καὶ μερικοὶ ἀπὸ ἐμᾶς πολλὰς φορὲς καὶ μέθυσαν. Καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἱκανὸ νὰ μᾶς στερήσῃ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ὅταν ὅμως καὶ ὑπάρχουν

γίαν; Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς μετανοίας, ἀγαπητοί, πολλῆς τῆς εὐχῆς, πολλῆς τῆς καρτερίας, πολλῆς τῆς προσεδρείας, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν. Εἶπωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς· «ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ»· μᾶλλον δὲ μὴ εἶπωμεν μόνον, ἀλλὰ
 5 καὶ οὕτω φρονῶμεν· κἂν ἕτερός τις ἡμᾶς ἐγκαλέσῃ, μὴ ὀργιζώμεθα. Ἦκουσεν ἐκεῖνος, ὅτι «οὐκ εἰμι ὡς οὗτος ὁ τελώνης», καὶ οὐ παρωξύνθη, ἀλλὰ κατενύγη· ἐδέξατο τὸ νῆκος, καὶ ἀπέθετο τὸ ὄνειδος. Εἶπεν ἐκεῖνος τὸ τραῦμα, ἐζήτησεν οὗτος τὸ φάρμακον. Λέγωμεν τοίνυν· «ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ»· πλὴν κἂν ἕτερος εἴπῃ,
 10 μὴ ἀγανακτῶμεν. Ἐὰν δὲ αὐτοὶ μὲν λέγωμεν μυρία ἑαυτοὺς κακά, παρ' ἐτέρων δὲ ἀκούοντες δυσχεραίνωμεν, οὐκέτι τοῦτο ταπεινοφροσύνη ἐστὶν οὐδὲ ἐξομολόγησις, ἀλλ' ἐπίδειξις καὶ κενοδοξία.

Ἐπίδειξις ἐστὶ, φησὶν, ἑαυτὸν ἁμαρτωλὸν καλεῖν; Ναί· ταπεινοφροσύνης γὰρ λαμβάνομεν δόξαν, θαυμαζόμεθα, ἐγκωμιαζόμεθα· ἐὰν δὲ τὸναντίον εἶπωμεν ἑαυτοὺς, καταφρονούμεθα. Ὡστε
 15 καὶ τοῦτο δόξης ἕνεκεν ποιῶμεν. Τί δὲ ἐστὶ ταπεινοφροσύνη; Τὸ ἐτέρου ὀνειδίζοντος φέρειν, τὸ ἐπιγινώσκειν τὸ ἁμάρτημα, τὸ φέρειν τὰς κακηγορίας. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ταπεινοφροσύνης ἂν εἴη, ἀλλ' εὐγνωμοσύνης. Νῦν δὲ ἑαυτοὺς μὲν λέγομεν ἁμαρτωλοὺς, ἀνα-
 20 ζίους, μυρία ὄσα, ἂν δὲ ἕτερός τις ἡμῖν ἐν τούτων προσενέγκῃ, χαλεπαίνομεν, ἀγριαίνόμεθα. Ὅρας ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐξομολόγησις, οὐδὲ εὐγνωμοσύνη; Εἶπες σαυτὸν εἶναι τοιοῦτον· μὴ ἀγανάκτει καὶ παρ' ἐτέρων ἀκούων καὶ ἐλεγχόμενος· οὕτω σοι τὰ ἁμαρτήματα κουφίζεται, ὅταν ἕτεροι ὀνειδίζωσιν· ἑαυτοῖς μὲν γὰρ βάρος ἐπιτιθέασι,
 25 σὲ δὲ εἰς φιλοσοφίαν ἐνάγουσιν.

Ἄκουε τί φησὶν ὁ μακάριος Δαυὶδ, ἠνίκα κατηρᾶτο αὐτῷ ὁ Σεμεεὶ. «Ἄφες αὐτόν», φησὶν· «ὁ Κύριος ἐνετείλατο αὐτῷ, ὅπως ἴδῃ τὴν ταπείνωσίν μου· καὶ ἀνταποδώσει μοι Κύριος ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ τῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ». Σὺ δὲ περὶ σαυτοῦ λέ-
 30 γων καὶ ὑπερβολὴν κακῶν, ἐὰν μὴ τὰ τῶν μεγάλων δικαίων ἐγκώμια παρ' ἐτέρων ἀκούῃς, ἀγριαίνεις. Ὅρας ὅτι παίζεις ἐν οὐ

ὄλα μαζί, ποιὰ ἀπολογία θὰ ἔχουμε; Ἔχουμε ἀνάγκη πολλῆς μετάνοιας, ἀγαπητοί, πολλῆς προσευχῆς, πολλῆς καρτερίας, πολλῆς προσοχῆς, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ. Ἄς ποῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς: «συγχώρησέ με τὸν ἀμαρτωλό» ἢ καλύτερα ἄς μὴν τὸ λέμε μόνο, ἀλλὰ καὶ ἔτσι νὰ σκεπτόμαστε: κι' ἂν κάποιος ἄλλος μᾶς κατηγορήσῃ ἄς μὴν ὀργισθοῦμε. Ἔκουσε ἐκεῖνος, ὅτι «δὲν εἶμαι ὅπως αὐτὸς ὁ τελώνης» καὶ δὲν ὀργίσθηκε, ἀλλὰ λυπήθηκε· δέχθηκε τὴν ὑπεροχὴ καὶ ἀπέβαλε τὸ ὄνειδος. Εἶπε ἐκεῖνος τὸ τραῦμα, ἀνεζήτησε αὐτὸς τὸ φάρμακο. Ἄς λέμε λοιπὸν: «συγχώρησέ με τὸν ἀμαρτωλό»· ἀλλὰ κι' ἂν ἄλλος μᾶς ὀνομάσῃ ἀμαρτωλούς, ἄς μὴν ἀγανακτοῦμε. Ἐὰν ὅμως οἱ ἴδιοι λέμε ὅτι διαπράξαμε μύρια κακά, καὶ ὅταν τὸ ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀγανακτοῦμε, αὐτὸ δὲν εἶναι τότε ταπεινοφροσύνη, οὔτε ἐξομολόγησις, ἀλλ' ἐπίδειξις καὶ κενοδοξία.

Εἶναι ἐπίδειξις, λέγει, ν' ἀποκαλῆς τὸν ἑαυτὸ σου ἀμαρτωλό; Ναί· διότι ἀποκτοῦμε φήμη ταπεινοφροσύνης, θαυμαζόμαστε, ἐγκωμιαζόμαστε· ἐὰν ὅμως ποῦμε τὰ ἀντίθετα γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, μᾶς περιφρονοῦν. Ὡστε καὶ αὐτὸ τὸ κάνουμε γιὰ τὴ δόξα. Καὶ τί εἶναι ταπεινοφροσύνη; Τὸ νὰ ὑπομένῃς τὴν κατηγορία τοῦ ἄλλου, τὸ ν' ἀναγνωρίζῃς τὸ ἀμάρτημά σου, τὸ ν' ἀντέχῃς στὶς κατηγορίες. Καὶ οὔτε αὐτὸ θὰ ἦταν δεῖγμα ταπεινοφροσύνης, ἀλλὰ εὐγνωμοσύνης. Τώρα ὅμως ἀποκαλοῦμε βέβαια τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀμαρτωλούς, ἀναξίους καὶ πόσα ἄλλα· ἂν ὅμως κάποιος ἄλλος μᾶς ἀποδώσῃ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ, στενοχωρούμαστε, ἐξαγριωνόμαστε. Βλέπεις ὅτι δὲν εἶναι ἐξομολόγησις, οὔτε εὐγνωμοσύνη; Εἶπες ὅτι εἶσαι τέτοιος· μὴν ἀγανακτῆς ὅταν τὸ ἀκοῦς καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ὅταν ἀτιμάζεσαι· ἔτσι γίνονται ἐλαφρύτερα τὰ ἀμαρτήματά σου, ὅταν ἄλλοι σὲ κατηγοροῦν· διότι αὐτοὶ στοὺς ἑαυτοὺς τους προσθέτουν ἐπὶ πλεόν βάρος, ἐνῶ ἐσένα σὲ ὀδηγοῦν στὴν ἄσκησι τῆς ἀρετῆς.

Ἔκουσε τί εἶπε ὁ μακάριος Δαυῖδ, ὅταν τὸν καταριόταν ὁ Σεμεεὶ. «Ἔφησέ τον», λέγει· «ὁ Κύριος τοῦ τὸ παρήγγειλε, γιὰ νὰ δῆ τὴν ταπείνωσί μου· καὶ θὰ μὲ ἀνταμείψῃ ὁ Κύριος μὲ ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας πού δέχθηκα κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτῆ»¹¹. Ἐνῶ ἐσύ, ἂν καὶ λές γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου τὸ πῶ μεγάλο κακό, ἀγανακτεῖς, ὅταν δὲν ἀκοῦς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰ ἐγκώμια τῶν μεγάλων δικαίων. Βλέπεις ὅτι παίζεις μὲ πράγματα πού δὲν πρέπει κανεὶς νὰ παίζει; Διότι ἀρνούμαστε

παικτοῖς πράγμασι; Καὶ γὰρ τοὺς ἐπαίνους ἐπαίνων ἐτέρων ἐπιθυμία διακρουόμεθα, ἵνα μειζόνων πάλιν τύχωμεν ἐγκωμίων, ἵνα μᾶλλον θαυμασθῶμεν. Ὡστε, οὐ προσιέμενοι τὰ ἐγκώμια, ἵνα αὐξήσωμεν αὐτά, τοῦτο ποιοῦμεν· καὶ πάντα πρὸς δόξαν ἡμῖν γίνεται, 5 οὐ πρὸς ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο πάντα κενά, πάντα ἄπορα.

Διὸ παρακαλῶ νῦν γοῦν ἀποστῆναι τῆς μητρὸς τῶν κακῶν, τῆς κενοδοξίας, καὶ ζῆσαι κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· ὥστε καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

τούς ἐπαίνους ἄλλων, γὰρ νὰ ἐπισύρουμε πάλι μεγαλύτερους ἐπαίνους, γὰρ νὰ μᾶς θαυμάσουν ἀκόμη περισσότερο. Ἐπομένως τὸ κάνομε αὐτὸ, ὄχι ἐπειδὴ δὲν θέλουμε τὰ ἐγκώμια, ἀλλὰ γὰρ νὰ τὰ αὐξήσουμε· καὶ ὅλα γίνονται γὰρ τῆ δόξα μας, καὶ ὄχι ἐπειδὴ πραγματικὰ τὰ θέλουμε. Γι' αὐτὸ ὅλα εἶναι κενά, ὅλα μάταια.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν παρακαλῶ τώρα ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τῆ μητέρα τῶν κακῶν, τὴν κενοδοξία, καὶ νὰ ζήσουμε σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, γὰρ νὰ κερδίσουμε καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ'

(Έβρ. 11,37-12,3)

«Περιήλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος οὗτος· ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαϊς τῆς γῆς».

5 1. Ἄει μὲν, μάλιστα δὲ ὅταν τῶν ἁγίων ἐννοήσω τὰ κατορθώματα, τότε μοι ἐπέρχεται ἀπαγορεύειν τὰ κατ' ἐμαυτόν, ὅτι οὐδὲ
10 ὄναρ πεῖραν ἐλάβομεν οἷς ἐκεῖνοι τὸν ἅπαντα χρόνον ἐνδιέτριψαν ἄνδρες, οὐχ ἁμαρτημάτων τίνοντες δίκην, ἀλλ' αἰ κατορθοῦντες καὶ αἰ θλιβόμενοι. Ἐννόησον γάρ μοι τὸν Ἥλιαν, εἰς ὃν ἡμῖν ὁ λό-
15 γος περιήκει τήμερον· περὶ αὐτοῦ γάρ φησιν ἐνταῦθα τό, «περιήλθον ἐν μηλωταῖς», καὶ εἰς αὐτὸν αὐτῶ τελευτῆ τὰ ὑποδείγματα οὐδὲ αὐτὸ καταλιπὼν, ὅπερ οἰκεῖον αὐτοῖς ἦν. Καὶ εἰπὼν τὰ κατὰ τοὺς ἀποστόλους, ὅτι «ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον», ὅτι «ἐλιθάσθησαν», ἀνεισι πάλιν ἐπὶ τὸν Ἥλιαν, τὸν τὰ αὐτὰ παθόντα τούτοις.
15 Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοῦ οὐδέπω περὶ τῶν ἀποστόλων δόξαν ἔχειν τοσαύτην, ἀπὸ τοῦ ἀναληφθέντος, καὶ μάλιστα θαυμασθέντος, φέρει τὴν παράκλησιν καὶ τὴν παραμυθίαν.

«Περιήλθον» γάρ, φησὶν, «ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ
20 κόσμος οὗτος». Οὐδὲ ἰμάτιον εἶχον, φησί, περιβαλέσθαι τῇ ὑπερβολῇ τῶν θλίψεων, οὐ πόλιν, οὐκ οἰκίαν, οὐ καταγώγιον· τοῦτο, ὅπερ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ». Τί λέγω, οὐ καταγώγιον; οὐ στάσιν· οὐδὲ γὰρ τὴν

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ'

(Έβρ. 11,37-12,3)

«Φοροῦσαν γὰ ἐνδύματα δέρματα προβάτων καὶ δέρματα γιδιῶν, γεμᾶτοι στερήσεις, θλίψεις καὶ κακοπαθήματα, καὶ ὄλων αὐτῶν δὲν ἦταν ἄξιος ὁ κόσμος αὐτός. Περιπλανοῦνταν στὶς ἐρήμους καὶ στὰ βουνὰ καὶ στὰ σπήλαια καὶ στὶς τρύπες τῆς γῆς».

1. Πάντοτε βέβαια, κυρίως ὅμως ὅταν σκέπτομαι τὰ κατορθώματα τῶν ἁγίων, τότε μοῦ ἔρχεται νὰ ξεχνῶ ὅλα τὰ δικά μου, διότι οὔτε στὸ ὄνειρό μας δὲν γνωρίσαμε αὐτὰ πού ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες πέρασαν σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ, κι' αὐτὰ δὲν ἦταν τιμωρία γιὰ τ' ἁμαρτήματά τους, ἀλλὰ, ἂν καὶ σημείωναν πάντοτε κατορθώματα, ὅμως πάντοτε ἀντιμετώπιζαν θλίψεις. Πράγματι, σκέψου τὸν Ἡλία, στὸν ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ λόγος σήμερα: διότι γι' αὐτὸν τὸ λέγει αὐτὸ ἐδῶ, τὸ «φοροῦσαν προβειέζ», καὶ τελειώνει σ' αὐτὸν τὰ παραδείγματα χωρὶς ν' ἀφήσει οὔτε αὐτὸ πού τοὺς ἦταν γνωστό. Καὶ ἀφοῦ ἀναφέρθηκε στοὺς ἀποστόλους, ὅτι ὑπέστησαν τὸν διὰ μαχαίρας θάνατο, ὅτι λιθοβολήθηκαν, ἐπανέρχεται πάλι στὸν Ἡλία, πού ἔπαθε τὰ ἴδια μ' αὐτούς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν ἔχουν ἀκόμη αὐτοὶ τόση μεγάλη ἰδέα γιὰ τοὺς ἀποστόλους, ἀπὸ αὐτὸν πού ἀναλήφθηκε καὶ ὑπερβολικὰ θαυμάσθηκε φέρνει τὴν παρηγοριὰ καὶ τὴν παράκλησι.

«Φοροῦσαν», λέγει, «δέρματα προβάτων καὶ δέρματα γιδιῶν, γεμᾶτοι στερήσεις, θλίψεις καὶ κακοπαθήματα, καὶ ὄλων αὐτῶν δὲν ἦταν ἄξιος ὁ κόσμος αὐτός». Οὔτε ἐνδυμα εἶχαν, λέγει, νὰ ντυθοῦν, ἐξ αἰτίας τῶν ὑπερβολικῶν θλίψεων, οὔτε πόλι, οὔτε σπίτι, οὔτε κατάλυμα: αὐτὸ ἀκριβῶς πού ὁ Χριστὸς ἔλεγε: «ὁ Υἱὸς ὅμως τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει πού νὰ γείρη τὸ κεφάλι του»¹. Ἀλλὰ τί λέγω, δὲν

ἔρημον καταλαβόντες, ἡσυχίαν ἤγον· οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἐν ἐρήμῳ ἐκάθηντο', ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὄντες ἔφευγον καὶ ἐκεῖθεν ἠλαύνοντο, οὐκ ἐκ τῆς οἰκουμένης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς δαοικῆτου. Καὶ ἀναμιμνήσκει τόπων αὐτοὺς ἔνθα ἐκάθηντο, καὶ πραγμάτων ἐκεῖ γενομένων· «ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι». Εἶτα, φησὶν, ὑμῖν ἐνεκάλουν διὰ τὸν Χριστόν, καὶ ταῦτα ἐποίουν τῷ Ἡλίῳ· τί ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἠλαυνον αὐτὸν καὶ ἐδίωκον καὶ λιμῶ παλαίειν ἠνάγκαζον; Ὅ καὶ οὗτοι τότε ἔπασχον. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ἀλλαχοῦ· «ἔκριναν γοῦν πέμψαι οἱ ἀδελφοὶ τοῖς θλιβομένοις τῶν μαθητῶν· καθὼς γὰρ ἠὺπο-
10 ρεῖτό τις, ὠρισαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς». Ὅ καὶ τούτων ἦν.

«Κακουχούμενοι», φησὶ· τουτέστι, κακῶς πάσχοντες, ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις, ἐν τοῖς κινδύνοις· ὃ καὶ αὐτὸ τούτων ἦν. Τὸ δέ, «περιῆλθον», τί ἐστίν; «Ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ
15 σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς». Οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο μονονουχὶ ἐμφαίνει, ὅτι περιῆλθον καθάπερ φυγάδες καὶ μετανάσται, καθάπερ ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἐαλωκότες, καθάπερ οἱ οὐδὲ τὸν ἥλιον ὄραν ἀξιοί, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἐρημίας εὕρισκον καταφυγὴν, ἀλλ' ἔδει φεύγειν δεῖ, ἔδει καταδύσεις ζητεῖν, ἔδει ζῶντας εἰς τὴν γῆν
20 κατορύττειν ἑαυτοῦς, δεῖ ἐν φόβῳ εἶναι. «Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἔκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι». Τίς οὖν ὁ μισθὸς τῆς τοσαύτης, φησὶν, ἐλπίδος; τίς ἡ ἀνταπόδοσις; Μεγάλη, καὶ οὕτω μεγάλη, ὡς μηδὲ λόγῳ δύνασθαι
25 δηλωθῆναι· «ἃ γάρ», φησὶν, «ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ταῦτά ἐστιν ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Ἄλλ' οὐπω ἀπέλαβον, ἀλλ' ἐτι μένουσι καὶ οὕτω τελευτήσαντες ἐν τοσαύτῃ θλίψει.

εἶχαν κατάλυμα; οὔτε τόπο γὰρ νὰ σταθοῦν εἶχαν. Διότι οὔτε ὅταν κατέφευγαν στὴν ἔρημο ἠσύχαζαν· καθόσον δὲν εἶπε, παρέμειναν στὴν ἔρημο, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι ἔφευγαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καταδιώκονταν· τοὺς ἔδιωχναν ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κατοικημένη περιοχὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀκατοίκητην. Καὶ ὑπενθυμίζει τοὺς τόπους ὅπου ζοῦσαν καὶ τὰ γεγονότα πού τοὺς συνέβηκαν ἐκεῖ· «γεμᾶτοι στερήσεις καὶ θλίψεις». Ἔπειτα, λέγει, ἐσᾶς σᾶς κατηγοροῦσαν γὰρ τὸν Χριστό, καὶ αὐτὰ τὰ ἔκαμναν στὸν Ἥλιον· τί εἶχαν νὰ ποῦν σὲ βάρος του, καὶ τὸν ἔδιωχναν καὶ τὸν καταδίωκαν καὶ τὸν ἀνάγκαζαν νὰ παλεύῃ μὲ τὴν πείνα; Αὐτὸ καὶ αὐτοὶ τότε πάθαιναν. Γι' αὐτὸ ἄλλοῦ ἔλεγε· «ἀποφάσισαν λοιπὸν νὰ στείλουν οἱ ἀδελφοὶ ἐνισχύσεις στοὺς θλιβομένους ἀπὸ τοὺς μαθητῆς· ἀνάλογα μὲ τοὺς πόρους πού εἶχε κανεῖς, ἀποφάσισαν νὰ στείλουν καθένας ἀπὸ αὐτοὺς συνδρομὴν, γὰρ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀδελφοὺς, πού κατοικοῦσαν στὴν Ἰουδαίαν»². Πρᾶγμα πού συνέβηκε καὶ σ' αὐτοῦς.

«Κακουχούμενοι», λέγει· δηλαδή, ἦταν ἐκτεθειμένοι σὲ ὅλα τὰ κακά, καὶ στὶς ὁδοιπορίες, καὶ στοὺς κινδύνους· πρᾶγμα πού καὶ σ' αὐτοὺς συνέβαινε. Ἄλλὰ τὸ «περιήλθον», τί σημαίνει; «Περιπλανάμενοι στὶς ἐρήμους καὶ στὰ ὄρη καὶ στὰ σπήλαια καὶ στὶς τρύπες τῆς γῆς». Τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει αὐτὸ παρὰ μόνον παρουσιάζει μὲ μία λέξι, ὅτι περιφέρονταν ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἐξόριστοι καὶ οἱ μετανάστες, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού ἔχουν καταδικασθῆ γὰρ ἀτιμίες, ὅπως ἐκεῖνοι πού δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ βλέπουν οὔτε τὸν ἥλιο, καὶ οὔτε στὴν ἔρημο εὐρίσκαν καταφύγιον, ἀλλ' ἔπρεπε διαρκῶς νὰ φεύγουν, ἔπρεπε ν' ἀναζητοῦν κρύπτες, ἔπρεπε ζωντανοὶ νὰ θάπτονται, πάντοτε νὰ εἶναι φοβισμένοι. «Καὶ ὅλοι αὐτοί, ἂν καὶ ἔλαβαν ἐγκωμιαστικὴ μαρτυρία γὰρ τὴν πίστιν τους, δὲν ἀπήλαυσαν τὴν ὑπόσχεσιν τῆς οὐράνιας κληρονομίας, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς προέβλεψε κάτι καλύτερο γὰρ μᾶς, ὥστε νὰ μὴν λάβουν σὲ τέλειον βαθμὸν τὴν σωτηρίαν χωρὶς ἐμᾶς». Ποιὸς λοιπὸν, λέγει, εἶναι ὁ μισθὸς τῆς τόσο μεγάλης ἐλπίδας; ποιά εἶναι ἡ ἀνταπόδοσις; Μεγάλῃ εἶναι καὶ τόσο μεγάλῃ, ὥστε νὰ μὴν μπορῆ νὰ ἐκφρασθῆ μὲ τὸν λόγον. «Διότι αὐτὰ», λέγει, «πού ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἤκουσε οὔτε στὴν καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ἀνέβηκαν, αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα πού ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γὰρ ἐκείνους πού τὸν ἀγαποῦν». Ἄλλὰ ἀκόμη δὲν τὰ ἀπήλαυσαν, ἀκόμη περιμένουν καὶ πέθαναν ἔτσι μέσα σὲ τὴν τόσο μεγάλην θλίψιν.

Καὶ ἐκεῖνοι μὲν χρόνους ἔχουσι τοσοῦτους νικήσαντες καὶ οὐδέπω ἀπέλαβον, ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ ἀγῶνι ἔτι ὄντες, ἀσχάλλετε; Ἐννοήσατε καὶ ὑμεῖς τί ἐστὶ καὶ ὅσον ἐστὶ τὸ Ἀβραὰμ καθῆσθαι καὶ τὸν ἀπόστολον Παῦλον περιμένοντας πότε σὺ τελειωθῆς, ἵνα δυνη-
 5 θῶσι τότε λαβεῖν τὸν μισθόν. Ἐὰν μὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς παραγενώμεθα, προεῖπεν αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ μὴ δώσειν· καθάπερ εἰ πατὴρ φιλόστοργος παισὶν εὐδοκίμοις, καὶ τὸ ἔργον ἠνυκόσι λέγοι, μὴ διδόναι φαγεῖν, ἐὰν μὴ ἔλθωσιν αὐτῶν οἱ ἀδελφοί. Σὺ δὲ ἀσχάλλεις, ὅτι οὐδέπω τὸν μισθὸν ἔλαβες; Τί οὖν ποιήσει Ἄβελ ὁ πρὸ πάντων νι-
 10 κήσας καὶ ἀστεφάνωτος καθήμενος; τί δὲ Νῶε; τί δὲ οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους γεγονότες, ὅτι σὲ καὶ τοὺς μετὰ σὲ ἀναμένουσιν; Ὅρας ὅτι ἡμεῖς πλεονεκτοῦμεν αὐτῶν; Καὶ καλῶς διὰ τοῦτο εἶπε, «τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου». Ἴνα γὰρ μὴ δοκῶσι πλεονεκτεῖν ἡμῶν τῷ πρῶτοι στεφανοῦσθαι, ἕνα ὥρισε
 15 πᾶσι τῶν στεφάνων τὸν καιρόν, καὶ ὁ πρὸ τοσοῦτων ἐτῶν νενικηκώς, μετὰ σοῦ λαμβάνει τὸν στέφανον.

Ὅρας κηδεμονίαν; Καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν στεφανωθῶσιν, ἀλλ', «ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν»· ὥστε καὶ τέλειοι τότε φαίνονται. Προέλαβον κατὰ τοὺς ἀγῶνας, ἀλλ' οὐ προ-
 20 λαμβάνουσι κατὰ τοὺς στεφάνους. Οὐκ ἐκείνους ἠδίκησεν, ἀλλ' ἡμᾶς ἐτίμησε· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἀναμένουσιν. Εἰ γὰρ σῶμα ἐν οἱ πάντες ἐσμέν, μείζων γίνεται τῷ σώματι τούτῳ ἡ ἡδονή, ὅταν κοινῇ στεφανῶται καὶ μὴ κατὰ μέρος. Καὶ γὰρ οἱ δίκαιοι καὶ ἐν τούτῳ εἰσὶ θαυμαστοί, ὅτι χαίρουσιν ὡς ἐπὶ οἰκείοις
 25 ἀγαθοῖς τοῖς τῶν ἀδελφῶν. Ὡστε κάκεῖνοις τοῦτο κατὰ γνώμην ἐστὶ, τὸ μετὰ τῶν μελῶν τῶν ἰδίων στεφανωθῆναι· τὸ γὰρ ὁμοῦ δοξασθῆναι, μεγάλη ἡδονή. «Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων».

2. Πολλαχοῦ ἡ Γραφή τὴν παραμυθίαν λαμβάνει τὴν ἐν τοῖς κα-
 30 κοῖς ἀπὸ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ προφήτης· «ἀπὸ καύματος καὶ σκληρότητος καὶ ὑετοῦ ρύσεται σε»· καὶ ὁ

Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ἔχουν τόσα πολλὰ χρόνια πὺ νίκησαν ὅλα αὐτὰ καὶ ἀκόμη δὲν τ' ἀπήλαυσαν τὴν ἀμοιβή, καὶ σεῖς πὺ βρίσκεσθε ἀκόμη στὸ στάδιο τοῦ ἀγῶνα, ἀδημονεῖτε; Σκεφθῆτε κι' ἐσεῖς τί σημαίνει αὐτὸ καὶ πόσο ὁ Ἀβραὰμ θὰ περιμένῃ καὶ τὸν ἀπόστολο Παῦλο πὺ περιμένει πότε ἐσὺ θὰ τελειωθῆς, γιὰ νὰ μπορέσουν τότε νὰ λάβουν τὸν μισθό. Διότι, ἐὰν καὶ ἐμεῖς δὲν παραβρεθοῦμε ἐκεῖ, τοὺς τὸ προεῖπε ὁ Σωτῆρ, δὲν θὰ τοὺς ἀνταμείψῃ. Ὅπως ἀκριβῶς ἓνας φιλόστοργος πατέρας ἐὰν ἔλεγε γιὰ τὰ παιδιά του, πὺ εὐδοκίμουν καὶ ἔχουν ὀλοκληρώσει τὸ ἔργο τους, νὰ μὴν τὰ δώσουν νὰ φᾶνε, ἐὰν δὲν ἔλθουν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τους. Κι' ἐσὺ στενοχωρεῖσαι γιὰτί ἀκόμα δὲν ἀμείφθηκες; Τί λοιπὸν θὰ πρέπει νὰ κάνῃ ὁ Ἄβελ, πὺ πρὶν ἀπὸ ὅλους νίκησε, καὶ ἀκόμη περιμένει ἀστεφάνωτος; Τί πρέπει ἐπίσης νὰ κάνῃ ὁ Νῶε; καὶ τί ὅλοι ἐκεῖνοι πὺ ἔζησαν ἐκεῖνα τὰ χρόνια, πὺ περιμένουν ἐσένα καὶ τοὺς μετὰ ἀπὸ ἐσένα; Βλέπεις ὅτι ἐμεῖς βρισκόμαστε σὲ πλεονεκτικότερη θέση ἀπὸ ἐκείνους; Καλὰ λοιπὸν εἶπε, «ὅτι ὁ Θεὸς προέβλεψε κάτι καλύτερο γιὰ μᾶς». Γιὰ νὰ μὴ νομίζουν δηλαδὴ ὅτι πλεονεκτοῦν ἀπέναντί μας ἐὰν στεφανώνονταν πρῶτοι, ὥρισε νὰ εἶναι κοινὸς γιὰ ὅλους ὁ καιρὸς τῶν στεφάνων καὶ ἐκεῖνος πὺ ἔχει νικήσει πρὶν τόσα πολλὰ χρόνια μαζί σου νὰ λάβῃ τὸ στεφάνι.

Βλέπεις φροντίδα; Καὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ μὴν στεφανωθοῦν χωρὶς ἐμᾶς', ἀλλὰ «γιὰ νὰ μὴν τελειωθοῦν χωρὶς ἐμᾶς» ὥστε τότε θὰ φανοῦν καὶ τέλειοι. Μᾶς πρόλαβαν στοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ δὲν θὰ μᾶς προλάβουν καὶ στὰ στεφάνια. Δὲν ἀδίκησε ἐκείνους, ἀλλὰ τίμησε ἐμᾶς· διότι καὶ αὐτοὶ περιμένουν τὰ ἀδέλφια τους. Ἐφόσον ὅλοι εἴμαστε ἓνα σῶμα, μεγαλύτερη γίνεται ἡ ἡδονὴ στὸ σῶμα, ὅταν ἀπὸ κοινοῦ στεφανώνεται καὶ ὄχι μεμονωμένα. Πράγματι οἱ δίκαιοι καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ εἶναι ἀξιοθαύμαστοι, διότι χαίρονται γιὰ τὰ ἀγαθὰ τῶν ἀδελφῶν τους, σὰν νὰ εἶναι δικά τους. Ὡστε αὐτὸ εἶναι σύμφωνο καὶ μὲ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνων, τὸ νὰ στεφανωθοῦν δηλαδὴ μαζί μὲ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός τους· διότι τὸ νὰ δοξασθοῦν μαζί εἶναι μεγάλη ἡδονή. «Λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἀφοῦ ἔχουμε γύρω μας ἓνα τόσο πυκνὸ σύννεφο μαρτύρων».

2. Σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ Γραφὴ παρουσιάζει τὴν παρηγοριὰ στὰ κακοπαθήματα ἀπὸ τὰ γεγονότα πὺ συμβαίνουν, ὅπως ὅταν λέγῃ ὁ προφήτης· «ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ζέστη καὶ τὴ σκληρότητα

Δαυΐδ· «ἡμέρας ὁ ἥλιος οὐ συγκαύσει σε, οὐδὲ ἡ σελήνη τὴν νύκτα». Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἀγίων ἐκείνων, ὡσπερ νέφος τὸν φλεγόμενον ὑπὸ ἀκτῖνος θερμότερας σκιάζει, οὕτω τὴν ὑπὸ τῶν κακῶν καταπεπονημένην ἀνίστησι καὶ ἀνακτᾶται ψυχὴν. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὑπεραιωρούμενον ἡμῶν', ἀλλὰ, «περικείμενον ἡμῖν», ὃ ἐκείνου πλέον ἦν· ὥστε δηλῶσαι διὰ τούτου, ὅτι περικείμενον κύκλω, ἐν μείζονι ἀδεία εἰκότως εἶναι ποιήσει. «Μάρτυρας» δὲ οὐχὶ τοὺς ἐν τῇ Καινῇ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐμαρτύρησαν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι· οἷον, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες, οἱ περὶ τὸν Ἥλιαν, οἱ προφηταί πάντες.

«Ὅγκον ἀποθέμενοι πάντα». «Πάντα», τίνα; Τουτέστι, τὸν ὕπνον, τὴν ὀλιγωρίαν, τοὺς λογισμοὺς τοὺς εὐτελεῖς, πάντα τὰ ἀνθρώπινα. «Καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν». «Εὐπερίστατον». Ἦτοι τὴν εὐκόλως περιισταμένην ἡμᾶς, ἢ τὴν εὐκόλως περιστάσιν δυναμένην παθεῖν, λέγει· μᾶλλον δὲ τοῦτο· ῥᾶδιον γάρ, ἐὰν θέλωμεν, περιγενέσθαι τῆς ἀμαρτίας. «Δι' ὑπομονῆς», φησί, «τρέχουμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα». Οὐκ εἶπε, 'πυκτεῦωμεν', οὐδέ, 'παλαίωμεν', οὐδέ, 'πολεμῶμεν', ἀλλ' ὃ πάντων κουφότερον ἦν τὸ τοῦ δρόμου, τοῦτο εἰς μέσον τέθεικεν. Οὐδὲ εἶπε, 'προσθῶμεν τῷ δρόμῳ', ἀλλ' ἐν αὐτῷ τούτῳ ὑπομείνωμεν, μὴ ἐκλυθῶμεν. «Τρέχουμεν», φησί, «τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα».

Εἶτα τὸ κεφάλαιον τῆς παρακλήσεως, ὃ καὶ πρῶτον καὶ ὕστερον τίθησι, τὸν Χριστόν· «ἀφορῶντες», φησὶν, «εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν». Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς συνεχῶς ἔλεγεν· «εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβούλ ἀπεκάλεσαν, πόσω μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ;». Καὶ πάλιν· «οὐκ ἔστι μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ». «Ἀφορῶντες», φησί· τουτέστιν, ἵνα μάθωμεν τρέχειν, βλέπωμεν εἰς Χριστόν. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τε-

3. Ἦσ. 4,6.

4. Ψαλμ. 120,6.

5. Ματθ. 10,25.

6. Ματθ. 10,24.

καὶ τὴ βροχὴ θὰ σὲ προστατεύσῃ»³. καὶ ὁ Δαυΐδ· «ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας δὲν θὰ σὲ κατακαύσῃ, οὔτε ἡ σελήνη τὴ νύχτα»⁴. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐδῶ λέγει, ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἀγίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὡς νέφος θὰ σκιάζῃ ἐκείνον ποὺ φλέγεται ἀπὸ θερμότερη ἀκτίνα· ἔτσι ἀνασταίνει καὶ ἀναζωογονεῖ τὴν ψυχὴν, ποὺ εἶναι ἀποκαμωμένη ἀπὸ τὶς δυστυχίες. Καὶ δὲν εἶπε, «ποὺ αἰωρεῖται ἐπάνω ἀπὸ ἐμᾶς», ἀλλὰ, «ποὺ μᾶς περιβάλλει», ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερο· τὸ κάνει γιὰ νὰ δηλώσῃ μ' αὐτό, ὅτι περιβάλλοντάς μας, εἶναι φυσικὸ ὅτι θὰ μᾶς ἔχη σὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια. Μάρτυρες ὀνομάζει ὄχι μόνο αὐτοὺς ποὺ ἀναφέρονται στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ καὶ στὴν Παλαιά· καθόσον καὶ αὐτοὶ ἐμαρτύρησαν γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ· ὅπως οἱ τρεῖς παῖδες, οἱ περὶ τὸν Ἡλία, οἱ προφῆτες ὅλοι.

«Ἄς πετάξουμε ἀπὸ ἐπάνω μας κάθε βᾶρος βιωτικῶν φροντίδων». Ὅλα τὰ βάρη· ποιά εἶναι αὐτά; Δηλαδή, τὸν ὕπνο, τὴν ἀμέλεια, τοὺς τιποτένιους λογισμοὺς, ὅλα τὰ ἀνθρώπινα. «Καὶ τὴν ἁμαρτία στὴν ὁποία εὐκόλα παρασύρεται κανεὶς». «Εὐπερίστατον»· δηλαδή, αὐτὴν ποὺ εὐκόλα μᾶς παρασύρει καὶ μᾶς καταβάλλει, ἢ αὐτὴν ποὺ εὐκόλα θ' ἀντιμετωπισθῇ ἀπὸ ἐμᾶς καὶ θ' ἀποφευχθῇ· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸ ἐννοεῖ· διότι εἶναι εὐκόλο, ἐὰν θέλουμε, νὰ νικήσουμε τὴν ἁμαρτία. «Μὲ ὑπομονή», λέγει, «ἄς τρέχουμε τὸν ἀγῶνα ποὺ προβάλλει μπροστὰ μας». Δὲν εἶπε, «ἄς πυγμαχοῦμε», οὔτε «ἄς παλεύουμε», οὔτε «ἄς πολεμοῦμε», ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἦταν εὐκολώτερο ἀπὸ ὅλα, τὸ ἀγώνισμα τοῦ δρόμου, αὐτὸ ἀνέφερε. Οὔτε εἶπε, «ἄς εἴμαστε οἱ πρῶτοι στὸν ἀγῶνα», ἀλλὰ ἄς δείχνουμε ὑπομονὴ ὅσο διεξάγουμε αὐτόν, νὰ μὴ παραλύσουμε. «Ἄς τρέχουμε», λέγει «τὸν ἀγῶνα ποὺ βρίσκεται μπροστὰ μας μὲ ὑπομονή».

Ἐπειτα παρουσιάζει τὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς παρακλήσεως, στὸ ὁποῖο καὶ πρῶτον καὶ τελευταῖον τοποθετεῖ τὸν Χριστό. «Ἄς στρέψουμε τὰ βλέμματά μας», λέγει, «μόνο στὸν Ἰησοῦν, ποὺ εἶναι ἀρχηγὸς τῆς πίστεώς μας καὶ μᾶς τελειοποιεῖ σ' αὐτήν». Πράγμα ποὺ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἔλεγε συνεχῶς στοὺς μαθητὲς του· «ἐὰν τὸν οἰκοδεσπότη τὸν ἀπεκάλεσαν Βεελζεβούλ, πόσο μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς του;»⁵ καὶ πάλι· «δὲν ὑπάρχει μαθητὴς ἀνώτερος ἀπὸ τὸν διδάσκαλό του, οὔτε δούλος ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κύριό του»⁶. «Ἔχοντας στραμμένα τὰ βλέμματά μας», λέγει· δηλαδή, γιὰ νὰ μάθουμε νὰ τρέχουμε, ἄς στρέψουμε τὰ βλέμματά μας πρὸς τὸν

χνῶν πασῶν καὶ τῶν ἀγωνισμάτων πρὸς τοὺς διδασκάλους ὀρῶν-
 τες, οὕτως ἐντυποῦμεν τῇ διανοίᾳ τὴν τέχνην, διὰ τῆς ὀπτικῆς κα-
 νόνας τινὰς λαμβάνοντες· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, εἰ βουλοίμεθα τρέ-
 χειν καὶ μαθεῖν καλῶς τρέχειν, πρὸς τὸν Χριστὸν ὀρῶμεν, «τὸν ἀρ-
 5 χηγὸν τῆς πίστεως καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν». Τί ἐστὶ τοῦτο; Τουτέ-
 στιν, αὐτὸς ἐν ἡμῖν τὴν πίστιν ἐνέθηκεν, αὐτὸς τὴν ἀρχὴν δέδωκεν.
 Ὁ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς εἶπεν· «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξα-
 σθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς». Καὶ ὁ Παῦλος δέ φησι· «τότε δὲ
 ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην».

10 Εἰ δὲ αὐτὸς τὴν ἀρχὴν ἡμῖν ἐνέθηκεν, αὐτὸς καὶ τὸ τέλος ἐπι-
 θήσει. «Ὅς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῶ», φησί, «χαρᾶς, ὑπέμεινε
 σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας». Τουτέστιν, ἐξῆν αὐτῶ μηδὲν
 παθεῖν, εἴπερ ἐβούλετο. «Οὐδὲ γὰρ ἀμαρτίαν ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος
 εὔρεθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»· καθὼς καὶ αὐτὸς φησιν ἐν τοῖς
 15 Εὐαγγελίοις· «ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καὶ οὐκ ἔχει ἐν ἐμοὶ
 οὐδέν». Προδκεῖτο τοίνυν αὐτῶ, εἴπερ ἐβούλετο, μὴ ἐλθεῖν εἰς τὸν
 σταυρόν· «ἐξουσίαν γὰρ ἔχω», φησί, «θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ
 ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν». Εἰ τοίνυν ὁ μηδεμίαν ἔχων
 ἀνάγκην τοῦ σταυρωθῆναι, ἐσταυρώθη ἡμῶν ἕνεκεν, πόσῳ μᾶλ-
 20 λον ἡμᾶς δίκαιον πάντα γενναίως ὑπομένειν; «Ὅς ἀντὶ τῆς προ-
 κειμένης αὐτῶ χαρᾶς», φησὶν, «ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης κατα-
 φρονήσας». Τί δὲ ἐστὶν, «αἰσχύνης καταφρονήσας»; Τὸν ἐπονείδι-
 στον, φησὶν, εἴλετο θάνατον. Ἔστω γάρ, ἀπέθνησκε· τί καὶ ἐπονείδι-
 στίως; Δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡμᾶς διδάσκων μηδὲν ἠγεῖσθαι τὴν
 25 παρ' ἀνθρώπων δόξαν. Διὰ τοῦτο, οὐχ ὑποκείμενος ἀμαρτία εἴλετο
 αὐτήν, παιδεύων ἡμᾶς κατατολμᾶν αὐτῆς, καὶ μηδὲν αὐτὴν τίθε-
 σθαι. Διὰ τί μὴ εἶπε 'λύπην', ἀλλὰ «αἰσχύνην»; Ὅτι οὐ μετὰ λύπης
 ταῦτα ἔφερε. Τί οὖν τὸ τέλος; Ἄκουε, ἐπάγει γάρ. «Ἐν δεξιᾷ τοῦ
 θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν».

30 Ὅρᾳς τὸ ἐπαθλον; Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος γράφων φησί· «διὸ
 καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῶ ὄνομα τὸ ὑπὲρ

7. Ἰω. 15,16.

8. Α' Κορ. 13,12.

9. Ἦσ.53,9.

10. Ἰω. 14,30.

11. Ἰω. 10,18.

Χριστό. Ὡπως ἀκριβῶς δηλαδή σέ ὄλες τις τέχνες καί τὰ ἀγωνίσματα, ὅταν προσέχουμε τοὺς διδασκάλους μας, τότε ἐντυπώνουμε τὴν τέχνη στὴ διάνοιά μας, παίρνοντας διὰ τῆς ὀράσεως κάποιους κανόνες· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἐὰν θέλουμε νὰ τρέχουμε, καὶ νὰ μάθουμε νὰ τρέχουμε καλά, ἃς στρέψουμε τὰ βλέμματά μας πρὸς τὸν Χριστό, τὸν ἀρχηγὸ καὶ τελειωτὴ τῆς πίστεώς μας τὸν Ἰησοῦ. Τί σημαίνει αὐτό; Δηλαδή, αὐτὸς ἔβαλε μέσα μας τὴν πίστι, αὐτὸς μᾶς ἔδωσε τὴν ἀρχή. Αὐτὸ ἔλεγε ὁ Χριστὸς καὶ πρὸς τοὺς μαθητὲς του· «Δὲν μὲ διαλέξατε ἐσεῖς, ἀλλ' ἐγὼ σᾶς διάλεξα»⁷. Ἄλλὰ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «καὶ τότε θὰ ἔχω τόσο τέλεια γνῶσι, ὅσο τέλεια μὲ γνώριζε ὁ Κύριος, ὅταν ἐνεργοῦσε τὴν ἐπιστροφή μου»⁸.

Ἐὰν ὁμοῦς ὁ Κύριος ἔβαλε μέσα μας τὴν ἀρχὴ τῆς πίστεως, αὐτὸς θὰ προσθέσῃ καὶ τὸ τέλος. «Αὐτὸς», λέγει, «ἀντὶ τῆς προκείμενης σ' αὐτὸν χαρᾶς, ὑπέμεινε τὸν σταυρὸ, ἀφοῦ καταφρόνησε τὴν ντροπή». Δηλαδή, ἐὰν ἤθελε, θὰ μπορούσε νὰ μὴν ὑποφέρῃ. Διότι «δὲν διέπραξε καμμιά ἁμαρτία, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»⁹. Ὡπως καὶ ὁ ἴδιος λέγει στὰ Εὐαγγέλια· «ἔρχεται ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου, ἀλλὰ δὲν θὰ βρῆ τίποτε δικό του σὲ μένα»¹⁰. Ἐξαρτῶταν δηλαδή ἀπὸ αὐτόν, ἐὰν βέβαια ἤθελε, νὰ μὴν σταυρωθῆ. Διότι λέγει, «ἔχω ἐξουσία νὰ δώσω τὴ ζωὴ μου καὶ ἔχω ἐξουσία πάλι νὰ τὴν λάβω»¹¹. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς ποὺ δὲν εἶχε καμμιά ἀνάγκη νὰ σταυρωθῆ, σταυρῶθηκε γιὰ χάρι μας, πόσο μᾶλλον εἶναι δίκαιο ἐμεῖς νὰ τὰ ὑπομένουμε ὅλα μὲ γενναιότητα; «Αὐτὸς ἀντὶ τῆς χαρᾶς ποὺ βρισκόταν μπροστά του», λέγει, «ὑπέμεινε τὴ σταύρωσι, περιφρονώντας τὸν θάνατο». Τί σημαίνει ὁμοῦς τὸ «αἰσχύνῃς καταφρονήσας»; Προτίμησε, λέγει, τὸν ἐπονείδιστο θάνατο. Ἔστω θὰ πέθαινε· γιατί ὁμοῦς καὶ μὲ τρόπο ἐπονείδιστο; Γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονοῦμε τὴν ἀνθρώπινη δόξα. Γι' αὐτό, ἂν καὶ δὲν εἶχε ἁμαρτία, προτίμησε αὐτόν τὸν θάνατο, γιὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ ὑπομένουμε θαρραλέα καὶ νὰ καταφρονοῦμε τὴ ντροπή. Γιατί δὲν εἶπε 'λύπη', ἀλλὰ «αἰσχύνῃς»; Διότι δὲν τὰ ὑπέφερε αὐτὰ λυπούμενος. Ποιὸ λοιπὸν ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα; Ἄκουγε· διότι προσθέτει· «ἔχει καθίσει στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ».

Βλέπεις τὸ βραβεῖο; Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος γράφοντας λέγει· «γι' αὐτό καὶ ὁ Θεὸς τὸν ὑπερύψωσε καὶ τοῦ ἐχάρισε ὄνομα, ποὺ εἶναι

πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψη». Τὸ κατὰ σάρκα φησί. Μάλιστα μὲν οὖν, εἰ καὶ μηδὲν ἦν ἔπαθλον, ἱκανὸν τὸ ὑπόδειγμα πείσαι πάντα ἐλέσθαι· νυνὶ δὲ καὶ ἔπαθλα ἡμῖν πρόκειται, οὐ τὰ τυχόντα, ἀλλὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα. Ὡστε
 5 καὶ ἡμεῖς ἐπειδὴν τι πάθωμεν τοιοῦτον, πρὸ τῶν ἀποστόλων ἐννοῶμεν τὸν Χριστόν. Διὰ τί; Ὅτι ὁλος ὁ βίος αὐτοῦ ὕβρεων ἔγεμε· καὶ γὰρ μαινόμενος ἤκουεν ἀεὶ, καὶ πλάνος, καὶ γόης· καὶ ποτὲ μὲν ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι, «οὗτος οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ», ποτὲ δὲ «οὐχί», φησὶν, «ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον»· καὶ πάλιν· «ἐκεῖνος ὁ
 10 πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν· Ἐμετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι». Καὶ εἰς γοητεῖαν δὲ αὐτὸν διέβαλλον λέγοντες· «ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια»· καὶ «ὅτι μαίνεται, καὶ δαιμόνιον ἔχει»· «οὐ καλῶς ἐλέγομεν, φησὶν, ὅτι δαιμόνιον ἔχει, καὶ μαίνεται»; Καὶ ταῦτα ἤκουε παρ' αὐτῶν, εὐεργετῶν, θαυματουργῶν, Θεοῦ ἔργα ἐπιδεικνύμε-
 15 νος. Εἰ μὲν γὰρ μηδὲν ποιῶν ταῦτα ἤκουεν, οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν· εἰ δὲ διδάσκων τὰ πρὸς ἀλήθειαν, πλάνος ἤκουε, καὶ δαίμονας ἐκβάλλων, δαίμονα ἔχειν ἐλέγετο, καὶ πάντα ἀνατρέπων τὰ ἐναντία, γόης ἐλέγετο, ποῖαν ὑπερβολὴν θαύματος οὐκ ἔχει; Ταῦτα γὰρ αὐτοῦ συνεχῶς κατηγόρου.

20 3. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ σκώμματα καὶ τὰς εἰρωνείας μαθεῖν, ὡς κατ' αὐτοῦ ἐποιοῦντο, ὁ μάλιστα δάκνει τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, ἄκουε πρῶτον τὰς ἀπὸ τοῦ γένους· «οὐχ οὗτος», φησὶν, «ἔστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός, οὗ ἡμεῖς ἴσμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; οὐχ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ πάντες παρ' ἡμῖν εἰσὶ;». Καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐ-
 25 τὸν σκώπτοντες, ἔλεγον «ἐκ Ναζαρέτ αὐτὸν εἶναι». Καὶ πάλιν· «ἐρώτησον», φησί, «καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται»· καὶ ἔφερε τοσαῦτα συκοφαντούμενος. Καὶ πάλιν ἔλεγον· «οὐχὶ ἡ Γραφή φησιν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης ἔρχεται ὁ Χριστός;». Βούλει καὶ τὰς εἰρωνείας ἰδεῖν ὡς ἐποιοῦντο παρ' αὐτὸν
 30 τὸν σταυρόν; Προσεκύνουν αὐτῷ ἐμπαίζοντες καὶ ἔπαιον αὐτὸν καὶ

12. Φίλιπ. 2,9-10.

13. Ἰω. 9,16.

14. Ἰω. 7,12.

15. Ματθ. 27,63.

16. Ματθ. 12,24.

17. Ἰω. 10,20.

18. Ματθ. 13,54.

19. Ἰω. 7,52.

20. Ἰω. 7,42.

άνωτερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ὄνομα, γιὰ νὰ καμφθῆ στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κάθε γόνατο»¹². Ἐννοεῖ τὸ ἀναφερόμενο στὴ σὰρκα. Καὶ βέβαια, κι' ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε κανένα ἔπαθλο, ἦταν ἀρκετὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου νὰ πείσῃ τὸν καθένα νὰ τὰ προτιμήσῃ αὐτὰ, τώρα ὅμως καὶ βραβεῖα βρίσκονται μπροστὰ μας, ὄχι συνήθη, ἀλλὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα. Ὡστε καὶ ἐμεῖς, ἂν μᾶς συμβῆ κάτι τέτοιο, πρὶν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους ἄς σκεφθοῦμε τὸν Χριστό. Γιατί; Διότι ὅλη ἡ ζωὴ του ἦταν γεμάτη ἀπὸ ὕβρεις· καὶ πράγματι πάντοτε ἄκουγε ὅτι εἶναι τρελλὸς καὶ πλάνος καὶ μάγος· καὶ ἄλλοτε ἔλεγαν οἱ Ἰουδαῖοι, «αὐτὸς δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό»¹³, ἄλλοτε πάλι· «ὄχι, δὲν εἶναι ἀγαθός, ἀλλὰ ἐξαπατᾷ τὸ πλῆθος»¹⁴· καὶ πάλι· «ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπε, ὅταν ἀκόμη ζοῦσε· μετὰ τρεῖς ἡμέρες ἀπὸ τὸν θάνατό μου ἀνασταίνομαι»¹⁵. Καὶ ὡς μάγο τὸν συκοφάντησαν, λέγοντας· «μὲ τὴ δύναμι τοῦ Βεελζεβούλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια»¹⁶· καὶ «μαίνεται καὶ ἔχει δαιμόνιο»¹⁷. Σωστὰ δὲν λέγαμε, λέγει, ὅτι ἔχει δαιμόνιο καὶ γι' αὐτὸ παραλογίζεται; Καὶ αὐτὰ τὰ ἄκουγε ἀπὸ αὐτούς, ἐνῶ τοὺς εὐεργετοῦσε, θαυματουργοῦσε καὶ παρουσίαζε ἔργα θεϊκὰ. Διότι, ἐὰν τὰ ἄκουγε χωρὶς νὰ κάνῃ κάτι, δὲν θὰ ἦταν τόσο παράδοξο· ἐὰν λοιπόν, ἐνῶ δίδασκε τὴν ἀλήθεια, ἄκουγε ὅτι εἶναι πλάνος, καὶ ἐνῶ ἔβγαζε τὰ δαιμόνια, ἔλεγαν ὅτι ἔχει δαιμόνιο, καί, ἐνῶ ἀπεμάκρυνε ὅλα τὰ κακὰ, ὠνομαζόταν μάγος, ποιό θαῦμα δὲν ὑπερβάλλει αὐτό; Πράγματι αὐτὲς τὶς κατηγορίες συνεχῶς τοῦ ἀπέδιδαν.

3. Καὶ ἐὰν θέλῃς νὰ μάθῃς τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὶς εἰρωνεῖες ποὺ ἐξαπέλυαν ἐναντίον του, πρᾶγμα ποὺ ὑπερβολικὰ πληγώνει τὶς ψυχές μας, ἄκουσε πρῶτα αὐτὲς ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς του· «δὲν εἶναι αὐτός», λέγει, «ὁ υἱὸς τοῦ ξυλουργοῦ, τοῦ ὁποίου ἐμεῖς γνωρίζουμε τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα; Δὲν ζοῦν ὅλα τὰ ἀδέλφια του ἀνάμεσα σὲ μᾶς;»¹⁸. Καὶ περιπαίζοντάς τον γιὰ τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς του, ἔλεγαν, ὅτι εἶναι ἀπὸ τὴ Ναζαρέτ. Καὶ πάλι· «εῖρηνησε», λέγει, «καὶ θὰ δῆς ὅτι δὲν ἔχει βγῆ προφήτης ἀπὸ τὴ Γαλιλαία»¹⁹· καὶ τὰ ὑπέμενε ὅλα, ἂν καὶ τόσο πολὺ τὸν συκοφαντοῦσαν. Καὶ πάλι ἔλεγαν· «δὲν λέγει ἡ Γραφή ὅτι ὁ Χριστὸς ἔρχεται ἀπὸ τὴν κωμόπολι τῆς Βηθλεέμ;»²⁰. Θέλεις νὰ μάθῃς καὶ τὶς εἰρωνεῖες ποὺ ἐξαπέλυαν ἐναντίον του κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σταυρώσεως; Τὸν προσκυνοῦσαν περιπαιχτικά, τὸν χτυποῦσαν, τὸν ἐρράπιζαν

έκολάφιζον καὶ ἔλεγον, «εἰπέ ἡμῖν τίς ἐστὶν ὁ παῖσας σε;», καὶ ὄξος προσῆγον καὶ ἔλεγον· «εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ». Ἔτι δὲ καὶ ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως ράπισμα ἔδωκεν αὐτῷ καὶ φησιν· «εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κα-
5 κοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Καὶ χλευάζοντες δέ, χλαμύδα περιέθηκαν αὐτῷ καὶ ἐνέπτυσον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ τὰς πείρας ἀεὶ προσῆγον, πειράζοντες αὐτόν. Βούλει καὶ τὰς κατηγορίας ἰδεῖν, τὰς λάθρα, τὰς φανερῶς, τὰς παρὰ τῶν μαθητῶν; Τὸ γάρ, «μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;», καὶ τό, «δαιμόνιον ἔχεις», παρὰ
10 τῶν πιστευσάντων ἤδη ἐλέγετο.

Εἰπέ δέ μοι, οὐκ ἀεὶ ἔφευγε καὶ αὐτός, ποτὲ μὲν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ποτὲ δὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν; Οὐχὶ ἐκ σπαργάνων αὐτῷ πολὺς ὁ πειρασμός; Οὐχὶ παιδίον ὄντα αὐτόν ἢ μήτηρ λαβοῦσα κατήλθε εἰς Αἴγυπτον; Διὰ ταῦτα τοίνυν πάντα φησὶν· «ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς
15 πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν». Εἰς τοῦτον τοίνυν ἀφορῶμεν καὶ εἰς τὰ τῶν μαθητῶν τῶν τούτου, ἀναγινῶσκοντες τὰ Παύλου, καὶ ἀκούοντες αὐτοῦ λέγοντος· «ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν
20 ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν νηστείαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγνότητι, ἐν γνώσει»· καὶ πάλιν· «μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν καὶ κοπιῶμεν, ἐρ-
25 γαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ· λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμε-
νοι, ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν». Ἄρα ἐξ ἡμῶν ἔχει τις εἰπεῖν, ὅτι τὸ πολλοστὸν τούτων μέρος ἔπαθεν;

«Ὡς πλάνοι» γάρ, φησὶν, «ὡς ἀτιμοὶ, ὡς μηδὲν ἔχοντες»· καὶ πάλιν· «πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ὑπὸ Ἰουδαίων ἔλα-
30 βον· τρὶς ἐρραβδίσθην, ἀπαξ ἐλιθάσθην, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ
πεποίηκα, ὁδοιπορίαις πολλάκις, ἐν θλίψεσιν, ἐν στενοχωρίᾳ, ἐν λιμῷ». Καὶ ὅτι ταῦτα τῷ Θεῷ ἐδόκει, ἀκουε αὐτοῦ λέγοντος·

21. Ματθ. 26,68.

22. Ματθ. 27,40.

23. Ἰω. 18,23.

24. Ἰω. 6,67.

25. Ἰω. 7,20.

26. Β' Κορ. 6,4-5.

27. Α' Κορ. 4,11-13.

καὶ ἔλεγαν· «πὲς μας ποιὸς σὲ χτύπησε;»²¹. Καὶ ξύδι τοῦ πρόσφεραν καὶ ἔλεγαν· «ἐὰν εἶσαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, κατέβα ἀπὸ τὸν σταυρόν»²². Ἄκομη καὶ ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως τὸν ἐρράπισε· καὶ ὁ Κύριος εἶπε· «ἐὰν δὲν μίλησα σωστά, ἀπόδειξε ποιὸ εἶναι τὸ κακὸ πού εἶπα, ἐὰν ὁμως μίλησα σωστά, γιατί με δέρνεις;»²³; Ἀλλὰ καὶ χλευάζοντάς τον τοῦ φόρεσαν χλαμύδα καὶ τὸν ἔφτυναν στὸ πρόσωπο καὶ τὸν ὑπέβαλλαν σὲ ὄλες τὶς δοκιμασίες, πειράζοντάς τον. Θέλεις νὰ γνωρίσης καὶ τὶς κατηγορίες, τὶς κρυφές, τὶς φανερές, ἐκεῖνες πού προέρχονταν ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του; διότι τό, «μήπως κι' ἐσεῖς θέλετε νὰ φύγετε;»²⁴, καὶ τὸ «δαμόνιο ἔχεις;»²⁵, λεγόταν ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν ἤδη πιστέψει.

Ἄλλὰ πὲς μου, δὲν ἔφευγε καὶ αὐτὸς πάντοτε, ἄλλοτε στὴ Γαλιλαία καὶ ἄλλοτε στὴν Ἰουδαία; Δὲν δοκιμάσθηκε πολὺ ἀπὸ τότε πού ἦταν ἀκόμη στὰ σπάργανα; Ἐνῶ ἦταν ἀκόμα παιδί δὲν τὸν πῆρε ἡ μητέρα του καὶ κατέβηκε στὴν Αἴγυπτο; Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν λέγει· «ὡς στρέψουμε τὰ βλέμματά μας στὸν ἀρχηγὸ καὶ τελειωτὴ τῆς πίστεώς μας, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ τῆς χαρᾶς πού βρισκόταν μπροστά του, ὑπέμεινε θάνατο σταυρικό, καταφρονώντας τὴν ἀτίμωσι αὐτή, γι' αὐτὸ καὶ ἔχει καθίσει στὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ». Σ' αὐτὸν λοιπὸν ὡς στρέψουμε τὰ βλέμματά μας καὶ σὲ ὅσα ὑπέμειναν οἱ μαθηταὶ του, μελετώντας αὐτὰ πού ἔπαθε ὁ Παῦλος, καὶ ἀκούγοντάς τον νὰ λέγη· «μὲ ὑπομονὴ πολλή, μὲ θλίψεις, μὲ ἀνάγκες, μὲ στενοχώριες, μὲ πληγές, μὲ φυλακίσεις, μὲ καταδιώξεις, μὲ νηστεῖες, μὲ κόπους, μὲ καθαρότητα ἀπὸ κάθε ἁμαρτία, μὲ γνῶσι τῆς ἀληθείας»²⁶. καὶ πάλι· «μέχρι τὴν ὥρα αὐτὴ καὶ πεινοῦμε καὶ διψοῦμε καὶ δὲν ἔχουμε ἀρκετὰ ροῦχα, καὶ δεχόμεστε χτυπήματα, καὶ διαρκῶς φεύγουμε, καὶ κοπιᾶζουμε ἐργαζόμενοι μὲ τὰ ἴδια μας τὰ χέρια. Ἐνῶ μᾶς ὑβρίζουν τοὺς εὐλογοῦμε· ἐνῶ μᾶς καταδιώκουν τοὺς ἀνεχόμεστε· ἐνῶ μᾶς βλασφημοῦν, παρακαλοῦμε»²⁷. Ἄραγε κανεὶς ἀπὸ ἐμᾶς ἔχει νὰ πῆ, ὅτι ἔπαθε ἔστω καὶ ἓνα ἐλάχιστο μέρος ἀπὸ αὐτά;

Διότι λέγει, «ὡς πλάνοι, ὡς ἄτιμοι, ὡς μὴ ἔχοντες τίποτε»· καὶ πάλι· «πέντε φορὲς μαστιγώθηκα ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους μὲ σαράντα παρὰ μία μαστιγώσεις· τρεῖς φορὲς ραβδίσθηκα, μία φορὰ λιθοβολήθηκα, ἓνα ἡμερονύκτιο ἔμεινα στὸ ἀνοικτὸ πέλαγος. Ὑπηρέτησα τὸν Κύριο μὲ ὁδοιπορίες πολλὰς φορὲς, μὲ θλίψεις, μὲ στενοχώ-

«ὕπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἰρηκέ μοι, ἄρκει σοι ἢ χάρις μου· ἢ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». «Διὸ καί», φησὶν, «εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείας, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἢ
5 δύναμις τοῦ Χριστοῦ». Καὶ αὐτοῦ δὲ ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε». «Ἀναλογίσασθε» γάρ, φησί, «τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε, ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλωόμενοι». Εἰκότως ταῦτα ἐπήγαγεν· εἰ γὰρ τὰ τῶν πλησίον πάθη διανίστησιν ἡμᾶς, τὰ
10 τοῦ Δεσπότητος πόσῃ ἡμῖν οὐ παρέξει προθυμίαν; τί ἡμᾶς οὐκ ἐργάζεται; Καὶ σκόπει πῶς παρὲς πάντα εἰπεῖν, διὰ τῆς ἀντιλογίας τὸ πᾶν ἐδήλωσε, καὶ τῷ τοιαύτην προσθεῖναι· τὰς γὰρ ἐπὶ κόρρης πληγᾶς, τὸν γέλωτα, τὰς ὕβρεις, τοὺς ὄνειδισμούς, τὰς χλευασίας, ταῦτα πάντα διὰ τῆς «ἀντιλογίας ἐνέφηνε»· καὶ οὐκ ἐκεῖνα μόνα,
15 ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τὸν βίον ἅπαντα τὸν τῆς διδασκαλίας.

Ταῦτα τοίνυν, ἀγαπητοί, δεῖ ἀναλογιζώμεθα, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐν ταῖς διανοίαις ἡμῶν στρέφωμεν, εἰδότες ὅτι μεγάλη ἐκ τούτου καρπωσόμεθα ἀγαθὰ καὶ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν ἔχομεν. Μέγα γάρ, ὄντως μέγα παραμύθιον καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ πάθη καὶ
20 τὰ τῶν ἀποστόλων. Οὕτω γὰρ ἤδει ταύτην βελτίω τῆς ἀρετῆς οὕσαν τὴν ὁδόν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ μὴ δεόμενος αὐτῆς ταύτην ἐλθεῖν· οὕτως οἶδε τὴν θλίψιν συμφέρουσαν ἡμῖν, καὶ ἀνέσεως ὑπόθεσιν μᾶλλον γινομένην· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ἐὰν μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι
25 μου ἄξιος». Μόνον γὰρ οὐχὶ τοῦτο διὰ τῆς τοιαύτης λέγει διδασκαλίας· εἰ μαθητῆς εἶ, τὸν διδάσκαλον μιμοῦ· τοῦτο γὰρ ἔστι μαθητοῦ. Εἰ δὲ αὐτὸς μὲν διὰ θλίψεως ἦλθε, σὺ δὲ δι' ἀνέσεως, οὐκέτι τὴν αὐτὴν βαδίσεις ὁδόν, ἣν ἐκεῖνος ἐβάδισεν, ἀλλ' ἑτέραν. Πῶς οὖν ἀκολουθεῖς, μὴ ἀκολουθῶν; Πῶς εἶ μαθητῆς, μὴ τῷ διδασκάλῳ

28. Β' Κορ. 11,24-26.

29. Β' Κορ. 12,8-9.

30. Ἰω. 16,33.

31. Ματθ. 10,38.

ριες, με πείνα»²⁸. Καὶ ὅτι αὐτὰ ἦταν ἀρκετὰ στὸν Θεό, ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος· «γι' αὐτὸν τὸν πειρασμὸ τρεῖς φορές παρεκάλεσα τὸν Κύριο νὰ μοῦ τὸν ἀπομακρύνῃ καὶ μοῦ εἶπε· εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις ποῦ σοῦ δίνω· διότι ἡ δύναμὶς μου ἀναδεικνύεται τέλεια, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύναμος». Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «εὐφραίνομαι στὶς ἀσθένειες, στὶς θλίψεις, στὶς ἀνάγκες, στὶς στενοχώριες, στὶς πληγές, στὶς φυλακές, γιὰ νὰ ἐπισκηνώσῃ σ' ἐμένα ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ»²⁹. Ἄλλ' ἄκουσε καὶ τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ ποῦ λέγει· «στὸν κόσμον αὐτὸ θὰ ἔχετε θλιῖσι»³⁰. Διότι λέγει· «σκεφθῆτε καλὰ ἐκεῖνον ποῦ ἔχει ὑποφέρει μὲ ὑπομονὴ τόση ἀτίμωςι στὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ τοὺς ἀμαρτωλοὺς σταυρωτὲς του, γιὰ νὰ μὴν ἀποκάμετε καὶ παραλύσουν ἀπὸ τὴν ἀποθάρρυνσι οἱ ψυχές σας». Σωστὰ τὰ πρόσθεσε αὐτά· διότι, ἐὰν τὰ παθήματα τῶν ἄλλων μᾶς διεγείρουν, τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου πόσο πιὸ πρόθυμοι δὲν θὰ μᾶς κάνουν; τί δὲν θὰ μᾶς προσφέρουν; Καὶ πρόσεχε πῶς, προσπερνώντας ὅλα, τὰ εἶπε ὅλα «διὰ τῆς ἀντιλογίας», ποῦ πρόσθεσε· διότι τὶς πληγές στὸ κεφάλι, τοὺς ἀστεϊσμούς, τὶς ὕβρεις, τοὺς ὄνειδισμούς, τὶς εἰρωνεῖες, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀπέδωσε μὲ τὴν λέξι «ἀντιλογία» καὶ ὄχι μόνο ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποῦ τοῦ συνέβηκαν στὴ ζωὴ κατὰ τὸν χρόνο τῆς διδασκαλίας του.

Αὐτὰ λοιπὸν, ἀγαπητοί, ἄς τὰ σκεφτώμαστε πάντοτε καὶ τὴ νύχτα, καὶ κατὰ τὴν ἡμέρα ἄς τὰ περιστρέφουμε στὶς διάνοιές μας, γνωρίζοντας ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ θὰ καρπωθοῦμε ἀπὸ αὐτό, καὶ θὰ ἔχουμε μεγάλη ὠφέλεια. Διότι μεγάλη, πραγματικὰ μεγάλη παρηγοριὰ εἶναι τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων. Διότι τόσο πολὺ τὴν θεωροῦσε ὡς τὴν καλύτερη ὁδὸ ποῦ ὀδηγεῖ στὴν ἀρετὴ, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ τὴν βαδίσῃ καὶ αὐτὸς ποῦ δὲν τὴν ἔχει ἀνάγκη· τόσο πίστευε, ὅτι μᾶς συμφέρει ἡ θλιῖσις καὶ μᾶλλον αὐτὴ γίνεται αἰτία ἀνέσεώς μας. Πράγματι ἄκουε τὸν Χριστὸ ποῦ λέγει· «ἐὰν κάποιος δὲν σηκώσῃ τὸν σταυρὸ του γιὰ νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, δὲν ἀξίζει γιὰ μένα»³¹. Μόνο βέβαια δὲν λέγει αὐτὸ μὲ αὐτὴ τὴ διδασκαλία· ἐὰν εἶσαι μαθητὴς, μιμήσου τὸν διδάσκαλό σου· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ μαθητοῦ. Ἐὰν αὐτὸς ἦλθε διὰ τῆς θλίψεως, ἐνῶ ἐσὺ διὰ τῆς ἀνέσεως, δὲν βαδίζεις τὸν ἴδιο μ' αὐτὸν δρόμο, ἀλλὰ διαφορετικόν. Πῶς λοιπὸν ἀκολουθεῖς αὐτόν, μὴ ἀκολουθώντας τον; πῶς εἶσαι μαθητὴς χωρὶς ν' ἀκολουθῆς τὸν διδάσκαλο;

ἐπόμενος; Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φησιν· «ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ἡμεῖς ἄτιμοι, ὑμεῖς δὲ ἔντιμοι». Ἡ πῶς ἔχει λόγον, φησί, τάναντία ἡμᾶς ζηλοῦν, καὶ ὑμᾶς μὲν εἶναι μαθητάς, ἡμᾶς δὲ διδασκάλους; Μέγα ἄρα θλίψις, ἀγαπητοί· δύο γὰρ τὰ μέγιστα κατορ-
5 θοῖ, καὶ ἀμαρτίας ἐξαλείφει, καὶ στερροὺς ποιεῖ.

4. Τί οὖν, φησίν, ἂν περιτρέψῃ καὶ ἀπολέσῃ; Οὐχ ἡ θλίψις τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα νωθεία. Πῶς, φησίν; Ἐὰν γὰρ νήφωμεν, ἐὰν τὸν Θεὸν παρακαλῶμεν, ὥστε μὴ ἐᾶσαι ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ τὸ δυνάμεθα, ἐὰν ἀεὶ αὐτοῦ ἐχώμεθα, στησόμεθα γενναίως καὶ παρα-
10 ταξόμεθα. Ἔως ἂν αὐτὸν ἐχωμεν βοηθόν, κἂν πάντων τῶν ἀνέμων σφοδρότερον πνεύσωσιν οἱ πειρασμοί, κάρφος ἡμῖν ἔσονται καὶ φύλλον ἀπλῶς φερόμενον. Ἄκουε Παύλου λέγοντος· «ἐν τούτοις», φησί, «πᾶσιν ὑπερνικῶμεν»· καὶ πάλιν· «λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν
15 ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς»· καὶ πάλιν· «τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης ἡμῖν κατεργάζεται». Σκόπει ἡλίκους κινδύνους, ναυάγια, τὰς ἐπαλλήλους θλίψεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐλαφρὰ καλεῖ· καὶ ζήλωσον τὸν ἀδάμαντα τοῦτον, τὸν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τὸ σῶμα τοῦτο περικείμε-
20 νον. Ἐν πενίᾳ εἶ; Ἄλλ' οὐκ ἐν τοσαύτῃ, ὅση ὁ Παῦλος, ὁ καὶ ἐν λιμῶ ἐξεταζόμενος καὶ δίψει καὶ γυμνότητι· οὐ γὰρ μίαν ἡμέραν τοῦτο ἔπαθεν, ἀλλὰ διηνεκῶς τοῦτο ὑπέμεινε.

Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν». Βαβαί, πόση
25 ἔχων ἤδη δόξαν ἐν τῷ κηρύγματι, τοσαῦτα ὑπέμενε, εἰκοστὸν λοιπὸν ἔτος ἔχων, ὅτε ταῦτα ἔγραφεν. «Οἶδα» γάρ, φησίν, «ἄνθρωπον πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα»· καὶ πάλιν· «μετὰ τρία ἔτη, φησίν, ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα». Καὶ πάλιν ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· «καλὸν μοι ἀποθανεῖν, ἢ

32. Α' Κορ. 4,10.

33. Ρωμ. 8,37.

34. Ρωμ. 8,18.

35. Β' Κορ. 4,17.

36. Α' Κορ. 4,11.

37. Β' Κορ. 12,2.

38. Γαλ. 1,18.

Αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «ἐμεῖς εἴμαστε ἀσθενεῖς, ἐνῶ ἐσεῖς ἰσχυροί· ἐμεῖς περιφρονημένοι, ἐνῶ ἐσεῖς ἔνδοξοι»³². Ἡ πῶς, λέγει, θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθῆ, ἐμεῖς νὰ ἔχουμε ἀντίθετες ἐπιθυμίες, ἐνῶ ἐσεῖς εἶστε μαθητές, καὶ ἐμεῖς διδάσκαλοι; Ἐπομένως εἶναι μεγάλο πρᾶγμα ἢ θλίψις, ἀγαπητοί· διότι κατορθώνει δυὸ πράγματα τὰ πιὸ μεγαλύτερα· καὶ τὶς ἀμαρτίες ἐξαλείφει καὶ ἰσχυροὺς μᾶς κάνει.

4. Τί λοιπόν, λέγει, ἂν ἡ θλίψις μᾶς ἀνατρέψη καὶ μᾶς καταστρέψη; Δὲν τὸ κάνει αὐτὸ ἡ θλίψις, ἀλλὰ ἡ δική μας νωθρότητα. Πῶς, λέγει; Διότι, ἐὰν ἀγρυπνοῦμε, ἐὰν παρακαλοῦμε τὸν Θεό, ὥστε νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ νὰ δοκιμασθοῦμε, περισσότερο ἀπὸ ὅσο ἀντέχουμε, ἐὰν εἴμαστε πάντοτε προσκολλημένοι στὸν Θεό, θὰ σταθοῦμε μὲ γενναιότητα καὶ θὰ τὴν ἀντιμετωπίσουμε. Ὅσο θὰ ἔχουμε τὸν Θεὸ βοηθό, κι' ἂν ἀκόμη οἱ πειρασμοὶ πνεύσουν σφοδρότερα ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνέμους, θὰ εἶναι γιὰ μᾶς ἀπλῶς ἓνα χορταράκι καὶ ἓνα φύλλο πὺρ περιφέρεται. Ἄκουε τὸν Παῦλο πὺρ λέγει· «ἀλλ' ὄλα αὐτά», λέγει, «τὰ ξεπερνοῦμε»³³· καὶ πάλι· «διότι σκέπτομαι ὅτι δὲν εἶναι τίποτε τὰ ὅσα ὑποφέρουμε τώρα μπροστὰ στὴ δόξα πὺρ πρόκειται νὰ μᾶς ἀποκαλυφθῆ»³⁴· καὶ πάλι· «διότι οἱ θλίψεις πὺρ γρήγορα περνοῦν καὶ εἶναι γι' αὐτὸ ἐλαφρῆς, κατεργάζονται σὲ μᾶς σὲ ὑπερβολικὰ μεγάλο βαθμὸ αἰώνιο βάρος δόξας»³⁵. Σκέψου πόσο μεγάλους κινδύνους, ναυάγια, ἀλλεπάλληλες θλίψεις καὶ τὰ ὅμοια μ' αὐτὰ τὰ ὀνομάζει πράγματα ἐλαφρά· καὶ προσπάθησε νὰ μιμηθῆς τὸν ἀδάμαντα αὐτὸν, πὺρ φέρει τὸ σῶμα αὐτὸ ἔτσι ἀπλῶς καὶ στὴν τύχη. Εἶσαι φτωχός; Ὅχι ὅμως τόσο φτωχός, ὅσο ἦταν ὁ Παῦλος, πὺρ δοκιμάσθηκε καὶ μὲ πείνα καὶ μὲ δίψα καὶ μὲ γυμνότητα· διότι δὲν τὸ ἔπαθε αὐτὸ μία ἡμέρα, ἀλλὰ τὸ ὑπέμεινε σ' ὄλη του τὴ ζωῆ.

Ἄπὸ πὺρ γίνεται αὐτὸ φανερό; Ἄκουσε αὐτὸν πὺρ λέγει· «μέχρι αὐτὴ τὴν ὥρα πὺρ σᾶς γράφω καὶ πεινοῦμε καὶ διψοῦμε καὶ δὲν ἔχουμε ἀρκετὰ ροῦχα»³⁶. Πῶ, πῶ, πόσα πολλὰ ὑπέμενε, αὐτὸς πὺρ τόσο πολὺ δοξάσθηκε στὸ κήρυγμα, ἂν καὶ ἦταν εἴκοσι ἐτῶν, ὅταν τὰ ἔγραφε αὐτά! Διότι λέγει· «γνωρίζω ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος πρὶν δεκατέσσερα χρόνια, εἴτε ἦταν μέσα στὸ σῶμα του, εἴτε ἐκτὸς σώματος, δὲν γνωρίζω»³⁷· καὶ πάλι λέγει· «μετὰ τρία ἔτη ἀνέβηκα στὰ Ἱεροσόλυμα»³⁸. Καὶ πάλι ἄκουσε τὸν ἴδιο πὺρ λέγει· «προτιμῶ νὰ πεθάνω μᾶλλον παρὰ κάποιος νὰ μοῦ ἀφαιρέσῃ αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο

τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ». Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πάλιν γράφων ἔλεγεν· «ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν». Τί λιμοῦ χαλεπώτερον; τί κρυμοῦ; τί τῶν ἐπιβουλῶν τῶν παρὰ ἀδελφῶν; οὐδὲ ψευδαδέλφους λοιπὸν καλεῖ. Οὐχὶ λυμεῶν 5 ἐκαλεῖτο τῆς οἰκουμένης; οὐχὶ ἀπατεῶν; οὐχὶ ἀνατροπεύς; οὐχὶ κατεκόπτετο μαστιζόμενος;

Ταῦτα ἐν νῶ λάβωμεν, ἀγαπητοί, ταῦτα ἀναλογιζώμεθα, ταῦτα μνημονεύωμεν, καὶ οὐδέποτε ἐκλυθησόμεθα, κἂν ἀδικώμεθα, κἂν ἀρπαζώμεθα, κἂν μυρία πάσχωμεν κακά. Γένοιτο τὰ ἐν 10 τοῖς οὐρανοῖς ἡμᾶς εὐδοκιμεῖν, καὶ πάντα φορητά· γένοιτο εὖ πράττειν ἐκεῖ, καὶ τῶν ἐνταῦθα λόγος οὐδεὶς. Σκιὰ ταῦτά ἐστι καὶ θναρῶν οἷα ἂν εἴη, ἐλπίζομένων ἐκείνων καὶ προσδοκωμένων, οὐδὲν ἐστι τῶν δεινῶν οὔτε τῆ φύσει, οὔτε τῷ χρόνῳ. Τί γὰρ βούλει πρὸς τὰ δεινὰ ἐκεῖνα παραβάλλωμεν; τί πρὸς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, πρὸς τὸν 15 σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον; τί δυνήσῃ ἴσον εἰπεῖν τῶν ἐνταῦθα πρὸς τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, πρὸς τὰ δεσμά, πρὸς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, πρὸς τὴν ὀργήν, πρὸς τὴν θλίψιν, πρὸς τὴν στενοχωρίαν; Ἄλλὰ τῷ χρόνῳ; Καὶ τί μυρία ἔτη πρὸς ἀπείρους αἰῶνας καὶ ἀτελευτήτους; Οὐχ ὅσον μικρὰ σταγῶν πρὸς ἄβυσσον ἄπειρον; 20 Ἄλλὰ πρὸς τὰ ἀγαθὰ; Ἄλλ' ἐκεῖ μείζων ἢ ὑπερβολή· «ὄφθαλμὸς οὐκ εἶδε», φησὶν, «οὐδὲ οὐκ ἤκουσεν, ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Καὶ ταῦτα ἔσται πάλιν ἐν ἀπείροις αἰῶσιν. Ὑπὲρ τούτων οὐδὲν κατακοπῆναι μυριάκις οὐ καλόν, ἀναιρεθῆναι, κατακαῆναι, μυρίους ὑποστῆναι θανάτους, πᾶν ὅτιοῦν ὑπομεῖναι δεινὸν καὶ λόγῳ 25 καὶ ἔργῳ; Εἰ γὰρ ἐν πυρὶ ζῆν κατακαιόμενον ἦν, οὐκ ἔδει πάντα ὑπομένειν ὑπὲρ τοῦ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἐκείνων ἀγαθῶν;

Ἄλλὰ τί λέγω ταῦτα ληρῶν πρὸς ἀνθρώπους οὐδὲ χρημάτων καταφρονῆσαι αἵρουμένους, ἀλλ' ὡς ἀθανάτων αὐτῶν ἐχομένους, κἂν μικρὰ ἐκ πολλῶν δῶσι, τὸ πᾶν νομίζοντας ἠνυκέναι; Οὐκ ἔστι 30 τοῦτο ἐλεημοσύνη· ἐλεημοσύνη γὰρ ἐστὶν ἢ τῆς χήρας ἐκείνης, ἢ τις

39. Α' Κορ. 9,15.

40. Α' Κορ. 4,13.

41. Α' Κορ. 2,9.

καυχῶμαι»³⁹. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ πάλι γράφοντας ἔλεγε· «γίναμε σὰν σκουπίδια τοῦ κόσμου»⁴⁰. Τί εἶναι φοβερώτερο ἀπὸ τὴν πεῖνα; τί ἀπὸ τὸν παγετὸ; τί ἀπὸ τὶς ἐπιβουλὲς ποὺ προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς; τοὺς ὁποίους βέβαια καλεῖ ψευδαδέλφους. Δὲν τὸν ἀποκαλοῦσαν καταστροφέα τῆς οἰκουμένης; δὲν τὸν ἔλεγαν ἀπατεῶνα; ἐπαναστάτη; δὲν καταξεσχιζόταν ὅταν τὸν μαστίγωναν;

Αὐτὰ ἅς τὰ φέρνουμε στὸ μυαλό μας, ἀγαπητοί, αὐτὰ ἅς τὰ σκεφτώμαστε, αὐτὰ ἅς τὰ μνημονεύουμε, καὶ ποτὲ δὲν θὰ ἀπογοητευθοῦμε, κι' ἂν μᾶς ἀδικοῦν, κι' ἂν μᾶς ἀρπάζουν τὴν περιουσία, κι' ἂν ὑποφέρουμε μύρια κακά. Εὐχομαι νὰ εὐδοκιμοῦμε στὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑπάρχουν στοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ὑποφερτά· μακάρι τὰ ἔργα μας νὰ εἶναι ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα, καὶ γιὰ τὰ ἐδῶ δὲν γίνεται λόγος κανένας. Σκιὰ καὶ ὄνειρο εἶναι αὐτά· ὅποια κι' ἂν εἶναι, μπροστὰ σ' ἐκεῖνα ποὺ ἐλπίζουμε καὶ προσδοκοῦμε ν' ἀπολαύσουμε, τίποτε δὲν εἶναι αὐτὰ τὰ δεινὰ, οὔτε ὡς πρὸς τὴ φύσι, οὔτε ὡς πρὸς τὸν χρόνο τῆς διάρκειάς τους. Διότι τί θέλεις ν' ἀντιπαραβάλλουμε πρὸς τὰ δεινὰ τῆς ἄλλης ζωῆς; τί πρὸς τὸ ἄσβεστο πῦρ, τὸ αἰώνιο σκωλήκι; Ποιὸ μαρτύριο αὐτῆς τῆς ζωῆς θὰ μποροῦσες νὰ παραβάλλης μὲ τὸ τρίξιμο τῶν δοντιῶν, μὲ τὰ δεσμά, μὲ τὸ σκοτάδι τὸ ἀτέλειωτο, μὲ τὴν ὀργή, μὲ τὴν θλίψι, μὲ τὴ στενοχώρια τῆς ἄλλης ζωῆς; Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνο; Τί εἶναι μύρια ἔτη μπροστὰ στὴν αἰωνιότητα; Δὲν εἶναι σὰν μιὰ μικρὴ σταγόνα στὸν ἀπέραντο ὠκεανό; Καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀγαθὰ; Ἀλλ' ἐκεῖνα εἶναι ὑπερβολικὰ μεγαλύτερα· διότι λέγει, «ὄφθαλμὸς δὲν τὰ εἶδε, καὶ αὐτὶ δὲν τὰ ἄκουσε, καὶ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν τὰ φαντάσθηκε»⁴¹. Καὶ ὅλα αὐτὰ πάλι θὰ ὑπάρχουν στοὺς ἄπειρους αἰῶνες. Πρὸς χάριν τους λοιπὸν δὲν ἀξίζει μύριες φορές νὰ κατακομματιασθοῦμε, νὰ φονευθοῦμε, νὰ κατακαοῦμε, νὰ ὑπομείνουμε μύριους θανάτους, καὶ ὅτιδήποτε ἄλλο φοβερὸ νὰ ὑπομείνουμε μὲ λόγια καὶ μὲ ἔργα; Διότι, ἂν χρειαζόταν νὰ ζοῦμε κατακαιόμενοι μέσα στὸ πῦρ, δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ ὑπομείνουμε ὅλα, προκειμένου νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ;

Ἀλλὰ γιατί τὰ λέγω αὐτὰ φλυαρώντας πρὸς ἀνθρώπους ποὺ δὲν δέχονται νὰ περιφρονήσουν οὔτε τὰ χρήματα, ἀλλὰ σὰν νὰ εἶναι ἀθάνατοι, κι' ἂν ἐλάχιστα δώσουν ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ ἔχουν, νομίζουν ὅτι κατάρθωσαν τὸ πᾶν; Δὲν εἶναι αὐτὸ ἐλεημοσύνη· διότι

τὸν βίον αὐτῆς πάντα ἐκένωσεν. Εἰ δὲ οὐ χωρεῖς τοσοῦτον ὅσον ἡ
 χήρα καταβαλεῖν, ἀλλὰ κἄν τὸ περισσευμα ὄλον κατάβαλε· ἔχε τὰ
 ἀρκοῦντα, μὴ τὰ περιττά. Ἄλλ' οὐδεὶς ἐστὶν οὐδὲ τὸ περισσευμα
 καταβάλλων· ἕως γὰρ ἂν ἔχῃς οἰκέτας πολλοὺς καὶ ἱμάτια σηρικά,
 5 πάντα ταῦτα περιττεύματά ἐστίν. Οὐδὲν ἀναγκαῖον οὐδὲ τῆς χρείας,
 ὧν ἄνευ δυνάμεθα ζῆν· ταῦτα περιττά καὶ ἀπλῶς ἔξω πρόσκειται.
 Τίνος οὖν ἄνευ οὐ δυνάμεθα ζῆν ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ. Κἄν δύο μόνους
 ἔχωμεν οἰκέτας, δυνάμεθα ζῆν· ὅπου γάρ εἰσὶ τινες χωρὶς οἰκετῶν
 ζῶντες, ποίαν ἡμεῖς ἔχομεν ἀπολογία, τοῖς δύο οὐκ ἀρκούμενοι;
 10 Δυνάμεθα καὶ ἐκ πλίνθων ἔχειν οἰκίαν τριῶν οἰκημάτων· καὶ τοῦτο
 ἀρκεῖ ἡμῖν. Εἶπε γάρ μοι, οὐκ εἰσὶ τινες μετὰ παίδων καὶ γυναικὸς
 ἓνα οἶκον ἔχοντες; Ἔστωσαν δέ, εἰ βούλει, καὶ παῖδες δύο.

Καὶ πῶς οὐκ αἰσχύνῃ, φησὶν, ἐστὶ τὸ μετὰ δύο οἰκετῶν τὴν
 ἐλευθέραν βαδίζειν; Ἄπαγε, οὐκ ἔστι τοῦτο αἰσχύνῃ, μετὰ δύο οἰ-
 15 κετῶν τὴν ἐλευθέραν βαδίζειν, ἀλλ' αἰσχύνῃ ἐστὶ τὸ μετὰ πολλῶν
 προιέναι. Ὡσπερ οἱ προβατοπῶλαι, ἢ ὡσπερ οἱ τῶν ἀνδραπόδων
 οἱ κάπηλοι, οὕτω μέγα τι ἠγεῖσθε τὸ μετὰ πλειόνων οἰκετῶν
 προιέναι. Τῦφος τοῦτο καὶ κenoδοξία· ἐκεῖνο φιλοσοφία καὶ σεμνό-
 τῆς. Τὴν γὰρ ἐλευθέραν οὐκ ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀκολουθῶν
 20 φαίνεσθαι δεῖ· ποία γὰρ ἀρετὴ ἀνδράποδα ἔχειν πολλά; Τοῦτο οὐκ
 ἔστι ψυχῆς· ὅπερ δὲ οὐκ ἔστι ψυχῆς, οὐ δείκνυσιν ἐλευθέραν.
 Ὅταν ὀλίγοις ἀρκῆται, τότε ἐστὶν ἐλευθέρα ὄντως· ὅταν δὲ πολ-
 λῶν δέηται, δούλη ἐστὶ καὶ ἀνδραπόδων χείρων.

5. Εἶπέ μοι, οἱ ἄγγελοι οὐχὶ μόνοι περιπολοῦσι τὴν οἴκουμέ-
 25 νην καὶ οὐ δέονται οὐδενὸς τοῦ ἐψομένου; Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο χεί-
 ρους ἡμῶν εἰσὶ τῶν δεομένων οἱ μὴ δεῶμενοι; Εἰ τοίνυν τὸ μηδὲ
 ὀλως δεῖσθαι ἀκολουθῶν, ἀγγελικόν, τίς τοῦ ἀγγελικοῦ βίου ἐγγύς, ἢ
 πολλῶν δεομένη, ἢ ἢ ὀλίγων; Οὐκ ἔστι τοῦτο αἰσχύνῃ; αἰσχύνῃ γάρ

ἐλεημοσύνη εἶναι τῆς χήρας ἐκείνης, ἡ ὁποία πρόσφερε ὅλη της τὴν περιουσία. Ἄλλά, ἐὰν δὲν μπορῆς νὰ καταβάλῃς τόσα πολλά, ὅσα ἡ χήρα ἐκείνη, τοῦλάχιστο πρόσφερε ὅλο τὸ περίσσευμά σου· κράτα αὐτὰ πού σου χρειάζονται, μὴν κρατᾶς τὰ περιττά. Ἄλλά δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ καταβάλλῃ τὸ περίσσευμά του· διότι, ἐφ' ὅσον ἔχεις ὑπηρέτες πολλοὺς καὶ ἐνδύματα μεταξωτά, ὅλα αὐτὰ εἶναι περιττά. Τίποτε δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, οὔτε ἀναγκαῖο καὶ χωρὶς αὐτὰ μποροῦμε νὰ ζοῦμε· αὐτὰ εἶναι περιττά καὶ ἀπλῶς ἐξωτερικὰ πράγματα. Ἄς ἐξετάσουμε λοιπόν, ποιό εἶναι ἐκεῖνο χωρὶς τὸ ὁποῖο δὲν μποροῦμε νὰ ζήσουμε. Κι' ἂν ἀκόμη ἔχουμε μόνο δύο ὑπηρέτες μποροῦμε νὰ ζοῦμε· πράγματι, ὅταν ὑπάρχουν κάποιοι πού ζοῦν χωρὶς ὑπηρέτες, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἐμεῖς πού δὲν ἀρκούμαστε στοὺς δύο; Μποροῦμε νὰ ἔχουμε σπίτι καὶ ἀπὸ πλίνθους μὲ τρία οἰκήματα· καὶ αὐτὸ μᾶς ἀρκεῖ· διότι πὲς μου, δὲν ὑπάρχουν μερικοὶ μὲ παιδιά καὶ γυναῖκα πού ἔχουν ἓνα σπίτι; Ἄς ὑπάρχουν ὅμως, ἐὰν θέλῃς, καὶ δύο ὑπηρέτες.

Καὶ πῶς δὲν εἶναι ντροπή, λέγει, νὰ βαδίζῃ ἡ ἐλεύθερη μὲ δύο ὑπηρέτες; Μὴν τὸ ξαναπῆς· δὲν εἶναι αὐτὸ ντροπή, τὸ νὰ βαδίζῃ ἡ ἐλεύθερη μὲ δύο ὑπηρέτες, ἀλλὰ τὸ νὰ συνοδεύεται ἀπὸ πολλοὺς ἀκολουθούς εἶναι ντροπή. Ἴσως γελάτε μ' αὐτὰ πού ἀκοῦτε. Πιστέψτε, αὐτὸ εἶναι ντροπή, τὸ νὰ βαδίζῃς μὲ πολλοὺς ἀκολουθούς. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού πουλοῦν πρόβατα, ἢ ἐκεῖνοι πού πουλοῦν δούλους, ἔτσι νομίζετε ὅτι εἶναι κάτι σπουδαῖο τὸ νὰ βαδίζετε μὲ πολλοὺς ὑπηρέτες. Αὐτὸ εἶναι ὑπερηφάνεια καὶ κενοδοξία· ἐνῶ τὸ ἄλλο σύνεσις καὶ σεμνότης. Ἡ εὐγένεια δὲν φαίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν δούλων· διότι ποιά ἀρετὴ ἔχει πολλοὺς δούλους; Αὐτὸ δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς ψυχῆς· καὶ ὅ,τι δὲν ἀνήκει στὴν ψυχῆ, δὲν τὴν κάνει ἐλεύθερη. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀρκῆται στὰ λίγα, τότε εἶναι πραγματικὰ ἐλεύθερη· ἐνῶ ὅταν χρειάζεται πολλά, τότε εἶναι σκλάβη καὶ χειρότερη ἀπὸ τοὺς σκλάβους.

5. Πὲς μου, οἱ ἄγγελοι δὲν περιφρουροῦν μόνοι τους τὴν οἰκουμένην, χωρὶς νὰ χρειάζονται κανέναν ἀκόλουθο; Ἄρα λοιπὸν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἶναι κατώτεροι ἀπὸ ἐμᾶς πού ἔχουμε ἀνάγκη, ἐκεῖνοι πού δὲν ἔχουν ἀνάγκη; Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἀγγελικὸ τὸ νὰ μὴ ἔχη κανεὶς ἀνάγκη ἀκολουθού, ποιός εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν ἀγγελικὴ ζωὴ, ἐκείνη πού χρειάζεται πολλοὺς, ἢ αὐτὴ πού χρειάζεται λίγους ὑπη-

έστι τὸ ἀτοπὸν τι πράξει. Εἶπέ μοι, τίς ἐπιστρέφει τοὺς ἐπ' ἀγορᾶς, ἢ πολλοὺς ἐπαγομένη, ἢ ἢ ὀλίγους; Ταύτης δὲ τῆς ὀλίγους ἐπαγομένης, οὐχὶ ἢ μόνη μᾶλλον ἀπρόοπτος φαινομένη; Ὅρᾳς ὅτι ἐκεῖνὸ ἐστὶν αἰσχύνη; Τίς ἐπιστρέφει τοὺς ἐπ' ἀγορᾶς, ἢ τὰ καλὰ φοροῦσα
 5 ἱμάτια, ἢ ἢ ἀπλῶς περικειμένη καὶ ἀνεπιτηδεύτως; Τίς πάλιν ἐπιστρέφει τοὺς ἐπ' ἀγορᾶς, ἢ ἐπὶ ἡμιόνων φερομένη καὶ χρυσοπάστων παραπετασμάτων, ἢ ἢ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε μετὰ κοσμιότητος βαδίζουσα; Ἡ ταύτην μὲν οὐδὲν ὀρῶμεν κἂν ἴδωμεν, ἐκεῖνην δὲ οὐ μόνον ἰδεῖν βιάζονται οἱ πολλοί, ἀλλὰ καὶ ἐρωτῶσι, τίς εἶη,
 10 καὶ πόθεν; Καὶ παρήμι λέγειν ὅσος ὁ φθόνος ἐντεῦθεν τίκτεται.

Τί οὖν, εἶπέ μοι, αἰσχρὸν ὀρᾶσθαι ἢ μὴ ὀρᾶσθαι; Πότε μεῖζον ἢ αἰσχύνη, ὅταν πάντες εἰς αὐτὴν βλέπωσιν, ἢ ὅταν μηδεῖς; Ὅταν μανθάνωσι περὶ αὐτῆς, ἢ ὅταν μηδὲ φροντίζωσιν; Ὅρᾳς ὅτι οὐ δι' αἰσχύνην, ἀλλὰ διὰ κενοδοξίαν πάντα πράττομεν; Πλὴν ἀλλ' ἐπει-
 15 δὴ τοῦτου ἀδύνατον ὑμᾶς ἀπαγαγεῖν, ἀρκεῖ μοι τέως τὸ μαθεῖν ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο αἰσχύνη. Ἀμαρτία μόνη αἰσχύνη ἐστίν, ἣν οὐδεὶς εἶναι νομίζει αἰσχύνην, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ἢ ταύτην. ἱμάτια ἔστω τὰ τῆς χρείας, μὴ περιττά· πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ εἰς πολλὴν στενοχωρίαν ὑμᾶς κατακλείσωμεν, ἐκεῖνο παρεγγυῶ, ὅτι χρυσοπά-
 20 στων ἡμῖν οὐ δεῖ, οὐδὲ λεπτῶν ὀθονίων. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐγὼ λέγω· ὅτι γὰρ οὐκ ἐμὰ ἐστὶ τὰ ρήματα, ἀκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος, καὶ παρεγγυῶντος ταῖς γυναῖξί «κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῶ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῶ πολυτελεῖ». Ἀλλὰ ποταπῶ βούλει, ὦ Παῦλε, εἶπέ· ἴσως γὰρ ἐροῦσιν, ὅτι τὰ χρυσὰ
 25 μόνα ἐστὶ πολυτελεῖ, τὰ δὲ σηρικὰ οὐ πολυτελεῖ· εἶπέ ποταπῶ βούλει. «Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις», φησίν, «ἀρκεσθησόμεθα». Τοιοῦτον ἔστω τὸ ἱμάτιον, φησίν, ὥστε σκέπειν μόνον. Διὰ γὰρ τοῦτο ἔδωκεν ἡμῖν αὐτὰ ὁ Θεός, ἵνα σκέπωμεν τὴν γυμνότητα· τοῦτο δὲ οἰονδήποτε ἱμάτιον ποιῆσαι δύναται εὔτε-
 30 λουὺς ὄν τιμῆς.

42. Α' Τιμ. 2,9.

43. Α' Τιμ. 6,8.

ρέτες; Δέν εἶναι ντροπή αὐτό· ντροπή εἶναι τὸ νὰ ἐνεργῆς παράλο-
γα. Πές μου, ποιά ἐπισύρει τὰ βλέμματα αὐτῶν ποὺ βρίσκονται
στήν ἀγορά, αὐτὴ ποὺ φέρνει μαζί της πολλοὺς δούλους, ἢ αὐτὴ ποὺ
φέρνει λίγους; Καὶ ἀπὸ αὐτὴν ποὺ ἀκολουθεῖται ἀπὸ λίγους δού-
λους, δέν φαίνεται περισσότερο ἀξιοπρεπῆς αὐτὴ ποὺ βαδίζει μόνη
της; Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνο εἶναι ντροπή; Ποιά ἐπισύρει τὰ
βλέμματα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς, αὐτὴ ποὺ φοράει πολυτελεῖ
ἐνδύματα, ἢ αὐτὴ ποὺ εἶναι ἀπλᾶ καὶ ἀνεπιτήδευτα ντυμένη; Ποιά
πάλι ἐπισύρει τὰ βλέμματα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς, αὐτὴ ποὺ φέ-
ρεται ἐπάνω σὲ ἡμιόνους καὶ ἐπίχρυσα παραπετάσματα, ἢ αὐτὴ ποὺ
βαδίζει ἀπλᾶ καὶ σεμνά; ἢ αὐτὴν κι' ἂν τὴν δοῦμε δέν τὴν προσέ-
χουμε, ἐνῶ ἐκείνην, ὄχι μόνο βιάζονται οἱ πολλοὶ νὰ τὴν δοῦν, ἀλλὰ
καὶ ρωτοῦν νὰ μάθουν ποιά εἶναι καὶ ἀπὸ ποῦ προέρχεται; Καὶ πα-
ραλείπω νὰ πῶ πόσος φθόνος ἀπὸ ἐδῶ γεννᾶται.

Τί λοιπὸν, πές μου, εἶναι ντροπή τὸ νὰ σὲ βλέπουν ἢ νὰ μὴν σὲ
βλέπουν; Πότε εἶναι μεγαλύτερη ἢ ντροπή, ὅταν ὅλοι τὴν προσέ-
χουν ἢ ὅταν κανεὶς δέν τὴν προσέχη; Ὅταν μαθαίνουν γι' αὐτὴν ἢ
ὅταν δέν φροντίζουν νὰ μάθουν; Βλέπεις ὅτι ὅλα τὰ κάνουμε ὄχι
ἀπὸ ντροπή ἀλλὰ ἀπὸ κενοδοξία; Ἄλλ' ὁμως, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατο
νὰ σᾶς ἐμποδίσω ἀπὸ ἓνα τέτοιο φέρσιμο, μοῦ εἶναι ἀρκετὸ τὸ νὰ
μάθετε πρῶτα, ὅτι αὐτὸ δέν εἶναι ντροπή. Ἡ ἀμαρτία μόνο φέρνει
ντροπή, πρᾶγμα ποὺ κανεὶς δέν τὸ θεωρεῖ ντροπή, ἀλλ' ὅλα τὰ ἄλλα
τὰ θεωρεῖ ντροπή, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν. Ἄς ὑπάρχουν τὰ ἀπαραίτητα
ροῦχα, ὄχι τὰ περιττά. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν σᾶς στενοχωρήσω ὑπερβο-
λικά, ἐκεῖνο σᾶς λέγω μὲ βεβαιότητα, ὅτι δέν μᾶς χρειάζονται χρυ-
σοῦφанта, οὔτε λεπτὰ λινὰ ὑφάσματα. Καὶ αὐτὰ δέν σᾶς τὰ λέγω
ἐγώ. Καὶ ὅτι δέν εἶναι δικά μου λόγια, ἄκουε τί λέγει ὁ μακάριος
Παῦλος· συμβουλεύει τίς γυναῖκες «νὰ στολίζονται ὄχι μὲ φιλάρε-
σκα πλεξίματα μαλλιῶν, ἢ μὲ χρυσᾶ ἢ μαργαριταρένια κοσμήματα
ἢ μὲ ροῦχα πολυτελεῖ»⁴². Ἄλλὰ πῶς θέλεις, Παῦλε, νὰ στολίζονται,
πές. Διότι ἴσως ποῦν, ὅτι μόνο τὰ χρυσᾶ εἶναι πολυτελεῖ, ἐνῶ τὰ με-
ταξωτὰ δέν εἶναι. Πές, πῶς θέλεις. «Ἐφ' ὅσον ἔχουμε τροφές καὶ
σκεπάσματα, σ' αὐτά», λέγει, «ἄς ἀρκεσθοῦμε»⁴³. Τέτοιο, λέγει, ἄς
εἶναι τὸ ἱμάτιο, ὥστε νὰ σκεπάζη μόνο. Διότι γι' αὐτὸ μᾶς τὰ ἔδωσε
ὁ Θεός, γιὰ νὰ σκεπάζουμε τὴν γύμνια μας· καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ
κάνη ὅποιοδήποτε ἐνδυμα, ὅσο φθηνὸ κι' ἂν εἶναι.

Τάχα γελᾶτε, αἱ τὰ σηρικᾶ φοροῦσαι ἱμάτια· γελάσαι γὰρ ὄντως χρή. Τί μὲν Παῦλος ἐπέταξε; τί δὲ ἡμεῖς πράττομεν; Οὐ πρὸς τὰς γυναῖκας δέ μοι ὁ λόγος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄνδρας. Πάντα γὰρ τὰ λοιπὰ, ἅπερ ἔχομεν, περιττὰ· μόνοι οἱ πένητες οὐ περιττὰ κέκτληται· τάχα δὲ κάκεῖνοι δι' ἀνάγκην, ὡς, εἶγε ἐξῆν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐκεῖνοι ἀπέσχοντο. Πλὴν ἀλλ', εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, τέως ἐκεῖνοι τὰ περιττὰ οὐκ ἔχουσι. Τοιαῦτα τοίνυν φορῶμεν ἱμάτια, τὰ τὴν χρεῖαν πληροῦντα. Τί γὰρ βούλεται ὁ πολὺς χρυσός; Τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ταῦτα ἀρμόττει, ταῦτα ἐκείνων τὰ φρονήματα, 5 πορνῶν ἐστὶ γυναικῶν, πάντα πρὸς τὸ θεαθῆναι ποιουσῶν. Καλλωπιζέσθω ἐκείνη ἢ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἢ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας· πάντας γὰρ βούλεται πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπάσασθαι· ἢ δὲ ἐπαγγελιομένη θεοσέβειαν, μὴ οὕτω καλλωπιζέσθω, ἀλλὰ ἑτέρως ἔχει καλλωπισμὸν πολὺ ἐκείνης μείζονα.

15 Ἐχεις καὶ σὺ θέατρον· πρὸς ἐκεῖνο καλλωπίζου τὸ θέατρον, ἐκεῖνον περιτίθεσο τὸν κόσμον. Ποῖόν σου ἐστὶ τὸ θέατρον; Ὁ οὐρανός, ὁ τῶν ἀγγέλων δῆμος· οὐχὶ τῶν παρθένων λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν κοσμικῶν· πᾶσαι, ὅσαι τῷ Χριστῷ πιστεύουσιν, ἐκεῖνο ἔχουσι τὸ θέατρον. Τοιαῦτα φθεγγώμεθα, ἵνα ἐκείνους τέρ- 20 πωμεν τοὺς θεατάς· τοιαῦτα περιτίθεσο, ἵνα ἐκείνους εὐφράνης. Εἶπε γὰρ μοι, ἐὰν ἡ πόρνη γυνὴ ἀφείσῃ τὰ χρυσία καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τὸν γέλωτα καὶ τὰ ρήματα τὰ ἀστεῖα καὶ τὰ αἰσχρά, εὐτελεῖς ἱμάτιον περιβάλῃται καὶ ἀνεπιτηδεύτως συνθεῖσα ἑαυτὴν εἰσέλθῃ καὶ θεοσεβῆ φθέγγηται ρήματα καὶ περὶ σωφροσύνης διαλέγηται καὶ 25 μηδὲν αἰσχρὸν λέγῃ, οὐχὶ ἀναστήσονται πάντες; οὐχὶ διαλυθήσεται τοῦτο τὸ θέατρον; οὐχὶ ἐκβαλοῦσιν αὐτήν, ὡς οὐκ εἰδυῖαν ἀρμόσασθαι τῷ δήμῳ καὶ ἀλλότρια λέγουσαν τοῦ θεάτρου ἐκείνου τοῦ σατανικοῦ; Οὕτω καὶ σὺ, ἐὰν τὰ ἐκείνης περιθεμένη εἰς τὸ τῶν οὐρανῶν θέατρον εἰσέλθῃς, ἐκβαλοῦσί τε οἱ θεαταί. Ἐκεῖ γὰρ οὐ τῶν 30 χρυσῶν ἱματίων χρεῖα τούτων, ἀλλ' ἑτέρων. Ποίων; Οἷων ὁ προφήτης φησὶν· «ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη, πεποικιλμέ-

Ἴσως γελάτε ἐσεῖς πὺ φορᾶτε μεταξωτὰ ἐνδύματα· πρέπει πράγματι νὰ γελάσετε. Τί παρήγγειλε ὁ Παῦλος καὶ τί κάνουμε ἐμεῖς; Καὶ δὲν ἀπευθύνομαι μόνο στὶς γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄνδρες. Καθόσον ὅλα τὰ ἄλλα, ὅσα ἔχουμε, εἶναι περιττά· μόνο οἱ φτωχοὶ δὲν ἔχουν περιττὰ πράγματα. Ἴσως ὁμως κι' ἐκεῖνοι δὲν τὰ ἔχουν ἀπὸ ἀνάγκη, διότι οὔτε ἐκεῖνοι θὰ τὰ ἀπέφευγαν, ἐὰν βέβαια μπορούσαν νὰ τὰ ἔχουν. Ἄλλ' ὁμως, εἴτε ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, μέχρι τώρα ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν περιττὰ πράγματα. Ἄς φοροῦμε λοιπὸν τέτοια ἐνδύματα πὺ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀνάγκη μας. Τί χρειάζεται ὁ πολὺς χρυσός; Αὐτὰ ἀρμόζουν στοὺς ἠθοποιούς, αὐτὰ εἶναι δικά τους στολίδια, εἶναι τῶν πορνῶν γυναικῶν, ὁ ὅποιος ὅλα τὰ κάνουν γιὰ νὰ ἐπισύρουν τὰ βλέμματα τῶν ἄλλων. Ἄς καλλωπίζεται ἐκείνη πὺ βρίσκεται ἐπάνω στὴ σκηνή, ἐκείνη πὺ εἶναι στὴν ὀρχήστρα· διότι ἐκείνη θέλει ὅλους νὰ τοὺς προσελκύσῃ· ἐνῶ αὐτὴ πὺ παρουσιάζεται ὡς θεοσεβής, ἄς τὰ ἀποφεύγῃ αὐτά, διότι ἔχει ἄλλον καλλωπισμὸ πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκείνης.

Ἐχεις κι' ἐσὺ θέατρο· νὰ καλλωπίζεσαι γιὰ ἐκεῖνο τὸ θέατρο, φόρεσε ἐκεῖνον τὸν στολισμὸ. Ποιὸ εἶναι τὸ θεάτρό σου; Ὁ οὐρανός, ὁ δῆμος τῶν ἀγγέλων. Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ μόνο γιὰ τὶς παρθένες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς κοσμικὲς ὄλες, ὅσες πιστεύουν στὸν Χριστό, ἔχουν ἐκεῖνο τὸ θέατρο. Ἄς λέμε τέτοια λόγια, γιὰ νὰ εὐχαριστοῦμε ἐκείνους τοὺς θεατῆς· ντύσου μὲ τέτοια ἐνδύματα, γιὰ νὰ εὐφράνης ἐκείνους. Διότι πὺς μου, ἐὰν ἡ πόρνη γυναῖκα, ἐγκαταλείποντας τὰ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ θορυβώδη γέλια καθῶς καὶ τὰ λόγια τὰ ἀστεῖα καὶ τὰ αἰσχρά, φορέσῃ εὐτελεῖς ἔνδυμα καί, ἀφοῦ ἐτοίμασθῇ χωρὶς ἐπιτήδευσι, παρουσιασθῇ στὴ σκηνὴ καὶ λέγῃ δυνατὰ καὶ καθαρὰ λόγια θεοσεβῆ καὶ συζητᾶ γιὰ σωφροσύνη, χωρὶς νὰ λέγῃ τίποτε τὸ αἰσχρό, δὲν θὰ σηκωθοῦν ὄλοι; δὲν θὰ διαλυθῇ αὐτὸ τὸ θέατρο; δὲν θὰ τὴν βγάλουν ἔξω, διότι δὲν ξέρει νὰ προσαρμόζῃ τὸν ἑαυτὸ τῆς στοὺς θεατῆς, λέγοντας λόγια ξένα, καὶ πὺ δὲν εἶναι τοῦ θεάτρου ἐκείνου τοῦ σατανικοῦ; Ἔτσι καὶ σύ, ἐὰν εἰσέλθῃς στὸ θέατρο τῶν οὐρανῶν ντυμένη μ' αὐτὰ πὺ φοράει ἐκείνη, θὰ σὲ διώξουν οἱ θεατῆς. Διότι ἐκεῖ δὲν χρειάζονται χρυσᾶ ἐνδύματα, ἀλλὰ ἄλλα. Ποιὰ; Αὐτὰ πὺ ἀναφέρει ὁ προφήτης· «μὲ κρωσσωτὸ χρυσοκέντυτο ἔνδυμα εἶναι περιβεβλημένη καὶ στολισμένη»⁴⁴. ὄχι γιὰ νὰ κάνῃς λευκὸ καὶ λαμπερὸ τὸ σῶμα, ἀλλὰ νὰ

νη»· οὐχ ὥστε τὸ σῶμα λευκὸν ποιῆσαι καὶ ἀποστίλβον, ἀλλ' ὥστε τὴν ψυχὴν καλλωπίσαι· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγωνιζομένη ἐκεῖ καὶ ἀθλοῦσα. «Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν», φησί. Ταῦτα περίθου· μυρίων γὰρ καὶ ἄλλων ἀπαλλάττεις σαυτὴν
5 κακῶν, καὶ τὸν ἄνδρα μερίμνης, καὶ σαυτὴν φροντίδος. Οὕτω γὰρ αἰδέσιμος ἔση τῷ ἀνδρί, ὅταν μὴ πολλῶν δέη.

6. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος εἴωθεν ἀκκίζεσθαι κατὰ τῶν δεομένων αὐτοῦ· ὅταν δὲ ἴδῃ μὴ χρεῖαν ἔχοντες, κατασπᾶ τὸ φρόνημα, ὥστε ὁμοτίμως διαλέγεται. Ὅταν ἴδῃ ὁ ἀνὴρ ὅτι οὐ χρεῖαν αὐτοῦ ἔχεις
10 ἐν οὐδενί, ὅτι καταφρονεῖς τῶν παρ' αὐτοῦ δωρεῶν, κἂν σφόδρα ἦ φρονιματιῶν, τότε σε αἰδεσθήσεται μᾶλλον, ἢ τὰ χρυσία περικειμένην· καὶ οὐκέτι ἔση αὐτοῦ δούλη. Ὡν γὰρ χρεῖαν ἔχομεν, ὑποκύπτειν τούτοις ἀναγκαζόμεθα· ἐὰν δὲ ἀποστήσωμεν ἑαυτούς, οὐκέτι ἐσόμεθα ὑπόδικοι, ἀλλ' οἶδεν ὅτι διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ὑπακοήν
15 τινα ἀπονένομεν αὐτῷ, οὐ διὰ τὰ παρ' αὐτοῦ. Νῦν μὲν γὰρ ὡς μεγάλη ἡμῖν χαριζόμενος, ὅσης ἂν ἀπολαύσῃ τῆς τιμῆς, οὐχ ἠγεῖται τῆς πάσης ἀπολελαυκένας· τότε δὲ κἂν μικρᾶς τύχῃ, χάριν ἠγήσεται· οὐκ ὄνειδιεῖ, οὐκ ἀναγκασθήσεται οὐδὲ αὐτὸς πλεονεκτεῖν διὰ σέ. Τί γὰρ ἀλογώτερον τοῦ χρυσία εἰς τοῦτο κατασκευάζειν, ἵνα
20 περικέωνται ἐν βαλανείοις καὶ ἐν ἀγοραῖς; Ἄλλ' ἐν βαλανείοις καὶ ἐν ἀγοραῖς οὐδὲν ἴσως θαυμαστόν· τὸ δὲ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ οὕτω σχηματιζομένην προιέναι, πολλὸς ὁ γέλως.

Τί γὰρ δήποτε εἰσέρχεται χρυσία φοροῦσα ἐνταῦθα, ἢ ὀφείλουσα εἰσελθεῖν, ἵνα ἀκούσῃ κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ χρυσίῳ μηδὲ μαρ-
25 γαριταῖς, μηδὲ ἱματισμῷ πολυτελεῖ; Τίνος οὖν ἔνεκεν εἰσέρχη, ὧ γύναι; Ἄρα ὡς μαχομένη τῷ Παύλῳ καὶ δεικνύουσα ὅτι κἂν μυριάκις ταῦτα λέγῃ, οὐκ ἐπιστρέφῃ; Ἄλλ' ὡς τοὺς διδασκάλους ἡμᾶς ἐλέγξαι βουλομένη μάτην ταῦτα διαλεγομένους; Εἶπε γὰρ μοι, ἐὰν τις Ἑλλήν καὶ ἄπιστος ἀκούσας ἀναγινωσκομένου τοῦ
30 χωρίου τούτου, ἔνθα ταῦτα λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, παρεγγυῶν ταῖς γυναῖξί, μήτε χρυσῷ, μήτε μαργαρίταις, μήτε ἱματισμῷ πολυτελεῖ κοσμεῖν ἑαυτάς, καὶ ἔχων γυναῖκα πιστήν, ἴδῃ ὅτι πολλὸν

καλλωπίσης τὴν ψυχὴ σου· διότι ἡ ψυχὴ εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀγωνίζεται ἐκεῖ καὶ ἀθλεῖται. «Ὅλη ἡ δόξα τῆς θυγάτερας τοῦ βασιλιᾶ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ στολισμό»⁴⁵, λέγει. Μ' αὐτὰ ντύσου· διότι ἀπαλλάσσεις τὸν ἑαυτὸ σου καὶ ἀπὸ μύρια ἄλλα κακά, καὶ τὸν ἄνδρα σου ἀπὸ τῆ μέριμνα καὶ τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τῆ φροντίδα. Τόσο πιὸ σεβαστὴ θὰ εἶσαι στὸν ἄνδρα σου, ὅταν δὲν χρειάζεσαι πολλά.

6. Πράγματι κάθε ἄνθρωπος συνηθίζει νὰ κάνῃ τὸν ἀδιάφορο πρὸς ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴν ἀνάγκη του· ὅταν ὅμως δῆ ὅτι δὲν τὸν χρειάζονται, ἀλλάσσει γνώμη καὶ τοὺς μεταχειρίζεται ὡς ἴσος πρὸς ἴσους. Ὅταν δῆ ὁ ἄνδρας, ὅτι δὲν τὸ χρειάζεσαι σὲ τίποτα, ὅτι περιφρονεῖς τὶς δωρεές του, κι' ἂν ἀκόμη εἶναι ὑπερβολικὰ ὑπερήφανος, τότε περισσότερο θὰ σὲ σεβασθῆ, παρὰ ὅταν εἶσαι ντυμένη μὲ τὰ χρυσᾶ· καὶ δὲν θὰ εἶσαι πιά δούλη του. Καθόσον ἀναγκαζόμαστε νὰ ὑποκύπτουμε σ' αὐτοὺς ποὺ χρειαζόμαστε· ἐὰν ὅμως ἀπομακρύνουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, δὲν θὰ εἶμαστε πιά ὑπόδικοι, ἀλλὰ θὰ ξέρῃ ὁ ἄνδρας ὅτι τοῦ δείχνουμε κάποια ὑπακοή ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν Θεό, καὶ ὄχι γι' αὐτὰ ποὺ μᾶς προσφέρει. Διότι τώρα, ἐπειδὴ τάχα μᾶς προσφέρει μεγάλα, ὅση τιμὴ κι' ἂν τοῦ ἀποδώσουμε, νομίζει ὅτι δὲν ἀμείφθηκε ἀρκετὰ· ἐνῶ τότε, κι' ἂν λίγη ἀπολαύση τιμῆ, θὰ μᾶς εὐγνωμονῆ. Δὲν θὰ σὲ κατηγορήσῃ, οὔτε θ' ἀναγκασθῆ ἐξ αἰτίας σου νὰ ἀπαιτῆ περισσότερα ἀπὸ ὅσα δικαιοῦται. Διότι τί εἶναι πιὸ παράλογο ἀπὸ τὸ νὰ κατασκευάζῃ κάποια χρυσᾶ γιὰ νὰ διασχίζῃ τὰ λουτρὰ καὶ τὶς ἀγορές; Ἀλλὰ ἴσως δὲν εἶναι τόσο παράδοξο τὸ νὰ διασχίζῃ τὰ λουτρὰ καὶ τὶς ἀγορές· τὸ νὰ διασχίζῃ ὅμως καὶ τὴν ἐκκλησίαν μίαν γυναῖκα ἔτσι στολισμένη, εἶναι πολὺ γελοῖο.

Γιὰ ποιὸ λόγο εἰσέρχεται ἐδῶ ντυμένη μὲ χρυσᾶ, αὐτὴ ποὺ ὀφείλει νὰ μπαίνει, γιὰ ν' ἀκούσῃ, ὅτι πρέπει οἱ γυναῖκες νὰ στολίζονται ὄχι μὲ χρυσὸ ἢ μαργαριτάρια, ἢ μὲ πολυτελῆ ἐνδύματα; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν μπαίνει, γυναῖκα; Μήπως γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Παῦλο καὶ νὰ δείξῃς ὅτι κι' ἂν μύριες φορές τὰ λέγῃ αὐτά, ἐσὺ δὲν ἀλλάζεις; ἢ μήπως θέλεις νὰ δείξῃς σ' ἐμᾶς τοὺς διδασκάλους ὅτι ἄδικα τὰ λέμε; Διότι πὲς μου, ἐὰν κάποιος εἰδωλολάτρης καὶ ἄπιστος ἄκουγε νὰ ἀναγινώσκειται αὐτὸ τὸ χωρίο, στὸ ὁποῖο λέγει αὐτὰ ὁ μακάριος Παῦλος, συμβουλεύοντας τὶς γυναῖκες νὰ μὴν στολίζονται μὲ χρυσᾶ ἢ μαργαριτάρια καὶ μὲ πολυτελῆ ἐνδύματα, καί, ἐνῶ ἔχει πιστὴ γυναῖκα, δῆ ὅτι ἀσχολεῖται πολὺ μὲ τὸν καλλωπισμὸ τῆς

ποιεῖται λόγον τοῦ καλλωπισμοῦ καὶ χρυσία περιτίθεται, ἵνα προέλθῃ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἄρα οὐκ ἐρεῖ πρὸς ἑαυτόν, ὁρῶν αὐτὴν ἐν τῷ κοιτωνίσκῳ ταῦτα περιτιθεμένην καὶ διατιθεῖσαν καλῶς, 'Τί μένει ἔνδον ἢ γυνὴ εἰς τὸν κοιτωνίσκον; τί βραδύνει; τί περιτίθεται τὰ 5 χρυσία; Ποῦ ἀπελθεῖν ἔχει; εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Διὰ τί; ἵνα ἀκούσῃ, «μὴ ἱματισμῶ πολυτελεῖ»; Οὐ γελάσεται; οὐκ ἀνακαγχάσει; οὐ χλεύην καὶ ἀπάτην εἶναι νομιεῖ τὰ ἡμέτερα;

Διὸ παρακαλῶ, τὰ χρυσία ταῖς πομπαῖς ἀφῶμεν, ταῖς σκηναῖς, ταῖς προθήκαις ταῖς ἐπὶ τῶν ἐργαστηρίων· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ 10 εἰκῶν μὴ τούτοις καλλωπιζέσθω· ἡ ἐλευθέρα τῇ ἐλευθερίᾳ κοσμεῖσθω· ἐλευθερία δὲ τὸ ἄτυφον, τὸ ἀκόμπαστον. Εἰ δὲ καὶ δόξης βούλει τῆς παρὰ ἀνθρώπων ἐπιτυχεῖν, οὕτως ἐπιτεύξῃ. Τὴν γὰρ ἀνδρὸς πλουτοῦντος οὕσαν γυναῖκα οὐχ οὕτω θαυμασόμεθα χρυσία φοροῦσαν καὶ σηρικὰ (τοῦτο γὰρ κοινὸν ἀπασῶν), ὡς ὅταν λιτὸν 15 ἱμάτιον καὶ ἀπλοῦν, καὶ ἐξ ἐρίου εἰργασμένον μόνον περικειμένη τυγχάνῃ· τοῦτο θαυμάσονται πάντες, τοῦτο κροτήσουσιν. Ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ τῷ κόσμῳ τῷ τῶν χρυσίων καὶ τῶν πολυτελῶν ἱματίων, πολλὰς ἔχει τὰς κοινωνούσας αὐτῇ· κἂν ταύτην ὑπερακοντίσῃ, ὑπὸ τῆς ἐτέρας ἠττᾶται· κἂν πάσας ὑπερβάλῃται, ὑπὸ τῆς 20 βασιλίδος αὐτῆς νικᾶται· ἐνταῦθα δὲ πάσας νικᾷ, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ βασιλέως γυναῖκα· μόνη γὰρ ἐν πλούτῳ πολλῷ τὰ τῶν πενήτων εἶλετο. Ὡστε, καὶ εἰ δόξης ἐρῶμεν, ἐνταῦθα μείζων ἢ δόξα. Οὐ πρὸς τὰς χήρας λέγω μόνον καὶ τὰς πλουσίας· ἐνταῦθα γὰρ δοκεῖ ἢ τῆς χηρείας ἀνάγκη τοῦτο ποιεῖν· ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ὑπάνδρους οὐ- 25 σας. Ἄλλ' οὐκ ἀρέσκω, φησί, τῷ ἀνδρὶ. Οὐ τῷ ἀνδρὶ βούλει ἀρέσκειν, ἀλλὰ τῷ πλήθει τῶν γυναικῶν τῶν πενιχρῶν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρέσκειν, ἀλλὰ κατατήκειν αὐτὰς καὶ ὀδυνᾶν καὶ τὴν πενίαν μείζονα ποιεῖν. Πόσα διὰ σὲ βλάσφημα φθέγγονται; Μὴ ἔστω, φησί, πενία· ὁ Θεὸς μισεῖ τοὺς πενομένους, ὁ Θεὸς οὐ φιλεῖ τοὺς ἐν 30 πενίᾳ.

Ὅτι γὰρ οὐ τῷ ἀνδρὶ βούλει ἀρέσκειν καὶ ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας καλλωπίζη, ἐξ ὧν αὐτὴ ποιεῖς τοῦτο δῆλον ἀπασι καθιστᾶς. Ὅταν γὰρ ὑπερβῆς τὸν οὐδὸν τοῦ θαλάμου, εὐθέως ἀπαντα ἀπο-

καὶ φορᾶ χρυσᾶ γιὰ νὰ πάη στὴν ἐκκλησία, ἄραγε δὲν θ' ἀναρωτηθῆ, βλέποντάς την μέσα στὴν κρεββατοκάμαρα τόσο πολὺ νὰ στολίζεται μ' αὐτὰ καὶ νὰ περιποιηῆται τὸν ἑαυτὸ της, 'Γιατί μένει μέσα στὴν κρεββατοκάμαρα τόσο χρόνο ἢ γυναιῖκα μου; γιατί ἀργοπορεῖ; γιατί φορᾶ τὰ χρυσᾶ; ποῦ πρόκειται νὰ πάη; στὴν ἐκκλησία; Γιατί; Γιὰ νὰ ἀκούση, «μὴν ντύνεσθε μὲ πολυτελεῖ ἐνδύματα»; Δὲν θὰ μᾶς περιγελάση; δὲν θὰ καγχάση; δὲν θὰ πιστέψη ὅτι ὅλα τὰ δικά μας εἶναι κοροϊδία καὶ ἀπάτη;

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, τὰ χρυσᾶ ἄς τὰ ἀφήσουμε γιὰ τὶς πομπές, τὰ θέατρα, τὶς βιτρίνες τῶν ἐργαστηρίων· ἐνῶ ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἄς μὴν καλλωπίζεται μ' αὐτά· ἡ ἐλεύθερη γυναιῖκα ἄς κοσμηθῆται μὲ τὴν ἐλευθερία· καὶ ἐλευθερία εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἀπλότητα. Ἀλλὰ ἐὰν θέλης νὰ κερδίσης καὶ τὴν ἀνθρώπινη δόξα, μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ τὴν ἐπιτύχης. Διότι τὴ γυναιῖκα ἐνὸς πλουσίου ἀνδρὸς δὲν θὰ τὴν θαυμάσουμε τόσο ἐπειδὴ φοράει χρυσᾶ καὶ μεταξωτὰ (διότι αὐτὸ εἶναι κοινὸ ὅλων τῶν γυναικῶν), ὅσο ἐπειδὴ φοράει ἓνα φθινὸ καὶ ἀπλὸ ἔνδυμα, κατασκευασμένο μόνο ἀπὸ μαλλί· αὐτὸ θὰ θαυμάσουν ὅλοι, αὐτὸ θὰ χειροκροτήσουν. Διότι σ' ἐκείνων τὴν τάξι πού φοροῦν χρυσᾶ καὶ πολυτελεῖ ἐνδύματα, ἔχει πολλές ἀνταγωνίστριες· κι' ἂν τὴν μιὰ τὴν ξεπεράση, ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ ξεπερασθῆ· κι' ἂν ὅλες τὶς ξεπεράση, θὰ νικηθῆ ἀπὸ τὴ βασίλισσά της. Ἐνῶ ἐδῶ τὶς ξεπερνᾶ ὅλες, κι' αὐτὴ τὴ βασίλισσα· διότι μόνο αὐτὴ, ἀνάμεσα στὶς πλούσιες γυναιῖκες, προτίμησε τὰ τῶν φτωχῶν. Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμη λαχταροῦμε τὴ δόξα, ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερη ἡ δόξα. Δὲν ἀπευθύνομαι μόνο στὶς χῆρες καὶ στὶς πλούσιες γυναιῖκες· διότι ἐδῶ φαίνεται ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς χηρείας τὸ κάνει αὐτό· ἀπευθύνομαι καὶ πρὸς τὶς παντρεμένες. Ἀλλά, λές, δὲν θὰ ἀρέσω στὸν ἄνδρα μου. Δὲν ἐπιδιώκεις νὰ ἀρέσης στὸν ἄνδρα σου, ἀλλὰ στὸ πλῆθος τῶν φτωχῶν γυναικῶν· ἢ μᾶλλον ὄχι νὰ ἀρέσης, ἀλλὰ νὰ τὶς κάνης νὰ ζηλέψουν καὶ νὰ πονέσουν καὶ νὰ κάνης μεγαλύτερη τὴ φτώχεια τους. Πόσα λόγια βλάσφημα λέγονται ἐξ αἰτίας σου; Ἄς μὴν ὑπάρχη φτώχεια, λέγει· ὁ Θεὸς μισεῖ τοὺς πονεμένους, ὁ Θεὸς δὲν ἀγαπᾶ τοὺς φτωχοὺς.

Πράγματι, ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεσαι νὰ ἀρέσης στὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ λόγου καλλωπίζεσαι, τὸ ἀποδεικνύεις ὀλοφάνερα μ' αὐτὸ πού κάνεις. Διότι, μὴν ἐπιστρέψης στὸ σπίτι σου,

τίθη, καὶ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ χρυσία, καὶ τοὺς μαργαρίτας· καὶ ἐπὶ τῆς οἰκίας μάλιστα οὐ φορεῖς. Εἰ δὲ ὅλως βούλει ἀρέσκειν τῷ ἀνδρὶ, ἔστι δι' ὧν ἀρέσκεῖς, δι' ἐπιεικείας, διὰ πραότητος, διὰ κοσμιότητος. Πίστευε γάρ μοι, γύναι, κἂν μυριαῖκις ἢ κατωφερῆς ὁ ἀνὴρ καὶ
 5 ἀκρατῆς, ταῦτα μᾶλλον αὐτὸν ἐφελκύσεται, ἐπιεικεία, κοσμιότης, τὸ ἄτυφον, τὸ ἀδάπανον, τὸ εὐτελές. Τὸν μὲν γὰρ ἀκόλαστον, κἂν μυρία τοιαῦτα ἐπινοῆς, οὐ καθέξεις· καὶ ἴσασιν ὅσαι τοιοῦτους ἐσχήκασιν ἄνδρας· ὡς γὰρ εἰ καλλωπίσης σαυτήν, ἐκεῖνος ἀκόλαστος ὧν πρὸς ἑτέραν ἄπεισι· τὸν δὲ σώφρονα καὶ κόσμιον οὐ
 10 τούτοις αἰρήσεις, ἀλλὰ τοῖς ἐναντίοις· ἐν τούτοις δὲ καὶ λυπεῖς, σαυτῇ δόξαν περιτιθεῖσα φιλοκόσμου. Εἰ γὰρ καὶ αἰδούμενος ὁ ἀνὴρ, καὶ τοῦτο ὡς σώφρων οὐ λέγει, ἀλλ' ἐνδοθεν καταγνώσεται σου· τοὺς δὲ φθόνους καὶ τὰς βασκανίας οὐ περιστελεῖται. Οὐ πᾶσαν ἡδονὴν ἐκβαλεῖς λοιπόν, φθόνον ἐγείρουσα κατὰ σαυτῆς;

15 7. Τάχα δυσχερῶς ἀκούετε τῶν λεγομένων καὶ ἀγανακτεῖτε λέγουσαι, ὅτι τοὺς ἄνδρας παροξύνει μᾶλλον κατὰ τῶν γυναικῶν. Οὐ τοὺς ἄνδρας παροξύνων ταῦτα λέγω, ἀλλὰ παρ' ὑμῶν βουλόμενος ἔκοντὶ ταῦτα γίνεσθαι, δι' ὑμᾶς, οὐ δι' ἐκείνους· οὐχ ἵνα ἐκείνους ἀπαλλάξω φθόνου, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ἀπαλλάξω φαντασίας βιωτικῆς.
 20 Βούλει φανῆναι καλῆ; Κἀγὼ τοῦτο βούλομαι, ἀλλὰ κάλλος ὃ ὁ Θεὸς ζητεῖ, κάλλος ὃ ἐπιθυμεῖ ὁ βασιλεύς. Τίνα βούλει σχεῖν ἐραστήν, τὸν Θεὸν ἢ ἀνθρώπους; Ἐὰν ἐκεῖνο ἦς τὸ κάλλος καλῆ, ὁ Θεὸς ἐπιθυμήσει τοῦ κάλλους σου· ἂν δὲ τοῦτο χωρὶς ἐκείνου, ἐκεῖνος μὲν σε βδελύζεται, ἔσονται δὲ σου ἐρασταὶ ἄνδρες μιαιοί· οὐ-
 25 δεῖς γὰρ ὑπάνδρου γυναικὸς ἐρῶν ἀγαθός. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κόσμου τοῦ ἐξωθεν λογίζου. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὁ κόσμος, ὃ τῆς ψυχῆς λέγω, τὸν Θεὸν ἐπισπᾶται, οὗτος δὲ πάλιν τοὺς μιαιοὺς ἄνδρας. Ὅρας ὅτι ὑμῶν κήδομαι, ὅτι ὑμῶν φροντίζω, ἵνα καλαὶ ἦτε, ὄντως

ἀμέσως τὰ βγάζεις ὅλα, καὶ τὰ ἐνδύματα τὰ πολυτελῆ καὶ τὰ χρυσαφικὰ καὶ τὰ μαργαριτάρια· καὶ κυρίως δὲν τὰ φορᾶς ὅταν εἶσαι στὸ σπίτι. Ἄλλά, ἐὰν θέλῃς ἐξ ὀλοκλήρου ν' ἀρέσῃς στὸν ἄνδρα σου, ὑπάρχουν τρόποι μὲ τοὺς ὁποίους μπορεῖς ν' ἀρέσῃς, μὲ τὴν ἐπιείκεια, τὴν πραότητα, τὴν ἀπλότητα. Διότι πίστεψέ με σὲ παρακαλῶ, γυναῖκα, κι' ἂν ἀκόμη μύριες φορές ὁ ἄνδρας σου εἶναι ἄτιμος καὶ ἀκρατής, αὐτὰ πρὸ πάντων θὰ τὸν προσελκύσουν, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ἀπλότης, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ οἰκονομία, ἡ εὐγένεια. Καθόσον τὸν ἀκόλαστο δὲν θὰ τὸν προσελκύσῃς κι' ἂν μύρια τέτοια ἐπινοῆς· καὶ τὸ γνωρίζουν αὐτὸ ὅσες εἶχαν τέτοιους ἄνδρες· διότι, ὅσο κι' ἂν καλλωπίζεσαι, ἐκεῖνος ἐὰν εἶναι ἀκόλαστος, θὰ πηγαῖνῃ σὲ ἄλλη γυναῖκα· ἐνῶ τὸν σῶφρονα καὶ τὸν καθαρὸ δὲν θὰ τὸν αἰχμαλωτίσῃς μ' αὐτὰ, ἀλλὰ μὲ τὰ ἀντίθετα· καὶ ἐπὶ πλέον θὰ τὸν στενοχωρῆς, διότι βλέπει ὅτι ἐπιζητεῖς μάταια πράγματα. Ἐὰν βέβαια ὁ ἄνδρας σου ἀπὸ σεβασμό, ἐπειδὴ εἶναι σῶφρων, δὲν σοῦ λέγει τίποτε, ὅμως στὴ συνείδησί του θὰ σὲ καταδικάσῃ· καὶ δὲν θὰ περιορίσῃ τοὺς φθόνους καὶ τὶς βασκανίες πού γεννᾷ ὁ καλλωπισμὸς. Δὲν θὰ ἀποκρούσῃς λοιπὸν τὴν ἡδονή, ἐφ' ὅσον διεγείρῃς τὸν φθόνον ἐναντίον σου;

7. Ἴσως μὲ δυσανασχέτησι τὰ ἀκοῦτε αὐτὰ, καὶ ἀγανακτεῖτε λέγοντας, ὅτι παροξύνει περισσότερο τοὺς ἄνδρες ἐναντίον τῶν γυναικῶν. Δὲν τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ νὰ παροξύνω τοὺς ἄνδρες, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω ἐσεῖς νὰ τὰ κάνετε αὐτὰ μὲ τὴ θέλησί σας, γιὰ σᾶς τὶς ἴδιες, καὶ ὄχι γιὰ ἐκείνους· ὄχι γιὰ νὰ ἀπαλλάξω ἐκείνους ἀπὸ τὸν φθόνον, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀπαλλάξω ἐσᾶς ἀπὸ τὶς κοσμικὲς ματαιότητες. Θέλεις νὰ φαίνεσαι ὡραία; Κι' ἐγὼ τὸ θέλω αὐτό, ἀλλὰ ὁμορφιὰ πού τὴν θέλει ὁ Θεός, ὁμορφιὰ πού τὴν ἐπιθυμεῖ ὁ βασιλιάς. Ποιὸν θέλεις νὰ ἔχῃς ἐραστή, τὸν Θεὸ ἢ τοὺς ἀνθρώπους; Ἐὰν θὰ εἶσαι ὡραία ὡς πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλλος, ὁ Θεὸς θὰ ἐπιθυμήσῃ τὸ κάλλος σου· ἐὰν ὅμως εἶσαι κοσμικὰ ὁμορφη χωρὶς ἐκεῖνο τὸ κάλλος, ἐκεῖνος θὰ σὲ σιχαθῆ, καὶ θὰ γίνουν ἐραστὲς σου ἄνδρες μιαιοί· διότι κανεὶς ἄνδρας δὲν εἶναι ἀγαθὸς πού ἐπιθυμεῖ ἑγγαμῆ γυναῖκα. Αὐτὸ νὰ σκέφτεσαι καὶ γιὰ τὸν ἐξωτερικὸ σου στολισμό. Καθόσον ἐκεῖνος ὁ στολισμὸς, δηλαδὴ ὁ στολισμὸς τῆς ψυχῆς, προσελκύει τὸν Θεό· ἐνῶ αὐτὸς τοὺς μιαιοὺς ἄνδρες. Βλέπεις ὅτι γιὰ σᾶς φροντίζω, ὅτι γιὰ σᾶς ἐνδιαφέρομαι, γιὰ νὰ εἴστε ὡραῖες, πραγματικὰ ὡραῖες,

καλαί, ὄντως ἐπίδοξοι, ἵνα ἀντὶ ἀνδρῶν μιαρῶν τὸν ἀπάντων Δε-
σπότην Θεὸν ἔχητε ἐραστήν; Ἡ δὲ ἐκεῖνον ἔχουσα ἐραστήν, τί-
ἔσται ὁμοία; μετὰ ἀγγέλων χορεύει. Εἰ γὰρ παρὰ βασιλέως φιλου-
μένη τις ὑπὲρ πάντας μακαρίζεται, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλουμένη φι-
5 λίαν πολλήν, τίνος ἔσται ἀξία; Κἂν τὴν οἰκουμένην ἀντιστήσης, οὐ-
δὲν τοῦ κάλλους ἐκείνου ἄξιον.

Τοῦτο τοίνυν ἀσκήσωμεν τὸ κάλλος, τούτῳ κοσμώμεθα τῷ
κόσμῳ, ἵνα εἰς τοὺς οὐρανοὺς χωρήσωμεν, εἰς τὰς παστάδας τὰς
πνευματικὰς, εἰς τὸν νυμφῶνα τὸν ἀκήρατον. Τοῦτο μὲν γὰρ τὸ
10 κάλλος ὑπὸ πάντων ἀλίσκεται, καὶ ὅταν παραμείνῃ καλῶς καὶ
μῆτε νόσος ἐνοχλήσῃ μῆτε φροντίς, ὅπερ ἀδύνατον, οὐ παραμένει
εἴκοσιν ἔτη· ἐκεῖνο δὲ ἀεὶ ἀνθεῖ, ἀεὶ ἀκμάζει· οὐκ ἔστιν ἐκεῖ δεῖσαι
μεταβολήν, οὐ γῆρας ἐπελθὸν ρυτίδα ἤγαγεν, οὐ νόσος κατασκήψα-
σα ἐμάρανεν, οὐκ ἀθυμίας φροντίς ἐλυμήνατο, ἀλλὰ πάντων τού-
15 των ἔστιν ἀνώτερον. Τοῦτο δὲ πρὶν ἢ φανῆναι, ἀπέστη, καὶ φανὲν
οὐκ ἔχει πολλοὺς τοὺς θαυμαστάς. Οἱ μὲν γὰρ κόσμιοι οὐ θαυμά-
ζουσι. Μὴ τοίνυν τοῦτο ἀσκῶμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο· ἐκείνου ἐχώμεθα,
ἵνα μετὰ λαμπάδων φαιδρῶν ἀπέλθωμεν εἰς τὸν νυμφῶνα. Οὐ γὰρ
ταῖς παρθένοις τοῦτο ἐπήγγελλται μόνον, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς ταῖς παρ-
20 θένοις· ἐπεὶ, εἰ παρθένων ἦν ἀπλῶς τοῦτο, οὐκ ἂν αἱ πέντε ἀπε-
κλείσθησαν. Πασῶν τοίνυν ἔστι τοῦτο ὅσαι τὴν ψυχὴν εἰσι παρθέ-
νοι, ὅσαι τῶν νοημάτων τῶν βιωτικῶν εἰσιν ἀπηλλαγμένοι· φθεί-
ρουσι γὰρ τὰς ψυχὰς τὰ νοήματα ταῦτα. Ἐὰν τοίνυν ἀκέραιοι μέ-
νωμεν, ἀπελευσόμεθα ἐκεῖ καὶ δεχθησόμεθα.

25 «Ἡρμოსάμην γὰρ ὑμᾶς», φησὶν, «ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν
παραστήσαι τῷ Χριστῷ». Ταῦτα οὐ πρὸς τὰς παρθένας εἶπεν,
ἀλλὰ πρὸς τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας ἀπάσης. Ἡ γὰρ ἀφθορος
ψυχὴ παρθένος ἔστί, κἂν ἄνδρα ἔχη· παρθένος ἔστί τὴν ὄντως
παρθενίαν, τὴν θαυμαστήν· αὕτη γὰρ ἢ τοῦ σώματος ἐκείνης ἔστιν
30 ἐπακολούθημα καὶ σκιά, ἢ δὲ ἀληθῆς παρθενία ἐκείνη ἔστί. Ταύ-
την ἀσκῶμεν, καὶ οὕτω δυνησόμεθα μετὰ φαιδροῦ προσώπου τὸν

ἀληθινὰ νὰ ἐπιδώκετε τῇ δόξᾳ, γιὰ νὰ ἔχετε ἐραστή τὸν Δεσπότη τῶν ὄλων, τὸν Θεό, καὶ ὄχι τοὺς μιαροὺς ἄνδρες; Καὶ αὐτὴ ποὺ ἔχει τὸν Θεὸ ἐραστή, μὲ ποιόν θὰ μοιάζῃ; Αὐτὴ χορεῦει μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους. Διότι, ἐὰν κάποια ἀγαπᾶται ἀπὸ τὸν βασιλιᾶ, αὐτὴ περισσότερο ἀπ' ὄλους καλοτυχίζεται· ποιὸς θὰ μποροῦσε νὰ παραβληθῇ μ' αὐτήν, ποὺ ἀπὸ τὸν Θεὸ ἔχει ἀγαπηθῇ μὲ πολλὴ ἀγάπη; Κι' ἂν ἀντιπαραθέσῃ τὴν οἰκουμένην, τίποτε δὲν ἀξίζει μπροστὰ στὸ κάλλος ἐκεῖνο.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ κάλλος ἃς ἐπιδιώξουμε· μ' αὐτὸν τὸν στολισμὸ ἃς στολισθοῦμε, γιὰ νὰ πᾶμε στοὺς οὐρανοὺς, στοὺς νυμφικοὺς θαλάμους τοὺς πνευματικοὺς, στὸν νυμφῶνα τὸν ἀμόλυντο. Διότι αὐτὸ τὸ κάλλος ἀπὸ ὄλους ἀποκτᾶται, καὶ ὅταν διατηρηθῇ καλὰ καὶ δὲν τὸ ἐνοχλήσῃ οὔτε ἡ ἀρρώστια, οὔτε ἡ ἀνησυχία, πρᾶγμα ἀδύνατο, δὲν διατηρεῖται εἴκοσι ἔτη· ἐνῶ ἐκεῖνο πάντα ἀνθεῖ, πάντα ἀκμάζει· δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ φόβος γιὰ μεταβολή, οὔτε τὰ γηρατειὰ μὲ τὸν ἐρχομὸ τους τὸ ρυτίδωσαν, οὔτε ἡ ἀσθένεια ποὺ ἐνέσκηψε τὸ ἐμάρανε, οὔτε ἡ λύπη τὸ ἐφθειρε, ἀλλ' εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα αὐτά. Ἐνῶ τὸ σωματικὸ κάλλος πρὶν ἀκόμη φανῆ, ἀπομακρύνθηκε, καὶ ὅταν ὑπάρχῃ δὲν ἔχει πολλοὺς θαυμαστὲς. Διότι οἱ φρόνιμοι δὲν τὸ θαυμάζουν, κι' αὐτοὶ ποὺ τὸ θαυμάζουν, τὸ θαυμάζουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀκολασίας. Ἄς μὴν ἐπιδιώκουμε λοιπὸν αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ κάλλος· ἐκεῖνο ἃς κρατήσουμε, γιὰ νὰ πᾶμε στὸν νυμφῶνα μὲ λαμπρὲς λαμπάδες. Καθόσον δὲν τὸ ὑποσχέθηκε αὐτὸ μόνο στὶς ἄγαμες, ἀλλὰ στὶς ἀγνὲς ψυχές· διότι, ἐὰν αὐτὸ ἦταν μόνο γιὰ τὶς παρθένας, δὲν θὰ εἶχαν ἀποκλεισθῇ οἱ πέντε παρθένας. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἔχουν ὅλες ὁσες ἔχουν ἀγνή ψυχὴ, ὁσες εἶναι ἀπαλλαγμένες ἀπὸ τὶς βιωτικὲς μέριμνες· διότι αὐτὲς οἱ φροντίδες διαφθείρουν τὶς ψυχές. Ἐὰν λοιπὸν μένουμε ἀκέραιοι, θὰ πᾶμε ἐκεῖ καὶ θὰ γίνουμε δεκτοί.

Λέγει, «σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα, τὸν Χριστό, γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω σὰν ἀγνή παρθένο σ' αὐτόν»⁴⁶. Αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε στὶς ἄγαμες, ἀλλὰ σὲ ὄλο τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας. Καθόσον ἡ ἀγνή ὡς πρὸς τὴν ψυχὴ γυναῖκα εἶναι παρθένο, ἔστω κι' ἂν ἔχη ἄνδρα· εἶναι παρθένο καὶ ἄξια θαυμασμοῦ, διότι ἔχει τὴν πραγματικὴ παρθενία· διότι αὐτὴ εἶναι τὸ ἐπακόλουθο καὶ ἡ σκιά ἐκείνης, καὶ ἐκείνη εἶναι ἡ ἀληθινὴ παρθενία. Αὐτὴν ἃς ἐνδυθοῦμε, καὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ δοῦμε τὸν νυμφίον μὲ χαρούμενο πρόσωπο, νὰ εἰσέλ-

νυμφίον ἰδεῖν, μετὰ παιδρῶν εἰσελθεῖν τῶν λαμπάδων, ἐὰν τὸ
 ἔλαιον ἡμᾶς μὴ ἐπιλίπη, ἐὰν τὰ χρυσία χωνεύσασαι ἔλαιον ἐργα-
 σώμεθα τοιοῦτον, ὃ ποιεῖ παιδρὰς τὰς λαμπάδας· τὸ δὲ ἔλαιον
 ἐκεῖνό ἐστιν ἡ φιλανθρωπία. Ἐὰν ἑτέροις μεταδῶμεν τὰ ὄντα, ἐὰν
 5 ἔλαιον αὐτὰ ἐργασώμεθα, τότε ἡμῶν προστήσεται, καὶ οὐκ ἐροῦ-
 μεν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, «δότε ἡμῖν ἔλαιον ὅτι σβέννυνται ἡμῶν αἱ
 λαμπάδες», οὐδὲ ἑτέρων δεηθῆσόμεθα, οὐδὲ ἀπελθοῦσαι πρὸς
 τοὺς πωλοῦντας, ἀποκλεισθῆσόμεθα, οὐδὲ ἄκουσόμεθα τῆς φωνῆς
 ἐκείνης τῆς φοβερᾶς καὶ φρικτῆς, κρούουσαι τὰς θύρας· «οὐκ οἶδα
 10 ὑμᾶς», ἀλλ' ἐπιγνώσεται ἡμᾶς καὶ συνεισελευσόμεθα τῷ νυμφίῳ
 καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν νυμφῶνα τὸν πνευματικόν, μυρίων ἀπο-
 λαύσομεν τῶν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα οὕτω παιδρὸς ὁ νυμφῶν,
 οὕτω λαμπραὶ αἱ παστάδες, ὡς μηδένα κορέννυσθαι προσέχοντα,
 πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖ; Θάλαμός ἐστιν ὁ οὐρανὸς καὶ τοῦ οὐρανοῦ ὁ
 15 νυμφῶν βελτίων· ἐκεῖ εἰσελευσόμεθα. Εἰ δὲ ὁ νυμφῶν οὕτω κα-
 λός, τίς ἄρα ἄρα ἔσται ὁ νυμφίος;

Καὶ τί λέγω τὰ χρυσία ἀποθέμεναι μεταδῶμεν τοῖς δεομέ-
 νοις; Εἰ γὰρ καὶ ἑαυτὰς πωλεῖν ἐχρῆν, εἰ γὰρ ἀντ' ἐλευθέρων γενέ-
 σθαι δούλας, ὥστε δυνηθῆναι μετ' ἐκείνου εἶναι τοῦ νυμφίου, τοῦ
 20 κάλλους ἀπολαύειν ἐκείνου, μόνον ὄρᾶν εἰς τὸ πρόσωπον ἐκείνου,
 οὐκ ἐχρῆν μετὰ προθυμίας ἅπαντα καταδέξασθαι; Καὶ βασιλέα μὲν
 τὸν ἐπὶ γῆς ἵνα μόνον ἴδωμεν, πολλάκις ὑπὲρ τοῦ ἰδεῖν αὐτὸν καὶ τὰ
 ἐν χερσὶ ρίπτομεν καὶ ἀναγκαῖα ὄντα, ὑπὲρ δὲ τοῦ βασιλέα καὶ νυμ-
 φίον ἐν οὐρανοῖς ἀμφοτέρα ὄντα, ὥστε μὴ μόνον καταξιοθῆναι
 25 ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ προηγεῖσθαι αὐτοῦ μετὰ λαμπάδων καὶ ἐγγὺς αὐτοῦ
 εἶναι καὶ διαπαντὸς εἶναι μετ' αὐτοῦ, τί οὐκ ἔδει ποιεῖν; τί δὲ οὐ
 πράττειν; τί δὲ οὐχ ὑπομένειν;

Διό, παρακαλῶ, λάβωμέν τινα πόθον ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν,
 ποθήσωμεν ἐκεῖνον τὸν νυμφίον, ὧμεν παρθένοι τὴν ἀληθῆ παρθε-
 30 νίαν· τὴν γὰρ τῆς ψυχῆς παρθενίαν ἐπιζητεῖ ὁ Δεσπότης. Μετὰ ταύ-
 τῆς εἰσέλθωμεν εἰς τὸν οὐρανόν, μὴ ἔχοντες σπιλον ἢ ρυτίδα ἢ τι
 τῶν τοιούτων, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐπιτύχω-
 μεν, ὧν γένοιτο πάντα ἡμᾶς μετασχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία.

47. Ματθ. 25,8.

48. Ματθ. 25,12.

θουμε στὸν νυμφῶνα μὲ λαμπρὲς λαμπάδες, ἐὰν δὲν μᾶς λείψη τὸ λάδι, ἐὰν, ἀφοῦ λειώσουμε τὰ χρυσᾶ, ἀποκτήσουμε αὐτὸ τὸ λάδι, ποὺ κάνει φαιδρὲς τὶς λαμπάδες· καὶ αὐτὸ τὸ λάδι εἶναι ἡ φιλανθρωπία· ἐὰν δώσουμε μέρος τῶν ὑπαρχόντων μας στοὺς ἄλλους, ἐὰν αὐτὰ τὰ κάνουμε ἔλαιο, τότε θὰ μᾶς δεχθῆ, καὶ δὲν θὰ ποῦμε κατ' ἐκεῖνον τὸ καιρὸ ποὺ ἔρχεται, «δῶστε μας λάδι, διότι σβήνουν οἱ λαμπάδες μας»⁴⁷, οὔτε τοὺς ἄλλους θὰ παρακαλέσουμε, οὔτε θὰ ἀποκλεισθοῦμε, ἀπερχόμενοι τότε πρὸς τοὺς πωλητὲς αὐτοῦ, οὔτε θ' ἀκούσουμε τὴ φοβερὴ καὶ φρικτὴ ἐκείνη φωνή, χτυπώντας τὶς πόρτες, «δὲν σᾶς γνωρίζω»⁴⁸. ἀλλὰ θὰ μᾶς ἀναγνωρίση καὶ θὰ εἰσέλθουμε μαζὶ μὲ τὸν νυμφίον καὶ ἀφοῦ εἰσέλθουμε στὸν νυμφῶνα τὸν πνευματικόν, θ' ἀπολαύσουμε μύρια ἀγαθὰ. Διότι, ἐὰν ἐδῶ ὁ νυμφῶνας εἶναι τόσο λαμπρός, ἐὰν ἐδῶ εἶναι τόσο λαμπροὶ ὁ νυμφικὸὶ θάλαμοι, ὥστε νὰ μὴν τὸν χορταίνει κανεὶς βλέποντάς τον, πόσο περισσότερο θὰ εἶναι ἐκεῖ; Θάλαμος εἶναι ὁ οὐρανὸς καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ πολὺ πιὸ ὁμορφος εἶναι ὁ νυμφῶνας· ἐκεῖ θὰ εἰσέλθουμε. Κι' ἂν ὁ νυμφῶνας εἶναι τόσο ὠραῖος, πόσο ἄραγε θὰ εἶναι ὁ νυμφίος;

Καὶ τί λέγω, ἀφοῦ ἀποβάλλουμε τὰ χρυσᾶ νὰ τὰ δώσουμε σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔχουν ἀνάγκη; Διότι, καὶ ἐὰν χρειαζόταν νὰ πουληθῆτε, ἢ νὰ γίνετε σκλάβες ἀπὸ ἐλεύθερες, γιὰ νὰ μπορέσετε νὰ εἴστε μ' ἐκεῖνον τὸν νυμφίον, νὰ ἀπολαμβάνετε τὸ κάλλος του, νὰ βλέπετε μόνο τὸ πρόσωπό του, δὲν ἔπρεπε μὲ προθυμία ὅλα νὰ τὰ δεχθῆτε; Καὶ γιὰ νὰ δοῦμε μόνο τὸν ἐπίγειον βασιλιᾶ, πολλές φορές προκειμένου νὰ τὸν δοῦμε, πετοῦμε καὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουμε στὰ χέρια μας, ἂν καὶ εἶναι ἀναγκαῖα· πρὸς χάριν ὁμοῦ τοῦ βασιλιᾶ καὶ νυμφίου, ποὺ καὶ τὰ δύο ὑπάρχουν στοὺς οὐρανοὺς, ὥστε ὄχι μόνο νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ τὸν δοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ βαδίζουμε μπροστὰ του μὲ λαμπάδες καὶ νὰ εἴμαστε δίπλα του, τί δὲν ἔπρεπε νὰ κάνουμε; τί νὰ μὴν κάνουμε; τί νὰ μὴν ὑπομένουμε;

Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἄς ποθήσουμε ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, ἄς ποθήσουμε ἐκεῖνον τὸν νυμφίον, ἄς εἴμαστε παρθένοι ὡς πρὸς τὴν ἀληθινὴν παρθενία· διότι ὁ Δεσπότης ἐπιζητεῖ τὴν παρθενία τῆς ψυχῆς. Μ' αὐτὴν ἄς εἰσέλθουμε στὸν οὐρανόν, χωρὶς κηλίδα ἢ ρυτίδα ἢ κατὶ ἄλλο ἀπὸ αὐτά, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ, στὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ πάρουμε μέρος, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ'

(Εβρ. 11,4-10)

«Οὐπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστησε πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι· καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως, ἣτις ἡμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται· Ὑιέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει·
5 μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται·. Εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. Τί γάρ ἐστιν υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατήρ;».

1. Ἔστιν εἶδη παρακλήσεως δύο, ἐναντία ἀλλήλοις εἶναι δοκοῦντα, πολλὴν δὲ ἑαυτοῖς συνεισφέροντα τὴν ἰσχύ· ἄπερ ἀμφοτέρω
10 ἑνταῦθα τέθεικε. Τὸ μὲν γὰρ ἐστιν, ὅταν πολλὰ λέγωμεν πεπονθέναι τινάς· ἢ γὰρ ψυχὴ διαναπαύεται, ὅταν ἔχη τῶν οἰκείων παθῶν μάρτυρας πολλούς· ὅπερ ἀνωτέρω ἔθηκεν εἰπών, «ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἀθλησιν ὑπομείνατε παθημάτων»· τὸ δὲ, ὅταν λέγωμεν, ὅτι οὐ μέγα τι πέπονθας· ἐπιστρεφόμεθα γὰρ τῷ λόγῳ καὶ διανιστάμεθα καὶ πάντα
15 πρὸς τὸ παθεῖν γινόμεθα προθυμότεροι. Καὶ τὸ μὲν τετραχωμένην τὴν ψυχὴν διαναπαύει καὶ ἀναπνεῖν ποιεῖ, τὸ δὲ ραθυμοῦσαν αὐτὴν καὶ ὑπτίαν γενομένην ἐπιστρέφει καὶ τοῦ φρονήματος κατασπᾷ.

Ἴνα τοίνυν μὴ ἐξ ἐκείνης τῆς μαρτυρίας φρόνημα αὐτοῖς
20 τεχθῆ, ὄρα τί ποιεῖ· «οὐπω», φησί, «μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι» καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως. Καὶ οὐκ εὐθέως ἐπήγαγε τὰ ἐξῆς, ἀλλὰ δείξας αὐτοῖς πάντας

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ'

(Εβρ. 12, 4-10)

«Δέν ἀντισταθήκατε ἀκόμη μέχρις αἵματος στὸν ἀγῶνα σας κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ λησμονήσατε τὴ νοθεσία πού σᾶς ἀπευθύνει ὁ Θεός, μιλώντας σας σὰν παιδιὰ του· παιδί μου, μὴν παραμελῆς τὴν παιδαγωγία τοῦ Κυρίου καὶ μὴ χάνης τὸ θάρρος σου ὅταν ἐλέγχῃσαι ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἐκεῖνον πού ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδαγωγεῖ, καὶ μαστιγώνει κάθε παιδί του πού τὸ ἀποδέχεται. Ἐὰν δέχεσθε μὲ ὑπομονή τὴν παιδαγωγία, ὁ Θεὸς συμπεριφέρεται σὲ σᾶς σὰν παιδιὰ του. Διότι ποιὸς υἱὸς εἶναι ἐκεῖνος, πού δέν τὸν παιδαγωγεῖ ὁ πατέρας του;».

1. Ὑπάρχουν δύο εἶδη παρακλήσεως, πού, ἐνῶ φαίνονται ἀντίθετα μεταξὺ τους, ὁμως πολὺ ἐνισχύουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, τὰ ὅποια καὶ τὰ δύο τὰ ἔχει ἀναφέρει ἐδῶ. Τὸ ἓνα δηλαδὴ εἶναι, ὅταν λέμε ὅτι μερικοὶ ἔχουν πάθει πολλά· διότι ἡ ψυχὴ ἐπαναπαύεται, ὅταν ἔχη πολλοὺς μάρτυρες τῶν παθημάτων της, πρῶμα πού προηγουμένως ἔκανε ὅταν εἶπε, «θυμηθῆτε τίς πρῶτες ἡμέρες κατὰ τίς ὁποῖες φωτισθήκατε καὶ ὑπομείνατε πολλὴ ἄθλησι καὶ ἀγῶνα παθημάτων καὶ διωγμῶν» καὶ τὸ ἄλλο, ὅταν λέμε, ὅτι 'δέν ἔχεις πάθει κάτι μεγάλο'· διότι μὲ τὸν λόγο αὐτὸ βρίσκομε τὸν ἑαυτὸ μας καὶ διεγειρόμαστε, ὥστε μὲ μεγαλύτερη προθυμία νὰ τὰ ὑπομένουμε ὅλα. Καὶ τὸ ἓνα τὴν ταλαιπωρημένη ψυχὴ τὴν ξεκουράζει καὶ τὴν κάνει ν' ἀναπνέη, ἐνῶ τὸ ἄλλο τὴν ψυχὴ πού ἔγινε ράθυμη καὶ ὀκνηρὴ τὴν ἐνισχύει καὶ ὑποστέλλει τὸ ὑψηλὸ φρόνημα.

Γιὰ νὰ μὴ τοὺς γεννηθῆ λοιπὸν ὑπερηφάνεια ἀπὸ ἐκείνη τὴ μαρτυρία, πρόσεχε τί κάνει· «δέν ἀντισταθήκατε», λέγει, «ἀκόμη στὴν ἁμαρτία, ἀγωνιζόμενοι μέχρις αἵματος», καὶ ξεχάσατε τὴ νοθεσία. Καὶ δέν παρουσίασε ἀμέσως τὰ κατάλληλα ἐπιχειρήματα,

τοὺς μέχρις αἵματος στάντας, εἶτα ἐπαγαγὼν τὸ καύχημα τοῦ Χριστοῦ τὰ παθήματα, τότε εὐκόλως κατέδραμε. Τοῦτο καὶ Κορινθίοις γράφων λέγει· «πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος»· τουτέστι, μικρός. Ἰκανὸν γὰρ τοῦτο διαναστῆσαι καὶ ἀνορθῶσαι
 5 ψυχὴν, ὅταν ἐννοήσῃ, ὅτι οὐ πρὸς τὸ πᾶν ἀνῆλθε, καὶ πείσῃ ἑαυτὴν ἀπὸ τῶν προλαβόντων. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὕτω θάνατον ὑπέστητε, μέχρι χρημάτων ὑμῖν ἢ ζημίας, μέχρι δόξης, μέχρι τοῦ ἐλαύνεσθαι· ὁ μέντοι Χριστὸς ὑπὲρ ὑμῶν τὸ αἷμα ἐξέχεεν, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν· αὐτὸς μέχρι θανάτου ἠγωνίσασατο περὶ τῆς ἀλη-
 10 θείας, πολεμῶν ὑπὲρ ὑμῶν· ὑμεῖς δὲ οὐδέπω εἰς κινδύνους ἐπέβητε θάνατον ἀπειλοῦντας.

«Καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως»· τουτέστι, καὶ παρήκατε τὰς χεῖρας, ἐξελύθητε. «Οὕτω», φησί, «μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι». Ἐνταῦθα δείκνυσι
 15 καὶ τὴν ἁμαρτίαν σφόδρα πνέουσιν καὶ αὐτὴν ὀπλιζομένην· τὸ γὰρ, «ἀντικατέστητε», πρὸς τοὺς ἐστῶτας εἴρηται. «Ἦτις ὑμῖν», φησὶν, «ὡς υἱοῖς διαλέγεται, Ὑιέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος». Ἐποίησατο ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν παράκλησιν· ἐκ περιουσίας καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λόγων ἐπάγει,
 20 ἀπὸ τῆς μαρτυρίας ταύτης· «μὴ ἐκλύου», φησὶν, «ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος». Ἄρα τοῦ Θεοῦ ταῦτά ἐστι. Καὶ τοῦτο δὲ εἰς παράκλησιν οὐ μικρόν, ὅταν μάθωμεν, ὅτι τοῦ Θεοῦ ἔργον ἐστὶ τὸ τοιαῦτα δυνηθῆναι, ἐκείνου συγχωροῦντος· καθάπερ καὶ Παῦλός φησιν· «ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἰρηκέ μοι, ἄρκει
 25 σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Ὡστε ἐκεῖνός ἐστιν ὁ συγχωρῶν.

«Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται». Οὐκ ἔχεις, φησὶν, εἰπεῖν ὅτι ἐστὶ τις ὀίκαιος θλίψεως χωρὶς· κἂν γὰρ οὕτω φαίνεται, ἀλλ' οὐκ ἴσμεν ἡμεῖς τὰς ἄλλας
 30 θλίψεις· ὥστε πάντα δίκαιον ἀνάγκη διὰ θλίψεως ἐλθεῖν. Ἀπόφα-

1. Α' Κορ. 10,13.

2. Β' Κορ. 12,8-9.

3. Παρμ. 3,12.

ἀλλ', ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε ὄλους ἐκείνους πού ἔμειναν σταθεροὶ μέχρι αἵματος, ἔπειτα, ἀφοῦ πρόσθεσε τὸ καύχημα τοῦ Χριστοῦ τὰ παθήματα, τότε εὐκόλα τοὺς κατηγόρησε. Αὐτὸ καὶ στοὺς Κορινθίους γράφοντας λέγει· «πειρασμὸς δὲν σᾶς κατέλαβε ἄλλος, παρὰ μόνο ἀνάλογος πρὸς τὶς ἀνθρώπινες δυνάμεις»¹. δηλαδή μικρὸς· καθόσον εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ νὰ συγκινήσῃ καὶ ν' ἀνορθώσῃ τὴν ψυχὴν, ὅταν κατανοήσῃ, ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμα δοκιμασίαι πού δὲν τὶς ὑπέφερε, καὶ πείσῃ τὸν ἑαυτὸ τῆς ἀπὸ ἐκείνους πού τὶς δέχθηκαν προηγουμένως. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. Ἄκόμα δὲν θανατωθήκατε, ἢ ζημιὰ σας φθάνει μέχρι τὰ χρήματα, μέχρι τὴ δόξα, μέχρι τὴν καταδίωξι· ὁ Χριστὸς γιὰ σᾶς ἔχυσε τὸ αἷμα του, ἐνῶ ἐσεῖς οὔτε γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς σας· αὐτὸς μέχρι θανάτου ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν ἀλήθεια, μαχώμενος γιὰ σᾶς· ἐνῶ ἐσεῖς ποτὲ δὲν θέσατε τὴν ὑπαρξί σας σὲ κινδύνους πού ἀπειλοῦν μὲ θάνατο.

«Καὶ λησμονήσατε τὴ νουθεσίαν» δηλαδή, κατεβάσατε τὰ χέρια καὶ παραλύσατε. «Δὲν ἀντισταθήκατε», λέγει, «στὴν ἁμαρτία ἀγωνιζόμενοι μέχρι αἵματος». Ἐδῶ δείχνει ὅτι καὶ ἡ ἐπίθεσις τῆς ἁμαρτίας εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ ὀπλισμένη· διότι τό, «ἀντισταθήκατε», ἔχει λεχθῆ γι' αὐτοὺς πού συνεχίζουν τὸν ἀγῶνα τους. «Ἐεχάσατε», λέγει, «τὴ νουθεσία τοῦ Θεοῦ, ὅταν σᾶς μιλάῃ σὰν παιδιὰ του· 'παιδί μου μὴν παραμελῆς τὴν διαπαιδαγώγησι τοῦ Κυρίου, καὶ μὴν ἀποθαρρύνεσαι, ὅταν ἐλέγχεσαι ἀπὸ τὸν Κύριον». Τοὺς παρηγόρησε μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα· προσθέτει καὶ τὴν σὲ βαθμὸ μεγάλο παρηγοριὰ ἀπὸ τοὺς λόγους, ἀπὸ τὴ μαρτυρία αὐτῆ· «μὴν ἀποθαρρύνεσαι», λέγει, «ὅταν ἐλέγχεσαι ἀπὸ τὸν Κύριον». Ἐπομένως τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτά. Καὶ αὐτὸ εἶναι σὲ θέσι νὰ προσφέρῃ μεγάλη παρηγοριὰ, ὅταν μαθαίνουμε ὅτι οἱ θλίψεις εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος τὶς ἐπιτρέπει· ὅπως καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «γιὰ τὸν πειρασμὸ αὐτὸ τρεῖς φορές παρακάλεσα τὸν Κύριον νὰ μοῦ τὸν ἀπομακρύνῃ καὶ μοῦ εἶπε ὁ Κύριος· σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις μου· διότι ἡ δύναμίς μου ἀποδεικνύεται τέλεια ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύναμος»². Ὡστε ἐκεῖνος εἶναι πού τὰ ἐπιτρέπει.

«Διότι ὅποιον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδαγωγεῖ, καὶ μαστιγώνει κάθε παιδί του πού τὸ ἀποδέχεται ὡς δικό του»³. Δὲν μπορεῖς, λέγει, νὰ πῆς ὅτι ὑπάρχει κάποιος δίκαιος χωρὶς θλίψι· διότι, κι' ἂν ἔτσι φαίνεται, ὁμως δὲν γνωρίζουμε ἐμεῖς τὶς ἄλλες θλίψεις· ὥστε

σις γάρ ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἡ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ὁδὸς ἀπάγει εἰς τὴν ἀπώλειαν, ἡ δὲ στενὴ καὶ τεθλιμμένη εἰς τὴν ζωὴν. Εἰ τοίνυν ἐκεῖθεν ἔστιν ἐλθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, ἄλλοθεν δὲ οὐκ ἔστι, ἄρα διὰ τῆς στενῆς πάντες εἰσῆλθον, ὅσοι πρὸς τὴν ζωὴν ἀπῆλθον. «Εἰ 5 παιδεῖαν ὑπομένετε», φησὶν, «ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. Τίς γάρ ἐστιν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ;». Εἰ παιδεύει, ἄρα εἰς διόρθωσιν, ἀλλ' οὐκ εἰς κόλασιν, οὐδὲ εἰς τιμωρίαν, οὐδὲ εἰς τὸ κακῶς παθεῖν.

Ὅρα, ὅθεν ἐνόμιζον ἐγκαταλελειφθαι, ἀπὸ τούτων φησὶν ἀ-
10 τοὺς πιστεῦειν, ὅτι οὐκ ἐγκαταλελειμμένοι εἰσὶν. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Ἐπειδὴ τοσαῦτα ἐπάθετε κακά, νομίζετε ὅτι ἀφήκεν ὑμᾶς ὁ Θεὸς καὶ μισεῖ; Εἰ μὴ ἐπάθετε, τότε ἔδει τοῦτο ὑποπτεῦειν· εἰ γὰρ πάντα υἱὸν μαστιγοῖ, ὃν παραδέχεται, ὁ μὴ μαστιζόμενος, ἴσως οὐχ υἱός. Τί οὖν; φησὶ· πονηροὶ οὐ πάσχουσι κακῶς; Πάσχουσι μὲν· πῶς 15 γὰρ οὐ; ἀλλ' οὐκ εἶπε, 'πᾶς ὁ μαστιζόμενος', υἱός, ἀλλά, «πᾶς ὁ υἱὸς μαστιγοῦται». Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν· εἰσὶ μὲν γὰρ μαστιζόμενοι πολλοὶ καὶ πονηροί, οἷον ἀνδροφόνοι, λησταί, γόητες, τυμβωρύχοι. Ἄλλ' ἐκεῖνοι τῆς ἰδίας πονηρίας διδῶσι δίκην, καὶ οὐχ ὡς υἱοὶ μαστιγοῦνται, ἀλλ' ὡς κακοὶ κολάζονται· ὑμεῖς δὲ ὡς υἱοί· 20 Ὅρα πῶς πάντοθεν κινεῖ λογισμούς, ἀπὸ πραγμάτων τῶν ἐν τῇ Γραφῇ, ἀπὸ ρημάτων, ἀπὸ ἐννοιῶν οἰκείων, ἀπὸ παραδειγμάτων τῶν ἐν τῷ βίῳ; Εἶτα πάλιν καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας. Εἰ δὲ χωρὶς ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἐστέ καὶ οὐχ υἱοί.

25 2. Ὅρα δὲ τι, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, οὐκ ἔστι μὴ παιδευόμενον εἶναι υἱόν; Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν νόθων καταφρονοῦσιν οἱ πατέρες, κἂν μηδὲν μανθάνωσι, κἂν μὴ ἐνδοξοὶ γίνωνται, τῶν δὲ γνησίων ἕνεκεν υἱῶν δεδοίκασι μήποτε ραθυμήσωσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος. Εἰ τοίνυν τὸ μὴ παιδεύεσθαι νόθων ἐστὶ, δεῖ χαίρειν

κάθε δίκαιος είναι ανάγκη να περάση διά μέσου τῶν θλίψεων. Είναι διακήρυξις τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἡ πλατεία καὶ εὐρύχωρη ὁδὸς ὀδηγεῖ στὴν ἀπώλεια, ἐνῶ ἡ στενὴ καὶ γεμάτη θλίψεις στὴ ζωὴ. Ἐὰν λοιπὸν μέσω τῶν θλίψεων εἶναι δυνατόν νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς στὴ ζωὴ, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν μὲ ἄλλον τρόπο, ἄρα διὰ τῆς στενῆς πύλης ὅλοι εἰσῆλθαν, ὅσοι μετέβηκαν πρὸς τὴ ζωὴ. Ἐὰν, λέγει, ὑπομένετε τὴν παιδαγωγία, ὁ Θεὸς ἔρχεται κοντὰ σας σὰν πρὸς παιδιὰ του. Διότι ποιὸς υἱὸς ὑπάρχει ποὺ δὲν τὸν παιδαγωγεῖ ὁ πατέρας; Ἐὰν τὸν παιδαγωγῇ, ἄρα τὸ κάνει γιὰ τὴ διόρθωσί του. καὶ ὄχι γιὰ τὴν τιμωρία καὶ τὸν βασανισμὸ του.

Πρόσεχε, ἀπὸ ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πίστευαν ὅτι εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ τὸν Θεό, ἀπὸ αὐτὰ λέγει ὅτι πρέπει νὰ πιστεύουν. ὅτι δὲν εἶναι ἐγκαταλειμμένοι. Σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· ἐπειδὴ τόσα μεγάλα κακὰ ἐπάθατε, νομίζετε ὅτι σὰς ἐγκατέλειψε ὁ Θεὸς καὶ σὰς μισεῖ; Ἐὰν δὲν τὰ παθαίνατε, τότε ἔπρεπε νὰ ἔχετε αὐτὴν τὴν ὑπόνοια· διότι, ἐὰν μαστιγῶνῃ τὸν κάθε υἱὸ του ποὺ τὸν ἀποδέχεται, ἐκεῖνος ποὺ δὲν μαστιγώνεται, ἴσως δὲν εἶναι υἱός. Τί λοιπόν; λέγει· οἱ πονηροὶ δὲν ὑφίστανται κακοπαθήματα· Βεβαίως ὑφίστανται· διότι πῶς ὄχι; Ἀλλὰ δὲν εἶπε, 'καθένας ποὺ μαστιγώνεται εἶναι υἱός', ἀλλὰ «καθένας ποὺ εἶναι υἱὸς μαστιγώνεται». Ἀλλὰ δὲν θὰ μπορέσης ν' ἀπαντήσης· διότι ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ πονηροὶ ποὺ μαστιγώνονται, ὅπως ἀνδροφῶνοι, ληστές, μάγοι, τυμβωρύχοι. Ὅλοι ἐκεῖνοι τιμωροῦνται γιὰ τὴν κακία τους, καὶ δὲν μαστιγώνονται σὰν υἱοί, ἀλλὰ τιμωροῦνται ὡς κακοποιοί· ἐνῶ ἐσεῖς ὡς υἱοί. Βλέπεις πῶς ἀπὸ παντοῦ παρουσιάζει συλλογισμούς, ἀπὸ τὰ θέματα τῆς Γραφῆς, ἀπὸ λόγια, ἀπὸ γνωστὰς ἐννοιες, ἀπὸ παραδείγματα τῆς ζωῆς; Ἐπειτα πάλι καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴ συνήθεια. Ἀλλὰ ἐὰν εἴσθε χωρὶς παιδαγωγία, τῆς ὁποίας μέτοχοι ἔχουν γίνεαι ὅλοι, ἄρα εἴστε νόθοι καὶ ὄχι υἱοί.

2. Βλέπεις ὅτι, ὅπως εἶπα προηγουμένως, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι υἱὸς ἐκεῖνος ποὺ δὲν παιδαγωγεῖται; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς μέσα στὶς οἰκογένειες οἱ πατέρες ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ νόθα παιδιὰ, εἴτε αὐτὰ δὲν μάθουν τίποτε εἴτε δὲν γίνουν ἐνδοξα, ἐνῶ γιὰ τὰ γνήσια παιδιὰ τους ἀγωνιοῦν μήπως δεῖξουν ἀδιαφορία, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση αὐτῆ. Ἐφ' ὅσον ἡ ἔλλειψις παιδαγωγίας εἶναι γνώρισμα τῶν νόθων υἱῶν, πρέπει νὰ χαίρεσθε γιὰ τὴν παιδαγωγία, ἐφ' ὅσον

ἐπὶ τῇ παιδείᾳ, εἶγε γνησιότητος τοῦτο ἔστω. Ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός· διὰ τοῦτο αὐτό φησιν. Εἶτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἶχομεν παιδευτὰς καὶ ἐνετρεπόμεθα, οὐ πολλῶ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων καὶ ζήσομεν;

5 Πάλιν ἀπὸ τῶν οἰκείων παθημάτων, ἀφ' ὧν αὐτοὶ ἔπασχον, ἢ προτροπή. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ λέγει, «ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «ὁ Θεός», φησὶν, «ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται», καὶ οὐκ ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, ὅτι οὐ δυνάμεθα φέρειν, καὶ ὡς υἱοῖς ποθεινοῖς. Εἰ δὲ τοὺς πατέρας αἰδοῦνται τοὺς σαρκι-
10 κοὺς ἐκεῖνοι, πῶς ὑμεῖς τὸν Πατέρα τὸν ἐπουράνιον οὐκ αἰδεσθήσεσθε; Καίτοι οὐκ ἀπὸ τούτου μόνον ἢ διαφορὰ καὶ ἀπὸ προσώπων, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς αἰτίας καὶ ἀπὸ τοῦ πράγματος· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς οὗτος κάκεῖνοι παιδεύουσι. Διὸ καὶ ἐπάγει· «οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευον»· τουτέ-
15 στιν, ἡδονὴν πληροῦντες πολλάκις καὶ οὐ πανταχοῦ τὸ συμφέρον ὀρῶντες. Ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν· οὐ γὰρ διὰ τι τῶν αὐτοῦ ποιεῖ, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς καὶ τὴν ὠφέλειαν μόνην τὴν ὑμετέραν· ἐκεῖνοι, ἵνα καὶ αὐτοῖς χρήσιμοι γένησθε, πολλάκις δὲ καὶ εἰκῆ· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν.

20 Ὅρας ὅτι καὶ τοῦτο φέρει παράκλησιν; Μάλιστα γὰρ ἐκείνοις οἰκειούμεθα, ὅταν ἴδωμεν ὅτι οὐ διὰ τι τῶν αὐτῶν ἢ ἐπιτάττουσιν ἢ παραινοῦσιν, ἀλλ' ὀλόκληρος ἢ σπουδὴ διὰ τὸ ἡμέτερον γίνεται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν εἰλικρινῆς ἀγάπη καὶ ὄντως ἀγάπη, ὅταν μηδὲν ὄντες τῷ φιλοῦντι χρήσιμοι, φιλούμεθα παρ' αὐτοῦ. Φιλούμεθα γάρ,
25 οὐχ ἵνα λάβῃ, ἀλλ' ἵνα δῶ· παιδεύει, πάντα ποιεῖ, πάντα σπουδάζει, ὥστε γενέσθαι ἡμᾶς δεκτικούς τῶν ἀγαθῶν τῶν αὐτοῦ. «Οἱ μὲν», γὰρ φησι, «πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευον· ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ». Τί ἐστι, «τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ»; Τουτέστι, τῆς καθαρότητος, ὥστε

αὐτὴ εἶναι ἀπόδειξις τῆς γνησιότητάς σας. Σὰν παιδιά του σᾶς συμπεριφέρεται ὁ Θεός· γι' αὐτὸ τὸ λέγει αὐτό. Ἐπειτα τοὺς σαρκικούς μας πατέρες ὅταν μᾶς τιμωροῦσαν τοὺς ντρεπόμασταν, καὶ δὲν θὰ ὑποταχθοῦμε πολὺ περισσότερο στὸν Πατέρα τῶν πνευμάτων, γιὰ νὰ ζήσουμε;

Πάλι ἡ προτροπὴ γίνεται ἀπὸ τὰ γνωστὰ σ' αὐτοὺς παθήματα, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ οἱ ἴδιοι ὑπέφεραν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «νὰ θυμᾶσθε τὶς πρῶτες ἡμέρες», ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «ὁ Θεὸς σᾶς συμπεριφέρεται σὰν παιδιά του», καὶ δὲν μπορεῖτε νὰ πῆτε, ὅτι δὲν μπορούμε νὰ τὰ ὑποφέρουμε, καὶ μάλιστα σὰν παιδιά του ἀγαπητά. Καὶ ἐὰν ἐκεῖνοι σέβωνται τοὺς σαρκικούς τους πατέρες, πῶς ἐσεῖς δὲν θὰ σεβασθῆτε τὸν Πατέρα τὸν ἐπουράνιο; Ἄν καὶ ἡ διαφορὰ δὲν φαίνεται μόνο ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν προτροπὴ καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός· καθόσον δὲν παιδαγωγοῦν γιὰ τὰ ἴδια πράγματα ὁ Θεὸς καὶ οἱ πατέρες. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· Διότι ἐκεῖνοι μᾶς παιδαγωγοῦσαν γιὰ λίγες ἡμέρες καὶ σύμφωνα μὲ τὴν κρίσι τους»· δηλαδὴ πολλές φορές ἀπέβλεπαν στὴ δική τους ἰκανοποίησι καὶ ὄχι πάντα στὸ δικό μας συμφέρον. Ἐδῶ ὁμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ ποῦμε αὐτό· διότι δὲν τὸ κάνει αὐτὸ ἀποβλέποντας στὴ δική του ἰκανοποίησι, ἀλλὰ γιὰ σᾶς καὶ γιὰ τὴ δική σας καὶ μόνο ὠφέλεια· ἐκεῖνοι γιὰ νὰ γίνεται χρήσιμοι καὶ σ' αὐτοὺς, καὶ πολλές φορές καὶ χωρὶς αἰτία, ἐνῶ ἐδῶ δὲν ὑπάρχει κάτι τέτοιο.

Βλέπεις ὅτι καὶ αὐτὸ παρηγορεῖ; Διότι ἐκείνους κυρίουσ πλησιάζουμε, ὅταν δοῦμε ὅτι δὲν διατάσσουν ἢ δὲν συμβουλεύουν γιὰ δικό τους ὄφελος, ἀλλὰ ὀλη ἢ φροντίδα τους ἀποβλέπει στὸ δικό μας συμφέρον. Πράγματι αὐτὸ εἶναι εἰλικρινῆς ἀγάπη, καὶ ἀγάπη πραγματικὴ, ὅταν, χωρὶς νὰ εἴμαστε καθόλου χρήσιμοι σ' ἐκεῖνον ποὺ μᾶς ἀγαπᾷ, ἀγαπιώμαστε ἀπ' αὐτόν. Διότι μᾶς ἀγαπᾷ, ὄχι γιὰ νὰ λάβη, ἀλλὰ γιὰ νὰ δώσῃ· παιδαγωγεῖ, ὅλα τὰ κάνει, φροντίζει γιὰ ὅλα, γιὰ νὰ μπορέσουμε ἐμεῖς νὰ δεχθοῦμε τὰ ἀγαθὰ του. Διότι λέγει, «ὁ σαρκικοί πατέρες γιὰ τὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα αὐτῆς τῆς ζωῆς μᾶς παιδαγωγοῦσαν ὅπως φαινόταν καλὸ σ' αὐτοὺς, ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς παιδαγωγεῖ γιὰ τὸ συμφέρον μας, γιὰ νὰ γίνουμε μέτοχοι τῆς ἀγιότητάς του». Τί σημαίνει, «τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ»; Δηλαδὴ, τῆς καθαρότητος, ὥστε νὰ γίνουμε ἀξιοί του, ὅσο εἶναι δυ-

ἀξίους αὐτοῦ γενέσθαι κατὰ δύναμιν. Ἐκεῖνος σπουδάζει ἵνα λάβητε, καὶ πάντα ποιεῖ ἵνα δῶ ὑμῖν· ὑμεῖς δὲ οὐ σπουδάζετε ἵνα λάβητε. «Εἶπον», φησί, «τῷ Κυρίῳ, Κύριός μου εἶ σύ, ὅτι τῶν ἀγαθῶν μου οὐ χρεῖαν ἔχεις».

5 «Εἶτα», φησί, «τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἶχομεν παιδεύοντας καὶ ἐνετρεπόμεθα, οὐ πολλῶ δὲ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων καὶ ζήσομεν;». «Τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων» ἦτοι τῶν χαρισμάτων λέγει, ἦτοι τῶν εὐχῶν, ἦτοι τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Ἐὰν οὕτως ἀποθνήσκωμεν, τότε ζησόμεθα. Καὶ καλῶς εἶπεν. «Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας ἐπαίδευσον κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς»· οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸ δοκοῦν συμφέρον· οὗτος δὲ «πρὸς τὸ συμφέρον».

3. ἼΑρα ἡ παιδεῖα συμφέρον, ἄρα ἡ παιδεῖα μετάληψις ἀγιότητος ἐστὶ. Καὶ σφόδρα γε· ὅταν γὰρ ραθυμίαν ἐκβάλλῃ, ὅταν ἐπιθυμῖαν πονηράν, ὅταν ἔρωτα τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ὅταν συστρέφῃ τὴν ψυχὴν, ὅταν ποιῇ καταγνώσθαι τῶν ἐνταῦθα πάντων (τοιούτο γὰρ ἡ θλίψις), οὐχὶ ἀγία γίνεται; οὐχὶ τοῦ Πνεύματος ἐπισπᾶται τὴν χάριν; Ἐννοήσωμεν τοιγαροῦν ἀεὶ τοὺς δικαίους καὶ ἴδωμεν πόθεν πάντες ἔλαμψαν, καὶ πρὸ πάντων, ὁ Ἄβελ, ὁ Νῶε·
 15 ἄρα γὰρ οὐχὶ ἀπὸ θλίψεως; Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸν μόνον ὄντα ἐν τῷ τοσούτῳ πλήθει τῶν κακῶν μὴ θλιβεσθαι. «Νῶε» γάρ, φησί, «μόνος τέλειος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, τῷ Θεῷ εὐηρέστησεν». Ἐννόησον γάρ μοι, εἰ νῦν μυρίους ἔχοντες ὢν ζηλώσομεν τὴν ἀρετὴν, καὶ πατέρας καὶ διδασκάλους, οὕτω θλιβόμεθα, τί παθεῖν ἐκεῖνον εἰκὸς
 25 ἦν μόνον μεταξὺ τοσούτων; ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸν ὑετὸν εἶπω τὸν ξένον ἐκεῖνον καὶ παράδοξον; ἀλλὰ τὸν Ἀβραὰμ εἶπω, καὶ ἃ τοῦτον συνέβη παθεῖν, οἶον, τὰς ἀποδημίας τὰς ἐπαλλήλους, τὴν τῆς γυναικὸς ἀρπαγὴν, τοὺς κινδύνους, τοὺς πολέμους, τοὺς πειρασμούς; Ἄλλὰ τὸν Ἰακώβ, ὅσα πέπονθε δεινά, ἐλαυνόμενος πάντοθεν καὶ
 30 πονῶν εἰκὴ καὶ ἑτέροις μοχθῶν; πάντας μὲν γὰρ αὐτοῦ τοὺς πειρασμούς καταλέγειν οὐκ ἀναγκαῖον, τὴν δὲ μαρτυρίαν παρενεγκεῖν εὐλογον, ἦν καὶ αὐτὸς διαλεγόμενος τῷ Φαραῶ ἔλεγε· «μικραὶ καὶ πονηραὶ αἱ ἡμέραι μου καὶ οὐκ ἀφίκοντο εἰς τὰς ἡμέρας τῶν πατέ-

νατό. Ἐκεῖνος φροντίζει γιὰ νὰ λάβετε, καὶ ὅλα τὰ κάνει γιὰ νὰ δώση τὶς δωρεές του, ἐνῶ ἐσεῖς δὲν φροντίζετε γιὰ νὰ τὶς λάβετε. «Εἶπα», λέγει, «στὸν Κύριο, ἐσὺ εἶσαι ὁ Κύριός μου, διότι δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ὑλικά μου ἀγαθά»⁴.

«Ἔπειτα», λέγει, «τοὺς σαρκικούς μας πατέρες τοὺς εἶχαμε παιδευτές καὶ τοὺς ντρεπόμασταν, καὶ δὲν θὰ ὑποταχθοῦμε πολὺ περισσότερο στὸν Θεό, τὸν Πατέρα τῶν πνευμάτων, γιὰ νὰ ζήσουμε;». «Στὸν Πατέρα τῶν πνευμάτων» ἢ ἐννοεῖ τὸν Πατέρα τῶν χαρισμάτων, ἢ τῶν εὐχῶν, ἢ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Ἐὰν ἔτσι πεθάνουμε, τότε θὰ ζήσουμε. Καὶ σωστὰ εἶπε. Διότι «οἱ σαρκικοὶ πατέρες μᾶς διαπαιδαγωγοῦσαν γιὰ τὸν λίγο χρόνο αὐτῆς τῆς ζωῆς, ὅπως φαινόταν καλὸ σ' αὐτούς;» διότι δὲν ἦταν παντοῦ συμφέρον μας αὐτὸ πού τοὺς φαίνονταν σωστό· ἐνῶ ὁ Θεὸς ἀποβλέπει πάντα στὸ συμφέρον μας.

3. Ἄρα ἡ παιδεία εἶναι ὠφέλιμη, ἄρα ἡ παιδεία εἶναι μετάληψις ἀγιότητος. Καὶ πολὺ μάλιστα. Διότι, ὅταν απομακρύνῃ τὴν ραθυμία, τὴν πονηρὴ ἐπιθυμία, τὸν ἔρωτα τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, ὅταν μεταμορφώσῃ τὴν ψυχὴ, ὅταν τὴν κἀνὴ νὰ καταδικάσῃ ὅλα τὰ ἐπίγεια (καθόσον τέτοια εἶναι ἡ θλίψις), δὲν γίνεται ἀγία; δὲν προσελκύει τὴ χάρι τοῦ ἀγίου Πνεύματος; Ἄς ἔχουμε πάντοτε στὸ νοῦ μας τοὺς δικαίους, καὶ ἄς δοῦμε πῶς ὅλοι αὐτοὶ ἔλαμψαν, καὶ πρὸ πάντων ὁ Ἄβελ, ὁ Νῶε· ἄραγε δὲν ἔλαμψαν ἐξ αἰτίας τῆς θλίψεως; Καθόσον δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ θλιβόταν αὐτὸς πού ἦταν ὁ μόνος δίκαιος μέσα σὲ τόσο πλῆθος κακῶν. Διότι λέγει, ὁ Νῶε, ὁ ὁποῖος ἦταν ὁ μόνος τέλειος στὴν γενιά του, εὐαρέστησε τὸν Θεό. Σκέψου λοιπόν, σὲ παρακαλῶ, ἐὰν τώρα, ἔχοντας τόσοσους πολλοὺς πρὸς μίμησι τῆς ἀρετῆς τους, καὶ πατέρες, καὶ διδασκάλους, τόσο θλιβόμαστε, τί ἦταν φυσικὸ νὰ πάθῃ ἐκεῖνος, πού ἦταν ὁ μόνος ἐνάρετος μεταξὺ τόσων πολλῶν; Ἄλλὰ νὰ πῶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν βροχὴ ἐκείνη τὴν ἄγνωστη καὶ παράδοξη; ἢ νὰ ἀναφέρω τὸν Ἀβραάμ καὶ ὅσα ἐκεῖνος ἔπαθε, δηλαδή, τὶς συνεχεῖς ἀποδημίες, τὴν ἀρπαγὴ τῆς γυναίκας του, τοὺς κινδύνους, τοὺς πολέμους, τοὺς πειρασμούς; Ἄλλὰ ν' ἀναφέρω τὸν Ἰακώβ καὶ τὰ τόσα δεινὰ πού ὑπέφερε, ἐνῶ τὸν κατεδίωκαν ἀπὸ παντοῦ, καὶ κοπίαζε ἄδικα καὶ μοχθοῦσε γιὰ ἄλλους; Πράγματι δὲν εἶναι ἀναγκαῖο ν' ἀναφέρω ὅλες τὶς δοκιμασίες του, εἶναι ὁμῶς σωστὸ ν' ἀναφέρω τὴν μαρτυρία πού καὶ αὐτὸς ἔλεγε συ-

ρων μου». Ἄλλα τὸν Ἰωσήφ εἶπω; ἄλλα τὸν Μωϋσέα; ἄλλα τὸν Ἰησοῦν; ἄλλα τὸν Δαυῖδ; ἄλλα τὸν Σαμουήλ; ἄλλα τὸν Ἡλίαν; ἄλλα τὸν Δανιήλ; ἄλλα τοὺς προφήτας πάντας; Ἄλλα τούτους ἅπαντας ἀπὸ τῶν θλίψεων λαμπροὺς εὐρήσεις γενομένους.

5 Εἰπέ οὖν μοι σύ, ἀπὸ ἀνέσεως καὶ τρυφῆς λαμπρὸς βούλει γενέσθαι; Ἄλλ' οὐκ ἂν δύναιο. Ἄλλα τοὺς ἀποστόλους εἶπω; Ἄλλα καὶ οὗτοι πάντας ὑπερηκόντισαν τοῖς λυπηροῖς. Τί ταῦτα λέγω; καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτό φησιν· «ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε»· καὶ πάλιν, «κλαύσετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς· ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται». Καὶ «ὅτι
10 στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν». Ὁ τῆς ὁδοῦ Κύριος εἶπεν, ὅτι «στενὴ καὶ τεθλιμμένη», σὺ δὲ τὴν πλατεῖαν ζητεῖς; καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον; Διὰ τοῦτο οὐκ ἐπιτεύξη τῆς ζωῆς, ἐτέραν βαδίζων, ἀλλὰ τῆς ἀπωλείας· τὴν γὰρ ἐκεῖ φέρουσαν εἶλου.

Βούλει εἶπω καὶ παραγάγω εἰς μέσον τοὺς ἐν τρυφῇ; Ἀπὸ
15 τῶν ἐσχάτων ἐπὶ τοὺς πρώτους ἀνέλθωμεν. Ὁ πλούσιος ὁ καιόμενος ἐν τῇ καμίνῳ, οἱ τῇ γαστρὶ ζῶντες Ἰουδαῖοι, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπιζητοῦντες δεῖ ἄνεσιν, διὰ τί ἀπώλοντο; ὡσπερ καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Νῶε, οὐκ ἐπειδὴ τὸν ὑγρὸν τοῦτον καὶ διαλελυμένον εἶλοντο βίον; Καὶ οἱ ἐν Σοδόμοις διὰ γαστριμαργίαν· «ἐν
20 πλησμονῇ», γὰρ φησιν, «ἄρτων ἐσπατάλων». Τοῦτο περὶ τῶν ἐν Σοδόμοις εἴρηται. Εἰ δὲ ἄρτων πλησμονὴ τοσοῦτον κακὸν εἰργάσατο, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν ἄλλων καρυκευμάτων;

Ὁ Ἡσαΐ οὐχὶ ἐν ἀνέσει ἦν; τί δὲ οἱ ἰδόντες τὰς γυναῖκας τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ κρημνῶν ἀχθέντες; Τί δὲ οἱ τοῖς ἄρρεσιν
25 ἐπιμαινόμενοι; Πάντες δὲ οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν, Βαβυλωνίων, Αἰγυπτίων, οὐχὶ κακῶς τὴν ζωὴν κατέστρεψαν; οὐχὶ ἐν κολάσει εἰσί; Τὰ δὲ νῦν, εἶπέ μοι, οὐ τοιαῦτα; Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν»·

5. Γέν. 47,9.

6. Ἰω. 16,33.

7. Ἰω. 16,20.

8. Ματθ. 7,14.

9. Ἰεζ. 16,49.

ζητώντας με τὸν Φαραῶ· «εἶναι λίγα καὶ βασανισμένα τὰ χρόνια τῆς ζωῆς μου· δὲν ἔφθασαν τὰ χρόνια τῶν προγόνων μου»⁵. Ἄλλὰ ν' ἀναφέρω τὸν Ἰωσήφ; τὸν Μωϋσῆ; τὸν Ἰησοῦ; τὸν Δαυῖδ; τὸν Σαμουήλ; τὸν Ἡλία; ἢ νὰ ἀναφέρω ὅλους τοὺς προφήτες; Ὅμως ὅλοι αὐτοὶ θὰ βρῆς ὅτι ἔγιναν λαμπροὶ ἐξ αἰτίας τῶν θλίψεων.

Πές μου λοιπὸν ἐσὺ θέλεις νὰ γίνης λαμπρὸς μέσω τῆς ἀνέσεως καὶ τῆς τρυφῆς; Ὅμως δὲν θὰ τὸ κατορθώσης. Μήπως θέλεις ν' ἀναφέρω τοὺς ἀποστόλους; Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ ὅλοι ξεπέρασαν τὶς θλίψεις. Γιατί τὰ λέγω αὐτά; Καὶ ὁ Χριστὸς τὸ λέγει αὐτό· «ἐφ' ὅσον εἴσθε μέσα στὸν κόσμος θὰ ἔχετε θλίψεις»⁶· καὶ πάλι· «θὰ κλάψετε καὶ θὰ θρηνήσετε ἐσεῖς· ἐνῶ ὁ κόσμος θὰ χαρῆ»⁷· καὶ «ὅτι εἶναι στενὴ καὶ γεμάτη δυσκολίες ἡ ὁδὸς πὺ ὁδηγεῖ στὴν αἰώνια ζωῆ»⁸. Ὁ Κύριος τῆς ὁδοῦ τῆς ζωῆς εἶπε, ὅτι εἶναι στενὴ καὶ γεμάτη θλίψεις ἡ ὁδός, καὶ ἐσὺ ζητεῖς τὴν πλατεῖα ὁδό; Καὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο; Γι' αὐτὸ δὲν θὰ ἐπιτύχης τὴ ζωῆ, ἐπειδὴ βαδίζεις ἄλλη ὁδό, ἀλλὰ τὴν ἀπώλεια· διότι προτίμησες τὴν ὁδό πὺ ὁδηγεῖ ἐκεῖ.

Θέλεις νὰ ἀναφέρω καὶ νὰ παρουσιάσω αὐτοὺς πὺ ζοῦν μέσα στὴν τρυφή; Ἀνατρέχοντας ἀπὸ τὶς ἡμέρες μας ἄς ἔλθουμε στοὺς παλαιοὺς χρόνους. Ὁ πλούσιος ὁ ὁποῖος καίγεται στὴν κάμινο, οἱ Ἰουδαῖοι πὺ ζοῦν γιὰ τὴν κοιλιὰ τους, τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς εἶναι ἡ κοιλιὰ, ἐκεῖνοι πὺ ζοῦσαν στὴν ἔρημο καὶ ἐπιζητοῦσαν διαρκῶς τὴν ἄνεσι, γιατί καταστράφηκαν; Ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτοὶ πὺ ζοῦσαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε, δὲν καταστράφηκαν ἐπειδὴ προτίμησαν τὴν μαλθακὴ καὶ ἐκλυτὴ ζωῆ; Καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων καταστράφηκαν ἐξ αἰτίας τῆς γαστριμαργίας· διότι λέγει, «λόγω τῆς μεγάλης ἀφθονίας τῶν ἄρτων, ἦταν βουτηγμένοι στὴν ἀκολασία»⁹. Αὐτὸ ἔχει λεχθῆ γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων. Ἄλλὰ ἐὰν ἡ ἀφθονία τῶν ἄρτων προξένησε τόσο μεγάλο κακό, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ τὰ ἄλλα καρυκεύματα;

Ὁ Ἡσαῦ δὲν ζοῦσε μέσα στὴν ἄνεσι; Τί πάλι ἐκεῖνοι πὺ εἶδαν τὶς γυναῖκες τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔπεσαν στὸν γκρεμὸ τῆς ἀκολασίας; Τί πάλι ἐκεῖνοι πὺ ἐρωτεύθηκαν μὲ μανία τοὺς ἄνδρες; Καὶ ὅλοι οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Αἰγυπτίων, δὲν εἶχαν ἕναν ἄσχημο θάνατο; δὲν βρίσκονται στὴν κόλασι; Ἄλλὰ καὶ τώρα, πές μου, δὲν συμβαίνουν τὰ ἴδια; Ἄκουσε τὸ Χριστὸ πὺ λέγει· «αὐτοὶ πὺ φοροῦν μαλακὰ ἐνδύματα, ζοῦν στὰ βασιλικά

οί δε μὴ τὰ τοιαῦτα, ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τὸ γὰρ μαλακὸν ἱμάτιον καὶ τὴν αὐστηρὰν ἐκλύει ψυχὴν καὶ διακλᾶ καὶ διαχειῖ· κᾶν τραχὺ λάβη σῶμα καὶ σκληρόν, ταχέως διὰ τῆς τοιαύτης τρυφεραγωγίας μαλακὸν ποιεῖ καὶ ἀσθενές. Πόθεν γὰρ οἴεσθε ἐτέρωθεν τὰς γυναῖκας 5 οὕτως εἶναι ἀσθενεῖς, εἶπέ μοι; ἄρα ἀπὸ τῆς φύσεως μόνης; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἀνατροφῆς· ἢ γὰρ σκιατροφία, ἢ ἀργία, τὰ λουτρά, τὰ μύρα, τῶν ἀρωμάτων τὸ πλῆθος, τῆς στρωμνῆς ἢ ἀπαλότης, τοιαύτας αὐτὰς ἀπεργάζεται.

Καὶ ἵνα μάθης, πρόσεχε ᾧ λέγω. Ἐκ κήπου, εἶπέ μοι, τῶν 10 ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστῶτων δένδρων καὶ δερομένων ὑπὸ τῶν ἀνέμων λαβῶν φυτόν, εἰς ὑγρὸν καὶ σύσκιον κατάθου τόπον· καὶ πολὺ ἀνάξιον εὐρήσεις ἐκείνου, ἀφ' οὗ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸ ἔλαβες. Ὅτι δὲ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αἱ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν τρεφόμεναι γυναῖκες, τῶν ἀστικῶν ἀνδρῶν εἰσιν ἰσχυρότεραι, καὶ πολλοὺς ἂν τοιούτους κα- 15 ταπαλαίσαιεν ἐκεῖναι. Τοῦ δὲ σώματος γενομένου μαλακωτέρου, ἀνάγκη καὶ τὴν ψυχὴν συναπολαύειν τῆς λύμης· τὰ γὰρ πολλὰ καὶ συνδιατίθενται αὐτῆς αἱ ἐνέργειαι τῇ τούτου διαθέσει. Καὶ γὰρ ἐν νόσοις ἕτεροί ἐσμεν διὰ τὸ μαλακίζεσθαι, καὶ ὑγιαίνοντες πάλιν ἕτεροι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ νευρᾶς, ὅταν ᾧσιν οἱ φθόγγοι ἀπαλοὶ καὶ 20 μαλακοὶ καὶ μὴ διατεταμένοι καλῶς, καὶ ἢ τῆς τέχνης ἀρετὴ ὑποτέμνεται, ἀναγκαζομένη δουλεύειν τῇ μαλακίᾳ τῶν νευρῶν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος, πολλὰς ἀπ' αὐτοῦ δέχεται βλάβας καὶ ἢ ψυχῆ, πολλὰς ἀνάγκας. Ὅταν γὰρ πολλῆς δέηται θεραπείας, πικρὰν ὑπομένει τὴν δουλείαν ἐκείνη.

25 Διό, παρακαλῶ, ἰσχυρὸν αὐτὸ ἐργαζώμεθα καὶ μὴ νοσηλεύωμεν. Οὐ πρὸς ἄνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς γυναῖκας ὁ λόγος ἐμοί. Τί γὰρ συνεχῶς ἐκλύεις αὐτὸ τῇ τρυφῇ καὶ ἐξίτηλον ποιεῖς, ᾧ γύναι; τί τὴν ἰσχὺν λυμαίνῃ στέασι; τὸ στέαρ χαυνότης ἐστὶ τούτῳ, οὐκ ἰσχύς. Ἐὰν δὲ τούτων ἀποσιᾶσα, ἐτέρως ἄγῃς σεαυτὴν, τότε 30 καὶ τὸ κάλλος τὸ σωματικὸν προχωρεῖ κατὰ γνώμην, ὅταν ἰσχύς

ἀνάκτορα»¹⁰. ἐνῶ ὅσοι δὲν τὰ φοροῦν αὐτὰ, εἶναι στοὺς οὐρανοὺς. Διότι τὸ μαλακὸ ἔνδυμα παραλύει καὶ τὴν αὐστηρὴν ψυχὴν καὶ τὴν διασπᾶ καὶ τὴν διασκορπίζει· κι' ἂν λάβῃ τραχὺ καὶ σκληρὸ σῶμα, γρήγορα μ' αὐτὴν τὴν πολυτέλεια τὸ κάνει μαλθακὸ καὶ ἀσθενικό. Διότι πές μου, ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ νομίζετε ὅτι οἱ γυναῖκες εἶναι τόσον ἀσθενεῖς; ἄραγε μόνο ἀπὸ τῆ φύσι τους; Ἀσφαλῶς ὄχι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀγωγή καὶ τὴν ἀνατροφή· διότι ἡ ἀνατροφή στὴ σκιά, ἡ ἀργία, τὰ λουτρά, τὰ μύρα, τὰ πολλὰ ἀρώματα, ἡ ἀπαλότητα τοῦ στρώματος, τίς κάνουν τέτοιες.

Καὶ γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃς πρόσεχε αὐτὸ ποὺ θὰ πῶ. Ἀπὸ ἓναν κῆπο δένδρων, ποὺ βρίσκονται στὴν ἔρημο καὶ δέρνονται ἀπὸ τοὺς ἀνέμους, πάρε ἓνα φυτὸ καὶ τοποθέτησέ το σὲ τόπο ὑγρὸ καὶ σκιερό· θὰ δῆς ὅτι γρήγορα θὰ ἐξασθενήσῃ καὶ θὰ χάσῃ τὴν πρώτη του ἰκμάδα. Τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές φαίνεται καὶ ἀπὸ τίς γυναῖκες ποὺ ζοῦν στὴν ὑπαιθρο καὶ εἶναι ἰσχυρότερες ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τῶν πόλεων, καὶ πολλοὺς τέτοιους θὰ μπορούσαν ἐκεῖνες νὰ καταβάλλουν στὴν πάλῃ. Καὶ ὅταν τὸ σῶμα γίνῃ μαλθακότερο, κατ' ἀνάγκη καὶ ἡ ψυχὴ δέχεται τὴ μαλθακότητα· διότι σὲ πολλὰς περιπτώσεις οἱ ψυχικὲς ἐνέργειες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ σωματικὴ διάθεσι. Πράγματι κατὰ τὴ διάρκεια ἀσθενειῶν διαφορετικοὶ εἶμαστε ἐξ αἰτίας τῆς μαλθακότητος καὶ διαφορετικοὶ πάλι ὅταν εἶμαστε ὑγιεῖς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ μὲ τὴν χορδὴ τοῦ ὄργάνου, ὅταν οἱ φθόγγοι εἶναι ἀπαλοὶ καὶ μαλακοὶ καὶ δὲν εἶναι καλὰ τεντωμένοι, καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς τέχνης τοῦ μουσικοῦ μειώνεται, ἐπειδὴ ἀναγκάζεται νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἀδυναμία τῶν χορδῶν· ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ σώματος, πολλὰς βλάβες δέχεται ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἡ ψυχὴ, πολλὰς ἀνάγκες. Διότι, ὅταν τὸ σῶμα ἔχει ἀνάγκη πολλῆς περιποιήσεως, καὶ ἡ ψυχὴ ὑπομένει τὴν πικρὴ σκλαβιά.

Γι' αὐτὸ, παρακαλῶ, νὰ τὸ διατηροῦμε ἰσχυρὸ καὶ νὰ μὴν τὸ νοσηλεύουμε. Ὁ λόγος μου δὲν ἀπευθύνεται μόνο στοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ στὶς γυναῖκες. Γιατί, γυναῖκα, παραλύεις συνεχῶς τὸ σῶμα σου μὲ τὴν τρυφή καὶ τὸ ἐξασθενεῖς; Γιατί μειώνεις τὴ δύναμί του μὲ τὸ πάχος; Τὸ πάχος τὸ ἀποχαυνώνει δὲν τὸ ἐνδυναμώνει. Ἐὰν ὁμως ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀσκῆς διαφορετικὰ τὸν ἑαυτό σου, τότε καὶ τὸ κάλλος τὸ σωματικὸ θὰ συμβαδίξῃ μὲ τὴ διάθεσι, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχῃ δύναμις καὶ σωματικὴ εὐρωστία· ἔὰν ὁμως τὸ

καὶ εὐεξία παρῆ· ἂν μέντοι μυρίαὶς αὐτὸ πολιορκῆς νόσοις, οὔτε ἄνθος χρώματος, οὔτε εὐεξία τις ἔσται· ἀεὶ γὰρ ἐν κατηφείᾳ ἔσῃ.

4. Ἴστε δὲ ὅτι ὡσπερ οἶκον καλόν, ἐπειδὴν γελάσῃ ὁ ἀήρ, λαμπρὸν δείκνυσιν, οὕτω καὶ ὄψιν ὠραίαν φαιδρότης ἐπιγενομένη ψυχῆς, κρείττονα ποιεῖ· ἂν δὲ ἐν κατηφείᾳ ἦ καὶ ὀδύνας, δυσειδεστέρα γίνεται· τὴν δὲ κατήφειαν αἱ νόσοι ποιοῦσι καὶ αἱ ὀδύνας, τὰς δὲ νόσους τὸ μαλακώτερον γενέσθαι τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς πολλῆς τρυφῆς. Ὡστε καὶ κατὰ τοῦτο φεύξεσθε τὴν τρυφήν, ἂν ἐμοὶ πείθησθε. Ἄλλ' ἡδονὴν, φησί, ἔχει τὸ τρυφᾶν. Ἄλλ' οὐ τοσαύτην, ὅσας 10 δυσκολίας. Ἄλλως δέ, ἢ ἡδονὴ μέχρι τοῦ φάρυγγος, μέχρι τῆς γλώττης ἐστί· τῆς γὰρ τραπέζης ἀρθείσης ἢ τοῦ σιτίου καταποθέντος, ὁμοίος ἔσῃ τῷ μὴ μετεσχηκότι, μᾶλλον δὲ πολλῶ χειρῶν, βάρη φέρων ἐκεῖθεν καὶ διάτασιν καὶ καρηβαρίαν καὶ ὕπνον ἐοικότα θανάτῳ, πολλάκις δὲ καὶ ἀγρυπνίαν ἀπὸ πλησμονῆς, καὶ πνεύ- 15 ματος ἐμφράξεως, καὶ ἐρυγῆς· καὶ μυρία ἂν κατηράσω τῇ γαστρὶ, δέον τῇ ἀμετρίᾳ καταρᾶσασθαι.

Μὴ λιπαίνωμεν τοίνυν τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀκούωμεν τοῦ Παύλου λέγοντος· «τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιῆσθε εἰς ἐπιθυμίας». Ὡσπερ ἂν εἴ τις εἰς ἀμάραν λαβὼν τὰ σιτία ἐμβάλλῃ, οὕτω καὶ ὁ 20 εἰς τὴν γαστέρα ἐμβάλλων· μᾶλλον δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πολλῶ χειρῶν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἀμάραν ἐργάζεται χωρὶς τῶν οἰκείων κακῶν, ἐκεῖ δὲ καὶ μυρία τίκτει τὰ νοσήματα. Τὸ γὰρ τρέφον ἢ αὐτάρκειά ἐστιν, ὃ καὶ κατεργασθῆναι δύναται· τὸ δὲ περιττὸν τῆς χρείας οὐ μόνον οὐ τρέφει, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο λυμαίνεται. Ἄλλ' οὐδεὶς 25 ταῦτα ὀρᾷ ὑπὸ τῆς ἀκαίρου ἡδονῆς καὶ τῆς ἐν συνήθει προλήψεως ἀπατώμενος.

Βούλει τρέφειν τὸ σῶμα; περίελε τὸ πλεόν, τὸ αὐταρκες δίδου, καὶ ὅσον κατεργάσασθαι δυνατόν· μὴ βάρυνε αὐτό, ἵνα μὴ καταποντίσης. Τὸ αὐταρκες καὶ τροφή ἐστι καὶ ἡδονὴ· οὐδὲν γὰρ 30 οὕτω ποιεῖ ἡδονὴν ὡς σιτίον καλῶς κατεργασθέν· οὐδὲν οὕτως

πολιορκῆς μέ μύριες ἀσθένειες, οὔτε ἀνθηρὸ θὰ εἶναι, οὔτε εὐρωστο· διότι πάντα θὰ εἶσαι κατηφής.

4. Γνωρίζετε ὅτι, ὅπως ἓνα ὦραϊο σπίτι, ὅταν τὸ χαμογελάση ἢ ἀτμόσφαιρα, τὸ δείχνει λαμπρό, ἔτσι καὶ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς ὅταν προστεθῆ σ' ἓνα ὦραϊο πρόσωπο τὸ κάνει ὠραιότερο· ἐνῶ ὅταν βρίσκεται μέσα στὴν κατήφεια καὶ τοὺς πόνους, γίνεται πιὸ ἀσχημο· καὶ τὴν κατήφεια τὴν δημιουργοῦν οἱ ἀσθένειες καὶ οἱ πόνοι τοῦ σώματος· ἐνῶ τὶς ἀσθένειες τὸ σῶμα ποὺ ἔγινε μαλθακότερο ἀπὸ τὴν πολλὴ καλοπέρασι. Ὡστε καὶ γι' αὐτὸν τὸν λόγο ν' ἀποφεύγετε τὴν ἡδονή, ἐὰν πειθεσθε στὰ λόγια μου. Ἀλλά, λέγει, ὑπάρχει ἡδονὴ στὶς ἀπολαύσεις. Ὅμως δὲν εἶναι τόσο μεγάλη, ὅσες εἶναι οἱ δυσκολίες. Ἄλλωστε ἡ ἡδονὴ φθάνει μέχρι τὸν φάρυγγα, μέχρι τὴ γλῶσσα· διότι μετὰ τὸ σήκωμα τοῦ τραπεζιοῦ ἢ τὴν κατάποσι τῆς τροφῆς, θὰ εἶσαι ὁμοιος μ' αὐτὸν ποὺ δὲν πῆρε μέρος σ' αὐτά, ἢ καλύτερα πολὺ χειρότερος, διότι φέρνεις ἀπὸ ἐκεῖ βάρη καὶ διάτασι καὶ κεφαλαλγία καὶ ὕπνο ποὺ μοιάζει μὲ θάνατο, καὶ πολλές φορές καὶ ἀγρυπνία ἀπὸ τὸν χορτασμό, καὶ δύσπνοια καὶ ρέψιμο, καὶ μύριες φορές θὰ καταριέσαι τὴν κοιλιά, ἐνῶ πρέπει νὰ καταριέσαι τὴν ἀμετρία.

Ἄς μὴ παχαίνουμε λοιπὸν τὸ σῶμα, ἀλλ' ἄς ἀκούσουμε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «μὴ φροντίζετε γιὰ τὴ σάρκα, προσπαθώντας πῶς νὰ ἱκανοποιῆτε τὶς ἐπιθυμίες της»¹¹. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος πάρη καὶ βάλῃ τὰ τρόφιμα στὸν ὄχετό, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὰ βάζει στὸ στομάχι του· ἢ καλύτερα ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ πολὺ πιὸ χειρότερα. Διότι στὴν περίπτωσι τοῦ ὄχετοῦ γεμίζει αὐτὸν χωρὶς νὰ προξενῆ κακὰ στὸ ἑαυτό του, ἐνῶ στὴν ἄλλη περίπτωσι προκαλεῖ καὶ πάρα πολλές ἀσθένειες. Καθόσον ἡ αὐτάρκεια εἶναι αὐτὴ ποὺ τρέφει τὸ σῶμα, καὶ μπορεῖ νὰ τὸ τελειοποιήσῃ· ἐνῶ τὸ ἐπὶ πλέον ὄχι μόνο δὲν τρέφει, ἀλλὰ καὶ τὸ καταστρέφει. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὰ προσέχει αὐτά, ἐξαπατῶμενος ἀπὸ τὴν ἄκαιρη ἡδονὴ καὶ τὴ συνθησιμένη ἀντίληψι.

Θέλεις νὰ τρέφῃς τὸ σῶμα; Ἀπομάκρυνε τὸ περιττό, δίνε του τὸ ἀπαραίτητο καὶ αὐτὸ ποὺ μπορεῖ ν' ἀνεχθῆ· μὴν τὸ βαραίνῃς γιὰ νὰ μὴν τὸ καταποντίσῃς. Ἡ αὐτάρκεια εἶναι καὶ τροφή καὶ ἡδονή· διότι τίποτε δὲν προξενεῖ τόση ἡδονή, ὅση ἢ εὐπεπτη τροφή· τίποτε δὲν φέρνει τόση ὑγεία, οὔτε τόση ὀξύτητα αἰσθήσεων, οὔτε ἀπομα-

ύγίειαν, οὐδὲν οὕτως ὀξύτητα αἰσθήσεων, οὐδὲν οὕτως ἐστὶ νόσου ἀπελαστικόν. Ἐὰρ τὸ αὐταρκες μὲν καὶ τροφή ἐστὶ καὶ ἡδονὴ καὶ ὑγίεια, τὸ δὲ πλεόν καὶ λύπη καὶ ἀηδία καὶ νόσος. Ἐὰ γὰρ ποιεῖ ὁ λιμός, ταῦτα ποιεῖ καὶ ἡ πλησμονή, μᾶλλον δὲ χαλεπώτερα· ἐκεῖ-
 5 νος μὲν γὰρ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀπήγαγε καὶ ἀπήλλαξε τὸν ἄνθρω-
 πον, αὕτη δὲ διατρώγουσα καὶ σήπουσα τὸ σῶμα, μακρᾷ παραδί-
 δωσι νόσῳ, καὶ τότε θανάτῳ χαλεπωτάτῳ. Ἡμεῖς δὲ τὸν μὲν λι-
 μὸν ἀπευκτον πρᾶγμα νομίζομεν, ἐπὶ δὲ τὴν τούτου χαλεπωτέραν
 πλησμονὴν τρέχομεν.

10 Πόθεν αὕτη ἡ νόσος, πόθεν αὕτη ἡ μανία; Οὐ λέγω κατατρύ-
 χειν ἑαυτοῦς, ἀλλὰ τοσοῦτον σιτεῖσθαι, ὃ καὶ ἡδονὴν ἔχει τὴν ὄν-
 τως ἡδονὴν, καὶ θρέψαι δύναται τὸ σῶμα, καὶ εὐτακτον ὑμῖν καὶ
 εὐάρμοστον πρὸς τὰς ἐνεργείας παρασχεῖν τῆς ψυχῆς πεπηγὸς κα-
 λῶς καὶ συνηρμοσμένον. Ὅταν δὲ ὑπέραντλον γένηται τῇ τροφῇ,
 15 τοὺς γόμφους αὐτοῦς, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ τὰς ἀρμονίας διαλύσασα
 τὰς συμπεπηγυίας, τὴν πλημμύραν οὐ δύναται κατασχεῖν, ἐπεισελ-
 θοῦσα γὰρ ἡ πλημμύρα τὸ πᾶν διαλύει καὶ διαχεῖ.

«Τῆς σαρκός», φησί, «πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας». Καὶ καλῶς εἶπεν, εἰς ἐπιθυμίας· ὅλη γὰρ ἐστὶν ἡ τρυφή ταῖς ἀτό-
 20 ποῖς ἐπιθυμίαις, κἂν πάντων ἢ φιλοσοφώτερος ὁ τρυφῶν, ἀνάγκη
 τι παθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἀπὸ τῶν σιτίων, ἀνάγκη διαχυθῆ-
 ναι, ἀνάγκη τὴν φλόγα μείζονα ἐνεγκεῖν. Ἐντεῦθεν πορνείαι, ἐντεῦ-
 θεν μοιχεῖαι· οὐ γὰρ δύναται πεινῶσα γαστήρ ἔρωτα τεκεῖν, μᾶλ-
 λον δὲ οὐδὲ αὐταρκεῖα κεχρημένη· ἡ δὲ τίκτουσα τὰς ἀτόπους ἐπι-
 25 θυμίας, ἐκείνη ἐστὶν ἡ σπαταλῶσα τῇ τρυφῇ. Καὶ καθάπερ ἡ σφό-
 δρα δίυγρος γῆ τίκτει τοὺς σκώληκας, καὶ ἡ κόπρος ἡ διαβρεχομέ-
 νη καὶ πολλὴν ἔχουσα τὴν νοτίδα, ἡ δὲ ἀπηλλαγμένη τῆς ὑγρασίας
 ἐκείνης καρπούς φέρει πολλούς, ὅταν μὴ ἀμετρίαν ἔχη· κἂν μὲν γὰρ
 μὴ γεωργῆται, χλόην ἐκδίδωσιν, ἂν δὲ γεωργῆται, καρπούς· οὕτω
 30 καὶ ἡμεῖς.

κρύνει τόσο τὴν ἀσθένεια. Ἐπειὶ ἡ αὐτάρκεια εἶναι τροφή καὶ ἡδονὴ καὶ ὑγεία, ἐνῶ τὸ περιττὸ εἶναι καὶ καταστροφή καὶ ἀηδία καὶ ἀσθένεια. Καθόσον αὐτὰ πού προξενεῖ ἡ πείνα αὐτὰ προξενεῖ καὶ ὁ χορτασμός, ἢ καλύτερα καὶ φοβερώτερα· διότι ἡ πείνα μέσα σὲ λίγες ἡμέρες ὠδήγησε τὸν ἄνθρωπο στὸ θάνατο καὶ τὸν ἀπάλλαξε, ἐνῶ ὁ χορτασμός, ἀφοῦ καταφάγη καὶ σαπίση τὸ σῶμα καὶ τὸ παραδώσῃ σὲ μακροχρόνια ἀσθένεια, ἔπειτα τὸ παραδίδει σὲ φοβερώτατο θάνατο. Ἐμεῖς ὁμῶς νομίζουμε ὅτι ἡ πείνα εἶναι φοβερὴ δοκιμασία, ἐνῶ τρέχουμε πρὸς τὴν πλησμονὴ πού εἶναι φοβερώτερη ἀπὸ αὐτήν.

Ἄπὸ ποῦ προέρχεται αὐτὴ ἡ ἀσθένεια, ἀπὸ ποῦ αὐτὴ ἡ τρέλλα; Δὲν λέγω νὰ ἐξαντλοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ τόσο νὰ τρεφώμαστε, πρᾶγμα πού καὶ ἡδονὴ φέρνει, τὴν πραγματικὴ ἡδονή, καὶ τὸ σῶμα μπορεῖ νὰ θρέψῃ, κάμνοντάς το ἱκανὸ καὶ ἁρμονικὸ πρὸς τὶς ἐνέργειες τῆς ψυχῆς καὶ παρουσιάζοντάς το καλὰ στερεωμένο καὶ συναρμοσμένο. Ὅταν ὁμῶς γεμίζῃ ὑπερβολικὰ μὲ τὴν τροφή, ἀφοῦ διαλύσῃ τοὺς συνδέσμους, ὅπως θὰ ἔλεγε κανεὶς, καὶ τὶς ἁρμονίες πού τὸ κάνουν στερεό, δὲν θὰ μπορέσῃ ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν πλημμύρα, διότι ὅταν ἡ πλημμύρα μπῆ μέσα διαλύει καὶ καταστρέφει τὸ πᾶν.

«Μὴ φροντίζετε γιὰ τὴ σάρκα σας», λέγει, «προσπαθώντας πῶς νὰ ἱκανοποιῆτε τὶς ἐπιθυμίες της»¹². Καὶ σωστὰ εἶπε, «γιὰ νὰ ἱκανοποιῆτε τὶς ἐπιθυμίες της»· διότι ἡ φιληδονία τροφοδοτεῖ τὶς παράλογες ἐπιθυμίες, κι' ἂν ὁ φιλήδονος εἶναι πρὸ συνετοῦ ἀπὸ ὄλους, ὅπωςδήποτε θὰ πάθῃ κάτι ἀπὸ τὸ κρασί, ἀπὸ τὶς τροφές, κατ' ἀνάγκη θὰ παραλύσῃ, κατ' ἀνάγκη ἡ ἐπιθυμία θὰ κἀνῃ μεγαλύτερη τὴ φλόγα. Ἄπὸ ἐδῶ προέρχονται οἱ πορνεῖες, ἀπὸ ἐδῶ οἱ μοιχεῖες· διότι ἡ πεινασμένη κοιλία δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὴ πού εἶναι αὐτάρκης· ἀπεναντίας ἐκείνη πού γεννᾷ τὶς παράλογες ἐπιθυμίες, εἶναι ἐκείνη πού ζῆ ἄσωτα ἐξ αἰτίας τῆς φιληδονίας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὑπερβολικὰ ὑγρὴ γῆ γεννᾷ τὰ σκουλήκια καθὼς καὶ ἡ βρεγμένη καὶ ὑπερβολικὰ ὑγρὴ κοπριά, ἐνῶ ἐκείνη πού εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴν ὑγρασία ἐκείνη καὶ ἔχει κανονικὴ ὑγρασία φέρνει πολλοὺς καρπούς· διότι, κι' ὅταν ἀκόμα δὲν καλλιεργῆται, παράγει χόρτο, ὅταν ὁμῶς καλλιεργῆται παράγει καρπούς· ἔτσι κι' ἐμεῖς.

Μὴ τοίνυν ἀχρηστον τὴν σάρκα κατασκευάσωμεν, μηδὲ ἀνόνητον, μηδὲ ἐπιβλαβῆ, ἀλλὰ φυτεύσωμεν ἐν αὐτῇ χρησίμους καρποὺς καὶ φυτὰ καρποφόρα καὶ ἐπιμέλειαν ποιώμεθα, ὥστε μὴ αὐτὰ ἐκλῦσαι τῇ τροφῇ· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα σκώληκας ἀντὶ καρπῶν ἐκβάλλει διασαπέντα. Οὕτω καὶ ἡ ἔμφυτος ἐπιθυμία, ἐὰν αὐτὴν ὑπὲρ μέτρον διαβρέξῃς, ἀτόπους τίκει ἡδονὰς καὶ σφόδρα ἀτοπωτάτας. Τὴν οὖν λύμην ταύτην ἐξέλωμεν παντὶ τρόπῳ, ἵνα δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἄς μὴν ἀχρηστέψουμε λοιπὸν τὴ σάρκα, ὡς μὴν τὴν κάνουμε ἀνώφελη ἢ ἐπιβλαβῆ, ἀλλὰ ὡς φυτέψουμε σ' αὐτὴν χρήσιμους καρπούς καὶ φυτὰ καρποφόρα, κι' ὡς φροντίζουμε νὰ μὴν ἐξασθενίσῃ ἐξ αἰτίας τῆς φιληδονίας· διότι καὶ ἐκεῖνα ὅταν σαπίσουν βγάζουν σκουλήκια κι' ὄχι καρπούς. Ἔτσι καὶ ἡ ἐμφυτὴ ἐπιθυμία, ἐὰν ὑπερβολικὰ τὴν διαβρέξῃς, γεννᾷ παράλογες ἡδονές καὶ ὑπερβολικὰ μάλιστα παράλογες. Αὐτὴ λοιπὸν τὴ βλάβη ὡς τὴν ἀπομακρύνουμε μὲ κάθε τρόπο, γιᾶ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθῆ, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, καὶ τὰ λοιπά.

ΟΜΙΛΙΑ Α'

(Έβρ. 12, 11-13)

«Πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε καὶ τροχιάς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῖν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῆ, ἰαθῆ δὲ μᾶλλον».

1. Οἱ τὰ φάρμακα πίνοντες τὰ πικρά, ἀνέχονται τινος πρότερον ἀηδίας, καὶ τότε τῆς ὠφελείας αἰσθάνονται. Τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀρετή, τοιοῦτον ἡ κακία· ἐκεῖ πρώτη ἡ ἡδονή, εἶτα ἡ ἀθυμία· ἐνταῦθα
10 πρώτη ἡ ἀθυμία, καὶ τότε ἡ ἡδονή. Ἄλλ' οὐδὲν ἴσον· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον πρότερον λυπηθέντα, ὕστερον ἡσθῆναι, καὶ πρότερον καὶ πρότερον ἡσθέντα, ὕστερον λυπηθῆναι. Πῶς; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ προσδοκία τῆς μελλούσης ἀθυμίας τὴν παρούσαν ἐλάττωνα ποιεῖ ἡδονήν· ἐκεῖ δὲ ἡ προσδοκία τῆς μελλούσης ἡδονῆς ὑποτέμνεται τὴ
15 σφοδρὸν τῆς παρούσης ἀθυμίας· ὡς συμβαίνει ἐκεῖ μὲν μηδέποτε ἡσθῆναι, ἐνταῦθα δὲ μηδέποτε λυπηθῆναι. Οὐ ταύτη δὲ μόνον τὴ τῆς διαφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐτέρως. Πῶς; Ὅτι οὐδὲ τὰ τῶν χρόνων ἴσα, ἀλλὰ πολὺ μείζονα καὶ πλείονα. Ἐνταῦθα δὲ καὶ πλεόν τι ἐστὶ τοῖς πνευματικοῖς.

20 Ἀπὸ τούτου τοίνυν ἐπιχειρεῖ ὁ Παῦλος τὴν παραμυθίαν εἰσαγαγεῖν, καὶ τὴν κοινὴν πάλιν κρίσιν λαμβάνει, ἥ οὐδεὶς ἀντιστήνα δύναται, οὐδὲ κοινῇ ψήφῳ μάχεσθαι. Ὅταν γὰρ τις παρὰ πάντων ὁμολογούμενον εἴπῃ, πάντες συγκατατίθενται καὶ οὐδεὶς ἀντιπύ

ΟΜΙΛΙΑ Α΄

(Εβρ. 12, 11-15)

«Κάθε παιδαγωγία στην αρχή δὲν φαίνεται νὰ προξενῆ χαρά, ἀλλὰ λύπη, ἀργότερα ὁμως ἀνταμείβει μὲ καρπὸ εἰρηνικὸ ἐκείνους ποὺ παιδαγωγήθηκαν μ' αὐτήν. Καὶ ὁ καρπὸς αὐτὸς εἶναι ἡ δικαιοσύνη. Γι' αὐτὸ ἐνδυναμώσατε τὰ ἄτονα χέρια καὶ τὰ παραλυμένα γόνατα καὶ τὰ πόδια σας ὡς βαδίσουν σὲ ἴσους δρόμους, γιὰ νὰ μὴν χειροτερεύσῃ ἡ κουτσαμάρα σας, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ θεραπευθῆ».

1. Αὐτοὶ ποὺ πίνουν τὰ πικρὰ φάρμακα, στὴν ἀρχὴ ἀνέχονται κάποια ἀηδία καὶ κατόπιν αἰσθάνονται τὴν ὠφέλεια. Πράγματι τέτοια εἶναι ἡ ἀρετὴ, τέτοια εἶναι ἡ κακία· στὴν περίπτωσι τῆς κακίας προηγεῖται ἡ ἡδονὴ καὶ ἀκολουθεῖ ἡ λύπη, ἐνῶ στὴν περίπτωσι τῆς ἀρετῆς προγεῖται ἡ λύπη καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἡδονή. Ἀλλὰ δὲν εἶναι καθόλου τὸ ἴδιο· διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ λυπηθῆς προηγουμένως κι' ἔπειτα νὰ εὐχαριστηθῆς, καὶ νὰ εὐχαριστηθῆς πρῶτα κι' ἔπειτα νὰ λυπηθῆς. Πῶς; Διότι στὴ δεύτερη περίπτωσι ἡ προσδοκία τῆς μελλοντικῆς λύπης μειώνει τὴν παροῦσα ἡδονή, ἐνῶ στὴν πρώτη περίπτωσι ἡ προσδοκία τῆς μελλοντικῆς ἡδονῆς ἐλαττώνει τὴν παροῦσα ὑπερβολικὴ λύπη· ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ ποτὲ δὲν γνωρίζει τὴν ἡδονή, ἐνῶ ἐδῶ ποτὲ δὲν γνωρίζει τὴν λύπη. Καὶ δὲν διαφέρουν μόνο ὡς πρὸς αὐτὸ ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς ἄλλα. Πῶς; Διότι οὔτε τὰ χρονικὰ διαστήματα εἶναι ἴσα, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερα καὶ περισσότερα. Ἐδῶ ὁμως ἀκόμη περισσότερο ἰσχύει αὐτὸ γιὰ τὰ πνευματικά.

Ἄπ' αὐτὸ λοιπὸν ἐπιχειρεῖ ὁ Παῦλος νὰ τοὺς παρηγορήσῃ, καὶ προβάλλει πάλι τὴν κοινὴ κρίσι, τὴν ὁποία κανεῖς δὲν μπορεῖ ν' ἀπορρίψῃ, οὔτε νὰ τὴν πολεμήσῃ. Διότι, δταν κάποιος πῆ αὐτὸ ποὺ ὅλοι ὁμολογοῦν, ὅλοι τὸ ἀποδέχονται καὶ κανεῖς δὲν φέρει ἀντίρρηση.

πται. Λυπεῖσθε, φησί· τοῦτο κατὰ λόγον· τοιοῦτον γὰρ ἡ παιδεία, τὴν ἀρχὴν ἔχει τοιαύτην. Ὅθεν καὶ οὕτως ἐπήγαγε· «πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης». Καλῶς εἶπεν, «οὐ δοκεῖ»· οὐδὲ γάρ ἐστι λύπης ἡ παιδεία, ἀλλὰ μόνον δο-
 5 κεῖ· οὐδὲ ἡ μὲν, ἡ δὲ οὐ, ἀλλὰ πᾶσα· «πᾶσα», γάρ φησι, «παιδεία οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης»· τουτέστι, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη καὶ ἡ πνευματική. Ὅρᾳς αὐτὸν ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν ἀγωνιζόμενον; «Δοκεῖ», φησί, «λύπης εἶναι»· ὥστε οὐκ ἔστι. Ποία γὰρ λύπη τίκτουσα χαρὰν; «Οὐδεμία»· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἡδονὴ τίκτουσα ἀθυ-
 10 μίαν.

«Ἵστερον δὲ καρποὺς εἰρηνικοὺς τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης». Οὐ 'καρπὸν', ἀλλὰ «καρποὺς» εἶπε, τὸ πλῆθος ἐμφαίνων πολὺ. «Τοῖς δι' αὐτῆς», φησί, «γεγυμνασμένοις». Τί ἐστι, «τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις»; Τοῖς ἀνασχο-
 15 μένοις ἐπὶ πολὺ καὶ καρτερήσασιν. Ὅρᾳς πῶς καὶ εὐφήμῳ ὀνόματι κέχρηται; Ἄρα γυμνασία ἐστὶν ἡ παιδεία, τὸν ἀθλητὴν ἰσχυρὸν ἐργαζομένη καὶ ἀκαταγώνιστον ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ ἄμαχον ἐν τοῖς πολέμοις. Εἰ τοίνυν πᾶσα παιδεία τοιαύτη ἐστί, καὶ αὕτη τοιαύτη ἔσται. Ὡστε χρηστὰ χρῆ προσδοκᾶν καὶ τὸ τέλος ἡδὺ καὶ εἰρηνι-
 20 κόν. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ σκληρὰ οὖσα, καρποὺς ἔχει γλυκεῖς· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς δένδροις ὁ μὲν φλοιὸς ἄποιός τις ἐστὶ σχεδὸν καὶ τραχύς, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς. Ἄλλ' ἔλαβεν αὐτὸ ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐννοίας. Εἰ τοίνυν τοιαῦτα χρῆ προσδοκᾶν, τί ἀλγεῖτε; τί τὰ λυπηρὰ ὑπομεῖναντες, περὶ τὰ χρηστὰ ἐκλύεσθε; Ἄ ἐχρῆν ὑπομεῖναι ἀηδῆ,
 25 ὑπεμεῖνατε· μὴ τοίνυν ἐκλυθῆτε περὶ τὴν ἀνταπόδοσιν. «Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιάς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῆ, ἰαθῆ δὲ μᾶλλον». Ὡς πρὸς δρομεῖς καὶ πύκτας καὶ πολεμιστὰς διαλέγεται.

30 Ὅρᾳς πῶς αὐτοὺς καθοπλίζει, πῶς αὐτοὺς ἐπαίρει; Ἐνταῦθα περὶ τῶν λογισμῶν αὐτῶν τοῦτο λέγει. «Ὅρθὰ βαδίζετε», φησί·

σι. Λυπᾶσθε, λέγει· αὐτὸ εἶναι φυσικόν· διότι τέτοια εἶναι ἡ παιδαγωγία, τέτοια ἀρχὴ ἔχει. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε τὰ ἐξῆς· «κάθε παιδαγωγία στὴν ἀρχὴ δὲν φαίνεται νὰ προξενῆ χαρὰ, ἀλλὰ λύπη». Σωστὰ εἶπε, «δὲν φαίνεται»· διότι ἡ παιδαγωγία δὲν προξενεῖ λύπη, ἀλλὰ μόνο φαίνεται ὅτι προξενεῖ· οὔτε ἡ μία παιδαγωγία προξενεῖ, ἐνῶ ἡ ἄλλη ὄχι, ἀλλὰ κάθε παιδαγωγία· διότι λέγει, «κάθε παιδαγωγία δὲν φαίνεται νὰ προξενῆ χαρὰ, ἀλλὰ λύπη»· δηλαδὴ καὶ ἡ ἀνθρώπινη καὶ ἡ πνευματικὴ. Βλέπεις ὅτι χρησιμοποιοεῖ ἐννοίες γνωστὲς σὲ ὄλους; Φαίνεται, λέγει, ὅτι προξενεῖ λύπη· ἐπομένως δὲν προξενεῖ. Διότι ποιά λύπη γεννᾷ χαρὰ; Καμμία· ὅπως ἀκριβῶς οὔτε ἡδονὴ ὑπάρχει πού νὰ γεννᾷ λύπη.

«Ἵστερα ὁμῶς ἀνταμείβει μὲ καρποὺς εἰρηνικοὺς ἐκείνους πὺν ἀσκήθησαν μὲ αὐτὴν· καὶ οἱ καρποὶ αὐτοὶ εἶναι ἡ δικαιοσύνη». Δὲν εἶπε 'μὲ καρπὸ', ἀλλὰ «μὲ καρποὺς», γιὰ νὰ παρουσιάσῃ τὸ πολὺ πλῆθος. «Σ' ἐκείνους», λέγει, «πὺν ἔχουν γυμνασθῆ μὲ αὐτὴν». Τί σημαίνει, «σ' ἐκείνους πὺν ἔχουν γυμνασθῆ μὲ αὐτὴν»; Σ' ἐκείνους πὺν τὴν ἔχουν ἀνεχθῆ καὶ τὴν ἔχουν ὑπομείνει γιὰ πολὺ. Βλέπεις πῶς χρησιμοποιοεῖ καὶ ἐγκωμιαστικὸ ὄνομα; Ἐπομένως ἡ παιδεία εἶναι ἄσκησις· αὐτὴ ἐνδυναμώνει τὸν ἀθλητὴ καὶ τὸν κάνει ἀκατανίκητο στοὺς ἀγῶνες καὶ ἀκαταμάχητο στοὺς πολέμους. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν κάθε παιδαγωγία εἶναι τέτοια, καὶ αὐτὴ θὰ εἶναι τέτοια. Ἐπομένως πρέπει νὰ προσδοκοῦμε μεγάλα ἀγαθὰ, καὶ ὅτι τὸ τέλος θὰ εἶναι εὐχάριστο καὶ εἰρηνικόν. Καὶ μὴ θαυμάσης, ἐὰν, ἐνῶ εἶναι σκληρὴ, ἔχει καρποὺς γλυκεῖς. Διότι καὶ στὰ δένδρα ὁ φλοιὸς εἶναι σχεδὸν χωρὶς ποιότητα καὶ τραχὺς, ἐνῶ οἱ καρποὶ εἶναι γλυκεῖς. Αὐτὸ τὸ εἶπε σύμφωνα μὲ τὴν κοινὴ ἀντίληψιν. Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ προσδοκᾶτε μεγάλα ἀγαθὰ, γιὰτί στενοχωρῆσθε; Γιὰτί, ἐνῶ δεῖξατε ὑπομονὴ στὰ λυπηρά, τώρα πὺν πρόκειται γιὰ τὰ ἀγαθὰ ἀπογοητεύεσθε; Τὰ δυσάρεστα πὺν ἔπρεπε νὰ τὰ ὑπομείνετε, τὰ ὑπομείνατε· μὴ λοιπὸν λιποψυχήσετε γιὰ τὴν ἀνταπόδοσιν. «Γι' αὐτὸ ἐνισχύσατε τὰ ἄτονα χέρια καὶ τὰ παραλυμένα γόνατα καὶ βαδίστε σὲ ἴσιους δρόμους μὲ βῆμα σταθερό, γιὰ νὰ μὴν χειροτερέψῃ ἡ κουτσαμάρα σας, ἀλλὰ νὰ θεραπευθῆ μᾶλλον». Μιλᾷει σὰν ν' ἀπευθύνεται σὲ δρομεῖς καὶ πυγμάχους καὶ παλαιστὲς.

Βλέπεις πῶς τοὺς ὀπλίζει, πῶς τοὺς ἐνισχύει; Ἐδῶ τὸ λέγει αὐτὸ γιὰ τοὺς λογισμοὺς τοὺς. «Ὄρθα βαδίσετε», λέγει· δηλαδὴ,

τουτέστι, μὴ ἀμφιβάλλοντες. Εἰ γὰρ ἀπὸ ἀγάπης ἢ παιδεία, εἰ ἀπὸ κηδεμονίας ἄρχεται, εἰ εἰς τέλος χρηστὸν τελευτᾷ (τοῦτο γὰρ καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ διὰ ρημάτων, καὶ διὰ πάντων ἀποδείκνυσι), τίνος ἔνεκεν ἐκλύεσθε; Τοιοῦτοι γὰρ ὁ ἀπογνόντες, οἱ μὴ τῇ ἐλπίδι
5 ρωννύμενοι τῶν μελλόντων. «Ὁρθά», φησί, «βαδίζετε»· ὥστε μὴ ἐπιταθῆναι τὴν χωλείαν, ἀλλὰ μεταβληθῆναι ἐπὶ τὰ πρότερα· ὁ γὰρ μετὰ χωλείας τρέχων, ἐπιτρίβει τὸ κακόν. Ὁρᾷς ὅτι ἐν ἡμῖν ἐστὶ τὸ πάντως ἰατρευθῆναι;

«Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἀγιασμόν, οὗ χωρὶς
10 οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον». Ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγε, «μὴ ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν», τοῦτο καὶ ἐνταῦθα αἰνίττεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω μάλιστα ἐν πειρασμοῖς εὐκαταγωνίστους ποιεῖ καὶ εὐχειρώτους, ὡς τὸ διεσπᾶσθαι. Καὶ ὄρα πῶς· Διάσπασον φάλαγγι ἐν πολέμῳ, καὶ οὐδὲ πόνου δεηθήσονται οἱ πολέμιοι,
15 ἀλλὰ δεδεμένους αὐτοὺς λήψονται, κατ' ἰδίαν εὐρόντες, καὶ ταύτη ὄντας ἀσθενεστέρους. «Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων», φησὶν. Ἄρα καὶ τῶν κακῶς ποιούντων. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· «εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες». Τὸ σὸν μέρος, φησὶν, εἰρηνεὺε, μηδὲν τὴν εὐσέβειαν παραβλάπτων,
20 ἀλλ' ἐν οἷς πάσχεις κακῶς φέρε γενναίως· μέγα γὰρ ὄπλον ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἀνεξικακία. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς ἰσχυροὺς ἐποίει λέγων· «Ἴδου ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί». Τί λέγεις; μεταξὺ λύκων ἐσμὲν καὶ ὡς πρόβατα κελεύεις
25 εἶναι καὶ ὡς περιστεράς; Ναί, φησὶν· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐντρέπει τὸν ποιῶντα κακῶς, ὡς τὸ φέρειν ὑμᾶς γενναίως τὰ ἐπαγόμενα, καὶ μήτε λόγῳ, μήτε ἔργῳ ἀμύνεσθαι. Τοῦτο καὶ ἡμᾶς φιλοσοφώτε-
ρους ποιεῖ καὶ μείζονα προξενεῖ τὸν μισθόν, κάκεινους ὠφελεῖ. Ἄλλ' ὁ δεῖνά σε ὕβρισε; σὺ εὐλόγησον. Ὅρα πόσα ἀπὸ τούτου
30 κερδαίνεις· τὸ κακὸν ἔσβεσας, μισθὸν σεαυτῷ προύξენσας, κάκεινον ἐνέτρεψας, καὶ σὺ δεινὸν πέπονθας οὐδέν.

1. Ρωμ. 12,18.

2. Ματθ. 10,16.

μὴν ἀμφιβάλλετε. Διότι, ἐὰν ἀπὸ ἀγάπῃ προέρχεται ἡ παιδεία, ἐὰν ἀπὸ φροντίδα, ἐὰν καταλήγῃ σὲ τέλος εὐχάριστο (καθόσον αὐτὸ ἀποδεικνύεται καὶ μὲ πράξεις καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ ὄλα), γιατί ἀποθαρρύνεσθε; Διότι τέτοιοι εἶναι ὅσοι περιῆλθαν σὲ ἀπόγνωσι, ὅσοι δὲν εἶναι ἐνισχυμένοι μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν. «Ὁρθὰ νὰ βαδίζετε», λέγει· γιὰ νὰ μὴν αὐξήσετε τὴν κουτσαμάρα σας, ἀλλὰ νὰ ἐπανέλθετε στὴν πρώτη σας κατάστασι· διότι ὁ κουτσὸς ὅταν τρέχῃ, χειροτερεύει τὸ κακό. Βλέπεις ὅτι ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται ἡ ὀλοκληρωτικὴ θεραπεία;

«Νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μὲ ὄλους καὶ τὸν ἁγιασμό, χωρὶς τὸν ὅποιο κανεὶς δὲν θὰ δῆ τὸν Κύριο». Αὐτὸ πού ἔλεγε καὶ προηγουμένως, «μὴν παραμελῆτε τὴ συνάντησί σας», αὐτὸ καὶ τώρα ὑπαινίσσεται. Διότι τίποτε δὲν μᾶς κάνει τόσο εὐάλωτους στοὺς πειρασμοὺς καὶ δὲν συμβάλλει τόσο στὴν ἥττα μας, ὅσο ἡ διάσπασις. Καὶ πρόσεχε πῶς. Διάσπασε τὴ φάλαγγα στὸν πόλεμο καὶ οἱ ἐχθροὶ δὲν θὰ χρειασθοῦν κόπο νὰ τοὺς νικήσουν, ἀλλὰ θὰ τοὺς αἰχμαλωτίσουν, ἐπειδὴ τοὺς βρῆκαν μόνους καὶ ἀσθενέστερους ἐξ αἰτίας τῆς διασπάσεως. «Νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μὲ ὄλους», λέγει· ἄρα καὶ μ' αὐτοὺς πού μᾶς κάνουν κακό. Αὐτὸ καὶ ἄλλοῦ τὸ ἀναφέρει· «ἐὰν εἶναι δυνατόν, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσᾶς, νὰ ἔχετε εἰρηνικὲς σχέσεις μὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους»¹. Ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, λέγει, νὰ ζῆς εἰρηνικά, χωρὶς νὰ προσβάλλῃς τὴν εὐσέβεια, ἀλλὰ καὶ ὅταν κακοποιῆσαι, νὰ τὸ ὑπομένης μὲ γενναιότητα· διότι εἶναι μεγάλο ὄπλο στοὺς πειρασμοὺς ἢ ἀνεξικακία. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἐνδυνάμωνε τοὺς μαθητὲς του μ' αὐτὰ τὰ λόγια· «Νὰ, σᾶς στέλνω σὰν πρόβατα μέσα στοὺς λύκους· νὰ εἴσθε φρόνιμοι σὰν τὰ φίδια καὶ ἄκακοι σὰν τὰ περιστέρια»². Τί λές; βρισκόμαστε ἀνάμεσα σὲ λύκους, καὶ μᾶς προτρέπεις νὰ εἴμαστε σὰν τὰ πρόβατα καὶ σὰν τὰ περιστέρια; Ναί, λέγει· διότι τίποτε δὲν γελοιοποιεῖ τόσο τὸν κακοποιό, ὅσο τὸ νὰ ὑπομένετε μὲ γενναιότητα αὐτὰ πού σᾶς κάνουν, καὶ νὰ μὴν ἀμύνεσθε οὔτε μὲ λόγια, οὔτε μὲ ἔργα. Αὐτὸ καὶ ἐμᾶς μᾶς κάνει περισσότερο ἐνάρετους καὶ μᾶς ἐτοιμάζει μεγαλύτερο μισθό, καὶ ἐκεῖνους τοὺς ὠφελεῖ. Ἀλλὰ σὲ ὕβρισε ὁ τάδε; ἐσὺ εὐλόγησέ τον. Πρόσεχε πόσα ἀπὸ αὐτὸ κερδίζεις· ἐσβησες τὸ κακό, ἐτοίμασες μισθὸ γιὰ σένα, ἐκεῖνον τὸν καταντρόπιασες, καὶ ἐσὺ δὲν ἔπαθες κανένα κακό.

«Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἀγιασμόν». «Τὸν ἀγιασμόν», τί φησι; Τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν κοσμιότητα τὴν ἐν γάμῳ. Εἴτε τις χωρὶς γάμου ἐστί, φησὶν, ἀγνὸς μενέτω, γαμείτω· εἴτε ἐν γάμῳ μὴ πορνευέτω, ἀλλὰ κεχρήσθω τῇ ἰδίᾳ γυναικί· καὶ
5 γὰρ καὶ τοῦτο ἀγιασμός. Πῶς; Οὐχ ὁ γάμος ἀγιασμός ἀλλ' ὁ γάμος τηρεῖ τὸν ἀπὸ τῆς πίστεως ἀγιασμόν, οὐκ ἀφίεις πόρνη προσέχειν. Ὁ γὰρ γάμος τίμιος, οὐχ ἅγιος· καθαρὸς ὁ γάμος, οὐ μέντοι καὶ ἀγιωσύνην παρέχει, ἢ τὸ κωλύειν τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως δοθεῖσαν μὴ μολύνειν. «Οὐ χωρὶς», φησὶν, «οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον».
10 Ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους λέει· «μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοί, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε κλέπται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι». Πῶς γὰρ γενόμενος πόρνης σῶμα δυνήσεται εἶναι σῶμα Χριστοῦ; «Ἐπισκοποῦντες μὴ
15 τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· μὴ τις ρίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῆ, καὶ διὰ ταύτης μιανθῶσι πολλοί· μὴ τις πόρνος ἢ βέβηλος». Ὅρας πῶς πανταχοῦ ἐκάστην τὴν κοινήν ἐγχειρίζει σωτηρίαν; «Παρακαλοῦντες», φησὶν, «ἀλλήλους καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται».
20 2. Μὴ τοίνυν πάντα ἐπὶ τοὺς διδασκάλους ἐπιρρίπτετε, μὴ πάντα ἐπὶ τοὺς ἡγουμένους· δύνασθε καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ἀλλήλους οἰκοδομεῖν. Ὁ καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων ἔλεγεν· «εἰς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε καθὼς καὶ ποιεῖτε»· καὶ πάλιν, «παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις». Τοῦτο καὶ ὑμῖν παραινῶμεν νῦν ἡμεῖς.
25 Πλείονα γὰρ ἡμῶν, ἐὰν βούλησθε, εἰς ἀλλήλους, κατορθώσετε· καὶ γὰρ πλείονα σύνεστε χρόνον ἀλλήλοις καὶ τὰ ἀλλήλων μᾶλλον ἡμῶν ἴστε, καὶ τὰ ἀλλήλων ἐλαττώματα οὐκ ἀγνοεῖτε, καὶ πλείονα καὶ παρρησίαν καὶ ἀγάπην ἔχετε καὶ συνήθειαν· οὐ μικρὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκαλίαν, ἀλλ' εἰσοδοὶ μεγάλαι καὶ εὐκαιρίαι· καὶ μᾶλλον

3. Α' Κορ. 6,9-10.

4. Ἐβρ. 3,13.

5. Α' Θεσ. 5,11.

«Νὰ ἐπιδώκετε τὴν εἰρήνην μὲ δλους καὶ τὸν ἀγιασμό». Τί ἐννοεῖ «τὸν ἀγιασμό»; Τῇ σωφροσύνῃ καὶ τὴν κοσμιότητα στὸν γάμο. Καὶ ἐὰν κάποιος εἶναι ἄγαμος, λέγει, ἅς μὲνη ἀγνός, ἢ ἅς παντρεύεται· καὶ ἐὰν εἶναι ἔγγαμος ἅς μὴ πορνεύῃ, ἀλλὰ ἅς χρησιμοποιοῖ τὴν γυναῖκα του· διότι καὶ αὐτὸ εἶναι ἀγιασμός. Πῶς; Δὲν εἶναι ὁ γάμος ἀγιασμός, ἀλλὰ ὁ γάμος διατηρεῖ τὸν ἀγιασμό πού προέρχεται ἀπὸ τὴν πίστι, διότι δὲν σὲ ἀφήνει νὰ στρέφουσαι πρὸς τὴν πόρνη. Καθόσον ὁ γάμος εἶναι τίμιος, ὄχι ἅγιος· εἶναι καθαρὸς ὁ γάμος, ὅμως δὲν προσφέρει καὶ ἀγιότητα, παρὰ ἐμποδίζει νὰ μολυνθῇ ἢ καθαρότης πού ἔχει δοθῇ ἀπὸ τὴν πίστι. «Χωρὶς αὐτὸν τὸν ἀγιασμό», λέγει, «κανεῖς δὲν θὰ δῆ τὸν Κύριο». Αὐτὸ ἀκριβῶς λέγει καὶ στοὺς Κορινθίους· «μὴν πλανᾶσθε· οὔτε οἱ πόρνοι, οὔτε οἱ μοιχοί, οὔτε οἱ εἰδωλολάτρες, οὔτε οἱ μαλθακοί, οὔτε οἱ ἀρσενικοῖτες, οὔτε οἱ πλεονέκτες, οὔτε οἱ κλέπτες, οὔτε οἱ μέθυσοι, οὔτε αὐτοὶ πού ἐμπαίζουν τοὺς ἄλλους, οὔτε οἱ ἄρπαγες θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»³. Διότι πῶς ἐκεῖνος πού ἐγινε σῶμα πόρνης θὰ μπορέσῃ νὰ εἶναι σῶμα Χριστοῦ; «Προσέχετε νὰ μὴν ἐκπέσετε ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ· μὴπως οἱ βλαστοὶ ἀπὸ κάποια ρίζα πικρὴ πνίξουν τὸν καλὸ σπόρο καὶ ἐξ αἰτίας τῆς μολυνθοῦν πολλοί· ἅς μὴν εἶναι κανεῖς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος». Βλέπεις πῶς παντοῦ στὸν καθένα ἐμπιστεύεται τὴν κοινὴ σωτηρία; «Νὰ παρακινήτε», λέει, «καθημερινά, ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὅσο καιρὸ διαρκεῖ τὸ σήμερον αὐτῆς τῆς ζωῆς»⁴.

2. Μὴ λοιπὸν τὰ ἐπιρρίπτετε ὅλα στοὺς διδασκάλους, μὴ ὅλα στοὺς προϊσταμένους. Μπορεῖτε, λέγει, κι' ἐσεῖς νὰ οἰκοδομῆτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Αὐτὸ ἔλεγε καὶ στοὺς Θεσσαλονικεῖς γράφοντας· «νὰ οἰκοδομῆτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὅπως καὶ κάνετε»⁵· καὶ πάλι· «νὰ προτρέπετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μὲ τὰ λόγια αὐτά». Αὐτὸ καὶ ἐμεῖς τώρα σᾶς συμβουλευοῦμε. Διότι περισσότερα ἀπὸ ἐμᾶς θὰ προσφέρετε ὁ ἓνας στὸν ἄλλον, ἐὰν θέλετε· διότι καὶ περισσότερο χρόνο εἴσθε ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο, καὶ περισσότερο ἀπὸ ἐμᾶς γνωρίζετε ὁ ἓνας τὰ προβλήματα τοῦ ἄλλου καὶ δὲν ἀγνοεῖτε ὁ ἓνας τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἄλλου, καὶ περισσότερο θάρρος καὶ ἀγάπη καὶ οἰκειότητα ἔχετε μεταξύ σας· καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι μικρὰ γιὰ νὰ σᾶς ὀδηγήσουν στὴν ἀμοιβαία διδασκαλία, ἀλλὰ μεγάλα προνόμια καὶ εὐκαιρίες· καὶ περισσότερο ἀπὸ ἐμᾶς μπορεῖτε νὰ ἐπιπλήξετε καὶ νὰ προτρέ-

ἡμῶν ἐπιπληῆσαι καὶ παρακαλέσαι δυνήσεσθε. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον,
 ἀλλ' ὅτι ἐγὼ μὲν εἷς εἰμι, ὑμεῖς δὲ πολλοί, καὶ δυνήσεσθε πάντες
 ὅσοι ἐστέ, εἶναι διδάσκαλοι. Διό, παρακαλῶ, μὴ ἀμελεῖτε τοῦ χαρί-
 5 σματος τούτου· ἕκαστος γυναῖκα ἔχει, φίλον ἔχει, οἰκέτην ἔχει, γεί-
 10 τωνα ἔχει· τούτῳ ἐπιπληττέτω, τούτῳ παραινεῖτω. Πῶς γὰρ οὐκ
 ἄτοπον, ὑπὲρ μὲν τροφῆς συσσίτια ποεῖν καὶ συμπόσια, καὶ ἡμέραν
 ἔχειν τακτὴν, ὥστε συγκροτεῖσθαι ἀλλήλους, καὶ τὸ ἐκάστῳ λείπον
 καθ' ἑαυτὸν ὄντι ἀναπληροῦσθαι διὰ τῆς κοινωνίας, οἷον, εἴτε εἰς
 ἐκφορὰν ἀπιέναι δέοι, εἴτε εἰς ἄριστα, εἴτε συμπρᾶξαι ἐν τινι τῷ
 15 πλησίον, εἰς δὲ ἀρετῆς διδασκαλίαν μὴ τοῦτο ποιεῖν; Ναί, παρακα-
 λῶ, μηδεὶς ἐμελείτω· μισθὸν γὰρ δέχεται παρὰ Θεοῦ πολύν.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὁ τὰ πέντε τάλαντα ἐμπιστευθεὶς, ἐστὶν ὁ δι-
 δάσκαλος· ὁ δὲ τὸ ἓν, ὁ μαθητής. Κἂν δὲ εἶπῃ ὁ μαθητής, μαθητής
 εἰμι ἐγώ, οὐκ ἔχω κίνδυνον, καὶ ὃν ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ λόγον,
 15 τοῦτον τὸν κοινὸν καὶ ψιλὸν κατακρύψῃ καὶ μὴ παραινήσῃ, μὴ
 παρρησιάσῃται, μὴ ἐλέγξῃ, μὴ νουθετήσῃ, εἰ δύναται, ἀλλὰ κατα-
 κρύψῃ ἐν τῇ γῆ (γῆ γὰρ ὄντως ἐστὶ καὶ σποδὸς καρδία τὸ χάρισμα
 τοῦ Θεοῦ κατακρύπτουσα)· ἂν τοίνυν κατακρύψῃ ἢ δι' ὄκνον ἢ διὰ
 πονηρίαν, οὐ προστήσεται αὐτοῦ τὸ εἰπεῖν, ὅτι 'Ἐν τάλαντον εἶχον'.
 20 'Ἐν τάλαντον εἶχες· ἔδει σε κἂν ἐν προσενεγκεῖν καὶ διπλασιάσαι
 τὸ τάλαντον· εἰ προσήνεγκες δέ, οὐκ ἂν ἐνεκλήθῃς. Οὐδὲ γὰρ τῷ
 τὰ δύο προσενεγκόντι εἶπε, 'Διὰ τί μὴ πέντε προσήνεγκας;' ἀλλὰ
 τῶν αὐτῶν ἠξίωσε τῷ τὰ πέντε προσενεγκόντι. Τί δήποτε; Ὅτι
 ὅσον εἶχεν εἰργάσατο· καὶ οὐκ ἐπειδὴ ἐλάττονα τοῦ τὰ πέντε ἐγχει-
 25 ρισθέντος ἔλαβε, διὰ τοῦτο ἐρραθύμησεν, οὐδὲ τῇ ὀλιγότητι εἰς ἀρ-
 γίαν ἐχρήσατο. Οὐδέ σε ἐχρῆν πρὸς τὸν τὰ δύο ὄραν· μάλλον δε
 πρὸς ἐκεῖνον ἔδει ἰδεῖν, καὶ ὡσπερ ἐκεῖνος ἐμιμήσατο τὸν τὰ πέντε,
 δύο ἔχων, οὕτω καὶ σὲ ζηλῶσαι ἔδει τὸν τὰ δύο ἔχοντα. Εἰ γὰρ τῷ
 χρήματα ἔχοντι καὶ μὴ μεταδιδόντι, κόλασις κεῖται, τῷ δυναμένῳ
 30 παραινεῖσαι ὅπως δὴποτε καὶ μὴ τοῦτο ποιοῦντι, πῶς οὐ μεγίστη

ψετε. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἓνας, ἐνῶ ἐσεῖς πολλοί, καὶ θὰ μπορέσετε ὅλοι ὅσοι εἶστε, νὰ γίνετε διδάσκαλοι. Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, μὴν παραμελῆτε αὐτὸ τὸ χάρισμα· καθένας ἔχει τὴν γυναῖκα του, τὸν φίλο του, τὸν ὑπηρέτη του, τὸν γείτονα του· αὐτὸν ὡς ἐπιπλήττη, αὐτὸν ὡς νουθετῆ. Διότι πῶς δὲν εἶναι παράλογο, γιὰ τὴν τροφή σας νὰ κάνετε συσσίτια καὶ συμπόσια καὶ νὰ ἔχετε ὠρισμένη ἡμέρα συναντήσεως μεταξύ σας, καὶ αὐτὸ ποὺ λείπει ἀπὸ τὸν καθένα ὅταν εἶναι μόνος του νὰ τὸ ἀναπληρῶντε μὲ τὴν κοινωνία μεταξύ σας (ὅπως εἶτε χρειάζεται νὰ πᾶτε στὴν κηδεῖα, εἶτε στὰ γεύματα, εἶτε νὰ βοηθήσετε σὲ κάτι τὸν διπλανό σας), καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς ἀρετῆς νὰ μὴν τὸ κάνετε; Ναί, σᾶς παρακαλῶ, κανεῖς νὰ μὴν τὸ παραμελῆ αὐτό· διότι πολὺ μισθὸ θὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Θεό.

Καὶ γιὰ νὰ τὸ μάθῃς, αὐτὸς ποὺ ἐμπιστεύθηκε τὰ πέντε τάλαντα, εἶναι ὁ διδάσκαλος· καὶ αὐτὸς ποὺ πῆρε τὸ ἓνα, εἶναι ὁ μαθητής. Ἐὰν ὁμοῦ πῆ ὁ μαθητής, 'ἐγὼ εἶμαι μαθητής, δὲν διακινδυνεύω', καὶ τὸν λόγο ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸν Θεό, αὐτὸν ποὺ εἶναι κοινὸς καὶ ἀπλός, τὸν κατακρύψῃ καὶ δὲν παροτρύνῃ, δὲν μιλήσῃ μὲ θάρρος, δὲν ἐλέγξῃ, δὲν νουθετήσῃ, ἐὰν μπορῆ, ἀλλὰ τὸν κρύψῃ μέσα στὴ γῆ (διότι πράγματι γῆ εἶναι καὶ στάχτη ἢ καρδιά ποὺ κατακρύβει τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ)· ἂν λοιπὸν τὸν κατακρύψῃ ἢ ἀπὸ τεμπελιά ἢ ἀπὸ ἀμέλεια, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ δικαιολογηθῆ μὲ τὸ νὰ πῆ, 'ἓνα τάλαντο εἶχα'. Ἐνα τάλαντο εἶχες· ἔπρεπε, κι' ἂν ἀκόμα εἶχες ἓνα τάλαντο, νὰ τὸ προσφέρῃς καὶ νὰ τὸ διπλασιάσῃς· ἐὰν πρόσφερνες τὸ ἓνα δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ κατηγορηθῆς. Διότι οὔτε σ' ἐκεῖνον ποὺ πρόσφερε τὰ δύο εἶπε· 'γιατί δὲν μοῦ ἔφερες πέντε τάλαντα;' ἀλλὰ τὸν θεώρησε ἄξιο τῆς ἴδιας ἀμοιβῆς μὲ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ πρόσφερε τὰ πέντε τάλαντα. Γιατί; Διότι ἐργάσθηκε ἐκεῖνο ποὺ πῆρε· καὶ δὲν ἔπεσε σὲ ραθυμία ἐπειδὴ ἔλαβε λιγώτερα ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ πῆρε τὰ πέντε τάλαντα, οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς ὀλιγότητος ἔμεινε ἀργός. Οὔτε ἐσὺ ἔπρεπε νὰ βλέπῃς αὐτὸν ποὺ πῆρε τὰ δύο· ἢ καλύτερα ἐκεῖνον ἔπρεπε νὰ κοιτᾶς, καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος μιμήθηκε αὐτὸν ποὺ πῆρε τὰ πέντε, ἂν καὶ εἶχε δύο, ἔτσι κι' ἐσὺ ἔπρεπε νὰ μιμηθῆς αὐτὸν ποὺ εἶχε τὰ δύο τάλαντα. Διότι, ἐὰν ἐπιφυλάσσεται τιμωρία γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει χρήματα καὶ δὲν βοηθάει τοὺς ἄλλους, αὐτὸς ποὺ μπορεῖ νὰ συμβουλεύσῃ καὶ δὲν τὸ κάνει πῶς δὲν θὰ ὑπο-

κόλασις ἔσται; Ἐκεῖ σῶμα τρέφεται, ἐνταῦθα ψυχή, ἐκεῖ θάνατον κωλύεις τὸν πρόσκαιρον, ἐνταῦθα τὸν αἰώνιον.

3. Ἄλλ' οὐκ ἔχω λόγον, φησίν. Ἄλλ' οὐ χρεία λόγος, οὐδὲ εὐ-
 γλωττίας. Ἐὰν ἴδῃς τὸν φίλον πορνεύοντα, εἶπε πρὸς αὐτόν· Πο-
 5 νηρὸν πρᾶγμα δ' μετέρχη, οὐκ αἰσχύνῃ, οὐκ ἐρυθριᾷς; κακὸν τοῦτό
 ἔστιν. Αὐτὸς γὰρ οὐκ οἶδε, φησίν, ὅτι κακόν; Ναί, οἶδεν, ἀλλ' ὑπὸ
 τῆς ἐπιθυμίας ἔλκεται. Καὶ οἱ νοσοῦντες ἴσασι, ὅτι ἡ ψυχροποσία
 κακόν, ἀλλ' ὁμως δέονται τῶν κωλυσόντων· ὁ γὰρ ἐν τῷ πάθει
 ὦν, οὐ ταχέως ἑαυτῷ ἀρκέσαι δυνήσεται ἐν τῇ νόσῳ. Δεῖ τοίνυν
 10 σου τοῦ ὑγιαίνοντος πρὸς τὴν ἐκείνου ἰατρείαν· κἂν μὴ πεισθῇ τῷ
 ῥήματι, παρατήρησον ἀπιόντα καὶ κατάσχε, ἴσως ἐντραπήσεται.

Καὶ τί, φησίν, ὄφελος, ὅταν δι' ἐμὲ τοῦτο ποιῇ καὶ διὰ τὸ κα-
 τασχεσθῆναι παρ' ἐμοῦ; Μὴ ἀκριβολογοῦ· τέως οἰψοδήποτε τρόπῳ
 ἀπόστησον αὐτὸν τῆς πονηρᾶς πράξεως· ἐθισθήτω μὴ ἀπιέναι εἰς
 15 ἐκεῖνο τὸ βάραθρον· εἴτε διὰ σέ, εἴτε δι' ὀτιδῆποτε κωλυθῇ, κέρδος
 ἔσται ἐκ τούτου. Ὅταν γὰρ ἐθίσης αὐτὸν μὴ ἀπιέναι, τότε δυνήσῃ
 μικρὸν ἀναπνεύσαντα λαβῶν, διδάξαι, ὅτι χρὴ διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο
 μὴ ποιεῖν, καὶ οὐ δι' ἄνθρωπον. Μὴ θελήσης ὑφ' ἐν κατορθῶσαι
 τὸ πᾶν, ἐπὶ οὐ δυνήσῃ, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρόν. Ἄν εἰς πότον
 20 ἴδῃς ἀπιόντα, καὶ εἰς συμπόσια μέθης πεπληρωμένα, κάκεῖ τὸ αὐτὸ
 ποίει, καὶ αὐτὸν πάλιν παρακάλεσον, εἴ τι συνορᾷ ἐλάττωμά σε
 ἔχοντα, βοηθεῖν καὶ διορθοῦν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ ἑαυτοῦ τὸν ἔλεγ-
 χον οἶσει, ὅταν ἴδῃ καὶ σὲ δεόμενον ἐλέγχων, καὶ μὴ ὡς τὰ πάντα
 κατωρθωκότα, μηδὲ ὡς διδάσκαλον, ἀλλ' ὡς φίλον καὶ ἀδελφὸν
 25 βοηθοῦντα.

Εἶπε πρὸς αὐτόν, Ἐγὼ σε ὦνησα, ὑπομνήσας τῶν συμφε-
 ρόντων· καὶ σὺ ὅπερ ἂν συνίδῃς ἐλάττωμα ἔχοντά με, ἀναχαίτισον,
 διόρθωσον· ἂν ὀργίλον ἴδῃς, ἂν πλεονέκτην, κάτασχε, δῆσον τῇ
 παραινέσει. Τοῦτό ἐστι φιλία· οὕτως ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοη-
 30 θούμενος, ὡς πόλις ὄχυρά γίνεται· οὐ γὰρ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν
 ποιεῖ φιλίαν· τοιαύτην γὰρ καὶ λησται ἔχουσι καὶ ἀνδροφόνοι· ἀλλ'

στῆ μεγαλύτερη τιμωρία; Ἐκεῖ τρέφεται σῶμα, ἐδῶ ψυχή· ἐκεῖ ἐμποδίζεις τὸν προσωρινὸ θάνατο, ἐδῶ τὸν αἰώνιο.

3. Ἄλλά, λέγει, δὲν ἔχω τὸ χάρισμα τοῦ λόγου. Δὲν χρειάζεται ικανότητα λόγου, οὔτε εὐγλωτία. Ἐὰν δῆς τὸν φίλο σου νὰ πορνεύη, πές του· εἶναι κακὸ πρᾶγμα αὐτὸ ποὺ κάνεις, δὲν ντρέπεσαι, δὲν κοκκινίζεις; εἶναι κακὸ αὐτό. Αὐτός, λέγει, δὲν τὸ ξέρει, ὅτι εἶναι κακό; Ναιί, τὸ ξέρει, ἀλλὰ ἔλκεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Καὶ οἱ ἀσθενεῖς γνωρίζουν ὅτι ἡ ψυχροποσία εἶναι κακὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὁμως χρειάζονται αὐτοὺς ποὺ θὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ πιοῦν τὸ κρῦο νερό· διότι αὐτὸς ποὺ κατέχεται ἀπὸ τὸ πάθος, δὲν θὰ μπορέση γρήγορα νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια. Πρέπει λοιπὸν ἐσὺ ποὺ εἶσαι ὑγιῆς νὰ φροντίσης γιὰ τὴ θεραπεία του· κι' ἂν δὲν σὲ ἀκούση, παρακολούθησε τὶς κινήσεις του καὶ ἐμπόδισέ τον· ἴσως σὲ ντραπῆ.

Καὶ ποιὸ, λέγει, εἶναι τὸ ὄφελος, ὅταν τὸ κάνη αὐτὸ ἐξ αἰτίας μου καὶ ἐπειδὴ κατακρατήθηκε ἀπὸ μένα; Μὴ λεπτολογῆς τὸ πρᾶγμα· κατὰ πρῶτον ἀπομάκρυνέ τον μὲ ὅποιονδήποτε τρόπο ἀπὸ τὴν ἄθλια πρᾶξι· ἄς συνηθίσῃ νὰ μὴ πηγαίνῃ πρὸς ἐκεῖνο τὸ βάραθρο· εἴτε ἀπὸ σένα, εἴτε ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἄλλη αἰτία ἐμποδισθῆ, θὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ αὐτό. Διότι, ὅταν τὸν συνηθίσῃ νὰ μὴν πηγαίνῃ πρὸς τὴ διαφθορά, τότε θὰ μπορέσης ὕστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ ἀνάπαυλα, νὰ τὸν διδάξῃς, ὅτι πρέπει νὰ τὸ κάνη αὐτὸ γιὰ τὸν Θεὸ καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Μὴν θέλῃς μὲ μιᾶς νὰ τὰ κατορθώσης ὅλα, διότι δὲν θὰ μπορέσης, ἀλλὰ ἤρεμα καὶ σιγὰ-σιγὰ. Ἄν τὸν δῆς νὰ πηγαίνῃ γιὰ πιοτό καὶ σὲ συμπόσια ποὺ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ μέθη, κάνε τὸ ἴδιο, κι' αὐτὸν πάλι παρακάλεσέ τον, κι' ἂν διακρίνῃ σὲ σένα κάποιο ἐλάττωμα νὰ σὲ βοηθήσῃ νὰ τὸ διορθώσης. Διότι τότε θὰ ἀνεχθῆ καὶ τὸν ἔλεγχο ποὺ τοῦ κάνεις, ὅταν δῆ ὅτι κι' ἐσὺ ἔχεις ἀνάγκη ἐλέγχων καὶ ὄχι ὅταν τὸν ἐλέγχεις σὰν νὰ τὰ ἔχεις κατορθώσει ἐσὺ ὅλα, οὔτε σὰν διδάσκαλος, ἀλλ' ὅτι τὸν βοηθᾷς σὰν φίλος καὶ ἀδελφός.

Πές του, ἐγὼ σὲ βοήθησα, ὑπενθυμίζοντάς σου τὸ συμφέρον σου· καὶ σὺ, ἂν δῆς ὅτι ἔχω κάποιο ἐλάττωμα, ἐμπόδισέ το, διόρθωσέ το· κι' ἂν δῆς ὅτι εὐκόλα ὀργίζομαι καὶ εἶμαι πλεονέκτης, περιόρισε τὴν τάσι μου μὲ τὴ συμβουλή σου. Αὐτὸ εἶναι φιλία· ἔτσι ἀδελφός βοηθούμενος ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ μοιάζει μὲ πόλι ὀχυρωμένη· διότι δὲν κάνει τὴν φιλία τὸ φαγητὸ καὶ τὸ πιοτό· καθόσον τέτοια φιλία ἔχουν καὶ ὁ ληστὴς καὶ οἱ δολοφόνοι· ἀλλὰ ἐὰν εἶμαστε φίλοι, ἐὰν

εἰ φίλοι ἐσμέν, εἰ ὄντως ἀλλήλων κηδόμεθα, εἰς ταῦτα ἀλλήλοις συμβαλλώμεθα· ταῦτα εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἄγει ἐπωφελῆ, ταῦτα κωλύει εἰς γέενναν ἀπελθεῖν.

Μήτε οὖν ὁ ἐλεγχόμενος ἀγανακτεῖτω· ἄνθρωποι γάρ ἐσμεν, 5 καὶ ἔχομεν ἐλαττώματα· μήτε ὁ ἐλέγχων ὡς ἐπεγγελῶν, ἢ ὡς ἐπεμβαίνων, τοῦτο ποιεῖτω καὶ ἐκπομπεύων, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν, μετὰ προσηνείας· πλείονος γὰρ δεῖται προσηνείας ὁ ἐλέγχων, ἵνα οὕτω πείσῃ τὴν τομὴν ἐνεγκεῖν. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἰατρούς, ὅταν καίωσιν, ὅταν τέμνωσι, μετὰ πόσης προσηνείας τὴν θεραπείαν ἐπάγουσι; 10 Πολλῶ μᾶλλον τοὺς ἐλέγχοντας τοῦτο δεῖ ποιεῖν· καὶ γὰρ καὶ πυρὸς καὶ σιδήρου σφοδρότερον ἐλεγχος, καὶ σκιρτᾶν ποιεῖ· καὶ διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἰατροὶ πολλὰ ἐπιτηδεύουσιν, ὥστε ἐνεγκεῖν πρῶως τὴν τομὴν, καὶ προσηνῶς, ὡς οἶόν τε, ταύτην ἐπάγουσι, καὶ μικρὸν ἐνδιδόντες, εἶτα παρέχοντες ἀναπνεῦσαι.

15 Οὕτω καὶ τοὺς ἐλέγχους δεῖ ποιεῖν, ἵνα καὶ οἱ ἐλεγχόμενοι μὴ ἀποσκιρτῶσι. Κἂν ὑβρισθῆναι τοίνυν δέη, κἂν πληγῆναι, μὴ παραιτησώμεθα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οἱ τεμνόμενοι, μυρία καταβοῶσι τῶν τεμνόντων· ἀλλ' ἐκεῖνοι πρὸς οὐδὲν τούτων ὀρῶσιν, ἀλλ' ἢ πρὸς τὴν υἰεῖαν τῶν καμνόντων μόνον. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πάντα 20 δεῖ ποιεῖν πρὸς τὸ τὸν ἐλεγχον χρησίμως γενέσθαι, πάντα φέρειν πρὸς τὸν μισθὸν ἀφορῶντας τὸν ἀποκείμενον. «Ἀλλήλων», φησί, «τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ».

Οὕτως οὖν καὶ ἐλέγχοντες καὶ φέροντες ἀλλήλους, δυνησόμεθα ἀναπληρῶσαι τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμῖν οὕτω ποιήσετε κοῦφον τὸν πόνον, ἐν ᾧ πασι συλλαμβανόμενοι ἡμῖν καὶ χεῖρα ὀρέγοντες καὶ μερισταὶ γινόμενοι καὶ κοινωνοί, καὶ τῆς ἀλλήλων σωτηρίας, καὶ τῆς ἰδίας ἕκαστος. Ὑπομένωμεν τοίνυν καὶ φέροντες τὰ ἀλλήλων βάρη καὶ ἐλέγχοντες, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπηγ- 30 γελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

πραγματικὰ φροντίζουμε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο, αὐτὰ ἄς συμφωνήσουμε μεταξύ μας· αὐτὰ μᾶς ὀδηγοῦν σὲ ἐπικοδομητικὴ φιλία, αὐτὰ μᾶς ἐμποδίζουν νὰ πᾶμε στὴν κόλασι.

Οὔτε ν' ἀγανακτῆς ὅταν σὲ ἐλέγχουν· διότι ἄνθρωποι εἴμαστε καὶ ἔχουμε ἐλαττώματα· οὔτε αὐτὸς ποὺ ἐλέγχει νὰ τὸ κάνη σὰν νὰ περιγελᾷ ἢ νὰ ἐξευτελίζη καὶ νὰ διαπομπεύη, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν καὶ μὲ πραότητα· διότι πολὺ μεγαλύτερη πραότητα χρειάζεται αὐτὸς ποὺ κάνει τὸν ἔλεγχο γιὰ νὰ μπορέση νὰ πείσῃ τὸν ἐλεγχόμενον νὰ ὑπομείνῃ τὴν ἐγχείρισι. Δὲν βλέπετε τοὺς γιατροὺς ὅταν καυτηριάξουν, ὅταν χειρουργοῦν, μὲ πόση πραότητα κάμνουν τὴν θεραπείαν; Πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάνουν αὐτὸ ἐκεῖνοί ποὺ ἐλέγχουν· διότι ὁ ἔλεγχος εἶναι σφοδρότερος καὶ ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ ἀπὸ τὸν σίδηρον καὶ κάνει τὸν ἄνθρωπον ν' ἀναπηδᾷ· γι' αὐτὸ καὶ οἱ γιατροὶ πολλὰ μηχανεύονται, γιὰ νὰ κάνουν τὴν ἐγχείρισι μὲ ἠπιότητα καὶ πραότητα· ἀρχίζουν δηλαδὴ τὴν ἐγχείρισι καὶ σταματοῦν ἔαν χρειασθῇ, γιὰ νὰ πάρῃ λίγο κουράγιον ὁ ἀσθενής.

Ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε καὶ τοὺς ἐλέγχους, γιὰ νὰ μὴν ἀποσκιρτήσουν οἱ ἐλεγχόμενοι. Κι' ἂν ὑβρισθοῦμε κι' ἂν πληγωθοῦμε, νὰ μὴν ἐγκαταλείψουμε τὴν προσπάθειαν. Διότι καὶ οἱ χειρουργούμενοι, πολλὰς κραυγὰς ἐξαπολύουν ἐναντίον τῶν χειρουργῶν· ἐκεῖνοι ὅμως δὲν δίνουν σημασίαν σὲ τίποτε ἀπὸ αὐτά, παρὰ μόνον ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ὑγείαν τῶν ἀσθενῶν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ εἶναι ὁ ἔλεγχος ὠφέλιμος, ὅλα νὰ τὰ ὑπομένουμε, ἀποβλέποντας στὸν μισθὸν ποὺ μᾶς περιμένει. «Νὰ βαστάζετε», λέγει, «ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου τὰ βάρη κι' ἔτσι νὰ ἐκπληρῶνετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ»⁶.

Ἔτσι λοιπὸν ἐλέγχοντας καὶ ὑπομένοντας ἀναμεταξύ μας τοὺς ἐλέγχους, θὰ μπορέσουμε νὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ θὰ μειώσετε καὶ τὸν κόπον τὸν δικόν μου, μὲ τὸ νὰ μὲ συμπαραστέκεσθε σ' ὅλα, ν' ἀπλώνετε τὸ χέρι σας πρὸς βοήθειάν μου, καὶ νὰ μοιράζεσθε μαζί μου τὸ ἔργον, συμμετέχοντας ἔτσι καὶ στὴ σωτηρίαν ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου, καὶ στὴ δικήν του ὁ καθένας. Ἄς ὑπομένουμε λοιπὸν καὶ ἄς σηκώνουμε ὁ ἕνας τὰ βάρη τοῦ ἄλλου καὶ ἄς ἐλέγχουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ κληρονομήσουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, μὲ τὴ βοήθειαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ'

(Εβρ. 12,14-17)

«Ειρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὐ χωρὶς οὐδείς ὄψεται τὸν Κύριον».

1. Πολλὰ μὲν ἔστι τὰ χαρακτηρίζοντα τὸν Χριστιανισμόν, μᾶλλον δὲ πάντων καὶ κρεῖττον ἀπάντων ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη καὶ 5 ἡ εἰρήνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς φησιν· «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν»· καὶ πάλιν, «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος νῦν φησιν· «εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν», τουτέστι, τὴν σεμνότητα, «οὐ χωρὶς οὐδείς ὄψεται τὸν Κύριον. Ἐπισκοποῦντες 10 μὴ τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ». Καθάπερ ὁδὸν τινα μακρὰν ὁδεύόντων ἐν συνοδίᾳ πολλῇ, βλέπετε φησί, μὴ τις ἀπέμεινεν· οὐ γὰρ τοῦτο ζητῶ μόνον, ἵνα ὑμεῖς παραγένησθε, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισκοπήτε.

«Μὴ τις ὑστερῶν», φησὶν, «ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ». 15 «Χάριν» τοῦ Θεοῦ τὰ μέλλοντα καλεῖ ἀγαθὰ, τὴν πίστιν τὴν εὐαγγελικὴν, τὴν ἀρίστην πολιτείαν· πάντα γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτός ἐστι. Μὴ οὖν μοι εἴπης, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ ἀπολλύμενος· καὶ δι' ἓνα ὁ Χριστὸς ἀπέθανε. Δι' ἓνα ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, σὺ δὲ οὐ φροντίζεις; «Ἐπισκοποῦντες», φησὶ· τουτέστιν, ἀκριβῶς ἐρευνῶντες, ἐπισκε- 20 πτόμενοι, καταμανθάνοντες, ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν, καὶ διὰ πάντων ἐξετάζοντες, καταμανθάνοντες.

«Μὴ τις ρίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῆ». Τοῦτο ἐν τῷ Δευτερονομίῳ κεῖται· ἔλαβε δὲ αὐτὸ ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν φυτῶν.

1. Ἰω. 14,27.

2. Ἰω. 13,35.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ΄

(Εβρ. 12,14-17)

«Νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μὲ ὄλους καὶ τὸν ἁγιασμό, χωρὶς τὸν ὁποῖο κανεὶς δὲν θὰ δῆ τὸν Κύριο».

1. Πολλὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ χαρακτηρίζουν τὸν Χριστιανισμό, σπουδαιότερο ὅμως καὶ ἀνώτερο ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «σᾶς δίνω τὴ δική μου εἰρήνη»¹· καὶ πάλι, «ἔτσι θὰ μάθουν ὄλοι ὅτι εἶσθε μαθητὲς μου, ἐὰν ἀγαπᾶτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο»². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος τώρα λέγει· «νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μὲ ὄλους καὶ τὸν ἁγιασμό», δηλαδή, τὴ σεμνότητα, «χωρὶς τὸν ὁποῖο κανεὶς δὲν θὰ δῆ τὸν Κύριο. Καὶ προσέχετε μήπως κανεὶς ἀπο σᾶς καθυστερεῖ καὶ μένει πίσω ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ». Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν βαδίζετε μακρυνὸ δρόμο μὲ συνοδεία πολλή, βλέπετε, λέγει, μήπως κανεὶς καθυστέρησε καὶ ἔμεινε πίσω· καὶ δὲν ζητῶ μόνο αὐτό, νὰ φθάσετε δηλαδή στὸν σκοπὸ ἐσεῖς οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ νὰ προσέχετε νὰ φθάσουν καὶ οἱ ἄλλοι συνοδοιπόροι σας.

«Μήπως ὑπάρχει μεταξὺ σας κάποιος ποὺ καθυστερεῖ καὶ μένει πίσω ἀπὸ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ». «Χάρι τοῦ Θεοῦ» ὀνομάζει τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος, τὴν πίστι τὴν εὐαγγελικὴ, τὸν ἄριστο τρόπο ζωῆς· διότι ὄλα αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Μὴ μοῦ πῆς ὅμως, ὅτι εἶναι ἓνας αὐτὸς ποὺ χάνεται· καὶ γιὰ τὸν ἓνα ὁ Χριστὸς πέθανε. Γιὰ ἓναν ὁ Χριστὸς πέθανε, καὶ σὺ δὲν φροντίζεις γιὰ αὐτόν; «Προσέχετε», λέγει· δηλαδή, νὰ ἐρευνᾶτε μὲ ἀκρίβεια, νὰ ἐπισκέπτεσθε, νὰ πληροφορησθε, ὅπως γίνεται μὲ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ ἐξετάζετε νὰ μάθετε, χρησιμοποιώντας ὄλα τὰ μέσα.

«Προσέχετε, μήπως καμμιά ρίζα πικρίας φυτρῶνει πρὸς τὰ ἑπάνω καὶ ἐνοχλεῖ». Αὐτὸ βρίσκεται στὸ Δευτερονόμιο· πῆρε αὐτὸ

«Μή τις ρίζα», φησί, «πικρίας»· ὁ καὶ ἀλλαχοῦ γράφων λέγει, «μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ». Οὐκ ἐκείνου μόνον ἔνεκεν τοῦτο, φησί, βούλομαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ γινομένην βλάβην. Τουτέστι, κἂν ἢ τις ρίζα τοιαύτη, μηδεμίαν βλάστην ἀφῆς ἀνελθεῖν, 5 ἀλλ' ἐκκοπτέσθω, ὥστε μὴ φέρειν τοὺς οἰκείους καρπούς, ὥστε μὴ καὶ τοὺς ἄλλους μολύνειν καὶ μиаίνειν.

«Μή τις» γάρ, φησί, «ρίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῆ, καὶ διὰ ταύτης μιανθῶσι πολλοί». Καὶ εἰκότως πικρὰν τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν· οὐδὲν γὰρ ὄντως ἁμαρτίας πικρότερον· καὶ ἴσασιν οἱ 10 μετὰ τὸ πρᾶξαι ὑπὸ τοῦ συνειδότος τηκόμενοι, οἱ πικρίαν πολλὴν ὑπομένοντες· πικροτάτη γὰρ οὐσα διαστρέφει αὐτὸ τὸ λογιστικόν. Τοιαύτη ἢ τοῦ πικροῦ φύσις, ἐστὶν ἀνόνητος. Καὶ καλῶς εἶπε, «ρίζα πικρίας». Οὐκ εἶπε, 'πικρά', ἀλλὰ, «πικρίας»· τὴν μὲν γὰρ πικρὰν ρίζαν ἔστι καρπούς ἐνεγκεῖν γλυκεῖς, τὴν δὲ πικρίας ρίζαν 15 καὶ πηγῆν καὶ ὑπόθεσιν, οὐκ ἔστι ποτὲ γλυκὸν ἐνεγκεῖν καρπὸν· πάντα γὰρ ἐστὶ πικρά, οὐδὲν ἔχει ἠδύ, πάντα πικρά, πάντα ἀηδῆ, πάντα μίσους καὶ βδελυγμίας γέμοντα. «Καὶ δι' αὐτῆς», φησί, «μιανθῶσι πολλοί». Τουτέστιν; Ἴνα μὴ τοῦτο γένηται, τοὺς ἀσελγεῖς ἐκκόπτετε.

20 «Μή τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ». Καὶ ποῦ πόρνος ἦν ὁ Ἡσαῦ; Οὐ τοῦτο ἐνταῦθά φησιν, ὅτι πόρνος ἦν ὁ Ἡσαῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν κεῖται τοῦ, «τὸν ἁγιασμὸν διώκετε»· τὸ δέ, «βέβηλος», ὡς πρὸς ἐκεῖνον εἴρηται. «Μή τις οὖν ἔστω ὡς ὁ Ἡσαῦ, βέβηλος», 25 τουτέστι, γαστρίμαργος, ἀκρατής, κοσμικός, τὰ πνευματικὰ ἀπεμπολῶν. «Ὅς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ». Τουτέστιν, ὃς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμὴν ταύτην διὰ τῆς οἰκείας ραθυμίας ἀπέδοτο, καὶ μικρᾶς ἡδονῆς χάριν τὴν μεγίστην τιμὴν καὶ δόξαν ἀπώλεσε. Τοῦτο οἰκείως πρὸς αὐτούς, τοῦτο βδελυροῦ, τοῦ- 30 το ἀκαθάρτου.

Ἵνα οὐχ ὁ πόρνος ἀκάθαρτος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ γαστρίμαργος, ὃς ἐστὶ τῆς γαστρὸς δοῦλος. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἐτέρας ἐστὶν ἡδονῆς δοῦλος, ἀναγκάζεται πλεονεκτεῖν, ἀναγκάζεται ἀρπά-

τὸ παράδειγμα μεταφορικὰ ἀπὸ τῆ ζωῆ τῶν φυτῶν. «Μήπως καμμιά ρίζα πικρίας», λέγει· αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ γράφοντας τὸ λέγει, «λίγο προζύμι ζυμώνει ὅλη τὴ μάζα τοῦ ζυμαριοῦ»³. Δὲν τὸ θέλω μόνο ἐξ αἰτίας ἐκείνου, λέγει, αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς βλάβης ποὺ προκαλεῖ. Δηλαδή, κι' ἂν ὑπάρχη κάποια τέτοια ρίζα, νὰ μὴν ἀφήσης νὰ ἀνέβῃ πρὸς τὰ ἐπάνω κανένα βλαστάρι, ἀλλὰ κόψε το, γιὰ νὰ μὴν φέρῃ τοὺς πικροὺς καρποὺς καὶ μολύνη καὶ βλάβη καὶ τοὺς ἄλλους.

«Μήπως», λέγει, «κάποια ρίζα πικρίας φυτρώνει πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ προκαλεῖ ἐνόχλησι καὶ μ' αὐτὴν μολυνθοῦν πολλοί». Καὶ δικαιολογημένα ὠνόμασε πικρὴ τὴν ἁμαρτία· διότι πραγματικὰ τίποτε δὲν εἶναι πικρότερο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία· καὶ τὸ γνωρίζουν ὅλοι ὅσοι μετὰ τὴ διάπραξι τῆς λειώνουν ἐλεγχόμενοι ἀπὸ τὴ συνείδησι, ὑπομένοντας πολλὴ πίκρα. Διότι, ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολὺ πικρὴ, καταστρέφει τὸ ἴδιο τὸ λογικόν. Τέτοια εἶναι ἡ φύσις τοῦ πικροῦ, εἶναι ἀνώφελη. Καὶ σωστὰ τὴν εἶπε «ρίζα πικρίας». Δὲν εἶπε «πικρὴ», ἀλλὰ «πικρίας»· διότι ἡ πικρὴ ρίζα εἶναι δυνατὸ νὰ φέρῃ γλυκεῖς καρπούς, ἐνῶ ἡ ρίζα τῆς πικρίας εἶναι καὶ πηγὴ καὶ βᾶσις, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ποτέ νὰ φέρῃ γλυκὸ καρπὸ· διότι ὅλα εἶναι πικρά, δὲν ἔχει τίποτε γλυκόν, ὅλα εἶναι πικρά, ὅλα ἀηδιαστικά, ὅλα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ μῖσος καὶ ἀηδία. «Καὶ μὲ αὐτὴν», λέγει, «μολυνθοῦν πολλοί»· δηλαδή, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ αὐτό, νὰ ἀπομακρύνετε τοὺς ἀσελεγεῖς.

«Προσέχετε ἀκόμη μήπως εἶναι κανεῖς πόρνος ἢ βέβηλος ὅπως ὁ Ἡσαῦ, ὁ ὁποῖος γιὰ ἓνα φαγητὸ πούλησε τὰ πρωτοτόκια του». Καὶ ποῦ ἦταν πόρνος ὁ Ἡσαῦ; Δὲν ἐννοεῖ αὐτὸ ἐδῶ, ὅτι ὁ Ἡσαῦ ἦταν πόρνος, ἀλλ' ἔχει τεθῆ πρὸς ἀντιδιαστολὴ τοῦ «νὰ ἐπιδιώκετε τὸν ἁγιασμόν»· ἐνῶ τὸ «βέβηλος» ἔχει λεχθῆ γιὰ τὸν Ἡσαῦ. Ἦς μὴ ὑπάρχη λοιπὸν κανεῖς βέβηλος, ὅπως ὁ Ἡσαῦ, δηλαδή, γαστρίμαργος, ἀκρατῆς, κοσμικός, ποὺ πουλάει τὰ πνευματικά. «Αὐτὸς γιὰ ἓνα φαγητὸ πούλησε τὰ πρωτοτόκια του». Δηλαδή τὴν τιμὴν ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ Θεὸς τὴν παρέδωσε ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας του, καὶ ἐξ αἰτίας μικρῆς ἀπολαύσεως ἔχασε τὴν μεγάλην τιμὴν καὶ δόξα. Αὐτὸ εἶναι κατάλληλο γι' αὐτοὺς, αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τοῦ βδελυροῦ, αὐτὸ τοῦ ἀκάθαρτου.

Ἦρα δὲν εἶναι μόνο ὁ πόρνος ἀκάθαρτος, ἀλλὰ καὶ ὁ γαστρίμαργος, ὁ ὁποῖος εἶναι δοῦλος τῆς κοιλιᾶς του. Διότι καὶ αὐτὸς εἶναι δοῦλος ἄλλης ἡδονῆς καὶ ἀναγκάζεται νὰ εἶναι πλεονέκτης, νὰ ἀρ-

ζειν, μυρία άσχημονεῖν, δοῦλος ὦν τοῦ πάθους ἐκείνου, καὶ βλασφημεῖ πολλάκις. Οὗτος οὐδενὸς ἄξια εἶναι ἐνόμισε τὰ πρωτοτόκια. Διὸ καὶ προνοῶν τῆς ἀναπαύσεως τῆς προσκαίρου, καὶ μέχρι τῶν πρωτοτοκίων ἔφθασεν. Ὡστε ἡμῶν τὰ πρωτοτόκια λοιπόν, 5 οὐχὶ Ἰουδαίων. Ἄμα δὲ καὶ πρὸς τὸ πάθος αὐτῶν τοῦτο συμβάλλεται· μονονουχὶ τοῦτο γὰρ διὰ τούτου αἰνίττεται, ὅτι ὁ πρῶτος ὕστερος γέγονε, καὶ ὁ δεύτερος πρῶτος· οὗτος διὰ καρτερίαν πρῶτος, ἐκεῖνος διὰ ραθυμίαν ὕστερος. «Ἴστε» γάρ, φησὶν, «ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομησαὶ τὴν εὐλογίαν, ἄπεδοκιμάσθη· με- 10 τανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὔρε, καίπερ μετὰ δακρῦων ἐκζητήσας αὐτήν».

2. Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἼΑρα μὴ τὴν μετάνοιαν ἐκβάλλει; Οὐδαμῶς. Ἄλλὰ πῶς, φησί, «μετανοίας τόπον οὐχ εὔρεν»; Εἰ γὰρ κατέγνω ἑαυτοῦ, εἰ ἀνώμωξε μέγα, διὰ τί οὐχ εὔρε τόπον μετανοίας; 15 Ὅτι οὐκ ἦν μετανοίας τὸ πρᾶγμα. Ὡσπερ γὰρ ἡ λύπη τοῦ Κάϊν οὐκ ἦν μετανοίας, καὶ ὁ φόνος ἔδειξεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἦν μετανοίας τὰ ρήματα, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ φόνος ἔδειξε· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τῇ προαιρέσει ἀνεῖλε τὸν Ἰακώβ. «Ἐγγίσουσι», γάρ, φησὶν, «αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρός μου καὶ ἀποκτενῶ Ἰακώβ τὸν 20 ἀδελφόν μου». Διὰ τοῦτο οὐκ ἴσχυσε τὰ δάκρυα μετάνοιαν αὐτῷ δοῦναι. Καὶ οὐκ εἶπε, 'μετανοίας', ἀπλῶς, ἀλλά, καὶ μετὰ δακρῦων ἐκζητήσας, «μετανοίας τόπον οὐχ εὔρε». Τί δήποτε; Ὅτι οὐ μετενόησεν ὃν ἔδει τρόπον· τοῦτο γὰρ ἐστὶ μετάνοια· οὐ μετενόησεν ὡς ἐχρῆν. Ἐπεὶ πῶς ταῦτα ἔλεγε; πῶς νωθροὺς γενομένους; πῶς πα- 25 ραλυθέντας; πῶς παρειμένους; Τοῦτο γὰρ ἀρχὴ πτώσεώς ἐστιν. Ἐμοὶ δοκεῖ αἰνίττεσθαί τινας ἐν αὐτοῖς τέως, ἀλλὰ προσποιεῖται ἄγνοιαν, ἵνα διορθώσωνται. Δεῖ γὰρ πρῶτον μὲν ἄγνοιαν ὑποκρίνεσθαι, μετὰ δὲ ταῦτα, ὅταν ἐπιμένωσι, τότε καὶ τὸν ἔλεγχον ἐπάγειν,

πάζη, πολλές φορές νὰ καταντροπιάζη τὸν ἑαυτό του, ἐπειδὴ εἶναι δοῦλος τοῦ πάθους ἐκείνου, καὶ βλασφημεῖ πολλές φορές. Ὁ Ἡσαῦ περιφρόνησε τὰ πρωτοτόκια. Γι' αὐτὸ καὶ σκεπτόμενος τὴν πρόσκαιρη ἀνάπαυσι, ἔφθασε καὶ μέχρι τὰ πρωτοτόκια. Ὡστε τὰ πρωτοτόκια πλέον εἶναι δικά μας, καὶ ὄχι τῶν Ἰουδαίων. Συγχρόνως τὸ παραβάλλει αὐτὸ καὶ πρὸς τὸ πάθος αὐτῶν· δηλαδὴ μ' αὐτὸ ὑπονοεῖ κατὰ κάποιο τρόπο αὐτό, ὅτι ὁ πρῶτος ἔχει γίνεαι δεύτερος καὶ ὁ δεύτερος πρῶτος· αὐτὸς ἐξ αἰτίας τῆς ὑπομονῆς του ἔγινε πρῶτος, ἐκεῖνος ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας του δεύτερος. «Διότι γνωρίζετε», λέγει, «ὅτι καὶ ὅταν θέλησε ἀργότερα νὰ κληρονομήσῃ τὴν εὐλογία τοῦ πρωτότοκου παιδιοῦ ἀποδοκιμάσθηκε· διότι δὲν βρῆκε μέσο μετανοίας, ἂν καὶ μὲ δάκρυα τὴν ἀναζήτησε».

2. Τί λοιπὸν σημαίνει αὐτό; Μήπως ἀπορρίπτει τὴ μετάνοια; Καθόλου. Πῶς τότε, λέγει, δὲν βρῆκε μέσο μετανοίας; Διότι, ἐὰν κατηγορήσῃ τὸν ἑαυτό του, ἐὰν θρήνησῃ μεγαλόφωνα, γιατί δὲν βρῆκε τρόπο μετανοίας; Ἐπειδὴ δὲν ἦταν εἰλικρινῆς ἡ μετάνοια. Ὡπως ἀκριβῶς καὶ ἡ λύπη τοῦ Κάϊν δὲν ἦταν λύπη μετανοίας, καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδειξε ὁ φόνος· ἔτσι καὶ ἐδῶ τὰ λόγια δὲν ἦταν λόγια μετανοίας, καὶ τὸ ἀπέδειξε αὐτὸ ὁ φόνος ποὺ ἀκολούθησε· καθόσον καὶ αὐτὸς μὲ τὴν προαίρεσί του φόνευσε τὸν Ἰακώβ. «Ἄς πεθάνῃ πρῶτα ὁ πατέρας μου· κι' ἂς περάσουν οἱ ἡμέρες τοῦ πένθους γιὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα μου καὶ τότε ἐγὼ θὰ φονεύσω τὸν ἀδελφὸ μου τὸν Ἰακώβ»⁴. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπόρεσαν τὰ δάκρυά του νὰ τοῦ προσφέρουν τὴ μετάνοια. Καὶ δὲν εἶπε ἀπλῶς 'μετάνοια', ἀλλὰ, «ἂν καὶ ἀναζήτησε τὴ μετάνοια μὲ δάκρυα, δὲν βρῆκε τρόπο μετανοίας». Γιατί ἄραγε; Διότι δὲν μετενόησε μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἔπρεπε· καθόσον αὐτὸ εἶναι μετάνοια· δὲν μετενόησε ὅπως ἔπρεπε. Τότε πῶς τὰ ἔλεγε αὐτά; Γιατί πάλι, ἐφ' ὅσον εἶχαν γίνεαι νωθοὶ τοὺς παρῶτρυνε; πῶς ἐφ' ὅσον εἶχαν γίνεαι ἀνάπηροι; πῶς ἀφοῦ εἶχαν παρῶτρυνε; πῶς ἀφοῦ ἦταν πεσμένοι; διότι αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς πτώσεως. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ὑπονοεῖ μερικὸς πόρνους ποὺ ὑπῆρχαν ἀνάμεσά τους, ἐπειδὴ ὁμως δὲν θέλει νὰ τοὺς ἐλέγξῃ δημοσίως, προσποιεῖται ὅτι τὸ ἀγνοεῖ, γιὰ νὰ διορθωθοῦν. Πρέπει δηλαδὴ στὴν ἀρχὴ νὰ δείχνῃ ὅτι τὸ ἀγνοεῖ, ὕστερα ὁμως, ἐφ' ὅσον ἐπιμένουν, τότε νὰ προσθέτῃ καὶ τὸν ἔλεγχο, γιὰ νὰ μὴ φθάνουν νὰ γίνουν

ὥστε μὴ ἀπαναισχυντῆσαι, ὅπερ καὶ Μωϋσῆς ἐποίησεν ἐπὶ Ζαμβρὶ καὶ τῆς Χασβίτιδος.

«Μετανοίας», γὰρ φησι, «τόπον οὐχ εὗρεν». Οὐχ εὗρε μετανοίαν, ἢ ὅτι μετανοίας μείζονα ἤμαρτε, ἢ ὅτι μετάνοιαν ἀξίαν οὐκ ἐπέδειξατο. Ἔστιν ἄρα ἀμαρτήματα μετανοίας μείζονα. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό, ἐστι· Μὴ πέσωμεν πτώμα ἀνίατον· ἕως ἂν ἡ χολεία τὸ πρᾶγμα, εὐκολον γενέσθαι ὀρθόν· ἐὰν δὲ ἐκτραπῶμεν, τί ἔσται λοιπόν; Τοῖς μὲν γὰρ μηδέπω πεσοῦσιν οὕτω διαλέγεται, τῷ φόβῳ συγκροτῶν αὐτούς, καὶ φησιν ὅτι οὐκ ἔστι πεσόντα παραμυθίας τυ-
10 χειν· τοῖς δὲ πεσοῦσιν, ὥστε μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσεῖν, τάναντία παραινεῖ, οὕτω λέγων· «τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν»· καὶ πάλιν, «οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιώσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε». Ἴδου μαρτυρεῖ ὅτι ἐξέπεσεν. Ὁ μὲν γὰρ ἐστῶς, ἀκούων ὅτι πεσόντα οὐκ ἔστι συγγνώμης τυχεῖν, σφο-
15 δρότερος ἔσται καὶ ἀσφαλέστερος περὶ τὴν στάσιν· ἂν μέντοι καὶ περὶ τὸν πεπτωκότα τῇ αὐτῇ χρήσῃ σφοδρότητι, οὐδέποτε ἀναστήσεται· ποία γὰρ ἐλπίδι τὴν μεταβολὴν ἐπιδείξεται; Οὐ μόνον δὲ φησιν, «ἐδάκρυσεν», ἀλλὰ καὶ «ἐξεζήτησεν»· οὐ τοίνυν ἐκβάλλει μετάνοιαν, λέγων, «μετανοίας τόπον οὐχ εὗρεν»· ἀλλ' ἀσφαλίζεται
20 αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τούτου πρὸς τὸ μὴ πεσεῖν. Ὅσοι τοίνυν ἀπιστοῦσι τῇ γεένῃ ταῦτα ἀναμιμνησκέσθωσαν· ὅσοι νομίζουσιν ἀτιμώρητα ἀμαρτάνειν, ταῦτα λογιζέσθωσαν. Διὰ τί Ἡσαῦ οὐκ ἔτυχε συγγνώμης; Ὅτι οὐ μετενόησεν ὡς ἐχρῆν.

3. Θέλεις ἰδεῖν μετάνοιαν ἀκριβῆ; Ἄκουσον τὴν τοῦ Πέτρου με-
25 τάνοιαν μετὰ τὴν ἄρνησιν. Διηγουόμενος γὰρ ἡμῖν τὰ κατ' αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστής, φησί, «καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς». Διὰ τοῦτο καὶ ἀφείθη αὐτῷ τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα, ὅτι μετενόησεν ὃν ἔδει τρόπον. Καίτοι οὐπω τὸ θῦμα προσενήνεκτο, οὐπω ἡ θυσία ἐγεγένητο, οὐπω ἤρτο ἡ ἀμαρτία, ἔτι ἐκράτει καὶ ἐτυράννει. Καὶ ἵνα
30 μάθῃς, ὅτι οὐχ οὕτω ραθυμίας ἦν ἡ ἄρνησις, ὅσον ἐγκαταλείψεως τοῦ Θεοῦ παιδεύοντος αὐτὸν εἰδέναί τὰ ἀνθρώπινα μέτρα, καὶ μὴ

5. Γαλ. 4,19.

6. Γαλ. 5,4.

7. Ματθ. 26,75.

ἀδιάντροποι. Αὐτὸ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἔκανε στὴν περίπτωσι τοῦ Ζαμβρι καὶ τῆς Χασβίτιδας.

«Διότι», λέγει, «δὲν βρῆκε μέσο μετανοίας». Δὲν βρῆκε μετάνοια, ἢ ὅτι ἡ ἁμαρτία του ἦταν μεγαλύτερη τῆς μετανοίας του, ἢ ὅτι δὲν μετενόησε εἰλικρινά. Ὡστε ὑπάρχουν καὶ ἁμαρτήματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὴ μετάνοια. Αὐτὸ πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Νὰ μὴ γίνῃ ἡ πτώσις μας ἀθεράπευτη ὅσο ἡ πτώσις δὲν εἶναι παραλυσία εἶναι εὐκολο νὰ θεραπευθῇ· ἐὰν ὅμως παρεκτραποῦμε, τότε τί θὰ γίνῃ; Ὅμιλεῖ δηλαδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο πρὸς ἐκείνους πὺ δὲν ἔπεσαν ποτέ, γιὰ νὰ τοὺς συγκρατήσῃ μὲ τὸν φόβο ἀπὸ τὴν πτώσι, καὶ λέγει ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παρηγορηθῇ αὐτὸς πὺ ἔπεσε· ἐκείνους πάλι πὺ ἔπεσαν, γιὰ νὰ μὴν περιέλθουν σὲ ἀπόγνωσι, συμβουλεύει τὰ ἀντίθετα καὶ λέγει τὰ ἐξῆς: «τέκνα μου, πὺ ξαναδοκιμάζω τῶρα πόνους γιὰ τὴν ἀναγέννησί σας, μέχρι πὺ νὰ μορφωθῇ μέσα σας ὁ Χριστός»⁵· καὶ πάλι: «ἐσεῖς πὺ προσπαθεῖτε νὰ δικαιωθῆτε μέσω τοῦ νόμου, ἔχετε ἐκπέσει ἀπὸ τὴ χάρι»⁶. Νὰ, μαρτυρεῖ ὅτι ἔχουν ἐκπέσει ἀπὸ τὴ χάρι. Διότι, ἐκεῖνος πὺ εἶναι ὀρθιος, ἀκούγοντας ὅτι, ἐὰν πέσῃ, δὲν θὰ συγχωρηθῇ, θὰ γίνῃ ἰσχυρότερος καὶ ἀσφαλέστερος ὡς πρὸς τὴν σταθερότητα του· ἐὰν ὅμως καὶ γι' αὐτὸν πὺ ἔχει πέσει χρησιμοποίησῃ τὴν ἴδια ἀυστηρότητα, ποτέ δὲν θὰ ἀνορθωθῇ· μὲ ποιά δηλαδὴ ἐλπίδα νὰ ἐπιδείξῃ τὴ μεταβολή; Καὶ ὄχι μόνο, λέγει, «δάκρυσε, ἀλλὰ καὶ «ἀναζήτησε» τὴ μετάνοια· δὲν ἀπορρίπτει τὴ μετάνοια, μὲ τὸ νὰ λέγῃ, «δὲν βρῆκε μέσο μετανοίας»· ἀλλὰ τοὺς ἀσφαλίζει μ' αὐτὸ περισσότερο, γιὰ νὰ μὴ πέσουν. Ὅσοι λοιπὸν ἀμφισβητοῦν τὴ γέεννα, ἄς τὰ θυμοῦνται αὐτά· ὅσοι νομίζουν ὅτι μποροῦν ν' ἁμαρτάνουν ἀτιμώρητα, αὐτὰ ἄς θυμοῦνται. Γιατὶ ὁ Ἡσαῦ δὲν συγχωρήθηκε; Ἐπειδὴ δὲν μετενόησε ὅπως ἔπρεπε.

3. Θέλεις νὰ δῆς πραγματικὴ μετάνοια; Ἄκουσε τὴ μετάνοια τοῦ Πέτρου μετὰ τὴν ἄρνησι. Διηγούμενος τὰ σχετικὰ μ' αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστής, λέγει: «καὶ ἀφοῦ βγῆκε ἔξω ἔκλαψε πικρά»⁷. Γι' αὐτὸ καὶ τοῦ συγχωρήθηκε τὸ τόσο μεγάλο ἁμάρτημά του, ἐπειδὴ μετάνοιωσε μὲ τὸν τρόπο πὺ ἔπρεπε. Ἄν καὶ βέβαια δὲν εἶχε ἀκόμη προσφερθῇ τὸ θῦμα, δὲν εἶχε γίνῃ ἡ θυσία, δὲν εἶχε ἀκόμη πάρει ἐπάνω του ὁ Χριστὸς τὴν ἁμαρτία, ἀκόμη αὐτὴ ἐξουσίαζε καὶ βασίλευε τυραννικά. Καὶ γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἡ ἄρνησις δὲν ἦταν τόσο ἀποτελεσματικὴ τῆς ραθυμίας, ὅσο τῆς ἐγκαταλείψεώς του ἀπὸ τὸν Θεό, πὺ

ἀντιλέγειν τοῖς παρὰ τοῦ διδασκάλου λεγομένοις, μηδὲ μείζονα τῶν ἄλλων φρονεῖν, ἀλλ' εἰδέναι ὅτι χωρὶς Θεοῦ οὐδὲν γενέσθαι δυνατόν, καὶ ὅτι, «ἐὰν μὴ ὁ Κύριος οἶκον οἰκοδομήσῃ, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν», ἄκουε πῶς ἀσφαλιζόμενος καὶ 5 πείθων μετριάζειν, εἶπε πρὸς αὐτόν μόνον ὁ Χριστός· «Σίμων, Σίμων, ἴδου ὁ σατανᾶς ἐζητήσατο σινιάσαι σε ὡς τὸν σῖτον, καὶ γὰρ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου». Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτόν μέγα φρονεῖν, συνειδότα ἑαυτῷ ὅτι μᾶλλον ἀπάντων ἀγαπᾷ τὸν Χριστόν, διὰ τοῦτο συγχωρεῖται πεσεῖν, ἀπαρνήσασθαι 10 τὸν διδάσκαλον, διὰ τοῦτο καὶ κλαίει πικρῶς καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐξῆς τοῦ κλαυθμοῦ ὁμοίως ποιεῖ. Τί γὰρ οὐκ ἐποίησε; Μυρίοις κινδύνοις ἑαυτόν περιέβαλε μετὰ ταῦτα, διὰ πάντων δεικνὺς αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ παράστημα τῆς ψυχῆς.

Μετενόησε καὶ ὁ Ἰούδας, ἀλλὰ κακῶς· ἀπήγξατο γάρ. Μετε- 15 νόησεν, ὅπερ ἔφην, καὶ Ἡσαῦ· μᾶλλον δὲ οὗτος οὐδὲ μετενόησε· τὰ γὰρ δάκρυα οὐκ ἦν μετανοίας, ἀλλὰ ἐπηρείας καὶ θυμοῦ μᾶλλον· καὶ δείκνυσι τὰ ἐξῆς. Μετενόησεν ὁ μακάριος Δαυῖδ οὕτω λέγων· «λούσω καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω»· καὶ τὴν πάλαι γεγενημένην ἁμαρτίαν, μετὰ 20 τοσαῦτα ἔτη, μετὰ τοσαύτας γενεάς, ὡς νεωστὶ συμβᾶσαν ἐπένθει. Τὸν γὰρ μετανοοῦντα οὐκ ὀργίζεσθαι χρὴ οὐδὲ ἀγριαίνειν, ἀλλὰ συντριβεσθαι ὡς κατεγνωσμένον, ὡς οὐκ ἔχοντα παρρησίαν, ὡς καταδεδικασμένον, ὡς ἀπὸ ἐλέους σωθῆναι ὀφείλοντα μόνου, ὡς ἀγνώμονα περὶ τὸν εὐεργέτην φανέντα, ὡς ἀχάριστον, ὡς ἀδόκι- 25 μον, ὡς μυρίων κολάσεων ἄξιον. Ἐὰν ταῦτα λογίζεται, οὐκ ὀργισθήσεται, οὐκ ἀγανακτήσει, ἀλλὰ πενήσει, κλαύσει, στενάξει καὶ ὀδυρεῖται νύκτα καὶ ἡμέραν. Τὸν μετανοοῦντα οὐδέποτε χρὴ λήθῃ παραδοῦναι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τὸν μὲν Θεὸν παρακαλεῖν μὴ μνησθῆναι αὐτῆς, αὐτόν δὲ μηδέποτε ἐπιλαθέσθαι αὐτῆς· ἐὰν ἡμεῖς 30 αὐτῆς μνημονεύωμεν, ὁ Θεὸς αὐτῆς ἐπιλήσεται. Παρ' ἡμῶν αὐτῶν

8. Ψαλμ. 126,1.

9. Λουκᾶ 22,31-32.

10. Ψαλμ. 6,7.

τὸν δίδασκε ἔτσι γιὰ νὰ γνωρίση τίς ἀνθρώπινες δυνατότητες καὶ νὰ μὴν ἀντιλέγη στὰ λόγια τοῦ διδασκάλου του, οὔτε νὰ ὑπερηφανεύεται, ἀλλὰ νὰ γνωρίζη ὅτι χωρὶς τὸν Θεὸ τίποτε δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ, καὶ ὅτι, «ἐὰν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσῃ ἕνα σπίτι, ἄδικα ἐκοπίασαν ἐκεῖνοι ποὺ τὸ οἰκοδομοῦν»⁸, ἄκουε πῶς γιὰ νὰ τὸν ὀχυρῶσῃ καὶ νὰ τὸν πείσῃ νὰ εἶναι ταπεινός, εἶπε πρὸς αὐτὸν μόνο ὁ Χριστός· «Σίμων, Σίμων, νὰ ὁ σατανᾶς ζήτησε τώρα νὰ σᾶς ταράξῃ καὶ νὰ σᾶς κλονίση, ὅπως κοσκινίζεται τὸ σιτάρι μέσα στὸ κόσκινο· ἐγὼ ὅμως προσευχήθηκα γιὰ σένα καὶ παρακάλεσα νὰ μὴ χάσης τὴν πίστι σου»⁹. Πράγματι, ἐπειδὴ ἦταν φυσικὸ ὁ Πέτρος νὰ ὑπερηφανεύεται, διότι γνώριζε ὅτι αὐτὸς ἀγαποῦσε περισσότερο ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους τὸν Χριστό, γι' αὐτὸ ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς νὰ πέσῃ, ν' ἀρνηθῇ τὸν διδάσκαλο, γι' αὐτὸ καὶ κλαίει πικρὰ καὶ κάνει καὶ ἄλλες πράξεις τὴν μία μετὰ τὴν ἄλλη μὲ εἰλικρινὴ μετάνοια. Τί δηλαδὴ δὲν ἔκανε; Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἔρριξε τὸν ἑαυτὸ του σὲ πάρα πολλοὺς κινδύνους, ἀποδεικνύοντας μὲ ὄλους αὐτοὺς τὴν ἀνδρεία καὶ τὸ θάρρος τῆς ψυχῆς του.

Μετενόησε καὶ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὄχι σωστά· διότι κρεμᾶσθηκε. Μετενόησε, ὅπως προανέφερα καὶ ὁ Ἡσαῦ· ἢ καλύτερα αὐτὸς δὲν μετενόησε· διότι τὰ δάκρυά του δὲν ἦταν δάκρυα μετανοίας, ἀλλὰ διαβολικῆς ἐνέργειας καὶ θυμοῦ μᾶλλον· καὶ τὸ δείχνουν τὰ ἐξῆς. Μετενόησε ὁ μακάριος Δαυῖδ λέγοντας, «θὰ λούζω κάθε νύχτα τὸ κρεβάτι μου καὶ θὰ βρέχω μὲ τὰ ἄφθονα δάκρυά μου τὸ στρῶμα μου»¹⁰· καὶ τὴν ἁμαρτία ποὺ εἶχε διαπράξει πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ὕστερα ἀπὸ τόσα ἔτη, ὕστερα ἀπὸ τόσες γενεές, τὴν θρηνοῦσε σὰν νὰ εἶχε μόλις συμβῆ.

Αὐτὸς ποὺ μετανοεῖ δὲν πρέπει νὰ ὀργίζεται, οὔτε νὰ ἐξαγριώνεται, ἀλλὰ νὰ κατασυντρίβεται σὰν ἔνοχος, σὰν νὰ μὴ ἔχη παρηρσία, σὰν καταδικασμένος, σὰν νὰ ὀφίλη νὰ σωθῇ μόνο ἀπὸ χάρι, σὰν νὰ φάνηκε ἀγνώμονας πρὸς τὸν εὐεργέτη του, σὰν ἀχάριστος, σὰν ἄσημος, σὰν ἄξιος πολλῶν τιμωριῶν. Ἐὰν τὰ σκέφτεται αὐτὰ δὲν θὰ ὀργισθῇ, δὲν θὰ ἀγανακτήσῃ, ἀλλὰ θὰ πενθήσῃ, θὰ κλάψῃ, θὰ θρηνήσῃ καὶ θὰ ὀδύρεται νύχτα καὶ ἡμέρα. Αὐτὸς ποὺ μετανοεῖ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεχνᾷ τὴν ἁμαρτία του, ἀλλὰ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸ νὰ τὴν ξεχάσῃ, ὁ ἴδιος ὅμως ποτὲ νὰ μὴν τὴν ξεχνᾷ· ἐὰν ἐμεῖς τὴν θυμώμαστε, ὁ Θεὸς θὰ τὴν λησμονήσῃ. Οἱ ἴδιοι νὰ τιμωρήσου-

δίκην λάβωμεν, ἡμῶν αὐτῶν κατηγορήσωμεν· οὕτως ἐξιλεωσόμεθα τὸν κριτὴν. Ἄμαρτία γὰρ ὁμολογουμένη ἐλάττων γίνεται, μὴ ὁμολογουμένη δὲ χείρων. Ἐὰν γὰρ προσλάβῃ ἄμαρτία τὴν ἀναισχυντίαν καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην, οὐδέποτε στήσεται· πῶς δὲ ὅλως ὁ 5 τοιοῦτος δυνήσεται φυλάξασθαι πάλιν μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, ὃ τὸ πρότερον οὐκ εἰδὼς ὅτι ἤμαρτε; Μὴ τοίνυν ἀρνώμεθα, παρακαλῶ, μηδὲ ἀναισχυντῶμεν, ἵνα μὴ καὶ ἄκοντες δῶμεν τιμωρίαν.

Ἦκουσε Καὶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, «ποῦ ἔστιν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;» καὶ φησιν, «οὐκ οἶδα· μὴ φύλαξ ἐγὼ εἰμι τοῦ ἀδελφοῦ μου;». 10 Εἶδες πῶς τοῦτο χαλεπωτέραν τὴν ἄμαρτίαν εἰργάσατο; Ἄλλ' οὐχ ὁ πατὴρ αὐτοῦ οὕτως, ἀλλὰ τί; Ἀκούσας, «Ἀδάμ, ποῦ εἶ;» φησὶν· «ἤκουσα τῆς φωνῆς σου καὶ ἐφοβήθην, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην». Μέγα ἀγαθὸν ἐπιγινώσκειν τὰ ἁμαρτήματα καὶ μιμνήσκεισθαι αὐτῶν διηνεκῶς· οὐδὲν οὕτω θεραπεύει πλημμέλειαν, ὡς 15 μνήμη διηνεκῆς· οὐδὲν οὕτως ὀκνηρὸν ἄνθρωπον ποιεῖ πρὸς κακίαν. Οἶδα ὅτι ἀποπηδᾷ καὶ οὐκ ἀνέχεται τὸ συνειδὸς ὑπὸ τῆς μνήμης μαστίζεσθαι τῶν κακῶν· ἀλλ' ἄγξον τὴν ψυχὴν καὶ ἐπίθεσ αὐτῇ κημόν· καθάπερ γὰρ ἵππος δυσήνιος, οὕτω δυσανασχετεῖ καὶ οὐ βούλεται πείσαι ἑαυτὴν ὅτι ἤμαρτε. Τοῦτο δὲ ὅλον ἐστὶ σατανικόν. Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτὴν πείθωμεν ὅτι ἤμαρτεν, ἵνα καὶ μετανοήσῃ, 20 καὶ ἵνα μετανοήσασῶ ἀπαλλαγῇ τῶν κολάσεων. Πῶς ἀξιοῖς συγγνώμης τυχεῖν, εἶπέ μοι, ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, μηδέπω ταῦτα ὁμολογήσας; Πάντως ἐκεῖνός ἐστιν ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας ἄξιός ὁ ἡμαρτηκός· σὺ δὲ μηδέπω πείσας σαυτὸν ἡμαρτηκέναι, πῶς 25 ἀξιοῖς ἐλεηθῆναι, ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασιν οὕτως ἀναισχυντῶν;

Πείθωμεν ἑαυτοὺς ὅτι ἡμάρτομεν· μὴ τῇ γλώττῃ λέγωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διανοίᾳ· μὴ ἁμαρτωλοὺς καλῶμεν ἑαυτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἀναλογιζώμεθα, κατ' εἶδος ἕκαστον ἀναλέγοντες. Οὐ λέγω σοι, ἐκπόμευσον σαυτόν, οὐδὲ παρὰ τοῖς 30 ἄλλοις κατηγορήσον, ἀλλὰ πείθεσθαι συμβουλέω τῷ προφήτῃ λέ-

11. Γεν. 4,9.

12. Γεν. 3,9-10.

με τούς εαυτούς μας, ἡμεῖς νὰ τοὺς κατηγορήσουμε· ἔτσι θὰ ἐξιλεώσουμε τὸν κριτὴν. Διότι ἡ ἁμαρτία ποὺ ὁμολογεῖται μειώνεται, ἐνῶ ὅταν δὲν ὁμολογῆται, γίνεται χειρότερη. Ἐὰν στὴν ἁμαρτία προστεθῆ καὶ ἡ ἀδιαντροπία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη, ποτὲ δὲν θὰ σταματήσῃ· καὶ πῶς αὐτὸς ποὺ εἶναι τέτοιος θὰ μπορέσῃ νὰ προφυλαχθῆ, ὥστε νὰ μὴν ξαναπέσῃ στὰ ἴδια σφάλματα, ἀφοῦ δὲν ἀντιλήφθηκε προηγουμένως ὅτι ἡμάρτησε; Ἄς μὴ τὴν ἀρνούμαστε λοιπόν, σὰς παρακαλῶ, οὔτε νὰ εἴμαστε ἀδιαντροποι, γιὰ νὰ μὴν τιμωρηθοῦμε καὶ παρὰ τὴ θέλησί μας.

Ἄκουσε ὁ Κάϊν ἀπὸ τὸν Θεό, «ποῦ εἶναι ὁ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου»; καὶ εἶπε· «δὲν ξέρω· μήπως ἐγὼ εἶμαι φύλακας τοῦ ἀδελφοῦ μου;»¹¹. Εἶδες πῶς αὐτὸ ἔκανε βαρύτερη τὴν ἁμαρτία; Ἄλλ' ὁ πατέρας του δὲν ἐνήργησε ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; Ὅταν ἄκουσε, «Ἄδὰμ ποῦ εἶσαι»; εἶπε· «ἄκουσα τὴ φωνή σου καὶ φοβήθηκα νὰ παρουσιασθῶ μπροστὰ σου, ἐπειδὴ εἶμαι γυμνός· γι' αὐτὸ καὶ κρύφθηκα»¹². Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ τὸ ν' ἀναγνωρίζῃ κανεὶς τὰ σφάλματά του καὶ νὰ τὰ θυμᾶται διαρκῶς· διότι τίποτε δὲν θεραπεύει τόσο τὴν ἁμαρτία, ὅσο ἡ συνεχῆς ἐνθύμησίς της· τίποτε δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπο τόσο διστακτικὸ μπροστὰ στὴν κακία. Γνωρίζω ὅτι ἀποσκιρτᾷ ἡ συνείδησις καὶ δὲν ἀνέχεται νὰ μαστιγώνεται ἀπὸ τὴν ἀνάμνησι τῶν κακῶν· ὁμως ἐσὺ πίεσε τὴν ψυχὴ σου καὶ βάλε της φίμωτρο· διότι, ὅπως τὸ ἀτίθασο ἄλογο, ἔτσι δυσανασχετεῖ καὶ δὲν θέλει νὰ παραδεχθῆ ὅτι ἡμάρτησε. Ἄλλ' ὅλη αὐτὴ ἡ ἐνέργεια εἶναι σατανικὴ. Ἐμεῖς ὁμως ἄς τὴν πείθουμε ὅτι ἡμάρτησε, γιὰ νὰ μετανοήσῃ, καί, ἀφοῦ μετανοήσῃ, ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὶς τιμωρίες. Πές μου, πῶς ἔχεις τὴν ἀπαίτησι νὰ σοῦ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες, ἐφ' ὅσον ποτὲ δὲν τις ὡμολόγησες; Ὅπως δὴποτε ἐκεῖνος ποὺ ἔχει παραδεχθῆ τὰ λάθη του εἶναι ἄξιος ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας· ἐνῶ ἐσὺ ποὺ δὲν πείσθηκες ποτὲ ὅτι ἔχεις ἁμαρτήσῃ, πῶς ἔχεις τὴν ἀπαίτησι νὰ ἐλεηθῆς, ἐφ' ὅσον φέρεσαι μὲ τέτοια ἀδιαντροπία γιὰ τὶς ἁμαρτίες σου;

Ἄς πείθουμε τοὺς εαυτούς ὅτι ἡμάρτησαμε· κι' ἄς μὴν τὸ λέμε μόνο μὲ τὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ διάνοια· ἄς μὴν ἀποκαλοῦμε μόνο ἁμαρτωλοὺς τοὺς εαυτούς μας, ἀλλὰ ἄς ἀναλογιζώμαστε καὶ τὰ ἁμαρτήματά μας, ἐξετάζοντάς τα ἓνα πρὸς ἓνα. Δὲν σοῦ λέγω, διαπόμπευσε τὸν εαυτό σου, οὔτε κοντὰ στοὺς ἄλλους κατηγορήσῃς τον, ἀλλὰ σὲ συμβουλεύω νὰ πιστέψῃς τὰ λόγια τοῦ προφή-

γοντι· «ἀποκάλυψον πρὸν Κύριον τὴν ὁδὸν σου». Ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ταῦτα ὁμολόγησον, ἐπὶ τοῦ δικαστοῦ ὁμολόγει τὰ ἀμαρτήματα, εὐχόμενος, εἰ καὶ μὴ τῇ γλώττῃ, ἀλλὰ τῇ μνήμῃ, καὶ οὕτως ἀξίου ἐλεηθῆναι. Ἄν ἔχῃς τὰ ἀμαρτήματα διηνεκῶς ἐν τῇ μνήμῃ, οὐδέποτε τῷ πλησίον μνησικακήσεις. Οὐ τοῦτο δὲ λέγω, ἐὰν ἦς πεπεισμένος σαυτὸν ἀμαρτωλὸν εἶναι· οὐχ οὕτω τοῦτο δύναται ταπεινώσαι ψυχὴν, ὡς αὐτὰ ἐφ' ἑαυτῶν τὰ ἀμαρτήματα καὶ κατ' εἶδος ἐξεταζόμενα. Οὐ μνησικακήσεις, ταῦτα δι' ὄλους ἔχων ἐν τῇ μνήμῃ, οὐκ ὀργισθήσῃ, οὐ λοιδορήσεις, οὐ φρονήσεις μέγα, οὐ περιπεσῆ 10 πάλιν τοῖς αὐτοῖς· σφοδρότερος ἔσῃ πρὸς τὰ ἀγαθὰ.

4. Ὅρας ὅσα ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀμαρτημάτων τίκτεται καλὰ· Ἐγγράφωμεν τοίνυν αὐτὰ εἰς τὰς διανοίας ἡμῶν. Οἶδα ὅτι οὐκ ἀνεχεται ἡ ψυχὴ τῆς μνήμης τῆς οὕτω πικρᾶς· ἀλλὰ ἀναγκάζωμεν αὐτὴν καὶ βιαζώμεθα. Βέλτιον δάκνεσθαι αὐτὴν τῇ μνήμῃ νῦν, ἢ κατ' 15 ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τῇ τιμωρίᾳ. Νῦν, ἐὰν ἦς αὐτῶν μεμνημένος καὶ συνεχῶς αὐτὰς προσφέρῃς τῷ Θεῷ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν δέῃ, ταχέως ἐξαλείψεις αὐτάς· ἐὰν δὲ νῦν ἐπιλάβῃ, τότε αὐτῶν ἀναμνησθήσῃ καὶ ἄκων, ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης εἰς μέσον φερομένων αὐτῶν καὶ ἐκπομπουμένων ἐπὶ πάντων, καὶ φίλων καὶ ἐχθρῶν καὶ ἀγγέ- 20 λων. Οὐ γὰρ δὴ πρὸς Δαυῖδ ἔλεγε μόνον, «ἂ σὺ ἐν κρυφῇ ἐποίησας, ἐγὼ ποιήσω πᾶσι κατάδηλα», ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας ἡμᾶς. Ἐφοβήθης ἀνθρώπους, φησί, καὶ ἡσχύνθης τοῦ Θεοῦ πλέον· καὶ τοῦ Θεοῦ ὀρῶντος οὐκ ἐφρόντισας, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους ἠδέσθης· «οἱ ὀφθαλμοί», γάρ φησι, «τῶν ἀνθρώπων, τοῦτο ὁ φόβος αὐτῶν». Διὰ 25 τοῦτο ἐπὶ τούτων δώσεις δίκην· ἐλέγξω γάρ σε, ὑπὸ τοῖς ἀπάντων ὀφθαλμοῖς τιθεὶς σου τὰ ἀμαρτήματα.

Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν πάντων ἡμῶν ἐκπομπεύεται τὰ ἀμαρτήματα ἐὰν μὴ νῦν αὐτὰ τῇ συνεχεῖ μνήμῃ ἀφανίσωμεν, ἀκουσον πῶς ἐκπομπεύεται ἡ ὠμότης 30 καὶ ἡ ἀπανθρωπία τῶν ἐνταῦθα μὴ ἐλεησάντων. «Ἐπείνασα»,

13. Ψαλμ. 36,5.

14. Β' Βασ. 12,12.

τη πού λέγει· «φανέρωσε στὸν Κύριο τὸν δρόμο τῆς ζωῆς σου»¹³. Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὁμολόγησε αὐτά, ἐνώπιον τοῦ δικαστοῦ ὁμολόγησε τὶς ἁμαρτίες σου, προσευχόμενος, καὶ ἐὰν ὄχι μὲ τὴ γλῶσσα, ὁμως μὲ τὴν μνήμη, καὶ τότε θὰ εἶσαι ἄξιος ἐλέους. Ἐὰν ἔχῃς τὶς ἁμαρτίες σου διαρκῶς στὴ μνήμη σου, ποτὲ δὲν θὰ μνησικακήσης κατὰ τοῦ πλησίον σου. Δὲν σοῦ λέγω αὐτό, ἐὰν πιστεύῃς ὅτι εἶσαι ἁμαρτωλός· οὔτε μπορεῖ αὐτὸ νὰ ταπεινώσῃ τόσο τὴν ψυχὴ, ὅσο αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ ἁμαρτήματα, ὅταν γίνεται προσεκτικὴ καὶ λεπτομερὴς ἐξέτασις τοῦ κάθε ἁμαρτήματος. Δὲν θὰ μνησικακήσης ἐὰν τὰ ἔχῃς διαρκῶς στὴ μνήμη σου, δὲν θὰ ὀργισθῆς, δὲν θὰ κακολογήσης, δὲν θὰ ὑπερηφανευθῆς, δὲν θὰ ξαναπέσης πάλι στὰ ἴδια ἁμαρτήματα· θὰ γίνῃς πιὸ πρόθυμος πρὸς τὰ ἀγαθὰ.

4. Βλέπεις πόσα καλὰ γεννιοῦνται ἀπὸ τὴν ἐνθύμησι τῶν ἁμαρτημάτων; Ἄς τὰ γράφουμε λοιπὸν στὶς διάνοιές μας. Γνωρίζω ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ἀνέχεται τὴν τόσο πικρὴ ἀνάμνησι· ἀλλὰ ἄς τὴν ἀναγκάσουμε κι' ἄς τὴν πιέζουμε. Εἶναι προτιμότερο νὰ πληγώνεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἐνθύμησι τῶν ἁμαρτιῶν τώρα, παρὰ νὰ τιμωρῆται κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνο· τώρα, ἐὰν τὰ θυμᾶσαι καὶ συνεχῶς τὰ φέρνῃς μπροστὰ στὸν Θεό, καὶ προσεύχεσαι γι' αὐτά, γρήγορα θὰ τὰ ἐξαλείψῃς· ἐὰν ὁμως τώρα τὰ λησμονήσης, τότε καὶ παρὰ τὴ θέλησί σου θὰ τὰ θυμηθῆς, διότι θὰ παρουσιασθοῦν ἐνώπιον ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, καὶ θὰ γίνουμε θέατρο ἐνώπιον ὄλων καὶ φίλων καὶ ἐχθρῶν καὶ ἀγγέλων. Διότι ἀσφαλῶς δὲν ἔλεγε πρὸς τὸν Δαυῖδ μόνο, «αὐτὰ πού ἐσὺ κρυφὰ διέπραξες, ἐγὼ ἐνώπιον ὄλων θὰ τὰ παρουσιάσω»¹⁴, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄλους ἐμᾶς. Φοβήθηκες, λέγει, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ντράπηκες περισσότερο ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ δὲν σκέφθηκες ὅτι σὲ βλέπει ὁ Θεός, ἀλλὰ ντράπηκες τοὺς ἀνθρώπους· διότι τὰ βλέμματα τῶν ἀνθρώπων, λέγει, φοβοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Γι' αὐτὸ μπροστὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους θὰ τιμωρηθῆς· διότι θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ παρουσιάσω τὰ ἁμαρτήματά σου μπροστὰ στὰ μάτια ὄλων.

Τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθινό, καὶ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη θὰ διαπομπευθοῦν ὄλων μας τὰ ἁμαρτήματα, ἐὰν δὲν τὰ ἐξαφανίσουμε τώρα μὲ τὸ νὰ τὰ θυμώμαστε συνέχεια, ἄκουσε πῶς διαπομπεύεται ἡ σκληρότης καὶ ἡ ἀπανθρωπιὰ αὐτῶν πού δὲν ἐλέησαν ἐδῶ τοὺς συνανθρώπους τους. «Ἐπείνασα», λέγει, «καὶ δὲν μοῦ δώσατε νὰ

φησί, «καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν». Πότε ταῦτα λέγεται; ἼΑρα ἐν γωνία; ἼΑρα ἐν παραβύστῳ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ πότε; ἼΌταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἔθνη συναγάγῃ, ὅταν ἀφορίσῃ τούτους κἀκείνους, τότε πάντων ἀκουόντων 5 ἐρεῖ, στήσας ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων· «ἐπέινασα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν».

ἼΌρα πάλιν καὶ τὰς πέντε παρθένας ἐπὶ πάντων ἀκουούσας, «οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Αἱ γὰρ πέντε, καὶ πέντε, οὐχὶ τὸν ἀριθμὸν δηλοῦσι τῶν πέντε μόνον, ἀλλὰ πάσας τὰς πονηρὰς καὶ ὠμοῦς καὶ ἀπαν- 10 θρώπους τῶν παρθένων, καὶ τὰς μὴ τοιαύτας. Οὕτω καὶ ὁ τὸ ἐν τάλαντον κατορύξας, ἤκουσεν ἐπὶ πάντων, καὶ τῶν τὰ πέντε, καὶ τῶν τὰ δύο προσενεγκόντων· «πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρέ». Οὐ διὰ ρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων τότε ἐλέγχει αὐτούς· καθάπερ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησιν, «ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν». 15 ἼΌμοῦ γὰρ ἡ ἀνάστασις ἔσται πάντων, καὶ ἀμαρτωλῶν καὶ δικαίων· ὁμοῦ παρέσται κρίνων ἅπασιν. ἼΈννόησον οὖν τίνες ἔσονται τότε οἱ ἐν κατηφείᾳ, οἱ ἐν ὀδύνῃ, οἱ ἐλκόμενοι εἰς τὸ πῦρ, στεφανουμένων ἐτέρων. «Δεῦτε», φησὶν, «οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ κατα- 20 βολῆς κόσμου»· καὶ πάλιν, «ἀπέλθετε ἀπ' ἐμοῦ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ». Μὴ ἀπλῶς τῶν ρημάτων ἀκούωμεν, ἀλλ' ὑπογράψωμεν αὐτὰ καὶ τῇ ὄψει, καὶ νομίσωμεν νῦν παρεῖναι αὐτὸν καὶ λέγειν ταῦτα καὶ ἀπάγεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸ πῦρ ἐκεῖνο.

25 Τίνα ἔξομεν ψυχὴν; Ποίαν παραμυθίαν; Τί δέ, ὅταν διχοτομώμεθα; τί δέ, ὅταν ὑπὲρ ἀρπαγῆς ἐγκαλώμεθα; ποίαν ἔξομεν εἰπεῖν πρόφασιν; τίνα λόγον εὐπρόσωπον; Οὐδένα· ἀλλ' ἀνάγκη δεσμουμένους, κάτω νεύοντας, σύρεσθαι πρὸς τὰ τῶν καμίνων στόματα, πρὸς τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός, πρὸς τὸ σκότος, πρὸς τὰς ἀθα- 30 νάτους κολάσεις, καὶ μηδενὸς δεῖσθαι πρὸς ἀπαλλαγὴν δύνασθαι.

15. Ματθ. 25,42.

16. Ματθ. 25,26.

17. Ματθ. 25,34.

18. Ματθ. 25,41.

φάγω»¹⁵. Πότε λέγονται αυτά; ἄραγε λέγονται σὲ καμμιὰ γωνιά; μήπως λέγονται μυστικά; Καθόλου, ἀλλὰ πότε; Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη, ὅταν ξεχωρίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ ἐκείνους, τότε, ἐνῶ θὰ ἀκοῦν ὄλοι, θὰ πῆ, ἀφοῦ τοὺς τοποθετήσῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερά του· «ἐπέινασα καὶ δὲν μοῦ δώσατε νὰ φάγω».

Πρόσεχε πάλι ὅτι καὶ οἱ πέντε παρθένες ἐνώπιον ὄλων ἄκουσαν τό, «δὲν σᾶς γνωρίζω». Διότι οἱ πέντε φρόνιμες καὶ οἱ πέντε μωρές, δηλώνουν ὅχι τὸν ἀριθμὸ τῶν πέντε μόνο, ἀλλὰ ὅλες τὶς πονηρὲς καὶ σκληρὲς καὶ ἀπάνθρωπες ἀπὸ τὶς παρθένες καὶ αὐτὲς ποὺ δὲν εἶναι τέτοιες. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ κατέκρυψε τὸ ἓνα τάλαντο, ἀκουσε ἐνώπιον ὄλων καὶ αὐτῶν ποὺ εἶχαν προσφέρει τὰ πέντε τάλαντα καὶ αὐτῶν ποὺ πρόσφεραν τὰ δύο τό, «πονηρὲ καὶ ὀκνηρὲ δοῦλε»¹⁶. Ὅχι μόνο μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἴδια τους τὰ ἔργα τοὺς ἐλέγχει τότε· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς λέγει, «θὰ δοῦν ἐκεῖνον τὸν ὁποῖο τρύπησαν». Διότι συγχρόνως θὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις ὄλων, καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ τῶν δικαίων· συγχρόνως θὰ παρουσιασθῇ γιὰ νὰ τοὺς κρίνῃ ὄλους. Σκέψου λοιπὸν πῶς θὰ γίνουν τότε οἱ κατηφεῖς, ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ὑποφέρουν, ἐκεῖνοι ποὺ θὰ σύρονται στὸ πῦρ τὸ αἰώνιο, τῆ στιγμῆ ποὺ οἱ ἄλλοι θὰ στεφανῶνται. «Ἐλᾶτε», λέγει, «ἐσεῖς ποὺ εἴσθε εὐλογημένοι ἀπὸ τὸν Πατέρα μου, νὰ κληρονομήσετε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἐτοιμασθῇ γιὰ σᾶς ἀπὸ τότε ποῦ θεμελιωνόταν ὁ κόσμος»¹⁷. καὶ πάλι· «φύγετε ἐσεῖς μακριὰ ἀπὸ ἐμένα στὸ πῦρ τὸ αἰώνιο ποὺ ἔχει ἐτοιμασθῇ γιὰ τὸν διάβολο καὶ τοὺς ἀγγέλους του»¹⁸. Ἄς μὴν ἀκοῦμε ἔτσι ἀπλᾶ τὰ λόγια αὐτά, ἀλλὰ ἄς ἀναπαραστήσουμε αὐτὰ καὶ μὲ τὰ μάτια μας καὶ ἄς θεωρήσουμε ὅτι τώρα βρίσκεται μπροστὰ μας αὐτὸς καὶ τὰ λέγει αὐτὰ, καὶ ὅτι ἐμεῖς ὀδηγοῦμαστε σ' ἐκεῖνο τὸ πῦρ.

Πῶς θὰ νοιώθῃ ἡ ψυχὴ μας; ποιά παρηγοριὰ θὰ ἔχῃ; πῶς θὰ αἰσθανώμαστε ὅταν ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ξεχωρίσῃ στὰ δύο μέρη; πῶς ἐπίσης ὅταν θὰ κατηγοροῦμαστε γιὰ ἀρπαγῆ; ποιά δικαιολογία θὰ βροῦμε νὰ ποῦμε; ποιά λόγια ποῦ νὰ γίνουν δεκτὰ; Κανένα· ἀλλὰ κατ' ἀνάγκη θὰ δεθοῦμε, θὰ σκύψουμε τὸ κεφάλι, θὰ συρθοῦμε πρὸς τὰ στόματα τῶν καμίνων, πρὸς τὸν ποταμὸ τοῦ πυρός, πρὸς τὸ σκοτάδι, πρὸς τὶς ἀθάνατες τιμωρίες, καὶ κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ παρακαλέσῃ γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ μας. «Διότι δὲν εἶναι δυνατό», λέγει,

Οὐ γὰρ ἔστι, φησίν, «οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν διαβῆναι ἐκεῖ· χάσμα γὰρ μέγα μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν· καὶ οὐδὲ βουλομένοις ἐνὶ μεταβῆναι, καὶ ὀρέξαι χεῖρα»· ἀλλ' ἀνάγκη καίεσθαι διαπαντός, οὐδενὸς ἡμῖν ἀμύνοντος, κἂν πατὴρ ᾗ, κἂν μήτηρ, κἂν ὀτισσοῦν, κἂν πολλὴν ἔχη
5 πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίαν. «Ἀδελφός», γάρ φησιν, «οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος;».

Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔστιν ἐν ἐτέρῳ τὰς ἐλπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, παρακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε ἡμῖν τὸν βίον γενέσθαι καθαρὸν
10 καὶ τὴν πολιτείαν ἀρίστην, καὶ μηδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν δέξασθαι κηλῖδά τινα· εἰ δὲ ἐδεξάμεθα, μετὰ γοῦν τὴν κηλῖδα μὴ καθεύδωμεν, ἀλλὰ διαπαντὸς ἐπιμένωμεν ἀποπλύνοντες τὸν ρύπον διὰ μετανοίας, διὰ δακρῦων, διὰ εὐχῶν, διὰ ἐλεημοσύνης. Τί οὖν, εἰ μὴ ἔχω, φησίν, ἐλεημοσύνην ἐργάζεσθαι; Ἀλλὰ ψυχροῦ ποτήριον
15 ἔχεις, ὅσον ἂν ᾗς πένης· ἀλλὰ δύο λεπτὰ ἔχεις, ὡς ἂν ᾗς ἐν πενίᾳ· ἀλλὰ πόδας ἔχεις ὥστε ἐπισκέπασθαι ἀρρώστους, ὥστε εἰς δεσμωτήριον εἰσελθεῖν, ἀλλὰ στέγην ἔχεις ὥστε δέξασθαι ξένους. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι συγγνώμη οὐδεμία τῷ ἐλεημοσύνην μὴ ἐργαζομένῳ.

20 Ταῦτα συνεχῶς λέγομεν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα κἂν μικρὸν ἀπὸ τῆς συνεχείας ἀνύσωμεν· ταῦτα λέγομεν, οὐ τῶν εὖ πασχόντων φροντίζοντες, ὡς ὑμῶν. Ἐκείνοις μὲν γὰρ τὰ ἐνταῦθα δίδοτε, ἀντιλαμβάνετε δὲ τὰ οὐράνια, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
25 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

19. Λουκᾶ 16,26.

20. Ψαλμ. 48,8.

«δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περάση κανεὶς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο· διότι ὑπάρχει μεγάλο βάραθρο ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσᾶς, καὶ δὲν μποροῦν νὰ περάσουν οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ βοηθήσουν»¹⁹· ἀλλὰ ἀναγκαστικὰ θὰ καιγώμαστε αἰώνια, κανεὶς δὲν θὰ μπορέση νὰ μᾶς βοηθήση, εἴτε εἶναι πατέρας, εἴτε εἶναι μητέρα, εἴτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος, εἴτε ἔχει μεγάλη παρρησία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Διότι λέγει, «ἀδελφὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν σώση, καὶ θὰ τὸν λυτρώση ὁ ξένος ἄνθρωπος;»²⁰.

Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μποροῦμε νὰ στηρίζουμε τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μας σὲ κανέναν ἄλλο, παρὰ μόνο στὸν ἑαυτό μας καὶ στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, σᾶς παρακαλῶ, ὅλα νὰ τὰ κάνουμε, ὥστε νὰ εἶναι ἡ ζωὴ μας καθαρὴ καὶ ὁ καθημερινὸς τρόπος τῆς ζωῆς μας ἄριστος, καὶ νὰ μὴν δεχθοῦμε καμμιά κηλίδα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμη· ἀλλὰ κι' ἂν τὴν δεχθήκαμε, μετὰ τὴν κηλίδα ἂς μὴν ἠσυχάζουμε, ἀλλὰ διαρκῶς ἂς προσπαθοῦμε νὰ ξεπλύνουμε τὸν ρύπο μὲ τὴ μετάνοια, μὲ τὰ δάκρυα, μὲ τὶς προσευχάς, μὲ τὴν ἐλεημοσύνη. Τί λοιπὸν, λέγει, ἂν δὲν ἔχω χρήματα γιὰ νὰ κάνω ἐλεημοσύνη; Ἀλλὰ ὅσο φτωχὸς κι' ἂν εἶσαι, ἔχεις ἓνα ποτήρι δροσερὸ νερό· ἔχεις δύο λεπτά, ὅσο μεγάλη κι' ἂν εἶναι ἡ φτώχεια σου· ἔχεις πόδια γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆς τοὺς ἀρρώστους, γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆς τοὺς φυλακισμένους· ἔχεις μία στέγη γιὰ νὰ δεχθῆς ξένους. Διότι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει καμμιά συγγνώμη σ' ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἐλεεῖ.

Αὐτὰ σᾶς τὰ λέγω διαρκῶς, μήπως καὶ σᾶς ὠφελήσω ἔστω καὶ λίγο μὲ τὴν συνεχῆ ἐπανάληψι· αὐτὰ σᾶς τὰ λέγω, ὄχι φροντίζοντας τόσο γιὰ ἐκείνους ποὺ ὑποφέρουν, ὅσο γιὰ σᾶς. Διότι σ' ἐκείνους δίνετε τὰ ἐδῶ ὑλικά ἀγαθὰ, ἐξασφαλίζετε ὁμως γιὰ σᾶς ὡς ἀμοιβὴ τὰ ἐπουράνια ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΑΒ΄

(Ἑβρ. 12,18-27)

«Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ὄρει ψηλαφωμένῳ καὶ κεκαυμένῳ
πυρί, γνόφῳ καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ καὶ σάλπιγγος ἤχῳ καὶ φωνῇ
ρημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρητήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐ-
5 τοῖς λόγον (οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον)· κἄν θηρίον θίγῃ
τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται· καὶ (οὕτω φοβερόν ἦν τὸ φανταζό-
μενον) Μωϋσῆς εἶπεν, ἐκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος· ἀλλὰ προσε-
ληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπου-
ρανίῳ καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτο-
10 τόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων,
καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτη
Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ραντισμοῦ, κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν
Ἄβελ».

1. Ἦν μὲν τὰ κατὰ τὸν ναὸν θαυμαστά, τὰ Ἅγια τῶν ἀγίων· ἦν
δὲ πάλιν φοβερά καὶ ταῦτα τὰ κατὰ τὸ Σινᾶ ὄρος γεγενημένα, τὸ
15 πῦρ, τὸ σκότος, ὁ γνόφος, ἡ θυέλλα. «Ἔφθη», γὰρ φησιν, «ὁ Θεὸς
ἐν Σινᾷ διὰ πυρός καὶ θυέλλης καὶ γνόφου». Ἡ μέντοι Διαθήκη ἡ
Καينὴ μετ' οὐδενὸς τούτων ἐδόθη, ἀλλ' ἐν διαλέξει ψιλῇ παρὰ τοῦ
Χριστοῦ δέδοται. Ὅρα τοίνυν πῶς ποιεῖται τὰς συγκρίσεις καὶ
τούτων· καὶ εἰκότως αὐτὰ ὕστερον ἔθηκεν. Ὅτε γὰρ αὐτοὺς διὰ
20 μυρίων ἐπεισεν, ὅτε καὶ τὸ μέσον ἔδειξεν ἑκατέρας τῆς Διαθήκης,

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ΄

(Ἑβρ. 12, 18–27)

«Διότι δὲν ἔχετε πλησιάσει σὲ βουνό, ποὺ μπορεῖ νὰ ψηλαφηθῆ καὶ ποὺ ἔχει καὶ μὲ φωτιά, οὔτε πλησιάσατε σὲ ὀμίχλη καὶ σὲ σκοτάδι καὶ σὲ θύελλα καὶ σὲ ἦχο σάλπιγγας καὶ σὲ φωνὴ λόγων, ποὺ μόλις τὰ ἄκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ ἀρνήθηκαν καὶ ζήτησαν νὰ μὴν ἀκούσουν ἄλλο λόγο, διότι δὲν μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν ἐκεῖνο ποὺ διατάχθηκε ἀπὸ τὸν Θεό· (ἂν ζῶο πλησιάση στὸ βουνό, νὰ λιθοβοληθῆ· καὶ ἦταν τόσο φοβερὸ αὐτὸ ποὺ φαινόταν μπροστὰ στὰ μάτια τους, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς εἶπε· ‘εἶμαι γεμᾶτος φόβο καὶ τρόμο’)· ἀλλὰ ἔχετε προσέλθει στὸ ὄρος τῆς πνευματικῆς Σιών καὶ στὴν πόλι τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στὴν ἐπουράνιο Ἱερουσαλήμ, καὶ σὲ μυριάδες ἀγγέλων ποὺ πανηγυρίζουν, ἔχετε προσέλθει στὴν ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, ποὺ ἔχουν καταγραφῆ πολῖτες στοὺς οὐρανοὺς, καὶ στὸν Θεὸ ποὺ εἶναι κριτῆς ὄλων, καὶ στὰ πνεύματα τῶν δικαίων, ποὺ ἔχουν γίνει τέλειοι, καὶ στὸν Ἰησοῦ, τὸν μεσίτη τῆς νέας διαθήκης, καὶ στὸ αἷμα τοῦ ραντισμοῦ, ποὺ ὀμιλεῖ πρὸς τὸν Θεὸ καλύτερα ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Ἰαβελ».

1. Ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ναὸ τῶν Ἰουδαίων ἦταν θαυμαστά, ἰδιαίτερα ὁμοίως τὰ Ἱερά τῶν ἀγίων· ἦταν ἐπίσης φοβερά καὶ ἐκεῖνα ποὺ συνέβηκαν στὸ ὄρος Σινᾶ, τὸ πῦρ, τὸ σκοτάδι, ὁ γνόφος, ἡ θύελλα. Διότι λέγει, «φανερῶθηκε ὁ Θεὸς στὸ ὄρος Σινᾶ μέσα ἀπὸ τὸ πῦρ καὶ τὴ θύελλα καὶ τὸ σύννεφο»¹. Ἡ Καινὴ ὁμοίως Διαθήκη δὲν δόθηκε μὲ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλ’ ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸν Χριστὸ μὲ ἀπλὸ λόγο. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς κάνει καὶ τίς συγκρίσεις αὐτῶν. Καὶ σωστά αὐτὰ τὰ πρόσθεσε μετὰ· ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐπεισε μὲ πάρα πολλὰ ἐπιχειρήματα, καὶ ἀφοῦ ἔδειξε τὴν ἰδιαιτερότητα

τότε λοιπὸν ὡς προκατεγνωσμένης αὐτῆς, ραδίως καὶ τούτοις ἐπιχειρεῖ· καὶ τί φησιν; «Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ὄρει ψηλαφωμένῳ καὶ κεκαυμένῳ πυρί, καὶ γνόφῳ καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ καὶ σάλπιγγος ἤχῳ καὶ φωνῇ ρημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρητήσαντο μὴ
5 προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον· οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον· κἄν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται». Φοβερὰ ταῦτα, φησί, καὶ οὕτω φοβερὰ, ὡς μηδὲ φέρειν τὴν ἀκοήν, ὡς μηδὲ θηρίον τολμᾶν ἀνιέναι.

Ἄλλ' οὐ τοιαῦτα οἶα τὰ μετὰ ταῦτα· τί γὰρ τὸ Σινᾶ πρὸς τὸν
10 οὐρανόν; Τί δὲ τὸ ψηλαφώμενον πῦρ πρὸς τὸν ἀψηλάφητον Θεόν; «Ὁ Θεὸς γὰρ ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον», φησίν. Ὅτι δὲ φρίκης ἔγεμον τὰ ἐν τῷ ὄρει τότε γεγενημένα, δῆλον ἐξ ὧν ἔλεγον· «μὴ λαλείτω ὁ Θεός, ἀλλὰ λαλείτω ἡμῖν Μωϋσῆς». «Οὐκ ἔφερον», γὰρ φησι, «τὸ διαστελλόμενον· κἄν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβο-
15 ληθήσεται, καὶ (οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον), Μωϋσῆς εἶπεν· «ἔκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος». Τί θαυμαστὸν εἰ περὶ τοῦ λαοῦ τοιαῦτα παθεῖν διαλέγεται, ὅπου καὶ αὐτὸς ὁ εἰς τὸν γνόφον εἰσελθὼν, οὗ ἦν ὁ Θεός, φησίν, «ἔμφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος»; «Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ
20 ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτη Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ραντισμοῦ, κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ».

25 Ὅρα διὰ πόσων ἐδειξε τὸ ὑπερέχον τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιάν. Ἄντι γὰρ τῆς κάτω Ἱερουσαλήμ ἢ ἐπουράνιος· «προσεληλύθατε», γὰρ φησι, «πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ· ἀντὶ Μωϋσέως ὁ Ἰησοῦς· «καὶ διαθήκης», φησί, «νέας μεσίτη Ἰησοῦ»· ἀντὶ δὲ τοῦ λαοῦ πάντες οἱ ἀγγελοι· «καὶ μυριάσιν ἀγ-

τῆς κάθε Διαθήκης, τότε πλέον, ἐπειδὴ ἤδη ἦταν γνωστὴ αὐτὴ ἐκ τῶν προτέρων, εὐκόλα ἐπιχειρεῖ νὰ τοὺς τὰ παρουσιάσῃ καὶ αὐτά· καὶ τί λέγει; «Διότι δὲν ἔχετε πλησιάσει σὲ βουνὸ πού μπορεῖ νὰ ψηλαφηθῆ καὶ πού ἔχει καὶ μὲ φωτιά, οὔτε πλησιάσατε σὲ σύννεφο καὶ σὲ σκοτάδι καὶ σὲ θύελλα καὶ σὲ ἦχο σάλπιγγας καὶ σὲ φωνὴ λόγων, πού ὅσοι τὴν ἄκουσαν παρεκάλεσαν νὰ μὴ προστεθῆ σ' αὐτοὺς κι' ἄλλος λόγος· διότι δὲν μπορούσαν ν' ἀντέξουν ἐκεῖνο πού παρήγγειλε ὁ Θεός· 'κι' ἂν κάποιο θηρίο ἀγγίξῃ τὸ βουνὸ νὰ λιθοβοληθῆ'». Ἦταν φοβερά, λέγει, αὐτά, καὶ τόσο φοβερά, ὥστε νὰ μὴν ἀντέχουν νὰ τὰ ἀκοῦν, οὔτε ζῶο νὰ τολμᾷ ν' ἀνεβῆ στὸ βουνό.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι τέτοια ἐκεῖνα πού συνέβηκαν ἀργότερα· διότι τί εἶναι τὸ Σινᾶ προστὰ στὸν οὐρανό; Καὶ τί εἶναι τὸ πῦρ πού ψηλαφᾶται προστὰ στὸν ἀψηλάφητο Θεό; Διότι λέγει, «ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά πού κατακαίει καὶ ἐξολοθρεύει». Καὶ ὅτι αὐτὰ πού εἶχαν γίνει τότε στὸ ὄρος ἦταν γεμᾶτα ἀπὸ φρίκη, γίνεται ὀλοφάνερο ἀπὸ αὐτὰ πού ἔλεγαν· «ἂς μὴ λαλῆ ὁ Θεὸς πρὸς ἐμᾶς, ἀλλὰ ἂς ὀμιλῆ ὁ Μωϋσῆς σ' ἐμᾶς»². «Διότι δὲν μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν», λέγει, «ἐκεῖνο πού εἶχε παραγγείλει ὁ Θεός· 'κι' ἂν ἀκόμη κάποιο ζῶο ἀγγίξῃ τὸ βουνό, νὰ λιθοβοληθῆ'· καὶ (ἦταν τόσο φοβερὸ αὐτὸ πού φαινόταν στὰ μάτια τους), πού καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς εἶπε· «εἶμαι γεμᾶτος φόβο καὶ τρόμο». Γιατί ἀπορεῖτε γιὰ τὸν φόβο τοῦ λαοῦ, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὸς πού μπῆκε μέσα στὸ πυκνὸ σύννεφο, ὅπου ἦταν ὁ Θεός, λέγει, «εἶμαι καταφοβισμένος καὶ κατατρομαγμένος»; «Ἔσεῖς ὁμῶς ἔχετε προσέλθει στὸ ὄρος τῆς πνευματικῆς Σιών καὶ στὴν πόλι τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στὴν ἐπουράνια Ἱερουσαλήμ καὶ στὴν πανήγυρι μυριάδων ἀγγέλων, ἔχετε προσέλθει στὴν Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, πού ἔχουν πολιτογραφηθῆ στοὺς οὐρανοὺς· ἔχετε πλησιάσει καὶ στὸν Θεό, τὸν κριτὴ ὄλων καὶ στὰ πνεύματα τῶν δικαίων πού ἔχουν γίνει τέλειοι, καὶ στὸν Ἰησοῦ τὸν μεσίτη τῆς νέας διαθήκης, καὶ στὸ αἷμα τοῦ ραντισμοῦ πού μιλάει πρὸς τὸν Θεὸ καλύτερα ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Ἰαβελ».

Πρόσεχε μὲ πόσα ἐδειξε τὴν ὑπεροχὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐναντι τῆς Παλαιᾶς. Διότι ἀντὶ τῆς κάτω Ἱερουσαλήμ ὑπάρχει ἐδῶ ἢ ἐπουράνια· καθόσον λέγει, «ἔχετε προσέλθει στὴν πόλι τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, στὴν ἐπουράνια Ἱερουσαλήμ»· ἀντὶ τοῦ Μωϋσῆ, ὁ Ἰησοῦς· «καὶ προσήλθατε», λέγει, «στὸν Ἰησοῦ τὸν μεσίτη τῆς

γέλων πανηγύρει», φησί. Τίνας δὲ πρωτοτόκους καλεῖ λέγων, «καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων»; Πάντας τοὺς χοροὺς τῶν πιστῶν. Τοὺς αὐτοὺς δὲ «καὶ πνεύματα δικαίων τετελειωμένων» λέγει. Μὴ τοίνυν ἀσχάλλετε· μετὰ τούτων ἔσεσθε, φησί. Τί ἐστὶν ὃ λέγει, «αἵματι
 5 ραντισμοῦ κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ»; Τὸ γὰρ τοῦ Ἄβελ ἐλάλησε; Ναί· καὶ πῶς, ἄκουε Παύλου λέγοντος, «πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ». Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς δείκνυσι λέγων· «φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με». Ἡ
 10 τοῦτο τοίνυν ἐστὶν εἰπεῖν, ἢ ὅτι ἔτι καὶ νῦν ᾄδεται· ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς τὸ τοῦ Χριστοῦ· τοῦτο γὰρ πάντας ἐκάθηρε καὶ φωνὴν ἀφήσει λαμπροτέραν καὶ εὐσημοτέραν, ὅσῳ μείζονα τὴν μαρτυρίαν ἔχει τὴν διὰ τῶν πραγμάτων.

«Βλέπετε μὴ παραιτήσεσθε τὸν λαλοῦντα. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ
 15 ἐξέφυγον, τὸν ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τὸν ἀπ' οὐρανοῦ ἀποστρεφόμενοι. Οὐδ' ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε· νῦν δὲ ἐπήγγελλται, λέγων· Ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν'. Τὸ δέ, ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνη τὰ μὴ σα-
 20 λεύόμενα. Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον». Φοβερὰ ἐκεῖνα, ἀλλὰ πολλῶ ταῦτα θαυμασιώτερα καὶ λαμπρότερα· οὐ γὰρ σκότος ἐνταῦθα, οὐδὲ γνόφος, οὐδὲ θύελλα, ὥσπερ ἐκεῖ. Καὶ τίνοσ ἐνεκεν
 25 διὰ πυρὸς ὤφθη τότε ὁ Θεός; Ἐμοὶ δοκεῖ δι' ἐκείνων αἰνίττεσθαι τὸ ἀσαφὲς τῆς Παλαιᾶς καὶ τὸ συνεσκιασμένον τοῦ νόμου καὶ τὸ

3. Ἐβρ. 11,4.

4. Γεν. 20,19.

Καινῆς Διαθήκης» ἀντὶ τοῦ λαοῦ, ὅλοι οἱ ἄγγελοι· «καὶ σὲ μυριάδες ἀγγέλων ποὺ πανηγυρίζουν», λέγει. Ἄλλὰ ποιούς ὀνομάζει πρωτοτόκους, ὅταν λέγῃ «καὶ στὴν ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων»; Ἐννοεῖ ὅλους τοὺς οὐράνιους χορούς τῶν πιστῶν. Τοὺς ἴδιους τοὺς ὀνομάζει «καὶ πνεύματα δικαίων, ποὺ ἔχουν γίνει τέλειου». Μὴ λοιπὸν στενοχωρῆσθε· μ' αὐτούς, λέγει, θὰ εἴσθε. Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει, «πλησιάσατε καὶ στὸ αἷμα τοῦ ραντισμοῦ, ποὺ μιλάει στὸν Θεὸ καλύτερα ἀπ' ὄντι τὸ αἷμα τοῦ Ἰαβελ»; Τὸ αἷμα τοῦ Ἰαβελ μίλησε; Ναί· καὶ πῶς, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «μὲ τὴν πίστι ποὺ εἶχε ὁ Ἰαβελ στὸν Θεὸ πρόσφερε τελειότερη θυσία ἀπὸ τὸν Κάϊν καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς δόθηκε ἡ μαρτυρία ἀπὸ τὸν Θεὸ ὅτι εἶναι δίκαιος· καὶ χάρις σ' αὐτήν, ἂν καὶ πέθανε πρὸ πολλοῦ, διαλαλεῖται ὅτι εἶναι δίκαιος»³. Αὐτὸ δείχνει καὶ ὁ Θεὸς ὅταν λέγῃ· «ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς ἐμένα»⁴. Ἦ αὐτὸ λοιπὸν μπορούμε νὰ ποῦμε, ἢ ὅτι ἀκόμη καὶ τώρα δοξάζεται· ἀλλὰ δὲν ὀμιλεῖ τόσο, ὅσο τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· διότι αὐτὸ τοὺς καθάρισε ὅλους καὶ ἀφήνει φωνὴ πρὸ λαμπρῆ καὶ πρὸ εὐδιάκριτη, ὅσο μεγαλύτερη ἔχει τὴ μαρτυρία ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα.

«Προσέχετε νὰ μὴν ἀπαρνηθῆτε αὐτὸν ποὺ σᾶς ὀμιλεῖ. Διότι ἔὰν οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἀπέφυγαν τὴν τιμωρία, ἐπειδὴ ἀρνήθησαν νὰ ὑπακούσουν σ' αὐτὸν ποὺ τοὺς μίλοῦσε ἐπάνω στὴ γῆ, πολὺ περισσότερο ἐμεῖς ποὺ ἀποστρεφόμεστε αὐτὸν ποὺ μᾶς ὀμιλεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό. Αὐτοῦ ἡ φωνὴ ποὺ σάλεψε τότε τὴ γῆ τώρα ἔχει παραγγεῖλει καὶ λέγει· «ἀκόμη μιὰ φορὰ ἐγὼ θὰ σείσω ὄχι μόνο τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανό. Τό, ἔτι ἅπαξ», φανερώνει τὴ μετακίνησι ἐκείνων ποὺ σαλεύονται καὶ μετακινουῦνται ὡς κτίσματα φθαρτά, ποὺ ἔχουν ἀρχὴ καὶ τέλος. Θὰ μετακινηθοῦν αὐτὰ καὶ θὰ φύγουν γιὰ νὰ μείνουν αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀσάλευτα καὶ ἀφθαρτα. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἐλέβαμε βασιλεία ἀσάλευτη, ἃς εὐχαριστοῦμε τὸν Θεὸ καὶ ἃς τὸν λατρεύουμε μὲ τρόπο εὐάρεστο σ' αὐτόν, μὲ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια· διότι ὁ Θεὸς μας εἶναι φωτιὰ ποὺ κατακαίει». Εἶναι φοβερὰ ἐκεῖνα τοῦ Σινᾶ, ἀλλὰ πολὺ πρὸ ἀξιοθαύμαστα καὶ λαμπρὰ εἶναι αὐτά. Διότι ἐδῶ δὲν ὑπάρχει σκοτάδι, οὔτε σύννεφο πυκνό, οὔτε θύελλα, ὅπως ἀκριβῶς ὑπῆρχε ἐκεῖ. Καὶ γιατί τότε ὁ Θεὸς ἐμφανίσθηκε μέσα ἀπὸ τὴ φωτιὰ; Ἔχω τὴν γνώμη ὅτι μ' ἐκεῖνα τὰ σημεῖα ὑποδηλώνεται ἡ ἀσάφεια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τὸ συσκιασμένο καὶ τὸ συγκε-

συγκεκαλυμμένον· ἄλλως δέ, ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ νομοθέτης φοβερὸς ὀφείλει εἶναι, καὶ κολαστικὸς τοῖς παραβαίνουσι.

2. Τί δὲ οἱ ἤχοι τῆς σάλπιγγος; Εἰκότως, ἄτε ὡς βασιλέως τινὸς παρόντος. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἔσται παρουσίας·
5 «σαλπύσει», γάρ φησι, «καὶ πάντες ἀναστησόμεθα». Ὡστε τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει πάντων ἡ ἀνάστασις ἔσται. Ἡ δὲ φωνὴ τῆς σάλπιγγος οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ τοῦτο δηλοῖ, ὅτι πάντας ἐγυγέρθαι δεῖ. Ἀλλὰ τότε μὲν ἦσαν ἐκεῖνα αἰσθητά, καὶ ὄψεις, καὶ φωναί· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα πάντα, νοητὰ καὶ ἀόρατα. Καὶ τὸ μὲν πῦρ τοῦτο δηλοῖ,
10 ὅτι ὁ Θεὸς πῦρ ἐστὶ. «Πῦρ», γάρ φησιν, «ὁ Θεὸς ἡμῶν καταναλίσκον»· ὁ δὲ γνόφος καὶ τὸ σκότος καὶ ὁ καπνὸς πάλιν τὸ φοβερὸν ἐμφαίνει. Οὕτω καὶ ὁ Ἡσαΐας φησί· «καὶ ὁ οἶκος ἐπλήσθη καπνοῦ». Καὶ ἡ θύελλα τί βούλεται; Ράθυμον τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον ἦν· ἔδει τοίνυν αὐτὸ διανίστασθαι τούτοις. Οὐδεὶς γὰρ οὕτω νωθῆς,
15 ὃς οὐκ ἄνω τὴν διάνοιαν εἶχε γινομένων τούτων καὶ νομοθετουμένων· Μωϋσῆς ἐλάλει, ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνετο αὐτῷ φωνῇ· ἔδει γὰρ τοῦ Θεοῦ φέρεσθαι τὴν φωνήν. Ἐπεὶ δὲ διὰ Μωϋσέως ἐμελλε νομοθετεῖν, διὰ τοῦτο ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιεῖ. Οὐχ ἑώρων αὐτὸν διὰ τὸν γνόφον, οὐκ ἤκουον αὐτοῦ διὰ τὸ ἰσχνόφωνον. Τί οὖν; Ἀποκρίνεται
20 ὁ Θεὸς φωνῇ φθεγγόμενος, ὡσπερ καὶ δημηγορῶν καὶ ἐξάκουστα ποιῶν τὰ νομοθετούμενα.

Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα· «οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, φωνῇ ρημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρητήσαντο», φησί, «μὴ προστεθῆναι
25 αὐτοῖς τὸν λόγον». Ἄρα αὐτοὶ γεγόνασιν αἴτιοι τοῦ διὰ σαρκὸς φανῆναι τὸν Θεόν. Τί δὲ καὶ ἔλεγον; «Ααλείτω ἡμῖν Μωϋσῆς, καὶ μὴ λαλείτω ἡμῖν ὁ Θεός». Οἱ τὰς συγκρίσεις ποιοῦντες, μᾶλλον ἐκεῖνα αἴρουσιν, ἵνα ταῦτα πολλῷ μείζονα δείξωσιν· ἐγὼ δὲ κάκεῖνα ἡγούμενος θαυμαστὰ (Θεοῦ γὰρ ἔργα, καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως
30 ἀπόδειξις), ὁμῶς καὶ ταῦτα κρείττονα καὶ θαυμασιώτερα τὰ ἡμέτε-

5. Α' Κορ. 15,52.

6. Ἡσ. 6,4.

καλυμμένο τοῦ νόμου· ἀκόμη καὶ γὰρ νὰ δείξη ὅτι ὁ νομοθέτης ὀφείλει νὰ εἶναι φοβερός καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς παραβάτες.

2. Ἄλλὰ τί σημαίνουν οἱ ἤχοι τῆς σάλπιγγας; Εἶναι φυσικό, ὅτι σημαίνουν τὴν παρουσία κάποιου βασιλιᾶ. Αὐτὸ λοιπὸν θὰ γίνη καὶ κατὰ τὴ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου· διότι λέγει, «θὰ σαλπίσῃ καὶ ὅλοι θ' ἀναστηθοῦμε»⁵. Ὡστε μὲ τὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ θὰ γίνη ἡ ἀνάστασις ὄλων· καὶ ἡ φωνὴ τῆς σάλπιγγας τίποτε ἄλλο δὲν φανερώνει παρὰ μόνον αὐτό, ὅτι ὅλοι πρέπει ν' ἀναστηθοῦν. Ἄλλὰ τότε ἐκεῖνα γίνονταν ἀντιληπτὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τὰ ὅσα ἐβλεπαν καὶ τὰ ὅσα ἄκουαν, ἐνῶ αὐτὰ πού θὰ συμβοῦν μετὰ θὰ εἶναι ὄλα νοητὰ καὶ ἀόρατα. Καὶ ἡ φωτιὰ βέβαια φανερώνει αὐτό, ὅτι ὁ Θεός μας εἶναι φωτιά. Διότι λέγει, «ὁ Θεός μας εἶναι φωτιὰ πού κατακαίει»· ἐνῶ ὁ γνόφος καὶ τὸ σκοτάδι καὶ ὁ καπνός πάλι δείχνουν τὸ φοβερό. Ἔτσι λέγει καὶ ὁ Ἡσαΐας· «καὶ τὸ σπῖτι γέμισε ἀπὸ καπνό»⁶. Καὶ ἡ θύελλα τί θέλει νὰ δείξη; Τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἦταν ράθυμο· ἔπρεπε λοιπὸν νὰ τὸ διεγείρῃ μὲ τέτοια μέσα. Διότι κανεὶς δὲν ἦταν τόσο ράθυμος, πού νὰ μὴν εἶχε τὴν καρδιά του στραμμένη πρὸς τὸν οὐρανό, ὅταν συνέβαιναν αὐτὰ καὶ ἔδινε ὁ Θεός τὸν νόμο· ὁ Μωϋσῆς μιλοῦσε καὶ ὁ Θεός τοῦ ἀπαντοῦσε μὲ φωνή· διότι ἔπρεπε νὰ μεταφέρῃ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἐπρόκειτο μέσω τοῦ Μωϋσέως νὰ δώσῃ τὸν νόμο, γι' αὐτὸ τὸν κάνει ἀξιόπιστο. Δὲν τὸν ἐβλεπαν ἐξ αἰτίας τοῦ πυκνοῦ σύννεφου, δὲν τὸν ἄκουγαν ἐπειδὴ ἦταν ἰσχνόφωνος. Τί λοιπόν; Ἀπαντᾷ ὁ Θεός μὲ καθαρὴ φωνή, σὰν ν' ἀπευθύνεται ἀπ' εὐθείας στὸν λαό του, κἀνοντας ν' ἀκούγονται καλὰ ὁ νόμοι πού ὀρίζει.

Ἄλλὰ ἅς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ λεχθέντα. «Διότι δὲν ἔχετε πλησιάσει σὲ βουνὸ πού μπορεῖ νὰ ψηλαφηθῇ καὶ πού ἔχει κατὰ μὲ φωτιὰ, οὔτε σὲ ἤχο σάλπιγγας καὶ σὲ φωνὴ λόγων, πού ἐκεῖνοι πού τὴν ἄκουσαν τὴν ἀρνήθησαν», λέγει, «καὶ ζήτησαν νὰ μὴ προστεθῇ σ' αὐτοὺς ἄλλος λόγος». Ἐπομένως αὐτοὶ ἔγιναν αἰτία νὰ παρουσιασθῇ ὁ Θεός μὲ ἀνθρώπινη φωνή. Ἄλλὰ καὶ τί ἔλεγαν; «Ἄς μᾶς μιλάει ὁ Μωϋσῆς καὶ ὄχι ὁ Θεός». Αὐτοὶ πού κάνουν τὶς συγκρίσεις, ἐκεῖνα ἐξυψώνουν περισσότερο, γὰρ νὰ δείξουν ὅτι αὐτὰ εἶναι πολὺ μεγαλύτερα· ἐγὼ ὁμως κι' ἐκεῖνα τὰ θεωρῶ ἀξιοθαύμαστα (διότι εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόδειξις τῆς δυνάμεώς του) ὁμως καὶ ἔτσι δείχνω ὅτι τὰ δικά μας εἶναι ἀνώτερα καὶ θαυμασιώτερα. Πράγματι

ρα δείκνυμι. Διπλῆ γὰρ μεγάλη· ὅτι τε λαμπρὰ καὶ ὅτι μείζονα ὄντα, εὐπρόσιτα μᾶλλον ἔστι καὶ ἡμερώτερα. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ γράφων φησί· «ἡμεῖς δὲ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμεθα, καὶ οὐχ ὡς Μωϋσῆς 5 ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ. Οὐκ ἠξιώθησαν», φησὶν, «ὧν ἡμεῖς ἐκεῖνοι». Τίνος γὰρ κατηξιώθησαν; Σκότος εἶδον, γνόφον, φωνῆς ἤκουσαν. Ἄλλα καὶ σὺ φωνῆς ἤκουσας, οὐ διὰ γνόφου, ἀλλὰ διὰ σαρκός· οὐ διεταράχθης οὐδὲ διεθορυβήθης, ἀλλὰ καὶ ἔστης καὶ διελέχθης τῷ μεσίτῃ. Ἄλλως δέ, καὶ τὸ ἀόρατον δείκνυ- 10 σι διὰ τοῦ σκότους.

Καὶ γνόφος, φησὶν, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Τότε καὶ Μωϋσῆς ἔδεισε, νυνὶ δὲ οὐδεὶς· κάτω εἰστήκει ὁ λαὸς τότε, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἔσμεν κάτω, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ ἀνώτεροι, ἐγγὺς τοῦ Θεοῦ ὡς υἱοί, ἀλλ' οὐχ ὡς Μωϋσῆς. Ἐκεῖ ἔρημος ἦν, ἐνταῦθα πόλις. «Καὶ μυ- 15 ριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει»· ἐνταῦθα τὴν χαρὰν δείκνυσι καὶ τὴν εὐφροσύνην, ἀντὶ τοῦ γνόφου καὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς θυέλλης. «Καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων». Ἐκεῖνοι οὐ προσῆλθον, ἀλλὰ πόρρω εἰστήκεισαν, καὶ ὁ Μωϋσῆς· ὑμεῖς δὲ προσεληλύθατε. Ἐνταῦθα αὐτοὺς 20 φοβεῖ εἰπών, «καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων». Ἄρα οὐχὶ τῶν Ἰουδαίων μόνον, οὐδὲ τῶν πιστῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης καθεδεῖται κριτής. «Καὶ πνεύματι δικαίων τετελειωμένων». Τὰς ψυχὰς λέγει τῶν εὐδοκίμων. «Καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ραντισμοῦ»· τουτέστι, καθαρμοῦ. «Κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν 25 Ἄβελ». Εἰ δὲ τὸ αἷμα λαλεῖ, πολλῶ μᾶλλον ὁ σφραγιασθεὶς ζῆ. Τί δὲ λαλεῖ, ἄκουε· «καὶ τὸ πνεῦμα», φησί, «λαλεῖ στεναγμοῖς ἀλαλήτοις». Πῶς λαλεῖ; Ἐνθα γὰρ ἂν εἰς εἰλικρινῆ διάνοιαν ἐμπέσῃ, αὐτὴν διανίστησι καὶ ποιεῖ λαλεῖν.

«Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα»· τουτέστι, μὴ

7. Β' Κορ. 3,18· 13.

8. Ρωμ. 8,26.

για δύο λόγους είναι μεγάλα· και επειδή είναι λαμπρά και διότι είναι μεγαλύτερα, είναι περισσότερο προσιτά στους ανθρώπους και πιο ήμερα. Αυτό το λέγει και στην προς Κορινθίους ἐπιστολή του· «και ὅλοι ἐμεῖς με ξέσκεπο τὸ πρόσωπο τοῦ ἐσωτερικοῦ μας ἀνθρώπου, σὰν ἄλλοι καθρέπτες δεχόμεστε και ἀντανακλοῦμε τὴ δόξα τοῦ Κυρίου· και ὄχι ὅπως ὁ Μωϋσῆς ὁ ὁποῖος ἔβαλε κάλυμμα στὸ πρόσωπό του»⁷. Δὲν ἀξιώθηκαν, λέγει, ἐκεῖνοι αὐτὰ πὺ ἀξιωθήκαμε ἐμεῖς. Τί ἀξιώθηκαν δηλαδὴ ἐκεῖνοι; Σκοτάδι εἶδαν, γνόφο, φωνὴ ἄκουσαν. Ὅμως κι' ἐσὺ ἄκουσες φωνή, ὄχι μέσα ἀπὸ γνόφο, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ ἀνθρώπινο σῶμα· δὲν ταραχθήκες, οὔτε θορυβήθηκες, ἀλλὰ και στάθηκες και συνωμίλησες με τὸν μεσίτη. Ὅλωςτε τὸ σκοτάδι δείχνει και ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀόρατος.

Και μαῦρο σύννεφο, λέγει, ἦταν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Τότε φοβήθηκε και ὁ Μωϋσῆς, ἐνῶ τώρα κανεῖς· ὁ λαὸς περίμενε τότε κάτω στοὺς πρόποδες, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν εἴμαστε κάτω, ἀλλὰ πιο πάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό, κοντὰ στὸν Θεό, σὰν παιδιὰ του και ὄχι ὅπως ὁ Μωϋσῆς. Ἐκεῖ ἦταν ἔρημος, ἐδῶ πόλις, με μυριάδες ἀγγέλους πὺ πανηγυρίζουν· ἐδῶ φανερώνει τὴ χαρὰ και τὴν εὐφροσύνη, ἀντὶ τοῦ σύννεφου και τοῦ σκοταδιοῦ και τῆς θύελλας. «Και ἔχετε προσέλθει στὴ συναξὶ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, πὺ πολιτογραφήθηκαν στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν και στὸν Θεὸ πὺ εἶναι κριτῆς ὄλων». Ἐκεῖνοι δὲν πλησίασαν, ἀλλὰ στάθηκαν μακριὰ, ἀκόμα και ὁ Μωϋσῆς· ἐνῶ ἐσεῖς ἔχετε πλησιάσει. Ἐδῶ τοὺς ἐκφοβίζει μ' αὐτὸ πὺ εἶπε, «πλησιάσατε και στὸν Θεό, πὺ εἶναι δίκαιος κριτῆς ὄλων». Ὅρα ὄχι μόνο τῶν Ἰουδαίων, οὔτε τῶν πιστῶν, ἀλλ' ὄλος τῆς οἰκουμένης θὰ εἶναι κριτῆς. «Πλησιάσατε και στὰ πνεύματα τῶν δικαίων πὺ ἔγιναν τέλειου». Ἐννοεῖ τις ψυχές τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων. «Προσήλθατε ἀκόμη και στὸν μεσίτη τῆς νέας διαθήκης, τὸν Ἰησοῦ, και στὸ αἷμα τοῦ ραντισμοῦ»· δηλαδὴ στὸ αἷμα με τὸ ὁποῖο ἐξαγνισθήκατε. «Αὐτὸ τὸ αἷμα λαλεῖ στὸν Θεὸ καλύτερα ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Ὅβελ». Ἀλλὰ ἐάν τὸ αἷμα λαλῆ, πολὺ περισσότερο ζῆ αὐτὸς πὺ ἔχει θυσιασθῆ. Και ἄκουγε τί λέγει· «και τὸ Πνεῦμα», λέγει, «ὁμιλεῖ με στεναγμούς, τοὺς ὁποῖους ἀδυνατεῖ ἀνθρώπινη γλῶσσα νὰ ἐκφράση»⁸. Πῶς λαλεῖ; Ὅταν δηλαδὴ μπῆ μέσα σὲ εἰλικρινῆ διάνοια, τὴν διεγείρει και τὴν κάνει νὰ ὁμιλῆ.

«Προσέχετε νὰ μὴν ἀρνηθῆτε αὐτὸν πὺ σᾶς ὁμιλεῖ»· δηλα-

ἀπογνῶτε. «Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἐξέφυγον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα». Τίνα λέγει; Ἐμοὶ δοκεῖ, Μωϋσῆν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· Εἰ ἐπὶ-γῆς νομοθετοῦντα παραιτησάμενοι οὐκ ἐξέφυγον, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ νομοθετοῦντα πῶς παραιτησόμεθα; 5 Ἐνταῦθα ἐπιδείκνυσιν, οὐχ ὅτι ἄλλος ἐστὶν ἐκεῖνος· μὴ γένοιτο· οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον δείκνυσιν, ἀλλὰ ὅτι φοβερὸς φαίνεται φωνὴν ἀφιεῖς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐστὶ καὶ οὗτος κάκεῖνος, φοβερὸς δὲ οὗτος· οὐ γὰρ διαφορὰν λέγει προσώπων, ἀλλὰ δόσεως. Πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν ἐπήγαγε λέγων· «εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἐξέφυ- 10 γον, παραιτησάμενοι τὸν ἐπὶ γῆς χρηματίζοντα, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι».

Τί οὖν; Ἄλλος οὗτός ἐστι παρ' ἐκεῖνον; Πῶς οὖν φησιν, «οὐ ἢ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλειψε τότε»; Ἡ γὰρ τοῦ τότε δόντος τὸν νόμον φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλειψε. Νῦν δὲ ἐπήγγελται λέγων· «ἔτι ἅπαξ ἐγὼ 15 σείω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ τὸν οὐρανόν. Τὸ δέ, 'ἔτι ἅπαξ', δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν ὡς πεποιημένων». Ἄρα ἐκ τοῦ μέσου πάντα ἀρθήσεται καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον συμπαγήσεται ἄνωθεν· τοῦτο γὰρ αἰνίττεται ταῦτα λέγων ἐνταῦθα. Τί τοίνυν ἀλγεῖς, ἐν κόσμῳ πάσχων οὐ μένοντι, ἐν κόσμῳ θλιβόμενος μικρὸν ὑστερον 20 παροδευομένῳ; Εἰ ἐν ὑστέρω τοῦ κόσμου ἢ ἀνεσις ἦν, τότε θλίβεσθαι ἐχρῆν πρὸς τὸ τέλος ὀρῶντα. «Ἴνα μείνη, φησί, «τὰ μὴ σαλευόμενα». Ποῖα δὲ ἐστὶ τὰ «μὴ σαλευόμενα»; Τὰ μέλλοντα.

3. Πάντα τοίνυν ὑπὲρ τούτου πράττωμεν, ὥστε ἐκείνων τυχεῖν, ὥστε ἐκείνων ἀπολαῦσαι τῶν ἀγαθῶν. Ναὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, 25 τοῦτο σπουδάζωμεν. Οὐδεὶς ἐν πόλει μελλούσῃ καταπίπτειν οἰκοδομεῖ. Εἶπε δὴ μοι, παρακαλῶ, εἴ τις ἔλεγεν ὅτι μετὰ ἐνιαυτὸν αὕτη

δή, προσέχετε νὰ μὴν ἀπογοητευθῆτε. «Διότι, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πειθάρχησαν σ' αὐτὸν ποὺ τοὺς μιλοῦσε ἐπάνω στὴ γῆ δὲν διέφυγαν τὴν τιμωρία». Ποιὸν ἐννοεῖ; Νομίζω ὅτι ἐννοεῖ τὸν Μωϋσῆ. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἐὰν δὲν διέφυγαν τὴν τιμωρία ἐκεῖνοι ποὺ ἀρνήθηκαν νὰ ὑπακούσουν σ' αὐτὸν ποὺ τοὺς φανέρωσε θεῖες ἐντολές ἐπάνω στὴ γῆ, πῶς θὰ διαφύγουμε τὴν τιμωρία ἐμεῖς ποὺ ἀρνούμαστε νὰ ὑπακούσουμε σ' αὐτὸν ποὺ νομοθετεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ; Ἐδῶ φανερώνει, ὅχι ὅτι ἄλλος εἶναι ἐκεῖνος· μὴ γένοιτο· δὲν δείχνει ὅτι ἄλλος εἶναι ἐκεῖνος καὶ ἄλλος αὐτός, ἀλλ' ὅτι φαίνεται φοβερός μιλῶντας ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ὁ ἴδιος λοιπὸν εἶναι καὶ αὐτός καὶ ἐκεῖνος, ὅμως ἐκεῖνος εἶναι φοβερός. Δὲν ἐννοεῖ δηλαδὴ διαφορετικὰ πρόσωπα, ἀλλὰ διαφορετικὸ τρόπο παραδόσεως τοῦ νόμου. Ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό; Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πρόσθεσε καὶ εἶπε. «Διότι, ἐὰν δὲν διέφυγαν τὴν τιμωρία ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πειθάρχησαν σ' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τοὺς φανέρωσε τὶς θεῖες ἐντολές ἐπάνω στὴ γῆ, πολὺ περισσότερο δὲν θὰ ξεφύγουμε ἐμεῖς, ποὺ ἀποστρεφόμεστε τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος μᾶς μιλάει ἀπὸ τὸν οὐρανό».

Τί λοιπὸν; Εἶναι ἄλλος αὐτός ἀπὸ ἐκεῖνον; Πῶς λοιπὸν λέγει, «τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ἡ φωνὴ σάλεψε τότε τὴ γῆ»; Πράγματι ἡ φωνὴ ἐκείνου ποὺ ἔδωσε τότε τὸν νόμο σάλεψε τὴ γῆ. Καὶ τώρα ἔχει δώσει ὑπόσχεσι καὶ εἶπε· «ἀκόμα μιὰ φορὰ ἐγὼ θὰ σείσω ὄχι μόνο τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανό. Καὶ τὸ 'ἀκόμη μιὰ φορὰ' φανερώνει τὴ μετακίνησι ἐκείνων ποὺ σαλεύονται καὶ μετακινουῦνται ὡς κτίσματα φθαρτά». Ἐπομένως ὅλα ὅσα βρίσκονται ἐδῶ κάτω θὰ μετακινηθοῦν, καὶ θὰ ἐνωθοῦν ὅλα μαζὶ πρὸς τὸ καλῦτερο, ἐπάνω στὸν οὐρανό· διότι αὐτὸ ὑπονοεῖ ὅταν τὰ λέγη αὐτὰ ἐδῶ. Γιατί λοιπὸν θλίβεσαι ἐφ' ὅσον δὲν θὰ μείνης στὸν κόσμον ποὺ ὑποφέρει, ἐφ' ὅσον μετὰ θὰ τὸν ἐγκαταλείψῃς αὐτὸν τὸν κόσμον μέσα στὸν ὁποῖο λίγο καταπιέζεσαι; Ἐὰν στὸ τέλος τοῦ κόσμου ὑπῆρχε ἡ ἄνεσις, τότε ἔπρεπε νὰ θλίβεσθε βλέποντας πρὸς τὸ τέλος. «Γιὰ νὰ μείνουν», λέγει, «τὰ ἀμετακίνητα». Καὶ ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ἀμετακίνητα; Αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στὴ μέλλουσα ζωὴ.

3. Ὅλα λοιπὸν ἅς τὰ κάνουμε χάριν αὐτῆς τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε ἐκεῖνα, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ. Ναί, σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἰκετεύω, αὐτὸ ἅς ἐπιδιώκουμε. Κανεὶς δὲν χτίζει σπίτι σὲ πόλι ποὺ πρόκειται νὰ πέσῃ· πές μου λοιπὸν, σὲ παρακαλῶ,

πεσειται ἢ πόλις, ἢ δεῖνα δὲ οὐ πάντως, ἄρα ἂν ὠκοδόμησας ἐν τῇ μελλούσῃ καταπίπτειν; Ὡστε τοῦτο καὶ νῦν λέγω, μὴ οἰκοδομῶμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· πεσειται μικρὸν ὕστερον καὶ πάντα ἀπολεῖται. Τί δὲ λέγω, πεσειται; Πρὸ τῆς πτώσεως ἡμεῖς ἀπολούμεθα 5 καὶ δεινὰ πεισόμεθα, ἡμεῖς αὐτῶν ἐκστησόμεθα.

Τί οἰκοδομοῦμεν ἐπὶ τὴν ἄμμον; Οἰκοδομήσωμεν ἐπὶ τὴν πέτραν· ὅπερ γὰρ εἰς ἐπέλθη, ἀνάλωτος ἐκείνη μένει ἢ οἰκοδομή, οὐδὲν αὐτὴν δυνήσεται ἐλεῖν, εἰκότως· πάσαις γὰρ ἐπιβουλαῖς τοιαύταις ἄβατος ὁ χῶρος ἐκεῖνος, ὡσπερ οὖν ὁ ἐνταῦθα βατός· καὶ γὰρ 10 σεισμοὶ καὶ ἐμπρησμοὶ καὶ πολεμίων ἔφοδος καὶ ζῶντας ἡμᾶς ἀφαιρεῖται αὐτὴν, πολάκις δὲ καὶ μετ' αὐτῆς ἀπόλλυσιν. Ὅταν δὲ καὶ αὐτὴ ἔστηκη, τότε ἡμᾶς ἦ νόσος ἀπήγαγε θᾶττον, ἢ μένοντας οὐκ εἴασεν αὐτῆς ἀπολαῦσαι καλῶς· ποία γὰρ ἡδονή, ἐνθα νόσοι καὶ συκοφανταί καὶ φθόνος καὶ ἐπιβουλαί; Ἥ εἰ μηδὲν τούτων ἢ τὸ 15 ἐνοχλοῦν, παιδία πολλάκις μὴ ἔχοντες, ἀλύομεν, δυσανασχετοῦμεν, οὐκ ἔχοντες οἷς παραδῶμεν τὰς οἰκίας καὶ τᾶλλα πάντα· καὶ κατατρυχόμεθα λοιπὸν ὡς ἑτέροις πονοῦντες· πολλάκις δὲ καὶ εἰς ἐχθροὺς ἦλθεν ὁ κληρὸς, οὐκ ἀπελθόντων μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ζώντων. Τί τοίνυν ἀθλιώτερον τοῦ τοῖς ἐχθροῖς κάμνειν, καὶ ἵνα 20 ἐκεῖνοι ἀναπαύσωνται, αὐτοὺς ἀμαρτίας συλλέγειν; Καὶ τούτου τὰ ὑποδείγματα πολλὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ὁράται· καὶ σιγῶ, ἵνα μὴ λυπησῶ τοὺς ἀπεστερημένους· ἐπεὶ εἶπον ἂν ὀνομαστὶ καὶ τινὰς ἐξ αὐτῶν, καὶ πολλὰ εἶχον διηγήματα εἰπεῖν, καὶ πολλὰς ὑποδείξαι οἰκίας ὑμῖν, αἱ κυρίους ἔλαβον τοὺς ἐχθροὺς τῶν περὶ αὐτὰς πονησάντων· οὐκ οἰκίαι δέ, ἀλλὰ καὶ ἀνδράποδα καὶ ἅπας ὁ κληρὸς 25 πολλάκις εἰς τοὺς ἐχθροὺς περιῆλθε. Τοιαῦτα γὰρ τὰ ἀνθρώπινα.

Ἐν τοῖς οὐρανοῖς δὲ οὐδὲν ἐστὶ δεῖσαι τούτων, μὴ τοῦ τετελευτηκότος ἕτερος ἔλθῃ ὁ ἐχθρὸς καὶ τὸν κληρὸν διαδέξῃται· οὐτε γὰρ θάνατός ἐστιν ἐκεῖ, οὐτε ἀπέχθεια· αἱ σκηναὶ τῶν ἀγίων εἰσὶ

ἐὰν κάποιος σοῦ ἔλεγε ὅτι μετὰ ἓνα χρόνο θὰ πέση αὐτὴ ἡ πόλις, ἐνῶ ἡ ἄλλη ποτέ, ἄραγε θὰ ἔχτιζες σπίτι στὴν πόλι πού ἐπρόκειτο νὰ πέση; Ὡστε αὐτὸ καὶ τώρα λέγω, νὰ μὴν χτίζουμε σ' αὐτὸν τὸν κόσμο· μετὰ ἀπὸ λίγο θὰ πέση καὶ ὅλα θὰ χαθοῦν. Ἀλλὰ γιατί λέγω, 'θὰ πέση'; Πρὶν ἀπὸ τὴν πτῶσι ἐμεῖς θὰ χαθοῦμε, καὶ θὰ πάθουμε φοβερὰ πράγματα, ἐμεῖς θὰ τὰ ἐγκαταλείψουμε.

Γιατί χτίζουμε ἐπάνω στὴν ἄμμο; Ἄς χτίσουμε ἐπάνω στὴν πέτρα· διότι ὅ,τι κι' ἂν συμβῆ, ἐκείνη ἡ οἰκοδομὴ θὰ μένη ἀπόρθητη, τίποτε δὲν θὰ μπορέση νὰ τὴν καταστρέψη, ὅπως εἶναι φυσικό· διότι σὲ ὅλες αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς ἐπιθέσεις ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶναι ἀπλησίαστος, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἐδῶ εἶναι ἐκθετος σὲ ὅλες· καθόσον καὶ σεισμοὶ καὶ πυρκαγιῆς καὶ ἐπιθέσεις ἐχθρῶν κι' ἐνῶ ζοῦμε ἀκόμη μᾶς ἀφαιροῦν τὴν οἰκοδομὴ αὐτὴ καὶ πολλές φορές μαζὶ μ' αὐτὴν χανόμαστε κι' ἐμεῖς. Ἀλλὰ κι' ὅταν αὐτὴ παραμένη, ἐμᾶς ἢ κάποια ἀρρώστια γρηγορώτερα μᾶς ἄρπάξε ἢ κι' ἂν μείνουμε δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὴν ἀπολαύσουμε ὅπως ἐπιθυμοῦμε· ποιά ἡδονὴ δηλαδή ὑπάρχει ἐκεῖ πού ὑπάρχουν ἀρρώστιες, συκοφαντίες, φθόνος καὶ μηχανορραφίαι; Ἡ κι' ἂν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ὑπάρχη πού νὰ μᾶς στενοχωρῆ, πολλές φορές, ἐπειδὴ δὲν ἔχουμε παιδιά, ταρασσόμαστε, δυσανασχετοῦμε, μὴ ἔχοντας σὲ ποιούς ν' ἀφήσουμε τὰ σπίτια μας καὶ ὅλα τ' ἄλλα· καὶ φθειρόμαστε κοπιάζοντας γι' ἄλλους· καὶ πολλές φορές καὶ στοὺς ἐχθρούς μας πῆγε ἡ περιουσία μας, ὄχι μόνο ἀφοῦ ἐμεῖς φύγουμε, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ἀκόμα ζοῦμε. Τί λοιπὸν εἶναι ἀθλιώτερο ἀπὸ τὸ νὰ δουλεύουν γιὰ τοὺς ἐχθρούς τους καὶ γιὰ νὰ ζήσουν ἐκεῖνοι ἀναπαυμένοι, αὐτοὶ συγκεντρώνουν ἁμαρτίαι; Καὶ τέτοιου εἴδους παραδείγματα ὑπάρχουν πολλὰ στὶς πόλεις· καὶ δὲν τὰ ἀναφέρω γιὰ νὰ μὴν λυπήσω αὐτοὺς πού δὲν ἔχουν ἀπογόνους· διότι θὰ μποροῦσα καὶ ὀνομαστικῶς νὰ ἀναφέρω μερικοὺς ἀπὸ αὐτούς, καὶ νὰ σᾶς παρουσιάσω πολλὰ σπίτια, πού δέχθησαν ὡς κυρίους τοὺς ἐχθρούς αὐτῶν πού μὲ κόπο τὰ ἐφτείαξαν· καὶ ὄχι μόνο τὰ σπίτια, ἀλλὰ καὶ οἱ δοῦλοι καὶ πολλές φορές ὅλος ὁ κλῆρος περιῆλθε στοὺς ἐχθρούς. Διότι τέτοια εἶναι τὰ ἀνθρώπινα.

Στοὺς οὐρανοὺς ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχεις νὰ φοβηθῆς, οὔτε αὐτοῦ πού ἔχει πεθάνει ὁ ἐχθρὸς θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ κληρονομήσῃ τὴν περιουσία του· διότι οὔτε θάνατος ὑπάρχει ἐκεῖ, οὔτε ἐχθρα.

μόναι· ἐν δὲ τοῖς ἀγίοις ἐκείνοις ἀγαλλίασις, χαρά, εὐφροσύνη· «φωνή», γάρ φησιν, «ἀγαλλιάσεως ἐν σκηναῖς δικαίων». Αἰώνιοι εἰσι, τέλος οὐκ ἔχουσαι. Οὐχ αὖται τῷ χρόνῳ καταπίπτουσιν, οὐ τοὺς κεκτημένους ἀμείβουσιν, ἀλλ' ἐστήκασιν ἐν ἀκμῇ διηνεκεῖ, εἰ-
5 κότεως· οὐ γὰρ ἔστι τι φθαρτὸν οὐδὲ ἐπίκηρον ἐκεῖ, ἀλλὰ πάντα ἀθάνατα καὶ ἀκήρατα. Οὐκοῦν κενώσωμεν εἰς ταύτην τὴν οἰκοδομὴν τὰ χρήματα· οὐ δεῖ τεκτόνων ἡμῖν, οὐδὲ ἐργατῶν· αἱ τῶν πενήτων χεῖρες τὰς τοιαύτας οἰκοδομοῦσιν οἰκίας, οἱ χωλοί, οἱ τυφλοί, οἱ ἀνάπηροι· οὗτοι ἐκείνας τὰς οἰκίας οἰκοδομοῦσι. Καὶ μὴ θαν-
10 μάσης, ὅπου γε καὶ βασιλείαν ἡμῖν οὗτοι προξενοῦσι καὶ παρρησίαν ἡμῖν διδῶσιν πρὸς τὸν Θεόν.

4. Ἡ γὰρ ἐλεημοσύνη τέχνη τίς ἐστὶν ἀρίστη καὶ προστάτις τῶν ἐργαζομένων αὐτήν· φίλη γὰρ τῷ Θεῷ ἐστὶ καὶ πλησίον ἔστηκεν αὐτοῦ, ὑπὲρ ὧν ἂν βούληται, εὐκόλως αἰτοῦσα χάριν, μόνον ἂν μὴ
15 ἀδικῆται παρ' ἡμῶν· ἀδικεῖται δέ, ὅταν ἐξ ἀρπαγῆς αὐτὴν ἐργαζώμεθα· ὡς ἔάν ᾗ καθαρὰ, πολλὴν τοῖς ἀναπέμπουσιν αὐτὴν δίδωσιν τὴν παρρησίαν. Τοσαύτη αὐτῆς ἡ ἰσχὺς, ὅτι καὶ ὑπὲρ προσκεκροκότων δεῖται καὶ ὑπὲρ ἡμαρτηκότων. Αὕτη διαρρήγνυσι τὰ δεσμά, λυεῖ τὸ σκότος, σβέννυσι τὸ πῦρ, θανατοῖ τὸν σκώληκα, ἀπελαύνει
20 τὸν τῶν ὀδόντων βρυγγμόν· ταύτη μετὰ πολλῆς ἀδείας ἀνοίγονται τῶν οὐρανῶν αἱ πύλαι. Καὶ ὡσπερ βασιλίδος εἰσιούσης οὐδεὶς τολμήσει τῶν φυλάκων τῶν ἐπὶ ταῖς θύραις ταταγμένων ἐξετάσαι τίς εἴη καὶ πόθεν, ἀλλὰ πάντες εὐθέως ὑποδέχονται, οὕτω δὴ καὶ τὴν ἐλεημοσύνην· βασιλις γὰρ ἐστὶν ὄντως, ὁμοίους ἀνθρώπους ποιοῦσα
25 Θεῷ. «Ἔσεσθε», γάρ φησιν, «οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν». Ὑπόπτερός ἐστὶ καὶ κούφη, πτέρυγας ἔχουσα χρυσᾶς, πτῆσιν ἔχουσα πάνυ τέρπουσαν τοὺς ἀγγέλους. «Ἐκεῖ», φησί, «πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμένοι καὶ τὰ μετὰφρενα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσίου». Καθάπερ γὰρ περιστερὰ τις
10 χρυσῆ καὶ ζῶσα πέταται, ὄμμα προσηνὲς ἔχουσα, ὄφθαλμόν ἡμερον. Οὐδὲν τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐκείνου βέλτιον.

9. Ψαλμ. 117,15.

10. Λουκᾶ 6,36.

11. Ψαλμ. 67,14.

Ἐκεῖ ὑπάρχουν μόνο οἱ σκηνές τῶν ἁγίων· καὶ στοὺς ἁγίους ἐκεῖνους ὑπάρχει ἀγαλλίασις, χαρὰ καὶ εὐφροσύνη· διότι λέγει, «φωνὴ ἀγαλλιάσεως ὑπάρχει μέσα στὶς σκηνές τῶν δικαίων»⁹. Εἶναι αἰώνιες, δὲν ἔχουν τέλος. Δὲν καταστρέφονται αὐτὲς ἀπὸ τὸν χρόνο, δὲν ἀμείβουν αὐτοὺς ποὺ τὶς ἔχουν ἀποκτήσει, ἀλλὰ στέκονται διαρκῶς ἀκμαῖες, ὅπως εἶναι φυσικό· διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε φθαρτὸ οὔτε θνητὸ ἐκεῖ, ἀλλ' ὅλα εἶναι ἀθάνατα καὶ ἀφθαρτα. Λοιπὸν ἅς ξοδέψουμε τὰ χρήματά μας σ' αὐτὴν τὴν οἰκοδομῇ· δὲν χρειαζόμαστε τεχνίτες, οὔτε ἐργάτες· αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ σπίτια τὰ χτίζουν τὰ χέρια τῶν φτωχῶν, οἱ χωλοὶ, οἱ τυφλοὶ, οἱ ἀνάπηροι· αὐτοὶ χτίζουν ἐκεῖνα τὰ σπίτια. Καὶ μὴν ἀπορῆς, τῇ στιγμῇ μάλιστα ποὺ αὐτοὶ μᾶς παρέχουν καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ μᾶς δίνουν θάρρος μπροστὰ στὸν Θεό.

4. Πράγματι ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι κάποια τέχνη ἄριστη καὶ δοξάζει αὐτοὺς ποὺ τὴν ἀσκοῦν· ἐπειδὴ εἶναι ἀγαπητὴ στὸν Θεὸ καὶ βρίσκεται κοντὰ του, εὐκολα ζητᾶ χάρι γι' αὐτοὺς ποὺ θέλει, φτάνει νὰ μὴν ἀδικῆται ἀπὸ μᾶς· καὶ ἀδικεῖται ὅταν τὴν κάνουμε μὲ χρήματα ποὺ ἔχουμε ἀρπάζει ἀπὸ ἄλλους· ὅπως ὅταν εἶναι καθαρὴ, δίνει μεγάλη παρρησία σ' αὐτοὺς ποὺ τὴν στέλνουν πρὸς τὸν Θεό. Εἶναι τόσο μεγάλη ἡ δυνάμις της, ἀφοῦ δέεται καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ συγκρούσθηκαν μὲ τὸν Θεὸ καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀμαρτήσει. Αὐτὴ διασπᾶ τὰ δεσμά, διαλύει τὸ σκοτάδι, σβήνει τὴ φωτιά, θανατώνει τὸν σκώληκα, ἀπομακρύνει τὸν βρυγμὸ τῶν ὀδόντων· γι' αὐτὴν ἀνοίγονται μὲ πολλὴ ἀσφάλεια οἱ πύλες τῶν οὐρανῶν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅταν εἰσέρχεται ἡ βασίλισσα στὰ ἀνάκτορα κανεὶς δὲν θὰ τολμήσῃ ἀπὸ τοὺς φύλακες ποὺ φυλάγουν τὶς πόρτες νὰ τὴν ρωτήσῃ ποιά εἶναι καὶ ἀπὸ ποῦ, ἀλλ' ὅλοι ἀμέσως τὴν ὑποδέχονται, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὴν ἐλεημοσύνη· διότι πραγματικὰ εἶναι βασίλισσα καὶ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ὁμοίους μὲ τὸν Θεό. Διότι λέγει, «νὰ εἴσθε σπλαχνικοὶ πρὸς τὸν πλησίον σας, ὅπως ὁ οὐράνιος Πατέρας σας εἶναι σπλαχνικὸς πρὸς ὅλους»¹⁰. Εἶναι φτερωτὴ καὶ εὐκίνητη, ἔχει χρυσᾶ φτερά, ἔχει πέταγμα ποὺ εὐχαριστεῖ πάρα πολὺ τοὺς ἀγγέλους. «Ἐκεῖ», λέγει, «οἱ πτέρυγες τῆς πειριστεραῆς παρουσιάζονται σὰν ἐπαργυρωμένες καὶ μὲ χρυσοπράσινα ἀνάμεσα στὶς φτεροῦγες τοὺς φτερά»¹¹. Ἀκριβῶς δηλαδὴ σὰν κάποιο χρυσὸ καὶ ζωντανὸ περιστέρι πετᾶ, ἔχει μάτι πρᾶο καὶ βλέμμα ἡμερο. Τίποτε δὲν εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸ ἐκεῖνον.

Καλός ἐστὶ καὶ ὁ ταῶς, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην κολοιός ἐστιν· οὕτως ἢ ὄρνις αὕτη καλή τις ἐστὶ καὶ θαυμαστή. Ἄνω διὰ παντὸς ὄρα, πολλῇ τοῦ Θεοῦ τῇ δόξῃ περιστοιχίζεται· παρθένος ἐστὶ πτέρυγας ἔχουσα χρυσαῖς, περιεσταλμένη, λευκὸν πρόσωπον ἔχουσα
 5 καὶ ἡμερον· ὑπόπτερός ἐστὶ καὶ κούφη, παρὰ τὸν θρόνον ἐστῶσα τὸν βασιλικόν. Ὅταν κρινώμεθα, ἄφνω ἐφίπταται καὶ φαίνεται καὶ ἐξαιρεῖται τῆς κολάσεως ἡμᾶς, ταῖς αὐτῆς πτέρυξι περιβάλλουσα. Ταύτην θέλει ὁ Θεὸς μᾶλλον, ἢ θυσίας· πολλὰς περὶ αὐτῆς διαλέγεται· οὕτως αὐτὴν φιλεῖ. «Χήραν καὶ ὄρφανὸν καὶ πένητα», φησὶν,
 10 «ἀναλήψεται». Ἄπ' αὐτῆς φιλεῖ καλεῖσθαι ὁ Θεός· «οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος», φησὶν, ὁ Δαυΐδ, «μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός»· καὶ πάλιν ἕτερος, «ἐλεος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν». Αὕτη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος διέσωσεν· εἰ γὰρ μὴ ἠλέησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, πάντα ἂν ἀπόλωλεν· αὕτη ἐχθροὺς ἡμᾶς ὄντας κα-
 15 τήλλαξεν, αὕτη τὰ μυρία ἀγαθὰ εἰργάσατο, αὕτη τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἔπεισε δοῦλον γενέσθαι καὶ κενῶσαι ἑαυτόν. Ταύτην ζηλώσωμεν, ταύτην χρημάτων προτιμήσωμεν, καὶ χωρὶς χρημάτων ψυχὴν ἐλεήμονα ἔχωμεν.

Οὐδὲν οὕτω χαρακτηριστικὸν Χριστιανοῦ, ὡς ἐλεημοσύνη·
 20 οὐδὲν οὕτω καὶ ἀπιστοὶ καὶ πάντες θαυμάζουσιν, ὡς ὅταν ἐλεῶμεν. Πολλαχοῦ γὰρ καὶ ἡμεῖς δεδμεθα τοῦ ἐλέους τούτου, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καθ' ἐκάστην λέγομεν· «κατὰ τὸ μέγα σου ἔλεος ἐλέησον ἡμᾶς». Πρότερον αὐτοὶ ἀρχώμεθα· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρχόμεθα πρότερον· καὶ γὰρ αὐτὸς ἤδη ἐπεδείξατο τὸν ἔλεον αὐτοῦ τὸν περὶ
 25 ἡμᾶς. Ἄλλ', ἀγαπητοί, κἂν δεῦτεροι ἐπώμεθα. Εἰ γὰρ ἀνθρωποὶ τὸν ἐλεήμονα, κἂν μυρία ἐργάσῃται ἁμαρτήματα, ἐλεοῦσι, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός. Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· «ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία», φησί, «κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ». Τοιοῦτοι γενώμεθα, ὡς ἐλαία γενώμεθα· πάντοθεν βριθώμεθα ταῖς ἐντολαῖς·
 30 οὐ γὰρ ἀρκεῖ ὡς ἐλαίαν εἶναι, ἀλλὰ καὶ κατάκαρπον. Εἰσὶ γὰρ οἱ ἐλεοῦντες ὀλίγα διδῶσιν, ἢ διὰ παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπαξ, ἢ καθ'

12. Ψαλμ. 145,9.

13. Ψαλμ. 102,8.

14. Ψαλμ. 56,12.

15. Ψαλμ. 24,7.

16. Ψαλμ. 51,10.

Εἶναι ὠραῖο καὶ τὸ παγῶνι, ἀλλὰ μπροστὰ σ' ἐκείνην εἶναι κα-
 λιακούδα· τόσο πολὺ τὸ πτηνὸ αὐτὸ εἶναι ὠραῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο.
 Βλέπει διαρκῶς πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ περιβάλλεται μὲ πολλή θεϊκὴ
 δόξα· εἶναι παρθένος ποὺ τὴν στολίζουν χρυσᾶ φτερὰ καὶ ἔχει πρό-
 σωπο λευκὸ καὶ ἡμερο· εἶναι πτερωτὴ καὶ ἀνάλαφρη καὶ στέκεται
 δίπλα στὸν βασιλικὸ θρόνο. Ὅταν κρινώμαστε, ξαφνικὰ πετᾶ καὶ
 παρουσιάζεται μπροστὰ μας καὶ μᾶς ἀρπάζει ἀπὸ τὴν κόλασι, περι-
 τυλίγοντάς μας μὲ τὰ φτερά της. Αὐτὴν μᾶλλον θέλει ὁ Θεὸς παρὰ
 τίς θυσίες· πολλὰ λέγει γι' αὐτὴν· τόσο πολὺ τὴν ἀγαπᾶ. «Ὁ Κύ-
 ριος», λέγει, «θ' ἀναλάβη ὑπὸ τὴν προστασία του τὰ ὄρφανὰ καὶ τίς
 χῆρες»¹². Ἀπὸ αὐτὴν ἀγαπᾶ νὰ ὀνομάζεται ὁ Θεός· λέγει ὁ Δαυΐδ,
 «ὁ Κύριος εἶναι οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέ-
 λαιος καὶ ἀληθινός»¹³· καὶ πάλι ἄλλος λέγει· «τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ
 ἐκτείνεται ἐπάνω σ' ὅλη τὴ γῆ»¹⁴. Αὐτὴ διέσωσε τὸ ἀνθρώπινο γέ-
 νος· διότι, ἐὰν δὲν μᾶς σπλαχνιζόταν ὁ Θεός, ὅλα θὰ εἶχαν χαθῆ.
 Αὐτὴ, ἂν καὶ ἡμασταν ἐχθροί, μᾶς συμφιλίωσε, αὐτὴ ἔγινε πρόξε-
 νος πολλῶν ἀγαθῶν, αὐτὴ ἐπεισε τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ δοῦλος
 καὶ νὰ ταπεινωθῆ. Αὐτὴν ἄς προσπαθήσουμε νὰ μιμηθοῦμε, ἀγαπη-
 τοί, μέσω τῆς ὁποίας σωθήκαμε· αὐτὴν ἄς ἀγαπήσουμε, αὐτὴν ἄς
 τὴν προτιμήσουμε ἀπὸ τὰ χρήματα, καὶ χωρὶς χρήματα ἄς ἔχουμε
 ἐλεήμονα ψυχὴ.

Τίποτε δὲν χαρακτηρίζει τόσο τὸν Χριστιανὸ, ὅσο ἡ ἐλεημο-
 σύνη· τίποτε δὲν θαυμάζουν τόσο καὶ οἱ ἄπιστοι καὶ ὄλοι, ὅσο ὅταν
 ἐλεοῦμε. Καθόσον πολλὰς φορὲς κι' ἐμεῖς παρακαλοῦμε νὰ ἐπιτύ-
 χουμε αὐτὸ τὸ ἔλεος καὶ καθημερινὰ λέμε στὸν Θεό· «σύμφωνα μὲ
 τὸ ἄπειρο ἔλεός σου ἐλέησέ μας»¹⁵. Πρῶτοι ἐμεῖς ἄς ἀρχίσουμε· ἡ
 καλύτερα δὲν ἀρχίζουμε πρῶτοι· διότι αὐτὸς ἤδη ἔχει δεῖξει τὸ ἔλε-
 ὸς του σ' ἐμᾶς. Ἀλλά, ἀγαπητοί, ἔστω κι' ἂν εἴμαστε δεῦτεροι ἄς
 ἀκολουθοῦμε. Διότι, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι συμπαθοῦν τὸν ἐλεήμονα κι'
 ἂν ἀκόμα διαπράξῃ μύρια ἁμαρτήματα, πολὺ περισσότερο ὁ Θεός.
 Ἄκουε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «ἐγὼ ὅμως θὰ εἶμαι μέσα στὸ οἶκο
 τοῦ Κυρίου, ὅπως ἡ κατάκαρπη ἐληά»¹⁶. Τέτοιοι ἄς γίνουμε, ἄς γί-
 νουμε σὰν τὴν ἐληά· ἀπὸ παντοῦ ἄς εἴμαστε φορτωμένοι μὲ τοὺς
 καρπούς τῶν ἐντολῶν· διότι δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ εἴμαστε σὰν τὴν
 ἐληά, ἀλλὰ νὰ εἴμαστε καὶ φορτωμένοι μὲ καρπούς. Πράγματι
 ὑπάρχουν αὐτοὶ ποὺ ὅταν ἐλεοῦν δίνουν λίγα ἢ μιὰ φορὰ ἐλεοῦν ὄλο
 τὸ χρόνο, ἢ κάθε ἐβδομάδα, ἢ χαρίζουν αὐτὸ ποὺ τυχαῖα βρέθηκε

ἐκάστην ἑβδομάδα, ἣ τὸ τυχὸν προϊέμενοι· οὗτοι ἐλαῖαι μὲν εἰσιν, οὐ κατάκαρποι δέ, ἀλλὰ καὶ ξηροί. Ὅτι μὲν γὰρ ἐλεοῦσιν, ἐλαῖαι, ὅτι δὲ οὐ φιλοτίμως, οὐ κατάκαρποι ἐλαῖαι. Ἄλλ' ἡμεῖς κατάκαρποι γενώμεθα.

5 Ὁ πολλάκις εἶπον καὶ λέγω νῦν· οὐ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων τὸ μέγεθος δείκνυται τῆς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τοῦ δίδοντος. Ἴστε τὰ κατὰ τὴν χήραν· καλὸν αἰεὶ φέρειν τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα, ἵνα μὴδὲ ὁ πένης ἀπογινώσκη ἑαυτοῦ, ὁρῶν εἰς τὴν τὰ δύο λεπτὰ καταβαλοῦσαν. Ἦνεκγὰν τινες καὶ τρίχας ἐν τῇ τοῦ
10 ναοῦ κατασκευῇ, καὶ οὐδὲ οὗτοι ἀπεβλήθησαν. Ἄλλ', εἰ μὲν χρυσίον ἔχοντες, τρίχας ἔφερον, ἐπικατάρατοι· εἰ δὲ τοῦτο ἔχοντες μόνον, τοῦτο ἦνεγκαν, ἀπόδεκτοι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κάϊν ἐμέμφθη, οὐκ ἐπειδὴ φαῦλα προσήνεγκεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὧν εἶχε τὰ φαυλότερα· «ἐπικατάρατος», φησὶν, «ὅς ἔχει ἄρσεν, καὶ θύει διεφθαρμένον τῷ
15 Θεῷ». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἀλλ' ὁ ἔχων, φησί, καὶ φειδόμενος. Εἰ τοίνυν τις οὐκ ἔχει, ἀπήλλακται καὶ ἐγκλημάτων, μᾶλλον δὲ ἔχει μισθόν. Τί γὰρ δύο ὀβολῶν εὐτελέστερον, καὶ τριχῶν οὐδαμινέστερον; Τί δὲ σεμιδάλεως κοτύλης; Ἄλλ' ὁμοίως ταῦτα ἠὺδοκίμησεν ὁμοίως τοῖς μόσχοις καὶ τῷ χρυσίῳ. «Καθ' ὃ γὰρ ἔχει τις, εὐπρόσ-
20 δεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει»· καὶ, «ὥς ἂν ἔχη», φησὶν, «ἡ χεὶρ σου, εὖ ποίει».

Διό, παρακαλῶ, κενώσωμεν προθύμως τὰ ὄντα εἰς τοὺς πένητας· κἂν ὀλίγα ᾖ, τὸν αὐτὸν ληψόμεθα μισθὸν τοῖς τὰ πλείονα καταβάλλουσι, μᾶλλον δὲ πλείονα τῶν μυρία τάλαντα καταβαλλόν-
25 των. Ἄν ταῦτα ποιῶμεν, ἐπιτευξόμεθα τῶν ἀφάτων θησαυρῶν τοῦ Θεοῦ, ἂν μὴ ἀκούωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πράττωμεν, ἂν μὴ ἐπαινώμεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύωμεν. Ὡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα,
30 κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

17. Μαλαχ. 1,14.

18. Β' Κορ. 8,12.

μπροστά τους· αὐτοὶ εἶναι βέβαια ἐλαιόδενδρα, ὄχι ὅμως κατάφορτα ἀπὸ καρπὸς, ἀλλὰ καὶ ξηρά. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐλεοῦν εἶναι ἐλαιόδενδρα, ἐπειδὴ ὅμως δὲν τὸ κάνουν μὲ ἀγάπη, δὲν εἶναι ἐληές φορτωμένες μὲ καρπὸς. Ἐμεῖς ὅμως ἄς γίνουμε κατάκαρπες ἐληές.

Αὐτὸ πού πολλές φορές εἶπα, τὸ ἐπαναλαμβάνω καὶ τώρα· δὲν ἐξαρτᾶται ἡ πραγματικὴ ἐλεημοσύνη ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ διάθεσι αὐτοῦ πού ἐλεεῖ. Γνωρίζετε τὰ σχετικὰ μὲ τὴν χήρα· εἶναι καλὸ πάντα νὰ φέρνουμε αὐτὸ τὸ παράδειγμα, γιὰ νὰ μὴν ἀπογοητεύεται ὁ φτωχὸς ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας του, κοιτάζοντας πρὸς αὐτὴν πού πρόσφερε τὰ δύο λεπτά. Πρόσφεραν μερικοὶ καὶ τὶς τρίχες τῶν μαλλιῶν τους ὅταν κατασκευαζόταν ὁ ναὸς καὶ οὔτε αὐτοὶ ἀπορρίφθηκαν. Ἄλλὰ ἐάν, ἐνῶ εἶχαν χρυσάφι, πρόσφεραν τὰ μαλλιά τους, θὰ ἦταν ἐπικατάρατοι· ἐφ' ὅσον ὅμως ἔχοντας αὐτὸ μόνο, αὐτὸ ἔφεραν, ἔγιναν ἀποδεκτοί. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κάϊν κατηγορήθηκε, ὄχι ἐπειδὴ ἡ προσφορά του ἦταν χειρότερη, ἀλλ' ἐπειδὴ πρόσφερε τὰ χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ πού εἶχε· «καταραμένος», λέγει, «θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ εἶχε στὸ ποιμνιὸ του ἀρσενικὸ ζῶο, προσφέρει θυσία στὸν Θεὸ ζῶο βλαμμένο»¹⁷. Δὲν εἶπε ἀπλῶς 'ὅποιος ἔχει', ἀλλὰ ὅποιος ἔχει, λέγει, καὶ λυπᾶται νὰ τὸ προσφέρῃ. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος δὲν ἔχη, εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴν κατηγορία, καὶ ἐπὶ πλέον ἔχει μισθό. Διότι τί εἶναι πιὸ εὐτελές ἀπὸ τοὺς δύο ὀβολοὺς καὶ μηδαμινότερο ἀπὸ τὶς τρίχες; Καὶ τί ἀπὸ ἓνα καυκὶ σεμιγδάλι; Ἄλλ' ὅμως αὐτὰ τὰ ἀποδέχθηκε ὁμοια μὲ τὰ μοσχάρια καὶ τὸν χρυσό. «Διότι μ' αὐτὸ πού ἔχει κανεὶς εἶναι εὐπρόσδεκτος, ὄχι μ' αὐτὸ πού δὲν ἔχει»¹⁸. καί, «ἀνάλογα», λέγει, «μ' αὐτὰ πού θὰ ἔχη τὸ χέρι σου, νὰ εὐεργετῆς».

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, ἄς δώσουμε μὲ προθυμία τὰ ὑπάρχοντά μας στοὺς φτωχοὺς· κι' ἂν εἶναι λίγα θὰ λάβουμε τὸν ἴδιο μισθὸ μ' αὐτοὺς πού θὰ δώσουν τὰ περισσότερα, ἢ καλύτερα περισσότερα κι' ἀπ' αὐτοὺς πού καταβάλλουν μύρια τάλαντα. Ἄν αὐτὰ τὰ κάνουμε, θὰ κερδίσουμε τοὺς ἀπερίγραπτους θησαυροὺς τοῦ Θεοῦ, ἂν δὲν εἴμαστε μόνο ἀκροατές, ἀλλὰ καὶ ποιητές, ἂν δὲν ἐπαινοῦμε, ἀλλὰ καὶ ἔμπρακτα τὸ δείχνουμε. Αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ εὐχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ'

(Ἑβρ. 12,28-13,16)

«Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν, δι'
ἧς λατρεύωμεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας.

Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον».

1. Ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι, «τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ
5 μὴ βλεπόμενα αἰώνια», καὶ ἀπὸ τούτου ποιούμενος τὴν παράκλη-
σιν τὴν ἐπὶ τοῖς κακοῖς οἷς κατὰ τὸν παρόντα βίον ὑπομένομεν,
τούτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, καὶ φησιν, «ἔχωμεν χάριν»· τουτέστιν,
εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ, βέβαιοι μένωμεν. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ὀφεί-
λομεν ἀποδυσπετεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτῷ μεγί-
10 στην εἰδέναι ἐπὶ τοῖς μέλλουσι. «Δι' ἧς λατρεύωμεν εὐαρέστως τῷ
Θεῷ»· τουτέστιν, οὕτω γὰρ ἔστιν εὐαρέστως λατρεύειν τῷ Θεῷ,
εὐχαριστοῦντα ἐν ᾧ πασι. «Πάντα ποιεῖτε», φησί, «χωρὶς γογγυ-
σμῶν καὶ διαλογισμῶν», ὃ γὰρ ἂν ἐργάσηται τις γογγύζων, ὑποτέ-
μνεται καὶ ἀπώλεσε τὸν μισθόν, καθάπερ οἱ Ἰσραηλῖται· ἴστε γὰρ
15 ἡλίκην ἐκεῖνοι δίκην ἔτισαν ὑπὲρ γογγυσμῶν. Διὸ φησι, «μηδὲ γογ-
γύζετε». Οὐκ ἄρα ἔστιν εὐαρέστως λατρεῦσαι, μὴ χάριν εἰδότα
πάντων αὐτῷ καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν ἀνέσεων. «Μετὰ αἰ-
δοῦς καὶ εὐλαβείας»· τουτέστι, μηδὲν ἰταμὸν φθεγγώμεθα, μηδὲν
ἀναίσχυντον, ἀλλὰ συστέλλωμεν ἑαυτούς, ἵνα αἰδέσιμοι ᾶμεν· τοῦ-
20 το γὰρ ἔστιν ὃ λέγει, «μετ' αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας».

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ'

(Εβρ. 12,28-13,16)

«Γι' αυτό, άφου παραλάβαμε σαν κληρονομία βασιλεία άσάλευτη, άς ευχαριστοϋμε τον Θεό. Και με την ευχαριστία αυτη λατρευουμε τον Θεο κατα τροπο ευαρεστο σ' αυτον, με σεμνοτητα και ευλαβεια. Διοτι ο Θεός μας ειναι φωτια που κατακαίει».

1. Αυτο που λεγει αλλου, «διοτι τα βλεπομενα ειναι προσκαιρα, ενω τα μη βλεπομενα αιωνια», και απο αυτο μας παρηγορει για οσα δυσαρεστα μας συμβαινουν σ' αυτη τη ζωη, αυτο λοιπον κανει και εδω, και λεγει, «εχουμε χαρι»· δηλαδη, άς ευχαριστοϋμε τον Θεό, άς μενουμε σταθεροι στην πιστι μας. Διοτι οχι μόνο οφειλουμε να μη χανουμε την υπομονη μας για οσα μας συμβαινουν σ' αυτη τη ζωη, αλλα και να τον ευγνωμονουμε παρα πολυ γι' αυτα που θα μας χαριση στο μελλον. «Και με την ευχαριστία αυτη λατρευουμε τον Θεο με τροπο ευαρεστο σ' αυτον»· δηλαδη, τότε λατρευουμε τον Θεο με τροπο ευαρεστο σ' αυτον, όταν τον ευχαριστοϋμε για ολα. «Όλα να τα κανετε», λεγει, «χωρις γογγυσμους και εσωτερικες αμφιβολιες και ταλαντευσεις»¹, διοτι αυτο το εργο που κανει κανεις γογγυζοντας, κατακομματιαζεται και χανει τον μισθο ο γογγυστης, οπως οι Ισραηλιτες· διοτι γνωριζετε ποσο εκεινοι τιμωρηθηκαν εξ αιτίας των γογγυσμων τους. Γι' αυτο λεγει: «να μην γογγυζετε». Δεν ειναι επομενως, δυνατο να λατρευσετε τον Θεο, με τροπο που να τον ευαρεστη, εαν δεν τον ευχαριστητε για ολα, και για τους πειρασμους και για τις ανεσεις. «Με σεμνοτητα και ευλαβεια»· δηλαδη, άς μην λεμε τιποτε το απερισκεπτο, τιποτε το αδιαντροπο, αλλα άς ταπεινωνουμε τους εαυτους μας για να ειμαστε σεβαστοι· καθοσον αυτο εννοει όταν λεγη «με σεμνοτητα και ευλαβεια».

«Ἡ φιλαδελφία μενέτω. «Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους». Ὅρα πῶς τὰ παρόντα προστάττει φυλάττειν αὐτούς· καὶ οὐχὶ προστίθησιν ἕτερα· οὐ γὰρ εἶπε, 'γίνεσθε φιλάδελφοι', ἀλλὰ, «μενέτω ἡ φιλαδελφία».

5 Καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, 'φιλόξενοι γένεσθε', ὡς οὐκ οὔσιν, ἀλλὰ, «τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε»· τοῦτο γὰρ εἰκὸς ἀπὸ τῶν θλίψεων γίνεσθαι. Εἶτα καὶ ἐπάγει ὅπερ ἱκανὸν ἦν μᾶλλον προτρέψαι, λέγων· «ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους». Ὅρᾳς ὄση ἡ τιμὴ, ὅσον τὸ κέρδος; Τί ἐστίν, «ἔλαθον»; «Οὐκ εἰδότες», φησίν, «ἐξένισαν».

10 Διὰ τοῦτο καὶ μέγας ὁ μισθὸς τῷ Ἀβραάμ δέδοται, ὅτι μὴ εἰδὼς ἀγγέλους αὐτοῦς ὄντας, ἐξένισεν· ἐπεὶ, εἰ ᾔδει, οὐδὲν θαυμαστόν. Τινὲς ἐνταῦθα καὶ τὸν Λῶτ αὐτὸν αἰνίττεσθαι φασί, καὶ δι' αὐτὸν εἰρηκέναι αὐτό.

«Μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων ὡς συνδεδεμένοι, τῶν κακου-
15 χουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος· ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν». Ὅρα πόσος περὶ σωφροσύνης ὁ λόγος αὐτῷ. Εἶπεν, «εἰρήνην διώκετε καὶ τὸν ἀγιασμόν»· καὶ πάλιν, «μὴ τις ἦ πόρνος, ἢ βέβηλος»· νῦν πάλιν φησί,
20 «πόρνους καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός». Πανταχοῦ δὲ μετὰ ἐπιτιμίου ἢ ἀπαγόρευσις. Καὶ πῶς, σκόπει ἐντεῦθεν· «εἰρήνην», εἰπὼν, «διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἀγιασμόν», ἐπήγαγεν, «οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὀψεται τὸν Κύριον»· ἐνταῦθα δέ, «πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός», καὶ πρότερον θεὶς τό, «τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι καὶ
25 ἡ κοίτη ἀμίαντος», εἶτα ἐπιτίμιον ἐπαγαγὼν, δείκνυσιν ὅτι δικαίως τὰ ἐξῆς ἐπήγαγεν. Εἰ γὰρ γάμος συνεχωρήθη, δικαίως ὁ πόρνος κολάζεται, δικαίως ὁ μοιχὸς τιμωρεῖται. Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς αἰρετικούς ἀποδύεται. Οὐκ εἶπε πάλιν, 'μηδεὶς ἔστω πόρνος', ἀλλ'

«Ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἄς εἶναι μόνιμη καὶ σταθερή. Μὴν ξεχνᾶτε τὴ φιλοξενία· διότι μὲ αὐτὴν ἀξιώθηκαν μερικοί, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν, νὰ φιλοξενήσουν ἀγγέλους». Πρόσεχε πῶς τοὺς παραγγέλλει νὰ φυλάττουν τὰ παρόντα· καὶ δὲν προσθέτει ἄλλα· δὲν εἶπε δηλαδή, 'νὰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀδελφούς σας', ἀλλά, «ἄς μὲνη σταθερὴ ἡ ἀγάπη σας πρὸς τοὺς ἀδελφούς». Καὶ πάλι δὲν εἶπε, 'νὰ εἴσθε φιλόξενοι', σὰν νὰ μὴν ἦταν, ἀλλά, «μὴ ξεχνᾶτε τὴ φιλοξενία»· διότι αὐτὸ εἶναι φυσικὸ νὰ γίνεται ἐξ αἰτίας τῶν θλίψεων. Ἐπειτα προσθέτει καὶ αὐτὸ ποὺ ἦταν περισσότερο ἱκανὸ νὰ τοὺς προτρέψη, λέγοντας· «μερικοὶ ἐξ αἰτίας τῆς φιλοξενίας καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν φιλοξένησαν ἀγγέλους». Βλέπεις πόσο μεγάλη εἶναι ἡ τιμὴ, πόσο εἶναι τὸ κέρδος; Τί σημαίνει τὸ «ἔλαθον»; «Χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν», λέγει, «φιλοξένησαν». Γι' αὐτὸ καὶ ἔχει δοθῆ μεγάλος μισθὸς στὸν Ἀβραάμ, διότι χωρὶς νὰ γνωρίζη ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἄγγελοι, τοὺς φιλοξένησε· καθόσον, ἐὰν τὸ γνώριζε, δὲν θὰ ἦταν καθόλου ἄξιο θαυμασμοῦ. Μερικοὶ λένε, ὅτι ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τὸν Λῶτ καὶ ὅτι γι' αὐτὸν ἔχει λεχθῆ αὐτό.

«Νὰ θυμᾶσθε τοὺς φυλακισμένους, σὰν νὰ εἴσθε κι' ἐσεῖς μαζί τους δεμένοι μὲ τὶς ἀλυσίδες τῶν φυλακῶν· νὰ θυμᾶσθε τοὺς ταλαιπωρουμένους, διότι κι' ἐσεῖς ἔχετε σῶμα φθαρτό. Ἄς εἶναι ὁ γάμος κατὰ πάντα τίμιος καὶ ἡ κλίνη τοῦ γάμου ἄς φυλάσσεται ἀμόλυντη· διότι τοὺς πόρνους καὶ τοὺς μοιχοὺς θὰ τοὺς κρίνη ὁ Θεός. Ἡ διάθεσίς σας νὰ εἶναι ἀφιλάργυρη, καὶ νὰ ἀρκῆσθε σ' αὐτὰ ποὺ ἔχετε». Πρόσεχε πόσος λόγος γίνεται γιὰ τὴ σωφροσύνη. Εἶπε, «νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μεταξύ σας καὶ τὸν ἀγιασμό»· καὶ πάλι· «ἄς μὴν ὑπάρχη ἀνάμεσά σας κανένας πόρνος ἢ βέβηλος»· τώρα πάλι λέγει, «τοὺς πόρνους καὶ τοὺς μοιχοὺς θὰ τοὺς κρίνη ὁ Θεός». Σὲ ὄλες τὶς περιπτώσεις ἡ ἀπαγόρευσις συνοδεύεται ἀπὸ ἐπιτίμιο. Καὶ πῶς, πρόσεχε ἐδῶ. Ἀφοῦ εἶπε, «νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μὲ ὄλους καὶ τὸν ἀγιασμό», πρόσθεσε, «χωρὶς τὸν ὁποῖο κανεὶς δὲν θὰ δῆ τὸν Κύριο»· καὶ ἐδῶ λέγει, «τοὺς πόρνους καὶ τοὺς μοιχοὺς θὰ τοὺς κρίνη ὁ Θεός», καὶ ἀφοῦ προηγουμένως ἔθεσε τό, «ἄς εἶναι τίμιος ὁ γάμος καθ' ὅλα καὶ ἡ συζυγικὴ κοίτη ἀμόλυντη», ἔπειτα, ἀφοῦ πρόσθεσε τὸ ἐπιτίμιο, δείχνει ὅτι δικαίως πρόσθεσε τὸ παρακάτω. Διότι, ἐὰν ἐπετράπηκε ὁ γάμος, δίκαια ὁ πόρνος κολάζεται, δίκαια ὁ μοιχὸς τιμωρεῖται. Ἐδῶ ἀναφέρεται στοὺς αἰρετικούς. Δὲν εἶπε

ἀπαξ εἰπών, τότε ἐπήγαγεν ὡς κοινήν παραίνεσιν, καὶ οὐχ ὡς πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενος.

«Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν». Οὐκ εἶπεν, ὅτι «μηδὲν κτήσησθε», ἀλλ', «ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος ἔστω»· 5 τουτέστιν, ἐλεύθερος ὁ νοῦς ἔστω, δεικνύτω τὸ φιλόσοφον ἢ γνώμη· δείξει δέ, ἐὰν μὴ ζητῶμεν τὰ περιττά, ἐὰν τῆς χρείας μόνον γενώμεθα. Καὶ γὰρ ἀνωτέρω ἔλεγε, «καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε». Ταῦτα ὥστε μὴ εἶναι φιλαργύρους παραινεῖ. «Ἀρκούμενοι», φησί, «τοῖς παροῦσιν». Εἶτα 10 καὶ ἐνταῦθα ἢ παραμυθία, ὥστε μὴ ἀπαγορεύειν· αὐτὸς γάρ, φησὶν, εἶρηκεν, «οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω. Ὡστε θαρροῦντας ἡμᾶς λέγειν, Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσμαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος.

«Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν». Τοῦτο ἀνωθεν ᾧ δι- 15 νεν εἰπεῖν· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων». Τοῦτο καὶ Θεσσαλονικεῦσι παρήνει, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς ἐν τιμῇ ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ. «Μνημονεύετε», φησί, «τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸ λόγον τοῦ Θεοῦ· ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν». Ποία ἀκολουθία αὕτη; Ἀρί- 20 στη μὲν οὖν· λέγει γάρ, «θεωροῦντες αὐτῶν τὴν ἀναστροφὴν», τουτέστι, τὸν βίον, μιμεῖσθε τὴν πίστιν· ἀπὸ γὰρ βίου καθαροῦ ἢ πίστις. Ἡ «τὴν πίστιν» τὸ βέβαιον λέγει. Πῶς; Δείκνυσι γὰρ ὅτι πιστεύσαντες βεβαίως τοῖς μέλλουσι, τὴν ἀρίστην πολιτείαν κατώρθωσαν. Οὐ γὰρ ἂν ἐπεδείξαντο βίον καθαρὸν, εἰ γε ἡμφισβήτουν 25 περὶ τῶν μελλόντων, εἰ γε ἀμφέβαλλον. Ὡστε καὶ ἐνταῦθα τὸ αὐτὸ θεραπεύει. «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε·

πάλι, 'ὡς μὴν εἶναι κανεὶς πόρνος', ἀλλὰ, ἀφοῦ τὸ εἶπε μία φορά, κατόπιν σὰν κοινὴ παρότρυνσι τὸ πρόσθεσε καὶ ὄχι ὡς ἀπευθυνόμενος σ' αὐτούς.

«Ἡ διάθεσίς σας νὰ εἶναι ἀφιλόργυρη καὶ νὰ εἴσθε εὐχαριστημένοι μὲ ὅσα ἔχετε». Δὲν εἶπε, 'νὰ μὴν ἀποκτήσετε τίποτε', ἀλλὰ «ἡ διάθεσίς σας νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴ φιλαργυρία» δηλαδή, ὁ νοῦς σας νὰ εἶναι ἐλεύθερος, ἡ διάθεσίς σας νὰ δείχνη πολλὴ φιλοσοφικότητα· καὶ θὰ τὸ δείξη, ἐὰν δὲν ζητοῦμε τὰ περιττά, ἐὰν φροντίζουμε μόνον γι' αὐτὰ πού μᾶς χρειάζονται. Καθόσον καὶ παραπάνω ἔλεγε, «καὶ τὴν ἀρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων σας τὴν δεχθήκατε μὲ χαρά»². Αὐτὰ τοὺς συμβουλεύει, γιὰ νὰ μὴν εἶναι φιλόργυροι. «Νὰ ἀρκῆσθε», λέγει «σ' αὐτὰ πού ἔχετε». Ἐπειτα καὶ ἐδῶ τοὺς παρηγορεῖ γιὰ νὰ μὴν ἀπογοητευθοῦν· διότι λέγει, Αὐτὸς ἔχει πῆ, «δὲν θὰ σὲ ἀφήσω ποτέ, οὔτε θὰ σὲ ἐγκαταλείψω. Ὡστε μὲ τὸ θάρρος, πού μᾶς δίνει ἡ ἐμπιστοσύνη στὴν ὑπόσχεσι αὐτῆ τοῦ Θεοῦ, νὰ λέμε· ὁ Κύριος εἶναι βοηθός μου καὶ δὲν θὰ φοβηθῶ· τί θὰ μοῦ κάνη ὅποιοσδήποτε ἄνθρωπος;». Νὰ πάλι στοὺς πειρασμούς ἡ παρηγορία.

«Νὰ θυμᾶσθε πάντοτε τοὺς πνευματικούς ἄρχηγούς σας». Αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἤθελε νὰ δείξη· γι' αὐτὸ ἔλεγε, «ἐπιδιώκετε νὰ ἔχετε εἰρήνη μὲ ὄλους». Αὐτὸ συμβούλευε καὶ τοὺς Θεσσαλονικεῖς, νὰ τοὺς τιμοῦν ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο. «Νὰ μνημονεύετε», λέγει, «τοὺς προΐσταμένους σας, οἱ ὅποιοι σᾶς δίδαξαν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ· νὰ ἐξετάζετε μὲ προσοχὴ τὴν ὅλη πορεία τῆς ἐδῶ ζωῆς τους καὶ νὰ μιμῆσθε τὴν πίστι τους». Ποιὰ σχέσι ἔχει αὐτό; Ἄριστη φυσικά· διότι λέγει, νὰ μελετᾶτε τὴν ὅλη συμπεριφορὰ τους», δηλαδή, τὴ ζωὴ τους, καὶ νὰ μιμῆσθε τὴν πίστι τους· διότι ἡ πίστις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀγνότητα τῆς ζωῆς. Ἡ μὲ τὴν λέξι «πίστις» ἐννοεῖ τὴ βεβαιότητα. Πῶς; Διότι δείχνει, ἐπειδὴ πίστεψαν σταθερὰ στὴν ὑπαρξὶ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ἐξήσαν ἐδῶ ἄριστη ζωὴ. Δὲν θὰ παρουσίαζαν ζωὴ καθαρὴ, ἐὰν φυσικὰ ἀμφισβητοῦσαν τὴν ὑπαρξὶ τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ἐὰν ἀμφέβαλλαν γι' αὐτά. Ὡστε καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιο θεραπεύει. «Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ χθὲς καὶ σήμερα εἶναι ὁ ἴδιος, καὶ θὰ εἶναι ὁ ἴδιος στοὺς αἰῶνες. Μὴ παρασύρεσθε ἀπὸ διδασκαλίαις διαφορετικῆς καὶ ξένες· διότι εἶναι καλὸ νὰ στερεώνεται

καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες».

2. Ἐνταῦθα τὸ «χθές», τὸν παρελθόντα πάντα λέγει χρόνον· τὸ «σήμερον», τὸν ἐνεστῶτα· «ὁ αἰὼν», τὸ ἀπειρον καὶ λῆξιν οὐκ ἔχον. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἀρχιερέα ἠκούσατε, ἀλλ' οὐκ ἀρχιερέα λήγοντα· αἶψα γὰρ ὁ αὐτός ἐστι. Τάχα δὲ ὡς ὄντων τινῶν τῶν λεγόντων, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ σταυρωθεὶς οὗτος ὁ προσδοκώμενος Χριστός, ἀλλ' ἕτερος ἦξει, τὸ χθὲς καὶ σήμερον λέγει, καὶ «ὁ αὐτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας»· δηλῶν διὰ τούτου, ὅτι ὁ ἐλθὼν πάλιν ἦξει, 10 καὶ αὐτὸς οὗτος καὶ προῆν, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐπεὶ καὶ νῦν Ἰουδαῖοι λέγουσιν, ὅτι ἕτερος ἦξει· οἱ καὶ τοῦ ὄντος ἀποστερήσαντες ἑαυτούς, τῷ Ἀντιχρίστῳ περιπεσοῦνται. «Διδαχαῖς ποικίλαις», φησί, «καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε». Οὐ μόνον ξέναις, ἀλλ' οὐδὲ ποικίλαις διδαχαῖς βούλεται αὐτοὺς παραφέρεσθαι· 15 οἷδε γὰρ ἐξ ἀμφοτέρων τοῖς παραφερομένοις ὄλεθρον τίκτεσθαι.

«Καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες». Ἐνταῦθα ἡρέμα αἰνίττεται τοὺς τὴν παρατήρησιν τῶν βρωμάτων εἰσάγοντας· τῇ γὰρ πίστει πάντα καθαρὰ· πίστεως οὖν δεῖ, οὐ βρωμάτων. «Ἔχομεν γὰρ 20 θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν ἐξουσίαν οὐκ ἔχουσιν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες». Οὐχ οἷα τὰ Ἰουδαϊκά, φησί, τοιαῦτα τὰ παρ' ἡμῖν, ὡς μηδὲ ἀρχιερεῖ θέμις εἶναι μετέχειν αὐτῶν. Ὡστε, ἐπειδὴ εἶπε, «μὴ παρατηρεῖτε», ἐδόκει δὲ τοῦτο καταβάλλοντος εἶναι τὰ ἴδια, πάλιν αὐτὸ περιστρέφει. Μὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐ παρατηροῦμεν, φησί; Καὶ 25 παρατηροῦμεν καὶ σφοδρότερον οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς ἱερεῦσι μεταδιδόντες αὐτῶν. «Ὡν γὰρ εἰσφέρεται ζῶων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω

ἡ καρδιά μὲ τῆ χάρι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι μὲ τῆ διάκρισι τῶν φαγητῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ὠφελήθησαν ὅσοι στηρίχθηκαν σ' αὐτά».

2. Ἐδῶ τὸ «χθές», σημαίνει ὄλο τὸ παρελθόν· τὸ «σήμερα», τὸν παρόντα χρόνο· ὁ «αἰὼν» φανερώνει τὸ ἄπειρο, αὐτὸ πού δὲν ἔχει τέλος. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἀκούσατε ἀρχιερέα, ἀλλὰ ἀρχιερέα πού δὲν ἔχει τέλος· διότι πάντοτε εἶναι ὁ ἴδιος. Καὶ ἴσως ἐπειδὴ ὑπῆρχαν μερικοὶ πού ἔλεγαν, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸς πού σταυρώθηκε ὁ ἀναμενόμενος Χριστός, ἀλλ' ὅτι θὰ ἔλθῃ ἄλλος, γι' αὐτὸ εἶπε τὸ «χθές καὶ σήμερα» καὶ ὅτι «ὁ ἴδιος εἶναι στοὺς αἰῶνες», γιὰ νὰ δηλώσῃ μ' αὐτό, ὅτι αὐτὸς πού ἦλθε πάλι θὰ ἔλθῃ, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ προὔπῆρχε, καὶ ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρχῃ στοὺς αἰῶνες. Ἀφοῦ καὶ τώρα ὑπάρχουν Ἰουδαῖοι πού λένε, ὅτι ἄλλος θὰ ἔρθῃ· αὐτοὶ ἀφοῦ στέρησαν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀπὸ τὸν Θεὸ πού ἦρθε, θὰ περιπέσουν στὸν Ἀντίχριστο. «Μὴ παρασύρεσθε», λέγει, «ἀπὸ διδασκαλίης διαφορετικῆς καὶ ξένες πρὸς τὴν ἀληθινὴ διδασκαλίαν»· ὄχι μόνον ἀπὸ ξένες, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ διαφορετικῆς διδασκαλίης θέλει νὰ παρασύρονται· διότι γνωρίζει ὅτι καὶ ἀπὸ τὶς δύο ὀδηγοῦνται στὴν καταστροφὴ, ὅσοι παρασύρονται ἀπὸ αὐτές.

«Εἶναι καλὸ νὰ στερεώνεται ἡ καρδιά μὲ τῆ χάρι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι μὲ τῆ διάκρισι τῶν φαγητῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ὠφελήθησαν ὅσοι στηρίχθηκαν σ' αὐτά». Ἐδῶ ἡρεμα ὑπαινίσσεται αὐτοὺς πού εἰσήγαγαν τῆ διάκρισι τῶν φαγητῶν· διότι γιὰ τοὺς πιστοὺς ὄλα εἶναι καθαρὰ· ἔχουμε λοιπὸν ἀνάγκη ἀπὸ πίστι καὶ ὄχι ἀπὸ φαγητά. «Διότι ἔχουμε ἐμεῖς θυσιαστήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ φᾶνε οὔτε αὐτοὶ πού λατρεύουν τὸν Θεὸ στὴν σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου». Τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια, ὅπως τὰ ἰουδαϊκά, λέγει, ὥστε νὰ μὴν ἐπιτρέπεται οὔτε στὸν ἀρχιερέα νὰ μετέχῃ σ' αὐτά. Λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶπε, «μὴν κάνετε διακρίσεις στὶς τροφές», καὶ φαινόταν μὲ αὐτὸ ὅτι καταργεῖ τὰ τῆς πίστεώς του, πάλι περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο θέμα. Μήπως καὶ ἐμεῖς, λέγει, δὲν κάνουμε διακρίσεις; Καὶ διακρίσεις κάνουμε, καὶ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ, καὶ οὔτε στοὺς ἰδιοὺς τοὺς ἱερεῖς ἐπιτρέπουμε νὰ μεταδώσουν ἓνα μέρος ἀπὸ αὐτά. Διότι τὰ σώματα τῶν ζώων ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὸ αἷμα ἔφερνε ὁ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ ἐξιλασμοῦ μέσα στὰ Ἱερά τῶν ἁγίων, ὡς θυσία γιὰ τὶς ἁμαρτίες, δὲν τρώγονταν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ καίγονταν ὀλόκληρα ἔξω ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ

τῆς παρεμβολῆς. Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης», φησίν, «ἔπαθεν». Εἶδες τὸν τύπον λάμποντα; «Ἐξω», φησίν, «τῆς παρεμβολῆς», καί, «ἔξω τῆς πύλης».

Ἐπεὶ οὖν τὰ προσφερόμενα περὶ ἁμαρτίας τύπος τις ἦσαν, 5 καὶ ἔξω τῆς παρεμβολῆς ὠλοκαυτοῦντο, καὶ ὁ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν προσαχθεὶς Ἰησοῦς εἰκότως ἔξω τῆς πύλης πάσχει. Οὐκοῦν καὶ ἡμᾶς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα μιμεῖσθαι χρή, καὶ ἔξω τοῦ κόσμου γίνεσθαι, μᾶλλον δὲ τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν ἐπήγαγε· «τοῖνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς 10 παρεμβολῆς, φέροντες τὸν ὀνειδισμόν αὐτοῦ»· τουτέστι, τὰ αὐτὰ πάσχοντες, κοινωνοῦντες αὐτῷ ἐν τοῖς παθήμασιν. Ὡς κατάδικος ἐσταυρώθη ἔξω· μὴ τοῖνυν μηδὲ ἡμεῖς αἰσχυνώμεθα ἐξιέναι ἔξω τοῦ κόσμου· τοῦτο γὰρ ἠνίζατο τῷ εἰπεῖν, «ἔξω τῆς παρεμβολῆς», καί, «ἔξω τῆς πύλης». «Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν», φησί, «πό- 15 λιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν.

Δι' αὐτοῦ οὖν ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διαπαντὸς τῷ Θεῷ· τουτέστι, καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ». «Δι' αὐτοῦ», εἶπεν, ὡς δι' ἀρχιερέως, τὸ κατὰ σάρκα. «Ὁμολογούντων», φησί, «τῷ ὀνόματι αὐτοῦ». Ὡσανεὶ ἔλεγεν, Εἰ ὁμολο- 20 γεῖν αὐτῷ δεῖ, μηδὲν βλάσφημον, μηδὲν ἰταμόν, μηδὲν θρασύ, μηδὲν τολμηρόν, μηδὲν ἀπονενοημένον φθειγγώμεθα, ἀλλὰ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας πάντα ποιῶμεν καὶ λέγωμεν. Ταῦτα λέγει οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ οἶδεν αὐτοὺς θλιβομένους· ψυχὴ δὲ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἀπογινώσκει καὶ ἀπαναισχυντεῖ. Ἀλλὰ μὴ ἡμεῖς, φησίν. Ἴδου 25 πάλιν τὸ αὐτὸ εἶπεν, ὅπερ ἀνωτέρω ἔλεγε· «μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν». Οὕτω δυνησόμεθα μετὰ αἰδοῦς πάντα ποιεῖν· πολλάκις γὰρ καὶ ἀνθρώπους αἰσχυνόμενοι, πολλὰ οὐ πράττομεν τῶν πονηρῶν. «Τῆς δὲ εὐποιίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε».

30 3. Ταῦτα τότε μὲν ὁ Παῦλος ἔλεγε, νῦν δὲ ἐγὼ λέγω· οὐχί

Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ· γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς, γιὰ νὰ ἀγιάσῃ μὲ τὸ ἴδιο τοῦ τὸ αἷμα τὸν λαό, «ἔπαθε ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη τῆς πόλεως», λέγει. Εἶδες πῶς λάμπει ὁ τύπος; «Ἐξω», λέγει, «ἀπὸ τὸ στρατόπεδο», καί, «ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη».

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ προσφερόμενα ζῶα γιὰ τὴν ἐξιλέωσι τῆς ἁμαρτίας ἦταν κάποιος τύπος, καὶ καίγονταν ὀλόκληρα ἔξω ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, εὐλόγα καὶ ὁ Ἰησοῦς ποὺ θυσιάσθηκε γιὰ τὴν ἐξιλέωσι τῶν ἁμαρτιῶν μας θυσιάσθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη. Λοιπὸν καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ μιμηθοῦμε αὐτὸν ποὺ θυσιάσθηκε γιὰ χάρι μας, καὶ νὰ ζήσουμε ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον, ἢ καλύτερα ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου. Γι' αὐτὸ γιὰ νὰ τὸ δηλώσῃ καὶ αὐτό, πρόσθεσε· «λοιπὸν, ἅς βγαίνουμε ἔξω ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, ὑπομένοντας τὸν ὄνειδισμό του»· δηλαδή, νὰ παθαίνουμε τὰ ἴδια καὶ νὰ γινώμαστε μέτοχοι τῶν παθημάτων του. Σὰν κατάδικος σταυρώθηκε ὁ Κύριος ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν· ἅς μὴ ντρεπώμαστε λοιπὸν κι' ἐμεῖς νὰ βγοῦμε ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον· διότι αὐτὸ ὑπαινίχθηκε μὲ τὸ νὰ πῆ, «ἔξω ἀπὸ τὸ στρατόπεδο», καὶ «ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη». «Διότι δὲν ἔχουμε ἐδῶ μόνιμη πατρίδα καὶ πόλιν», λέγει, «ἀλλὰ μὲ πόθο πολὺ ζητοῦμε τὴν μέλλουσα».

Ἄς προσφέρουμε λοιπὸν μέσω αὐτοῦ πάντοτε θυσία αἰνέσεως καὶ δοξολογίας στὸν Θεό· δηλαδή, τὸν καρπὸ τῶν χειλέων μας ποὺ ὁμολογοῦν τὸ ὄνομά του». «Μέσω αὐτοῦ» εἶπε, ὡς δι' ἀρχιερέως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀνθρώπινη φύσιν του. «Ποῦ δοξολογοῦν», λέγει, «τὸ ὄνομά του». Σὰν νὰ ἔλεγε· ἐὰν πρέπει νὰ τὸν δοξολογοῦμε, ἅς μὴ βλασφημοῦμε, ἅς μὴ λέμε τίποτε τὸ ἀπερίσκεπτο, τίποτε τὸ θρασύ, τίποτε τὸ τολμηρό, τίποτε τὸ ἀπεγνωσμένο, ἀλλὰ μὲ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια ἅς λέμε καὶ ἅς κάμνουμε τὰ πάντα. Αὐτὰ τὰ εἶπε ὄχι τυχαῖα, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδε ὅτι εἶναι στενοχωρημένοι· καὶ ἡ ψυχὴ ὅταν θλίβεται ἀπογοητεύεται καὶ ἀποθρασύνεται. Ἐμεῖς ὁμοίως ἅς μὴν κάνουμε τὸ ἴδιο, λέγει. Νά, πάλιν τὸ ἴδιο εἶπε, αὐτὸ ποὺ ἀνέφερε καὶ προηγουμένως· «νὰ μὴ παραμελῆτε τὴ συνάντησί σας στὸν ἴδιο χῶρον»³. Ἔτσι θὰ μπορέσουμε ὅλα νὰ τὰ κάνουμε μὲ σεβασμὸ· διότι πολλὰς φορές μὲ τὸ νὰ σεβώμαστε τοὺς ἀνθρώπους, ἀποφεύγουμε πολλὰ ἀπὸ τὰ πονηρὰ ἔργα. «Νὰ μὴ λησμονῆτε τὴν ἀγαθοεργία καὶ τὴ διάθεσι αὐτῶν ποὺ ἔχετε σὲ ἄλλους».

3. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε τότε ὁ Παῦλος, τώρα ὁμοίως σᾶς τὰ λέγω ἐγώ·

πρὸς τοὺς παρόντας μόνον ἀδελφοὺς δὲ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀπόντας. Οὐδεὶς τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν ἤρπασεν· εἰ δέ τινες καὶ ἤρπάκασιν, ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν φιλοξενίαν ἐπιδείκνυσθε. Τίνα γὰρ ἐξομεν ἡμεῖς ἀπολογία ἄπο λαιπόν, τούτων καὶ μετὰ τὴν ἀρ-
 5 παγὴν τῶν ὑπαρχόντων ταῦτα ἀκούοντων; Καὶ ὄρα, ἐνταῦθα λέγει, «τῆς εὐποιῆας μὴ ἐπιλανθάνεσθε», εἰπὼν ἀνωτέρω, «τῆς φιλοξενίας»· οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο δηλῶν, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ δι' ἑτέρας λέξεως. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τῆς ξενοδοχίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε', ἀλλὰ, «τῆς φιλοξενίας»· τουτέστι, μὴ ἀπλῶς ξενοδοχεῖτε, ἀλλὰ μετὰ τοῦ φιλεῖν
 10 τοὺς ξένους. Καὶ οὐκ εἶπε τὴν μέλλουσαν καὶ ἀποκειμένην ἀμοιβήν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς ὑπτιωτέρους ἐργάσῃται, ἀλλὰ τὴν ἤδη δοθεῖσαν· ἐπήγαγε γὰρ, «δι' αὐτῆς ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους». Ἄλλ' ἴδωμεν ἀνωθεν τὰ εἰρημένα.

«Τίμιος ὁ γάμος», φησὶν, «ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος».
 15 Πῶς τίμιος ὁ γάμος; Ὅτι ἐν σωφροσύνῃ, φησί, διατηρεῖ τὸν πιστόν. Ἐνταῦθα καὶ Ἰουδαίους αἰνίττεται, ὅτι βδελυρὰν ἠγοῦντο τὴν κοίτην· «καὶ ὃς ἂν ἦ», φησὶν, «ἀπὸ κοίτης, οὐκ ἔστι καθαρός». Οὐκ ἔστι βδελυρὰ ἀπὸ φύσεως, ὧ ἄγνωμον καὶ ἀναίσθητε Ἰουδαῖε, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ προαιρέσεως· εἰ γὰρ τίμιος ὁ γάμος καὶ καθα-
 20 ρός, τί δήποτε καὶ ἐξ αὐτοῦ μαινεσθαι νομίζεις; «Ἀφιλάργυρος», φησὶν, «ὁ τρόπος». Ἐπειδὴ πολλοὶ μετὰ τὸ κενῶσαι τὰ ὑπάρχοντα, ὕστερον βούλονται προσχήματι ἐλεημοσύνης ἀνακταῖσθαι πάλιν αὐτά, διὰ τοῦτο φησὶν, «ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος»· τουτέστιν, ἵνα τῆς χρείας ὦμεν καὶ τῶν ἀναγκαίων. Τί οὖν, ἂν μηδὲ τούτων, φησὶν,
 25 εὐπορῶμεν; Οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν· αὐτὸς γὰρ εἶπε καὶ οὐ ψεύδεται, ὅτι «οὐ μὴ σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω. Ὡστε θαρροῦντας ἡμᾶς λέγειν· Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος». Ὡσεὶ ἔλεγε, τὴν ὑπόσχεσιν ἔχεις παρ' αὐτοῦ, μὴ ἀμφίβαλλε λοιπόν· αὐτὸς ἐπηγγείλατο, μὴ ἀμφισβῆται. Τό
 30 δέ, «οὐ μὴ σε ἀνῶ», οὐ περὶ χρημάτων μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων λέγει.

καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ μόνο στοὺς ἀδελφοὺς ποὺ εἶναι παρόντες, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀπόντες. Κανεὶς δὲν ἄρπαξε τὰ ὑπάρχοντά σας· ἀλλὰ καὶ ἐὰν σᾶς τὰ ἔχουν ἄρπάξει κάποιοι, ἀπὸ αὐτᾶ ποὺ ἔχετε νὰ φιλοξενῆτε. Ποιὰ λοιπὸν ἀπολογία θὰ ἔχουμε ἐμεῖς, ὅταν αὐτοὶ καὶ μετὰ τὴν ἄρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων τους αὐτὰ τὰ λόγια ἀκοῦν; Καὶ πρόσεχε, ἐδῶ λέγει, «μὴ λησμονῆτε τὴν ἀγαθοεργία», ἐνῶ προηγουμένως εἶπε, «τὴ φιλοξενία»· δὲν σημαίνει ἄλλο τὸ ἓνα καὶ ἄλλο τὸ ἄλλο, ἀλλὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὸ λέγει μὲ ἄλλη λέξι. Καὶ δὲν εἶπε, 'μὴ λησμονῆτε νὰ δέχεσθε τοὺς ξένους', ἀλλὰ «μὴ ξεχνᾶτε τὴ φιλοξενία»· δηλαδή, μὴν ὑποδέχεσθε ἀπλῶς τοὺς ξένους, ἀλλὰ νὰ ἀγαπᾶτε τοὺς ξένους. Καὶ δὲν ἀναφέρθηκε στὴν μελλοντικὴ ἀμοιβὴ ποὺ βρίσκεται μακριά, γιὰ νὰ μὴν τοὺς κάνη νωθρότερους, ἀλλὰ σ' αὐτὴν ποὺ ἤδη δόθηκε· διότι πρόσθεσε, «μὲ αὐτὴν μερικοὶ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν φιλοξένησαν ἀγγέλους». Ἀλλὰ ἅς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὰ ποὺ λέχθησαν.

«Ἦς εἶναι», λέγει, «καθ' ὅλα τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ συζυγικὴ κλίνη ἅς φυλλάσσεται ἀμόλυντη». Πῶς εἶναι τίμιος ὁ γάμος; Διότι φυλλάσσει τὸν πιστὸ μέσα στὴν ἐγκράτεια. Ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι θεωροῦσαν βδελυρὴ τὴ συζυγικὴ κλίνη». Δὲν εἶναι βδελυρὰ ὅσα ἐκ φύσεως ὑπάρχουν, ἀνόητε καὶ ἀναίσθητε Ἰουδαῖε, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν προαίρεσι τοῦ ἀνθρώπου· διότι, ἐὰν ὁ γάμος εἶναι τίμιος καὶ καθαρὸς, γιατί λοιπὸν νομίζεις ὅτι μολύνεσαι ἀπ' αὐτόν; «Ἡ διάθεσίς σας νὰ εἶναι ἀφιλάργυρη», λέγει. Ἐπειδὴ πολλοὶ μετὰ τὴ διάθεσι τῶν ὑπαρχόντων τους, θέλουν ἀργότερα μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐλεημοσύνης πάλι νὰ τ' ἀποκτήσουν, γι' αὐτὸ λέγει, «νὰ εἶναι ἡ διάθεσις τῆς ψυχῆς σας ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὴ φιλαργυρία»· δηλαδή, νὰ ἔχουμε τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ ἀπαραίτητα. Τί λοιπὸν, λέγει, ἂν δὲν ἔχουμε οὔτε τὰ ἀπαραίτητα; Δὲν εἶναι δυνατὸ αὐτό, δὲν εἶναι δυνατὸ· διότι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε καὶ δὲν ψεύδεται· «δὲν θὰ σὲ ἀφήσω, οὔτε θὰ σὲ ἐγκαταλείψω. Ὡστε μὲ τὸ θάρρος ποὺ μᾶς δίνει ἡ πεποίθησις στὴν ὑπόσχεσι αὐτὴ τοῦ Θεοῦ νὰ λέμε· ὁ Κύριος εἶναι βοηθός μου καὶ δὲν θὰ φοβηθῶ· τί θὰ μοῦ κάνη ὁ ἄνθρωπος;»⁴. Σὰν νὰ ἔλεγε· ἔχεις τὴν ὑπόσχεσι τοῦ Θεοῦ, μὴν ἀμφιβάλλης λοιπὸν· αὐτὸς τὸ ἔχει ὑποσχεθῆ, μὴν τὸ ἀμφισβητῆς. Καὶ τὸ «δὲν θὰ σὲ ἀφήσω», δὲν τὸ λέγει μόνο γιὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα.

«Κύριος ἐμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος». Εἰκότως τὸ τοῦ προφήτου ἐπήγαγεν, ἐπισφραγίζων τούτῳ τὸν λόγον, καὶ προθυμοτέρους μᾶλλον ποιῶν, ὥστε μὴ ἀπαγορεύειν. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἐν πᾶσι λέγωμεν τοῖς πειρασμοῖς, 5 καὶ καταγελωῶμεν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· ἕως ἂν ἔχωμεν τὸν Θεὸν ἡμῖν εὐμενῆ, οὐδεὶς ἡμῶν περιέσται. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνου ἐχθροῦ ὄντος, κἂν ἅπαντες ἡμᾶς πολεμῶσιν, οὐδεμία βλάβη. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος».

«Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν 10 τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Ἐνταῦθα καὶ περὶ ἐπικουρίας αὐτὸν οἶμαι λέγειν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό, «οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὡν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν». Τί ἐστίν, «ἀναθεωροῦντες»; Συνεχῶς στρέφοντες, παρ' ἑαυτοῖς ἐξετάζοντες, λογιζόμενοι, ζητοῦντες ἀκριβῶς, ὡς 15 βούλεσθε βασανίζοντες. Καλῶς εἶπε, «τὴν ἐκβασιν τῆς ἀναστροφῆς»· τουτέστι, τὴν μέχρι τέλους πολιτείαν· ὅτι τέλος ἔσχε χρηστὸν αὐτῶν ἢ ἀναστροφή. «Ἰησοῦς», φησί, «Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας». Ὁ λέγει, τοῦτό ἐστι· Μὴ νομίσητε ὅτι τότε ἐθαυματούργησε, νῦν δὲ οὐ θαυματοურγεῖ· ὁ αὐτός ἐστι, 20 καὶ ἐπεὶ ὁ αὐτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν ὅτε μὴ δύναται τὰ αὐτὰ ἐνεργεῖν. Τάχα πρὸς τοῦτο ἀφορῶν εἶπε, «μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν».

«Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε». «Ξέναις», τουτέστι, παρ' ἧς ἠκούσατε παρ' ἡμῶν· «ποικίλαις», παντοδαπαῖς· 25 αἱ τοιαῦται γὰρ οὐδὲν βέβαιον ἔχουσιν, ἀλλ' εἰσὶ διάφοροι, μάλιστα δὲ τὸ τῶν βρωμάτων διάφορον· διὸ καὶ πρὸς τοῦτο ἰστάμενος ἐπάγει, «καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιουῖσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν». Αἱ ποικίλαι αὗται, αἱ ξέναι αὗται. Ἐνταῦθα εἰς παρατήρησιν βρωμά-

«Ὁ Κύριος εἶναι βοηθός μου καὶ δὲν θὰ φοβηθῶ· τί θὰ μὲ κάνη ὁ ἄνθρωπος;». Εὐλογα πρόσθεσε τὸ προφητικὸ χωρίο γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ μ' αὐτὸ τὸν λόγο του, καὶ νὰ τοὺς κάνη περισσότερο προθυμότερους, ὥστε νὰ μὴ καταβληθοῦν. Αὐτὸ λοιπὸν κι' ἐμεῖς ὡς τὸ λέμε σ' ὄλους τοὺς πειρασμοὺς καὶ ὡς περιφρονοῦμε τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· ὅσο ὁ Θεὸς εἶναι εὐμενῆς ἀπέναντί μας, κανεὶς δὲν θὰ μᾶς καταβάλλῃ. Πράγματι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἐκεῖνος εἶναι ἐχθρός μας, κι' ἂν ὄλοι οἱ ἄλλοι εἶναι φίλοι μας, δὲν ἔχουμε κανένα κέρδος, ἔτσι ὅταν αὐτὸς εἶναι φίλος μας, κι' ἂν ὄλοι οἱ ἄλλοι μᾶς πολεμοῦν, δὲν μποροῦν νὰ μᾶς βλάψουν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «δὲν θὰ φοβηθῶ· τί θὰ μοῦ κάνη ὁ ἄνθρωπος;».

«Νὰ θυμᾶσθε τοὺς πνευματικοὺς ἀρχηγούς σας, οἱ ὅποιοι σᾶς δίδαξαν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ». Ἐδῶ νομίζω ὅτι αὐτὸ τὸ λέγει καὶ γιὰ βοήθεια αὐτῶν· διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «οἱ ὅποιοι σᾶς δίδαξαν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ». «Ὅλων αὐτῶν νὰ μελετᾶτε τὴν ὅλη ἔκβασι τῆς ζωῆς τους καὶ νὰ μιμῆσθε τὴν πίστι τους». Τί σημαίνει τὸ «ἀναθεωροῦντες»; Συνεχῶς νὰ στρέφετε τὴ σκέψι σας σ' αὐτούς, νὰ τοὺς ἐξετάζετε μέσα σας, νὰ τοὺς σκέπτεσθε, νὰ τοὺς μελετᾶτε μὲ προσοχή, ἐξετάζοντας τὴ γνησιότητα αὐτῶν. Καλὰ εἶπε, «τὴν ἔκβασι τῆς ἀναστροφῆς»· δηλαδή, νὰ μελετᾶτε τὴν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς τους συμπεριφορά τους· διότι ἡ ἐνάρετη συμπεριφορά τους εἶχε τέλος ὠφέλιμο. «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός», λέγει «ἦταν χθές, εἶναι καὶ σήμερα ὁ ἴδιος καὶ θὰ εἶναι ὁ ἴδιος καὶ στοὺς αἰῶνες». Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Μὴ νομίσετε ὅτι τότε θαυματούργησε, ἐνῶ τώρα δὲν θαυματουργεῖ· ὁ ἴδιος εἶναι, καὶ ἀφοῦ εἶναι ὁ ἴδιος, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν μπορῆ νὰ κάνη τὰ ἴδια θαύματα. Ἴσως σ' αὐτὸ ἀποβλέποντας εἶπε, «νὰ θυμᾶσθε τοὺς πνευματικοὺς σας ἀρχηγούς».

«Μὴν παρασύρεσθε ἀπὸ διδασκαλίες διαφορετικῆς καὶ ξένες». «Ξένες», δηλαδή, διαφορετικῆς ἀπὸ αὐτῆς πού ἀκούσατε ἀπὸ μᾶς· διδασκαλίες διάφορες καὶ παντὸς εἶδους· διότι αὐτοῦ τοῦ εἶδους οἱ διδασκαλίες δὲν ἔχουν τίποτε τὸ σταθερὸ, ἀλλ' εἶναι ἀντίθετες πρὸς τὴν ἀληθινὴ διδασκαλία, μάλιστα ἡ διδασκαλία γιὰ τὴ διάκρισι τῶν τροφῶν· γι' αὐτὸ καὶ στεκόμενος στὸ θέμα αὐτό, προσθέτει· «εἶναι καλὸ νὰ στερεώνεται ἡ καρδιά μὲ τὴ χάρι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι μὲ τὴ διάκρισι τῶν φαγητῶν». Οἱ ποικίλες αὐτῆς

των αὐτοὺς κωμωδεῖ· δείκνυσι γὰρ ὅτι ἀπὸ τῆς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεως εἰς τὸ ἑτεροδιδασκαλεῖν ἐξέπεσον, καὶ ἀπὸ τούτων πρὸς τὰς ποικίλας καὶ ξένας διδαχὰς ἐξηνέχθησαν. Καὶ ὄρα αὐτὸν οὐ τολμῶντα φανερώς εἰπεῖν τοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐν αἰνίγματι· τῷ
 5 γὰρ εἰπεῖν, «ποικίλαις καὶ ξέναις διδαχαῖς μὴ παραφέρεσθε», καί, «καλὸν χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασι», μονονουχὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ λέγει, ἐν οἷς ἔλεγεν· «οὐ τὸ εἰσερχόμενον κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐξερχόμενον». Καὶ δείκνυσιν ὅτι τὸ πᾶν πίστις ἐστίν· ἂν αὕτη βεβαιώση, ἡ καρδία ἐν ἀσφαλείᾳ ἔστηκεν. Ἔρα πί-
 10 στις βεβαιοῖ· οὐκοῦν λογισμοὶ σαλεύουσιν· ἐναντίον γὰρ ἡ πίστις λογισμῶ.

«Ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν», φησὶν, «οἱ περιπατήσαντες». Τί γὰρ τὸ κέρδος, φησὶν, ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως, εἶπέ μοι; Οὐχὶ ἀπόλλυσι μᾶλλον; οὐχὶ ὑπὸ ἁμαρτίαν ἐργάζεται τὸν τοιοῦτον; Εἰ δεῖ
 15 παρατηρεῖν, ἔστι παρατηρεῖσθαι ὅθεν ὠφέλεια τοῖς παρατηροῦσιν ἔσται. Καλὴ παρατήρησις κακίας ἀποφυγὴ, καρδίας εὐθύτης, εὐσέβεια εἰς Θεόν, πίστις ὀρθή. «Ἐν οἷς», φησὶν, «οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες»· τουτέστιν, οἱ διαπαντὸς φυλάξαντες αὐτά. Μία ἐστὶ παρατήρησις τὸ ἁμαρτίας ἀπέχεσθαι. Τί γὰρ ὄφελος, ὅπου γε
 20 οὕτως εἰσὶ τινες μιαιοί, ὡς μὴ δύνασθαι μετέχειν τῶν θυσιῶν; Ὡστε οὐδὲν αὐτοὺς ἔσωζε, καίτοι σπουδῆν ἐποιοῦντο περὶ τὰς παρατηρήσεις, ἀλλ' ἐπειδὴ πίστιν οὐκ εἶχον, οὐδὲν ὠφελήθησαν οὐδὲ οὕτως.

Εἶτα ἀναιρεῖ ἀπὸ τοῦ τύπου τὴν θυσίαν, καὶ ἐπὶ τὸ πρωτότυ-
 25 πον ἀγει τὸν λόγον, λέγων ὅτι «ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζῶων τὸ αἷμα εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς. Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν». Ἔρα τύπος ἐκεῖνα τούτων ἦν, καὶ οὕτω τὰ πάντα ἐπλήρωσεν ὁ Χριστὸς ἔξω παθῶν. Ἐνταῦθα

καὶ ξένες διδασκαλίες. Ἐδῶ τοὺς διακωμῶδει, ἐπειδὴ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ διάκρισι τῶν φαγητῶν· διότι δείχνει ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς διακρίσεως τῶν τροφῶν ἔφθασαν νὰ διδάσκουν ἄλλα, καὶ ἀπὸ αὐτὰ προχώρησαν σὲ διαφορετικὲς καὶ ξένες διδασκαλίες. Καὶ πρόσεχε ὅτι δὲν τολμᾷ νὰ τὸ πῆ αὐτὸ φανερά, ἀλλὰ τὸ λέγει μὲ τρόπο αἰνιγματικό· διότι μ' αὐτὸ ποὺ εἶπε, «μὴ παρασύρεσθε ἀπὸ διδασκαλίες διαφορετικὲς καὶ ξένες», καὶ «εἶναι καλὸ νὰ στερεώνεται ἡ καρδιὰ μὲ τὴ χάρι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι μὲ τὴ διάκρισι τῶν φαγητῶν»· σχεδὸν λέγει αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Χριστὸς μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγε· «δὲν μολύνει τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο ποὺ εἰσέρχεται ἀπὸ τὸ στόμα, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα»⁵. Καὶ δείχνει ὅτι ἡ πίστις εἶναι τὸ πᾶν· ἂν αὐτὴ τὸ βεβαιώσῃ, ἡ καρδιὰ μένει σταθερὴ. Ἐπειδὴ ἡ πίστις δίνει τὴ διαβεβαίωσι, καὶ ἐπομένως οἱ λογισμοὶ κλονίζονται· διότι ἡ πίστις ἐναντιώνεται στὸν λογισμό.

«Ἀπὸ τὴ διάκρισι αὐτὴ τῶν φαγητῶν δὲν ὠφελήθησαν ὅσοι βασίσθησαν σ' αὐτήν». Διότι πὲς μου, λέγει, ποιό εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ διάκρισι τῶν φαγητῶν; δὲν καταστρέφει μᾶλλον; δὲν κάνει τὸν ἄνθρωπο ν' ἁμαρτάνῃ; Ἐὰν πρέπει νὰ νὰ κάνετε διάκρισι, πορεῖτε νὰ κάνετε τὴ διάκρισι ἐκεῖνη ἀπὸ τὴν ὁποία προκύπτει ὠφέλεια σ' ἐκείνους ποὺ κάνουν τὴ διάκρισι. Καλὴ διάκρισις εἶναι ἡ ἀποφυγὴ τῆς κακίας, ἡ δικαιοσύνη τῆς καρδιᾶς, ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸν Θεό, ἡ ὀρθὴ πίστις. «Ἀπὸ τὴ διάκρισι αὐτὴ τῶν φαγητῶν, δὲν ὠφελήθησαν ὅσοι βασίσθησαν σ' αὐτήν»· δηλαδή, ὅσοι τὰ τήρησαν γιὰ πάντα. Μία διάκρισις ὑπάρχει, τὸ νὰ ἀπέχη κανεὶς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Διότι ποιό εἶναι τὸ ὄφελος, τὴ στιγμὴ ποὺ ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ εἶναι τόσο ἀκάθαρτοι, ὥστε νὰ μὴ μπορούν νὰ μετέχουν στὶς θυσίες; Ἐπομένως τίποτε δὲν τοὺς ἔσωζε, ἂν καὶ μὲ ζῆλο τιμοῦσαν τὶς διακρίσεις, ἐπειδὴ ὁμοῦ δὲν εἶχαν πίστι, δὲν ὠφελήθησαν οὔτε καὶ μ' αὐτό.

Ἐπειτα ἀναιρεῖ τὴ θυσία ἀπὸ τὸν τύπο καὶ φέρνει τὸν λόγο στὸ πρωτότυπο, λέγοντας· «ἐπειδὴ τὰ σώματα τῶν ζώων ἐκείνων, τῶν ὁποίων τὸ αἷμα μεταφέρεται ἀπὸ τὸν ἀρχιερεῖα στὰ Ἅγια τῶν ἁγίων γιὰ τὶ ἁμαρτίες, καίγονταν ἔξω ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς, γιὰ νὰ ἀγιάσῃ μὲ τὸ ἴδιο τοῦ αἵματος τὸν νέο λαό, ἐπάθε ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη». Ἐπομένως ἐκεῖνα ἦταν τύπος αὐτῶν τῶν γεγονότων καὶ ἔτσι ὁ Χριστὸς ποὺ σταυρώθηκε ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη,

καὶ τὸ ἕκοντι πεπονθέναι δηλοῖ· δείκνυσι γάρ, ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνα ἀπλῶς, ἀλλὰ τύπος τις ἦν, καὶ αὐτὴ ἡ οἰκονομία οὐκ ἔξω τοῦ πάθους ἦν, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ αἷμα ἀνηνέχθη.

4. Ὅρας οὖν ὅτι αἵματος μετέχομεν τοῦ εἰς τὰ ἅγια εἰσφερομέ-
 5 νου, τὰ ἅγια τὰ ἀληθινά, τῆς θυσίας ἧς μόνος ἀπήλαυσεν ὁ ἀρχιε-
 ρεύς. Ἡμεῖς οὖν τῆς ἀληθείας μετέχομεν. Εἰ τοίνυν οὐκ ὄνειδισμοῦ,
 ἀλλ' ἀγιασμοῦ μετέχομεν, ὁ ὄνειδισμὸς τοῦ ἀγιασμοῦ αἴτιον· καθά-
 περ γὰρ αὐτὸς ὠνειδίσθη, οὕτω καὶ ἡμεῖς. Ἄν ἐξέλθωμεν οὖν,
 κοινωνοῦμεν αὐτῷ. Τί δέ ἐστι τοίνυν, «ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτόν»;
 10 Κοινωνῶμεν αὐτῷ τῶν παθῶν, φέρωμεν αὐτοῦ τὸν ὄνειδισμόν· οὐ
 γὰρ ἀπλῶς ἔξω πύλης ἐπαθεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμεῖς τὸν σταυρὸν αὐ-
 τοῦ αἴρωμεν, καὶ ἔξω κόσμου μένωμεν, καὶ εἶναι σπουδάζωμεν.
 Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνος ὠνειδίζετο ὡς κατάδικος, οὕτω καὶ ἡμεῖς.
 «Καὶ δι' αὐτοῦ θυσίαν ἀναφέρωμεν τῷ Θεῷ». Ποίαν δὲ θυσίαν λέ-
 15 γει; Αὐτὸς ἠρμήνευσε λέγων, «καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ
 ὀνόματι αὐτοῦ· τουτέστιν, εὐχάς, ὕμνους, εὐχαριστίαν· ταῦτα γὰρ
 τῶν χειλέων ὁ καρπός. Ἐκεῖνοι προσέφερον πρόβατα, μόσχους,
 καὶ ἐδίδοσαν τῷ ἱερεῖ· ἡμεῖς δὲ μηδὲν τούτων προσενέγκωμεν,
 ἀλλ' εὐχαριστίαν καὶ τὴν ἐν πᾶσιν, ὡς οἶόν τε, μίμησιν τοῦ Χρι-
 20 στοῦ· τοῦτο βλαστησάτω ἡμῶν τὰ χεῖλη.

«Τῆς εὐποίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοιαύταις
 γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός». Δῶμεν, φησί, τοιαύτην αὐτῷ
 θυσίαν, ἵνα ἀνερέγκῃ τῷ Πατρί· ἄλλως γὰρ οὐκ ἀναφέρεται, ἂν μὴ
 διὰ τοῦ Υἱοῦ· μᾶλλον δὲ καὶ διὰ καρδίας συντετριμμένης. Πάντα
 25 ταῦτα οὕτως εἶπε διὰ τοὺς ἀσθενέστερον διακειμένους ἔτι τῶν
 ἀκροατῶν· ἐπεὶ ὅτι τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἡ χάρις, δηλόν· ἐπεὶ πῶς ἐστι
 τιμὴ Ἰση; «Ἴνα πάντες», φησί, «τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι
 τὸν Πατέρα». Εἰ μὴ τοῦ Πατρὸς δοξαζομένου καὶ ὁ Υἱὸς συνδοξά-
 ζεται, ποῦ Ἰση ἡ τιμή; Ἐπειδὴ «καρπὸς χειλέων ὁμολογούντων τῷ
 30 ὀνόματι αὐτοῦ» τὸ χάριν αὐτῷ εἶδέναι, τουτέστιν, ὑπὲρ πάντων,

δλα τὰ ἐκπλήρωσε. Ἐδῶ φανερώνει καὶ τὸ ὅτι μὲ τῆ θέλησί του θυσιάσθηκε· διότι δείχνει ὅτι οὔτε ἐκεῖνα ἦταν τυχαῖα, ἀλλ' ἦταν κάποιος τύπος καὶ ἡ ἴδια ἡ οἰκονομία δὲν ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ πάθος, ἀλλὰ τὸ αἷμα μεταφέρθηκε στὸν οὐρανό.

4. Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἐμεῖς μετέχουμε τοῦ αἵματος ποῦ εἰσάγεται στὰ ἅγια, τὰ ἅγια τὰ ἀληθινά, μετέχουμε τῆς θυσίας, τὴν ὁποία ἀπῆλαυσε μόνον ὁ Ἀρχιερεὺς. Ἐμεῖς μετέχουμε στὴν ἀλήθεια. Ἐὰν λοιπὸν μετέχουμε ὄχι στὸν ὄνειδισμό, ἀλλὰ στὸν ἀγιασμό, ὁ ὄνειδισμός εἶναι ἡ αἰτία τοῦ ἀγιασμοῦ· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Κύριος ὑβρίσθηκε, ἔτσι κι' ἐμεῖς. Ἄν βγοῦμε λοιπὸν ἀπὸ τὸν κόσμον, γινόμαστε κοινωνοὶ τοῦ Κυρίου. Τί σημαίνει λοιπὸν, «ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτόν»; Νὰ συμμετέχουμε στὰ παθήματά του, νὰ φέρουμε τὸν ὄνειδισμό τοῦ Χριστοῦ, νὰ περιφρονούμε γι' αὐτόν· διότι δὲν ἔπαθε τυχαῖα ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη, ἀλλὰ γιὰ νὰ σηκώνουμε κι' ἐμεῖς τὸν σταυρό του καὶ νὰ ζοῦμε ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φροντίζουμε νὰ μένουμε ἔξω. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ὠνιδιζόταν ὡς κατὰδικος, ἔτσι κι' ἐμεῖς. «Καὶ μέσω αὐτοῦ ἃς προσφέρουμε στὸν Θεὸ θυσία». Ποιᾶ θυσία ὁμοίως ἐννοεῖ; Ὁ ἴδιος τὸ ἐξήγησε λέγοντας, «καρπὸ χειλέων ποῦ δοξολογοῦν τὸ ὄνομά του»· δηλαδὴ, εὐχές, ὕμνους, εὐχαριστία· διότι αὐτὰ εἶναι ὁ καρπὸς τῶν χειλέων. Ἐκεῖνοι πρόσφερναν πρόβατα, μοσχάρια, καὶ τὰ ἔδιναν στὸν ἱερέα· ἐμεῖς ὁμοίως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ἃς μὴ προσφέρουμε, ἀλλὰ εὐχαριστία καὶ τὴν μίμησι τοῦ Χριστοῦ, ὅσο εἶναι δυνατό, σὲ δλα· αὐτὸ ἃς βλαστήσουν τὰ χεῖλιά μας.

«Μὴ λησμονῆτε τὴν ἀγαθοεργία καὶ τὴ συμμετοχὴ ἄλλων στὰ ἀγαθὰ σας· διότι μὲ τέτοιες θυσίες εὐχαριστεῖται ὁ Θεός». Ἄς τοῦ προσφέρουμε, λέγει, τέτοια θυσία, γιὰ νὰ τὴν μεταφέρῃ ἐπάνω στὸν Πατέρα· διότι μὲ ἄλλον τρόπο δὲν μεταφέρεται ἐπάνω, παρὰ μόνο διὰ τοῦ Υἱοῦ· ἢ καλύτερα μὲ καρδιά συντριμμένη. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀκόμη ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν του· τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ χάρις εἶναι τοῦ Υἱοῦ, εἶναι ὀλοφάνερο· διότι πῶς ἀλλιῶς εἶναι ἴση ἡ τιμὴ; «Γιὰ νὰ τιμοῦν», λέγει, «ὄλοι τὸν Υἱὸ ὅπως τιμοῦν τὸν Πατέρα»⁶. Ἐὰν δταν δοξάζεται ὁ Πατέρας δὲν δοξάζεται καὶ ὁ Υἱός, ποῦ εἶναι ἴση ἡ τιμὴ; Ἐπειδὴ καρπὸς τῶν χειλέων αὐτῶν ποῦ ὁμολογοῦν τὸ ὄνομά του εἶναι τὸ νὰ τὸν εὐχαριστοῦν, δηλαδὴ νὰ τὸν εὐχαριστοῦν γιὰ δλα, καὶ γι' αὐτὰ

καὶ ὑπὲρ ὧν δι' ἡμᾶς ἔπαθε· πάντα φέρωμεν εὐχαρίστως, κἂν πενία, κἂν νόσος ἦ, κἂν ὀτιοῦν ἕτερον· τὰ γὰρ ἡμῖν συμφέροντα αὐτὸς οἶδε μόνος. «Τὸ γὰρ τί προσευζώμεθα», φησί, «καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν». Οἱ οὖν μηδὲ αἰτῆσαι εἰδότες ὃ τι χρῆ, εἰ μὴ τοῦ Πνεύματος ἐπιλαβόμεθα, πῶς ἂν εἰδείημεν τὰ συμφέροντα;

Οὐκοῦν σπουδάζωμεν εὐχαριστίαν ὑπὲρ πάντων ἀναφέρειν, καὶ γενναίως ἅπαντα φέρωμεν τὰ συμπίπτοντα. Ὅταν τοίνυν ἐν πενίᾳ ὦμεν, ὅταν ἐν νόσῳ, εὐχαριστῶμεν· ὅταν συκοφαντῶμεθα, εὐχαριστῶμεν· ὅταν κακῶς πάσχωμεν, εὐχαριστῶμεν· τοῦτο ἡμᾶς
10 ἐγγὺς εἶναι τοῦ Θεοῦ ποιεῖ· τότε καὶ τὸν Θεὸν ὀφειλέτην ἔχομεν.

Ὅταν δὲ καλῶς πάθωμεν, ἡμεῖς ἐσμεν ὀφειλέται καὶ ὑπεύθυνοι τοῦ Θεοῦ· ἄλλως τε καὶ πολλάκις ἡμῖν ταῦτα εἰς κρῖμα γίνεται, ἐκεῖνα δὲ εἰς ἔκτισιν ἁμαρτημάτων. Ἐκεῖνα ἔλεον ἐπισπᾶται, ἐκεῖνα φιλανθρωπίαν· ταῦτα δὲ καὶ εἰς ἀπόνοιαν αἶρει, ταῦτα καὶ εἰς
15 ραθυμίαν ἐξάγει, καὶ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ παρασκευάζει φαντάζεσθαι, ταῦτα χανοῖ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· «ἀγαθὸν μοι, Κύριε, ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου».

Ὅτε εὐεργετήθη καὶ ἀπηλλάγη τῶν κακῶν ὁ Ἐζεκίας, ἐπήρθη εἰς ὕψος ἢ καρδία αὐτοῦ· ὅτε ἠρρώστησε, τότε ἐταπεινώθη, τότε ἐγγὺς
20 ἐγένετο τοῦ Θεοῦ. «Ὅτε», φησὶν, «ἀπέκτεινεν αὐτούς, τότε ἐξεζήτησαν αὐτόν, καὶ ἐπέστρεφον καὶ ὠρθηζον πρὸς τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν· «ὅτε ἐπαχύνθη καὶ ἐλιπάνθη, ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος». Γινώσκειται γὰρ Κύριος κρίματα ποιῶν.

Μέγα θλιψίς ἀγαθόν. Στενὴ ἐστὶν ἡ ὁδός· ὥστε ἡ θλιψίς
25 ἡμᾶς ὠθεῖ ἐν τῇ στενῇ· ὁ μὴ θλιβόμενος εἰσελθεῖν οὐ δυνήσεται. Ὅ γὰρ ἐν τῇ στενῇ θλίβων ἑαυτόν, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ἀνέσεως ἀπολαύων· ὁ δὲ ἐμπλατύνων ἑαυτόν, οὐτε εἰσέρχεται, καὶ θλίβεται σφηνούμενος, ὡς εἰπεῖν. Ἄκουε πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὴν στενήν ταύτην ὁδὸν Παῦλος. «Ὑπωπιάζω», φησί, «μοῦ τὸ σῶμα καὶ δουλα-

7. Ψαλμ. 118,71.

8. Ψαλμ. 77,34.

9. Δευτ. 32,15.

10. Ψαλμ. 9,17.

πού ἔπαθε γιὰ χάρι μας, ἄς τὰ ὑπομένουμε ὅλα εὐχαρίστως, εἴτε εἶναι φτώχεια, εἴτε ἀρρώστια, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο εἶναι αὐτό· διότι αὐτὸς μόνος γνωρίζει αὐτὰ πού μᾶς συμφέρουν. Διότι λέγει, «ἐμεῖς δὲν γνωρίζουμε ποιό εἶναι τὸ συμφέρον μας, γιὰ νὰ τὸ ζητήσουμε στὴν προσευχή μας». Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν γνωρίζουμε τί πρέπει νὰ ζητοῦμε στὴν προσευχή μας, ἐὰν δὲν μᾶς τὸ διδάξῃ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, πῶς θὰ θέλαμε νὰ γνωρίζουμε αὐτὰ πού μᾶς συμφέρουν;

Γι' αὐτὸ ἄς φροντίζουμε νὰ τὸν εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα καὶ νὰ ὑπομένουμε μὲ γενναιότητα ὅλα ὅσα μᾶς συμβαίνουν. Ὅταν λοιπὸν εἴμαστε φτωχοί, ὅταν εἴμαστε ἀρρωστοί, ἄς τὸν εὐχαριστοῦμε· ὅταν μᾶς συκοφαντοῦν, ἄς τὸν εὐχαριστοῦμε· ὅταν μᾶς κακοποιοῦν ἄς τὸν εὐχαριστοῦμε· αὐτὸ μᾶς φέρνει κοντὰ στὸν Θεό· τότε καὶ τὸν Θεὸ τὸν ἔχουμε ὀφειλέτη. Ὅταν ὁμως εὐτυχοῦμε, ἐμεῖς εἴμαστε ὀφειλέτες καὶ ὑπόλογοι στὸν Θεό. Ἄλλωστε πολλές φορές τὰ ἀγαθὰ γίνονται αἰτία νὰ καταδικασθοῦμε, ἐνῶ οἱ θλίψεις γίνονται αἰτία νὰ συγχωροῦνται οἱ ἁμαρτίες μας. Τὰ κακοπαθήματα ἐπισύρουν τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἐπισύρουν τὴ φιλανθρωπία του, ἐνῶ τὰ ἀγαθὰ καὶ σὲ ἀλαζονεία μᾶς φέρνουν, καὶ στὴν ἀδιαφορία μᾶς ὀδηγοῦν, καὶ μᾶς κάνουν νὰ φανταζῶμαστε μεγάλα πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, αὐτὰ μᾶς ἀποχαυνώνουν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προφήτης ἔλεγε· «μοῦ εἶναι εὐεργετικὸ καὶ σωτήριο τὸ γεγονός, ὅτι μὲ ταπεινώσεις, γιὰ νὰ γνωρίσω ἔτσι καλύτερα τίς ἐντολές σου»⁷. Ὅταν εὐεργετήθηκε καὶ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τίς συμφορές ὁ Ἐζεκίας, ὑπερηφανεύθηκε· ὅταν ἀρρώστησε, τότε ταπεινώθηκε, τότε πλησίασε τὸν Θεό. «Ὅταν ὁ Κύριος τοὺς παρέδιδε στὸν θάνατο, τότε τὸν ἀναζητοῦσαν μὲ ζῆλο, ἐπέστρεφαν σ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸν βαθὺ ὄρθρο κατέφευγαν σ' αὐτὸν γιὰ νὰ προσευχηθοῦν»⁸· καὶ πάλι λέγει· «ὅταν τράφηκε καλὰ καὶ ἔγινε παχύς, ὁ ἀγαπημένος αὐτὸς λαὸς κλώτσησε τὸν Θεό»⁹. Διότι «εἶναι πασίγνωστο, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπονέμει δικαιοσύνη»¹⁰.

Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἢ θλίψις. Εἶναι στενὴ ἢ ὁδός· ὥστε ἢ θλίψις μᾶς σπρώχνει μέσα στὴν στενὴ ὁδό· ὅποιος δὲν θλίβεται, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ εἰσέλθῃ. Διότι αὐτὸς πού καταθλίβει τὸν ἑαυτὸ του μέσα στὴ στενὴ ὁδό, αὐτὸς εἶναι πού ἀπολαμβάνει καὶ τὴν ἄνεσι, ἐνῶ ὅποιος πλατύνει τὸν ἑαυτὸ του, καὶ δὲν εἰσέρχεται καὶ ὅταν σφηνώνεται θλίβεται, ὅπως λέχθηκε. Ἄκουσε πῶς μπῆκε σ' αὐτὴ τὴ στενὴ ὁδό ὁ Παῦλος. «Ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου», λέγει, «καὶ τὸ

γωγῶ». Ὑπωπίαζε τὸ σῶμα, ὥστε δυνηθῆναι εἰσελθεῖν διὰ τοῦτο ἐν πάσαις ταῖς θλίψεσιν εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ διετέλει. Ἐζημιώθης χρήματα; Τοῦτό σοι τὸ πολὺ τῆς εὐρύτητος ἐπεκούφισεν. Ἐξέπεσες δόξης; Ἐτέρα αὕτη εὐρύτης. Ἐσυκοφαντήθης; Ἐπιστεύθη κατὰ 5 σοῦ τὰ λεχθέντα, ἐν οἷς οὐ σύννοιδας σαυτῶ; Χαῖρε καὶ ἀγαλλία. «Μακάριοι γὰρ ἐστε», φησὶν, «ὅταν ὄνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Τί θαυμάζεις εἰ σὺ ἀσχάλλεις καὶ θέλεις ἀνεθῆναι ἐκ τῶν πει-
10 ρασμῶν; Παῦλος ἠθέλησεν ἀνεθῆναι, καὶ πολλάκις τὸν Θεὸν παρεκάλεσε, καὶ οὐκ ἔτυχε· τὸ γὰρ «τρίς» πολλάκις ἐστίν. «Ἵπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον», φησί, «παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι, ἄρκει σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται»· «ἀσθένειαν» λέγει ἐνταῦθα τὰς θλίψεις. Τί οὖν; Ἐπειδὴ ταῦτα 15 ἤκουσεν, εὐχαρίστως ἤνεγκε, καὶ λέγει· «διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις»· τουτέστιν, ἀρέσκομαι, ἀναπαύομαι ἐν ταῖς θλίψεσιν. Ἵπὲρ πάντων οὖν εὐχαριστῶμεν, ὑπὲρ τε ἀνέσεως, ὑπὲρ τε θλίψεως, μὴ γογγύζωμεν, μὴ ἀχάριστοι ὦμεν. Λέγε καὶ σὺ· «γυμνὸς ἐξῆλθεν ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι». Οὐκ ἐξῆλθες ἐνδο-
20 ξος· μὴ ζῆτει δόξαν. Γυμνὸς οὐ χρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης καὶ εὐφημίας, εἰς τὸν βίον παρήχθης. Ἐνόησον πόσα πολλάκις ἀπὸ χρημάτων κακὰ γέγονε· μᾶλλον δὲ ἄκουε τί φησιν ὁ Χριστός· «εὐκοπώτερον», γὰρ φησι, «κάμηλον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».

25 Ὅρᾳς πόσων ἀγαθῶν ἐμπόδιον ὁ πλοῦτος γίνεται, καὶ σὺ πλουτῆσαι ζητεῖς; Καὶ οὐ χαίρεις ἐν πενίᾳ ὦν, ὅτι τὸ κώλυμα ἀνατέτραπται· «Οὕτω στενὴ ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ εἰσάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν»· οὕτω πλατὺς ὁ πλοῦτος, καὶ ὄγκου γέμων καὶ φουσήματος. Διὰ τοῦτό φησι· «πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα», ἵνα σε δέξηται ἡ
30 ὁδὸς ἐκείνη. Τί ποθεῖς τὰ χρήματα; Διὰ τοῦτό σε ἀφείλετο, ἵνα σε

11. Α' Κορ. 9,27.

12. Ματθ. 5,11-12.

13. Β' Κορ. 12,8-9.

14. Ἰωβ 1,21.

15. Ματθ. 19,24.

16. Ματθ. 19,21.

μεταχειρίζομαι σὰν δοῦλο»¹¹. Ταλαιπωροῦσε τὸ σῶμα του γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ μπῆ· γι' αὐτὸ σὲ ὄλες τὶς θλίψεις του εὐχαριστοῦσε τὸν Θεό. Ἐπαθες κάποια ζημία χρηματική; Αὐτὸ θὰ σὲ κἀνῃ νὰ προχωρήσῃς πρὸ ἄνετα στὸ στενὸ δρόμο. Ξέπεσες ἀπὸ τὴ δόξα πὺ εἶχες; Αὐτὴ εἶναι μία ἄλλη εὐρύτητα. Συκοφαντήθηκες; ἔγιναν πιστευτὰ αὐτὰ πὺ λέχθησαν ἐναντίον σου, αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἐσὺ δὲν ξέρεις τίποτε; Νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ ἀγάλλεσαι. Διότι λέγει, «μακάριοι εἴσθε, ὅταν σᾶς ὑβρίσουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ποῦν ψευδόμενοι κάθε εἶδους κακολογία ἐναντίον σας ἐξ αἰτίας μου. Χαίρετε καὶ ἀγάλλεσθε, διότι ὁ μισθὸς σας θὰ εἶναι μεγάλος στοὺς οὐρανοὺς»¹².

Γιατί ἀπορεῖς γιὰ τὶς λύπες πὺ σοῦ συμβαίνουν καὶ θέλεις ν' ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς; Καὶ ὁ Παῦλος θέλησε ν' ἀπαλλαγῇ καὶ πολλές φορές παρεκάλεσε γι' αὐτὸ τὸν Θεὸ καὶ δὲν τὸ κατάρθωσε· διότι τὸ «τρὶς» σημαίνει πολλές φορές. «Γιὰ τὸν πειρασμὸ αὐτὸ τρεῖς φορές παρεκάλεσα τὸν Κύριο», λέγει, «καὶ μοῦ εἶπε· 'εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις πὺ σοῦ δίνω· διότι ἡ δύναμις μου ἀναδεικνύεται τέλεια ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζῆ μέσα στὶς θλίψεις»¹³. «Ἀσθένεια» ἐδῶ λέγει τὶς θλίψεις. Τί λοιπὸν; Ἐπειδὴ τὰ ἄκουσε αὐτὰ, εὐχαρίστως τὶς ὑπέμεινε καὶ εἶπε· «γι' αὐτὸ ἀποδέχομαι μὲ εὐχαρίστησι τὶς ἀσθένειες»· δηλαδὴ, ἀρέσκομαι, ἀναπαύομαι στὶς θλίψεις. Γιὰ ὄλα λοιπὸν ἄς εὐχαριστοῦμε τὸν Θεὸ καὶ γιὰ τὴν ἄνεσι καὶ γιὰ τὴ θλίψι, ἄς μὴν γογγύζουμε, ἄς μὴν εἴμαστε ἀχάριστοι. Λέγε καὶ σύ· «γυμνὸς βγῆκα ἀπὸ τὴν κοιλία τῆς μάνας μου, γυμνὸς καὶ θὰ φύγω ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτό»¹⁴. Δὲν βγῆκες ἐνδοξος· μὴν ἐπιδιώκῃς τὴ δόξα. Γυμνὸς ἦρθες στὴ ζωὴ ὄχι μόνον ἀπὸ χρήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δόξα καὶ καλὴ φήμη. Σκέψου πόσα κακὰ ἔχουν γίνῃι πολλές φορές, ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων· ἢ καλύτερα ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «εἶναι εὐκολώτερο», λέγει, «νὰ περάσῃ ἓνα χονδρὸ σχοινὶ ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς βελόνας, παρὰ ὁ πλούσιος νὰ μπῆ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹⁵.

Βλέπεις πόσων ἀγαθῶν ἐμπόδιο γίνεται ὁ πλοῦτος, καὶ σὺ θέλεις νὰ γίνῃς πλούσιος; καὶ δὲν χαίρεσαι γιὰ τὴ φτώχεια σου, διότι ἔχει παραμερισθῆ τὸ ἐμπόδιο; Τόσο πολὺ στενὴ εἶναι ἡ ὁδὸς πὺ εἰσάγει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ τόσο πλατὺς εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ γεμᾶτος ἀπὸ κομπασμὸ καὶ ὑπερηφάνεια. Γι' αὐτὸ λέγει· «πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου»¹⁶, γιὰ νὰ σὲ δεχθῆ ἡ ὁδὸς ἐκείνη. Τί πο-

ἀπαλλάξῃ δουλείας· ἐπεὶ καὶ οἱ πατέρες οἱ γνήσιοι, ἐπειδὴν ὁ παῖς τύχῃ προσεφθαρμένος ἑταῖρα τινὶ καὶ πολλὰ παραινέσαντες μὴ πείθωσιν αὐτῆς ἀποστῆναι, τὴν ἑταῖραν ἐξορίζουσι. Τοιαύτη ἐστὶ καὶ ἡ εὐπορία τῶν χρημάτων. Κηδόμενος τοίνυν καὶ ἡμῶν ὁ Δεσπότης 5 καὶ ἀπαλλάττων ἡμᾶς τῆς ἐντεῦθεν βλάβης, ἀφαιρεῖται ἡμῶν τὰ χρήματα.

Μὴ τοίνυν νομίζωμεν πενίαν κακὸν εἶναι· ἀμαρτία κακὸν μόνον. Οὐδὲ γὰρ ὁ πλοῦτος ἀγαθὸν καθ' ἑαυτόν· τῷ Θεῷ εὐαρεστεῖν ἀγαθὸν μόνον. Τὴν πενίαν τοίνυν ζητῶμεν, ταύτην διώκωμεν· 10 οὕτω τοῦ οὐρανοῦ ἐπιλησόμεθα, οὕτω τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγαθῶν ἐπιτευξόμεθα· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοanthρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θεῖς τὰ χρήματα; Γι' αὐτὸ σοῦ τὰ ἀφήρεσε, γιὰ νὰ σὲ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῆ σκλαβιά· ἀφοῦ καὶ οἱ γνήσιοι πατέρες, ὅταν τὸ παιδί τους βαδίζῃ πρὸς τὴν καταστροφή, ἐπειδὴ κατὰ τύχην συνάντησε κάποια πόρνη, καὶ ἂν καὶ τὸ συμβούλευσαν πολὺ, δὲν τὸ ἐπεισαν νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ αὐτὴν, ἀπομακρύνουν τὴν πόρνη. Τέτοια εἶναι καὶ ἡ ἀφθονία τῶν χρημάτων. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κύριος ἐνδιαφέρεται γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τῆ ζημιὰ ποὺ προκαλοῦν τὰ χρήματα, μᾶς τὰ ἀφαιρεῖ.

Ἄς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ὅτι ἡ φτώχεια εἶναι κακὸ· ἡ ἀμαρτία εἶναι κακὸ μόνο. Διότι οὔτε ὁ πλοῦτος ὁ ἴδιος εἶναι ἀγαθὸ· τὸ νὰ εἶμαστε εὐάρεστοι στὸν Θεὸ εἶναι τὸ μόνο ἀγαθό. Τὴν φτώχεια λοιπὸν ἄς ἐπιζητοῦμε, αὐτὴν ἄς ἐπιδιώκουμε· ἔτσι θὰ κατακτήσουμε τὸν οὐρανό, ἔτσι θὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ὑπάρχουν στοὺς οὐρανούς, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ'

(Έβρ. 13,17-25)

«Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσαντες· ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες· ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο».

1. Κακὸν μὲν ἡ ἀναρχία πανταχοῦ καὶ πολλῶν ὑπόθεσις συμφο-
5 ρῶν, καὶ ἀρχὴ ἀταξίας καὶ συγχύσεως· μάλιστα δὲ ἐν Ἐκκλησίᾳ
τοσοῦτον ἐπισφαλεστέρα ἐστίν, ὅσον καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς μεῖζον καὶ
ὑψηλότερον. Ὡσπερ γάρ, ἂν χοροῦ τὸν κορυφαῖον ἀνέλῃς, οὐχὶ
κατὰ μέλος καὶ κατὰ τάξιν ὁ χορὸς ἔσται, καὶ φάλαγγος στρατοπέ-
δου τὸν στρατηγὸν ἂν ἀποστήσης, οὐκ ἔτι ρυθμῶ καὶ τάξει τὰ τῆς
10 παρατάξεως ἔσται, καὶ πλοίου τὸν κυβερνήτην ἂν περιέλης, κατα-
δύσεις τὸ σκάφος· οὕτω καί, ποιμνίου τὸν ποιμένα ἂν ἀποστήσης,
πάντα ἀνέτρεψας καὶ ἠφάνισας. Κακὸν μὲν οὖν ἡ ἀναρχία καὶ ἀνα-
τροπῆς ὑπόθεσις, κακὸν δὲ οὐχ ἧττον καὶ ἡ ἀπειθία τῶν ἀρχομέ-
νων· τὸ αὐτὸ γὰρ γίνεται πάλιν. Λαὸς γὰρ ἀρχοντι μὴ πειθόμενος,
15 ὁμοίος ἐστὶ τῷ μὴ ἔχοντι, τάχα δὲ καὶ χεῖρων· ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ
συγγνώμην ἔχουσιν ὑπὲρ τῆς ἀταξίας, ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι, ἀλλὰ καὶ
κολάζονται. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ἡμῖν, ὅτι ἐστὶ καὶ τρίτον κακόν,
ὅταν ὁ ἀρχων ἧ κακός. Οἶδα κάγώ, καὶ οὐ μικρὸν τοῦτο κακόν,
ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναρχίας πολλῶ κάκιον· κρεῖττον γὰρ ὑπὸ μηδενὸς
20 ἀγεσθαι ἢ ὑπὸ κακοῦ ἀγεσθαι. Ὁ μὲν γὰρ πολλάκις μὲν ἐσώθη,
πολλάκις δὲ ἐκινδύνευσεν· οὗτος δὲ πάντως κινδυνεύσει, εἰς βάρα-
θρα ἀγόμενος.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ'

(Εβρ. 13,17-25)

«Νὰ ὑπακούετε καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε στοὺς προϊσταμένους, γιὰ αὐτοὺς ἀγρυπνοῦν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν σας, σὰν ἄνθρωποι πού θὰ δώσουν λόγο γι' αὐτές, ὥστε νὰ ἐκτελοῦν τὸ ἔργο τους αὐτὸ μὲ χαρὰ καὶ χωρὶς στεναγμούς· διότι δὲν σᾶς συμφέρει τὸ νὰ στενάζουν αὐτοῦ».

1. Ἡ ἀναρχία παντοῦ εἶναι κακὸ καὶ αἰτία πολλῶν συμφορῶν καὶ ἀρχὴ τῆς ἀταξίας καὶ τῆς συγχύσεως, κυρίως ὁμοίως στὴν Ἐκκλησία εἶναι πάρα πολὺ ἐπικίνδυνη, διότι καὶ ἡ ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μεγαλύτερη καὶ ὑψηλότερη. Ὅπως δηλαδὴ ἂν σκοτώσης τὸν ἀρχηγὸ τοῦ χοροῦ θὰ διαλυθῇ ὁ χορὸς καὶ ὡς πρὸς τὰ μέλη του καὶ ὡς πρὸς τὴν τάξι, κι' ἂν ἀρπάξης τὸν στρατηγὸ ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ φάλαγγα, δὲν θὰ ὑπάρχη εὐρυθμία καὶ τάξις στὴν παράταξι, καὶ ἐπίσης ἂν ἀφαιρέσης τὸν κυβερνήτη ἀπὸ τὸ πλοῖο, θὰ καταβυθίσης τὸ σκάφος, ἔτσι καὶ ἂν ἀπομακρύνῃς τὸν ποιμένα ἀπὸ τὸ ποίμνιο, ὅλα θὰ τὰ ἀνατρέψῃς καὶ θὰ τὰ καταστρέψῃς. Εἶναι λοιπὸν μεγάλο κακὸ ἡ ἀναρχία καὶ αἰτία καταστροφῆς, ἀλλὰ ὅχι μικρότερο κακὸ εἶναι καὶ ἡ ἀνυπακοή τῶν ὑπηκόων· τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Διότι ὁ λαὸς πού δὲν ὑπακούει στὸν ἄρχοντά του μοιάζει μ' ἐκεῖνον πού δὲν ἔχει ἄρχοντα, καὶ ἴσως χειρότερα· καθόσον ἐκεῖ καὶ συγχωροῦνται γιὰ τὴν ἀταξία τους, ἐνῶ ἐδῶ ὅχι μόνον δὲν συγχωροῦνται, ἀλλὰ καὶ τιμωροῦνται. Ἴσως ὁμοίως μᾶς πῆ κάποιος, ὅτι ὑπάρχει καὶ τρίτο κακὸ, τὸ νὰ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς κακός. Τὸ ξέρω κι' ἐγώ, κι' ὅχι μόνον δὲν εἶναι μικρὸ τὸ κακὸ αὐτό, ἀλλ' εἶναι πολὺ χειρότερο καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχία· καὶ εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ διοικῆσαι ἀπὸ κανέναν, παρὰ νὰ διοικῆσαι ἀπὸ κακὸν ἄρχοντα. Διότι αὐτὸς πολλές φορές σώθηκε, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ κινδύνευσε, ἐνῶ ὁ ἄλλος ὅπωςδήποτε θὰ κινδυνεύσει, ὀδηγούμενος στὰ βάραιθρα.

Πῶς οὖν ὁ Παῦλος φησι· «πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπεικείτε»; Ἀνωτέρω εἰπὼν, «ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς μιμεῖσθαι τὴν πίστιν», τότε εἶπε, «πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπεικείτε». Τί οὖν, φησὶν, ὅταν πονηρός ᾦ, 5 καὶ μὴ πειθώμεθα; Πονηρός, πῶς λέγεις; εἰ μὲν πίστεως ἕνεκεν, φεῦγε αὐτὸν καὶ παραιτήσαι, μὴ μόνον ἂν ἄνθρωπος ᾦ, ἀλλὰ κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ κατιῶν· εἰ δὲ βίου ἕνεκεν, μὴ περιεργάζου. Καὶ τοῦτο οὐκ οἴκοθεν λέγω τὸ ὑπόδειγμα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Ἦκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας 10 ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι». Πρότερον εἰπὼν δεινὰ πολλὰ περὶ αὐτῶν, τότε φησὶν· «ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν. Πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε». Ἔχουσι, φησί, τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ βίου εἰσὶν ἀκαθάρτου. Ἀλλὰ μὴ τῷ βίῳ, ἀλλὰ τοῖς λόγοις προσέχετε· τῶν 15 μὲν γὰρ ἡθῶν ἕνεκεν οὐδεὶς ἂν βλαβεῖη. Τί δήποτε; Ὅτι καὶ δῆλα πᾶσιν ἐστὶ, καὶ οὐδὲ αὐτός, κἂν μυριάκις ᾦ πονηρός, πονηρὰ διδάξει ποτέ. Πίστεως δὲ ἕνεκεν, οὔτε δῆλόν ἐστιν ἅπασιν, ὃ τε πονηρός οὐ παραιτήσεται διδάσκειν· ἐπεὶ καὶ τό, «μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε», περὶ βίου ἐστίν, οὐ περὶ πίστεως· τὸ γοῦν ἐπαγόμενον 20 τοῦτο δηλοῖ. «Τί γὰρ βλέπεις», φησί, «τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ σῶ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς;».

«Πάντα οὖν ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν», φησί, «ποιεῖν, ποιεῖτε» (τὸ δὲ ποιεῖν ἔργων ἐστίν, οὐ πίστεως), «κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ 25 ποιεῖτε». Ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ δογμάτων ἐστὶν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ βίου καὶ ἔργων; Ἀλλ' ὁ Παῦλος πρότερον συνέστησεν αὐτοὺς καὶ τότε φησί· «πειθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπεικείτε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες». Ἀκουέτωσαν καὶ οἱ ἄρχοντες, μὴ μόνον οἱ ἀρχόμενοι, ὅτι ὡσπερ 30 πειθηνίους εἶναι δεῖ τοὺς ἀρχομένους, οὕτω καὶ τοὺς ἀρχοντας ἀγρύπνους εἶναι καὶ νηφαλίους. Τί λέγεις; ἀγρυπνεῖ, κινδύνους ἔχει

Πῶς λοιπὸν ὁ Παῦλος λέγει, «νὰ ὑπακοῦτε καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε τοὺς προΐσταμένους σας»; Ἄφοῦ εἶπε προηγουμένως, «νὰ ἀναλογίζεσθε τὴν ὄλη πορεία τῆς ζωῆς τους καὶ νὰ μιμῆσθε τὴν πίστι τους», κατόπιν πρόσθεσε, «νὰ ὑπακοῦτε καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε τοὺς προΐσταμένους σας». Τί λοιπὸν θὰ συμβῆ, λέγει, ὅταν εἶναι κακὸς καὶ δὲν τὸν ὑπακοῦμε; Κακός, πῶς τὸ ἐννοεῖς; ἔαν εἶναι τέτοιος ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως, ἀπόφευγέ τον καὶ ἀπομακρύνσου ἀπ' αὐτόν, ὄχι μόνο ἂν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμη εἶναι ἄγγελος ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό· ἔαν ὅμως εἶναι κακὸς ὡς πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν του ζωὴν, μὴν ἀσχολῆσαι μ' αὐτήν. Κι' αὐτὸ δὲν τὸ λέγω ἐγώ, ἀλλὰ τὸ παίρνω ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Ἐκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «στὴν ἔδρα τοῦ Μωϋσῆ κάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι»¹. Ἄφοῦ προηγουμένως τοὺς καταδίκασε, κατόπιν πρόσθεσε· «στὴν ἔδρα τοῦ Μωϋσῆ κάθισαν. Ὅλα λοιπὸν, ὅσα σᾶς λένε νὰ κάνετε, νὰ τὰ κάνετε· νὰ μὴν ἐνεργῆτε ὅμως σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους». Ἐχουν, λέγει, τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἡ ζωὴ τους εἶναι ἀκάθαρτη. Ἐσεῖς ὅμως μὴ προσέχετε τὴ συμπεριφορὰ τους, ἀλλὰ τὰ λόγια τους· διότι τὰ ἤθη τους δὲν θὰ βλάψουν κανέναν. Γιατί; Καὶ διότι εἶναι γνωστὰ σὲ ὄλους, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ ἴδιος, κι' ἂν ἀκόμα εἶναι μύριες φορές κακός, θὰ διδάξῃ ποτέ τὸ κακό. Ἐάν ὅμως εἶναι κακός ὡς πρὸς τὰ θέματα πίστεως, οὔτε γίνεται σὲ ὄλους φανερό, καὶ ὁ κακὸς δὲν θὰ διστάσῃ νὰ διδάσκῃ τὸ κακό· ἀφοῦ καὶ τό, «μὴ κρίνετε, γὰρ νὰ μὴ κριθῆτε», ἀναφέρεται στὸν τρόπο ζωῆς, κι' ὄχι στὴν πίστι· διότι αὐτὸ ποὺ προσθέτει αὐτὸ δείχνει. «Γιατί βλέπεις», λέγει, «τὸ ἄχυρο ποὺ ὑπάρχει στὸ μάτι τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεσαι τὸ δοκάρι ποὺ ὑπάρχει στὸ δικό σου μάτι.».

«Ὅλα λοιπὸν, ὅσα σᾶς λένε», λέγει, «νὰ κάνετε, νὰ τὰ κάνετε (καὶ τὸ «νὰ τὰ κάνετε» ἀναφέρεται στὰ ἔργα, ὄχι στὴν πίστι)· νὰ μὴν κάνετε ὅμως αὐτὰ ποὺ κάνουν αὐτοῖς». Βλέπεις ὅτι ὁ λόγος δὲν γίνεται γιὰ δόγματα, ἀλλὰ γιὰ τρόπο ζωῆς καὶ πράξεως; Ἄλλ' ὁ Παῦλος πρῶτα τοὺς ἔδωσε συστάσεις καὶ κατόπιν πρόσθεσε· «νὰ ὑπακοῦτε καὶ νὰ ὑποτάσσεσθε τοὺς προΐσταμένους σας, διότι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν σας, ἐπειδὴ θὰ λογοδοτήσουν γι' αὐτές». Ἐὰν τὰ ἀκούσουν αὐτὰ καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ ὄχι μόνο οἱ ὑπήκοοι, διότι ὅπως ἀκριβῶς ὀφείλουν νὰ εἶναι πειθαρχικοὶ οἱ ὑπήκοοι, ἔτσι καὶ οἱ ἄρχοντες πρέπει νὰ εἶναι ἀγρυπνοὶ καὶ συνετοί. Τί

κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, ὑπόκειται ταῖς τιμωρίαις τῶν σῶν ἀμαρτημάτων, καὶ διὰ σὲ τοσοῦτω ἐστὶν ὑπεύθυνος φόβῳ, καὶ σὺ ραθυμεῖς καὶ ἀκκίζη καὶ βάνανσος εἶ, καὶ οὐ βούλει πείθεσθαι; Διὰ τοῦτο προστίθησι λέγων· «ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στε-
5 νάζοντες· ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο».

Ὅρᾳς ὅτι τὸν ἄρχοντα καταφρονούμενον οὐκ ἀμύνεσθαι χρή, ἀλλ' ἢ πολλὴ ἄμυνα τὸ κλαῦσαι καὶ στενάξαι ἐστίν; εἰκότως. Ἐπεὶ καὶ ἰατρὸν καταφρονούμενον ὑπὸ τοῦ κάμνοντος, οὐκ ἐνὶ ἀμύνασθαι, ἀλλὰ δακρῦσαι καὶ ἀνοιμῶξαι. Ὡστε, ἐὰν στενάξῃ ὁ ἄρχων,
10 ἀμύνεται σε ὁ Θεός. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων στενάζοντες ἐπισπώμεθα τὸν Θεόν· ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἀπονοίας καὶ καταφρονήσεως στενάζοντες, οὐ πολλῶ μᾶλλον; Ὅρᾳς ὅτι οὐκ ἀφήσιν αὐτὸν εἰς ὕβρεις ἐξάγεσθαι; Ὅρᾳς ὅση ἢ φιλοσοφία; Στενάζειν δεῖ τὸν καταφρονούμενον, τὸν καταπατούμενον, τὸν διαπτυ-
15 ὀμενον. Μὴ θαρρήσης ὅτι σε οὐκ ἀμύνεται· ὁ γὰρ στεναγμὸς πάσης ἀμύνης χεῖρων. Ὅταν γὰρ αὐτὸς μηδὲν ὀνήσῃ στενάζων, καλεῖ τὸν Δεσπότην· καὶ καθάπερ ἐπὶ διδασκάλου καὶ τροφέως, ὅταν ἐκείνου μὴ ἀκούῃ τὸ παιδίον, καλεῖται ὁ αὐστηρότερον προσφερόμενος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Βαβαί, πόσος ὁ κίνδυνος! τί ἂν τις εἶποι πρὸς
20 τοὺς ἀθλίους, τοὺς ἐπιρρίπτοντας ἑαυτοὺς τοσαύτη τιμωριῶν ἀβύσσῳ; Πάντων ὧν ἄρχεις γυνακῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ παίδων σὺ λόγον δίδως· τοσοῦτω πυρὶ τὴν κεφαλὴν ὑποτίθης.

Θαυμάζω εἰ τίνα ἐστὶ τῶν ἀρχόντων σωθῆναί ποτε, πρὸς τῇ τοσαύτῃ ἀπειλῇ καὶ τῇ παρούσῃ ραθυμίᾳ ὁρῶν ἔτι καὶ ἐπιτρέχον-
25 τὰς τινὰς καὶ ἐπιρρίπτοντας ἑαυτοὺς τῷ τοσοῦτω ὄγκῳ τῆς ἀρχῆς. Εἰ γὰρ οἱ ἀνάγκη ἐλκόμενοι οὐδεμίαν ἔχουσι συγγνώμην οὐδὲ ἀπολογία, κακῶς τὸ πρᾶγμα οἰκονομοῦντες καὶ ἀμελοῦντες· ἐπεὶ καὶ Ἄαρὼν ἀνάγκη εἰλκύσθη καὶ ἐκινδύνευσε, καὶ Μωϋσῆς πάλιν

λές; Ἄγρυπνεῖ ὁ ἄρχοντας, κίνδυνοι ἀπειλοῦν αὐτὸν τὸν ἴδιο, ὑπόκειται σὲ τιμωρίες γιὰ τὰ ἁμαρτήματα σου, καὶ εἶναι ὑπεύθυνος ἀπὸ τόσο φόβο ἐξ αἰτίας σου, κι' ἐσὺ ραθυμεῖς καὶ ἀδιαφορεῖς καὶ εἶσαι βάνουσος καὶ δὲν θέλεις νὰ τὸν ὑπακοῦς; Γι' αὐτὸ προσθέτει λέγοντας· «γιὰ νὰ ἐκτελοῦν μὲ χαρὰ τὸ ἔργο τους αὐτὸ καὶ ὄχι μὲ στεναγμούς· διότι τὸ νὰ στενάξουν δὲν σᾶς συμφέρει».

Βλέπεις ὅτι ὁ ἄρχοντας, ὅταν τὸν καταφρονοῦν, δὲν πρέπει νὰ ἐκδικῆται, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ἄμυνά του εἶναι τὰ δάκρυα καὶ οἱ ἀναστεναγμοί; Σωστὰ· ἀφοῦ καὶ ὁ γιατρὸς δὲν πρέπει νὰ ἐκδικῆται ὅταν καταφρονηται ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ, ἀλλὰ νὰ κλαίῃ καὶ νὰ θρηνῆ. Ἄρα, ἐὰν ἀναστενάξῃ ὁ ἄρχοντας, θὰ σὲ ἐκδικηθῆ ὁ Θεός. Διότι, ἐὰν προσελκύουμε τὸν Θεὸ ὅταν ἀναστενάξουμε γιὰ τὰ λάθη μας, δὲν θὰ τὸν προσελκύσουμε ἀκόμη περισσότερο ὅταν ἀναστενάξουμε ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου καὶ τῆς περιφρονήσεως τῶν ἄλλων; Βλέπεις ὅτι δὲν ἀφήνει τὸν ἄρχοντα νὰ παρασύρεται σὲ ἔργα αὐθάδη; βλέπεις πόση εἶναι ἡ φιλοσοφία τοῦ πράγματος; Ὁφείλει ν' ἀρκῆται στὸν ἀναστεναγμὸ αὐτὸς πού περιφρονεῖται, πού καταπατεῖται, πού καταφρονεῖται. Μὴ πάρῃς θάρρος, ἐπειδὴ δὲν σὲ ἐκδικεῖται· καθόσον ὁ ἀναστεναγμὸς εἶναι ἡ πιὸ φοβερὴ ἐκδίκησις. Διότι αὐτός, ὅταν δὲν μπορῆ νὰ σὲ βοηθήσῃ μὲ τοὺς στεναγμούς του, καλεῖ τὸν Δεσπότη· καὶ ὅπως στὴν περίπτωσι τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅταν τὸ παιδί δὲν τὸν ἀκούῃ, καλεῖται ἐκεῖνος πού εἶναι αὐστηρότερος, ἔτσι κι' ἐδῶ. Πῶ, πῶ, πόσο μεγάλος εἶναι ὁ κίνδυνος! Τί θὰ μποροῦσε νὰ πῆ κανεὶς πρὸς τοὺς ἄθλιους ἐκείνους πού σπρώχνουν τὸν ἑαυτὸ τους σὲ τόση μεγάλη ἄβυσσο τιμωριῶν; Γιὰ ὄλους αὐτοὺς πού ἐξουσιάζεις, γυναῖκες, ἄνδρες καὶ παιδιά, σὺ εἶσαι ὑπόλογος· κάτω ἀπὸ τόση μεγάλη φωτιὰ βάζεις τὸ κεφάλι σου.

Ἄναρωτιέμαι, ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ σωθῆ ποτέ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες, καὶ πῶς, παρὰ τὴν τόσο μεγάλη ἀπειλὴ καὶ τὴν ραθυμία πού ὑπάρχει, βλέπω ἀκόμη νὰ τρέχουν μερικοὶ καὶ νὰ ρίχνονται στὸν τόσο μεγάλο ὄγκο τῆς ἐξουσίας· διότι, ἐὰν αὐτοί, πού μὲ τῆ βία ἀνέβηκαν στὴν ἐξουσία, δὲν συγχωροῦνται καὶ εἶναι ἀδικαιολόγητοι ὅταν δὲν κυβερνοῦν σωστὰ καὶ παραμελοῦν τὸ καθῆκον τους (καθόσον καὶ ὁ Ἄαρὼν πού ἀναγκαστικὰ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία κινδύνευσε, καὶ ὁ Μωϋσῆς κινδύνευσε, ἂν καὶ πολλὰς φορὰς ζήτησε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τὸν συγχωρήσῃ γιὰ τὴν ἄρνησί του ν')

έκινδύνευσε, καίτοι πολλάκις παραιτησάμενος· καὶ Σαοὺλ ἑτέραν ἐμπιστευθεὶς ἀρχὴν, μετὰ τὸ παραιτήσασθαι ἐκινδύνευσεν, ἐπειδὴ κακῶς αὐτὴν ὠκονόμησε· πόσῳ μᾶλλον οἱ σπουδὴν ταύτην τιθέμενοι καὶ ἐπιρρίπτοντες ἑαυτούς; ὁ γὰρ τοιοῦτος πολλῶ πλέον ἑαυ-
 5 τὸν ἀποστερεῖ πάσης συγγνώμης. Δεδοικέναι γὰρ χρὴ καὶ τρέμειν καὶ διὰ τὸ συνειδὸς καὶ διὰ τὸν ὄγκον τῆς ἀρχῆς, καὶ οὔτε ἔλκομένους ἅπαξ παραιτεῖσθαι, οὔτε μὴ ἔλκομένους ἐπιρρίπτειν ἑαυτούς, ἀλλὰ καὶ φεύγειν μὲν προορῶντας τοῦ ἀξιώματος τὸ μέγεθος, κατασχεθέντας δέ, πάλιν τὴν εὐλάβειαν ἐπιδείκνυσθαι χρὴ. Μηδὲν
 10 ἄμετρον ἔστω, πάντα κατὰ τάξιν γινέσθω. Πρὸ τοῦ γενέσθαι προαισθόμενος, ἀναχώρει, πεισθεὶς σαυτὸν ἀνάξιον εἶναι τοῦ πράγματος· συλληφθεὶς πάλιν, ὁμοίως εὐλαβῆς ἔσο, πανταχοῦ τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιδεικνύμενος. «Προσεύχεσθε», φησὶν, «καὶ περὶ ἡμῶν· πεποίθαμεν γὰρ ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσι καλῶς θέ-
 15 λοντες ἀναστρέφεσθαι».

2. Ὅρας ὅτι ταῦτα ἀπολελόγηται ὡς πρὸς λελυπημένους πρὸς αὐτὸν γράφων, ὡς πρὸς ἀποστρεφόμενους, ὡς πρὸς παραβάτην διακειμένους, καὶ οὐκ ἀνεχομένους οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀκοῦσαι. Ἐπεὶ οὖν παρὰ τῶν μισούντων αὐτὸν ταῦτα ἀπῆται, ἅπερ ἂν παρὰ
 20 τῶν φιλούντων οἱ λοιποὶ πάντες, τούτου ἕνεκεν ἐνταῦθα τίθησι τοῦτο, λέγων· «πεποίθαμεν ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν». Μὴ γάρ μοι τὰς κατηγορίας εἴπης· τὸ συνειδὸς ἡμῶν, φησὶν, οὐδὲν ἡμῶν καταγινώσκει, οὐδὲ σὺνισμεν ἑαυτοῖς ὅτι ἐπεβουλευσαμεν ὑμῖν. «Πεποίθαμεν», γὰρ φησιν, «ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσι
 25 καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι». Ἄρα οὐκ ἐν ἔθνικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ὑμῖν. Οὐδὲν μετὰ καπηλείας, οὐδὲν μετὰ ὑποκρίσεως πεποιθήκαμεν· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτὸν ταῦτα διαβάλλεσθαι. Καὶ ὅτι διεβέβλητο, ἀκουε Ἰακώβου λέγοντος· «κατηχήθησαν γὰρ περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις». Οὐχ ὡς ἐχθρός, φησὶν, οὐδὲ ὡς πολέ-
 30 μιος ταῦτα γράφω, ἀλλ' ὡς φίλος. Καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς

ἀναλάβη τὸ ἔργο πὺ τοῦ ἀνέθετε, καὶ ὁ Σαοῦλ, στὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς ἐμπιστεύθηκε τὴν ἐξουσία, παρὰ τὴν ἄρνησί του, κινδύνευσε, ἐπειδὴ δὲν ἔπραξε σωστὰ τὸ καθῆκον του), πόσο μᾶλλον θὰ τιμωρηθοῦν ὅσοι μὲ μανία τὴν ἀναζητοῦν καὶ μόνοι τους τὴν ἐπιδιώκουν; Διότι ἓνας τέτοιος στερεῖ τὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ κάθε ἐλπίδα συγγνώμης. Πράγματι, πρέπει νὰ φοβώμαστε καὶ νὰ τρέμουμε, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς συνειδήσεώς μας καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ βάρους τῆς ἐξουσίας, καὶ οὔτε νὰ τὴν ἐγκαταλείπουμε, ἐὰν κάποτε μᾶς ἀνατεθῆ, οὔτε ἐὰν δὲν μᾶς ἀνατεθῆ, νὰ τὴν ἐπιδιώκουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀποφεύγουμε, σκεπτόμενοι τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος, ἐὰν ὁμως τὴν ἀναλάβουμε, πρέπει νὰ δείχνουμε ὅλη τὴν εὐλάβεια. Ἄς μὴν γίνεταί τίποτε πέρα ἀπὸ ἐκεῖνο πὺ πρέπει, ὅλα ἃς γίνονται μὲ τάξι. Ἐὰν τὸ προαισθανθῆς, πρὶν γίνης ἄρχοντας, φύγε, ἂν πείσθηκες ὅτι εἶσαι ἀνάξιος γι' αὐτὸ τὸ ἔργο· ἂν πάλι ἔχεις συλληφθῆ, νὰ εἶσαι ἐξ ἴσου προσεκτικὸς, δείχνοντας παντοῦ τὴν εὐγνωμοσύνη. «Νὰ προσεύχεσθε», λέγει, «καὶ γιὰ μᾶς· ἔχουμε τὴν πεποίθησι, ὅτι ἡ συνείδησίς μας δὲν μᾶς ἐλέγχει γιὰ τίποτε, ἐπειδὴ θέλουμε σὲ ὅλα νὰ συμπεριφερώμαστε σωστά».

2. Βλέπεις ὅτι τὰ γράφει αὐτὰ σὰν ἀπολογία πρὸς ἐκείνους πὺ ἦταν λυπημένοι μαζί του, πὺ τὸν ἀποστρέφονταν, πὺ τὸν θεωροῦσαν παραβάτη καὶ δὲν ἤθελαν οὔτε τὸ ὄνομά του ν' ἀκούσουν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὸς ζητοῦσε ἀπὸ ἐκείνους πὺ τὸν μισοῦσαν αὐτὰ πὺ ὅλοι οἱ ἄλλοι θὰ τὰ ζητοῦσαν ἀπὸ τοὺς καλύτερους φίλους τους, γι' αὐτὸ ἐδῶ τὸ θέτει αὐτὸ λέγοντας· «ἔχουμε τὴν πεποίθησι ὅτι ἡ συνείδησίς μας δὲν μᾶς ἐλέγχει». Μὴν μοῦ ἀναφέρης, σὲ παρακαλῶ, τίς κατηγορίες· ἡ συνείδησίς μας, λέγει, δὲν μᾶς κατηγορεῖ γιὰ τίποτε, οὔτε αἰσθανόμαστε, ὅτι σᾶς ἐπιβουλευθήκαμε. «Καθόσον ἔχουμε τὴν πεποίθησι», λέγει, «ὅτι ἡ συνείδησίς μας δὲν μᾶς ἐλέγχει γιὰ τίποτε, ἀλλὰ μᾶς διαβεβαιώνει, ὅτι θέλουμε σὲ ὅλα νὰ συμπεριφερώμαστε σωστά». Ἐπομένως, ὄχι μόνο ἀπέναντι στοὺς ἐθνικοὺς, ἀλλὰ καὶ σ' ἐσᾶς. Ποτέ δὲν ἐνεργήσαμε μὲ δόλο, ποτέ μὲ ὑποκρισία· διότι ἦταν φυσικὸ, νὰ τοῦ ἀποδίδουν αὐτὲς τίς κατηγορίες. Καὶ γιὰ τὸ ὅτι κατηγορήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους, ἄκουε τί λέγει ὁ Ἰάκωβος· «πληροφορήθηκα γιὰ σένα, ὅτι διδάσκεις τὴν ἀποστασία ἀπὸ τὸν νόμο»². Δὲν σοῦ τὰ γράφω, λέγει, σὰν ἐχθρὸς, ἢ σὰν ἀντίπαλος, ἀλλὰ σὰν φίλος. Καὶ αὐτὸ τὸ φανερῶνει καὶ μὲ τὰ παρα-

δηλοῖ· «περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν». Τοῦτο σφόδρα φιλοῦντος ἦν αὐτούς, τὸ οὕτως ἀξιοῦν εὐχασθαι. Μὴ ἀπλῶς, φησίν, ἀλλὰ μετὰ πάσης σπουδῆς· «ὥστε με ταχέως ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς». Τοῦτο μηδὲν ἑαυτῷ 5 συνειδότης ἐστί, τὸ σπουδάζειν ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς, καὶ παρακαλεῖν αὐτούς εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκεν πρῶτον παρ' αὐτῶν αἰτήσας τὰς εὐχάς, τότε καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεύχεται πάντα τὰ ἀγαθὰ.

«Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης», φησί. Τοῦτο εἶπε διὰ τὸ στασιάζειν αὐτούς. Εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς ἐστί, μὴ διαστασιάζετε πρὸς ἡμᾶς. «Ὁ ἀναγαγὼν ἐκ τῆς γῆς τὸν Ποιμένα τῶν προβάτων». Περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦτο εἴρηται. «Τὸν μέγαν». Ἄλλη προσθήκη. Ἐνταῦθα πάλιν μέχρι τέλους τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῖς λόγον διαβεβαιοῦται. «Ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν Κύριον ἡμῶν 15 Ἰησοῦν Χριστόν, καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ· εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιῶν ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ». Πάλιν μαρτυρεῖ αὐτοῖς μεγάλη· τὸ γὰρ καταρτιζόμενόν ἐστί τὸ ἀρχὴν ἔχον, εἶτα πληρούμενον. Καὶ ἐπεύχεται αὐτοῖς· ὅπερ ἐστὶ ποθοῦντος. Καὶ ὄρα· ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς ἐν τοῖς προοι- 20 μίοις εὐχεται, ἐνταῦθα δὲ ἐν τῷ τέλει. «Ποιῶν», φησίν, «ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως· καὶ γὰρ διὰ βρεχέων ἐπέστειλα ὑμῖν». Ὅρας ὅτι ὁ μηδενὶ ἐπέστειλε, τοῦτο τούτοις ἐπιστέλλει; 25 «Καὶ γὰρ διὰ βραχέων», φησίν, «ἐπέστειλα»· τουτέστιν, οὐδὲ ἐνοχλῶ ὑμᾶς τῇ μακρολογίᾳ. Οἶμαι αὐτοὺς οὐ πάνυ πρὸς τὸν Τιμόθεον ἔχειν ἀπεχθῶς· ὅθεν καὶ αὐτὸν προεστήσατο. «Γινώσκετε», γάρ φησι, «τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ, ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὀψομαι ὑμᾶς». «Ἀπολελυμένον», φησί· πόθεν; Οἶμαι αὐ- 30 τὸν εἰς δεσμωτήριον ἐμβεβληθῆσθαι· ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, ἀπὸ Ἀθηνῶν ἀπολελυμένον· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐν ταῖς Πράξεσι κεῖται. «Ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ἀγίους.

κάτω· «περισσότερο όμως σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸ κᾶνετε αὐτὸ γιὰ μένα, γιὰ νὰ ἔλθω γρηγορώτερα κοντά σας». Αὐτὸ ἔδειχνε ὅτι ὑπερβολικὰ τοὺς ἀγαποῦσε, τὸ ὅτι τοὺς θεωροῦσε ἄξιους νὰ προσεύχωνται γι' αὐτόν. Ὅχι ἀπλῶς, λέγει, ἀλλὰ νὰ προσεύχεσθε μὲ ζῆλο· «γιὰ νὰ ἐπανέλθω τὸ συντομώτερο κοντά σας». Αὐτὸ δείχνει ἄνθρωπο μὲ ἐσωτερικὴ ἐπίγνωσι τῶν πράξεων του, τὸ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ ἔλθῃ κοντά τους, καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ προσεύχωνται γι' αὐτό. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ζήτησε τίς προσευχῆς τους, κατόπιν τοὺς εὐχεται καὶ ὁ ἴδιος ὄλα τὰ ἀγαθὰ.

«Καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης», λέγει. Αὐτὸ τὸ εἶπε, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι εἶχαν ξεσηκωθῆ ἔναντίον του. Ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς μας εἶναι Θεὸς τῆς εἰρήνης, μὴ δημιουργῆτε φατρίες ἔναντίον μας. «Αὐτὸς ποὺ ἀνέστησε ἀπὸ τῆ γῆ τὸν ποιμένα τῶν προβάτων». Αὐτὸ λέχθηκε γιὰ τὴν ἀνάστασι. «Τὸν μέγαν». Νὰ καὶ ἄλλη προσθήκη. Ἐδῶ πάλι μέχρι τέλους τοὺς διαβεβαιώνει μὲ ἐπιμονὴ τὸν λόγο γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Κυρίου. «Μὲ τὸ αἷμα αἰώνιας διαθήκης, τὸν Κύριό μας τὸν Ἰησοῦ Χριστό, μακάρι νὰ σᾶς τελειοποιήσῃ σὲ κάθε ἔργο ἀγαθό, ὥστε νὰ κάνετε τὸ θέλημά του, καὶ ἄς ἐνεργῆ μέσα σας αὐτὸ ποὺ τοῦ εἶναι εὐάρεστο ἐνώπιόν του». Πάλι τοὺς δίνει μεγάλες διαβεβαιώσεις· διότι τὸ τελειοποιούμενο εἶναι αὐτὸ ποὺ ἄρχισε νὰ γίνεται τέλειο καὶ θὰ ὀλοκληρωθῆ ἢ τελειότης του μετὰ. Καὶ τοὺς τὸ εὐχεται αὐτό, πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι τοὺς ἀγαπᾷ καὶ ποθεῖ νὰ γίνῃ αὐτό. Καὶ πρόσεχε· στίς ἄλλες ἐπιστολὲς δίνει τίς εὐχῆς στὴν ἀρχή, ἐνῶ ἐδῶ στὸ τέλος. «Εὐχομαι νὰ ἐνεργῆ μέσα σας», λέγει, «ἐκεῖνο ποὺ εἶναι εὐάρεστο σ' αὐτόν, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφοί μου, νὰ ἀνεχθῆτε τὸν λόγο τῆς παρακλήσεώς μου· ἐξ' ἄλλου σᾶς ἔγραψα μὲ λίγα λόγια». Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔγραψε σὲ κανέναν, αὐτὸ τὸ γράφει σ' αὐτούς; Διότι λέγει, «σᾶς ἔγραψα μὲ λίγα λόγια»· δηλαδή, οὔτε σᾶς κουράζω μὲ τὴν πολυλογία. Νομίζω ὅτι αὐτοὶ δὲν μισοῦσαν πάρα πολὺ τὸν Τιμόθεο· γι' αὐτὸ καὶ τὸν πρόβαλε ὡς δικαιολογία. «Μάθετε», λέγει, «ὅτι ὁ ἀδελφὸς Τιμόθεος εἶναι ἤδη ἐλεύθερος, καὶ μαζί μ' αὐτόν, ἐὰν ἔλθῃ γρήγορα, θὰ σᾶς δῶ» «Ἔχει ἐλευθερωθῆ», λέγει. Ἀπὸ ποῦ; Νομίζω ὅτι εἶχε φυλακισθῆ· ἢ, ἐὰν ὄχι αὐτό, ἐννοεῖ ὅτι εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα· καθόσον καὶ αὐτὸ ἀναφέρεται στίς πράξεις τῶν Ἀποστόλων. «Ἀσπασθῆτε ὄλους τοὺς προϊσταμένους σας καὶ ὄλους τοὺς

Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν».

Ὁρᾶς πῶς δείκνυσι τὴν ἀρετὴν οὔτε ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ δλον, οὔτε ἐξ ἡμῶν μόνον κατορθουμένην; τῷ γὰρ εἰπεῖν· «καταρτίσαι 5 ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ», καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο δηλοῖ· ὡσεὶ ἔλεγεν· Ἐχετε μὲν ἀρετὴν, δεῖσθε δὲ πληρώσεως. Εἰπὼν δὲ «ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ», ἔδειξεν ὅτι καὶ βίον ὀρθὸν ἔχειν δεῖ καὶ δόγματα. Καλῶς δὲ προσέθηκε τό, «ποιῶν ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ». «Ἐνώπιον αὐτοῦ», φησὶν· αὕτη γὰρ ἡ μεγίστη ἀρετὴ, 10 ποιεῖν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ εὐάρεστον· καθὰ καὶ ὁ Προφήτης λέγει· «καὶ κατὰ τὴν καθαριότητα τῶν χειρῶν μου ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ». Τοσαῦτα δὲ γράψας, ὀλίγα αὐτὰ ἔφησεν εἶναι, σύγκρισιν ποιῶν πρὸς ἃ ἐμελλε λέγειν· καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, «καθὼς ἔγραψα ὑμῖν ἐν ὀλίγῳ· πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες 15 νοῆσαι τὴν σῶν σὺνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ».

Καὶ δρα αὐτοῦ τὴν σοφίαν· οὐ λέγει, «παρακαλῶ ὑμᾶς ἀνέχεσθε» 'τοῦ λόγου τῆς παραινέσεως', ἀλλά, «τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως»· τουτέστι, τῆς παραμυθίας, τῆς προτροπῆς. Οὐκ ἔχει τις, φησί, πρὸς τὸ μῆκος ἀπαγορεῦσαι τῶν λεχθέντων. Τί οὖν; καὶ τοῦ- 20 το ἦν ὃ ἐποίει αὐτοὺς ἀποστρέφειν; Οὐδαμῶς· ἀλλ' οὐ βούλεται αὐτοῖς ἐνδείξασθαι, καὶ εἰπεῖν ὅτι ὀλιγοψυχεῖτε· τῶν γὰρ τοιούτων ἴδιον τὸ μὴ ἀνέχεσθαι λόγου μακροῦ. «Γινῶσκετε τὸν ἀδελφον Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ, ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς». Τοῦτο ἱκανὸν αὐτοὺς πεῖσαι καθυφεῖναι, εἰ ἔτοιμός ἐστιν ἐλθεῖν 25 μετὰ τοῦ μαθητοῦ. «Ἀσπάσασθε τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν καὶ πάντας τοὺς ἀγίους». Ὅρα πῶς αὐτοὺς ἐτίμησεν, εἶγε ἐκείνοις ἐπέστειλεν ἀντ' ἐκείνων. «Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἐκ τῆς Ἰταλίας». Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν». Ὅπερ ἦν κοινὸν ἀπάντων, τοῦτο ὕστερον εἶπεν. Ἡ χάρις δὲ πῶς γίνεται μεθ' ἡμῶν; Ἄν μὴ ὑβρί-

3. Ψαλμ. 17,21.

4. Ἐφ. 3,3-4.

πιστούς. Σᾶς ἀσπάζονται οἱ ἀδελφοί, πού κατάγονται ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ᾧς εἶναι με ὄλους σας. Ἀμήν».

Βλέπεις πῶς δείχνει ὅτι ἡ πραγμάτωσις τῆς ἀρετῆς δὲν εἶναι ὑπόθεσις οὔτε τοῦ Θεοῦ μόνο, οὔτε μόνο δική μας; Διότι με τὸ νὰ πῆ, «νὰ σᾶς τελειοποιήση σὲ κάθε ἀγαθὸ ἔργο», καὶ τὰ παρακάτω αὐτὸ δηλώνουν· σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε. Ἔχετε βέβαια ἀρετή, χρειάζεται ὁμως νὰ τὴν τελειοποιήσετε. Καὶ μ' αὐτὸ πού εἶπε, «νὰ σᾶς τελειοποιήση σὲ κάθε ἔργο καὶ λόγο ἀγαθό», ἔδειξε ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν καὶ ἐνάρετη ζωὴ καὶ πίστι ὀρθή. Καὶ σωστὰ πρόσθεσε τὸ «μακάρι νὰ ἐνεργήση μέσα σας ὁ Θεὸς αὐτὸ πού εἶναι εὐχάριστο ἐνώπιόν του». «Ἐνώπιόν του», λέγει· διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μεγίστη ἀρετή, τὸ νὰ κάνη κανεὶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ πού τοῦ εἶναι εὐχάριστο· καθὼς καὶ ὁ προφήτης λέγει· «καὶ σύμφωνα με τὴν καθαρότητα τῶν χειρῶν μου ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του θὰ με ἀνταμείψῃ»³. Καὶ ἐνῶ ἔγραψε τόσα πολλά, εἶπε ὅτι εἶναι λίγα αὐτά, συγκρίνοντάς τα πρὸς ἐκεῖνα πού θὰ ἠθελε νὰ πῆ· ὅπως καὶ ἄλλοῦ λέγει, «ὅπως σᾶς ἔγραψα σύντομα καὶ προηγουμένως· καὶ σύμφωνα με ὅσα σᾶς ἔγραψα μπορεῖτε διαβάζοντάς τὰ ν' ἀντιληφθῆτε τὴν τέλεια γνῶσι, πού ἔχω γιὰ τὴν ἀλήθεια πού μοῦ ἀποκαλύφθηκε διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ»⁴.

Καὶ πρόσεχε τὴ σοφία του· δὲν λέγει, 'σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀνέχεσθε τὸν λόγο τῆς παραινέσεως', ἀλλὰ τὸν λόγο τῆς παρακλήσεως· δηλαδή, τῆς παρηγοριᾶς, τῆς προτροπῆς. Διότι δὲν εἶναι δυνατό, λέγει, κανεὶς ν' ἀποκάμη ἀπὸ τὸ μῆκος τῶν λέχθέντων. Τί λοιπόν; Καὶ αὐτὸ ἦταν ἐκεῖνο πού τοὺς ἔκανε νὰ τὸν ἀποστρέφονται; Καθόλου· ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ τοὺς δείξῃ καὶ νὰ τοὺς πῆ, 'εἴσθε ὀλιγόψυχοι'· διότι γνώρισμα αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ νὰ μὴν δέχονται τὰ πολλά λόγια. «Μάθετε γιὰ τὸν ἀδελφὸ Τιμόθεο ὅτι ἔχει ἐλευθερωθῆ. Θὰ σᾶς δῶ μαζί μ' αὐτόν, ἐὰν ἔλθῃ γρήγορα νὰ με συναντήσῃ». Αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ τοὺς κάνη πιὸ ὑπομονητικούς, ἐφόσον εἶναι ἔτοιμος νὰ ἔλθῃ με τὸν μαθητὴ. «Ἀσπασθῆτε τοὺς προΐσταμένους σας, καὶ ὄλους τοὺς πιστούς». Κοίταξε πῶς τοὺς τίμησε, ἀφοῦ ἔγραψε σ' αὐτοὺς καὶ ὄχι στοὺς προΐσταμένους τους. «Σᾶς ἀσπάζονται οἱ ἀδελφοί πού κατάγονται ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ᾧς εἶναι με ὄλους σας. Ἀμήν». Αὐτὸ πού ἦταν κοινὸ καλὸ γιὰ ὄλους, τὸ εἶπε τελευταῖα. Ἡ χάρις ὁμως πῶς θὰ εἶ-

σωμεν εἰς τὴν εὐεργεσίαν, ἂν μὴ ράθυμοι γενώμεθα περὶ τὴν δωρεᾶν.

Καὶ τί ἐστὶν ἡ χάρις, φησὶν; Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ κά-
 θαρσις· αὕτη γὰρ μεθ' ἡμῶν ἐστὶ. Τίς γάρ, φησὶν, ὑβρικῶς δύναται
 5 φυλάξαι τὴν χάριν καὶ οὐκ ἀπόλλυσιν αὐτήν; Οἷόν ἐχαρίσατό σοι
 τὰ ἁμαρτήματα· πῶς οὖν ἐστὶ μετὰ σοῦ ἡ χάρις, τουτέστιν, ἡ εὐ-
 δοκίμησις, ἢ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, ἂν μὴ διὰ τῶν ἀγαθῶν
 πράξεων αὐτὴν ἐπισπάσῃ; Τοῦτο γὰρ πάντων αἰτιον ἀγαθῶν, τὸ
 παραμένειν ἡμῖν δεῖ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος· αὕτη γὰρ πρὸς
 10 ἅπαντα ἡμᾶς ὁδηγεῖ, ὥσπερ οὖν ὅταν ἀποπτῆ ἡμῶν, ἀπόλλυσιν
 ἡμᾶς καὶ ἐρήμους ποιεῖ.

3. Μὴ δὴ αὐτὴν ἀποκρουσώμεθα· ἐν ἡμῖν γάρ ἐστὶ καὶ μένειν
 αὐτήν, καὶ ἀπελθεῖν. Τὸ μὲν γάρ, ὅταν τὰ οὐράνια λογιζώμεθα, γί-
 νεται· τὸ δέ, ὅταν τὰ βιωτικά. «Ὁ ὁ κόσμος», φησὶν, «οὐ δύναται
 15 λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐδὲ γινώσκει αὐτό». «Κόσμον» τὸν
 πονηρὸν καὶ αἰσchrὸν βίον καλεῖ. Ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἐστὶ κοσμικῆς ψυ-
 χῆς τὸ ἔχειν αὐτό; Πολλῆς τοίνυν ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς, ὥστε αὐτὸ
 κατασχεθῆναι παρ' ἡμῶν, ὥστε πάντα τὰ ἡμέτερα οἰκονομεῖν, καὶ
 ἐν ἀσφαλείᾳ ποιεῖν καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλῇ. Ὡσπερ γὰρ τὴν ἐξ οὐ-
 20 ρίων πλέουσας ναῦν οὐκ ἐστὶν οὔτε ἐμποδισθῆναι, οὔτε βαπτισθῆ-
 ναι, ἕως ἂν ἀπολαύῃ δεξιοῦ τοῦ πνεύματος καὶ διηνεκοῦς, ἀλλὰ καὶ
 πολλὴν μετὰ τὴν κάθοδον ἐπιδόσεως δόξαν παρέχεται τοῖς τε ναύ-
 ταις, τοῖς τε ἐπιβάταις, τοὺς μὲν διαναπαύουσα καὶ οὐκ ἐῷσα ταῖς
 κώπαις προσταλαιπωρεῖν, τοὺς δὲ παντὸς ἀπαλλάττουσα δέους,
 25 καὶ θέαμα ἡδιστον τὸν αὐτῆς παρεχομένη δρόμον· οὕτω καὶ ψυχὴ
 τῷ θεῷ ὠχυρωμένη Πνεύματι, πάντως μὲν ἐστὶν ἀνωτέρα τῶν
 τρικυμιῶν τῶν βιωτικῶν, τὴν δὲ ἐπὶ τὸν οὐρανὸν φέρουσαν ὁδὸν
 σφοδρότερον ἐκείνης τέμνει τῆς νεῶς, ἅτε οὐχ ὑπ' ἀνέμου παρα-
 πεμπομένη, ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Παρακλήτου πεπληρωμένα ἔχουσα
 30 τὰ ἰστία πάντα καὶ καθαρὰ, καὶ πᾶν χαῦνον καὶ διαλελυμένον ἐκ-
 βάλλει ἐκ τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας.

Ὡσπερ γὰρ εἰς χαῦνον ἰστίον ἐμπίπτων ὁ ἀνεμος, οὐκ ἂν

ναι μαζί μας; Ἐάν δὲν ὑβρίζουμε ὅταν μᾶς εὐεργετοῦν, ἂν δὲν εἴμαστε ἀδιάφοροι ἀπέναντι στὴ δωρεά.

Καὶ τί εἶναι, λέγει, ἡ χάρις; Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ κάθαρσις· διότι αὐτὴ εἶναι μαζί μας. Ποιός εἶναι αὐτός, λέγει, πού ἐνῶ τὴν πρόσβαλε, μπορεῖ νὰ τὴν διατηρήσῃ καὶ νὰ μὴν τὴν χάσῃ; Ὅπως, σοῦ χάρισε τὶς ἁμαρτίες ὁ Θεός· πῶς θὰ εἶναι μαζί σου ἡ χάρις, δηλαδή, ἡ εὐδοκίμησις στὴν ἀρετὴ, ἡ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, ἐάν δὲν τὴν ἐπισύρῃς μὲ τὶς καλές σου πράξεις; Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὸ νὰ εἶναι διαρκῶς μαζί μας ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος· καθόσον αὐτὴ μᾶς καθοδηγεῖ σὲ ὅλα, ὅπως καὶ μᾶς καταστρέφει καὶ μᾶς ἀπογυμνώνει ἢ ἀπομάκρυνσίς της ἀπὸ ἐμᾶς.

3. Ἐὰς μὴν ἀπομακρύνουμε λοιπὸν τὴ χάρι· διότι ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται τὸ νὰ παραμείνῃ ἢ ν' ἀπομακρυνθῇ. Τὸ πρῶτο γίνεται ὅταν σκεπτόμαστε τὰ οὐράνια, τὸ δεύτερο, ὅταν προσηλωνώμαστε στὰ ἐπίγεια. «Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα», λέγει, «ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ τὸ λάβῃ, διότι δὲν τὸ βλέπει μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια καὶ δὲν τὸ διακρίνει»⁵. «Κόσμος» ὀνομάζει τὸν πονηρὸ καὶ αἰσchrὸ βίον. Βλέπεις, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ ἡ κοσμικὴ ψυχὴ νὰ ἔχῃ τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος; Χρειάζεται λοιπὸν νὰ καταβάλουμε μεγάλη προσπάθεια, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τὸ διατηρήσουμε, γιὰ νὰ μᾶς κατευθύνῃ σὲ ὅλα, νὰ εἴμαστε ἀσφαλεῖς καὶ νὰ ἔχουμε πολλὴ ἐσωτερικὴ εἰρήνη. Διότι, ὅπως τὸ πλοῖο πού κατευθύνεται ἀπὸ εὐνοϊκοὺς ἀνέμους, δὲν εἶναι δυνατό, οὔτε νὰ συναντήσῃ κάποιο ἐμπόδιο, οὔτε νὰ καταβυθισθῇ, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνεμος εἶναι εὐνοϊκὸς καὶ ἀδιάκοπος, ἀλλὰ καὶ πολλὴ δόξα μετὰ τὴν ἐπιστροφή προσφέρει καὶ στοὺς ναῦτες καὶ στοὺς ἐπιβάτες, στοὺς ναῦτες προσφέρει τὴν ἀνάπαυσι, ἀπαλλάσσοντάς τους ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία τῆς κωπηλασίας, ἐνῶ τοὺς ἐπιβάτες τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε φόβο καὶ τοὺς προσφέρει σ' ὅλο τὸ ταξίδι πάρα πολὺ εὐχάριστο θέαμα· ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ πού εἶναι ὀχυρωμένη μὲ τὸ θεῖο Πνεῦμα, ὅπωςδὴποτε ξεπερνᾷ τὶς τρικυμίες τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸ πού ὀδηγεῖ στὸν οὐρανὸ τὴν διασχίζει πιὸ ἄνετα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πλοῖο, ἐφ' ὅσον δὲν προπέμπεται ἀπὸ τὸν ἄνεμο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Παράκλητο, ἔχοντας φουσκωμένα καὶ καθαρὰ ὅλα τὰ πανιά, καὶ κάθε τι χαλαρωμένο καὶ διαλυμένο ὁ Παράκλητος τὸ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ σκέψι μας.

Πράγματι, ὅπως ὁ ἄνεμος δὲν θὰ ἐνεργοῦσε ἐάν ἔπνεε σὲ χα-

ἐνεργήσειεν· οὕτως οὐδὲ τὸ Πνεῦμα εἰς χαύνην ψυχὴν παραμένειν ἀνέχεται, ἀλλὰ δεῖ πολλῆς τῆς τάσεως, τῆς σφοδρότητος. Ὡστε πεπυρωμένην ἡμῖν εἶναι χρὴ τὴν διάνοιαν καὶ πανταχοῦ τετάσθαι ἡμῶν τὰ ἔργα καὶ τετονῶσθαι· οἷόν, ὅταν εὐχώμεθα, μετὰ πολλῆς
5 τοῦτο τῆς στάσεως δεῖ ποιεῖν, ἀποτείνοντας πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν ψυχὴν, οὐ σχοινίοις, ἀλλὰ προθυμίᾳ σφοδρᾷ. Ὅταν ἐλεῶμεν πάλιν, τάσεως ἡμῖν δεῖ, μήποτε φροντὶς οἰκίας καὶ προστασία παιδῶν καὶ γυναικὸς ἐπιμέλεια καὶ δέος πενίας ἐπεισελθόν, χαυνῶσῃ τὸ ἱστίον. Ἄν γὰρ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι τείνωμεν αὐτὸ πάντοθεν,
10 καλῶς δέχεται τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν· ἐκείνων δὲ τῶν ἐπικήρων καὶ ταλαιπῶρων οὐδὲν εἰς αὐτὴν ἐμπεσεῖται, ἀλλὰ κἂν ἐμπέση, αὐτὴν μὲν οὐδὲν ἔβλαψεν, ἀπεκρούσθη δὲ ταχέως τῷ στεγανῷ καὶ ἐξέπεσεν ἀποτιναχθέν.

Διὰ τοῦτο τοίνυν πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς τάσεως· καὶ γὰρ καὶ
15 ἡμεῖς θάλατταν πλέομεν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, πολλῶν μὲν θηρίων γέμουσαν, πολλῶν δὲ σκοπέλων, πολλοὺς δὲ ἡμῖν χειμῶνας τίκτουσαν, καὶ ἐξ αἰθρίας μέσης χαλεπωτάτην ζάλην ἐπεγείρουσαν. Δεῖ τοίνυν, εἴγε βουλοίμεθα μετὰ εὐμαρείας πλεῖν καὶ ἀκινδύνως, τείνειν τὰ ἱστία, τουτέστι, τὴν προαίρεσιν τὴν ἡμετέραν· ἀρκεῖ γὰρ
20 ἡμῖν τοῦτο· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἄβραάμ, ἐπειδὴ τὸν πόθον ἔτεινε πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὴν προαίρεσιν παρέστησεν ἀπηρτισμένην, τίνος ἑτέρου ἐδεῆθη; οὐδενός, «ἀλλ' ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην». Ἡ δὲ πίστις προαιρέσεως γνησίας ἐστίν. Ἀνήνεγκε τὸν υἱόν, καὶ μὴ σφάξας, τὴν τοῦ σφάξαντος ἀμοιβὴν ἐδέξατο, καὶ
25 τοῦ ἔργου μὴ γενομένου ὁ μισθὸς ἐδίδοτο.

Ἔστω τοίνυν ἡμῖν καθαρὰ καὶ καινὰ τὰ ἱστία, μὴ πεπαλαιωμένα· «πᾶν γὰρ τὸ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ»· μὴ ἐκτετρημένα, ὥστε στέγειν τοῦ Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν· «ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος», φησὶν, «οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος».
30 Ὡσπερ γὰρ τὰ τῶν ἀραχνῶν ὑφάσματα Πνεύματος ρύμην οὐκ ἂν δέξαιτο· οὕτως οὐδὲ ψυχὴ βιωτικὴ, οὐδὲ ἄνθρωπος ψυχικὸς Πνεύματος χάριν δέξασθαι δυνήσεται ποτε. Ἐκείνων γὰρ οὐδὲν διεστή-

6. Γεν. 15,6.

7. Ἐβρ. 8,13.

λαρωμένο πανί, έτσι ούτε τὸ Πνεῦμα ἀνέχεται νὰ παραμένη σὲ ἀναιδῆ ψυχῇ, ἀλλὰ θέλει ψυχῇ διεγειρμένη, γεμάτη δραστηριότητα. Ἐπομένως, ἡ σκέψις μας πρέπει νὰ πυρπολῆται, καὶ τὰ ἔργα μας παντοῦ νὰ μᾶς διεγείρουν καὶ νὰ μᾶς ἐνισχύουν· παραδείγματος χάριν, ὅταν προσευχώμαστε νὰ τὸ κάνουμε μὲ πολλὴ δύναμι, ὑψώνοντας πρὸς τὸν οὐρανὸ τὴν ψυχῇ, ὄχι μὲ σχοινιά, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προθυμία. Ὅταν ἐλεοῦμε πάλι χρειαζόμαστε δύναμι, μήπως ἡ φροντίδα τοῦ σπιτιοῦ, καὶ ἡ προστασία τῶν παιδιῶν, καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς συζύγου, καὶ ὁ φόβος τῆς φτώχειας εἰσχωρήσουν καὶ χαλαρώσουν τὸ πανί. Διότι, ὅταν ἀπὸ παντοῦ τὸ τεντώνουμε καλὰ, μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν ἀγαθῶν τοῦ μέλλοντος, δέχεται τὴν ἐπενέργεια τοῦ Πνεύματος καλὰ· τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ἐφήμερα καὶ δυσάρεστα δὲν θὰ εἰσέλθῃ σ' αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἂν εἰσέλθῃ, τὴν ψυχῇ δὲν τὴν ἐβλάψῃ, ἀλλὰ καὶ ἀποκρούσθηκε γρήγορα χάρις στὴ γερὴ ἀσφάλειά της καὶ ἀποκρουόμενο ἔτσι ἀπομακρύνθηκε.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν χρειαζόμαστε μεγάλη ἐπαγρύπνησι· ἐπειδὴ κι' ἐμεῖς πλέουμε σὲ μεγάλη κι' εὐρύχωρη θάλασσα, πού εἶναι γεμάτη μὲ πολλὰ θηρία καὶ πολλοὺς σκοπέλους καὶ μᾶς προξενεῖ πολλές τρικυμίες, ξεσηκώνοντας σὲ αἶθριο καιρὸ ἰσχυρότατη ζάλη. Πρέπει λοιπὸν, ἂν θέλουμε νὰ πλέουμε μὲ ἄνεσι καὶ χωρὶς κινδύνους, νὰ τεντώνουμε τὰ πανιά μας, δηλαδὴ τὴ διάθεσί μας· καὶ αὐτὸ μᾶς ἀρκεῖ· διότι καὶ ὁ Ἀβραάμ, ὅταν ἔτεινε τὸν πόθο πρὸς τὸν Θεὸ καὶ παρουσίασε ὀλοκληρωμένη διάθεσι, τίνος ἄλλου εἶχε ἀνάγκη; Κανενός, «ἀλλὰ πίστεψε στὸν Θεὸ καὶ ἡ πίστις του θεωρήθηκε σὰν μεγάλη ἀρετὴ»⁶. Ἡ πίστις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς γνήσιας διαθέσεως. Πρόσφερε τὸν υἱὸ του, καὶ ἐνῶ δὲν τὸν ἔσφαξε, ἀμείφθηκε σὰν νὰ τὸν ἔσφαξε, καὶ ἐνῶ τὸ ἔργο δὲν ἐγίνε, ὁ μισθὸς δόθηκε.

Ἄς εἶναι λοιπὸν καθαρὰ καὶ καινούργια τὰ πανιά μας καὶ ὄχι ἄχρηστα· «διότι κάθε τι πὸ παλιώνει καὶ γηράσκει πλησιάζει στὸν ἀφανισμό»⁷· ἂς μὴν εἶναι κατατρυπημένα, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος· διότι λέγει, «ὁ φυσικὸς καὶ μὴ ἀναγεννημένος ἄνθρωπος, δὲν δέχεται ἐκεῖνα πὸ διδάσκει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ». Πράγματι, ὅπως οἱ ἰστοὶ τῶν ἀραχνῶν δὲν ἀντέχουν τὴν ὄρμη τοῦ ἀνέμου, ἔτσι οὔτε ἡ κοσμικὴ ψυχῇ, οὔτε ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος θὰ μπορέσῃ ποτέ νὰ δεχθῇ τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος. Διότι σὲ τίποτε δὲν διαφέρουν οἱ δικοὶ μας λογισμοὶ ἀπὸ τοὺς ἰστούς, φαινο-

κασιν ἡμῶν οἱ λογισμοί, ὄψει μὲν μόνον ἀκολουθίαν σώζοντες, δυνάμεως δὲ ἀπεστερημένοι πάσης. Ἄλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, ἐὰν νήφωμεν· ἀλλὰ ὅπερ ἂν ἐμπέση, πάντα στέγει καὶ πάντων ἐστὶν ἀνώτερος, πάσης ἱλιγγος ἰσχυρότερος.

5 Ἔστω γάρ τις πνευματικὸς ἀνὴρ καὶ μυρία αὐτῷ συμπιπτότω δεινά· ἀλλ' οὐδενὶ τούτων ἀλίσκεται. Καὶ τί λέγω; ἐπαγέσθω πενία, νόσος, ὕβρεις, λοιδορίαί, σκώμματα, πληγαί, πᾶν εἶδος κολάσεως, πᾶν εἶδος χλευασίας καὶ ὄνειδισμῶν καὶ ὕβρεων· ἀλλ' ὡσπερ ἐκτὸς ὧν τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀπηλλα-
10 γμένος παθῶν, οὕτως ἀπάντων καταγελάσεται. Καὶ ὅτι οὐ κόμπος τὰ ρήματα, πολλοὺς μὲν οἶμαι εἶναι καὶ νῦν· οἶον, τῶν τὰς ἐρημίας κατειληφόντων. Ἄλλ' οὐδὲν θαυμαστόν, φησὶν. Ἐγὼ δὲ λέγω, καὶ τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνυπονοήτους ἀνδρας εἶναι τοιούτους. Εἰ δὲ βούλει, καὶ τῶν πάλαι τινὰς ἐπιδειῖξαι δυνήσομαι. Καὶ ἵνα μάθης,
15 ἐννόει μοι τὸν Παῦλον· τί μὲν οὐκ ἔπαθε δεινόν, τί δὲ οὐχ ὑπέστη; ἀλλὰ πάντα ἔφερε γενναίως. Τοῦτον δὴ μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς· οὕτω γὰρ δυνησώμεθα καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εὐαρεστῆσαι καὶ πρὸς τοὺς λιμένας καταχθῆναι τοὺς εὐδαιμονοῦς μετὰ πολλῆς τῆς ἐμπορίας.

20 Τείνωμεν τοίνυν τὴν διάνοιαν ἡμῶν πρὸς τὸν οὐρανόν, τῷ πόθῳ κατασχεθῶμεν ἐκείνῳ, τῷ πυρὶ περιβάλωμεν ἑαυτοὺς τῷ πνευματικῷ, τῇ φλογὶ διαζώσωμεν ἑαυτοὺς. Οὐδεὶς φλόγα ἐπιφερόμενος δέδοικε τοὺς ἀπαντῶντας· κἂν θηρίον ἦ, κἂν ἄνθρωπος, κἂν μυρία παγίδες, ἕως πεπυρωμένος ἦ, πάντα ὑπεξίσταται, πάν-
25 τα παραχωρεῖ. Ἀνύποιστος ἢ φλόξ, ἀφόρητος ἢ πυρά, πάντα καταναλίσκει. Τοῦτο τὸ πῦρ περιβάλωμεν ἑαυτοὺς, καὶ δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μενικὰ μόνο δείχνουν τὴ συνοχή τους, ἐνῶ στεροῦνται κάθε δύναμι. Ὅμως δὲν εἶναι τὰ δικὰ μας τέτοια, ἐὰν προσέχουμε, ἀλλά, ὅ,τι κι' ἂν συμβῆ, ὅλα τὰ ὑπομένει ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος κι' ὅλα τὰ ξεπερνᾷ καὶ ἀποδεικνύεται ἰσχυρότερος ἀπὸ κάθε τρικυμία.

Ἄν κάποιος δηλαδή εἶναι πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ πέσουν ἐπάνω του ἀναρίθμητα κακὰ, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ τὸν αἰχμαλωτίση. Καὶ τί λέγω; Ἄς ἔλθῃ ἡ φτώχεια, ἡ ἀσθένεια, οἱ ὕβρεις, οἱ λοιδορίες, οἱ ἐμπαιγμοί, οἱ πληγές, κάθε εἶδος κολάσεως, κάθε εἶδος ἐμπαιγμοῦ καὶ ὄνειδισμῶν καὶ ὕβρεων· αὐτὸς ὅμως, σὰν νὰ εἶναι ἔξω ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ σωματικὰ πάθη, ἔτσι ὅλα θὰ τὰ περιγελάσῃ. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ τὰ λόγια μου, γνωρίζω ὅτι καὶ τώρα ὑπάρχουν πολλοί, ὅπως ἐκεῖνοι, ποὺ ζοῦν στὶς ἐρήμους. Ὅμως, λέγει, δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστο αὐτό. Ἀλλὰ σὰς λέγω, ὅτι καὶ στὶς πόλεις ὑπάρχουν τέτοιοι ἄνθρωποι, τοὺς ὁποίους δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποπτευθῆ. Ἐὰν ὅμως θέλῃς θὰ σοῦ δείξω μερικοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐζήσαν παλαιότερα. Καὶ γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃς, σοῦ ἀναφέρω τὸν Παῦλον. Ποιὸ κακὸ δὲν ἔπαθε καὶ τί δὲν ὑπέφερε; Ὅμως, ὅλα τὰ ὑπέμεινε μὲ γενναιότητα. Ἄς τὸν μιμηθοῦμε λοιπὸν κι' ἐμεῖς· διότι ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ εὐαρεστήσουμε τὸν Θεό, καὶ νὰ προσορμισθοῦμε σὲ γαλήνια λιμάνια μὲ πολλοὺς θησαυροὺς.

Ἄς ὑψώσουμε λοιπὸν τὴ διάνοιά μας πρὸς τὸν οὐρανό, αὐτὸν τὸν πόθο μόνο ὃς ἔχουμε, ὃς περιβάλουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὸ πνευματικὸ πῦρ, καὶ ὃς διασώσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Κανεὶς δὲν φοβᾷται ἐκείνους ποὺ συναντᾷ, ὅταν ὀρμᾷ ἐναντίον τους μ' αὐτὴ τὴ φλόγα. Κι' ἂν εἶναι θηρίο, ἢ ἄνθρωπος, ἢ μύριες παγίδες, ὅσο εἶναι ὀπλισμένος μ' αὐτὴ τὴ φλόγα, ὅλα ὑποχωροῦν, ὅλα ἀπομακρύνονται. Εἶναι ἀφόρητη ἡ φλόγα, ἀνυπόφορη ἡ πυρά, ὅλα τὰ κατατρώει. Μ' αὐτὴ τὴ φλόγα ὃς περιβάλουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ὃς δοξάσουμε τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο, στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ Α' - Ζ'

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΚΑΛΑΝΔΑΣ ΤΗΣ ΕΞΗΣ ΕΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΙ ΛΕΧΘΕΙΣ

Κατὰ μεθύοντων, καὶ περὶ τῶν εἰς καπηλεῖα εἰσιόντων καὶ εἰς τὴν πόλιν χορείας τελούντων, καὶ ὅτι τὸν διδάσκαλον οὐ χρὴ ἀπογινώσκειν τῶν μαθητῶν, κἂν πρὸς τὸ παρὸν μὴ πείθωνται, καὶ εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον.

α'. Τὴν χθὲς ἡμέραν, ἑορτὴν οὖσαν σατανικὴν, ἐποιήσατε ὑμεῖς ἑορτὴν πνευματικὴν, μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας τοὺς παρ' ἡμῶν δεξάμενοι λόγους, καὶ τὸ πλεόν ἐνταῦθα τῆς ἡμέρας διατρίψαντες, καὶ μέθην μεθυσθέντες σωφροσύνης γέμουσαν, καὶ μετὰ τοῦ Παύ-
5 λου χορεύσαντες. Διπλοῦν τοίνυν οὕτω τὸ κέρδος ὑμῖν γέγονεν, ὅτι καὶ τῆς ἀτάκτου τῶν μεθύοντων ἀπηλλάγητε χορείας, καὶ σκιρτήματα ἐσκιρτήσατε πνευματικά, πολλὴν εὐταξίαν ἔχοντα· καὶ μετέσχετε κρατῆρος, οὐκ ἄκρατον ἐκχέοντος, ἀλλὰ διδασκαλίας πεπληρωμένου πνευματικῆς· καὶ αὐλὸς ἐγένεσθε καὶ καθάρα τῷ Πνεύμα-
10 τι τῷ ἁγίῳ· καὶ τῶν ἄλλων τῷ διαβόλῳ χορευόντων, ὑμεῖς ὄργανα καὶ σκεῦη πνευματικὰ κατασκευάσαντες ἑαυτοῦς, διὰ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς, ἐδώκατε τῷ Πνεύματι κροῦσαι τὰς ὑμετέρας ψυχάς, καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν ἐμπνεῦσαι ταῖς ὑμετέραις καρδίαις· ὅθεν καὶ παναρμόνιον ἠχήσατε μέλος, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς
15 ἄνω δυνάμεις εὐφραῖνον.

Φέρε οὖν καὶ σήμερον κατὰ μέθης ὀπλίσωμεν τὴν γλῶσσαν, καὶ τὸν ὕγρον καὶ διαρρέοντα καταβάλωμεν βίον· κατηγορήσωμεν, τῶν ἐν αὐτῇ διημερευόντων, οὐχ ἵνα αὐτοὺς καταισχύνωμεν, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς αἰσχύνης ἀπαλλάξωμεν· οὐχ ἵνα αὐτοὺς ὄνειδίσωμεν,
20 ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς διορθώσωμεθα· οὐχ ἵνα αὐτοὺς ἐκπομπεύσωμεν,

ΣΤΟΝ ΦΤΩΧΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΛΕΧΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΤΩΝ ΚΑΛΑΝΔΩΝ

Ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μεθοῦν καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ μπαίνουν στὶς ταβέρνες καὶ κάμνουν χοροὺς στὴν πόλι, καὶ ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει ν' ἀπογοητεύεται γιὰ τοὺς μαθητές του, κι' ὅταν πρὸς τὸ παρὸν δὲν ὑπακοῦν, καὶ στὸν φτωχὸ Λάζαρο καὶ στὸν πλούσιον.

1. Τῇ χθεσινῇ ἡμέρᾳ, ποὺ ἦταν γιορτὴ σατανικῇ, τὴν κάνατε ἐσεῖς γιορτὴ πνευματικῇ, διότι δεχθήκατε μὲ πολλὴ διάθεσι τὰ λόγια μου, καὶ περάσατε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἡμέρας ἐδῶ, μεθώντας μὲ μέθη γεμάτη σύνεσι καὶ χορευόντας μαζί μὲ τὸν Παῦλο. Ἔτσι λοιπὸν εἶχατε διπλὸ κέρδος· καὶ ἀπαλλαχθήκατε ἀπὸ τὴν ἀτακτὴ παρέα τῶν μεθύσων καὶ σκιρτήσατε μὲ πνευματικὰ σκιρτήματα, τὰ ὁποῖα εἶχαν πολλὴ σεμνότηα. Πήρατε μέρος σὲ κρατήρα, ποὺ δὲν κερνοῦσε σκέτο κρασί, ἀλλ' ἦταν γεμάτος ἀπὸ πνευματικὴ διδασκαλία, καὶ γίνετε αὐλὸς καὶ κιθάρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἐνῶ οἱ ἄλλοι χόρευαν γιὰ τὸν διάβολο, ἐσεῖς, ἀφοῦ κάνατε τοὺς ἑαυτοὺς σας ὄργανα καὶ σκεῦη πνευματικὰ, μὲ τὴν ἐδῶ παραμονὴ σας, δώσατε τὴ δυνατότητα στὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ κρούσῃ τὶς ψυχές σας καὶ νὰ ἐμφυσήσῃ στὶς καρδιές σας τὴ χάρι του· γι' αὐτὸ καὶ κάνατε νὰ ἠχήσῃ ἀρμονικώτατη μελωδία, ποὺ εὐφραίνει ὄχι μόνο τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις.

Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἄς ὀπλίσουμε καὶ σήμερα τὴ γλῶσσα ἐναντίον τῆς μέθης καὶ ἄς καταβάλουμε τὴν ἄσωτη καὶ φιληδονὴ ζωὴ· ἄς κατηγορήσουμε αὐτοὺς ποὺ περνοῦν τὴν ἡμέρα τους στὴ μέθη, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς ντροπιάσουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὴ ντροπὴ· ὄχι γιὰ νὰ τοὺς ὄνειδίσουμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς διορθώ-

ἀλλ' ἵνα πομπῆς ἀσχήμονος ἀπαγάγωμεν, καὶ τῶν τοῦ διαβόλου
 χειρῶν ἐξαρπάσωμεν· ὁ γὰρ ἐν μέθῃ διημερεύων καὶ τρυφῇ καὶ
 ἀδηφαγία, ὑπ' αὐτὴν τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα γεγένηται. Καὶ γέ-
 νοιτο μὲν τι πλεον γενέσθαι ἐκ τῶν ἡμετέρων ρημάτων· ἂν δ' ἄρα
 5 τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένωσι καὶ μετὰ τὴν παραίνεσιν, οὐδὲ οὕτως ἡμεῖς
 ἀποστησόμεθα τῆς πρὸς αὐτοὺς συμβουλῆς· καὶ γὰρ αἱ κρῆναι, κἂν
 μηδεὶς ὑδρεύηται, ρέουσι, καὶ αἱ πηγαί, κἂν μηδεὶς ἀρύηται, ἀνα-
 βλύζουσι, καὶ οἱ ποταμοί, κἂν μηδεὶς πίνη, τρέχουσι. Δεῖ τοίνυν καὶ
 τὸν λέγοντα, κἂν μηδεὶς προσέχη, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληροῦν.

10 Καὶ γὰρ νόμος ἡμῖν τοῖς τὴν τοῦ λόγου διακονίαν ἐγκεχειρι-
 σμένοις παρὰ τοῦ φιλανθρώπου κεῖται Θεοῦ, μηδέποτε τὰ παρ'
 ἑαυτῶν ἐλλιμπάνειν, μηδὲ σιγαῖν, κἂν ἀκούη τις, κἂν παρατρέχη. Ὁ
 γοῦν Ἰερεμίας, ἐπειδὴ πολλὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειλῶν καὶ τὰ μέλ-
 λοντα προαναφωνῶν δεινά, παρὰ τῶν ἀκουόντων ἐκωμωδεῖτο,
 15 καὶ δι' ὄλης ἐγελάτο τῆς ἡμέρας, ἐβουλεύσατό ποτε τῆς προφητείας
 ἀποστῆναι ἐκείνης, ἀνθρώπινόν τι παθῶν, καὶ τὰ σκώμματα καὶ
 τὰς λοιδορίας οὐκ ἐνεγκῶν. Καὶ ἄκουε αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος δι'
 ὧν φησιν· «ἐγενόμην εἰς γέλωτα ὄλην τὴν ἡμέραν· εἶπον· οὐ μὴ λα-
 λήσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου. Καὶ ἐγένετο ἐν ἐμοὶ ὡς
 20 πῦρ καιόμενον καὶ φλεγμαῖνον ἐν τοῖς ὀστέοις μου· παρεῖμαι πάν-
 τοθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβου-
 λευσάμην ἀποστῆναι τῆς προφητείας, φησίν, ἐπειδὴ οὐκ ἤκουον οἱ
 Ἰουδαῖοι καὶ ἅμα τοῦτο ἐβουλευσάμην, καθάπερ πῦρ εἰς τὴν ψυχὴν
 ἐνέπεσε τὴν ἐμὴν ἢ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια, καὶ πάντα τὰ ἔνδον
 25 κατέφλεγεν, ἐπιδαπανῶσά μου τὰ ὀστέα, καὶ κατεσθίουσα οὕτως,
 ὡς μὴ δύνασθαι με ἐνεγκεῖν τὸν ἐμπρησμὸν ἐκεῖνον. Εἰ δὲ ὁ γελώ-
 μενος καὶ χλευαζόμενος ἐκεῖνος καὶ καθ' ἐκάστην λοιδορούμενος
 τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ ἐβουλεύσατο σιγῆσαι, τοσαύτην ὑπέστη τιμω-
 ρίαν, τίνος ἂν εἴημεν ἡμεῖς συγγνώμης ἄξιοι, τοιοῦτον μὲν οὐδέπω
 30 παθόντες οὐδέν, διὰ δὲ τὴν ραθυμίαν τινῶν μικροψυχήσαντες καὶ
 τῆς διδασκαλίας ἀποστάντες τῆς πρὸς ἐκείνους, καὶ μάλιστα, ὅταν
 τοσοῦτοι οἱ προσέχοντες ᾧσι:

σουμε· ὄχι γὰρ νὰ τοὺς διασύρουμε, ἀλλὰ γὰρ νὰ τοὺς ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ἀπρεπῆ πομπή καὶ νὰ τοὺς ἀρπάξουμε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ διαβόλου· διότι αὐτὸς ποὺ περνᾷ τὴν ἡμέρα του στὴ μέθη καὶ στὴν ἀσέλγεια καὶ στὴν πολυφαγία βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ διαβόλου. Καὶ μακάρι νὰ γίνῃ κάτι καλύτερο μὲ τὰ ὄσα λέμε, ἂν ὁμοῦς ἐπιμένουν νὰ κάνουν τὰ ἴδια καὶ μετὰ τὴν προτροπὴ μας, οὔτε καὶ τότε θὰ πάψουμε νὰ τοὺς συμβουλευομε· ἀφοῦ καὶ οἱ βρύσες κι' ἂν ἀκόμα κανεὶς δὲν παίρνῃ νερὸ τρέχουν, καὶ οἱ πηγὲς κι' ἂν ἀκόμα κανεὶς δὲν ἀντλῆ νερὸ ἀναβλύζουν, καὶ οἱ ποταμοὶ κι' ἂν ἀκόμη κανεὶς δὲν πίνῃ τρέχουν. Πρέπει λοιπὸν καὶ ὁ ὁμιλητῆς, κι' ἂν ἀκόμη κανεὶς δὲν προσέχη, νὰ κἀνῃ ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτόν.

Καθόσον ὑπάρχει νόμος γὰρ μᾶς ἀπὸ τὸν φιλόανθρωπο Θεό, ποὺ μᾶς ἔχει ἐμπιστευθῆ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου, ποτέ νὰ μὴν ἐγκαταλείψουμε τὸ χρέος μας, οὔτε νὰ σιωποῦμε, εἴτε ἀκούει κάποιος εἴτε περιφρονεῖ τὰ λόγια μας. Ὁ Ἱερεμίας λοιπὸν, ἀπευθύνοντας πολλὰς ἀπειλὰς ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων καὶ προλέγοντας τὶς συμφορὰς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς συμβοῦν, ἐπειδὴ τὸν περιγελοῦσαν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἄκουαν κι' ὅλη τὴν ἡμέρα τὸν γελοῦσαν, σκέφθηκε κάποτε νὰ σταματήσῃ τὴν προφητεία ἐκείνη, διότι ἔπαθε κάτι τὸ ἀνθρώπινο καὶ δὲν μπόρεσε ν' ἀντέξῃ τὶς ὕβρεις καὶ τὰ πειράγματα. Κι' ἄκουσε πῶς τὸ βεβαιώνει ὁ ἴδιος λέγοντας· «μὲ περιγελοῦσαν ὅλη τὴν ἡμέρα· εἶπα· δὲν θὰ ξαναμιλήσω, οὔτε θὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Καὶ ὅταν τὸ σκέφθηκα αὐτό, αἰσθάνθηκα μέσα μου κάτι σὰν φωτιὰ νὰ καίῃ τὰ ὀστά μου· κυκλώνομαι ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν μπορῶ νὰ ὑποφέρω αὐτῇ τῇ φλόγα»¹. Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἐξῆς· θέλησα νὰ παραιτηθῶ ἀπὸ τὴν προφητεία, λέγει, ἐπειδὴ δὲν ἄκουγαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ μόλις τὸ ἀπεφάσισα σὰν φωτιὰ ἔπεσε στὴν ψυχὴ μου ἢ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος καὶ κατέφλεγε ὅλα τὰ σπλάγχνα μου, κατακαίοντας τὰ ὀστά μου τόσο, ὥστε νὰ μὴν μπορῶ νὰ ὑποφέρω ἐκείνη τὴν πυρκαϊά. Καὶ ἐὰν ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖο περιγελοῦσαν καὶ κοροΐδευαν καὶ καθημερινὰ τὸν εἰρωνεύονταν, ἐπειδὴ ἀποφάσισε νὰ σωπάσῃ, ὑπέστη τόση μεγάλη τιμωρία, ποιᾶς συγγνώμης θὰ ἤμασταν ἄξιοι ἡμεῖς, ἐάν, ἐνῶ ποτέ δὲν πάθαμε κάτι τέτοιο, μικροψυχούσαμε ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας κάποιων καὶ παύσαμε νὰ τοὺς διδάσκουμε, καὶ μάλιστα τῇ στιγμῇ ποὺ ὑπάρχουν τόσοι ποὺ προσέχουν;

β'. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐκ ἑμαυτὸν παραμυθούμενος, οὐδὲ παρακα-
 λῶν· καὶ γὰρ πέπεικα τὴν ἑμαυτοῦ ψυχὴν, ἕως ἂν ἐμπνέω, καὶ
 δοκῆ τῷ Θεῷ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμᾶς εἶναι, ταύτην πληροῦν
 τὴν διακονίαν, καὶ ἂν τε προσέχη τις, ἂν τε μὴ προσέχη, τὸ ἐπιτα-
 5 χθὲν ποιεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς εἰσιν οἱ τὰς τῶν πολλῶν ἐκλύοντες
 χεῖρας καὶ πρὸς τῷ μηδὲν αὐτοὺς χρήσιμον εἰς τὸν βίον εἰσφέρειν
 τὸν ἡμέτερον, καὶ τὴν ἐτέρων παραλύοντες σπουδὴν, χλευάζοντες
 καὶ διακωμωδοῦντες καὶ λέγοντες· ἀπόστηθι συμβουλευῶν, παῦ-
 σαι παραινῶν· οὐ βούλονται σοι προσέχειν, μηδὲν κοινὸν ἔχε πρὸς
 10 αὐτούς· ἐπειδὴ τινὲς εἰσι ταῦτα λέγοντες, τὴν πονηρὰν καὶ ἀπάν-
 θρωπον ταύτην γνώμην καὶ διαβολικὴν ἐπιβουλήν τῆς ψυχῆς τῶν
 πολλῶν ἐκκόψαι βουλόμενος, μακρότερον τοῦτο ποιῶ τὸν λόγον.
 Καὶ γὰρ καὶ χθὲς οἶδα πολλοὺς εἰρηκότας ταῦτα τὰ ρήματα, οἱ,
 ἐπειδὴν τινὰς εἶδον ἐν καπηλείῳ διατρίψαντας, γελῶντες καὶ
 15 χλευάζοντες ἔλεγον· πάνυ γε γὰρ ἐπείσθησαν· ὅλως οὐδεὶς εἰς κα-
 πηλεῖον εἰσῆλθε· ἅπαντες ἐσωφρόνησαν'.

Τί λέγεις, ἄνθρωπε; τοῦτο γὰρ ὑπεσχόμεθα πάντας ἐν μιᾷ
 σαγηνεύειν ἡμέρα; Εἰ γὰρ δέκα μόνον ἐπείσθησαν, εἰ γὰρ πέντε μό-
 νον, εἰ γὰρ εἷς, οὐχ ἱκανὸν ἡμῖν εἰς παραμυθίαν; Ἐγὼ δὲ καὶ ὑπερ-
 20 βολὴν ἐτέραν ποιῶμαι. Κεῖσθω μηδένα πεπεισθαι τοῖς ἡμετέροις
 λόγοις, ὅπερ ἀδύνατον εἰς τοσαύτας ἀκοὰς σπειρόμενον λόγον
 ἄκαρπον γενέσθαι ποτέ· πλὴν ἀλλὰ κεῖσθω τοῦτο αὐτό· οὐδὲ οὐ-
 τως ἀκερδῆς ἡμῖν ὁ λόγος. Εἰ γὰρ καὶ εἰσῆλθον εἰς καπηλεῖον,
 ἀλλ' οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀναισχυντίας εἰσῆλθον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς
 25 τραπέζης πολλάκις τῶν ἡμετέρων ἐμνήσθησαν λόγων, τῆς ἐπιτι-
 μήσεως, τῆς ἐπιπλήξεως, καὶ μνησθέντες ἠσχύθησαν, ἠρυθρία-
 σαν κατὰ διάνοιαν· οὐ μετὰ τοσαύτης ἰταμότητος τὰ εἰωθότα ἔπρα-
 ξαν. Τοῦτο δὲ ἀρχὴ σωτηρίας καὶ μεταβολῆς ἀρίστης, τὸ ὅλως αἰ-
 σχυνθῆναι, τὸ ὅλως καταγῶναι τῶν γινομένων. Πρὸς τούτοις δὲ
 30 οὐκ ἔλαττον καὶ ἕτερον ἡμῖν ἐκ τούτου γεγένηται κέρδος. Ποῖον δὴ
 τοῦτο; Τὸ καὶ τοὺς σωφρονοῦντας σεμνοτέρους ποιῆσαι, καὶ πείσαι
 διὰ τῶν εἰρημένων ὅτι ἀριστα πάντων εἰσὶ βεβουλευμένοι, μὴ συν-
 απαγόμενοι τοῖς πολλοῖς. Οὐκ ἀνέστησα τοὺς νοσοῦντας; ἀλλὰ

2. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω, ὄχι γιὰ νὰ παρηγορήσω τὸν ἑαυτό μου, οὔτε νὰ τὸν δικαιολογήσω· διότι εἶμαι ἀποφασισμένος, ὅσο ἀναπνέω καὶ θέλει ὁ Θεὸς νὰ εἶμαι σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ, νὰ ἐκτελῶ αὐτὴ τῇ διακονίᾳ, καὶ εἴτε προσέχει κανεὶς, εἴτε δὲν προσέχει, νὰ ἐκτελῶ τὴν ἐντολὴν ποὺ ἔχω λάβει. Ἀλλά, ἐπειδὴ ὑπάρχουν μερικοὶ, οἱ ὁποῖοι παραλύουν τὰ χέρια πολλῶν, γιὰ νὰ μὴν εἰσφέρουν τίποτε χρήσιμο στὴ ζωὴ μας, καὶ παραλύουν τὴν προσπάθεια τῶν ἄλλων, χλευάζοντας καὶ διακωμωδώντας καὶ λέγοντας· 'σταμάτα νὰ συμβουλευῆς, πάψε νὰ προτρέπῃς· δὲν θέλουν νὰ σὲ προσέχουν, μὴν ἀσχολῆσαι μαζί τους'· ἐπειδὴ ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ τὰ λένε αὐτά, θέλοντας νὰ ξεριζώσω ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν πολλῶν τὴν πονηρὴ καὶ ἀπάνθρωπη αὐτὴ σκέψι τους καὶ τὴ διαβολικὴ αὐτὴ ἐπιβουλή, κάνω μεγαλύτερη αὐτὴν τὴν ὁμιλία. Διότι ξέρω, ὅτι καὶ χθὲς πολλοὶ τὰ εἶπαν αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ ἐπειδὴ εἶδαν μερικοὺς νὰ κάθονται στὶς ταβέρνες, γελώντας καὶ χλευάζοντας ἔλεγαν· 'πείσθηκαν πράγματι πάρα πολὺ· κανεὶς δὲν μπῆκε στὶς ταβέρνες· ὅλοι ἔγιναν σώφρονες'.

Τί λές, ἄνθρωπε; Αὐτὸ ὑποσχεθήκαμε, ὅλους νὰ τοὺς σαγηνέψουμε μέσα σὲ μία ἡμέρα; Ἐὰν δηλαδὴ πείσθησαν δέκα μόνο, ἐὰν πέντε μόνο, ἐὰν ἓνας μόνο, δὲν εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ πρὸς παρηγορίαν μας; Ἀλλ' ἐγὼ κάνω κι' ἄλλη σκέψι πιὸ ὑπερβολικὴ. Ἔστω ὅτι κανεὶς δὲν ἔχει πεισθῆ ἀπὸ τὰ λόγια μας, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ μείνῃ ποτὲ ἄκαρπος ὁ λόγος ποὺ σπέρνεται σὲ τόσες ἀκοές· πλὴν ὅμως ἄς τὸ ὑποθέσουμε κι' αὐτό· οὔτε καὶ τότε ὁ λόγος μας θὰ εἶναι χωρὶς κέρδος. Διότι, κι' ἂν μπῆκαν στὴν ταβέρνα, δὲν μπῆκαν ὅμως μὲ τὴν ἴδια ἀδιαντροπιά, ἀλλὰ καὶ στὸ τραπέζι πολλὰς φορὲς θυμήθηκαν τὰ λόγια μου, τὴν ἐπιτίμησι, τὴν ἐπίπληξι καὶ ντράπηκαν καὶ κοκκίνησαν μέσα τοὺς φέρνοντάς τὰ στὴ μνήμη τους· δὲν ἔκαναν μὲ τὴν ἴδια ἀδιαντροπιά τὰ συνηθισμένα. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀριστης μεταβολῆς, τὸ νὰ ντρέπεται κανεὶς τελείως, τὸ νὰ συναισθάνεται τίς πράξεις του. Μαζὶ μ' αὐτὸ καὶ ἄλλο κέρδος, ὄχι μικρὸ, προέκυψε ἀπ' αὐτό. Ποιὸ λοιπὸν εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι καὶ οἱ σώφρονες ἔγιναν πιὸ σεμνοὶ, καὶ πείσθησαν ἀπὸ τὰ λόγια μου, ὅτι αὐτοὶ σκέπτονται σωστότερα ἀπ' ὅλους, μὲ τὸ νὰ μὴν συμπεριφέρονται ὅπως οἱ πολλοί. Δὲν θεράπευσα τοὺς ἀσθενεῖς; Τοὺς ὑγιεῖς ὅμως τοὺς ἔκανα πιὸ ἀσφαλεῖς· δὲν ἀπομάκρυνε μερι-

τοὺς ὑγιεῖς ἀσφαλεστέρους ἐποίησα· οὐκ ἀπήγαγέ τινας τῆς κακίας ὁ λόγος; ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας ἀκριβεστέρους εἰργάσατο.

Εἶπω τι καὶ πρὸς τούτοις τρίτον. Οὐκ ἔπεισα σήμερον; ἀλλ' αἰριον ἴσως δυνήσομαι πεῖσαι. Ἄλλ' οὐδὲ αἰριον; ἀλλὰ μετὰ τὴν
5 αἰριον, ἢ καὶ μετ' ἐκείνην ἴσως. Ὁ σήμερον ἀκούσας καὶ διακρου-
σάμενος, αἰριον ἴσως ἀκούσεται καὶ καταδέξεται· ὁ δὲ σήμερον
καὶ αἰριον καταφρονήσας, μετὰ πλείους ἴσως ἡμέρας προσέξει τοῖς
λεγομένοις. Καὶ γὰρ καὶ ἀλιεὺς πολλάκις δι' ὄλης τῆς ἡμέρας κενὸν
ἀνασπᾶσας τὸ δίκτυον, ἐν ἑσπέρα πολλάκις ἀναχωρεῖν μέλλων,
10 τὸν δι' ὄλης αὐτὸν τῆς ἡμέρας διαφυγόντα ἰχθὺν ἀλιεύσας ἀπῆλθεν.
Εἰ δὲ μέλλοιμεν διὰ τὰς ἀεὶ γινομένας ἀποτυχίας ἐν ἀργίᾳ εἶναι καὶ
τῶν πραγμάτων ἀφίστασθαι πάντων, ἅπας ἡμῖν ὁ βίος ἀπολεῖται·
καὶ οὐχὶ τὰ πνευματικὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ βιωτικὰ οἰχῆσεται πάν-
τα. Καὶ γὰρ ὁ γεωργός, εἰ μέλλοι διὰ τὰς ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλά-
15 κισ γινομένας τῶν ἀέρων ἀνωμαλίας τῆς γεωργίας ἀποπηδᾶν,
λιμῶ ταχέως ἀπολούμεθα πάντες. Καὶ κυβερνήτης δέ, εἰ διὰ τὸν
ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις συμβάντα χειμῶνα φύγοι τὴν θάλατταν,
ἄπλωτον ἡμῖν ἔσται τὸ πέλαγος, καὶ ἀχρηστος καὶ ἐντεῦθεν ἡμῖν ὁ
βίος πάλιν γενήσεται. Καθ' ἐκάστην δὲ τέχνην ἐπιῶν, εἰ ταῦτα πα-
20 ραινοίης καὶ συμβουλεύοις, πάντα ἄρδην ἀπολεῖται, καὶ δοῖκητος
ἔσται ἢ γῆ. Ἄπερ οὖν ἅπαντες εἰδότες, κἂν ἅπαξ, κἂν δις, κἂν
πολλάκις ἀποτύχωσι τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων, ἐν οἷς εἰσι καὶ
διατρίβουσι, πάλιν αὐτῶν ἐπιλαμβάνονται μετὰ τῆς αὐτῆς προθυ-
μίας.

25 γ'. Ἄπερ ἅπαντα δὴ καὶ ἡμεῖς εἰδότες, ἀγαπητοί, μὴ, παρακα-
λῶ, μὴ ταῦτα φθεγγώμεθα, μηδὲ λέγωμεν· τί δεῖ λόγων ἡμῖν το-
σοῦτων; οὐδὲν ἐκ τῶν λόγων τούτων ὄφελος γίνεται. Καὶ γὰρ ὁ
γηπόνος ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις τὴν αὐτὴν σπεύρας ἄρουραν καὶ
ἀποτυχῶν τοῦ κέρδους, πάλιν αὐτὴν εἰργάσατο, καὶ ἐν ἐνὶ πολλάκις.
30 ἐνιαυτῷ τοῦ παντὸς χρόνου τὴν ζημίαν ἀνέσωσε. Καὶ ἔμπορος δὲ
ναύγια πολλὰ πολλάκις ὑπομείνας, οὐκ ἀπέστη τοῦ λιμένος, ἀλλὰ
καὶ πλοῖον καθεῖλκυσε, καὶ ναύτας ἐμισθώσατο, καὶ χρήματα δα-
νεισόμενος τῶν αὐτῶν ἤψατο πραγμάτων, καίτοι τοῦ μέλλοντος

κούς ἀπὸ τὴν κακία ὁ λόγος; Ὅμως τοὺς ἐναρέτους τοὺς ἔκανε πῶ προσεκτικούς.

Θὰ πῶ μαζί μ' αὐτὰ καὶ ἓνα τρίτο. Δὲν τοὺς ἔπεισα σήμερα; Ἴσως αὔριο μπορέσω νὰ τοὺς πείσω. Ἄλλὰ οὔτε αὔριο; Τότε μεθαύριο, ἢ καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκείνην ἴσως. Αὐτὸς πού τὰ ἄκουσε σήμερα καὶ τὰ ἀπέκρουσε, ἴσως αὔριο τὰ ἀκούσῃ καὶ τὰ παραδεχθῆ· καὶ αὐτὸς πού σήμερα καὶ αὔριο τὰ περιφρόνησε, ἴσως μετὰ ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας προσέξῃ τὰ λεγόμενα. Διότι καὶ ὁ ψαρὰς πολλὰς φορές, ἐνῶ ὅλη τὴν ἡμέρα ἀνασύρει ἄδειο τὸ δίχτυ, κατὰ τὸ βράδυ, ἐνῶ πρόκειται ν' ἀναχωρήσῃ, πιάνει τὸ ψάρι πού ὅλη τὴν ἡμέρα τοῦ ξέφευγε καὶ ἀναχωρεῖ ἔτσι. Ἐὰν ὁμως θελήσουμε ἐξ αἰτίας τῶν συνεχῶν ἀποτυχιῶν νὰ μένουμε ἀργοὶ καὶ ν' ἀπομακρυνθοῦμε ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα, τότε ὅλη ἡ ζωὴ μας θὰ περάσῃ στὰ χαμένα· καὶ ὄχι μόνο τὰ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ τὰ βιωτικά ὅλα θὰ ἐκλείψουν. Διότι καὶ ὁ γεωργός, ἐὰν θελήσῃ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν γεωργίαν ἐξ αἰτίας τῶν καιρικῶν ἀνωμαλιῶν πού συμβαίνουν μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὰς φορές, γρήγορα τότε ὅλοι μας θὰ χανόμεσταν ἀπὸ τὴν πείνα. Ἄλλὰ καὶ ὁ κυβερνήτης, ἐὰν εἶχε ἐγκαταλείψῃ τὴν θάλασσαν ἐξ αἰτίας τῆς καταγίδας πού συμβαίνει μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὰς φορές, τὸ πέλαγος θὰ μείνῃ ἄπλευστο καὶ ἡ ζωὴ μας θὰ εἶναι ἄχρηστη πάλι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Καὶ ὅποιαδήποτε ἄλλη τέχνη ἐξετάζοντας, ἐὰν αὐτὰ σκέφτεσαι καὶ αὐτὰ συμβουλεύῃς, ὅλα μονομιᾶς θὰ χαθοῦν καὶ ἡ γῆ θὰ μείνῃ ἀκατοίκητη. Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅλοι αὐτὰ, κι' ἂν ἀποτύχουν μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὰς φορές στὸν σκοπὸ τῶν πραγμάτων μὲ τὰ ὅποια ἀσχολοῦνται καὶ καταγίνονται, πάλι τὰ ἐπιχειροῦν μὲ τὴν ἴδια προθυμία.

3. Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ ἐμεῖς, ἀγαπητοί, ὅλα αὐτὰ, ἄς μὴν ἀφήνουμε, παρακαλῶ, νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸ στόμα μας κι' ἄς μὴν τὰ λέμε. Τί μᾶς χρειάζονται τὰ τόσα λόγια; Κανένα κέρδος δὲν προέρχεται ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά. Διότι καὶ ὁ γεωργός, ὅταν σπείρῃ μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλὰς φορές τὸ ἴδιο χωράφι καὶ ἀποτύχῃ νὰ κερδίσῃ, τὸ καλλιεργεῖ καὶ πάλι καὶ πολλὰς φορές μέσα σὲ ἓναν χρόνον ἀναπλήρωσε τὴν ζημιὰ ὅλης τῆς περιόδου. Καὶ ὁ ἔμπορος πού πολλὰς φορές ὑπέστη πολλὰ ναυάγια, δὲν ἐγκατέλειψε τὸ λιμάνι, ἀλλὰ καὶ πλοῖο ἔσυρε στὴ θάλασσαν, καὶ ναῦτες μίσθωσε, καὶ ἀφοῦ δανείσθηκε χρήματα, καταπιάσθηκε μὲ τὰ ἴδια πράγματα, ἂν καὶ τὸ μέλλον πάλι

ὁμοίως ὄντος ἀδήλου. Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν ὀτιοῦν μειόντων οὕτω ποιεῖν εἰώθασιν, ὥσπερ ὁ γεωργὸς καὶ ὁ ἔμπορος. Εἴτα ἐκεῖνοι μὲν τοσαύτη χρῶνται πρὸς τὰ βιωτικὰ σπουδῇ, καίτοι τοῦ τέλους ὄντος ἀδήλου, ἡμεῖς δέ, ἂν εἰπόντες μὴ ἀκουσθῶμεν, εὐθέως ἀποστησό-
 5 μεθα; Καὶ ποίαν ἔξομεν συγγνώμην; τίνα δὲ ἀπολογία; Καίτοι ἐκείνοις μὲν ἐν ταῖς ἀποτυχίαις οὐδεὶς ἐστὶν ὁ τὴν ζημίαν παραμυθησόμενος, οἷον ἐὰν ἐπικλύση τὸ πλοῖον ἢ θάλασσα, οὐδεὶς τὴν πενίαν τοῦ ναυαγοῦντος διορθώσεται· ἂν καταχώσῃ τὴν ἄρουραν ἐπομβρία καὶ ἀποπνίξῃ τὰ σπέρματα, ἀνάγκη κεναῖς τὸν γεωργὸν
 10 οἴκαδε ἀναχωρῆσαι χερσίν. Ἐφ' ἡμῶν δὲ τῶν λεγόντων καὶ παραινούντων οὐχ οὕτως.

Ἄλλὰ, κἂν καταβάλλῃς τὰ σπέρματα καὶ ὁ ἀκροατὴς μὴ δέξηται μηδὲ ἐνέγκῃ τὸν καρπὸν τῆς ὑπακοῆς, σὺ τὸν μισθὸν ἔχεις ἀπληρτισμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς συμβουλῆς, καὶ τοσαύτην ἀπο-
 15 λήψῃ τὴν ἀμοιβὴν καὶ παρακούσαντος ἐκείνου, ὅσην ἔλαβες ἂν, εἰ ὑπήκουσε· τὸ γὰρ σαυτοῦ πᾶν ἐπλήρωσας. Τοῦ μὴ πείσαι τοὺς ἀκούοντας οὐκ ἐσμὲν ὑπεύθυνοι, ἀλλὰ τοῦ συμβουλευσαί μόνον· τὸ μὲν γὰρ παραινέσαι ἡμέτερον, τὸ δὲ πεισθῆναι ἐκείνων. Καὶ καθάπερ ἂν ἡμῶν μὴ παραινεσάντων μυρία κατορθώσωσιν ἐκεῖνοι, μό-
 20 νοις αὐτοῖς ἅπας ὁ μισθὸς κείσεται, ἡμῖν δὲ οὐδὲν ἔσται τὸ κέρδος, ἐπειδὴ μὴ συνεβουλευσαμεν· οὕτως ἂν ἡμῶν παραινεσάντων ἐκεῖνοι μὴ προσέχωσιν, ἅπανσα αὐτοὺς ἢ τιμωρία καταλήψει, ἡμῖν δὲ οὐδὲν ἔσται ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ πολὺς ὁ μισθὸς ἀπαντήσεται παρὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ γὰρ ἡμῶν ἅπαν ἐπλήρωσαμεν. Καταβαλεῖν μόνον
 25 κελεύομεθα τὰ ἀργύρια ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, εἰπεῖν καὶ συμβουλευσαί.

Εἰπέ τοίνυν καὶ παραινέσον τῷ ἀδελφῷ. Ἄλλ' οὐκ ἤκουσεν; Ἄλλὰ σὺ τὸν μισθὸν ἔχεις ἀπληρτισμένον, μόνον ἂν αἰεὶ τοῦτο ποιῆς, ἂν μηδέποτε ἀποστηῆς, ἕως ἂν πείσης, ἕως ἂν ἐμπνέης. Πέρας
 30 ἔστω τῆς συμβουλῆς ἢ ὑπακοῆς τοῦ τὴν παραινέσιν ὑποδεχομένου. Ὁ διάβολος κατὰ τῆς σωτηρίας αἰεὶ τρέχει τῆς ἡμετέρας, οὐδὲν αὐτὸς κερδαίνων, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα βλαπτόμενος ἀπὸ τῆς σπου-

τοῦ ἦταν ἄγνωστο. Ἀλλὰ καὶ καθένας πού καταπιάνεται μὲ ὅ,τιδήποτε ἀπ' αὐτά, ἔτσι συνήθως ἐνεργεῖ, ὅπως ἀκριβῶς ὁ γεωργὸς καὶ ὁ ἔμπορος. Ἐπειτα, ἐκεῖνοι μὲ τόσο ζῆλο ἐπιδίδονται στὰ βιωτικά, ἂν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἄγνωστο, καὶ ἐμεῖς, ἐὰν δὲν δώσουν σημασία στὰ λόγια μας, ἀμέσως θὰ παραιτηθοῦμε; Καὶ ποιά συγνώμη θὰ ἔχουμε; ποιά ἀπολογία; Ἄν καὶ βέβαια ἐκείνους, ἐὰν ἀποτύχουν, κανεὶς δὲν θὰ τοὺς παρηγορήσῃ γιὰ τὴν ζημιὰ· ὅπως, ἐὰν κατακλύσῃ τὸ πλοῖο ἢ θάλασσα, κανεὶς δὲν θὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ζημιὰ· ἂν καταχώσῃ τὸ χωράφι ἢ πολλὴ βροχὴ καὶ πνίξῃ τοὺς σπόρους, κατ' ἀνάγκη ὁ γεωργὸς θ' ἀναχωρήσῃ γιὰ τὸ σπίτι του μὲ ἄδεια χέρια. Ὅμως σ' ἐμᾶς πού ὁμιλοῦμε καὶ συμβουλευοῦμε δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο.

Ἄν δηλαδὴ σπείρῃς τοὺς σπόρους καὶ ὁ ἀκροατὴς δὲν τοὺς δεχθῇ καὶ δὲν ἐπιφέρῃ τὸν καρπὸ τῆς ὑπακοῆς, γιὰ σένα ἔχει ἐτοιμασθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸ ὁ μισθὸς γιὰ τὴ συμβουλή σου, καὶ θὰ λάβῃς τόση ἀμοιβή, κι' ἂν ἀκόμη δὲν θὰ σὲ ἀκούσῃ ἐκεῖνος, ὅση θὰ ἔπαιρνες ἐὰν σὲ ἄκουε· διότι ἐσὺ ἔκαμες ὅλα ἐκεῖνα πού ἔπρεπε νὰ κάνῃς. Γιὰ τὸ ὅτι δὲν πείσαμε τοὺς ἀκροατὲς δὲν εἴμαστε ἐμεῖς ὑπεύθυνοι, ἀλλ' εἴμαστε ὑπόλογοι μόνο γιὰ τὸ ἂν τοὺς συμβουλευσαμε· διότι τὸ νὰ τοὺς συμβουλευσοῦμε εἶναι δικό μας ἔργο, ἐνῶ τὸ νὰ πεισθοῦν εἶναι δικό τους. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἂν ἐκεῖνοι χωρὶς τὴν δική μας συμβουλή κατορθώσουν πάρα πολλά, ὅλος ὁ μισθὸς θ' ἀνήκῃ σ' ἐκείνους μόνο, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν θὰ ἔχουμε κανένα κέρδος, ἐπειδὴ δὲν τοὺς συμβουλευσαμε· ἔτσι κι' ἂν, ἐνῶ ἐμεῖς τοὺς συμβουλευσαμε, ἐκεῖνοι δὲν προσέχουν, ὅλη ἡ τιμωρία θὰ εἶναι δική τους, ἐνῶ γιὰ μᾶς δὲν θὰ ὑπάρχῃ καμμιά κατηγορία, ἀλλὰ θὰ ἔχουμε καὶ μεγάλο μισθὸ ἀπὸ τὸν Θεό· διότι ἐκάναμε πλήρως τὸ καθῆκον μας. Ἐχοῦμε ἐντολὴ μόνο νὰ καταθέσοῦμε τὰ χρήματα στοὺς τραπεζίτες², νὰ ποῦμε καὶ νὰ συμβουλευσοῦμε.

Πὲς λοιπὸν καὶ συμβούλευσε τὸν ἀδελφό. Ἀλλὰ δὲν σὲ ἄκουσε; Ἐσὺ ὅμως ἔχεις ὀλόκληρο τὸν μισθό, μόνο νὰ τὸ κάνῃς πάντα αὐτό, ποτὲ νὰ μὴν παραιτηθῇς, μέχρι πού νὰ τὸν πείσης, μέχρις ὅτου θὰ ἀναπνέῃς. Τὸ τέλος τῆς συμβουλῆς ἄς εἶναι ἡ ὑπακοὴ αὐτοῦ πού δέχεται τὴ συμβουλή. Ὁ διάβολος ἀγωνίζεται πάντα ἐναντίον τῆς δικῆς μας σωτηρίας, χωρὶς νὰ κερδίζῃ ὁ ἴδιος τίποτα, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ βλάπτεται ἐξ αἰτίας τῆς προθυμίας του· ἀλλ',

δῆς· ἀλλ' ὁμῶς τοσαύτην ἔχει μανίαν, ὡς καὶ πολλάκις ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν πράγματι καὶ ἐπιθέσθαι μὴ μόνον ἐκείνοις, οὐδ' προσδοκᾷ πάντως ὑποσκελίζειν καὶ περιτρέπειν, ἀλλὰ καὶ οὐδ' εἰκὸς περιέσεσθαι τῶν μηχανημάτων αὐτοῦ. Τὸν γοῦν Ἰὼβ ἀκούων ἐπαι-
 5 νούμενον παρὰ τοῦ τὰ ἀπόρρητα πάντα εἰδότος Θεοῦ, προσεδόκησε δυνήσεσθαι καὶ περιτρέπειν· καὶ οὐκ ἀπέστη πάντα κινῶν καὶ μηχανῶμενος ὁ δόλιος, ὥστε ὑποσκελίσαι τὸν ἄνθρωπον· καὶ οὐκ ἀπεγίνωσκεν ὁ μιαρὸς καὶ παμπόνηρος δαίμων ἐκεῖνος, καίτοι τοῦ Θεοῦ τοσαύτην τῷ δικαίῳ ψηφισαμένου ἀρετήν.

10 Εἶτα οὐκ αἰσχυρόμεθα, οὐδὲ ἐρυθριάζομεν, εἶπέ μοι, εἰ, τοῦ διαβόλου μηδέποτε ἀπογινώσκοντος τῆς ἀπωλείας ἡμῶν, ἀλλ' αἰεὶ προσδοκῶντος αὐτήν, αὐτοὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀπογνωσόμεθα σωτηρίας; Καίτοι ἐκεῖνον μὲν καὶ πρὸ τῆς πείρας ἀποστήναι τῶν παλαισμάτων ἔδει· Θεὸς γὰρ ἦν ὁ μαρτυρῶν τῷ δικαίῳ τὴν ἀρε-
 15 τήν· ἀλλ' ὁμῶς οὐκ ἀπέστη, ἀλλ' ὑπὸ πολλῆς μανίας τῆς καθ' ἡμῶν καὶ μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μαρτυρίαν ἤλπισε περιέσεσθαι τοῦ γενναίου τότε ἐκεῖνου. Ἡμᾶς δὲ οὐδὲν ἐστὶ τοιοῦτον τὸ ποιοῦν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπίπτειν, καὶ ὁμῶς ἀφιστάμεθα. Καὶ ὁ μὲν διάβολος, καίτοι τοῦ Θεοῦ κωλύοντος, οὐκ ἀναχωρεῖ τῆς καθ' ἡμῶν μάχης·
 20 σὺ δέ, τοῦ Θεοῦ προτρέποντός σε καὶ διεγείροντος εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν πεπτωκότων, ἀποπηδᾷ; Ἦκουσεν ὁ διάβολος τοῦ Θεοῦ λέγοντος, «ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος», καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐστὶ τοιοῦτος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μετὰ τοσαύτας καὶ τοιούτας ψήφους ἐνέμεινεν ὁ-
 25 μως λέγων· μήποτε τῇ συνεχείᾳ καὶ τῷ μεγέθει τῶν ἐπαγομένων αὐτῷ κακῶν δυνηθῶ αὐτοῦ περιγενέσθαι καὶ τὸν μέγαν τοῦτον καθελεῖν πύργον.

δ'. Τίς οὖν ἡμῖν ἔσται συγγνώμη, ἀγαπητοί, τίς δὲ ἀπολογία, εἰ τοσαύτη τοῦ πονηροῦ δαίμονος καθ' ἡμῶν κεχρημένου μανία,
 30 ἡμεῖς μηδὲ τὸ πολλοστὸν τῆς τοσαύτης σπουδῆς εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν εἰσενέγκοιμεν, καὶ ταῦτα τὸν Θεὸν σύμμαχον ἔχοντες; Ὅταν γοῦν ἴδῃς σκληρὸν καὶ ἀπηνῆ τὸν ἀδελφὸν καὶ μὴ προσέχοντά σοι, λέγε πρὸς σεαυτὸν· μήποτε τῷ χρόνῳ δυνη-

ὁμως ἔχει τόσο μεγάλη μανία, πού πολλές φορές ἐπιχειρεῖ καὶ ἀκατόρθωτα πράγματα, καὶ ἐπιτίθεται ὄχι μόνο σ' ἐκείνους πού περιμένει ὅπωςδῆποτε νὰ τοὺς ὑποσκελίση καὶ νὰ τοὺς ἀνατρέψη, ἀλλὰ καὶ σ' ἐκείνους πού εἶναι σίγουρο ὅτι θὰ κατανικήσουν τὰ τεχνάσματά του. Ὅταν λοιπὸν ἄκουσε τὸν Θεό, πού γνωρίζει ὅλα τὰ μυστικά, νὰ ἐπαινῇ τὸν Ἰώβ, νόμισε ὅτι θὰ μπορέσῃ νὰ τὸν ἀνατρέψῃ· καὶ δὲν ἔπαυε νὰ κινή τὰ πάντα καὶ νὰ μηχανεύεται ὁ δόλιος, γιὰ νὰ ὑποσκελίση τὸν ἄνθρωπο· καὶ δὲν ἀπογοητευόταν ὁ μιαρὸς καὶ παμπόνηρος ἐκεῖνος δαίμονας, ἂν καὶ ὁ Θεὸς εἶχε ἐπιδοκιμάσει τόσο πολὺ τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου.

Ἐπειτα, δὲν ντρεπόμαστε οὔτε κοκκινίζουμε, πές μου, πού, ἐνῶ ὁ διάβολος ποτὲ δὲν ἀπελπίζεται γιὰ τὴν ἀπώλειά μας, ἀλλὰ τὴν περιμένει πάντα, ἐμεῖς ἀπογοητευόμαστε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀδελφῶν μας; Ἄν καὶ ἐκεῖνος ἔπρεπε καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόπειρα ἐναντίον του νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ τεχνάσματά του· διότι ὁ Θεὸς ἀναγνώριζε τὴν ἀρετὴ τοῦ δικαίου· καὶ ὁμως δὲν ἀπομακρύνθηκε, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς μανίας του ἐναντίον μας, καὶ μετὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ, ἤλπισε ὅτι θὰ κατανικήσῃ τὸν γενναῖο ἐκεῖνον. Ἐνῶ σ' ἐμᾶς, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τέτοιο, πού νὰ μᾶς κἀνῃ νὰ ἀπογοητευώμαστε, κι ὁμως σταματοῦμε τὴν προσπάθειά μας. Καὶ ὁ διάβολος βέβαια, ἂν καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἐμποδίζει, δὲν ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἐναντίον μας μάχη· καὶ ἐσύ, ἐνῶ ὁ Θεὸς σὲ προτρέπει καὶ σὲ διεγείρει νὰ βοηθήσῃς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἀποσκιρτᾷς; Ὁ διάβολος ἄκουσε τὸν Θεὸ νὰ λέγῃ, «εἶναι ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, εἶναι μακριὰ ἀπὸ κάθε πονηρὸ πρᾶγμα»³, καὶ ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς γῆς δὲν εἶναι σὰν αὐτόν, καὶ ὕστερα ἀπὸ τόσες καὶ τέτοιου εἴδους μαρτυρίες, ἐπέμενε, λέγοντας· «μήπως μὲ τὰ συνεχῆ καὶ μεγάλα κακὰ πού θὰ ἐπιφέρω ἐναντίον του, μπορέσω νὰ τὸν νικήσω καὶ νὰ γκρεμίσω τὸν μεγάλο αὐτὸ πύργο».

4. Ποιὰ λοιπὸν συγγνώμη θὰ ἔχουμε, ἀγαπητοί, ποιὰ ἀπολογία, ἐάν, ἐνῶ τόσο μεγάλη μανία μεταχειρίζεται ἐναντίον μας ὁ πονηρὸς δαίμονας, ἐμεῖς οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς τόσης δραστηριότητάς του δὲν καταβάλλουμε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀδελφῶν μας, καὶ ὅλα αὐτά, ἂν καὶ ἔχουμε σύμμαχο τὸν Θεό; Ὅταν λοιπὸν δῆς σκληρὸ καὶ τραχὺ τὸν ἀδελφὸ καὶ νὰ μὴ σὲ προσέχη, λέγε στὸν ἑαυτὸ σου· «μήπως μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μπορέσω νὰ τὸν πείσω». Ἐτσι

θῶμεν πείσαι'. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε ποιεῖν· «δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἡπιον εἶναι πρὸς πάντας, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δώῃ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας». Οὐχ ὀρᾶς τοὺς πατέρας, πῶς
5 πολλακίς τῶν υἱῶν αὐτοῖς ἀπεγνωσμένων, παρακάθηνται δακρύνοντες, θρηνοῦντες, καταφιλοῦντες, τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντες ἅπαντα ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς;

Τοῦτο καὶ σὺ περὶ τὸν ἀδελφὸν ποιήσον. Καίτοι ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρῦων οὔτε τὴν ἀρρωστίαν ἀπελάσαι,
10 οὔτε τὸν θάνατον ἐπελθόντα ἀποκρούσασθαι δύνανται· σὺ δὲ ψυχὴν ἀπογνωσθεῖσαν τῇ καρτερίᾳ καὶ τῇ προσεδρίᾳ δυνήσῃ πολλακίς διὰ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρῦων ἐπισπάσασθαι καὶ ἀναστῆσαι. Συνεβούλευσας, καὶ οὐκ ἔπεισας; Δάκρυσον καὶ καθάψῃ πολλακίς· στέναξον πικρόν, ἵνα αἰδεσθεῖς σου τὴν κηδεμονίαν, ἐπι-
15 στρέψῃ πρὸς τὴν σωτηρίαν. Τί δυνήσομαι ἐγὼ μόνος ποιεῖν; οὐ γὰρ δὴ πᾶσιν ὑμῖν καθ' ἑκάστην συγγίνεσθαι δύναμαι μόνος τὴν ἡμέραν, οὐδὲ ἀρκῶ πλήθει τοσοῦτω διαλέγεσθαι μόνος.

Ἑμεῖς δέ, εἰ βουληθεῖητε τὴν ἀλλήλων διανείμασθαι σωτηρίαν, καὶ ἕκαστος ἕνα ἀπολαβεῖν τῶν ἡμελημένων ἀδελφῶν,
20 ταχέως ἡμῖν τὰ τῆς οἰκοδομῆς ἀύξηθήσεται. Καὶ τί χρὴ λέγειν τῶν μετὰ πολλὴν παραίνεσιν ἀνακτωμένων ἑαυτούς; Οὐδὲ γὰρ ἐκείνων τῶν ἀνίατα νοσοῦντων ἀφίστασθαι χρὴ καὶ ἀμελεῖν, κἂν προειδότες ὦμεν σαφῶς, ὅτι πολλῆς ἀπολαύσαντες τῆς σπουδῆς καὶ τῆς συμβουλῆς, οὐδὲν κερδανούσι πλέον. Εἰ δὲ παράδοξος ὑμῖν ὁ λόγος
25 οὗτος εἶναι δοκεῖ, φέρε, ἀφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἐποίησέ τε καὶ εἶπεν, ἀπὸ τούτων αὐτὸν πιστωσόμεθα. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὸ μέλλον ἀγνοοῦμεν, ὅθεν οὐδὲν δισχυρίζεσθαι δυνάμεθα περὶ τῶν ἀκουόντων, εἴτε πεισθήσονται, εἴτε ἀπειθήσουσι τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις, ὁ δὲ Χριστὸς ταῦτα ἀμφοτέρα εἰδὼς σαφῶς, οὐ διέλιπε
30 τὸν οὐκ ἀκουσόμενον αὐτοῦ διορθούμενος μέχρι τέλους.

Τὸν γοῦν Ἰούδαν εἰδὼς οὐκ ἀποστησόμενον τῆς προδοσίας, οὐ διέλιπε συμβουλαῖς, παραινέσεσιν, εὐεργεσίαις, ἀπειλαῖς, παντὶ τρόπῳ διδασκαλίας ἀναστέλλων αὐτὸν ἐκ τῆς προδοσίας, καὶ συν-

καὶ ὁ Παῦλος παρήγγειλε νὰ κάνουμε· «ὁ δοῦλος τοῦ Κυρίου δὲν πρέπει νὰ φιλονεικῇ, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἡμερος πρὸς ὄλους, νὰ διδάσκη μὲ πραότητα τοὺς ἀντιφρονοῦντες, μήπως τοὺς δώσῃ κάποτε ὁ Θεὸς μετάνοια καὶ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια»⁴. Δὲν βλέπεις τοὺς πατέρες, πῶς πολλὰς φορές, ὅταν τὰ παιδιά τους εἶναι ἀπελπισμένα, κάθονται κοντὰ τους μὲ δάκρυα, μὲ θρήνους, μὲ φιλία, καὶ προσφέρουν ὅλα ὅσα μποροῦν, μέχρι τὴν τελευταία τους πνοή;

Αὐτὸ κι' ἐσὺ κάνε γιὰ τὸν ἀδελφό σου. Ἄν καὶ ἐκεῖνοι μὲ τοὺς θρήνους καὶ τὰ δάκρυα οὔτε τὴν ἀρρώστια μποροῦν ν' ἀπομακρύνουν, οὔτε τὸν θάνατο ν' ἀποκρούσουν ὅταν ἔλθῃ· ἐνῶ ἐσὺ τὴν ψυχὴ πού ἔφθασε στὴν ἀπόγνωσι θὰ μπορέσῃς πολλὰς φορές μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴ συμπαράστασί σου, μὲ τοὺς θρήνους καὶ τὰ δάκρυα, νὰ τὴν κερδίσῃς καὶ νὰ τὴν ἀναστήσῃς. Συμβούλεψες καὶ δὲν ἐπεισε; Δάκρυσες, καὶ πολλὰς φορές θὰ τὴν προσελκύσῃς· στέναξε πικρά, γιὰ νὰ ντραπῇ τὴ φροντίδα σου καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὴ σωτηρία. Τί θὰ μπορέσω νὰ κάνω ἐγὼ μόνος μου; Διότι ἀσφαλῶς δὲν μπορῶ μόνος ἐγὼ νὰ συναναστρέφωμαι ὄλους σας ὅλη τὴν ἡμέρα, οὔτε προλαβαίνω νὰ συνομιλῶ μόνος μου μὲ τόσο πλῆθος.

Ἐσεῖς ὅμως ἐὰν θελήσετε νὰ μοιρασθῆτε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ σωτηρία ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου, καὶ ὁ καθένας ἀναλάβῃ ἓναν ἀπὸ τοὺς ἀδιάφορους ἀδελφούς, γρήγορα θ' αὐξηθῇ ἡ οἰκοδομὴ μας. Καὶ τί πρέπει νὰ πῶ γι' αὐτοὺς πού ξαναβρίσκουν τοὺς ἑαυτοὺς τους, ὕστερα ἀπὸ πολλὴ προτροπή; Οὔτε βέβαια πρέπει ν' ἀπομακρυνώμαστε καὶ ν' ἀδιαφοροῦμε γιὰ ἐκείνους πού πάσχουν ἀπὸ ἀθεράπευτες ἀσθένειες· κι' ἂν ἀκόμα ἔχουμε προβλέψῃ μὲ ἀκρίβεια, ὅτι καὶ ν' ἀπολαύσουν μεγάλη φροντίδα καὶ συμβουλή, τίποτε δὲν θὰ κερδίσουν πιά. Ἐὰν ὅμως νομίζετε ὅτι εἶναι παράξενος αὐτὸς ὁ λόγος, ἐλάτε, ἀπ' αὐτὰ πού ἔκανε καὶ εἶπε ὁ Χριστός, ἀπ' αὐτὰ ὡς τὸν ἐπιβεβαιώσουμε. Διότι ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἀγνοοῦμε τὸ μέλλον, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μποροῦμε νὰ βεβαιώσουμε μὲ σιγουριά γιὰ τοὺς ἀκροατές, ἐὰν θὰ ἀποδεχθοῦν ἢ θὰ ἀπορρίψουν αὐτὰ πού τοὺς λέμε, ἐνῶ ὁ Χριστός, ἐπειδὴ τὰ γνώριζε αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια, δὲν ἔπαυε νὰ διορθῶνῃ μέχρι τέλους ἐκεῖνον πού δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀκούσῃ.

Ἐνῶ λοιπὸν γνώριζε ὅτι ὁ Ἰούδας δὲν θὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν προδοσίαν, δὲν ἔπαυε μὲ συμβουλές, μὲ νουθεσίες, μὲ εὐεργεσίες, μὲ ἀπειλές, μὲ κάθε τρόπο διδασκαλίας νὰ τὸν συγκρατῇ ἀπὸ τὴν προ-

εχῶς ἀνακρουόμενος, ὡσπερ τινὶ χαλινῷ, τῷ λόγῳ. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, παιδεύων ἡμᾶς, κἂν προειδότες ὦμεν, ὅτι οὐ πεισθήσονται οἱ ἀδελφοί, τὰ παρ' ἑαυτῶν ἅπαντα ἀποπληροῦν, ὡς ἀπηρτισμένον τῆς συμβουλῆς ἡμῖν τοῦ μισθοῦ. Καὶ ὄρα πῶς συνεχῶς αὐτὸν καὶ
 5 σοφῶς ἀνέστελλε δι' ὧν ἔλεγεν· «εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με». Καὶ πάλιν· «οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· οἶδα οὐδὲ ἐξελεξάμην». Καὶ πάλιν· «εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστι». Καὶ ἠνείχετο πάντας ἐν ἀγωνίᾳ καθιστᾶν, ὥστε μὴ ἐκπομπεῦσαι τὸν προδότην καὶ ἀναισχυντότερον ποιῆσαι τῇ τῶν ἐλέγχων περιφανείᾳ.

10 Ὅτι γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγωνίαν καὶ φόβον ἐνέβαλε τὰ λεγόμενα, καίτοι μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδόσι πονηρόν, ἄκουον πῶς ἕκαστος ἀγωνιῶν ἔλεγε· «μήτι ἐγὼ εἰμι, Κύριε;». Οὐ διὰ ρημάτων δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων αὐτὸν ἐπαίδευεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο πολλάκις καὶ διὰ πάντων, λέ-
 15 προῦς καθαίρων, δαίμονας ἀπευλαύνων, νοσοῦντας ἰώμενος, νεκροὺς ἐγείρων, παραλελυμένους σφίγγων, καὶ πάντας μὲν εὐηργέτησεν, ἐκόλασε δὲ οὐδένα, καὶ συνεχῶς ἔλεγεν, «οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον», ἵνα μὴ νομίσῃ ὁ Ἰούδας, ὅτι εὐεργετεῖν μὲν μόνον οἶδεν ὁ Χριστός, κολάζειν δὲ οὐ-
 20 κέτι, καὶ τοῦτο αὐτὸν διδάσκει τὸ μέρος, οἷον ὅτι καὶ κολάζειν δύναται καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας.

ε'. Καὶ ὄρα πῶς σαφῶς καὶ προσηκόντως καὶ τοῦτον μὲν ἐπαίδευσε, καὶ ἀνθρώπων οὐδένα κολάσαι οὐδὲ τιμωρήσασθαι ἠνέχετο. Πῶς οὖν; Ἵνα μάθῃ τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν ὁ μαθη-
 25 τῆς. Εἰ μὲν γὰρ ἐκόλασέ τινα, ἔδοξεν ἂν ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ λέγοντι· «οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον». Πάλιν, εἰ μηδένα ἐκόλασεν, ἀδιόρθωτος ἔμενεν ὁ μαθητής, οὐ μανθάνων διὰ τῶν ἔργων τὴν κολαστικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Τί οὖν ἵνα γένηται; Ὡστε καὶ τὸν μαθητὴν φοβηθῆναι καὶ μὴ καταφρονή-
 30 σαντα γενέσθαι χεῖρω, καὶ ἀνθρώπων μηδένα πληγῆναι, μηδὲ κόλασιν ὑπομεῖναι καὶ τιμωρίαν, εἰς τὴν συκὴν τὴν δύναμιν ταύτην ἐπιδείκνυται ὁ Χριστός, εἰπὼν· «μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται»,

5. Ματθ. 26,21.

8. Ματθ. 26,22.

6. Ἰω. 6,71.

9. Ἰω. 12,47.

7. Ἰω. 6,71.

10. Ἰω. 12,47.

δοσία καὶ νὰ τὸν ἀναχαιτίζη συνεχῶς μὲ τὸν λόγο, σὰν μὲ κάποιο χαλινάρι. Κι' αὐτὸ τὸ κάνει, γιὰ νὰ μᾶς διδάξη, ὅτι κι' ἂν ἀκόμη γνωρίζουμε ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι δὲν θὰ πεισθοῦν οἱ ἀδελφοί, ἐμεῖς νὰ ἐκτελοῦμε τὸ καθήκον μας, ἐφ' ὅσον εἶναι ὀλόκληρος ὁ μισθὸς γιὰ τὴ συμβουλή μας. Καὶ πρόσεχε πῶς συνεχῶς καὶ μὲ σοφία τὸν συγκρατοῦσε, μ' αὐτὰ πού ἔλεγε· «κάποιος ἀπὸ ἐσᾶς θὰ μὲ παραδώσῃ»⁵. Καὶ πάλι· «δὲν τὰ λέγω γιὰ ὄλους σας· γνωρίζω ποιούς διάλεξα»⁶. Καὶ πάλι· «ένας ἀπὸ σᾶς εἶναι διάβολος»⁷. Καὶ ἀνεχόταν ὄλους νὰ τοὺς κρατᾶ σὲ ἀγωνία, γιὰ νὰ μὴν δυσφημήσῃ τὸν προδότη, καὶ γιὰ νὰ μὴν τὸν κἀνῃ πιὸ ἀδιάντροπο μὲ τὴν ἀλαζονεία τῶν ἐλέγχων.

Ὅτι βέβαια καὶ στοὺς ἄλλους προξενοῦσε ἀγωνία καὶ φόβο μ' αὐτὰ πού ἔλεγε, ἂν καὶ τίποτε πονηρὸ δὲν εἶχαν στὴ συνείδησί τους, ἄκουσε πῶς ὁ καθένας ἐρωτοῦσε μὲ ἀγωνία· «μήπως εἶμαι ἐγώ, Κύριε;»⁸. Καὶ ὄχι μόνο μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα τὸν ἐδίδασκε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔδειξε τὴ φιλανθρωπία του πολλές φορές καὶ μὲ κάθε τρόπο, καθαρίζοντας τοὺς λεπρούς, ἀπομακρύνοντας τοὺς δαίμονες, θεραπεύοντας τοὺς ἀσθενεῖς, ἀνασταίνοντας τοὺς νεκρούς, ἀνορθώνοντας τοὺς παραλύτους, καὶ ὄλους τοὺς εὐεργέτησε, χωρὶς νὰ τιμωρήσῃ κανένα, καὶ συνεχῶς ἔλεγε, «δὲν ἦρθα γιὰ νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»⁹, γιὰ νὰ μὴ νομίσῃ ὁ Ἰούδας, ὅτι νὰ εὐεργετῆ μόνο ξέρει ὁ Χριστός, καὶ ὄχι νὰ τιμωρῆ, τοῦ διδάσκει κι' αὐτὸ ἐν μέρει, ὅτι μπορεῖ καὶ νὰ τιμωρῆ καὶ νὰ καταδικάζῃ ἐκείνους πού ἁμαρτάνουν.

5. Καὶ πρόσεχε μὲ πόση σαφήνεια καὶ κατάλληλο τρόπο καὶ αὐτὸν τὸν ἐδίδασκε καὶ κανέναν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἀνεχόταν οὔτε νὰ τιμωρήσῃ οὔτε νὰ καταδικάσῃ. Πῶς λοιπόν; Γιὰ νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς τὴν τιμωρητικὴν τοῦ δύναμι. Διότι, ἐὰν τιμωροῦσε κάποιον, θὰ ἔδειχνε ὅτι ἔρχεται σὲ ἀντίφασιν μὲ τὸν ἑαυτό του πού λέγει· «δὲν ἦλθα γιὰ νὰ κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»¹⁰. Πάλι, ἐὰν δὲν τιμωροῦσε κανένα, θὰ ἔμενε ἀδιόρθωτος ὁ μαθητὴς, ἀφοῦ δὲν θὰ μάθαινε μέσω τῶν ἔργων τὴν τιμωρητικὴν τοῦ δύναμι. Γιατί λοιπόν τὰ ἔκανε αὐτά; Μὲ σκοπὸ καὶ ὁ μαθητὴς νὰ φοβηθῆ καὶ νὰ μὴ γίνῃ χειρότερος, ἐπειδὴ δὲν θὰ φοβόταν. Καὶ γιὰ νὰ μὴ πληγῆ κανεὶς ἄνθρωπος, οὔτε νὰ καταδικασθῆ καὶ νὰ τιμωρηθῆ, στὴ συκιά φανερώνει αὐτὴ τὴ δύναμι ὁ Χριστός, λέγοντας· «ποτέ

καὶ ῥήματι ψιλῶ ξηράνας αὐτὴν παραχρῆμα. Οὕτω γὰρ οἱ τε ἄνθρωποι πάντες ἔμενον ἀβλαβεῖς, αὐτός τε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐπεδείκνυτο, τοῦ φυτοῦ δεξαμένου τὴν τιμωρίαν. Καὶ ὁ μαθητὴς δὲ εἰ προσεῖχε, μεγάλην ἂν ἀπὸ τῆς κολάσεως ταύτης ἐκαρπώσατο τὴν
5 ὠφέλειαν· ἀλλ' ὁμοῦς οὐδὲ οὕτω διωρθώθη.

Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τοῦτο προειδώς, οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον μετὰ τοῦτο πολλῶ μείζον τούτου ἐποίησεν. Ὅτε γοῦν ἐπέθεντο αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων τὰς χεῖρας ὀπλίσαντες κατ' αὐτοῦ, τότε πάντας αὐτοὺς ἐπήρωσε· τὸ γὰρ εἰ-
10 πεῖν, «τίνα ζητεῖτε;» τοῦτο ἐμφαίνοντος ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγε συνεχῶς ὁ Ἰούδας· «τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ ἐγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν;», βουλόμενος ὁ Κύριος καὶ τοὺς Ἰουδαίους πείσαι, κάκεῖνον διδάξαι, ὅτι ἐκὼν ἔρχεται ἐπὶ τὸ πάθος καὶ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστίν, οὐ τῆς ἐκείνου πανουργίας δυνηθείσης αὐτοῦ περιγίνεσθαι, αὐτοῦ τοῦ
15 προδότου μετὰ πάντων ἐστῶτος, φησί, «τίνα ζητεῖτε;»· οὕτως οὐκ ἤδει ὃν ἔμελλε παραδίδόναι, ἀλλ' ἐπήρωσεν αὐτοῦ τὴν ὄψιν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπτίους ἅπαντας ἔρριψε διὰ τῆς φωνῆς ταύτης. Καὶ ἐπειδὴ μηδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐπεικεστέρους ἐποίησε, μηδὲ τὸν μιὰρὸν ἐκεῖνον τῆς προδοσίας ἀπέστησεν, ἀλλ' ἔμενεν ἀνίατος
20 ὢν, οὐδὲ οὕτω πάλιν ὁ Χριστὸς ἀπέστη τῆς περὶ αὐτὸν εὐνοίας τε καὶ ἐπιμελείας· ἀλλ' ὄρα πῶς ἐντρεπτικώτατα τῆς ἀναιδοῦς καθάπτεται ψυχῆς, καὶ φθέγγεται ῥήματα ἱκανὰ καὶ λιθίνην μαλάξαι διάνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὤρμησεν αὐτὸν φιλήσαι, τί φησιν; «Ἰούδα, φιλήματι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως;», οὐδὲ αὐτὸ τῆς
25 προδοσίας αἰσχύνῃ τὸ σχῆμα; Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς καθάπτόμενος αὐτοῦ καὶ τῆς προτέρας ἀναμιμνήσκων συνηθείας. Ἀλλ' ὁμοῦς, τосαῦτα τοῦ Κυρίου καὶ ποιήσαντος καὶ εἰπόντος, οὐκ ἐγένετο βελτίων ἐκεῖνος, οὐ παρὰ τὴν τοῦ συμβουλευσαντος ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτοῦ ραθυμίαν. Ὁ δὲ Χριστὸς, καίτοι ταῦτα
30 πάντα προειδώς, οὐ διέλιπεν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἅπαντα ἐπιδεικνύμενος.

Ἄπερ οὖν ἅπαντα καὶ ἡμᾶς εἰδότας, ἀγαπητοί, συνεχῶς καὶ διαπαντός τοὺς ἡμελημένους τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων ρυθμίζειν καὶ φιλεῖν χρή, κἂν μηδὲν ἐκ τῆς συμβουλῆς γίνηται κέρδος.

11. Ματθ. 21,19.

12. Ἰω. 18,4.

13. Ματθ. 26,15.

14. Λουκᾶ 22,48.

πιά νά μὴν βγῆ ἀπὸ σένα καρπός»¹¹, καὶ μ' ἓναν ἀπλὸ λόγῳ τὴν ἀποξήρανε ἀμέσως. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔμεναν ἀβλαβεῖς καὶ αὐτὸς ἔδειχνε τὴ δύναμί του, ἀφοῦ τιμωρήθηκε τὸ φυτό. Ἀλλὰ καὶ ὁ μαθητής, ἐὰν πρόσεχε, θὰ εἶχε μεγάλῃ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν τιμωρία αὐτή. Ἀλλ' ὅμως οὔτε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο διωρθώθηκε.

Ὁ Χριστὸς ὅμως, ἐπειδὴ κι' αὐτὸ τὸ προγνώριζε, ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἄλλο μετὰ ἀπὸ αὐτό, πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό, ἔκανε. Ὅταν λοιπὸν βάδισαν ἐναντίον του οἱ Ἰουδαῖοι, ὠπλισμένοι μὲ μαχαίρια καὶ ξύλα, τότε ὅλους αὐτοὺς τοὺς τύφλωσε· διότι τὰ λόγια του «ποιὸν ζητᾶτε;¹²», αὐτὸ φανέρωναν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Ἰουδας ἔλεγε συνεχῶς, «τί θὰ μοῦ δώσετε, κι' ἐγὼ θὰ σᾶς τὸν παραδώσω;»¹³, θέλοντας ὁ Κύριος νά πείσῃ καὶ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ νά διδάξῃ κι' ἐκεῖνον, ὅτι μὲ τὴ θέλησί του βαδίζει πρὸς τὸ πάθος καὶ ὅτι ὅλα εἶναι στὴν ἐξουσία του, καὶ ὅτι δὲν θὰ μοροῦσε νά τὸν νικήσῃ μὲ τὴν πανουργία του, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ προδότης στεκόταν μαζί μὲ ὅλους, λέγει, «ποιὸν ζητᾶτε;». Ἔτσι δὲν ἐγνώριζε αὐτὸν ποῦ ἐπρόκειτο νά παραδώσῃ, ἀλλὰ τοῦ τύφλωσε τὴν ὄρασι· καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔρριξε ὅλους κατὰ γῆς μ' αὐτὰ τὰ λόγια. Καὶ ἐπειδὴ οὔτε αὐτὸ τοὺς ἔκανε πῶς ἐπεικεῖς, οὔτε τὸν μιὰρὸ ἐκεῖνον τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴν προδοσία, ἀλλ' ἔμενε ἀθεράπευτος, οὔτε ἀμέσως πάλι ὁ Χριστὸς τοῦ στέρησε τὴν εὐνοια καὶ τὴ φροντίδα του· ἀλλὰ πρόσεχε, πῶς ἀγγίζει τὴν ἀδιάντροπη ψυχὴ μὲ τρόπο ποῦ νά τὴν κᾶνῃ νά νοιώσῃ ντροπὴ, καὶ λέγει λόγια ἱκανὰ νά μαλακώσουν καὶ τὴν πέτρινη καρδιά. Διότι, ὅταν ὤρμησε νά τὸν φιλήσῃ, τί λέγει; «Ἰούδα, μὲ φίλημα παραδίνεις τὸν Υἱὸ τοῦ ἀνθρώπου;»¹⁴. Οὔτε αὐτὸ τὸ σχῆμα τῆς προδοσίας δὲν ντρέπεσαι; Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὁ Χριστὸς γιὰ νά τὸν συγκρατήσῃ καὶ νά τοῦ θυμίσῃ τὴν προηγούμενη συναναστροφή μαζί του. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ τόσα πολλὰ ἔκανε ὁ Κύριος καὶ εἶπε, δὲν ἔγινε καλύτερος ἐκεῖνος, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας ἐκεῖνου ποῦ τὸν συμβούλευε, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς του ραθυμίας. Ὁ Χριστὸς ὅμως, ἂν καὶ βέβαια ὅλα αὐτὰ τὰ γνώριζε ἐκ τῶν προτέρων, δὲν ἔπαυε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος νά δείχνῃ τὸ ἐνδιαφέρον του.

Ὅλα αὐτὰ λοιπὸν γνωρίζοντάς τα καὶ ἐμεῖς, ἀγαπητοί, ὀφείλουμε διαρκῶς καὶ πάντοτε νά διορθώνουμε τοὺς ἀδιάφορους ἀδελφούς μας καὶ νά τοὺς ἀγαποῦμε, ἔστω κι' ἂν κανένα κέρδος δὲν προ-

Εἰ γὰρ ὁ τὸ τέλος εἰδὼς τοιοῦτον ἐσόμενον, τοσαύτη περὶ τὸν οὐδὲν μέλλοντα καρποῦσθαι ἐκ τῆς παραινέσεως ταύτης ἐχρήσατο προνοία, ποίας ἂν εἴημεν ἄξιοι συγγνώμης ἡμεῖς, ὅταν μὴδὲ τὴν τῶν πραγμάτων ἐκβασιν εἰδότες, οὕτω τῆς τῶν πλησίον σωτηρίας
 5 ραθυμῶμεν, ἐκ πρώτης καὶ δευτέρας αὐτοῦ συμβουλῆς ἐγκαταλιμπάνοντες; Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων ἀπάντων καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοῦς ἐννοήσωμεν, ὅτι καθ' ἐκάστην ἡμέραν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς διαλεγομένου διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν ἀποστόλων, καθ' ἐκάστην παρακούομεν τὴν ἡμέραν· καὶ ὁμοῦς οὐκ ἀφίσται καὶ διαλεγόμενος καὶ παρακαλῶν δεῖ τοὺς ἀφηνιῶντας καὶ μὴ προσέχοντας.
 10 Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ». Εἰ γὰρ χρή τι καὶ θαυμάσιον εἰπεῖν, οὐ τοσοῦτων ἐπαίνων ἄξιος ὁ προειδώς, ὅτι πεισθήσεται πάντως ὁ δεχόμενος
 15 τὴν συμβουλήν, καὶ οὕτω συμβουλευῶν, ὡς ὁ πολλάκις μὲν εἰπὼν καὶ συμβουλευσας καὶ ἀποτυχῶν, οὐκ ἀφιστάμενος δὲ οὐδὲ οὕτω.

Τὸν μὲν γὰρ πρότερον ἢ τοῦ πεισθήσεσθαι ἐλπίς τὸν ἀκούοντα, κἂν ἀπάντων νωθέστρος ἦ, διεγείρει πρὸς τὴν παραίνεσιν· οὗτος δὲ ὁ συνεχῶς συμβουλευῶν καὶ παρακούομενος, εἶτα οὐκ ἀφιστάμενος, θερμοτάτης καὶ γνησιωτάτης ἀγάπης τεκμήριον ἐπιδεικνυται, ἐλπίδι μὲν οὐδεμιᾷ τοιαύτη τρεφόμενος, διὰ δὲ τὸ πρὸς τὸν ἀκούοντα φίλτρον μόνον τῆς περὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἀφιστάμενος ἐπιμελείας. Ἄλλ' ὅτι μὲν χρή μὴδέποτε ἀφίστασθαι τῶν πεπτωκότων, κἂν προειδότες ᾶμεν, ὅτι οὐ πεισθήσονται ἡμῖν, ἰκανῶς ἀπο-
 25 δέδεικται. Δεῖ δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τῶν τρυφῶντων κατηγορίαν βαδίσαι. Ἔως γὰρ ἂν ἐστήκη ἡ ἑορτὴ αὕτη, καὶ τὰ ἔλκη τῆς μέθης ἐνταῖς τῶν μεθύοντων ἐργάζεται ψυχαῖς ὁ διάβολος, καὶ ἡμᾶς τὰ φάρμακα ἐπιτιθέσθαι χρή.

στ'. Χθὲς μὲν οὖν τὸν Παῦλον αὐτοῖς ἐπετειχίσσαμεν λέγοντα·
 30 «εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε». Σήμερον δὲ τὸν Παύλου Δεσπότην δεῖξομεν αὐτοῖς, οὐχὶ παραινούντα μόνον, οὐδὲ συμβουλευόντα ἀπέχεσθαι τρυφῆς, ἀλλὰ

15. Β' Κορ. 5,20.

16. Α' Κορ. 10,31.

κύπτη ἀπὸ τῆ συμβουλή μας. Διότι, ἐὰν αὐτὸς ποὺ γνώριζε ὅτι θὰ εἶναι τέτοιο τὸ ἀποτέλεσμα, τόσο πολὺ φρόντισε γι' αὐτόν, ποὺ δὲν ἐπρόκειτο καθόλου νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τῆ συμβουλή, ποιᾶς συγγνώμης θὰ κριθοῦμε ἄξιοι ἑμεῖς, ὅταν, χωρὶς νὰ γνωρίζουμε τὴν ἔκβασι τῶν πραγμάτων, ἀδιαφοροῦμε ἔτσι γιὰ τῆ σωτηρία τῶν πλησίων μας, ἐγκαταλείποντάς τους μετὰ τὴν πρώτη καὶ δεύτερη συμβουλή; Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔχουμε πῆ, ὡς ἀναλογισθοῦμε καὶ τὰ δικά μας, ὅτι, ἐνῶ κάθε ἡμέρα ὁ Θεὸς συνομιλεῖ μαζί μας μέσω τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, ἑμεῖς τὸν παρακοῦμε καθημερινά· καὶ ὁμῶς δὲν παύει νὰ συνομιλῆ καὶ νὰ παρακαλῆ πάντοτε ἐκείνους ποὺ κάνουν σὰν τὰ ἀφηγιασμένα ἄλογα καὶ δὲν προσέχουν. Καὶ ὁ Παῦλος φωνάζει λέγοντας· «ἐκ μέρους τοῦ Χριστοῦ ἐνεργοῦμε, σὰν ἀπεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ σᾶς παρακαλοῦμε ἐκ μέρους του, σᾶς παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, συμφιλιωθῆτε μὲ τὸν Θεό»¹⁵. Κι' ἂν πρέπει νὰ ποῦμε κάτι ἀξιοθαύμαστο, δὲν εἶναι τόσο ἀξιοθαύμαστο αὐτὸς ποὺ ξέρει ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ πεισθῆ ὅπως δὴ ποτε αὐτὸς ποὺ δέχεται τῆ συμβουλή, κι' ἔτσι συμβουλεύει, ὅσο αὐτὸς πού, ἐνῶ πολλές φορές εἶπε καὶ συμβούλεψε καὶ ἀπέτυχε, κι' ὁμῶς οὔτε ἔτσι σταμάτησε νὰ συμβουλεύη.

Διότι τὸν ἕνα τὸν διεγείρει πρὸς τὴν συμβουλή ἢ ἐλπίδα ὅτι θὰ πεισθῆ ὁ ἀκροατής, κι' ἂν ἀκόμα εἶναι ὀκνηρότερος ἀπ' ὄλους· ἐνῶ αὐτὸς ποὺ συνεχῶς συμβουλεύει, χωρὶς νὰ γίνεται παραδεκτός, καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν παύει νὰ συμβουλεύη, παρουσιάζει δεῖγμα τῆς πιδ θερμῆς καὶ γνήσιας ἀγάπης, χωρὶς νὰ τρέφεται ἀπὸ καμμιὰ τέτοια ἐλπίδα, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸν ἀκροατή, δὲν παύει νὰ φροντίζη γιὰ τὸν ἀδελφό. Ἀλλὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ μὴν ἐγκατελείπουμε ποτέ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, κι' ἂν ἀκόμη γνωρίζουμε ἐκ τῶν προτέρων ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἀκούσουν, ἔχει ἀρκετὰ ἀποδειχθῆ. Πρέπει τώρα νὰ προχωρήσουμε στὴν κατηγορία ἐκείνων ποὺ ἐπιδίδονται στὴν ἀσωτία. Διότι, ὅσο διαρκεῖ αὐτὴ ἡ ἑορτὴ καὶ ὁ διάβολος προξενεῖ τίς πληγές τῆς μέθης στὶς ψυχές ἐκείνων ποὺ μεθοῦν, ὀφείλουμε κι' ἑμεῖς νὰ ἐπιθέτουμε τὰ φάρμακα.

6. Ἐχθὲς λοιπὸν χρησιμοποίησαμε ὡς φραγμὸ τὸν Παῦλο, ποὺ λέγει· «εἴτε τρῶτε, εἴτε πίνετε, εἴτε ὅ,τιδήποτε κάνετε, ὅλα νὰ τὰ κάνετε πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Σήμερα ὁμῶς θὰ τοὺς δείξουμε, τὸν Κύριο τοῦ Παύλου, ὄχι μόνο νὰ προτρέπη, οὔτε νὰ τοὺς συμβου-

καὶ κολάζοντα τὸν ἐν τρυφῇ ζῶντα καὶ τιμωρούμενον. Ἡ γὰρ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τῶν ἑκατέροις συμβάντων ἱστορία οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ἐνδείκνυται. Μᾶλλον δέ, ἵνα μὴ παρέργως τοῦτο ποιήσωμεν, ἀνωθεν ἡμῖν αὐτὴν ἀναγνώσομαι τὴν παραβολήν. « Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραϊνόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς· πτωχὸς δέ τις ἦν ὀνόματι Λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο εἰς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἠλκωμένος καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι, περιέλει-
10 χον τὰ ἔλκη αὐτοῦ».

Τίνος μὲν οὖν ἕνεκεν ἐν παραβολαῖς ἐλάλει ὁ Δεσπότης καὶ τί δήποτε τῶν παραβολῶν τὰς μὲν ἔλυε, τὰς δὲ οὐκ ἔλυε, καὶ τί πότ' ἐστὶν ἢ παραβολή, καὶ ὅσα τοιαῦτα, εἰς ἕτερον καιρὸν ταμιευσόμεθα, ὥστε μὴ τοῦ κατεπείγοντος ἀποστῆναι λόγου νῦν· ἐκεῖνο δὲ
15 τέως πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν μόνον, τίς ἐστὶ τῶν εὐαγγελιστῶν ὁ τὴν παραβολὴν ταύτην εἰρηκέναι τὸν Χριστὸς εἰπών. Τίς οὖν ἐστὶν; Ὁ Λουκᾶς μόνος. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶδέναι, ὅτι τῶν εἰρημένων τὰ μὲν οἱ τέσσαρες εἶπον, τὰ δὲ κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἀπολαβῶν. Τίνος ἕνεκεν; Ἴνα καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαῖα ἡμῖν ἢ ἀνάγνω-
20 σις γένηται, καὶ τὸ τῆς συμφωνίας ἐξαιρετὸν διαφανῆ. Εἰ μὲν γὰρ πάντες ἅπαντα εἶπον, οὐκ ἂν πᾶσι μετὰ σπουδῆς προσείχομεν, ἀρκούντος ἑνὸς διδάξαι τὸ πᾶν· εἰ δὲ πάντες πάντα ἐξηλλαγμένα εἶπον, οὐκ ἂν ἐφάνη τὸ τῆς συμφωνίας ἐξαιρετὸν. Διὰ τοῦτο καὶ κοινῇ πάντες πολλὰ ἔγραψαν, καὶ κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἀπολαβῶν.
25 Ὅπερ οὖν Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς διδάσκει, τοῦτό ἐστιν.

Ἄνθρωπός τις, φησὶν, ἦν πλούσιος, κακία πολλῇ συζῶν, οὐδεμιᾶς πείραν ἐδέχετο συμφορᾶς, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ ὥσπερ ἐκ πηγῶν ἐπέρρει. Ὅτι γὰρ οὐδὲν τῶν ἀδοκῆτων συνέβαινε αὐτῷ, οὐδ' ἀθυμίας ὑπόθεσις, οὐδ' ἀνωμαλία τις βιωτικῆ, αὐτὸ τοῦτο
30 ἠνίκατο τὸ εἰπεῖν, ὅτι «ἠεὐφραίνετο καθ' ἡμέραν». Ὅτι δὲ κακία συνέζη, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ λαχόντος αὐτῷ τέλους καὶ πρὸ τοῦ τέλους δὲ ἐκ τῆς περὶ τὸν πέννητα γενομένης ὑπεροψίας. Ὅτι γὰρ

λεύη νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἀκολασία, ἀλλὰ καὶ νὰ τιμωρῆ αὐτόν πού ζῆ ἀκόλαστη ζωὴ καὶ νὰ τὸν καταδικάζῃ. Διότι ἡ ἱστορία τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου καὶ ὄσων συνέβηκαν καὶ στοὺς δυό, δὲν δείχνει τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο αὐτό. Ἡ καλύτερα, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάνομε αὐτὸ σὰν πάρεργο, θὰ σᾶς διαβάσω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν παραβολή. «Κάποιος ἄνθρωπος ἦταν πλούσιος καὶ ντυνόταν μὲ πορφύρα καὶ βύσσο, καὶ ζοῦσε καθημερινὰ μὲ λαμπρὲς διασκεδάσεις. Ἦταν καὶ κάποιος φτωχός, πού ὠνομαζόταν Λάζαρος, ὁ ὁποῖος ἦταν πεταγμένος στὴν ἐξώπορτα τοῦ πλουσίου, καὶ ἐπιθυμοῦσε νὰ χορτάσῃ ἀπὸ τὰ ψίχουλα, πού ἐπεφταν ἀπὸ τὸ τρεπέζι τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ σκύλοι ἔρχονταν καὶ ἐγλυφαν τὶς πληγές του»¹⁷.

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν μιλοῦσε ὁ Κύριος μὲ παραβολές, καὶ γιατί ἄλλες ἀπὸ τὶς παραβολές τὶς ἐξηγοῦσε, κι' ἄλλες τὶς ἄφηνε ἀνεξήγητες, καὶ τί εἶναι ἡ παραβολὴ καὶ ὅλα ὅσα εἶναι τέτοια, ἄλλη φορὰ θὰ τὰ ἐξηγήσουμε, γιὰ νὰ μὴν ἀπομακρυνθοῦμε τώρα ἀπὸ τὸν λόγο πού ἐπείγει· ἐκεῖνο μόνο τώρα θὰ σᾶς πῶ, ποιός ἀπὸ τοὺς εὐαγγελιστὲς ἀναφέρει ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει πῆ αὐτὴν τὴν παραβολή. Ποιός λοιπὸν εἶναι; Μόνο ὁ Λουκᾶς. Διότι κι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ γνωρίζουμε, ὅτι ἀπ' ὅσα ἔχουν λεχθῆ, ἄλλα τὰ ἀνέφεραν καὶ οἱ τέσσερεις, καὶ ἄλλα τὰ διέσωσε μόνος του ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς. Γιὰ ποιό λόγο; Γιὰ νὰ γίνῃ ἀπαραίτητη καὶ τῶν ἄλλων ἡ ἀνάγνωσις καὶ νὰ γίνῃ ὀλοφάνερη ἡ ἐξαιρετικὴ συμφωνία τους. Διότι, ἐὰν ὅλοι τὰ ἀνέφεραν ὅλα, δὲν θὰ τοὺς προσέχαμε ὅλους μὲ ζῆλο, ἀφοῦ θὰ ἀρκοῦσε ὁ ἓνας νὰ τὰ διδάξῃ ὅλα· καὶ ἐὰν ὅλοι τὰ ἔλεγαν ὅλα διαφορετικά, δὲν θὰ φαινόταν ἡ ἐξαιρετικὴ συμφωνία. Γι' αὐτὸ καὶ ὅλοι πολλὰ ἀπὸ κοινοῦ ἔγραψαν, καὶ χωριστὰ ὁ καθένας διέσωσε πολλὰ. Αὐτὸ λοιπὸν πού διδάσκει ὁ Χριστὸς μὲ τὴν παραβολὴ αὐτὴ εἶναι τὸ ἐξῆς.

Ἦταν, λέγει, ἓνας ἄνθρωπος πλούσιος, πού ζοῦσε πολὺ ἁμαρτωλά, δὲν εἶχε γνωρίσει καμμιά συμφορὰ, ἀλλ' ὅλα ἔτρεχαν γι' αὐτόν ὅπως τὸ νερὸ ἀπὸ τὶς πηγές. Τὸ ὅτι πράγματι καμμιά συμφορὰ δὲν τοῦ συνέβαινε, οὔτε ἀφορμὴ γιὰ στενοχώρια, οὔτε καμμιά ἀνωμαλία βιωτικὴ, τὸ ἀνέφερε μ' αὐτὸ πού εἶπε, ὅτι «εὐφραίνόταν καθημερινά». Καὶ ὅτι ζοῦσε μὲ κακία, γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ τὸ τέλος πού εἶχε καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος του ἀπὸ τὴν περιφρόνησι πού ἔδειξε στὸν φτωχό. Καὶ τὸ ὅτι δὲν ἔλεοῦσε ὄχι μόνο ἐκεῖνον πού

οὐ μόνον ἐκεῖνον τὸν ἐν τῷ πυλῶνι, ἀλλ' οὐδ' ἄλλον τινὰ ἠλέει, αὐ-
 τὸς ἐκεῖνος τοῦτο ἔδειξεν. Εἰ γὰρ τὸν ἐν τῷ πυλῶνι διηνεκῶς ἐρρι-
 μένον καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κείμενον, ὃν καθ' ἐκάστην ἡμέραν,
 καὶ ἄπαξ καὶ δις καὶ πλεονάκις ὄρᾶν ἠναγκάζετο εἰσιῶν καὶ ἐξιῶν
 5 (οὐ γὰρ ἐν ἀμφοδῶ, οὐδ' ἐν κρυπτῷ καὶ στενωπῷ κατέκειτο τόπῳ,
 ἀλλ' ἐνθα συνεχεῖς τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους ποιούμενος ὁ
 πλούσιος, ἄκων αὐτὸν ὄρᾶν ἠναγκάζετο), εἰ τοίνυν τοῦτον οὐκ ἠλέ-
 ησε, τὸν ἐν τοσοῦτῳ χαλεπῷ πάθει κατακείμενον καὶ ἀπορίᾳ το-
 σαύτῃ συζῶντα, μᾶλλον δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου ἀρρωστίᾳ ταλαι-
 10 πωροῦντα, καὶ ἀρρωστίᾳ χαλεπώτατη, πρὸς τίνα ἂν τῶν ἐντυγα-
 νόντων ἐπεκάμφθη ποτέ; Καὶ γάρ, εἰ τὴν προτέραν ἡμέραν παρέ-
 δραμε, τὴν δευτέραν εἰκὸς ἦν τι παθεῖν· εἰ δὲ καὶ ἐν ταύτῃ παρεῖ-
 δεν, ἀλλὰ τὴν τρίτην ἢ τὴν τετάρτην ἢ τὴν μετ' ἐκείνην πάντως αὐ-
 τὸν ἐπικαμφθῆναι ἔδει καὶ εἰ τῶν θηρίων ἀγριώτερος ἦν.

15 Ἄλλ' οὐδὲν ἔπαθε τοιοῦτον· ἀλλὰ καὶ ἐκείνου τοῦ δικαστοῦ,
 τοῦ μήτε τὸν Θεὸν φοβουμένου, μήτε ἀνθρώπους αἰδουμένου καὶ
 ἰταμώτερος καὶ ἀπηνέστερος γέγονεν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἢ τῆς χήρας
 συνέχεια, καὶ ταῦτα ὡμὸν ὄντα καὶ ἀγριον, δοῦναι τὴν χάριν ἐπεισε,
 καὶ πρὸς τὴν ἰκετηρίαν ἐπέκαμψε· τοῦτον δὲ οὐδὲ τοῦτο ἴσχυσεν
 20 ἐπικάμψαι πρὸς τὴν τοῦ πένητος ἀντίληψιν· καίτοι γε οὐκ ἴση ἦν ἢ
 αἴτησις, ἀλλ' αὕτη πολλῶ εὐκολωτέρα καὶ δικαιότερα. Ἡ μὲν γὰρ
 κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὸν παρεκάλει, οὗτος δὲ ἠξίου λῦσαι λιμὸν καὶ
 μὴ περιδεῖν ἀπολλύμενον· κάκεινη μὲν ἠνώχλει παρακαλοῦσα, οὗ-
 τος δὲ πολλάκις τῆς ἡμέρας ἐφαίνετο τῷ πλουσίῳ σιγῇ κείμενος·
 25 πολὺ δὲ τοῦτο ἰκανὸν μαλάξαι μᾶλλον καὶ λιθίνην διάνοιαν. Ἐνο-
 χλούμενοι γὰρ πολλάκις καὶ παροξυνόμεθα· ὅταν δὲ τοὺς
 δεομένους βοηθείας ἴδωμεν σιγῇ πολλῇ παρεστῶτας καὶ μηδὲν
 φθεγγομένους, ἀλλ' ἀποτυγχάνοντας μὲν δεῖ, μὴ δυσχεραίνοντας δέ,
 ἀλλὰ σιγῇ φαινομένους μόνον ἡμῖν, κἂν αὐτῶν τῶν λίθων ὤμεν
 30 ἀναισθητότεροι, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐπιεικείας αἰδεσθέντες κατα-
 καμπτόμεθα. Καὶ ἕτερον δέ τι πρὸς τούτοις τούτων οὐκ ἔλαττον
 ἦν, τὸ καὶ τὴν ὄψιν αὐτὴν ἐλεεινὴν εἶναι τοῦ πένητος, λιμῶ καὶ ἀρ-

στεκόταν στήν πόρτα του, ἀλλ' οὔτε καὶ κανέναν ἄλλον, αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ ἔδειξε. Διότι, ἐὰν αὐτὸν ποὺ ἦταν διαρκῶς ριγμένος μπροστὰ στήν πόρτα του καὶ βρισκόταν μπροστὰ στὰ μάτια του κάθε ἡμέρα, καὶ ἀναγκαζόταν μιὰ καὶ δυὸ καὶ πολλές φορές νὰ τὸν βλέπη εἰσερχόμενος καὶ ἐξερχόμενος (καθόσον δὲν τὸν συναντοῦσε σὲ καμμιά συνοικία, οὔτε βρισκόταν σὲ κρυφὸ καὶ ἀπόμερο τόπο, ἀλλὰ ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου συνεχῶς ἔμπαινε καὶ ἔβγαινε ὁ πλούσιος καὶ ἀναγκαζόταν ἔτσι καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ νὰ τὸν βλέπη), ἐὰν λοιπὸν αὐτὸν δὲν ἐλέησε, ποὺ βρισκόταν σὲ τόσο φοβερὸ πάθος καὶ ζοῦσε μέσα σὲ τόση δυστυχία, ἢ καλύτερα ποὺ σὲ ὄλη τὴ ζωὴ του βασανιζόταν ἀπὸ ἀρρώστια, καὶ μάλιστα ἀπὸ πολὺ φοβερὴ ἀρρώστια, γιὰ ποιὸν ποὺ θὰ τύχαινε νὰ τὸν συναντήσῃ τυχαῖα θὰ συγκινοῦνταν ποτέ; Ἐὰν δηλαδὴ τὴν πρώτη ἡμέρα τὸν προσπέρασε, τὴν δεύτερη ἦταν φυσικὸ νὰ αἰσθανθῇ κάτι· ἀλλὰ ἐὰν καὶ κατ' αὐτὴν ἀδιαφόρησε, ἔπρεπε τὴν τρίτη, ἢ τὴν τέταρτη, ἢ τὴν ἐπόμενη ὅπωςδὴποτε νὰ συγκινηθῇ, κι' ἂν ἀκόμα ἦταν ἀγριώτερος ἀπὸ τὰ θηρία.

Ὅμως δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν δικαστὴ ποὺ οὔτε τὸν Θεὸ φοβῶταν, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ντρεπόταν, πιὸ θρασύς καὶ πιὸ σκληρὸς φάνηκε. Διότι ἐκεῖνον τὸν ἔπεισε ἢ ἐπιμονὴ τῆς χήρας καί, ἂν καὶ ἦταν σκληρὸς καὶ ἄγριος, ἔδωσε τὴ χάρι καὶ κάμφθηκε ἀπὸ τὴν παράκλησί της· ἐνῶ αὐτὸν οὔτε αὐτὸ μπόρεσε νὰ τὸν συγκινήσῃ, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν φτωχό· ἂν καὶ βέβαια δὲν ἦταν ἴση ἢ παράκλησις, ἀλλὰ αὐτὴ ἦταν πολὺ πιὸ εὐκολώτερη καὶ δικαιότερη. Διότι ἐκεῖνη τὸν παρακαλοῦσε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἐνῶ αὐτὸς παρακαλοῦσε νὰ τὸν γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν πείνα καὶ νὰ μὴν ἀδιαφορήσῃ γιὰ τὸν χαμό του· καὶ ἐκεῖνη τὸν ἐνοχλοῦσε μὲ τίς παρακλήσεις της, ἐνῶ αὐτὸν πολλές φορές τὴν ἡμέρα τὸν ἔβλεπε ὁ πλούσιος νὰ εἶναι ἐκεῖ κατάκοιτος καὶ σιωπηλός· καὶ αὐτὸ ἦταν πολὺ ἱκανὸ νὰ μαλακώσῃ μᾶλλον καὶ πέτρινη καρδιά. Διότι πολλές φορές, ὅταν μᾶς ἐνοχλοῦν, θυμώνουμε, ὅταν ὁμως δοῦμε αὐτοὺς ποὺ χρειάζονται τὴ βοήθειά μας νὰ στέκονται σιωπηλοὶ καὶ νὰ μὴν λένε τίποτα, ἂν καὶ δὲν πετυχαίνουν πάντοτε, ἐπειδὴ ὁμως δὲν μᾶς δυσαρεστοῦν, ἀλλὰ στέκονται μόνο σιωπηλοὶ μπροστὰ μας, κι' ἂν ἀκόμα εἴμαστε πιὸ ἀναίσθητοι κι' ἀπὸ τίς πέτρες, κατασυγκινούμαστε, ντρεπόμενοι τὴ μεγάλη τους ἐπιείκεια. Ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα ὄχι μικρότερο ἀπὸ αὐτὰ ἦταν, τὸ ὅτι καὶ ἡ ὄψις τοῦ

ρωστίᾳ μακρᾷ κατεργασθεῖσαν. Ἄλλ' ὁμῶς οὐδὲν τούτων τὸν ἀνήμερον ἐκεῖνον ἐμάλαξε.

ζ'. Πρώτη μὲν οὖν κακία αὕτη ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπία ὑπερβολὴν οὐκ ἔχουσα. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐν πενίᾳ ζῶντα μὴ βοηθεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ τοσαύτης ἀπολαύοντα τρυφῆς, λιμῶ τηκομένους ἐτέρους περιορᾶν. Πάλιν οὐκ ἐστιν ἴσον ἅπαξ ἢ δεύτερον ἰδόντα πτωχόν, παραδραμεῖν, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν βλέποντα μηδὲ ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ὄψιν συνεχείας πρὸς τὸν ἔλεον καὶ τὴν φιλανθρωπίαν διαναστῆναι ταύτην. Πάλιν οὐκ ἐστιν ἴσον ἐν συμφο-
10 ραῖς ὄντα καὶ ἀθυμίαις καὶ κακῶς τὴν ψυχὴν διακειμένον μὴ βοηθεῖν τοῖς πλησίον, καὶ τοσαύτης ἀπολαύοντα εὐφροσύνης καὶ διηνεκοῦς εὐπραγίας, λιμῶ τηκομένους ἐτέρους περιορᾶν καὶ ἀποκλειῖσαι τὰ σπλάγχνα, καὶ μηδὲ ὑπὸ τῆς χαρᾶς αὐτῆς γενέσθαι φιλανθρωπότερον. Ἴστε γὰρ δῆπου τοῦτο, ὅτι, κἂν ἀπάντων ὦμεν
15 ἀγριώτεροι, ταῖς εὐπραγίαις ἡμερώτεροι καὶ χρηστότεροι πεφύκαμεν γίνεσθαι. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐδὲ ὑπὸ τῆς εὐημερίας βελτίων ἐγένετο, ἀλλ' ἔμενεν ἐκτεθριωμένος, μᾶλλον δὲ καὶ θηρίου παντὸς ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν τοῖς τρόποις ἀπέκρυσεν. Ἄλλ' ὁμῶς ὁ μὲν ἐν πονηρίᾳ ζῶν καὶ ἀπανθρωπία πάσης ἀπήλαυεν εὐπραγίας, ὁ
20 δὲ δίκαιος καὶ ἀρετῆς ἐπιμελούμενος ἐν ἐσχάτοις ἦν κακοῖς.

Ὅτι γὰρ δίκαιος ὁ Λάζαρος ἦν, πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ τέλος ἀπέδειξε, καὶ πρὸ τοῦ τέλους αὐτὴ ἢ κατὰ τὴν πενίαν ὑπομονή. Ἄρα οὐ δοκεῖτε αὐτὰ παρόντα τὰ πράγματα ὁρᾶν; Πλήρης τῶ πλουσίῳ ἢ ναῦς τῆς ἐμπορίας ἦν καὶ ἐξ οὐρίας ἐπλει. Ἄλλὰ μὴ
25 θαυμάσητε· εἰς ναυάγιον γὰρ ἠπεύγετο, ἐπειδὴ τὸν φόρτον οὐκ ἠθέλησε διαθέσθαι μετ' εὐλαβείας. Βούλει σοι καὶ ἐτέραν εἶπω κακίαν αὐτοῦ; Τὸ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τρυφᾶν ἀδεῶς. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κακία ἐσχάτη, οὐχὶ νῦν, ὅτε τοσαύτην ἀπαιτούμεθα φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ὅτε οὐ τοσαύτης φιλοσο-
30 φίας ἐπίδειξις ἦν. Ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ προφήτης· «οὐαὶ οἱ ἐρ-

φτωχοῦ ἦταν ἐλεεινή, ἐξ αἰτίας τῆς πείνας καὶ τῆς μακροχρόνιας ἀρρώστιας. Καὶ ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μαλάκωσε ἐκεῖνον τὸν ἀνήμερο.

7. Πρώτη λοιπὸν κακία εἶναι αὐτή, ἡ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά πού δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο, τὸ νὰ μὴν βοηθᾷς αὐτοὺς πού ἔχουν ἀνάγκη ἐπειδὴ εἶσαι φτωχός, καὶ τὸ νὰ ἀδιαφορῆς γιὰ τοὺς ἄλλους πού λειώνουν ἐξ αἰτίας τῆς πείνας, τῆ στιγμὴ πού ἀπολαμβάνεις τόση πολυτέλεια. Πάλι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ προσπεράσης τὸν φτωχὸ πού τὸν εἶδες μιὰ ἢ δυὸ φορές, μὲ τὸ νὰ τὸν βλέπης κάθε ἡμέρα καὶ νὰ μὴν σὲ διεγείρῃ σὲ συμπάθεια καὶ φιλανθρωπία τὸ ἀδιάκοπο αὐτὸ θέαμα. Πάλι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ μὴν βοηθᾷς τοὺς πλησίον, ὅταν ἐσὺ βρίσκεσαι μέσα στὶς συμφορὲς καὶ στὶς θλίψεις καὶ αἰσθάνεσαι ἄσχημα στὴν ψυχὴ σου, μὲ τὸ νὰ προσπερνᾷς τοὺς ἄλλους πού λειώνουν ἀπὸ τὴν πείνα, τῆ στιγμὴ πού ἀπολαμβάνεις τόση εὐφροσύνη καὶ ἀδιάκοπη εὐτυχία, καὶ νὰ κλείνης τὰ σπλάχνα σου καὶ νὰ μὴ γίνεσαι φιλανθρωπότερος οὔτε ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς εὐφροσύνης. Διότι ἀσφαλῶς τὸ γνωρίζετε αὐτὸ, ὅτι, κι' ἂν ἀκόμη εἶμαστε ἀγριώτεροι ἀπὸ ὄλους, εἶναι φυσικὸ μὲ τίς εὐτυχίες νὰ γινώμαστε ἡμερώτεροι καὶ ἀγαθότεροι. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς εὐτυχίας ἔγινε καλύτερος, ἀλλ' ἔμεινε ἀγριος σὰν θηρίο, ἢ καλύτερα μὲ τοὺς τρόπους του ξεπέρασε τὴ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά κάθε θηρίου. Καὶ ὅμως, αὐτὸς πού ζοῦσε μὲ κακία καὶ ἀπανθρωπιά ἀπήλαυσε κάθε εὐτυχία, ἐνῶ ὁ δίκαιος, ἂν καὶ φρόντιζε γιὰ τὴν ἀρετὴ, ζοῦσε μέσα στὰ πιὸ φοβερὰ βάσανα.

Τὸ ὅτι πράγματι ὁ Λάζαρος ἦταν δίκαιος, τὸ ἔδειξε κι' ἐδῶ πάλι τὸ τέλος του, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος ἡ ὑπομονὴ μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετώπισε τὴν φτώχεια του. Δὲν νομίζετε ἀλήθεια ὅτι τὰ βλέπετε μπροστά σας αὐτὰ τὰ πράγματα; Τὸ πλοῖο γιὰ τὸν πλούσιο ἦταν γεμᾶτο ἀπὸ ἐμπόρευμα καὶ ἔπλεε μ' εὐνοϊκὸ ἄνεμο. Ἄλλὰ μὴν θαυμάσετε· διότι βιαζόταν νὰ ναυαγήσῃ, ἐπειδὴ δὲν θέλησε νὰ διαθέσῃ τὸ ἐμπόρευμα μὲ σύνεσι. Θέλεις νὰ σοῦ πῶ κι' ἄλλη κακία του; Τὸ ὅτι κάθε ἡμέρα διασκέδαζε ἀδιάντροπα. Διότι κι' αὐτὸ εἶναι μεγάλη κακία, ὅχι τώρα πού μᾶς ζητεῖται τόση ἀσκησι ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀρχή, τὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τότε πού δὲν ὑπῆρχε ἐπίδειξις τόσης μεγάλης ἀρετῆς. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ προφήτης· «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους πού βαδίζουν πρὸς τὴ φοβερὴ ἡμέρα

χόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἀπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν». Τί ἐστίν, «οἱ ἀπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν»;

Οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουσιν, ὅτι δι' ἀργίαν αὐτοῖς τὸ σάββατον δέδοται. Οὐκ ἔστι δὲ αὕτη ἡ αἰτία, ἀλλ' ἵνα τῶν βιωτικῶν ἑαυτοὺς ἀπαγαγόντες, τὴν σχολὴν ἅπασαν εἰς τὰ πνευματικὰ ἀναλίσκωσιν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἀργίας ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλ' ἐργασίας ἐστὶ πνευματικῆς ὑπόθεσις, ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δῆλον. Ὁ γοῦν ἱερεὺς διπλοῦν ἔργον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ποιεῖ καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀπλῆς ἀναφερομένης θυσίας, διπλῆς ἀναφέρειν κελεύεται τότε. Εἰ δὲ καθάπαξ ἀργίας ἦν τὸ σάββατον, πρὸ τῶν ἄλλων τὸν ἱερέα ἀργεῖν ἐχρῆν. Ἐπεὶ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι τῶν βιωτικῶν ἀπαλλαγέντες πραγμάτων, τοῖς πνευματικοῖς οὐ προσεῖχον, σωφροσύνη καὶ ἐπιεικείᾳ καὶ ἀκροάσει θείων λογίων, ἀλλὰ τούναντίον ἐποίουν, γαστριζόμενοι, μεθύοντες, διαρρηγνύμενοι, τρυφῶντες, διὰ τοῦτο κατηγόρησεν αὐτῶν ὁ προφήτης. Εἰπὼν γάρ, «οὐαὶ οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν», καὶ ἐπαγαγῶν, «οἱ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν», ἔδειξε διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, πῶς ἦν αὐτοῖς τὰ σάββατα ψευδῆ. Πῶς οὖν αὐτὰ ἐποίουν ψευδῆ; Τῷ κακίαν ἐργάζεσθαι, τρυφῶντες, μεθύοντες, καὶ τὰ μυρία αἰσχίστα καὶ χαλεπὰ πράσσοντες. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστίν ἀληθές, ἀκουσον τῶν ἐξῆς. Δείκνυσι γὰρ ὁ λέγων δι' ὧν εὐθὺς ἐπάγει καὶ λέγει· «οἱ καθευδόντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ τῶν στρωμνῶν αὐτῶν, οἱ ἐσθίοντες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων καὶ μοσχάρια ἐκ βουκολίων γαλαθηνά, οἱ πίνοντες τὸν διϋλισμένον οἶνον καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι». Ἔλαβες τὸ σάββατον, ἵνα τῆς πονηρίας ἀπαλλάξης τὴν ψυχὴν· σὺ δὲ αὐτὴν κατεργάζῃ πλέον. Τί γὰρ ἂν γένοιτο τῆς βλακειᾶς ταύτης χειρὸν, ἢ τὸ ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καθευδεῖν; Αἱ ἄλλαι ἀμαρτίαι κἂν μικρὰν τινα ἡδονὴν ἔχωσιν, οἶον ἢ μέθη, ἢ πλεονεξία καὶ ἀσωτία· τὸ δὲ ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καθευδῆσαι ποίαν ἡδονὴν ἔχει; ποίαν παραμυθίαν; Μη γὰρ ἡδίω καὶ γλυκύτερον ἡμῖν τὸν ὕπνον ἐργάζεται τῆς κλίνης τὸ κάλλος; Φορτικώτατον μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἐπαχθέστατον τοῦτο, ἐὰν νοῦν ἔχωμεν. Ὅταν γὰρ ἐν-

18. Ἀμὼς 6,3.

19. Ἀμὼς 6,46.

τοῦ Κυρίου, σ' ἐκείνους πού ἐγγίζουσιν καὶ ἀσχολοῦνται μὲ ψεύτικα σάββατα»¹⁸. Τί σημαίνει «πού ἀσχολοῦνται μὲ ψεύτικα σάββατα»;

Οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουν ὅτι τὸ σάββατο τοὺς ἔχει δοθῆ γιὰ νὰ μένουν ἀργοί. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ αἰτία, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀπὸ τὰ βιωτικά καὶ νὰ διαθέσουν ὅλο τὸν καιρὸ τους στὰ πνευματικά. Ὅτι πράγματι τὸ σάββατο δὲν εἶναι ἡμέρα ἀργίας ἀλλ' ἐργασίας πνευματικῆς, γίνεται φανερό ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα. Ὁ ἱερεὺς δηλαδὴ ἐπιτελεῖ διπλὸ ἔργο κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη, καὶ ἐνῶ κάθε ἡμέρα προσφέρει ἀπλῆ θυσία, τότε προστάζεται νὰ προσφέρῃ διπλῆ. Ἄν ὅμως τὸ σάββατο ἦταν ὅπως δὴποτε ἡμέρα ἀπραξίας, πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἔπρεπε ὁ ἱερεὺς νὰ μένη ἀργός. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν καὶ ἀπαλλάσσονταν τὸ σάββατο ἀπὸ τὰ βιωτικά πράγματα, δὲν ἔδιναν προσοχὴ στὰ πνευματικά, στή σύνεσι καὶ τὴν ἐπιείκεια καὶ τὴν ἀκρόασι τῶν θείων λόγων, ἀλλ' ἔκαναν τὰ ἀντίθετα, ἔτρωγαν λαίμαργα, μεθοῦσαν, παραχόρταιναν, ἀσώτευαν, γι' αὐτὸ τοὺς κατηγόρησε ὁ προφήτης. Διότι λέγοντας, «ἀλλοίμονο σ' ἐκείνους πού βαδίζουν πρὸς τὴ φοβερὴ ἡμέρα», καὶ συμπληρῶνοντας «πού ἀσχολοῦνται μὲ ψεύτικα σάββατα», ἔδειξε μὲ τὴ συμπλήρωσι, πῶς ἦταν τὰ σάββατά τους ψεύτικα. Πῶς λοιπὸν τὰ ἔκαναν ψεύτικα; Μὲ τὸ νὰ διαπράττουν τὴν κακία, νὰ μεθοῦν, καὶ νὰ κάμνουν τὰ μύρια ἀδιάντροπα καὶ φοβερὰ πράγματα.

Καὶ ὅτι εἶναι ἀληθινὸ αὐτὸ, ἄκουσε τὰ ἐξῆς. Διότι ἀποδεικνύεται αὐτὸ πού λέγω μ' αὐτὰ πού ἀμέσως προσθέτει καὶ λέγει· «αὐτοὶ πού κοιμοῦνται ἐπάνω σὲ ἔλεφάντινες κλίνες καὶ σπαταλοῦν χρήματα γιὰ τὴν ἀγορὰ κλινοσκεπασμάτων, αὐτοὶ πού τρῶνε ἐρίφια ἀπὸ τὰ ποιμνία καὶ μοσχάρια πού θηλάζουν ἀπὸ τὴν ἀγέλη, πού πίνουν τὸ φιλτραρισμένο κρασί καὶ ἀλείφονται μὲ τὰ καλύτερα μύρα»¹⁹. Ἔλαβες τὸ σάββατο γιὰ ν' ἀπαλλάξης τὴν ψυχὴ σου ἀπὸ τὴν κακία, ἐσὺ ὅμως τὴν βασανίζεις περισσότερο. Διότι τί φοβερώτερο θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τὴ βλακεία αὐτὴ, τὸ νὰ κοιμᾶται δηλαδὴ κανεὶς ἐπάνω σὲ ἔλεφάντινες κλίνες; Οἱ ἄλλες ἀμαρτίες προσφέρουν ἔστω κάποια μικρὴ ἡδονή, ὅπως ἡ μέθη, ἡ πλεονεξία καὶ ἡ ἀσωτία· τὸ νὰ κοιμᾶσαι ὅμως ἐπάνω σ' ἔλεφάντινες κλίνες, ποιά ἡδονὴ ἔχει; ποιά παρηγοριά; Μήπως μᾶς κάνει πιὸ εὐχάριστο τὸν ὕπνο καὶ πιὸ γλυκὸ ἡ ὁμορφιά τῆς κλίνης; Μᾶλλον πιὸ δύσκολο καὶ πιὸ βαρὺ τὸν κάνει, ἐάν ἔχουμε μυαλό. Διότι, ὅταν σκεφθῆς ὅτι,

νοήσης ὅτι, σοῦ καθεύδοντος ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης, ἕτερος οὐδ' ἄρτου μετὰ ἀδείας ἀπολαύειν ἔχει, οὐ καταγνώσεται σου τὸ συνειδὸς καὶ ἐπαναστήσεται, κατηγοροῦν τῆς ἀνωμαλίας ταύτης:

Εἰ δὲ τὸ ἐπὶ ἐλεφαντίνων κλινῶν καθεύδειν ἔγκλημα, ὅταν
5 καὶ ἀργύρῳ περιβεβλημένοι πάντοθεν ὦσι, ποίαν ἔξομεν ἀπολογία; Βούλει κάλλος κλίνης ἰδεῖν; Ἐγὼ σοι δείκνυμι νῦν, οὐκ ἰδιωτικῆς, οὐδὲ στρατιωτικῆς, ἀλλὰ βασιλικῆς κλίνης εὐπρέπειαν. Κἂν γὰρ φιλοτιμότερος ἦς πάντων, εὖ οἶδα ὅτι τῆς βασιλέως κλίνης οὐκ ἐθελήσεις ἔχειν εὐπρεπεστέραν· καὶ τὸ δὴ μεῖζον, οὐ τοῦ τυχόντος
10 βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ πάντων βασιλέων βασιλικωτέρου καὶ μέχρι νῦν ἀδομένου πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· δείκνυμί σοι κλίνην τὴν τοῦ μακαρίου Δαυΐδ. Ποταπὴ τοίνυν ἦν ἐκείνη; Οὐκ ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ, ἀλλὰ δάκρυσι καὶ ἔξομολογήσεσι πάντοθεν ἦν κεκαλλωπισμένη. Καὶ ταῦτα αὐτός φησιν οὕτω λέγων· «λούσω
15 καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου· ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω». Ὡσπερ γὰρ μαργαρίται τὰ δάκρυα αὐτῇ ἐπεπήγει πάντοθεν.

ἦ· Καὶ σκόπει μοι φιλόθεον ψυχὴν· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ πολλαὶ αἱ φροντίδες ἀρχόντων, ταξιαρχῶν, ἐθνῶν, δήμων, στρατιωτῶν,
20 πολέμων, εἰρήνης, τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, τῶν πόρρωθεν, τῶν πλησίον, περιεῖλκον αὐτὸν καὶ ἀπῆγον, τὴν σχολὴν, ἣν πάντες εἰς τὸ καθεύδειν ἀναλίσκομεν, εἰς ἔξομολόγησιν καὶ εὐχὰς καὶ δάκρυα ἀνήλισκεν ἐκεῖνος. Καὶ οὐχὶ μίαν τοῦτο ἐποίησε νύκτα, τὴν δὲ δευτέραν ἐπαύσατο, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, τὰς
25 δὲ μεταξὺ διέλιπεν, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην νύκτα τοῦτο ἔπραττε. «Λούσω» γὰρ «καθ' ἐκάστην νύκτα», φησί, «τὴν κλίνην μου· ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω», τὴν δαψίλειαν τῶν δακρύων καὶ τὴν συνέχειαν ἐμφαίνων. Πάντων γὰρ ἡσυχάζόντων καὶ ἐν ἡρεμίᾳ ὄντων, μόνος τῷ Θεῷ τότε ἐνετύγχανε, καὶ παρῆν ὁ
30 ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς ὄδυρομένῳ καὶ θρηνοῦντι καὶ τὰ οἰκεῖα ἐξαγγέλλοντι κακᾶ. Τοιαύτην καὶ σὺ κατασκεύασον κλίνην. Ὁ μὲν γὰρ ἄργυρος περικείμενος καὶ φθόνον παρὰ ἀνθρώπων ἐγείρει καὶ ὀρ-

ἐνῶ ἐσὺ κοιμᾶσαι ἐπάνω σὲ ἐλεφάντινη κλίνη, ἄλλος δὲν μπορεῖ οὔτε ψωμί ν' ἀπολαύσῃ με ἀσφάλεια, δὲν θὰ σὲ καταδικάσῃ ἢ συνείδησις καὶ δὲν θὰ ἐπαναστατήσῃ κατηγορώντας αὐτὴν τὴν ἀδικία;

Καὶ ἐὰν εἶναι ἔγκλημα τὸ νὰ κοιμᾶσαι ἐπάνω σὲ ἐλεφάντινα κρεβάτια, ὅταν μάλιστα καὶ ἀπὸ παντοῦ περιβάλλωνται μὲ ἀσῆμι, ποιά ἀπολογία θὰ ἔχουμε; Θέλεις νὰ δῆς ὁμορφιά κλίνης; Ἐγὼ σοῦ δείχνω τώρα ὠραιότητα, ὄχι ἰδιωτικῆς, οὔτε στρατιωτικῆς, ἀλλὰ βασιλικῆς κλίνης. Διότι, κι' ἂν ἀκόμη εἶσαι πιὸ φιλόδοξος ἀπὸ ὄλους, γνωρίζω καλὰ ὅτι δὲν θὰ θελήσῃς νὰ ἔχῃς μεγαλοπρεπέστερη ἀπὸ τὴ βασιλικὴ κλίνη· καὶ τὸ σπουδαιότερο, ὄχι τοῦ ὁποιοῦδήποτε βασιλιᾶ, ἀλλὰ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ βασιλικώτερου ὄλων τῶν βασιλέων, ὁ ὁποῖος μέχρι τώρα ὑμνεῖται σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη· σοῦ δείχνω τὴν κλίνη τοῦ μακαρίου Δαυῖδ. Τί εἶδους λοιπὸν ἦταν ἐκείνη; Δὲν ἦταν μὲ χρυσὸ καὶ ἄργυρο, ἀλλ' ἦταν στολισμένη ἀπὸ παντοῦ μὲ δάκρυα καὶ ἐξομολογήσεις. Καὶ αὐτὰ ὁ ἴδιος τὰ ὁμολογεῖ λέγοντας· «θὰ λούσω κάθε νύχτα τὴν κλίνη μου· μὲ τὰ δάκρυά μου θὰ βρέξω τὸ στῶμα μου»²⁰. Διότι σὰν μαργαριτάρια κοσμοῦσαν τὰ δάκρυα ἀπὸ παντοῦ τὴν κλίνη του.

8. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὴν φιλόθεη ψυχὴ· ἐπειδὴ τὴν ἡμέρα οἱ πολλὰς φροντίδες τῶν ἀρχόντων, ταξιαρχῶν, ἐθνῶν, δήμων, στρατιωτῶν, πολέμων, εἰρήνης, τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, τῶν οἰκογενειακῶν ὑποθέσεων, ἐκείνων ποὺ βρίσκονταν μακριά, κι' αὐτῶν ποὺ ἦταν κοντά, τὸν ἀποσποῦσαν καὶ τὸν ἀπομάκρυναν, τὸν χρόνο ποὺ ὄλοι ξοδεύουμε γιὰ τὴν ἀνάπαυσί μας, ἐκεῖνος τὸν διέθετε στὴν ἐξομολόγησι, στίς προσευχὲς καὶ στὰ δάκρυα. Καὶ αὐτὸ δὲν τὸ ἔκανε μόνο μία νύχτα, καὶ τὴν δεύτερη σταμάτησε, οὔτε δύο καὶ τρεῖς, καὶ σταματοῦσε κατόπιν, ἀλλὰ κάθε νύχτα τὸ ἔκαμνε αὐτό. «Θὰ λούσω κάθε νύχτα», λέγει, «τὴν κλίνη μου· μὲ τὰ δάκρυά μου θὰ βρέξω τὸ στῶμα μου», δείχνοντας τὴν ἀφθονία τῶν δακρύων καὶ τὴ συνέχειά τους. Ἐνῶ δηλαδὴ ὄλοι ἡσύχαζαν καὶ ἡρεμοῦσαν, μόνος τότε πλησίαζε ἱκετευτικὰ τὸν Θεό, καὶ τὸν ἐβλεπε ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς νὰ ὀδύρεται καὶ νὰ θρηνηῖ καὶ νὰ ὁμολογῇ τὰ λάθη του. Τέτοια κλίνη κι' ἐσὺ κατασκεύασε. Διότι ὁ ἄργυρος ποὺ τὴν περιβάλλει διεγείρει καὶ τὸν φθόνον τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀνάβει

γὴν ἐκκαίει τὴν ἄνωθεν, τὰ δὲ τοιαῦτα δάκρυα, οἷα τὰ τοῦ Δαυὶδ, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς γεέννης οἶδε κατασβέσαι πῦρ.

Βούλει σοὶ καὶ ἑτέραν δείξω κλίνην; τὴν τοῦ Ἰακώβ λέγω. Ἔδαφος εἶχεν ὑποκείμενον καὶ λίθον ὑπὸ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· διὰ
5 τοῦτο καὶ τὸν νοητὸν εἶδε λίθον καὶ τὴν κλίμακα ἐκείνην, δι' ἧς ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἄγγελοι. Τοιαύτας ἐπινοῶμεν κλίνας καὶ ἡμεῖς, ἵνα καὶ τοιαῦτα βλέπωμεν ὄνειράτα. Ἄν δὲ ἐπὶ τῆς ἀργυρᾶς ὦμεν κατακείμενοι, οὐ μόνον οὐδεμίαν ἡδονὴν καρπωσόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀθυμίαν ὑπομενοῦμεν. Ὅταν γὰρ ἐννοήσης, ὅτι ἐν κρυμῶ
10 ἐσχάτῳ, ἐν νυκτὶ μέσῃ, σοῦ καθεύδοντος ἐπὶ κλίνης, ὁ πένης ἐπὶ στιβάδος ἔρριπται ἐν τοῖς τῶν βαλανείων προφυλαίοις, καλάμην περιβεβλημένος, τρέμων, πηγνύμενος τῷ κρύει, ἀγχόμενος τῷ λιμῶ, κἂν ἀπάντων μᾶλλον λίθινος ἦς, εὖ οἶδα ὅτι καταγνώση σαυτοῦ, σὺ μὲν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν τρυφῶν, ἐκεῖνον δὲ μηδὲ τῶν κατὰ
15 χρεῖαν ἀπολαβεῖν ἀφείς. «Οὐδεὶς στρατευόμενος», φησὶν, «ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις». Στρατιῶτης εἶ πνευματικὸς· στρατιώτης δὲ τοιοῦτος οὐ καθεύδει ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης, ἀλλὰ ἐπὶ ἐδάφους· οὐ χρίεται μύροις· τῶν γὰρ ἡταιρηκότων καὶ διεφθαρμένων ἢ τοιαύτη σπουδὴ, τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τῶν ἐν ἀμελείᾳ
20 ζῶντων· σὲ δὲ οὐχὶ μύρων, ἀλλ' ἀρετῆς ἀποπνεῖν δεῖ.

Οὐδὲν ψυχῆς ἀκαθαρότερον, ὅταν τὸ σῶμα τοιαύτην ἔχη τὴν εὐωδίαν. Τῆς γὰρ δυσωδίας τῆς ἔνδον καὶ τῆς ἀκαθαρσίας δεῖγμα ἢ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἱματίων εὐωδία γένοιτ' ἄν. Ὅταν γὰρ ἐπελθὼν ὁ διάβολος διαθρύψη τὴν ψυχὴν καὶ βλακειᾶς ἐμ-
25 πλήση πολλῆς, τότε καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς οἰκειᾶς διαφθορᾶς τὴν κηλίδα ἐναπομάσσειται διὰ τῶν μύρων. Καὶ καθάπερ οἱ κορύζη τινὶ καὶ κατάρρω διηνεκῶς ἀλισκόμενοι καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν ὄψιν μολύνουσι, τὸ διὰ τῶν ρινῶν ρέον συνεχῶς ἐναπομασσόμενοι, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ πονηροῦ τούτου ρεύματος τὴν
30 κακίαν εἰς τὸ σῶμα ἐναπομάσσειται. Τίς γὰρ γενναῖόν τι καὶ χρηστὸν ὑπολήψεται περὶ τῶν μύρων ὄζοντος καὶ γυναικιζομένου, μᾶλλον δὲ ἑταιριζομένου, καὶ ὄρχηστικὸν ἀναιρουμένου βίον; Πνεῖτω σου πνευματικῆς εὐωδίας ἢ ψυχῆ, ἵνα καὶ σαυτὸν καὶ τοὺς συγ-

τὴν ὄργη ἐπάνω στὸν οὐρανό. Καὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ δάκρυα, ὅπως τοῦ Δαυῖδ, ξέρουσιν νὰ σβήσουν κι' αὐτὸ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως.

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω κι' ἄλλη κλίνη; Τὴν κλίνη τοῦ Ἰακώβ ἐννοῶ. Εἶχε τὸ ἔδαφος γιὰ κλίνη καὶ πέτρα κάτω ἀπὸ τὸ κεφάλι του· γι' αὐτὸ καὶ εἶδε τὸν νοητὸ λίθο καὶ τὴν σκάλα ἐκείνη ἀπὸ τὴν ὁποία ἀνέβαιναν καὶ κατέβαιναν ἄγγελοι²¹. Τέτοιες κλίνες καὶ ἐμεῖς ὡς ἐπινοοῦμε, γιὰ νὰ βλέπουμε καὶ τέτοιο ὄνειρο. Ἄν ὁμως εἴμαστε ξαπλωμένοι ἐπάνω σὲ ἀσημένια κλίνη, ὄχι μόνο δὲν θ' ἀπολαύσουμε καμμιὰ ἡδονή, ἀλλὰ καὶ λύπη θὰ ὑπομείνουμε. Διότι, ἐὰν σκεφθῆς, ὅτι στὴ χειρότερη παγωνιά, τὰ μεσάνυχτα, ἐνῶ ἐσὺ κοιμᾶσαι πάνω σὲ κρεβάτι, ὁ φτωχὸς εἶναι πεταγμένος ἐπάνω στ' ἄχυρα, μπροστὰ στὶς πόρτες τῶν λουτρῶν, καὶ τυλιγμένος μὲ τὰ ἄχυρα, τρέμει, εἶναι παγωμένος ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ πνίγεται ἀπὸ τὴν πείνα, κι' ἂν ἀκόμα εἶσαι πέτρινος περισσότερο ἀπὸ ὄλους, γνωρίζω καλῶς ὅτι θὰ κατακρίνης τὸν ἑαυτὸ σου, ἐπειδὴ ἐσὺ ζῆς μὲ πολυτέλεια περισσότερο ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται, ἐνῶ ἐκεῖνον δὲν τὸν ἀφήνεις ν' ἀπολαύσῃ οὔτε τὰ ἀπαραίτητα. «Κανεῖς στρατιώτης», λέγει, «δὲν περιπλέκεται σὲ βιωτικὰ ζητήματα». Εἶσαι στρατιώτης πνευματικός· καὶ ὁ τέτοιος στρατιώτης δὲν κοιμᾶται σ' ἐλεφάντινη κλίνη, ἀλλὰ ἐπάνω στὸ ἔδαφος· δὲν ἀλείφεται μὲ μύρα· διότι αὐτὴ ἡ φροντίδα ταιριάζει στοὺς θηλυπρεπεῖς καὶ διεφθαρμένους, στοὺς ἠθοποιούς, στοὺς ἀδιάφορους· ἐνῶ ἐσὺ πρέπει νὰ ἐκπέμπης ὄχι μύρα ἀλλὰ ἀρετὴ.

Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ὅταν τὸ σῶμα ἔχη τέτοια τὴν εὐωδία. Διότι τῆς ἐσωτερικῆς δυσωδίας καὶ τῆς ἀκαθαρσίας δεῖγμα θὰ ἦταν ἡ εὐωδία τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐνδυμάτων. Ὅταν δηλαδὴ ἔλθῃ ὁ διάβολος καὶ ἀποχαυνώσῃ τὴν ψυχὴ καὶ τὴν γεμίσῃ μὲ βλακεία πολλή, τότε καὶ στὸ σῶμα τῆς δικῆς του διαφθορᾶς θ' ἀπλώσῃ τὴν κηλίδα μὲ τὰ μύρα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ ὑποφέρουν διαρκῶς ἀπὸ συνάχι καὶ καταρροὴ μολύνουν καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ χέρια καὶ τὸ πρόσωπο, καθῶς σκουπίζουν διαρκῶς τὸ συνάχι ἀπὸ τὴν μύτη, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ ἀπλώνει ἐπάνω στὸ σῶμα τὴν κακία τοῦ πονηροῦ αὐτοῦ ρεύματος. Ποιὸς πραγματικῶς θὰ ὑποπτευθῆ κάτι γενναῖο καὶ καλὸ γι' αὐτὸν ποὺ μυρίζει ἀρώματα καὶ γυναικοφέρνει, ἢ καλύτερα ποὺ πορνεύεται καὶ προτιμᾷ νὰ ζῆ σὰν χορευτής; Ἄς ἀποπνέῃ ἡ ψυχὴ σου πνευματικὴ εὐωδία, γιὰ νὰ ὠφελεῖς πάρα πολὺ καὶ τὸν ἑαυτὸ σου καὶ αὐτοὺς ποὺ σὲ πλησιάζ-

γινομένους σοι ὠφελῆς τὰ μέγιστα. Οὐδὲν γάρ, οὐδὲν τρυφῆς χαλεπώτερον. Ἦκουσον τί περὶ αὐτῆς φησι πάλιν ὁ Μωϋσῆς· «ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος». Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἄπέστη, ἀλλ', «ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος», τὸ 5 γαῦρον καὶ δυσήνιον αὐτοῦ παρεμφαίνων ἡμῖν. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· «φαγὼν καὶ πιὼν πρόσεχε σεαυτῷ, μήποτε ἐπιλάθῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου». Οὕτως ἡ τρυφή πρὸς λήθην ἐξάγειν εἶωθε.

Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, ἐὰν καθίσῃς ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἀναμνήσθητι ὅτι μετὰ τὴν τράπεζαν εὐχεσθαί σε δεῖ καὶ οὕτω συμμέ-
10 τρωσ ἐμπλησον τὴν γαστέρα, ἵνα μὴ βαρυνόμενος ἀδυνατήσῃς γόνυ κλίνειν καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσαι. Οὐχ ὁρᾶτε τὰ ὑποζύγια, ὅτι μετὰ τὴν φάτνην ὁδοιπορίας ἀπτεται καὶ ἀχθοφορεῖ καὶ τὴν οἰκείαν διακονίαν ἀποπληροῖ; Σὺ δὲ μετὰ τὴν τράπεζαν ἀχρηστος πρὸς πᾶν ἔργον καὶ ἀνεπιτήδειος γίνῃ. Καὶ πῶς οὐκ ἔση καὶ τῶν ὄνων αὐ-
15 τῶν ἀτιμότερος; Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι τότε μάλιστα νήφειν χρὴ καὶ ἐγρηγορέναι. Ὁ γὰρ μετὰ τὴν τράπεζαν καιρὸς εὐχαριστίας ἐστὶ καιρὸς· τὸν δὲ εὐχαριστοῦντα οὐχὶ μεθύειν, ἀλλὰ νήφειν δεῖ καὶ ἐγρηγορέναι. Ἀπὸ τραπέζης μὴ ἐπὶ κλίνην, ἀλλ' ἐπ' εὐχὴν τρεπώμεθα, ἵνα μὴ τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι γινώμεθα.

20 θ'. Οἶδα ὅτι πολλοὶ καταγνώσκονται τῶν λεγομένων, ὡς καινὴν τινα καὶ παράδοξον συνήθειαν εἰσαγόντων τῷ βίῳ· ἀλλ' ἐγὼ μείζονως τῆς πονηρᾶς καταγνώσομαι συνηθείας τῆς νῦν κατεχούσης ἡμᾶς. Ὅτι γὰρ μετὰ τροφήν καὶ τράπεζαν οὐχ ὕπνον οὐδὲ εὐνήν, ἀλλ' εὐχὰς καὶ θείων Γραφῶν ἀνάγνωσιν διαδέχεσθαι χρὴ, τοῦτο
25 σαφέστερον ἐδήλωσεν ὁ Χριστός. Τὰ γοῦν ἄπειρα πλήθη τότε ἐστιάσας ἐπὶ τῆς ἐρήμου, οὐκ ἐπὶ κλίνην καὶ ὕπνον αὐτοὺς ἐπεμψεν, ἀλλ' ἐπὶ θείων ἀκρόασιν ἐκάλεσε λογίων. Οὐ γὰρ διέρρηξεν αὐτῶν τὰς γαστέρας, οὐδὲ εἰς μέθην ἐξέβαλεν, ἀλλὰ πληρῶσας αὐτῶν τὴν χρείαν, πρὸς τὴν πνευματικὴν ἤγε τροφήν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς
30 ποιῶμεν, καὶ τοσοῦτον ἐθίσωμεν ἑαυτοὺς ἐσθίειν, ὅσον πρὸς τὸ ζῆν μόνον, οὐχ ὅσον διασπᾶσθαι καὶ βαρύνεσθαι. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγενόμεθα καὶ ζῶμεν, ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο

22. Δευτ. 32,15.

23. Δευτ. 8,10-11.

ζουν. Διότι τίποτε, τίποτε δὲν εἶναι φοβερώτερο ἀπὸ τὴν τρυφιλὴ ζωὴ. Ἦκουσε τί λέγει πάλι γι' αὐτὴν ὁ Μωϋσῆς· «ἀλείφθηκε μὲ λάδι, παχύνθηκε, ἔγινε πλατὺς καὶ κλώτσησε ὁ ἀγαπημένος»²². Καὶ δὲν εἶπε, 'ὄτι ἀπομακρύνθηκε', ἀλλὰ «κλώτσησε ὁ ἀγαπημένος», γιὰ νὰ μᾶς δείξη τὸ ὑπερήφανο καὶ τὸ ἀτίθασό του. Καὶ ἀλλοῦ πάλιν· «τρώγοντας καὶ πίνοντας πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου, μήπως ξεχᾶσης τὸν Κύριο, τὸν Θεό σου»²³. Ἔτσι ἡ ἄσωτη ζωὴ συνήθως ὁδηγεῖ στὴ λήθη.

Καὶ σύ, λοιπόν, ἀγαπητέ, ὅταν καθίσῃς στὸ τραπέζι, θυμήσου ὅτι μετὰ τὸ φαγητὸ πρέπει νὰ κάνῃς προσευχή· καὶ ἔτσι μὲ μέτρο νὰ γεμίσης τὸ στομάχι σου, ὥστε νὰ μὴ τὸ βαραίνῃς καὶ δὲν μπορέσης νὰ γονατίσης γιὰ νὰ παρακαλέσης τὸν Θεό. Δὲν βλέπετε τὰ ὑποζύγια, ὅτι μετὰ τὴ φάτνη ἀρχίζουν ὁδοιπορία, σηκώνοντας βάρη καὶ ἐκτελώντας τὴν ὑπηρεσία τους; Ἐσὺ ὅμως μετὰ τὸ φαγητὸ γίνεσαι ἄχρηστος καὶ ἀκατάλληλος γιὰ κάθε ἔργο. Καὶ πῶς δὲν θὰ εἶσαι πιὸ ἀνάξιος καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ὄνους; Γιὰ ποιό λόγο; Διότι τότε πρὸ πάντων πρέπει ν' ἀγρυπνῆς καὶ νὰ εἶσαι σὲ ἐγρήγορσι. Καθόσον ἡ ὥρα μετὰ τὸ φαγητὸ εἶναι ὥρα εὐχαριστίας· κι' ἐκεῖνος ποὺ εὐχαριστεῖ δὲν πρέπει νὰ μεθᾶ, ἀλλὰ ν' ἀγρυπνῆ καὶ νὰ εἶναι ἔτοιμος. Ἀπὸ τὸ τραπέζι δὲν πᾶμε στὸ κρεβάτι, ἀλλὰ στὴν προσευχή, γιὰ νὰ μὴν γίνουμε πιὸ ἄλογοι κι' ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα.

9. Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ θὰ κατηγορήσουν τὰ ὄσα λέμε, ὅτι εἰσάγουν κάποια καινούργια καὶ παράξενη συνήθεια στὴ ζωὴ· ὅμως ἐγὼ περισσότερο θὰ κατηγορήσω τὴν κακὴ συνήθεια ποὺ μᾶς ἔχει τώρα κυριευμένους. Ὅτι πράγματι μετὰ τὸ φαγητὸ καὶ τὸ τραπέζι δὲν πρέπει ν' ἀκολουθῆ ὕπνος οὔτε ξάπλωμα στὸ κρεβάτι, ἀλλὰ προσευχὲς καὶ ἀνάγνωσις τῶν θείων Γραφῶν, αὐτὸ σαφέστερα τὸ φανέρωσε ὁ Χριστός. Ὅταν δηλαδὴ τότε στὴν ἔρημο ἐχόρτασε τὰ ἄπειρα πλήθη, δὲν τοὺς ἔστειλε στὸ κρεβάτι καὶ τὸν ὕπνο, ἀλλὰ τοὺς κάλεσε στὴν ἀκρόασι τῶν θείων λόγων. Διότι δὲν παραφόρτωσε τὰ στομάχια τους, οὔτε τοὺς ὠδήγησε στὴ μέθη, ἀλλὰ, ἀφοῦ κάλυψε τὴν ἀνάγκη τους, τοὺς ὠδήγησε στὴν πνευματικὴ τροφή. Ἔτσι κι' ἐμεῖς ἅς κάνουμε, καὶ τόσο μόνο ἅς συνηθίσουμε νὰ τρῶμε, ὅσο χρειάζεται γιὰ νὰ ζοῦμε, ὄχι μέχρι νὰ παραλύσουμε καὶ νὰ βαρύνουμε. Διότι δὲν δημιουργηθήκαμε γι' αὐτό, γιὰ νὰ τρῶμε καὶ νὰ πίνουμε· ἀλλὰ γι' αὐτὸ τρῶμε, γιὰ νὰ ζοῦμε. Δὲν ἔγινε ἡ ζωὴ

ἐσθίωμεν, ἵνα ζῶμεν. Οὐ τὸ ζῆν διὰ τὸ φαγεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ ζῆν τὸ φαγεῖν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς. Ἡμεῖς δὲ ὡς διὰ τοῦτο ἐλθόντες εἰς τὸν κόσμον, οὕτως ἅπαντα εἰς τοῦτο καταναλίσκομεν.

Ἄλλ' ἵνα σφοδροτέρα γένηται τῆς τρυφῆς ἢ κατηγορία, καὶ
5 μᾶλα καθίκεται τῶν ἐν αὐτῇ ζώντων, φέρε, πάλιν ἐπὶ τὸν Λάζαρον τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Οὕτω γὰρ ἡμῖν ἀληθεστέρα τε καὶ ἐναργεστέρα ἢ παραίνεσις ἐστὶ καὶ ἡ συμβουλή, ὅταν μὴ διὰ ρημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ἴδητε παιδευομένους καὶ κολαζομένους τοὺς ἀδη-
φαγία προσέχοντας. Ὁ μὲν οὖν πλούσιος τοσαύτη πονηρία συνέζη,
10 καὶ καθ' ἐκάστην ἐνετρύφα τὴν ἡμέραν, καὶ ἐνεδιδύσκετο λαμπρῶς, χαλεπωτέραν ἑαυτῷ ἀνάπτων τὴν κόλασιν καὶ μεῖζον τὸ πῦρ ἐργαζόμενος καὶ ἀπαραμύθητον ἑαυτῷ ποιῶν τὴν δίκην καὶ ἀσύγνωστον τὴν τιμωρίαν.

Ὁ δὲ πένης ἔρριπτο παρὰ τὸν πυλῶνα αὐτοῦ, καὶ οὐτ' ἀπεδυσ-
15 σπέτησεν, οὐτ' ἐβλασφήμησεν, οὐτ' ἠγανάκτησεν· οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, ὃ πολλοὶ λέγουσι· 'Τί ποτε τοῦτό ἐστιν; οὗτος μὲν πονηρία συζῶν καὶ ὠμότητι καὶ ἀπανθρωπία, καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἀπολαύει πάντων, καὶ οὐδ' ἀθυμίαν ὑπομένει, οὐδ' ἄλλο τι τῶν ἀδοκῆτων, οἷα πολλὰ τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν
20 καρπούται τὴν ἡδονήν· ἐγὼ δὲ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ἔχω τροφῆς μετασχεῖν. Ἄλλὰ τούτῳ μὲν εἰς παρασίτους καὶ κόλακας καὶ μέθην τὰ ὄντα ἅπαντα δαπανῶντι, ὡσπερ ἐκ πηγῶν ἅπαντα ἐπιρρεῖ· ἐγὼ δὲ παράδειγμα τοῖς ὀρώσι κεῖμαι καὶ αἰσχύνῃ καὶ γέλωσι, λιμῶν-
τηκόμενος. Ἄρα ταῦτα προνοίας; ἄρα ἀφορᾷ δίκη τις τὰ ἀνθρώπι-
25 να πράγματα;' Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησε. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐξ ὧν ἀπήγαγον αὐτὸν οἱ ἄγγελοι δορυφοροῦντες, καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ ἀποκατέστησαν· οὐκ ἂν δέ, εἰ βλάσφημος ἦν, τοσαύτης ἀπήλαυσε τιμῆς. Οὕτω μὲν οὖν οἱ πολλοὶ διὰ τοῦτο θαυμάζουσι τὸν ἀνθρώπον μόνον, ὅτι ἐν πενία ἦν· ἐγὼ δὲ
30 δείκνυμι τιμωρίας ἐννέα τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν ὑπομείναντα, οὐχ ἵνα κολάζεται, ἀλλ' ἵνα λαμπρότερος γίνηται· ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο.

Δεινὸν μὲν γὰρ ὄντως καὶ ἡ πενία, καὶ Ἰσασιν ὅσοι πεῖραν ταύτης εἰλήφασιν· λόγος γὰρ οὐδεὶς παραστήσαι δυνήσεται τὴν ὀδύνην, ὅσην ὑπομένουσιν οἱ πτωχεῖα συζῶντες καὶ φιλοσοφεῖν οὐκ

για τὸ φαγητό, ἀλλ' ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ φαγητὸ γιὰ τὴ ζωὴ. Ἐνῶ ἐμεῖς σὰν νὰ ἤρθαμε γι' αὐτὸ στὸν κόσμον, τόσο πολὺ ὄλα τὰ ξοδεύουμε σ' αὐτό.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ σφοδρότερη ἡ κατηγορία τῆς ἄσωτης ζωῆς καὶ νὰ θίξῃ περισσότερο αὐτοὺς ποὺ ζοῦν σ' αὐτὴν, ἐμπρὸς πάλι ἄς φέρουμε τὸν λόγο στὸν Λάζαρο. Διότι ἔτσι θὰ γίνῃ ἡ προτροπὴ καὶ ἡ συμβουλή μας πιὸ ἀληθινὴ καὶ πιὸ φανερῆ, ὅταν δῆτε ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ πράξεις νὰ παιδεύονται καὶ νὰ τιμωροῦνται ὅσοι ἀφοσιώνονται στὴν πολυφαγία. Ὁ πλούσιος λοιπὸν ζοῦσε μέσα σὲ τόση κακία καὶ κάθε ἡμέρα διασκέδαζε καὶ ντυνόταν μὲ λαμπρὰ ἐνδύματα, ἀνάβοντας φοβερώτερη κόλασι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ κάνοντας μεγαλύτερη τὴ φωτιὰ καὶ ἀπαρηγόρητη τὴν καταδίκη καὶ ἀσυγχώρητη τὴν τιμωρία.

Ἀντίθετα ὁ φτωχὸς ἦταν ριγμένος μπροστὰ στὴν πόρτα του καὶ οὔτε ἀπελπίστηκε, οὔτε βλασφήμησε, οὔτε ἀγανάκτησε· δὲν εἶπε στὸν ἑαυτὸ του, αὐτὸ ποὺ λένε πολλοί· 'Τί ἄραγε σημαίνει αὐτό; Αὐτὸς ποὺ ζῆ μὲ τὴν κακία καὶ τὴ σκληρότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπιά τὰ ἀπολαμβάνει ὄλα περισσότερο ἀπ' ὅ,τι πρέπει, καὶ οὔτε λύπη ὑπομένει οὔτε κανένα ἄλλο ξαφνικὸ κακὸ ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡδονὴ καθαρὴ τὴν ἀπολαμβάνει· ἐνῶ ἐγὼ δὲν μπορῶ ν' ἀπολαύσω οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή. Σ' αὐτόν, ἐνῶ δαπανᾷ ὄλα τὰ ὑπάρχοντά του σὲ παρασίτους καὶ σὲ κόλακες καὶ στὴ μέθη, τρέχουν ὄλα σὰν ἀπὸ πηγές, ἐνῶ ἐγὼ γίνομαι παράδειγμα σὲ ὄσους μὲ βλέπουν καὶ ντροπὴ καὶ περιγελῶς καὶ λειώνω ἀπὸ τὴν πείνα. Ἄραγε αὐτὰ εἶναι ἔργα πρόνοιας; ἄραγε ἐπιβλέπει κάποια δικαιοσύνη τὰ ἀνθρώπινα πράγματα;' Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπε, οὔτε σκέφθηκε. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; Ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ ἄγγελοι τὸν περέλαβαν σὰν δορυφόροι καὶ τὸν ἀποκατέστησαν στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀβραάμ· ἂν ὅμως ἦταν βλάσφημος δὲν θὰ ἀπολάμβανε τόση τιμὴ. Καὶ οἱ πολλοὶ βέβαια γι' αὐτὸ μόνο θαυμάζουν τὸν ἀνθρωπο, διότι ἦταν φτωχός· ἐγὼ ὅμως σᾶς δείχνω ὅτι ὑπέμεινε ἐννέα δοκιμασίες, ὄχι γιὰ νὰ τιμωρῆται, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνετα λαμπρότερος, πρᾶγμα βέβαια ποὺ καὶ ἔγινε.

Πραγματικὰ εἶναι φοβερὸ πρᾶγμα καὶ ἡ φτώχεια, καὶ τὸ γνωρίζουν ὄσοι τὴν ἔχουν δοκιμάσει· διότι κανένας λόγος δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ παραστήσῃ τὸν πόνο ποὺ ὑπομένουν αὐτοὶ ποὺ ζοῦν

εἰδότες. Ἐπὶ δὲ τοῦ Λαζάρου οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, ἀλλὰ καὶ ἀρρωστία αὐτῷ συνέζευκτο, καὶ αὕτη μεθ' ὑπερβολῆς. Καὶ ὄρα πῶς ἑκατέρας τὰς συμφορὰς δείκνυσιν εἰς ἄκρον ἐλθούσας. Ὅτι μὲν γὰρ πᾶσαν πενίαν ἢ τοῦ Λαζάρου πενία τότε ἐνίκησεν, ἔδειξεν
 5 εἰπὼν, ὅτι «οὐδὲ τῶν ψυχίων ἀπήλαυε τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου»: ὅτι δὲ καὶ ἡ ἀρρωστία πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον ἐφθάκει τῇ πενίᾳ, μεθ' ὃ λοιπὸν ἐκταθῆναι οὐκ ἦν, καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἐδήλωσεν, εἰπὼν ὅτι «οἱ κύνες ἀπέλειχον τὰ ἔλκη αὐτοῦ». Οὕτως ἦν ἐξησθενηκώς, ὡς μηδὲ τοὺς κύνας ἀποσοβῆσαι
 10 δύνασθαι, ἀλλὰ νεκρὸς ἐμψυχὸς ἔκειτο, ἐπιόντας μὲν αὐτοὺς θεωρῶν, ἀμύνασθαι δὲ οὐκ ἰσχύων. Οὕτως αὐτῷ τὰ μέλη παρεῖτο, οὕτω τεταρλίχευτο τῇ ἀρρωστίᾳ, οὕτω δεδαπάνητο τῷ πειρασμῷ. Εἶδες μετ' ἄκρας ὑπερβολῆς καὶ τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀρρωστίαν πολιορκουῖσαν αὐτοῦ τὸ σῶμα; Εἰ δὲ καθ' ἑαυτὸ τούτων ἕκαστον
 15 ἀφόρητον καὶ δεινόν, ὅταν ὁμοῦ συμπεπλεγμένα ᾖ, πῶς οὐκ ἀδύναμας τις ἦν ὁ ταῦτα ὑπομένων;

Πολλοὶ πολλάκις ἀρρωστοῦσιν, ἀλλὰ τῆς ἀναγκαίας οὐκ ἀποροῦσι τροφῆς· ἄλλοι πενία μὲν συζῶσιν ἐσχάτη, ἀλλ' ὑγείας ἀπολαύουσι, καὶ θάτερον θατέρου παραμυθία γίνεται· ἐνταῦθα δὲ
 20 ἀμφοτέρα ταῦτα συνεδεδραμῆκει. Ἄλλ' ἔχεις μοί τινα εἰπεῖν καὶ ἐν ἀρρωστίᾳ ὄντα καὶ ἐν πενίᾳ. Ἄλλ' οὐκ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη. Εἰ γὰρ καὶ μὴ παρ' ἑαυτοῦ μηδὲ οἴκοθεν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὀρώντων ἐλεεῖσθαι δύναίτο ἂν εἰς τὸ μέσον προκείμενος· τούτῳ δὲ τὰ προειρημένα δεινὰ χαλεπώτερα ἐποίει γίνεσθαι τῶν προστησομένων ἢ ἐρη-
 25 μία· καὶ αὐτὴν ταύτην πάλιν χαλεπώτερα ἐποίει φαίνεσθαι τὸ ἐν πυλῶνι κεῖσθαι τοῦ πλουσίου. Εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς ἐρήμου καὶ τῆς ἀοικῆτου κείμενος, ταῦτ' ἔπασχε καὶ παρεωρᾶτο, οὐκ ἂν οὕτως ἤλγησε· τὸ γὰρ μηδένα παρεῖναι καὶ ἄκοντα φέρειν ἔπειθε τὰ συμβαίνοντα· τὸ δὲ ἐν μέσῳ τοσοῦτων κείμενον μεθυόντων, εὐήμε-
 30 ρούντων, παρὰ μηδενὸς μηδὲ τῆς τυχούσης ἐπιμελείας τυγχάνειν, δριμυτέραν ἐποίει τῶν ὀδυνῶν γίνεσθαι τὴν αἰσθησιν καὶ τὴν ἀθυ-

στή φτώχεια καὶ δὲν γνωρίζουν ν' ἀντιμετωπίζουν τὸ πρᾶγμα μὲ φιλοσοφικότητα. Στὴν περίπτωσι ὁμως τοῦ Λαζάρου δὲν ἦταν αὐτὸ μόνον τὸ φοβερό, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρρώστια εἶχε ἀναπόσπαστο σύντροφο καὶ μάλιστα σὲ μεγάλο βαθμό. Καὶ πρόσεχε πῶς δείχνει ὅτι κάθε μία ἀπὸ τὶς συμφορὰς εἶχε φθάσει στὸ ἕπακρο. Καὶ τὸ ὅτι ἡ φτώχεια τοῦ Λαζάρου ξεπέρασε κάθε φτώχεια, τὸ ἔδειξε λέγοντας, ὅτι δὲν ἀπολάμβανε οὔτε τὰ ψίχουλα πού ἔπεφταν ἀπὸ τὸ τραπέζι τοῦ πλουσίου²⁴, τὸ ὅτι ὁμως καὶ ἡ ἀρρώστια εἶχε φθάσει στὸ ἴδιο μέτρο μὲ τὴν φτώχεια, πέρα ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπεκταθῆ, καὶ αὐτὸ πάλι τὸ φανέρωσε, λέγοντας ὅτι τὰ σκυλιὰ ἔγλυφαν τὶς πληγὰς του. Τόσο πολὺ ἐξασθενημένος ἦταν, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ οὔτε τὰ σκυλιὰ ν' ἀπομακρύνῃ, ἀλλ' ἦταν ξαπλωμένος, ζωντανὸς νεκρός, καὶ ἐνῶ τὰ ἔβλεπε νὰ ἔρχονται ἐναντίον του, ὁμως δὲν εἶχε τὴ δύναμι ν' ἀμυνθῆ. Σὲ τέτοια ἀδυναμία βρισκόνταν τὰ μέλη του, τόσο πολὺ εἶχε φθαρῆ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, τόσο εἶχε δαπανηθῆ ἀπὸ τὴ δοκιμασία. Εἶδες πόσο πολὺ τοῦ πολιορκοῦσαν τὸ σῶμα καὶ ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἀρρώστια; Ἀλλὰ ἐὰν τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ καὶ μόνο του εἶναι φοβερὸ καὶ ἀβάσταχτο, ὅταν εἶναι μαζὶ ἐνωμένα, πῶς δὲν ἦταν κάποιο διαμάντι, αὐτὸς πού τὰ ὑπέμενε;

Πολλοὶ πολλὰς φορές ἀσθενοῦν, ἀλλὰ δὲν στεροῦνται τὴν ἀναγκαίαν τροφή· ἄλλοι ζοῦν βέβαια στὴ χειρότερη φτώχεια, ἀλλ' εἶναι ὑγιεῖς, καὶ τὸ ἓνα γίνεται παρηγοριὰ τοῦ ἄλλου· ἐνῶ ἐδῶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ εἶχαν συντρέξει. Ἀλλ' ἴσως ἔχεις νὰ μοῦ ἀναφέρῃς κάποιον πού βρίσκεται μέσα στὴ φτώχεια καὶ στὴν ἀρρώστια. Ὅμως ὄχι σὲ τόση μεγάλη ἐρημιά. Διότι, καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν μπορῆ νὰ βοηθηθῆ οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, οὔτε ἀπὸ τοὺς δικούς του, ὁμως μπορεῖ νὰ ἐλεηθῆ ἀπ' αὐτούς πού τὸν βλέπουν μὲ τὸ νὰ βρίσκεται ἀνάμεσά τους· ἀλλὰ σ' αὐτὸν τὰ δεινὰ πού προαναφέραμε τὰ ἔκανε νὰ γίνωνται βαρύτερα ἢ ἀδιαφορία ἐκείνων πού τὸν ἔβλεπαν· καὶ αὐτὴν πάλι τὴν ἔκανε νὰ φαίνεται βαρύτερη τὸ ὅτι βρισκόταν μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ πλουσίου. Ἐὰν δηλαδὴ αὐτὰ τὰ πάθαινε βρισκόμενος στὴν ἔρημο καὶ σὲ ἀκατοίκητο τόπο καὶ δὲν τὸν πρόσεχε κανεὶς, δὲν θὰ πονοῦσε τόσο· διότι τὸ νὰ μὴν ὑπάρχῃ κανεὶς, θὰ τὸν ἔπειθε νὰ ὑπομένῃ καὶ χωρὶς τὴ θέλησί του αὐτὰ πού τοῦ συνέβαιναν· τὸ νὰ βρίσκεται ὁμως ἀνάμεσα σὲ τόσους πού μεθοῦσαν, πού εὐημεροῦσαν, καὶ νὰ μὴν βρισκῆ ἀπὸ κανέναν οὔτε τὴν παραμικρὴ

μίαν ἐξέκαιε μᾶλλον. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπόντων τῶν βοηθούντων, ὡς παρόντων μὲν, οὐκ ἐθελόντων δὲ ὀρέξαι χεῖρα, δάκνεσθαι πεφύκαμεν ἐν ταῖς συμφοραῖς· ὅπερ οὖν κάκεῖνος τότε ἐπασχεν. Οὐδεὶς γὰρ ἦν, οὐχ ὁ λόγῳ παρακαλῶν, οὐχ ὁ ἔργῳ παραμυθούμενος, οὐ φίλος, οὐ γείτων, οὐ συγγενής, οὐ τῶν ὀρώντων οὐδεὶς, πάσης τῆς τοῦ πλουσίου διεφθαρμένης οἰκίας.

1. Ἔτι πρὸς τούτοις ἐτέραν αὐτῷ προσθήκην ὀδύνης ἐνεποιεῖ τὸ καὶ ἕτερον εὐπραγοῦντα ὀρᾶν· οὐκ ἐπειδὴ βάσκανος ἦν καὶ πονηρός, ἀλλ' ἐπειδὴ πεφύκαμεν ἅπαντες ἐν ταῖς ἐτέρων εὐημερίαις 10 ἀκριβέστερον τὰς οἰκείας καταμανθάνειν συμφοράς. Ἐπὶ δὲ τοῦ πλουσίου καὶ μεῖζον προσῆν αὐτῷ ἕτερον τὸ δυνάμενον αὐτὸν δακεῖν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον ταῖς εὐημερίαις ταῖς ἐκείνου συγκρίνων τὴν ἑαυτοῦ δυσπραγίαν, μεῖζονα τὴν αἰσθησιν ἐλάμβανε τῶν οἰκείων κακῶν, ἀλλὰ καὶ λογιζόμενος, ὅτι ὁ μὲν μετ' ὤμότητος καὶ ἀπαν- 15 θρωπίας ζῶν, ἐν ἅπασιν εὐοδοῦται, οὗτος δὲ μετὰ ἀρετῆς καὶ ἐπιεικειᾶς τὰ ἔσχατα πάσχει δεινὰ· καὶ ἔνθεν ἀπαραμύθητον τὴν ἀθυμίαν πάλιν ὑπέμενε. Εἰ γὰρ δίκαιος ἦν, εἰ γὰρ ἐπιεικής, εἰ γὰρ θαυμαστός ὁ ἀνὴρ, εἰ γὰρ πάσης γέμων ἀρετῆς, οὐκ εἴναι αὐτὸν ἐλύπησε· νυνὶ δὲ καὶ πονηρία συζῶν, καὶ πρὸς ἔσχατον κακίας ἐληλα- 20 κῶς, καὶ τοσαύτην ἀπανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν διατιθείς, καὶ ὡσπερ λίθον αὐτὸν παρατρέχων ἀναισχύντως καὶ ἀνιλεῶς, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα τοσαύτης ἀπολαύων εὐπορίας· ἐνόησον πῶς εἰκὸς ἦν, ὡσπερ ἐπαλλήλοις κύμασι βαπτίζειν αὐτὸν τοῦ πένητος τὴν ψυχὴν· ἐνόησον τὸν Λάζαρον, 25 οἷον εἰκὸς ἦν εἶναι, ὀρῶντα παρασίτους, κόλακας, οἰκέτας ἀναβαίνοντας, καταβαίνοντας, ἐξιόντας, εἰσιόντας, κατατρέχοντας, θορυβοῦντας, μεθύοντας, πηδῶντας, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσέλγειαν ἐπιδεικνυμένους. Ὡσπερ γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο ἐλθὼν, ἵνα μάρτυς ᾗ τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν, οὕτως εἰς τὸν πυλῶνα ἔρριπτο, τοσοῦτον ζῶν,

φροντίδα, αὐτὸ τὸν ἔκανε νὰ αἰσθάνεται πῶς δυνατοὺς τοὺς πόνους, καὶ τοῦ ἀναβε περισσότερο τῇ στενοχώρια. Διότι ἐκ φύσεως μᾶς πληγώνουν οἱ συμφορές, ὄχι τόσο ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ θὰ μᾶς βοηθήσουν, ὅσο ὅταν ὑπάρχουν, ἀλλὰ δὲν θέλουν ν' ἀπλώσουν τὸ χέρι τους, πρᾶγμα βέβαια ποὺ καὶ ἐκεῖνος τότε πάθαινε. Πράγματι κανεὶς δὲν ὑπῆρχε νὰ τὸν παρηγορήσῃ μὲ λόγια, νὰ τὸν βοηθήσῃ μὲ ἔργα, οὔτε φίλος, οὔτε γείτονας, οὔτε συγγενῆς, οὔτε κανεὶς ἀπὸ ὅσους τὸν ἐβλεπαν μέσα ἀπὸ ὄλο τὸ διεφθαρμένο σπίτι τοῦ πλουσίου.

10. Ἐπὶ πλέον κοντὰ σ' αὐτὰ τοῦ προξενούσε κι' ἄλλη ὀδύνη καὶ τὸ ὅτι ἐβλεπε ἄλλον νὰ εὐτυχῇ· ὄχι διότι ἦταν ζηλιάρης καὶ κακός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ φύσεως ὄλοι μας, ὅταν οἱ ἄλλοι εὐημεροῦν, αἰσθανόμαστε περισσότερο τὶς δικές μας συμφορές. Ἐπὶ πλέον στὴν περίπτωση τοῦ πλουσίου ὑπῆρχε καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ μπορούσε νὰ τὸν πληγώνῃ. Διότι ὄχι μόνο, συγκρίνοντας τῇ δυστυχία του μὲ τὶς δικές του εὐτυχίες, αἰσθανόταν μεγαλύτερες τὶς δικές του συμφορές, ἀλλὰ κι' ὅταν σκεφτόταν, ὅτι ὁ πλούσιος, ἂν καὶ ζῇ μὲ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπιά, ὅλα τοῦ ἐρχονται εὐνοϊκά, ἐνῶ αὐτός, ἂν καὶ ζῇ μὲ ἀρετὴ καὶ καλωσύνη, ὑποφέρει τὰ πάνδεινα· καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πάλι ὑπέμεινε ἀπαρηγόρητα τῇ λύπη. Διότι, ἐὰν ἦταν δίκαιος, ἂν ἦταν ἐπιεικής, ἂν ἦταν ἀξιοθαύμαστος ὁ πλούσιος ἄνθρωπος, ἐὰν ἦταν γεμᾶτος ἀπὸ κάθε ἀρετῇ, δὲν θὰ τὸν λυποῦσε· τώρα ὁμως καὶ στὴν κακία ζοῦσε, καὶ εἶχε φθάσει στὸν ὑψιστο βαθμὸ τῆς κακίας, καὶ τόση μεγάλη ἀπανθρωπιά ἐδειχνε καὶ ἔκανε ὅ,τι κάνουν οἱ ἴδιοι οἱ ἐχθροί, καὶ σὰν νὰ ἦταν πέτρα, μὲ ἀδιαντροπία καὶ ἀσπλαχνία τὸν προσπερνοῦσε, καὶ μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ ἀπολάμβανε τόση μεγάλη εὐημερία. Σκέψου πῶς φυσικὸ ἦταν αὐτός ὁ ἄνθρωπος νὰ πνίγη τὴν ψυχὴ τοῦ φτωχοῦ σὰν μέσα σὲ ἀλλεπάλληλα κύματα· σκέψου τὸν Λάζαρο, ποιὸς φυσικὸ ἦταν νὰ εἶναι, βλέποντας τοὺς παρασίτους, τοὺς κόλακες καὶ τοὺς ὑπηρέτες νὰ ἀνεβαίνουν, νὰ κατεβαίνουν, νὰ βγαίνουν, νὰ μπαίνουν, νὰ τρέχουν βιαστικά, νὰ θορυβοῦν, νὰ μεθοῦν, νὰ πηδοῦν καὶ νὰ παρουσιάζουν κάθε ἄλλη ἀσέλγεια. Σὰν νὰ ἦλθε δηλαδὴ γι' αὐτὸ στὸν κόσμον, γιὰ νὰ βλέπῃ τὰ ξένα ἀγαθὰ, ἔτσι ἦταν ριγμένος στὴν ἐξώπορτα, ζώντας τόσο, ὅσο γιὰ νὰ αἰσθάνεται μόνο τὶς συμφορές του, γιὰ νὰ ὑπομένῃ τὸ ναυάγιο μέσα

δσον αισθάνεσθαι εἶχε τῶν οἰκείων κακῶν μόνον, ἐν λιμένι ναυάγιον ὑπομένων, πλησίον πηγῆς δίψη χαλεπωτάτη τὴν ψυχὴν ἀγχόμενος.

Εἶπω τι καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις κακόν; Οὐκ εἶχεν εἰς ἕτερον
 5 Λάζαρον ἰδεῖν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ κἂν μυρία πάθωμεν κακά, ἀλλ' ἔχομεν εἰς ἐκεῖνον ἰδόντες, ἱκανὴν δέχεσθαι παράκλησιν καὶ πολλῆς ἀπολαῦσαι τῆς παραμυθίας. Τὸ γὰρ κοινωνοὺς εὐρίσκειν τῶν οἰκείων κακῶν ἢ ἐν πράγμασιν ἢ ἐν διηγήμασι, πολλὴν φέρει τοῖς ὀδυνωμένοις παράκλησιν. Ἐκεῖνος δὲ οὐδένα ἕτερον εἶχεν ἰδεῖν τὸν
 10 τὰ αὐτὰ αὐτῷ πεπονθότα· μᾶλλον δὲ οὐδ' ἀκούσαί τινος ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἑαυτοῦ τοσαῦτα ὑπομείνατος. Ἰκανὸν δὲ τοῦτο σκοτῶσαι ψυχὴν. Ἔστι καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν τι περὶ ἀναστάσεως φιλοσοεῖν ἠδύνατο, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ παρόντα ἐνόμιζε συγκεκλειῖσθαι πράγματα· τῶν γὰρ πρὸ
 15 τῆς χάριτος ἦν. Εἰ δὲ νῦν ἐφ' ἡμῶν μετὰ τοσαύτην θεογνωσίαν, καὶ τὰς χρηστὰς τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδας, καὶ τὰς κειμένας τοῖς ἀμαρτάνουσι τιμωρίας ἐκεῖ, καὶ τὰ ἠτοιμασμένα τοῖς κατορθοῦσιν ἀγαθά, οὕτω μικροψύχως τινὲς καὶ ταλαιπώρως διάκεινται, ὡς μηδὲ ταύταις διορθοῦσθαι ταῖς προσδοκίαις, τί πάσχειν εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον
 20 καὶ ταύτης ἀπεστερημένον τῆς ἀγκύρας; Ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν οὐδέπω τὸν καιρὸν τούτων ἀφῖχθαι τῶν διδαγμάτων. Ἦν τι καὶ πρὸς τούτοις ἄλλο, τὸ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαβεβληῖσθαι παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ γὰρ εἰῶθασιν οἱ πολλοί, ἐπειδὴν ἴδωσί τινος ἐν λιμῷ καὶ
 25 νόσῳ διηνεκεῖ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ὄντας κακοῖς, μηδὲ χρηστὴν περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχειν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς τὰ κατὰ τὸν βίον κρίνειν, καὶ διὰ πονηρίαν νομίζειν πάντως αὐτοὺς οὕτω ταλαιπωρεῖσθαι· καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λέγουσιν, ἀνοήτως μὲν, λέγουσι δὲ ὁμῶς· ὅτι οὗτος, 'εἰ τῷ Θεῷ φίλος ἦν, οὐκ ἂν εἰσα-
 30 σεν αὐτὸν ἐν πενίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις κακοῖς ταλαιπωρεῖσθαι'. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωβ καὶ ἐπὶ τοῦ Παύλου συνέβη. Καὶ γὰρ ἐκείνῳ ἔλεγον· «μὴ πολλάκις σοι λελάληται ἐν κόπῳ, ἰσχὺν δὲ ρημάτων σου τίς ὑποίσει; Εἰ γὰρ σὺ ἐνουθέτησας πολλοὺς καὶ χεῖρας ἀσθε-

σὲ λιμάνι, καὶ νὰ ὑποφέρῃ ἡ ψυχὴ του ἀπὸ φοβερῶτατη δίψα δίπλα στὴν πηγὴ.

Ν' ἀναφέρω μαζί μ' αὐτὰ καὶ ἓνα ἄλλο κακό; Δὲν εἶχε νὰ δῆ ἓναν ἄλλο Λάζαρο. Ἐμεῖς δηλαδὴ, κι' ἂν ἀκόμη πάθουμε μύρια κακά, ὅμως μπορούμε βλέποντας ἐκεῖνον νὰ πάρουμε ἀρκετὴ παρηγοριὰ καὶ νὰ νοιώσουμε μεγάλη ἀνακούφισι. Διότι τὸ νὰ βρίσκῃς μετόχους στὶς συμφορὰς σου ἢ στὰ ζητήματα σου ἢ στὶς διηγήσεις σου, αὐτὸ δίνει πολλὴ παρηγοριὰ σ' ὅσους πονοῦν. Ἐνῶ ἐκεῖνος δὲν εἶχε νὰ δῆ κανέναν ἄλλον ποὺ νὰ ὑπέφερε τὰ ἴδια μ' αὐτόν· ἢ καλύτερα οὔτε εἶχε ἀκούσει ὅτι κάποιος ἀπὸ τοὺς προγόνους του εἶχε τόσα πολλὰ ὑποφέρει. Καὶ αὐτὸ ἦταν ἱκανὸ νὰ τοῦ σκοτώσῃ τὴν ψυχὴ. Μπορῶ μαζί μ' αὐτὰ καὶ κάτι ἄλλο νὰ πῶ, ὅτι δὲν μπορούσε νὰ ἔχῃ καμμία πίστι γιὰ τὴν ἀνάστασι, ἀλλὰ νόμιζε ὅτι τὰ παρόντα πράγματα περιορίζονται μόνο σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ· διότι ζοῦσε πρὶν ἀπὸ τὴ χάρι. Ἐὰν τώρα σ' ἐμᾶς, μετὰ ἀπὸ τόση γνῶσι τοῦ Θεοῦ, τὶς ἀγαθὲς ἐλπίδες τῆς ἀναστάσεως, τὶς τιμωρίες ποὺ μεριμένουν ἐκεῖ τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχουν ἐτοιμασθῆ γιὰ ὅσους πράττουν τὸ καλὸ, ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ δείχνουν τόση μικροψυχία καὶ ζοῦν τόσο ἄθλια, ὥστε οὔτε μ' αὐτὲς τὶς προσδοκίαις νὰ μὴν γίνωνται καλύτεροι, τί φυσικὸ ἦταν νὰ πάθῃ ἐκεῖνος, ποὺ ἦταν στερημένος καὶ αὐτὴν τὴν ἄγκυρα; Διότι ἐκεῖνος καμμία τέτοια πίστι δὲν μπορούσε νὰ ἔχῃ τότε, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμη αὐτὰ τὰ διδάγματα. Καὶ μαζί μ' αὐτὰ ὑπῆρχε καὶ κάτι ἄλλο, τὸ ὅτι καὶ ἡ ὑπόληψις του εἶχε προσβληθῆ ἀπὸ τοὺς ἀνόητους ἀνθρώπους.

Πράγματι συνηθίζουν οἱ πολλοί, ὅταν δοῦν κάποιους νὰ ζοῦν μέσα στὴν πείνα καὶ σὲ συνεχῆ ἀρρώστια καὶ στὰ χειρότερα κακά, νὰ μὴν ἔχουν καλὴ γνώμη γι' αὐτούς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ συμφορὰ νὰ κρίνουν καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τους, καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς κακίας τους ταλαιπωροῦνται ἔτσι· καὶ πολλὰ ἄλλα τέτοια λένε μεταξύ τους, ἀνόητα βέβαια, ὅμως τὰ λένε· ὅτι δηλαδὴ 'αὐτός, ἐὰν ἦταν φίλος τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ τὸν ἄφηνε νὰ ταλαιπωρῆται στὴ φτώχεια καὶ στὶς ἄλλες συμφορὰς'. Τὸ ἴδιο συνέβηκε τότε καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἰώβ καὶ τοῦ Παύλου. Διότι καὶ σ' ἐκεῖνον ἔλεγαν· «μήπως σοῦ ἔχουν μιλήσει πολλὰς φορὰς ἐνοχλητικὰ, καὶ τὴν δύναμι τῶν λόγων σου ποιός θὰ τὴν ἀντέξῃ; Μήπως δηλαδὴ ἐσὺ νουθέτησες πολλοὺς καὶ ἐνδυνάμωσες τὰ ἀδύναμα χέρια, μήπως στήριξες τοὺς ἀσθενεῖς

νεῖς παρεκάλεσας, ἀσθενοῦντας δὲ ἐξανέστησας ρήμασι, γόνασι δὲ
 ἀδυνατοῦσι περιέθηκας θάρσος· νυνὶ δὲ ἤκει ἐπὶ σὲ πόνος, σὺ δὲ
 ἐσπούδακας. Πότερον οὐχ ὁ φόβος σου ἐστὶν ἐν ἀφροσύνη;». Ὁ δὲ
 λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἴ τί σοι, φησὶν, ἀγαθὸν ἦν πεπραγμένον, οὐκ
 5 ἂν ταῦτα ἔπαθες ἄπερ ἔπαθες· ἀλλ' ἀμαρτημάτων τίνεις δίκας καὶ
 παρανομίας. Καὶ τοῦτο ἦν ὁ μάλιστα ἔδακνε τὸν μακάριον Ἰώβ.

Καὶ περὶ τοῦ Παύλου δὲ οἱ βάρβαροι τοῦτο ἔλαγον· ἐπειδὴ
 γὰρ εἶδον τὴν ἔχιν ἐκκρεμαμένην αὐτοῦ τῆς χειρός, οὐδὲν χρηστὸν
 περὶ αὐτοῦ ὑπενόησαν, ἀλλὰ τῶν τὰ ἔσχατα κακὰ τετιμηκότων αὐ-
 10 τὸν εἶναι ἐνόμιζον· καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἔλεγον. «Τοιοῦτον» γάρ, φα-
 σὶν, «ἐκ τῆς θαλάσσης σωθέντα ἢ δίκη ζῆν οὐκ εἶασεν». Οὐχ ὡς
 ἔτυχε δὲ καὶ τοῦτο ἡμᾶς εἶωθε θορυβεῖν. Ἄλλ' ὁμως τοσοῦτων ὄν-
 των τῶν κυμάτων καὶ ἐπαλλήλων φερομένων, οὐ κατεποντίσθη τὸ
 σκάφος· ἀλλ' ὡς ἐν καμίνῳ κείμενος, καθάπερ δρόσου διηνεκοῦς
 15 ἀπολαύων, οὕτως ἐφιλοσόφει.

ια'. Οὐ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον πολλοὺς λέ-
 γειν εἰκός, ὅτι 'οὗτος ὁ πλούσιος, ἂν μὲν ἀπελθὼν ἐκεῖ κολασθῆ
 καὶ δῶ τιμωρία, ἐν ἐν γέγονεν· ἂν δὲ κάκει τῶν αὐτῶν ἀπολαύση τι-
 μῶν, δύο γέγονεν οὐδέν'. Ἦ οὐ ταῦτα περιφέρετε ἐν ταῖς ἀγοραῖς
 20 ὑμεῖς οἱ πολλοί, τὰ ἀπὸ τῆς ἵπποδρομίας καὶ τῶν ἔξω θεάτρων εἰς
 τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγοντες; Αἰσχύνομαι γὰρ οὖν εἰς μέσον ταῦτα
 προτιθεὶς τὰ ρήματα καὶ ἐρυθριῶ, πλὴν ἀλλ' ἀνάγκη ταῦτα εἰπεῖν,
 ἵνα ὑμεῖς ἀπαλλαγῆτε τοῦ ἀτάκτου γέλωτος καὶ τῆς αἰσχύνης καὶ
 τῆς βλάβης τῆς ἀπὸ τῶν ρημάτων τούτων. Ταῦτα πολλοὶ πολλάκις
 25 γελῶντες λέγουσιν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαβολικῆς κακουργίας ἐστίν,
 ἐν τάξει ρημάτων ἀστειῶν διεφθαρμένων εἰσάγειν εἰς τὸν βίον
 ἡμῶν δόγματα. Ταῦτα γὰρ συνεχῶς, καὶ ἐν ἐργαστηρίοις, καὶ ἐπὶ
 τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις πολλοὶ περιφέρουσιν· ὅπερ ἐσχάτης
 ἀπιστίας ἐστὶ καὶ παρανομίας καὶ γέλωτος ὄντως καὶ παιδικῆς δια-
 30 νοίας. Τὸ μὲν γὰρ λέγει, ὅτι ἐὰν ἀπελθόντες οἱ πονηροὶ κολασθῶσι
 καὶ μὴ σφόδρα πεπεικέναι ἑαυτούς, ὅτι κολασθήσονται πάντως,
 ἀπιστούντων ἐστὶ καὶ διαμφισβητούντων· τὸ δέ, εἰ καὶ τοῦτο συμ-

μέ τὰ λόγια σου καὶ δυνάμωσες με θάρρος τὰ γόνατα τῶν ἀπελπισμένων; τώρα πού ἡ συμφορὰ ἔχει ἔρθει σέ σένα, ἐσὺ ταραχθήκες καὶ θέλεις νὰ μάθης τὴν αἰτία. Μήπως ὁ ἄλλοτε φόβος σου πρὸς τὸν Θεὸ ἔκρυβε ἀσέβεια;»²⁵. Αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἐὰν εἶχες κάνει κάποιο καλὸ, λέγει, δὲν θὰ πάθαινες αὐτὰ πού ἔπαθες· ἀλλὰ πληρώνεις ἀμαρτίες καὶ παρανομίες. Καὶ αὐτὸ ἦταν ἐκεῖνο πού περισσότερο ἀπὸ ὅλα πλήγωνε τὸν μακάριο Ἰώβ.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὸν Παῦλο τὸ ἔλεγαν αὐτὸ οἱ βάρβαροι. Ὅταν δηλαδή εἶδαν τὴν ὀχιά νὰ εἶναι κρεμασμένη στὸ χέρι του, δὲν σκέφθηκαν τίποτε καλὸ γι' αὐτόν, ἀλλὰ πίστεψαν ὅτι εἶναι ἄξιος θανάτου γιὰ τὰ φοβερῶτατα παραπτώματά του· καὶ γίνεται φανερὸ ἀπ' ὅσα ἔλεγαν. Διότι ἔλεγαν, «αὐτὸν πράγματι, ἂν καὶ σώθηκε ἀπὸ τὴν θάλασσα, ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δὲν τὸν ἄφησε νὰ ζήσει»²⁶. Καὶ αὐτὸ συνήθως δὲν μᾶς θορυβεῖ καὶ λίγο. Κι ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσο μεγάλα τὰ κύματα καὶ χτυποῦσαν τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, δὲν βυθίσθηκε τὸ σκάφος· καὶ ἐνῶ βρισκόταν μέσα σέ καμίνι, σὰν ν' ἀπολάμβανε δροσιὰ ἀτέλειωτη, ἔτσι τὰ ἀντιμετώπιζε με φιλοσοφικότητα.

11. Δὲν εἶπε δηλαδή στὸν ἑαυτό του τίποτε τέτοιο, πού συνήθως λένε πολλοί, ὅτι αὐτὸς ὁ πλούσιος, ἂν κατακριθῆ καὶ τιμωρηθῆ, ὅταν πεθάνῃ, θὰ εἶναι ἴσα κι' ἴσα· ἂν ὅμως καὶ ἐκεῖ ἀπολαύσῃ τις ἴδιες τιμές, τότε καὶ τις δύο φορές δὲν θὰ πάθῃ τίποτε. Ἡ μήπως αὐτὰ δὲν τὰ λέτε στὶς ἀγορὲς σεῖς οἱ πολλοί, φέρνοντας αὐτὰ καὶ στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὰ ἵπποδρόμια καὶ τὰ θέατρα; Πράγματι ντρέπομαι αὐτὰ τὰ λόγια νὰ τὰ λέγω ἐδῶ μέσα καὶ κοκκινίζω, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ πῶ, γιὰ νὰ ἀπαλλαγῆτε ἐσεῖς ἀπὸ τὸ ἄτακτο γέλιο, τὴν ντροπὴ καὶ τὴν βλάβη πού προξενοῦν αὐτὰ τὰ λόγια. Αὐτὰ πολλοὶ τὰ λένε πολλές φορές γελώντας· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς κακίας τοῦ διαβόλου, με τὴ μορφή ἀστείων λόγων νὰ εἰσάγῃ στὴ ζωὴ μας διεφθαρμένες διδασκαλίες. Πραγματικὰ αὐτὰ συνεχῶς πολλοὶ συζητοῦν καὶ στὰ ἐργαστήρια καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ στὰ σπίτια, πρᾶγμα πού εἶναι δεῖγμα τῆς πιὸ χειρότερης ἀπιστίας καὶ παραφροσύνης, καὶ πραγματικὰ γιὰ γέλιο καὶ λόγια παιδικῆς σκέψεως. Διότι τὸ νὰ λένε ὅτι ἑάν πεθάνουν οἱ κακοὶ θὰ τιμωρηθοῦν, χωρὶς νὰ εἶναι πεπεισμένοι, ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ τιμωρηθοῦν, εἶναι δεῖγμα ἀνθρώπων πού δὲν πιστεύουν καὶ ἀμφιβάλλουν· ἀλλά, καὶ ἂν αὐτὸ συμβῆ, πρᾶγμα βέβαια πού θὰ συμβῆ, τὸ νὰ νομίζουν ὅτι θ' ἀπολαύ-

βαίη, ὅπερ οὖν καὶ συμβῆσεται, νομίζειν τῆς Ἰσης αὐτοὺς τοῖς δικαίοις ἀνταποδόσεως ἀπολελαυκέναι, τοῦτο ἐσχάτης ἀνοίας.

Τί λέγεις, εἶπέ μοι; ἐὰν ἀπελθὼν ὁ πλούσιος ἐκεῖ κολάζεται, ἐν ἐν γέρονε; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; Πόσα γὰρ αὐτὸν ἐνταῦθα βού-
 5 λει θεῖναι ἀπολελαυκέναι τῶν χρημάτων ἔτη; βούλει θῶμεν ἑκα-
 τόν; Ἐγὼ δὲ καὶ διακόσια τίθημι, καὶ τριακόσια καὶ δις τοσαῦτα
 καί, εἰ βούλει, καὶ χίλια, ὅπερ ἀδύνατον· «αἱ ἡμέραι», γάρ φησι,
 «τῶν ἐτῶν ἡμῶν, ὀγδοῆκοντα ἔτη»· πλὴν ἀλλὰ κείσθω καὶ χίλια.
 Μὴ ζωὴν ἔχεις, εἶπέ μοι, ἐνταῦθα δεῖξαι τέλος οὐκ ἔχουσαν, οὐδὲ
 10 πέρας ἐπισταμένην, οἷαπερ ἐστὶν ἡ τῶν δικαίων ἐκεῖ; Εἴ τις οὖν,
 εἶπέ μοι, ἐν ἔτεσιν ἑκατὸν μίαν νύκτα θναρὶ ἰδὼν χρηστὸν καὶ πολῆς
 καθ' ὕπνου ἀπολαύσας τρυφῆς, τὰ ἑκατὸν ἔτη κολάζοιτο, ἄρα δυ-
 νήσῃ λέγειν ἐπὶ τούτῳ, ἐν καὶ ἓνα, καὶ τὴν μίαν νύκτα τῶν ὄνειρά-
 των ἐκείνων τοῖς ἑκατὸν ἔτεσιν ἀντίρροπον ποιεῖσθαι; Οὐκ ἐστὶν
 15 εἰπεῖν.

Τοῦτο δὴ καὶ περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς λογίζου. Ὅπερ γάρ
 ἐστὶν θναρὶ ἐν πρὸς ἑκατὸν ἔτη, τοῦτό ἐστὶν ὁ παρῶν βίος πρὸς τὴν
 μέλλουσαν ζωὴν· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον· ὅσον ἐστὶ σταγῶν
 μικρὰ πρὸς πέλαγος ἀπειρον, τοσοῦτόν ἐστι χίλια ἔτη πρὸς τὴν
 20 μέλλουσαν δόξαν ἐκείνην καὶ ἀπόλαυσιν. Καὶ τί γὰρ ἂν ἔχοι τις
 πλέον εἰπεῖν, ἢ ὅτι πέρας οὐκ ἔχει καὶ τέλος οὐκ οἶδε, καὶ ὅσον
 ἐστὶ τὸ μέσον ὄνειρων καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας, τοσοῦτόν
 ἐστὶ τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ τῆς ἐκεῖ τὸ διάφορον;

Ἄλλως δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐκεῖ κολάσεως, ἐντεῦθεν οἱ πονηρευ-
 25 ὄμενοι καὶ ἐν ἀμαρτίαις ζῶντες κολάζονται. Μὴ γάρ μοι τὸν τραπέ-
 ζης ἀπολαύοντα πολυτελοῦς ἀπλῶς εἶπης, καὶ τὸν ἱμάτια περιβε-
 βλημένον σηρικὰ, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας περιφέροντα, καὶ σο-
 βοῦντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς· ἀλλ' ἀνάπτυσόν μοι τούτου τὸ συνειδός, καὶ
 ὄψει πολὺν ἔνδοθεν θόρυβον τῶν ἀμαρτημάτων, φόβον διηνεκῆ,
 30 χειμῶνα, ταραχὴν καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ τὸν νοῦν ἐπὶ τὸν θρόνον
 ἀναβάντα τὸν βασιλικὸν τοῦ συνειδότος, καὶ ὡσπερ τινὰ δικαστὴν
 καθήμενον, καὶ τοὺς λογισμοὺς παριστῶντα, καθάπερ δημίους, καὶ
 ἀναρτῶντα τὴν διάνοιαν, καὶ καταξαίνοντα ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων

σουν τὴν ἴδια ἀνταπόδοσι αὐτοὶ μὲ τοὺς δικαίους, αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς πῶ χειρότερης ἀνοησίας.

Πές μου, τί λές; Ἐὰν τιμωρῆται ὁ πλούσιος ἐκεῖ, ὅταν πεθάνῃ, θὰ εἶναι ἴσα κι' ἴσα; Καὶ πῶς θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ δικαιολογηθῆ; Διότι πόσα χρόνια θέλεις νὰ ὑπολογίσουμε, ὅτι θ' ἀπολαμβάνῃ τὰ πλούτη του ἐδῶ; Θέλεις νὰ ποῦμε ἑκατό; Ἐγὼ ὁμως λέγω καὶ διακῶσια καὶ τριακῶσια καὶ δυὸ φορές τόσα καί, ἐὰν θέλῃς, καὶ χίλια, πρᾶγμα ἀδύνατο· διότι λέγει, «οἱ ἡμέρες τῆς ζωῆς μας εἶναι ὀγδόντα χρόνια»²⁷. Πλὴν ὁμως ἄς ὑποθέσουμε καὶ χίλια. Μήπως ἔχεις, πές μου, νὰ μοῦ δείξῃς ἐδῶ ζωὴ χωρὶς τέλος καὶ χωρὶς τέρμα, ὅπως εἶναι ἡ ζωὴ τῶν δικαίων ἐκεῖ; Ἐὰν λοιπὸν κάποιος, πές μου, σὲ διάστημα ἑκατὸ ἐτῶν, εἶδε μιὰ νύχτα ἓνα ὄνειρο εὐχάριστο κι' ἔνοιωσε μεγάλη ἡδονὴ στὸν ὕπνο του, ἐὰν βασανιζόταν ἑκατὸ χρόνια, θὰ μπορούσε νὰ πῆ ἄραγε γι' αὐτὸ, ὅτι εἶναι ἴσα κι' ἴσα καὶ νὰ θεωρήσῃ ἰσάζια τὴν μιὰ ἐκείνη νύχτα τῶν ὀνείρων μὲ τὰ ἑκατὸ ἔτη; Δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πῆ.

Αὐτὸ λοιπὸν νὰ σκέπτεσαι καὶ γιὰ τὴ μέλλουσα ζωὴ. Διότι, αὐτὸ ποὺ εἶναι τὸ ἓνα ὄνειρο μπροστὰ στὰ ἑκατὸ ἔτη, αὐτὸ εἶναι ἡ παροῦσα ζωὴ μπροστὰ στὴ μέλλουσα ζωὴ· ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερο· ὅσο εἶναι μία μικρὴ σταγόνα μπροστὰ στὸ ἄπειρο πέλαγος, τόσο εἶναι τὰ χίλια ἔτη μπροστὰ σ' ἐκείνη τὴ μέλλουσα δόξα καὶ ἀπόλαυσι. Καὶ τί περισσότερο δηλαδὴ θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς, ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἔχει τέρμα καὶ δὲν γνωρίζει τέλος καὶ ὅσο ἀπέχουν τὰ ὄνειρα ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, τόση εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἄλλου;

Ἐξ ἄλλου καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκεῖ τιμωρία, ὅσοι ζοῦν μὲ κακία καὶ μέσα στὴν ἁμαρτία, τιμωροῦνται ἐδῶ. Μὴ μοῦ πῆς δηλαδὴ ἀπλῶς αὐτὸν ποὺ ἀπολαμβάνει τὸ πλούσιο τραπέζι, καὶ ντύνεται μὲ μεταξωτὰ ἐνδύματα, καὶ φέρνει μαζί του κοπάδια δούλων, καὶ βαδίζει μὲ ὑπερηφάνεια στὴν ἀγορὰ· ἀλλὰ παρουσίασέ μου τὴ συνειδήσίν του καὶ θὰ δῆς μέσα του μεγάλη ταραχὴ ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν του, διαρκῆ φόβο, χειμῶνα, τρικυμία, σὰν νὰ βρίσκεται σὲ δικαστήριον καὶ ὁ νοῦς ἀνέβηκε στὸν βασιλικὸ θρόνον τῆς συνειδήσεως, καὶ σὰν νὰ εἶναι κάποιος δικαστὴς κάθεται καὶ παρουσιάζει τοὺς λογισμοὺς ὡς δημίους, καὶ κρεμώντας τὴ διάνοια καὶ ξεσχίζοντάς την

καὶ ἐμβοῶντα μεγάλα, μηδενὸς εἰδότος, ἀλλ' ἢ τοῦ ταῦτα ἐπιστα-
μένου βλέπειν Θεοῦ μόνου.

Καὶ γὰρ ὁ μοιχεύων, κἂν μυριάκις ἢ πλούσιος, κἂν μηδένα
κατηγοροῦντα ἔχη, οὐ παύεται ἑαυτοῦ κατηγορῶν ἔνδον· καὶ ἡ μὲν
5 ἡδονὴ πρόσκαιρος, ἡ δὲ ὀδύνη διηνεκῆς· φόβος πανταχόθεν καὶ
τρόμος, ὑποψία καὶ ἀγωνία· τοὺς στενωποὺς δέδοικε, τὰς σκιάς
αὐτὰς τρέμει, τοὺς οἰκέτας τοὺς ἑαυτοῦ, τοὺς συνειδότας, τοὺς
ἀγνοοῦντας, τὴν ἡδικημένην αὐτήν, τὸν ὑβρισμένον ἄνδρα· περιέρ-
χεται πικρὸν κατήγορον περιφέρων τὸ συνειδός, αὐτοκατάκριτος
10 ὢν, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀναπνεῦσαι δυνάμενος. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ κλί-
νης, καὶ ἐν τραπέζῃ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ
ἐν νυκτί, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὄνειρασι πολλάκις τὰ τῆς ἀμαρτίας εἴ-
δωλα βλέπει, καὶ τὸν τοῦ Καὶν ζῆ βίον, στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς
γῆς, καὶ μηδενὸς εἰδότος, ἔνδον ἔχει τὸ πῦρ συνειλεγμένον ἀεὶ.
15 Τοῦτο καὶ οἱ ἀρπάζοντες, καὶ οἱ πλεονεκτοῦντες πάσχουσι· τοῦτο
καὶ οἱ μεθύοντες, καὶ ἕκαστος δὲ ἀπλῶς τῶν ἐν ἀμαρτίαις ζώντων·
ἀμήχανον γὰρ ἐκεῖνο διαφθαρήναι τὸ δικαστήριον· ἀλλὰ κἂν μὴ με-
τίωμεν τὴν ἀρετὴν, ὁμῶς ὀδυνώμεθα, ἐπειδὴ μὴ μετερχόμεθα, κἂν
μετίωμεν τὴν κακίαν, ὁμῶς παυσάμενοι τῆς ἡδονῆς τῆς κατὰ τὴν
20 ἀμαρτίαν, αἰσθανόμεθα τῆς ὀδύνης.

Μὴ τοίνυν λέγωμεν ἐπὶ τῶν πλουτούντων ἐνταῦθα καὶ πονη-
ρευομένων καὶ τῶν δικαίων τῶν ἀπολαυόντων ἐκεῖ, ὅτι ἐν ἑν, ἀλλ'
ὅτι δύο οὐδέν. Τοῖς μὲν γὰρ δικαίοις καὶ τὰ ἐκεῖ καὶ τὰ ἐνταῦθα
πολλὴν παρέχει τὴν ἡδονήν· οἱ δὲ ἐν πονηρίαις καὶ ἐν πλεονεξίαις,
25 καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα κολάζονται
τῇ προσδοκίᾳ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας, καὶ τῇ πονηρᾷ παρὰ πάντων ὑπο-
ψία, καὶ αὐτῷ τῷ ἀμαρτάνειν καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν διαφθει-
ρειν· καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἀφορήτους ὑπομένουσι τι-
μωρίας. Πάλιν οἱ δίκαιοι, κἂν μυρία πάσχωσιν ἐνταῦθα δεινά,
30 χρηταῖς συντρέφονται ταῖς ἐλπίσιν, ἡδονὴν ἔχοντες καθαρὰν, βε-
βαίαν, ἀκίνητον· καὶ μετὰ ταῦτα τὰ μυρία αὐτοὺς διαδέξεται ἀγαθὰ,
καθάπερ οὖν καὶ τὸν Λάζαρον. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἶπης, ὅτι
ἡλκωτο, ἀλλὰ τοῦτο σκόπει, ὅτι χρυσοῦ παντὸς τιμιωτέραν ἔνδον
εἶχε τὴν ψυχὴν· μᾶλλον δὲ οὐ τὴν ψυχὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα

για τις ἀμαρτίες, φωνάζει δυνατά, χωρίς νὰ τὸ γνωρίζη κανεὶς, παρὰ μόνο ὁ Θεὸς ποὺ τὰ γνωρίζει καλά ὅλα.

Καὶ ὁ μοιχὸς ἐπίσης, κι' ἂν ἀκόμη εἶναι μύριες φορὲς πλούσιος, κι' ἂν ἀκόμη δὲν ἔχη κανένα νὰ τὸν κατηγορῇ, δὲν παύει ἐνδόμυχα νὰ κατηγορῇ τὸν ἑαυτό του. Καὶ ἡ ἡδονὴ βέβαια εἶναι πρόσκαιρη, ἡ ὀδύνη ὅμως διαρκής. Ἀπὸ παντοῦ φόβος καὶ τρόμος, ὑποψία καὶ ἀγωνία· φοβᾶται τὰ στενά, τρέμει τὶς ἴδιες τὶς σκιές, τοὺς ὑπηρέτες του, ἐκείνους ποὺ τὸν ξέρουν, ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν ξέρουν, τὴν ἴδια τὴν ἀδικημένη, τὸν ἄνδρα ποὺ ἔχει προσβάλει· περιφέρεται φέροντας μαζί του σὰν πικρὸ κατήγορο τὴν συνείδησί του, καταδικάζοντας ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του, καὶ μὴ μπορώντας οὔτε γιὰ λίγο ν' ἀναπνεύσῃ. Διότι καὶ στὸ κρεβάτι καὶ στὸ τραπέζι καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ στὸ σπίτι καὶ τὴν ἡμέρα καὶ τὴν νύχτα καὶ σ' αὐτὰ τὰ ὄνειρά του πολλὰς φορὲς βλέπει τὰ εἰδῶλα τῆς ἀμαρτίας καὶ ζῆ τὴ ζωὴ τοῦ Καὶν, στενάζει καὶ τρέμει ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ χωρίς νὰ τὸ γνωρίζη κανεὶς²⁸, ἔχει συγκεντρωμένη μέσα του τὴ φωτιὰ γιὰ πᾶντα. Αὐτὸ παθαίνουν καὶ οἱ ἄρπαγες καὶ οἱ πλεονέκτες, αὐτὸ καὶ οἱ μέθυσοι καὶ γενικᾶ καὶ ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μέσα στὶς ἀμαρτίες· διότι εἶναι ἀδύνατο ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον νὰ διαφθαρῇ· ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμη δὲν ἀσκοῦμε τὴν ἀρετὴν, ὅμως ὑποφέρουμε, ἐπειδὴ δὲν τὴν ἀσκοῦμε, κι' ἂν πράττουμε τὸ κακὸ, ὅμως ὅταν σταματήσῃ ἡ ἡδονὴ τῆς ἀμαρτίας, αἰσθανόμαστε τὸν πόνο.

Ἄς μὴ λέμε λοιπὸν ὅτι εἶναι ἴσα αὐτὰ ποὺ ἀπολαμβάνουν οἱ πλούσιοι καὶ κακοὶ ἐδῶ, μ' ἐκεῖνα ποὺ ἀπολαμβάνουν οἱ δίκαιοι ἐκεῖ, ἀλλ' ὅτι εἶναι δύο τελείως διαφορετικὰ πράγματα. Διότι στοὺς δικαίους καὶ τὰ ἐδῶ καὶ τὰ ἐκεῖ προσφέρουν μεγάλη εὐχαρίστησι· ἐνῶ οἱ κακοὶ καὶ πλεονέκτες καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τιμωροῦνται. Διότι καὶ ἐδῶ τιμωροῦνται μὲ τὴν ἀναμονὴ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας καὶ μὲ τὴν πονηρὴ ὑποψία ὄλων, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἴδιας τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς ψυχῆς τους· καὶ μετὰ τὴν ἀποδημία τους ἀπὸ ἐδῶ θὰ ὑπομείνουν ἀφόρητες τιμωρίες. Οἱ δίκαιοι πάλι, κι' ἂν ἀκόμη ἐδῶ ὑποφέρουν μύρια δεινά, ὅμως τρέφονται μὲ καλὰς ἐλπίδες, ἔχοντας ἡδονὴν καθαρὴν, σίγουρην καὶ σταθερὴν, καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ τοὺς ἔλθουν τὰ μύρια ἀγαθὰ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὸν Λάζαρο. Μὴ μοῦ πῆς δηλαδὴ αὐτό, ὅτι ἦταν γεμᾶτος πληγῆς, ἀλλὰ αὐτὸ πρόσεχε, ὅτι εἶχε μέσα του ψυχὴν πολυτιμότερη ἀπὸ κάθε χρυσάφι· ἢ καλύτερα

αὐτοῦ· ἀρετὴ γὰρ σώματος οὐ πολυσαρκία καὶ εὐεξία, ἀλλὰ τοσαύ-
 τας καὶ τοιαύτας φέρειν βασάνους. Οὐ γάρ, εἴ τις ἐπὶ τοῦ σώματος
 τραύματα ἔχοι τοιαῦτα, βδελυκτὸς ὁ τοιοῦτος· ἀλλ' εἴ τις ἐπὶ τῆς
 ψυχῆς ἔλκη μυρία ἔχων, μηδεμίαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ποιοῖτο· οἷος
 5 ἦν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, ἐνδοθεν ἠλκώμενος ἅπας. Καὶ καθάπερ οἱ
 κύνες τούτου περιέλειχον τὰ τραύματα, οὕτως ἐκεῖνου δαίμονες τὰ
 ἁμαρτήματα· καὶ καθάπερ οὗτος ἐν λιμῶ τροφῆς, οὕτως ἐκεῖνος ἐν
 λιμῶ πάσης ἀρετῆς ἔζη.

ιβ'. Ταῦτ' οὖν εἰδότες ἅπαντα φιλοσοφῶμεν καὶ μὴ λέγωμεν, ὅτι
 10 'εἰ τὸν δεῖνα ἐφίλει ὁ Θεός, οὐκ ἂν αὐτὸν ἀφήκε γενέσθαι πένητα'.
 Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μέγιστον ἀγάπης τεκμήριόν ἐστιν· «ὄν γὰρ
 ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται».·
 Καὶ πάλιν, «τέκνον, ἐὰν προσέρχη δουλεύειν Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν
 ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν, εἴθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρη-
 15 σον». Ἐκβάλλωμεν οὖν, ἀγαπητοί, τὰς περιττὰς προλήψεις ἀφ' ἐαυ-
 τῶν καὶ τὰ δημῶδη ταῦτα ῥήματα. «Αἰσχρότης», γάρ φησι, «καὶ
 μωρολογία, καὶ εὐτραπελία μὴ ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ στόματος
 ὑμῶν». Μήτε οὖν αὐτοὶ ταῦτα λέγωμεν, ἀλλὰ κἂν ἑτέρους ἴδωμεν
 ταῦτα λέγοντας, ἐπιστομίσωμεν, κατεξανασιτῶμεν σφοδρῶς, ἐπί-
 20 σχωμεν τὴν ἀναίσχυτον αὐτῶν γλῶτταν.

Εἰ τινα, ἴδης, εἶπέ μοι, λήσταρχον κατατρέχοντα τὰς ὁδοὺς,
 τοῖς παριοῦσιν ἐφεδρεύοντα, τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀρπάζοντα, εἰς
 σπήλαια καὶ καταδύσεις χρυσίον καὶ ἀργύριον κατορύττοντα, καὶ
 ἀγέλας ἀποκλείοντα πολλὰς ἐκεῖ, καὶ ἱμάτια καὶ ἀνδράποδα πολλὰ
 25 κεκτημένον ἐκ τῆς καταδρομῆς ἐκείνης, ἄρα αὐτόν, εἶπέ μοι, μακα-
 ρίζεις διὰ τὸν πλοῦτον ἐκεῖνον, ἢ ταλανίζεις διὰ τὴν μέλλουσαν αὐ-
 τὸν διαδέχεσθαι δίκην; Καίτοι οὐπω συνείληπται, οὐδὲ εἰς χεῖρας
 τοῦ δικαστοῦ παραδέδοται, οὐδὲ εἰς δεσμωτήριον ἐνέπεσεν, οὐδὲ
 κατηγορον ἔσχεν, οὐδὲ ὑπὸ ψῆφον ἐγένετο, ἀλλὰ τρυφᾷ, μεθύει, εὐ-
 30 πορίας ἀπολαβεῖ πολλῆς· ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ τὰ παρόντα καὶ τὰ
 ὁρώμενα αὐτὸν μακαρίζομεν, ἀλλὰ διὰ τὰ μέλλοντα καὶ προσδο-
 κώμενα ταλανίζομεν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πλουτούντων καὶ πλεονε-
 κτούντων λόγισαι. Λησταί τινές εἰσιν ὁδοῖς ἐφεδρεύοντες, τὰ τῶν

29. Ἐβρ. 12,6.

30. Ἐκκλ. 2,1.

31. Ἐφ. 5,4.

ὄχι μόνο τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα του· διότι ἀρετὴ τοῦ σώματος δὲν εἶναι ἢ πολυσαρκία καὶ ἢ εὐρωστία, ἀλλὰ τὸ νὰ ἀντέχη τόσα πολλὰ καὶ τέτοιου εἴδους βάσανα. Καθόσον δὲν εἶναι ἀποκρουστικὸς ἐκεῖνος πὺ ἔχει τέτοια τραῦματα στὸ σῶμα, ἀλλ' ἐκεῖνος πὺ, ἐνῶ ἔχει πάρα πολλές πληγὲς στὴν ψυχὴ του, δὲν ἐνδιαφέρεται καθόλου γι' αὐτές, ὅπως ἦταν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, πὺ τὸ ἐσωτερικὸ του ἦταν γεμᾶτο πληγὲς. Καὶ ὅπως τὰ σκυλιὰ τοῦ ἐγλυφαν τὰ τραῦματα, ἔτσι οἱ δαίμονες ἐκείνου τὰ ἀμαρτήματα· καὶ ὅπως αὐτὸς ζοῦσε στερημένος ἀπὸ τροφή, ἔτσι ἐκεῖνος ζοῦσε στερημένος ἀπὸ κάθε ἀρετὴ.

12. Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅλα αὐτὰ, ἃς τὰ ἀντιμετωπίζουμε μὲ φιλοσοφικότητα, κι' ἃς μὴν λέμε, ὅτι 'ἐὰν τὸν τάδε τὸν ἀγαποῦσε ὁ Θεός, δὲν θὰ τὸν ἄφηνε νὰ γίνῃ φτωχός'. Καθόσον αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης ἀγάπης· διότι «ὅποιον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδεύει, καὶ μαστιγώνει κάθε παιδί πὺ τὸ ἀποδέχεται»²⁹. Καὶ πάλι· «παιδί μου, ἐὰν προσέρχεσαι νὰ ὑπηρετήσης τὸν Κύριο, ἐτοίμασε τὴν ψυχὴ σου γιὰ δοκιμασία, κάνε εὐθεῖα τὴν καρδιά σου, καὶ δεῖξε ὑπομονή»³⁰. Ἄς διώξουμε λοιπὸν, ἀγαπητοί, τὶς περιττὲς προλήψεις ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ λαοῦ. Διότι λέγει, «ἀσchrὰ καὶ ἀνόητα λόγια καὶ ἄσεμνα ἀστεῖα ἃς μὴν βγαίνουν ἀπὸ τὸ στόμα σας»³¹. Οὔτε λοιπὸν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὰ λέμε, ἀλλὰ κι' ἂν δοῦμε ἄλλους νὰ τὰ λένε, νὰ τοὺς ἀποστομώσουμε, νὰ ἐναντιωθοῦμε πάρα πολύ, νὰ ἐμποδίσουμε τὴν ἀδιάντροπη γλῶσσα τους.

Πές μου, ἐὰν δῆς κάποιον λήσταρχο νὰ τρέχη στοὺς δρόμους, νὰ στήνῃ ἐνέδρα στοὺς περαστικούς, ν' ἀρπάξῃ ὅ,τι βρίσκει στὰ χωράφια, νὰ κρύβῃ μέσα σὲ σπηλιὲς καὶ κρυψῶνες χρυσὸ καὶ ἄργυρο, καὶ νὰ συγκεντρῶνῃ ἐκεῖ πολλά κοπάδια καὶ ἐνδύματα, καὶ νὰ ἔχη ἀποκτήσει καὶ δούλους πολλοὺς ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ ἐκείνη, ἄραγε, πές μου, τὸν μακαρίζεις αὐτὸν γιὰ τὸν πλοῦτο του ἐκεῖνον, ἢ τὸν λυπάσαι γιὰ τὴν τιμωρία πὺ πρόκειται νὰ λάβῃ; Ἄν καὶ βέβαια δὲν ἔχει ἀκόμα συλληφθῆ, οὔτε ἔχει παραδοθῆ στὰ χέρια τοῦ δικαστοῦ, οὔτε κλείσθηκε στὴ φυλακὴ, οὔτε κατηγορήθηκε, οὔτε βγῆκε ἢ ἀπόφασις ἢ καταδικαστικὴ, ἀλλὰ διασκεδάζει, μεθᾶ, ἀπολαμβάνει πολλὴ εὐημερία· ἀλλ' ὅμως, δὲν τὸν μακαρίζουμε γιὰ τὰ παρόντα καὶ γιὰ ὅσα βλέπουμε, ἀλλὰ τὸν ταλανίζουμε γι' αὐτὰ πὺ περιμένουμε νὰ συμβοῦν στὸ μέλλον. Αὐτὸ σκέψου καὶ γιὰ τοὺς πλου-

παριόντων ἀρπάζοντες, ὡσπερ ἐν σπηλαίοις καὶ καταδύσεσι, τοῖς
 ἑαυτῶν θαλάμοις κατορύττοντες τὰς ἐτέρων περιουσίας.

Μὴ τοίνυν μακαρίζωμεν αὐτοὺς διὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ ταλα-
 νίζωμεν διὰ τὰ μέλλοντα, διὰ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, διὰ
 5 τὰς ἀπαραιτήτους εὐθύνας, διὰ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ μέλλει
 αὐτοὺς ὑποδέχασθαι. Καίτοι οἱ μὲν ληστὰὶ πολλάκις ἐξέφυγον ἀν-
 θρώπων χειρᾶς· ἀλλ' ὁμως καὶ τοῦτο εἰδότες, καὶ ἑαυτοῖς καὶ
 ἐχθροῖς ἀπευξάμεθα ἂν τὸν ἐκείνων βίον καὶ τὴν εὐπορίαν τὴν
 ἐπάρατον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν· οὐδεὶς γὰρ αὐτοῦ
 10 διαφεύζεται τὴν ψῆφον, ἀλλὰ πάντες πάντως οἱ ἐν πλεονεξίαις καὶ
 ἀρπαγαῖς ζῶντες τὴν παρ' αὐτοῦ δίκην ἐπισπάσσονται τὴν ἀθάνατον
 ἐκείνην καὶ τέλος οὐκ ἔχουσιν, καθάπερ οὖν καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖ-
 νος.

Ἄπερ οὖν ἅπαντα παρ' ἑαυτοῖς συλλέγοντες, ἀγαπητοί, μὴ
 15 τοὺς ἐν πλούτῳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας μακαρίζωμεν· μὴ τοὺς
 ἐν πενίᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν κακίᾳ ταλανίζωμεν· μὴ τὰ παρόντα βλέπω-
 μεν, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα σκοπῶμεν· μὴ τὴν ἐξωθεν περιβολὴν, ἀλλὰ
 τὸ ἐκάστου συνειδὸς ἐξετάζωμεν, καὶ τὴν ἐκ τῶν κατορθωμάτων
 ἀρετὴν καὶ χαρὰν διώκοντες, ζηλώσωμεν τὸν Λάζαρον καὶ πλού-
 20 σιοὶ καὶ πένητες. Οὐ γὰρ ἓνα καὶ δύο καὶ τρεῖς μόνον οὗτος, ἀλλὰ
 πλείστους ἄθλους ἀρετῆς ὑπέμενε, τὴν πενίαν λέγω, τὴν ἀρρω-
 στίαν, τὴν ἐρημίαν τῶν προστησομένων, τὸ ἐν οἰκίᾳ δυναμένη τὰ
 τοιαῦτα σβέσαι κακὰ ἅπαντα ὑπομεῖναι ἐκεῖνα, καὶ μηδενὸς εἰς πα-
 ραμυθίας λόγον ἀξιοῦσθαι, τὸ τρυφῆς τοσαύτης ἀπολαύοντα τὸν
 25 ὑπερορῶντα ὄραν, καὶ οὐ τρυφῆς ἀπολαύοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν
 πονηρίᾳ ζῶντα, καὶ μηδὲν πάσχοντα δεινόν· τὸ καὶ μὴ πρὸς Λάζα-
 ρον ἕτερον ἔχειν ἰδεῖν, τὸ μηδὲν περὶ ἀναστάσεως δύνασθαι φιλο-
 σοφεῖν, τὸ μετὰ τῶν εἰρημένων κακῶν καὶ πονηρὰν παρὰ τοῖς
 πολλοῖς ἀπὸ τῶν συμφορῶν ἐκείνων λαμβάνειν ὑπόληψιν, τὸ μὴ

σίους καὶ γιὰ τοὺς πλεονέκτες. Εἶναι σὰν κάποιοι ληστές, ποὺ στήνουν ἐνέδρες στοὺς δρόμους, ληστεύουν τοὺς περαστικούς, καὶ κρύβουν βαθιὰ μέσα στὰ σπίτια τους, σὰν σὲ σπήλαια καὶ κρυψῶνες, τὶς περιουσίες τῶν ἄλλων.

Ἄς μὴν τοὺς μακαρίζουμε λοιπὸν γιὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ ἄς τοὺς ταλανίζουμε γιὰ τὰ μέλλοντα, γιὰ τὸ φοβερὸ ἐκεῖνο δικαστήριον, γιὰ τὶς ἀναπόφευκτες εὐθύνες, γιὰ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ποὺ πρόκειται νὰ τοὺς δεχθῆ. Ἄν καὶ βέβαια οἱ ληστές πολλές φορές ξέφυγαν τὰ ἀνθρώπινα χέρια· ἀλλ' ὁμως, ἔχοντάς το κι' αὐτὸ ὑπ' ὄψιν μας, καὶ γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ἄς μὴν εὐχώμαστε τὴ ζωὴ ἐκείνων καὶ τὸν καταραμένον πλοῦτον τους. Στὴν περίπτωσι ὁμως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ πῆ κανεὶς αὐτὸ, διότι κανεὶς δὲν θὰ διαφύγη τὴν ἀπόφασιν του, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ὅλοι ὅσοι ζοῦν μὲ πλεονεξίες καὶ ἀρπαγὲς θὰ ἐπισύρουν τὴν τιμωρίαν του, ἐκείνην τὴν ἀθάνατην καὶ ποὺ δὲν ἔχει τέλος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος.

Ἄς μὴν μακαρίζουμε τοὺς πλουσίους, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν ἐνάρετα· ἄς μὴν ταλανίζουμε τοὺς φτωχοὺς, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὴν κακίαν· ἄς μὴν προσέχουμε τὰ παρόντα, ἀλλ' ἄς ἔχουμε στραμμένον τὸ βλέμμα μας στὰ μέλλοντα· ἄς μὴν ἐξετάζουμε τὴν ἐξωτερικὴν ἐνδυμασίαν, ἀλλά, ἐξετάζοντας τοῦ καθενὸς τὴ συνείδησιν καὶ ἐπιδιώκοντας τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀρετὴν ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὰ κατορθώματα, ἄς μιμηθοῦμε τὸν Λάζαρον καὶ πλούσιοι καὶ φτωχοί. Διότι δὲν ὑπέμεινε αὐτὸς ἕναν καὶ δύο καὶ τρεῖς μόνο ἄθλους ἀρετῆς, ἀλλὰ πολὺ περισσοτέρους, ἐννοῶ τὴν φτώχειαν, τὴν ἀρρώστιαν, τὴν ἀδιαφορίαν ἐκείνων ποὺ τὸν ἐβλεπαν, τὸ ὅτι ὑπέμεινε ὅλα ἐκεῖνα τὰ κακὰ ἐξω ἀπὸ τὸ σπίτι ἐκεῖνο ποὺ μποροῦσε ὅλα αὐτὰ νὰ τοῦ τὰ σβῆσιν, χωρὶς νὰ περιμένη λόγον παρηγοριᾶς ἀπὸ κανέναν, τὸ ὅτι ἐβλεπε τὸν ὑπερήφανον ἐκεῖνον πλούσιον νὰ ἀπολαμβάνη τόσην τρυφήν, καὶ ὅχι μόνον νὰ ἀπολαμβάνη τὴν τρυφήν, ἀλλὰ καὶ νὰ ζῆ μέσα στὴν κακίαν καὶ νὰ μὴν παθαίνει κανένα κακόν· τὸ ὅτι δὲν εἶχε νὰ προσβλέψῃ σὲ κανέναν ἄλλον Λάζαρον, τὸ ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ ἔχη καμμίαν πίστιν σὲ ἀνάστασιν, τὸ ὅτι εἶχε μαζί μὲ τὰ κακὰ τοῦ ἔχουμε ἀναφέρει καὶ κακὴν ὑπόληψιν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐξ αἰτίας τῶν συμφορῶν ἐκείνων, τὸ ὅτι ὅχι μέχρι δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας ἐβλεπε

μέχρι δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ ἑαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ τὸν πλούσιον ἐν τοῖς ἐναντίοις ὄρᾶν.

Τίνα οὖν ἔξομεν ἀπολογία ἐῖ τούτου πάντα ὁμοῦ τὰ δεινὰ μετὰ τοσαύτης φέροντος ἀνδρείας, ἡμεῖς μὴδὲ τὰ ἡμίση τούτων ὀ-
5 σομεν; Οὐ γὰρ ἔχεις, οὐκ ἔχεις δεῖξαι, οὐδὲ εἰπεῖν ἄλλον τινὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα πεπονθότα κακά. Διὰ γὰρ τοῦτο αὐτὸν καὶ εἰς μέσον προῦθηκεν ὁ Χριστός, ἵνα δπουπερ ἂν ἐμπέσωμεν τῶν δεινῶν, ὀρῶντες παρὰ τούτῳ τὴν ὑπερβολὴν οὔσαν τῶν θλίψεων, ἱκανὴν ἐκ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας καὶ ὑπομονῆς ἀναλάβωμεν πα-
10 ράκλησιν καὶ παραμυθίαν· κοινὸς γὰρ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος πρόκειται τοῖς ὀτιοῦν πάσχουσι δεινόν, πρὸς αὐτὸν παρέχων πᾶσιν ὄρᾶν, καὶ πάντας αὐτοὺς νικῶν τῇ τῶν οἰκείων κακῶν ὑπερβολῇ.

Ἐπεὶ δὴ τούτων ἀπάντων, εὐχαριστήσαντες τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, καρπωσώμεθα τὴν ἐκ τοῦ διηγήματος ὠφέλειαν,
15 συνεχῶς αὐτὸν καὶ ἐν συνεδρίοις, καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ πανταχοῦ περιφέροντες, καὶ μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα τὸν ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης καταμανθάνοντες πλοῦτον, ἵνα καὶ τὰ παρόντα ἀλύπως παραδράμωμεν δεινὰ, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρω-
20 πιά τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ, προσκύνησις, νῦν καὶ δεῖ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὸν ἑαυτὸ τοῦ σ' αὐτὰ τὰ δεινὰ, ἀλλὰ σ' ὅλη τοῦ τῆ ζωῆ, καὶ τὸν πλούσιο στ' ἀντίθετα αὐτῶν.

Ποιά λοιπὸν ἀπολογία θὰ ἔχουμε, ἐὰν αὐτὸς μὲ τόση ἀνδρεία ὑπέμεινε ὅλα μαζί τὰ δεινὰ, καὶ ἡμεῖς δὲν ὑπομείνουμε οὔτε τὰ μισὰ ἀπὸ αὐτά; Διότι δὲν ἔχεις, δὲν ἔχεις νὰ δείξης οὔτε νὰ ἀναφέρης κάποιον ἄλλον πού ἔχει ὑποστῆ τόσα πολλὰ καὶ τέτοια κακὰ. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς τὸν τοποθέτησε ἀνάμεσά μας, ὥστε σὲ ὅποιαδήποτε δεινὰ κι' ἂν πέσουμε, βλέποντας σ' αὐτὸν τὸ τόσο ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν θλίψεων, νὰ λάβουμε, ἀπὸ τῆ δική του ἀρετὴ καὶ ὑπομονή, ἀρκετὴ παρηγοριὰ καὶ θάρρος· διότι προβάλλει σὰν κοινὸς διδάσκαλος ὀλόκληρης τῆς οἰκουμένης σ' αὐτοὺς πού ὑποφέρουν ἀπὸ ὅποιοδήποτε κακό, δίνοντάς τους τὴ δυνατότητα νὰ προσβλέπουν πρὸς αὐτὸν καὶ νικῶντας τους ὅλους μὲ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν δικῶν του συμφορῶν.

Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπόν, ἀφοῦ εὐχαριστήσουμε τὸν φιλάνθρωπο Θεό, ὡς λάβουμε σὰν ἀμοιβὴ τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τῆ διήγησι, περιφέροντας μαζί μας αὐτὸν διαρκῶς καὶ στὰ συνέδρια, καὶ στὸ σπίτι, καὶ στὴν ἀγορά, καὶ παντοῦ, καὶ μὲ προσοχὴ ὡς ἀνακαλύψουμε ὅλο τὸν πλοῦτο πού ὑπάρχει σ' αὐτὴν τὴν παραβολή, γιὰ νὰ ξεπεράσουμε τὰ παρόντα δεινὰ χωρὶς λύπη, καὶ νὰ κερδίσουμε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἀξιοθοῦμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλάνθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΑΙ ΟΤΙ ΑΙ ΨΥΧΑΙ ΤΩΝ ΒΙΟΘΑΝΑΤΩΝ ΟΥ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ

Και περί κρίσεως και ἐλεημοσύνης

α'. Ἐθαύμασα τὴν ἀγάπην ὑμῶν, ὅτε τὸν περὶ τοῦ Λαζάρου
πρώην ἐκίνησα λόγον, ὅτι καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ πένητος ἀπεδέξα-
σθε, καὶ τὴν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν τοῦ πλουτοῦντος ἀπε-
στράφητε· οὐ μικρὰ δὲ ταῦτα καλοκαγαθίας δείγματα. Κἂν γὰρ μὴ
5 μετίωμεν ἀρετὴν, ἐπαινῶμεν δὲ ἀρετὴν, δυνησόμεθα πάντως αὐτὴν
μετελθεῖν· κἂν μὴ φεύγωμεν κακίαν, ἀλλὰ ψέγωμεν κακίαν, δυνη-
σόμεθα πάντως αὐτὴν ἐκφυγεῖν. Ἐπεὶ οὖν μετὰ πολλῆς εὐνοίας
ἐκείνους ὑποδέξασθαι τοὺς λόγους, φέρε, καὶ τὰ λειπόμενα ὑμῖν
ἀποδώσωμεν.

10 Εἶδετε αὐτὸν ἐν τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου τότε, βλέπετε αὐ-
τὸν σήμερον ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ· εἶδετε αὐτὸν ὑπὸ κυνῶν
περιλειχόμενον· βλέπετε αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δορυφορούμενον·
εἶδετε αὐτὸν ἐν πενίᾳ τότε, βλέπετε ἐν τρυφῇ νῦν· εἶδετε ἐν λιμῷ,
βλέπετε ἐν ἀφθονίᾳ πολλῇ· εἶδετε ἀγωνιζόμενον, βλέπετε στεφα-
15 νούμενον· εἶδετε τοὺς πόνους, βλέπετε τὰς ἀμοιβὰς καὶ πλούσιοι
καὶ πένητες· πλούσιοι μὲν, ἵνα μὴ μέγα εἶναι νομίζητε τὸν πλοῦτον
χωρὶς ἀρετῆς, πένητες δέ, ἵνα μηδὲν κακὸν νομίζητε εἶναι τὴν πε-
νίαν· ἑκατέροις δὲ διδάσκαλος οὗτος ἔστηκεν. Εἰ γὰρ ἐν πενίᾳ ἐκει-
νος ὢν οὐκ ἀπεδυσπέτησε, τίνα ἔξουσι συγγνώμην οἱ ἐν πλούτῳ
20 τοῦτο ποιοῦντες; Εἰ ἐν λιμῷ καὶ τοσοῦτοις κακοῖς ὢν εὐχαρίστησε,

ΣΤΟΝ ΦΤΩΧΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΚΑΙ ΟΤΙ ΟΙ ΨΥΧΕΣ ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ ΒΙΑΙΑ ΔΕΝ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ

Και περί κρίσεως και έλεημοσύνης.

1. Έθαύμασα την αγάπη σας, όταν άρχισα πρό ήμερών την όμιλία για τον Λάζαρο, διότι και την ύπομονή του φτωχού αποδεχθήκατε και τη σκληρότητα και την άπανθρωπιά του πλουσίου αποστραφήκατε· και αυτά δέν είναι μικρά δείγματα του καλού σας χαρακτήρα. Διότι, κι' αν δέν άσκοϋμε την άρετή, με τὸ νά την επαινούμε όμως, θα μπορέσουμε όπωσδήποτε νά την άσκήσουμε· κι' όταν δέν άποφεύγουμε την κακία, αλλά την κατηγορούμε, θα μπορέσουμε όπωσδήποτε νά την άποφύγουμε. Έπειδή λοιπόν με πολλή εύχαρίστησι ύποδεχθήκατε εκείνα τὰ λόγια, έμπρός νά σᾶς αποδώσω και τὰ υπόλοιπα.

Είδατε τον Λάζαρο τότε μπροστά στην έξωτερική είσοδο του πλουσίου, σήμερα τον βλέπετε στην άγκαλιά του Άβραάμ· τον είδατε νά τον γλύφουν τὰ σκυλιά· τον βλέπετε νά περιβάλλετε από άγγέλους· τον είδατε μέσα στη φτώχεια τότε, τον βλέπετε τώρα μέσα στην τρυφή· τον είδατε στην πείνα, τον βλέπετε σε μεγάλη άφθονία· τον είδατε ν' άγωνίζεται, τον βλέπετε νά στεφανώνεται· είδατε τούς πόνους, βλέπετε τις άμοιβές και πλούσιοι και φτωχοί· οί πλούσιοι, για νά μη νομίζετε ότι είναι κάτι μεγάλο ό πλούτος χωρίς την άρετή, και οί φτωχοί, για νά μη νομίζετε ότι είναι κάτι κακό ή φτώχεια· και στον καθένα χωριστά αυτός έγινε διδάσκαλος. Διότι, εάν εκείνος δέν άπογοητεύθηκε στη φτώχεια του, ποιᾶς συγγνώμης θα τύχουν εκείνοι που τὸ κάνουν αυτό μέσα στον πλούτο· εάν εκείνος βρισκόμενος μέσα στην πείνα και σε τόσα κακά εύχα-

ποῖαν ἔξουσιν ἀπολογίαὶν οἱ μετ' ἀφθονίας μὴ βουλόμενοι πρὸς τὴν αὐτὴν ἔλθειν ἀρετὴν; Πάλιν οἱ πένητες οἱ διὰ τὴν πτωχείαν ἀγανακτοῦντες καὶ δυσχεραίνοντες, τίνα ἔξουσι συγγνώμην, ὅταν οὗτος ἐν λιμῶ καὶ πενίᾳ καὶ ἐρημίᾳ καὶ ἀρρωστίᾳ διηνεκεῖ ζῶν ἐν οἰκίᾳ
5 πλουτοῦντος, καὶ παρὰ πάντων ὑπερορώμενος, καὶ πρὸς ἕτερον τὰ αὐτὰ αὐτῷ πεπονθόντα ἰδεῖν οὐκ ἔχων, οὕτω φαίνεται φιλοσοφῶν;

Ἄπο τούτου μάθωμεν, μὴ τοὺς πλουτοῦντας μακαρίζειν, μηδὲ τοὺς πενομένους ταλανίζειν. Μᾶλλον δέ, εἰ χρὴ τάληθές εἰπεῖν, οὐδὲ πλούσιός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ πολλὰ περιβεβλημένος, ἀλλ' ὁ
10 μὴ πολλῶν δεόμενος· οὐδὲ πένης ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ μηδὲν κεκτημένος, ἀλλ' ὁ πολλῶν ἐφιέμενος· καὶ τοῦτο ὄρον πενίας καὶ πλούτου δεῖ νομίζειν εἶναι. Ἄν τοίνυν ἴδῃς τινὰ πολλῶν ἐφιέμενον, πάντων αὐτὸν πενέστερον εἶναι νόμιζε, κἂν τὰ πάντων ἢ κεκτημένος χρήματα· ἂν δὲ πάλιν ἴδῃς τινὰ μὴ πολλῶν δεόμενον, πάντων αὐ-
15 τὸν εὐπορώτερον εἶναι ψηφίζου, κἂν μηδὲν κεκτημένος ἢ. Τῇ γὰρ διαθέσει τῆς γνώμης, οὐ τῷ μέτρῳ τῆς οὐσίας, τὰς πενίας καὶ εὐπορίας κρίνειν εἰώθαμεν. Ὡσπερ οὖν τὸν διηνεκῶς διψῶντα οὐκ ἂν εἴποιμεν ὑγιαίνειν, κἂν ἀφθονίας ἀπολαύῃ, κἂν παρὰ ποταμοὺς καὶ πηγὰς κατακέηται (τί γὰρ ὄφελος τῆς τῶν ὑδάτων δαψιλείας
20 ἐκείνης, ὅταν τὸ πάθος ἀσβεστον μένη;), οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πλουτοῦντων ποιῶμεν· τοὺς ἐπιθυμοῦντας δεῖ καὶ διψῶντας τῶν ἀλλοτριῶν μηδέποτε νομίζωμεν ὑγιαίνειν, μηδὲ ἀφθονίας ἀπολαύειν τινός. Ὁ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ στήσαι μὴ δυνάμενος ἐπιθυμίαν, κἂν τὰ πάντως περιβέβληται, πῶς οὗτος ἔσται ἐν εὐπορίᾳ ποτέ; Τοὺς
25 μέντοι τοῖς οἰκείοις ἀρκουμένους καὶ στέργοντας τὰ ἑαυτῶν καὶ μὴ περισκοπούμενους τὰς ἀλλοτρίας οὐσίας, κἂν ἀπάντων ὧσιν ἀπορώτεροι, πάντων εὐπορωτέρους εἶναι χρὴ νομίζειν. Ὁ γὰρ μὴ δεόμενος τῶν ἀλλοτριῶν, ἀλλ' ἐν αὐταρκείᾳ ἀγαπῶν εἶναι, πάντων ἐστὶν εὐπορώτερος. Ἄλλ' εἰ δοκεῖ, ἐπὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν
30 ἐπανέλθωμεν.

ρίστησε, ποιά ἀπολογία θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι πού δέν θέλουν νὰ ἔλθουν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀρετὴ, ἂν καὶ ζοῦν μέσα στὴν ἀφθονία; Πάλι οἱ φτωχοὶ πού ἀγανακτοῦν καὶ δυσανασχετοῦν ἐξ αἰτίας τῆς φτώχειας, ποιά συγγνώμη θὰ ἔχουν, ὅταν αὐτὸς πού ζοῦσε διαρκῶς μέσα στὴν πεῖνα καὶ στὴ φτώχεια καὶ τὴν ἐγκατάλειψι καὶ τὴν ἀρρώστια, μπροστὰ στὸ σπίτι τοῦ πλουσίου, καὶ ὅλοι τὸν περιφρονοῦσαν καὶ δέν εἶχε νὰ δῆ κανέναν ἄλλο πού νὰ εἶχε πάθει τὰ ἴδια μ' αὐτόν, παρουσιάζεται μὲ τέτοια φιλοσοφικότητα νὰ τὰ ἀντιμετωπίζῃ αὐτά;

Ἄπὸ αὐτόν ἄς μάθουμε νὰ μὴ μακαρίζουμε ἐκείνους πού ἔχουν πλοῦτη, οὔτε νὰ ταλανίζουμε αὐτοὺς πού εἶναι φτωχοί. Ἡ καλύτερα, ἐὰν πρέπει νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθεια, οὔτε εἶναι πλούσιος ἐκεῖνος πού περιβάλλεται ἀπὸ πολλὰ, ἀλλ' ἐκεῖνος πού δέν χρειάζεται πολλὰ· οὔτε εἶναι φτωχὸς ἐκεῖνος πού δέν ἔχει τίποτα, ἀλλ' ἐκεῖνος πού ἐπιδιώκει πολλὰ· καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ πιστεῦουμε ὅτι εἶναι τὸ μέτρο τοῦ πλούτου καὶ τῆς φτώχειας. Ἄν λοιπὸν δῆς κάποιον νὰ ἐπιδιώκῃ πολλὰ, νὰ τὸν θεωρῆς φτωχότερο ἀπὸ ὅλους, ἔστω κι' ἂν ἔχῃ ἀποκτήσει περισσότερα χρήματα ἀπὸ ὅλους· ἂν πάλι δῆς κάποιον πού νὰ μὴν ἔχῃ ἀνάγκη πολλῶν, νὰ τὸν θεωρῆς πιὸ πλούσιο ἀπ' ὅλους, ἔστω κι' ἂν δέν ἔχῃ ἀποκτήσει τίποτε. Διότι συνηθίζουμε νὰ κρίνουμε τίς φτώχειες καὶ τὰ πλοῦτη ὄχι μὲ μέτρο τὴν περιουσία, ἀλλὰ τὴ διάθεσι τῆς γνώμης. Ὅπως λοιπὸν ἐκεῖνος πού διαρκῶς διψᾷ δέν θὰ λέγαμε ὅτι εἶναι ὑγιής, κι' ἂν ἀκόμη ἀπολαμβάνῃ ἀφθονία ὕδατος, κι' ἂν παρὰ τοὺς ποταμοὺς καὶ τίς πηγές αὐτὸς κατακαίγεται (διότι ποιό εἶναι τὸ ὄφελος ἀπὸ τὴν ἀφθονία ἐκείνη τῶν ὑδάτων, ὅταν τὸ πάθος μένη ἀσβηστο;), τὸ ἴδιο λοιπὸν ἄς κάνουμε καὶ γιὰ τοὺς πλουσίους· ἐκείνους πού διαρκῶς ἐπιθυμοῦν καὶ διψοῦν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἄλλων, ποτὲ νὰ μὴν τοὺς θεωροῦμε ὑγιεῖς, οὔτε ὅτι ἀπολαμβάνουν κάποια ἀφθονία. Διότι ἐκεῖνος πού δέν μπορεῖ νὰ σταματήσῃ τὴν ἐπιθυμία του, κι' ἂν ἀκόμη περιβάλλεται ἀπ' ὅλα, πῶς αὐτὸς θὰ γίνῃ ποτὲ εὐτυχής; Ἐκείνους ὁμως πού ἀρκοῦνται στὰ δικά τους, καὶ εἶναι εὐχαριστημένοι μὲ τὰ δικά τους, καὶ δέν προσέχουν τίς ξένες περιουσίες, κι' ἂν ἀκόμη εἶναι φτωχότεροι ἀπ' ὅλους, πρέπει νὰ τοὺς θεωροῦμε πλουσιώτερους ἀπ' ὅλους. Διότι αὐτὸς πού δέν χρειάζεται τὰ ξένα, ἀλλ' ἀγαπᾷ νὰ ζῇ μὲ αὐτάρκεια, εἶναι πλουσιώτερος ἀπ' ὅλους. Ἀλλά, ἐὰν θέλετε, ἄς ἐπανέλθουμε στὴν ἐξεταζόμενη ὑπόθεσί μας.

«Ἐγένετο», φησίν, «ἀποθανεῖν τὸν Λάζαρον καὶ ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων». Ἐνταῦθα πονηρὸν νόσημα τῆς ὑμετέρας ἐξελεῖν βούλομαι ψυχῆς. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀφελεστέρων νομίζουσι τὰς ψυχὰς τῶν βιαίῳ θανάτῳ τελευτῶντων δαίμονας γίνεσθαι. 5 Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ αἱ ψυχαὶ τῶν βιοθανατούντων δαίμονες γίνονται, ἀλλ' αἱ ψυχαὶ τῶν ἐν ἀμαρτήμασι ζώντων, οὐ τῆς οὐσίας αὐτῶν μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τὴν ἐκείνων μιμουμένης κακίαν. Τοῦτο γοῦν καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «ὕμεῖς τοῦ διαβόλου υἱοὶ 10 ἔστε»· υἱοὺς δὲ διαβόλου αὐτοὺς εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ εἰς τὴν οὐσίαν τὴν ἐκείνου μετέπεσον, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὰ ἔργα ἐκείνου ἐποίουν· διὸ καὶ προστίθησι· «τὰς γὰρ ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν». Καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης· «γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον 15 τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν, 'πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ'». Συγγενείας γὰρ νόμους, οὐ τοὺς ἀπὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τοὺς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας οἶδεν ἡ Γραφή καλεῖν· καὶ ὧν ἂν τις ὁμότροπος γένηται, τοῦτον καὶ υἷον καὶ ἀδελφὸν εἶναί φησιν ἡ Γραφή.

20 β'. Ἀλλὰ τίνας ἔνεκεν ὁ διάβολος τὸ πονηρὸν δόγμα τοῦτο εἰσήγαγε; Τὴν τῶν μαρτύρων ἐπεχείρησε διορύξαι δόξαν. Ἐπειδὴ γὰρ βιαίῳ θανάτῳ τελευτῶσιν ἐκεῖνοι, βουλόμενος αὐτῶν κατασκευάσαι πονηρὰν ὑπόληψιν, τοῦτο ἐποίησεν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἴσχυσε· μένουσι γὰρ τὴν οἰκείαν ἔχοντες λαμπρότητα· ἕτερον δὲ χαλε- 25 πώτερον κατειργάσατο, τοὺς γόητας τοὺς ὑπηρετουμένους αὐτῷ διὰ τούτων πείσας τῶν δογμάτων, πολλῶν νέων ἀπλῶν σώματα κατασφάττειν ἐλπίδι τοῦ δαίμονας ἔσεσθαι, καὶ πάλιν αὐτοῖς ὑπηρετεῖν. Ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Τί οὖν, ὅτι οἱ δαίμονες λέγουσι, 'Τοῦ μοναχοῦ τοῦ δεῖνος ἢ ψυχὴ εἰμι', φησί; Διὰ γὰρ τοῦτο 30 οὐ πιστεύω, ἐπειδὴ δαίμονες λέγουσιν· ἀπατῶσι γὰρ τοὺς ἀκούοντας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος καίτοιγε ἀληθεύοντας ἐπεστόμισεν αὐτούς, ἵνα μὴ πρόφασιν λαβόντες τοῖς ἀληθέσι καὶ ψευδῇ πάλιν ἀναμίξωσι καὶ ἀξιοπίστοι γένωνται.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, «οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ

1. Λουκᾶ 16,22.

2. Ἰω. 8,44.

3. Ἰω. 8,44.

4. Ματθ. 3,7-9.

«Συνέβηκε», λέγει, «να πεθάνη ὁ Λάζαρος καὶ νὰ μεταφερθῆ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους»¹. Ἐδῶ θέλω νὰ βγάλω ἀπὸ τὴν ψυχὴ σας μιὰ κακὴ ἀσθένεια. Καθόσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀφελεῖς νομίζουν ὅτι οἱ ψυχῆς αὐτῶν ποὺ τελειώνουν τὴ ζωὴ τους μὲ βίαιο θάνατο γίνονται δαίμονες. Δὲν εἶναι δυνατὸ αὐτό, δὲν εἶναι. Διότι δὲν γίνονται δαίμονες οἱ ψυχῆς αὐτῶν ποὺ πεθαίνουν μὲ βίαιο θάνατο, ἀλλ' οἱ ψυχῆς αὐτῶν ποὺ ζοῦν στὶς ἁμαρτίες, ὄχι διότι μεταβάλλεται ἡ οὐσία τους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διάθεσίς τους εἶναι ὁμοία μὲ τὴ δική τους κακία. Αὐτὸ λοιπὸν γιὰ νὰ φανερώσῃ στοὺς Ἰουδαίους ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «ἐσεῖς εἶσθε παιδιὰ τοῦ διαβόλου»², καὶ τοὺς ὠνόμασε παιδιὰ τοῦ διαβόλου, ὄχι διότι μετέπεσαν στὴ δική του φύσι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκαναν τὰ δικά του ἔργα· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «διότι θέλετε νὰ ἐκτελῆτε τὶς ἐπιθυμίες τοῦ πατέρα σας»³. Καὶ πάλι ὁ Ἰωάννης· «ἀπόγονοι τῶν ἐχιδνῶν, ποιὸς σᾶς ὑπέδειξε ν' ἀποφύγετε τὴν μέλλουσα ὀργή; Δειῖτε λοιπὸν καρπὸ ἀντάξιο τῆς μετανοίας καὶ μὴν θέλετε νὰ λέτε, ἔχουμε πατέρα τὸν Ἀβραάμ»⁴. Διότι σχέσεις συγγενείας γνωρίζει ἡ Γραφή νὰ ὀνομάζῃ ὄχι ἐκεῖνες ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ φύσι, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν κακία· καὶ ὁποῖος ζῆ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, αὐτὸν καὶ υἱὸ καὶ ἀδελφὸ τὸν ὀνομάζει ἡ Γραφή.

Ἄλλὰ γιὰ ποιὸ λόγο ὁ διάβολος εἰσήγαγε τὸ πονηρὸ αὐτὸ δόγμα; Ἐπεχείρησε νὰ ὑποσκάψῃ τὴ δόξα τῶν μαρτύρων. Ἐπειδὴ ἐκεῖνοι πεθαίνουν μὲ βίαιο θάνατο, τὸ ἔκανε αὐτό, θέλοντας νὰ διαδώσῃ κακὴ φήμη ἐναντίον τους. Ἄλλὰ αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ ἐπέτυχε, διότι ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν τὴ λαμπρότητά τους, ὅμως ἐπινόησε ἄλλο φοβερώτερο, ἔπεισε μ' αὐτὲς τὶς ιδέες τοὺς μάγους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν νὰ φονεύουν τὰ σώματα πολλῶν ἀπερίσκεπτων νέων, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ γίνουν δαίμονες, καὶ πάλι νὰ ὑπηρετοῦν αὐτούς. Ἄλλὰ δὲν εἶναι αὐτὰ δυνατά, δὲν εἶναι. Τί λοιπὸν, λέγει, θὰ ποῦμε γι' αὐτὸ ποὺ λένε οἱ δαίμονες, ὅτι εἶμαι τοῦ τάδε μοναχοῦ ἢ ψυχῆ; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν πιστεύω, ἐπειδὴ τὸ λένε οἱ δαίμονες· διότι ἐξαπατοῦν τοὺς ἀκροατὲς τους. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος τοὺς ἔκλεισε τὸ στόμα, ἂν καὶ ἔλεγαν τὴν ἀλήθεια, γιὰ νὰ μὴ λάβουν ἀφορμὴ καὶ ἀναμείξουν τὰ ἀληθινὰ μὲ τὰ ψεύτικα καὶ γίνουν ἀξιόπιστοι.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγαν, «αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, καὶ σᾶς διδάσκουν τὸν δρόμο τῆς σωτηρίας»,

ὕψιστου εἰσί, καταγγέλλοντες ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας», διαπονηθεῖς τῷ Πνεύματι ἐπετίμησε τῷ Πύθωνι, καὶ ἐξελθεῖν ἐκέλευσε· καί-
 τοιγε τί πονηρὸν ἔλεγον; «Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ
 ὑψίστου εἰσί». Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἀφελεστέρων ἀεὶ διακρί-
 5 νειν οὐκ ἴσασι τὰ παρὰ τῶν δαιμόνων λεγόμενα, καθάπαξ αὐτοῖς
 ἀπέκλεισε τὸ πιστεῦσθαι. Τῶν ἠτιμωμένων εἶ, φησίν, ἀπαρρη-
 σίαστος εἶ, σιώπα, πεφίμωσο· οὐκ ἔστι σὸν τὸ κηρύττειν, ἀποστό-
 λων ἐστὶ τοῦτο τὸ ἀξίωμα. Τί ἀρπάζεις τὸ μὴ σόν; Σίγα, ἠτίμωσαι.
 Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε· λέγουσιν αὐτῷ τοῖς δαίμοσιν, «οἶδα-
 10 μέν σε τίς εἶ», ἐπετίμησεν αὐτοῖς μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος,
 διδάσκων ἡμᾶς μηδαμοῦ δαίμονι πείθεσθαι, μηδὲ ἂν σοι ὑγιές τι
 λέγη.

Ἄπερ δὴ καὶ μαθόντες μὴ πειθώμεθα δαίμονι καθόλου,
 ἀλλὰ κἂν ἀληθές τι φθέγγηται, φεύγωμεν αὐτὸν καὶ ἀποστρεφώμε-
 15 θα· τὰ γὰρ ὑγιῆ δόγματα καὶ σωτήρια οὐ παρὰ δαιμόνων, ἀλλὰ
 παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἐστὶ μετ' ἀκριβείας μαθεῖν. Ὅτι γὰρ οὐκ
 ἔστι ψυχὴν τοῦ σώματος ἐξελθοῦσαν ὑπὸ τὴν τῶν δαιμόνων γενέ-
 σθαι τυραννίδα, ἀκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «ὁ γὰρ ἀποθανὼν δε-
 δικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας», τουτέστιν, οὐκ ἔτι ἀμαρτάνει. Εἰ γὰρ
 20 ἐν τῷ σώματι οἰκούσῃ τῇ ψυχῇ βίαν ἐπαγαγεῖν οὐ δυνήσεται ὁ διά-
 βολος, εὐδηλον ὅτι οὐδὲ ἀπελθούσῃ. Πῶς οὖν ἀμαρτάνουσι, φησίν,
 εἰ μὴ βίαν πάσχωσιν; Ἐκοῦσαι καὶ βουλόμεναι, καὶ ἑαυτὰς ἐκδι-
 δοῦσαι, οὐκ ἀναγκαζόμεναι, οὐδὲ τυραννόμεναι. Καὶ τοῦτο ἐδή-
 λωσαν ἅπαντες οἱ περιγενομένοι τῶν ἐκείνου μηχανημάτων. Τὸν
 25 γοῦν Ἰώβ μυρία κυκῆσας οὐκ ἴσχυσε πεῖσαι βλάσφημόν τι ρῆμα
 ἐξενεγκεῖν.

Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τοῦ πείθεσθαι καὶ τοῦ μὴ πείθεσθαι ταῖς
 ἐκείνου συμβουλαῖς ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, καὶ ἀνάγκην οὐδεμίαν οὐδὲ
 τυραννίδα ὑφιστάμεθα παρ' ἐκείνου. Οὐκ ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ μό-
 30 νον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προκειμένης παραβολῆς εὐδηλον, ὅτι τοῦ
 σώματος αἱ ψυχαὶ ἐξελθοῦσαι, οὐκ ἔτι ἐνταῦθα διατρίβουσιν, ἀλλ'
 εὐθέως ἀπάγονται· καὶ ἀκουε πῶς. «Ἐγένετο» γὰρ «αὐτόν»,
 φησίν, «ἀποθανεῖν καὶ ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων». Οὐχ αἱ

5. Πράξ. 16,17.

6. Μαρκ. 1,24. Λουκᾶ 4,34.

7. Ρωμ. 6,7.

8. Ἰώβ 2,9-10.

9. Λουκᾶ 16,22.

ταράχθηκε τὸ πνεῦμα του, ἐπετίμησε τὸν Πύθωνα καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐξέλθῃ⁵. ἂν καὶ βέβαια τί κακὸ ἔλεγαν; «Αὐτοὶ ὁ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου». Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀφέστερους δὲν γνωρίζουν πάντοτε νὰ διακρίνουν αὐτὰ πού λένε οἱ δαίμονες, μιὰ γιὰ πάντα τοὺς ἀπέκλεισε τὸ νὰ γίνουν πιστευτοί. Εἶσαι ἀπὸ τοὺς ἀτιμασμένους, λέγει, δὲν ἔχεις παρρησία νὰ μιᾶς, σιώπα, κλειῖσε τὸ στόμα σου· δὲν εἶναι δικό σου τὸ κήρυγμα, τῶν ἀποστόλων εἶναι αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Γιατί ἀρπάζεις αὐτὸ πὺ δὲν εἶναι δικό σου; Σιώπα, δὲν ἔχεις τιμὴ. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Χριστὸς ἔκανε· ὅταν τοῦ εἶπαν οἱ δαίμονες, «σὲ γνωρίζουμε ποιὸς εἶσαι», τοὺς ἐπετίμησε μὲ πολλὴ αὐστηρότητα⁶, γιὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, σὲ τίποτε νὰ μὴν ὑπακοῦμε στοὺς δαίμονες, οὔτε κι' ἂν μᾶς λένε κάτι σωστό.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, καθόλου νὰ μὴν ὑπακοῦμε στὸν δαίμονα, ἀλλὰ κι' ἂν λήῃ κάτι ἀληθινὸ, νὰ τὸν ἀποφεύγουμε καὶ νὰ τὸν ἀποστρεφώμαστε· διότι τὰ ὀρθὰ καὶ σωτήρια δόγματα μπορεῖ νὰ τὰ μάθῃ κανεὶς μὲ ἀκρίβεια ὄχι ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ θεία Γραφή. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ ἢ ψυχὴ, ὅταν βγαίνει ἀπὸ τὸ σῶμα, νὰ ὑποτάσσεται στοὺς δαίμονες, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «διότι αὐτὸς πὺ πέθανε ἔχει πάψει ν' ἀμαρτάνῃ»⁷, δηλαδή, δὲν ἀμαρτάνει πιά. Ἐφόσον δηλαδή δὲν μπορεῖ ὁ διάβολος ν' ἀσκήσῃ βία στὴν ψυχὴ πὺ κατοικεῖ στὸ σῶμα, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὸ κἀνῃ οὔτε ὅταν φύγῃ ἀπ' αὐτὸ. Πῶς τότε ἀμαρτάνουν, λέγει, ἔάν δὲν ἐκβιάζονται; Μὲ τὴ θέλησι καὶ τὴν ἀπόφασί τους, παραδίνοντας μόνες τὸν ἑαυτὸ τους, καὶ ὄχι ἀναγκάζομενες ἢ τυραννούμενες ἀπ' αὐτόν. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδειξαν ὄλοι ἐκεῖνοι πὺ κατανίκησαν τὰ τεχνάσματά του. Τὸν Ἰὼβ δηλαδή, ἂν καὶ τὸν συντάραξε πάρα πολὺ, δὲν μπόρεσε νὰ τὸν πείσῃ νὰ βγάλῃ ἕναν λόγον βλάσφημο.

Ἄπ' αὐτὸ γίνεται ὀλοφάνερο, ὅτι ἀπὸ ἐμᾶς ἐξαρτᾶται τὸ νὰ ὑπακοῦμε καὶ τὸ νὰ μὴν ὑπακοῦμε στις συμβουλές τοῦ διαβόλου, καὶ ὅτι δὲν μᾶς ἐξαναγκάζει καθόλου, οὔτε βρισκόμαστε κάτω ἀπὸ τὴ δικὴ του ἀπόλυτη ἐξουσία. Αὐτὸ γίνεται φανερό ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὰ πὺ ἔχουν λεχθῆ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐξεταζόμενη παραβολή, ὅτι οἱ ψυχές ὅταν βγοῦν ἀπὸ τὸ σῶμα, δὲν μένουν πιά ἐδῶ, ἀλλ' ἀμέσως μεταφέρονται· καὶ ἄκουσε πῶς. Διότι λέγει, «συνέβηκε νὰ πεθάνῃ αὐτὸς καὶ νὰ μεταφερθῆ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους»⁹. Καὶ ὄχι μόνον

τῶν δικαίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν πονηρίᾳ ζώντων ἀπάγονται ἐκεῖ αἱ ψυχαί· καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ἐξ ἑτέρου πλουσίου δῆλον. Ἐπειδὴ γὰρ εὐφόρησεν ἡ χώρα αὐτοῦ, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ· «τί ποιήσω; καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω». Οὐδὲν
5 ἀθλιώτερον τῆς τοιαύτης γνώμης. Ὅντως καθεῖλεν αὐτοῦ τὰς ἀποθήκας· ἀποθήκαι γὰρ ἄσυλοι οὐχ οἱ τοῖχοι, ἀλλ' αἱ τῶν πενήτων εἰσὶ γαστέρες· ὁ δὲ ἐκεῖνας ἀφείς, περὶ τοίχους ἤσχολεῖτο.

Τί οὖν φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός; «Ἄφρον, ταύτη τῇ νυκτὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ψυχὴν σου ἀπὸ σοῦ». Καὶ ὄρα· ἐνταῦθά φησιν ἀπε-
10 νεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, ἐκεῖ ἀπαιτοῦσι· καὶ τὸν μὲν ὡς δεσμώτην ἐξήγον, τὸν δε ὡς στεφανίτην ἐδορυφόρουν. Καὶ καθάπερ ἐν τῷ σκάμματι πολλά τινα τραύματα λαβόντα καὶ αἷματα κατερραντισμένον, εἶτα τὴν κεφαλὴν ἀναδησάμενον οἱ πρὸ τοῦ σκάμματος ἐστῶτες ὑποδεξάμενοι μετὰ πολλῆς τῆς εὐφημίας οἴκαδε ἄγου-
15 σι κροτοῦντες, εὐφημοῦντες, θαυμάζοντες· οὕτω καὶ τὸν Λάζαρον ἀγγελοι τότε ἀπήγαγον· ἐκείνου δὲ τὴν ψυχὴν ἀπήτουν φοβεραὶ τινες δυνάμεις, ἴσως ἀπεσταλμέναι ἐπὶ τούτῳ· οὐ γὰρ αὐτόματος ἡ ψυχὴ πρὸς ἐκείνην ἀναχωρεῖ τὴν ζωὴν, ἐπειδὴ μηδὲ δυνατόν. Εἰ γὰρ πόλιν ἐκ πόλεως ἀμείβοντες, τοῦ χειραγωγοῦντος δεόμεθα,
20 πολλῷ μᾶλλον ἢ ψυχὴ τῆς σαρκὸς ἀπορραγεῖσα καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν μεθισταμένη ζωὴν, τῶν ὀδηγησόντων αὐτὴν δεήσεται. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἀναδύεται, καὶ πρὸς τὸ βάθος κάτω χωρεῖ, καὶ δέδοικε καὶ φρίττει, μέλλουσα τῆς σαρκὸς ἀφίπτασθαι. Ἄει μὲν γὰρ ἡμᾶς κεντεῖ τῶν ἀμαρτημάτων τὸ συνειδός, μάλιστα δὲ κατ' ἐκεί-
25 νην τὴν ὄραν, ὅταν μέλλωμεν ἐντεῦθεν ἀπάγεσθαι πρὸς τὰ εὐθύνας τὰς ἐκεῖ καὶ τὸ φοβερὸν δικαστήριον.

Τότε, εἴτε ἤρπασέ τις, εἴτε ἐπλεονέκτησεν, εἴτε τινὰ ἐπηρέασεν, εἴτε τινὸς γέγονεν ἐχθρὸς ἀδίκως, εἴτε ἄλλο ὅτιοῦν δεινὸν εἰργάσατο, ἅπας ὁ τῶν ἀμαρτημάτων ἔσμος ἀνανεοῦται καὶ πρὸ τῶν
30 ὀφθαλμῶν ἴσταται, καὶ τὴν διάνοιαν κεντεῖ. Καὶ καθάπερ οἱ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντες, δεῖ μὲν ἐν κατηφείᾳ καὶ ὀδύνας εἰσὶ, μάλι-

οί ψυχές τῶν δικαίων, ἀλλὰ καὶ οἱ ψυχές τῶν ἀμαρτωλῶν μεταφέρονται ἐκεῖ· καὶ αὐτὸ πάλι γίνεται φανερὸ ἀπὸ ἓναν ἄλλον πλούσιον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπέδωσαν πλούσια σοδειὰ τὰ χωράφια του, εἶπε μέσα του· «τί νὰ κάνω; Θὰ γκρεμίσω τὶς ἀποθήκες μου καὶ θὰ οἰκοδομήσω μεγαλῦτερες»¹⁰. Τίποτα δὲν εἶναι χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ γνώμη. Πράγματι γκρέμισε τὶς ἀποθήκες του· διότι ἀποθήκες ἀσφαλισμένες δὲν εἶναι οἱ τοῖχοι, ἀλλὰ τὰ στομάχια τῶν φτωχῶν· ἐνῶ ὁ πλούσιος ἄφησε ἐκεῖνες τὶς ἀποθήκες καὶ φρόντιζε γιὰ τοὺς τοίχους.

Τί λοιπὸν τοῦ λέγει ὁ Θεός; «Ἀνόητε, αὐτὴ τὴ νύχτα τὴν ψυχὴ σου ζητοῦν ἀπὸ σένα». Καὶ πρὸσεχε· στὴν περίπτωσι τοῦ Λαζάρου λέγει ὅτι μεταφέρθηκε ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἐνῶ στὴν περίπτωσι τοῦ πλουσίου λέγει ἄπαιτοῦν· καὶ τὸν ἓνα τὸν πῆραν σὰν αἰχμάλωτο, ἐνῶ τὸν ἄλλο τὸν περιστοιχίζαν σὰν νικητὴ. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὸ σκάμμα, ἐκεῖνον πού ἔλαβε πολλὰ τραύματα καὶ βουτήχθηκε στὸ αἷμα, ἀφοῦ οἱ παραβρισκόμενοι στὸ σκάμμα τοῦ ἔδεσαν τὴν κεφαλὴ, τὸν ὑποδέχονται μὲ πολλοὺς ἐπαίνους καὶ τὸν φέρνουν στὸ σπῖτι του μὲ χειροκροτήματα, μὲ ζητωκραυγές, μὲ θαυμασμούς. Ἔτσι καὶ τὸν Λάζαρο τότε ἄγγελοι τὸν μεταφέρουν· ἐνῶ τὴν ψυχὴ τοῦ πλουσίου τὴν ἀπαιτοῦσαν κάποιες φοβερές δυνάμεις, ἴσως σταλμένες γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ· διότι δὲν ἀναχωρεῖ πρὸς ἐκείνην τὴ ζωὴ μόνη της ἢ ψυχὴ, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸ. Διότι ἐάν, ὅταν μεταβαίνουμε ἀπὸ πόλι σὲ πόλι, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ὁδηγό, πολὺ περισσότερο ἢ ψυχὴ ὅταν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ μεταφέρεται πρὸς τὴ μέλλουσα ζωὴ, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὁδηγούς. Γι' αὐτὸ πολλὰς φορὰς ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ προχωρεῖ πάλι πρὸς τὸ βάθος καὶ φοβᾶται καὶ φρίττει, ὅταν πρόκειται ν' ἀποχωρισθῆ ἀπὸ τὸ σῶμα. Διότι πάντα μᾶς κεντρίζει ἡ συνείδησις γιὰ τὶς ἀμαρτίες μας, πολὺ περισσότερο ὅμως κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη, ὅταν πρόκειται νὰ μεταφερθοῦμε ἀπὸ ἐδῶ ἐκεῖ γιὰ νὰ λογοδοτήσουμε στὸ φοβερὸ δικαστήριον.

Τότε, ἐάν κάποιος ἔκλεψε ἢ ἐκμεταλλεύθηκε ἢ ἀπειλήσε κάποιον ἢ ἔγινε ἄδικα ἐχθρὸς κάποιου ἢ ἔκανε ὁ,τιδήποτε ἄλλο φοβερό, ὅλο τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν τότε ἐπανέρχεται καὶ κεντρίζει τὴ συνείδησι. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ φυλακισμένοι πάντα εἶναι μέσα στὴν κατήφεια καὶ τὴν ὀδύνη, πολὺ περισσότερο ὅμως κατὰ τὴν

στα δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἂν μέλλωσι ἐξάγεσθαι, καὶ παρ' αὐτὰς τὰς τοῦ δικάζοντος ἄγεσθαι θύρας, καὶ πρὸ τῶν κιγκλίδων ἐστῶτες, καὶ τῆς τοῦ κρίνοντος φωνῆς ἐνδοθεν ἀκούοντες, ἀποπήγνυνται τῷ φόβῳ, καὶ τῶν νεκρῶν οὐδὲν ἄμεινον δια-
5 κεινται· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ μάλιστα μὲν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς ἁμαρτίας ὀδυνᾶται καὶ στενοχωρεῖται, πολλῶ δὲ πλέον ὅταν ἐντεῦθεν ἀποσπασθεῖσα ἀπάγεσθαι μέλλῃ.

γ'. Σιγαῖτε ταῦτα ἀκούοντες; Πολλὴν ὑμῖν ἔχω χάριν τῆς σιγῆς ταύτης μᾶλλον, ἢ τῶν κρότων· οἱ μὲν γὰρ κρότοι καὶ οἱ ἔπαινοι
10 λαμπρότερον ἐμὲ ποιοῦσιν, ἢ σιγὴ δὲ αὐτῆ σωφρονεστέρους ὑμᾶς ἐργάζεται. Ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, εἴ τινα εἶχε τοιαῦτα αὐτῷ παραινοῦντα, ἀλλὰ μὴ κόλακας τοὺς πρὸς χάριν ἅπαντα συμβουλευόντας καὶ εἰς τρυφὴν ἔλκοντος, οὐκ ἂν εἰς τὴν γέενναν ἦλθεν ἐκείνην, οὐκ ἂν τας βασάνους ὑπέμεινε τὰς ἀφορήτους, οὐκ ἂν ἀπαρηγόρητα
15 μετὰ ταῦτα μετενόησεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πρὸς χάριν ἅπαντες διελέγοντο, παρέδωκαν αὐτὸν τῷ πυρί. Εἶθε ἦν αἰεὶ καὶ διηνεκῶς ταῦτα φιλοσοφεῖν, καὶ περὶ γεέννης φθέγγεσθαι. «Ἐν πᾶσι», γὰρ φησι, «τοῖς λόγοις σου μιμνήσκου τὰ ἔσχατά σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἀμάρτης». Καὶ πάλιν· «ἐτοιμάζε εἰς τὴν ἐξοδὸν τὰ ἔργα σου, καὶ
20 παρασκευάζου πρὸς τὴν ὁδόν».

Εἴ τις ἤρπασάς τι, ἀπόδος, καὶ εἶπε κατὰ τὸν Ζακχαῖον· «δίδωμι τετραπλασίονα τὰ ἀρπαγέντα»· εἴ τις τίς τι ἐσυκοφάντησας, εἴ τις γέγονας ἐχθρός, καταλλάγηθι πρὸ τοῦ δικαστηρίου. Πάντα ἐνταῦθα διάλυσαι, ἵνα χωρὶς πραγμάτων τὸ βῆμα ἴδῃς ἐκεῖνο.
25 Ἔως ἂν ἐνταῦθα ὤμεν, ἐλπίδας ἔχομεν χρηστάς· ἐπειδὴ δὲ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, κύριοι λοιπὸν μετανοίας οὐκ ἐσμεν, οὐδὲ τοῦ τὰ ἡμαρτημένα ἡμῖν ἀπονίσασθαι. Διὸ χρὴ παρασκευάζεσθαι συνεχῶς πρὸς τὴν ἐνθένδε ἐξοδὸν. Τί γὰρ ἐὰν ἐσπέρας δόξῃ τῷ Δεσπότη καλέσαι ἡμᾶς; τί δὲ ἐὰν αὔριον; Ἄδηλον γὰρ τὸ μέλλον, ἵνα ἐνα-
30 γώνιοι διηνεκῶς ὤμεν καὶ πρὸς τὴν ἀποδημίαν εὐτρεπεῖς ἐκείνην, καθάπερ οὖν οὗτος ὁ Λάζαρος διαπαντός ἦν ἐν ὑπομονῇ καὶ καρτε-
ρία· διὸ καὶ μετὰ τοσαύτης ἀπήγετο τιμῆς.

«Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ἐτάφη», καθάπερ ἐν μνήμα-

11. Ἐκκλ. 7,40.

12. Παρ. 24,27.

13. Λουκᾶ 19,8.

ἡμέρα ἐκείνη πού πρόκειται νά βγοῦν καί νά ὀδηγηθοῦν στίς πόρτες τοῦ δικαστῆ καί στέκονται μπροστά στά κάγκελλα καί ἀκοῦν ἀπό μέσα τή φωνή ἐκείνου πού θά τοὺς κρίνη, καί παγώνουν ἀπὸ τὸ φόβο, καί δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ τοὺς νεκρούς· ἔτσι καί ἡ ψυχὴ, πάρα πολὺ βέβαια ὑποφέρει καί στενοχωρεῖται καί κατὰ τὸν καιρο τῆς ἁμαρτίας, πολὺ περισσότερο ὁμως ὅταν πρόκειται ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ ἐδῶ καί νά μεταφερθῆ ἐκεῖ.

3. Σιωπᾶτε ἀκούγοντας αὐτά; Σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ περισσότερο γι' αὐτὴ τὴ σιωπὴ, παρὰ γιὰ τὰ χειροκροτήματα· διότι τὰ χειροκροτήματα καί οἱ ἔπαινοι κάνουν ἐμένα λαμπρότερο, ἐνῶ αὐτὴ ἡ σιωπὴ κάνει ἐσᾶς πιὸ συνετούς. Γνωρίζω, ὅτι σᾶς στενοχωροῦν αὐτὰ πού λέγω, ὁμως ἔχουν μεγάλο καί ἀπερίγραπτο κέρδος. Ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ἐὰν εἶχε κάποιον νᾶ τοῦ δίνει τέτοιες συμβουλές, ὄχι ὁμως κόλακες, πού τὸν συμβούλευαν ὅλα ὅσα τὸν εὐχαριστοῦσαν καί τὸν ὠδηγοῦσαν στὴν ἀσέλγεια, δὲν θὰ ἔφτανε σ' ἐκείνη τὴν κόλασι, δὲν θὰ ὑπέμενε τ' ἀφόρητα βασανιστήρια, δὲν θὰ μετανουῶσε στὴ συνέχεια ἀπαρηγόρητα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλοι τοῦ ἔλεγαν τὰ εὐχάριστα, τὸν παρέδωσαν στὴ φωτιά. Μακάρι νά συνέβαινε πάντοτε καί διαρκῶς νά τὰ σκεφτώμαστε αὐτὰ καί νά μιλοῦμε γιὰ τὴν κόλασι. Διότι λέγει, «σὲ ὅλα τὰ λόγια σου νά θυμᾶσαι τὸ τέλος σου καί δὲν θ' ἁμαρτήσης στὸν αἰῶνα»¹¹. Καί πάλι· «ἐτοιμάζε τὰ ἔργα σου γιὰ τὸ τέλος σου, καί νά ἐτοιμάζεις γιὰ τὸν δρόμο»¹².

Ἐὰν ἄρπαξες κάτι ἀπὸ κανέναν, ἐπέστρεψέ το, καί πὲς σὰν τὸν Ζακχαῖο· «ἐπιστρέφω στὸ τετραπλάσιο ἐκεῖνα πού ἄρπαξα»¹³. ἐὰν κάποιον συκοφάντησες, ἐὰν ἔγινες ἐχθρὸς κάποιου, συμφιλίωσου πρὶν ἀπὸ τὸ δικαστήριο. Ὅλα ἐδῶ διάλυσέ τα, γιὰ νά δῆς ἐκεῖνο τὸ βῆμα χωρὶς προβλήματα. Ὅσο εἴμαστε ἐδῶ ἔχουμε καλὲς ἐλπίδες· ὅταν ὁμως πᾶμε ἐκεῖ, δὲν θὰ εἴμαστε κύριοι τῆς μετανοίας, οὔτε θὰ μπορούμε νά ξεπλύνουμε τίς ἁμαρτίες μας. Γι' αὐτὸ πρέπει συνεχῶς νά ἐτοιμαζώμαστε ἀπὸ ἐδῶ, γιὰ τὴν ἐξοδὸ μας πρὸς τὰ ἐκεῖ. Διότι τί θὰ συμβῆ ἂν ἀποφασίσῃ ὁ Κύριος νά μᾶς καλέσῃ ἀπόψε; τί ἂν αὔριο; Εἶναι ἄγνωστο τὸ μέλλον, γιὰ νά ἀγωνιζώμαστε διαρκῶς καί νά εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ τὸ ταξίδι ἐκεῖνο, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Λάζαρος αὐτὸς διαρκῶς ὑπέμενε καί καρτεροῦσε· γι' αὐτὸ καί μετὸση τιμὴ τὸν ὠδηγοῦσαν.

Ὅμως πέθανε καί ὁ πλούσιος καί τάφηκε, σὰν νά ἦταν κατα-

τι τῷ σώματι τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κατορωρυγμένης καὶ τάφον περιφε-
 ρούσης τὴν σάρκα. Ὡσπερ γὰρ ἀλύσει τινί, τῇ μέθῃ καὶ τῇ γαστρι-
 μαργία πεπεδημένος, οὕτως ἀπρακτον αὐτὴν καὶ νεκρὰν εἰργάσα-
 το. Μὴ ἀπλῶς παραδράμῃς, ἀγαπητέ, τό, «ἐτάφη»· ἀλλ' ἐνταῦθα
 5 μοι νόει τὰς τραπέζας τὰς περιηγυρωμένας, τὰς κλίνας, τοὺς τά-
 πητας, τὰ ἐπιβλήματα, τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἅπαντα, τὰ
 μύρα, τὰ ἀρώματα, τὸν πολὺν ἄκρατον, τῶν ἐδεσμάτων τὰς ποικι-
 λίας, τὰ καρυκεύματα, τοὺς μαγεῖρους, τοὺς κόλακας, τοὺς δορυφό-
 ρους, τοὺς οἰκέτας, τὴν ἄλλην ἅπασαν φαντασίαν κατασβεσμένην
 10 καὶ καταμαρανθεῖσαν. Πάντα σποδός, πάντα τέφρα καὶ κόνις, θρη-
 νοὶ καὶ ὄδυρμοί, οὐδενὸς δυναμένου βοηθῆσαι λοιπὸν, οὐδ' ἀπελ-
 θοῦσαν ἐπαναγαγεῖν τὴν ψυχὴν. Τότε ἡ δύναμις ἠλέγχετο τοῦ χρυ-
 σίου καὶ τῆς πολλῆς περιουσίας.

Ἐκ γὰρ τοσαύτης θεραπείας γυμνὸς καὶ μόνος ἀπήγετο, οὐ-
 15 δὲν ἐκ τῆς τοσαύτης εὐπορίας ἀπενεγκεῖν ἐντεῦθεν δυνάμενος, ἀλλ'
 ἔρημος, ἀπροστάτευτος ἀπήγετο· οὐδεὶς τῶν θεραπευσάντων, οὐ-
 δεὶς τῶν βοηθησάντων παρῆν ἐξαιρεσόμενος τῆς κολάσεως καὶ
 τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ πάντων ἐκείνων ἀποσπασθεὶς, μόνον ἀπελαμ-
 βάνετο τὰς ἀφορήτους ὑπομένειν τιμωρίας. Ὅντως, «πᾶσα σὰρξ
 20 ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου, ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράν-
 θη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε· τὸ δὲ ρῆμα Κυρίου μένει
 εἰς τὸν αἰῶνα». Ἦλθεν ὁ θάνατος, καὶ πάντα ἔσβεσεν ἐκεῖνα· καὶ
 καθάπερ αἰχμάλωτον λαβῶν, οὕτως ἀπήγαγε κάτω κύπτοντα, αἰ-
 σχύνης γέμοντα, ἀπαρρησίαστον, τρέμοντα, δεδοικότα ὡσπερ ἐν
 25 ὄνειροις ἀπολαύσαντα τῆς τρυφῆς ἐκείνης ἀπάσης· καὶ λοιπὸν ἰκέ-
 της ὁ πλούσιος τοῦ πένητος ἐγίνετο, καὶ τῆς τούτου τραπέζης ἐδεῖ-
 το, τοῦ λιμώττοντός ποτε καὶ τοῖς στόμασι τῶν κυνῶν προκειμέ-
 νου· καὶ τὰ πράγματα μετεβάλλετο, καὶ ἐμάνθανον ἅπαντες, τίς ἦν
 ὁ πλούσιος καὶ τίς ἦν ὁ πένης, καὶ ὅτι ὁ μὲν Λάζαρος πάντων ἦν
 30 εὐπορώτερος, οὗτος δὲ πάντων πενέστερος.

Καθάπερ γὰρ ἐν σκηνηῇ προσωπεῖα βασιλέων καὶ στρατηγῶν
 καὶ ἱατρῶν καὶ ρητόρων καὶ σοφιστῶν καὶ στρατιωτῶν λαμβάνον-
 τες εἰσέρχονται τινες, οὐδὲ τούτων ὄντες αὐτοί, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ
 τοῦ παρόνος βίου καὶ πενία καὶ πλοῦτος προσωπεῖα μόνον εἰσίν.

χωνιασμένη ἢ ψυχὴ τοῦ μέσα στὸ σῶμα τοῦ, ὅπως σὲ μνήμα, καὶ περιέφερε σὰν τάφο μαζί της τὴν σάρκα. Διότι δεμένος σὰν μὲ κάποια ἀλυσίδα μὲ τὴ μέθη καὶ τὴ γαστριμαργία, ἔτσι εἶχε κάνει ἀπρακτὴ καὶ νεκρὴ τὴν ψυχὴ. Μὴν προσπεράσης, ἀγαπητέ, ἔτσι ἀπλῶς τὸ «ἐτάφη», ἀλλὰ σκέψου ἐδῶ, σὲ παρακαλῶ, τὰ τραπέζια τὰ ἐπαργυρωμένα, τὰ κρεβάτια, τοὺς τάπητες, τὰ σκεπάσματα, ὅλα τὰ ἄλλα τοῦ σπιτιοῦ, τὰ μύρα, τὰ ἀρώματα, τὸ ἄφθονο καθαρὸ κρασί, τὶς ποικιλίες τῶν φαγητῶν, τὰ καρυκεῦματα, τοὺς μαγείρους, τοὺς κόλακες, τοὺς σωματοφύλακες, τοὺς ὑπηρέτες, ὅλη τὴν ἄλλη πολυτέλεια κατασβησμένη καὶ καταμαραμένη. Ὅλα στάχτη, ὅλα τέφρα καὶ σκόνη, θρῆνοι καὶ ὀδύρμοί, χωρὶς νὰ μπορῆ κανεὶς νὰ βοηθήσῃ, οὔτε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ψυχὴ πού ἔφυγε. Τότε φάνηκε ἡ δύναμις τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς πολλῆς περιουσίας.

Πράγματι μέσα ἀπὸ τὴν τόση μεγάλη περιποίησι ἀναχωροῦσε γυμνὸς καὶ μόνος, χωρὶς νὰ μπορῆ νὰ μεταφέρῃ μαζί τοῦ τίποτε ἀπὸ τὸν τόσο πλοῦτο, ἀλλ' ἔφευγε ἔρημος καὶ ἀπροστάτευτος. Κανεὶς ἀπ' ὅσους τὸν ὑπηρέτησαν, κανεὶς ἀπ' ὅσους τὸν βοήθησαν δὲν ἦταν παρῶν, γιὰ νὰ τὸν γλυτώσουν ἀπὸ τὴν κόλασι καὶ τὴν τιμωρία, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀποσπᾶσθηκε ἀπὸ ὅλους ἐκείνους, τὸν μετέφεραν μόνον γιὰ νὰ ὑπομείνῃ τὶς ἀφόρητες τιμωρίες. Ἀλήθεια, «κάθε ἄνθρωπος εἶναι σὰν τὸ χόρτο καὶ κάθε δόξα τοῦ ἀνθρώπου σὰν τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου. Ξεράθηκε τὸ χόρτο καὶ τὸ ἄνθος τοῦ ἔπεσε· ὁ λόγος ὁμοῦ τοῦ Κυρίου θὰ μένῃ στὸν αἰῶνα»¹⁴. Ἦλθε ὁ θάνατος καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἔσβησε· καὶ παίρνοντάς τον σὰν αἰχμάλωτο, ἔτσι τὸν ὠδήγησε σκυμμένο κάτω, γεμᾶτο ντροπῇ, χωρὶς παρρησία, νὰ τρέμῃ, νὰ φοβᾶται, σὰν ν' ἀπήλαυσε ὅλη ἐκείνη τὴν τρυφὴν στὰ ὄνειρά του· καὶ μετὰ ὁ πλούσιος γινόταν ἰκέτης τοῦ φτωχοῦ, καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ τραπέζι ἐκείνου, πού ἄλλοτε πεινοῦσε καὶ ἦταν μπροστὰ στὰ στόματα τῶν σκυλιῶν· καὶ τὰ πράγματα ἄλλαξαν καὶ ἔμαθαν ὅλοι, ποιὸς ἦταν ὁ πλούσιος καὶ ποιὸς ἦταν ὁ φτωχὸς καὶ ὅτι ὁ Λάζαρος ἦταν πιὸ πλούσιος ἀπ' ὅλους, ἐνῶ αὐτὸς πιὸ φτωχὸς ἀπ' ὅλους.

Πραγματικά, ὅπως ἀκριβῶς στὴ σκηνὴ παρουσιάζονται μερικοὶ φορώντας προσωπεῖα βασιλέων καὶ στρατηγῶν καὶ ἰατρῶν καὶ ρητόρων καὶ σοφιστῶν καὶ στρατιωτῶν, χωρὶς νὰ εἶναι τίποτε ἀπὸ αὐτούς, ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν παροῦσα ζωὴ ἢ φτώχεια καὶ ὁ πλοῦτος εἶναι προσωπεῖα μόνον. Ὅπως δηλαδή, ἐνῶ κάθεσαι στὸ θέα-

Ὡσπερ οὖν ἐν τῷ θεάτρῳ καθήμενος, ἂν ἴδῃς τινὰ τῶν κάτω παιζόντων προσωπεῖον ἔχοντα βασιλέως, οὐ μακαρίζεις αὐτόν, οὐδὲ βασιλέα εἶναι νομίζεις, οὐδ' ἂν εὐξαιο γενέσθαι τοιοῦτος· ἀλλ' εἰδώς, ὅτι τῶν ἀγοραίων τίς ἐστι, σχοινοστρόφος τυχὸν ἢ χαλκοτύπος ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, οὐ μακαρίζεις διὰ τὸ προσωπεῖον καὶ τὴν στολήν, οὐδ' ἀπὸ τούτων αὐτοῦ κρίνεις τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ καταπτύεις αὐτοῦ διὰ τὴν ἄλλην εὐτέλειαν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, καθάπερ ἐν θεάτρῳ, τῷ κόσμῳ καθήμενος καὶ ἐπὶ σκηνηῆς παίζοντας βλέπων, ἐπειδὴν ἴδῃς πλουτοῦντας πολλούς, μὴ πλουσίους ἀληθῶς
 5
 10 εἶναι νόμιζε, ἀλλὰ πλουσίων περικεῖσθαι προσωπεῖα.

Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ τῆς σκηνηῆς τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατηγὸν ὑποκρινόμενος, πολλάκις οἰκέτης ὢν τυγχάνει, ἢ τῶν σῦκα καὶ βότρυς πωλούντων ἐπ' ἀγορᾶς· οὕτω δὴ καὶ οὗτος ὁ πλούσιος πολλάκις πάντων πενέστερος ὢν τυγχάνει. Ἄν γὰρ πε-
 15 ριέλῃς αὐτοῦ τὸ προσωπεῖον καὶ τὸ συνειδὸς ἀναπτύξεως καὶ εἰς τὴν διάνοιαν εἰσέλθῃς, πολλὴν εὐρήσεις ἀρετῆς ἐκεῖ πενίαν, καὶ πάντων ἀτιμότερον ὄντα τῶν ἀνθρώπων. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν θεάτρων τῆς ἐσπέρας καταλαβούσης καὶ τῶν συγκαθημένων ἀναχωρησάντων, ἐξελθόντες ἔξω καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὑποκρίσεως ἀποθέ-
 20 μενοι, οἱ βασιλεῖς καὶ στρατηγοὶ πᾶσιν εἶναι δοκοῦντες φαίνονται λοιπὸν ὅπερ εἰσὶν· οὕτω δὴ καὶ νῦν τοῦ θανάτου παραγενομένου καὶ τοῦ θεάτρου λυθέντος, τὰ τοῦ πλούτου προσωπεῖα καὶ τὰ τῆς πενίας ἀποθέμενοι πάντες, ἀπῆλθον ἐκεῖ· καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων μόνον κρινόμενοι φαίνονται, τίνες μὲν ἀληθῶς πλούσιοι, τίνες δὲ πέ-
 25 νητες, καὶ τίνες μὲν ἐντιμοὶ, τίνες δὲ ἄδοξοι.

δ'. Πολλάκις γοῦν τῶν ἐνταῦθά τις πλουτούντων εὐρέθη πάντων ἐκεῖ πενέστερος ὢν, καθάπερ οὖν καὶ ὁ πλούσιος οὗτος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐσπέρα κατέλαβε, τουτέστιν ὁ θάνατος, καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς παρουσίας ζωῆς ἐξῆλθε, καὶ τὸ προσωπεῖον ἀπέθετο,
 30 ὥφθη πάντων ἐκεῖ πενέστερος ὢν, καὶ οὕτω πένης, ὡς μηδὲ σταγόνοσ ὕδατος εἶναι κύριος, ἀλλ' ὑπὲρ ταύτης προσαιτεῖν, καὶ μηδ' αὐτῆς ἐπιτυχεῖν τῆς αἰτήσεως. Τί ταύτης τῆς πενίας πενέστερον γένοιτ' ἂν; Καὶ ἄκουε πῶς· ἐπάρας γὰρ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, φησὶ

τρο, ἂν δῆς κάποιον ἀπὸ ἐκείνους πού παίζουν κάτω νὰ ἔχη προσωπεῖο βασιλιᾶ, δὲν τὸν μακαρίζεις οὔτε πιστεύεις ὅτι εἶναι βασιλιᾶς καὶ οὔτε θὰ εὐχόσουν νὰ γίνης τέτοιος, ἀλλ' ἐπειδὴ γνωρίζεις, ὅτι εἶναι κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς πού συχνάζουν στὴν ἀγορά, πού ἴσως πλέκει σχοινιά ἢ κατεργάζεται τὸν χαλκὸ ἢ κάτι ἄλλο τέτοιο, δὲν τὸν μακαρίζεις γιὰ τὸ προσωπεῖο καὶ τὴ στολή, οὔτε ἀπὸ αὐτὰ κρίνεις τὴ ζωὴ του, ἀλλὰ τὸν περιφρονεῖς γιὰ τὴν ἄλλη του εὐτέλεια· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅπως ἀκριβῶς στὸ θέατρο, ὅταν κάθεται μὲ τὸν κόσμον καὶ βλέπεις νὰ παίζουν ἐπάνω στὴ σκηνή, εἰς δῆς πολλοὺς νὰ γίνονται πλούσιοι, μὴ νομίζης ὅτι πραγματικὰ εἶναι πλούσιοι, ἀλλ' ὅτι φοροῦν προσωπεῖα πλουσίων.

Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος πού ὑποδύεται τὸν βασιλιᾶ καὶ τὸν στρατηγὸ ἐπάνω στὴ σκηνή, συμβαίνει πολλές φορές νὰ εἶναι ὑπὲρ ῥέτης, ἢ κάποιος ἀπὸ ἐκείνους πού πουλοῦν σῦκα καὶ σταφύλια στὴν ἀγορά, ἔτσι λοιπὸν κι' αὐτὸς ὁ πλούσιος, πολλές φορές συμβαίνει νὰ εἶναι φτωχότερος ὄλων. Διότι, ἂν τοῦ ἀφαιρέσης τὸ προσωπεῖο καὶ ξεδιπλώσης τὴ συνείδησί σου καὶ μπῆς μέσα στὴ σκέψι του, θὰ βρῆς ἐκεῖ μεγάλη φτώχεια ἀρετῆς, καὶ ὅτι εἶναι ὁ πιὸ τιποτένιος ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Διότι, ὅπως στὰ θεάτρα ὅταν βραδυάση καὶ οἱ θεατῆς ἔχουν φύγει, ἀφοῦ βγοῦν ἔξω καὶ βγάλουν τὸ προσωπεῖο πού φοροῦν, αὐτοὶ πού σὲ ὄλους φαίνονται βασιλεῖς καὶ στρατηγοί, δείχνουν αὐτὸ ἀκριβῶς πού εἶναι, ἔτσι λοιπὸν καὶ τώρα πού ἔφθασε ὁ θάνατος καὶ διαλύθηκε τὸ θέατρο, τὰ προσωπεῖα τοῦ πλούτου καὶ τῆς φτώχειας ἀφοῦ τὰ ἔβγαλαν ὄλοι, ἀναχώρησαν γιὰ ἐκεῖ· καὶ κρινόμενοι ἀπὸ τὰ ἔργα τους μόνο, φαίνονται ποιοὶ μὲν εἶναι πραγματικὰ πλούσιοι καὶ ποιοὶ φτωχοί, ποιοὶ ἔντιμοι καὶ ποιοὶ τιποτένιοι.

4. Πολλές φορές λοιπὸν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐδῶ πλουσίους βρέθηκε ἐκεῖ νὰ εἶναι φτωχότερος ὄλων, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ὁ πλούσιος. Διότι, ὅταν τὸν κατέλαβε τὸ βράδυ, δηλαδὴ ὁ θάνατος, καὶ βγῆκε ἀπὸ τὸ θέατρο τῆς παρούσας ζωῆς, καὶ ἔβγαλε τὸ προσωπεῖο, φάνηκε ἐκεῖ ὅτι εἶναι φτωχότερος ὄλων, καὶ τόσο φτωχός, ὥστε νὰ μὴν ἔχη οὔτε μιὰ σταγόνα νερό, ἀλλὰ γι' αὐτὴν νὰ παρακαλῆ ἐπίμονα, χωρὶς νὰ ἐκπληρῶνεται οὔτε αὐτὴ ἢ αἴτησίς του. Ποιὰ φτώχεια θὰ ἦταν χειρότερη ἀπ' αὐτὴν; Καὶ ἄκουε πῶς. Διότι λέγει, «σῆκωσε τὰ μάτια του πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοῦ λέγει· «πάτερ, λύ-

πρὸς τὸν Ἀβραάμ· «πάτερ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα
βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ ἐπιστάξῃ τῷ στό-
ματί μου». Ὁρᾷς πόσον ἐστὶν ἡ θλίψις; Πλησίον ὄντα παρέτρεχε,
καὶ πόρρω γε ὄντα καλεῖ νῦν· ὃν πολλάκις εἰσιῶν τε καὶ ἐξιῶν οὐχ
5 ἑώρα, τοῦτον μακρόθεν ὄντα μετ' ἀκριβείας βλέπει.

Τίνος δὲ ἔνεκεν αὐτὸν ὀρᾷ; Πολλάκις Ἰσως εἶπεν ὁ πλούσιος
οὗτος· Ἔτι μοι εὐλαβείας καὶ ἀρετῆς χρεία; πάντα μοι καθάπερ ἐκ
πηγῶν ἐπιρρεῖ, πολλῆς ἀπολαύω τῆς ἀφθονίας, πολλῆς τῆς εὐημε-
ρίας, οὐδὲν ὑπομένω τῶν ἀδοκῆτων· τίνος ἔνεκα μετέρχομαι ἀρε-
10 τήν; Οὗτος ὁ πένης ἐν δικαιοσύνῃ καὶ εὐσεβείᾳ ζῶν, μυρία πάσχει
δεινά'. Ταῦτα δὴ πολλοὶ καὶ νῦν πολλάκις λέγουσιν. Ἴν' οὖν πρόρ-
ριζα ταῦτα ἀνασπασθῇ τὰ κακὰ δόγματα, δείκνυσιν αὐτῷ, ὅτι καὶ
τῇ κακίᾳ κόλασις κεῖται, καὶ τιμὴ καὶ στέφανος τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσε-
βείας πόνοις. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτὸν εἶδεν, ἀλλ' ἵνα, ὅπερ
15 ἔπαθεν ὁ πένης, τοῦτο καὶ ὁ πλούσιος πάθῃ νῦν μετὰ μείζονος τῆς
ὑπερβολῆς. Καθάπερ γὰρ ἐκείνῳ χαλεπωτέραν ἐποιοεῖτο τὴν βάσα-
νον τὸ ἐν τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου κεῖσθαι καὶ ὀρᾶν τὰ ἀλλότρια
ἀγαθὰ, οὕτω δὴ καὶ τούτῳ χαλεπωτέραν ἐποίει τὴν τιμωρίαν νῦν
τὸ ἐν τῇ γεέννῃ κεῖσθαι καὶ ὀρᾶν τὴν τοῦ Λαζάρου τρυφήν, ἵνα μὴ
20 τῇ φύσει τῶν βασάνων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ παραθέσει τῆς ἐκείνου
τιμῆς ἀφορητοτέραν ἔχη τὴν κόλασιν.

Καὶ καθάπερ τὸν Ἀδὰμ ἐκβάλλων τοῦ παραδείσου, καταντι-
κρὸ τοῦ παραδείσου κατώκισεν ὁ Θεός, ἵνα ἡ συνεχῆς ὄψις ἀνανε-
οῦσα τὸ πάθος, ἀκριβεστέραν αὐτῷ παράσχῃ τῆς ἐκπτώσεως τῶν
25 ἀγαθῶν τὴν αἰσθησίν· οὕτω δὴ καὶ τοῦτον κατέναντι τοῦ Λαζάρου
κατώκισεν, ἵνα ἴδῃ τίνων ἑαυτὸν ἀπεστέρησεν. Ἐπεμψά σοι,
φησίν, εἰς τὸν πυλῶνα τὸν πένητα Λάζαρον, ἵνα σοι γένηται διδά-
σκαλος ἀρετῆς καὶ φιλάνθρωπίας ὑπόθεσις· παρεῖδες τὸ κέρδος,
οὐκ ἠθέλησας εἰς δέον χρήσασθαι τῇ τῆς σωτηρίας ἀφορμῇ· χρήση
30 λοιπὸν αὐτῷ εἰς μείζονα κολάσεως καὶ τιμωρίας ὑπόθεσιν.

Ἀπὸ τούτων μανθάνομεν, ὅτι πάντες οἱ παρ' ἡμῶν ἐπηρεα-

πήσου με καὶ στεῖλε τὸν Λάζαρο, γιὰ νὰ βουτήξῃ τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του στὸ νερὸ καὶ νὰ δροσίση τὸ στόμα μου»¹⁵. Βλέπεις πόση εἶναι ἡ θλίψις του; Ὅταν ἦταν κοντά του τὸν προσπερνοῦσε, καὶ τώρα ποῦ εἶναι μακριά του τὸν καλεῖ· αὐτὸν ποῦ πολλές φορές, μπαίνοντας καὶ βγαίνοντας δὲν τὸν ἔβλεπε, αὐτὸν τώρα ποῦ εἶναι μακριά τὸν βλέπει μὲ πολὺ πόθο.

Καὶ γιὰ ποιό λόγο τὸν βλέπει; Ἴσως πολλές φορές εἶπε αὐτὸς ὁ πλούσιος· ἴτι μοῦ χρειάζεται ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ ἀρετή; ὅλα γιὰ μένα εἶναι σὰν νὰ τρέχουν ἀπὸ πηγές· ἀπολαμβάνω μεγάλη ἀφθονία ἀγαθῶν, πολλὴ εὐτυχία, δὲν ὑποφέρω καμμιά δυστυχία· γιὰ ποιό λόγο ν' ἀσκήσω τὴν ἀρετή; Αὐτὸς ὁ φτωχὸς ποῦ ζῆ μὲ δικαιοσύνη καὶ εὐσέβεια ὑποφέρει μύρια βάσανα'. Αὐτὰ βέβαια πολλοὶ πολλές φορές καὶ τώρα τὰ λένε. Γιὰ νὰ ξεριζωθοῦν λοιπὸν αὐτὲς οἱ κακὲς σκέψεις, τοῦ δείχνει, ὅτι καὶ γιὰ τὴν κακία ὑπάρχει τιμωρία, καὶ τιμὴ καὶ στέφανος γιὰ τοὺς κόπους ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας. Καὶ δὲν τὸν εἶδε μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ γιὰ νὰ πάθῃ καὶ ὁ πλούσιος τώρα, σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ ἔπαθε καὶ ὁ φτωχός. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς σ' ἐκεῖνον ἔκαμνε φοβερώτερη τὴ δυστυχία τὸ ὅτι καθόταν στὴν ἐξώπορτα τοῦ πλουσίου καὶ ἔβλεπε τὰ ξένα ἀγαθὰ, ἔτσι λοιπὸν καὶ σ' αὐτὸν ἔκαμνε φοβερώτερη τὴν τιμωρία τώρα, τὸ νὰ βρίσκεται στὴν κόλασι καὶ νὰ βλέπῃ τὴν εὐτυχία τοῦ Λαζάρου, ὥστε νὰ ἔχη πρὸ ἀφόρητη τὴν τιμωρία, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τοῦ εἶδους τῶν βασάνων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς τιμῆς ποῦ ἀξιώθηκε ἐκεῖνος.

Καὶ ὅπως, ὅταν ἐδιώξε ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν παράδεισο, τὸν παρήγγειλε νὰ κατοικῆ ἀπέναντι ἀπὸ τὸν παράδεισο, γιὰ νὰ τοῦ ἀνανεῶνῃ τὴ λύπη ἢ ἀδιάκοπη θέα καὶ νὰ τοῦ δίνη μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τὴν αἴσθησι τῶν ἀγαθῶν ποῦ ἔχασε, ἔτσι λοιπὸν κι' αὐτὸν τὸν ἔβαλε νὰ κατοικῆ ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Λάζαρο, γιὰ νὰ δῆ ἀπὸ ποιά ἀγαθὰ στέρησε τὸν ἑαυτό του. Σοῦ ἔστειλα, λέγει, μπροστὰ στὴν πόρτα σου τὸν φτωχὸ Λάζαρο, γιὰ νὰ σοῦ γίνῃ διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς καὶ ἀφορμὴ γιὰ φιλανθρωπία· περιφρόνησες τὸ κέρδος, δὲν θέλησες νὰ χρησιμοποιοῦσῃς ὅπως ἔπρεπε τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ τῆς σωτηρίας· θὰ σοῦ χρησιμεύσῃ λοιπὸν τώρα ὡς ἀφορμὴ μεγαλύτερης κολάσεως καὶ τιμωρίας.

Ἄπὸ αὐτὰ μαθαίνουμε ὅτι ὅλοι ὅσοι ἀπὸ ἐμᾶς περιφρονοῦνται

ζόμενοι καὶ ἀδικούμενοι, κατὰ πρόσωπον ἡμῶν στήσονται τότε. Καίτοι οὗτος οὐδὲν ἠδίκητο παρὰ τοῦ πλουσίου· οὐ γὰρ τὰ ἐκείνου ἔλαβε χρήματα ὁ πλούσιος, ἀλλὰ τῶν ἑαυτοῦ οὐ μετέδωκεν. Εἰ δὲ τῶν ἑαυτοῦ μὴ μεταδιδούς, κατήγορον ἔχει τὸν οὐκ ἐλεηθέντα, ὁ
5 καὶ τὰ ἀλλότρια ἀρπάσας, ποίας τεύξεται συγγνώμης, πανταχόθεν αὐτὸν περιστώτων τῶν ἠδικημένων; Οὐ γὰρ μαρτύρων ἐκεῖ χρεία, οὐδὲ κατηγορῶν, οὐδὲ ἀποδείξεων, οὐδὲ τεκμηρίων· ἀλλ' αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ πράγματα, οἷαπερ αὐτὰ κατεσκευάσαμεν, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν φαίνεται τῶν ἡμετέρων. Ἴδου γάρ, φησὶν, ἄνθρω-
10 πος, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀρπαγὴ τὸ μὴ μεταδοῦναι τῶν ὄντων.

Καὶ τάχα ὑμῖν θαυμαστὸν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ μὴ θαυμάσητε· μαρτυρίαν γὰρ ὑμῖν ἀπὸ τῶν θείων παρέξομαι Γραφῶν λέγουσαν, ὅτι οὐ τὸ τὰ ἀλλότρια ἀρπάζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν
15 ἑαυτοῦ μὴ μεταδιδόναι ἑτέροις, καὶ τοῦτο ἀρπαγὴ καὶ πλεονεξία καὶ ἀποστέρησις ἐστὶ. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Τοῖς Ἰουδαίος ἐγκαλῶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, φησὶν· «ἐξήνεγκεν ἡ γῆ τὰ ἐκφόρια αὐ-
τῆς, καὶ οὐκ εἰσηνέγκατε τὰ ἐπιδέκατα· ἀλλ' ἡ ἀρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν». Ἐπειδὴ τὰς προσφοράς, φησί, τὰς εἰωθυίας
20 οὐκ ἐδώκατε, ἠρπάσατε τὰ τοῦ πένητος. Τοῦτο δὲ λέγει, δεικνὺς τοῖς πλουσίοις, ὅτι τὰ τῶν πενήτων ἔχουσι, κἂν πατρῶον διαδέ-
ξωνται κλῆρον, κἂν ὀθενδήποτε συλλέξωσι τὰ χρήματα. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· «μὴ ἀποστερήσης τὴν ζωὴν τοῦ πτωχοῦ»· ὁ δὲ ἀποστερῶν, τὰ ἀλλότρια ἀποστερεῖ· ἀποστέρησις γὰρ λέγεται, ὅταν
25 τὰ ἀλλότρια λαβόντες κατέχωμεν.

Καὶ διὰ τούτου τοίνυν παιδευόμεθα, ὅτι ὅταν ἐλεημοσύνην μὴ παράσχωμεν, ἐν ἰσῶ τοῖς ἀποστεροῦσι κολασόμεθα. Δεσποτικὰ γὰρ ἐστὶ τὰ χρήματα, ὅθεν ἂν αὐτὰ συλλέξωμεν· κἂν τοῖς δεομένοις αὐτὰ παρέξωμεν, πολλῆς ἐπιτευξόμεθα τῆς ἀφθονίας. Καὶ διὰ τοῦ-
30 τό σοι πλείονα ἔχειν συνεχώρησεν ὁ Θεός, οὐχ ἵνα εἰς πορνείαν καὶ μέθην καὶ ἀδηφαγίαν καὶ ἱματίων πολυτέλειαν καὶ τὴν ἄλλην βλα-
κεῖαν ἀναλώσης, ἀλλ' ἵνα τοῖς δεομένοις αὐτὰ διανεῖμης. Καθάπερ γὰρ ὑποδέκτης τις βασιλικὰ δεξάμενος χρήματα, ἂν ἀφείς οἷς ἂν κελεύηται διανεῖμαι, εἰς οἰκείαν καταναλώση βλακεῖαν, εὐθύνας

16. Ματ. 3,10.

17. Ἐκκλ. 4,1.

καὶ ἀδικοῦνται, τότε θὰ σταθοῦν μπροστά μας. Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸς δὲν ἀδικήθηκε ἀπὸ τὸν πλούσιον· διότι ὁ πλούσιος δὲν ἔλαβε τὰ χρήματά του, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἔδωσε ἀπὸ τὰ δικά του. Καὶ ἐάν, ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἔδωσε ἀπὸ τὰ δικά του, ἔχει κατήγορον αὐτὸν ποὺ δὲν ἐλέησε, αὐτὸς ποὺ ἄρπαξε καὶ τὰ ξένα, ποιᾶς συγγνώμης θὰ τύχη, ὅταν οἱ ἀδικημένοι ἀπὸ παντοῦ θὰ τὸν περιστοιχίζουσιν; Διότι ἐκεῖ δὲν χρειάζονται μάρτυρες, οὔτε κατήγοροι, οὔτε ἀποδείξεις, οὔτε τεκμήρια· ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς τὰ ἐτοιμάσαμε, φαίνονται μπροστὰ στὰ μάτια μας. Διότι νά, λέγει, ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ ἔργα του. Καὶ αὐτὸ δηλαδὴ εἶναι ἀρπαγή, τὸ νὰ μὴν δίνης στὸν ἄλλον ἀπὸ τὰ δικά σου.

Καὶ ἴσως σᾶς φαίνεται παράξενο αὐτὸ ποὺ λέγω, ἀλλὰ μὴν ἐκπλήττεσθε· διότι θὰ σᾶς φέρω μαρτυρία ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές ποὺ λέγει, ὅτι ὄχι μόνον τὸ νὰ ἀρπάξης τὰ ξένα, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ δίνης στοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ δικά σου καὶ αὐτὸ εἶναι ἀρπαγή καὶ πλεονεξία καὶ ἀποστέρησις. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι αὕτη; Κατηγορώντας τοὺς Ἰουδαίους ὁ Θεὸς λέγει μέσω τοῦ προφήτη· «ἔδωσε ἡ γῆ τοὺς καρπούς της καὶ δὲν προσφέρατε τὴν δεκάτην· ἐνῶ βρίσκεται στὰ σπίτια σας ἐκεῖνο ποὺ στερήσατε ἀπὸ τὸν φτωχόν»¹⁶. Ἐπειδὴ, λέγει, τὶς συνηθισμένες προσφορὰς δὲν τὶς δώσατε, ἀρπάξατε αὐτὸ ποὺ ἀνήκε στὸν φτωχόν. Καὶ αὐτὸ τὸ λέγει, γιὰ νὰ δεῖξη στοὺς πλουσίους ὅτι ἔχουν αὐτὰ ποὺ ἀνήκουν στοὺς φτωχοὺς, εἴτε πατρικὴ κληρονομία δεχθοῦν, εἴτε ἀπὸ ὅπουδῆποτε συγγεντρώσουν τὰ χρήματα. Καὶ πάλι ἄλλοῦ λέγει· «μὴ στερήσης ἀπὸ τὸν φτωχὸ αὐτὸ ποὺ χρειάζεται»¹⁷. καὶ αὐτὸς ποὺ στερεῖ, τὰ ξένα στερεῖ· διότι ἀποστέρησις λέγεται, τὸ ὅτι πήραμε τὰ ξένα πράγματα καὶ τὰ κρατοῦμε.

Καὶ μὲ αὐτὸ λοιπὸν διδασκόμαστε, ὅτι, ὅταν δὲν ἐλεοῦμε, θὰ τιμωρηθοῦμε ἐξ ἴσου μὲ τοὺς καταχραστὲς. Διότι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Κυρίου, ἀπ' ὅπουδῆποτε καὶ ἂν τὰ συλλέξουμε, καὶ ἂν τὰ δώσουμε στοὺς φτωχοὺς θὰ ἔχουμε μεγάλο κέρδος. Καὶ γι' αὐτὸ ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ ἔχης ἐσὺ περισσότερα, γιὰ νὰ τὰ ξοδέψης ὄχι στὴν πορνεία καὶ στὴ μέθη καὶ στὴν πολυφαγία καὶ στὴν πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων καὶ στὴν ἄλλη βλακεία, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ μοιράσης σ' αὐτοὺς ποὺ τὰ ἔχουν ἀνάγκη. Διότι, ὅπως ἓνας ποὺ παραλαμβάνει βασιλικά χρήματα, ἂν ἀφήσῃ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἔχει ἐντολὴ νὰ τὰ μοιράσῃ καὶ τὰ ξοδέψῃ σὲ δική του ἀνοησία, θὰ λογοδοτήσῃ καὶ θὰ

δίδωσι καὶ προσαπόλλυται· οὕτω δὴ καὶ ὁ πλούσιος, ὑποδέκτης τίς ἐστὶ τῶν τοῖς πένησιν ὀφειλομένων χρημάτων διανεμηθῆναι ἐπιταχθεὶς αὐτὰ διανέμειν τῶν ἑαυτοῦ συνδούλων τοῖς πενομένοις.

Ἄν οὖν πλέον τι τῆς χρείας εἰς ἑαυτὸν ἀναλώσῃ τῆς ἀναγκαίας, χαλεπωτάτας ἐκεῖ δώσει τὰς εὐθύνας. Οὐ γάρ ἐστὶν αὐτοῦ τὰ αὐτοῦ ἀλλὰ τῶν συνδούλων τῶν ἑαυτοῦ.

ε'. Φειδώμεθα τοίνυν αὐτῶν ὡς ἀλλοτρίων, ἵνα γένηται ἡμέτερα. Πῶς δὲ αὐτῶν φεισόμεθα, ὡς ἀλλοτρίων; Ὅταν μὴ εἰς περιττὰς αὐτὰ ἀναλίσκωμεν χρείας, μηδὲ εἰς ἡμετέρας μόνον, ἀλλὰ ταῖς τῶν
10 πενήτων αὐτὰ συμμερίζωμεν χερσὶ· κἂν εἴ ποτε ἦς, πλέον δὲ τι τῆς χρείας ἀναλίσκῃς, λόγον δώσεις τῶν ἐμπιστευθέντων σοι χρημάτων. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν γίνεται τῶν μεγάλων. Πολλοὶ γοῦν τὰ ταμεῖα τὰ ἑαυτῶν τοῖς οἰκέταις τοῖς ἑαυτῶν ἐνεπίστευσαν· ἀλλ' ὁμοίως οἱ πιστευθέντες ἐκεῖνοι φυλάττουσι τὰ δεδομένα,
15 καὶ οὐκ ἀποχρῶνται τοῖς ἐμπιστευθεῖσιν, ἀλλ' οἷς ἂν ὁ δεσπότης, καὶ ἠνίκα κελεύσῃ, διανέμωσι. Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον. Καὶ γὰρ ἔλαβες ἐτέρων πλείονα καὶ ὑπεδέξω, οὐχ ἵνα αὐτὰ ἀναλώσῃς μόνος, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐτέροις οἰκονόμος γένη καλός.

Ἄξιον δὲ κάκεῖνο ζητῆσαι, τί δήποτε οὐχὶ παρ' ἐτέρῳ δι-
20 καίω τὸν Λάζαρον ὄρα, ἀλλ' ἐν τοῖς κόλποις εἶδε τοῦ Ἀβραάμ. Φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραάμ· ἴν' οὖν καὶ οὗτος ἔλεγχος αὐτῷ γένηται τῆς μισοξενίας, διὰ τοῦτο αὐτὸν μετ' ἐκείνου βλέπει. Ἐκεῖνος γὰρ καὶ τοὺς παριόντας ἐθήρευε, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν εἴλκεν εἰσω τὴν ἑαυτοῦ· οὗτος δὲ καὶ τὸν ἔσω κείμενον παρεώρα, καὶ θησαυρὸν τοσοῦτον
25 ἔχων καὶ σωτηρίας ὑπόθεσιν, παρέτρεχε καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καὶ οὐκ ἐχρήσατο εἰς δέον τῇ τοῦ πένητος προστασίᾳ. Ἄλλ' οὐχ ὁ πατριάρχης τοιοῦτος, ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν· πρὸ τῶν θυρῶν καθημένος ἐσαγήνευε τοὺς παριόντας ἅπαντας, καὶ καθάπερ τις ἀλιεὺς ἀμφίβληστρον βάλλων εἰς τὴν θάλασσαν ἀνασπᾷ μὲν ἰχθύν, ἀνασπᾷ
30 δὲ καὶ χρυσίον πολλάκις καὶ μαργαρίτας· οὕτω δὴ καὶ οὗτος, σαγήνεύων ἀνθρώπους, ἠλίευσέ ποτε καὶ ἀγγέλους, καὶ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι μὴ εἰδώς. Ὅπερ οὖν καὶ Παῦλος ἐκπληττόμενος

θανατωθῆ, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ πλούσιος, εἶναι σὰν ἕνας ποὺ εἰσπράττει τὰ λεφτὰ ποὺ πρέπει νὰ μοιραστοῦν στοὺς φτωχοὺς, κι' ἔχει πᾶρει ἐντολὴ νὰ τὰ μοιράσῃ στοὺς φτωχοὺς συνδούλους του. Ἐὰν λοιπὸν ξοδέψῃ κάτι περισσότερο γιὰ τὸν ἑαυτό του ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται, θὰ ὑποστῆ ἐκεῖ φοβερῶτατες τιμωρίες. Διότι δὲν εἶναι δικά του τὰ δικά του, ἀλλὰ τῶν συνδούλων του.

5. Ἐὰς τὰ διαχειριζώμαστε λοιπὸν αὐτὰ σὰν ξένα, γιὰ νὰ γίνουν δικά μας. Καὶ πῶς θὰ τὰ διαχειρισθοῦμε, σὰν ξένα; Ὅταν δὲν τὰ ξοδεύουμε σὲ περιττὰς ἀνάγκες, οὔτε μόνο στὶς δικές μας, ἀλλὰ ὅταν τὰ διαμοιράζουμε στὰ χέρια τῶν φτωχῶν· κι' ἂν εἶσαι πλούσιος καὶ ξοδεύῃς κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖο, θὰ λογοδοτήσῃς γιὰ τὰ χρήματα ποὺ σοῦ ἔχει ἐμπιστευθῆ. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ στὰ μεγάλα σπίτια. Πολλοὶ δηλαδὴ τὰ ταμεῖα τους τὰ ἐμπιστεύθηκαν στοὺς ὑπηρετές τους· ἀλλ' ὅμως οἱ διαχειριστὲς ἐκεῖνοι φυλάσσουν αὐτὰ ποὺ τοὺς ἔχουν δώσει καὶ δὲν καταχρῶνται αὐτὰ ποὺ τοὺς ἐμπιστεύθηκαν, ἀλλὰ τὰ διανέμουν σ' ἐκείνους ποὺ ὁ οἰκοδεσπότης θὰ διατάξῃ καὶ ὅταν διατάξῃ. Αὐτὸ κι' ἐσὺ νὰ κάνῃς. Διότι πῆρες πῖο πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ τὰ ἔλαβες, ὄχι γιὰ νὰ τὰ ξοδέψῃς μόνος σου, ἀλλὰ νὰ γίνῃς καὶ στοὺς ἄλλους καλὸς διαχειριστής.

Ἀξίζει ὅμως κι' ἐκεῖνο νὰ ἐρευνήσουμε, γιατί ἄραγε δὲν εἶδε τὸν Λάζαρο κοντὰ σ' ἕναν ἄλλον δίκαιο, ἀλλὰ τὸν εἶδε μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀβραάμ; Ἦταν φιλόξενος ὁ Ἀβραάμ· γιὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν καὶ αὐτὸς κατήγορος αὐτοῦ γιὰ τὴν ἀφιλοξενία του, τὸν βλέπει μαζί μ' ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνος καὶ τοὺς περαστικούς ἔψαχνε νὰ βρῆ καὶ τοὺς ὠδηγοῦσε στὸ σπίτι του, ἐνῶ αὐτὸς ἀδιαφοροῦσε καὶ γι' αὐτὸν ποὺ βρισκόταν μέσα, καὶ ἐνῶ εἶχε τόσο θησαυρὸ καὶ ἀφορμὴ γιὰ σωτηρία, τὸν προσπερνοῦσε ἀδιάφορα κάθε ἡμέρα, καὶ δὲν χρησιμοποίησε ὅσο μπορούσε τὴν προστασία τοῦ φτωχοῦ. Ὅμως ὁ πατριάρχης δὲν ἦταν τέτοιος, ἀλλὰ τελείως διαφορετικός· καθόταν μπροστὰ στὶς θύρες καὶ συνελάμβανε ὅλους τοὺς διερχομένους, καὶ ὅπως κάποιος ἀλιεύς, ρίχνοντας δίχτυ στὴ θάλασσα, ἀνασύρει συνήθως ψάρι, ὅμως ἀνασύρει πολλές φορές καὶ χρυσὸ καὶ μαργαριτάρια, ἔτσι λοιπὸν κι' αὐτὸς, ἀλιεύοντας ἀνθρώπους, κατῶρθωσε νὰ ἀλιεύσῃ κάποτε καὶ ἀγγέλους, καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι αὐτό, ὅτι χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ¹⁸. Γι' αὐτὸ λοιπὸν νιώθοντας ἐκπληξί καὶ ὁ

παραρνεῖ καὶ λέγει· «τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ γὰρ ταύτης ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους». Καὶ καλῶς εἶπεν, «ἔλαθον». Εἰ γὰρ εἰδῶς αὐτοὺς ὑπεδέξατο μετὰ τοσαύτης εὐνοίας, οὐδὲν μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐποίησεν· ὁ δὲ πᾶς ἔπαινος, ὅτι ἀγνοῶν τίνες οἱ παριόντες ἦσαν, καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς εἶναι νομίζων ἀπλῶς ὀδίτας, μετὰ τοσαύτης αὐτοὺς ἔνδον ἐκάλεσε τῆς προθυμίας.

Καὶ σὺ τοίνυν, ἂν μὲν τινα περιφανῆ καὶ λαμπρὸν ὑποδεξάμενος, πολλὴν ἐπιδείξῃ τὴν προθυμίαν, θαυμαστὸν οὐδὲν εἰργάσω· ἢ 10 γὰρ ἀρετὴ τοῦ ξενισθέντος καὶ τὸν μισόξενον καταναγκάζει πολλάκις πᾶσαν εὐνοίαν ἐπιδείξασθαι· τὸ δὲ μέγιστον καὶ θαυμαστὸν, ὅταν καὶ τοὺς τυχόντας καὶ τοὺς ἀπερριμμένους καὶ τοὺς εὐτελεῖς μετὰ πολλῆς δεχώμεθα τῆς εὐνοίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ποιοῦντας οὕτως ὑποδεχόμενος ἔλεγεν· «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐν 15 τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε». Καὶ πάλιν· «οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, ἵνα ἀπόληται εἰς τῶν μικρῶν τούτων». Καὶ πάλιν· «ὅς ἐὰν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ριφῇ ἐν τῇ θαλάσῃ». Καὶ πανταχοῦ πολὺς τῷ 20 Χριστῷ τῶν μικρῶν καὶ ἐλαχίστων ὁ λόγος.

Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Ἀβραὰμ εἰδῶς, οὐκ ἐξήταζε τοὺς παριόντας τίνες εἶεν καὶ πόθεν, καθάπερ ἡμεῖς νῦν· ἀλλ' ἀπλῶς τοὺς παριόντας ὑπεδέχετο πάντας. Τὸν γὰρ φιλοφροσύνην ἐπιδεικνύμενον οὐκ εὐθύνας ἀπαιτεῖν δεῖ βίου, ἀλλὰ μόνον τὴν πενίαν διορθοῦν καὶ 25 τὴν χρεῖαν πληροῦν. Μίαν ἔχει συνηγορίαν ὁ πένης, τὴν ἔνδειαν καὶ τὸ καθεστάναι ἐν χρεῖᾳ· μηδὲν αὐτὸν λοιπὸν ἀπαίτει πλεόν, ἀλλὰ κἂν ἀπάντων ἢ πονηρότατος καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορῆ τροφῆς, λύωμεν αὐτοῦ τὸν λιμόν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε ποιεῖν, λέγων· «γίνεσθε ὁμοιοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι 30 τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Λιμὴν ἔστι τῶν ἐν ἀνάγκῃ ὁ ἐλεήμων· ὁ

19. Ἐβρ. 15,2.

20. Ματθ. 25,40. 8,14.

21. Ματθ. 18,6.

22. Ματθ. 5,45.

Παῦλος, συμβουλεύει καὶ λέγει· «μὴ ξεχνᾶτε τὴ φιλοξενία· διότι χάρις σ' αὐτὴν μερικοί, χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν, φιλοξένησαν ἀγγέλους»¹⁹. Καὶ σωστὰ εἶπε, «χωρὶς νὰ τὸ ξέρουν». Διότι, ἐὰν τὸ γνῶριζε καὶ τοὺς ὑποδεχόταν μὲ τόση καλωσύνη, δὲν θὰ ἔκανε τίποτε μεγάλο καὶ ἀξιοθαύμαστο· ἐνῶ ὁ ἔπαινος ὄλος τοῦ ἀξίζει, ἐπειδὴ, ἐνῶ ἀγνοοῦσε ποιοὶ ἦταν ὁ διερχόμενος, καὶ νομίζοντας ὅτι ἦταν ἀπλῶς ἄνθρωποι ὁδοιπόροι, μὲ τόση μεγάλη προθυμία τοὺς κάλεσε μέσα στὸ σπίτι του.

Κι' ἐσὺ λοιπόν, ἐὰν ὑποδεχθῆς κάποιον ἐπίσημο καὶ λαμπρὸ καὶ δείξης μεγάλη προθυμία, δὲν ἔκανες τίποτε ἀξιοθαύμαστο· διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ φιλοξενουμένου ἐξαναγκάζει πολλές φορές καὶ τὸν ἀφιλόξενο νὰ δείχνῃ κάθε καλὴ διάθεσι. Ὅμως τὸ πιὸ ὑπέροχο καὶ ἀξιοθαύμαστο εἶναι ὅταν καὶ τοὺς τυχόντες καὶ τοὺς περιφρονημένους καὶ τοὺς εὐτελεῖς τοὺς δεχόμεστε μὲ πολλὴ καλωσύνη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς, ὑποδεχόμενος αὐτοὺς πὺ ἐνεργοῦν ἔτσι, ἔλεγε· «ἐφ' ὅσον τὸ κάνετε σ' ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀδελφούς μου τοὺς ἐλαχίστους, σ' ἐμένα τὸ κάνετε». Καὶ πάλι· «ἔτσι δὲν εἶναι θέλημα τοῦ Πατέρα σας, νὰ χαθῆ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐλαχίστους αὐτοῦς»²⁰. Καὶ πάλι· «ὁποῖος σκανδαλίση ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀσήμαντους αὐτοῦς, τοῦ συμφέρει νὰ κρεμάση μυλόπετρα γύρω ἀπὸ τὸν λαιμὸ του καὶ νὰ ριφθῆ στὴ θάλασσα»²¹. Καὶ παντοῦ πολὺς λόγος γίνεται ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ τοὺς μικροὺς καὶ ἐλαχίστους.

Αὐτὸ λοιπόν γνωρίζοντας καὶ ὁ Ἄβραάμ, δὲν ἐξήταζε τοὺς διερχομένους ποιοὶ ἦταν καὶ ἀπὸ ποῦ ἔρχονταν, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς τώρα· ἀλλὰ τοὺς δεχόταν ὄλους χωρὶς διάκρισι. Διότι αὐτὸς πὺ δείχνει φιλικὴ διάθεσι δὲν πρέπει νὰ ζητᾶ νὰ δίνουν λόγο γιὰ τὴ ζωὴ τους, ἀλλὰ μόνο νὰ διορθῶνῃ τὴ φτώχεια καὶ νὰ καλύπτῃ τὴν ἀνάγκη. Ἐναν λόγο συνηγορίας ἔχει ὁ φτωχὸς, τὴ φτώχεια καὶ τὸ ὅτι βρίσκεται σὲ ἀνάγκη· τίποτε λοιπὸν περισσότερο μὴν τοῦ ζητᾶς, ἀλλὰ κι' ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πιὸ κακὸς ἀπὸ ὄλους καὶ τοῦ λείπει ἡ ἀναγκαία τροφή, ἃς τὸν ἀπαλλάξουμε ἀπὸ τὴν πεῖνα. Αὐτὸ καὶ Χριστὸς παρήγγειλε νὰ κάνουμε λέγοντας· «γίνετε ὅμοιοι μὲ τὸν οὐράνιο Πατέρα σας, ὁ ὁποῖος ἀνατέλλει τὸν ἥλιο του γιὰ τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει γιὰ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἀδίκους»²². Εἶναι λιμάνι γιὰ ὅσους βρίσκονται σὲ ἀνάγκη ὁ ἐλεήμων· καὶ τὸ λιμάνι δέχεται ὄλους τοὺς ναυαγοὺς καὶ τοὺς ἀπαλλάσσει

δὲ λιμὴν τοὺς ναυαγίῳ περιπεσόντας ἅπαντας ὑποδέχεται, καὶ λύει τῶν κινδύνων· κἂν πονηροί, κἂν χρηστοί, κἂν ὀτιοῦν ὧσιν ὁ κινδυνεύοντες, εἰσω τῶν οἰκείων αὐτοὺς παραπέμπει κόλπων.

Καὶ σὺ τοίνυν, ὀρῶν ἐπὶ τῆς γῆς τῷ τῆς πενίας ναυαγίῳ περιπεσόντα τὸν ἄνθρωπον, μὴ δικάζε, μηδὲ εὐθύνας ἀπαίτει, ἀλλὰ λῦσον τὴν συμφορὰν. Τί σου τῷ παρέχεις πράγματα; Ἀπήλλαξέ σε περιεργείας ἀπάσης καὶ πολυπραγμοσύνης ὁ Θεός. Πόσα ἔμελλον πολλοὶ λέγειν καὶ δυσχεραίνειν, εἰ προσέταξεν ὁ Θεὸς τὸν βίον μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν, τὴν ἀνατροφὴν, τὰ πεπραγμένα ἐκάστῳ
10 περιεργάζεσθαι πρότερον, καὶ τότε ἐλεεῖν; Νυνὶ δὲ πάσης τοιαύτης ἀπηλλάγμεθα δυσκολίας. Τί οὖν περιττὰς ἐπισπώμεθα φροντίδας; Ἔτερόν ἐστι δικαστής, ἕτερον ἐλεήμων. Ἐλεημοσύνη διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι καὶ τοῖς ἀναξίοις διδόμεν. Τοῦτο καὶ Παῦλος παραινεῖ ποιεῖν, λέγων, «ὕμεις δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῆτε, πρὸς
15 πάντας μὲν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως».

Ἄν τοὺς ἀναξίους περιεργαζώμεθα καὶ πολυπραγμονῶμεν, οὐδὲ ἄξιοί ποτε ραδίως ἐμπεσοῦνται ἡμῖν· ἂν δὲ καὶ τοῖς ἀναξίοις παρέχωμεν, πάντως καὶ οἱ ἄξιοι καὶ οἱ πάντων ἐκείνων ἀντάξιοι εἰς τὰς ἡμετέρας ἤξουσι χεῖρας· ὡσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου
20 γέγονεν Ἀβραάμ, ὃς οὐ περιεργαζόμενος, οὐδὲ πολυπραγμονῶν τοὺς παριόντας, ἐδυνήθη καὶ ἀγγέλους ὑποδέξασθαι ποτε. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν, καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν ἔγγονον τὸν ἐκείνου τὸν Ἰώβ. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος τὴν τοῦ προγόνου μεγαλοψυχίαν μετὰ πάσης ἐμιμήσατο τῆς ἀκριβείας, καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «ἡ θύρα μου
25 παντὶ ἐλθόντι ἀνέωκτο»· οὐχὶ τῷ δεῖνι μὲν ἀνέωκτο, ἑτέρῳ δὲ ἀπεκέκλειστο, ἀλλὰ πᾶσιν ἀπλῶς ἀνεῖτο.

στ'. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, παρακαλῶ, μηδὲν ἀκριβολογούμενοι πέραν τοῦ δέοντος. Ἀξία γὰρ τοῦ πένητος ἢ χρεία μόνον ἐστὶ· κἂν ὀτισοῦν μετὰ ταύτης ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ποτε, μηδὲ περιεργαζώ-
30 μεθα πλέον, οὐ γὰρ τῷ τρόπῳ παρέχομεν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ· οὐδὲ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τὴν συμφορὰν ἐλεῶμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοῦ Δεσπότου τὸν πολλὸν ἔλεον ἐπισπασώμεθα ἵνα καὶ

23. Γαλ. 6,9-10.

24. Ἰώβ 31,32.

ἀπὸ τοὺς κινδύνους· καὶ εἴτε εἶναι κακοί, εἴτε εἶναι ἀγαθοί, εἴτε εἶναι ὅ,τιδῆποτε ἄλλο αὐτοὶ ποὺ κινδυνεύουν, τοὺς δέχεται ὄλους μέσα στὴν ἀγκαλιά του.

Καὶ σὺ λοιπόν, ποὺ βλέπεις ἐπάνω στὴ γῆ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἔχη πέσει στὸ ναυάγιο τῆς φτώχειας, μὴν τὸν καταδικάζης, οὔτε νὰ ζητᾶς ἀπολογίες, ἀλλ' ἐλευθέρωσέ τον ἀπὸ τὴ συμφορὰ. Γιατί δημιουργεῖς δυσκολίες στὸν ἑαυτό σου; Σὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ κάθε περιέργεια ὁ Θεὸς καὶ δυσκολία. Πόσα ἐπρόκειτο πολλοὶ νὰ λένε καὶ νὰ ὑποφέρουν, ἐὰν διέτασσε ὁ Θεὸς νὰ ἐξετάζουμε μὲ ἀκρίβεια τὴ ζωὴ, τὴν κατοικία, νὰ ἐρευνοῦμε προηγουμένως τοῦ καθενὸς τὰ ἔργα καὶ τότε νὰ ἐλεοῦμε; Τώρα ὅμως εἴμαστε ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴ δυσκολία. Γιατί λοιπόν φορτώνουμε τὸν ἑαυτό μας μὲ τέτοιες φροντίδες; Ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ὁ δικαστής, ἄλλο ὁ ἐλεήμων. Γι' αὐτὸ λέγεται ἐλεημοσύνη, ἐπειδὴ δίνουμε καὶ στοὺς ἀνάξιους. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος συμβουλεύει νὰ κάνουμε λέγοντας: «ἐσεῖς ὅμως μὴν ἀποκάμετε νὰ κάνετε τὸ καλὸ πρὸς ὄλους, προπάντων ὅμως πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως»²³.

Ἄν ἐξετάζουμε μὲ λεπτομέρεια τοὺς ἀνάξιους καὶ συγκεντρώνουμε ὅλη τὴ φροντίδα μας σ' αὐτό, οὔτε ἄξιοι θὰ πέσουν ποτὲ εὐκολὰ στὰ χέρια μας· ἂν ὅμως καὶ στοὺς ἀνάξιους δίνουμε, ὅπως δῆποτε καὶ οἱ ἄξιοι καὶ οἱ πιὸ ἀντάξιοι ἀπ' ὄλους θὰ ἔλθουν στὰ χέρια μας, ὅπως ἔχει γίνεи καὶ μὲ τὸν μακάριο Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος, μὴν ἐξετάζοντας οὔτε ἀσχολούμενος μὲ τὸ ποιοὶ ἦταν οἱ διαβάτες, μπῶρεσε κάποτε καὶ ἀγγέλους νὰ ὑποδεχθῆ. Αὐτὸν κι' ἐμεῖς ἄς προσπαθήσουμε νὰ μιμηθοῦμε καὶ μαζὶ μ' αὐτόν, τὸν ἀπόγονό του, τὸν Ἰώβ. Διότι κι' αὐτὸς μὲ κάθε ἀκρίβεια μιμήθηκε τὴ μεγαλοψυχία τοῦ προγόνου του, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε: «ἡ πόρτα μου σὲ κάθε ἕναν ποὺ ἦρθε ἦταν ἀνοιχτὴ»²⁴. Δὲν ἦταν ἀνοιχτὴ γιὰ τὸν ἕναν καὶ κλειστὴ γιὰ τὸν ἄλλο, ἀλλὰ σὲ ὄλους ἀνεξαιρέτως ἦταν ἀνοιχτὴ.

6. Ἔτσι κι' ἐμεῖς ἄς κάνουμε, παρακαλῶ. Ἄς μὴν ἐξετάζουμε μὲ ἀκρίβεια τίποτε πέρα ἀπ' ὅ,τι χρειάζεται. Διότι ἀξία τοῦ φτωχοῦ εἶναι μόνο ἡ ἀνάγκη· κι' ἂν ὁποιοσδήποτε ποὺ ἔχει ἀνάγκη ἔλθῃ κάποτε πρὸς ἐμᾶς, ἄς μὴν ἐξετάζουμε τίποτε περισσότερο· διότι δὲν βοηθοῦμε τὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπο· οὔτε τὸν ἐλεοῦμε γιὰ τὴν ἀρετὴ του, ἀλλὰ γιὰ τὴ συμφορὰ του, γιὰ νὰ ἐπισύρουμε κι' ἐμεῖς τὸ πολὺ ἔλεος τοῦ Κυρίου, γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε κι' ἐμεῖς, ἂν καὶ

αὐτοί, ἀνάξιοι ὄντες, φιλανθρωπίας ἐπιτύχωμεν. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν τὴν ἀξίαν ἐπιζητεῖν ἐπὶ τῶν συνδούλων τῶν ἡμετέρων, καὶ ἀκριβολογεῖσθαι, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐφ' ἡμῶν ἐργάσεται· καὶ ζητοῦντες τοὺς ὁμοδούλους ἀπαιτῆσαι εὐθύνas, αὐτοὶ τῆς ἄνωθεν ἐκπεσούμεθα 5 φιλανθρωπίας· «ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε», φησὶν.

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν πάλιν τὸν λόγον ἐπαναγάγωμεν. Ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, φησὶ· «πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον». Τίνος ἕνεκεν οὐχὶ πρὸς τὸν Λάζαρον τὸν λόγον ἀπέτεινεν; Ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι ἠσχύθη καὶ ἠρυθρίασε 10 καὶ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων ἐνόμιζεν αὐτὸν μνησικακήσειν πάντως. Εἰ γὰρ ἐγώ, φησὶ, τοσαύτης ἀπολαύων εὐπορίας καὶ μηδὲν ἠδικημένος, ἐν τοσούτοις ὄντα κακοῖς ὑπερεῖδον τὸν ἄνθρωπον καὶ οὐδὲ ψυχίων μετέδωκα, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς ὁ οὕτως ὑπεροφθεὶς οὐκ ἐπινεύσει τῇ χάριτι. Ταῦτα οὐχὶ τοῦ Λαζάρου κα- 15 τηγοροῦντες λέγομεν· οὐ γὰρ δὴ οὕτως ἐκεῖνος διέκειτο, μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὅτι οὗτος ταῦτα δεδοικώς, οὐκ ἐκάλεσεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν Ἀβραάμ ἐφώνησεν, ὃν ἀγνοεῖν ὤετο τὰ γεγενημένα· καὶ τὸν δάκτυλον ἐπεζήτησεν ἐκεῖνον, ὃν ταῖς γλώσσαις τῶν κυνῶν ἀφῆκε περιλειχθῆναι πολλάκις.

20 Τί οὖν ἐκεῖνος; «Τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου». Ὅρα φιλοσοφίαν, δρα φιλοστοργίαν δικαίου. Οὐκ εἶπεν, Ἐπὶ ἀνθρώπε καὶ ὠμὲ καὶ παμπόνηρε, τοσαῦτα κακὰ διαθείς τὸν ἄνθρωπον, φιλανθρωπίας μέμνησαι νῦν καὶ ἐλέου καὶ συγγνώμης; οὐκ ἐρυθρίασ, οὐδὲ αἰσχύνη; Ἄλλὰ τί; «Τέκνον», φησὶν, «ἀπέλα- 25 βες τὰ ἀγαθὰ σου». «Ψυχὴν γὰρ κεκακωμένην μὴ προσταράξης», φησὶν. Ἀρκεῖ τὰ τῆς τιμωρίας αὐτῷ· μὴ προσεπεμβαίνωμεν αὐτοῦ ταῖς συμφοραῖς. Ἄλλως δέ, καὶ ἵνα μὴ νομίση, ὅτι μνησικακῶν ὑπὲρ τῶν παρελθόντων ἐκώλυσεν ἀπελθεῖν τὸν Λάζαρον, «τέκνον» αὐτὸν καλεῖ, μονονουχὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ τῆς προσηγορίας 30 ἀπολογούμενος. Ὁὐ κύριός εἰμι, σοί', φησὶ, μεταδίδωμι· τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ οὐκ ἔστιν ἡμέτερον λοιπόν'.

«Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου». Καὶ διὰ τί οὐκ εἶπεν, Ἐλαβες', ἀλλὰ, «ἀπέλαβες»; Πολὺ πέλαγος ἐντεῦθεν ἡμῖν νοημάτων ὄρω

25. Ματθ. 7,2.

27. Λουκᾶ 16,25.

26. Λουκᾶ 16,24.

28. Ἐκκλ. 4,3.

εἶμαστε ἀνάξιοι, τῇ φιλανθρωπία του. Διότι, ἐὰν φθᾶσουμε νὰ ἐξετάζουμε τὴν ἀξία τῶν συνδούλων μας, τὸ ἴδιο θὰ κἀνη καὶ ὁ Θεὸς γιὰ μᾶς· καὶ ἔτσι, ζητώντας λογοδοτήσι ἀπὸ τοὺς ὁμοίους μας, θὰ χάσουμε ἐμεῖς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ· διότι λέγει, «μὲ ὅποιο κριτήριον κρίνετε, θὰ κριθῆτε»²⁵.

Ἄλλὰ ἄς ἐπαναφέρουμε πάλι τὸν λόγο μας στὸ θέμα μας. Ὅταν λοιπὸν τὸν εἶδε στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀβραάμ, εἶπε· «πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησέ με καὶ στεῖλε τὸν Λάζαρον»²⁶. Γιὰ ποιὸν λόγο δὲν ἀπηύθυνε τὸν λόγο πρὸς τὸν Λάζαρον; Ἐγὼ νομίζω ὅτι ντράπηκε καὶ κοκκίνισε καί, κρίνοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, νόμιζε ὅτι ὀπωσδήποτε θὰ τοῦ κρατᾶ κακία. Διότι, ἐὰν ἐγὼ, λέγει, πὺ ἀπολάμβανα τόση εὐτυχία, καὶ σὲ τίποτα δὲν ἀδικήθηκα, περιφρόνησα τὸν ἄνθρωπο πὺ βρισκόταν σὲ τόσα κακὰ καὶ οὔτε ψίχουλα δὲν τοῦ ἔδωσα, πολὺ περισσότερο αὐτός, πὺ τόσο περιφρονήθηκε, δὲν θὰ συγκατανεύσει στὴν παράκλησί μου. Αὐτὰ δὲν τὰ λέμε γιὰ νὰ κατηγορήσουμε τὸν Λάζαρον· διότι ἐκεῖνος δὲν κατείχετο ἀπὸ τέτοιες σκέψεις, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ πλούσιος αὐτὰ φοβήθηκε καὶ δὲν κάλεσε τὸν Λάζαρον, ἀλλὰ φώναξε τὸν Ἀβραάμ, γιὰ τὸν ὁποῖο πίστευε ὅτι ἀγνοοῦσε ἐκεῖνα πὺ εἶχαν γίνει. Καὶ ζήτησε ἐκεῖνο τὸ δάχτυλο, τὸ ὁποῖο πολλές φορές ἄφησε νὰ τὸ γλύψουν οἱ γλῶσσες τῶν σκύλων.

Τί λοιπὸν εἶπε ἐκεῖνος; «Τέκνο μου, ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου στὴ ζωὴ σου»²⁷. Πρόσεχε σύνεσι, πρόσεχε φιλοστοργία δικαίου. Δὲν εἶπε, 'ἀπάνθρωπε καὶ σκληρὲ καὶ παμπόνηρε, ἐνῶ ἄφησες σὲ τόσο μεγάλη κακὰ τὸν ἄνθρωπο, θυμᾶσαι τώρα τῇ φιλανθρωπία καὶ τὸ ἔλεος καὶ τῇ συγγνώμῃ; Δὲν κοκκινίζεις, δὲν ντρέπεσαι;' Ἄλλὰ τί λέγει; «Τέκνο μου», λέγει, «ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου». Διότι λέγει· «ψυχὴ ταλαιπωρημένη μὴν τὴν ταραξῆς ἄλλο»²⁸. Τοῦ ἀρκοῦν οἱ τιμωρίες του· ἄς μὴν ἐπιβαρύνουμε τίς συμφορὰς του. Ἐξ ἄλλου καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσει ὅτι ἀπὸ μνησικακία γιὰ τὰ περασμένα δὲν ἄφησε τὸν Λάζαρον νὰ πάη, τὸν ὀνομάζει «τέκνο μου», ἀπολογούμενος κατὰ κάποιον τρόπο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, μὲ τὴν προσφώνησί του. Αὐτὸ πὺ εἶναι στὴν ἐξουσία μου, λέγει, σοῦ τὸ δίνω, τὸ νὰ μεταβῆ ὁμως ἀπὸ ἐδῶ ἐκεῖ, δὲν εἶναι δικό μου.

«Ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου». Καὶ γιὰτί δὲν εἶπε, 'ἔλαβες', ἀλλὰ «ἀπέλαβες»; Ἐδῶ βλέπω νὰ ἀνοίγεται μεγάλο πέλαγος νοημά-

ἀνοιγόμενον. Διὸ δὴ πάντα τὰ εἰρημένα μετὰ ἀκριβείας φυλάξαντες, τὰ τε νῦν, τὰ τε πρώην λεχθέντα, μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης ἀποθῶμεθα, καὶ πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ρηθήσεσθαι ἀκρόασιν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιτηδειότερους ἑαυτοὺς κατασκευάσατε, καὶ εἰ μὲν δυνατὸν ὑμῖν γένοιτο, πάντα μοι μνημονεύετε· εἰ δὲ μὴ δύνασθε πάντα, ἀντὶ πάντων ἐκεῖνο, παρακαλῶ, μέμνησθε διηνεκῶς, ὅτι τὸ μὴ μεταδιδόναι πένησιν ἐκ τῶν οἰκείων χρημάτων, ἀρπαγὴ πενήτων ἐστὶ καὶ ἀποστέρησις τῆς ἐκείνων ζωῆς· καὶ οὐ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ ἐκείνων κατέχομεν.

10 Ἄν γὰρ οὕτως ὦμεν διακειόμενοι, πάντως προησόμεθα τὰ χρήματα, καὶ πεινῶντα θρέψαντες τὸν Χριστὸν ἐνταῦθα, καὶ πολλὴν ἐκεῖ τὴν ἐμπορίαν ἀποθέμενοι, δυνησόμεθα τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, 15 κράτος, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

των. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, φυλάσσετε με ἀκρίβεια ὅλα ὅσα λέχθησαν, καὶ αὐτὰ τώρα καὶ τὰ προηγούμενα ἀφοῦ τὰ διατηρήσουμε με κάθε ἀσφάλεια, ἐτοιμάσατε με αὐτὰ ποὺ λέχθησαν πρὸ κατάλληλους τοὺς ἑαυτοὺς σας γιὰ ἀκρόασι αὐτῶν ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν, καὶ ἐὰν σᾶς εἶναι δυνατόν, ὅλα νὰ τὰ θυμᾶστε· ἀλλὰ ἐὰν δὲν μπορῆτε ὅλα, ἀντὶ ὅλων, ἐκεῖνο, σᾶς παρακαλῶ, νὰ θυμᾶστε διαρκῶς, ὅτι τὸ νὰ μὴν δίνουμε στοὺς φτωχοὺς ἀπὸ τὰ δικά μας χρήματα, εἶναι ἀρπαγή τῶν φτωχῶν καὶ στέρησις τῆς ζωῆς τους· καὶ ὄχι τὰ δικά μας, ἀλλὰ τὰ δικά τους κατακρατοῦμε.

Ἐὰν λοιπὸν ἔτσι σκεπτόμαστε, ἀσφαλῶς θὰ περιφρονήσουμε τὰ χρήματα, καὶ ἀφοῦ θρέψουμε τὸν πεινασμένο Χριστὸ ἐδῶ καὶ ἐναποθέσουμε πολλοὺς θησαυροὺς ἐκεῖ, θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος, με τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί με τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΙΝΟΣ ΕΝΕΚΕΝ ΟΥΚ ΕΙΠΕΝ ΕΛΑΒΕΣ ΤΑ ΑΓΑΘΑ ΣΟΥ ΕΝ ΤΗ ΖΩΗ σου, ἀλλ' «ἀπέλαβες»· καὶ διὰ τί οἱ μὲν δίκαιοι κινδύνοις πολλάκις περιπίπτουσιν, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ τούτους διαφεύγουσιν.

α'. Οὐ τὰ τυχόντα ἡμᾶς ὤνησεν ἢ κατὰ τὸν Λάζαρον παραβολῆ, καὶ πλουσίους καὶ πένητας, τοὺς μὲν εὐκόλως φέρειν τὴν πενίαν παιδεύσασα, τοὺς δὲ οὐκ ἀφιεῖσα μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῷ πλούτῳ, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν ἔργων διδάξασα, ὅτι πάντων ἐλεεινότερος ὁ 5 τρυφῆ συζῶν καὶ μηδενὶ τῶν ὄντων μεταδιδούς. Φέρε οὖν καὶ σήμερον τῆς αὐτῆς πάλιν ἀψώμεθα ὑποθέσεως· ἐπεὶ καὶ οἱ τὰ μέταλλα ἐργαζόμενοι, ἔνθα ἂν ἴδωσι πολλὰς τοῦ χρυσοῦ τὰς ἴνας, ἐκεῖ διασκάπτουσι πάλιν, καὶ οὐκ ἀφίστανται πρότερον, ἕως ἂν ἅπαν τὸ φαινόμενον ἐξαντλήσωσιν. Ἐπανίωμεν τοίνυν, ἔνθα 10 πρῶην κατελίπομεν τὸν λόγον, ἵνα ἐκεῖθεν αὐτὸν ἀνελώμεθα. Ἐνῆν μὲν γὰρ καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ πᾶσαν ὑμῖν ταύτην ἐξαπλώσαι τὴν παραβολὴν· ἀλλ' οὐχ' ὅπως πολλὰ εἰπόντες ἀπέλθωμεν, τοῦτο ἐσπουδάκαμεν, ἀλλ' ὅπως μετὰ ἀκριβείας τὰ λεχθέντα δεξάμενοι καὶ κατασχόντες, λάβοιτέ τινα ἀπὸ τῆς φυλακῆς ταύτης αἴσθησιν 15 ὠφελείας πνευματικῆς. Καὶ γὰρ μήτηρ φιλόστοργος, μέλλουσα ἐπὶ στερεᾶν τὸ γαλακτοτροφούμενον παιδίον ἄγειν τροφήν, ἂν μὲν ἀθρόον ἐγχείῃ τῷ στόματι τὸν ἄκρατον, οὐδὲν ὀνίνησιν, ἀποβλύζοντος τοῦ παιδίου τὸ διδόμενον καὶ διαβρέχοντος περὶ τῷ στήθει τὸν χιτωνίσκον· ἂν δὲ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐγχείῃ, παραπέμπει τὸ 20 δοθὲν ἀλύπως.

Ἴν' οὖν καὶ ὑμεῖς τὸ δοθὲν μὴ ἀποβλύσητε, οὐκ ἀθρόον ὑμῖν ἐπεκλίναμεν τὸ τῆς διδασκαλίας ποτήριον, ἀλλ' εἰς πολλὰς

ΣΤΟΝ ΦΤΩΧΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΙΠΕ, 'ΕΛΑΒΕΣ ΤΑ ΑΓΑΘΑ ΣΟΥ ΣΤΗ ΖΩΗ ΣΟΥ',

'Αλλά «ἀπέλαβες»· επίσης γιατί οι δίκαιοι κινδυνεύουν πολλές φορές, ἐνῶ οι ἁμαρτωλοὶ διαφεύγουν τοὺς κινδύνους.

1. Δὲν μᾶς ὠφέλησε λίγο ἡ παραβολὴ γιὰ τὸν Λάζαρο, καὶ πλουσίους καὶ φτωχοὺς, ἀφοῦ τοὺς φτωχοὺς τοὺς δίδαξε μὲ εὐκολία νὰ ὑπομένουν τὴ φτώχεια τους, ἐνῶ τοὺς πλουσίους δὲν τοὺς ἄφησε νὰ ὑπερηφανεύονται γιὰ τὸν πλοῦτο τους, ἀλλὰ μᾶς δίδαξε μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα, ὅτι αὐτὸς ποῦ ζῆ μὲ τρυφή καὶ δὲν δίνει σὲ κανέναν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, εἶναι ὁ πιὸ ἐλεεινὸς ἀπ' ὅλους. Ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ σήμερα ν' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν ἴδια ὑπόθεσι· ἀφοῦ κι' αὐτοὶ ποῦ κατεργάζονται τὰ μέταλλα, ὅπου δοῦν ὅτι εἶναι πολλές οἱ φλέβες τοῦ χρυσοῦ, ἐκεῖ σκάβουν καὶ δὲν ἀπομακρύνονται προηγουμένως μέχρι ποῦ νὰ ἐξαντλήσουν ὅλο τὸ εὔρημα. Ἄς ἐπανέλθουμε λοιπὸν ἐκεῖ ὅπου σταματήσαμε τὸν λόγο, γιὰ νὰ τὸν συνεχίσουμε ἀπὸ ἐκεῖ. Ἦταν δυνατὸ βέβαια καὶ σὲ μιὰ ἡμέρα νὰ σᾶς ἀναλύσω ὅλη τὴν παραβολή· ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς μου νὰ ποῦμε πολλὰ καὶ νὰ φύγουμε, ἀλλὰ, ἀφοῦ δεχθῆτε ὅλα ὅσα ἔχουν λεχθῆ μὲ προσοχὴ καὶ τὰ φυλάξετε μέσα σας καλά, νὰ λάβετε κάποια γεῦσι πνευματικῆς ὠφέλειας ἀπὸ τὴν τήρησι αὐτῆ. Διότι καὶ ἡ φιλόστοργη μητέρα, ὅταν πρόκειται νὰ δώσῃ στὸ γαλακτοτροφούμενο παιδί της στερεὰ τροφή, ἂν βάζῃ ἀπότομα στὸ στόμα του τὴν τροφή, δὲν τὸ ὠφελεῖ καθόλου, διότι τὸ παιδί βγάζει αὐτὸ ποῦ τοῦ δίνει καὶ λερώνει τὴν ποδίτσα ποῦ ἔχει μπροστὰ στὸ στήθος του· ἂν ὁμως τὴν βάζῃ ἡρεμα καὶ λίγη-λίγη, τὸ ταΐζει χωρὶς κόπο.

Γιὰ νὰ μὴν ἀποβάλετε λοιπὸν καὶ ἐσεῖς αὐτὸ ποῦ σᾶς δόθηκε, δὲν ἐκλίνα τὸ ποτήρι τῆς διδασκαλίας ἀπότομα σὲ σᾶς, ἀλλὰ

ὕμῖν αὐτὸ κατεκερματίσαμεν ἡμέρας, ἐν ταῖς μεταξὺ ταύταις ἡμέ-
 ραις διαναπαύεσθαι παρασχόντες ὑμῖν ἐκ τοῦ τῆς ἀκροάσεως πό-
 νου, ἵνα καὶ τὰ καταβληθέντα παγῆ μετὰ ἀσφαλείας ἐν τῇ διανοίᾳ
 τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ τὰ ρηθήσεσθαι μέλλοντα ἀνειμένα καὶ
 5 ἀκμαζούση δέξησθε ψυχῇ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν μελ-
 λόντων ρηθήσεσθαι πολλάκις ὑμῖν προλέγομεν πρὸ πολλῶν ἡμε-
 ρῶν, ἵνα ἐν ταῖς μεταξὺ ταύταις ἡμέραις τὸ βιβλίον λαβόντες, καὶ
 τὴν περικοπὴν ἅπασαν ἐπιόντες, καὶ καταμαθόντες τί μὲν εἴρηται,
 τί δὲ ὑπολέλειπται, εὐμαθεστέραν ὑμῶν ποιήσητε τὴν διάνοιαν
 10 πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν μετὰ ταῦτα ρηθησομένων.

Καὶ τοῦτο δεῖ παρακαλῶ καὶ παρκαλῶν οὐ παύσομαι, ἵνα μὴ
 μόνον ἐνταῦθα τοῖς λεγομένοις προσέχητε, ἀλλὰ καὶ οἴκοι γινόμε-
 νοι, τῇ τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει συνεχῶς ἐνδιατρίβητε. Τοῦ-
 το καὶ τοῖς ἰδίᾳ συγγινομένοις ἡμῖν οὐ διέλιπον δεῖ παρεγγυῶν. Μῆ
 15 γάρ μοι λεγέτω τις τὰ ψυχρὰ ῥήματα ἐκεῖνα καὶ πολλῆς καταγνώ-
 σεως ἄξια, ὅτι 'Δικαστηρίῳ προσήλωμαι, τὰ τῆς πόλεως πράττω
 πράγματα, τέχνην μετέρχομαι, γυναῖκα ἔχω, παιδιά τρέφω, οἰκίας
 προϊσταμαι, ἀνὴρ εἰμι βιωτικός· οὐκ ἔστιν ἐμὸν Γραφᾶς ἀναγινώ-
 σκειν, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ἀποταξαμένων, τῶν τὰς κορυφὰς τῶν
 20 ὀρέων κατειληφόντων, τῶν τοῦτον τὸν βίον ἐχόντων διηνεκῶς'. Τί
 λέγεις, ἄνθρωπε; οὐκ ἔστι σὸν ἔργον Γραφαῖς προσέχειν, ἐπειδὴ
 μυρίαὶς περιέλκη φροντίσι; Σὸν μὲν οὖν μᾶλλον ἔστιν ἢ ἐκείνων.
 Οὐ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι χρῆζουσι τῆς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν βο-
 θείας, ὡς οἱ ἐν μέσῳ στρεφόμενοι πραγμάτων πολλῶν. Οἱ μὲν γὰρ
 25 μοναχοὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπαλλαγέντες θορύβων
 καὶ τὰς καλύβας ἐν ἐρημίᾳ πηξάμενοι καὶ πρὸς οὐδένα κοινὸν οὐ-
 δὲν ἔχοντες, ἀλλ' ἐμφιλοσοφούντες μετὰ ἀδείας τῇ τῆς ἡσυχίας
 ἐκείνης γαλήνῃ, καθάπερ ἐν λιμένι καθήμενοι, πολλῆς τῆς ἀσφα-
 λείας ἀπολαύουσιν· ἡμεῖς δὲ οἱ καθάπερ ἐν μέσῳ πελάγει σαλεύον-
 30 τες καὶ μυρίων ἀμαρτημάτων ἀνάγκας ἔχοντες, συνεχοῦς καὶ διη-
 νεκοῦς δεῖ δεόμεθα τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν παρακλήσεως.

Ἐκεῖνοι πόρρω τῆς μάχης κάθηνται, διόπερ οὐδὲ πολλὰ δέ-
 χονται τραύματα· σὺ δὲ διηνεκῶς ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἔστηκας,
 καὶ συνεχεῖς δέχη τὰς πληγὰς· διὸ καὶ πλειόνων σοι δεῖ τῶν φαρ-

σᾶς τὸ μοίρασα σὲ πολλές ἡμέρες, στὸ διάστημα τῶν ὁποίων σᾶς ἔδωσα τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναπαυθῆτε ἀπὸ τὸν κόπο τῆς ἀκροάσεως, γιὰ νὰ χωνευθοῦν καὶ ὅσα προσφέρθηκαν στὴ σκέψι τῆς ἀγάπης σας μὲ ἀσφάλεια, καὶ αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν νὰ τὰ δεχθῆτε μὲ πρόθυμη καὶ σφριγηλὴ ψυχῇ. Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ὑπόθεσι τῆς ἐπόμενης ὁμιλίας πολλές φορές σᾶς τὴν λέγω πρὶν ἀπὸ πολλές ἡμέρες, ὥστε στὸ διάστημα αὐτῶν τῶν ἡμερῶν νὰ πάρετε τὸ βιβλίον καὶ νὰ μελετήσετε μὲ προσοχὴ ὅλη τὴν περικοπὴν, καὶ ἀφοῦ κατανοήσετε τί ἔχει λεχθῆ καὶ τί ὑπολείπεται, νὰ κάνετε τὴ διάνοιά σας εὐκολώτερα νὰ κατανοήσῃ τὴ διδασκαλίαν αὐτῶν ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν.

Καὶ αὐτὸ πάντα σᾶς τὸ παρακαλῶ, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ παρακαλῶ, γιὰ νὰ μὴ προσέχετε μόνο σ' αὐτὰ ποὺ λέγονται ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ στὸ σπῖτι εὐρισκόμενοι ν' ἀσχολῆσθε διαρκῶς μὲ τὴν ἀνάγνωσι τῶν θείων Γραφῶν. Αὐτὸ καὶ σὲ ὄσους κατ' ἰδίαν μὲ ἐπισκέπτονται, δὲν ἔπαυσα πάντα νὰ τὸ συνιστῶ. Κι' ἄς μὴ μοῦ πῆ κάποιος τὰ ψυχρὰ ἐκεῖνα λόγια καὶ ἄξια πολλῆς κατακρίσεως, ὅτι 'εἶμαι ἀπασχολημένος στὸ δικαστήριον, ἐκτελῶ τις πολιτικὲς μου ὑποχρεώσεις, φροντίζω τὴ δουλειά μου, ἔχω γυναῖκα, συντηρῶ παιδιά, εἶμαι ἄνθρωπος μὲ βιωτικὲς φροντίδες· δὲν εἶναι δική μου δουλειά νὰ διαβάζω τις Γραφές, ἀλλ' ἐκείνων ποὺ ἀρνήθηκαν τὰ ἐγκόσμια, ποὺ ἔχουν καταλάβει τις κορυφές τῶν βουνῶν, αὐτῶν ποὺ ζοῦν διαρκῶς αὐτὴ τὴ ζωή'. Τί λές, ἄνθρωπε; Δὲν εἶναι δική σου δουλειά νὰ μελετᾷς τις Γραφές, ἐπειδὴ σὲ περιβάλλουν μύριες φροντίδες; Δικό σου ἔργο εἶναι μᾶλλον, παρὰ ἐκείνων. Διότι δὲν χρειάζονται τόσο ἐκεῖνοι τὴ βοήθεια ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, ὅσο αὐτοὶ ποὺ ζοῦν ἀνάμεσα σὲ πολλὰ πράγματα. Διότι οἱ μοναχοί, ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπὸ τοὺς θορύβους τῆς κοινωνίας, ἀφοῦ ἔστησαν τις καλύβες τους στὴν ἔρημον, μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ κοινὸ μὲ κανέναν, ἀλλ' ἀσκώντας τὴν ἀρετὴν μὲ ἀσφάλεια στὴ γαλήνη ἐκείνης τῆς ἡσυχίας, σὰν νὰ κάθωνται μέσα σὲ λιμάνι, ἀπολαμβάνουν μεγάλη ἀσφάλεια· ἐνῶ ἐμεῖς ποὺ διασαλευόμαστε σὰν μέσα στὸ πέλαγος τῆς θάλασσας καὶ ἔχουμε μύριες ἀνάγκες ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν μας, χρειαζόμαστε τὴ συνεχῆ καὶ διαρκῆ παρηγοριάν τῆς Γραφῆς.

Ἐκεῖνοι κάθονται μακριὰ ἀπὸ τὴ μάχην, γι' αὐτὸ καὶ δὲν δέχονται πολλὰ τραύματα· ἐνῶ ἐσὺ διαρκῶς βρίσκεται στὴ μάχην καὶ δέχεσαι συνεχῆ τὰ πλήγματα· γι' αὐτὸ καὶ χρειάζεσαι περισσότερα

μάκων. Καὶ γὰρ καὶ γυνὴ παροξύνει καὶ υἱὸς λυπεῖ καὶ οἰκέτης εἰς ὄργην ἐμβάλλει καὶ ἐχθρὸς ἐπιβουλεύει καὶ φίλος βασκαίνει καὶ γείτων ἐπηρεάζει καὶ συστρατιώτης ὑποσκελίζει, πολλάκις καὶ δικαστὴς ἀπειλεῖ καὶ πενία λυπεῖ καὶ ἀποβολὴ τῶν οἰκείων πένθος 5 ἐργάζεται καὶ εὐημερία φυσᾶ καὶ δυσπραγία συστέλλει καὶ πολλοὶ μὲν ὄργῃς, πολλὰ δὲ φροντίδων, πολλὰ δὲ ἀθυμίας καὶ λύπης, πολλὰ δὲ κενοδοξίας καὶ ἀπονοίας ἀφορμαὶ καὶ ἀνάγκαι πάντοθεν ἡμᾶς περιστοιχίζονται, καὶ μυρία πανταχόθεν τὰ βέλη φέρεται· διὸ τῆς ἀπὸ τῶν Γραφῶν πανοπλίας χρεῖα διηνεκῶς. «Ἐπίγνωθι» 10 γάρ, φησὶν, «ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεως περιπατεῖς». Καὶ γὰρ αἱ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαι χαλεπώτερον τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων κατεξανίστανται· καὶ γὰρ καὶ ὄψις εὐπρεπῆς καὶ σῶμα τῆς ἀκοῆς εἰσελθὼν ἐθορύβησεν ἡμῶν τὸν λογισμὸν· πολλάκις δὲ καὶ μέλος κατακεκλασμένον τὸ τῆς ψυχῆς εὐ- 15 τονον κατεμάλαξε. Καὶ τί λέγω ταῦτα; Τὸ γὰρ πάντων τούτων εὐτελέστατον εἶναι πολλάκις δοκοῦν, μύρων ὁσμὴ προσπεσοῦσά ποθεν παρὰ γυναικῶν ἐταιριζομένων ἐν τῇ παρόδῳ, λαβοῦσα ἀπῆλθεν αἰχμάλωτον ἀπὸ ψιλῆς τῆς συντυχίας.

β'. Καὶ πολλὰ τοιαῦτά ἐστι τὰ πολιορκοῦντα τὴν ἡμετέραν ψυ- 20 χὴν· καὶ δεῖ τῶν θείων φαρμάκων ἡμῖν, ἵνα καὶ τὰ γινόμενα ἔλκη θεραπεύωμεν, καὶ τὰ μηδέπω μὲν γινόμενα, μέλλοντα δὲ γίνεσθαι, προαναστέλλωμεν, πόρρωθεν τοῦ διαβόλου τὰ βέλη κατασβεννύντες καὶ ἀκρουόμενοι διὰ τῆς συνεχοῦς τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσεως. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχῶς 25 ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς· ἀλλ' ὄντως ἀγαπητόν, εἰ καὶ διηνεκοῦς ταύτης ἀπολαύοντες τῆς θεραπείας, δυνηθείημεν σωθῆναι ποτε. Ὅταν δὲ καθ' ἐκάστην μὲν πληττώμεθα τὴν ἡμέραν, ἰατρείας δὲ μηδεμιᾶς ἀπολαύωμεν, ποία σωτηρίας ἐλπίς; Οὐχ ὄρῳς τοὺς χαλκοτύπους, τοὺς χρυσοχόους, τοὺς ἀργυροκόπους, 30 τοὺς ἠντιναοῦν μετιόντας τέχνην, ἅπαντα τὰ τῆς τέχνης ἔχοντας ἀπηρτισμένα τὰ ἐργαλεῖα, κἂν λιμὸς ἀναγκάζῃ, κἂν πενία θλίβῃ,

φάρμακα. Διότι καὶ ἡ γυναῖκα σου σὲ παροργίζει, καὶ ὁ γυιὸς σου σὲ στενοχωρεῖ, καὶ ὁ ὑπηρέτης σ' ἐξοργίζει, καὶ ὁ ἐχθρὸς σὲ ἐπιβουλεύεται, καὶ ὁ φίλος σὲ ζηλεύει, καὶ ὁ γείτονας σὲ κακολογεῖ, καὶ ὁ συστρατιώτης σὲ ὑπονομεύει· ἐπίσης πολλές φορές καὶ ὁ δικαστὴς σὲ ἀπειλεῖ καὶ ἡ φτώχεια σὲ λυπεῖ καὶ ὁ θάνατος τῶν συγγενῶν σου φέρνει πένθος καὶ ἡ εὐτυχία σὲ κάνει ἐγωῖστη καὶ ἡ δυστυχία σὲ ντροπιάζει· ἀκόμη καὶ πολλές ἀφορμὲς ὀργῆς καὶ φροντίδων καὶ ἀκεφιᾶς καὶ λύπης καὶ κενοδοξίας καὶ ἀπογνώσεως καθῶς καὶ πολλές ἀνάγκες ἀπὸ παντοῦ μᾶς περιστοιχίζουν καὶ μᾶς χτυποῦν ἀπὸ παντοῦ μύρια βέλη· γι' αὐτὸ χρειαζόμαστε διαρκῶς τὴν πανοπλία τῶν Γραφῶν. Διότι λέγει, «μάθε το καλά, ὅτι περνᾶς μέσα ἀπὸ παγίδες καὶ παρπατᾶς ἐπάνω στις ἐπάλξεις τῶν πόλεων»¹. Καὶ πράγματι οἱ ἐπιθυμίες τῆς σάρκας ἀγριώτερα ἐπαναστατοῦν ὅταν ζῆ κανεὶς μέσα στὴν κοινωνία· διότι καὶ τὸ ὠραῖο πρόσωπο καὶ τὸ θαυμάσιο σῶμα μᾶς πλήγωσαν μέσω τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ὁ αἰσχροὺς λόγος ποῦ μπῆκε ἀπὸ τὴν ἀκοή μᾶς τάραξε τὸν λογισμό· καὶ πολλές φορές ἓνα παθιασμένο τραγούδι χαλάρωσε τὴ δύναμι τῆς ψυχῆς. Ἄλλὰ γιατί τὰ λέω αὐτά; Διότι κι' αὐτὸ ποῦ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ πιὸ ἀσήμαντο ἀπὸ ὄλα, ἡ ὄσμη τοῦ μύρου ποῦ θὰ αἰσθανθοῦμαι κάπου ἀπὸ γυναῖκες ποῦ πορνεύουν στὸ δρόμο, πέρασε ἀφοῦ μᾶς αἰχμαλώτισε, κι' αὐτὸ ἐντελῶς στὴν τύχη.

2. Καὶ πολλὰ τέτοια ὑπάρχουν ποῦ πολιορκοῦν τὴν ψυχὴ μας· καὶ χρειαζόμαστε τὰ θεῖα φάρμακα, γιὰ νὰ θεραπεύουμε τίς πληγές ποῦ μᾶς δημιουργοῦνται καὶ νὰ προλαβαίνουμε αὐτὲς ποῦ δὲν ἔγιναν ἀκόμη, πρόκειται ὁμως νὰ γίνουν, κατασβήνοντας ἀπὸ μακριὰ τὰ βέλη τοῦ διαβόλου καὶ ἀποκρούοντάς τα μὲ τὴν συνεχῆ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν. Διότι δὲν εἶναι, δὲν εἶναι δυνατό νὰ σωθῆ κάποιος, χωρὶς ν' ἀπολαμβάνη διαρκῶς τὴν πνευματικὴ ἀνάγνωσι. Ἄλλὰ πραγματικὰ θὰ πρέπει νὰ τὸ ἐπιθυμοῦμε αὐτό, τὸ νὰ μπορέσουμε δηλαδὴ νὰ σωθοῦμε κάποτε, ἀπολαμβάνοντας τὴν διαρκῆ αὐτὴ ἀνάγνωσι. Ὅταν ὁμως κάθε ἡμέρα πληγωνώμαστε χωρὶς ν' ἀπολαμβάνουμε καμμιά θεραπεία, ποιά ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχουμε; Δὲν βλέπεις τοὺς χαλκουργοὺς, τοὺς χρυσοχόους, τοὺς ἀργυροκόπους, αὐτοὺς ποῦ ἐξασκοῦν ὅποιαδήποτε τέχνη, ὅτι ἔχουν συμπληρωμένα ὄλα τὰ ἐργαλεῖα, κι' ἂν τοὺς ἀναγκάζη ἡ πείνα, κι' ἂν τοὺς θλίβη ἡ φτώχεια, προτιμοῦν μᾶλλον ὄλα νὰ τὰ ὑπομένουν,

πάντα αἰρουμένους ὑπομεῖναι μᾶλλον, ἢ τῶν τῆς τέχνης ὀργάνων ἀποδόσθαι τι καὶ διατραφῆναι; Ποιοὶ γοῦν πολλάκις δανείσασθαι μᾶλλον εἶλοντο καὶ διαθρέψαι καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὰ παιδία, ἢ τῶν τῆς τέχνης ἐργαλείων κἂν τὸ μικρότατον ἀποδόσθαι· καὶ μάλα γε 5 εἰκότως. Ἴσασι γὰρ ὅτι, πραθέντων ἐκείνων, ἀχρηστα τὰ τῆς τέχνης αὐτοῖς ἅπαντα καὶ ἡ τῆς εὐπορίας ὑπόθεσις ἀνήρηται πᾶσα. Ἐκείνων μὲν γὰρ μενόντων, δυνατὸν τὰ γινόμενα δανείσματα χρόνῳ ποτὲ διαλύσασθαι τῇ τέχνῃ συνεχῶς χρωμένους· εἰ δὲ φθάνατες ἑτέροις αὐτὰ ἀπόδοιντο, οὐδεμίαν οὐκέτι παραμυθίαν τῇ 10 πενία καὶ τῷ λιμῷ ποθεν ἐπινοῆσαι δυνήσονται.

Οὕτως οὖν καὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι χρή. Καθάπερ γὰρ ἐκείνοις ἐργαλεῖα τῆς τέχνης ἐστὶ σφῦρα καὶ ἄκμων καὶ πυράγρα, οὕτω δὲ καὶ ἡμῖν ἐργαλεῖα τῆς τέχνης ἐστὶν ἀποστολικά καὶ προφητικά βιβλία καὶ πᾶσα Γραφή θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος. Καὶ καθάπερ 15 ἐκεῖνοι δι' ἐκείνων τὰ σκευὴ πάντα, ἅπερ ἂν λάβωσι, διαπλάττουσιν, οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ τούτων τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν χαλκεύομεν καὶ διεστραμμένην διορθοῦμεν καὶ παλαιωθεῖσαν ἀνακαινίζομεν. Κάκεῖνοι μὲν μέχρι τῶν σχημάτων τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται τέχνην· οὐ γὰρ δὴ τὴν ὕλην τῶν σκευῶν μεταβαλεῖν δύ- 20 ναιντ' ἂν, οὐδὲ τὸν ἄργυρον ποιῆσαι χρυσόν, ἀλλὰ τοὺς τύπους αὐτῶν μεταρρυθμίζουσι μόνον· σὺ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἔχεις τι πλεόν ἐκείνων, καὶ ξύλινον σκεῦος λαβὼν δυνήσῃ ποτὲ χρυσοῦν ποιῆσαι. Καὶ τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος, οὕτω λέγων· «ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ 25 ὀστράκινα. Ἐάν τις οὖν ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἐκ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον». Μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῆς κτήσεως τῶν βιβλίων, ἵνα μὴ περὶ τὰ καίρια δεξώμεθα τὴν πληγὴν, μηδὲ χρυσίον κατορύττωμεν, ἀλλὰ βιβλία θησαυρίζωμεν ἑαυτοῖς πνευματικά. Τὸ 30 μὲν γὰρ χρυσίον, ὅταν γένηται πλεόν, τότε μάλιστα ἐπιβουλεύει τοῖς κεκτημένοις· τὰ δὲ βιβλία ἀποκείμενα πολλὴν παρέχει τοῖς ἔχουσι τὴν ὠφέλειαν.

Ὡσπερ γὰρ ἐνθα ἂν ἡ ἀποκείμενα ὄπλα βασιλικά, κἂν

2. Β' Τμ. 3,16.

3. Β' Τμ. 2,20-21.

παρὰ νὰ πουλήσουν κάποιο ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης τους καὶ νὰ τραφοῦν; Πολλοὶ βέβαια προτίμησαν πολλές φορές νὰ δανεισθοῦν μᾶλλον γιὰ νὰ συντηρήσουν καὶ τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιᾶ, παρὰ νὰ πουλήσουν καὶ τὸ πιὸ μικρὸ ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης· καὶ πολὺ σωστά. Διότι γνωρίζουν ὅτι, ἐὰν πουληθοῦν ἐκεῖνα, θὰ εἶναι ἄχρηστα ὅλα τὰ τῆς τέχνης τους, καὶ θὰ ἔχη χαθῆ ὅλη ἡ εὐκαιρία γιὰ εὐπορία. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνα μείνουν δικά τους, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξοφλήσουν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὰ δανεικά, μὲ τὴν συνεχῆ ἀξάσκησι τῆς τέχνης τους· ἐὰν ὅμως ἔφθαναν στὸ σημεῖο νὰ τὰ πουλήσουν, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ βροῦν καμμιά πιά παρηγοριά ἀπὸ πουθενὰ γιὰ τὴν φτώχεια καὶ τὴν πείνα τους.

Ἔτσι λοιπὸν πρέπει κι' ἐμεῖς νὰ κάνουμε. Διότι, ὅπως τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης τους γιὰ ἐκείνους εἶναι τὸ σφυρὶ καὶ τὸ ἀμόνι καὶ ἡ λαβίδα, ἔτσι καὶ σ' ἐμᾶς ἐργαλεῖα τῆς τέχνης εἶναι τὰ ἀποστολικά καὶ προφητικά βιβλία, καὶ κάθε θεόπνευστη καὶ ὠφέλιμη Γραφή². Καὶ ὅπως ἐκεῖνοι διαπλάθουν μ' ἐκεῖνα ὅλα τὰ σκεύη ποῦ θὰ λάβουν, ἔτσι λοιπὸν κι' ἐμεῖς σφυρηλατοῦμε μ' αὐτὰ τὴν ψυχὴ μας, καὶ ὅταν εἶναι διαστρεβλωμένη τὴν διορθώνουμε, καὶ ὅταν φθείρεται τὴν ἀνανεώνουμε. Καὶ ἐκεῖνοι δείχνουν τὴν τέχνη τους μέχρι τὰ σχήματα, διότι δὲν θὰ μπορέσουν νὰ μεταβάλλουν τὴν ὕλη τῶν σκευῶν, οὔτε νὰ κάνουν τὸ ἀσήμι χρυσό, ἀλλὰ μόνο τὴ μορφὴ τους μεταβάλλουν, μὲ σένα ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' ἔχεις κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους καὶ θὰ μπορέσης κάποτε νὰ πάρης τὸ ξύλινο σκεῦος καὶ νὰ τὸ κάνης χρυσό. Καὶ μάρτυρας αὐτοῦ εἶναι ὁ Παῦλος ποῦ λέγει· «σ' ἓνα μεγάλο σπίτι δὲν ὑπάρχουν μόνο χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ πήλινα. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος ξεχωρίσῃ ἐντελῶς τὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ αὐτά, θὰ εἶναι σκεῦος γιὰ τιμητικὸ σκοπὸ, ἀγιασμένο καὶ εὐχρηστο στὸν Κύριο καὶ ἐτοιμασμένο γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθόν»³. Ἄς μὴν ἀδιαφοροῦμε λοιπὸν γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῶν βιβλίων, γιὰ νὰ μὴν πληγωθοῦμε στὰ σπουδαιότερα, οὔτε νὰ θαύουμε τὸ χρυσάφι, ἀλλὰ νὰ θησαυρίζουμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας πνευματικὰ βιβλία. Διότι ὁ χρυσός, ὅταν γίνῃ περισσότερο, τότε πιὸ πολὺ γίνεται αἰτία ἐπιβουλῆς γι' αὐτοὺς ποῦ τὸν ἔχουν· τὰ βιβλία ὅμως, ὅταν ὑπάρχουν, ὠφελοῦν πάρα πολὺ ἐκείνους ποῦ τὰ ἔχουν.

Ἄς ὁπως ἀκριβῶς δηλαδή ὅπου ὑπάρχουν ὅπλα βασιλικά, κι' ἂν

μηδεὶς ἢ ὁ κεχρημένος, πολλὴν παρέχει τοῖς ἔνδον οἰκοῦσι τὴν φυ-
 λακὴν, οὔτε ληστῶν, οὔτε τοιχωρῦχων, οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν κα-
 κουργούντων τολμῶντος ἐπιβῆναι τῆς οἰκίας· οὕτως ἔνθα ἂν ἢ βι-
 βλία πνευματικά, πᾶσα ἐκεῖθεν ἐλαύνεται ἐνέργεια διαβολικὴ, καὶ
 5 πολλὴ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἀρετῆς παράκλησις γίνεται. Καὶ αὐτὴ γὰρ
 καθ' ἑαυτὴν τῶν βιβλίων ἢ ὄψις ὀκνηροτέρους ἡμᾶς πρὸς τὴν
 ἀμαρτίαν ἐργάζεται. Κἂν τε γὰρ τολμήσωμέν τι τῶν ἀπηγορευμέ-
 νων, καὶ ἀκαθάρτους ἑαυτοὺς ἐργασώμεθα, ἐπανιόντες οἴκαδε, καὶ
 τὰ βιβλία ὀρῶντες, μᾶλλον ἡμῶν καταδικάζομεν τὸ συνειδός, καὶ
 10 πρὸς τὸ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν ὀκνηρότεροι γινόμεθα· ἂν τε πάλιν
 ἐν ἀγιωσύνῃ διατελώμεν, πλείονα ἐκεῖθεν λαμβάνομεν τὴν ὠφέ-
 λειαν. Ἐὰν γὰρ ἤψατό τις Εὐαγγελίου, καὶ μετερρῦθμισεν ἑαυτοῦ
 τὴν διάνοιαν εὐθέως, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπέστησε καὶ ἀπὸ τῆς
 ὄψεως μόνης αὐτῆς. Εἰ δὲ καὶ ἀνάγνωσις προσγένοιτο ἀκριβῆς,
 15 καθάπερ ἐν ἱεροῖς ἀδύτοις ἢ ψυχὴ τελουμένη, οὕτως ἐκκαθαίρεται
 καὶ βελτίων γίνεται, τοῦ Θεοῦ ὁμιλοῦντος αὐτῇ διὰ τῶν γραμμά-
 των ἐκείνων.

Τί οὖν, ἂν μὴ εἰδῶμεν τὰ ἐγκείμενα; φησί. Μάλιστα μὲν κἂν
 μὴ εἰδῆς τὰ ἐγκείμενα, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως πολλὸς ὁ ἀγια-
 20 σμός γίνεται. Ἄλλως δέ, ἀδύνατον πάντα ἐπ' ἴσης ἀγνοεῖν· διὰ γὰρ
 τοῦτο ἢ τοῦ Πνεύματος ὠκονόμησε χάρις τελώνας καὶ ἀλιέας καὶ
 σκηνοποιούς καὶ ποιμένας καὶ αἰπόλους καὶ ἰδιώτας καὶ ἀγραμμά-
 τους ταῦτα συνθεῖναι τὰ βιβλία, ἵνα μηδεὶς τῶν ἰδιωτῶν εἰς ταύτην
 ἔχη καταφεύγειν τὴν πρόφασιν, ἵνα πᾶσιν εὐσύνοπτα ἢ τὰ λεγόμε-
 25 να, ἵνα καὶ ὁ χειροτέχνης καὶ οἰκέτης καὶ ἡ χήρα γυνὴ καὶ ὁ πάν-
 των ἀνθρώπων ἀμαθέστατος κερδάνῃ τε καὶ ὠφεληθῇ παρὰ τῆς
 ἀκροάσεως. Οὐ γὰρ πρὸς κενοδοξίαν, καθάπερ οἱ ἔξωθεν, ἀλλὰ
 πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀκουόντων ταῦτα πάντα συνέθηκαν οἱ
 παρὰ τὴν ἀρχὴν καταξιωθέντες τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

30 γ'. Οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν φιλόσοφοι καὶ ρήτορες καὶ συγγραφεῖς οὐ
 τὸ κοινῇ συμφέρον ζητοῦντες, ἀλλ' ὅπως αὐτοὶ θαυμασθεῖεν μόνον
 σκοποῦντες, εἴ τι καὶ χρήσιμον εἶπον, καὶ τοῦτο, καθάπερ ἐν ζόφῳ
 τινί, τῇ συνήθει ἀσαφεῖα κατέκρυσαν. Οἱ δὲ ἀπόστολοι καὶ οἱ πορ-
 φῆται τούναντίον ἅπαν ἐποίησαν, σαφῆ γὰρ καὶ δῆλα τὰ παρ' ἑαυ-

κανείς δὲν τὰ χρησιμοποιοῖ, προσφέρουν μεγάλη ἀσφάλεια σ' ὄσους κατοικοῦν μέσα, διότι οὔτε ληστές, οὔτε διαρρηκτες, οὔτε κανείς ἄλλος ἀπὸ τοὺς κακούργους τολμοῦν ν' ἀνεβοῦν στὸ σπίτι ἐκεῖνο· ἔτσι κι' ὅπου ὑπάρχουν πνευματικὰ βιβλία κάθε διαβολικὴ ἐνέργεια ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ μεγάλη παρόρμησι πρὸς τὴν ἀρετὴ προσφέρουν. Διότι καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἡ θεὰ τῶν βιβλίων μᾶς κάνει πιὸ ἀπρόθυμους στὴν ἁμαρτία. Ἄλλὰ κι' ἂν ἀκόμη τολμήσουμε κάτι ἀπὸ τὰ ἀπαγορευμένα καὶ ἁμαρτήσουμε, ὅταν ἐπανέλθουμε στὸ σπίτι, βλέποντας τὰ βιβλία περισσότερο καταδικάζομε τὴ συνείδησί μας καὶ δὲν πέφτουμε εὐκολὰ πάλι στὰ ἴδια ἁμαρτήματα· ἂν πάλι ζοῦμε μὲ εὐσέβεια, παίρνομε μεγαλύτερη ὠφέλεια ἀπὸ ἐκεῖ. Διότι μὲν κάποιος ἔπιασε τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ τὴ σκέψι του διώρθωσε ἀμέσως, καὶ ἀπὸ τὰ βιωτικὰ ἀπομακρύνθηκε, καὶ μόνο μὲ τὴ θεὰ του. Ἄλλὰ ἐὰν ἀκολουθήσῃ καὶ προσεκτικὴ ἀνάγνωσις, ἡ ψυχὴ σὰν νὰ βρίσκεται σὲ ἱερὰ ἄδυτα, καθαρίζεται καὶ γίνεται καλύτερη, καθὼς ὁ Θεὸς τὴ μιλάει μὲ τὰ γράμματα ἐκεῖνα.

Τί λοιπὸν, λέγει, ἂν δὲν κατανοοῦμε τὰ γραμμένα; Κι' ἂν ἀκόμη βέβαια δὲν κατανοῆς τὰ γραμμένα, μέγας ἀγιασμὸς προέρχεται καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι. Ἐξ ἄλλου εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν τὰ καταλαβαίνῃς ὅλα· γι' αὐτὸ καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος οἰκονόμησε τελῶνες καὶ ἀλιεῖς καὶ σκηνοποιοὶ καὶ ποιμένες καὶ αἰγοβοσκοὶ καὶ ἰδιῶτες καὶ ἀγράμματοι νὰ συγγράψουν αὐτὰ τὰ βιβλία, γιὰ νὰ μὴν μπορῆ κανείς ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς νὰ καταφεύγῃ σ' αὐτὴ τὴ δικαιολογία, γιὰ νὰ εἶναι κατανοητὰ σὲ ὅλους τὰ λεγόμενα, ὥστε καὶ ὁ χειροτέχνης καὶ ὁ ὑπηρέτης, καὶ ἡ χήρα γυναῖκα, καὶ ὁ πιὸ ἀγράμματος ἀπ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἔχῃ κέρδος καὶ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἀκρόασι αὐτῶν. Διότι δὲν τὰ ἔγραψαν ὅλα αὐτά, ὅσοι ἀξιώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ δύναμι τῆς θείας χάριτος, ἀπὸ ματαιοδοξία, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἔθνικοί, ἀλλὰ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀκροατῶν.

3. Πράγματι οἱ Ἐθνικοὶ φιλόσοφοι καὶ ρήτορες καὶ συγγραφεῖς δὲν ἐπιδιώκουν τὸ κοινὸ συμφέρον, ἀλλ' ἀποβλέπουν μόνο στὸ πῶς αὐτοὶ θὰ θαυματοῦν, καὶ ἐὰν εἶπαν κάτι ὠφέλιμο, καὶ αὐτὸ σὰν μέσα σὲ κάποιο σκοτάδι, τὸ κατέκρυψαν μὲ τὴ συνηθισμένη τους ἀσάφεια. Οἱ ἀπόστολοι ὁμως καὶ οἱ προφῆτες ἔκαναν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο, διότι ἔκαναν σὲ ὅλους σαφῆ καὶ ὀλοφάνερα ὅλα ὅσα

τῶν κατέστησαν ἅπασιν, ἅτε κοινοὶ τῆς οἰκουμένης ὄντες διδάσκα-
 λοι, ἵνα ἕκαστος καὶ δι' ἑαυτοῦ μαθάνειν δύνηται ἐκ τῆς ἀναγνώ-
 σεως μόνης τὰ λεγόμενα. Καὶ τοῦτο προαναφωνῶν ὁ προφήτης
 ἔλεγεν· «ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ· καὶ οὐ μὴ εἴπῃ ἕκαστος τῷ
 5 πλησίον αὐτοῦ, γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μι-
 κροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν». Καὶ ὁ Παῦλός φησι· «κἀγὼ, ἀδελφοί,
 ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας, καταγγέλλων
 ὑμῖν τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλιν· «ὁ λόγος μου καὶ τὸ
 κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν
 10 ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως». Καὶ πάλιν· «λαλοῦμεν γὰρ
 σοφίαν», φησὶν, «οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων». Τίτι
 γὰρ οὐκ ἔτι δῆλα τὰ τῶν Εὐαγγελίων ἅπαντα; Τίς δὲ ἀκούων, ὅτι
 «μακάριοι οἱ πραεῖς», «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες», «μακάριοι οἱ κα-
 θαρὸι τῆ καρδία», καὶ ὅσα τοιαῦτα, διδασκάλου δεήσεται ὥς τι μα-
 15 θεῖν τῶν λεγομένων; Ἀλλὰ τὰ τῶν σημείων καὶ θαυμάτων καὶ
 ἱστοριῶν οὐχὶ καὶ τῷ τυχόντι γνώριμα καὶ σαφῆ; Σκῆψις ταῦτα καὶ
 πρόφασις καὶ νωθείας παρακαλύμματα.

Οὐ νοεῖς τὰ ἐγκείμενα; πῶς γὰρ δυνήσῃ νοῆσαί ποτε, μηδὲ
 ἀπλῶς ἐγκύψαι βουλόμενος; Λαβὲ μετὰ χειρας τὸ βιβλίον· ἀνάγνω-
 20 θι τὴν ἱστορίαν ἅπασαν, καὶ τὰ γνώριμα κατασχών, τὰ ἄδηλα καὶ
 τὰ ἀσαφῆ πολλάκις ἐπελθε· κἂν μὴ δυνηθῆς τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀνα-
 γνώσεως εὐρεῖν τὸ λεγόμενον, βάδισον πρὸς τὸν σοφώτερον, ἐλθὲ
 πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἀνακοίνωσαι περὶ τῶν εἰρημένων, πολλὴν
 ἐπίδειξαι τὴν σπουδὴν· κἂν ἴδῃ σε ὁ Θεὸς τοσαύτη κεχρημένον τῇ
 25 προθυμίᾳ, οὐ περιόψεται σου τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν φροντίδα,
 ἀλλὰ κἂν ἄνθρωπος μὴ διδάξῃ τὸ ζητούμενον, αὐτὸς ἀποκαλύψει
 πάντως. Ἀναμνήσθητι τοῦ εὐνούχου τῆς βασιλίδος Αἰθιοπίων, ὃς
 ἄνθρωπος βάρβαρος ὢν καὶ μυρίαὶς συνεχόμενος φροντίσι καὶ
 πανταχόθεν πολλοῖς περικυκλούμενος πράγμασιν, οὐκ εἰδὼς ἅπερ
 30 ἀνεγίνωσκεν, ὁμῶς ἀνεγίνωσκεν ἐπὶ τοῦ ὀχήματος καθήμενος. Εἰ
 δὲ ἐν ὁδῷ τοσαύτην σπουδὴν ἐπεδείκνυτο, ἐννόησον τίς ἦν οἶκοι
 διατρίβων· εἰ τὸν καιρὸν τῆς ὁδοιπορίας οὐκ ἠνείχετο χωρὶς ἀνα-
 γνώσεως μένειν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ οἰκίᾳ καθήμενος· εἰ μηδὲν

4. Ἰερ. 31,34 καὶ Ἰω. 6,45.

5. Α' Κορ. 2,1.

6. Α' Κορ. 2,4.

7. Α' Κορ. 2,6.

8. Ματθ. 5,4.

ἔγραψαν, ἐπειδὴ εἶναι κοινοὶ διδάσκαλοι ὅλης τῆς οἰκουμένης, γὰρ νὰ μπορῆ ὁ καθένας καὶ μόνος του νὰ κατανοῆ ὅσα λέγονται μὲ μόνη τὴν ἀνάγνωσι. Καὶ αὐτὸ προλέγοτας ὁ προφήτης ἔλεγε· «καὶ θὰ εἶναι ὅλοι διδαγμένοι ἀπὸ τὸν Θεό· καὶ δὲν θὰ πῆ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, γνώρισε τὸν Κύριο»⁴. Καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «κι' ἐγώ, ἀδελφοί, ἦλθα πρὸς ἐσᾶς, ὄχι μὲ ὑπεροχὴ λόγου ἢ σοφίας, γὰρ νὰ σᾶς κηρύξω τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ»⁵. Καὶ πάλι· «ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου δὲν ἔγινε μὲ πιθανοὺς καὶ συναρπαστικοὺς λόγους ἀνθρώπινης σοφίας, ἀλλὰ μὲ ἀπόδειξι τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ»⁶. Καὶ πάλι λέγει· «διότι δὲν διδάσκουμε τὴ σοφία αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, οὔτε τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα ποὺ ἀχρηστεύονται»⁷. Διότι σὲ ποιὸν δὲν εἶναι ὀλοφάνερα ὅλα ὅσα γράφουν τὰ Εὐαγγέλια; Καὶ ποιὸς ὅταν ἀκούη, ὅτι «εἶναι μακάριοι οἱ πρᾶοι», «μακάριοι οἱ ἐλεήμονες», «μακάριοι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν καθαρὴ καρδιά»⁸ καὶ ὅσα ἄλλα τέτοια, χρειάζεται διδάσκαλο γὰρ νὰ κατανοήσῃ τὰ λεγόμενα; Ἀλλὰ μήπως οἱ διηγῆσεις τῶν θαυμάτων καὶ τῶν ἱστοριῶν δὲν εἶναι κατανοητὲς καὶ σαφεῖς στὸν καθένα; Αὐτὰ εἶναι δικαιολογία καὶ πρόφασις καὶ τῆς ὀκνηρίας προκαλύμματα.

Δὲν κατανοεῖς τὰ κείμενα; Πῶς θὰ μπορέσῃς νὰ τὰ κατανοήσῃς, ἀφοῦ δὲν θέλῃς οὔτε ν' ἀσχοληθῆς μ' αὐτά; Πᾶρε τὸ βιβλίον στὰ χέρια σου· διάβασε ὅλη τὴν ἱστορίαν, κράτησε τὰ γνωστά, καὶ τὰ ἄγνωστα καὶ ἀσαφῆ διάβασέ τα πολλὰς φορές· κι' ἂν δὲν μπορέσῃς μὲ τὴ συχνῇ ἀνάγνωσι νὰ κατανοήσῃς αὐτὸ ποὺ λέγεται, πῆγαινε στὸν πιὸ μορφωμένο, ἔλα πρὸς τὸν διδάσκαλο, μίλησέ του γι' αὐτὰ ποὺ διάβασες, δεῖξε μεγάλο ἐνδιαφέρον· κι' ἂν δὴ ὁ Θεὸς ὅτι ἔχεις τόση μεγάλη προθυμία, δὲν θὰ περιφρονήσῃ τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν φροντίδα σου, ἀλλὰ κι' ἂν ἄνθρωπος δὲν σοῦ διδάξῃ τὸ ζητούμενον, ὅπως δὴποτε θὰ σοῦ τὸ ἀποκαλύψῃ ὁ ἴδιος. Θυμήσου τὸν εὐνοῦχο τῆς βασίλισσας τῶν Αἰθιοπῶν, ὁ ὁποῖος ἦταν ἄνθρωπος ἀμαθὴς καὶ φορτωμένος μὲ μύριες φροντίδες, καὶ ἀπὸ παντοῦ ἦταν περικυκλωμένος μὲ πολλὰ ζητήματα, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ δὲν κατανοοῦσε αὐτὰ ποὺ διάβαζε, ὁμοῦς τὰ διάβαζε, καθισμένος ἐπάνω στὴν ἄμαξα. Ἀλλὰ ἐὰν καθ' ὁδὸν ἔδειχνε τόσο ζῆλο, σκέψου τί ἔκανε ὅταν ἦταν στὸ σπίτι του· ἐὰν δὲν ἀνεχόταν τὸν καιρὸ τῆς ὁδοιπορίας νὰ μένη χωρὶς ἀνάγνωσι, πολὺ περισσότερο ὅταν ἔμενε στὸ σπίτι του· ἐὰν, ἐνῶ δὲν καταλάβαινε τίποτε, δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ἀνάγνωσι, πολὺ

εἰδῶς ὧν ἀνεγίνωσκεν, οὐκ ἀφίστατο τῆς ἀναγνώσεως, πολλῶ
 μᾶλλον μετὰ τὸ μαθεῖν. Ὅτι γὰρ ἄπερ ἀνεγίνωσκεν οὐκ ἤδει,
 ἀκουσον τί φησιν αὐτῷ ὁ Φίλιππος: «Ἐὰν γέ γινώσκεις ἢ ἀναγι-
 νώσκεις;». Κάκεῖνος ταῦτα ἀκούσας οὐκ ἠρυθρίασεν οὐδὲ ἡσχύν-
 5 θη, ἀλλ' ὡμολόγησε τὴν ἀγνοίαν, καὶ φησι: «πῶς γὰρ ἂν δυναίμην,
 ἂν μὴ τις ὀδηγήσῃ με;» Ἐπεὶ οὖν, οὐδέπω τὸν ὀδηγοῦντα ἔχων,
 οὕτως ἀνεγίνωσκε, διὰ τοῦτο ταχέως ἐπελάβετο τοῦ χειραγωγοῦν-
 τος. Εἶδεν αὐτοῦ τὴν προθυμίαν ὁ Θεός, ἀπεδέξατο τὴν σπουδὴν,
 καὶ ἐπεμψεν αὐτῷ διδάσκαλον εὐθέως. Ἀλλὰ οὐ πάρεστιν ὁ Φί-
 10 λιππος νῦν; Ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ κινήσαν τὸν Φίλιππον πάρεστι.
 Μὴ καταφρονῶμεν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἀγαπητοί: ταῦτα πάντα
 «ἐγράφη δι' ἡμᾶς πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώ-
 νων κατήντησε».

Μεγάλη ἀσφάλεια πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτάνειν τῶν Γραφῶν ἢ
 15 ἀνάγνωσις, μέγας κρημνὸς καὶ βάραθρον βαθὺ τῶν Γραφῶν ἢ
 ἀγνοία, μεγάλη προδοσία σωτηρίας τὸ μηδὲν ἀπὸ τῶν θείων εἰδέ-
 ναι νόμων: τοῦτο καὶ αἰρέσεις ἔτεκε, τοῦτο καὶ βίον διεφθαρμένον
 εἰσήγαγε, τοῦτο τὰ ἄνω κάτω πεποίηκεν. Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον
 ἀκαρπον ἀναχωρῆσαί τινα συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα μετὰ
 20 ἐπιστάσις. Ἴδου γοῦν μία παραβολὴ πόσα ἡμᾶς ὠφέλησε; πῶς
 ἡμῶν βελτίω τὴν ψυχὴν εἰργάσατο; Πολλοὶ μὲν γάρ, εὖ οἶδ' ὅτι,
 διαρκῆ τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῆς ἀκροάσεως λαβόντες ἀπῆλθον: εἰ δὲ
 εἰσὶ τινες, οἳ μὴ τοσοῦτον ἐκαρπώσαντο, ἀλλ' ὅμως τὴν γοῦν ἡμέ-
 ραν αὐτὴν, καθ' ἣν ἤκουσαν, βελτίους ἐγένοντο πάντως. Οὐ μι-
 25 κρὸν δὲ καὶ τὸ ἡμέραν μίαν ἐν ἀμαρτημάτων κατανύζει διαγαγεῖν,
 καὶ διαβλέψας πρὸς τὴν ἄνω φιλοσοφίαν, καὶ παρασχεῖν τῇ ψυχῇ
 μικρὸν γοῦν ἀπὸ τῶν βιωτικῶν ἀναπνεῦσαι φροντίδων. Ἄν δὲ
 καθ' ἐκάστην τοῦτο ποιῶμεν σύναξιν καὶ μὴ διαλιμπάνωμεν, ἢ
 συνέχεια τῆς ἀκροάσεως ἐργάσεταιί τι μέγα καὶ γενναῖον ἐν ἡμῖν ἀ-
 30 γαθόν.

δ'. Φέρε οὖν καὶ τὰ ἐξῆς πάλιν ἀποδῶμεν ὑμῖν τῆς παραβολῆς.
 Τίνα δέ ἐστι τὰ ἐξῆς; Εἰπόντος τοῦ πλουσίου, «πέμψον Λάζαρον,
 ἵνα ἐπιστάξῃ τῷ ἄκρω τοῦ δακτύλου αὐτοῦ καὶ καταψύξῃ μου τὴν
 γλῶτταν», ἀκούσωμεν τί φησιν Ἀβραάμ: «τέκνον, μνήσθητι, ὅτι

9. Πράξ. 8,30.

10. Α' Κορ. 10,11.

11. Λουκᾶ 16,24.

περισσότερο μετὰ τὴν κατανόησι· καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν κατανοοῦσε αὐτὰ πού διάβαζε, ἄκουσε τί λέγει σ' αὐτὸν ὁ Φίλιππος· «ἄραγε καταλαβαίνεις αὐτὰ πού διαβάζεις;»⁹. Κι' ἐκεῖνος ὅταν τὰ ἄκουσε δὲν κοκκίνισε, οὔτε ντράπηκε, ἀλλ' ὠμολόγησε τὴν ἄγνοια καὶ λέγει· «πῶς θὰ μποροῦσα νὰ τὰ κατανοήσω, ἐὰν κάποιος δὲν με ὀδηγήσῃ;». Ἐπειδὴ λοιπόν, ἂν καὶ δὲν εἶχε αὐτὸν πού θὰ τὸν ὠδηγοῦσε, τόσο πρόθυμα διάβαζε, γι' αὐτὸ βρῆκε τόσο γρήγορα ἐκεῖνον πού θὰ τὸν χειραγωγοῦσε. Εἶδε τὴν προθυμία του ὁ Θεός, δέχθηκε τὸν ζῆλο καὶ τοῦ ἔστειλε ἀμέσως τὸν διδάσκαλο. Ἀλλὰ δὲν βρίσκεται τώρα ἐδῶ ὁ Φίλιππος; Ὅμως εἶναι παρὼν τὸ Πνεῦμα πού παρακίνησε τὸν Φίλιππο. Ἄς μὴ ἀδιαφοροῦμε λοιπόν γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἀγαπητοί· «ὄλα αὐτὰ γράφτηκαν γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ σωφρονισθοῦμε ἐμεῖς, στοὺς ὁποίους ἔφθασαν οἱ τελευταῖοι καιροί»¹⁰.

Μεγάλη ἀσφάλεια γιὰ νὰ μὴν ἀμαρτάνη κανεὶς εἶναι ἡ ἀνᾶγνωσις τῶν Γραφῶν, μέγας γκρεμὸς καὶ βαθὺ βάραθρο εἶναι ἡ ἄγνοια τῶν Γραφῶν, μεγάλη προδοσία τῆς σωτηρίας τὸ νὰ μὴ γνωρίζῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ καὶ αἰρέσεις γέννησε, αὐτὸ εἰσήγαγε καὶ τὴ διεφθαρμένη ζωῆ, αὐτὸ τὰ ἄνω τὰ ἔκανε κάτω. Διότι εἶναι ἀδύνατο, εἶναι ἀδύνατο ν' ἀναχωρήσῃ κανεὶς χωρὶς καρπούς, ὅταν συνεχῶς μελετᾷ μὲ προσοχή. Νὰ λοιπόν μιὰ παραβολὴ πόσα μᾶς ὠφέλησε; πῶς μᾶς ἔκανε καλύτερη τὴν ψυχὴ; Διότι πολλοί, γνωρίζω καλά, ὅτι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν διδασκαλία παίρνοντας διαρκῆ τὴν ὠφέλεια· ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὑπάρχουν κάποιοι, πού δὲν ὠφελήθηκαν τόσο πολὺ, ἀλλ' ὅμως ἔστω κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ πού τὰ ἄκουσαν ἔγιναν ὅπωςδήποτε καλύτεροι. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ τὸ νὰ περάσῃ κανεὶς μία ἡμέρα μὲ βαθειὰ λύπη γιὰ τὶς ἀμαρτίες του, νὰ στραφῆ πρὸς τὴν οὐράνια φιλοσοφία, καὶ νὰ δώσῃ τὴν εὐκαιρία στὴν ψυχῆ ν' ἀναπνεύσῃ γιὰ λίγο ἀπὸ τὶς βιωτικὲς μέριμνες. Καὶ ἐὰν αὐτὸ τὸ κάνουμε σὲ κάθε σὺναξι καὶ δὲν ἐρχόμαστε κατὰ διαλείμματα, κάποιου μεγάλου καὶ σπουδαίου καλοῦ θὰ μᾶς γίνῃ πρόξενος ἢ συνεχῆς ἀκρόασις τῆς διδασκαλίας.

4. Ἐμπρὸς λοιπόν νὰ σᾶς ἀποδώσω καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῆς παραβολῆς. Καὶ ποιά εἶναι τὰ ὑπόλοιπα; Ὅταν εἶπε ὁ πλούσιος, «στεῖλε τὸν Λάζαρο νὰ στάξῃ μιὰ σταγόνα μὲ τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του καὶ νὰ μοῦ δροσίσῃ τὴ γλῶσσαν»¹¹, ἄς ἀκούσουμε τί λέγει ὁ Ἀβραάμ· «τέκνο μου, θυμήσου ὅτι ἀπήλαυσε ἐσὺ τὰ ἀγαθὰ σου

ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ· καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. Καὶ ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις χάσμα μέγα μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ ὑμῶν ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες ἐκεῖθεν διαβῆναι πρὸς ἡμᾶς, μὴ δύνωνται, μήτε οἱ ἐντεῦθεν
 5 ἐκεῖ διαπερῶσι». Φορτικὰ τὰ εἰρημένα καὶ πολλὴν ἡμῶν κατέχευε τὴν ὀδύνην. Οἶδα κάγώ· ἀλλ' ὅσον δάκνει τὸ συνειδός, τοσοῦτον καὶ ὠφελεῖ τὴν διάνοιαν τῶν δακνομένων. Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖ ταῦτα ἐλέγετο ἡμῖν, καθάπερ τῷ πλουσίῳ, ὄντως θρηνεῖν ἔδει καὶ ὀδύρεσθαι καὶ πενθεῖν, ὅτι μετανοίας καιρὸς οὐκ ἔτι ἡμῖν ὑπελέλειπτο·
 10 ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα ὄντες ταῦτα ἀκούομεν, ὅπου καὶ ἀνανῆσαι δυνατόν καὶ τὰ ἡμαρτημένα ἀπονίσασθαι καὶ πολλὴν κτήσασθαι τὴν παρρησίαν, καὶ ἐκ τῶν ἑτέροις συμβάντων κακῶν φοβηθέντας μεταβαλέσθαι, εὐχαριστῶμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, τῷ διὰ τῆς ἑτέρων κολάσεως τὴν ἡμετέραν διεγείροντι νωθεῖαν καὶ ἀφυπνίζοντι
 15 καθεύδοντας ἡμᾶς. Διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα προεῖρηται, ἵνα μὴ ταῦτα πάθωμεν. Εἰ γὰρ ἐβούλετο κολάσαι, οὐκ ἂν ταῦτα προεῖπεν· ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεται ἐμβαλεῖν εἰς τιμωρίαν, διὰ τοῦτο προλέγει τὴν τιμωρίαν, ἵνα τῇ προρρήσει σωφρονισθέντες τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἐκφύγωμεν πείραν.

20 Ἄλλὰ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, 'ἔλαβες τὰ ἀγαθὰ σου', ἀλλ' «ἀπέλαβες»; Μέμνησθε γάρ, εὖ οἶδ', ὅτι ἐντεῦθεν ἔφην πέλαγος ἀχανὲς καὶ μέγα νοημάτων ἡμῖν ἀνοίγεσθαι· τὸ γάρ, «ἀπέλαβες», ὀφειλὴν τινα ἐνδεικνυμένου καὶ δηλοῦντός ἐστιν· ἀπολαμβάνει γὰρ τις τὰ ὀφειλόμενα. Εἰ τοίνυν μιὰς καὶ παμμίας καὶ ὠμὸς καὶ
 25 ἀπάνθρωπος οὗτος ὁ πλούσιος ἦν, τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπεν αὐτῷ, 'ἔλαβες' «τὰ ἀγαθὰ σου», ἀλλ', «ἀπέλαβες», ὡς χρεωστούμενα καὶ ὀφειλόμενα; Τί οὖν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; Ὅτι κἂν μιᾶς τινες ὥσι καὶ εἰς ἔσχατον κακίας ἐληλακότες, πολλάκις ἐν τι καὶ δύο καὶ τρία εἰργάσαντο ἀγαθὰ. Καὶ ὅτι οὐ στοχαζόμενος ταῦτα νῦν λέγω,
 30 δῆλον ἐκεῖθεν. Τί γὰρ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας ἐκείνου μιαιώτερον γέγονε; τί δὲ ἀπανθρωπότερον; τί δὲ ἀσεβέστερον; Οὗτος οὔτε τὸν Θεὸν ἐφοβεῖτο, οὔτε ἀνθρώπους ἠσχύνετο· ἀλλ' ὁμοῦς τοσαύτη πονηρία συζῶν, εἰργάσατό τι καλόν, τὴν συνεχῶς ἐνοχλοῦσαν αὐτῷ ἐλεήσας χήραν, καὶ ἐπινεύσας τῇ χάριτι, καὶ δοῦς τὴν αἴτησιν, καὶ

12. Λουκᾶ 16,25-26.

13 Λουκᾶ 18,2-5.

στην ζωή σου και ὁ Λάζαρος τὰ κακά· και τώρα αὐτὸς παρηγορεῖται κι' ἐσὺ ὑποφέρεις. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ χάσμα μεγάλο ἔχει στηριχθῆ ἀνάμεσά μας, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ μεταβοῦν ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς ἐμᾶς νὰ μὴν μποροῦν, οὔτε αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἐδῶ νὰ περάσουν πρὸς τὰ ἐκεῖ»¹². Εἶναι βαριά αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ και πότισαν μὲ μεγάλο πόνο τὴν ψυχὴ μας. Τὸ ξέρω κι' ἐγώ· ἀλλὰ ὅσο μᾶς πληγώνει ἡ συνείδησις, ἄλλο τόσο και ὠφελεῖ τὴν ψυχὴ αὐτῶν ποὺ ἐρεθίζει. Διότι, ἐὰν ἐκεῖ μᾶς τὰ ἔλεγαν αὐτά, ὅπως στὸν πλούσιο, πράγματι ἔπρεπε νὰ θρηνοῦμε και νὰ ὀδυρώμαστε και νὰ πενθοῦμε, διότι δὲν θὰ εἶχαμε καιρὸ γιὰ μετάνοια· ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἀκοῦμε τώρα ποὺ εἴμαστε ἐδῶ, ὅπου και εἶναι δυνατὸ νὰ μετανοήσουμε και νὰ καθαρισθοῦμε ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες και ν' ἀποκτήσουμε μεγάλη παρηγορία, και νὰ ἀλλάξουμε ἀνησυχώντας ἀπὸ τὰ κακά ποὺ συνέβηκαν στοὺς ἄλλους, ἃς εὐχαριστήσουμε τὸν φιλόανθρωπο Θεό, ποὺ διεγείρει τὴ δικὴ μας ὀκνηρία μὲ τὴν τιμωρία τῶν ἄλλων, και μᾶς ἀφυπνίζει ἐνῶ κοιμώμαστε. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς προλέχθησαν αὐτά, γιὰ νὰ μὴν τὰ πάθουμε κι' ἐμεῖς. Διότι, ἐὰν ἤθελε νὰ μᾶς τιμωρήσῃ, δὲν θὰ τὰ προέλεγε αὐτά· ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλει νὰ μᾶς τιμωρήσῃ, γι' αὐτὸ προλέγει τὴν τιμωρία, γιὰ νὰ σωφρονισθοῦμε μὲ τὴν πρόρρησι και ν' ἀποφύγουμε νὰ τὰ γνωρίσουμε στὴν πρᾶξι.

Ἄλλὰ γιατί δὲν εἶπε, 'ἔλαβες τὰ ἀγαθὰ σου', ἀλλὰ «ἀπέλαβες»; Γνωρίζω καλά ὅτι θυμᾶσθε αὐτὸ ποὺ εἶπα, ὅτι ἐδῶ ἀνοίγεται μπροστὰ μας ἀχανὲς και μεγάλο πέλαγος νοσημάτων. Διότι τὸ «ἀπέλαβες» φανερώνει και σημαίνει κάποια ὀφειλή· καθόσον ἀπολαμβάνει κανεὶς αὐτὰ ποὺ τοῦ ὀφείλουν. Ἐὰν λοιπὸν ἦταν μιὰρὸς και ἀκάθαρτος και σκληρὸς και ἀπάνθρωπος αὐτὸς ὁ πλούσιος, γιατί δὲν τοῦ εἶπε, 'ἔλαβες τὰ ἀγαθὰ σου', ἀλλὰ «ἀπέλαβες», σὰν νὰ τοῦ τὰ χρωστοῦσε και νὰ τοῦ τὰ ὀφείλε; Τί λοιπὸν μαθαίνουμε ἀπὸ ἐδῶ; Ὅτι, κι' ἂν εἶναι μερικοὶ ἀκάθαρτοι και ἔχουν φθάσει στὸν ὕψιστο βαθμὸ τῆς κακίας, πολλὰς φορὲς ἔχουν κάνει ἓνα και δύο και τρία καλά. Καὶ ὅτι τὰ λέγω αὐτὰ τώρα, ὄχι ἀπὸ δικὴ μου σκέψι, γίνεται ὀλοφάνερο ἀπὸ αὐτό. Διότι τί μιαιώτερο ὑπῆρχε ἀπὸ τὸν κριτὴ ἐκεῖνον τῆς ἀδικίας; Αὐτὸς οὔτε τὸν Θεὸ φοβόταν, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ντρεπόταν¹³. ἀλλ' ὅμως, ἂν και ζοῦσε μέσα στὴν κακία, ἔκανε κάτι καλὸ, ἐλέησε τὴ χήρα, ποὺ συνεχῶς τὸν ἐνοχλοῦσε, ὑποχώρησε και ἐκπλήρωσε τὴν ἀπαίτησί της και τὴν προστάτευσε

ἐπεξελθὼν τοῖς ἀδικοῦσιν αὐτήν. Οὕτω συμβαίνει τινὰ ἀκόλαστον μὲν εἶναι, ἐλεήμονα δὲ πολλάκις· ἢ ἀπάνθρωπον μὲν, σὺφρονα δέ· εἰ δὲ ἀκόλαστος καὶ ὠμὸς εἶη, ἀλλ' ὁμως ἐν τι κατὰ τὸν βίον πολλάκις ἔπραξεν ἀγαθόν. Τὸ αὐτὸ δὴ πάλιν καὶ ἐπὶ τῶν χρηστῶν
 5 ὑποπτεύειν χρή. Καθάπερ γὰρ οἱ φαυλότατοι ἐργάζονται τι πολλάκις χρηστόν, οὕτω καὶ οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐνάρετοι διαμαρτάνουσι τι πολλάκις. «Τίς γὰρ καυχῆσεται», φησὶν, «ἀγνῆν ἔχειν τὴν καρδίαν, ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας;».

Ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν καὶ τὸν πλούσιον, εἰ καὶ πρὸς ἔσχατον
 10 ἐληλάκει πονηρίας, ἐργάσασθαι τι ἀγαθόν, καὶ τὸν Λάζαρον, εἰ καὶ πρὸς ἄκρον ἀφίκετο ἀρετῆς, ἡμαρτηκένοι τι μικρόν, ὄρα πῶς ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἠνίζατο ὁ πατριάρχης, εἰπὼν, ὅτι «καὶ σὺ ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ ὁ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ». Ὁ δὲ λέγει τοῦτο ἐστίν· εἴ τι καὶ σὺ ἀγαθὸν εἰργάσω καὶ ὠφείλετό σοι
 15 τούτου ὁ μισθός, πάντα ταῦτα ἐν ἐκείνῳ τῷ κόσμῳ ἀπέλαβες, τρυφῶν, πλουτῶν, εὐημερίας ἀπολαύων καὶ εὐπραγίας πολλῆς· καὶ οὗτος εἴ τι κακὸν εἰργάσατο, πάντα ἀπέλαβεν ἐν πενίᾳ καὶ λιμῷ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ταλαιπωρούμενος κακοῖς· καὶ γυμνὸς ἐκάτερος ὑμῶν ἐνταῦθα ἀφίκται, ἐκεῖνος μὲν ἁμαρτημάτων, σὺ δὲ δικαιοσύ-
 20 νης κατορθωμάτων· διὰ τοῦτο καὶ οὗτος καθαρὰν ἔχει τὴν παράκλησιν, καὶ σὺ ἀπαραμύθητον ὑπομένεις τὴν τιμωρίαν.

Ὅταν γὰρ μικρὰ καὶ εὐτελεῖ τὰ κατορθώματα ἡμῶν ἢ καὶ πολὺς καὶ ἄφατος ὁ τῶν ἁμαρτημάτων ὄγκος, εἴτα ἐνταῦθα εὐπραγίας ἀπολαύσωμεν, καὶ μηδὲν πάθωμεν δεινόν, καὶ αὐτῆς τῶν ἀγα-
 25 θῶν τῆς ἀμοιβῆς ἔρημοι καὶ γυμνοὶ πάντως ἀπελευσόμεθα, πάντα ἐνταῦθα ἀπολαβόντες· ὡσπερ οὖν ὅταν μεγάλα μὲν ἦ τὰ κατορθώματα καὶ πολλά, μικρὰ δὲ καὶ εὐτελεῖ τὰ ἁμαρτήματα, εἴτα πάθω-
 μέν τι δεινόν καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ ἐνταῦθα ἀποθέμενοι, καθαρὰν καὶ ἀπηρτισμένην ἐκεῖ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπολαμβάνομεν ἀντίδο-
 30 σιν. Ὅταν οὖν ἴδῃς τινα ζῶντα μὲν ἐν πονηρίᾳ, μηδὲν δὲ ἐνταῦθα πάσχοντα δεινόν, μὴ μακαρίσης, ἀλλὰ δάκρυσον καὶ θρήνησον, ὡς πάντα ἐκεῖ τὰ δεινὰ ὑποστησόμενον· καθάπερ οὖν καὶ ὁ πλούσιος

ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὴν ἀδικοῦσαν. Ἔτσι συμβαίνει νὰ εἶναι κάποιοι ἀσελγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐλεήμων πολλές φορές· ἢ ἀπάνθρωπος, ἀλλὰ καὶ φρόνιμος· ἀλλὰ κι' ἂν εἶναι ἀκόλαστος καὶ ἀπάνθρωπος, ὅμως ἔκανε κατὰ τὴ ζωὴ του πολλές φορές καὶ κάποιο καλό. Τὸ ἴδιο βέβαια πρέπει πάλι νὰ ὑποπτεῦμάστε καὶ γιὰ τοὺς καλοὺς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ πιὸ ἀνήθικοι κάνουν πολλές φορές κάτι καλό, ἔτσι καὶ οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐνάρετοι σφάλλουν πολλές φορές. «Διότι ποιὸς θὰ καυχηθῆ», λέγει, «ὅτι ἔχει ἀγνή καρδιά, ἢ ποιὸς μπορεῖ νὰ πῆ μὲ παρρησία ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτία;»¹⁴.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν φυσικὸ καὶ ὁ πλούσιος, ἐὰν καὶ εἶχε φθάσει στὸ ὕψιστο σημεῖο τῆς κακίας, νὰ εἶχε κάνει κάποιο καλό, καὶ ὁ Λάζαρος, ἂν καὶ ἔφθασε στὴν κορυφὴ τῆς ἀρετῆς, νὰ εἶχε ἁμαρτήσῃ ἔστω καὶ ἐλάχιστα, πρόσεχε πῶς καὶ τὰ δύο αὐτὰ τὰ ὑπαινίχθηκε ὁ πατριάρχης, λέγοντας· «κι' ἐσὺ ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου στὴ ζωὴ σου καὶ ὁ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· ἐὰν κι' ἐσὺ ἔχῃς κάνει κάποιο καλό, καὶ σοῦ ὠφειλόταν γι' αὐτὸ μισθός, ὅλα αὐτὰ τ' ἀπήλαυσε σ' ἐκεῖνον τὸν κόσμον, ὅταν διασκέδαζες, χαιρόσουν τὰ πλούτη σου, ἀπολαμβάνες μεγάλη εὐημερία καὶ εὐτυχία· καὶ αὐτός, ἐὰν ἔκανε κάποιο κακὸ, ὅλα τὰ ἐξώφλησε μὲ τὴ φτώχεια καὶ τὴν πείνα καὶ μὲ ὅλα τὰ μεγάλα κακὰ μὲ τὰ ὅποια ταλαιπωρήθηκε· καὶ γυμνὸς ὁ κάθε ἓνας ἀπὸ σᾶς ἔχει φθάσει ἐδῶ, ἐκεῖνος χωρὶς ἁμαρτίες, κι' ἐσὺ χωρὶς κατορθώματα δικαιοσύνης· γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἔχει καθαρὴ τὴν παρηγοριὰ κι' ἐσὺ ὑπομένεις ἀπαρηγόρητη τὴν τιμωρία.

Ὅταν δηλαδὴ εἶναι μικρὰ καὶ ἀσήμαντα τὰ κατορθώματά μας καὶ πολὺς καὶ ἀπερίγραπτος ὁ ὄγκος τῶν ἁμαρτημάτων, κι' ἔπειτα ἐδῶ εὐτυχοῦμε καὶ δὲν παθαίνουμε κανένα κακὸ, ὅπως δὴποτε θὰ φύγουμε ἀπὸ ἐδῶ στερημένοι κι' αὐτῆς τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ γυμνοί, ἀφοῦ ἐδῶ ὅλα τὰ ἔχουμε πληρωθῆ· ὅπως πάλι, ὅταν εἶναι μεγάλα καὶ πολλὰ τὰ κατορθώματά μας, ἀλλὰ μικρὰ καὶ εὐτελῆ τὰ ἁμαρτήματα, κι' ἔπειτα ἐὰν πάθουμε κάτι φοβερὸ καὶ ἀποβάλλουμε κι' αὐτὰ τὰ μικρὰ ἐδῶ, τότε θ' ἀπολαμβάνουμε ἐκεῖ τὴν ἀνταπόδοσι τῶν ἀγαθῶν ἔργων μας καθαρὴ καὶ πλήρη. Ὅταν λοιπὸν δῆς κάποιον νὰ ζῆ μέσα στὴν ἁμαρτία καὶ νὰ μὴν παθαίνη κανένα κακὸ ἐδῶ, μὴν τὸν μακαρίσης, ἀλλὰ δάκρυσε καὶ θρήνησε, διότι ὅλα τὰ δεινὰ θὰ τὰ ὑποστῆ ἐκεῖ· ὅπως ἀκριβῶς κι' αὐτὸς ὁ πλού-

οὔτος. Πάλιν ὅταν ἴδῃς τινὰ ἀρετῆς ἐπιμελούμενον καὶ μυρίους ὑπομένοντα πειρασμούς, μακάρισον, ζήλωσον, ὡς καὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῷ πάντων ἐνταῦθα διαλυομένων καὶ πολλῶν τῆς ὑπομονῆς ἐτοιμαζομένων ἐκεῖ τῶν μισθῶν· ὡσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ
5 Λαζάρου τούτου γέγονε.

ε'. Τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐνταῦθα τιμωροῦνται μόνον, οἱ δὲ ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν πάσχουσι δεινόν, πᾶσαν δὲ ἐκεῖ τὴν τιμωρίαν ἀπολαμβάνουσιν, οἱ δὲ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται. Τίνας οὖν ἐκ τῶν τριῶν μακαρίζετε τούτων; Πρώτους μὲν εὖ οἶδ' ὅτι τοὺς
10 ἐνταῦθα κολαζομένους καὶ ἀποτιθεμένους τὰ ἀμαρτήματα. Δευτέρους δὲ μετ' ἐκείνους τίνας; Ὑμεῖς μὲν ἴσως τοὺς οὐδὲν ἐνταῦθα πάσχοντας, ἀλλ' ἐκεῖ πᾶσαν ὑπομένοντας τὴν τιμωρίαν· ἐγὼ δὲ οὐ τούτους, ἀλλὰ τοὺς καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολαζομένους. Ὁ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τιμωρίαν δούς, κουφοτέρας αἰσθήσεται τῆς ἐκεῖ κολάσε-
15 ως, ὁ δὲ πᾶσαν ἀναγκαζόμενος ἐκεῖ τὴν κόλασιν ὑπομεῖναι ἀπαραίτητον ἔξει τὴν δίκην· καθάπερ καὶ οὔτος ὁ πλούσιος ἐνταῦθα μηδὲν διαλυσάμενος τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, οὕτω χαλεπῶς ἐκολάζετο, ὡς μηδὲ σταγόνας μικρᾶς δυνηθῆναι ἐπιτυχεῖν. Καὶ τούτων δὲ αὐτῶν τῶν ἀμαρτανόντων μὲν, μηδὲν δὲ ἐνταῦθα πα-
20 σχόντων δεινόν, πολλῶ μᾶλλον ἐκείνους ταλανίζω τοὺς μετὰ τοῦ μὴ τιμωρεῖσθαι ἐνταῦθα καὶ τρυφῆς καὶ ἀδειίας ἀπολαύοντας. Ὡσπερ γὰρ τὸ μὴ δοῦναι δίκην ἐνταῦθα τῶν ἀμαρτημάτων χαλεπωτέραν ἐκεῖ ποιεῖ τὴν τιμωρίαν· οὕτω δὴ τὸ πολλῆς ἀnéσεως ἀπολαβεῖν τοὺς ἀμαρτάνοντας καὶ τρυφῆς καὶ εὐπορίας, ἐφόδιον
25 αὐτοῖς καὶ ὑπόθεσις κολάσεως καὶ τιμωρίας ἐκεῖ γίνεται μείζονος. Ὅταν γὰρ ἀμαρτάνοντες τιμώμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τοῦτο ἡμᾶς μάλιστα εἰς τὸ πῦρ μειζόνως ἐμβαλεῖν δυνήσεται.

Εἰ γὰρ μακροθυμίας τις ἀπολαύων μόνον, ἂν εἰς δέον αὐτῇ μὴ χρῆσται, χαλεπωτέραν ἔξει τὴν τιμωρίαν· ὅταν μετὰ τῆς μα-
30 κροθυμίας καὶ τιμᾶς ἔχη μεγίστας, εἶτα ἐπιμένη τῇ πονηρίᾳ, τίς αὐτὸν ἐξελεῖται τῆς κολάσεως ἐκείνης; Ὅτι γὰρ οἱ μακροθυμίας ἐνταῦθα ἀπολαύοντες συνάγουσιν ἑαυτοῖς ὀλόκληρον ἐκεῖ τὸ κακόν, ἔαν μὴ μετανοήσωμεν, ἀκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «λογίζη δὲ

σιος. Πάλι, ὅταν δῆς κάποιον νὰ φροντίζη γιὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ νὰ ὑπομένη μύριους πειρασμούς, μακάρισέ τον, γίνε μιμητὴς του, διότι καὶ ὅλες οἱ ἁμαρτίες του ἐδῶ διαλύονται, καὶ μεγάλες ἀμοιβῆς τοῦ ἐτοιμάζονται ἐκεῖ γιὰ τὴν ὑπομονή του· ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Λαζάρου.

5. Πράγματι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἄλλοι τιμωροῦνται μόνο ἐδῶ, ἐνῶ ἄλλοι ἐδῶ βέβαια δὲν παθαίνουν κανένα κακὸ, ἐνῶ ὅλη τὴν τιμωρία τὴν ἀπολαμβάνουν ἐκεῖ, καὶ ἄλλοι καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τιμωροῦνται. Ποιούς λοιπὸν ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς μακαρίζετε; Πρώτους, γνωρίζω καλά, ὅτι μακαρίζετε ἐκείνους ποὺ τιμωροῦνται ἐδῶ καὶ ἀπαλάσσονται ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά τους. Δεύτερους μετὰ ἀπὸ ἐκείνους ποιούς; Ἴσως βέβαια ἐσεῖς νὰ μακαρίζετε ἐκείνους ποὺ δὲν πάσχουν τίποτε ἐδῶ, ἀλλ' ὑπομένουν ἐκεῖ ὅλη τὴν τιμωρία. Ἐγὼ ὁμως δὲν μακαρίζω ἐκείνους, ἀλλὰ αὐτοὺς ποὺ τιμωροῦνται καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Διότι αὐτὸς ποὺ τιμωρεῖται ἐδῶ, θὰ αἰσθανθῆ ἑλαφρότερη τὴν τιμωρία ἐκεῖ· ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀναγκάζεται ὅλη τὴν τιμωρία νὰ τὴν ὑποστῆ ἐκεῖ, θὰ ἔχη ἀμείλικτη τὴν τιμωρία· ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸς ὁ πλούσιος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐξώφλησε ἐδῶ καμμιά ἁμαρτία του, τόσο βαριὰ κολαζόταν, ὥστε νὰ μὴν μπορῆ νὰ βρῆ οὔτε μιὰ μικρὴ σταγόνα. Καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πάλι ποὺ ἁμαρτάνουν, χωρὶς νὰ ὑποφέρουν κανένα κακὸ ἐδῶ, πολὺ περισσότερο λυπᾶμαι ἐκείνους, ποὺ ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν τιμωροῦνται ἐδῶ ἀπολαμβάνουν καὶ ζωὴ μὲ τρυφή καὶ ἀνέσεις. Διότι, ὅπως τὸ νὰ μὴν πληρώνης ἐδῶ γιὰ τὶς ἁμαρτίες σου, κάνει φοβερώτερη τὴν τιμωρία ἐκεῖ· ἔτσι λοιπὸν τὸ νὰ ἀπολαμβάνουν οἱ ἁμαρτωλοὶ μεγάλη ἄνεσι καὶ τρυφή καὶ πλοῦτο, τοὺς γίνεται ἐκεῖ ἐφόδιο καὶ αἰτία κολάσεως καὶ τιμωρίας μεγαλύτερης. Ὅταν δηλαδή, ἐνῶ ἁμαρτάνουμε, μᾶς τιμᾷ ὁ Θεός, αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ μπορέση πολὺ περισσότερο νὰ μᾶς ρίξη φοβερώτερα στὴ φωτιά.

Διότι, ἐὰν κάποιος ἀπολαμβάνῃ τὴ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ μόνο καὶ δὲν τὴν χρησιμοποίησῃ ὅπως πρέπει, θὰ ἔχη μεγαλύτερη τὴν τιμωρία, ὅταν μαζὶ μὲ τὴ μακροθυμία ἔχη καὶ τιμῆς πολὺ μεγάλες ἀλλὰ καὶ τότε πάλι ἐπιμένει στὴν κακία, ποιός θὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ ἐκείνη τὴν τιμωρία; Τὸ ὅτι δηλαδή ὅσοι ἐδῶ ἀπολαμβάνουν τὴ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ συγκεντρώνουν γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους ὀλόκληρο τὸ κακὸ ἐκεῖ, ἐὰν δὲν μετανοήσουν, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦ-

τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφρεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει;
 5 Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ».

Ὅταν οὖν ἴδωμέν τινὰς πλουτοῦντας, τρυφῶντας, μύρων δζοντας, ἐν μέθῃ διημερευόντας, ἐν δυναστείᾳ ὄντας καὶ δόξῃ
 10 πολλῇ καὶ πολλῇ τῇ φαντασίᾳ καὶ περιφανείᾳ, καὶ ἀμαρτάνοντας καὶ μηδὲν πάσχοντας δεινόν, δι' αὐτὸ τοῦτο αὐτοὺς μάλιστα δακρῶμεν καὶ θρηνῶμεν, ὅτι ἀμαρτάνοντες οὐ κολάζονται. Ὡσπερ γὰρ εἴ τινα εἶδες ὑδέρω ἢ σπληνὶ κατεχόμενον ἢ σηπεδόνα τινὰ ἔχοντα καὶ ἔλκη μυρία πάντοθεν, εἶτα ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεθύοντα, τρυφῶν-
 15 τα καὶ τὸ νόσημα ἐπιτείνοντα, οὐ μόνον οὐ θαυμάζεις, οὐδὲ μακαρίζεις διὰ τὴν τρυφήν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα ταλανίζεις αὐτόν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου.

Ὅταν ἴδῃς ἄνθρωπον πονηρίᾳ συζῶντα καὶ πολλῆς ἀπολαύοντα τῆς εὐημερίας καὶ οὐδὲν πάσχοντα δεινόν, διὰ τοῦτο μᾶλλον
 20 θρήνησον, ὅτι νοσήματι κατεχόμενος καὶ σηπεδόνη χαλεπωτάτη, τὴν ἀρρωστίαν ἐπιτείνει, διὰ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀνέσεως χείρων γινόμενος. Οὐ γὰρ ἡ κόλασις κακόν, ἀλλ' ἡ ἀμαρτία κακόν. Αὕτη μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ δίστησιν, ἐκείνη δὲ συνάγει ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καταλύει τὴν ὄργην. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄκουσον τοῦ προφή-
 25 του λέγοντος· «παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, ἱερεῖς, λαλήσατε ἐπὶ τὴν καρδίαν Ἰερουσαλήμ, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἀμαρτήματα αὐτῆς». Καὶ πάλιν· «Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν».

Καὶ ἵνα μάθητε ὅτι οἱ μὲν ἐνταῦθα, οἱ δὲ ἐκεῖ κολάζονται, οἱ
 30 δὲ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ, ἀκούσατε τί φησιν ὁ Παῦλος κατηγορῶν τῶν ἀναξίως κοινωνούντων τοῖς μυστηρίοις· εἰπὼν γὰρ ὅτι «ὁ ἐσθίων καὶ πίνων τὸ σῶμα καὶ αἷμα ἀναξίως τοῦ Κυρίου ἔνοχος

15. Ρωμ. 2,3-5.

16. Ἦσ. 40,1-2.

17. Ἦσ. 26,12.

λος· «Σκέπτεσαι καὶ αὐτό, ἄνθρωπε, ἐσὺ ποὺ κρίνεις αὐτοὺς ποὺ τὰ κάνουν αὐτὰ τὰ ἔργα, κι' ὅμως τὰ κάνεις κι' ὁ ἴδιος, ὅτι ἐσὺ θὰ ἀποφύγῃς τὴν κρίσι τοῦ Θεοῦ; Ἡ καταφρονεῖς τὸν πλοῦτο τῆς καλωσύνης του καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας του, ἀγνοώντας ὅτι ἡ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ σὲ ὀδηγήσῃ μετάνοια; Ἀλλὰ μὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ τὴν ἀμετανόητη καρδιά σου θησαυρίζεις γιὰ τὸν ἑαυτό σου ὀργή γιὰ τὴν ἡμέρα τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ»¹⁵.

Ὅταν λοιπὸν δοῦμε μερικοὺς νὰ ζοῦν μέσα στὸν πλοῦτο, νὰ εὐτυχοῦν, νὰ μυρίζουν ἀρώματα, νὰ περνοῦν τὴν ἡμέρα τους στὴ μέθη, νὰ ἔχουν μεγάλη ἐξουσία καὶ δόξα πολλή καὶ νὰ ζοῦν μὲ μεγάλη ἐπίδειξι καὶ ὑπερηφάνεια καὶ νὰ ἀμαρτάνουν, χωρὶς νὰ ὑποφέρουν κανένα κακό, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς νὰ τοὺς κλαῖμε καὶ νὰ τοὺς θρηνοῦμε, διότι, ἐνῶ ἀμαρτάνουν, δὲν τιμωροῦνται. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐὰν ἔβλεπες κάποιον νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ ὑδρωπικία ἢ σπλῆνα ἢ νὰ ἔχη κάποιο σάπισμα καὶ μύριες πληγὲς παντοῦ, κι' ἔπειτα, ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα αὐτά, νὰ μεθᾶ, νὰ ἀσωτεύῃ καὶ νὰ μεγαλώνῃ τὴν ἀσθένεια, ὄχι μόνο δὲν τὸν θαυμάζεις οὔτε τὸν καλοτυχίζεις γιὰ τὴν ἀσωτία, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τὸν ταλανίζεις κυρίως· τὸ ἴδιο νὰ σκέφτεσαι καὶ γιὰ τὴν ψυχή.

Ὅταν δῆς ἕναν ἄνθρωπο νὰ ζῇ μέσα στὴν κακία, ν' ἀπολαμβάνῃ μεγάλη εὐημερία, καὶ νὰ μὴν παθαίνη κανένα κακό, γι' αὐτὸ μᾶλλον θρήνησε, διότι, ἐνῶ κατέχεται ἀπὸ ἀσθένεια καὶ φοβερῶτατη σαπίλα, μεγαλώνει τὴν ἀσθένεια καὶ γίνεται χειρότερος μὲ τὴν κατάχρησι καὶ τὴν ἀνεσι. Διότι δὲν εἶναι ἡ τιμωρία κακό, ἀλλ' ἡ ἀμαρτία εἶναι κακό. Καθόσον αὐτὴ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Θεό, ἐνῶ ἐκείνη μᾶς ἐνώνει μὲ τὸν Θεὸ καὶ καταπαύει τὴν ὀργή. Ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερὸ αὐτό; Ἄκουσε τὸν προφήτη ποὺ λέγει· «παρηγορεῖτε, παρηγορεῖτε τὸν λαό μου, ἱερεῖς, λαλήσατε στὴν καρδιά τῆς Ἱερουσαλήμ, διότι δέχθηκε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου διπλὴ τὴν τιμωρία γιὰ τὰ ἀμαρτήματά της»¹⁶. Καὶ πάλι· «Κύριε, ἐσὺ ποὺ εἶσαι Θεὸς μας, δῶσε μας εἰρήνη· διότι ὅλα μᾶς τὰ ἀνταπέδωσες»¹⁷.

Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ὅτι ἄλλοι τιμωροῦνται ἐδῶ, καὶ ἄλλοι ἐκεῖ, καὶ ἄλλοι καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀκοῦστε τί λέγει ὁ Παῦλος κατηγορώντας αὐτοὺς ποὺ παίρνουν μέρος στὰ μυστήρια ἀναξίως· διότι, ἀφοῦ εἶπε, ὅτι «ὁποῖος τρώει καὶ πίνει τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου

ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ», ἐπήγαγεν εὐθέως· «διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· νῦν δὲ κρινόμενοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ
5 κατακριθῶμεν».

Ὁρᾷς πῶς ἡ ἐνταῦθα κόλασις ἐξαρπάζει τῆς ἐκεῖ τιμωρίας ἡμᾶς; Καὶ περὶ τοῦ πεπορνευκότος δέ φησι· «παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Καὶ ἀπὸ τοῦ Λαζάρου δὲ
10 τοῦτο δῆλον, ὅτι εἴ τι κακὸν ἐποίησεν, ἐνταῦθα τοῦτο ἀποनिψάμενος, οὕτως ἀπῆλθεν ἐκεῖ καθαρός· καὶ ἀπὸ τοῦ παραλελυμένου δὲ τοῦτο ἐστὶ δῆλον, ὅς τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ, διὰ τοῦ μήκους τῆς ἀρρωστίας καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἀπέθετο. Ὅτι
15 δὲ ἐξ ἀμαρτημάτων οὕτω διέκειτο, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· «Ἴδε, ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται». Ὅτι μὲν οὖν τινες ἐνταῦθα κολάζονται καὶ τὰ ἀμαρτήματα ἀποτίθενται, δῆλον ἐκ τούτων.

στ'. Ὅτι δὲ τινες καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται, ὅταν μὴ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγέθους τῶν ἀμαρτημάτων ἐνταῦθα ἀπολάβωσι τιμω-
20 ρίαν, ἄκουσον περὶ τῶν Σοδομιτῶν τί φησιν ὁ Χριστός· εἰπὼν γάρ, ὅτι «ὅς ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς ἀποτινάξετε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν», ἐπήγαγε λέγων· «ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ». Τῷ γὰρ εἰπεῖν «ἀνεκτότερον», τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι κακεῖνοι κολασθῆσονται μὲν,
25 κουφότερον δέ, ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα ἔδωκαν δίκην. Ὅτι δὲ εἰσὶ τινες οἱ ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν πάσχοντες δεινόν, ἐκεῖ δὲ πᾶσαν ὑπομένοντες τιμωρίαν, ἐδήλωσεν ἡμῖν ὁ πλούσιος οὗτος, ἀπαραίτητον ἐκεῖ κόλασιν ὑπομένων καὶ μηδὲ μικρᾶς ἀπολαύων παραμυθίας διὰ τὸ πᾶσαν ἐκεῖ τηρηθῆναι αὐτῷ τὴν τιμωρίαν.

30 Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων οἱ μηδὲν παθόντες ἐνταῦθα δεινόν, μείζονα ὑφίστανται τὴν τιμωρίαν ἐκεῖ, οὕτως ἐπὶ τῶν κατορθούντων οἱ πολλὰ παθόντες ἐνταῦθα δεινά, πολλῆς ἀπολαύονται τιμῆς ἐκεῖ. Καὶ καθάπερ ἀμαρτωλῶν ὄντων δύο, ἂν ὁ

18. Α' Κορ. 11,27.

21. Ἰω. 5,14.

19. Α' Κορ. 11,30-32.

22. Λουκᾶ 9,8.

20. Α' Κορ. 5,5.

23. Λουκᾶ 9,10-12.

ἀναξίως, θὰ εἶναι ἔνοχος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ»¹⁸, πρόσθεσε ἀμέσως· «γι' αὐτὸ ὑπάρχουν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοὶ ἀνάμεσά σας, καὶ πέθαναν ἀρκετοί, διότι, ἐὰν ἐξετάζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, δὲν θὰ δικαζόμαστε· τώρα ὅμως ὅταν κατακρινώμαστε ἀπὸ τὸν Κύριο, παιδεύομαστε, γιὰ νὰ μὴν κατακριθοῦμε μαζί με τὸν κόσμον»¹⁹.

Βλέπεις πῶς ἡ ἐδῶ τιμωρία μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ἐκεῖ τιμωρία; Καὶ γι' αὐτὸν ποὺ εἶχε πορνεύσει, λέγει· «παραδῶστε τὸν τέτοιον ἄνθρωπο στὸν σατανᾶ, γιὰ νὰ τιμωρηθῇ τὸ σῶμα του καὶ νὰ σωθῇ τὸ πνεῦμα του κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁰. Καὶ ἀπὸ τὸν Λάζαρο γίνεται φανερὸ αὐτό, ὅτι ἂν εἶχε κάνει κάποιο κακό, ἀφοῦ τὸ ξέπλυνε ἐδῶ, ἔτσι πῆγε ἐκεῖ καθαρός· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν παραλυτικὸ ἀκόμα γίνεται αὐτὸ φανερό, αὐτὸς ποὺ ἦταν τριάντα ὀκτῶ χρόνια ἀσθενής, μετὰ τὸ μῆκος τῆς ἀσθένειάς του ἀπέβαλε καὶ τὶς ἁμαρτίες. Καὶ ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν του βρισκόταν σ' αὐτὴν τὴν κατάστασι, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «νᾶ, ἔγινες καλά, μὴν ξανααμαρτήσης, γιὰ νὰ μὴν σοῦ συμβῇ κάτι χειρότερο»²¹. Τὸ ὅτι λοιπὸν μερικοὶ τιμωροῦνται ἐδῶ καὶ ἀποβάλλουν τὶς ἁμαρτίες τους, γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὰ.

6. Τὸ ὅτι ὅμως μερικοὶ καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τιμωροῦνται ὅταν δὲν δεχθοῦν ἐδῶ τιμωρία ἀνάλογη μετὰ τὰ ἁμαρτήματά τους, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστὸς γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων· ἀφοῦ εἶπε, «ἂν τυχὸν δὲν σᾶς δεχθοῦν, τινάξτε τὴ σκόνη ἀπὸ τὰ πόδια σας»²², πρόσθεσε λέγοντας· «θὰ εἶναι ἀνεκτότερη ἢ τιμωρία ποὺ θὰ ἐπιβληθῇ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη στὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα, παρὰ στὴν πόλι ἐκείνη»²³. Διότι μετὰ τὸ «ἀνεκτότερη» ποὺ εἶπε, αὐτὸ ἔκανε φανερό, ὅτι κι' ἐκεῖνοι βέβαια θὰ τιμωρηθοῦν, ἐλαφρότερα ὅμως, ἐπειδὴ καὶ ἐδῶ τιμωρήθηκαν. Καὶ ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐδῶ δὲν ἔπαθαν κανένα κακό, ἐνῶ ἐκεῖ ὑπομένουν ὅλη τὴν τιμωρία, μᾶς τὸ ἔδειξε αὐτὸς ὁ πλούσιος, ποὺ ὑπέμεινε ἐκεῖ ἀναπόφευκτη κόλασι, καὶ δὲν ἔνοιωσε οὔτε μιὰ μικρὴ παρηγοριά, ἐπειδὴ ὅλη ἡ τιμωρία τοῦ ἐπιφυλάχθηκε ἐκεῖ.

Ὅπως λοιπὸν στὴν περίπτωσι τῶν ἁμαρτωλῶν, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν παθαίνουν κανένα κακὸ ἐδῶ, θὰ ὑποστοῦν μεγαλύτερη τιμωρία ἐκεῖ, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσι τῶν ἐναρέτων, αὐτοὶ ποὺ ἔπαθαν πολλὰ δεινὰ ἐδῶ, θ' ἀπολαύσουν μεγάλη τιμὴ ἐκεῖ. Καὶ ὅπως στὴν πε-

μὲν ἐνταῦθα κολασθῆ, ὁ δὲ μὴ κολασθῆ, μακαριώτερός ἐστιν ὁ κολασθεὶς τοῦ μὴ κολασθέντος· οὕτω δὴ καὶ δικαίων ἐνταῦθα ὄντων δύο, ἂν ὁ μὲν πλείους, ὁ δὲ ἐλάττους ὑπομείνη τὰς θλίψεις, μακαριώτερος ὁ τὰς πλείους ὑπομένων ἐστίν, ἐπειδὴ ἐκάστω ἀποδώσει
5 κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Τί οὖν; οὐκ ἔστι τις καὶ ἐνταῦθα, φησί, καὶ ἐκεῖ ἀνέσεως ἀπολαύων; Ἀμήχανον τοῦτό ἐστιν, ἄνθρωπε, καὶ τῶν ἀδυνάτων ἔν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἐνταῦθα ραθυμίας καὶ ἀδειίας ἀπολαύοντα καὶ τρυφῶντα συνεχῶς ἐν πᾶσι καὶ τὸν εἰκῆ καὶ ἀπλῶς
10 ζῶντα βίον, τιμῆς ἀπολαῦσαι ἐκεῖ. Κἂν γὰρ πενία μὴ ἐνοχλῆ, ἀλλ' ἐπιθυμία ἐνοχλεῖ, καὶ διὰ ταύτης κατέχεται, καὶ οὐ μικρὸς ἐν τούτῳ ὁ πόνος· κἂν νόσος μὴ ἐπηρεάζῃ, ἀλλὰ θυμὸς ἐκκαίει, καὶ οὐχ ἡ τυχοῦσα ὀδύνη περιγενέσθαι ὀργῆς· κἂν πειρασμοὶ μὴ ἐπενεχθῶσιν, ἀλλὰ λογισμοὶ πονηροὶ συνεχῶς ἐπανίστανται. Οὐκ ἔστι δὲ τὸ
15 τυχὸν χαλινῶσαι ἐπιθυμίαν ἄτοπον, παῦσαι κενοδοξίαν, καταστεῖλαι ἀπόνοιαν, τρυφῆς ἀποστῆναι, ἐν σκληραγωγίᾳ διάγειν· τὸν γὰρ μὴ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ποιοῦντα ἀμήχανον σωθῆναι ποτε. Καὶ ὅτι οἱ τρυφῶντες οὐ σώζονται, ἄκουσον τί φησὶν ὁ Παῦλος περὶ γυναικὸς χήρας· «ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν». Εἰ δὲ περὶ γυναι-
20 κὸς τοῦτο εἴρηται, πολλῶ μᾶλλον περὶ ἀνδρός. Καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τινὰ ἄνετον ζῶντα βίον ἐπιτυχεῖν τῶν οὐρανῶν, καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο αὐτὸ δῆλον ἐποίησεν, οὕτως εἰπὼν· «στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν».

25 Πῶς οὖν λέγει, φησὶν, «ὁ ζυγὸς μου χρηστός ἐστι καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν»; Εἰ γὰρ στενὴ ἢ ὁδὸς καὶ τεθλιμμένη, πῶς πάλιν αὐτὴν ἐλαφρὰν καὶ κούφην καλεῖ; Τὸ μὲν διὰ τὴν φύσιν τῶν πειρασμῶν, τὸ δὲ διὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μετιόντων. Ἔστι γάρ τι καὶ τὸ ἀφόρητον τῇ φύσει γενέσθαι κούφον, ὅταν μετὰ προθυμίας
30 αὐτὸ δεχόμεθα, ὥσπερ οὖν καὶ οἱ ἀπόστολοι μαστιγωθέντες ὑπέστρεφον χαίροντες, ὅτι κατηξιῶθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυ-

24. Ματθ. 16,27.

25. Α' Τιμ. 5,6.

26. Ματθ. 7,14.

27. Ματθ. 11,30.

ρίπτωσι δύο ἀμαρτωλῶν, ἂν ὁ ἓνας τιμωρηθῆ ἐδῶ, καὶ ὁ ἄλλος δὲν τιμωρηθῆ, εἶναι πῶς μακάριος ἐκεῖνος πού τιμωρεῖται ἐδῶ, ἀπὸ αὐτὸν πού δὲν τιμωρεῖται, ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωσι δύο δικαίων ἐδῶ, ἂν ὁ ἓνας ὑπομείνη περισσότερες καὶ ὁ ἄλλος λιγώτερες θλίψεις, πῶς μακάριος εἶναι αὐτὸς πού ὑπέμεινε τίς περισσότερες, ἐπειδὴ τὸν καθένα θὰ τὸν ἀνταμείψῃ ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του²⁴.

Τί λοιπὸν; Δὲν ὑπάρχει, λέγει, κανεὶς πού ν' ἀπολαμβάνῃ ἄνεσι καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ; Εἶναι δύσκολο αὐτό, ἄνθρωπε, καὶ κάτι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα. Διότι δὲν εἶναι, δὲν εἶναι δυνατό, ἓνας πού περνᾷ ἐδῶ τὴ ζωὴ του μὲ ἀδιαφορία καὶ ἄνεσι καὶ ἀπολαμβάνει διαρκῶς τρυφή σὲ ὅλα καὶ καλοπερνᾷ πάντα καὶ ζῆ τὴ ζωὴ του ἐπιπόλαια, ν' ἀπολαύσῃ ἐκεῖ τιμὴ. Διότι, κι' ἂν ἀκόμη δὲν τὸν ἐνοχλῆ ἡ φτώχεια, τὸν ἐνοχλεῖ ἡ ἐπιθυμία, καὶ κυριεῦεται ἀπὸ αὐτὴν, καὶ δὲν εἶναι μικρὸς γι' αὐτὸ ὁ πόνος του· κι' ἂν δὲν δοκιμάζεται ἀπὸ ἀρρώστια, ὅμως τὸν κατακαίει ὁ θυμὸς, καὶ δὲν εἶναι τυχαῖος ὁ πόνος νὰ ὑπερνηκῆσῃ τὴν ὀργὴν του· κι' ἂν δὲν ἐπέλθουν ἐναντίον του πειρασμοί, ὅμως ἐπαναστατοῦν συνεχῶς οἱ πονηροὶ λογισμοί. Καὶ δὲν εἶναι εὐκολο νὰ χαλιναγωγῆσῃ κανεὶς τὴν παράλογη ἐπιθυμία, νὰ καταπαύσῃ τὴν κενοδοξία, νὰ μειώσῃ τὴν ἀπελπισία, ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἄσωτία, νὰ ζῆ μὲ σκληραγωγία· διότι αὐτὸς πού δὲν τὰ κάνει αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι ἀδύνατο νὰ σωθῆ ποτέ. Καὶ ὅτι οἱ ἄσωτοι δὲν σώζονται, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος γιὰ τὴν χήρα γυναῖκα· «ἐκείνη πού σπαταλᾷ, ἂν καὶ εἶναι ζωντανή, ἔχει πεθάνει»²⁵. Καὶ ἂν αὐτὸ ἔχει λεχθῆ γιὰ τὴν γυναῖκα, πολὺ περισσότερο γιὰ τὸν ἄνδρα. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατό κάποιος πού ζῆ ἄνετη ζωὴ νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὁ Χριστὸς τὸ φανέρωσε αὐτό, λέγοντας· «εἶναι στενὴ καὶ γεμάτη θλίψεις ἡ ὁδὸς πού ὁδηγεῖ στὴ ζωὴ, καὶ λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού τὴ βρίσκουν»²⁶.

Πῶς τότε, λέγει, εἶπε, «ὁ ζυγὸς μου εἶναι εὐχάριστος, καὶ τὸ φορτίο μου εἶναι ἑλαφρὺ»²⁷; Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὁδὸς εἶναι στενὴ καὶ γεμάτη θλίψεις, πῶς πάλι τὴν ἀποκαλεῖ ἑλαφριά καὶ εὐκολη; Τὸ ἓνα τὸ λέγει γιὰ τὴν μορφὴ τῶν πειρασμῶν, καὶ τὸ ἄλλο γιὰ τὴν προαίρεσι αὐτῶν πού δοκιμάζονται. Διότι εἶναι δυνατό κι' αὐτὸ πού ἀπὸ τὴν φύσι του εἶναι ἀφόρητο, νὰ γίνῃ ἑλαφρὺ, ὅταν τὸ δεχώμαστε μὲ προθυμία, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἀπόστολοι, πού, ἂν καὶ μαστιγώθηκαν, γύρισαν πίσω χαρούμενοι, διότι ἀξιώθηκαν ν' ἀτιμασθοῦν χά-

ρίου ἀτιμασθῆναι· καίτοι ἡ φύσις τῶν βασάνων θλίψιν εἴωθεν ἐμ-
 ποιεῖν καὶ ὀδύνην, ἀλλ' ἡ προαίρεσις τῶν μαστιγωθέντων καὶ τὴν
 φύσιν τῶν πραγμάτων ἐνίκησε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν·
 «πάντες δὲ οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσου-
 5 ται». Ὡστε, κἂν ἄνθρωπος μὴ διώκη, ἀλλ' ὁ διάβολος πολεμεῖ
 καὶ πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς φιλοσοφίας καὶ μεγάλης τῆς καρτερίας, ἵνα
 ἐν ταῖς εὐχαῖς νήφωμεν καὶ ἀγρυπνῶμεν, ἵνα τῶν ἀλλοτρίων μὴ
 ἐπιθυμῶμεν, ἵνα τὰ ὄντα πρὸς τοὺς δεομένους διανεμώμεθα, ἵνα
 πᾶση τρυφῇ στένειν καὶ οἰμῶζειν εἴπωμεν, καὶ τῇ διὰ τῶν ἱματίων
 10 καὶ τῇ διὰ τῆς τραπέζης, ἵνα πλεονεξίαν φύγωμεν, ἵνα μέθην, ἵνα
 λαιδορίαν, ἵνα γλώττης κρατῶμεν, ἵνα μὴ βροῶμεν ἀτάκτως·
 «πᾶσα γὰρ πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία
 ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν», ἵνα μὴ αἰσχρολογῶμεν, ἵνα μὴ ἀστεῖα λέγω-
 μεν. Οὐ μικρὸς δὲ πόνος οὗτος, ἀκριβῆ τὴν τούτων παρατήρησιν
 15 ἐπιδείκνυσθαι.

Καὶ ἵνα μάθης πόσον ἐστὶ τὸ φιλοσοφεῖν, καὶ ὡς οὐκ ἔχει τὸ
 πρᾶγμα ἄνεσιν, ἀκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «ὑπωπιάζω μου τὸ
 σῶμα καὶ δουλαγωγῶ»· τοῦτο γὰρ εἰπὼν, ἤνιξατο τὴν βίαν καὶ τὸν
 πολὺν πόνον, ὃν ὑπομένειν ἀνάγκη τοὺς βουλομένους ἐν ἅπασιν εὐ-
 20 ἡνιον κατασκευάζειν τὸ σῶμα. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς
 ἔλεγεν· ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα
 τὸν κόσμον». Αὕτη, φησίν, ἡ θλίψις ἄνεσιν ὑμῖν προξενεῖ· σκάμμα
 ἐστὶν ὁ παρὼν βίος· ἐν δὲ τῷ σκάμματι καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν οὐκ ἂν
 δύναται' ἀπολαύειν ἀνέσεως ὁ στεφανοῦσθαι μέλλων. Ὡστε εἴ τις
 25 βούλοιο στεφανωθῆναι, τὸν σκληρὸν καὶ ἐπίπονον αἰρεῖσθω βίον,
 ἵνα βραχὺν ἐνταῦθα πονήσας χρόνον, διηνεκοῦς ἀπολαύσῃ τιμῆς
 ἐκεῖ.

ζ'. Πόσαι προσπίπτουσι καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀθυμίαι; ἡλίκης
 δέ ἐστι ψυχῆς μὴ ἀποδυσπετηῆσαι, μὴδὲ δυσχερᾶναι, ἀλλὰ εὐχαρι-
 30 στήσαι, δοξάσαι, προσκυνῆσαι τὸν συγχωροῦντα τοὺς πειρασμοὺς
 τούτους ἐπενεχθῆναι, πόσα ἀδόκητα, πόσαι στενοχωρίαι; Καὶ δεῖ
 θλίβειν τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς καὶ μὴ συγχωρεῖν τῇ γλώττῃ

28. Πραξ. 5,41.

29. Β' Τιμ. 3,12.

30. Ἐφ. 4,31.

31. Α' Κορ. 9,27.

32. Ἰω. 16,33.

ριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου²⁸. ἂν καὶ βέβαια ἡ φύσις τῶν βασάνων συνήθως προκαλεῖ θλίψι καὶ πόνο, ὅμως ἡ προαίρεσις ἐκείνων ποῦ μαστιγώθηκαν νίκησε καὶ τὴ φύσι τῶν πραγμάτων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «καὶ ὅλοι ὅσοι θέλουν νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ καταδιωχθοῦν»²⁹. Ἐπομένως, κι' ἂν ἀκόμη δὲν μᾶς καταδιώκη ἄνθρωπος, ὅμως ὁ διάβολος μᾶς πολεμᾷ· καὶ χρειαζόμαστε πολλὴ πίστι καὶ μεγάλη ὑπομονή, γιὰ νὰ κάνουμε μὲ νηφαλιότητα τὶς προσευχῆς μας καὶ ἐπαγρύπνησι, γιὰ νὰ μὴν ἐπιθυμοῦμε τὰ τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ μοιράζουμε τὰ ὑπάρχοντά μας σ' αὐτοὺς ποῦ τὰ ἔχουν ἀνάγκη, γιὰ νὰ ποῦμε ὅτι πρέπει νὰ στενάζουμε καὶ νὰ θρηνοῦμε γιὰ κάθε πολυτέλεια καὶ στὰ ἐνδύματα καὶ στὰ τραπέζια, γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν πλεονεξία, τὴ μέθη, τὴν κατηγορία, καὶ νὰ κρατοῦμε τὴ γλῶσσα, γιὰ νὰ μὴν φωνάζουμε ἀνάρμοστα, διότι λέγει, «κάθε πίκρα καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἄς φύγη ἀπὸ σᾶς»³⁰, γιὰ νὰ μὴν αἰσχρολογοῦμε, γιὰ νὰ μὴν ἀστειευώμαστε. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸς αὐτὸς ὁ κόπος, τὸ νὰ διακρίνουμε καὶ νὰ ἐκτελοῦμε μὲ πολλὴ προσοχὴ ὅλα αὐτά.

Καὶ γιὰ νὰ μάθης πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀσκησις τῆς ἀρετῆς καὶ ὅτι δὲν ἔχει αὐτὸ ἀνάπαυσι, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ ὑποδουλώνω»³¹. λέγοντας αὐτό, ὑπαινίχθηκε τὴ βία καὶ τὸν πολὺ κόπο, ποῦ πρέπει νὰ ὑποστοῦν ὅσοι θέλουν νὰ κάνουν ὑπάκουο τὸ σῶμα τους σὲ ὅλα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε στοὺς μαθητές του· «θὰ ἔχετε θλίψι, ὅσο εἶστε μέσα στὸν κόσμον, ἀλλὰ ἔχετε θάρρος, ἐγὼ ἔχω νικήσει τὸν κόσμον»³². Αὐτὴ, λέγει, ἡ θλίψις σᾶς φέρνει ἀνάπαυσι· εἶναι σκάμμα αὐτὴ ἡ ζωὴ· καὶ στὸ σκάμμα καὶ στοὺς ἀγῶνες δὲν θὰ μποροῦσε ν' ἀναπαύεται αὐτὸς ποῦ θέλει νὰ στεφανωθῆ. Ἐπομένως, ἐάν κάποιος θέλη νὰ στεφανωθῆ, ἄς προτιμήσῃ τὸν σκληρὸ καὶ κοπιαστικὸ βίον, ὥστε, ὀνοῦ κοπιάσῃ ἐδῶ γιὰ λίγο, ν' ἀπολαύσῃ παντοτινὴ τιμὴ ἐκεῖ.

7. Πόσες λύπες μᾶς συμβαίνουν κάθε ἡμέρα; Καὶ πόσο μεγάλη ψυχὴ χρειάζεται γιὰ νὰ μὴν ἀπελπισθῆ κανεὶς καὶ νὰ μὴ δυσανασχετήσῃ, ἀλλὰ νὰ εὐχαριστήσῃ, νὰ δοξάσῃ, νὰ προσκυνήσῃ αὐτὸν ποῦ ἐπιτρέπει τοὺς πειρασμοὺς αὐτοὺς νὰ μᾶς πολεμήσουν, πόσα ἀπροσδόκητα, πόσες στενοχώριες; Καὶ πρέπει νὰ συνθλίβουμε τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, καὶ νὰ μὴν ἐπιτρέπουμε στὴ γλῶσσα νὰ

φθέγγεσθαι τι τῶν ἀτόπων· καθάπερ καὶ ὁ μακάριος Ἰὼβ μυρία παθῶν ἔμενεν εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ. Εἰσὶ δέ τινες οἱ, ἐὰν προσπταίσωσιν ἓν τι, ἢ παρά τινος λοιδορηθῶσιν, ἢ ἀρρωστίᾳ περιπέσωσιν, ἢ ποδαλγία, ἢ κεφαλαλγία, ἢ ἄλλω τινὶ τοιούτων νοσή-
5 ματι, βλασφημοῦσιν εὐθέως· καὶ τὸν μὲν πόνον ὑφίστανται τοῦ νοσήματος, τοῦ κέρδους δὲ ἀποστεροῦνται.

Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε, τὸν εὐεργέτην καὶ Σωτῆρα καὶ προστάτην καὶ κηδεμόνα βλασφημῶν; ἢ οὐκ αἰσθάνη κατὰ κρυμνοῦ φερόμενος καὶ εἰς βάραθρον σαυτὸν ἐμβάλλων ἀπωλείας ἐσχάτης; μὴ
10 γάρ, ἐὰν βλασφημῆσης, κουφότερον τὸ πάθος ποιεῖς; ἐπιτείνεις μὲν οὖν αὐτὸ καὶ χαλεπωτέραν ἐργάζῃ τὴν ὀδύνην. Διὰ γὰρ τοῦτο ὁ διάβολος μυρία ἐπάγει δεινά, ἵνα εἰς ἐκεῖνό σε καταγάγῃ τὸ βάραθρον· κἂν μὲν ἴδῃ βλασφημοῦντα, ραδίως αὖξει τὴν ἄληθόνα καὶ μείζονα ποιεῖ, ἵνα κεντούμενος ἀποδυσπετήσης πάλιν· ἂν δὲ ἴδῃ σε
15 γενναίως φέροντα καὶ ὄσω τὸ πάθος ἐπιτείνεται, τοσοῦτω μᾶλλον εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ, ἀφίσταται εὐθέως, ὡς εἰκῆ καὶ μάτην προσεδρεύων λοιπόν. Καὶ καθάπερ κύων τραπέζῃ παρεστῶς, ἂν μὲν ἴδῃ τὸν ἐσθίοντα ἄνθρωπον συνεχῶς αὐτῷ ρίπτοντα τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης τι κειμένων, μένει διηνεκῶς, ἂν δὲ ἄπαξ καὶ δεύτε-
20 ρον παραστὰς μηδὲν ἀπέλθῃ λαβῶν, ἀφίσταται λοιπόν, ἅτε εἰκῆ προσεδρεύων καὶ μάτην· οὕτω καὶ ὁ διάβολος συνεχῶς κέχηνε πρὸς ἡμᾶς· ἂν μὲν ρίψῃς αὐτῷ καθάπερ κυνί, ρῆμα βλάσφημον, δεξάμενος πάλιν ἐπιθήσεται· ἂν δὲ μείνης εὐχαριστῶν, ἀπέπνιξας αὐτὸν τῷ λιμῷ καὶ ταχέως ἀπήγαγες καὶ ἀποπηδῆσαι ἐποίησας.

25 Ἄλλ' οὐ δύνασαι σιγᾶν ὑπὸ τῆς ὀδύνης κεντούμενος. Οὐδὲ ἐγὼ κωλύω σε φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἀντὶ τῆς βλασφημίας εὐχαριστίαν, ἀντὶ τῆς ἀποδυσπετήσεως εὐφημίαν. Ἐξομολόγησαι τῷ Δεσπότη, βόα μεγάλα εὐχόμενος, βόα μεγάλα δοξάζων τὸν Θεόν· οὕτω σοὶ καὶ τὸ πάθος ἐπικουφίζεται, τοῦ διαβόλου μὲν ἀφισταμένου διὰ τῆς
30 εὐχαριστίας, τῆς τοῦ Θεοῦ δὲ βοηθείας παραγινομένης. Ἄν μὲν γὰρ βλασφημῆσης, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἀπεκρούσω, καὶ

λέγη κάτι ἀπὸ τὰ ἀνάρμοστα· ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ μακάριος Ἰώβ, πού, ἂν καὶ ἔπαθε τόσα πολλά, ὅμως ἐξακολουθοῦσε νὰ εὐχαριστῆ τὸν Θεό. Ὑπάρχουν ὅμως μερικοὶ πού, ἐὰν φταίξουν σὲ κάτι ἢ κάποιος τοὺς ὑβρίση ἢ πέσουν σ' ἀρρώστια ἢ τοὺς συμβῆ ποδαλγία ἢ κεφαλόπυον ἢ κάποια ἄλλη τέτοια ἀσθένεια, ἀμέσως βλασφημοῦν· καὶ τὸν πόνο τῆς ἀρρώστιας βέβαια τὸν ὑφίστανται, χάνουν ὅμως τὸ κέρδος.

Τί κάνεις, ἄνθρωπέ μου, τὸν εὐεργέτη καὶ Σωτῆρα καὶ προστατή καὶ κηδεμόνα βλασφημεῖς; Ἡ δὲν αἰσθάνεσαι, ὅτι τρέχεις πρὸς τὸν γκρεμό καὶ σπρώχνεις τὸν ἑαυτό σου στὸ βάραθρο τῆς χειρότερης καταστροφῆς; Μήπως δηλαδὴ ἐὰν βλασφημῆς θὰ ἐλαφρύνῃς τὸ πάθος; Κι' αὐτὸ τὸ μεγαλώνεις, καὶ κάνεις τὸν πόνο βαρύτερο. Διότι γι' αὐτὸ ὁ διάβολος σοῦ ἐπιφέρει μύρια δεινά, γιὰ νὰ σὲ ρίξῃ σ' ἐκεῖνο τὸ βάραθρο· κι' ἂν σὲ δῆ νὰ βλασφημῆς, εὐκολα θ' αὐξήσῃ τὸν πόνο καὶ θὰ τὸν κάνῃ μεγαλύτερο, ὥστε, δεχόμενος τὰ κεντρίσματα, ν' ἀπογοητευθῆς πάλι· ἂν ὅμως σὲ δῆ νὰ τὰ ὑπομένης μὲ γενναιοδωτεία, καὶ ὅσο τὸ πάθος ἐπιτείνεται, τόσο περισσότερο νὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεό, ἀπομακρύνεται ἀμέσως, ἐπειδὴ ἄσκοπα καὶ στὰ χαμένα σὲ πολιορκεῖ. Καὶ ὅπως ὁ σκύλος πού στέκεται δίπλα στὸ τραπέζι, ἂν δῆ τὸν ἄνθρωπο πού τρώγει νὰ τοῦ ρίχνῃ κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού εἶναι ἐπάνω στὸ τραπέζι, μένει ἐκεῖ διαρκῶς, ἂν ὅμως σταθῆ κοντὰ μία καὶ δύο φορές καὶ φύγῃ χωρὶς νὰ πάρῃ τίποτε, ἀπομακρύνεται πλέον, ἀφοῦ ἄσκοπα καὶ στὰ χαμένα καθόταν καὶ περίμενε· ἔτσι καὶ ὁ διάβολος ἔχει συνεχῶς ἀνοιχτὸ τὸ στόμα του σὲ μᾶς· ἂν τοῦ ρίξῃς, ὅπως ἀκριβῶς στὸν σκύλο, ἕναν λόγο βλασφημιο, ἀφοῦ τὸν πάρῃ, πάλι θὰ ἐπιτεθῆ· ἂν ὅμως ἐπιμείνῃς νὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεό, τὸν ἐπνίξῃς στὴν πεῖνα, καὶ ἀμέσως τὸν ἐδιώξῃς καὶ τὸν ἔκανες ν' ἀπομακρυνθῆ.

Ἄλλὰ δὲν μπορεῖς νὰ σωπαίνῃς ὅταν σὲ κεντὰ ὁ πόνος. Οὔτε ἐγὼ σὲ ἐμποδίζω νὰ μιλάς, ἀλλὰ ἀντὶ τῆς βλασφημίας νὰ εὐχαριστῆς, ἀντὶ τῆς ἀπελπισίας νὰ δοξολογῆς. Ἐξομολογήσου στὸν Κύριο, φώναζε δυνατὰ προσευχόμενος, φώναζε δυνατὰ δοξολογώντας τὸν Θεό· ἔτσι καὶ τὸ πάθος σοῦ γίνεται ἐλαφρύτερο, διότι ὁ διάβολος φεύγει μακριὰ μὲ τὴν εὐχαριστία, καὶ ἔρχεται ἡ βοήθεια τοῦ Θεοῦ κοντὰ σου. Διότι, ἐὰν βλασφημῆς καὶ τὴν συμμαχία τοῦ Θεοῦ θ' ἀποκρούσῃς, καὶ τὸν διάβολο θὰ τὸν κάνῃς σφοδρότερο

σφοδρότερον εἰργάσω κατὰ σαυτοῦ τὸν διάβολον, καὶ μᾶλλον σαυ-
τὸν ἐνέπληξας ταῖς ἀλγηδόσιν· ἂν δὲ εὐχαριστήσης, τὰς τε ἐπιβου-
λὰς ἀπεκρούσω τὰς τοῦ πονηροῦ δαίμονος, καὶ τὴν τοῦ κηδεμόνος
Θεοῦ θεραπείαν ἐπεσπάσω πρὸς σεαυτὸν.

5 Ἄλλ' ὑπὸ τῆς συνηθείας ὀρμᾶ πολλάκις ἢ γλῶττα τὸ πονη-
ρὸν ἐκεῖνο φθέγγασθαι ρῆμα. Ἄλλ' ἐπειδὴν ὀρμῆση, πρὶν ἢ τὸ
ρῆμα ἐξενεγκεῖν, κατάδακε τοῖς ὁδοῦσιν αὐτὴν πάντοθεν σφοδρῶς.
Βέλτιον αὐτὴν αἷμα ρέειν νῦν, ἢ τότε σταγόνος ἐπιθυμοῦσαν μὴ δυ-
νηθῆναι τῆς παραμυθίας ταύτης τυχεῖν· βέλτιον αὐτὴν πρόσκαιρον
10 ὑπομεῖναι πόνον, ἢ διενεκοῦς κολάσεως ὑποστῆναι τὴν τιμωρίαν
τότε, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ πλουσίου τότε γλῶττα φλεγομένη παρα-
μυθίας ἔτυχεν οὐδεμιᾶς. Τοὺς ἐχθροὺς σου προσέταξεν ὁ Θεὸς φι-
λεῖν· σὺ δὲ τὸν φιλοῦντά σε ἀποστρέφη Θεόν; τοὺς ἐπηρεάζοντας
εὐφημεῖν, τοὺς λοιδοροῦντας εὐλογεῖν· σὺ δὲ τὸν εὐεργέτην καὶ
15 προστάτην λέγεις κακῶς μηδὲν ἠδίκημένος; Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο
λῦσαι τὸν πειρασμόν; ἀλλὰ συνεχώρησεν, ἵνα γένη δοκιμώτερος.

Ἄλλ' ἰδού, φησί, καταπίπτω καὶ ἀπόλλυμαι. Οὐ παρὰ τὴν
τοῦ πειρασμοῦ φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ραθυμίαν τὴν σὴν. Τί γὰρ εὐ-
κολώτερον, εἶπέ μοι, βλασφημία ἢ εὐχαριστία; οὐχὶ τὸ μὲν καὶ τοὺς
20 ἀκούοντας ἐχθροὺς σοι καὶ πολεμίους καθίστησι, καὶ εἰς ἀθυμίαν
ἐμβάλλει, μετὰ ταῦτα καὶ πολλὴν ἐργάζεται τὴν ὀδύνην, τὸ δὲ μυ-
ρίους σοι φέρει φιλοσοφίας στεφάνους καὶ μυρία παρὰ πάντων
θαύματα καὶ μεγάλα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβάς; Τί τοίνυν τὸ
ὠφελοῦν καὶ εὐκολον καὶ ἠδὺ ἀφείς, τὸ βλάπτον καὶ λυποῦν καὶ
25 κατατῆκον ἀντ' ἐκείνου διώκεις; Ἄλλως δέ, εἰ ἢ τοῦ πειρασμοῦ
καὶ τῆς πενίας θλιῖσις αἰτία τῶν βλασφημιῶν ἐγίνετο, πάντας ἔδει
τοὺς ἐν πενίᾳ βλασφημεῖν· νυνὶ δὲ τῶν ἐν πενίᾳ ζώντων ἐσχάτη
πολλοὶ διηνεκῶς εὐχαριστοῦσιν, ἕτεροι δέ, ἀπολαύοντες πλούτου
καὶ τρυφῆς, οὐ διαλιμπάνουσι βλασφημοῦντες· οὕτως οὐχ ἢ τῶν
30 πραγμάτων φύσις, ἀλλ' ἢ προαίρεσις ἢ ἡμετέρα καὶ τοῦτο κάκεῖνο
ἐργάζεται.

Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ταύτην ἀνέγνωμεν τὴν παραβολήν, ἵνα
μάθῃς, ὅτι τὸν μὲν ραθυμοῦντα οὐδὲ ὁ πλοῦτος ὀνίνησι, τὸν προσέ-

έναντίον σου, καὶ ἀκόμη περισσότερο θὰ πληγώσης τὸν ἑαυτό σου μὲ τοὺς πόνους· ἂν ὅμως εὐχαριστήσης τὸν Θεό, καὶ τὶς ἐπιβουλές τοῦ πονηροῦ δαίμονα θ' ἀποκρούσης καὶ τὴ βοήθεια τοῦ προστάτη Θεοῦ θ' ἀποσπάσης γιὰ τὸν ἑαυτό σου.

Ἄλλὰ πολλὰς φορές ἀπὸ συνήθεια ὁρμᾶ ἡ γλῶσσα νὰ πῆ τὸν πονηρὸ ἐκεῖνο λόγο. Τότε, ὅταν ὁρμήσῃ, πρὶν βγάλῃ τὸν λόγο, δάγκωνέ την δυνατὰ ἀπὸ παντοῦ μὲ τὰ δόντια σου. Εἶναι καλύτερα νὰ τρέχῃ αἷμα τώρα, παρά νὰ ἐπιθυμῇ τότε μιὰ σταγόνα καὶ νὰ μὴν μπορῇ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὴν τὴν παρηγοριά· εἶναι καλύτερα νὰ ὑπομείνῃ τὸν πρόσκαιρο πόνο, παρά νὰ ὑποστῇ τὴν αἰώνια τιμωρία τότε, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ πλουσίου τότε, ποῦ, ἂν καὶ φλεγόταν, δὲν βρῆκε καμμιά ἀνακούφισι. Ὁ Θεὸς παρήγγειλε ν' ἀγαπᾶς τοὺς ἐχθρούς σου, κι' ἐσὺ ἀποστρέφῃς τὸν Θεὸ ποῦ σὲ ἀγαπᾶ; παρήγγειλε νὰ ἐπαινῆς ἐκείνους ποῦ σὲ βρίζουν καὶ νὰ εὐλογῆς ἐκείνους ποῦ σὲ κακολογοῦν³³, κι' ἐσὺ τὸν εὐεργέτη καὶ προστάτη κακολογεῖς χωρὶς νὰ ἔχῃς ἀδικηθῆ σὲ τίποτε; Μήπως δὲν μποροῦσε νὰ σ' ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴ δοκιμασία; Ὅμως τὴν ἐπέτρεψε, γιὰ νὰ γίνῃς πιὸ ἄξιος.

Ἄλλὰ νὰ, λέγει, ὑποκύπτω στὸν πειρασμὸ καὶ χάνομαι. Ὅχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τοῦ πειρασμοῦ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σου ἀδιαφορίας. Διότι πὲς μου, τί εἶναι εὐκολώτερο, ἡ βλασφημία ἢ ἡ εὐχαριστία; δὲν κάνει ἡ βλασφημία κι' ἐκείνους ποῦ σὲ ἀκοῦν ἐχθρούς καὶ ἀντιπάλους, καὶ σὲ περιβάλλει μὲ στενοχώρια, καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ σοῦ προκαλεῖ μεγάλο πόνο, ἐνῶ ἡ εὐχαριστία δὲν σοῦ χαρίζει μύρια στεφάνια ἀρετῆς, καὶ μύριους θαυμασμοὺς ἀπὸ ὄλους, καὶ μεγάλες ἀμοιβές ἀπὸ τὸν Θεό; Γιατί λοιπὸν ἀφήνεις τὸ ὠφέλιμο καὶ εὐκολο καὶ εὐχάριστο καὶ ἐπιδιώκεις ἀντὶ ἐκείνου αὐτὸ ποῦ βλάπτει καὶ στενοχωρεῖ καὶ καταστρέφει; Ἄλλωστε, ἐὰν γινόταν αἰτία τῶν βλασφημιῶν ἡ θλιψὶς τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς φτώχειας, ἔπρεπε ὅλοι οἱ φτωχοὶ νὰ βλασφημοῦν. Τώρα ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ζοῦν μέσα στὴν πιὸ χειρότερη φτώχεια, πολλοὶ συνεχῶς εὐχαριστοῦν, ἐνῶ ἄλλοι, ἂν καὶ ἀπολαμβάνουν τὸν πλοῦτο καὶ τὴν τρυφή, δὲν παύουν νὰ βλασφημοῦν· ἔτσι ὅχι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ προίρεσίς μας προξενεῖ καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ διαβάσαμε αὐτὴν τὴν παραβολή, γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τὸν ράθυμο δὲν τὸν ὠφελεῖ οὔτε ὁ πλοῦτος, ἐνῶ τὸν προ-

χοντα δὲ οὐδὲ ἡ πενία καταβλάψαι δύναται. Καὶ τί λέγω, πενία; κἂν ἅπαντα ὁμοῦ συνέλθῃ τὰ ἐν ἀνθρώποις κακά, τὴν τοῦ φιλοθέου καὶ φιλοσόφου ψυχὴν οὐδέποτε ἐλέγξει, οὐδ' ἀποστῆναι πείσει τῆς ἀρετῆς (καὶ τούτων μάρτυς ὁ Λάζαρος)· ὡσπερ οὖν τὸν χαῦνον
5 καὶ διαλελυμένον οὐ πλοῦτος, οὐχ ὑγεία, οὐ διηνεκῆς εὐημερία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεται ποτε.

ἡ· Μὴ τοίνυν λέγωμεν ὅτι πενία καὶ νόσος καὶ κινδύνων ἐπαγωγὰὶ βλασφημεῖν ἀναγκάζουσιν. Οὐ πενία, ἀλλὰ ἄνοια· οὐ νόσος, ἀλλὰ καταφρόνησις· οὐ κινδύνων ἐπαγωγὰί, ἀλλ' εὐλαβείας ἐρη-
10 μία, καὶ εἰς βλασφημίαν καὶ εἰς πᾶσαν ἄγει κακίαν τοὺς μὴ προσέχοντας. Ἄλλὰ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, οἱ μὲν ἐντῦθα κολάζονται, οἱ δὲ ἐκεῖ, καὶ οὐκ ἐνταῦθα πάντες; Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι, εἰ τοῦτο ἦν, πάντες ἂν ἀπωλόμεθα· πάντες γὰρ ἐσμεν ἐν ἐπιτιμίῳις. Πάλιν, εἰ μηδεὶς ἐνταῦθα ἐκολάζετο, ραθυμότεροι οἱ πλείους ἐγένοντο καὶ
15 πολλοὶ ἂν εἶπον μὴ εἶναι πρόνοιαν. Εἰ γὰρ νῦν ὀρώντες τῶν πονηρῶν πολλοὺς κολαζομένους, πολλὰ τοιαῦτα βλασφημοῦσιν, εἰ μηδὲ τοῦτο ἦν, τί οὐκ ἂν εἶπον; ποῦ δὲ οὐκ ἂν ἦλθον κακίας;

Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τοὺς μὲν ἐνταῦθα κολάζει, τοὺς δὲ οὐ κολάζει· κολάζει μὲν γὰρ τινας, τὴν κακίαν αὐτῶν ἐκκόπτων καὶ κουφοτέ-
20 ραν τὴν ἐκεῖ ποιῶν τιμωρίαν, ἢ καὶ τέλεον ἀπαλλάττων αὐτούς, καὶ τοὺς ἐν πονηρίᾳ ζῶντας σωφρονεστέρους ποιῶν τῇ τούτων τιμωρίᾳ· τοὺς δὲ οὐ κολάζει πάλιν, ἵνα, ἂν μὲν προσέχωσιν ἑαυτοῖς, μετανοήσαντες καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν αἰδεσθέντες, καὶ τῆς ἐνταῦθα κολάσεως ἀπαλλαγῶσι καὶ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας· ἂν δὲ ἐπι-
25 μείνωσιν, μηδὲν ἀπὸ τῆς ἀνεξικακίας ὠφελούμενοι τοῦ Θεοῦ, μείζονα ὑποστῶσι τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ἄγαν αὐτῶν καταφρόνησιν. Εἰ δὲ λέγοι τις τῶν εὐ εἰδότεων ὅτι οἱ κολαζόμενοι ἐπηρεάζονται (ἠδύναντο γὰρ μετανοῆσαι), ἐκεῖνο ἂν εἶποιμεν, ὅτι εἰ προήδει με-
30 τανοῆσοντας αὐτοὺς ὁ Θεὸς οὐκ ἂν ἐκόλασεν. Εἰ γὰρ οἶδεν ἀδιορ-
θώτους μένοντας, ὁμῶς ἀφήσει, πολλῶ μᾶλλον οὐς ἤδει κερδα-
νοῦντας ἀπὸ τῆς αὐτοῦ μακροθυμίας εἶασεν ἂν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ.

σεκτικὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὸν βλάψῃ οὔτε ἡ φτώχεια. Καὶ γιατί λέω, ἡ φτώχεια; Κι' ἂν ὅλα μαζὶ συνέλθουν τὰ κακὰ ποὺ ὑπάρχουν στοὺς ἀνθρώπους, δὲν θὰ τὴν νικήσουν τὴν ψυχὴ τοῦ φιλόθεου καὶ ἐνάρετου, οὔτε θὰ τὴν πείσουν ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἀρετὴ (καὶ μάρτυρας αὐτῶν εἶναι ὁ Λάζαρος)· ὅπως ἀκριβῶς τὸν ἀποχαυνωμένο καὶ παραλυμένο, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ ὑγεία, οὔτε ἡ διαρκὴς εὐημερία, οὔτε τίποτε ἄλλο θὰ μπορέσῃ ποτὲ νὰ τὸν ὠφελήσῃ.

8. Ἄς μὴ λέμε λοιπόν, ὅτι μᾶς ἀναγκάζουν νὰ βλασφημοῦμε ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἀρρώστια καὶ οἱ ἐπιθέσεις τῶν κινδύνων. Ὅχι ἡ φτώχεια, ἀλλ' ἡ ἀνοησία· ὄχι ἡ ἀρρώστια ἀλλὰ ἡ περιφρόνησις· ὄχι οἱ ἐπιθέσεις τῶν κινδύνων, ἀλλ' ἡ ἔλλειψις εὐλάβειας ὁδηγεῖ καὶ στὴ βλασφημία καὶ σὲ κάθε κακία ἐκείνους ποὺ δὲν προσέχουν. Ἄλλὰ γιὰ ποιό λόγο, λέγει, ἄλλοι τιμωροῦνται ἐδῶ καὶ ἄλλοι ἐκεῖ, καὶ ὄχι ἐδῶ ὅλοι; Γιὰ ποιό λόγο; Γιὰ τὸν λόγο ὅτι, ἐὰν αὐτὸ γινόταν, ὅλοι θὰ χανόμασταν· διότι ὅλοι εἴμαστε ἄξιοι γιὰ τιμωρία. Ἐὰν πάλι κανεὶς δὲν τιμωροῦνταν ἐδῶ, θὰ γίνονταν οἱ περισσότεροι πῶ ράθυμοι, καὶ πολλοὶ θὰ ἔλεγαν ὅτι δὲν ὑπάρχει πρόνοια. Ἐὰν δηλαδὴ τώρα, ἐνῶ βλέπουν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κακοὺς τιμωροῦνται, λένε τέτοια βλάσφημα λόγια, ἐὰν δὲν συνέβαινε αὐτό, τί δὲν θὰ ἔλεγαν; σὲ ποιό μέγεθος κακίας δὲν θὰ ἔφθαναν;

Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἄλλους τοὺς τιμωρεῖ ἐδῶ, κι' ἄλλους ὄχι· τιμωρεῖ δηλαδὴ κάποιους, γιὰ νὰ σταματήσῃ τὴν κακία καὶ νὰ κἀνῃ ἐλαφρότερη τὴν τιμωρία τους ἐκεῖ ἢ καὶ τελείως νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ, καὶ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μὲ κακία τοὺς κάμνει πῶ συνετοὺς μὲ τὴν τιμωρία αὐτῶν. Ἄλλους πάλι δὲν τοὺς τιμωρεῖ, ὥστε, ἐὰν προσέχουν τὸν ἑαυτὸ τους, ἀφοῦ μετανοήσουν καὶ ντραποῦν τὴ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ, ν' ἀπαλλαγοῦν καὶ ἀπὸ τὴν ἐδῶ τιμωρία καὶ ἀπὸ τὴν ἐκεῖ· ἂν ὅμως ἐπιμείνουν, χωρὶς νὰ ὠφελοῦνται καθόλου ἀπὸ τὴν ἀνεξικακία τοῦ Θεοῦ, νὰ ὑποστοῦν μεγαλύτερη τιμωρία γιὰ τὴν πλήρη περιφρόνησί τους. Ἐὰν ὅμως ἔλεγε κάποιος, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ γνωρίζουν καλὰ αὐτὰ τὰ πράγματα, ὅτι αὐτοὶ ποὺ τιμωροῦνται ἐμποδίζονται (διότι θὰ μπορούσαν νὰ μετανοήσουν), θὰ μπορούσαμε νὰ τοὺς ποῦμε ἐκεῖνο, ὅτι, ἐὰν προέβλεπε ὁ Θεὸς ὅτι θὰ μετανοήσουν, δὲν θὰ τοὺς τιμωροῦσε. Διότι, ἐὰν ἀφήνῃ αὐτοὺς ποὺ γνωρίζει ὅτι μένουν ἀδιόρθωτοι, πολὺ περισσότερο θὰ ἄφηνε σ' αὐτὴν τὴ ζωὴ αὐτοὺς ποὺ γνώριζε ὅτι θὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴ μακροθυμία του, γιὰ ν'

ὥστε ἀπολαῦσαι τῆς προθεσμίας εἰς μετάνοιαν. Νυνὶ δὲ προαναρ-
πάζων αὐτοὺς, κάκεινοις κουφοτέραν τὴν ἐκεῖ δίκην καθίστησι καὶ
τούτους σωφρονεστέρους ταῖς ἐκείνων τιμωρίαις κατεργάζεται.

Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ ἐπὶ πάντων τοῦτο ποιεῖ τῶν πονηρῶν;
5 Ἴνα τῷ φόβῳ καὶ ταῖς ἐτέρων τιμωρίαις μένοντες σωφρονέστεροι
γένωνται, καὶ τὴν μακροθυμίαν ἐπαινέσαντες τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν
ἐπιείκειαν αἰδεσθέντες, τῆς πονηρίας ἀποστῶσιν. Ἄλλ' οὐδὲν τού-
των ποιοῦσι, φησὶν. Ἄλλ' οὐχ ὁ Θεὸς αἴτιος λοιπόν, ἀλλ' ἡ ἐκεί-
νων ραθυμία, μὴ βουληθέντων τοιούτοις φαρμάκοις εἰς τὴν οἰκείαν
10 ἀποχρήσασθαι σωτηρίαν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι διὰ τοῦτο τοῦτο ποιεῖ,
πρόσεχε. Ἐμιξέ ποτε τὸ αἷμα τῶν Γαλιλαίων ὁ Πιλάτος μετὰ τῶν
θυσιῶν, καὶ προσελθόντες τινὲς ἀπήγγειλαν τῷ Χριστῷ αὐτὸ τοῦ-
το· καὶ λέγει· «τί δοκεῖτε ὅτι ἐκεῖνοι οἱ Γαλιλαῖοι ἁμαρτωλοὶ μόνοι
ἦσαν; Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ', ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς
15 ὁμοίως ἀπολεῖσθε». Πάλιν ἕτεροι δέκα καὶ ὀκτὼ κατεχῶσθησαν
ὑπὸ πύργου τινός· καὶ περὶ ἐκείνων τὰ αὐτὰ εἶπε· τῷ μὲν γὰρ εἴ-
πεῖν, «τί δοκεῖτε ὅτι ἐκεῖνοι ἁμαρτωλοὶ ἦσαν μόνον; οὐχί, λέγω
ὑμῖν», ἔδειξεν ὅτι καὶ οἱ ζῶντες τῶν αὐτῶν ἦσαν ὑπεύθυνοι· τῷ δὲ
εἰπεῖν, ὅτι «ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς ὡσαύτως ἀπολεῖσθε»,
20 ἔδειξεν ὅτι κάκεινοις συνεχώρησε διὰ τοῦτο παθεῖν, ἵνα οἱ ζῶντες
ἐκ τῶν ἐτέροις συμβάντων φοβηθέντες καὶ μετανοήσαντες, βασι-
λείας κληρονόμοι γένωνται.

Τί οὖν, ἵνα γένωμαι ἐγὼ βελτίων ἐκεῖνος κολάζεται, φησὶν;
Οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλὰ κολάζεται μὲν διὰ τὴν οἰκείαν ἁμαρτίαν, γίνεται
25 δὲ ἐκ περιουσίας τοῖς προσέχουσι σωτηρίας ὑπόθεσις, τῷ φόβῳ
τῶν αὐτῶ συμβάντων σπουδαιότερους αὐτοὺς ποιῶν. Οὕτω καὶ
δεσπότης ποιοῦσιν· ἕνα πολλακίς μαστιγώσαντες οἰκέτην, τοὺς λοι-
ποὺς σωφρονεστέρους ἐποίησαν τῷ φόβῳ. Ὅταν οὖν ἴδῃς τινὰς ἢ
ναυαγίῳ περιπεσόντας, ἢ ὑπὸ οἰκίας καταχωσθέντας, ἢ ὑπὸ ἐμ-
30 πρησμοῦ παραπολλυμένους, ἢ ὑπὸ ποταμῶν παρασυρέντας, ἢ
ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ τοιούτῳ βιαίῳ τὴν ζωὴν καταλύσαντας, εἶτα ἐτέ-
ρους τὰ αὐτὰ αὐτοῖς ἢ καὶ τὰ χεῖρονα ἁμαρτάνοντας, καὶ μηδὲν πα-
θόντας τοιοῦτον, μὴ θορυβηθῆς λέγων· 'τί δήποτε τὰ αὐτὰ ἁμαρτά-

ἀπολαύσουν τὴν προθεσμία γὰρ μετάνοια. Τῶρα ὁμως τοὺς ἀρπάζει ἐνωρίτερα, γὰρ νὰ κἀνη καὶ σ' ἐκείνους ἐλαφρύτερη τὴν τιμωρία καὶ αὐτοὺς νὰ τοὺς κἀνη πιὸ φρόνιμους μὲ τὶς τιμωρίες ἐκείνων.

Καὶ γὰρ ποιό λόγο δὲν τὸ κάνει αὐτὸ σ' ὄλους τοὺς κακοὺς; Γιὰ νὰ γίνωνται, μένοντας στὴ ζωὴ, πιὸ φρόνιμοι, μὲ τὸν φόβο καὶ τὶς τιμωρίες τῶν ἄλλων, καὶ ἔτσι δοξάζοντας τὴ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ καὶ νοιώθοντας ντροπὴ γὰρ τὴν ἐπιείκειά του, ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν κακία. Ὅμως δὲν κάνουν τίποτε ἀπὸ αὐτά, λέγει. Ἄλλὰ δὲν εἶναι αἴτιος ὁ Θεὸς τότε, ἀλλὰ ἡ δικὴ τους ραθυμία, διότι δὲν θέλησαν τέτοια φάρμακα νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν γὰρ τὴ δικὴ τους σωτηρία. Καὶ γὰρ νὰ μάθης, ὅτι γι' αὐτὸ τὸ κάνει αὐτό, πρόσεχε. Ἐνωσε κάποτε ὁ Πιλάτος τὸ αἷμα τῶν Γαλιλαίων μὲ τὸ αἷμα τῶν θυσιῶν, καὶ ἀφοῦ προσῆλθαν μερικοὶ τὸ κατήγγειλαν στὸν Χριστὸ αὐτό· καὶ λέγει· «τί νομίζετε ὅτι μόνο ἐκεῖνοι οἱ Γαλιλαῖοι ἦταν ἁμαρτωλοὶ; Ὁχι, σᾶς λέγω· ἀλλὰ, ἐὰν δὲν μετανοήσετε καὶ ἐσεῖς, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ χαθῆτε»³⁴. Πάλι ἄλλοι δεκαοκτὼ θάφτηκαν κάτω ἀπὸ ἕναν πύργο· καὶ γι' αὐτοὺς τὰ ἴδια εἶπε· διότι μ' αὐτὸ πού εἶπε, «τί νομίζετε ὅτι μόνο ἐκεῖνοι ἦταν ἁμαρτωλοὶ; ὄχι σᾶς λέγω», ἔδειξε ὅτι καὶ αὐτοὶ πού ζοῦσαν ἦταν ὑπεύθυνοι γὰρ τὰ ἴδια· καὶ μ' αὐτὸ πού εἶπε, «ἐὰν δὲν μετανοήσετε, κι' ἐσεῖς μὲ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ χαθῆτε», ἔδειξε ὅτι ἐπέτρεψε καὶ σ' ἐκείνους νὰ τὸ πάθουν αὐτό, γὰρ νὰ φοβηθοῦν οἱ ζωντανοὶ ἀπὸ αὐτὰ πού συνέβηκαν στοὺς ἄλλους καὶ νὰ μετανοήσουν, γὰρ νὰ γίνουν κληρονόμοι τῆς βασιλείας.

Τί λοιπόν, λέγει, γὰρ νὰ γίνωμαι καλύτερος ἐγώ, τιμωρεῖται ἐκεῖνος; Ὁχι γι' αὐτό, ἀλλὰ τιμωρεῖται βέβαια γὰρ τὴ δικὴ του ἁμαρτία, γίνεται ὁμως ἐπὶ πλεόν καὶ αἰτία σωτηρίας γι' αὐτοὺς πού προσέχουν, κάνοντάς τους πιὸ πρόθυμους μὲ τὸν φόβο γὰρ ἐκεῖνα πού συνέβηκαν σ' αὐτόν. Αὐτὸ κάνουν καὶ οἱ δεσπότες· πολλές φορές, ἐπειδὴ μαστίγωσαν ἕναν ὑπηρέτη, ἔκαναν τοὺς ἄλλους φρονιμότερους μὲ τὸν φόβο. Ὅταν λοιπόν δῆς κάποιους, πού ἦ ναυάγησαν ἢ ἔχουν ταφῆ κάτω ἀπὸ σπίτι ἢ πού ἔχουν ἐν τῷ μεταξύ χαθῆ ἀπὸ πύρκαϊά ἢ πού ἔχουν παρασυρθῆ ἀπὸ ποταμοὺς ἢ πού ἔχουν τελειώσει μὲ κάποιον ἄλλον παρόμοιο τρόπο τὴ ζωὴ τους, κι' ἔπειτα ἄλλους πού πέφτουν στὰ ἴδια ἢ καὶ χειρότερα σφάλματα, χωρὶς νὰ παθαίνουν τίποτε ἀπὸ αὐτά, μὴ θορυβηθῆς, λέγοντας· Ἐνῶ

νοντες, οὐ τὰ αὐτὰ πεπόνθασιν; ἀλλὰ τοῦτο λογίζου, ὅτι τὸν μὲν εἶασεν ἀναιρεθῆναι καὶ ἀποπνιγῆναι, ἡμερωτέραν αὐτῷ παρασκευάζων τὴν ἐκεῖ τιμωρίαν ἢ καὶ τέλος αὐτὸν ἀπαλλάττων· τοῦτον δὲ οὐδὲν ἀφήκε τοιοῦτον παθεῖν, ἵνα τῇ τούτου τιμωρίᾳ σωφρονισθεῖς, ἐπιεικέστερος γένηται· ἂν δὲ ἐπιμένη τοῖς αὐτοῖς, ἀπαραμύθητον ἑαυτῷ παρὰ τῆς ἑαυτοῦ ραθυμίας σωρεύσει τὴν τιμωρίαν· καὶ ὁ Θεὸς οὐκ αἴτιος τῆς ἀφορήτου κολάσεως. Πάλιν, ἂν ἴδῃς δίκαιον θλιβόμενον ἢ τὰ προειρημένα ἅπαντα πάσχοντα, μὴ καταπέσης· καὶ γὰρ κάκεινῳ λαμπροτέρους τοὺς στεφάνους ἐργάζεται τὰ δεινά. Καὶ ἀπλῶς πᾶσα κόλασις, ἂν μὲν ἐπὶ ἀμαρτωλῶν γίνηται, ὑποτέμνεται τὸ τῆς ἀμαρτίας φορτίον, ἂν δὲ ἐπὶ δικαίων, φαιδροτέραν αὐτῶν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν καὶ μέγιστον ἑκατέροις τὸ κέρδος ἀπὸ τῆς θλίψεως συμβαίνει, μόνον ἔαν εὐχαρίστως φέρωμεν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ζητούμενον.

15 θ'. Διὰ τοῦτο μυρίων τοιούτων παραδειγμάτων τῆς θείας Γραφῆς ἢ ἱστορία ἐμπέπλησται, καὶ δικαίους καὶ πονηροὺς κακῶς πάσχοντας ἡμῖν ὑποδείκνυσιν, ἵνα, ἂν τε δίκαιος ἦ τις, ἂν τε ἀμαρτωλός, ἔχων τὰ ὑποδείγματα, φέρῃ γενναίως. Οὐ πάσχοντας δὲ κακῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐπραγοῦντάς σοι δείκνυσι πονηροὺς, ἵνα μὴ 20 ταῖς ἐκείνων εὐπραγίαις θορυβηθῆς, μαθὼν ἀπὸ τῶν τῷ πλουσίῳ τούτῳ συμβεβηκότων οἷον αὐτοὺς μετὰ ταῦτα μένει τὸ πῦρ, εἰ μὴ μεταβληθεῖεν. Καὶ οὐκ ἔστι, φησί, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ἀνέσεως ἀπολαύειν; Οὐκ ἔστι. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα οἱ δίκαιοι τὸν ἐπίπονον ἐβίωσαν βίον.

25 Τί οὖν, φησὶν, ὁ Ἀβραάμ; Καὶ τίς τοσαῦτα ἔπαθε δεινά; οὐχὶ τῆς πατρίδος ἐξέπεσεν; οὐχὶ τῶν οἰκείων ἐχωρίσθη πάντων; οὐκ ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ λιμὸν ὑπέμεινεν; οὐχί, καθάπερ ἀλήτης, συνεχῶς μετανίστατο, ἀπὸ Βαβυλῶνος εἰς Μεσοποταμίαν, κάκειθεν εἰς Παλαιστίνην, εἶτα ἐντεῦθεν εἰς Αἴγυπτον; Τί ἂν τις εἶποι τοὺς τῆς γυναικός, τοὺς τῶν βαρβάρων πολέμους καὶ σφαγὰς; τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς τοῦ συγγενοῦς οἰκίας; μυρία ἕτερα τοιαῦτα; Ὅτε δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἔλαβεν, οὐ τὰ πάντων ἀνήκεστα ὑπέμεινε, τὸν αὐτῷ ποθεινὸν καὶ ἐπέραστον ταῖς αὐτοῦ σφάζαι χερσὶ κελευόμενος;

κάνουν τις ἴδιες ἀμαρτίες, δὲν ἔχουν πάθει τὰ ἴδια; ἀλλὰ αὐτὸ σκέψου, ὅτι τὸν ἕνα τὸν ἄφησε νὰ σκοτωθῆ ἢ νὰ πνιγῆ ἐπειδὴ τοῦ ἐτοιμάζει ἡμερώτερη τιμωρία ἐκεῖ ἢ καὶ γιὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ τελείως· αὐτὸν ὁμως δὲν τὸν ἄφησε νὰ πάθῃ κάτι τέτοιο, γιὰ νὰ γίνῃ καλύτερος, ἀφοῦ σωφρονισθῆ ἀπὸ τὴν τιμωρία ἐκείνου· ἂν ὁμως ἐπιμένῃ στὰ ἴδια, νὰ συσσωρεύσῃ ἀπαρηγόρητη τιμωρία γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς του ἀδιαφορίας· καὶ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι αἰτία τῆς ἀβάσταχτης αὐτῆς τιμωρίας. Πάλι, ἐὰν δῆς τὸν δίκαιο νὰ θλίβεται ἢ νὰ παθαίνη ὅλα αὐτὰ ποὺ προαναφέραμε, μὴν ἀπογοητευθῆς· διότι καὶ σ' ἐκεῖνον τὰ δεινὰ τοῦ κάνουν πιὸ λαμπρὰ τὰ στεφάνια. Καὶ γενικὰ κάθε τιμωρία, ἂν γίνεται στοὺς ἀμαρτωλοὺς, λιγοστεύει τὸ φορτίο τῆς ἀμαρτίας, ἂν ὁμως γίνεται στοὺς δικαίους, κάνει τὴν ψυχὴ τους λαμπρότερη, καὶ πάρα πολὺ μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος ποὺ ἀποκομίζουν ὅλοι ἀπὸ τῆ θλίψι, ἀρκεῖ μόνο νὰ τὴν ὑπομένουμε μὲ εὐχαρίστησι· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπιζητούμενο.

9. Γι' αὐτὸ εἶναι γεμάτη ἀπὸ μύρια τέτοια παραδείγματα ἡ ἱστορία τῆς θείας Γραφῆς, καὶ μᾶς δείχνει καὶ δικαίους καὶ κακοὺς ποὺ ὑποφέρουν, ὥστε, ἐὰν κάποιος εἶναι δίκαιος ἢ ἐὰν εἶναι ἀμαρτωλός, ἔχοντας τὰ παραδείγματα, νὰ τὰ ὑπομένῃ μὲ γεναιότητα. Καὶ ὄχι μόνο σοῦ δείχνει κακοὺς ποὺ ὑποφέρουν, ἀλλὰ καὶ κακοὺς ποὺ εὐτυχοῦν, γιὰ νὰ μὴ θορυβηθῆς ἀπὸ τις εὐτυχίες τους, ἀφοῦ ἔμαθες ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συνέβηκαν στὸν πλούσιο, ποιὰ φωτιὰ τοὺς περιμένει μετὰ ἀπὸ αὐτά, ἐὰν δὲν ἀλλάξουν. Καὶ δὲν μπορεῖ, λέγει, ν' ἀπολαύσῃ κανεὶς καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἄνεσι; Δὲν μπορεῖ. Γι' αὐτὸ ἐδῶ οἱ δίκαιοι ἔζησαν τὴ γεμάτη πόνους ζωῆ.

Καὶ ὁ Ἀβραάμ, λέγει, γιατί τότε ἀπόλαυσε; Καὶ ποιός ἔπαθε τόσα δεινὰ; Δὲν ἔχασε τὴν πατρίδα του; δὲν χωρίσθηκε ἀπὸ ὅλους τοὺς δικούς του; δὲν ὑπέμεινε τὴν πείνα σὲ ξένη γῆ; δὲν μετανάστευε συνεχῶς, σὰν νὰ ἦταν ἀλήτης, ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα στὴ Μεσοποταμία καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Αἴγυπτο;³⁵; Καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ πῆ κανεὶς γιὰ τις θλίψεις ἐξ αἰτίας τῆς γυναίκας του, γιὰ τοὺς πολέμους καὶ τίς σφαγὲς τῶν βαρβάρων; γιὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς συγγενικῆς του οἰκογένειας καθὼς καὶ γιὰ μύρια ἄλλα τέτοια; Ὅταν πάλι ἀπέκτησε καὶ τὸν γιό του, δὲν ὑπέμεινε τὰ πιὸ φοβερά, ὅταν πῆρε τὴν ἐντολὴ νὰ σφάξῃ μὲ τὰ χέρια του τὸν πολυπόθητο καὶ πολυαγαπημένο του;

Τί δὲ αὐτὸς ὁ σφαγιασθεὶς Ἰσαάκ; οὐχὶ πάντοθεν ἠλαύνετο παρὰ τῶν ὁμόρων συνεχῶς, καὶ τὴν γυναῖκα ἀφηρέθη, καθάπερ καὶ ὁ πατήρ, καὶ ἐν ἀπαιδία τοσοῦτον διέμεινε χρόνον; Τί δὲ ὁ Ἰακώβ, ὁ ἐν οἰκίᾳ τραφεὶς, οὐχὶ τοῦ πάππου χαλεπώτερα ὑπέμεινε;
 5 Καὶ ἵνα μὴ πάντα καταλέγοντας μακρὸν ποιῶμεν τὸν λόγον, ἄκουσον τί φησι περὶ τῆς ἀπάσης αὐτοῦ ζωῆς· «μικραὶ καὶ πονηραὶ αἱ ἡμέραι μου καὶ οὐκ ἀφίκοντο εἰς τὰς ἡμέρας τῶν πατέρων μου». Καίτοι τίς ἰδὼν υἱὸν ἐπὶ θρόνου βασιλικοῦ καθήμενον καὶ τοσαύτης ἀπολαύοντα δόξης οὐκ ἂν ἐπελήσθη τῶν παρελθουσῶν συμ-
 10 φορῶν; Ἄλλ' ὁμοῦς ἐκεῖνος οὕτως ἦν τεταριχευμένος, ὡς μηδὲ ἐν εὐημερίᾳ τοσαύτῃ ἐπιλαθέσθαι τῶν γεγενημένων δεινῶν.

Τί δὲ ὁ Δαυῖδ, πόσας ὑπέμεινε τραγωδίας; οὐχὶ τὰ αὐτὰ αὐτῶ καὶ οὗτος φθέγγεται λέγων, «αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη· ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ
 15 πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος»; Τί δὲ ὁ Ἰερεμίας; οὐχὶ καὶ τὴν ἡμέραν αὐτοῦ τῆς γεννήσεως καταρᾶται διὰ τὰ ἐπάλληλα δεινά; Τί δὲ ὁ Μωϋσῆς; οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἀπαγορευῶν φησὶν, «ἀπόκτεινόν με, εἰ οὕτω μοι μέλλεις ποιεῖν»; Ὁ δὲ Ἡλίας, ἡ οὐρανομήκης ψυχὴ, ὁ τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσας, οὐ μετὰ τὰ πολλὰ θαύματα θρηνῶν διετέ-
 20 λει πρὸς τὸν Θεόν, λέγων, «ἄρον τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ εἰμι βελτίων τῶν πατέρων μου»;

Καὶ τί χρὴ τούτων ἕκαστον ἐπιέναι; Πάντας γὰρ αὐτοὺς ὁμοῦ συλλαβῶν ὁ Παῦλος διέξεισι λέγων· «περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν
 25 οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος». Καὶ ἀπλῶς πᾶσα ἀνάγκη τὸν μέλλοντα εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ καὶ δόκιμον εἶναι καὶ ἀγνόν, μὴ τὸν ἄνετον καὶ ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον διώκειν βίον, ἀλλὰ τὸν ἐπίπονον καὶ μόχθων γέμοντα πολλῶν καὶ ἰδρώτων· «οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται», φησὶν, «ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ». Καὶ ἐτέρωθι, «πᾶς δὲ ὁ ἀγωνι-
 30 ζόμενος πάντα ἐγκρατεῦεται, καὶ ἀπὸ ρήματος», φησί, «καὶ ἀπὸ βλέμματος, καὶ ἀπὸ φωνῆς αἰσχροῦς, καὶ ἀπὸ λοιδορίας, καὶ ἀπὸ βλασφημίας, καὶ ἀπὸ αἰσχρολογίας».

36. Ὁ Ἰσαάκ θυσιάσθηκε ὡς πρὸς τὴν προαίρεσι.

37. Γεν. 47,9.

40. Ἀριθμ. 11,15.

38. Ψαλμ. 89,10.

41. Γ' Βασ. 19,4.

43. Β' Τιμ. 2,5.

39. Ἰερ. 20,14.

42. Ἐβρ. 11,37.

44. Α' Κορ. 9,25.

Τί πάλι ὁ Ἰσαὰκ πού θυσιάσθηκε³⁶; Δὲν καταδιωκόταν συνεχῶς ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ τοὺς γείτονές του, καὶ δὲν τοῦ πῆραν τὴ γυναῖκα του, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τοῦ πατέρα του, καὶ δὲν ἔμεινε τόσο καιρὸ ἄτεκνος; Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰακώβ, ὁ ὁποῖος μεγάλωσε στὸ σπίτι του, δὲν ὑπέμεινε χειρότερα ἀπὸ τὸν παπποῦ του; Καὶ γιὰ νὰ μὴν μακρυγοροῦμε, ἀναφέροντάς τα ὅλα, ἄκουσε τί λέγει γιὰ τὴ ζωὴ του ὁλόκληρη· «εἶναι λίγες καὶ κακὲς οἱ ἡμέρες μου καὶ δὲν ἔφθασαν τὶς ἡμέρες τῶν πατέρων μου»³⁷. Ἄν καὶ βέβαια ποιὸς εἶδε τὸ παιδί του νὰ κάθεται σὲ βασιλικὸ θρόνο καὶ ν' ἀπολαμβάνη τόση δόξα καὶ δὲν ξέχασε τὶς περασμένες συμφορές; Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνος τόσο εἶχε σκληρῦνει ἀπὸ τὶς δοκιμασίες, ὥστε δὲν μπόρεσε νὰ ξεχάσῃ ἀκόμη καὶ μέσα σὲ τόση εὐτυχία τὰ βάσανα πού εἶχε περάσει.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Δαυῖδ πόσες τραγωδίες ὑπέμεινε; Δὲν ἐννοεῖ τὰ ἴδια καὶ αὐτὸς ὅταν λέγῃ, «οἱ ἡμέρες τῆς ζωῆς μας εἶναι ἑβδομήντα χρόνια· ἐὰν ὅμως ἔχη κανεὶς γερὴ κρᾶσι, εἶναι ὀγδόντα χρόνια, καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ αὐτὲς εἶναι πόνος καὶ κόπος»³⁸; Τί πάλι ὁ Ἰερεμίας; Δὲν καταριέται καὶ τὴν ἡμέρα πού γεννήθηκε γιὰ τὰ ἀλλεπάλληλα δεινά³⁹; Τί ἐπίσης καὶ ὁ Μωϋσῆς; Δὲν λέγει καὶ αὐτὸς ἀποκαμωμένος, «φόνευσέ με, ἐὰν πρόκειται νὰ μοῦ τὸ κάνῃς αὐτό»⁴⁰; Ὁ Ἡλίας πάλι, ἡ οὐρανομήκης ψυχὴ, πού ἔκλεισε τὸν οὐρανὸν, μετὰ τὰ τόσα πολλὰ θαῦματα, δὲν θρηνοῦσε πρὸς τὸν Θεό, λέγοντας, «πάρε τὴν ψυχὴ μου, διότι δὲν εἶμαι ἐγὼ καλῦτερος ἀπὸ τοὺς προγόνους μου»⁴¹;

Καὶ γιατί πρέπει ν' ἀναφέρουμε τὸν καθένα ἀπὸ αὐτούς; Διότι ὅλους αὐτοὺς μαζί τοὺς ἐνώνει ὁ Παῦλος καὶ τοὺς ἀναφέρει λέγοντας· «πήγαιναν παντοῦ, ντυμένοι μὲ δέρματα προβάτων, μὲ δέρματα αἰγῶν, γεμᾶτοι στερήσεις καὶ θλίψεις καὶ κακουχίες· μ' αὐτοὺς δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῇ ὁλος ὁ κόσμος»⁴². Καὶ γενικὰ πρέπει κατ' ἀνάγκη ἐκεῖνος πού θέλει νὰ εἶναι εὐάρεστος στὸν Θεὸ καὶ ἄξιός καὶ καθαρὸς, νὰ μὴν ἐπιδιώκῃ τὴν ἄνετη καὶ τρυφιλὴ καὶ διαλυμένη ζωὴ, ἀλλὰ τὴ ζωὴ πού εἶναι γεμάτη κόπους καὶ μόχθους πολλοὺς καὶ ἰδρῶτες· διότι λέγει, «κανεὶς δὲν στεφανώνεται ἂν δὲν ἀγωνισθῇ νόμιμα»⁴³. Καὶ ἀλλοῦ· «ὁ καθένας πού ἀγωνίζεται ἀπ' ὅλα συγκρατεῖ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἀπὸ τὸν λόγο», λέγει, «καὶ ἀπὸ τὸ βλέμμα, καὶ ἀπὸ αἰσχρὴ φωνή, καὶ ἀπὸ κακολογία, καὶ ἀπὸ βλασφημία, καὶ ἀπὸ αἰσχρολογία»⁴⁴.

Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι κἂν μὴ πειρασμὸς ἡμῖν ἐπενεχθῆ ποθεν ἔξωθεν, ἑαυτοὺς γυμνάζειν δεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν νηστείαις, σκληραγωγίας, εὐτελεῖ τροφῆ, λιτῆ τραπέζῃ, τὰς πολυτελείας πανταχοῦ φεύγοντας· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστιν εὐαρεστῆσαι 5 Θεῷ. Μὴ γάρ μοι τὸ ψυχρὸν ρῆμα ἐκεῖνο λεγέτω τις, ὅτι καὶ τὰ ἐνταῦθα ὁ δεῖνα ἔχει καὶ τὰ ἐκεῖ· ἀμήχανον τοῦτο ἐπὶ τῶν πλουτούντων καὶ τρυφῶντων καὶ ἀμαρτανόντων συμβῆναι· ἀλλ', εἰ χρὴ τοῦτο εἰπεῖν, ἐπὶ τῶν θλιβομένων ἔστιν εἰπεῖν, τῶν ἐν στενοχωρίᾳ, ὅτι καὶ τὰ ἐνταῦθα ἔχουσι καὶ τὰ ἐκεῖ. Τὰ μὲν γὰρ ἐκεῖ ἔχουσιν, ἀμοι- 10 βῆς ἀπολαύοντες, τὰ δὲ ἐνταῦθα ἔχουσι, ταῖς ἐλπίσιν ἐκείνων συντρεφόμενοι, καὶ οὐ λαμβάνοντες αἴσθησιν τῶν παρόντων δεινῶν τῇ προσδοκίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Ἄλλ' ἀκούσωμεν καὶ τῶν ἐξῆς. «Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις χάσμα μέγα ἐστήρικται», φησὶν, «ἀνὰ μέσον ἡμῶν καὶ ὑμῶν». Καλῶς 15 ἄρα εἶπεν ὁ Δαυὶδ, ὅτι «ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται· οὐ δῶσει τῷ Θεῷ ἐξίλασμα ἑαυτοῦ». Οὐδὲ γὰρ δυνατόν, κἂν ἀδελφός, κἂν πατὴρ ἦ, κἂν υἱός. Ὅρα γάρ· «τέκνον» ἐκάλεσεν ὁ Ἀβραὰμ τὸν πλούσιον, καὶ τὰ πατρὸς ἐπιδείξασθαι οὐκ ἴσχυσε· «πατέρα» προσεῖπε τὸν Ἀβραὰμ ὁ πλούσιος, καὶ ἦς εἰκὸς ἀπολαῦσαι τέκνον πατρικῆς εὐ- 20 νοίας, οὐκ ἠδυνήθη, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὔτε συγγένεια, οὔτε φιλία, οὔτε προσπάθεια, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὄντων ὄνησαι δύναται τὸν ὑπὸ τῆς οἰκείας ζωῆς προδεδομένον.

ἰ'. Ταῦτα δὲ λέγω, ἐπειδὴ πολλοὶ πολλάκις, ἡμῶν παραινού- των προσέχειν ἑαυτοῖς καὶ νήφειν, ραθυμοῦσι καὶ εἰς γέλωτα τὴν 25 παραίνεσιν ἐκβάλλουσι, λέγοντες· 'σύ μου προστήση, φησί, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· καὶ θαρρῶ, καὶ οὐ δέδοικα'. Πάλιν ἄλλος, 'πατέρα μάρτυρα ἔχω', φησί, καὶ ἕτερος, 'πάππον ἐπίσκοπον'· ἄλλοι πάλιν τοὺς τῆς οἰκείας πάντας τῆς ἑαυτῶν προβάλλονται. Ἀλλὰ πάντα ψυχρὰ ταῦτα τὰ ρήματα· οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς ἢ ἐτέρων ἀρετῇ 30 ὠφελῆσαι τότε δυνήσεται. Ἀναμνήσθητι τῶν παρθένων ἐκείνων, αἱ ταῖς πέντε παρθένοις οὐ μετέδωκαν τοῦ ἐλαίου· ἀλλ' αἱ μὲν εἰσῆλθον εἰς τὸν νυμφῶνα, αἱ δὲ ἀπεκλείσθησαν. Μέγα ἀγαθὸν ἐν

Ἄπο ἐδῶ μαθαίνουμε, ὅτι κι' ἂν δὲν μᾶς ἔρθη κάποτε πειρασμός ἀπὸ ἔξω, πρέπει νὰ γυμνάζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας κάθε ἡμέρα μὲ νηστεῖες, μὲ σκληραγωγίες, μὲ ἀπλή τροφή, μὲ λιτὸ τραπέζι, ἀποφεύγοντας παντοῦ τὴν πολυτέλεια· διότι ἀλλιῶς δὲν εἶναι δυνατό νὰ εὐαρεστήσουμε τὸν Θεό. Ἄς μὴ μοῦ λέγη λοιπὸν κανεὶς ἐκεῖνον τὸν ψυχρὸ λόγο, ὅτι 'ὁ τάδε ἔχει καὶ τὰ ἐδῶ καὶ τὰ ἐκεῖ'· εἶναι ἀδύνατον αὐτὸ νὰ συμβῇ σ' ὄσους ζοῦν μέσα στὰ πλούτη καὶ τὴν τρυφῇ καὶ τὴν ἁμαρτία· ἀλλά, ἐὰν πρέπει αὐτὸ νὰ τὸ πῆ, μπορεῖ νὰ τὸ πῆ γι' αὐτοὺς ποὺ θλίβονται, γι' αὐτοὺς ποὺ στενοχωροῦνται, ὅτι ἔχουν καὶ τὰ ἐδῶ καὶ τὰ ἐκεῖ. Διότι τὰ ἐκεῖ τὰ ἔχουν, ἀπολαμβάνοντας τὴν ἀμοιβή· τὰ ἐδῶ πάλι τὰ ἔχουν, ἐπειδὴ τρέφονται μὲ τὶς ἐλπίδες ἐκείνων, καὶ δὲν αἰσθάνονται τὰ παρόντα δεινά, περιμένοντας ν' ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ τοῦ μέλλοντος.

Ἄλλ' ἄς ἀκούσουμε καὶ τὴ συνέχεια. «Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα αὐτά», λέγει, «ἔχει στηριχθῆ μεγάλο βάραθρο μεταξύ μας»⁴⁵. Ἐπομένως, καλὰ εἶπε ὁ Δαυῖδ, «ὁ ἀδελφὸς δὲν μπορεῖ νὰ σὲ σώσῃ· κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ στὸν Θεὸ γιὰ νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ»⁴⁶. Πράγματι, δὲν εἶναι δυνατό, κι' ἂν ἀκόμη εἶναι ἀδελφός, κι' ἂν εἶναι πατέρας, κι' ἂν εἶναι υἱός. Διότι πρόσεχε· «παιδί μου», ὠνόμασε ὁ Ἄβραάμ τὸν πλούσιο, κι' ὅμως δὲν μπόρεσε νὰ φανῆ πατέρας· «πατέρα» ἀπεκάλεσε τὸν Ἄβραάμ ὁ πλούσιος, κι' ὅμως, δὲν μπόρεσε, ὅπως ἦταν φυσικό, ν' ἀπολαύσῃ τὴν πατρικὴ εὐνοία, γιὰ νὰ μάθῃς, ὅτι οὔτε συγγένεια, οὔτε φιλία, οὔτε προσπάθεια, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν μπορεῖ νὰ ὠφελήσῃ ἐκεῖνον ποὺ προδόθηκε ἀπὸ τὴ δική του ἢ ζωή.

10. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω, ἐπειδὴ πολλοί, πολλές φορές, ἐνῶ ἐμεῖς συμβουλευόμε νὰ προσέχουν τὸν ἑαυτό τους καὶ ν' ἀγρυπνοῦν, ἀδιαφοροῦν καὶ μετατρέπουν σὲ κοροϊδία τὴ συμβουλή, λέγοντας· 'ἐσὺ θὰ μὲ ὑπερασπισθῆς', λέγει, 'ἐκείνη τὴν ἡμέρα· καὶ ἔχω θάρρος καὶ δὲν φοβᾶμαι'. Ἄλλος πάλι λέγει 'ἔχω πατέρα μάρτυρα', καὶ ἄλλος 'ἔχω παπποῦ ἐπίσκοπο'· ἄλλοι πάλι προβάλλουν γιὰ ὑπεράσπισί τους ὅλη τὴν οἰκογένειά τους. Ἄλλὰ ὅλα αὐτὰ εἶναι λόγια χαμένα· διότι δὲν θὰ μπορέσῃ τότε νὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἡ ἀρετὴ τῶν ἄλλων. Θυμήσου ἐκεῖνες τὶς παρθένες, ποὺ δὲν ἔδωσαν ἀπὸ τὸ λάδι τους στίς πέντε ἄλλες· ἀλλὰ ἐκεῖνες μπῆκαν στὸν νυμφῶνα, ἐνῶ οἱ ἄλλες ἀποκλείσθηκαν⁴⁷. Εἶναι μεγάλο καλὸ νὰ στηρίζουμε τὶς ἐλπί-

τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν· φίλος δὲ ἐκεῖ οὐδεὶς οὐδέποτε προΐσταται. Εἰ γὰρ ἐνταῦθά φησι τῷ Ἰερεμῖα, «μὴ ἀξίου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου», ἔνθα κύριοι τοῦ μεταβαλέσθαι, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖ.

5 Τί λέγεις; Πατέρα μάρτυρα ἔχεις; Αὐτὸ μὲν οὖν σε τοῦτο μάλιστα καταδικάσαι δυνήσεται πλέον, ὅταν οἴκοθεν ἔχων τὰ παραδείγματα τῆς ἀρετῆς, ἀνάξιον σεαυτὸν τῆς προγονικῆς παράσχης ἀρετῆς. Ἀλλὰ φίλον ἔχειν γενναῖον καὶ θαυμαστόν; Οὐδὲ οὗτός σοι παραστήσεται τότε. Πῶς οὖν φησι, «ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ
10 μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἴν', ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς;» Οὐχ ἡ φιλία ἐστὶν ἐνταῦθα ἢ προΐσταμένη, ἀλλ' ἡ ἐλεημοσύνη. Ἐὰν γὰρ ἡ φιλία μόνη προΐστατο, ἔδει ἀπλῶς εἰπεῖν, 'ποιήσατε ὑμῖν φίλους'· νυνὶ δὲ δεικνύς, ὅτι οὐχ ἡ φιλία μόνη προΐσταται, προσέθηκεν, «ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας. Καίτοι
15 ἴσως εἶποι τις ἄν, ὅτι δύναμαι χωρὶς τοῦ μαμμωνᾶ ποιῆσαι φίλον καὶ σπουδαιότερον μᾶλλον, ἢ διὰ τοῦ μαμμωνᾶ. Ἀλλ' ἵνα μάθης, ὅτι ἐλεημοσύνη ἐστὶν ἢ προΐσταμένη καὶ τὸ ἔργον τὸ σὸν καὶ τὸ κατόρθωμα, οὐκ ἐν ταῖς φιλίαις ταῖς διὰ τοῦ μαμμωνᾶ γινομέναις ἐπεισέ σε θαρρεῖν.

20 Ἄπερ οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοί, προσέχωμεν ἑαυτοῖς μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης· κἄν κολαζώμεθα, εὐχαριστῶμεν· κἄν ἐν εὐημερίᾳ διάγωμεν, ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτούς, καὶ ταῖς ἐτέρων τιμωρίαις σωφρονιζόμενοι, διὰ μετανοίας καὶ κατανύξεως καὶ συνεχοῦς ἐξομολογήσεως εὐχαριστῶμεν· καὶ εἴ τι πεπλημμέληται κατὰ τὸν
25 παρόντα βίον ἡμῖν, ἀποθέμενοι, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς πᾶσαν τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀποσμήξαντες τὴν κηλῖδα, παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν καταξιῶσαι πάντας ἡμᾶς ἐντεῦθεν διαλυσαμένους, οὕτως ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ἵνα μὴ μετὰ τοῦ πλουσίου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Λαζάρου τῶν τοῦ πατριάρχου κόλπων ἀπολαύσαντες, τοῖς ἀθανάτοις
30 ἐντρυφῶμεν ἀγαθοῖς· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

48. Ἰερ. 7,16.

49. Λουκᾶ 16,9.

δες για τὴ σωτηρία μας μόνο στὰ δικά μας κατορθώματα· κανένας φίλος ἐκεῖ ποτὲ δὲν μᾶς ὑπερασπίζεται. Διότι, ἐὰν ἐδῶ λέγει στὸν Ἰερεμία, «μὴ ἔχης ἀξιώσεις για τὸν λαὸ αὐτό»⁴⁸, ὅπου μπορούμε νὰ ἀλλάξουμε, πολὺ περισσότερο ἐκεῖ.

Τί λές; Ἔχεις πατέρα μάρτυρα; Αὐτὸ τότε πολὺ περισσότερο μπορεῖ νὰ σὲ καταδικάσῃ, ὅταν, ἐνῶ ἔχεις μέσα στὸ σπίτι σου τὰ παραδείγματα τῆς ἀρετῆς, παρουσιάζῃς ἀνάξιο τὸν ἑαυτὸ σου τῆς προγονικῆς ἀρετῆς. Ἄλλ' ἔχεις φίλο γενναῖο καὶ θαυμαστό; Οὐτε αὐτὸς θὰ σὲ συμπαρασταθῇ τότε. Πῶς λοιπὸν λέγει, «νὰ κάνετε φίλους για τὸν ἑαυτὸ σας, ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς ἀδικίας, ὥστε ὅταν πεθάνετε, νὰ σᾶς ὑποδεχθοῦν στὶς αἰώνιες σκηνές»⁴⁹; Δὲν εἶναι ἡ φιλία αὐτὴ πού σὲ συμπαραστέκεται ἐδῶ, ἀλλ' ἡ ἐλεημοσύνη. Διότι, ἐὰν ἡ φιλία μόνο μπορούσε νὰ μᾶς ὑπερασπισπισθῇ, ἔπρεπε ἀπλῶς νὰ πῆ, 'νὰ κάνετε για τοὺς ἑαυτοὺς σας φίλους'· τώρα ὁμως για νὰ δείξῃ ὅτι ἡ φιλία μόνη δὲν σὲ προστατεύει, πρόσθεσε, «ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς ἀδικίας». Ἄν καὶ θὰ μπορούσε κάποιος νὰ πῆ, ὅτι μπορῶ νὰ κάνω φίλο χωρὶς τὸν πλοῦτο καὶ σπουδαιότερο μᾶλλον, παρὰ μὲ τὸν πλοῦτο. Ἀλλὰ για νὰ μάθῃς, ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι αὐτὴ πού σὲ ὑπερασπίζεται καὶ τὸ ἔργο σου, καὶ τὸ κατόρθωμά σου, σὲ ἔπεισε νὰ ἐλπίζῃς ὄχι μόνο στὶς φιλίες τῶν ἀγίων, ἀλλὰ στὶς φιλίες πού γίνονται μὲ τὸν πλοῦτο.

Γνωρίζοντας λοιπὸν, ἀγαπητοί, ὅλα αὐτά, ἃς προσέχουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ κάθε ἀκρίβεια· κι' ἂν τιμωρούμαστε, νὰ εὐχαριστοῦμε· κι' ἂν εὐημεροῦμε, νὰ ἀσφαλίζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καί, σωφρονιζόμενοι ἀπὸ τὶς τιμωρίες τῶν ἄλλων, νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεὸ διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς κατανύξεως καὶ τῆς διαρκοῦς ἐξομολογήσεως· καὶ ἐὰν ἔχουμε διαπράξῃς κάποια ἁμαρτία κατὰ τὴν παροῦσα ζωὴ, ἀφοῦ τὴν ἀποβάλουμε καὶ μὲ πολὺ προσπάθεια σβήσουμε τὴν κάθε κηλίδα τῆς ψυχῆς μας, ἃς παρακαλέσουμε τὸν Θεό, νὰ μᾶς ἀξιώσῃ ὅλους ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας ὅσο εἴμαστε ἐδῶ, κι' ἔτσι νὰ πᾶμε ἐκεῖ, ὥστε, ὄχι μὲ τὸν πλοῦσιο, ἀλλὰ μὲ τὸν Λάζαρο ν' ἀπολαύσουμε τοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχῃ, καὶ νὰ ἐντρυφοῦμε μὲ τὰ ἀθάνατα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, μαζὶ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΚΑΙ ΟΤΙ ΤΟ ΣΥΝΕΙΔΟΣ ΕΙΩΘΕΝ ΗΜΑΣ ΑΝΑΜΙΜΝΗΣΚΕΙΝ

Παλαιὰ ἀμαρτήματα, καὶ εἰς τὸν Ἰωσήφ.

α'. Τῆς τοῦ Λαζάρου παραβολῆς τὸ τέλος ἀνάγκη τήμερον ἀποδοῦναι. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως τὸ πᾶν ἡμῖν ἀπηρτίσθαι νομίζετε· οὐ μὴν ἔγωγε χρήσομαι ὑμῶν εἰς ἀπάτην τῇ ἀγνείᾳ, οὐδὲ ἀποστήσομαι πρότερον, ἕως ἂν τὸ φαινόμενον ἅπαν ἀπέλθω λαβῶν· ἐπεὶ καὶ 5 γεωργὸς τῆς ἀμπέλου τρυγηθείσης ἀπάσης, οὐ πρότερον ἀφίσταται, ἕως ἂν καὶ τὰς ρᾶγας ἐκτέμη. Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἐνοροῶ, ὡσπερ ὑπὸ φύλλοις, τοῖς γράμμασιν ἐναποκεκρυμμένα νοήματα ἔτι, φέρε δὴ καὶ ταῦτα, ἀντὶ δρεπάνης τῷ λόγῳ χρησάμενοι πάλιν, μετ' ἀκριβείας ἀποτρυγήσωμεν. Ἄμπελος μὲν γὰρ τρυγηθεῖσα καθ' ἅπαξ, 10 ἔστηκε γυμνὴ τοῦ καρποῦ, φύλλα ἔχουσα μόνον· ἡ δὲ ἀμπελος ἡ πνευματικὴ τῶν θείων Γραφῶν οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἂν τὸ φαινόμενον ἅπαν ἀνελώμεθα, τὸ πλεόν ἐναπομένει πάλιν. Πολλοὶ γοῦν μὲν καὶ πρὸ ἡμερῶν εἰς ταύτην εἰρήκασιν τὴν ὑπόθεσιν, πολλοὶ καὶ μεθ' ἡμᾶς ἴσως ἐροῦσιν· ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἅπαντα πλοῦτον κενῶσαι δυ- 15 νήσεται. Τοιαύτη γὰρ τῆς περιουσίας ταύτης ἡ φύσις· ὡσπερ ἂν διασκάψῃς ἐν τῷ βάθει, τοσοῦτω πλεόν ἀναβλύσει τὰ θεῖα νοήματα· πηγὴ γὰρ ἐστὶν οὐδέποτε ἐπιλείπουσα.

Καὶ ἔδει μὲν τῇ προτέρᾳ συνάξει τοῦτο ὑμῖν ἀποδοῦναι τὸ χρέος, ἀλλ' οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι ἐνομίσαμεν, τοῦ μακαρίου Βαβύλα 20 καὶ τῆς ξυνωρίδος τῶν ἀγίων μαρτύρων τῶν μετ' ἐκεῖνον παρελθεῖν τὰ κατορθώματα. Διὸ τὴν καταβολὴν ὑπερεθέμεθα, τηροῦντες εἰς τὴν παροῦσαν ὑμῖν ἡμέραν ὀλόκληρον τὴν ἔκτισιν. Φέρε οὖν, ἐπειδὴ καὶ τοῖς πατράσι τὰς εὐφημίας ἀποδεδώκαμεν, οὐ τὰς κατ'

ΣΤΟΝ ΦΤΩΧΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΚΑΙ ΟΤΙ Η ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΣΥΝΗΘΩΣ ΜΑΣ ΥΠΕΝΘΥΜΙΖΕΙ

παλιές αμαρτίες, και στὸν Ἰωσήφ.

1. Πρέπει σήμερα νὰ ὀλοκληρώσουμε τὴν παραβολὴ τοῦ Λαζάρου. Διότι ἐσεῖς ἴσως νομίζετε ὅτι τὰ ἔχουμε πῆ ὄλα, ἐγὼ ὁμως δὲν θὰ σᾶς ἐξαπατήσω ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνοιάς σας, οὔτε θὰ σταματήσω προηγουμένως, ἀλλὰ θὰ φύγω, ἀφοῦ τὴν ἐξετάσω καὶ βρῶ ὄλα τὰ νοήματά της. Διότι καὶ ὁ γεωργός, ὅταν τρυγηθῆ ὄλο τὸ ἀμπέλι, δὲν φεύγει μέχρι ποῦ νὰ κόψη καὶ τὶς ρῶγες. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τώρα διαβλέπω, σὰν κάτω ἀπὸ φύλλα, μέσα στὰ γράμματα κρυμμένα ἀκόμη νοήματα, ἐμπρὸς λοιπὸν καὶ αὐτά, ἀφοῦ χρησιμοποιήσουμε πάλι ἀντὶ γιὰ δρεπάνι τὸν λόγο, μὲ προσοχὴ νὰ τὰ ἀποτρυγήσουμε. Καθόσον τὸ ἀμπέλι, ἀφοῦ τρυγηθῆ ἐντελῶς, μένει γυμνὸ ἀπὸ καρπὸ, ἔχοντας φύλλα μόνο· ἐνῶ μὲ τὸ ἀμπέλι τὸ πνευματικὸ τῶν θείων Γραφῶν δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ, κι' ἂν ἐξετάσουμε ὄλο τὸ θέμα, ἀπομένει πάλι τὸ περισσότερο. Πολλοὶ ἀσφαλῶς καὶ πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ἔχουν μιλήσει γι' αὐτὸ τὸ θέμα, καὶ ἴσως πολλοὶ θὰ μιλήσουν μετὰ ἀπὸ ἐμᾶς· ὁμως κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ ἐξαντλήσῃ ὄλον τὸν πλοῦτο. Διότι τέτοια εἶναι ἡ φύσις αὐτῆς τῆς περιουσίας· ὄσο πὶὸ βαθιὰ προχωρήσῃ τὸ σκάψιμο, τόσο πὶὸ πολὺ θὰ ἀναβλύσῃ τὰ θεῖα νοήματα· καθόσον εἶναι πηγὴ ποῦ ποτὲ δὲν στερεύει.

Καὶ ἔπρεπε κατὰ τὴν προηγούμενη σύναξι νὰ σᾶς ἐξοφλήσω αὐτὸ τὸ χρέος, ἀλλὰ δὲν θεώρησα σωστὸ νὰ προσπεράσουμε τὰ κατορθώματα τοῦ μακαρίου Βαβύλα καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων μαρτύρων, ποῦ ἦταν μαζί του. Γι' αὐτὸ ἀνέβαλα τὸ χρέος καὶ ἄφησα νὰ τὸ ἐξοφλήσω ὄλο κατὰ τὴν σημερινὴ ἡμέρα. Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἀφοῦ καὶ στοὺς πατέρες ἔχουμε ἀποδώσει τὰ ἐγκώμια, ὄχι βέβαια ὄπως τοὺς

ἀξίαν τὴν ἐκείνων, ἀλλὰ τὰς κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν, ἀποδοῦμεν καὶ ὑμῖν τοῦ διηγήματος τοῦτου τὸ λείψανον. Ἀλλὰ μὴ ἀποκάμητε, ἕως ἂν πρὸς τὸ τέλος ἀφικώμεθα, ἐκεῖθεν ἀναλαβόντες τὸν λόγον, ἔνθα αὐτὸν κατελίπομεν πρῶην.

5 Ποῦ δὲ αὐτὸν καταλίπομεν; Ἐν τῷ χάσματι τῷ διείργοντι τοὺς δικαίους ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν. Εἰπόνος γὰρ τοῦ πλουσίου, «πέμψον Λάζαρον», εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ· «χᾶος μέγα ἐστήρικται μεταξύ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς, μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐντεῦθεν ἐκεῖ διαπερῶσι». Καὶ
10 ἐδείκνυμεν διὰ πολλῶν τῶν εἰρημένων, ὡς ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν χρή, μὴ πατέρας καὶ πάππους καὶ ἐπιπάππους ἀριθμοῦντας, μηδὲ συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ οἰκείους καὶ γείτονας· «ἀδελφὸς γὰρ οὐ λυτροῦται· λυτρώσεται ἄνθρωπος;». Ἀλλ' ὅσα ἂν
15 παρακαλέσωσι καὶ καθικετεύσωσιν οἱ μετὰ ἀμαρτημάτων ἐντεῦθεν ἀπελθόντες, πάντα εἰκῆ καὶ μᾶτην λοιπὸν ἐροῦσι. Καὶ γὰρ αἱ παρθένοι αἱ πέντε παρεκάλεσαν τὰς ὁμήλικας ὑπὲρ ἐλαίου, καὶ οὐκ ἐπέτυχον· καὶ ὁ τὸ τάλαντον κατακρύψας τὸ ἐν τῇ γῆ, πολλὰ ἀπολογησάμενος, κατεκρίθη πάλιν· καὶ οἱ μὴ θρέψαντες αὐτὸν πεινῶν-
20 τα, μηδὲ ποτίσαντες διψῶντα, καὶ αὐτοὶ δοκοῦντες εἰς ἄγνοιαν καταφεύγειν, οὐδ' ἐκεῖνοι συγγνώμης καὶ ἀπολογίας ἔτυχον. Ἔτεροι δὲ οὐδὲ εἰπεῖν τι ἴσχυσαν, ὡσπερ ἐκεῖνος ὁ τὰ ρυπαρὰ ἐνδεδυμένος ἱμάτια· ἐγκαλούμενος γὰρ ἐσίγα. Οὐχ οὗτος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλος τῷ πλησίον μνησικακήσας καὶ ἑκατὸν ἀπαιτήσας δηνάρια, εἶτα
25 ὑπὲρ τούτων αὐτῶν παρὰ τοῦ δεσπότου ἐγκαλούμενος ἐπὶ ὠμότητι καὶ ἀπανθρωπίᾳ, οὐδὲν ἔσχεν εἰπεῖν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐδὲν ἡμῶν ἐκεῖ προστήσεται, ἐὰν ἔργα μὴ ἔχωμεν ἀγαθὰ· ἀλλ' ἂν τε καθικετεύωμεν καὶ παρακαλῶμεν, ἂν τε σιγῶμεν, ὁμοίως ἐφ' ἡμᾶς ἤξει τὰ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας.

30 Ἄκουσον γοῦν πῶς καὶ οὗτος αἰτήσας αἰτήσεις δύο τὸν Ἀβραάμ, ἀμφοτέρων ἀπέτυχε. Πρότερον μὲν γὰρ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἱκετηρίαν ἐποιεῖτο λέγων, «πέμψον Λάζαρον», ὕστερον δὲ οὐκ ἔτι

1. Λουκᾶ 16,21.

2. Ψαλμ. 48,8.

ἀξίζει, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὴν δύναμί μας, ἃς ἀποδώσω καὶ σ' ἐσᾶς τὸ ὑπόλοιπο αὐτῆς τῆς παραβολῆς. Ἄλλὰ μὴν ἀποκάμετε πού, μέχρι ποῦ νὰ φθάσουμε στὸ τέλος, θὰ ἀναλάβω τὸν λόγο ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου τὸν ἀφήσαμε πρὶν ἀπὸ καιρό.

Ποῦ λοιπὸν τὸν ἀφήσαμε; Στὸ χάσμα ποῦ χωρίζει τοὺς δικαίους ἀπὸ τοὺς ἁμαρτωλοὺς. Διότι, ὅταν εἶπε ὁ πλούσιος, «στεῖλε τὸν Λάζαρο», τοῦ εἶπε ὁ Ἀβραάμ: «χᾶος μεγάλο εἶναι στηριγμένο ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσᾶς, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ περάσουν ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς ἐμᾶς, νὰ μὴν μποροῦν, οὔτε αὐτοὶ ποὺ εἶναι ἐδῶ μποροῦν νὰ περάσουν πρὸς τὰ ἐκεῖ»¹. Καὶ δείξαμε μὲ τὰ πολλὰ ποὺ εἶπαμε, ὅτι τὶς ἐλπίδες τῆς σωτηρίας μας πρέπει νὰ τὶς ἔχουμε, μετὰ τῆ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, στὰ δικά μας ἀγαθὰ ἔργα, κι' ὄχι νὰ ὑπολογίζουμε στοὺς πατέρες, τοὺς πάππους καὶ τοὺς προπάππους, οὔτε στοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ γνωστοὺς καὶ γείτονες· διότι λέγει, «ὁ ἀδελφὸς δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς λυτρώσῃ καὶ θὰ τοὺς λυτρώσῃ ξένος ἄνθρωπος;»². Ἄλλὰ ὅσο κι' ἂν παρακαλέσουν καὶ ἰκετεύσουν, ὅσοι ἔφυγαν ἀπὸ ἐδῶ μὲ ἁμαρτίες, ὅλα ἄσκοπα καὶ στὰ χαμένα θὰ τὰ ποῦν τότε. Διότι καὶ οἱ πέντε παρθενες παρακάλεσαν τὶς συντρόφους τοὺς γιὰ λάδι καὶ δὲν ἐπέτυχαν· καὶ αὐτὸς ποὺ κατέκρυψε τὸ τάλαντο μέσα στῆ γῆ, ἂν καὶ ἀπολογήθηκε πολλά, καταδικάσθηκε πάλι· καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τὸν ἔθρεψαν, ὅταν πεινοῦσε, οὔτε τὸν πῶτισαν ὅταν διψοῦσε, νομίζοντας καὶ αὐτοὶ ὅτι θὰ κατέφευγαν στὴν ἄγνοια γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν, οὔτε ἐκεῖνοι βρῆκαν συγγνώμη καὶ δικαιολογία. Ἄλλοι πάλι δὲν μπόρεσαν τίποτε νὰ ποῦν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποῦ ἦταν ντυμένος μὲ τὰ ρυπαρὰ ἐκεῖνα ἐνδύματα· διότι κατηγορούμενος, σιωποῦσε. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἄλλος ποῦ κράτησε κακία κατὰ τοῦ πλησίον του καὶ ζήτησε τὰ ἑκατὸ δηνάρια, ὅταν μετὰ κατηγορήθηκε γι' αὐτὰ ἀπὸ τὸν κύριό του γιὰ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπία, δὲν εἶχε τίποτε νὰ πῆ. Ἄπ' αὐτὸ λοιπὸν γίνεται φανερό, ὅτι τίποτε δὲν θὰ μᾶς ὑπερασπισθῇ ἐκεῖ, ἐὰν δὲν ἔχουμε ἀγαθὰ ἔργα· ἀλλὰ εἴτε θὰ ἰκετεύουμε καὶ θὰ παρακαλοῦμε, εἴτε θὰ σιωποῦμε, ὁμοίως θὰ μᾶς ἐπιβληθοῦν τὰ βάσανα τῆς κολλάσεως καὶ τῆς τιμωρίας.

Ἄκουσε λοιπὸν πῶς καὶ ὁ πλούσιος ποὺ ζήτησε δύο χάρες ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, καὶ στίς δύο ἀπέτυχε. Διότι πρῶτα τὸν παρακάλεσε γιὰ τὸν ἑαυτό του, λέγοντας, «στεῖλε τὸν Λάζαρο»· ἔπειτα ὁμοίως

ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν· ἀλλὰ οὐδεμίαν ἤνυσεν αἰτη-
 σιν. Ἡ μὲν γὰρ ἦν ἀδύνατος ἢ προτέρα, ἢ δευτέρα δὲ περιττὴ ἢ
 ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. Πλὴν ἀλλά, εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτῶν ἀκούσωμεν
 τῶν ρημάτων μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. Εἰ γὰρ ἄρχοντας ἐν ἀγορᾷ
 5 μέση κατάδικον ἀγαγόντος καὶ δημίους περιστήσαντος καὶ κατα-
 ξαίνοντος τὸν ὑπεύθυνον, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας συντρέχου-
 σιν ἅπαντες ἀκοῦσαι βουλόμενοι, τί μὲν ὁ δικαστὴς ἐρωτᾷ, τί δὲ ὁ
 κατάδικος ἀποκρίνεται· πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα μετὰ ἀκριβείας
 ἀκούειν χρή, τί μὲν ὁ κατάδικος οὗτος, ὁ πλούσιος, λέγω, ἀξιοῖ, τί
 10 δὲ ὁ δίκαιος δικαστὴς ἀποκρίνεται διὰ τοῦ Ἀβραάμ. Οὐ γὰρ ὁ πα-
 τριάρχης ἦν ὁ δικάζων, εἰ καὶ αὐτὸς ἐφθέγγετο· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ
 τῶν ἐξωθεν δικαστηρίων τούτων, ὅταν ὡσί τινες ὑπεύθυνοι
 λησται καὶ ἀνδροφόνοι, πόρρω τῆς ὄψεως τοῦ δικάζοντος ἀποστή-
 σαντες τούτους οἱ νόμοι, τῆς τοῦ κρίνοντος οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἀκοῦ-
 15 σαι φωνῆς, κἂν τούτῳ μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοὺς ἀτιμάζοντες, ἀλλὰ
 μέσος τις διακονεῖ ταῖς ἐρωτήσεσι τοῦ δικάζοντος καὶ ταῖς ἀποκρί-
 σεσι τῶν δικαζομένων, οὕτω δῆ καὶ τότε ἐγένετο. Οὐ τοῦ Θεοῦ
 φθειγγομένου πρὸς αὐτὸν ἤκουεν ὁ κατάδικος, ἀλλὰ μέσος ἦν ὁ
 Ἀβραάμ, τὰ παρὰ τοῦ δικάζοντος διακονούμενος τῷ δικαζομένῳ.
 20 Οὐ γὰρ οἰκοθεν ἔλεγεν ἄπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ θείους ἀνεγίνωσκε νό-
 μους αὐτῷ καὶ τὰς ἀνωθεν φερομένας ἔλεγε ἀποφάσεις. Διόπερ οὗ-
 τος οὐδὲ ἀντιλέγειν εἶχε.

β'. Προσέχωμεν τοίνυν μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις. Καὶ γὰρ
 ἐπίτηδες ἐνδιατρίβω ταύτῃ τῇ παραβολῇ καὶ τετάρτην ἡμέραν
 25 ἔχων, ταύτης οὐκ ἀφίσταμαι, ἐπειδὴ καὶ πολὺ τὸ κέρδος ἐκ τούτου
 τοῦ διηγήματος ὁρῶ γινόμενον καὶ πλουσίοις καὶ πένησι, καὶ τοῖς
 ὑπὲρ τῆς τῶν πονηρῶν εὐπραγίας καὶ τῆς τῶν δικαίων πενίας καὶ
 θλίψεως θορυβουμένοις. Καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτω τοὺς πολλοὺς σκαν-
 δαλίζειν εἶωθε καὶ ταραττεῖν, ὡς τὸ πλουσίους ἐν πονηρίᾳ ζῶντας
 30 εὐημερίας ἀπολαβεῖν πολλῆς, καὶ δικαίους μετὰ ἀρετῆς ζῶντας
 πρὸς ἐσχάτην ἐλαύνεσθαι πενίαν, καὶ ἕτερα μυρία τῆς πενίας ὑπο-
 μένειν χαλεπώτερα πράγματα.

Ἀλλὰ αὕτη ἰκανὴ ἢ παραβολὴ παρασχεῖν τὰ φάρμακα, τοὺς
 μὲν πλουτοῦντας σωφρονίζουσα, τοὺς δὲ πένητας παραμυθουμένη·

ὄχι πιά γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἀδελφούς του· ἀλλὰ καμμιᾶς χάριτος δὲν ἀξιώθηκε. Διότι ἡ πρώτη ἦταν ἀδύνατο νὰ γίνη, ἐνῶ ἡ δεύτερη, γιὰ τοὺς ἀδελφούς του, ἦταν περιττή. Ἄλλ' ὅμως, ἐὰν θέλετε, ἄς ἀκούσουμε κι' αὐτὰ τὰ λόγια μὲ μεγάλη προσοχή. Διότι ἐάν, ὀδηγώντας ἕνας ἄρχοντας στὸ μέσο τῆς ἀγορᾶς ἕναν κατὰδικο καὶ στήνοντας γύρω τοὺς δημίους καὶ καταπληγώνοντας τὸν ὑπόλογο, τρέχουν τότε ὅλοι μὲ πολλή προθυμία, θέλοντας ν' ἀκούσουν, τί ἐρωτᾷ ὁ δικαστής, καὶ τί ἀπαντᾷ ὁ κατὰδικος, πολὺ περισσότερο ἐδῶ πρέπει νὰ ἀκοῦμε μὲ μεγάλη προσοχή, τί ζητάει αὐτὸς ὁ κατὰδικος, ὁ πλούσιος δηλαδή, καὶ τί ἀπαντᾷ ὁ δίκαιος δικαστής διὰ τοῦ Ἀβραάμ. Διότι δὲν ἦταν ὁ πατριάρχης ὁ δικαστής, ἔστω κι' ἂν αὐτὸς μιλοῦσε· ἀλλὰ, ὅπως στήν περίπτωσι τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων, ὅταν εἶναι ὑπόδικοι κάποιοι ληστὲς καὶ φονιάδες, οἱ νόμοι τότε, κρατώντας τους μακριὰ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ δικαστῆ, δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν ν' ἀκούσουν τῆ φωνῆ ἐκείνου ποὺ τοὺς δικάζει, ἔστω κι' ἂν μ' αὐτὸ καὶ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα δὲν τοὺς τιμοῦν, ἀλλὰ κάποιος ἐνδιάμεσος μεταφέρει τὶς ἐρωτήσεις τοῦ δικαστῆ καὶ τὶς ἀπαντήσεις τῶν διακαζομένων· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ τότε γινόταν. Δὲν ἄκουε ὁ κατὰδικος τὸν Θεὸ νὰ τοῦ μιλάη, ἀλλ' ὁ Ἀβραάμ ἦταν στὸ ἐνδιάμεσο, γιὰ νὰ μεταφέρῃ στὸν δικαζόμενο τὰ λόγια τοῦ δικαστῆ. Διότι δὲν ἔλεγε ἀπὸ μόνος του αὐτὰ ποὺ ἔλεγε, ἀλλὰ τοῦ διάβαζε τοὺς θείους νόμους καὶ τοῦ ἔλεγε τὶς ἀποφάσεις ποὺ ἔβγαζε ὁ Θεός. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ πλούσιος δὲν μπορούσε οὔτε ν' ἀντιμιλήσῃ.

2. Ἄς προσέχουμε λοιπὸν μὲ ἀκρίβεια σ' αὐτὰ ποὺ λέγονται. Διότι ἐπίτηδες ἀσχολοῦμαι μ' αὐτὴν τὴν παραβολὴ καί, ἂν καὶ ἔχω τέταρτη ἡμέρα, δὲν ἀπομακρύνομαι ἀπ' αὐτὴν, ἐπειδὴ βλέπω νὰ προκύπτῃ μεγάλο κέρδος ἀπὸ αὐτὴ τὴ διήγησι καὶ στοὺς πλουσίους καὶ στοὺς φτωχοὺς καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ θορυβοῦνται ἀπὸ τὴν εὐτυχία τῶν κακῶν καὶ γι' αὐτοὺς ποὺ θορυβοῦνται ἀπὸ τὴν φτώχεια καὶ τὴν θλίψι τῶν δικαίων. Διότι τίποτε συνήθως δὲν σκανδαλίζει καὶ δὲν τaráσσει τόσο τοὺς πολλούς, ὅσο τὸ ν' ἀπολαμβάνουν μεγάλη εὐτυχία οἱ πλούσιοι ποὺ ζοῦν μέσα στὴν ἁμαρτία καὶ οἱ δίκαιοι ποὺ ζοῦν μὲ τὴν ἀρετὴ νὰ φθάνουν στὸν ὑψιστο βαθμὸ τῆς φώχειας καὶ νὰ ὑποφέρουν ἄλλα μύρια πράγματα χειρότερα τῆς φτώχειας.

Ἄλλὰ αὐτὴ ἡ παραβολὴ εἶναι ἰκανὴ νὰ μᾶς δώσῃ τὰ φάρμακα, σωφρονίζοντας ἐκείνους ποὺ ζοῦν μέσα στὸν πλοῦτο, καὶ παρηγο-

ἐκείνους μὲν παιδεύουσα μὴ μέγα φρονεῖν, τοὺς δὲ πένητας παρα-
 μυθουμένη ἐπὶ τοῖς παροῦσι· κἀκείνους μὲν μὴ μεγαλαυχεῖν πεί-
 θουσα, ὅταν πονηρευόμενοι μὴ δῶσιν ἐνταῦθα δίκην, ὡς χαλεπω-
 τάτης ἀπαντησομένης αὐτοῖς ἐκεῖ τῆς τιμωρίας· τούτους δὲ παρα-
 5 καλοῦσα, μὴ ταῖς ἐτέρων εὐπραγίαις θορυβεῖσθαι, μηδὲ νομίζειν
 ἀπρονόητα εἶναι τὰ καθ' ἡμᾶς, ὅταν δίκαιος μὲν ἐνταῦθα πάσχη
 κακῶς, πονηρὸς δὲ καὶ μιαρὸς ἄνθρωπος εὐημερίας ἀπολαύῃ διη-
 νεκοῦς. Ἀμφότεροι γὰρ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπολήψονται ἐκεῖ, ὁ μὲν τοὺς
 στεφάνους τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας, ὁ δὲ τὰς κολάσεις καὶ
 10 τὰς τιμωρίας τῆς πονηρίας.

Ταύτην τὴν παραβολὴν ἐγγράψατε καὶ πλούσιοι καὶ πένητες·
 πλούσιοι ἐν τοῖς τοίχοις τῆς ὑμετέρας οἰκίας, πένητες δὲ ἐν τοῖς
 τοίχοις τῆς διανοίας· κἂν ἐξαλειφθῇ ποτε λήθης ἐγγινομένης, ἐπι-
 χρίσατε πάλιν διὰ τῆς μνήμης ἄνωθεν. Μᾶλλον δὲ καὶ οἱ πλούσιοι
 15 πρὸ τῆς οἰκίας ἐν τῇ διανοίᾳ διαγράψατε, καὶ συνεχῶς περιφέρετε,
 καὶ ἔσται διδασκαλεῖον ὑμῖν καὶ ὑπόθεσις φιλοσοφίας ἀπάσης.
 Ἐὰν γὰρ ταύτην διηνεκῶς ἐγγεγραμμένην ἔχωμεν ἐν τῇ διανοίᾳ,
 οὔτε τὰ περιχαρῆ τοῦ παρόντος βίου ἡμᾶς φουσησαὶ δυνήσεται, οὔτε
 τὰ λυπηρὰ ταπεινῶσαι καὶ καθελεῖν· ἀλλὰ ὡς πρὸς τὰς ζωγραφίας
 20 τὰς ἐν τοῖς τοίχοις, οὕτω πρὸς ἐκάτερα ταῦτα διακεισόμεθα. Καθά-
 περ γὰρ ἐν τοῖς τοίχοις γεγραμμένον ὄρωντες πλούσιον καὶ πένητα,
 οὔτε ἐκείνῳ φθονοῦμεν, οὔτε τοῦ πένητος ὑπερορῶμεν διὰ τὸ
 σκιὰν ἀλλὰ μὴ πραγμάτων ἀλήθειαν εἶναι τὰ ὀρώμενα, οὕτω καὶ
 πλούτου καὶ πενίας, καὶ δόξης καὶ ἀτιμίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάν-
 25 των τῶν τε σκυθρωπῶν καὶ φαιδρῶν τὴν φύσιν ἂν καταμάθωμεν,
 τῆς ἐξ ἐκάστου τούτων ἐγγινομένης ἡμῖν ἀνωμαλίας ἀπαλλαγησό-
 μεθα. Σκιᾶς γὰρ ἐστὶν ἀπατηλότερα ἅπαντα ταῦτα, καὶ τὸν ὑψηλὸν
 καὶ γενναῖον οὐδὲν οὔτε τῶν λαμπρῶν καὶ ἐπιδόξων ἐπᾶραι, οὔτε
 τῶν ταπεινῶν καὶ ἀπερριμμένων συστειλαὶ δυνήσεται.

30 Ἀλλὰ γὰρ ὥρα λοιπὸν ἡμῖν καὶ τῶν ρημάτων ἀκοῦσαι τῶν
 τοῦ πλουσίου. «Ἐρωτῶ σε», φησί, «πάτερ», τουτέστι, παρακαλῶ,
 δέομαι, ἱκετεύω, «ἵνα πέμψῃς εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου Λάζα-
 ρον· εἰσὶ γὰρ μοι πέντε ἀδελφοί· ἵνα διαμαρτύρηται αὐτοῖς, ὅπως
 μὴ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασάνου». Ἐπειδὴ τῶν καθ'

ρώντας τοὺς φτωχοὺς· τοὺς πλουσίους διδάσκοντάς τους νὰ μὴν ὑπερηφανεύονται ὅταν ἁμαρτάνουν καὶ δὲν τιμωροῦνται ἐδῶ, διότι θὰ συναντήσουν ἐκεῖ φοβερῶτατη τιμωρία· τοὺς φτωχοὺς πάλι παρηγορώντας τους νὰ μὴν θορυβοῦνται μὲ τις εὐημερίες τῶν ἄλλων, οὔτε νὰ νομίζουν ὅτι, ὅσα μᾶς συμβαίνουν, γίνονται χωρὶς πρόνοια, ὅταν ὁ δίκαιος ἐδῶ ὑποφέρῃ, ἐνῶ ὁ πονηρὸς καὶ μιαρὸς ἄνθρωπος ἀπολαμβάνει διαρκῆ εὐημερία. Διότι καὶ οἱ δύο θὰ λάβουν ἐκεῖ ὅ,τι τοὺς ἀξίζει· ὁ δίκαιος τὰ στεφάνια τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας, ἐνῶ ὁ ἄδικος τις καταδίκες καὶ τις τιμωρίες τῆς κακίας.

Αὐτὴν τὴν παραβολὴν νὰ τὴν γράψετε καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ φτωχοί· οἱ πλούσιοι στοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ σας, καὶ οἱ φτωχοὶ στοὺς τοίχους τῆς διάνοιάς σας· κι' ἂν κάποτε σβήση ἐξ αἰτίας τῆς λήθης, γράψτε τὴν πάλι ἀπὸ πάνω μὲ τὴ μνήμη σας. Ἡ καλύτερα καὶ οἱ πλούσιοι, πρὶν ἀπὸ τὸ σπίτι γράψτε τὴν στὴ διάνοιά σας καὶ συνεχῶς νὰ τὴν ἔχετε μαζί σας καὶ θὰ εἶναι γιὰ σᾶς σχολεῖο καὶ ἀφορμὴ κάθε εὐσέβειας. Διότι, ἐὰν τὴν ἔχουμε διαρκῶς γραμμένη στὴ διάνοιά μας, οὔτε τὰ εὐχάριστα αὐτῆς τῆς ζωῆς θὰ μπορέσουν νὰ μᾶς κάνουν ὑπερήφανους, οὔτε τὰ λυπηρὰ νὰ μᾶς ταπεινώσουν καὶ νὰ μᾶς ρίξουν κάτω· ἀλλ' ὅποια εἶναι ἡ στάσις ἀπέναντι στὶς ζωγραφιὰς τῶν τοίχων, τέτοια θὰ εἶναι καὶ ἀπέναντι σ' αὐτὰ τὰ δύο. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅταν βλέπουμε στοὺς τοίχους νὰ εἶναι ζωγραφισμένοι ἕνας πλούσιος καὶ ἕνας πτωχός, οὔτε ἐκεῖνον φθονοῦμε, οὔτε τὸν φτωχὸ περιφρονοῦμε, ἐπειδὴ αὐτὸ ποῦ βλέπουμε εἶναι σκιά καὶ ὄχι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια· ἔτσι κι' ὅταν μάθουμε καλὰ τὴ φύσιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς φτώχειας, τῆς δόξας καὶ τῆς ἀτιμίας, καὶ ὅλων τῶν ἄλλων τῶν εὐχάριστων καὶ δυσάρεστων, θ' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία ποῦ μᾶς φέρνει καθένα ἀπὸ αὐτά. Διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι πρὸ ἀπατηλά καὶ ἀπὸ τὴ σκιά, καὶ τὸν μέγαλο καὶ γενναῖο ἄνθρωπο τίποτε ἀπὸ τὰ λαμπρὰ καὶ ἐπίδοξα δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὑπερηφανευθῆ, οὔτε τίποτε ἀπὸ τὰ ταπεινὰ καὶ περιφρονημένα νὰ τὸν ταπεινώσῃ.

Ἄλλ' εἶναι ὥρα πᾶν ν' ἀκούσουμε καὶ τὰ λόγια τοῦ πλουσίου. «Σὲ ἐρωτῶ», λέγει, «πάτερ», δηλαδὴ σὲ παρακαλῶ, δέομαι, σὲ ἰκετεύω, «νὰ στείλῃς στὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου τὸν Λάζαρο· διότι ἔχω πέντε ἀδελφία· γιὰ νὰ τοὺς βεβαιώσῃ τὰ ὅσα γίνονται ἐδῶ, γιὰ νὰ μὴν ἔλθουν κι' αὐτοὶ στὸν τόπο αὐτὸν τῆς βασάνου»³. Ἐπειδὴ ἀπέ-

ἑαυτὸν ἀπέτυχεν, ὑπὲρ ἑτέρων ποιεῖται τὴν ἰκετηρίαν. Ὅρα πῶς φιλάνθρωπος καὶ ἡμερος γέγονεν ὑπὸ τῆς κολάσεως. Ὁ γὰρ τοῦ Λαζάρου καταφρονῶν παρόντος, ἑτέρων ἀπόντων φροντίζει· ὁ τὸν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κείμενον παρατρέχων, τῶν οὐχ ὀρωμένων μέ-
 5 μνηται, καὶ μετὰ πολλῆς ἀξιοῖ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σπουδῆς, ὥστε γενέσθαι τινὰ αὐτῶν πρόνοιαν πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν καταληψομένων αὐτοὺς κακῶν. Καὶ παρακαλεῖ πεμφθῆναι τὸν Λάζαρον εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἔνθα τὰ σκάμματα ἦν αὐτῷ, καὶ τὸ στάδιον ἀνεῶγει τῆς ἀρετῆς.

10 Ἐκεῖνοι βλεπέτωσαν αὐτὸν στεφανούμενον, φησὶν, οἱ θεασάμενοι ἀγωνισάμενον· οἱ μάρτυρες αὐτοῦ τῆς πενίας καὶ τοῦ λιμοῦ καὶ τῶν μυρίων κακῶν, γενέσθωσαν μάρτυρες τῆς τιμῆς, τῆς μεταβολῆς, τῆς δόξης ἀπάσης, ἵνα ἑκατέρωθεν παιδευθέντες καὶ μαθόντες, ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα στήσεται πρά-
 15 γματα, οὕτω παρασκευάζονται, ὡς δυνηθῆναι ταύτην τὴν κόλασιν διαφυγεῖν καὶ τὴν τιμωρίαν. Τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; «Ἔχουσι Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας», φησὶν, «ἀκουσάτωσαν αὐτῶν». Οὐχ οὕτω, φησί, σὺ κήδη τῶν ἀδελφῶν σου, ὡς ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεός. Μυρίους αὐτοῖς ἐπέστησε διδασκάλους παραιοῦντας, συμβουλεύον-
 20 τας, νουθετοῦντας. Τί οὖν αὐτὸς πάλιν; «Οὐχί», φησί, «πάτερ Ἀβραάμ, ἀλλά, ἐὰν τις ἀπὸ νεκρῶν ἀπέλθῃ, αὐτῷ πιστεύσουσι».

Ταῦτα δὴ τὰ τῶν πολλῶν ῥήματα. Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ λέγοντες, 'τίς ἦλθεν ἐκεῖθεν; τίς ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη; τίς εἶπε τὰ ἐν ᾄδου;' Πόσα τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα πρὸς ἑαυτὸν εἶπεν ὁ πλούσιος ἐκεῖ-
 25 νος, ἠνίκα ἐτρύφα; Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς παρεκάλεσεν ἀναστῆναί τινα ἐκ τῶν νεκρῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν Γραφῶν ἀκούων κατεφρόνει, κατεγέλα, μύθους εἶναι ἐνόμιζε τὰ λεγόμενα, ἀφ' ὧν αὐτὸς ἔπασχε, καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνόμιζε. Κάκεῖνοι, φησὶν, οὕτως ὑποπτεύουσιν· ἐὰν δέ τις ἀπὸ νεκρῶν ἀπέλθῃ, οὐκ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, οὐ
 30 καταγελάσσονται, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς λεγομένοις προσέξουσιν. Τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; «Εἰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν,

4. Λουκᾶ 16,29.

5. Λουκᾶ 16,30.

τυχε γὰ τὸν ἑαυτό του, τώρα παρακαλεῖ γὰ τοὺς ἄλλους. Πρόσεχε πῶς ἔγινε φιλόανθρωπος καὶ ἡμερος ἐξ αἰτίας τῆς κολάσεως. Διότι, αὐτὸς ποὺ περιφρονοῦσε τὸν Λάζαρο, ἐνῶ ἦταν μπροστὰ του, φροντίζει τοὺς ἄλλους ποὺ εἶναι μακριά· αὐτὸς ποὺ ἀδιαφοροῦσε γι' αὐτὸν ποὺ ἦταν μπροστὰ στὰ μάτια του, ἐνδιαφέρεται γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν βλέπει, καὶ μὲ μεγάλο σεβασμὸ καὶ βιασύνη ζητεῖ νὰ δειχθῆ κάποια πρόνοια γι' αὐτοὺς, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὰ βάσανα ποὺ θὰ τοὺς καταλάβουν. Καὶ παρακαλεῖ νὰ σταλῆ ὁ Λάζαρος στὸ σπίτι τοῦ πατέρα του, ἐκεῖ ὅπου ἦταν τὰ σκάμματα γι' αὐτὸν καὶ εἶχε ἀνοιχθῆ τὸ στάδιο τῆς ἀρετῆς.

Ἦς τὸν δοῦν, λέγει, τώρα μὲ τὰ στεφάνια, ἐκεῖνοι ποὺ τὸν εἶδαν καθῶς ἀγωνιζόταν· ἐκεῖνοι ποὺ ἦταν μάρτυρες τῆς φτώχειας καὶ τῆς πείνας καὶ τῶν μυρίων συμφορῶν του, νὰ γίνουν μάρτυρες τῆς τιμῆς, τῆς μεταβολῆς, ὅλης τῆς δόξας, γιὰ νὰ διδαχθοῦν καὶ νὰ μάθουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ὅτι δὲν θὰ τελειώσουν τὰ πράγματά μας σ' αὐτὴ τῆ ζωῆ, καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν ἔτσι, γιὰ νὰ μπορέσουν ν' ἀποφύγουν αὐτὴν τὴν κόλασι καὶ τιμωρία. Τί εἶπε τότε ὁ Ἀβραάμ; «Ἔχουν τὸν Μωϋσῆ καὶ τοὺς προφήτες», λέγει, «αὐτοὺς ἄς ἀκούσουν»⁴. Δὲν ἐνδιαφέρεσαι ἐσύ, λέγει, γιὰ τοὺς ἀδελφούς σου περισσότερο ἀπὸ τὸν Θεὸ ποὺ τοὺς δημιούργησε. Τοὺς ἔδωσε ἄπειρους διδασκάλους ποὺ τοὺς παροτρύνουν, τοὺς συμβουλεύουν, τοὺς νοθετοῦν. Τί λοιπὸν εἶπε πάλι αὐτός; «Ὁχι, πάτερ Ἀβραάμ», λέγει, «ἀλλά, ἐὰν πᾶη κάποιος ἀπὸ τοὺς νεκρούς, θὰ τὸν πιστέψουν»⁵.

Αὐτὰ δηλαδὴ εἶναι τὰ λόγια τῶν πολλῶν. Ποῦ εἶναι τώρα αὐτοὶ ποὺ λένε, ποιὸς ἦρθε ἀπὸ ἐκεῖ; ποιὸς ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς; ποιὸς εἶπε αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν στὸν ἄδη; Πόσα τέτοια καὶ τόσο μεγάλα εἶπε στὸν ἑαυτό του ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ὅταν ἀπολάμβανε τὶς τρυφές; Διότι οὔτε ἀπὸ ἀφέλεια παρεκάλεσε νὰ ἀναστηθῆ κάποιος ἀπὸ τοὺς νεκρούς· ἀλλ' ἐπειδὴ περιφρονοῦσε τὶς Γραφές ὅταν τὶς ἄκουγε καὶ τὶς περιγελοῦσε, καὶ νόμιζε ὅτι εἶναι μῦθοι τὰ λεγόμενα, ἀπὸ ἐκεῖνα λοιπὸν ποὺ ἔπασχε αὐτός, πίστευε ὅτι καὶ τὰ ἀδέλφια του πάθαιναν. Κι' ἐκεῖνοι, λέγει, ἔτσι τὰ θεωροῦν· ἐὰν ὅμως πᾶη κάποιος ἀπὸ τοὺς νεκρούς, δὲν θ' ἀρνηθοῦν νὰ τὸν πιστέψουν, δὲν θὰ τὸν περιγελάσουν, ἀλλὰ θὰ προσέξουν πολὺ τὰ λεγόμενά του. Τί εἶπε τότε ὁ Ἀβραάμ; «Ἐὰν δὲν ἀκοῦν τὸν Μωϋσῆ καὶ τοὺς προφήτες, οὔτε, ἐὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς νεκρούς ἀναστηθῆ, θὰ

οὐδὲ εἰάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ, ἀκούσονται». Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ὅτι ὁ τῶν Γραφῶν οὐκ ἀκούων οὐδὲ νεκρῶν ἀνισταμένων ἀκούσεται, ἔδειξαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἳ, ἐπειδὴ Μωϋσέως οὐκ ἤκουσαν καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ νεκροὺς ἀναστάντας ἰδόντες ἐπίστευσαν·
5 ἀλλὰ νῦν μὲν ἀναιρεῖν τὸν Λάζαρον ἐπεχειροῦν, νῦν δὲ τοῖς ἀποστόλοις ἐπεπήδων, καίτοι πολλῶν ἀναστάντων νεκρῶν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ.

γ'. Ἴνα δὲ καὶ ἐτέρωθεν μάθης, ὅτι ἀξιοπιστοτέρα ἢ τῶν προφητῶν διδασκαλία τῆς τῶν ἀνισταμένων ἀπαγγελίας, ἐκεῖνο σκόπησον, ὅτι νεκρὸς μὲν ἅπας δοῦλός ἐστιν· ἃ δὲ αἱ Γραφαὶ φθέγγονται, ταῦτα ὁ Δεσπότης ἐφθέγγετο· ὥστε κἂν νεκρὸς ἀναστῆ, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ καταβῆ, πάντων ἔστωσαν αἱ Γραφαὶ ἀξιοπιστότεραι. Ὁ γὰρ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης καὶ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζώντων Κύριος, αὐτὸς ἐκεῖνας ἐνομοθέτησε. Καὶ ὅτι περιττὰ
15 ζητοῦσιν οἱ ζητοῦντες νεκροὺς ἐκεῖθεν ἐλθεῖν, πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων ἔστι δεῖξαι δικαστηρίων τοῦτο. Ἡ γέεννα οὐ φαίνεται τοῖς ἀπίστοις· τοῖς γὰρ πιστοῖς ἐστι δῆλη καὶ φανερά, ἀλλ' ὅμως τοῖς ἀπίστοις οὐ φαίνεται· τὰ μέντοι δικαστήρια φαίνεται καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀκούομεν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐκολάσθη, τοῦ
20 δεῖνος ἢ οὐσία ἐδημεύθη, ἕτερος τὰ μέταλλα ἐργάζεται, ἄλλοι κατεῖπυρί, ἄλλος ἐτέρω τρόπῳ κολάσεως καὶ τιμωρίας ἀπέλωτο. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα ἀκούοντες οἱ πονηροὶ καὶ κακοῦργοι καὶ γόητες οὐ σωφρονίζονται. Καὶ τί λέγω, εἰ οἱ μηδέποτε τούτοις περιπεσόντες οὐ σωφρονίζονται; Πολλάκις πολλοὶ τούτων ἀλόντες καὶ διαφυγόντες τὴν κόλασιν καὶ τὸ δεσμωτήριον διορύξαντες καὶ ἀποπηδήσαντες, πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπέθεντο καὶ πολλῶ χα' ἐπωτέρα τούτων εἰράσαντο.

Μὴ τοίνυν ζητῶμεν παρὰ νεκρῶν ἀκούειν ταῦτα ἃ πολλῶ σαφέστερον αἱ Γραφαὶ καθ' ἐκάστην ἡμᾶς παιδεύουσι τὴν ἡμέραν.
30 Εἰ γὰρ ἤδει τοῦτο ὁ Θεός, ὅτι νεκροὶ ἀνιστάμενοι τοὺς ζῶντας ὠφέλησαν ἂν, οὐκ ἂν παρέλιπεν, οὐδ' ἂν παρῆκε τοσοῦτον κέρδος ὁ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸ συμφέρον πραγματευόμενος. Χωρὶς δὲ τούτων, εἰ συνεχῶς ἐμελλον ἀνίστασθαι νεκροὶ καὶ τὰ ἐκεῖ πάντα ἀπαγγέλλειν ἡμῖν, καὶ τοῦτο ἂν τῷ χρόνῳ κατεφρονήθη πάλιν·

τὸν ἀκούσουν». Καὶ ὅτι εἶναι ἀληθινὸ αὐτό, ὅτι ὅποιος δὲν ἀκούει τις Γραφές, οὔτε τοὺς νεκροὺς ἐὰν ἀναστηθοῦν θὰ τοὺς ἀκούσῃ, τὸ ἀπέδειξαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἤκουσαν τὸν Μωϋσῆ καὶ τοὺς προφῆτες, οὔτε ὅταν εἶδαν ἀναστημένους νεκροὺς πίστεψαν· ἀλλ' ἄλλοτε ἐπιχειροῦσαν νὰ σκοτώσουν τὸν Λάζαρο, κι' ἄλλοτε ὀρμοῦσαν ἐπάνω στοὺς ἀποστόλους, ἂν καὶ βέβαια πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἀναστήθηκαν κατὰ τὴν ὥρα τοῦ σταυροῦ.

3. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθῃς καὶ ἀπὸ ἄλλοῦ, ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν προφητῶν εἶναι πιὸ ἀξιόπιστη ἀπὸ τὴν ἐξιστόρησι τῶν ἀναστημένων, ἐκεῖνο πρόσεξε, ὅτι ὁ κάθε νεκρὸς εἶναι δοῦλος· αὐτὰ ὅμως πού λένε οἱ Γραφές, αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ Θεός· ὥστε, εἴτε ἀναστηθῆ νεκρός, εἴτε κατεβῆ ἄγγελος ἀπὸ τὸν οὐρανό, οἱ Γραφές ἄς εἶναι πιὸ ἀξιόπιστες ἀπὸ ὄλους. Διότι ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζωντανῶν Κύριος, αὐτὸς τις νομοθέτησε. Καὶ ὅτι περιττὰ πράγματα ζητοῦν, αὐτοὶ πού ζητοῦν νὰ ἔλθουν ἀπὸ ἐκεῖ οἱ νεκροί, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ πού ἔχουν λεχθῆ, εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποδειχθῆ αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα δικαστήρια. Ἡ γέεννα δὲν φαίνεται στοὺς ἀπίστους· στοὺς πιστοὺς εἶναι γνωστὴ καὶ φανερὴ, ἀλλ' ὅμως στοὺς ἀπίστους δὲν φαίνεται· τὰ δικαστήρια ὅμως φαίνονται καὶ κάθε μέρα ἀκοῦμε, ὅτι ὁ τάδε δικάσθηκε, τοῦ τάδε ἡ περιουσία δημεύθηκε, ἄλλος δουλεύει στὰ μεταλλεῖα, ἄλλος κάηκε στὴ φωτιά, καὶ ἄλλος μὲ ἄλλον τρόπο καταδίκης καὶ τιμωρίας χάθηκε. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ τὰ ἀκοῦν αὐτὰ οἱ πονηροὶ καὶ κακοῦργοι καὶ ἀπατεῶνες δὲν σωφρονίζονται. Καὶ τί λέγω, ὅτι δὲν σωφρονίζονται, αὐτοὶ πού ποτὲ δὲν ἔπесαν σ' αὐτὰ; Πολλὲς φορές καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού πιάσθηκαν καὶ ξέφυγαν τὴν τιμωρία, ἀνοίγοντας τρύπα στὴ φυλακὴ καὶ πηδώντας ἔξω, πάλι ἐπέστρεψαν στὰ ἴδια καὶ ἔκαναν πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ.

Ἄς μὴ ζητοῦμε λοιπὸν ν' ἀκοῦμε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς αὐτὰ τὰ ὁποῖα μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια κάθε ἡμέρα μᾶς διδάσκουν οἱ Γραφές. Διότι, ἐὰν τὸ γνώριζε αὐτὸ ὁ Θεός, ὅτι οἱ ἀναστημένοι νεκροὶ θὰ ὠφελοῦσαν τοὺς ζωντανούς, δὲν θὰ παρέλειπε, οὔτε θὰ παρέβλεπε τόσο κέρδος, αὐτὸς πού ὄλα τὰ κάνει γιὰ τὸ συμφέρον μας. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ, ἐὰν διαρκῶς ἐπρόκειτο νὰ ἀνασταίνωνται οἱ νεκροὶ καὶ νὰ μᾶς ἀναγγέλλουν ὄλα ὅσα συμβαίνουν ἐκεῖ, καὶ αὐτὸ πάλι μὲ

πρὸς δὲ τούτοις καὶ πονηρὰ ἂν εἰσήγαγε δόγματα ὁ διάβολος μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. Εἶδωλα γὰρ ἠδύνατο δεικνύναι πολλάκις, ἢ καὶ παρασκευάζων τινὰς ὑποκρίνασθαι θάνατον καὶ κατορύττεσθαι, δεικνύναι πάλιν ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, καὶ δι' ἐκείνων
 5 ὅσα ἐβούλετο πιστεῦεσθαι ταῖς τῶν ἀπατωμένων διανοίαις. Εἰ γὰρ νῦν, οὐδενὸς ὄντος τοιούτου, ὄνειροι πολλάκις φανέντες ἐν τύποις τῶν ἀπελθόντων, πολλοὺς ἠπάτησαν καὶ διέφθειραν, πολλῶ μᾶλλον, εἰ τοῦτο γεγενημένον ἦν καὶ κεκρατηκὸς ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων διανοίαις, οἷον ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπελθόντων ἐπανῆλθον πάλιν,
 10 μυρίοις ἂν ὁ μιαρὸς δαίμων ἐκεῖνος δόλοισι ἐπλεξε, καὶ πολλὴν ἀπάτην εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε. Διὰ τοῦτο ἀπέκλεισε τὰς θύρας ὁ Θεὸς καὶ οὐκ ἀφήσιν τινα τῶν ἀπελθόντων ἐπανελθόντα εἰπεῖν τὰ ἐκεῖ, ἵνα μὴ λαβὼν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἐκεῖνος, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσαγάγῃ.

15 Καὶ γὰρ ὅτε προφητῆται ἦσαν, ψευδοπροφήτας ἤγειρε· καὶ ὅτε ἀπόστολοι, ψευδαποστόλους· καὶ ὅτε Χριστὸς ἐφάνη, ψευδοχρίστους, καὶ ὅτε δόγματα εἰσηνέχθη ὑγιῆ, διεφθαρμένα εἰσήγαγε, τὰ ζιζάνια πανταχοῦ διασπείρων. Ὡστε, εἰ καὶ τοῦτο συνέβη, καὶ τοῦτο ἐπεχείρησεν ἂν ὑποκρίνεσθαι διὰ τῶν οἰκείων ὀργάνων, οὐχὶ
 20 νεκροὺς ἀληθῶς ἀνιστάς, ἀλλὰ μαγγανείαις τισὶ καὶ ἀπάταις τὰς ὄψεις τῶν ὀρώντων ἀπατῶν, ἢ καὶ τινὰς παρασκευάζων, ὥσπερ ἐφθην εἰπὼν, ὑποκρίνεσθαι τελευτήν, τὰ ἄνω κάτω πάντα ἐποίησεν ἂν καὶ συνέχεεν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἅπαντα ταῦτα προειδώς, ἀπετείχισεν αὐτῷ τὴν ἐπιβουλήν ταύτην, καὶ φειδόμενος ἡμῶν, οὐ συνε-
 25 χώρησεν ἐλθόντι τινὶ ποτε ἐκεῖθεν περὶ τῶν ἐκεῖ διαλεχθῆναι τοῖς ζῶσιν ἀνθρώποις, παιδεύων ἡμᾶς πάντων ἀξιοπιστοτέρας ἡγεῖσθαι τὰς θείας Γραφάς. Πολὺ γὰρ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως σαφέστερα ἡμῖν ἔδειξε πράγματα· τὴν οἰκουμένην ἐπέστρεψεν ἅπασαν, τὴν πλάνην ἀπήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, δι' ἀλιέων καὶ
 30 εὐτελῶν ἀνθρώπων ταῦτα πάντα κατώρθωσε, καὶ ἱκανὰς ἀποδείξεις τῆς ἑαυτοῦ προνοίας πανταχοῦ παρέσχεν ἡμῖν.

Μὴ τοίνυν μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα συγκεκλειῖσθαι νομίζωμεν, ἀλλὰ πιστεύωμεν, ὅτι πάντως ἔσται κρίσις καὶ

τὴν πάροδο τοῦ χρόνου θὰ εἶχε καταφρονηθῆ· ἐπὶ πλεον ὁ διάβολος θὰ εἰσήγαγε πονηρὰ δόγματα μὲ μεγάλη εὐκολία. Διότι πολλές φορές θὰ μπορούσε νὰ δείξη εἰδωλα ἢ καὶ θὰ ἔβαζε κάποιους νὰ ὑποκρίνονται ὅτι πέθαναν καὶ τάφηκαν κι' ἔπειτα πάλι θὰ ἔδειχνε ὅτι ἀναστήθηκαν καὶ μέσω ἐκείνων θὰ ἔκανε πιστευτὰ ὅσα ἤθελε στὶς ψυχὰς ἐκείνων ποὺ θὰ ἀπατοῦσε. Διότι, ἐὰν τώρα, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει κάτι τέτοιο, πολλές φορές ὄνειρα ποὺ παρουσιάζονται μὲ τὴ μορφή τῶν ἀνθρώπων ποῦ ἔφυγαν, πολλοὺς ξεγέλασαν καὶ τοὺς κατέστρεψαν, πολὺ περισσότερο ἐὰν αὐτὸ εἶχε γίνει καὶ εἶχε ἐπικρατήσῃ στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπως δηλαδὴ ἐὰν πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πέθαναν, ἐπέστρεφαν πάλι, μυρίους δόλους θὰ ἔπλεκε ὁ μιαρὸς ἐκεῖνος δαίμονας καὶ πολλὴ ἀπάτη θὰ εἰσήγαγε στὴ ζωὴ μας. Γι' αὐτὸ ἔκλεισε καλὰ τὶς θύρες ὁ Θεὸς καὶ δὲν ἀφήνει κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔφυγαν νὰ ἐπανέλθῃ καὶ νὰ πῆ ὅσα συμβαίνουν ἐκεῖ, γιὰ νὰ μὴν πάρῃ ἀφορμὴ ἀπὸ αὐτὸ ὁ διάβολος καὶ εἰσαγάγῃ ὅλα τὰ δικά του.

Πραγματικά, ὅταν ὑπῆρχαν οἱ προφῆτες, αὐτὸς παρουσίασε ψευδοπροφῆτες· καὶ ὅταν ἦταν οἱ ἀπόστολοι, ψευδαποστόλους· καὶ ὅταν παρουσιάσθηκε ὁ Χριστός, ψευδοχρίστους, καὶ ὅταν μᾶς δόθηκαν οἱ σωστὲς διδασκαλίαι, εἰσήγαγε τὶς διεφθαρμέναι, σπέρνοντας παντοῦ τὰ ζιζάνια. Ὡστε, ἂν συνέβαινε κι' αὐτὸ, θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ τὸ κἀνῃ καὶ αὐτὸ ὑποκριτικὰ μὲ τὰ ὄργανά του, καὶ δὲν θὰ ἀνέσταινε πραγματικὰ νεκρούς, ἀλλὰ μὲ κάποιαι μαγεῖαι καὶ ἀπάται θὰ ἀπατοῦσε τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων, ἢ καὶ θὰ ἐτοίμαζε κάποιους, ὅπως προανέφερα, νὰ ὑποκριθοῦν ὅτι πέθαναν, καὶ θὰ τὰ ἔκανε ὅλα ἄνω κάτω, προκαλώντας σύγχυσι. Ἄλλ' ὁ Θεός, ἐπειδὴ ὅλα αὐτὰ τὰ προγνώριζε, τοῦ ἀπέκλεισε αὐτὴν τὴν ἐποβουλή, καὶ φροντίζοντας γιὰ μᾶς, δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἔλθῃ ποτὲ κανεὶς ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ συζητήσῃ μὲ τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ θεωροῦμε τὶς θεῖαι Γραφαὶ πιὸ ἀξιόπισται ἀπὸ ὄλους. Διότι μᾶς ἔδειξε πολὺ πιὸ φανερά πράγματα ἀπὸ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν· ὅλη τὴν οἰκουμένη ἐπέστρεψε, ἀπομάκρυνε τὴν πλάνη, ἐπανέφερε τὴν ἀλήθεια, ὅλα αὐτὰ τὰ κατώρθωσε μὲ ἀλιεῖς καὶ ἀσήμαντους ἀνθρώπους, δίνοντάς παντοῦ ἀρκετὰς ἀποδείξεις τῆς πρόνοιᾶς του.

Ἄς μὴ νομίζουμε λοιπὸν ὅτι ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ μᾶς σταματοῦν σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, ἀλλὰ ἄς πιστεύουμε ὅτι ὅπωςδὴποτε θὰ ὑπάρ-

ἀνταπόδοσις τῶν ἐνταῦθα παρ' ἡμῶν γινομένων ἀπάντων. Τοῦτο γὰρ οὕτως ἐστὶ σαφές καὶ ἐναργές πᾶσιν, ὡς καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας καὶ αἵρετικούς καὶ πάντα ὄντιναοῦν ἄνθρωπον ὑπὲρ τούτων ὁμογνωμονεῖν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ καθὼς προσῆκε περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦσιν ἅπαντες, ἀλλ' ὁμῶς περὶ τῆς κρίσεως καὶ τῆς κολάσεως καὶ τῶν ἐκεῖ δικαστηρίων ἅπαντες συμφωνοῦσιν, ὅτι ἐστὶ τις τῶν ἐνταῦθα γινομένων ἀντίδοσις ἐκεῖ. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, τίνος ἔνεκεν οὐρανὸν τοσοῦτον ἔτεινε, γῆν ὑπεστόρησε, θάλασσαν ἠπλωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, τοσαύτην πρόνοιαν ἐπεδείξατο, εἰ μὴ μέχρι 10 τέλους ἔμελλεν ἡμῶν προστήσεσθαι;

δ'. Οὐχ ὀρᾶς πόσοι βιώσαντες ἐν ἀρετῇ, μυρία παθόντες δεινὰ ἀπῆλθον, μηδὲν ἀπολαβόντες ἀγαθόν; ἕτεροι δὲ πάλιν πονηρίαν πολλὴν ἐπιδειζάμενοι, τὰς ἐτέρων ἀρπάσαντες οὐσίας, χήρας καὶ ὀρφανούς ἀποδύσαντες καὶ καταδυναστεύσαντες, πλούτου καὶ τρυφῆς καὶ μυρίων ἀπολαύσαντες ἀγαθῶν ἀπῆλθον, οὐδὲ τὸ τυχὸν παθόντες δεινόν; Πότε οὖν ἢ ἐκεῖνοι οἱ πρότεροι τῆς ἀρετῆς ἀπολήψονται τὰς ἀμοιβάς, ἢ οὗτοι τῆς πονηρίας δώσουσι τὰς τιμωρίας, εἰ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα δώσουσι τὰς τιμωρίας, εἰ 20 μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα ἴσταται πράγματα; Ὅτι γάρ, εἰ ἐστὶ Θεός, ὡσπερ οὖν καὶ ἐστὶ, δίκαιός ἐστι, πᾶς ὅστισοῦν ἂν εἴποι· ὅτι δέ, εἰ δίκαιός ἐστι, καὶ τούτοις κάκεῖνοις ἀποδώσει τὰ κατ' ἀξίαν, καὶ τοῦτο συνωμολόγηται. Εἰ δὲ μέλλοι κάκεῖνοις καὶ τούτοις ἀποδιδόναι κατ' ἀξίαν, ἐνταῦθα δὲ οὐδεὶς αὐτῶν ἀπέλαβεν, οὔτε ἐκεῖνος τῆς πονηρίας τὴν κόλασιν, οὔτε οὗτος τῆς ἀρετῆς τὰς ἀμοιβάς, 25 εὐδηλον ὅτι λείπεται τις καιρός, ἐν ᾧ τὴν προσήκουσαν ἀντίδοσιν τούτων ἔξουσι.

Τίνος δὲ ἔνεκεν ὅλως ἐν τῇ διανοίᾳ τῇ ἡμετέρα κριτὴν οὕτω διηνεκῶς ἐγρηγορότα καὶ νήφοντα κατέστησεν ἡμῖν ὁ Θεός; τὸ συνειδὸς λέγω. Οὐ γάρ ἐστίν, οὐκ ἐστὶν οὐδεὶς δικαστῆς οὕτως 30 ἀγρυπνος ἐν ἀνθρώποις, οἷον τὸ ἡμέτερον συνειδὸς. Οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν δικασταὶ καὶ ὑπὸ χρημάτων διαφθείρονται καὶ κολακείαις χαυνοῦνται, καὶ διὰ φόβον καθυποκρίνονται, καὶ πολλὰ ἕτερα ἐστὶ τὰ λυμαινόμενα τὴν ὀρθὴν ἐκείνων ψῆφον· τὸ δὲ τοῦ συνειδότος δικαστήριον οὐδενὶ τούτων εἴκειν οἶδεν· ἀλλὰ κἂν χρήματα δῶς,

ξη κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις γιὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ κάμνουμε ἐδῶ. Διότι αὐτὸ εἶναι τόσο σαφές καὶ ὀλοφάνερο σὲ ὄλους, ὥστε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ αἰρετικοὶ καὶ ὁ ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἄν καὶ δὲν πιστεύουν δηλαδὴ ὅλοι στὴν ἀνάστασι ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἀλλ' ὁμως γιὰ τὴν κρίσι καὶ τὴν κόλασι καὶ γιὰ τὰ ἐκεῖ δικαστήρια ὅλοι συμφωνοῦν, ὅτι ὑπάρχει κάποια ἀνταπόδοσις ἐκεῖ γιὰ ὅσα γίνονται ἐδῶ. Διότι, ἐὰν αὐτὸ δὲν συνέβαινε, γιὰ ποιὸ λόγο ἄπλωσε τόσο μεγάλο οὐρανὸ, ἔστρωσε κάτω τὴ γῆ, ἄπλωσε τὴ θάλασσα, ἄφησε νὰ χυθῆ παντοῦ ὁ ἀέρας, ἔδειξε τόσο μεγάλη πρόνοια, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς φροντίσῃ μέχρι τέλους;

4. Δὲν βλέπεις πόσοι ποὺ ἔζησαν στὴν ἀρετῇ, ἂν καὶ ἔπαθαν μύρια δεινὰ, ἔφυγαν χωρὶς ν' ἀπολαύσουν κανένα ἀγαθόν; Καὶ ἄλλοι πάλι, ἂν καὶ ἔδειξαν μεγάλη κακία, ἄρπαξαν τὶς περιουσίες τῶν ἄλλων, ξεγύμνωσαν χῆρες καὶ ὀρφανὰ καὶ τὰ καταπιέσαν, ἀφοῦ ἀπῆλαυσαν τὸν πλοῦτο καὶ τὴν τρυφή καὶ μύρια ἀγαθὰ, ἔφυγαν χωρὶς νὰ πάθουν οὔτε τὸ παραμικρὸ κακόν; Πότε λοιπὸν ἦ ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι θὰ ἀπολαύσουν τὶς ἀμοιβές τῆς ἀρετῆς ἢ αὐτοὶ θὰ πληρώσουν γιὰ τὴν κακία τους, ἐὰν στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ζωῆς σταματοῦν τὰ δικά μας πράγματα; Διότι, τὸ ὅτι ἐὰν ὑπάρχῃ Θεός, ὅπως βέβαια καὶ ὑπάρχει, εἶναι δίκαιος, ὁ καθένας θὰ μπορούσε νὰ τὸ πῆ καὶ ὅτι, ἐὰν εἶναι δίκαιος, καὶ αὐτοὺς καὶ ἐκείνους θὰ τοὺς ἀνταποδώσῃ αὐτὰ ποὺ τοὺς ἀξίζουν, καὶ αὐτὸ ἅπ' ὄλους ἔχει ὁμολογηθῆ. Ἀλλὰ, ἐὰν πρόκειται κι' ἐκείνους κι' αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀνταποδώσῃ κατὰ τὴν ἀξία τους καὶ ἐδῶ κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἔλαβε τὴν ἀμοιβή, οὔτε ἐκεῖνος τῆς κακίας τὴν τιμωρία, οὔτε αὐτὸς τῆς ἀρετῆς τὶς ἀμοιβές, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὑπολείπεται κάποιος καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖο καὶ οἱ δυὸ θὰ ἔχουν τὴν ἀνταπόδοσι ποὺ τοὺς ἀρμόζει.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ὁ Θεὸς ἔβαλε μέσα στὴ διάνοιά μας ἕναν κριτῆ ποὺ ἀγρυπνᾷ καὶ προσέχει ἀκατάπαυστα; ἐννοῶ τὴ συνείδησι. Διότι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει κανένας δικαστῆς τόσο ἀγρυπνος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως εἶναι ἡ συνείδησίς μας. Καθόσον οἱ κοσμικοὶ δικαστῆς καὶ ἀπὸ χρήματα διαφθείρονται, καὶ ἀπὸ τὶς κολακεῖες ἐξαπατοῦνται, καὶ πολλὰ ἄλλα ὑπάρχουν ποὺ δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ ἐκφέρουν σωστῇ κρίσι· τὸ δικαστήριον ὁμως τῆς συνειδήσεως δὲν γνωρίζει νὰ ὑποχωρῆ σὲ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ· ἀλλὰ κι' ἂν

κᾶν κολακεύσης, κᾶν ἀπειλήσης, κᾶν ἕτερον ὀτιοῦν ἐργάση, δικαίαν ἐξοίσει τὴν ψῆφον κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων λογισμῶν· καὶ αὐτὸς ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐργασάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν καταδικάζει, κᾶν μηδεὶς ἕτερος κατηγορῇ.

5 Καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δῖς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο ποιῶν διατελεῖ· κᾶν πολὺς παρέλθη χρόνος, οὐδέποτε ἐπιλήσεται τῶν γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ πρὶν γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι σφοδρὸς ἐφέστηκεν ἡμῖν κατήγορος, καὶ μάλιστα μετὰ τὸ γενέσθαι. Ἐν μὲν γὰρ
10 τῷ πράττειν τὴν ἁμαρτίαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς μεθύοντες οὐχ οὕτως αἰσθανόμεθα· ἐπειδὴν δὲ γένηται καὶ λάβη τέλος, τότε δὴ μάλιστα, τῆς ἡδονῆς σβεσθείσης ἀπάσης, τὸ πικρὸν τῆς μετανοίας ἐπεισέρχεται κέντρον ἀπενατίας ταῖς ὠδινούσαις γυναιξίν. Ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ πρὸ τοῦ τόκου πολὺς καὶ ἀφόρητος ὁ πόνος καὶ ὠδῖνες
15 δριμεῖται διακόπτουσαι ταῖς ἀλγηδόσιν αὐτάς· μετὰ δὲ τὸν τόκον ἄνεσις, τῷ βρέφει τῆς ὀδύνης συνεξελθούσης· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἕως μὲν ἂν ὠδίνωμεν καὶ συλλαμβάνωμεν τὰ διεφθερμένα βουλευμάτα, εὐφραινόμεθα καὶ χαίρομεν· ἐπειδὴν δὲ ἀποτέκωμεν τὸ πονηρὸν παιδίον τὴν ἁμαρτίαν, τότε τὸ αἴσχος τοῦ τε-
20 χθέντος ἰδόντες ὀδυνώμεθα, τότε διακοπτόμεθα τῶν ὠδινουσῶν γυναικῶν χαλεπώτερον.

Διὸ παρακαλῶ μὴ δέχεσθαι μὲν μάλιστα παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιθυμίαν διεφθαρμένην· εἰ δὲ καὶ δεξόμεθα, ἀποπνίγειν ἔνδον τὰ σπέρματα. Εἰ δὲ καὶ μέχρι τούτου ραθυμήσαιομεν, ἐξελθοῦσαν εἰς
25 ἔργον τὴν ἁμαρτίαν ἀποκτείνειν πάλιν δι' ἐξομολογήσεως καὶ δακρύων, διὰ τοῦ κατηγορεῖν ἑαυτῶν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὀλέθριον τῇ ἁμαρτίᾳ, ὡς κατηγορία καὶ κατάγνωσις σὺν μετανοίᾳ καὶ δάκρυσι. Κατέγνωσ σου τὴν ἁμαρτίαν; ἀπέθου τὸ φορτίον. Καὶ τίς ταῦτά φησιν; Αὐτὸς ὁ δικάζων Θεός. «Λέγε σὺ τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος,
30 ἵνα δικαιωθῆς». Τίνος γὰρ ἔνεκεν αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷς, εἶπέ μοι, τὰ ἁμαρτήματα εἶπεῖν; μὴ γὰρ ἀνθρώπῳ λέγεις, ἵνα ὀνειδίσῃ σε; μὴ

δώσης χρήματα, κι' ἂν κολακέψης, κι' ἂν ἀπειλήσης, κι' ἂν ὀτιδή-ποτε ἄλλο κάνης, θὰ βγάλη δίκαιη τὴν ἀπόφασι ἐναντίον τῶν ἀμαρτωλῶν λογισμῶν· καὶ αὐτὸς ποὺ ἔκανε τὴν ἀμαρτία καταδικάζει ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό του, κι' ἄς μὴν τὸν κατηγορῆ κανεὶς ἄλλος.

Καὶ δὲν τὸ κάνει μία ἢ δύο φορές, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ σὲ ὄλη τὴ ζωὴ κάνει τὸ ἴδιο· κι' ἂν περάση πολὺς χρόνος, ποτὲ δὲν θὰ ξεχάση αὐτὰ ποὺ ἔχουν γίνει, ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνεται ἡ ἀμαρτία καὶ πρὶν γίνῃ καὶ ἀφοῦ γίνῃ, στέκεται ἀπέναντί μας σὰν σφοδρὸς κατηγοροῦ καὶ μάλιστα μετὰ τὴ διάπραξι τῆς ἀμαρτίας. Διότι ὅταν κά-νουμε τὴν ἀμαρτία μεθυσμένοι ἀπὸ τὴν ἡδονή, δὲν τὴν αἰσθανόμα-στε τόσο· ὅταν ὅμως γίνῃ ἡ ἀμαρτία καὶ ὀλοκληρωθῆ, τότε μάλι-στα, ὅταν σβήσῃ ὄλη ἡ ἡδονή, ὑπαισέρχεται τὸ πικρὸ κεντρὶ τῆς μετανοίας, ἀντίθετα μὲ ὅτι συμβαίνει στὶς γυναῖκες ποὺ ἔχουν ὠδῖ-νες τοκετοῦ. Διότι στὴν περίπτωσι ἐκείνων πρὶν ἀπὸ τὸν τοκετὸ εἶ-ναι πολὺς καὶ ἀφόρητος ὁ πόνος καὶ ὠδῖνες δριμύτατες τὶς τρυποῦν μὲ ἀνυπόφορους πόνους· ἀλλὰ μετὰ τὸν τοκετὸ νοιώθουν ἀνακούφι-σι, ἐπειδὴ μαζὶ μὲ τὸ βρέφος βγῆκε ἔξω καὶ ὁ πόνος. Ὅμως ἐδῶ δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' ὅσο μᾶς περιζώνουν οἱ ὠδῖνες καὶ συλ-λαμβάνουμε τὶς διεφθαρμένες ἐπιθυμίες, εὐφραινόμαστε καὶ χαιρό-μαστε· ὅταν ὅμως γεννήσουμε τὸ πονηρὸ παιδί, τὴν ἀμαρτία, τότε πονοῦμε, ἐπειδὴ βλέπουμε τὸ αἶσχος ποὺ γεννήσαμε, τότε βασανι-ζόμαστε ἀπὸ τὴν ὀδύνη πῶς φοβερὰ καὶ ἀπὸ τὶς γυναῖκες ποὺ πρό-κειται νὰ γεννήσουν.

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, μὴ δέχεσθε τὴν ἀμαρτωλὴ ἐπιθυμία καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμη· ἀλλὰ καὶ ἐὰν τὴν δεχθοῦμε νὰ καταπνίξου-με μέσα μας τὰ σπέρματά της. Ἐὰν ὅμως ἡ ἀδιαφορία μας ἔφθασε καὶ μέχρις ἐδῶ καὶ ὀλοκληρώθηκε στὴν πράξι ἡ ἀμαρτία, νὰ τὴν ἐξολοθρεύσουμε πάλι μὲ τὴν ἐξομολόγησι καὶ τὰ δάκρυα, κατηγο-ρώντας τὸν ἑαυτό μας. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσο ὀλέθριο γιὰ τὴν ἀμαρτία, ὅσο ἡ κατηγορία καὶ ἡ κατάκρισις μαζὶ μὲ τὴ μετάνοια καὶ τὰ δάκρυα. Καταδίκασες τὴν ἀμαρτία σου; ἀπέβαλες τὸ φορτίο. Καὶ ποιὸς τὰ λέγει αὐτά; Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ποὺ δικάζει. «Λέγε ἐσὺ τὶς ἀμαρτίες σου πρῶτος, γιὰ νὰ δικαιωθῆς»⁶. Γιὰ ποιὸ λόγο δηλαδή, πές μου, ντρέπεσαι καὶ κοκκινίζεις γιὰ νὰ πῆς τὶς ἀμαρτίες σου; Μήπως τὶς λές σὲ ἄνθρωπο, γιὰ νὰ σὲ περιγελάσῃ; μήπως τὶς ὁμο-λογεῖς στὸν σύνδουλό σου, γιὰ νὰ σὲ διαπομπεύσῃ; Στὸν Κύριο,

γὰρ τῷ συνδούλῳ ὁμολογεῖς, ἵνα ἐκπομπεύσῃ; Τῷ Δεσπότη, τῷ κηδεμόνι, τῷ φιλανθρώπῳ, τῷ ἰατρῷ τὸ τραῦμα ἐπιδεικνύεις.

Μὴ γάρ, κἂν σὺ μὴ εἶπῃς, ἐκεῖνος οὐκ οἶδεν, ὅς γε καὶ πρὸ τοῦ πραχθῆναι ἠπίστατο; Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ λέγεις; Μὴ γὰρ ἐκ 5 τῆς σῆς κατηγορίας φορτικώτερον γίνεται τὸ ἀμάρτημα; Ἡμερώτερον μὲν οὖν καὶ κουφότερον. Καὶ διὰ τοῦτο βούλεται σε εἰπεῖν, οὐχ ἵνα κολάσῃ, ἀλλ' ἵνα συγχωρήσῃ· οὐχ ἵνα αὐτὸς μάθῃ τὴν ἀμαρτίαν (πῶς γάρ, ὁ εἰδώς;), ἀλλ' ἵνα σὺ μάθῃς πόσον σοι συγχωρεῖ χρέος. Βούλεται δέ σε μαθεῖν τῆς χάριτος τὸ μέγεθος, ἵνα εὐχαρι- 10 στῶν διατελῆς, ἵνα ὀκνηρότερος πρὸς ἀμαρτίαν ᾦς, ἵνα προθυμότερος εἰς ἀρετὴν. Ἄν μὴ εἶπῃς τοῦ χρέους τὸ μέγεθος, οὐκ ἐπιγινώσκεις τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολήν. Οὐκ ἀναγκάζω, φησὶν, εἰς μέσον ἔλθεῖν σε θέατρον καὶ μάρτυρας περιστῆσαι πολλούς· ἐμοὶ τὸ ἀμάρτημα εἶπε μόνῳ κατ' ἰδίαν, ἵνα θεραπεύσω τὸ ἔλκος, καὶ 15 ἀπαλλάξω τῆς ὀδύνης. Διὰ τοῦτο τὸ συνειδὸς ἡμῖν ἐγκατέθηκε καὶ πατρὸς φιλοστοργότερον. Πατὴρ μὲν γὰρ ἅπαξ ἢ δεύτερον ἢ καὶ τρίτον ἢ καὶ δεκάκις ἐπιτιμήσας τῷ παιδί, ἐπειδὴν ἴδη μένοντα ἀδιόρθωτον, ἀπαγορεύσας ἀποκηρύττει καὶ τῆς οἰκίας ἐκβάλλει καὶ τῆς συγγενείας διακόπτει· ἀλλ' οὐ τὸ συνειδὸς· ἀλλά, κἂν ἅπαξ, 20 κἂν δεύτερον, κἂν τρίτον, κἂν μυριάκις εἶπῃ, καὶ παρακούσης, πάλιν ἔρει, καὶ οὐκ ἀφίσταται ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· καὶ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν ἀμφοδοῖς καὶ ἐν τραπέζῃ καὶ ἐν ἀγορᾷ καὶ ἐν ὁδοῖς, πολλάκις δὲ καὶ ἐν ὀνείροις αὐτοῖς τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν τὰ εἰδῶλα καὶ τὰς φαντασίας παρίστησι.

25 ε'. Καὶ δὴ σοφίαν Θεοῦ. Οὔτε διηνεκῆ τὴν κατηγορίαν ἐποίησεν εἶναι τοῦ συνειδότης (οὐ γὰρ ἂν ἠνέγκαμεν τὸ φορτίον, συνεχῶς ἐγκαλούμενοι), οὔτε οὕτως ἀσθενῆ, ὡς ἐκ πρώτης καὶ δευτέρας ἀπαγορευσαὶ παραινέσεως. Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἐκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἐμελλεν ἡμᾶς κεντεῖν, κἂν ἀπεπνίγημεν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας· εἰ 30 δὲ ἅπαξ καὶ δεύτερον ὑπομνήσαι ἀπέστη τῆς ἐπιτιμήσεως, οὐκ ἂν πολλὴν ἐκαρπώσαμεθα τὴν ὠφέλειαν. Διὰ τοῦτο διηνεκῆ μὲν ταύτην ἐποίησε εἶναι τὴν ἐπιτίμησιν, οὐ μὴν συνεχῆ· διηνεκῆ μὲν, ἵνα

στὸν προστάτη σου, στὸν φιλόνηθο, στὸν γιατρὸ δείχνεις τὸ τραῦμα.

Μήπως δηλαδή, κι' ἂν ἐσὺ δὲν τὸ πῆς, ἐκεῖνος δὲν τὸ γνωρίζει, αὐτὸς ποὺ ἀσφαλῶς καὶ πρὶν νὰ τὸ κάνης τὸ γνώριζε; Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν δὲν τὸ λές; Μήπως ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σου κατακρίσεως γίνεται βαρύτερο τὸ ἁμάρτημα; Ἡμερώτερο γίνεται καὶ ἐλαφρύτερο. Καὶ γι' αὐτὸ θέλει ἐσὺ νὰ τὸ ὁμολογήσης, ὄχι γιὰ νὰ σὲ τιωρήσῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ σὲ συγχωρήσῃ· ὄχι γιὰ νὰ μάθῃ αὐτὸς τὴν ἁμαρτία (πῶς δηλαδή νὰ τὴν μάθῃ, ἀφοῦ τὴν γνωρίζει;), ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθῃς ἐσὺ πόσο χρέος σοῦ συγχωρεῖ. Καὶ θέλει νὰ μάθῃς τὸ μέγεθος τῆς χάριτος, γιὰ νὰ ζῆς εὐχαριστώντας, γιὰ νὰ εἶσαι ὀκνηρότερος πρὸς τὴν ἁμαρτία καὶ προθυμότερος πρὸς τὴν ἀρετή. Ἐὰν δὲν ὁμολογήσης τὸ μέγεθος τοῦ χρέους, δὲν ἀναγνωρίζεις τὸ μέγεθος τῆς χάριτος. Δὲν σὲ ἀναγκάζω, λέγει, νὰ ἔρθῃς στὸ μέσον τοῦ θεάτρου καὶ νὰ βρεθῆς ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς μάρτυρες· σ' ἐμένα μόνο, κατ' ἰδίαν πρὸς τὸ ἁμάρτημα. γιὰ νὰ σοῦ θεραπεύσω τὴν πληγὴ καὶ νὰ σ' ἀπαλλάξω ἀπὸ τὸν πόνο. Γι' αὐτὸ ἔβαλε μέσα μας τὴ συνείδησι πρὸς φιλόστοργη κι' ἀπὸ πατέρα. Διότι ὁ πατέρας, ἐὰν μιὰ φορά ἢ δύο ἢ καὶ τρεῖς ἢ καὶ δέκα μαλώσῃ τὸ παιδί καὶ τὸ δῆ νὰ παραμένῃ ἀδιόρθωτο, τὸ ἐγκαταλείπει καὶ τὸ ἀποκηρύσσει, τὸ διώχνει ἀπὸ τὸ σπίτι του καὶ τὸ ἀποκόπτει ἀπὸ τὴν οἰκογένειά του· ἡ συνείδησις ὁμως δὲν κάνει τὸ ἴδιο· ἀλλὰ κι' ἂν μιὰ φορά, κι' ἂν δύο, κι' ἂν τρεῖς, κι' ἂν μύριες φορές τὸ εἶπε, καὶ παρακούσεις, πάλι θὰ τὸ πῆ, καὶ δὲν σταματᾷ μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς· ἀλλὰ καὶ στὸ σπίτι, καὶ στὴ γειτονιά καὶ στὸ τραπέζι καὶ στὴν ἀγορά, καὶ στοὺς δρόμους, καὶ πολλὰς φορές καὶ στὰ ὄνειρα μᾶς παρουσιάζει τὰ εἶδωλα καὶ τὶς παραστάσεις τῶν ἁμαρτιῶν μας.

5. Καὶ πρόσεχε σοφία Θεοῦ. Οὔτε διαρκῆ ἔκανε τὴν κατηγορία τῆς συνειδήσεως (διότι δὲν θὰ ἀντέχαμε τὸ βάρος, ἐὰν μᾶς κατηγοροῦσε διαρκῶς), οὔτε τόσο ἀσθενῆ, ὥστε νὰ σταματᾷ μετὰ τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη συμβουλή. Διότι, ἐὰν συνέβαινε νὰ μᾶς κεντᾷ κάθε ἡμέρα καὶ ὥρα, θὰ εἶχαμε πνιγῆ ἀπὸ τὴ λύπη· καὶ ἐὰν σταματοῦσε τὸν ἔλεγχον μετὰ τὴν πρώτη καὶ δεύτερη ὑπόμνησι, δὲν θ' ἀποκομίζαμε καὶ πολλὴ ὠφέλεια. Γι' αὐτὸ, ὥρισε βέβαια νὰ εἶναι διαρκῆς ἢ ἐπιτίμησις, ὄχι ὁμως καὶ συνεχῆς· διαρκῆς, γιὰ νὰ μὴν πέσουμε στὴν ἀδιαφορία, ἀλλὰ ν' ἀγρυπνοῦμε πάντα ἀπὸ τὴν ὑπεν-

μὴ εἰς ραθυμίαν ἐμπίπτωμεν, ἀλλ' ἀεὶ καὶ μέχρι τελευτῆς ὑπομιμνησκόμενοι νήφωμεν· οὐ συνεχῆ δὲ οὐδὲ ἐπάλληλον, ἵνα μὴ καταπίπτωμεν, ἀλλὰ ἀνέσεις τινὰς λαμβάνοντες καὶ παραμυθίας ἀναπνέωμεν. Ὡσπερ γὰρ τὸ μῆδ' ὄλωσ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν
5 ὀλέθριον, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀναισθησίαν ἐντίκτον ἡμῖν, οὕτω τὸ συνεχῶς καὶ πέρα τοῦ μέτρου τοῦτο πάσχειν ἐπιβλαβές.

Ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς ἀθυμίας ἴσχυε καὶ τῶν κατὰ φύσιν πολλάκις ἐκβαλοῦσα φρενῶν, ὑποβρύχιον ποιῆσαι τὴν ψυχὴν καὶ πρὸς ἅπαντα ἄχρηστον ἐργάσασθαι τὰ καλὰ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ διαλειμ-
10 μάτων ἡμῖν τὸν τοῦ συνειδότος ἔλεγχον παρεσκεύασεν ἐπιτίθεσθαι, ἐπειδὴ σφόδρα ἐστὶν ἀπότομος καὶ παντὸς κέντρου σφοδρότερον τὸν ἡμαρτηκότα νύττειν εἴωθεν. Οὐδὲ γὰρ ἡνίκα ἂν ἀμαρτάνωμεν αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἂν ἕτεροι τὰ αὐτὰ πλημμελῶσιν ἡμῖν, διεγείρεται σφοδρῶς καὶ μετὰ πολλῆς ἡμῶν καταβοῆ τῆς εὐτονίας. Καὶ
15 γὰρ ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ κλέπτης οὐ μόνον ὅταν αὐτὸς κατηγορῆται, ἀλλ' ὅταν καὶ ἐτέρων τοιαῦτα τολμησάντων ἀκούῃ κατηγορουμένων, αὐτὸς ἠγεῖται μαστίζεσθαι, ἐν ταῖς ἐτέρων ἐπιτιμήσεσι τῆς οἰκείας ἀμαρτίας λαμβάνων ἀνάμνησιν, καὶ ἐγκαλεῖται μὲν ἄλλος, πλήττεται δὲ οὗτος ὁ μηδὲν ἐγκαλούμενος, ὅταν ἢ τὰ
20 αὐτὰ ἐκείνῳ τετολμηκῶς· ὡσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ἐτέρων ἐγκωμιαζομένων καὶ στεφανουμένων, οἱ τὰ αὐτὰ κατωρθωκότες ἐκείνοις χαίρουσι καὶ ἀγάλλονται, ὡς οὐκ ἐκείνων μᾶλλον ἢ αὐτῶν ἐπαινομένων.

Τί τοίνυν γένοιτ' ἂν τοῦ ἡμαρτηκότος ἀθλιώτερον, ὅταν, ἐτέρων
25 ρων κατηγορουμένων, αὐτὸς καταδύηται; Τί δὲ τοῦ ζῶντος ἐν ἀρετῇ μακαριώτερον, ὅταν, ἐτέρων ἐπαινομένων, αὐτὸς χαίρῃ καὶ διαχέηται, ἐν τοῖς ἐτέρων ἐγκωμίοις ὑπόμνησιν λαμβάνων τῶν οἰκείων κατορθωμάτων; Ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὰ ἔργα, ταῦτα τῆς μεγίστης αὐτοῦ προνοίας τὰ σημεῖα. Ἄγκυρα γὰρ τίς ἐστὶν ἱερὰ
30 τοῦ συνειδότος ἢ ἐπιτίμησις, οὐκ ἐῷσα τέλεον ἡμᾶς εἰς τὸν τῆς ἀμαρτίας καταποντισθῆναι βυθόν. Οὐδὲ γὰρ παρ' αὐτὸν τῶν ἀμαρτημάτων τὸν καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους οἶδεν ἡμᾶς πολλάκις παλαιᾶς ἀναμιμνήσκειν ἀμαρτίας· καὶ τούτου καὶ ἀπ' αὐτῶν παραστήσομαι τῶν Γραφῶν σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν.

θύμισι ὅσο θὰ ζοῦμε· ὄχι ὁμως συνεχῆς, οὔτε ἀδιάκοπη, γιὰ νὰ μὴν ἀπογοητευώμαστε, ἀλλὰ νὰ παίρνομε κάποια ἄνεσι καὶ παρηγοριὰ καὶ νὰ ἀναπνέομε. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ μὴν πονοῦμε καθόλου γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας εἶναι ὀλέθριο καὶ μᾶς γεννᾷ μέσα μας τὴν χειρότερη ἀναισθησία, ἔτσι καὶ τὸ νὰ πονοῦμε διαρκῶς καὶ πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο εἶναι ἐπιβλαβές.

Πράγματι ἡ ὑπερβολικὴ θλιψὶς εἶχε τὴ δύναμι νὰ βγάλη τὸν ἄνθρωπο, πολλὰς φορές, ἀπὸ τὰ λογικὰ του, νὰ καταπνίξη τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἄχρηστη γιὰ ὅλα τὰ καλὰ. Γι' αὐτὸ καὶ ὥρισε, ὥστε ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως νὰ γίνεται μὲ διαλείμματα, ἐπειδὴ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀπότομη, καὶ συνηθίζει νὰ κεντᾷ τὸν ἁμαρτωλὸ σφοδρότερα ἀπὸ κάθε κεντρί. Διότι, ὄχι μόνο ὅταν ἁμαρτάνομε ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἄλλοι πέσουν στὶς ἴδιες ἁμαρτίες μ' ἐμᾶς, ἐπαναστατεῖ βίαια καὶ μὲ μεγάλη δύναμι μᾶς καταγγέλλει. Διότι καὶ ὁ πόρνος καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ κλέφτης, ὄχι μόνο ὅταν αὐτὸς κατηγορῆται, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκούῃ νὰ κατηγοροῦνται ἄλλοι, ποὺ τόλμησαν τὰ ἴδια, νομίζει ὅτι ὁ ἴδιος μαστιγώνεται, ἐπειδὴ κατὰ τὶς ἐπιπλήξεις τῶν ἄλλων θυμᾶται τὴ δική του ἁμαρτία, καὶ ἐνῶ ἄλλος κατηγορεῖται, πληγώνεται αὐτὸς ποὺ δὲν κατηγορεῖται καθόλου, ὅταν ἔχη τολμήσει νὰ κάνῃ τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον· ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωσι τῶν κατορθωμάτων, ἐνῶ ἄλλοι ἐγκωμιάζονται καὶ στεφανώνονται, αὐτοὶ ποὺ ἔχουν κατωρθώσει τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνους χαίρονται καὶ ἀγάλλονται, σὰν νὰ ἐπαινοῦνται αὐτοὶ μᾶλλον παρὰ ἐκεῖνοι.

Τί λοιπὸν θὰ ὑπῆρχε ἀθλιώτερο ἀπὸ τὸν ἁμαρτωλό, ὅταν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι κατηγοροῦνται, αὐτὸς κρύβεται; Καὶ τί θὰ ἦταν πῶς μακάριο ἀπὸ τὸν ἐνάρετο, ὅταν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἐπαινοῦνται, αὐτὸς χαίρεται καὶ προβαίνει σὲ ἐκδηλώσεις ἐνθουσιασμοῦ, διότι κατὰ τοὺς ἐπαίνους τῶν ἄλλων αὐτὸς θυμᾶται τὰ δικά του κατορθώματα; Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔργα τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ εἶναι οἱ ἀποδείξεις τῆς ὑψίστης πρόνοιᾶς του. Ὁ ἔλεγχος τῆς συνειδήσεως δηλαδὴ εἶναι σὰν κάποια ἄγκυρα ἱερή, ποὺ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ καταποντισθοῦμε στὸ βυθὸ τῆς ἁμαρτίας. Κι' ὄχι μόνο κατὰ τὸν καιρὸ ποὺ ἁμαρτάνομε, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πάροδο πολλῶν περιόδων ἐτῶν γνωρίζει πολλὰς φορές νὰ μᾶς ὑπενθυμίζει τὶς παλιές μας ἁμαρτίες· καὶ αὐτὸ θὰ σᾶς ἀποδείξω μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς Γραφές.

Ἀπέδοντό ποτε τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί, ἐγκαλεῖν μὲν οὐδὲν ἔχοντες, ὅτι δὲ ἐνύπνια ἐώρα τὴν μέλλουσαν αὐτῷ προαναφωνοῦντα δόξαν. «Εἶδον», γάρ φησιν, «τὰ δράγματα ὑμῶν προσκυνήσαντα τὸ ἐμὸν δράγμα». Καίτοι ὑπὲρ τούτων φυλάττειν αὐτὸν ἐχρῆν· 5 στέφανος γὰρ τῆς οἰκίας ἀπάσης ἐμελλεν ἔσεσθαι καὶ λαμπρότης τοῦ γένους παντός. Ἀλλὰ τοιοῦτον ἢ βασκανία· τοῖς οἰκείοις πολεμεῖ καλοῖς, καὶ μᾶλλον ἂν ἔλοιτο μυρία πάσχειν δεινὰ ὁ βασκαίνων, ἢ τὸν πλησίον ἰδεῖν εὐδοκιμοῦντα, κἂν εἰς αὐτὸν διαβαίνειν μέλλοι τὰ τῆς εὐδοξίας· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; Ὅπερ οὖν 10 κάκεῖνοι ἔπαθον, καὶ ἰδόντες αὐτὸν πόρρωθεν ἤκοντα, τροφὴν αὐτοῖς κομίζοντα, πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· «δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ ἴδωμεν τί ἔσται τὰ ἐνύπνια αὐτοῦ». Εἰ καὶ μὴ ὡς ἀδελφὸν ἠδέσθης, οὐδὲ τὴν φύσιν ἐπέγνωσ, τὴν γοῦν τράπεζαν αὐτὴν αἰδεσθῆναι ἔδει καὶ τὸν τῆς διακονίας τρόπον, ὅτι θρέψων σε παρεγέ- 15 νετο.

Ἄλλ' ὄρα πῶς καὶ ἄκοντες προφητεύουσι· «δεῦτε», φασίν, «ἀποκτείνωμεν αὐτὸν καὶ ἴδωμεν τί ἔσται αὐτοῦ τὰ ἐνύπνια». Εἰ γὰρ οὐκ ἐβουλεύσαντο καὶ τὸν δόλον ὕφανον καὶ τὴν ἀναιδῆ βουλήν ἔρραψαν ἐκείνην, οὐκ ἂν ἔγνωσαν τῶν ἐνυπνίων ἐκείνων τὴν 20 δύναμιν. Οὐ γὰρ ἦν ἴσον, μηδὲν παθόντα δεινὸν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβῆναι τῆς Αἰγύπτου, καὶ διὰ τοσοῦτων τῶν κωλυμάτων καὶ τῶν ἐμποδίων τῆς αὐτῆς ταύτης ἐπιλαβέσθαι λαμπρότητος. Εἰ μὴ γὰρ ἐπεβούλευσαν, οὐκ ἂν εἰς Αἴγυπτον ἀπέδοντο· εἰ μὴ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἂν ἠράσθη ἢ δέσποινα· εἰ μὴ ἠράσθη ἢ δέσποινα, 25 οὐκ ἂν ἐνεβλήθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, οὐκ ἂν συνέκρινε τὰ ὄραματα, οὐκ ἂν τῆς βασιλείας ἐπέτυχεν· εἰ μὴ τῆς βασιλείας δὲ ἐπέτυχεν ἐκείνης, οὐκ ἂν ἦλθον οὗτοι κατ' ἐμπορίαν σίτου καὶ προσεκύνησαν αὐτόν. Ὡστε, ἐπειδὴ ἀπέκτειναν αὐτόν, διὰ τοῦτο μάλιστα ἔγνωσαν αὐτοῦ τὰ ἐνύπνια. Τί οὖν; αὐτοὶ πρόξενοι τῶν μελλόντων 30 ἀγαθῶν αὐτῷ πάντων ἐγένοντο καὶ τῆς περιφανείας ἐκείνης; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ αὐτοὶ μὲν θανάτῳ καὶ ἀθυμίᾳ καὶ τῇ δουλείᾳ καὶ τοῖς

7. Γεν. 37,7.

8. Γεν. 37,20.

Πούλησαν κάποτε τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί του, χωρὶς νὰ ἔχουν καμμιά κατηγορία ἐναντίον του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔβλεπε ὄνειρα ποῦ τοῦ προέλεγαν τὴ μελλοντικὴ του δόξα. Διότι λέγει, «εἶδα τὰ δεμάτια σας ὅτι προσκύνησαν τὸ δικό μου δεμάτι»⁷. Ἄν καὶ βέβαια ἔπρεπε ἐξ αἰτίας αὐτῶν νὰ τὸν προστατεύουν· διότι ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ στέφανος ὄλης τῆς οἰκογένειας καὶ δόξα ὄλου τοῦ γένους. Ἄλλὰ τέτοια εἶναι ἡ ζηλοφθονία· ὁ ζηλόφθονος πολεμᾷ ἐναντίον τῶν δικῶν του καλῶν, καὶ θὰ προτιμοῦσε πολὺ περισσότερο νὰ ὑποφέρῃ μύρια κακά, παρὰ νὰ δῆ τὸν πλησίον του νὰ εὐδοκιμῇ, ἔστω κι' ἂν ἐπρόκειτο ὁ ἴδιος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν πρόοδο αὐτῆ, πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ ἀθλιώτερο; Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔπαθαν κι' ἐκεῖνοι καὶ ὅταν τὸν εἶδαν νὰ ἔρχεται ἀπὸ μακριά, φέρνοντάς τους φαγητό, εἶπαν μεταξύ τους· «ἐλάτε, νὰ τὸν σκοτώσουμε, καὶ νὰ δοῦμε τί θὰ γίνουν τὰ ὄνειρά του»⁸. Κι' ἂν ἀκόμη δὲν τὸν σεβάσθηκες σὰν ἀδελφό, οὔτε τῆ φύσι σεβάσθηκες, ἔπρεπε τοῦλάχιστο νὰ σεβασθῆς αὐτὸ τὸ φαγητὸ καὶ τὴ φροντίδα του νὰ σὲ ὑπηρετήσῃ, διότι ἦρθε γιὰ νὰ σὲ θρέψῃ.

Ὅμως πρόσεχε πῶς καὶ παρὰ τῆ θέλησί τους προφητεύουν· «ἐλάτε», λέγει, «νὰ τὸν φονεύσουμε, καὶ νὰ δοῦμε τί θὰ γίνουν τὰ ὄνειρά του». Διότι, ἐὰν δὲν ἔπαιρναν τὴν ἀπόφασιν καὶ δὲν ὕφαιναν τὸν δόλο καὶ δὲν ἐκτελοῦσαν τὴν ἀδιάντροπὴν ἐκείνην ἀπόφασιν, δὲν θὰ γινώριζαν τὴ δύναμιν ἐκείνων τῶν ὀνείρων. Καθόσον δὲν θὰ ἦταν τὸ ἴδιο, χωρὶς νὰ πάθῃ κανένα κακό, νὰ ἀνεβῆ στὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου καὶ νὰ ἀξιωθῇ τόση λαμπρότητα, ὕστερα ἀπὸ τόσα προσκόμματα καὶ ἐμπόδια. Διότι, ἐὰν δὲν εἶχαν σχεδιάσει τὸ κακὸ δὲν θὰ τὸν πουλοῦσαν στὴν Αἴγυπτον· ἐὰν δὲν τὸν πουλοῦσαν στὴν Αἴγυπτον, δὲν θὰ τὸν ἐρωτεύοιαν ἡ βασίλισσα· ἐὰν δὲν τὸν ἐρωτεύοιαν ἡ βασίλισσα, δὲν θὰ τὸν ἔρριχναν στὴ φυλακὴν, δὲν θὰ ἐρμήνευε τὰ ὄνειρα, δὲν θὰ πετύχαινε τὴ βασιλείαν· καὶ ἐὰν δὲν πετύχαινε ἐκείνη τὴ βασιλείαν, δὲν θὰ ἔρχονταν τὰ ἀδέλφια του ν' ἀγοράσουν σιτᾶρι καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν. Ὡστε, ἐπειδὴ τὸν σκότωσαν, γι' αὐτὸ κατάλαβαν καλύτερα τὰ ὄνειρά του. Τί λοιπόν; Αὐτοὶ ἔγιναν πρόξενοι ὄλων τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν του καὶ τῆς δόξας ἐκείνης; Καθόλου, διότι αὐτοὶ ἀποφάσισαν νὰ τὸν θανατώσουν καὶ νὰ τὸν παραδώσουν στὴ θλίψιν καὶ τὴν ὑποδούλωσιν καὶ στὰ φοβε-

ἐσχάτοις παραδοῦναι ἐβουλεύσαντο κακοῖς· ὁ δὲ εὐμήχανος Θεὸς τῇ τῶν ἐπιβουλευόντων πονηρίᾳ πρὸς τὴν τοῦ πραθέντος καὶ ἐπιβουλευθέντος εὐδοκίμησιν ἀπεχρήσατο.

σι'. Ἴνα δὲ μὴ συντυχίας τινός, μηδὲ πραγμάτων περιπετείας τὰ
5 συμβάντα εἶναι νομίζεται, δι' αὐτῶν τῶν ἐναντιουμένων, δι' αὐτῶν
τῶν κωλύοντων, αὐτὰ κατασκευάζει τὰ κωλύόμενα ὁ Θεός, τοῖς
ἐχθροῖς αὐτοῦ πρὸς τὴν εὐδοκίμησιν διακόνους χρώμενος, ἵνα
μάθῃς, ὅτι ἂ ὁ Θεὸς βεβούλευται, οὐδεὶς διασκεδάσει· καὶ τὴν χει-
ρα αὐτοῦ τὴν ὑψηλὴν οὐδεὶς ἀποστρέψει· ἴν', ὅταν ἐπιβουλεύῃ
10 παρά τινων, μὴ καταπίπτῃς, μηδὲ δυσχεραίνῃς, ἀλλ' εἰδέναι ἔχῃς,
ὅτι πρὸς τέλος ἀπαντᾷ χρηστὸν ἢ ἐπιβουλή, μόνον ἂν γενναίως
φέρῃς τὰ συμπίπτοντα.

Ἴδου γοῦν καὶ ἐνταῦθα φθόνος βασιλείαν ἔτεκε, καὶ βασκανία
διάδημα προεξένησε, καὶ θρόνον ἐκόμισε, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιβουλεύ-
15 σαντες, αὐτοὶ συνώθησαν αὐτὸν πρὸς τὸ μέγεθος ἐκείνης τῆς ἀρ-
χῆς· καὶ ὁ μὲν ἐπιβουλευθεὶς ἐβασίλευσεν, οἱ δὲ ἐπιβουλεύσαντες
ἐδούλευον· κάκεινος μὲν προσεκυνεῖτο, οὗτοι δὲ προσεκύνουν.
Ἵταν τοίνυν ἐπέλθῃ σοι δεινὰ συνεχῆ καὶ ἐπάλληλα, μὴ θορυβοῦ,
μηδὲ δυσχέραινε, ἀλλ' ἀνάμενε τὸ τέλος· πάντως γὰρ ἀπαντήσεται
20 τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς ἄξιον, μόνον εἰς εὐχαρίστως τὰ ἐν
μέσῳ συμπίπτοντα ἐνέγκῃς. Ἐπεὶ καὶ οὗτος μετὰ τὰ ὄνειρατα ἐκεῖ-
να περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας, καὶ πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν,
καὶ παρὰ τῆς δεσποίνης ἐπιβουλευθεὶς, καὶ πάλιν εἰς δεσμωτήριον
ἐμπεσών, οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, τί ποτε τοῦτό ἐστίν; ἀπάτη τὰ
25 ὄνειρατα ἐκεῖνα ἦν, ἐξέπεσον τῆς πατρίδος, ἀπεστερήθην ἐλευθε-
ρίας· διὰ τὸν Θεὸν οὐκ εἶξα τῇ δεσποίνῃ πρὸς μοιχείαν καλούσῃ·
διὰ σωφροσύνην καὶ ἀρετὴν κολάζομαι· καὶ οὐδὲ οὕτως ἤμυνεν,
οὐδὲ χεῖρα ὤρεξεν, ἀλλ' εἶασε παραδοθῆναι δεσμοῖς ἐπαλλήλοις
καὶ συνεχέσι συμφοραῖς· μετὰ γὰρ τὸν λάκκον δουλείᾳ, μετὰ δου-
30 λείαν ἐπιβουλή, μετὰ ἐπιβουλήν συκοφαντία, μετὰ συκοφαντίαν δε-
σμωτήριον.

Ἄλλ' οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐθορύβει, ἀλλ' ἔμενε τῇ ἐλπίδι
θαρρῶν, καὶ εἰδῶς ὅτι τὰ εἰρημένα οὐ διαπεσεῖται οὐδέποτε. Ἐδύ-
νατο μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ παρ' αὐτὴν αὐτὰ πληρῶσαι τὴν ἡμέραν,

ρώτερα κακά· ὁ πάνσοφος ὁμῶς Θεὸς χρησιμοποίησε τὴν κακία τῶν κακοποιῶν γιὰ τὴν εὐδοκίμησι ἐκείνου πού πούλησαν καὶ σκέφθηκαν κακὰ ἐναντίον του.

6. Καὶ γιὰ νὰ μὴν θεωρηθῇ ὅτι συμπτωματικά, ἢ ἀπὸ αἰφνίδια μεταβολὴ τῆς καταστάσεως, ἔγιναν αὐτά, μέσω αὐτῶν πού ἐναντιώνονται, μέσω αὐτῶν πού ἐμποδίζουν ὁ Θεὸς ἐτοιμάζει αὐτὰ πού ἐμποδίζονται, χρησιμοποιώντας τοὺς ἐχθροὺς του ὡς ὑπηρετες του γιὰ τὴν εὐδοκίμησί του, γιὰ νὰ μάθης, ὅτι αὐτὰ πού ὁ Θεὸς ἔχει ἀποφασίσει, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ διαλύσῃ, καὶ τὸ χέρι του τὸ δυνατὸ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀντιστρέψῃ· ὥστε, ὅταν οἱ ἄλλοι σὲ ἐπιβουλεύονται, μὴν ἀπογοητεύεσαι οὔτε νὰ δυσανασχετῆς, ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρης, ὅτι ἡ ἐπιβουλή τους σὲ ὀδηγεῖ σὲ καλὸ τέλος, μόνο ἐὰν ὑπομένης μὲ γενναιότητα τὰ προσκῶμματα.

Νά, λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὁ φθόνος γέννησε τὴ βασιλεία, καὶ ἡ ζήλεια προξένησε τὸ διάδημα, κι' ἔφερε τὸν θρόνο, καὶ αὐτοὶ πού τὸν ἐπιβουλεύθηκαν, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸν ἔσμπρωξαν στὸ μέγεθος ἐκείνης τῆς ἐξουσίας· καὶ ἐκεῖνος πού ἐπιβουλεύθηκε ἐβασίλευσε, ἐνῶ αὐτοὶ πού τὸν ἐπιβουλεύθηκαν ἔγιναν δοῦλοι· καὶ ἐκεῖνος προσκυνοῦνταν, ἐνῶ ἐκεῖνοι τὸν προσκυνοῦσαν. "Ὅταν λοιπὸν σοῦ ἔλθουν δεινὰ συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπα, μὴ θορυβῆσαι, μὴ δυσανασχετῆς, ἀλλὰ περίμενε τὸ ἀποτέλεσμα· διότι ὅπωςδήποτε θ' ἀξιωθῆς τῆς μεγάλης δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, φτάνει μὲ εὐχαρίστησι νὰ ὑπομένης τὰ κακὰ πού σοῦ ἔρχονται. Ἀφοῦ κι' ἐκεῖνος μετὰ τὰ ὄνειρα αὐτὰ ἔφθασε στὸ ἔσχατο σημεῖο τῶν κινδύνων, καὶ ἂν καὶ πουλήθηκε ἀπὸ τὰ ἀδέλφια του, καὶ ἂν καὶ συκοφαντήθηκε ἀπὸ τὴ βασίλισσα, καὶ πάλι ρίχθηκε στὴ φυλακὴ, δὲν εἶπε στὸν ἑαυτό του, 'τί σημαίνει ἄραγε αὐτό; Ἦταν ἀπατηλὰ τὰ ὄνειρα ἐκεῖνα· ἐκδιώχθηκα ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, στερήθηκα τὴν ἐλευθερία μου· πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ δὲν πῆγα στὴ βασίλισσα πού μὲ καλοῦσε γιὰ μοιχεία· τιμωροῦμαι γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ τὴν ἀρετὴ μου· καὶ οὔτε τότε ἀντέδρασε, οὔτε ἄπλωσε τὸ χέρι, ἀλλ' ἄφησε νὰ παραδοθῇ σὲ συνεχῆ δεσμὰ καὶ σὲ διαρκεῖς συμφορές. Διότι μετὰ τὸν λάκκο ἦρθε ἡ δουλεία, μετὰ τὴ δουλεία ἡ ἐπιβουλή, μετὰ τὴν ἐπιβουλή ἡ συκοφαντία, μετὰ τὴ συκοφαντία ἡ φυλακὴ.

"Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν θορύβησε, ἀλλὰ διατηροῦσε μὲ θάρρος τὴν ἐλπίδα καὶ γνώριζε ὅτι ποτὲ δὲν θὰ μείνουν ἀνεκπλήρωτα ἐκεῖνα πού ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ τὸν Θεό. Διότι μποροῦσε ὁ

ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπιδείξηται, καὶ τὴν πίστιν τῶν αὐ-
 τοῦ δούλων, ἀφήσει χρόνον μεταξὺ παρεμπεσεῖν μακρόν, καὶ πολ-
 λὰ γενέσθαι κωλύματα, ἵνα καὶ τὴν αὐτοῦ μάθης ἰσχύν, τότε
 πληροῦντος τὰ ἐπηγγελμένα, ὅταν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπέσῃ, καὶ τὴν
 5 τῶν δούλων ἴδῃς ὑπομονὴν καὶ πίστιν, οὐδενὶ τῶν ἐν μέσῳ συμ-
 βαινόντων τῆς ἀγαθῆς προσδοκίας ἐκπιπτόντων.

Ἄλλ', ὅπερ ἔλεγον, ἐπανῆλθον οὗτοι, τοῦ λιμοῦ, καθάπερ
 στρατιώτου τινός, ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦσ ὠθοῦντος καὶ παριστάντος
 ἄρχοντι τῷ Ἰωσήφ, καὶ ἐβούλοντο πρίασθαι σῖτον· ὁ δὲ τί φησι
 10 πρὸς αὐτούς; «Κατάσκοποί ἐστε». Οἱ δὲ εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, τί ποτε
 τοῦτό ἐστι; τροφὴν ἤλθομεν ἐμπορευσόμενοι, καὶ περὶ ψυχῆς κιν-
 δυνεύομεν; Εἰκότως, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τροφὴν ὑμῖν ἐκόμισε, καὶ περὶ
 τῆς ζωῆς ἐκινδύνευσεν· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἀληθείᾳ ὑπέμενεν, ὑμεῖς δὲ
 ὑποκρίσει τοῦτο πάσχετε· οὐ γὰρ ἐχθρὸς ἦν, ἀλλὰ προσωπεῖον ἀνέ-
 15 λαβεν ἐχθροῦ, ἵνα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μετὰ ἀκριβείας μάθῃ. Ἐπειδὴ
 γὰρ πονηροὶ περὶ αὐτὸν ἐγένοντο καὶ ἀγνώμονες, τὸν τε Βενιαμὴν
 οὐκ εἶδε μετ' αὐτῶν ὄντα, δεῖσας ὑπὲρ τοῦ παιδός, μήποτε κάκει-
 νος τὰ ἀδελφὰ αὐτῷ πέπονθε, κελεύει δεθῆναι τινα ἕνα καὶ ἀφεθῆ-
 ναι ἐκεῖ· εἶτα αὐτούς λαβόντας τὸν σῖτον ἅπαντας ἀπελθεῖν, ἀπει-
 20 λήσας θάνατον αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἑαυτῶν ἐπαγάγοιεν.
 Ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἐγένετο, καὶ εἶπεν, «ἄφετέ τινα ἐνταῦθα, καὶ τὸν
 ἀδελφὸν ὑμῶν ἀγάγετε· εἰ δὲ μὴ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», τί πρὸς
 ἀλλήλους ἔλεγον ἐκεῖνοι; «Ναί, ἐν ἀμαρτίαις ἐσμὲν περὶ τοῦ ἀδελ-
 φοῦ ἡμῶν, ὅτε κατεδέετο ἡμῶν».

25 Εἶδες μετὰ πόσον χρόνον τῆς ἀμαρτίας ἀνεμνήσθησαν ἐκεῖ-
 νης; Καὶ πρὸς μὲν τὸν πατέρα ἔλεγον· «θηρίον πονηρὸν κατέφαγε
 τὸν Ἰωσήφ»· αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰωσήφ παρόντος καὶ ἀκούοντος, τὴν
 ἀμαρτίαν ἐξήλεχον. Τί τούτου παραδοξότερον γένοιτ' ἄν; Δικαστή-
 ριον χωρὶς ἐλέγχων γίνεται, καὶ ἀπολογία χωρὶς κατηγορίας, καὶ
 30 ἀπόδειξις ἀνευ μαρτύρων, αὐτῶν τῶν τὸ πρᾶγμα ἐργασαμένων
 ἑαυτοῦσ ἐλεγχόντων, καὶ τὸ λάθρα γεγενημένον ἐκπομπεύόντων.
 Τίς ἐπεισε, τίς ἠνάγκασεν εἰς μέσον ἐξενεγκεῖν τὰ πρὸ τοσοῦτου
 τολμηθέντα χρόνου; Οὐκ εὐδηλον, ὅτι τὸ συνειδός, ὁ ἀπαραλόγι-

9. Γεν. 42,9.

10. Γεν. 37,35.

Θεός και την ίδια εκείνη ημέρα να τα εκπληρώση, αλλά για να δείξη και την δική του δύναμι, και την άφοσίωσι τῶν δούλων του, αφήνει να μεσολαβήση πολὺς χρόνος και να ἐμφανισθοῦν πολλὰ ἐμπόδια, για να μάθης και τὴ δική του δύναμι, και τότε εκπληρῶνει τις ὑποσχέσεις του, ὅταν φθάσης στὴν ἀπελπισία, και δῆς τὴν ὑπομονή και τὴν πίστι τῶν δούλων, και ὅτι δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν καλὴ προσδοκία τους μ' ὅ,τιδήποτε κι' ἂν τοὺς συμβῆ.

Ἄλλά, ὅπως ἔλεγα, ἐπανῆλθαν αὐτοί, ὅταν ἡ πείνα, σὰν να ἦταν κάποιος στρατιώτης πὸ τοὺς ἔσπρωχνε, τοὺς ἔφερε μπροστὰ στὸν ἄρχοντα Ἰωσήφ, και ἤθελαν ν' ἀγοράσουν σιτάρι· και αὐτὸς τί τοὺς εἶπε; «Εἶσθε κατάσκοποι»⁹. Κι' ἐκεῖνοι εἶπαν μεταξύ του· 'Τί σημαίνει ἄραγε αὐτό; Ἦρθαμε ν' ἀγοράσουμε τροφίμα, και κινδυνεύουμε να χάσουμε τὴ ζωὴ μας; Δίκαια, διότι και αὐτὸς τροφίμα σᾶς ἔφερε, και κινδύνευσε ἡ ζωὴ του· ἀλλὰ αὐτὸς ὑπέφερε πραγματικά, ἐνῶ ἐσεῖς στὰ ψέματα τὸ παθαίνετε αὐτό· διότι δὲν ἦταν ἐχθρός, ἀλλὰ φόρεσε τὸ προσωπεῖο τοῦ ἐχθροῦ, για να πληροφορηθῆ με λεπτομέρεια τὴν ἀλήθεια για τὴν οἰκογένειά του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ φάνηκαν πονηροὶ και ἀγνώμονες ἀπέναντί του, και δὲν εἶδε τὸν Βενιαμὴν ἀνάμεσά τους, φοβούμενος για τὸ παιδί, μήπως κι' ἐκεῖνο ἔπαθε τὰ ἴδια, διατάσσει να δεθῆ ἕνας και να μείνη ἐκεῖ· κι' ἔπειτα, ἀφοῦ πάρουν αὐτοὶ τὸ σιτάρι για να φύγουν ὅλοι, να τοὺς ἀπειλήσῃ με θάνατο, ἐὰν δὲν ἔφερναν στὸν ἐπανερχομὸ τους μαζί τους τὸν ἀδελφὸ τους. "Ὅταν λοιπὸν ἔγιναν αὐτὰ και εἶπε, 'ἀφῆστε κάποιον ἐδῶ και φέρτε μοῦ τὸν ἀδελφὸ σας, διότι ἀλλιῶς θὰ πεθάνετε', τί ἔλεγαν μεταξύ τους ἐκεῖνο; 'Ναί, ἀμαρτήσαμε ἀπέναντι στὸν ἀδελφὸ μας, ὅταν μᾶς θερμοπαρακαλοῦσε'.

Εἶδες μετὰ ἀπὸ πόσο χρόνο θυμῆθησαν ἐκείνη τὴν ἀμαρτία; Και βέβαια στὸν πατέρα τους ἔλεγαν, «ἄγριο θηρίο κατέφαγε τὸν Ἰωσήφ»¹⁰, τώρα ὅμως πὸ ἦταν μπροστὰ τους ὁ Ἰωσήφ και τοὺς ἄκουγε, παραδέχονταν τὸ σφάλμα τους. Τί πὸ παράξενο θὰ μποροῦσε να συμβῆ ἀπὸ αὐτό; Δικαστήριο χωρὶς ἀνακρίσεις γίνεται, και ἀπολογία χωρὶς κατηγορία, και ἀπόδειξις χωρὶς μάρτυρες, διότι αὐτοὶ πὸ ἔκαναν τὴν πρᾶξι ἐλέγχουν τοὺς ἑαυτοὺς τους, και διαπομπεύουν ἐκεῖνο πὸ εἶχε γίνει κρυφά. Ποιὸς τοὺς ἔπεισε, ποιὸς τοὺς ἀνάγκασε να φέρουν στὸ προσκῆνιο ἐκεῖνα πὸ πρὶν ἀπὸ τόσα χρόνια τόλμησαν; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερο, ὅτι ἡ συνείδη-

στος δικαστής, συνεχῶς αὐτῶν κατέσειε τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ψυχὴν ἐθορύβει; Καὶ ὁ φονευθεὶς τότε ἐκάθητο σιγῇ δικάζων αὐτούς· καὶ μηδεμιᾶς ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως καθ' ἑαυτῶν τὴν καταδικάζουσαν αὐτοὺς ψῆφον αὐτοὶ ἔφερον.

5 Καὶ οὗτοι μὲν ταῦτα ἔλεγον· ἕτερος δὲ ἀπελογεῖτο, λέγων· «οὐκ ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς, οὕτω λέγων· μὴ ἀδικήσητε τὸ παιδάριον, μηδὲ ποιήσητε αὐτὸν μηδὲν κακόν, ὅτι ἀδελφὸς ἡμῶν ἐστι· καὶ ἰδοὺ νῦν τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκζητεῖται», φησὶν, «ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν;». Καίτοι οὐδὲν αὐτὸς ὁ ταῦτα λέγων περὶ τοῦ φόνου καὶ τῆς
10 σφαγῆς ἐκείνης εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν καθήμενος οὐδὲν τοιοῦτον ἐζήτει, ἀλλὰ τὸν ἕτερον ἀδελφὸν ἐπεζήτη· τὸ δὲ συνειδὸς αὐτῶν ἐπιλαβόμενον καιροῦ, διανέστη καὶ καθήψατο τῆς ἐκείνων διανοίας, καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος, τὰ τετολμημένα ὁμολογήσαι παρεσκεύασε. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς πολλάκις πάσχομεν, παρελθόντων
15 τῶν ἀμαρτημάτων· ἐν δεινοῖς γὰρ ἐξεταζόμενοι καὶ περιστάσεσι, μνημονεύομεν τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων.

ζ'. Ἐπερ οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἐπειδὴν τι πράζωμεν πονηρόν, μὴ ἀναμένωμεν συμφορὰς καὶ περιστάσεις μηδὲ κινδύνους καὶ δεσμά, ἀλλὰ καθ' ἐκάστην ὥραν τε καὶ ἡμέραν ἀνακινῶμεν παρ' ἑαυτοῖς
20 τὸ δικαστήριον τοῦτο, καὶ τὰς ψήφους καθ' ἑαυτῶν φέρωμεν, καὶ πειρώμεθα παντὶ τρόπῳ ἀπολογεῖσθαι τῷ Θεῷ, καὶ μήτε αὐτοὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κρίσεως ἀμφισβητῶμεν, μήτε ἐτέρων λεγόντων ἀνεχώμεθα, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διὰ τῶν εἰρημένων αὐτοὺς ἐπιστομίζωμεν. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τότε ἐμέλλομεν εὐθύνας
25 ὑφέξειν τῶν πεπλημμελημένων, τοιοῦτον ἡμῖν ἐνταῦθα τὸ δικαστήριον ἐγκατέστησεν ὁ Θεός. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τεκμήριον. Ἐπειδὴ γὰρ τότε μέλλει λόγον ἡμᾶς ἀπαιτεῖν τῶν πεπλημμελημένων, ἐγκατέστησε τοῦτον τὸν ἀδέκαστον κριτὴν, ἵνα οὗτος ἐνταῦθα ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων δικάζων ἡμῖν, καὶ
30 σωφρονεστέρους ποιῶν, ἐξαρπάσῃ τῆς μελλούσης ἐκεῖ κρίσεως. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου».

Ἴνα οὖν μὴ τότε κολαζώμεθα, μὴ τότε εὐθύνας ὑπέχωμεν, ἕκαστος εἰς τὸ συνειδὸς εἰσελθέτω τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ζωὴν ἀνα-

11. Γεν. 42,22.

12. Α' Κορ. 11,31.

σις, ὁ ἀλάθητος δικαστής, ἦταν ἐκεῖνος ποῦ σάλευε διαρκῶς τὴ διάνοιά τους καὶ θορυβοῦσε τὴν ψυχὴ τους; Κι' ἐκεῖνος ποῦ τότε φονεύθηκε, καθόταν σιωπηλά καὶ τοὺς δίκαιζε τώρα· καὶ ἂν καὶ δὲν εἶχε βγῆ καμμιά καταδικαστικὴ ἀπόφασις ἐναντίον τους, οἱ ἴδιοι ἔβγαλαν τὴν ἀπόφασι ποῦ τοὺς κατεδίκαζε.

Καὶ αὐτοὶ βέβαια ἔλεγαν αὐτά· ἐνῶ ἄλλος ἀπολογοῦνταν λέγοντας· «δὲν σᾶς μίλησα καὶ δὲν σᾶς εἶπα, μὴν ἀδικήσετε τὸ μικρὸ παιδί, καὶ μὴν τοῦ κάνετε κανένα κακό, διότι εἶναι ἀδελφός μας; καὶ νὰ, τώρα, μᾶς ζητοῦν νὰ δώσουμε λόγο γιὰ τὴν ζωὴ του, ποῦ χάθηκε», λέγει, «ἀπὸ τὰ χέρια μας»¹¹. Ἐὰν καὶ τίποτε δὲν εἶπε αὐτὸς ποῦ τὰ ἔλεγε αὐτὰ γιὰ τὸν φόνου καὶ τὴν σφαγὴ ἐκείνη· ὁ Ἰωσήφ καθόταν καὶ δὲν ζητοῦσε τίποτα τέτοιο, ἀλλὰ ἀναζητοῦσε τὸν ἄλλο ἀδελφὸ του· ἡ συνείδησίς τους ὅμως ἄρπαξε τὴν εὐκαιρία, ἐπαναστάτησε καὶ ἄγγιξε τὴ διάνοιά τους, καὶ ἂν καὶ κανεὶς δὲν τοὺς ἀνάγκαζε, τοὺς ἔκανε νὰ ὁμολογήσουν ἐκεῖνα ποῦ εἶχαν τολμήσει. Αὐτὰ πολλὰς φορὲς κι' ἐμεῖς τὰ παθαίνουμε, ὅταν περάσουν οἱ ἁμαρτίες· διότι, ὅταν δοκιμαζώμαστε ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ τὶς περιστάσεις, θυμόμαστε τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματά μας.

7. Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅλα αὐτά, ὅταν κάμνουμε κάποιο κακό, ἅς μὴ περιμένουμε συμφορὲς καὶ περιστάσεις, οὔτε κινδύνους καὶ δεσμά, ἀλλὰ κάθε ὥρα καὶ ἡμέρα ν' ἀνανεώνουμε μέσα μας αὐτὸ τὸ δικαστήριον καὶ νὰ προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπολογηθοῦμε στὸν Θεό, καὶ οὔτε οἱ ἴδιοι ν' ἀμφισβητοῦμε τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν κρίσι, οὔτε τοὺς ἄλλους ὅταν τὰ λένε νὰ τοὺς ἀνεχώμαστε, ἀλλὰ μὲ κάθε τρόπο νὰ τοὺς ἀποστομώνουμε μὲ ὅσα ἔχουμε πεῖ. Διότι, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς ζητηθοῦν εὐθύνες γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, δὲν θὰ ἔβαζε μέσα μας ὁ Θεὸς ἕνα τέτοιου εἶδους δικαστήριον. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις τῆς φιλανθρωπίας του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τότε πρόκειται νὰ μᾶς ζητηθῆ λόγος γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, ἔβαλε μέσα μας αὐτὸν τὸν ἀδιάβλητο δικαστή, ὥστε αὐτὸς νὰ μᾶς δικάζη ἐδῶ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας καί, κάνοντάς μας πιὸ σῶφρονες, νὰ μᾶς ἀπαλλάξη ἀπὸ τὴ μέλλουσα ἐκεῖ κρίσι. Πράγμα βέβαια ποῦ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «ἂν κρίναμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, δὲν θὰ μᾶς ἔκρινε ὁ Κύριος»¹².

Γιὰ νὰ μὴ τιμωρούμαστε λοιπὸν τότε, γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε ὑπόλογοι γιὰ κάτι, καθένας ἅς εἰσέλθῃ στὴ συνείδησί του, καὶ

πτύξας καὶ ἅπαντα τὰ πεπλημμελημένα μετὰ ἀκριβείας ἐπελθὼν,
 καταγινωσκέτω τῆς ψυχῆς τῆς ταῦτα ἐργασαμένης, κολαζέτω τοὺς
 λογισμοὺς, θλιβέτω, στενοχωρείτω τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, δίκην
 ἑαυτὸν ἀπαιτεῖτω τῶν ἡμαρτημένων διὰ τῆς καταγνώσεως, διὰ
 5 τῆς μετανοίας τῆς ἠκριβωμένης, διὰ δακρῦων, διὰ ἐξομολογήσε-
 ως, διὰ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης, διὰ ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης, ἵνα
 παντὶ τρόπῳ δυνηθῶμεν πάντα ἐνταῦθα ἀποθέμενοι τὰ ἁμαρτήμα-
 τα, μετὰ πολλῆς ἀπελθεῖν ἐκεῖ τῆς παρρησίας· ἧς γένοιτο πάντας
 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 10 Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀφοῦ ξεδιπλώσῃ τῇ ζωῇ του καὶ πλησιάσῃ μὲ προσοχὴ ὄλα τὰ λάθη ποὺ ἔχει διαπράξει, ὡς κατηγορήσῃ τὴν ψυχὴ του ποὺ τὰ ἔκανε αὐτά, ὡς καταδικάσῃ τοὺς λογισμοὺς του, ὡς νοιώσῃ θλίψι, ὡς στενοχωρήσῃ τὴ διάνοιά του, ὡς τιμωρήσῃ τὸν ἑαυτό του μὲ τὴν παραδοχὴ τῶν ἀμαρτιῶν του, μὲ τὴν εἰλικρινῆ μετάνοια, μὲ δάκρυα, μὲ ἔξομολόγησι, μὲ νηστεία, καὶ ἐλεημοσύνη, μὲ ἐγκράτεια καὶ ἀγάπη, γιὰ νὰ μπορέσουμε μὲ κάθε τρόπο, ἀφοῦ ἀποβά-
λουμε ἐδῶ ὄλα τὰ ἀμαρτήματα, μὲ μεγάλη παρρησία νὰ φύγουμε γιὰ ἐκεῖ, τὴν ὁποία εὐχομαι ὄλοι μας νὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

«Περὶ δὲ τῶν κοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί,
ἵνα μὴ λυπήσθε»· καὶ εἰς τὸν Ἰὼβ καὶ τὸν Ἀβραάμ.

α'. Ἡμέρας τέσσαρας ἀνηλώσαμεν τὴν κατὰ τὸν Λάζαρον παραβολὴν ὑμῖν ἐξηγούμενοι, τὸν θησαυρὸν ἐξαντλοῦντες, ὃν εὐρήκαμεν ἐν ἡλκωμένῳ κείμενον σώματι· θησαυρὸν οὐχὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον καὶ λίθους ἔχοντα πολυτελεῖς, ἀλλὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀνδρείαν, 5 καὶ ὑπομονήν, καὶ καρτερίαν πολλήν. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν θησαυρῶν τούτων συμβαίνει, τὴν μὲν ἐπιφάνειαν ἀκάνθας ἔχειν καὶ τριβόλους ἀπλῶς καὶ γῆν τραχυτέραν, εἰ δέ τις κάτω διασκάψει, πολὺς ὁ πλοῦτος φαίνεται· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου συνέβαινε· ἀνωθεν τραύματα, καὶ κάτωθεν πλοῦτος ἄφατος· πα- 10 ρειμένον τὸ σῶμα, ἀλλὰ γενναῖα καὶ ἐγρηγορυῖα ψυχὴ, καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἦν ἰδεῖν ἐκεῖνο πληρούμενον ἐπὶ τούτου· «ὅσον ὁ ἔξω ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἐντὸς ἀνακαινοῦται».

Καὶ ἐνῆν μὲν καὶ τήμερον εἰς τὴν αὐτὴν παραβολὴν εἰπεῖν, καὶ πρὸς τοὺς αἰρετικούς μαχήσασθαι τοὺς τὴν Παλαιὰν διαβάλλ- 15 λοντας, τοὺς τῶν πατριαρχῶν κατηγοροῦντας, τοὺς κατὰ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ τὴν γλῶτταν ἠκονηκότας· ἀλλ' ἵνα μὴ προσκορῆς ὑμῖν ὁ λόγος γένηται, τούτους εἰς ἕτερον ταμιευσάμενοι καιρὸν τοὺς ἀγῶνας, φέρε, πρὸς ἄλλην ὑπόθεσιν τὸν λόγον ἀγάγω- 20 μεν· ἐπεὶ καὶ τράπεζα μονοειδῆς μὲν οὔσα κόρον ἐντίθησιν, αἱ δὲ ποικίλαι τῇ συνεχείᾳ διεγείρουσι τὴν δρεξιν. Ἴν' οὖν καὶ ἐπὶ τῆς ἀκροάσεως τοῦτο γένηται, πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου τήμερον ἐπανέλθωμεν· καὶ γὰρ εἰς εὐκαιρὸν ἡμῖν τήμε-

ΣΤΟΝ ΦΤΩΧΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

«Δὲν θέλω, ἀδελφοί μου, νὰ ἔχετε ἄγνοια γιὰ ὄσους κοιμήθηκαν, γιὰ νὰ μὴ λυπᾶσθε», καὶ στὸν Ἰὼβ καὶ τὸν Ἀβραάμ.

1. Τέσσερις ἡμέρες διέθεσα γιὰ νὰ σᾶς ἐξηγήσω τὴν παραβολὴ τοῦ Λαζάρου, ἐξαντλώντας τὸν θησαυρὸ πού βρήκαμε νὰ ὑπάρχει μέσα στὸ γεμᾶτο πληγὲς σῶμα· θησαυρὸ πού ἀποτελεῖται ὄχι ἀπὸ χρυσὸ καὶ ἄργυρο καὶ λίθους πολυτελεῖς, ἀλλὰ ἀπὸ εὐσέβεια, καὶ ἀνδρεία, καὶ ὑπομονή, καὶ καρτερία πολλή. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει στὴν περίπτωσι τῶν ὑλικῶν αὐτῶν θησαυρῶν, ἡ ἐπιφάνεια ἔχει ἀγκάθια καὶ τριβόλια καὶ τὸ ἔδαφος εἶναι τραχύτερο, ἐάν ὅμως κάποιος σκάψῃ βαθιά, ἀποκαλύπτεται πολὺς ὁ πλοῦτος, τὸ ἴδιο λοιπὸν συνέβαινε καὶ μὲ τὸν Λάζαρο· ἐπάνω εἶχε τραύματα καὶ κάτω πλοῦτο ἀπερίγραπτο· παραλυμένο τὸ σῶμα, ἀλλὰ γενναία καὶ ἀγρυπνη ἢ ψυχὴ. Καὶ μπορούσες νὰ δῆς νὰ ἐκπληρώνεται σ' αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικό· «ὄσο καταστρέφεται ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος, τόσο ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινίζεται»¹.

Καὶ θὰ ἦταν δυνατό βέβαια καὶ σήμερα νὰ μιλήσουμε πάνω στὴν ἴδια παραβολή, καὶ νὰ ἀντικρούσουμε τοὺς αἰρετικούς πού διαβάλλουν τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, πού κατηγοροῦν τοὺς πατριάρχες, πού ἔχουν ἀκονίσει τὴ γλῶσσα κατὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὄλων· ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ σᾶς γίνῃ βαρετὸς ὁ λόγος, ἀφοῦ τοὺς ἀποταμιεύσουμε γιὰ ἄλλον καιρὸ αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες, ἐμπρός, ἃς φέρουμε τὸν λόγο σὲ ἄλλο ζήτημα· ἀφοῦ καὶ τὸ τραπέζι, ὅταν ἔχη πάντα τὸ ἴδιο φαγητό, προκαλεῖ τὸν κορεσμό, ἐνῶ ἡ ποικιλία διεγείρει διαρκῶς τὴν ὄρεξι. Γιὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν αὐτὸ καὶ στὴν περίπτωσι τῆς ἀκροάσεως, ἃς ἐπανέλθουμε σήμερα στὸν μακάριο Παῦλο, μετὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον· διότι μᾶς δίνει σήμερα τὴν εὐκαιρία καὶ

ρον τὸ χωρίον ἀνεγνώσθη τὸ ἀποστολικόν, καὶ συνωδὰ ἔσται τοῖς
 πρώην λεχθεῖσι τὰ ρηθησόμενα. Ἦκούσατε τοίνυν τοῦ Παύλου
 σήμερον βοῶντος καὶ λέγοντος· «περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ
 θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες
 5 ἐλπίδα». Ἐκείνη εὐαγγελικῆ νευρὰ ἢ τοῦ Λαζάρου, οὗτος ἀποστο-
 λικὸς ὁ φθόγγος, ἀλλὰ μία ἢ συμφωνία. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ
 παραβολῇ πολλὰ περὶ ἀναστάσεως καὶ τῶν ἐκεῖ δικαστηρίων ἐφι-
 λοσοφήσαμεν, καὶ νῦν εἰς τὴν αὐτὴν ἡμᾶς ὑπόθεσιν ὁ λόγος ἤγεγε
 πάλιν. Ὡστε, εἰ καὶ ἀποστολικὸν ἀνορύττομεν χωρίον, ἀλλὰ τὸν
 10 αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα θησαυρὸν εὐρήσομεν. Καὶ γὰρ καὶ τότε ὁ λόγος
 ἡμῖν ἅπας τοῦτο παιδεῦσαι τοὺς ἀκροατὰς ἔσπευδε, μὴδὲν τοῦ πα-
 ρόντος βίου τὰ λαμπρὰ νομίζειν εἶναι πράγματα, ἀλλὰ περαιτέρω
 προῖέναι ταῖς ἐλπίσι, καὶ τὰς ἐκεῖ ψήφους καθ' ἐκάστην ἐννοεῖν τὴν
 ἡμέραν, καὶ τὸ φοβερὸν κριτήριον, καὶ τὸν ἀπαραλόγιστον δικα-
 15 στήν. Ταῦτα καὶ ὁ Παῦλος διὰ τῶν ἀνεγνωσμένων ἡμῖν συμβου-
 λεύει τήμερον. Ἀλλὰ προσέχετε· «περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ
 θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ
 μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ
 ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν
 20 αὐτῶ».

Τοῦτο πρῶτον ἄξιον ἐπιστήσαντας ἐξετάσαι, τί δῆποτε ὅταν
 μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, «θάνατον» καλεῖ τὸν ἐκείνου θά-
 νατον, ὅταν δὲ περὶ τῆς ἡμετέρας τελευτῆς, «κοίμησιν» αὐτὴν καὶ
 οὐ θάνατον ὀνομάζει. Οὐ γὰρ εἶπε, 'περὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων',
 25 ἀλλὰ τί; «Περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων». Καὶ πάλιν· «οὕτως ὁ Θεὸς
 καὶ τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῶ»· καὶ οὐκ εἶπε,
 'τοὺς ἀποθανόντας'. Καὶ πάλιν· «ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι
 εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέν-
 τας». Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἶπε 'τοὺς ἀποθανόντας', ἀλλὰ τρίτον
 30 μνημονεύσας, τὸ τρίτον «κοίμησιν» τὸν θάνατον αὐτῶν ὠνδμασε.
 Περὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Εἰ γὰρ πιστεύομεν
 ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε». Καὶ οὐκ εἶπεν, 'έκοιμήθη', ἀλλὰ, «ἀπέθανε».

Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν μὲν τοῦ Χριστοῦ «θάνατον» ἐκάλεσε,

2. Α' Θεσ. 4,13.

4. Α' Θεσ. 4,14.

3. Α' Θεσ. 4,13.

5. Α' Θεσ. 4,16.

τὸ ἀποστολικὸ χωρίο πὺ διαβάσθηκε, καὶ θὰ εἶναι αὐτὰ πὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν σχετικὰ μὲ τὰ λεχθέντα πρὸ ἡμερῶν. Ἀκούσατε λοιπὸν τὸν Παῦλο σήμερα νὰ φωνάζη καὶ νὰ λέγη· «καὶ δὲν θέλω νὰ ἔχετε ἄγνοια γιὰ ἐκείνους πὺ κοιμήθησαν, γιὰ νὰ μὴ λυπᾶσθε, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι πὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα»². Ἐκείνη ἦταν εὐαγγελικὴ χορδή, ἡ τοῦ Λαζάρου, αὐτὸς ὁ φθόγγος εἶναι ἀποστολικός, ἀλλὰ ἡ συμφωνία εἶναι μία. Διότι καὶ σ' ἐκείνην τὴν παραβολὴ πολλὰ ἐξηγήσαμε γιὰ τὴν ἀνάστασι καὶ τὰ ἐκεῖ δικαστήρια, καὶ τώρα πάλι στὴν ἴδια ὑπόθεσι μᾶς ἔφερε ὁ λόγος. Ὡστε, ἂν καὶ ἀνασκάπτουμε ἀποστολικὸ χωρίο, ὅμως κι' ἐδῶ τὸν ἴδιο θησαυρὸ θὰ βροῦμε. Καὶ τότε δηλαδὴ ὁ λόγος μας ὅλος αὐτὸ προσπαθοῦσε νὰ διδάξη τοὺς ἀκροατές, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι τὰ λαμπρὰ πράγματα αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ν' ἀποβλέπουν μ' ἐλπίδες στὸ μέλλον καὶ κάθε ἡμέρα νὰ σκέφτωνται τίς ἐκεῖ ἀποφάσεις καὶ τὸ φοβερὸ δικαστήριον καὶ τὸν ἀδιάβλητο δικαστή. Αὐτὰ καὶ ὁ Παῦλος σήμερα μᾶς συμβουλεύει μ' αὐτὰ πὺ ἔχουν διαβασθῆ. Ἀλλὰ προσέχετε· «δὲν θέλω, ἀδελφοί μου, νὰ ἔχετε ἄγνοια γιὰ ἐκείνους πὺ ἔχουν κοιμηθῆ, γιὰ νὰ μὴν λυπᾶσθε, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι πὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα. Διότι ἐὰν πιστεύουμε, ὅτι ὁ Ἰησοῦς πέθανε καὶ ἀναστήθηκε, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐκείνους πὺ ἔχουν κοιμηθῆ ἐνωμένοι διὰ τῆς πίστεως μὲ τὸν Ἰησοῦ θὰ τοὺς φέρη μαζί του»³.

Σ' αὐτὸ πρῶτα ἀξίζει νὰ στρέψουμε τὴν προσοχὴ μας καὶ νὰ ἐξετάσουμε, γιὰτί ἄραγε ὅταν κἀνὴ λόγος γιὰ τὸν Χριστὸ ἀποκαλεῖ «θάνατο» τὸν θάνατό του, ἐνῶ ὅταν ὁμιλῆ γιὰ τὸ δικὸ μας τέλος, τὸ ὀνομάζει «κοίμησι» καὶ ὄχι θάνατο. Διότι δὲν εἶπε, 'γιὰ ὄσους πέθαναν', ἀλλὰ τί; «Γιὰ ὄσους ἔχουν κοιμηθῆ». Καὶ πάλι· «ἔτσι ὁ Θεὸς καὶ αὐτοὺς πὺ ἔχουν κοιμηθῆ μὲ πίστι στὸν Ἰησοῦ, θὰ τοὺς φέρη μαζί του»⁴. Καὶ δὲν εἶπε, 'αὐτοὺς πὺ πέθαναν'. Καὶ πάλι. «Ἐμεῖς οἱ ζωντανοὶ πὺ θ' ἀπομείνουμε καὶ θὰ ζοῦμε ὅταν θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, δὲν θὰ προφθάσουμε ὄσους θὰ ἔχουν κοιμηθῆ»⁵. Καὶ οὔτε ἐδῶ εἶπε, 'αὐτοὺς πὺ ἔχουν πεθάνει', ἀλλὰ, ἂν καὶ τρίτη φορὰ τὸ μνημόνευσε, γιὰ τρίτη φορὰ ὠνόμασε «κοίμησι» τὸν θάνατό τους. Ὅταν ὅμως ὁμιλῆ γιὰ τὸν Χριστὸ, δὲν τὸ λέει ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; «Διότι, ἐὰν πιστεύουμε ὅτι ὁ Ἰησοῦς πέθανε». Καὶ δὲν εἶπε 'κοιμήθηκε' ἀλλὰ «πέθανε».

Γιὰ ποιὸ λόγος λοιπὸν τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ τὸν ὠνόμασε

τὸν δὲ ἡμέτερον «κοίμησιν»; Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ παρέργως ταύτη κέχρηται τῶν λέξεων τῇ παρατηρήσει, ἀλλὰ σοφόν τι καὶ μέγα κατασκευάζων. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ «θάνατον» ἐκάλεσεν, ἵνα τὸ πάθος πιστώσῃται· ἐπὶ δὲ ἡμῶν «κοίμησιν» ἐκάλεσεν, ἵνα τὴν
 5 ὀδύνην παραμυθῆσῃται. Ἐνθα μὲν γὰρ προεχώρησεν ἡ ἀνάστασις, θαρρῶν καλεῖ θάνατον· ἐνθα δὲ ἐν ἐλπίσιν ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, κοίμησιν καλεῖ, καὶ δι' αὐτῆς παραμυθούμενος τῆς προσηγορίας ἡμᾶς, καὶ χρηστὰς ὑποτείνων ἐλπίδας. Ὁ γὰρ κοιμώμενος ἀναστήσεται πάντως, καὶ οὐδὲν ἕτερόν ἐστὶ θάνατος, ἀλλ' ἡ ὕπνος μακρός. Μὴ
 10 γὰρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι οὔτε ἀκούει, οὔτε φθέγγεται, οὔτε ὄρᾳ, οὔτε αἰσθάνεται ὁ τετελευτηκώς· οὐδὲ γὰρ ὁ καθεύδων. Εἰ δὲ ἤτις τι καὶ θαυμαστὸν εἶπεῖν, τοῦ μὲν καθεύδοντος καὶ ἡ ψυχὴ πῶς καθεύδει, τοῦ δὲ τελευτήσαντος οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐγρήγορεν.

Ἄλλ' ὁ τελευτήσας σήπεται καὶ διαφθείρεται, φησί, καὶ κόνις
 15 γίνεται καὶ τέφρα. Καὶ τί τοῦτο, ἀγαπητέ; δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα χαίρειν δεῖ. Καὶ γὰρ οἰκίαν τις μέλλων οἰκοδομεῖν σαθρωθεῖσαν καὶ παλαιὰν γενομένην, ἐκβαλὼν πρῶτον τοὺς οἰκοῦντας, οὕτω καταλύει τὴν οἰκίαν, καὶ ἀνοικοδομεῖ λαμπροτέραν. Καὶ τοὺς ἐκβληθέντας οὐ λυπεῖ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνει πλέον· οὐ
 20 γὰρ τῇ καθαιρέσει προσέχουσι τῇ βλεπομένην. Οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖν μέλλων καταλύει ἡμῶν τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐνοικοῦσαν ἐν αὐτῷ ψυχὴν ἐξάγει πρότερον, καθάπερ ἐξ οἰκίας τινός, ἵνα λαμπροτέραν αὐτὴν οἰκοδομήσας, μετὰ πλείονος αὐτὴν δόξης εἰσαγάγῃ πάλιν. Μὴ τοίνυν τῇ καθαιρέσει προσέχωμεν, ἀλλὰ τῇ μελλούσῃ
 25 λαμπρότητι.

β'. Πάλιν ἀνδριάντα τις ἔχων ἰῶ καὶ χρόνῳ διεφθαρμένον, καὶ πολλὰ τῶν μερῶν ἀποτεθλασμένον, συντριψας αὐτὸν εἰς χωνευτήριον ἐμβάλλει, καὶ τήξας αὐτὸν ἀκριβῶς, οὕτω λαμπρότερον ἀποδίδωσιν. Ὡσπερ οὖν ἡ ἐν τῷ χωνευτηρίῳ συντριβῆ οὐκ
 30 ἀφανισμός, ἀλλὰ ἀνακαινισμός τις ἐστὶ τοῦ ἀνδριάντος ἐκείνου, οὕτω καὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων ὁ θάνατος οὐκ ἀπώλειά τις

«θάνατο», ἐνῶ τὸν δικό μας «κοίμησι»; Διότι δὲν χρησιμοποίησε τὴ διάκρισι τῶν λέξεων μὲ ἐπιπολαιότητα, οὔτε ἄσκοπα, ἀλλὰ γιὰ νὰ διδάκη κάτι σοφὸ καὶ μεγάλο. Στὴν περίπτωσι δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ τὸν ὠνόμασε «θάνατο», γιὰ νὰ βεβαιώσῃ τὸ πάθος του· στὴν περίπτωσι ὅμως τὴ δική μας «κοίμησι», γιὰ νὰ παρηγορήσῃ τὸν πόνο μας. Διότι, ὅπου ἡ ἀνάστασις ἔγινε πραγματικότης, μὲ θάρρος τὸ ὀνομάζει «θάνατο»· ὅπου ὅμως πού τὸ πρᾶγμα βρίσκεται στὴν ἐλπίδα, τὸ ὀνομάζει «κοίμησι», καὶ μ' αὐτὴν τὴν ὀνομασία μᾶς παρηγορεῖ καὶ μᾶς γεμίζει μὲ καλὰς ἐλπίδες. Διότι αὐτὸς πού κοιμᾶται, ὅπωςδήποτε θ' ἀναστηθῇ, καὶ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ὁ θάνατος, παρὰ ὕπνος μακρὺς. Καὶ μὴν μοῦ πῆς αὐτό, ὅτι οὔτε ἀκούει, οὔτε βλέπει, οὔτε αἰσθάνεται αὐτὸς πού ἔχει τελειώσει τὴ ζωὴ του· διότι οὔτε αὐτὸς πού κοιμᾶται. Καὶ ἐὰν πρέπει νὰ ποῦμε κάτι ἀξιοθαύμαστο, εἶναι ὅτι, ἐκείνου πού κοιμᾶται καὶ ἡ ψυχὴ κάπως κοιμᾶται, ἐνῶ σ' αὐτὸν πού ἔχει πεθάνει δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλ' ἡ ψυχὴ του εἶναι ἀγρυπνη.

Ἄλλὰ, λέγει, αὐτὸς πού τελείωσε τὴ ζωὴ του σαπίζει καὶ καταστρέφεται καὶ γίνεται σκόνη καὶ στάχτη. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό, ἀγαπητέ; Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ χαίρεται κανεὶς. Διότι, κι' ὅταν κάποιος πρόκειται νὰ οἰκοδομήσῃ ἓνα σπίτι πού χάλασε καὶ ἔγινε παλιό, πρῶτα βγάζει ἔξω τοὺς ἐνοίκους, καὶ μετὰ γκρεμίζει τὸ σπίτι καὶ χτίζει λαμπρότερο. Καὶ ἐκείνους πού τοὺς ἔβγαλε ἔξω δὲν τοὺς λυπεῖ αὐτὸ πού ἔγινε, ἀλλὰ περισσότερο τοὺς εὐφραίνει· διότι δὲν προσέχουν τὸ γκρέμισμα πού βλέπουν, ἀλλὰ φαντάζονται τὴ μελλοντικὴ οἰκοδομή, τὴν ὁποία δὲν βλέπουν. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ θέλει νὰ κατασκευάσῃ, διαλύει τὸ σῶμα μας, καὶ τὴν ψυχὴ πού κατοικεῖ μέσα σ' αὐτὸ τὴν βγάζει ἔξω πρῶτα, σὰν ἀπὸ κάποιον σπίτι, γιὰ νὰ τὴν κατασκευάσῃ λαμπρότερη καὶ νὰ τὴν βάλῃ πάλι μέσα μὲ μεγαλύτερη δόξα. Ἄς μὴ προσέχουμε λοιπὸν τὸ γκρέμισμα, ἀλλὰ τὴ μελλοντικὴ λαμπρότητα.

2. Καὶ ἐὰν πάλι κάποιος ἔχη ἓναν ἀνδριάντα καταστραμμένο ἀπὸ τὴ σκουριά καὶ τὸν χρόνο, καὶ σὲ πολλὰ μέρη σπασμένο, ἀφοῦ τὸν κομματιάσῃ, τὸν βάζει μέσα στὸ καμίνι καὶ λειώνοντάς τον ἐντελῶς, τὸν παρουσιάζει ἔτσι πιὸ λαμπρό. Ὅπως λοιπὸν ἡ διάλυσις στὸ καμίνι δὲν εἶναι ἀφανισμός, ἀλλὰ κάποια ἀνακαίνισις τοῦ ἀνδριάντος ἐκείνου, ἔτσι καὶ ὁ θάνατος τῶν δικῶν μας σωμάτων, δὲν

έστιν, ἀλλὰ ἀνανέωσις. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς, καθάπερ ἐν χωνευτη-
 ρίῳ, καταρρέουσιν ἡμῶν τὴν σάρκα καὶ σηπομένην, μὴ στήῃς μέχρι
 τῆς ὄψεως ταύτης, ἀλλὰ τὴν ἀναχῶνευσιν ἀνάμενε· καὶ μηδὲ τῷ
 μέτρῳ τοῦ παραδείγματος ἀρκεσθῆς τούτῳ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πρότερον
 5 πρόελθε τῷ λόγῳ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνδριαντοποιὸς χαλκοῦν ἐμβαλῶν
 σῶμα, οὐ χρυσοῦν καὶ ἀθάνατόν σοι ἀποδίδωσι τὸν ἀνδριάντα,
 ἀλλὰ χαλκοῦν ἐργάζεται πάλιν· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῆλινον
 καὶ θνητὸν ἐμβαλῶν σῶμα, χρυσοῦν καὶ ἀθάνατον ἀποδίδωσί σοι
 τὸν ἀνδριάντα· φθαρτὸν γὰρ ἢ γῆ δεξαμένη τὸ σῶμα καὶ ἐπίκηρον,
 10 ἀφθαρτον καὶ ἀκήρατον ἀποδίδωσι τὸ αὐτό.

Μὴ τοίνυν ἴδῃς ἐκεῖνον τὸν μεμυκότα τοὺς ὀφθαλμούς, τὸν
 ἀφῶνον κείμενον, ἀλλὰ τὸν ἀνιστάμενον, τὸν ἀπολαμβάνοντα δό-
 ξαν ἄρρητον καὶ φρικώδη καὶ θαυμαστήν, καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης
 ὄψεως πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα μετάγαγε τοὺς λογισμοὺς.
 15 Ἀλλὰ συνήθειαν ἐπιζητεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ὀδύρη καὶ θρηνεῖς; Καὶ
 πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ μὲν νυμφίῳ τὸ θυγάτριον δοίης, εἶτα λαβὼν εἰς
 μακρὰν ἐκεῖνος ἀπέλθοι χώραν, καὶ καλῶς πράττων διατελοίῃ,
 μηδὲν ἠγεῖσθαι δεινὸν τὸ γεγεννημένον, τῇ τῆς εὐπραγίας φήμη πα-
 ραμυθεῖσθαι τῆς ἀποδημίας τὴν ἀθυμίαν· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἀνθρώ-
 20 πον, οὐδὲ συνδούλου τινός, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Δεσπότητος λαβόντος τὸν
 προσήκοντα, ἀλγεῖν καὶ ὀδύρεσθαι;

Καὶ πῶς οἶόν τε, φησί, μὴ ἀλγεῖν ἄνθρωπον ὄντα; Οὐδὲ ἐγὼ
 τοῦτο λέγω· οὐδὲ τὴν ἀθυμίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀθυμίας
 ἀναιρῶ· τὸ μὲν γὰρ ἀθυμεῖν τῆς φύσεως, τὸ δὲ πέραν τοῦ μέτρου
 25 τοῦτο ποιεῖν μανίας καὶ παραφροσύνης καὶ γυναικώδους ψυχῆς.
 Ἄλγησον, δάκρυσον, ἀλλὰ μὴ ἀποδυσπετήσης, μὴ δυσχεράνης, μὴ
 ἀγανακτήσης, εὐχαρίστησον τῷ λαμβάνοντι, ἵνα κοσμήσης τὸν
 ἀπελθόντα, καὶ λαμπρὰ ταῦτα αὐτῷ συμπέμψῃ ἐντάφια. Ἄν μὲν
 γὰρ δυσχεράνης, κάκεῖνον καθύβρισας καὶ τὸν λαβόντα παρώξυνας
 30 καὶ σαυτὸν κατέβλαψας, ἂν δὲ εὐχαριστήσης, κάκεῖνον ἐκόσμησας
 καὶ τὸν λαβόντα ἐδόξασας καὶ σαυτὸν ὠφέλησας. Δάκρυσον ὡς ὁ
 Δεσπότης σου ἐδάκρυσεν τὸν Λάζαρον, μέτρα τιθεῖς ἡμῖν καὶ κανό-
 νας καὶ ὄρους ἀθυμίας, οὐς ὑπερβαίνειν οὐ δεῖ. Οὕτω καὶ Παῦλος
 εἶπε· «περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων», φησὶν, «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν,

εἶναι κάποια καταστροφή, ἀλλὰ ἀνανέωσις. Ὅταν λοιπὸν δῆς, ὅπως ἀκριβῶς στὸ καμίνι, νὰ διαλύεται ἡ σάρκα μας καὶ νὰ σαπίζει, μὴ σταματήσης σ' αὐτὸ πού βλέπεις, ἀλλὰ περίμενε τὴν ἀνανέωσι καὶ νὰ μὴν ἀρκεσθῆς οὔτε στὸ μέτρο αὐτοῦ τοῦ παραδείγματος, ἀλλὰ γύρνα μὲ τὴ σκέψι σου στὰ προηγούμενα. Διότι ὁ ἀνδριαντοποιὸς ὅταν βάζη χάλκινο σῶμα, δὲν σοῦ δίνει χρυσὸ καὶ ἀθάνατο ἀνδριάντα, ἀλλὰ χάλκινο πάλι κατασκευάζει· ὁ Θεὸς ὁμοίως δὲν κἀνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ, ἐνῶ βάζει μέσα πήλινο καὶ θνητὸ σῶμα, σοῦ ἐπιστρέφει χρυσὸ καὶ ἀθάνατο τὸν ἀνδριάντα. Δέχεται ἡ γῆ τὸ σῶμα φθαρτὸ καὶ θνητὸ καὶ σοῦ τὸ ἐπιστρέφει ἄφθαρτο καὶ ἀθάνατο.

Μὴ λοιπὸν δῆς ἐκεῖνον πού ἐκλείσει τὰ μάτια καὶ κείτεται ἄφωνος, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού ἀνασταίνεται, πού ἀπολαμβάνει δόξα ἀνέκφραστη καὶ τρομερὴ καὶ θαυμαστή, καὶ ἀπὸ τὴν παροῦσα θεὰ στρέψε τοὺς λογισμοὺς σου στὴ μελλοντικὴ ἐλπίδα. Ἀλλὰ ἐπιθυμεῖς τὴ συντροφιά του καὶ γι' αὐτὸ ὀδύρεσαι καὶ θρηνεῖς; Καὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο, ὅταν δίνης τὴν κόρη σου στὸν νυμφίο κι' αὐτός, ἀφοῦ τὴν πῆρε, ἔφυγε σὲ μακρυνὴ χώρα καὶ περνᾷ εὐτυχισμένη, καὶ δὲν θεωρεῖς φοβερὸ αὐτὸ πού ἔχει γίνεи, ἀλλ' ἡ εἰδησις τῆς εὐτυχίας σὲ παρηγορεῖ γιὰ τὸν χωρισμό, καὶ ἐδῶ πού ὄχι ἄνθρωπος, οὔτε κάποιος σύνδουλός σου, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος πῆρε τὸν συγγενῆ σου, πονᾷς καὶ ὀδύρεσαι;

Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, λέγει, νὰ μὴ πονᾷ κανεῖς, ὅταν εἶναι ἄνθρωπος; Οὔτε κι' ἐγὼ τὸ λέγω αὐτό· οὔτε τὴ λύπη, ἀλλὰ τὴν ὑπερβολὴ τῆς λύπης ἀναιρῶ· διότι τὸ νὰ λυπᾶται κανεῖς εἶναι φυσικό, τὸ νὰ τὸ κἀνη ὁμοίως πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο, αὐτὸ εἶναι δεῖγμα μανίας καὶ παραφροσύνης καὶ γυναικειᾶς ψυχῆς. Πόνεσε, δάκρυσε, ἀλλὰ μὴν ἀπογοητεύεσαι, μὴν ὀργίζεσαι, μὴν ἀγανακτῆς· εὐχαρίστησε ἐκεῖνον πού τὸν παίρνει, γιὰ νὰ τιμήσης ἐκεῖνον πού ἔφυγε, καὶ θὰ στείλης ἔτσι μαζί του λαμπρὰ ἐντάφια δῶρα. Ἄν ὁμοίως ἀπελπισθῆς, καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐξύβρισες, καὶ αὐτὸν πού τὸν πῆρε τὸν ἐξώργισες, καὶ τὸν ἑαυτό σου τὸν κατέβλαψες· ἂν ὁμοίως τὸν εὐχαριστήσης, κι' ἐκεῖνον τὸν ἐτίμησες, καὶ αὐτὸν πού τὸν πῆρε τὸν ἐδόξασες, καὶ τὸν ἑαυτό σου τὸν ὠφέλησες. Δάκρυσε, ὅπως ὁ Κύριός σου δάκρυσε γιὰ τὸν Λάζαρο, κι' ἔθεσε μέτρα σ' ἐμᾶς καὶ κανόνες καὶ ὄρους τῆς λύπης, τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνουμε. Ἐτσι εἶπε καὶ ὁ Παῦλος· «καὶ γιὰ ἐκείνους», λέγει, «πού κοιμήθηκαν δὲν θέλω νὰ

ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Λυποῦ, φησὶν, ἀλλὰ μὴ ὡς Ἑλληνας ὁ ἀπογινώσκων ἀναστάσεως, ὁ ἀπελπίζων τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Αἰσχύνομαι, πιστεύσατε, καὶ ἐρυθριῶ, διὰ τῆς ἀγορᾶς χοροῦς
5 γυναικῶν ὁρῶν ἀσχημονοῦντας, τρίχας τιλλομένας, βραχίονας τε-
μομένας, παρειὰς σπαραττομένας, ὑπὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν Ἑλλή-
νων ταῦτα γινόμενα. Τί γὰρ οὐκ ἐροῦσιν ἐκεῖνοι; τί δὲ οὐ φθέγγονται
περὶ ἡμῶν; Ὅυτοὶ εἰσιν οἱ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦντες; Πάνυ
γε. Οὐ γὰρ συμβαίνει τοῖς δόγματι τὰ γινόμενα· ἐν ῥήμασι τὰ περὶ
10 ἀναστάσεως φιλοσοφοῦσι, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τὰ τῶν ἀπεγνωκό-
των ποιοῦσιν· εἰ ἐθάρρουν οὔτοι, ὅτι ἀνάστασις ἐστίν, οὐκ ἂν ταῦτα
ἐποίησαν· εἰ πεπεικότες ἦσαν ἑαυτούς, ὅτι πρὸς βελτίονα λῆξιν
ἀπῆλθεν οὗτος, οὐκ ἂν ἐθρήνησαν'. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων λέ-
γουσιν οἱ ἄπιστοι τῶν θρήνων ἐκείνων ἀκούοντες. Αἰσχυνόμεθα
15 τοίνυν, καὶ σοφρωνῶμεν, καὶ μὴ τοσαύτην καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς
ὁρῶσι προξενῶμεν τὴν βλάβην.

Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, δακρῦεις οὕτω τὸν ἀπελθόντα;
ὅτι πονηρὸς ἦν; Οὐκοῦν διὰ τοῦτο εὐχαριστεῖν δεῖ, ὅτι ἐνεκόπη τὰ
τῆς κακίας αὐτῷ. Ἀλλὰ χρηστὸς καὶ ἐπιεικής; Καὶ διὰ τοῦτο χαί-
20 ρειν δεῖ, ὅτι ταχέως ἠρπάγη, πρὶν ἢ τῇ κακίᾳ ἀλλάξῃ σύνεσιν, καὶ
ἀπῆλθεν εἰς χωρίον ἔνθα ἐπ' ἀσφαλείας λοιπὸν ἔστηκε καὶ μεταβο-
λὴν οὐκ ἐστὶν ὑποπεῦσαί τινα. Ἀλλὰ νέος ἦν; Καὶ διὰ τοῦτο δόξα-
σον τὸν λαβόντα, ὅτι ταχέως αὐτὸν πρὸς τὴν βελτίονα λῆξιν ἐκάλε-
σεν. Ἀλλὰ γεγηρακώς; Καὶ διὰ τοῦτο εὐχαρίστησον, καὶ τὸν λα-
25 βόντα δόξασον πάλιν. Αἰσχύνθητι τὸ σχῆμα τῆς ἐκφορᾶς· ψαλ-
μωδίαί, καὶ εὐχαί, καὶ πατέρων σύλλογος, καὶ πλῆθος ἀδελφῶν
τοσοῦτον, οὐχ ἵνα κλαίῃς καὶ ὀδύρῃ καὶ ἀποδυσπετεεῖς, ἀλλ' ἵνα εὐ-
χαριστῆς τῷ λαβόντι. Καθάπερ γὰρ τοὺς ἐπ' ἀρχὴν καλουμένους
πολλοὶ προπέμπουσι ταῖς εὐφημίαις, οὕτω καὶ τῶν ἀγίων τοὺς
30 ἀπίοντας, ἅτε ἐπὶ μείζονα κληθέντας τιμὴν, μετὰ πολλῆς ἄπαντες
προπέμπουσι τῆς εὐφημίας.

Ἀνάπαυσις ἐστὶν ὁ θάνατος, ἰδρώτων καὶ φροντίδων βιωτι-

ἔχετε ἄγνοια, γιὰ νὰ μὴν λυπᾶσθε, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα». Νὰ λυπᾶσαι, λέγει, ἀλλὰ ὄχι ὅπως ὁ εἰδωλολάτρης, ποὺ δὲν γνωρίζει ἀνάστασι, ποὺ δὲν ἐλπίζει στὴ μέλλουσα ζωή.

Ντρέπομαι, πιστέψτε με, καὶ κοκκινίζω, ὅταν βλέπω ὁμάδες γυναικῶν διασχίζοντας τὴν ἀγορὰ νὰ ἀσχημονοῦν, νὰ μαδοῦν τὰ μαλλιά τους, νὰ πληγῶνουν τὰ χέρια τους, νὰ ξεσχίζουν τὰ μάγουλά τους κι' ὅλα αὐτὰ νὰ γίνωνται κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τῶν εἰδωλολατρῶν. Πράγματι, τί δὲν θὰ ποῦν ἐκεῖνοι; ποιός λόγος δὲν θὰ βγῆ ἀπὸ τὸ στόμα τους; 'Αὐτοὶ εἶναι ποὺ πιστεύουν στὴν ἀνάστασι; Πάρα πολὺ μάλιστα. Δὲν συμφωνοῦν ὅμως οἱ πράξεις τους μὲ τὰ λόγια τους· μὲ τὰ λόγια πιστεύουν στὴν ἀνάστασι, μὲ τὰ ἔργα τους ὅμως κάνουν ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν ἐλπίδα· ἐὰν πίστευαν αὐτοί, ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις, δὲν θὰ τὰ ἔκαναν αὐτά· ἐὰν εἶχαν πείσει τοὺς ἑαυτοὺς τους ὅτι αὐτὸς ἔφυγε γιὰ νὰ λάβῃ καλύτερη κληρονομία, δὲν θὰ θρηνοῦσαν'. Αὐτὰ καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ λένε οἱ ἄπιστοι ὅταν ἀκοῦν ἐκείνους τοὺς θρήνους. "Ἄς ντρεπώμαστε λοιπὸν κι' ἄς εἴμαστε φρόνιμοι, γιὰ νὰ μὴν προξενοῦμε τόση βλάβη καὶ στοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ μᾶς βλέπουν.

Πές μου δηλαδή, γιὰ ποῖο λόγο κλαῖς ἔτσι αὐτὸν ποὺ ἔφυγε; Ἐπειδὴ ἦταν κακός; Λοιπὸν γι' αὐτὸ πρέπει νὰ εὐχαριστῆς, διότι σταμάτησε ἡ κακία του. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦταν καλὸς καὶ ἐπιεικής; Καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ χαίρεσαι, διότι γρήγορα ἀρπάχθηκε, πρὶν ἀλλάξῃ τὴ σύνεσί του ἐξ αἰτίας τῆς κακίας, καὶ ἔφυγε σὲ τόπο ὅπου πλέον εἶναι ἀσφαλισμένος, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σκεφθῆ κανεὶς μεταβολή. Ἄλλ' ἦταν νέος; Καὶ γι' αὐτὸ δόξασε αὐτὸν ποὺ τὸν πῆρε, διότι γρήγορα τὸν κάλεσε πρὸς τὴν καλύτερη κληρονομία. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶχε γεράσει; Καὶ γι' αὐτὸ εὐχαρίστησε καὶ αὐτὸν ποὺ τὸν πῆρε δόξασέ τον πάλι. Σεβάσου τὸν τρόπο τῆς κηδείας· οἱ ψαλμωδίες καὶ οἱ εὐχὲς εἶναι τόσες, καὶ ἡ συγκέντρωσις τῶν πατέρων καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀδελφῶν τόσο μεγάλο, ὄχι γιὰ νὰ κλαῖς καὶ νὰ ὀδύρεσαι καὶ νὰ ἀγανακτῆς, ἀλλὰ γιὰ νὰ εὐχαριστῆς αὐτὸν ποὺ τὸν ἔλαβε. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνους ποὺ τοὺς καλοῦν γιὰ νὰ λάβουν τὴν ἐξουσία, πολλοὶ τοὺς προπέμπουν μὲ ζητοκραυγές, ἔτσι καὶ αὐτοὺς ποὺ φεύγουν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ἐπειδὴ καλοῦνται γιὰ μεγαλύτερη τιμὴ, ὅλοι τοὺς προπέμπουν μὲ πολλὰς εὐχάς.

Ὁ θάνατος εἶναι ἀνάπαυσις, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ἰδρῶτες καὶ φρο-

κῶν ἀπαλλαγῆ. Ὅταν οὖν ἴδῃς τινὰ τῶν προσηκόντων ἀπελθόντα ἐντεῦθεν, μὴ δυσχεράνης, ἀλλὰ κατανύγηθι, πρὸς σεαυτὸν ἐπάνελθε, τὸ συνειδὸς ἐξέτασον, σκόπησον ὅτι καὶ σὲ μικρὸν ὕστερον τοῦτο μένει τὸ τέλος. Γενοῦ σωφρονέστερος καὶ δέξαι φόβον ἀπὸ 5 τῆς ἐτέρου τελευτῆς, καὶ ραθυμίαν περίκοψον ἅπασαν, ἀναλόγισαι τὰ πεπραγμένα, διόρθωσον τὰ ἡμαρτημένα, ἀρίστην ποιήσον μεταβολήν. Τούτῳ διεστήκαμεν τῶν ἀπίστων, τῷ κρίσεις ἐτέρας περὶ τῶν πραγμάτων ἔχειν. Ὁρᾷ τὸν οὐρανὸν ὁ ἄπιστος, καὶ προσκυνεῖ· Θεὸν γὰρ εἶναι νομίζει· ὁρᾷ τὴν γῆν, καὶ θεραπεύει, καὶ πρὸς τὰ αἰ- 10 σθητὰ κέχηεν.

Ἄλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁρῶμεν τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν πεποιηκότα αὐτὸν θαυμάζομεν· οὐ γὰρ θεὸν αὐτόν, ἀλλ' ἔργον εἶναι Θεοῦ πεπιστεύκαμεν. Ὁρῶ τὴν κτίσιν ἅπασαν, καὶ δι' αὐτῆς χειραγωγοῦμαι πρὸς τὸν δημιουργόν. Ὁρᾷ πλοῦτον ἐκεῖνος, καὶ κέχηεν 15 καὶ ἐκπέπληκται· ὁρῶ πλοῦτον ἐγώ, καὶ καταγελαῶ. Ὁρᾷ πενίαν ἐκεῖνος, καὶ ὀδύρεται· ὁρῶ πενίαν ἐγώ, καὶ ἀγάλλομαι. Ἐτέρως ἐγώ βλέπω τὰ πράγματα, καὶ ἐτέρως ἐκεῖνος. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου ποιούμεν· ὁρᾷ νεκρὸν ἐκεῖνος, καὶ νομίζει νεκρὸν εἶναι· ὁρῶ νεκρὸν ἐγώ, καὶ ὕπνον ἀντὶ θανάτου βλέπω. Καὶ καθάπερ ἐπὶ 20 τῶν γραμμάτων τοῖς μὲν αὐτοῖς ὁρῶμεν αὐτὰ ὀφθαλμοῖς οἷ τε εἰδότες, οἷ τε ἀγνοοῦντες τὰ γράμματα, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ διανοίᾳ, ἀλλ' οἷ μὲν οὐκ εἰδότες γράμματα, ἀπλῶς εἶναι νομίζουσι τὰ βλεπόμενα, οἷ δὲ ἐπιστάμενοι μετὰ πολλῆς τέχνης τὸν ἐναποκείμενον νοῦν ἀναλέγονται· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· τοῖς μὲν αὐτοῖς ὀφθαλ- 25 μοῖς ὁρῶμεν τὰ συμβαίνοντα, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ διανοίᾳ καὶ γνώμῃ. Οἷ τοίνυν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων διεστηκότες αὐτῶν, ἐν ταῖς περὶ τοῦ θανάτου συμπέσωμεν ψήφοις.

γ'. Ἐνόησον πρὸς τίνα ἀπῆλθε, καὶ λαβὲ παραμυθίαν· ἐνθα Παῦλός ἐστιν, ἐνθα Πέτρος, ἐνθα τῶν ἀγίων ὁ χορὸς ἅπας· ἐνόη- 30 σον πῶς ἀναστήσεται, μεθ' ὄσης δόξης καὶ λαμπρότητος· ἐνόησον ὅτι πενθῶν καὶ ὀδυρόμενος οὔτε τὸ γεγενημένον δυνήσῃ διορθώσασθαι τοῖς ὀδυρμοῖς, καὶ σαυτὸν καταβλάψεις τὰ ἔσχατα· ἐνόησον τίνας μιμῆ τοῦτο ποιῶν, καὶ φεῦγε τὴν κοινωνίαν τῆς ἁμαρ-

ντίδες βιωτικές· ὅταν λοιπὸν δῆς κάποιον ἀπὸ τοὺς δικούς σου νὰ φεύγη ἀπὸ ἐδῶ, μὴν ἀγανακτῆς, ἀλλὰ συγκινήσου, γύρισε στὸν ἑαυτὸ σου, ἐξέτασε τὴ συνείδησί σου, σκέψου ὅτι κι' ἐσένα μετὰ ἀπὸ λίγο τὸ ἴδιο τέλος σὲ περιμένει. Γίνε φρονιμότερος καὶ νοιώσε φόβο ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ ἄλλου, καὶ σταμάτησε ὅλη τὴν ἀδιαφορία, ἀναλογίσου τὶς πράξεις σου, διώρθωσε τὰ λάθη πού ἔκανες, κάνε ἄριστη μεταβολή. Ὡς πρὸς αὐτὸ διαφέρουμε ἀπὸ τοὺς ἀπίστους, ὅτι μὲ ἄλλον τρόπο κρίνομε τὰ πράγματα ἐμεῖς. Βλέπει τὸν οὐρανὸ ὁ ἄπιστος καὶ τὸν προσκυνεῖ, ἐπειδὴ νομίζει ὅτι εἶναι θεός· βλέπει τὴ γῆ καὶ τὴν λατρεύει καὶ θαυμάζει τὰ ὑλικά πράγματα.

Ἐμεῖς ὅμως δὲν κάνουμε τὸ ἴδιο· ἀλλὰ βλέπομε τὸν οὐρανὸ καὶ θαυμάζομε αὐτὸν πού τὸν ἔχει κάνει· ἐπειδὴ ἔχομε πιστέψει ὅτι εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι θεός. Βλέπω ὅλη τὴν κτίσι καὶ χειραγωγοῦμαι ἀπὸ αὐτὴν πρὸς τὸν δημιουργό. Βλέπει τὸν πλοῦτο ἐκεῖνος καὶ θαυμάζει καὶ ἐκπλήσσεται· βλέπω τὸν πλοῦτο ἐγὼ καὶ τὸν περιφρονῶ. Βλέπει τὴ φτώχεια ἐκεῖνος καὶ ὀδύρεται· βλέπω ἐγὼ τὴ φτώχεια καὶ ἀγάλλομαι. Διαφορετικὰ βλέπω τὰ πράγματα ἐγὼ, καὶ διαφορετικὰ τὰ βλέπει ἐκεῖνος. Τὸ ἴδιο κάνουμε καὶ στὸν θάνατο· βλέπει τὸν νεκρὸ ἐκεῖνος, καὶ τὸν θεωρεῖ νεκρό· βλέπω τὸν νεκρὸ ἐγὼ, καὶ βλέπω ὕπνο ἀντὶ θανάτου. Καὶ ὅπως στὴν περίπτωσι τῶν γραμμάτων, μὲ τὰ ἴδια μάτια τὰ βλέπομε ὅλοι, καὶ αὐτοὶ πού τὰ γνωρίζουν καὶ ἐκεῖνοι πού τὰ ἀγνοοῦν, ὄχι ὅμως μὲ τὴν ἴδια σκέψι, ἀλλὰ αὐτοὶ πού δὲν ξέρουν γράμματα, ἀπλῶς πιστεύουν ὅτι ὑπάρχουν αὐτὰ πού βλέπουν, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού τὰ γνωρίζουν καλά, μὲ πολλὴ τέχνη συλλέγουν τὴ σκέψι πού ὑπάρχει σ' αὐτὰ· ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωσι τῶν πραγμάτων, μὲ τὰ ἴδια μάτια βλέπομε αὐτὰ πού συμβαίνουν, ὄχι ὅμως μὲ τὴν ἴδια σκέψι καὶ γνώμη. Ἐνῶ λοιπὸν διαφέρουμε ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ἀπὸ αὐτούς, θὰ συμφωνήσουμε στὶς ἀπόψεις τους γιὰ τὸν θάνατο;

3. Σκέψου γιὰ ποιὸν τόπο ἔφυγε καὶ παρηγορήσου· ἐκεῖ πού εἶναι ὁ Παῦλος, ἐκεῖ πού εἶναι ὁ Πέτρος, ἐκεῖ πού εἶναι ὁ χορὸς ὄλων τῶν ἁγίων· σκέψου πῶς θ' ἀναστηθῆ, μὲ πόση δόξα καὶ λαμπρότητα· σκέψου ὅτι μὲ τὸ νὰ πενθῆς καὶ νὰ ὀδύρεσαι, οὔτε αὐτὸ πού ἔχει γίνεθαι θὰ μπορέσης νὰ διορθώσης μὲ τοὺς ὄδυρμούς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸ σου θὰ βλάβης πάρα πολὺ· σκέψου ποιὸς μιμηθεῖσαι ὅταν τὸ κάνης αὐτὸ καὶ ἀπόφευγε τὴ συμμετοχὴ στὴν ἁμαρτία. Ποιὸς

τίας. Τίνας οὖν μιμῆ καὶ ζηλοῖς; Τοὺς ἀπίστους, τοὺς οὐκ ἔχοντας ἐλπίδα, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν· «ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Καὶ πρόσεχε τῇ τοῦ ρήματος ἀκριβείᾳ· οὐ γὰρ εἶπεν, «οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Ὁ γὰρ ἐλπίδα τῆς ἐκεῖ
 5 κρίσεως μὴ ἔχων, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχει, οὐδ' ὅτι Θεός ἐστιν οἶδεν, οὐδ' ὅτι προνοεῖται τῶν παρόντων πραγμάτων, οὐδ' ὅτι τὰ πάντα θεία τις ἐφορᾷ δίκη. Ὁ ταῦτα δὲ οὐκ εἰδὼς οὐδὲ νομίζων, θηρίου παντός ἐστιν ἄλογώτερος, καὶ νόμους καὶ δικαστήρια καὶ θεσμοὺς καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς οἰκείας ἐξορίσας ψυχῆς· ὁ γὰρ
 10 μὴ προσδοκῶν εὐθύνας ὑφέξειν τῶν πεπραγμένων, πάσης μὲν ἀρετῆς ἀφέξεται, πάσης δὲ κακίας ἀνθέξεται.

Ταῦτα οὖν ἐννοῆσαντες καὶ τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν παραπληξίαν τῶν Ἑλλήνων, οἷς κοινωνοῦμεν διὰ τῶν θρήνων, λογισάμενοι, φεύγωμεν τὴν πρὸς αὐτοὺς συμφωνίαν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Παῦλος
 15 αὐτῶν ἀνεμνήσθη, ἵνα τὴν ἀτιμίαν ἐννοήσας πρὸς ἣν καταπίπτεις, ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους συμφωνίας ἀνανήψης, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐπανέλθης. Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ πολλαχοῦ τοῦτο παιεῖ καὶ συνεχῶς ὁ μακάριος Παῦλος. Ὅταν γὰρ ἀπαγαγεῖν τῶν ἁμαρτημάτων, ἵνα τῇ ποιότητι τοῦ προσώπου δηχθεῖς, τὴν
 20 κοινωνίαν φύγης. Θεσσαλονικεῦσι γοῦν γράφων, οὕτως ἔλεγεν· «ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ σῶμα κτᾶσθε ἐν ἁγιασμῶ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἀτιμίας, καθάπερ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα Θεόν». Καὶ πάλιν· «μὴ καθὼς τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖτε ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν».

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· «οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί,
 25 περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Οὐ γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἢ ἡμετέρα λυπεῖν ἡμᾶς εἴωθεν· οὐχ ὁ θάνατος τοῦ ἀπελθόντος, ἀλλ' ἡ ἀσθένεια τῶν θρηνοῦντων. Τὸν γοῦν πιστὸν οὐδὲν τῶν παρόντων λυπῆσαι δυνήσεται, ἀλλὰ πρὸ τῶν μελλόντων ἀγα-
 30 θῶν καὶ ἐν τῷ παρόντι διέστηκε τῶν ἀπίστων, οὐ μικρὰ ἀπολαμ-

6. Α' Θεσ. 4,4-5.

7. Ἐφ. 4,17.

δηλαδή μιμῆσαι καὶ ζηλεύεις; Τοὺς ἀπίστους, πού δὲν ἔχουν ἐλπίδα, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Παῦλος· «γὰρ νὰ μὴ λυπᾶσθε, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι, πού δὲν ἔχουν ἐλπίδα». Καὶ πρόσεχε τὴν ἀκρίβεια τοῦ λόγου· διότι δὲν εἶπε, «αὐτοὶ πού δὲν ἔχουν ἐλπίδα ἀναστάσεως», ἀλλὰ μόνο, «αὐτοὶ πού δὲν ἔχουν ἐλπίδα». Διότι, αὐτὸς πού δὲν ἐλπίζει στὴ μέλλουσα κρίσι, δὲν ἔχει καμμιά ἐλπίδα, οὔτε γνωρίζει ὅτι ὑπάρχει Θεός, οὔτε ὅτι φροντίζει γὰρ τὰ παρόντα πράγματα, οὔτε ὅτι ὅλα τὰ ἐπιβλέπει κάποια θεία δίκη. Καὶ αὐτὸς πού δὲν τὰ γνωρίζει αὐτά, οὔτε τὰ πιστεύει, εἶναι πιὸ ἀνόητος ἀπὸ κάθε θηρίο, καὶ νόμους καὶ δικαστήρια καὶ θεσμοὺς καὶ ὅλα γενικὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἔχει ἀποβάλλει ἀπὸ τὴν ψυχὴν του· διότι αὐτὸς πού δὲν περιμένει ὅτι θὰ τιμωρηθῆ γὰρ ὅ,τι ἔχει κάνει, θ' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ κάθε ἀρετῆ καὶ θὰ προσκολληθῆ σὲ κάθε κακία.

Ἄφοῦ λοιπὸν τὰ κατανοήσαμε αὐτά, καὶ σκεπτόμενοι τὴν ἀνοησία καὶ τὴν παραφροσύνη τῶν ἀπίστων, πρὸς τοὺς ὁποίους μοιάζουμε μὲ τοὺς θρήνους, ἃς ἀποφεύγουμε τὴ συμφωνία μ' αὐτούς. Διότι καὶ ὁ Παῦλος γι' αὐτὸ τοὺς θυμήθηκε, γὰρ νὰ καταλάβῃς τὴν ἀτιμία στὴν ὁποία πέφτεις, καὶ ἀφοῦ συνέλθῃς καὶ ἀποφύγῃς τὴ συμφωνία μαζί τους, νὰ ἐπανέλθῃς στὴν δική σου εὐγένεια. Καὶ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ σὲ πολλὰς περιπτώσεις τὸ κάνει αὐτὸ συνεχῶς ὁ μακάριος Παῦλος. Διότι, ὅταν θέλῃ νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μας, μᾶς δείχνει μὲ ποιούς μοιάζουμε ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν, ὥστε, ἀφοῦ νοιώσῃς ντροπὴ ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου, ν' ἀποφύγῃς τὴν ὁμοιότητα. Γράφοντας λοιπὸν στοὺς Θεσσαλονικεῖς ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «καθένας νὰ συγκρατῆ τὸ σῶμα του καὶ νὰ τὸ διατηρῆ ἁγιασμένο καὶ τιμημένο, καὶ νὰ μὴν εἴσθε αἰχμάλωτοι τοῦ πάθους τῆς ἀτιμίας, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἐθνικοί, πού δὲν γνωρίζουν τὸν Θεό»⁶. Καὶ πάλι· «νὰ μὴ ζῆτε ὅπως καὶ οἱ εἰδωλολάτρες, πού συμπεριφέρονται σύμφωνα με τὶς μάταιες ιδέες τοῦ νοῦ τους»⁷.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ· «δὲν θέλω νὰ ἔχετε ἄγνοια, ἀδελφοί μας, γὰρ ἐκείνους ποῦ κοιμήθηκαν, γὰρ νὰ μὴ λυπᾶσθε, ὅπως καὶ οἱ ὑπόλοιποι πού δὲν ἔχουν ἐλπίδα». Διότι ὄχι ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ προαίρεσίς μας μᾶς κάνει νὰ λυπώμαστε· ὄχι ὁ θάνατος ἐκείνου πού ἔφυγε, ἀλλ' ἡ ἀδυναμία ἐκείνων πού θρηνοῦν. Τὸν πιστὸ λοιπὸν τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν λυπήσῃ, ἀλλὰ μπροστὰ στὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ καὶ σ' αὐτὴν τὴ ζωὴ διαφέρει ἀπὸ

βάνων ἐκ τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας ἀγαθὰ, καὶ μεγίστην ἐκ
 τούτου καρπούμενος εὐθυμίαν καὶ διηνεκῆ χαρὰν. Διὸ καὶ ὁ Παῦ-
 λὸς φησι· «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε». Ὡστε
 καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως οὐ μικρὰν ταύτην ἐλάβομεν ἀμοιβήν, τῷ
 5 μὴ καταπίπτειν ἐπὶ μηδενὶ τῶν συμπιπτόντων δεινῶν, ἀλλὰ τῇ
 τῶν μελλόντων ἐλπίδι παραμυθίας ἀπολαύειν πολλῆς. Ὡσπερ οὖν
 ἐκατέρωθεν ἡμεῖς κερδαίνομεν, οὕτως ὁ ἄπιστος ἐκατέρωθεν κα-
 ταβλάπτεται, καὶ τῷ κολάζεσθαι ὕστερον διὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως
 ἀπιστίαν, καὶ τῷ καταπίπτειν ἐπὶ τοῖς παροῦσι πράγμασι, διὰ τὸ
 10 μηδὲν προσδοκᾶν μετὰ ταῦτα χρηστόν. Οὐ τοίνυν διὰ τὴν ἀνάστα-
 σιν μόνον ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ διὰ
 τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, ἥ καὶ τὴν ὀδυνομένην δύναται παρα-
 μυθῆσθαι ψυχὴν, καὶ πείσαι περὶ τῶν ἀπελθόντων θαρρεῖν, ὡς
 ἀναστησομένων πάλιν καὶ συνεσομένων ἡμῖν. Εἰ γὰρ ἀλγεῖν χρῆ
 15 καὶ πενθεῖν, τοὺς ἐν ἀμαρτίαις ζῶντας πενθεῖν δεῖ καὶ ὀδύρεσθαι,
 οὐ τοὺς ἀπελθόντας μετ' ἀρετῆς.

Οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ· Κορινθίοις γὰρ ἐπιστέλλων φησὶν·
 «μήπως ἐλθόντά με πρὸς ὑμᾶς ταπεινώσῃ ὁ Θεός, καὶ πενθήσω
 πολλούς». Οὐκ εἶπε 'τῶν ἀποθανόντων', ἀλλὰ «τῶν προημαρτη-
 20 κότων», καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ἧ
 ἐπραξαν· τούτους δεῖ πενθεῖν. Οὕτω καὶ ἄλλος παραινεῖ λέγων·
 «κλαῦσον ἐπὶ νεκρῷ, ἐξέλιπε γὰρ φῶς· καὶ ἐπὶ μωρῷ κλαῦσον,
 ἐξέλιπε γὰρ σύνεσις». Ὀλίγον κλαῦσον ἐπὶ νεκρῷ, ὅτι ἀναπέπαυ-
 ται, τοῦ δὲ μωροῦ ὑπὲρ τὸν θάνατον ἡ ζωὴ πονηρά. Εἰ δὲ ὁ συνέ-
 25 σεως ἀπεστερημένος διαπαντὸς ἄξιος ἂν εἴη θρηνεῖσθαι, πολλῷ
 μᾶλλον ὁ δικαιοσύνης ἔρημος καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἐλπίδος ἐκπε-
 πτωκῶς.

Τούτους οὖν πενθῶμεν ἡμεῖς· τοῦτο μὲν γὰρ ἔχει κέρδος τὸ
 πένθος. Πολλάκις γοῦν τοὺς τοιοῦτους θρηνοῦντες διωρθωσάμεθα.
 30 Τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσιν, ἀνόητον ὁμοῦ καὶ βλαβερόν. Μὴ τοίνυν
 ἀντιστρέψωμεν τὴν τάξιν, ἀλλ' ἀμαρτίαν θρηνώμεν μόνον· τὰ δὲ
 ἄλλα πάντα, κἂν πενία, κἂν νόσος, κἂν θάνατος ἄωρος, κἂν ἐπή-
 ρεια, κἂν συκοφαντία, κἂν ὀτιοῦν προσπίπτῃ τῶν ἀνθρωπίνων κα-

8. Φίλιπ. 4,4.

9. Β' Κορ. 12,21.

10. Ἐκκλ. 22,10.

τοὺς ἀπίστους, ἀπολαμβάνοντας ὄχι μικρὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὴν πίστι τοῦ στοῦν Χριστὸ καὶ καρπούμενος πολὺ μεγάλη εὐφροσύνη καὶ παντοτινὴ χαρὰ ἀπὸ τὴν πίστι τοῦ αὐτῆ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλι θὰ πῶ, χαίρετε»⁸. Ὡστε καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάστασι δὲν εἶναι μικρὴ αὐτῆ ἡ ἀμοιβὴ ποὺ ἐλάβαμε, τὸ νὰ μὴν μᾶς καταβάλλῃ κανένα κακὸ ἀπὸ ὅσα μᾶς βροῦν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν ν' ἀπολαμβάνουμε μεγάλη παρηγοριά. Ὅπως λοιπὸν ἐμεῖς κερδίζουμε καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἔτσι ὁ ἄπιστος βλάπτεται καὶ ἀπὸ τὰ δύο, καὶ μὲ τὸ ὅτι τιμωρεῖται ὕστερα γιὰ τὴν ἀπιστία τοῦ στὴν ἀνάστασι, καὶ μὲ τὸ ὅτι καταβάλλεται ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα, διότι τίποτε τὸ καλὸ δὲν περιμένει μετὰ ἀπὸ αὐτά. Δὲν πρέπει λοιπὸν μόνο γιὰ τὴν ἀνάστασι νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ παρηγορήσῃ καὶ τὴν πονεμένη ψυχὴ, καὶ νὰ τὴν πείσῃ νὰ ἔχη θάρρος γι' αὐτοὺς ποὺ ἔφυγαν, ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν πάλι καὶ θὰ εἶναι μαζί μας. Διότι, ἐὰν πρέπει νὰ πονοῦμε καὶ νὰ πενθοῦμε, πρέπει νὰ θρηνοῦμε γιὰ ὅσους ζοῦν μέσα στὶς ἁμαρτίες, ὄχι γιὰ τοὺς ἐνάρετους ποὺ ἔφυγαν.

Αὐτὸ κάνει καὶ ὁ Παῦλος· διότι γράφοντας στοὺς Κορινθίους λέγει· «μήπως ὅταν ἔλθω σ' ἐσᾶς, μὲ ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς καὶ πενήσω πολλοὺς»⁹. Δὲν εἶπε αὐτοὺς ποὺ πέθαναν, ἀλλ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἁμαρτήσῃ πρὶν καὶ δὲν μετενόησαν γιὰ τὴν ἀκολασία καὶ τὴν ἀκαθαρσία ποὺ ἐπραξάν· αὐτοὺς πρέπει νὰ πενθοῦμε. Ἐτσι καὶ ἄλλος συμβουλεύει λέγοντας· «κλάψε τὸν νεκρό, διότι ἔχασε τὸ φῶς· καὶ κλάψε τὸν ἀνόητο, διότι ἔχασε τὴ σύνεσι»¹⁰. Κλάψε λίγο τὸν νεκρό, διότι ἔχει ἀναπαυθῆ, ἐνῶ τοῦ ἀνοήτου ἡ ζωὴ εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὸν θάνατο. Καὶ ἐὰν αὐτὸς ποὺ ἔχει στερηθῆ τὴ σύνεσι ἀξίζει παντοτινὰ νὰ θρηνηῖται, πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποὺ εἶναι ἔρημος ἀπὸ κάθε ἀρετῆ καὶ ἔχει ἐκπέσει ἀπὸ τὴν ἐλπίδα στοῦν Θεό.

Αὐτοὺς λοιπὸν ἐμεῖς ἄς πενθοῦμε· διότι τὸ πένθος αὐτὸ ἔχει κέρδος. Πολλές φορές δηλαδὴ θρηνώντας τους, τοὺς διωρθώσαμε. Τὸ νὰ θρηνοῦμε ὁμῶς γι' αὐτοὺς ποὺ ἔφυγαν, εἶναι ἀνόητο καὶ συγχρόνως βλαβερό. Ἄς μὴν ἀντιστρέψουμε λοιπὸν τὴν τάξι, ἀλλὰ ἄς θρηνοῦμε μόνο γιὰ τὴν ἁμαρτία· καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, εἴτε αὐτὰ εἶναι φτώχεια, εἴτε ἀρρώστια, εἴτε πρόωρος θάνατος, εἴτε προσβολή, εἴτε συκοφαντία, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀνθρώπινο κακὸ συμβαίνει,

κῶν, πάντα γενναίως φέρωμεν. Ὑπόθεσις γὰρ ἡμῖν τὰ δεινὰ ταῦτα στεφάνων εἰσὶ πλειόνων, ἐὰν νήφωμεν.

δ'. Καὶ πῶς ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα, φησὶν, μὴ ἀλγεῖν; Τούναντίον μὲν οὖν λέγω· πῶς ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα ἀλγεῖν, λόγω τιμηθέντα 5 καὶ λογισμῶ καὶ ταῖς περὶ τῶν μελλόντων ἐλπίσι; Καὶ τίς ἐστιν, ὃς οὐχ ἐάλω τῷ πάθει τούτῳ; φησί. Πολλοὶ καὶ πολλαχοῦ, καὶ ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων. Ὁ γοῦν Ἰώβ, ὀλοκλήρου τοῦ χοροῦ τῶν παίδων ἀπελθόντος, ἄκουσον τί φησιν· «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω 10 καὶ ἐγένετο». Θαυμαστὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ἀπλῶς ἀκουόμενα· ἂν δὲ καὶ μετ' ἀκριβείας ἐξετάσης αὐτά, τότε μειζόνως ὄψει τὸ θαῦμα. Ἐνόησον γάρ, ὅτι οὐχὶ τοὺς ἡμίσεις ἔλαβεν ὁ διάβολος, καὶ τοὺς ἡμίσεις ἀφῆκεν, οὐδὲ τοὺς πλείονας ἔλαβε, καὶ τοὺς ἐλάττους ἀφῆκεν· ἀλλὰ ὀλόκληρον ἐτρύγησε τὸν καρπὸν, καὶ τὸ δένδρον οὐ κα- 15 τέβαλε· πᾶσαν ἐπήγαγε τὴν θάλατταν μετὰ τῶν κυμάτων, καὶ τὸ σκάφος οὐ κατεπόντισεν· ὅλην τὴν δύναμιν ἐκένωσε, καὶ τὸν πύργον οὐκ ἔσεισε. Ἀλλὰ εἰστήκει πάντοθεν βαλλόμενος, καὶ ἀκλινῆς μένων, καὶ νιφάδες ἐφέροντο βελῶν, καὶ οὐκ ἐπλήττετο· μᾶλλον δὲ ἐπέμποντο μὲν, οὐκ ἐτίτρωσκον δέ.

20 Ἐνόησον ὅσον ἐστί, τοσοῦτους παῖδας ἰδεῖν ἀπολωλότας. Τί γὰρ οὐκ ἦν ἱκανὸν δάκνειν; τὸ πάντας ἀναρπασθῆναι, τὸ πάντας ἀθρόον καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, τὸ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει, τὸ πολλὴν ἀρετὴν ἐπιδεδειγμένους, τὸ τρόπῳ τοιούτῳ τιμωρίας καταλῦσαι τὸν βίον, τὸ μετὰ τοσαύτας πληγὰς ἐσχάτην ἐπενεχθῆναι ταύ- 25 την, τὸ φιλόστοργον εἶναι τὸν γεγεννηκότα, τὸ ποθεινοῦς εἶναι τοὺς ἀπελθόντας; Ὅταν γὰρ πονηροῦς ἀποβάλλῃ τις παῖδας, δάκνεται μὲν τῷ πάθει, πλὴν ἀλλ' οὐ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος· ἢ γὰρ πονηρία τῶν ἀπελθόντων δριμυτέραν οὐκ ἀφήσῃ γενέσθαι τὴν ὀδύνην· ὅταν δὲ καὶ ἐνάρετοι ᾧσι, μόνιμον τὸ τραῦμα γίνεται, ἀλη- 30 στος ἢ μνήμη, ἀπαραμύθητον τὸ κακόν, διπλοῦν τὸ κέντρον, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀπελθόντων. Ὅτι δὲ ἦσαν ἐνάρετοι, δῆλον ἐκεῖθεν· πολλὴν αὐτῶν ὁ πατήρ ἐποιεῖτο τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ἀνιστάμενος θυσίας προσέφερεν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδῆλων ἀμαρτημάτων δεδοικώς, καὶ οὐδὲν αὐτῶν τού-

ὅλα νὰ τὰ ὑπομένουμε μὲ γενναιότητα. Διότι αὐτὰ τὰ δεινὰ γίνονται ἀφορμὴ περισσότερων στεφάνων, ἐὰν εἴμαστε προσεκτικοί.

4. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό, λέγει, νὰ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος καὶ νὰ μὴ πονᾷ; Ἐγὼ ὁμως λέγω τὸ ἀντίθετο· πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος καὶ νὰ πονᾷ, ἐνῶ τιμήθηκε μὲ λόγο καὶ λογικὴ καὶ μὲ τὶς ἐλπίδες τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν; Καὶ ποιὸς εἶναι, λέγει, ποὺ δὲν κυριεύθηκε ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό; Πολλοὶ καὶ σὲ πολλὰ μέρη, καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς πιστοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους μας. Ὁ Ἰὼβ δηλαδή, ὅταν ὅλα τὰ παιδιά του ἔφυγαν, ἄκουσε τί λέγει· «Ὁ Κύριος μοῦ τὰ ἔδωσε, ὁ Κύριος τὰ ἀφήρεσε· ὅπως ἄρεσε στὸν Κύριο, ἔτσι καὶ ἔγινε»¹¹. Εἶναι βέβαια θαυμαστὰ αὐτὰ καὶ μόνο νὰ τὰ ἀκούη κανεὶς· ἂν ὁμως τὰ ἐξετάσῃ καὶ μὲ ἀκρίβεια, τότε θὰ δῆς καλύτερα τὸ θαῦμα. Σκέψου δηλαδή ὅτι δὲν ἔλαβε ὁ διάβολος τὰ μισὰ παιδιά καὶ τοῦ ἄφησε τὰ ἄλλα μισά, οὔτε πῆρε τὰ περισσότερα κι' ἄφησε τὰ λιγῶτερα· ἀλλὰ τρύγησε ὅλον τὸν καρπὸ, καὶ τὸ δένδρο δὲν τὸ κατέβαλε· ἔρριξε ἐπάνω του ὅλη τὴ θάλασσα μὲ τὰ κύματά της, καὶ τὸ σκάφος δὲν τὸ καταβύθισε· ἄδειασε ὅλη τὴ δύναμί του, καὶ τὸν πύργο δὲν τὸν ἔσεισε. Ἄλλ' ἔμενε ὀρθίος, ἂν καὶ ἀπὸ παντοῦ δεχόταν χτυπήματα, καὶ ἔμενε ἀσάλευτος, ἂν καὶ νιφάδες βελῶν ἐπεφταν ἐπάνω του χωρὶς νὰ πληγώνεται· ἢ καλύτερα στέλνονταν τὰ βέλη, ἀλλὰ δὲν τὸν τραυμάτιζαν.

Σκέψου πόσο βαρὺ εἶναι νὰ δῆ κανεὶς τόσα παιδιά του νὰ ἔχουν χαθῆ. Τί δηλαδή ἦταν δυνατό νὰ μὴ τὸν πληγώσῃ; Τὸ ὅτι ἀρπάχθηκαν ὅλα τὰ παιδιά του, τὸ ὅτι ἀρπάχθηκαν ὅλα μαζὶ καὶ σὲ μία ἡμέρα, τὸ ὅτι ἦταν στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας τους, τὸ ὅτι εἶχαν δεῖξει μεγάλη ἀρετὴ, τὸ ὅτι μὲ τέτοιον τρόπο τιμωρίας τελείωσαν τὴ ζωὴ τους, τὸ ὅτι μετὰ τὶς τόσες πληγές, εἶχε πέσει αὐτὴ ἢ πρὸς μεγάλη ἐπάνω του, τὸ ὅτι ἦταν φιλόστοργος ὁ πατέρας, τὸ ὅτι ἦταν πάρα πολὺ ἀγαπητὰ αὐτὰ ποὺ ἔφυγαν; Διότι, ὅταν κάποιος χάσῃ παιδιά κακά, πληγῶνεται βέβαια ἀπὸ τὴ συμφορὰ, ἀλλ' ὁμως ὄχι τόσο βαριά· καθόσον ἢ κακία αὐτῶν ποὺ ἔφυγαν δὲν ἀφήνει τὴν ὀδύνη νὰ γίνῃ δριμύτερη· ὅταν ὁμως εἶναι καὶ ἐνάρετα, τὸ τραῦμα γίνεται μόνιμο, ἀξέχαστη ἢ μνήμη, ἀπαρηγόρητο τὸ κακό, διπλὸ τὸ κεντρί, τὸ ἓνα ἀπὸ τὴ φύσι, καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ αὐτῶν ποὺ ἔφυγαν. Καὶ ὅτι ἦταν ἐνάρετα φαίνεται ἀπ' αὐτό· ὁ πατέρας τους τὰ φρόντιζε πολὺ καὶ κάθε πρῶτὴ πρόσφερε θυσίαις γι' αὐτὰ, φοβούμενος γιὰ τὶς

του προτιμότερον ἦν. Τοῦτο δὲ οὐ τῶν παίδων τὴν ἀρετὴν δείκνυσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς φιλοστοργίαν. Ὅταν οὖν καὶ πατήρ ἦν, καὶ οὕτω φιλόστοργος, μὴ τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως πόθον ἐνδεικνύμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ οἱ 5 ἀπελθόντες οὕτως ἐνάρετοι, τριπλῆ γίνεται τῆς ἀθυμίας ἢ πυρά.

Πάλιν, ὅταν κατὰ μέρος ἀναρπάζωνται, ἔχει τινὰ παραμυθίαν τὸ πάθος· οἱ γὰρ ἐπιλειπόμενοι τὴν ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσι συσκιάζουσιν ἀθυμίαν· ὅταν δὲ ὀλόκληρος ὁ χορὸς ἀπέλθῃ, πρὸς τίνα δυνήσεται ἰδεῖν ὁ πολύπαις ἀθρόον ἄπαις γενόμενος; Μετὰ τούτων 10 λιν ἔστι καὶ πέμπτην εἰπεῖν πληγὴν. Ποίαν δὲ ταύτην; Τὸ ἀθρόον αὐτοὺς ἀναρπασθῆναι πάντας. Εἰ γὰρ ἐν τρισὶν ἢ πέντε ἡμέραις ἀπελθόντων τινῶν, αἱ γυναῖκες καὶ οἱ προσήκοντες ἅπαντες τοῦτο μάλιστα πάντων ὀλοφύρονται, ὅτι ταχέως καὶ ἐξαίφνης ἀνηρπάγη τῆς ἐκείνων ὄψεως ὁ τετελευτηκῶς, πολλῶ μᾶλλον οὗτος ἂν 15 ἤλγησεν οὐκ ἐν ἡμέραις τρισὶ καὶ δυσὶ καὶ μιᾷ, ἀλλ' ἐν ὥρᾳ μιᾷ πάντας οὕτως ἀφαιρεθεῖς. Τὸ μὲν γὰρ μελετηθὲν τῷ χρόνῳ δεινόν, κἂν σφόδρα ἀφόρητον ἦ, τῇ προσδοκίᾳ κοῦφον ἂν γένοιτο ραδίως· τὸ δὲ παρ' ἐλπίδα συμβᾶν καὶ ἐξαίφνης ἀφόρητον γίνεται. Ὅταν οὖν τι καθ' ἑαυτὸ χαλεπὸν ἦ καὶ τὴν ἐκ τοῦ παρ' ἐλπίδα συμβῆναι 20 λαμβάνῃ προσθήκην, ἐννόησον πῶς ἀφόρητον γίνεται καὶ πάντα ὑπερβαίνει λόγον.

Βούλει καὶ ἕκτην ἀκοῦσαι πληγὴν; Ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἀνθεὶ πάντας ἀπώλεσεν. Ἴστε δὲ ὅπως οἱ ἄωροι δάκνουσι θάνατοι καὶ ποικίλον ποιοῦσι τὸ πένθος. Οὗτος δὲ οὐκ ἄωρος μόνον ἦν, 25 ἀλλὰ καὶ βίαιος, ὡς εἶναι καὶ ταύτην ἑβδόμην πληγὴν· οὐ γὰρ ἐπὶ κλίνης εἶδεν αὐτοὺς ἀποπνέοντας καὶ ψυχορραγοῦντας, ἀλλὰ τῇ οἰκίᾳ καταχωσθέντας ἅπαντας. Ἐννόησον τοίνυν, τίς ἦν ἀνορύττων ἐκεῖνο τὸ χῶμα, καὶ νῦν μὲν λίθον, νῦν δὲ μέλος ἀνέλκων παιδίου, καὶ χεῖρα ὀρῶν ἔτι φιάλην κατέχουσαν, καὶ δεξιὰν ἑτέραν ἐπι- 30 κειμένην τῷ πίνακι, καὶ αὐτὸν τοῦ σώματος διεφθαρμένον τὸν τύπον, ρινὸς συντριβείσης, κεφαλῆς διαθλασθείσης, ὀφθαλμῶν ἀφανισθέντων, ἐγκεφάλου διεσπαρμένου, πάσης ἀπλῶς τῆς μορφῆς διεφθαρμένης, καὶ τῆς τῶν τραυμάτων ποικιλίας οὐκ ἀφεισίσης τὸν

ἀμαρτίες πού γίνονται κρυφά, καὶ τίποτε δὲν τοῦ ἦταν πιὸ ἀγαπητό. Αὐτὸ βέβαια δείχνει ὄχι μόνο τὴν ἀρετὴ τῶν παιδιῶν, ἀλλὰ καὶ τὴ φιλοστοργία τοῦ πατέρα. Ὅταν λοιπὸν καὶ πατέρας ἦταν καὶ τόσο φιλόστοργος, πού δὲν ἔδειχνε μόνο τὴν φυσικὴ ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγάπη πού προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐλάβεια, καὶ ἐκεῖνοι πού ἔφυγαν ἦταν τόσο ἐνάρετοι, ἡ φωτιὰ τῆς λύπης γίνεται τριπλῆ.

Πάλι, ὅταν σταδιακὰ ἀρπάζονται, ἔχει κάποια παρηγοριὰ τὸ πάθος· διότι αὐτοὶ πού μένουν πίσω, δροσίζουν τὴ λύπη γι' αὐτοὺς πού ἔφυγαν· ὅταν ὁμως φύγη ὁλος ὁ χορὸς μαζί, σὲ ποιὸν μπορεῖ νὰ προσβλέψη ὁ πολύτεκνος, πού ἔγινε ξαφνικὰ ἄτεκνος; Ἀλλὰ μαζί μ' αὐτὲς μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς καὶ πέμπτη πληγὴ. Ποιὰ εἶναι αὐτή; Τὸ ὅτι ὅλα μονομιᾶς ἀρπάχθηκαν. Διότι ἐάν, φεύγοντας μερικοὶ μέσα σὲ τρεῖς ἢ πέντε ἡμέρες, οἱ γυναῖκες καὶ ὅλοι οἱ συγγενεῖς γι' αὐτὸ πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλα θρηνοῦν, ὅτι γρήγορα καὶ ξαφνικὰ ἀρπάχθηκε ἀπὸ τὰ μάτια τους αὐτὸς πού πέθανε, πολὺ περισσότερο θὰ πο- νοῦσε αὐτὸς πού ὄχι σὲ τρεῖς ἡμέρες καὶ δύο καὶ μία, ἀλλὰ μέσα σὲ μία ὥρα τὰ ἔχασε ὅλα. Διότι τὸ κακὸ πού μελέτησε κάποιος ἀπὸ καιρό, ἔστω κι' ἂν εἶναι ὑπερβολικὰ ἀφόρητο, μὲ τὴν προσμονὴ του θὰ γινόταν εὐκολὰ ἐλαφρὺ. Αὐτὸ ὁμως πού παρ' ἐλπίδα συμβαίνει καὶ ξαφνικὰ, γίνεται ἀφόρητο. Ὅταν λοιπὸν κάτι ἀπὸ μόνο του εἶ- ναι βαρὺ, γίνεται βαρύτερο ὅταν προστεθῆ σ' αὐτὸ καὶ τὸ ἀνέλπι- στο. Σκέψου πῶς γίνεται ἀφόρητο καὶ ξεπερνᾶ κάθε λογικὴ.

Θέλεις ν' ἀκούσης καὶ ἕκτη πληγὴ; Ὅλα τὰ ἔχασε πάνω στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας τους. Καὶ γνωρίζετε πόσο πληγώνουν οἱ πρόωροι θάνατοι καὶ πόσο διαφορετικὸ κάνουν τὸ πένθος. Καὶ αὐτὸς ὁ θάνα- τος δὲν ἦταν μόνο πρόωρος, ἀλλὰ καὶ βίαιος, πού εἶναι καὶ αὐτὸ σὰν ἑβδομη πληγὴ· διότι δὲν τὰ εἶδε νὰ ἐκπνέουν καὶ νὰ ψυχορραγοῦν ἐπάνω στὸ κρεβάτι, ἀλλὰ νὰ τὰ καταπλακώνη ὅλα τὸ σπίτι. Σκέ- ψου λοιπὸν σὲ ποιὰ κατάσταση βρισκόταν αὐτὸς πού ἔσκαβε ἐκεῖ- νο τὸ χῶμα καὶ τὴ μιὰ στιγμὴ τραβοῦσε μιὰ πέτρα καὶ τὴν ἄλλη ἀνέ- συρε ἓνα μέλος τοῦ παιδιοῦ του, βλέποντας τὸ ἓνα χέρι νὰ κρατᾶ ἀκόμη μιὰ φιάλη καὶ τὸ ἄλλο τὸ δεξιὸ χέρι νὰ εἶναι ἀπλωμένο πρὸς τὸ πιάτο, τὸ σχῆμα τοῦ σώματος κατεστραμμένο, συντριμμένη ἡ μύτη, σπασμένο τὸ κεφάλι, βγαλμένα τὰ μάτια, διασκορπισμένος ὁ ἐγκέφαλος, ὅλη γενικὰ ἡ μορφὴ κατεστραμμένη, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν τραυμάτων νὰ μὴ μπορῆ ὁ πατέρας ν' ἀναγνωρίσῃ τὴ

πατέρα τῶν ποθουμένων ὄψεων ἐπιγνῶναι τὸν τύπον.

Συνεχύθητε ταῦτα ἀκούοντες καὶ δακρύετε· ἐννοήσατε τοῖ-
 νων, τίς ἦν ἐκεῖνος ταῦτα ὀρώων. Εἰ γὰρ ἡμεῖς μετὰ τοσοῦτον χρόνον
 οὐ δυνάμεθα ἀδακρυτὶ τῆς τραγωδίας ἐκείνης τὴν ἀκοὴν ἐνεγκεῖν,
 5 καὶ ταῦτα ἀλλοτρίας ἀκούοντες συμφορᾶς, τίς ἦν ὁ ἀδάμας ἐκεῖνος
 θεῶ ταῦτα παραλαμβάνων, οὐκ ἐν ἀλλοτρίοις, ἀλλ' ἐν οἰκείοις φι-
 λοσοφῶν κακοῖς; Οὐδὲ γὰρ ἀπεδυσπέτησεν, οὐδὲ τοιοῦτον οὐδὲν
 εἶπε· 'Τί ποτε τοῦτό ἐστιν; αὕτη μοι τῆς φιλοφροσύνης ἢ ἀμοιβή;
 διὰ τοῦτο τοῖς ξένοις ἀνέωξα τὴν οἰκίαν, ἵνα τάφον τῶν παίδων γι-
 10 νομένην αὐτὴν ἐπίδω; διὰ τοῦτο πᾶσαν περὶ αὐτοῦς ἀρετὴν ἐπεδει-
 ξάμην, ἵνα τοιοῦτον ὑπομείνωσι θάνατον;' Οὐδὲν τούτων οὐκ εἶ-
 πεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλ' ἔφερε πάντα γενναίως καὶ μετὰ τοσαύτην
 ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἀφαιρεθείς. Καθάπερ γὰρ ἄριστος ἀνδριαντο-
 ποιὸς χρυσοῦς διαπλάττων ἀνδριάντας, μετὰ πολλῆς καλλωπίζει
 15 τῆς ἀκριβείας· οὕτω καὶ αὐτὸς τὰς ἐκείνων ἐρρύθμιζε ψυχὰς δια-
 πλάττων, κατακοσμῶν. Καὶ καθάπερ τις γεωργὸς φιλόπονός στε-
 λέχη φοινίκων ἢ ἐλαιῶν ἄρδων, τειχίζων, περιφράττων, παντὶ θε-
 ραπεύων τρόπῳ διατελεῖ· οὕτω καὶ οὗτος οὐ διελίμπανε, καθάπερ
 ἐλαίαν τινὰ κατάκαρπον, τὴν ἐκάστου ψυχὴν εἰς πλείονα ἀρετῆς
 20 αὐξῶν ἐπίδοσιν. 'Ἄλλ' εἶδε στελέχη τῆ τοῦ πονηροῦ πνεύματος
 προσβολῇ ἀνασπασθέντα καὶ ἐπὶ γῆς ἐκταθέντα καὶ τὸν ἔλεεινὸν
 τῆς τελευτῆς ὑπομείναντα τρόπον, καὶ οὐδὲν βλάσφημον ἐφθέγγα-
 το, ἀλλὰ καὶ εὐχαρίστησε, καιρίαν δούς τῷ διαβόλῳ τὴν πληγὴν.
 ε'. Εἰ δὲ λέγοις, ὅτι 'πολλοὺς εἶχεν οὗτος υἱούς, ἄλλος δὲ πολλὰ-
 25 κίς ἓνα μονογενῆ ἔχων ἀπῶλεσε, καὶ οὐκ ἴσον τὸ πένθος', καλῶς
 λέγεις, κάγῳ σὶ φημι ὅτι οὐκ ἴσον τὸ πένθος, ἀλλὰ πολλῶ μείζον
 τὸ τοῦ Ἰώβ. Τί γὰρ αὐτῷ τῆς πολυπαιδίας ὄφελος; Τρανοτέραν
 αὐτῷ τὴν συμφορὰν ἐποίησε καὶ πικροτέραν τὴν ὀδύνην τὸ ἐν
 πλείοσι σώμασι τὸ τραῦμα δέξασθαι. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἕτερον ἰδεῖν
 30 ἅγιον μονογενῆ παῖδα ἔχοντα, καὶ τὴν αὐτὴν ἢ καὶ πλείονα ἀν-
 δρείαν ἐπιδειξάμενον, ἀναμνήσθητι τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, ὃς
 οὐκ εἶδε τὸν Ἰσαὰκ ἀποθανόντα, ἀλλ', ὃ πολλῶ πικρότερον ἦν καὶ
 ὀδυνηρότερον, αὐτὸς αὐτὸν κατασφάζαι ἐπετάττετο, καὶ οὐκ ἀντεῖ-

μορφή τῶν ἀγαπημένων του προσώπων.

Συγκινηθήκατε ἀκούγοντάς τα καὶ δακρῦζετε; Σκεφθῆτε λοιπόν, ποιός ἦταν ἐκεῖνος πού τὰ ἐβλεπε αὐτά. Ἐὰν ἐμεῖς δηλαδή μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνο δὲν μπορούμε χωρὶς δάκρυα ν' ἀντέξουμε τὴν διήγησι ἐκείνης τῆς τραγωδίας, καὶ αὐτὰ ἂν καὶ εἶναι ξένη ἢ συμφορὰ πού ἀκοῦμε, ποῖό ἦταν τὸ διαμάντι ἐκεῖνο, πού τὰ ἐβλεπε αὐτὰ μπροστὰ στὰ μάτια του, καὶ ἀντιμετώπιζε μὲ πίστι καὶ σύνεσι ὄχι ξένες, ἀλλὰ τίς δικές του συμφορές; Διότι οὔτε ἀπελπίσθηκε, οὔτε εἶπε κάτι τέτοιο· 'Τί λοιπόν σημαίνει αὐτό; Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀμοιβή μου γιὰ τὴν ἀγάπη πού ἔδειξα στοὺς ἀνθρώπους; Γι' αὐτὸ εἶχα ἀνοιχτὸ τὸ σπίτι μου στοὺς ξένους, γιὰ νὰ τὸ δῶ νὰ γίνεται τάφος τῶν παιδιῶν μου; Γι' αὐτὸ ἔδειξα κάθε ἀρετὴ γι' αὐτούς, γιὰ νὰ ὑποστοῦν τέτοιο θάνατο;' Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπε, τίποτε δὲν σκέφθηκε, ἀλλὰ τὰ ὑπέμεινε ὅλα γενναῖα, ἂν καὶ στερήθηκε τὰ παιδιά του μετὰ ἀπὸ τόση φροντίδα. Καὶ ὅπως ἓνας ἄριστος ἀνδριαντοποιὸς πού κατασκευάζει χρυσοῦς ἀνδριάντες, τοὺς στολίζει μὲ πολλὴ προσοχή, ἔτσι κι' αὐτὸς ρύθμιζε τίς ψυχές τους, διαπλάθοντας καὶ στολίζοντάς τες. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἓνας φιλόπονος γεωργὸς ποτίζει τὰ φυτὰ τῶν φοινίκων ἢ τῶν ἐλαιῶν, τὰ περιβάλλει μὲ τεῖχος, τὰ περιφράσσει καὶ τὰ φροντίζει μὲ κάθε τρόπο, ἔτσι κι' αὐτὸς δὲν ἔπαυε νὰ φροντίζῃ τοῦ καθενὸς τὴν ψυχὴ, σὰν νὰ ἦταν κάποια ἐληὰ καρποφόρα, γιὰ νὰ τῆς ἐπαυξήσῃ τὴν ἀρετὴ. Ἄλλ' εἶδε τὰ φυτὰ του ξερριζωμένα ἀπὸ τὴν ἐπίθεσι τοῦ πονηροῦ πνεύματος καὶ ξαπλωμένα ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ ὑπέμεινε τὸν ἄθλιο τρόπο τοῦ θανάτου τους καὶ δὲν εἶπε κανένα βλάσφημο λόγο κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐχαρίστησε, δίνοντας ἔτσι θανάσιμο πλήγμα στὸν διάβολο.

5. Ἐὰν ὁμως λές, ὅτι αὐτὸς εἶχε πολλοὺς γιουούς, ἐνῶ ἄλλος πολλές φορὲς ἔχασε τὸν ἓνα μονάκριβο πού εἶχε, σωστὰ τὸ λές, κι' ἐγὼ ὁμως σοῦ λέγω, ὅτι δὲν εἶναι ἴδιο τὸ πένθος, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερο εἶναι τοῦ Ἰωβ. Διότι ποῖό ἦταν τὸ ὄφελος τῆς πολυτεκνίας του; Ἐκανε μεγαλύτερη τὴ συμφορὰ καὶ πικρότερη τὴν ὀδύνη τὸ ὅτι δέχθηκε τὸ τραῦμα σὲ περισσότερα σώματα. Ἄλλὰ ἐὰν θέλῃς νὰ δῆς καὶ ἄλλον πού εἶχε ἓνα μονάκριβο παιδί κι' ἔδειξε τὴν ἴδια ἢ καὶ μεγαλύτερη ἀνδρεία, θυμήσου τὸν πατριάρχη Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος δὲν εἶδε τὸν Ἰσαὰκ πεθαμένο, ἀλλὰ, αὐτὸ πού ἦταν πολὺ πικρότερο καὶ ὀδυνηρότερο, αὐτὸς ὁ ἴδιος διατάχθηκε νὰ τὸν σφάζῃ, καὶ δὲν πρό-

πε πρὸς τὸ ἐπίταγμα, οὐδὲ ἐδυσχέρανεν, οὐδὲ ἐφθέγγατό τι τοιοῦτον· διὰ τοῦτο με πατέρα ἐποίησας, ἵνα παιδοκτόνον ἀπεργάσῃ; βέλτιον ἦν μὴ δοῦναι τὴν ἀρχήν, ἢ δόντα, τοιούτῳ τρόπῳ αὐτὸν ἀφελέσθαι. Βούλει λαβεῖν; τίνος ἔνεκεν κάμει κατασφάζει κελεύεις
5 καὶ τὴν δεξιὰν μιᾶναι τὴν ἑμαυτοῦ; Οὐκ ἀπὸ τούτου μοι τοῦ παιδίου τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσαι τῶν ἀπογόνων ὑπέσχου; πῶς οὖν τοὺς καρποὺς δίδως τὴν ρίζαν ἀναιρῶν; πῶς δὲ ἀπογόνους ἐπαγγέλλῃ τὸν υἱὸν κατασφάττειν κελεύων; τίς ταῦτα εἶδε, τίς ταῦτα ἤκουσεν; Ἠπάτημαι, παρελογίσθην'.

10 Οὐδὲν τοιοῦτο οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, οὐκ ἀντεῖπε τῷ κελεύσαντι, οὐκ ἀπήτησεν εὐθύνας, ἀλλὰ ἀκούσας, «λαβὲ τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἀνάγαγε αὐτὸν ἐφ' ἓν τῶν ὀρέων ὧν ἄν σοι εἶπω», μετὰ τοσαύτης προθυμίας τὸ ἐπίταγμα ἐπλήρωσεν, ὡς καὶ πλείονα τῶν ἐπιταχθέντων ποιῆσαι. Καὶ
15 γὰρ τὸ γύναιον ἔκρυψε, καὶ τοὺς παῖδας ἔλαθε κάτω μένειν ἀφείς, καὶ μόνον τὸ ἱερεῖον λαβὼν ἀνήει· οὕτως οὐκ ἄκων, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας πολλῆς τὸ κελευσθὲν ἔπραττεν. Ἐνόησον τοίνυν ἡλίκον ἦν, μόνον μόνῳ διαλέγεσθαι τῷ παιδί, μηδενὸς παρόντος, ὅτε μᾶλλον τὰ σπλάχνα διαθερμαίνεται καὶ σφοδρότερον τὸ φίλτρον γί-
20 νεται, καὶ τοῦτο οὐκ ἐν μιᾷ ἢ δυσί, ἀλλὰ καὶ ἐν πλείοσιν ἡμέραις.

Τὸ μὲν γὰρ ταχέως ποιῆσαι τὸ ἐπιταχθέν, θαυμαστὸν καὶ μέγα, ἀλλ' οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ὡς τὸ διὰ πολλῶν ἡμερῶν βασανιζομένης αὐτοῦ καὶ γυμναζομένης τῆς ψυχῆς μηδὲν παθεῖν πρὸς τὸ παιδίον ἀνθρώπινον. Διὰ γὰρ τοῦτο αὐτὸ καὶ μακρότερα σκάμματα
25 ἐπέθηκεν ὁ Θεός, καὶ τὸ στάδιον ἐξέτεινεν, ἵνα ἀκριβέστερον ἴδῃς τὸν ἀθλητὴν. Καὶ γὰρ ἦν ἀθλητὴς ὄντως, οὐκ ἀνθρώπῳ παλαίων, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τῆς φύσεως τυραννίδι. Ποῖος λόγος παραστήσαι δυνήσεται τὴν ἀνδρείαν; Ἀνήγαγε τὸ παιδίον, συνεπόδισε, τοῖς ξύλοις ἐπέθηκε, τὴν μάχαιραν ἤρπασεν, ἐπάγειν τὴν πληγὴν ἔμελλε. Πῶς
30 εἶπω καὶ ποίῳ τρόπῳ, οὐκ ἔχω· μόνος αὐτὸς οἶδεν ὁ ταῦτα ἐργασάμενος· λόγος γὰρ οὐδεὶς παραστήσαι δυνήσεται, πῶς οὐκ ἐνάρ-

βαλε αντίρρησι στήν έντολή, οὔτε ώργίσθηκε, οὔτε εἶπε κάτι τέτοιο· ‘Γι’ αὐτό με ἔκανες πατέρα, γιά νά με κάνης παιδοκτόνο; Ἦταν καλύτερα νά μήν μοῦ τόν ἔδινες ἀπό τήν ἀρχή, παρά, ἀφοῦ μοῦ τόν ἔδωσες, νά μοῦ τόν πάρης με τέτοιο τρόπο. Θέλεις νά τόν πάρης; Γιατί με διατάσσεις ἐγώ νά τόν σκοτώσω καί νά μολύνω τὸ δεξί μου χέρι; Δέν μοῦ ὑποσχέθηκες ὅτι ἀπό αὐτό τὸ παιδί θά γεμίσης τήν οἰκουμένη με τοὺς ἀπογόνους μου; Πῶς λοιπὸν θά δώσης τοὺς καρποὺς καταστρέφοντας τὴ ρίζα; Καί πῶς μοῦ ὑπόσχεσαι ἀπογόνους, ὅταν διατάσσης νά σκοτώσω τὸ παιδί μου; Ποιός τὰ εἶδε αὐτά, ποιός τὰ ἄκουσε; Ἔχω ἀπατηθῆ, ἔχασα τὰ λογικά μου’.

Τίποτε τέτοιο δέν εἶπε, οὔτε σκέφθηκε, δέν ἀντιμίλησε σ’ αὐτόν πού ἔδωσε τὴ διαταγή, δέν ζήτησε εὐθύνες, ἀλλὰ ὅταν ἄκουσε, «πάρε τὸ παιδί σου τὸ ἀγαπημένο, αὐτό πού ἀγάπησες, τὸν Ἰσαάκ, καί ἀνέβασέ τον ἐπάνω σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ βουνὰ πού θά σοῦ πῶ»¹², με τόση μεγάλη προθυμία ἐξεπλήρωσε τὴ διαταγή, ὥστε νά κάνη καί περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πού διατάχθηκε. Διότι καί ἀπὸ τὴ γυναῖκα του τὸ ἔκρυψε, καί τοὺς ὑπηρέτες ξεγέλασε, ἀφήνοντάς τους κάτω, καί ἀφοῦ πῆρε μόνο τὸ ζῶο πού προωριζόταν γιά τὴ θυσία, ἀνέβηκε ψηλά· ἔτσι ὄχι ἀκούσια, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προθυμία ἔκανε αὐτό πού διατάχθηκε. Σκέψου λοιπὸν πόσο θαυμαστὸ ἦταν, ὁ μόνος αὐτὸς νά συνομιλῆ με τὸ παιδί, χωρὶς νά εἶναι κανεὶς παρών, ὅταν μάλιστα τὰ σπλάγχνα θερμαίνονται πιὸ πολύ, καί ἡ στοργὴ γίνεται πιὸ ὀρμητική, κι’ αὐτό ὄχι σὲ μιὰ ἢ δύο, ἀλλὰ σὲ περισσότερες ἡμέρες.

Πράγματι τὸ νά ἐκτελοῦσε τὴν έντολή ἀμέσως, θά ἦταν θαυμαστὸ καί μεγάλο, ἀλλὰ ὄχι τόσο ἀξιοθαύμαστο, ὅσο τὸ νά βασανίζεται καί νά γυμνάζεται ἡ ψυχὴ του πολλὰς ἡμέρες, χωρὶς νά πάθῃ τίποτε ἀνθρώπινο ἀπέναντι στοῦ παιδί. Διότι γι’ αὐτό ἀκριβῶς καί ὁ Θεὸς ἔθεσε μπροστά του μεγαλύτερα σκάμματα καί ἔκαμε μεγαλύτερο τὸ στάδιο, γιά νά δῆς τὸν ἀθλητὴ με πιὸ μεγάλη ἀκρίβεια. Διότι πραγματικὰ ἦταν ἀθλητῆς, ἀφοῦ πάλαιψε ὄχι με ἄνθρωπο, ἀλλὰ με τὴν ἴδια τὴν τυρρανικὴ ἐξουσία τῆς φύσεως. Ποιός λόγος θά μπορέσῃ νά παραστήσῃ τὴν ἀνδρεία του; Ἀνέβασε ἐπάνω τὸ παιδί, τοῦ ἔδεσε τὰ χέρια καί τὰ πόδια, τὸ ἔβαλε ἐπάνω στὰ ξύλα, ἄρπαξε τὸ μαχαίρι, κι’ ἦταν ἔτοιμος νά δώσῃ τὸ χτύπημα. Πῶς νά τὸ πῶ καί με ποιὸν τρόπο δέν ξέρω· αὐτὸς μόνος τὰ γνωρίζει, αὐτὸς πού τὰ ἔκανε αὐτά· διότι κανεὶς λόγος δέν θά μπορέσῃ νά παραστήσῃ, πῶς

κησεν ἡ χεὶρ, πῶς οὐκ ἐλύθη τῶν νεύρων ὁ τόνος, πῶς οὐ συνέχεεν αὐτὸν ἡ ποθουμένη τοῦ παιδίου ὄψις.

Ἄξιον ἐνταῦθα θαυμάσαι καὶ τὸν Ἰσαάκ. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος τῷ Θεῷ, οὕτω καὶ οὗτος ἐπέιθετο τῷ πατρί· καθάπερ ἐκεῖνος, 5 τοῦ Θεοῦ κελεύοντος θῦσαι, οὐκ ἀπήτησεν εὐθύνας· οὕτω καὶ οὗτος, τοῦ πατρὸς δεσμεύοντος καὶ ἀνάγοντος ἐπὶ τὸν βωμόν, οὐκ εἶπε· Ἔτινος ἔνεκεν ταῦτα ποιεῖς; ἀλλ' ὑπέκειτο τῇ χειρὶ τῆς πατρικῆς. Καὶ ἦν ἰδεῖν πατέρα καὶ ἱερέα γινόμενον τὸν αὐτόν, καὶ θυσίαν χωρὶς αἵματος ἀναφερομένην, ὀλοκαύτωμα χωρὶς πυρός, θανάτου καὶ ἀναστάσεως τύπον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ γινόμενον. Καὶ γὰρ 10 ἔσφαξε τὸν υἱόν, καὶ οὐκ ἔσφαξεν· οὐκ ἔσφαξε χειρὶ, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ. Ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο ἐκέλευσεν, οὐχ αἵματος χύσιν βουλόμενος ἰδεῖν, ἀλλὰ προαίρεσίν σοι δεῖξαι θέλων, καὶ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον ἐν μέσῳ τῆς οἴκουμένης ἀνακηρῦξαι πάσης, καὶ παι- 15 δεῦσαι τοὺς μετὰ ταῦτα πάντας, ὅτι καὶ παίδων, καὶ φύσεως, καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων, καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῦ Θεοῦ τὰ προστάγματα προτιμᾶν χρή. Κατῆει τοίνυν ζῶντα λαβὼν μάρτυρα τὸν Ἰσαάκ. Τίνα οὖν ἔξομεν συγγνώμην, εἶπέ μοι, ποίαν δὲ ἀπολογίαν, εἰ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον μετὰ τοσαύτης εἶδομεν προθυμίας τῷ Θεῷ 20 πειθόμενον, καὶ πάντων αὐτῷ παραχωροῦντα, καὶ ἡμεῖς δυσχεραίνομεν; Μὴ δὴ μοι τὸ πένθος εἶπης, μηδὲ τὸ τῆς συμφορᾶς ἀφόρητον, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπησον, ὅτι καὶ τοῦ πένθους χαλεποῦ ὄντος ἀνώτερος ἦν. Ἰκανὸν ἦν τὸ ἐπιταχθὲν θορυβῆσαι αὐτοῦ τὸν λογισμὸν καὶ εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν καὶ τὴν πίστιν ὑπορύξαι τὴν 25 ἐν τοῖς παρελθοῦσι. Τίς γὰρ τῶν πολλῶν οὐκ ἂν ἐνόμιζεν ἀπάτην εἶναι τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐγγόνων, ὧν αὐτῷ ἐπηγγείλατο; Ἄλλ' οὐχ ὁ Ἀβραάμ.

Καὶ τὸν Ἰωβ δὲ τῆς ἐπὶ τῇ συμφορᾷ φιλοσοφίας οὐχ ἤττον, καὶ ὑπὲρ τούτου μάλιστα αὐτὸν θαυμάζειν χρή, ὅτι μετὰ τοσαύτην 30 ἀρετῆν, μετὰ ἐλεημοσύνας καὶ φιλανθρωπίας, μετὰ τὸ μηδὲν μῆτε ἑαυτῷ, μῆτε τοῖς παισὶ συνειδέναι πονηρόν, τοσοῦτον πένθος ἰδὼν οὕτω καινὸν καὶ παράδοξον καὶ μηδενὶ τῶν τὰ ἔσχατα τετολμηκότων συμβεβηκός, οὐκ ἔπαθε τὰ τῶν πολλῶν, οὐδὲ ἐνόμισεν ἀνόνη-

δὲν νερκωλθηκε τὸ χέρι, πῶς δὲν παρέλυσαν τὰ νεῦρα, πῶς δὲν τὸν συγκλόνισε ἡ ὄψις τοῦ ἀγαπημένου τοῦ παιδιοῦ.

Ἄξιζει ἐδῶ νὰ θαυμάσουμε καὶ τὸν Ἰσαάκ. Διότι, ὅπως ὁ Ἄβραάμ ὑπάκουσε στὸν Θεό, ἔτσι κι' αὐτὸς ὑπάκουε στὸν πατέρα του· ὅπως ἐκεῖνος, ὅταν τὸν διέταξε ὁ Θεὸς δὲν ζήτησε τὸν λόγο, ἔτσι κι' αὐτὸς, ὅταν τὸν ἔδενε ὁ πατέρας του καὶ τὸν ἀνέβαζε στὸν βωμό, δὲν εἶπε· 'γιατί τὰ κάνεις αὐτά;' ἀλλ' ἔσκυψε στὸ χέρι τὸ πατρικό. Καὶ μπορούσες νὰ δῆς τὸν πατέρα καὶ νὰ γίνεται ἱερεὺς ὁ ἴδιος καὶ θυσία νὰ προσφέρεται χωρὶς αἷμα, ὀλοκαύτωμα χωρὶς φωτιά, νὰ γίνεται ἐπάνω στὸν βωμό τύπος τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως. Διότι καὶ ἔσφαξε τὸν υἱό του καὶ δὲν τὸν ἔσφαξε· δὲν τὸν ἔσφαξε μὲ τὸ χέρι, ἀλλὰ μὲ τὴν προθυμία. Ἄφου καὶ ὁ Θεὸς γι' αὐτὸ τὸ διέταξε, ὄχι διότι ἤθελε νὰ δῆ νὰ χύνεται αἷμα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ σοῦ δείξῃ τὴ διάθεσι του, νὰ καταστήσῃ γνωστὸ σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη ἐκεῖνον τὸν γενναῖο καὶ νὰ διδάξῃ σ' ὄλους τοὺς μεταγενέστερους, ὅτι πρέπει νὰ προτιμοῦν τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὰ παιδιά τους, καὶ ἀπὸ τὴν φύσι, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους, καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους. Κατέβαινε λοιπὸν ἔχοντας ζωντανὸ μάρτυρα τὸν Ἰσαάκ. Ποιὰ λοιπὸν συγγνώμη θὰ ἔχουμε, πές μου, καὶ ποιὰ ἀπολογία, ἐάν, ἐνῶ εἶδαμε τὸν γενναῖο ἐκεῖνο μὲ τόση μεγάλη προθυμία νὰ ὑπακούῃ στὸν Θεὸ καὶ νὰ τοῦ τὰ παραχωρῇ ὅλα, ἐμεῖς δυσανασχετοῦμε; Μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὸ πένθος οὔτε τὸ ἀφόρητο τῆς συμφορᾶς, ἀλλ' ἐκεῖνο ἐξέτασε, ὅτι καὶ τὸ πένθος, ἂν καὶ ἦταν βαρὺ, τὸ ξεπέρασε. Ἦταν ἀρκετὸ νὰ τοῦ ταραξῇ τὸν λογισμό τὸ πρόσταγμα, νὰ τὸν ρίξῃ σὲ ἀμηχανία, καὶ νὰ τοῦ ὑποσκάψῃ τὴν πίστι πού εἶχε κατὰ τὸ παρελθόν. Διότι ποιὸς ἀπὸ τοὺς πολλοὺς δὲν θὰ θεωροῦσε, ὅτι εἶναι ἀπάτη αὐτὰ πού λέχθησαν, γιὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπογόνων πού τοῦ ὑποσχέθηκε ὁ Θεός; Ἄλλ' ὁ Ἄβραάμ δὲν τὰ θεώρησε.

Καὶ ὁ Ἰὼβ ἐπίσης ἔδειξε τὴν ἴδια πίστι κατὰ τὴ συμφορὰ του, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει κυρίως νὰ τὸν θαυμάζῃ κανεὶς, διότι μετὰ ἀπὸ τόση ἀρετὴ, μετὰ ἀπὸ τόσες ἐλεημοσύνες καὶ φιλανθρωπίες, μετὰ ἀπὸ τὸ ὅτι οὔτε αὐτοῦ ἢ συνείδησις, οὔτε τῶν παιδιῶν του βαρύνονταν μὲ κάτι πονηρό, ὅταν εἶδε τόσο μεγάλο πένθος, ἔτσι καινούργιο καὶ παράδοξο, καὶ πού δὲν εἶχε συμβῆ σὲ κανέναν ἀπὸ ὄσους εἶχαν τολμήσει τὰ φοβερῶτερα κακά, δὲν ἔπαθε αὐτὰ πού παθαίνουν

τον εἶναι τὴν ἀρετὴν, οὐδὲ κακῶς βεβουλευθῆσθαι τοῖς παρελθούσιν.
 Ὡστε δι' ἀμφοτέρα αὐτοὺς ταῦτα οὐ θαυμάζειν χρὴ μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ζηλοῦν καὶ μιμεῖσθαι τὴν ἀρετὴν. Καὶ μὴ λεγέτω τις, ὅτι ἐκεί-
 νοι θαυμαστοὶ τινες ἦσαν. Θαυμαστοὶ μὲν γὰρ ἦσαν καὶ μεγάλοι·
 5 ἀλλ' ἡμεῖς τὰ νῦν πλείονα ἐκείνων ἀπαιτούμεθα φιλοσοφίαν καὶ
 τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ βεβιωκότων ἀπάντων. «Ἐὰν γὰρ μὴ περισ-
 σεύση ἢ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρι-
 σαίων», φησὶν, «οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν».

Πάντοθεν τοίνυν σωφρονισθέντες, καὶ ταῦτα συλλέξαντες,
 10 καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως ἡμῖν εἰρημένα, καὶ τὰ περὶ τῶν ἀγίων τού-
 των, συνεχῶς ἐπάδωμεν ταῖς ψυχαῖς, μὴ μόνον κατὰ τὸν καιρὸν
 τοῦ πένθους, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἂν καθαρεύωμεν ὀδύνης. Διὰ γὰρ τοῦ-
 το καὶ ἐγώ, καίτοι μηδενὸς ὄντος ἐν ἀθυμίᾳ, νῦν τούτους ἐκίνησα
 τοὺς λόγους, ἵν', ὅταν ἐμπέσωμεν εἰς τινὰ τοιαύτην συμφορὰν, με-
 15 μνημένοι τῶν εἰρημένων, ἱκανῆς ἀπολαύωμεν παραμυθίας· ἐπεὶ
 καὶ στρατιῶται, εἰρήνης οὐσης, τὰ τοῦ πολέμου μελετῶσιν, ἵνα τῆς
 μάχης ἐπιστάσης καὶ τοῦ καιροῦ τὴν ἐμπειρίαν ἀπαιτοῦντος, εὐκαί-
 ρως ἐπιδείξωνται τὴν τέχνην, ἣν τῇ εἰρήνῃ κατώρθωσαν.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ ὄπλα καὶ φάρμακα κατασκευάσωμεν
 20 ἑαυτοῖς ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰρήνης, ἵνα, εἴ ποτε πόλεμος ἐπιστῇ πα-
 θῶν ἀλόγων ἢ πένθους ἢ ὀδύνης ἢ ἄλλο ὅτουοῦν τοιούτου, καθω-
 πλισμένοι καλῶς καὶ πεφραγμένοι πάντοθεν, τὰς τοῦ Πονηροῦ
 προσβολὰς μετὰ πολλῆς ἀποκρουσώμεθα τῆς ἐμπειρίας, καὶ λογι-
 σμοῖς ὀρθοῖς καὶ ταῖς ἀποφάσεσι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῖς ὑποδείγμασι
 25 τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν καὶ παντὶ τρόπῳ πάντοθεν ἑαυτοὺς τειχίσω-
 μεν. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν μετὰ εὐθυμίας
 διενεγκεῖν καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

οἱ πολλοί, οὔτε θεώρησε ἀνώφελη τὴν ἀρετὴν, οὔτε σκέφθηκε ὅτι οἱ ἀποφάσεις του κατὰ τὸ παρελθὸν ἦταν κακές. Ὡστε καὶ γιὰ τὰ δύο αὐτὰ πρέπει αὐτοὺς ὄχι μόνο νὰ τοὺς θαυμάζουμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τοὺς ζηλεύουμε καὶ νὰ μιμούμαστε τὴν ἀρετὴν τους. Κι' ἄς μὴ μοῦ πῆ κανεὶς, ὅτι ἐκεῖνοι ἦταν κάποιοι θαυμαστοὶ ἄνδρες. Ἦταν θαυμαστοὶ καὶ μεγάλοι, ἀλλ' ἀπὸ ἐμᾶς ποὺ ζοῦμε τώρα περιμένει κανεὶς μεγαλύτερη πίστι, παρὰ ἀπ' ὄλους ἐκείνους ποὺ ἐζησαν τὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διότι λέγει, «ἐὰν δὲν γίνῃ περισσότερη ἡ δικαιοσύνη σας ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹³.

Ἄφοῦ λοιπὸν σωφρονισθοῦμε ἀπὸ παντοῦ καὶ συγκεντρώσουμε καὶ αὐτὰ ποὺ λέχθησαν σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάστασι, καὶ τὰ σχετικὰ μ' αὐτοὺς τοὺς ἀγίους, ἄς τὰ ὑπενθυμίζουμε διαρκῶς στὶς ψυχές μας, ὄχι μόνο κατὰ τὸν καιρὸ τοῦ πένθους, ἀλλὰ κι' ὅταν εἴμαστε ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ πόνον. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς κι' ἐγώ, ἂν καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς δὲν βρίσκεται σὲ κατάστασι ὀλιγοψυχίας, σᾶς μίλησα τώρα γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, ὥστε ὅταν πέσουμε σὲ κάποια τέτοια συμφορὰ, ἐνθυμούμενοι αὐτὰ ποὺ εἴπαμε, νὰ ἀντλοῦμε ἀρκετὴ παρηγοριά. Ἄφοῦ καὶ οἱ στρατιῶτες, ὅταν ὑπάρχη εἰρήνη, μελετοῦν τὰ πολεμικὰ ζητήματα, ὥστε, ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα τῆς μάχης καὶ ὁ καιρὸς ἀπαιτεῖ νὰ δείξουν τὴν ἐμπειρία τους, νὰ δείξουν στὴν κατάλληλη στιγμὴ τὴν τέχνην ποὺ ἔμαθαν κατὰ τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης.

Καὶ ἐμεῖς λοιπὸν ἄς κατασκευάσουμε καὶ ὄπλα καὶ φάρμακα γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας κατὰ τὸν καιρὸ τῆς εἰρήνης, ὥστε, ἐὰν κάποτε ἐμφανισθῇ πόλεμος ἀλόγων παθῶν, ἢ πένθους, ἢ ὀδύνης, ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου τέτοιου, ἐξωπλισμένοι καλὰ καὶ περιφραγμένοι ἀπὸ παντοῦ, ν' ἀντικροῦσουμε τὶς προσβολές τοῦ πονηροῦ μὲ μεγάλη ἐμπειρία, καὶ ἄς περιφρουρήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ παντοῦ μὲ ὀρθοὺς λογισμούς, μὲ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, μὲ τὰ παραδείγματα τῶν γενναίων ἀνδρῶν καὶ μὲ κάθε ἄλλο τρόπο. Διότι ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ διανύσουμε καὶ τὴν παροῦσα ζωὴ μὲ χαρὰ καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις καὶ συγχρόνως καὶ στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΕΙΣΜΟΝ ΚΑΙ ΠΟΘΕΝ Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΕΓΕΝΕΤΟ

α'. Εἶδετε Θεοῦ δύναμιν, εἶδετε Θεοῦ φιλανθρωπίαν; δύναμιν, ὅτι ἐτίναξε τὴν οἰκουμένην· φιλανθρωπίαν, ὅτι πίπτουσαν αὐτὴν ἔστησε· μᾶλλον δὲ ἐν ἑκατέρῳ καὶ δύναμιν καὶ φιλανθρωπίαν. Καὶ γὰρ τὸ σειῖσαι δυνάμεως, καὶ τὸ στηῖσαι φιλανθρωπίας· ὅτι ἔσεισε
5 τὴν γῆν καὶ ἐστήριξε τὴν οἰκουμένην, ὅτι σαλευομένην καὶ μέλλουσαν αὐτὴν πίπτειν ἤγειρεν. Ἄλλ' ὁ μὲν σεισμός παρῆλθεν, ὁ δὲ φόβος μενέτω· ὁ σάλος ἐκεῖνος παρέδραμεν, ἡ δὲ εὐλάβεια μὴ παραδραμέτω· ἐλιτανεύσαμεν τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ μὴ καταλύσωμεν τὴν σπουδὴν. Διὰ γὰρ τοῦτο ὁ σεισμός, διὰ τὴν ραθυμίαν τὴν ἡμετέραν·
10 ἐρραθυμήσαμεν, καὶ ἐκαλέσαμεν τὸν σεισμόν· ἐσπουδάσαμεν καὶ ἀπεκρουσάμεθα τὴν ὄργην· μὴ πάλιν ραθυμήσωμεν, ἵνα μὴ πάλιν καλέσωμεν τὴν ὄργην καὶ τὴν τιμωρίαν. «Οὐ γὰρ βούλεται ὁ Θεὸς τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν».

Εἶδετε τὸ ἐπὶ κηρον τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ὅτε ὁ σει-
15 σμός ἐγένετο, ἐνενόουν ἐν ἑαυτῷ λέγων· ποῦ αἱ ἀρπαγαί, ποῦ αἱ πλεονεξίαι, ποῦ αἱ τυραννίδες; ποῦ αἱ ἀπόνοιαι; ποῦ αἱ δυναστεῖαι; ποῦ αἱ καταπονήσεις; ποῦ αἱ λεηλασίαι τῶν πενήτων; ποῦ αἱ ὑπερηφανίαι τῶν πλουτούντων; ποῦ τῶν ἀρχόντων αἱ δυναστεῖαι; ποῦ αἱ ἀπειλαί; ποῦ οἱ φόβοι; Μία καιροῦ ροπή καὶ ἀράχνης εὐτελέστε-
20 ρον πάντα διεσπᾶτο, πάντα ἐκεῖνα παρελύετο, καὶ κωκυτὸς πόλεως ἦν, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔτρεχον'. Ἐννοήσατε, εἰ ἔδοξε τῷ Θεῷ πάντα κατενέγκαι, τί ἂν ἐπάθομεν. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα συνεχῶς ἀκμάζη ἐν ὑμῖν ὁ φόβος τῶν γενομένων, καὶ τὴν διάνοιαν πάντων στηρίζη. Ἐσεισεν, ἀλλ' οὐ κατέβαλεν· εἰ γὰρ ἐβούλετο κα-

ΣΤΟΝ ΦΤΩΧΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΣΤΟΝ ΣΕΙΣΜΟ ΚΑΙ ΑΠΟ ΠΟΥ ΠΡΟΗΛΘΕ Η ΔΟΥΛΕΙΑ

1. Είδατε τὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ, εἶδατε τοῦ Θεοῦ τὴ φιλανθρωπία; Δύναμι, διότι συγκλόνησε τὴν οἰκουμένη· φιλανθρωπία, διότι ἐνῶ ἔπεφτε, τὴν ἔκανε νὰ σταθῇ· ἢ καλύτερα στὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο καὶ τὴ δύναμι καὶ τὴ φιλανθρωπία· διότι ἔσεισε τὴ γῆ καὶ στήριξε τὴν οἰκουμένη, διότι, ἐνῶ σαλευόταν καὶ ἐπρόκειτο νὰ πέση, τὴν συγκράτησε. Καὶ ὁ σεισμός βέβαια πέρασε, ὁ φόβος ὁμως ἄς ὑπάρχη· ὁ σάλος ἐκεῖνος πέρασε, ἡ εὐλάβεια ὁμως ἄς μὴ περάση. Κάναμε λιτανεῖα πρὸς τὸν Θεὸ τρεῖς ἡμέρες, ἀλλὰ ἄς μὴ καταργήσουμε τὴν προθυμία· διότι, γι' αὐτὸ ἐγινε ὁ σεισμός, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας μας· δείξαμε ἀδιαφορία καὶ καλέσαμε τὸν σεισμό, δείξαμε προθυμία καὶ ἀπομακρύναμε τὴν ὀργή· ἄς μὴν ἀδιαφορήσουμε πάλι, γιὰ νὰ μὴ καλέσουμε πάλι τὴν ὀργή καὶ τὴν τιμωρία. «Διότι δὲν θέλει ὁ Θεὸς τὸν θάνατο τοῦ ἁμαρτωλοῦ, μέχρι ποῦ νὰ ἐπιστρέψη καὶ ζῆση»¹.

Εἶδατε πόσο φθαρτὸ εἶναι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν γίνονται ὁ σεισμός, σκεφτόμουν καὶ ἔλεγα· ποῦ εἶναι οἱ ἀρπαγές, ποῦ οἱ πλεονεξίες, ποῦ οἱ τυραννίες; ποῦ οἱ ἀλαζονεῖες; ποῦ οἱ δυναστεῖες; ποῦ οἱ καταπιέσεις; ποῦ οἱ λεηλασίες τῶν φτωχῶν; ποῦ οἱ υπερηφάνειες τῶν πλουσίων; ποῦ οἱ ἐξουσίες τῶν ἀρχόντων; ποῦ οἱ ἀπειλές; ποῦ οἱ φόβοι; Μιὰ στιγμή, καὶ ὅλα θὰ καταστρέφονταν πιὸ εὐκόλα κι' ἀπὸ τὴν ἀράχνη, ὅλα ἐκεῖνα θὰ καταλύονταν, θρῆνος θ' ἀπλωνόταν στὴν πόλι καὶ ὅλοι θὰ ἔτρεχαν στὴν ἐκκλησία. Σκεφθῆτε, ἐὰν ἀπεφάσιζε ὁ Θεὸς ὅλα νὰ τὰ γκρεμίση, τί θὰ παθαίναμε. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω, γιὰ νὰ εἶναι ἀκμαῖος μέσα σας διαρκῶς ὁ φόβος αὐτῶν ποῦ ἐγιναν καὶ νὰ στηρίξη τὴ σκέψι ὅλων. Ἔσεισε, ἀλλὰ δὲν

ταβαλεῖν οὐκ ἂν ἔσεισεν· ἀλλὰ ἐπειδὴ οὐκ ἐβούλετο, προέλαβε καθάπερ κῆρυξ ὁ σεισμός, προαναγγέλλων ἅπασιν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τῷ φόβῳ βελτίους γενόμενοι, ἀποκρουσώμεθα τὴν διὰ τῶν πραγμάτων τιμωρίαν.

5 Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν βαρβάρων ἐποίησεν. «Ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται». Καὶ διὰ τί οὐ καταστρέφεις; ἀπειλεῖς κατασκάπτειν, καὶ διὰ τί οὐ κατασκάπτεις; Ἐπειδὴ οὐ βούλομαι κατασκάπτειν, διὰ τοῦτο ἀπειλῶ. Τί οὖν λέγεις; Ἴνα μὴ ποιήσω ἢ λέγω, προλαμβάνετω ὁ λόγος, καὶ κωλυέτω τὸ ἔργον. «Ἔτι
10 τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται», τότε ὁ προφήτης ἔλεγε, σήμερον οἱ τοῖχοι φωνὴν ἀφιαῖσι. Ταῦτα δὲ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καὶ πρὸς πένητας καὶ πρὸς πλουσίους· ἐννοήσατε πόση τοῦ Θεοῦ ἡ ὀργή, πῶς αὐτῷ πάντα ράδια καὶ εὐκόλα· καὶ στῶμέν ποτε τῆς πονηρίας. Ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπή καὶ τὴν διάνοιαν καὶ
15 τὸν νοῦν οὕτω παρέλυσεν ἐκάστου καὶ τὰ θεμέλια τῆς καρδίας διέσεισεν.

Ἐννοήσωμεν, εἰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν, ὅτε οὐ μία καιροῦ ροπή, ἀλλ' ἀπειροὶ αἰῶνες, καὶ ποταμοὶ πυρός, καὶ ἀπειληφόροι ὄργαι, καὶ δυνάμεις ἐπὶ τὴν κρίσιν ἔλκουσαι, καὶ βῆμα
20 φοβερὸν, καὶ δικαστήριον ἀδέκαστον, καὶ ἐκάστου τὰ πεπραγμένα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔστηκε, καὶ οὐδεὶς ὁ βοηθῶν, οὔτε γείτων, οὔτε ρήτωρ, οὔτε συγγενής, οὐκ ἀδελφός, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, οὐ ξένος, οὐκ ἄλλος οὐδεὶς, τί ποιήσωμεν τότε; εἶπέ μοι. Ἄγω τὸν φόβον ἵνα κατασκευάσω τὴν σωτηρίαν· σιδήρου τομωτέραν εἰργασά-
25 μην τὴν διδασκαλίαν, ἵνα ἕκαστος ὑμῶν σηπεδόνα ἔχων, ἀπόθηται. Οὐκ ἀεὶ ἔλεγον καὶ νῦν λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι, μέχρι πότε τοῖς παροῦσιν ἔστε προσηλωμένοι; Πρὸς πάντας μὲν λέγω, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς τοὺς νοσοῦντας καὶ μὴ προσέχοντας τοῖς λεγομένοις· μᾶλλον δέ, ἐκατέρῳ χρήσιμος ὁ λόγος, τῷ μὲν νοσοῦντι, ἵνα
30 ὑγιάνῃ, τῷ δὲ ὑγιαίνουντι, ἵνα μὴ νοσήσῃ. Μέχρι πότε χρήματα; μέχρι πότε πλοῦτος; μέχρι πότε περιφάνειαι οἰκοδομημάτων; μέχρι πότε λύσσα περὶ τὴν ἀψυχον φιληδονίαν; Ἴδου ἦλθεν ὁ σεισμός· τί

τὴν κατέστρεψε· διότι, ἂν ἤθελε νὰ τὴν καταστρέψῃ, δὲν θὰ τὴν ἔσειε· ἀλλὰ, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε, πρόλαβε ὁ σεισμός σὰν κήρυκας, γιὰ ν' ἀναγγεῖλῃ σ' ὄλους τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ἀφοῦ γίνουμε καλύτεροι ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου, ν' ἀποκρούσουμε τὴν πραγματικὴ τιμωρία.

Ἔτσι ἔκανε καὶ στὴν περίπτωσι τῶν βαρβάρων. «Ἀκόμη τρεῖς ἡμέρες καὶ ἡ Νινευὴ θὰ καταστραφῇ»². Καὶ γιατί δὲν τὴν καταστρέφεις; Ἀπειλεῖς ὅτι θὰ τὴν κατασκάψῃς καὶ γιατί δὲν τὴν κατασκάπτεις; Ἐπειδὴ δὲν θέλω νὰ τὴν καταστρέψω, γι' αὐτὸ ἀπειλῶ. Γιατί τότε τὸ λές; Γιὰ νὰ μὴν κάνω αὐτὰ ποὺ λέγω, ἄς προλάβῃ ὁ λόγος, κι' ἄς ἐμποδίσῃ τὸ ἔργο. «Ἀκόμη τρεῖς ἡμέρες καὶ ἡ Νινευὴ θὰ καταστραφῇ», ἔλεγε τότε ὁ προφήτης, σήμερα οἱ τοῖχοι φωνάζουν. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω, καὶ στοὺς φτωχοὺς καὶ στοὺς πλουσίους· σκεφθῆτε πόση εἶναι ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, πῶς ὄλα τοῦ εἶναι δυνατὰ καὶ εὐκόλα· καὶ ἄς σταματήσουμε κάποτε τὴν κακία. Μέσα σὲ μιὰ μόνο χρονικὴ στιγμῇ παρέλυσε τὴ σκέψι καὶ τὸν νοῦ τοῦ καθενὸς καὶ συγκλόνησε τὰ θεμέλια τῆς ψυχῆς μας.

Ἄς σκεφθοῦμε τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἡμέρα, ποὺ θὰ διαρκήσῃ ὄχι μιὰ στιγμῇ, ἀλλ' ἄπειρους αἰῶνες, καὶ θὰ ὑπάρχουν καὶ ποταμοὶ πυρός, καὶ διαθέσεις ἀπειλητικῆς, καὶ δυνάμεις ποὺ θὰ σύρουν στὴν κρίσι, καὶ βῆμα φοβερό, καὶ δικαστήριον ἀδωροδόκητο, καὶ οἱ πράξεις τοῦ καθενὸς θὰ εἶναι μπροστὰ στὰ μάτια μας, καὶ δὲν θὰ ὑπάρχη κανεὶς νὰ βοηθήσῃ, οὔτε γείτονας, οὔτε δικηγόρος, οὔτε συγγενῆς, οὔτε ἀδελφός, οὔτε πατέρας, οὔτε μητέρα, οὔτε ξένος, οὔτε κανεὶς ἄλλος, τί θὰ κάνουμε τότε, πές μου; Προβάλλω τὸν φόβο, γιὰ νὰ κατασκευάσω τὴ σωτηρία· ἔκανα τὴν διδασκαλίαν πιὸ κοφτερὴν, γιὰ νὰ ἀποβάλλῃ καθένας ἀπὸ σαῖς τὸ σάπιον ποὺ ἔχει. Δὲν σαῖς ἔλεγα πάντοτε, καὶ τώρα σαῖς λέγω, καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω, μέχρι πότε θὰ εἴστε προσηλωμένοι στὰ παρόντα; Πρὸς ὄλους βέβαια τὰ λέγω, ἰδιαίτερα ὁμῶς σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀσθενεῖς καὶ δὲν προσέχουν σ' αὐτὰ ποὺ λέμε· ἢ καλύτερα στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς δύο εἶναι χρήσιμος ὁ λόγος, στὸν ἀσθενῆ γιὰ νὰ θεραπευθῇ, καὶ στὸν ὑγιῆ, γιὰ νὰ μὴν ἀσθενήσῃ. Μέχρι πότε τὰ χρήματα; μέχρι πότε ὁ πλοῦτος; μέχρι πότε τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα; μέχρι πότε λύσσα γιὰ τὴν ἄψυχον φιληδονία; Νά, ἦλθε ὁ σεισμός· σὲ τί ὠφέλησε ὁ πλοῦτος; Ὁ

ὠφέλησεν ὁ πλοῦτος; Ὁ πόνος ἐκατέρων παρελύθη· τῷ κεκτη-
 μένῳ τὸ κτῆμα συναπώλετο, ἢ οἰκία τῷ κατασκευάσαντι· κοινὸς
 τάφος ἀπάντων ἢ πόλις ἐγίνετο, τάφος ἐσχεδιασμένος, οὐκ ἐν χερσὶ
 τεχνιτῶν, ἀλλὰ τῇ συμφορᾷ κατεσκευασμένος. Ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ
 5 αἱ πλεονεξίαι; Ὁρᾶτε ὅτι ἀράχνης πάντα εὐτελέστερα;
 β'. Ἄλλ' ἐρεῖς μοι, 'καὶ τί ὠφελεῖς λέγων;' Ὁφελῶ, ἐὰν τίς μου
 ἀκούῃ· ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ ποιῶ· ὁ σπείρων σπείρει. Ἐξῆλθεν ὁ σπεί-
 ρων τοῦ σπείραι· καὶ τὰ μὲν ἔπασσε παρὰ τὴν ὁδόν, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν
 πέτραν, τὰ δὲ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν· τρία
 10 μέρη ἀπώλετο, καὶ ἐν ἐσώθη, καὶ οὐκ ἀπέστη τῆς γεωργίας, ἀλλ'
 ἐπειδὴ ἐν διεσώζετο, οὐκ ἐπαύσατο τῆς γεηπονίας. Καὶ νῦν δὲ ἀμή-
 χανον ἐν τοσοῦτῳ πλήθει σπόρον καταβαλλόμενον μὴ ἐνεγκεῖν μοι
 στάχυν· κἂν μὴ πάντες ἀκούσωσιν, οἱ ἡμίσεις ἀκούσονται· κἂν μὴ
 οἱ ἡμίσεις, ἢ τρίτη μοῖρα· κἂν μὴ ἡ τρίτη μοῖρα, ἢ δεκάτη· κἂν μὴ ἡ
 15 δεκάτη, κἂν εἷς ἐκ τοῦ πλήθους ἀκούσῃ, ἀκουέτω. Οὐ μικρὸν γὰρ
 τὸ καὶ ἐν πρόβατον διασωθῆναι· ἐπεὶ καὶ ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος τὰ ἐννε-
 νηκονταεννέα πρόβατα καταλιπὼν, ἐπὶ τὸ ἐν τὸ πεπλανημένον
 ἔδραμεν.

Οὐ καταφρονῶ ἀνθρώπου· κἂν εἷς ᾗ, ἀνθρωπὸς ἐστὶ, τὸ πε-
 20 ρισπούδαστον τοῦ Θεοῦ ζῶον· κἂν δοῦλος ᾗ, οὐκ ἐστὶ μοι εὐκατα-
 φρόνητος· οὐ γὰρ ἀξίωμα ζητῶ, ἀλλ' ἀρετὴν· οὐ δεσποτείαν, οὐ
 δουλείαν, ἀλλὰ ψυχὴν· κἂν εἷς ᾗ, ἀνθρωπὸς ἐστὶ, δι' ὃν οὐρανὸς
 ἐτανύσθη, καὶ ἥλιος φαίνει, καὶ σελήνη τρέχει, καὶ ἀἷρ ἐξεχέθη,
 καὶ πηγαὶ βρύουσι, καὶ θάλαττα ἠπλώθη, καὶ προφητῆται ἐπέμφθη-
 25 σαν, καὶ νόμος ἐδόθη· καὶ τί δεῖ πάντα λέγειν; δι' ὃν ὁ μονογενὴς
 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπὸς ἐγένετο. Ὁ Δεσπότης μου ἐσφάγη, καὶ τὸ
 αἷμα αὐτοῦ ἐξέχεεν ὑπὲρ ἀνθρώπου, καὶ γὰρ καταφρονῆσαι ἔχω; καὶ
 ποίαν ἔχω συγγνώμην; Οὐκ ἀκούετε ὅτι Σαμαρείτιδι διελέγετο ὁ
 Κύριος καὶ μυρίους ἠνάλωσε λόγους; καὶ οὐκ ἐπειδὴ Σαμαρεῖτις
 30 ἦν, καταφρονεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ψυχὴν εἶχεν, ἐσπουδάζετο· οὐκ ἐπει-
 δὴ πόρνη ἦν, ὑπερεωρᾶτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμελλε σώζεσθαι, καὶ πί-
 στιν ἐπεδείξατο, πολλάκις ἀπήλαυσε τῆς ἐπιμελείας.

Οὐ παύσομαι λέγειν ἐγὼ, κἂν μηδεὶς ᾗ ὁ ἀκούων· ἰατρός

κόπος γὰ ὄλα πῆγε χαμένος· τὸ κτῆμα χάθηκε μαζί μ' αὐτόν πού τὸ εἶχε, τὸ σπίτι μαζί μὲ τὸν κατασκευαστή του· κοινὸς τάφος γὰ ὄλους ἔγινε ἡ πόλις, τάφος σχεδιασμένος ὄχι ἀπὸ χέρια τεχνιτῶν, ἀλλὰ κατασκευασμένος ἀπὸ τὴ συμφορὰ. Ποῦ εἶναι ὁ πλοῦτος; ποῦ εἶναι οἱ πλεονεξίες; Βλέπετε ὄτι ὄλα εἶναι πιὸ εὐτελεῆ κι' ἀπὸ τὴν ἀράχνη;

2. Ἄλλὰ, θὰ μοῦ πῆς, καὶ τί ὄφελεις μὲ τὸ νὰ τὰ λές; Ὀφελῶ, αὐτόν πού μὲ ἀκούει· ἐγὼ κάνω τὸ καθῆκον μου· ὁ σπορέας σπέρνει· «βγῆκε αὐτὸς πού σπέρνει, γὰ νὰ σπείρη· καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς σπόρους ἔπесαν ἐπάνω στὸν δρόμο, ἄλλοι ἐπάνω στὴν πέτρα, ἄλλοι ἐπάνω στὰ ἀγκάθια, καὶ ἄλλοι ἐπάνω στὴν καλὴ γῆ»³· τρία μέρη χάθηκαν καὶ ἓνα σώθηκε, καὶ δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴ γεωργία, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἓνα σώθηκε, δὲν ἔπαψε νὰ καλλιεργῆ τὴ γῆ. Ἄλλὰ καὶ τώρα εἶναι ἀδύνατο σπόρος πού σπείρεται μὲ τόση ἀφθονία νὰ μὴ βλαστήση στάχυ· κι' ἂν ὄλοι δὲν ἀκούσουν, οἱ μισοὶ θ' ἀκούσουν· κι' ἂν ὄχι οἱ μισοὶ, τὸ ἓνα τρίτο· κι' ἂν ὄχι τὸ ἓνα τρίτο, τὸ ἓνα δέκατο, κι' ἂν ἓνας ἀπὸ τὸ πλῆθος ἀκούση, ἄς ἀκούη. Διότι δὲν εἶναι μικρὸ τὸ νὰ σωθῆ καὶ ἓνα πρόβατο· ἀφοῦ καὶ ὁ βοσκὸς ἐκεῖνος ἀφησε τὰ ἐνενήντα ἐννέα πρόβατα, καὶ ἔτρεξε γὰ τὸ ἓνα, πού εἶχε πλανηθῆ.

Δὲν περιφρονῶ τὸν ἄνθρωπο· κι' ἂν εἶναι δοῦλος, δὲν μοῦ εἶναι εὐκαταφρόνητος· διότι δὲν ζητῶ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴ· δὲν ζητῶ τὴν ἐξουσία οὔτε τὴ δουλεία, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ· κι' ἂν εἶναι ἓνας, εἶναι ἄνθρωπος, γι' τὸν ὄποιο ἀπλώθηκε ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἥλιος φωτίζει καὶ ἡ σελήνη τρέχει καὶ ὁ ἀέρας φυσᾶ καὶ οἱ πηγές ἀναβλύζουν καὶ ἡ θάλασσα ἀπλώθηκε καὶ οἱ προφῆτες στάλθηκαν καὶ ὁ νόμος δόθηκε. Ἄλλὰ γιὰτί πρέπει νὰ τὰ ἀναφέρω ὄλα; Γι' αὐτόν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος. Ὁ Κύριός μου θυσιάσθηκε καὶ ἔχυσε τὸ αἷμα του γὰ τὸν ἄνθρωπο, κι' ἐγὼ θὰ τὸν καταφρονήσω; καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἔχω; Δὲν ἀκοῦτε ὄτι μιλοῦσε μὲ τὴ Σαμαρείτιδα ὁ Κύριος καὶ τῆς ἀπηύθυνε ἄπειρους λόγους; Καὶ δὲν τὴν περιφρόνησε, ἐπειδὴ ἦταν Σαμαρείτιδα, ἀλλὰ, ἐπειδὴ εἶχε ψυχὴ, τῆς ἔδειχνε ὄλη τὴ φροντίδα του. Δὲν παραμελήθηκε ἐπειδὴ ἦταν πόρνη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ σωθῆ καὶ ἔδειξε πίστι, πολλὰς φορὲς ἀπήλαυσε τὴ φροντίδα.

Δὲν θὰ παύσω ἐγὼ νὰ λέγω, ἔστω κι' ἂν δὲν ὑπάρχη κανεὶς

εἰμι, ἐπιτίθημι τὰ φάρμακα· διδάσκαλός εἰμι, παραινεῖν ἐκελεύσθην· λέγει γάρ· «σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ». Οὐδένα διορθοῦμαι; Καὶ τί τοῦτο; ἀλλ' ἐγὼ τὸν μισθὸν ἔχω. Καὶ τοῦτο καθ' ὑπερβολὴν εἶπον· ἀμήχανον γὰρ ἐν πλήθει τοσοῦτω μὴ διορθωθῆναί τινα. Ἄλλ' αὐταὶ αἱ σκήψεις καὶ αἱ προφάσεις εἰσὶ τῶν ραθύμων ἀκροατῶν. Ἔφησιν, «καθ' ἡμέραν, καὶ οὐ ποιῶ». Ἔφησιν, «κἂν μὴ ποιῆς· ἐκ γὰρ τοῦ ἀκούειν καὶ τὸ πράττειν περιγίνεται· κἂν μὴ ποιῆς, αἰσχύνῃ ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ· κἂν μὴ ποιῆς, μεταβάλλῃ τὴν γνώμην· κἂν μὴ ποιῆς, καταδικάζεις σεαυτὸν, ὅτι οὐ
10 ποιεῖς. Τοῦτο δὲ τὸ κατηγορεῖν σεαυτοῦ, πόθεν; Ὁ καρπὸς τῶν ἐμῶν λόγων. Ὅταν εἶπης, «οἶμαι, ἤκουσα, καὶ οὐ ποιῶ», τὸ «οἶμοι» προοίμιόν ἐστι τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς.

Ἡμαρτες· ἐθρήνησας; ἔλυσας τὴν ἀμαρτίαν. «Λέγε γὰρ σὺ πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς». Κἂν στυγνάσης ἢ κα-
15 τηφῆς γένῃ, ἔχει τινὰ σωτηρίαν ἢ κατήφεια, οὐ διὰ τὴν φύσιν τῆς κατηφείας, ἀλλὰ διὰ τὴν φιланθρωπίαν τοῦ Δεσπότου. Τῷ ἔχοντι ἀμαρτίας οὐκ ὀλίγη παραμυθία τὸ λυπεῖν ἑαυτόν. «Εἶδον», γάρ φησιν, «ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐστύγνασε, καὶ ἰασάμην αὐτοῦ τὰς ὀδύνας». Ὡς φιλανθρωπίας ἀφάτου καὶ ἀγαθότητος ἐρμηνευθῆναι μὴ
20 δυναμένης! Ἐλυπήθη, καὶ ἰασάμην αὐτόν. Καὶ τί μέγα, ὅτι ἐλυπήθη; Οὐ μέγα μὲν· ἀλλ' ἐγὼ ἀφορμὴν ἔλαβον τοῦ ἰᾶσθαι τὰς ὀδύνας αὐτοῦ. Εἶδετε πῶς ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ πάντα συνήγαγε;

Διηνεκῶς τοίνυν τὴν ἐσπέραν ἐκείνην τοῦ σεισμοῦ λογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες διὰ τὸν σεισμὸν ἐδεδοίκεσαν,
25 ἐγὼ δὲ διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ σεισμοῦ. Συνήκατε τί εἶπον; Οἱ μὲν ἐφοβοῦντο, μὴ πέση ἢ πόλις καὶ ἀποθάνωσιν· ἐγὼ δὲ δέδοικα, ὅτι ὁ Δεσπότης ἡμῖν ὀργίζεται· οὐ γὰρ χαλεπὸν τὸ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ χαλεπὸν τὸ παροξῦναι τὸν Δεσπότην. Ὡστε οὐ διὰ τὸν σεισμὸν ἐφοβούμεν, ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ σεισμοῦ· ἡ γὰρ αἰτία τοῦ σεισμοῦ ἢ
30 ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, τῆς δὲ ὀργῆς αἴτιον αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν. Μηδέποτε φοβοῦ κόλασιν, ἀλλ' ἀμαρτίαν τὴν μητέρα τῆς κολάσεως. Σείεται ἡ πόλις; Καὶ τί τοῦτο; ἀλλὰ σοῦ μὴ σαλευθήτω ἡ διάνοια· ἐπεὶ καὶ

4. Ἰεζ. 3,17.

5. Ἦσ. 43,26.

6. Ἦσ. 57,18.

πὸν ν' ἀκούη· εἶμαι γιατρός, προσφέρω τὰ φάρμακα· εἶμαι διδάσκαλος, διατάχθηκα νὰ συμβουλεύω· διότι λέγει· «φρουρὸ σ' ἔχω δώσει στὸν οἶκο τοῦ Ἰσραήλ»⁴. Δὲν διορθώνω κανέναν; Καὶ τί μ' αὐτό; Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὸν μισθό μου. Καὶ αὐτὸ πὸν εἶπα εἶναι ὑπερβολικό· διότι εἶναι ἀδύνατο μέσα σὲ τόσο πλῆθος νὰ μὴ διορθωθῆ κάποιος. Ἀλλὰ αὐτὲς οἱ δικαιολογίες καὶ οἱ προφάσεις εἶναι τῶν ἀδιάφορων ἀκροατῶν. Ἀκούω, λέγει, κάθε μέρα καὶ δὲν τὸ κάνω. Ἔκουε, ἔστω κι' ἂν δὲν τὸ κάνης· διότι ἀπὸ τὸ νὰ ἀκούῃς, ἔρχεται τὸ νὰ τὰ κάνης· κι' ἂν δὲν τὰ κάνης, ντρέπεσαι γιὰ τὴν ἁμαρτία· κι' ἂν δὲν τὰ κάνης, ἀλλάζεις γνώμη. Καὶ αὐτό, τὸ ὅτι κατηγορεῖς τὸν ἑαυτό σου, ἀπὸ ποῦ προέρχεται; Αὐτὸς εἶναι ὁ καρπὸς τῶν λόγων μου. Ὅταν πῆς, 'ἀλλοίμονο, ἄκουσα καὶ δὲν τὸ κάμνω', τὸ 'ἀλλοίμονο' εἶναι ἀρχὴ τῆς ἀλλαγῆς πρὸς τὸ καλύτερο.

Ἄμαρτησες; ἔκλαψες; ἔλυσες τὴν ἁμαρτία. Διότι λέγει, «λέγε ἐσὺ πρῶτος τίς ἁμαρτίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθῆς»⁵. Κι' ἂν γίνης σκυθρωπὸς ἢ κατηφής, ἢ κατήφεια ἔχει κάποια σωτηρία, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῆς κατήφειας, ἀλλὰ χάρις στὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸν πὸν ἔχει ἁμαρτίες δὲν εἶναι μικρὴ παρηγοριὰ τὸ νὰ λυπᾶται. Διότι λέγει, «εἶδα ὅτι λυπήθηκε καὶ ἔγινε σκυθρωπὸς καὶ θεράπευσα τοὺς πόνους του»⁶. Πῶ πῶ φιλανθρωπία ἀπερίγραπτη, καὶ ἀγαθότητα πὸν δὲν μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ! Λυπήθηκε, καὶ τὸν θεράπευσα. Καὶ τί τὸ μεγάλο, τὸ ὅτι λυπήθηκε; Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι μεγάλο· ἀλλὰ ἐγὼ πῆρα ἀφορμὴ γιὰ νὰ τοῦ θεραπεύσω τοὺς πόνους του. Εἶδατε πῶς μέσα σὲ μιὰ μόνο στιγμὴ ὄλα τὰ δέχθηκε;

Διαρκῶς λοιπὸν νὰ θυμᾶσθε τὸ βράδυ ἐκεῖνο τοῦ σεισμοῦ. Διότι ὄλοι οἱ ἄλλοι εἶχαν φοβηθῆ ἐξ αἰτίας τοῦ σεισμοῦ, ἐγὼ ὅμως γιὰ τὴν αἰτία πὸν προκάλεσε τὸν σεισμό. Καταλάβετε τί εἶπα; Ἄλλοι φοβοῦνταν μήπως πέση ἢ πόλις καὶ πεθάνουν· ἐγὼ ὅμως φοβήθηκα, διότι ὁ Κύριος ὀργίζεται ἐναντίον μας. Διότι δὲν εἶναι φοβερὸ τὸ νὰ πεθάνης, ἀλλὰ φοβερὸ εἶναι τὸ νὰ ἐξοργίζης τὸν Κύριο. Ὡστε δὲν φοβόμουν γιὰ τὸν σεισμό, ἀλλὰ γιὰ τὴν αἰτία τοῦ σεισμοῦ· διότι αἰτία τοῦ σεισμοῦ ἦταν ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰτία τῆς ὀργῆς εἶναι οἱ ἁμαρτίες μας. Ποτὲ νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν κόλασι, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτία, πὸν εἶναι μητέρα τῆς κολάσεως. Σείεται ἡ πόλις; Καὶ τί μ' αὐτό; Ὅμως ἄς μὴν σαλευθῆ ἡ δική σου διάνοια· ἀφοῦ καὶ στὴν περίπτωσι τῶν ἀσθενειῶν καὶ τῶν τραυμάτων δὲν θρηνοῦμε

ἐπὶ τῶν νοσημάτων καὶ τῶν τραυμάτων οὐκ ἐκείνους θρηνοῦμεν τοὺς θεραπευομένους, ἀλλὰ τοὺς τὰ ἀνίατα νοσοῦντας. Ὅπερ ἐστὶ νόσος καὶ τραῦμα, τοῦτό ἐστι καὶ ἁμαρτία· ὅπερ ἐστὶ τομὴ καὶ φάρμακον, τοῦτό ἐστι καὶ τιμωρία.

5 γ'. Συνήκατε τί λέγω; Προσέχετε· φιλόσοφον γὰρ ὑμᾶς βούλομαι παιδεῦσαι λόγον. Διὰ τί τοὺς κολαζομένους θρηνοῦμεν, ἀλλ' οὐ τοὺς ἁμαρτάνοντας; Οὐ γὰρ οὕτω χαλεπὸν κόλασις, ὡς χαλεπὸν ἡ ἁμαρτία· τῆς γὰρ κολάσεως ὑπόθεσις ἡ ἁμαρτία. Ἐὰν τοίνυν ἴδῃς τινὰ σηπεδόνα ἔχοντα καὶ σκώληκας καὶ ἰχώρας ἀπὸ τοῦ σώματος
10 κατερχομένους καὶ ἀμελοῦντα τοῦ ἔλκους καὶ τῆς σηπεδόνης, ἕτερον δὲ τὰ αὐτὰ πάσχοντα ἰατρικῶν ἀπολαύοντα χειρῶν, καιόμενον καὶ τεμνόμενον καὶ πικρὰ πίνοντα φάρμακα, τίνα θρηνήσεις; εἰπέ μοι· τὸν νοσοῦντα καὶ μὴ θεραπευόμενον, ἢ τὸν νοσοῦντα καὶ θεραπευόμενον; Δῆλον ὅτι τὸν νοσοῦντα καὶ μὴ θεραπευόμενον. Οὕτως,
15 ἔστωσαν δύο ἁμαρτωλοί, ὁ μὲν κολαζόμενος, ὁ δὲ μὴ κολαζόμενος. Μὴ λέγε, μακάριος οὗτος, ὅτι πλουτεῖ, ὄρφανούς ἀποδύει, χήρας βιάζεται. Καίτοι οὐ νοσεῖ, ἀλλ' ἀρπάζων εὐδοκιμεῖ, τιμῆς ἀπολαύει καὶ δυναστείας, οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὑπομένει, οὐ πυρετόν, οὐ κάκωσιν, οὐκ ἄλλην τινὰ νόσον· παίδων χορὸς περὶ αὐτόν,
20 γῆρας λιπαρόν· ἀλλὰ τοῦτον μάλιστα θρήνει, ὅτι καὶ νοσεῖ καὶ οὐ θεραπεύεται· πῶς, ἐγὼ λέγω.

Ἐὰν ἴδῃς τινὰ ὑδέρω κατεχόμενον καὶ σπληνὶ χαλεπωτάτῳ τὸ σῶμα ἐξογκούμενον καὶ μὴ τρέχοντα πρὸς τὸν ἰατρόν, ἀλλὰ ψυχροποσίᾳ προσέχοντα, τράπεζαν ἔχοντα συβαριτικὴν, καθ' ἑκάστην
25 ἡμέραν μεθύοντα, δορυφορούμενον καὶ ἐπιτείνοντα τὴν νόσον, εἰπέ μοι, μακαρίζεις τοῦτον, ἢ ταλανίζεις; Ἐὰν δὲ ἕτερον ἴδῃς ὑδέρω κατεχόμενον, ἰατρικῶν ἀπολαύοντα χειρῶν, λιμῶ ἑαυτὸν ἐκδιδόντα, ἐν ἀπορίᾳ πολλῇ ὄντα, φαρμάκοις προσκαρτεροῦντα πικροῖς, ἔχουσι μὲν ὀδύνην, τίκτουσι δὲ διὰ τῆς ὀδύνης ὑγείαν, οὐχὶ τοῦτον

ἐκείνους ποὺ θεραπεύονται, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἀθεράπευτες ἀσθένειες. Ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀσθένεια καὶ τὸ τραῦμα, αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ ἁμαρτία· ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι τὸ μαχαίρι καὶ τὸ φάρμακο, αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ τιμωρία.

3. Καταλάβετε τί λέγω; Προσέχετε· διότι θέλω νὰ σᾶς διδάξω ἕναν λόγο γεμᾶτο σοφία. Γιατί θρηνοῦμε αὐτοὺς ποὺ κολάζονται, καὶ ὄχι αὐτοὺς ποὺ ἁμαρτάνουν; Διότι δὲν εἶναι τόσο φοβερὸ πρᾶγμα ἡ κόλασις, ὅσον εἶναι ἡ ἁμαρτία· καθόσον αἰτία τῆς κολάσεως, εἶναι ἡ ἁμαρτία. Ἐὰν λοιπὸν δῆς κάποιον ποὺ ἔχει σαπίλα καὶ τρέχουν ἀπὸ τὸ σῶμα του σκουλήκια καὶ πῦο καὶ ἀδιαφορῆ γιὰ τὴν πληγὴ καὶ τὸ σάπισμα, κι' ἕναν ἄλλον, πού, ἐνῶ ὑποφέρει ἀπὸ τὰ ἴδια, ὅμως τὸν φροντίζουν ἰατρικὰ χέρια, τὸν καυτηριάζουν, τὸν ἐγχειρίζουν, καὶ πίνει πικρὰ φάρμακα, πὲς μου, ποιόν θὰ θρηνήσης; ἐκείνον ποὺ εἶναι ἄρρωστος καὶ δὲν τὸν περιποιῶνται ἢ αὐτὸν ποὺ εἶναι ἄρρωστος καὶ τὸν περιποιῶνται; Εἶναι φανερό, ὅτι τὸν ἄρρωστο, τὸν ὁποῖο δὲν περιποιῶνται. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἄς ὑποθέσουμε, ὅτι ὑπάρχουν δυὸ ἁμαρτωλοί, καὶ ὁ ἕνας τιμωρεῖται, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν τιμωρεῖται. Μὴ λές, εἶναι μακάριος αὐτός, διότι ἔχει πλούτη, ἀπογυμνώνει τὰ ὄρφανᾶ, ἐκβιάζει τὶς χῆρες. Ἄν καὶ δὲν κοπιᾶζει, ὅμως εὐδοκιμεῖ ἀρπάζοντας, ἀπολαμβάνει τιμὴ καὶ ἐξουσία, δὲν ὑπομένει τίποτε ἀπ' ὅσα συμβαίνουν στοὺς ἀνθρώπους, οὔτε πυρετό, οὔτε κάποια βλάβη, οὔτε καμμιά ἄλλη ἀσθένεια· γύρω του ὑπάρχει ὁ χορὸς τῶν παιδιῶν, ἔχει ἡσυχὰ γεράματα· ἀλλὰ αὐτὸν νὰ κλαῖς περισσότερο, διότι καὶ εἶναι ἄρρωστος καὶ δὲν θεραπεύεται· πῶς, ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ.

Ἐὰν δῆς κάποιον νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ διαβήτη, καὶ ἀπὸ τὴν φοβερὴ ἀσθένεια τῆς σπλήνας νὰ πρίζεται τὸ σῶμα του, καὶ νὰ μὴν τρέχη στὸ γιαντρός, ἀλλὰ νὰ προτιμᾷ νὰ πίνη κρύα νερά, νὰ ἔχη τραπέζι συβαριτικόν, κάθε ἡμέρα νὰ μεθᾷ, νὰ ἀσωτεύῃ καὶ νὰ ἐπιδεινῶνῃ τὴν ἀσθένεια, πὲς μου, τὸν μακαρίζεις, ἢ τὸν ταλανίζεις; Καὶ ἐὰν δῆς κάποιον ἄλλον ποὺ πάσχει ἀπὸ διαβήτη, νὰ τὸν φροντίζουν τὰ χέρια τοῦ γιαντροῦ, νὰ ὑποβάλλῃ τὸν ἑαυτό του σὲ δίαιτα, νὰ ζῆ μέσα σὲ μεγάλη στέρησι, καὶ νὰ ἐξακολουθῇ μὲ ἐπιμονὴ νὰ παίρνη τὰ πικρὰ φάρμακα, τὰ ὁποῖα εἶναι βέβαια ὀδυνηρά, ἐπιφέρουν ὅμως τὴν ὑγεία μὲ τὴν πίκρα τους, δὲν τὸν μακαρίζεις αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλον; Αὐτὸ εἶναι σίγουρο· διότι ὁ ἕνας εἶναι ἄρρωστος καὶ

ὕπερ ἐκεῖνον μακαρίζεις; Ὁμολόγηται· ὁ μὲν γὰρ νοσεῖ καὶ οὐ θεραπεύεται· ὁ δὲ νοσεῖ καὶ ἀπολαύει ἰατρείας. Ἄλλ' ἐπίπονος ἡ ἰατρεία. Ἄλλ' ὠφέλιμον αὐτῆς τὸ τέλος.

Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν σωμάτων
5 ἀπαγε τὸν λόγον ἐπὶ τὰς ψυχὰς, ἀπὸ τῶν νοσημάτων ἐπὶ τὰ ἀμαρτήματα, ἀπὸ τῆς πικρίας τῶν φαρμάκων ἐπὶ τὰς τιμωρίας καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Ὅπερ γὰρ ἐστὶ τὸ φάρμακον τὸ παρὰ τοῦ ἱατροῦ, καὶ ἡ τομὴ καὶ τὸ πῦρ, τοῦτό ἐστὶν ἡ τιμωρία ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὡσπερ γὰρ τὸ πῦρ πολλάκις ἐπαγόμενον καίει καὶ τὴν νομῆν
10 κωλύει, καὶ τὸ σιδήριον ἀφαιρεῖται τὴν σηπεδόνα, ἔχον μὲν ὀδύνην, παρέχον δὲ ὠφέλειαν· οὕτω καὶ λιμὸς καὶ λοιμοὶ καὶ ὅσα κακὰ δοκοῦντα εἶναι, ἀντὶ σιδήρου καὶ πυρὸς ἐπάγονται τῇ ψυχῇ, ἵνα τὴν νομῆν τῶν νοσημάτων κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν σωμάτων κωλύσῃ καὶ βελτίονα ἐργάσῃται.

15 Πάλιν ἔστωσαν δύο πόρνοι καὶ ὑποκείσθω τῷ λόγῳ ἡ εἰκὼν· δύο πόρνοι· ἄλλ' ὁ μὲν πλούσιος, ὁ δὲ πένης. Τίς μᾶλλον ἐλπίδας σωτηρίας ἔχει; Ὁμολόγηται δηλονότι ὁ πένης. Μὴ τοίνυν εἴπῃς, ὅτι ὁ πλούσιος πορνεύει καὶ πλουτεῖ καὶ διὰ τοῦτο μακαρίζω αὐτόν. Μᾶλλον ἔδει σε μακαρίζειν αὐτόν, εἰ πορνεύων ἐπένετο, εἰ
20 πορνεύων ἐλίμωττεν· εἶχε γὰρ διδάσκαλον κατηναγκασμένον τῆς φιλοσοφίας τὴν πενίαν. Ὅταν ἴδῃς κακὸν εὐημεροῦντα, δάκρυσον· δύο γὰρ κακά, καὶ νόσος καὶ τὸ ἀνίατον. Ὅταν ἴδῃς κακὸν ἐν συμφοραῖς ὄντα, παραμυθοῦ· μὴ διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι βελτίων γίνεται, ἀλλ' ὅτι πολλὰ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτοῦ ἐνταῦθα διαλύεται. Πρόσ-
25 εχε μετὰ ἀκριβείας τῷ λόγῳ. Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐνταῦθα διαλύονται καὶ ἐκεῖ κρίνονται· οἱ δὲ ἐνταῦθα μόνον, οἱ δὲ ἐκεῖ μόνον. Κάτεχέ μου τὴν διδασκαλίαν· οὗτος γὰρ διευκρινηθεὶς ὁ λόγος πολλοὺς θορύβους ἐκβαλεῖ ἀπὸ τοῦ λογισμοῦ.

Ἄλλ' εἰ δοκεῖ, παραγάγωμεν εἰς μέσον πρῶτον τὸν ἐκεῖ μὲν
30 κολαζόμενον, ἐνταῦθα δὲ ἀπολαύσαντα τρυφῆς. Προσεχέτωσαν καὶ πλούσιοι καὶ πένητες τῷ λεγομένῳ· ἑκατέροις γὰρ χρήσιμος ἡ διδασκαλία. Ὅτι γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ πολλοὶ κρίνονται, ἀκούε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «εἰς ἦν δ' ἂν πόλιν ἢ οἰκίαν εἰσέλθη-

δὲν θεραπεύεται, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἶναι ἄρρωστος καὶ θεραπεύεται. Ὅμως εἶναι κοπιαστικὴ ἡ θεραπεία. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἶναι ὠφέλιμο.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ σώματα φέρε τὸν λόγο στις ψυχές, ἀπὸ τὶς ἀσθένειες στὰ ἁμαρτήματα, ἀπὸ τὴν πίκρα τῶν φαρμάκων, στις τιμωρίες καὶ τὴν κρίσι τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅ,τι εἶναι τὸ φάρμακο ποὺ χορηγεῖ ὁ γιατρός, καὶ ἡ τομὴ καὶ ἡ φωτιά, αὐτὸ εἶναι καὶ ἡ τιμωρία ποὺ δίνει ὁ Θεός. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἡ φωτιά, ὅταν πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοῦνται, καίει καὶ ἐμποδίζει τὴν ἐξάπλωσι, καὶ ὅπως τὸ σιδερένιο ἐργαλεῖο ἀφαιρεῖ τὸ σάπιο μέρος, προξενώντας ἀσφαλῶς πόνο, ὅμως παρέχει ὠφέλεια· ἔτσι καὶ ἡ πείνα καὶ οἱ ἀσθένειες καὶ ὅσα θεωροῦνται ὅτι εἶναι κακά, χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν ψυχὴ ἀντὶ τοῦ σιδήρου καὶ τῆς φωτιᾶς, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐξάπλωσι τῶν ἀσθενειῶν, σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν σωμάτων, καὶ νὰ τὴν κάνουν καλύτερη.

Πάλι, ἔστω ὅτι ὑπάρχουν δύο πόρνοι καὶ ἃς θέσουμε κάτω ἀπὸ τὸν ἴδιο συλλογισμό καὶ τὸ παράδειγμα αὐτό· δύο πόρνοι· ἀλλ' ὁ ἓνας εἶναι πλούσιος, καὶ ὁ ἄλλος φτωχός. Ποιὸς ἔχει περισσότερες ἐλπίδες σωτηρίας; Εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ φτωχός. Μὴν λοιπὸν πῆς, ὅτι ὁ πλούσιος πορνεύει καὶ πλουτίζει καὶ γι' αὐτὸ τὸν μακαρίζω. Θὰ ἔπρεπε περισσότερο νὰ τὸν μακαρίζης, ἐὰν ἐπόρνευε κι' ἦταν φτωχός, ἐὰν ἐπόρνευε καὶ πεινοῦσε· διότι ἀναγκαστικά θὰ εἶχε διδάσκαλο τῇ φτώχεια γι' αὐτὴ τῇ σοφῇ ἐνέργειά του. Ὅταν δῆς τὸν κακὸ νὰ εὐτυχῇ, δάκρυσε· διότι εἶναι δύο τὰ κακά, καὶ ἡ ἀσθένεια καὶ τὸ ἀθεράπευτο. Ὅταν δῆς τὸν κακὸ νὰ ὑποφέρῃ, παρηγόρησέ τον· ὄχι μόνο γι' αὐτό, διότι γίνεται καλύτερος, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰς ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες του πληρώνονται ἐδῶ. Πρόσεχε μὲ ἀκρίβεια τὸν λόγο. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐδῶ συγχωροῦνται καὶ ἐκεῖ κρίνονται· κι' ἄλλοι μόνο ἐδῶ, κι' ἄλλοι μόνο ἐκεῖ. Πρόσεξε καλὰ τὴν διδασκαλία μου· διότι αὐτὸς ὁ λόγος, ἐὰν ξεκαθαρισθῇ, θ' ἀπομακρύνῃ πολλοὺς θορύβους ἀπὸ τὸν λογισμό σου.

Ἀλλά, ἐὰν θέλῃς, ἃς ἐξετάσουμε πρῶτα αὐτὸν ποὺ ἐκεῖ τιμωρεῖται, ἐνῶ ἐδῶ ἀπήλαυσε τὴν τρυφιλὴ ζωῇ. Ἄς προσέξουν καὶ οἱ πλούσιοι καὶ οἱ φτωχοὶ τὰ λόγια αὐτά· διότι καὶ στοὺς δύο εἶναι χρήσιμη ἡ διδασκαλία. Τὸ ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πολλοὶ κρίνονται, ἄκουσε τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει· «σ' ὅποια πόλι ἢ σ' ὅποιο

τε, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν, λέγοντες· εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ. *Κἂν μὲν ἦ ἡ οἰκία ἀξία, εἰσελθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ἦ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστραφήτω. Καὶ ὅς ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι ἔξω τῆς πόλεως, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ οἰκίαν εἰσελθῆτε, ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἀξίος ἐστί, κάκεῖ μείνατε, ἕως ἂν ἐξέλθῃτε». Ἀπὸ τούτων δῆλον ὅτι οἱ Σοδόμων καὶ Γομόρρων καὶ ἐνταῦθα ἐκρίθησαν, καὶ ἐκεῖ κολάζονται. Ὅταν γὰρ λέγῃ, ὅτι «ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ τούτοις», δείκνυσιν, ὅτι κολάζονται μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ὡς οὗτοι.*

δ'. Πάλιν εἰσὶν οἱ ἐνταῦθα κολαζόμενοι μόνον, ὡσπερ ὁ πεπορνευκῶς. Κορινθίοις γὰρ ἐπιστέλλων ὁ μακάριος Παῦλος, οὕτως
 15 ἔλεγεν· «ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἣτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα, ὡς
 20 παρὼν τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασμένον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ».

Εἶδες πῶς οὗτος ᾧδε κολάζεται, καὶ ἐκεῖ οὐ κολάζεται;
 25 Ἐπειδὴ γὰρ ᾧδε ἐκολάσθη αὐτοῦ τὸ σῶμα, ἐκεῖ οὐ κολάζεται. Θέλω λοιπὸν δεῖξαι τὸν ᾧδε τρυφήσαντα, ἐκεῖ δὲ κολαζόμενον. «Ἦν τις πλούσιος». Ἄλλ' εἰ καὶ προλαμβάνετε τὴν ἱστορίαν τοῦ διηγήματος, ἀναμείνατε τὴν λύσιν τοῦ λόγου· τοῦτο γὰρ ἐμὸν ἐγκώμιον καὶ ὑμέτερος ἔπαινος, προοιμίων καταβαλλομένων, ἤδη ὑμᾶς

7. Ματθ. 10,11-15.

8. Α'. Κορ. 5,1.

σπίτι μπήτε, μπαίνοντας στο σπίτι, χαιρετήστε το λέγοντας· ὡς ἔλθῃ ἡ εἰρήνη σ' αὐτὸ τὸ σπίτι'. Καὶ ἂν εἶναι τὸ σπίτι ἄξιο, ὡς ἔρθῃ σ' αὐτὸ ἡ εἰρήνη ποὺ εὐχρηθήκατε· ἐάν ὁμως δὲν εἶναι ἄξιο, ἡ εἰρήνη σας ὡς ἐπιστρέψῃ σ' ἐσᾶς. Καὶ ὁποῖος δὲν σᾶς δεχθῆ καὶ δὲν ἀκούσῃ τὰ λόγια σας, βγαίνοντας ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι, τινάζετε καλὰ τὴ σκόνῃ ἀπὸ τὰ πόδια σας. Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι θὰ εἶναι ἐπιεικέστερη ἢ τιμωρία κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως γιὰ ὅσους ἔζησαν στὴ χώρα τῶν Σοδόμων καὶ τῶν Γομόρρων, παρὰ γιὰ τὴν πόλι ἐκείνη. Καὶ σ' ὅποια πόλι ἢ σ' ὅποιο σπίτι μπήτε, ἐξετάστε, ποιὸς εἶναι ἄξιος σ' αὐτὴν νὰ σᾶς δεχθῆ, κι' ἐκεῖ μένετε, μέχρις ὅτου φύγετε»⁷. Ἀπὸ αὐτὰ γίνεται φανερό, ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν Σοδόμων καὶ τῶν Γομόρρων καὶ ἐδῶ κρίθηκαν καὶ ἐκεῖ τιμωροῦνται. Διότι, ὅταν λέγῃ, «θὰ εἶναι ἐπιεικέστερη ἢ τιμωρία σ' ὅσους ἔζησαν στὰ Σόδομα, παρὰ σ' αὐτούς», δείχνει, ὅτι τιμωροῦνται βέβαια, ὄχι ὁμως τόσο, ὅπως αὐτοί.

4. Πάλι, ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ τιμωροῦνται μόνο ἐδῶ, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πορνεύσει. Διότι γράφοντας στοὺς Κορινθίους ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγε τὰ ἐξῆς· «εἶναι σ' ὅλους γνωστό, ὅτι ὑπάρχει ἀνάμεσά σας πορνεία, καὶ τέτοια πορνεία, ποὺ οὔτε μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν δὲν ἀναφέρεται, ὥστε κάποιος ἀπὸ ἐσᾶς νὰ ἔχη τὴν γυναῖκα τοῦ πατέρα του. Κι' ἐσεῖς ἐξακολουθεῖτε νὰ εἶσθε φαντασμένοι, καὶ δὲν θρηνήσατε μᾶλλον, γιὰ ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ ἀνάμεσά σας αὐτὸς ποὺ ἔκανε αὐτὴν τὴν πράξι. Διότι ἐγώ, ἐπειδὴ ἀπουσιάζω σωματικὰ ἀπὸ σᾶς, εἶμαι ὁμως κοντά σας πνευματικὰ, ἔχω ἤδη κρίνει, σὰν νὰ ἦμουν παρών, αὐτὸν τὸν ἀδιάντροπο, ποὺ ἔχει κάνει αὐτὴν τὴν πράξι, καὶ τώρα ἀφοῦ μαζευθοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐσεῖς καὶ ἐγὼ πνευματικὰ, ὡς παραδώσουμε τὸν τέτοιο ἄνθρωπο στὸν σατανᾶ, γιὰ νὰ τιμωρηθῆ σκληρὰ τὸ σῶμα του, καὶ νὰ σωθῆ τὸ πνεῦμα του, κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ»⁸.

Εἶδες πῶς αὐτὸς τιμωρεῖται ἐδῶ, καὶ ἐκεῖ δὲν τιμωρεῖται; Διότι, ἐπειδὴ ἐδῶ τιμωρήθηκε τὸ σῶμα του, ἐκεῖ δὲν τιμωρεῖται. Θέλω λοιπὸν νὰ σᾶς δείξω αὐτὸν ποὺ ἐδῶ ἔζησε ζωὴ ἀκόλαστη, νὰ τιμωρηθῆ ἐκεῖ. «Ἦταν κάποιος πλούσιος». Ἀλλὰ ἂν καὶ γνωρίζετε ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἱστορία τῆς παραβολῆς, περιμένετε τὸ τέλος τοῦ λόγου· διότι αὐτὸ εἶναι δικὸ μου ἐγκώμιο καὶ δικὸς σας ἔπαινος,

τὸν στάχυν δρέπεσθαι. Διδασκάλους ὑμᾶς εἰργάσατο ἢ συνεχῆς τῶν λόγων ἀπόλαυσις· ἀλλ' ἐπειδὴ μεθ' ὑμῶν εἰσι καὶ ξένοι τινὲς εἰσιόντες, μὴ τρέχετε, ἀλλ' ἀναμείνατε τοὺς χωλεύοντας. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία σῶμά ἐστιν· ὀφθαλμὸν ἔχει, καὶ κεφαλὴν ἔχει. Ὡσπερ
 5 οὖν ἐὰν ἡ πτέρνα δέξηται ἄκανθαν, ὁ ὀφθαλμὸς κάτω κύπτει, μέλος ὦν τοῦ σώματος, καὶ οὐ λέγει, Ἐπειδὴ ἐν ὕψει κάθημαι, καταφρονῶ τοῦ κάτω μέλλους', ἀλλὰ κύπτει καὶ καταλιμπάνει τὸ ἑαυτοῦ ὕψος· καίτοι τί πτέρνης εὐτελέστερον, ἢ τί ὀφθαλμοῦ εὐγενέστερον; ἀλλ' ἡ συμπάθεια τὸ ἀνώμαλον διώρθωσε, καὶ ἡ ἀγάπη
 10 τὸ πᾶν ἐκέρασεν.

Οὕτω καὶ σὺ ποιεῖ· κἂν ταχὺς ᾖς, κἂν παρεσκευασμένος πρὸς ἀκρόασιν, μὴ ἔχῃς δὲ παρακολουθοῦντα τὸν ἀδελφὸν τοῖς καταβαλλομένοις, καταβῆτω ὁ ὀφθαλμὸς σου πρὸς τὴν πτέρναν· συμπασχέτω τῷ χωλεύοντι μέλει, ὥστε μὴ διὰ τὴν σὴν ταχυτῆτα καὶ
 15 τὴν ἐκείνου βραδυτῆτα, ἔρημον αὐτὸν ἀπομεῖναι τοῦ λόγου. Μὴ τῇ συνέσει τῇ σῇ εἰς ἐκείνου ἀπώλειαν ἀποχρήση, ἀλλὰ χάριν ἔχε τῷ Θεῷ διὰ τὴν σὴν ταχυτῆτα. Πλούσιος εἶ; χαίρω καὶ εὐφραίνομαι· ἀλλ' ἐκεῖνος ἔτι πένεται· μὴ διὰ τὸν σὸν πλοῦτον μενέτω ἐν τῇ πτωχείᾳ. Ἄκανθαν ἔχει ἐκεῖνος, τεθορυβημένον λογισμὸν· ἀλλὰ
 20 κατάβηθι πρὸς αὐτὸν καὶ ἔξελε τὴν ἄκανθαν.

Τί οὖν φησιν; «Ἦν τις πλούσιος», ὀνόματι, οὐχὶ πράγματι. «Ἦν τις πλούσιος», πορφύραν ἐνδιδυσκόμενος, τράπεζαν παρατιθέμενος πολυτελεῖ, κρατῆρας ἔχων ἐστεμμένους οἴνου, συμπόσια καθ' ἐκάστην ἡμέραν ποιῶν· ἕτερος δὲ τις ἦν πένης, Λάζαρος ὀνό-
 25 ματι. Καὶ ποῦ τὸ ὄνομα τοῦ πλουσίου; Οὐδαμοῦ· ἀνώνυμος γάρ ἐστι. Πόσος πλοῦτος; καὶ ὄνομα αὐτῷ οὐχ εὐρίσκεται. Ποῖος πλοῦτος; Δένδρον φύλλοις μὲν κομῶν, καρποῦ δὲ ἀπεστερημένον, δρυὸς πρὸς ὕψος ἀνατεταμένη, ἀλόγοις τροφήν παρέχουσα τὴν βάλανον, ἄνθρωπος οὐκ ἔχων ἀνθρώπου καρπὸν. Ὅπου γὰρ πλοῦτος καὶ
 30 ἀρπαγαί, λύκος ὁ βλεπόμενος· ὅπου πλοῦτος καὶ θηριωδία, λέοντα ὀρῶ, καὶ οὐκ ἄνθρωπον· ἀπώλεσε τὴν εὐγένειαν τῇ δυσγενείᾳ τῆς πονηρίας.

«Ἦν τις πλούσιος», πορφύραν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐνδιδυσκόμενος, τὴν δὲ ψυχὴν ἀράχνης γέμων, μύρου πνέων, δυσωδίας δὲ ἐμπεπλησμένος, τράπεζαν παρατιθέμενος πολυτελεῖ, παρασίτους

ἀφοῦ δηλαδή φυτεύθηκαν οἱ πρόλογοι στήν καρδιά σας, θερίζετε τώρα τὰ στάχυα. Σᾶς ἔκανε διδασκάλους ἡ συνεχῆς ἀπόλαυσις τῶν λόγων· ἀλλ' ἐπειδὴ μαζί σας μῆκαν ἐδῶ καὶ κάποιοι ξένοι, μὴν τρέχετε, ἀλλὰ περιμένετε ἐκείνους πού χωλαίνουν, διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα· ἔχει ὄφθαλμό, ἔχει καὶ κεφαλή. Ὅπως λοιπὸν ἐὰν ἡ φτέρνα πατήσῃ ἀγκάθι, τὸ μάτι σκύβει χαμηλά, ἐπειδὴ εἶναι μέλος τοῦ σώματος, καὶ δὲν λέγει, 'ἐπειδὴ βρίσκομαι ψηλά, περιφρονῶ τὸ μέλος πού εἶναι κάτω', ἀλλὰ σκύβει καὶ ἀφήνει τὸ δικό του ὕψος· ἂν καὶ βέβαια τί ὑπάρχει εὐτελέστερο ἀπὸ τὴ φτέρνα ἢ τί εὐγενέστερο ἀπὸ τὸ μάτι; ἀλλὰ ἡ συμπάθεια διώρθωσε τὴν ἀνωμαλία καὶ ἡ ἀγάπη τὰ ἔνωσε ὅλα.

Ἔτσι κι' ἐσὺ κάνε· ἂν ἐσὺ εἶσαι γρήγορος, ἂν εἶσαι προετοιμασμένος γιὰ τὴ διδασκαλία, ἀλλ' ὁ ἀδελφός σου δὲν ἔχει παρακολουθήσει ὅσα ἔχουν λεχθῆ, ἄς κατεβῆ τὸ μάτι σου πρὸς τὴ φτέρνα· νοιῶσε συμπάθεια γιὰ τὸ μέλος πού χωλαίνει, γιὰ νὰ μὴ μείνη, ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σου ταχύτητος καὶ τῆς δικῆς του βραδυπορίας, μακριὰ ἀπὸ τὴ διδασκαλία. Εἶσαι πλούσιος; Χαίρομαι καὶ εὐφραίνομαι· ὅμως ἐκεῖνος ἀκόμα εἶναι φτωχός· ἄς μὴ μένη στὴ φτώχεια ἐξ αἰτίας τοῦ δικοῦ σου πλούτου. Ἐχει ἀγκάθι ἐκεῖνος, ἔχει ταραγμένο λογισμό· ἀλλὰ κατέβη πρὸς αὐτόν, καὶ βγάλε τὸ ἀγκάθι.

Τί λοιπὸν λέγει; «Ἦταν κάποιος πλούσιος», κατ' ὄνομα, ὄχι στήν πραγματικότητα. «Ἦταν κάποιος πλούσιος, ὁ ὁποῖος ντυνόταν μὲ πορφύρα, καθόταν σὲ πλούσιο τραπέζι, εἶχε ποτήρια πού ξεχειλίζαν ἀπὸ κρασί, καὶ κάθε ἡμέρα ἔκαμνε συμπόσια· καὶ κάποιος ἄλλος ἦταν φτωχός, τὸ ὄνομά του ἦταν Λάζαρος»⁹. Καὶ ποῦ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ πλουσίου; Πουθενά· διότι εἶναι ἀνώνυμος. Πόσος ἦταν ὁ πλοῦτος του; καὶ τὸ ὄνομά του δὲν βρίσκεται. Τί εἶδους ἦταν αὐτός ὁ πλοῦτος; Δένδρο γεμᾶτο μὲ φύλλα, στερημένο ὅμως ἀπὸ καρπὸ· βελανιδιὰ πανύψηλη, προσφέρουσα τὰ βελανίδια γιὰ τροφή στὰ ζῶα· ἄνθρωπος πού δὲν ἔχει ἔργα ἀνθρώπου. Διότι, ὅπου ὑπάρχουν πλοῦτος καὶ ἀρπαγές, λύκος εἶναι ἐκεῖνος πού βλέπεις ἐκεῖ· ὅπου ὑπάρχει πλοῦτος καὶ θηριωδία, βλέπω λιοντάρι καὶ ὄχι ἄνθρωπο· ἔχασε τὴν εὐγένεια μὲ τὴν ταπεινότητα τῆς κακίας.

«Ἦταν κάποιος πλούσιος πού ντυνόταν κάθε ἡμέρα μὲ πορφύρα», ἐνῶ ἡ ψυχὴ του ἦταν γεμάτη μὲ ἀράχνες· ἔπνεε μύρο, ἦταν ὅμως γεμᾶτος μὲ δυσωδία· παρέθετε πλούσιο τραπέζι, ἔτρεφε πα-

τρέφων καὶ κόλακας, τὴν δούλην παιίνων τὴν σάρκα, τὴν δέσποι-
 ναν δὲ τὴν ψυχὴν λιμῶ φθειρομένην περιορῶν· κατεστεμμένη
 αὐτῷ ἢ οἰκία, καὶ ὁ τῆς ἀμαρτίας θεμέλιος κεκονιαμένος· ἐν οἴνῳ
 τὴν ψυχὴν ἔχων κατορωρυγμένην. Ἦν τοίνυν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος
 5 τράπεζαν ἔχων πολυτελεῆ, κρατῆρας ἐστεμμένους οἴνου, παρασί-
 τούς τρέφων καὶ κόλακας, τὸ πονηρὸν τοῦ διαβόλου θέατρον, τοὺς
 λύκους τοὺς αἰχμαλωτίζοντας πολλοὺς τῶν πλουτούντων, τοὺς
 ὠνούμενους τῆς οἰκειᾶς γαστρὸς τῇ πλησμονῇ τὴν ἐκείνων ἀπώ-
 λειαν, τοὺς πολλῇ τιμῇ καὶ κολακειᾷ τὸν πλοῦτον λυμαιομένους.
 10 Οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τοὺς τοιοῦτους λύκους προσειπῶν, οἱ, καθάπερ
 πρόβατον τὸν πλούσιον ἐν μέσῳ λαβόντες, ἐπαίρουσι τοῖς ἐπαίνοις
 καὶ φουσῶσι τοῖς ἐγκωμίοις καὶ οὐκ ἀφιῆσιν αὐτὸν οὐδὲ τὸ ἔλκος
 ἰδεῖν, ἀλλὰ τυφλοῦσιν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, καὶ αἰχμαλωτίζουσιν αὐτοῦ τὴν
 σηπεδόνα. Εἶτα καταλαμβάνοντος καιροῦ μεταβολῆς, ἐν φυγῇ οἱ
 15 φίλοι, ἐν συμπαθείᾳ ἡμεῖς οἱ ἐπιτιμῶντες· τὰ προσωπεῖα ἐκείνων
 κρύπτεται· ὅπερ δὴ καὶ πολλάκις νῦν γέγονεν.

ε'. Ἦ τοίνυν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος παρασίτους τρέφων καὶ κόλα-
 κας, θέατρον τὴν οἰκίαν ἐργαζόμενος, οἴνῳ ἕκαστον ἐκλύων, ἐν εὐ-
 ημερίᾳ πολλῇ διατρίβων· ἕτερος δὲ τις ἦν Λάζαρος ἐλκῶν γέμων,
 20 πρὸς τὸν πυλῶνα τοῦ πλουσίου καθεζόμενος καὶ ἐπιθυμῶν ψι-
 χίων. Παρὰ τὴν πηγὴν ἐδίψα, ἐν εὐημερίᾳ ἐλίμωττεν. Καὶ ποῦ ἔρ-
 ριπτο; Οὐκ εἰς τὸ ἀμφοδοῦν, οὐκ εἰς ρύμην, οὐκ εἰς στενωπὸν, οὐκ
 εἰς μέσην ἀγοράν, ἀλλ' εἰς τὸν πυλῶνα τοῦ πλουσίου, ὅπου ἀνάγκη
 εἶχεν εἰσόδων καὶ ἐξόδων ὁ πλούσιος, ἵνα μὴ λέγῃ· 'οὐκ εἶδον,
 25 παρέδραμον, οὐκ εἶδόν μου οἱ ὀφθαλμοί'. Εἰς τὴν εἰσοδὸν σου κεῖ-
 ται, ὁ μαργαρίτης ἐν βορβόρῳ, καὶ οὐ βλέπεις; ὁ ἰατρὸς παρὰ τὸν
 πυλῶνα, καὶ οὐ θεραπεύῃ; ὁ κυβερνήτης ἐν τῷ λιμένι, καὶ ναυάγιον
 ὑπομένεις; παρασίτους τρέφεις, καὶ πένητας οὐ τρέφεις;

Ἐγένετο τότε ταῦτα, γίνεται δὲ καὶ σήμερον. Διὰ γὰρ τοῦτο
 30 ἐκεῖνα γέγραπται, ἵνα οἱ μετὰ ταῦτα ἀπὸ τῶν πραγμάτων παιδευ-
 θῶσι καὶ μὴ πάθωσιν ἐκεῖνα, ὅπερ ἔπαθεν οὗτος. Ἐκειτο τοίνυν
 ἐν τῷ πυλῶνι ὁ πένης· πένης μὲν ἐξώθεν, πλούσιος δὲ ἔσωθεν·

ρασίτους καὶ κόλακες, καὶ πάχαινε τὴ δούλη σάρκα, ἐνῶ τὴ βασίλισσα ψυχὴ τὴν ἄφηνε νὰ καταστρέφεται ἀπὸ τὴν πείνα· ἦταν καταστολισμένο τὸ σπίτι του, καὶ τὸ θεμέλιο τῆς ἁμαρτίας καλὰ ἀσβεστωμένο· εἶχε θαμμένη τὴν ψυχὴ του μέσα στὸ κρασί. Ἦταν λοιπὸν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ποὺ εἶχε τραπέζι πολυτελές, τὰ ποτήρια του ξεχειλίζαν ἀπὸ κρασί, ἔτρεφε παρασίτους καὶ κόλακες, τὸ πονηρὸ θέατρο τοῦ διαβόλου, τοὺς λύκους ποὺ αἰχμαλωτίζουν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πλουσίους, ποὺ παζαρεύουν τὸ γέμισμα τῆς κοιλιᾶς τους, μὲ τὴν ἀπώλεια ἐκείνων, αὐτοὺς ποὺ ἀφανίζουν τὸν πλοῦτο μὲ τίς πολλὰς τιμὰς καὶ κολακεῖες. Δὲν θὰ ἔσφαλλε κάποιος, ἂν αὐτοῦ τοῦ εἶδους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὠνόμαζε λύκους, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ βάλουν τὸν πλούσιο ἀνάμεσά τους σὰν πρόβατο, τὸν φουσκώνουν μὲ τοὺς ἐπαίνους, τὸν ἀπατοῦν μὲ τὰ ἐγκώμια, καὶ δὲν τὸν ἀφήνουν οὔτε τὸ τραῦμα του νὰ δῆ, ἀλλὰ τοῦ τυφλώνουν τὴ σκέψι καὶ τοῦ ἀυξάνουν τὴν σαπίλα. Ἐπειτα, ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς τῆς μεταβολῆς, φεύγουν οἱ φίλοι, καὶ μένουμε ἐμεῖς ποῦ τὸν κατακρίνουμε, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουμε· τὰ δικά τους τὰ προσωπεῖα κρύβονται· πρᾶγμα ποὺ πολλὰς φορὲς μέχρι τώρα ἔχει γίνεῖ.

5. Ἦταν λοιπὸν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ποὺ ἔτρεφε πολλοὺς παρασίτους καὶ κόλακες, ποὺ μετέβαλλε τὸ σπίτι του σὲ θέατρο, κι' ἀχρήστευε τὸν καθένα μὲ τὸ κρασί, ποὺ ζοῦσε μέσα σὲ μεγάλη τρυφῆ. Ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ κάποιος ἄλλος Λάζαρος, ποὺ ἦταν γεμᾶτος μὲ πληγές, ποὺ καθόταν μπροστὰ στὴν πύλη τοῦ πλουσίου καὶ ἐπιθυμοῦσε τὰ ψίχουλα. Κοντὰ στὴν πηγὴ διψοῦσε, μέσα στὸν πλοῦτο πεινοῦσε. Καὶ ποῦ ἦταν πεταγμένος; Οὔτε στὴ συνοικία, οὔτε σὲ στενὸ δρομάκι, οὔτε σὲ στενὸ πέρασμα, οὔτε στὸ μέσο τῆς ἀγορᾶς, ἀλλὰ στὴν ἐξώπορτα τοῦ πλουσίου, ὅπου ἀναγκαστικὰ μπαινόβγαινε ὁ πλούσιος, γιὰ νὰ μὴ λέγῃ· 'δὲν τὸν εἶδα, προσπέρασα, δὲν τὸν εἶδαν τὰ μάτια μου'. Στὴν εἴσοδό σου βρίσκεται, μέσα στὸν βόρβορο τὸ μαργαριτάρι, καὶ δὲν τὸν βλέπεις; Ὁ γιατρὸς δίπλα στὴν πόρτα σου, καὶ δὲν θεραπεύεσαι; Ὁ κυβερνήτης μέσα στὸ λιμάνι, κι' ἐσὺ ναυαγεῖς; Τρέφεις παρασίτους καὶ δὲν τρέφεις τοὺς φτωχοὺς;

Γίνονταν αὐτὰ τότε, ἀλλὰ γίνονται καὶ σήμερα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχουν γραφῆ ἐκεῖνα, γιὰ νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ τὰ πράγματα οἱ μετέπειτα, καὶ νὰ μὴν πάθουν ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθε ἐκεῖνος. Βρισκὸταν λοιπὸν μπροστὰ στὴν ἐξώπορτα ὁ φτωχός. Φτωχὸς ἐξωτερικῶς,

ἔκειτο ἠλκωμένος τὸ σῶμα· θησαυρὸς ἄνωθεν ἀκάνθας ἔχων, κάτωθεν δὲ μαργαρίτας. Τί γὰρ αὐτῷ βλάβος ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς ὑγιαινούσης; Ἀκουέτωσαν οἱ πένητες καὶ μὴ ἀποπνιγῆτωσαν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας· ἀκουέτωσαν οἱ πλούσιοι καὶ με-
 5 ταβαλέσθωσαν ἀπὸ τῆς πονηρίας. Διὰ γὰρ τοῦτο αὐταὶ αἱ δύο ἡμῖν εἰκόνες πρόκεινται, πλούτου καὶ πενίας, ὠμότητος καὶ καρτερίας, ὑπομονῆς καὶ πλεονεξίας, ἴν', ὅταν ἴδῃς πένητα ἠλκωμένον καὶ καταφρονούμενον, μὴ αὐτὸν ταλανίσῃς· ὅταν ἴδῃς πλούσιον καλλωπιζόμενον, μὴ αὐτὸν μακαρίσῃς. Ἀνάδραμε ἐπὶ τὴν παραβολὴν· ἔαν
 10 θορυβῆ σε τὸ ναυάγιον τῶν λογισμῶν, δράμ' ἐπὶ τὸν λιμένα, λαβὲ ἀπὸ τῆς διηγῆσεως παραμυθίαν, ἐννόησον τὸν Λάζαρον καταφρονούμενον, ἐννόησον τὸν πλούσιον εὐημεροῦντα καὶ ἀπολαύοντα τρυφῆς, καὶ μηδὲν σε θορυβεῖτω τῶν ἐν τῷ βίῳ γινομένων. Ἐὰν γὰρ λογισμὸν ἔχῃς ἠκριβωμένον, οὐ βαπτίζει σε τὰ κύματα, οὐ γί-
 15 νεται ὑποβρύχιον τὸ πλοῖον, ἔαν τῇ διακρίσει τῶν λογισμῶν διαιρῆς τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν.

Τί μοι λέγεις, 'τὸ σῶμά μου στενοχωρεῖται'; Ἡ διάνοιά σου μὴ παραβλαβείῃ. Ὁ δεῖνα πλούσιος καὶ πονηρός· καὶ τί τοῦτο; ἀλλ' ἢ κακία οὐκ αἰσθητή. Μὴ μοι ἀπὸ τῶν ἔξωθεν τὸν ἄνθρωπον,
 20 ἀλλὰ τῶν ἐνδοθεν δοκίμαζε. Ἐὰν ἴδῃς δένδρον, τὰ φύλλα καταμάνθανεις, ἢ τὸν καρπὸν; Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἔαν ἴδῃς ἄνθρωπον, μὴ τὰ ἔξωθεν δοκίμαζε, ἀλλὰ τὰ ἐνδοθεν· τὸν καρπὸν καταμάνθανε καὶ μὴ τὰ φύλλα. Μήποτε ἀγριελαία μὲν ἐστίν, νομίζεται δὲ ἐλαία· μήποτε λύκος μὲν ἐστίν, νομίζεται δὲ εἶναι ἄνθρωπος.
 25 Μὴ τοίνυν ἀπὸ τῆς φύσεως καταμάνθανε, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως, μὴ ἀπὸ τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς γνώμης· καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς γνώμης μόνον, ἀλλὰ καὶ περιεργάζου αὐτοῦ τὸν βίον. Εἰ φιλοπτωχίαν ἔχει, ἄνθρωπος ἐστίν· εἰ δὲ ἐν ἐμπορίαις ἀναστρέφεται, δρῦς ἐστίν· εἰ δὲ θυμῷ θηριώδης ἐστί, λέων ἐστίν· εἰ δὲ ἄρπαξ ἐστί, λύ-
 30 κος ἐστίν· εἰ δὲ ὑπουλός ἐστι, ἀσπίς ἐστι. Καὶ εἶπέ· 'ἐγὼ ἄνθρωπον ζητῶ, τί μοι ἔδειξας θηρίον ἀντὶ ἀνθρώπου;' Μάθε τί ποτε ἀρετὴ ἀνθρώπου, καὶ μὴ θορυβοῦ.

Ἦν τοίνυν ὁ Λάζαρος ἐν τῷ πυλῶνι κείμενος, ἠλκωμένος, λιμῶν τηκόμενος· οἱ δὲ κύνες ἐρχόμενοι ἔλειχον αὐτοῦ τὰ τραύματα·

πλούσιος ὁμως ἐσωτερικά· βρισκόταν μὲ καταπληγωμένο τὸ σῶμα· θησαυρὸς ποὺ εἶχε ἀπὸ πάνω ἀγκάθια καὶ ἀπὸ κάτω μαργαριτάρια. Πράγματι, ποιά ἦταν ἡ ζημία του ἀπὸ τὴν ἀσθένεια τοῦ σώματος, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ ἦταν ὑγιής; Ἄς τὰ ἀκούσουν οἱ φτωχοὶ καὶ ἄς μὴν καταπινοῦν ἀπὸ τὴ στενοχώρια. Ἄς τὰ ἀκούσουν οἱ πλούσιοι, καὶ ἄς μετανοήσουν γιὰ τὴν κακία τους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς βρίσκονται μπροστά μας αὐτὲς οἱ δύο εἰκόνες, τοῦ πλούτου καὶ τῆς φτώχειας, τῆς σκληρότητας καὶ τῆς καρτερίας, τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς πλεονεξίας, ὥστε, ὅταν δῆς φτωχὸ πληγωμένο καὶ καταφρονημένο, νὰ μὴν τὸν κακοτυχίσης· ὅταν δῆς πλούσιο νὰ καλλωπίζεται νὰ μὴ τὸν καλοτυχίσης. Γύρνα πίσω στὴν παραβολή, ἐὰν σὲ θορυβῆ τὸ ναυάγιο τῶν λογισμῶν, τρέχα στὸ λιμάνι, πᾶρε παρηγοριὰ ἀπὸ τὴ διήγησι, θυμήσου τὸν Λάζαρο καταφρονημένο, σκέψου τὸν πλούσιο νὰ εὐημερῆ καὶ ν' ἀπολαμβάνη τὴν πολυτέλεια καὶ τίποτε ἄς μὴ σὲ θορυβῆ, ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν στὴ ζωὴ. Διότι, ἐὰν ἔχης λογισμό τέλειο, δὲν σὲ καταποντίζουν τὰ κύματα, δὲν καταβυθίζεται τὸ πλοῖο, ἐὰν μὲ τὴ διάκρισι τῶν λογισμῶν ξεχωρίζης τὴ φύσι τῶν πραγμάτων.

Τί μοῦ λές, στενοχωρεῖται τὸ σῶμα μου; Ἡ διάνοια σου νὰ μὴ πάθῃ ζημιά. Ὁ τάδε εἶναι πλούσιος καὶ κακός. Καὶ τί μ' αὐτό; ἀλλὰ ἡ κακία δὲν φαίνεται. Μὴ μοῦ κρίνης τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ ἐξωτερικά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἐσωτερικά. Ἐὰν δῆς ἓνα δένδρο, παρατηρεῖς τὰ φύλλα ἢ τὸν καρπὸ; Ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν δῆς ἄνθρωπο, μὴν τὸν κρίνης ἀπ' ἔξω, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα· τὸν καρπὸ ἐξέταζε καὶ ὄχι τὰ φύλλα. Μήπως ποτέ, ἐνῶ εἶναι ἀγριελιᾶ, θεωρηθῆ ὅτι εἶναι ἐλήϊα· μήπως εἶναι λύκος, καὶ θεωρεῖται ἄνθρωπος. Μὴ λοιπὸν σχηματίσης γνώμη ἀπὸ τὴ φύσι, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ διάθεσι· ὄχι ἀπὸ τὴν ὄψι, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ γνώμη· καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴ γνώμη, ἀλλὰ ἐξέταζε καὶ τὴ ζωὴ του. Ἐὰν ἀγαπᾷ τοὺς φτωχοὺς, εἶναι ἄνθρωπος· ἂν οἱ συναναστροφές του ἀποβλέπουν στὸ συμφέρον, εἶναι βελανιδιά· ἐὰν στὴν ψυχὴ του εἶναι ἄγριος, εἶναι λιοντάρι· ἂν εἶναι ἄρπαγας, εἶναι λύκος· ἂν εἶναι ὑπουργός, εἶναι φίδι φαρμακερὸ. Καὶ πές· Ἐγὼ ζητῶ ἄνθρωπο, γιατί μοῦ ἔδειξες θηρίο, ἀντὶ ἀνθρώπου; Μάθε, τί πραγματικὰ εἶναι ἡ ἀρετὴ στὸν ἄνθρωπο, καὶ μὴ θορυβῆσαι.

Βρισκόταν λοιπὸν ὁ Λάζαρος ξαπλωμένος ἐκεῖ στὴν ἐξώπορτα, γεμάτος πληγές, καὶ ἔλειωνε ἀπὸ τὴν πείνα· καὶ τὰ σκυλιὰ ἔρχο-

τοῦ ἀνθρώπου οἱ κύνες φιλανθρωπότεροι ἔλειχον αὐτοῦ τὰ τραύματα καὶ τὴν σηπεδόνα περιήρουν καὶ ἐξεκάθαιρον. Ἐκεῖτο δὲ ἐκεῖνος καθάπερ χρυσίον ἐν καμίνῳ παρακαθεζόμενος καὶ δοκιμώτερος γινόμενος· οὐκ εἶπεν ὁ πολλοὶ τῶν πενήτων· Ταῦτα προ-
 5 νοίας; ἄρα Θεὸς ἐφορᾷ τὰ ἀνθρώπινα; ἐγὼ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ πένομαι, καὶ οὗτος ἐν ἀδικίᾳ, καὶ πλουτεῖ; Οὐδὲν τούτων ἐλογίσατο, ἀλλὰ παρεχώρει τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ ἀποσμήχων, τὴν καρτερίαν φέρων, τὴν ὑπομονὴν ἐνδεικνύμενος, κείμενος τῷ σώματι, καὶ τρέχων τῇ διανοίᾳ,
 10 ἐπτερωμένος τῇ γνώμῃ, τὸ βραβεῖον ἀρπάζων, ἀναδύς τῶν κακῶν, καὶ τῶν ἀγαθῶν μάρτυς. Οὐκ εἶπεν· Παράσιτοι μετὰ δαψιλείας ἀπολαύουσι, ἐγὼ δὲ ψυχίων οὐ καταξιοῦμαι· ἀλλὰ τί; Ἡὐχαρίσται καὶ ἐδόξαζε τὸν Θεόν.

Ἐγένετο ἀποθανεῖν αὐτούς· ἀπέθανεν ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη·
 15 ἀπῆλθε καὶ ὁ Λάζαρος· οὐ γὰρ ἂν εἶποιμι, ἀπέθανε. Τοῦ μὲν γὰρ πλουσίου ὁ θάνατος θάνατος καὶ τάφος, τοῦ δὲ πένητος ὁ θάνατος ἀποδημία καὶ πρὸς τὰ βελτίω μετάστασις, καὶ ἀπὸ τοῦ σκάμματος ἐπὶ τὰ βραβεῖα ὁ δρόμος, ἀπὸ τοῦ πελάγους ἐπὶ τὸν λιμένα, ἀπὸ τῆς παρατάξεως ἐπὶ τὸ τρόπαιον, ἀπὸ τῶν ἰδρώτων ἐπὶ τὸν στέφανον.
 20 Ἀπῆλθον ἀμφοτέρω ἐκεῖ, ὅπου τὰ ἀληθινὰ πράγματα· ἐλύθη τὸ θέατρον καὶ ἀπεκαλύφθη τὰ προσωπεῖα. Καθάπερ γὰρ ἐν τῷ θεάτρῳ τούτῳ ἐν μεσημβρίᾳ μέση παραπετάσματα γίνεται καὶ εἰσέρχονται πολλοὶ τῶν σκηνηκῶν, ὑποκρινόμενοι, προσωπεῖα ἐν τῇ ὄψει ἔχοντες καὶ μῦθον παλαιὸν ἀπαγγέλλοντες καὶ τὰ πράγματα διηγούμε-
 25 νοι, καὶ ὁ μὲν γίνεται φιλόσοφος, οὐκ ὢν φιλόσοφος, ὁ δὲ γίνεται βασιλεὺς, οὐκ ὢν βασιλεὺς, ἀλλὰ σχῆμα ἔχων διὰ τῆς ὑφηγήσεως· ὁ δὲ ἰατρὸς οὐδὲ ξύλον μεταχειρίσασθαι δυνάμενος, ἀλλὰ ἰατροῦ ἱμάτια περιβεβλημένος, ὁ δὲ δοῦλος, ἐλεύθερος ὢν, ὁ δὲ διδάσκαλος, οὐδὲ γράμματα ἐπιστάμενος, οὐδὲν ὧν εἰσι φαίνονται, ἃ δὲ εἰ-
 30 σιν οὐ φαίνονται (φαίνεται γὰρ ἰατρὸς οὐκ ὢν ἰατρὸς, καὶ φαίνεται φιλόσοφος κόμην ἔχων ἐν τῷ προσωπεῖῳ, καὶ φαίνεται στρατιώτης στρατιώτου σχῆμα περιβεβλημένος· καὶ ἀπατᾷ ἢ ὄψις τοῦ προσωπείου, ἀλλ' οὐ ψεύδεται τὴν φύσιν, ἧς μεταβάλλει τὴν ἀλήθειαν.

νταν καὶ τοῦ ἔγλυφαν τὶς πληγές. Τὰ σκυλιὰ ἦταν πιὸ φιλόανθρωπα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ τοῦ ἔγλυφαν τὶς πληγές, ἀφαιρώντας τὴν σάπυλα καὶ καθαρίζοντάς τιν. Βρισκόταν ἐκεῖνος σὰν τὸν χρυσὸ μέσα στὸ καμίνι, καὶ γινόταν λαμπρότερος. Δὲν εἶπε αὐτὸ πού λένε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς· 'Αὐτὰ εἶναι ἀπόδειξις τῆς πρόνοιας; Ἐπιβλέπει ἄραγε ὁ Θεὸς τὰ ἀνθρώπινα; Ἐγὼ ζῶ ἐνέρετα καὶ πεινῶ, καὶ αὐτὸς ζῆ μέσα στὴν ἀδικία καὶ εἶναι πλούσιος'. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν σκέφθηκε, ἀλλὰ ὑποτασσόταν στὴν ἀκατάληπτη φιλοανθρωπία τοῦ Θεοῦ· ἔσφιγγε τὴν ψυχὴ του, ὑπέμενε καρτερικὰ, γινόταν πρότυπο ὑπομονῆς, ἦταν ξαπλωμένος σωματικὰ, μὲ τὴ σκέψι του ὁμῶς ἔτρεχε, εἶχε φτερὰ στὴ θέλησι, καὶ ἄρπαζε τὸ βραβεῖο σωσμένος μέσα ἀπὸ τὶς δυστυχίες, καὶ θεατῆς τῶν ξένων ἀγαθῶν. Δὲν εἶπε· 'Οἱ παράσιτοι τὰ ἀπολαμβάνουν μὲ ἀφθονία, κι' ἐγὼ δὲν ἀξιῶνομαι τὰ ψιχουλά·' ἀλλὰ τί; Εὐχαριστοῦσε καὶ δόξαζε τὸν Θεό.

Ἦρθε ἡ ὥρα νὰ πεθάνουν καὶ οἱ δύο· πέθανε ὁ πλούσιος καὶ τάφηκε· ἔφυγε καὶ ὁ Λάζαρος· διότι δὲν θὰ μπορούσα νὰ πῶ, πέθανε· διότι τοῦ πλουσίου ὁ θάνατος ἦταν θάνατος καὶ τάφος, ἐνῶ τοῦ φτωχοῦ ὁ θάνατος ἦταν ἀποδημία καὶ μετὰβασις πρὸς τὰ καλύτερα, ἀπὸ τὸ σκάμμα πρὸς τὰ βραβεῖα ὁ δρόμος, ἀπὸ τὸ πέλαγος πρὸς τὸ λιμάνι, ἀπὸ τὴ μάχη πρὸς τὸ τρόπαιο, ἀπὸ τοὺς κόπους πρὸς τὸ στεφάνι. Ἐφυγαν καὶ οἱ δύο γιὰ ἐκεῖ, ὅπου εἶναι τὰ ἀληθινὰ πράγματα· διαλύθηκε τὸ θέατρο καὶ ἀποκαλύφθηκαν τὰ προσωπεῖα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σ' αὐτὸ τὸ θέατρο, μέσα στὸ καταμεσήμερο στήνονται τὰ σκηνικά, καὶ εἰσέρχονται πολλοὶ θεατρίνοι πού ὑποκρίνονται, ἔχοντας προσωπεῖα στὸ πρόσωπό τους, καὶ ἀπαγγέλλουν μιὰ παλιὰ ἱστορία, καὶ ἀφηγοῦνται τὰ γεγονότα, καὶ ὁ ἕνας γίνεται φιλόσοφος, χωρὶς νὰ εἶναι φιλόσοφος, ὁ ἄλλος γίνεται βασιλιάς, ἂν καὶ δὲν εἶναι βασιλιάς, ἀλλὰ παίρνει τὴ μορφή ἀπὸ τὴν ὑπόθεσι· καὶ ὁ γιατρός, ἐνῶ δὲν μπορεῖ νὰ μεταχειρισθῆ οὔτε ξύλο, εἶναι ντυμένος μὲ τὰ ροῦχα τοῦ γιατροῦ, ὁ δοῦλος πάλι εἶναι κάποιος ἐλεύθερος, καὶ ὁ διδάσκαλος κάποιος πού δὲν ξέρει γράμματα, χωρὶς νὰ εἶναι τίποτε ἀπὸ αὐτὸ πού φαίνονται, οὔτε φαίνονται αὐτοὶ πού εἶναι (διότι φαίνεται γιατρός χωρὶς νὰ εἶναι γιατρός, φαίνεται φιλόσοφος, ἔχοντας μαλλιά στὸ προσωπεῖο, φαίνεται στρατιώτης, ντυμένος μὲ τὴ στολὴ τοῦ στρατιώτη)· καὶ ξεγελᾷ ἢ ὄψις τοῦ προσωπείου, ἀλλὰ δὲν ἀπατᾷ τὴ φύσι, πού τῆς ἀλλάσσει τὴν ἀλήθεια. Καὶ

Καὶ ἕως μὲν καθέζονται οἱ τερπόμενοι, τὰ προσωπεῖα ἴσταται· ἐπειδὴν δὲ ἑσπέρα καταλάβῃ καὶ λυθῇ τὸ θέατρον καὶ πάντες ἀναχωρήσωσι, ρίπτονται τὰ προσωπεῖα, καὶ ὁ ἔνδον βασιλεὺς εὐρίσκεται ἔξω χαλκότυπος. Ἀπερρίφη τὰ προσωπεῖα, ἀπῆλθεν ἡ ἀπάτη, 5 ἐδείχθη ἡ ἀλήθεια· καὶ εὐρίσκεται ὁ ἔνδον ἐλεύθερος, ἔξω δοῦλος· ὅπερ γὰρ εἶπον, ἔσω μὲν ἡ ἀπάτη, ἔξω δὲ ἡ ἀλήθεια· κατέλαβεν δὲ ἡ ἑσπέρα· ἐλύθη τὸ θέατρον, ἐφάνη ἡ ἀλήθεια).

Οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐν τῷ τέλει· τὰ παρόντα θέατρον, τὰ πράγματα ὑπόκρισις, πλοῦτος καὶ πενία, καὶ ἄρχων καὶ ἀρχόμενος, 10 καὶ ὅσα τοιαῦτα· ὅταν δὲ ἀποβληθῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη καὶ ἔλθῃ ἡ νύξ ἐκείνη ἡ φοβερὰ, μᾶλλον δὲ ἡ ἡμέρα, νύξ μὲν τοῖς ἀμαρτωλοῖς, ἡμέρα δὲ τοῖς δικαίοις, ὅταν λυθῇ τὸ θέατρον, ὅταν ριφῇ τὰ προσωπεῖα, ὅταν δοκιμάζηται ἕκαστος καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, οὐχ ἕκαστος καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ, οὐχ ἕκαστος καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ, ἀλλ' ἕκαστος 15 καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἄρχων καὶ βασιλεὺς, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ, ὅτε ἡμᾶς βίον ἀπαιτεῖ καὶ πράξεις ἀγαθὰς, οὐκ ἀξιωματῶν ὄγκον, οὐ πενίας εὐτέλειαν, οὐ καταφρονήσεως τυραννίδα· ἐμοὶ ἔργα δός, κἂν δοῦλος ᾦς, τοῦ ἐλευθέρου ἀμείνων, κἂν γυνὴ ᾦς τοῦ ἀνδρὸς ἀνδρειότερα· ἐπειδὴν ριφῇ τὰ προσωπεῖα, τότε φαίνεται καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης· καὶ ὡσπερ ὧδε, ἐπειδὴν λυθῇ τὸ θέατρον καὶ τις 20 ἡμῶν ἀνω καθήμενος ἴδῃ τὸν ἔσω φιλόσοφον, ἔξω χαλκότυπον, λέγει· Ὁὐά, οὗτος οὐκ ἦν ἔσω φιλόσοφος; ἔξω χαλκότυπον ὄρῳ· οὗτος οὐκ ἔσω βασιλεὺς; ἔξω εὐτελεῖ τινα ὄρῳ· οὗτος οὐκ ἦν ἔνδον πλούσιος; ἔξω πένητα ὄρῳ· οὕτως καὶ ἐκεῖ γίνεται.

25 στ'. Διὰ τοῦτο οὐκ ἄγω τὸν λόγον εἰς πλάτος, ἵνα μὴ συγχέω τὸν ἀκροατὴν τῷ πλήθει τῶν λεγομένων· ἀλλ' εἰς δύο προσωπεῖα τὴν ὑπόκρισιν τοῦ θεάτρου παραστήσαι βούλομαι. Δύο προσωπεῖα μετεχειρισάμην, ἀπὸ τῶν δύο τούτων τέμνων ὑμῖν ὁδόν, καὶ διδοὺς ἀφορμὴν. Ἐνεπλάτυνα ὑμῶν τὴν διάνοιαν τῇ διηγήσει τοῦ παρόντος βίου, ὥστε ἕκαστον καταμαθεῖν τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων. 30 Δύο τοίνυν προσωπεῖα· ὁ μὲν προσωπεῖον εἶχε πλουσίου, ὁ δὲ πένης· ὁ Λάζαρος προσωπεῖον πένητος, ὁ δὲ πλούσιος προσωπεῖον πλουσίου· προσωπεῖα τὰ φαινόμενα, οὐ πραγμάτων ἀλήθεια.

ὅσο κάθονται ἐκεῖ αὐτοὶ ποὺ διασκεδάζουν, παραμένουν τὰ προσωπεῖα· ὅταν ὁμως βραδυάσῃ καὶ διαλυθῇ τὸ θέατρο καὶ ἀναχωρήσουν ὅλοι, ἀποβάλλονται τὰ προσωπεῖα καὶ αὐτὸς ποὺ ἦταν μέσα βασιλιάς βρίσκεται ἔξω χαλκουργός. Ἔπεςαν τὰ προσωπεῖα, ἔφυγε ἡ ἀπάτη, φάνηκε ἡ ἀλήθεια· καὶ βρίσκεται αὐτὸς ποὺ ἦταν μέσα ἐλεύθερος, ἔξω δοῦλος· διότι γίνεται αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ εἶπα, μέσα ὑπάρχει ἡ ἀπάτη, καὶ ἔξω ἡ ἀλήθεια· καὶ ἦρθε τὸ βράδυ, διαλύθηκε τὸ θέατρο, φάνηκε ἡ ἀλήθεια).

Ἔτσι γίνεται καὶ στὴ ζωὴ καὶ στὸ τέλος τῆς. Εἶναι θέατρο τὰ παρόντα, εἶναι ὑπόκρισις τὰ πράγματα, πλοῦτος καὶ φτώχεια, ἄρχοντας καὶ ὑπήκοος καὶ ὅλα τὰ ὅμοια· ὅταν ὁμως περάσῃ ἡ ἡμέρα ἐκείνη καὶ ἔρθῃ ἡ νύχτα ἐκείνη ἢ φοβερή, ἢ καλύτερα ἢ ἡμέρα, νύχτα βέβαια γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἡμέρα ὁμως γιὰ τοὺς δικαίους· ὅταν διαλυθῇ τὸ θέατρο, ὅταν βγοῦν τὰ προσωπεῖα, ὅταν κρίνεται ὁ καθένας καὶ τὰ ἔργα του, ὄχι ὁ καθένας καὶ ὁ πλοῦτος του, ὄχι ὁ καθένας καὶ ἡ δύναμίς του, ἀλλὰ ὁ καθένας καὶ τὰ ἔργα του, καὶ ὁ ἄρχοντας καὶ ὁ βασιλιάς καὶ ἡ γυναῖκα καὶ ὁ ἄνδρας, ἀφοῦ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ζωὴ καὶ πράξεις ἀγαθές καὶ ὄχι μεγάλα ἀξιώματα, οὔτε εὐτέλεια φτώχειας, οὔτε τυραννικὴ ἐξουσία περιφρονήσεως· ἐμένα δός μου ἔργα, κι' ἂν εἶσαι δοῦλος, εἶσαι καλύτερος ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο, κι' ἂν εἶσαι γυναῖκα, εἶσαι ἀνδρειότερη ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ὅταν βγοῦν τὰ προσωπεῖα, τότε φαίνεται καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ φτωχός. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ, ὅταν διαλυθῇ τὸ θέατρο, καὶ κάποιος ἀπὸ μᾶς ποὺ κάθεται ἐπάνω δὴ αὐτὸν ποὺ παριστάνει τὸν φιλόσοφο, νὰ εἶναι ἔξω χαλκουργός, λέγει· 'ἀλλοίμονο, αὐτὸς δὲν ἦταν μέσα φιλόσοφος; ἔξω τὸν βλέπω χαλκουργό· αὐτὸς δὲν ἦταν μέσα πλούσιος; ἔξω τὸν βλέπω φτωχό'· ἔτσι γίνεται καὶ ἐκεῖ.

6. Γι' αὐτὸ δὲν μακρυγορῶ, γιὰ νὰ μὴν προκαλέσω σύγχυσι στὸν ἀκροατὴ μὲ τὰ πολλὰ λόγια· ἀλλὰ θέλω νὰ παρουσιάσω τὴν ὑπόκρισι τοῦ θεάτρου σὲ δύο προσωπεῖα. Δυὸ προσωπεῖα χρησιμοποίησα, γιὰ νὰ χαράξω δρόμο γιὰ σᾶς μὲ τὰ δυὸ αὐτά, καὶ νὰ σᾶς δώσω τὴν ἀφορμὴ. Ἐπλάτυνα τὴ διάνοιά σας μὲ τὴ διήγησι αὐτῆς τῆς ζωῆς, ὥστε ὁ καθένας νὰ μάθῃ τὴ διαφορὰ τῶν πραγμάτων. Δυὸ λοιπὸν προσωπεῖα· ὁ ἓνας εἶχε προσωπεῖο πλουσίου, ἐνῶ ὁ ἄλλος φτωχοῦ· ὁ Λάζαρος προσωπεῖο φτωχοῦ, ἐνῶ ὁ πλούσιος προσωπεῖο πλουσίου· εἶναι προσωπεῖα αὐτὰ ποὺ φαίνονται, δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια τῶν

Ἀπῆλθον ἀμφότεροι ἐκεῖ, ὃ τε πλούσιος, καὶ ὁ πένης· ἔλαβον τὸν Λάζαρον οἱ ἄγγελοι· μετὰ τοὺς κύνας ἄγγελοι, μετὰ τὸν πυλῶνα τοῦ πλουσίου ὁ κόλπος τοῦ Ἀβραάμ, μετὰ τὸν λιμὸν εὐθηνία πέρας οὐκ ἔχουσα, μετὰ τὴν θλίψιν ἀνεσις ἀκατάλυτος· ἐκεῖνον δὲ τὸν πλού-
5 σιον μετὰ τὸν πλοῦτον πενία, μετὰ τὴν τράπεζαν τὴν πλουσίαν κό-
λασις καὶ τιμωρία, μετὰ τὴν ἀνεσιν ὀδύνη ἀκαρτέρητοι.

Καὶ ὄρα τί γίνεται· ἀπῆλθον ἐκεῖ, καὶ ἐλύθη τὸ θέατρον· ἀπε-
καλύφθη τὰ προσωπεῖα, φαίνονται λοιπὸν αἱ ὄψεις· Ἀπῆλθον ἀμ-
φότεροι ἐκεῖ, καὶ ὄρᾳ ὁ πλούσιος ἀποτηγανιζόμενος τὸν Λάζαρον
10 ἐν κόλποις τοῦ Ἀβραάμ εὐθυνόμενον, ἀπολαύοντα, τρυφῶντα· καὶ
λέγει πρὸς αὐτόν· «πάτερ Ἀβραάμ, πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἄκρω τῷ
δακτύλῳ αὐτοῦ ἐπιστάξῃ μου τῇ γλώττῃ, ὅτι ἀποτηγανίζομαι». Τί
οὖν ὁ Ἀβραάμ; «Τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου, καὶ Λάζαρος τὰ
κακὰ αὐτοῦ· καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. Ἄλλως
15 δὲ καὶ χάος μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἐστήρικται, ἵνα, ἐάν τις βούλη-
ται ἐντεῦθεν ἐκεῖ διαβῆναι πρὸς ὑμᾶς, μὴ δύνηται». Προσέχετε·
χρήσιμος γὰρ ὁ περὶ τούτων λόγος, φοβῶν μὲν, καθαίρων δέ, ὀδυ-
νῶν μὲν, διορθούμενος δέ. Δέχου τὰ λεγόμενα.

Ὦν δὴ ἐν τοῖς βασάνοις ὁ πλούσιος ἀνέβλεψε, καὶ εἶδε τὸν
20 Λάζαρον· εἶδε καινὰ πράγματα. Εἰς τὸν πυλῶνά σου ἦν καθ' ἐκά-
στην ἡμέραν· δεῦτερον καὶ τρίτον εἰσέρχου καὶ ἐξέρχου, καὶ οὐκ
ἔβλεπες αὐτόν· καὶ ὅτε εἰς τὰ τήγανα εἶ, ἀπὸ διαστήματος βλέπεις;
Ὅτε ἐν τῷ πλούτῳ διῆγες, ὅτε ἐν τῇ βουλῇ σου τὸ ὄρᾳν ἦν, οὐ
προέθου τοῦ ἰδεῖν αὐτόν· ἵνατί νῦν ὀξυδερκεῖς; Οὐκ ἐν τῷ πυλῶνί
25 σου ἦν; πῶς αὐτόν οὐκ ἔβλεπες; ἐγγὺς ὄντα οὐκ εἶδες, καὶ νῦν ἀπὸ
διαστήματος βλέπεις καὶ τοσοῦτου χάους ὄντος; Καὶ τί ποιεῖ; Τὸν
Ἀβραάμ «πατέρα» καλεῖ. Τί λέγεις πατέρα, οὐ οὐκ ἐμιμήσω τὴν
φιλοξενίαν; Πατέρα καλεῖ οὗτος, τέκνον ἐκεῖνος· τὰ ὀνόματα τῆς
συγγενείας, καὶ οὐδαμοῦ ἢ ἀντίληψις. Ἀλλὰ προφέρει τὰ ὀνόματα,
30 ἵνα μάθητε, ὅτι γένους ὄφελος οὐδέν.

Εὐγένεια γὰρ οὐ προγόνων περιφάνεια, ἀλλὰ τρόπων ἀρετή.

πραγμάτων. Ἐφυγαν καὶ οἱ δύο γιὰ ἐκεῖ, καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ φτωχός· παρέλαβαν τὸν Λάζαρο οἱ ἄγγελοι· μετὰ τὰ σκυλιᾶ οἱ ἄγγελοι, μετὰ τὴν ἐξώπορτα τοῦ πλουσίου ἢ ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀβραάμ, μετὰ τὴν πεῖνα ἢ ἀφθονία ποῦ δὲν ἔχει τέλος, μετὰ τὴν θλίψι ἢ ἀκατάπαυστη ἄνεσις. Ἐκεῖνον ὁμοῦ τὸν πλούσιο τὸν περιμέναν μετὰ τὸν πλοῦτο ἢ φτώχεια, μετὰ τὸ πλούσιο τραπέζι ἢ κόλασις καὶ ἡ τιμωρία, μετὰ τὴν ἄνεσι ἀνυπόφοροι πόνοι.

Καὶ πρόσεχε τί γίνεται· πῆγαν ἐκεῖ καὶ διαλύθηκε τὸ θέατρο· ἀποκαλύφθηκαν τὰ προσωπεῖα, φαίνονται λοιπὸν τὰ πρόσωπα. Ἐφθασαν καὶ οἱ δύο ἐκεῖ, καὶ βλέπει ὁ πλούσιος ποῦ τηγανίζόταν τὸν Λάζαρο στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ νὰ χαίρεται, ν' ἀπολαμβάνη, νὰ εὐτυχῇ· καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· «πάτερ Ἀβραάμ, στείλε τὸν Λάζαρο νὰ μοῦ δροσίση τὴ γλῶσσα μὲ τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του, διότι καίγομαι». Τί λοιπὸν εἶπε ὁ Ἀβραάμ; «Τέκνο μου, ἐσὺ ἀπῆλαυσεσ τὰ ἀγαθὰ σου, καὶ ὁ Λάζαρος ἀπῆλαυσε τὰ κακὰ τῆς δυστυχίας του· καὶ τώρα αὐτὸς παρηγορεῖται κι' ἐσὺ ὑποφέρεις. Ἐξ ἄλλου χάος μεγάλο εἶναι στηριγμένο ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσᾶς, ὥστε, ἐὰν κάποιος θέλῃ ἀπὸ ἐδῶ νὰ μεταβῇ πρὸς ἐσᾶς, νὰ μὴν μπορῇ»¹⁰. Προσέχετε· διότι εἶναι χρήσιμος ὁ λόγος γι' αὐτά, φοβίζει ἀσφαλῶς, ἀλλὰ καὶ καθαρίζει· στενοχωρεῖ, ἀλλὰ καὶ διορθώνει. Δέξου αὐτὰ ποῦ λέγονται.

Ἐνῶ λοιπὸν ὁ πλούσιος βασανίζόταν, σήκωσε ψηλὰ τὸ βλέμμα του καὶ εἶδε τὸν Λάζαρο· εἶδε καινούργια πράγματα. Μπροστὰ στὴν πύλη σου ἦταν κάθε ἡμέρα· δυὸ καὶ τρεῖς φορές ἔμπαινες καὶ ἔβγαινες καὶ δὲν τὸν ἔβλεπες, καὶ τώρα ποῦ κατατηγανίζεσαι, τὸν βλέπεις ἀπὸ μακριά; Ὅταν ζοῦσεσ μέσα στὸν πλοῦτο, ὅταν ἀπὸ σένα ἐξαρτῶταν τὸ νὰ τὸν βλέπῃς, δὲν καταδέχθηκες νὰ τὸν δῆς· γιατί τώρα ἔχεις ἰσχυρὴ ὄρασι; Δὲν ἦταν μπροστὰ στὴν πόρτα σου; Πῶς δὲν τὸν ἔβλεπες; Ἐνῶ ἦταν κοντὰ σου δὲν τὸν εἶδες, καὶ τώρα τὸν βλέπεις ἀπὸ μακριά, καὶ μάλιστα ἂν καὶ ὑπάρχει τόσο χάος; Καὶ τί κάνει; Ἀποκαλεῖ τὸν Ἀβραάμ πατέρα. Γιατί τὸν ἀποκαλεῖς πατέρα, ἀφοῦ δὲν τὸν μιμήθηκες στὴ φιλοξενία; «Πατέρα» τὸν ἀποκαλεῖ αὐτός, «παιδί μου» ἐκεῖνος· τὰ ὀνόματα δείχνουν συγγένεια, πουθενὰ ὁμοῦ βοήθεια. Ἀλλὰ προφέρει τὰ ὀνόματα, γιὰ νὰ μάθετε, ὅτι δὲν ὠφελεῖ σὲ τίποτε ἡ συγγένεια.

Διότι δὲν εἶσαι εὐγενῆς ὅταν κατάγεσαι ἀπὸ ἐνδοξοὺς προγόν-

Μή μοι λέγε· 'πατέρα ἔχω ὑπατον'. Τί πρὸς ἐμέ; Οὐ λέγω τοῦτο. Μῆ μοι λέγε· 'πατέρα ἔχω ὑπατον', Παῦλον τὸν ἀπόστολον εἰς ἔχης πατέρα, καὶ ἀδελφοὺς εἰς ἔχης μάρτυρας, σὺ δὲ μὴ μιμήσῃ αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, οὐδὲν σοι ὄφελος τῆς συγγενείας, ἀλλὰ μάλλον
 5 ἔβλαψε καὶ κατεδίκασεν. 'Ἡ μήτηρ μου', φησὶν, 'ἐλεήμων ἐστίν'. Καὶ τί πρὸς σὲ τὸν ἀπάνθρωπον; ἢ γὰρ ἐκείνης φιλανθρωπία προσθήκη κατηγορίας τῆς σῆς κακοτροπίας. Τί γὰρ ὁ βαπτιστῆς Ἰωάννης φησὶ πρὸς τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν; «Ποιήσατε καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν· πατέρα ἔχομεν τὸν
 10 Ἀβραάμ».

Εὐδόκιμον ἔχεις πρόγονον; εἰς ζηλώσης, ἐκέρδαν· εἰς δὲ μὴ ζηλώσης, κατηγορος γίνεται ὁ εὐδόκιμος, ὅτι ἀπὸ ρίζης δικαίας πικρὸς ἔφυς καρπός. Μηδέποτε μακαρίσης ἄνθρωπον ἔχοντα συγγενῆ δίκαιον, εἰς μὴ μιμῆται αὐτοῦ τοὺς τρόπους. Μητέρα ἔχεις
 15 ἁγίαν; Οὐδὲν πρὸς σέ. Μητέρα ἔχεις πονηράν; Οὐδὲν πρὸς σέ; Ὡςπερ ἐκείνης ἡ ἀρετὴ οὐκ ὠφελεῖ σε μὴ ζηλοῦντα αὐτῆς τὴν ἀρετὴν, οὕτως οὐδὲ ἡ κακία αὐτῆς βλάπτει σε, εἰς μεταβάλλῃς τὴν πονηρίαν. Ἀλλ' ὡςπερ ἐκεῖ μεῖζον τὸ ἔγκλημα, ὅτι, οἴκοθεν ἔχων ὑπόδειγμα, οὐκ ἐμιμήσω τὴν ἀρετὴν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐγκώ-
 20 μιον μεῖζον, ὅτι μητέρα τις ἔχων πονηράν, οὐκ ἐμιμήσατο τὴν πονηρίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἀπὸ ρίζης πικρᾶς ἔφυ καρπός· οὐ γὰρ προγόνων περιφάνεια, ἀλλὰ τρόπος ἀρετῆς ζητεῖται. Ἐγὼ καὶ δοῦλον εὐγενῆ καλῶ, καὶ δεσπότην ἄλυσιν περικείμενον, εἰς καταμάθω αὐτοῦ τὸν τρόπον· ἐμοὶ καὶ ὁ ἐν ἀξιώματι δυσγενῆς, εἰς δοῦλην ἔχη τὴν
 25 ψυχὴν. Τίς γάρ ἐστι δοῦλος, εἰ μὴ ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν; Ἡ μὲν γὰρ ἄλλη δουλεία περιστάσεως πραγμάτων· αὕτη δὲ ἡ δουλεία διαφορὰ γνώμης, ἐπεὶ καὶ ἡ δουλεία ἐξ ἀρχῆς ἐντεῦθεν εἰσηλθεν.

ζ'. Οὐκ ἦν δοῦλος τὸ παλαιόν· ὁ γὰρ Θεὸς πλάττων τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν δοῦλον, ἀλλ' ἐλεύθερον. Ἐποίησε τὸν
 30 Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, καὶ ἀμφότεροι ἦσαν ἐλεύθεροι· πόθεν οὖν ἡ δουλεία ἐγένετο; Ἐξώκειλε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ μέτρα τῆς ἐπιθυμίας ὑπερβάντες, εἰς ἀκολασίαν ἐπήρθησαν· καὶ ὅπως,

νους, ἀλλὰ ὅταν ἔχῃς ἐνάρετη συμπεριφορά. Μὴ μοῦ λές: “Ἐχω πατέρα ὑπατο· τί μ’ ἐνδιαφέρει;” Δὲν ἐννοῶ αὐτό. Μὴ μοῦ λές, “Ἐχω πατέρα ὑπατο. Τὸν ἀπόστολο Παῦλο εἰς ἔχῃς πατέρα καὶ ἂν ἔχῃς ἀδέλφια μάρτυρες, εἰς ἐσὺ δὲ μιμῆσαι τὴν ἀρετὴ τους, σὲ τίποτε δὲν θὰ σὲ ὠφελήσῃ ἢ συγγένεια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο σὲ ἐβλάψῃ καὶ σὲ καταδίκασε. Ἡ μητέρα μου, λέγει, εἶναι ἐλεῆμων. Καὶ ποιά σχέσι ἔχει αὐτὸ μ’ ἐσένα τὸν ἀπάνθρωπο; Διότι ἡ δικὴ της φιλανθρωπία αὐξάνει τὴν κατηγορίαν τῆς δικῆς σου κακοτροπιᾶς. Τί λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς πρὸς τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν; «Κάμετε καρπὸν ἀντάξιον τῆς μετανοίας καὶ μὴ νομίσετε ὅτι μπορεῖτε νὰ λέτε, ‘ἔχομε πατέρα τὸν Ἀβραάμ’»¹¹.

“Ἐχεις ἐνδοξὸ πρόγονο; Ἐὰν τὸν μιμηθῆς, κέρδισες· εἰς ὅμως δὲν προσπαθῆς νὰ τὸν μιμηθῆς, ὁ ἐνδοξὸς πρόγονός σου γίνεται κατηγορός σου, διότι ἀπὸ ρίζα ἀγαθῆ, βγῆκες ἐσὺ ὁ πικρὸς καρπός. Ποτὲ νὰ μὴ μακαρίσῃς τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔχει δίκαιον συγγενῆ, εἰς δὲν μιμῆται τοὺς τρόπους του. Ἐχεις μητέρα ἀγία; Δὲν σ’ ὠφελεῖ σὲ τίποτε. Ἐχεις μητέρα κακὴ; Δὲν εἶναι τίποτε γιὰ σένα. Ὅπως ἡ δικὴ της ἀρετὴ δὲν σὲ ὠφελεῖ, εἰς δὲν μιμῆσαι τὴν ἀρετὴ της, ἔτσι οὔτε ἡ κακία της σὲ βλάπτει, ἂν ἀρνηθῆς τὴν κακία. Ἄλλ’ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ εἶναι μεγαλύτερη ἡ κατηγορία, διότι, ἂν καὶ μέσα ἀπὸ τὸ σπίτι σου εἶχες τὸ παράδειγμα, δὲν μιμήθηκες τὴν ἀρετὴ· ἔτσι κι’ ἐδῶ τὸ ἐγκώμιον εἶναι μεγαλύτερον, διότι, ἐνῶ κάποιος εἶχε κακὴν μητέρα, δὲν μιμήθηκε τὴν κακία της, ἀλλὰ ἀπὸ πικρῆ ρίζα βλάστησε καλὸς καρπός· διότι δὲν μᾶς ζητεῖται ἐνδοξὴ καταγωγὴ, ἀλλὰ ἐνάρετη συμπεριφορά. Ἐγὼ καὶ τὸν δοῦλον τὸν ἀποκαλῶ ἄρχοντα καὶ τὸν ἄρχοντα τὸν βλέπω ἀλυσσοδεμένο, εἰς ἂν γνωρίσω καλὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του· γιὰ μένα κι’ αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀξίωμα εἶναι ἄσημος, εἰς ἂν ἔχη σκλάβαν τὴν ψυχὴν του. Διότι ποιός εἶναι δοῦλος, παρὰ αὐτὸς ποὺ διαπράττει τὴν ἁμαρτία; Ἡ ἄλλη δουλεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων, ἐνῶ αὐτὴ ἡ δουλεία προέρχεται ἀπὸ τὴν διαφορὰ τῆς σκέψεως, ἀφοῦ καὶ ἡ δουλεία ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ἐδῶ εἰσῆλθε εἰς τὴν ζωὴν μας.

7. Δὲν ἦταν δοῦλος εἰς τὴν ἀρχὴν· διότι, ὅταν ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον, δὲν τὸν ἔκανε δοῦλον, ἀλλὰ ἐλεύθερον· δημιούργησε τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὐά, καὶ ἦταν ἐλεύθεροι καὶ οἱ δύο· ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προῆλθε ἡ δουλεία; Ἐπεσε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀφοῦ ξε-

ἄκουε. Ἐγένετο κατακλυσμός, τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης ναυάγιον,
 καταρράκται ἠνεώχθησαν, καὶ ἄβυσσοι ἀνεβλύσθησαν, καὶ πάντα
 ἦν ὕδωρ, καὶ τὰ φαινόμενα ἀνεστοιχειοῦντο καὶ διελύοντο, καὶ γῆ
 οὐκ ἐφαίνετο, ἀλλ' ἦν ἅπαντα πέλαγος, ρίζαν ἔχοντα τὴν ὄργην τοῦ
 5 Θεοῦ, καὶ πάντα κύματα ἦν, καὶ πάντα πελάγη· ὄρη πρὸς ὕψος
 ἀνατεταμένα, ἀλλὰ τὸ πέλαγος αὐτὰ ἐκάλυπτε· καὶ ἦν πέλαγος καὶ
 οὐρανὸς μόνον, καὶ ἦν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπολωλός, καὶ ἦν
 ὁ σπινθῆρ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου ὁ Νῶε, σπινθῆρ ἐν μέσῳ πελά-
 γους, καὶ μὴ σβεννύμενος, τὰς ἀπαρχὰς τοῦ γένους ἡμῶν ἔχων, γυ-
 10 ναῖκα καὶ παιδία, περιστερὰν καὶ κόρακα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Καὶ
 ἦσαν πάντες ἔνδον, καὶ ἐφέρετο ἡ κιβωτὸς ἐπάνω τοῦ ὕδατος ἐν
 μέσῳ τοῦ κλύδωνος, καὶ οὐκ ἐναυάγει· εἶχε γὰρ κυβερνήτην τὸν
 τοῦ παντὸς Δεσπότην. Αἱ γὰρ σανίδες αὐτὸν οὐ διέσωσαν, ἀλλ' ἡ
 χεὶρ ἢ κραταίᾳ· καὶ ὄρα θαῦμα· ὅτε καὶ ἐξεκλύσθη ἡ γῆ, ὅτε ἀνηρέ-
 15 θησαν οἱ τὰ κακὰ ἐργασάμενοι, ὅτε ἐλώφησεν ὁ χειμῶν, ἐφάνησαν
 αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρέων, ἐκάθισεν ἡ κιβωτὸς, ἐπεμψε τὴν περιστε-
 ρὰν ὁ Νῶε.

Μυστήρια δὲ ἦν τὰ λεγόμενα καὶ τῶν μελλόντων τύπος τὰ
 γινόμενα· οἶον, ἡ Ἐκκλησία κιβωτὸς, ὁ Νῶε ὁ Χριστός, ἡ περιστε-
 20 ρὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ φύλλον τῆς ἐλαίας ἡ φιλανθρωπία τοῦ
 Θεοῦ. Τὸ ἡμερον ζῶον ἐξεπέμπετο, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ·
 ἀλλὰ τύπος ἐκεῖνα, ταῦτα δὲ ἀλήθεια. Ὅρα δὲ τὴν δαψίλειαν τῆς
 ἀληθείας. Καθάπερ ἡ κιβωτὸς ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους διέσωζε τοὺς
 ἔσω ὄντας, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία διασώζει τοὺς πλανωμένους
 25 ἅπαντας. Ἀλλ' ἡ μὲν κιβωτὸς ἔσωζε μόνον, ἡ δὲ Ἐκκλησία πλεον
 τι ἐργάζεται. Οἶόν τι λέγω· Ἐλαβεν ἡ κιβωτὸς τὰ ἄλογα, καὶ ἔσω-
 σεν ἄλογα· ἔλαβεν ἡ Ἐκκλησία ἀλόγους ἀνθρώπους, καὶ οὐ σώζει
 μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταβάλλει· ἔλαβεν ἡ κιβωτὸς κόρακα, καὶ κόρα-
 κα ἐπεμψε· λαμβάνει ἡ Ἐκκλησία κόρακα, καὶ ἐκπέμπει περιστε-
 30 ρὰν· λαμβάνει λύκον, καὶ ἐκπέμπει αὐτὸν πρόβατον. Ὅταν γὰρ εἰσ-
 ἔλθῃ ἐνταῦθα ἄνθρωπος ἀρπάζων, πλεονεκτῶν, ἀκούσῃ δὲ τῶν
 θείων λογίων τῆς διδασκαλίας, μεταβάλλει τὴν γνώμην, καὶ ἀντὶ
 λύκου γίνεται πρόβατον· ὁ μὲν γὰρ λύκος καὶ τὰ ἀλλότρια ἀρπάζει,
 τὸ δὲ πρόβατον καὶ τὸ ἔριον αὐτοῦ προΐεται.

Ἐκάθισεν ἡ κιβωτὸς καὶ ἀνεώγησαν αἱ θύραι. Ἐξῆλθε Νῶε

πέρασαν τὰ μέτρα τῆς ἐπιθυμίας τους, κατέληξαν στήν ἀκολασία· καὶ ἄκουγε πῶς. Ἔγινε ὁ κατακλυσμός, τὸ γνωστὸ ναυάγιο τῆς οἰκουμένης, ἀνοίχτηκαν οἱ καταρράκτες καὶ ξεχύθηκαν μὲ ὀρμὴ ἄβυσσοι¹² καὶ ὅλα ἦταν νερό, καὶ ὅλα διαλύονταν στὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα καὶ σκόρπιζαν καὶ ἡ γῆ δὲν φαινόταν, ἀλλ' ἦταν ὅλα πέλαγος, καὶ εἶχαν αἰτία τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ· ὅλα ἦταν κύματα, καὶ ὅλα πελάγη· βουνὰ πανύψηλα, ἀλλὰ τὰ σκέπαζε τὸ πέλαγος· καὶ ἦταν πέλαγος καὶ οὐρανὸς μόνο, εἶχε χαθῆ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ παρέμινε σπινθήρας τοῦ δικοῦ μας γένους ὁ Νῶε, σπῖθα ἀνάμεσα στὸ πέλαγος, καὶ δὲν ἔσβησε· εἶχε μέσα της τὶς ρίζες τοῦ γένους μας, γυναῖκα καὶ παιδιά, περιστέρι καὶ κόρακα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ἦταν ὅλοι μέσα, καὶ ἡ κιβωτὸς περιφερόταν ἐπάνω στὸ νερό, ἀνάμεσα στὰ κύματα καὶ δὲν ναυαγοῦσε· διότι εἶχε κυβερνήτη τὸν Κύριο τοῦ σύμπαντος. Πράγματι, οἱ σανίδες δὲν ἔσωσαν τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τὸ ἰσχυρὸ χέρι τοῦ Θεοῦ· καὶ πρόσεχε τὸ θαῦμα· ὅταν πὰ ἐλευθερώθηκε ἡ γῆ, ὅταν ἐξαφανίσθηκαν αὐτοὶ ποὺ ἔπραξαν τὰ κακά, ὅταν κατέπαυσε ἡ καταιγίδα, φάνηκαν οἱ κορυφές τῶν βουνῶν, κάθισε ἡ κιβωτὸς, ἔστειλε ὁ Νῶε τὸ περιστέρι.

Ἦταν μυστήρια αὐτὰ ποὺ λέγει ἡ Γραφή καὶ τύπος αὐτῶν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνουν· ὅπως, ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κιβωτὸς, ὁ Νῶε ὁ Χριστός, τὸ περιστέρι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, τὸ φύλλο τῆς ἐλῆας ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἡμερο ζῶο στελνόταν καὶ βγῆκε ἀπὸ τὴν κιβωτό· ἀλλὰ ἐκεῖνα ἦταν τύπος, ἐνῶ αὐτὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ πρόσεχε τὴν ἀλήθεια, πόσο ἀφθονη εἶναι. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ κιβωτὸς στὸ μέσο τοῦ πελάγους διέσωζε αὐτοὺς ποὺ ἦταν μέσα, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία διασώζει ὅλους τοὺς πλανημένους. Ἀλλὰ ἡ κιβωτὸς ἔσωζε μόνο, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία κάνει κάτι περισσότερο. Γιὰ παράδειγμα· ἔλαβε ἡ κιβωτὸς τὰ ἄλογα καὶ ἔσωσε ἄλογα· ἔλαβε ἡ Ἐκκλησία ἀνθρώπους χωρὶς λογικὸ καὶ ὄχι μόνο τοὺς σώζει, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταβάλλει. Ἔλαβε ἡ κιβωτὸς κόρακα καὶ ἔστειλε κόρακα· παίρνει ἡ Ἐκκλησία κόρακα καὶ στέλνει περιστέρι· παίρνει λύκο, καὶ τὸν στέλνει πρόβατο. Διότι ὅταν μπῆ ἐδῶ μέσα ἓνας ἄνθρωπος κλέφτης, πλεονέκτης, καὶ ἀκούση τὴ διδασκαλία τῶν θείων λόγων, ἀλλάσσει γνώμη, καὶ ἐνῶ ἦταν λύκος γίνεται πρόβατο· καθόσον ὁ λύκος ἀρπάζει καὶ τὰ ξένα, ἐνῶ τὸ πρόβατο χαρίζει καὶ τὸ μαλλί του.

Ἐκάθισε ἡ κιβωτὸς καὶ ἀνοίχθηκαν οἱ πόρτες. Βγῆκε ὁ Νῶε,

ἐκ τοῦ ναυαγίου διασωθεῖς· βλέπει τὴν γῆν ἠρημωμένην, βλέπει
τάφον ἐσχεδιασμένον ἰλύν, τάφον κοινὸν κτήνεσι καὶ ἀνθρώποις,
πάντα ὁμοῦ τὰ σώματα ἵππων καὶ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἀλόγων
πάντων ὁμοῦ κατακεχωσμένα. Εἶδε τὴν τραγωδίαν ἐκείνην, εἶδε
5 τὴν γῆν πικρίας γέμουσαν· ἐν ἀθυμίᾳ πολλῇ ἦν, πάντες ἀπώλοντο·
οὐκ ἄνθρωπος, οὐ κτῆνος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἔξω τῆς κιβωτοῦ διε-
σώθη· οὐρανὸν ἔβλεπε μόνον· ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἐτυραννεῖτο, κατεί-
χετο ὑπὸ τῆς ὀδύνης, ἐπιεν οἶνον, ἔδωκεν ἑαυτὸν τῷ ὕπνω, ἵνα πα-
ραμυθήσεται τὸ ἔλκος τῆς ἀθυμίας. Ἐκειτο δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης, κα-
10 θάπερ ἰατρῷ τῷ ὕπνω ἑαυτὸν ἐκδούς, λήθην ἐργαζόμενος τῇ δια-
νοίᾳ τῶν γεγεννημένων, οἷα εἰκὸς γεγηρακότα, καὶ οἶνον πίνοντα, καὶ
ὕπνω κατεχόμενον. Δεῖ γὰρ ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἀπολογήσασθαι, ὅτι
οὐκ ἦν μέθης οὐδὲ πάθους ἐπιθυμία τὸ γινόμενον, ἀλλὰ δι' ἀμφοτέ-
ρων ἴατο τὸ ἔλκος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «δότε οἶνον
15 τοῖς ἐν λύπῃ καὶ μέθῃ τοῖς ἐν ὀδύναϊς».

Διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπικη-
δείοις, ὅταν τις παιδίον ἢ γυναῖκα ἀποβάλλῃ, ἐπειδὴ τὸ πάθος τυ-
ραννεῖ, ἐπειδὴ ἀθυμία περιγίνεται, ἐπειδὴ κρατεῖ τὸ συνειδός, λαμ-
βάνει φίλους εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ συμπόσιον δασιλῆς
20 ποιεῖ, καὶ οἶνος ἄκρατος δίδεται τῷ λυπουμένῳ, ἵνα παραμυθήση-
ται τὸ ἔλκος. Τοῦτο ἔπαθε καὶ ὁ γέρον ἐκεῖνος τότε. Ὑπὸ γὰρ τῆς
ἀθυμίας τυραννόμενος, καθάπερ φαρμάκῳ τῷ οἴνῳ ἐχρήσατο,
καὶ ἀπὸ τοῦ οἴνου δέδωκεν ἑαυτὸν τῷ ὕπνω. Ἴνα δὲ μάθητε πόθεν
ἡ δουλεία ἐδόθη, μετὰ μικρὸν εἰσελθὼν ὁ ἐπικατάρατος ἐκεῖνος
25 υἱὸς αὐτοῦ, υἱὸς μὲν αὐτοῦ τῇ φύσει, οὐχ υἱὸς δὲ προαιρέσει (πάλιν
δὲ λέγω εὐγένειαν, οὐ προγόνων περιφάνειαν, ἀλλὰ τρόπον ἀρε-
τῆς)· εἰσελθὼν ὁ υἱὸς εἶδε τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρός· δέον περιστεῖ-
λαι, δέον περικαλύψαι διὰ τὸ γῆρας, διὰ τὸ πένθος, διὰ τὴν συμφο-
ράν, διὰ τὸ πατέρα αὐτοῦ εἶναι· ὁ δὲ ἐξελθὼν ἐξεπόμευσε καὶ ἐξε-
30 τραγώδησεν. Οἱ δὲ ἄλλοι αὐτοῦ ἀδελφοὶ λαβόντες πάλλιον ὀπισθο-
φανῶς, ἵνα μὴ ἴδωσι τὰ παρ' ἐκείνου ἐκπομπευόμενα, εἰσελθόντες
ἐκάλυψαν τὸν πατέρα. Ἀναστὰς δὲ ὁ πατήρ, ἔγνω πάντα, καὶ ἄρχε-
ται λέγειν· «ἐπικατάρατος Χαναὰν παῖς· οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελ-

ἀφοῦ σώθηκε ἀπὸ τὸ ναυάγιο· βλέπει τὴ γῆ ἐρημωμένη, βλέπει τὴ λάσπη νὰ ἔχη γίνει τάφος, τάφος κοινὸς γιὰ ζῶα καὶ ἀνθρώπους, ὅλα τὰ σώματα τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀλόγων ζώων ὅλα μαζὶ κατασκευασμένα. Εἶδε ἐκείνη τὴν τραγωδία, εἶδε τὴ γῆ γεμάτη μὲ πίκρα· λυπήθηκε πολὺ, ὅλοι χάθηκαν· οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε ζῶο, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ὅσα βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὴν κιβωτὸ δὲν σώθηκε· οὐρανὸ μόνον ἔβλεπε· τὸν τυραννοῦσε ἡ θλίψις, τὸν κατεῖχε ἡ ὀδύνη, ἤπιε κρασί, παρέδωσε τὸν ἑαυτὸ του στὸν ὕπνο, γιὰ νὰ παρηγορήσῃ τὸ τραῦμα τῆς λύπης. Καὶ ἦταν ξαπλωμένος ἐπάνω στὴν κλίνη, παραδομένος στὸν ὕπνο σὰν σὲ γιατρό, προσπαθώντας νὰ ξεχάσῃ ὅσα ἔγιναν, ὅπως γίνεται μ' ἓναν ποῦ ἔχει γεράσει καὶ ἔχει πιεῖ κρασί καὶ ἔχει παραδοθῆ στὸν ὕπνο. Διότι πρέπει νὰ ἀπολογηθῶ γιὰ τὸν δίκαιο, ἀφοῦ αὐτὸ ποῦ ἔγινε δὲν ἦταν μέθη, οὔτε ἐπιθυμία πάθους, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ δύο θεράπευε τὸ τραῦμα του. Διότι αὐτὸ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγε· «δῶστε κρασί στοὺς λυπημένους καὶ μέθη σ' αὐτοὺς ποῦ πονοῦν»¹³.

Γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μάλιστα στὶς κηδεῖες, ὅταν κάποιος χάσῃ τὸ παιδί του ἢ τὴ γυναῖκα του, ἐπειδὴ τὸν βασανίζει τὸ πάθος, ἐπειδὴ ἡ λύπη τὸν ἔχει κυριευμένο, ἐπειδὴ ἐξουσιάζει τὴ συνείδησί του, φέρνει φίλους στὸ σπίτι του καὶ κάνει πλούσιο συμπόσιο, δίνεται ἀγνὸ κρασί στὸν λυπημένο, γιὰ νὰ τοῦ γλυκάνῃ τὴν πληγὴ. Αὐτὸ ἔπαθε κι' ἐκεῖνος ὁ γέρος τότε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν τυραννοῦσε ἡ θλίψις, χρησιμοποίησε τὸ κρασί σὰν φάρμακο, καὶ ἀπὸ τὸ κρασί παραδόθηκε στὸν ὕπνο. Καὶ γιὰ νὰ μάθετε ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ δουλεία, μετὰ ἀπὸ λίγο μπῆκε μέσα ἐκεῖνος ὁ καταραμένος γιὸς του, γιὸς ὡς πρὸς τὴν φύσι, ὄχι ὅμως ὡς πρὸς τὴν προαίρεσι (πάλι ὀνομάζω εὐγένεια, ὄχι τὴ δόξα τῶν προγόνων, ἀλλὰ τὴν ἐνάρετη συμπεριφορά)· ὅταν μπῆκε ὁ γιὸς του εἶδε τὴ γύμνια τοῦ πατέρα. Ἐπρεπε νὰ τὸν ντύσῃ, ἔπρεπε νὰ τὸν σκεπάσῃ, λόγῳ τῶν γηρατειῶν του, λόγῳ τοῦ πένθους, λόγῳ τῆς συμφορᾶς, ἐπειδὴ ἦταν ὁ πατέρας του· αὐτὸς ὅμως βγῆκε ἔξω καὶ τὸν διαπόμπευσε, τὸν διακωμώδησε. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ του πῆραν ἓνα ροῦχο καὶ βαδίζοντας πρὸς τὰ πίσω, γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὰ διαπομπευόμενα ἀπὸ ἐκεῖνον, μπῆκαν καὶ κάλυψαν τὸν πατέρα. Ὅταν ὁ πατέρας συνῆλθε, τὰ κατάλαβε ὅλα καὶ ἄρχισε νὰ λέγῃ· «καταραμένος νὰ εἶναι ὁ γιὸς μου ὁ Χαναάν· θὰ εἶναι ὑπηρέτης

φοῖς αὐτοῦ». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· δοῦλος ἔση, ὅτι ἐξεπόμευσας τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ πατρός σου. Ὅρας ὅτι ἀπὸ ἀμαρτίας ἢ δουλεία, καὶ ἡ πονηρία τὴν δουλείαν εἰσήγαγε;

Βούλει δείξω σοι ἐλευθερίαν ἀπὸ δουλείας; Ἐγένετό τις
5 Ὀνήσιμος οἰκέτης, κατάπτυστος δραπέτης· οὗτος ἔφυγε καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὸν Παῦλον, ἔτυχε τοῦ βαπτίσματος, ἀπελούσατο τὰ ἀμαρτήματα, παρέμενεν αὐτοῦ τοῖς ποσί· γράφει Παῦλος πρὸς τὸν δεσπότην αὐτοῦ· «Ὀνήσιμον, τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον, νῦν δὲ καὶ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὐχρηστον, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ». Τί γὰρ ἐγένετο;
10 «Ὅν ἐγὼ ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου».

ἦ· Εἶδες εὐγένειαν, εἶδες τρόπον παρέχοντα ἐλευθερίαν; Δοῦλος γὰρ καὶ ἐλεύθερος, ὀνόματά ἐστιν ἀπλῶς. Τί ἐστι δοῦλος; Ὄνομα ψιλόν. Πόσοι δεσπότες ἐπὶ στιβάδος κεῖνται μεθύοντες, οἰκέται δὲ παρεστήκασιν νήφοντες! Τίνα καλέσω δοῦλον; τὸν νήφοντα, ἢ τὸν
15 μεθύοντα; τὸν δοῦλον ἀνθρώπου, ἢ τὸν αἰχμαλωτὸν πάθους; Ἐκεῖνος τὴν δουλείαν ἐξωθεν ἔχει, οὗτος τὴν αἰχμαλωσίαν ἐνδοθεν περιφέρει. Ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, ἵνα ἔχητε γνώμην διακονοῦσαν τῶν πραγμάτων τῇ φύσει, καὶ μὴ ἀπάγησθε τῇ τῶν πολλῶν ἀπάτῃ, ἀλλ' εἰδῆτε, τί δοῦλος, τί πένης, τί δυσγενής, τί μα-
20 κάριος, τί πάθος. Ἐὰν γὰρ μάθητε ταῦτα διακρίνειν, οὐδένα ὑποστήσεσθε θόρυβον. Ἄλλ' ἵνα μὴ τὸ πάρεργον τοῦ λόγου πλέον γενόμενον ἀπάγη τὸν λόγον, ἐχώμεθα τῆς ὑποθέσεως.

Οὗτος τοίνυν ὁ πλούσιος, λοιπὸν δὲ πένης· μᾶλλον γὰρ ἠνίκα ἐπλούτει, πένης ἦν· τί γὰρ ὄφελος ἀνθρώπῳ ἀλλότρια ἔχοντι, καὶ
25 τὰ ἑαυτοῦ οὐκ ἔχοντι; Τί ὄφελος ἀνθρώπῳ χρήματα κεκτημένῳ, ἀρετὴν δὲ μὴ κεκτημένῳ; Τί λαμβάνεις τὰ τῶν ἄλλων, καὶ τὰ σὰ ἀπολλύεις; Ἐχω, φησί, χῶραν εὐφορον. Καὶ τί τοῦτο; ἀλλὰ ψυχῆν οὐκ ἔχεις εὐφορον. Ἐχω ἀνδράποδα. Ἄλλ' ἀρετὴν οὐκ ἔχεις. Ἐχω ἰμάτια. Ἄλλ' εὐλάβειαν οὐ κέκτησαι. Τὰ μὲν ἄλλου ἔχεις, τὰ
30 δὲ σὰ οὐκ ἔχεις. Ἐὰν τίς σοι δῶσιν παρακαταθήκην, μὴ δύναμαί σε καλέσαι πλούσιον; Οὐχί. Διὰ τί; Ἀλλότρια γὰρ κέκτησαι. Τοῦτο

14. Γεν. 9,25.

15. Φιλημ. 10-12.

τῶν ἀδελφῶν του»¹⁴. Αὐτὸ πὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς. 'Θὰ εἶσαι δοῦλος, διότι διαπόμπευσεσ τῆ γύμνια τοῦ πατέρα σου'. Βλέπεις ὅτι ἀπὸ τὴν ἁμαρτία προέρχεται ἡ δουλεία, καὶ ὅτι ἡ πονηρία ἔφερε τὴ δουλεία;

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω ἐλευθερία νὰ προέρχεται ἀπὸ δουλεία; Ἦταν κάποιος δοῦλος, Ὀνήσιμος, ἄξιος καταφρονήσεως, δραπέτης· αὐτὸς ἔφυγε καὶ πῆγε στὸν Παῦλο, ἀξιῶθηκε νὰ βαπτισθῆ, καθαρίσθηκε ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, καὶ ἔμενε κοντά του· γράφει ὁ Παῦλος πρὸς τὸν κύριό του· «τὸν Ὀνήσιμο πὺ ἄλλοτε σοῦ ἦταν ἄχρηστος, ἀλλὰ τώρα εἶναι χρήσιμος καὶ σ' ἐσένα καὶ σ' ἐμένα, δέξου τον ὅπως ἐμένα»¹⁵. Τί συνέβηκε τότε; «Αὐτὸν ἐγὼ τὸν γέννησα πνευματικά, τώρα πὺ εἶμαι στὴ φυλακή».

8. Εἶδες εὐγένεια, εἶδες συμπεριφορὰ πὺ χαρίζει ἐλευθερία; Διότι δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, εἶναι ἀπλῶς ὀνόματα. Τί σημαίνει δοῦλος; Ὅνομα μόνο. Πόσοι κύριοι εἶναι ξαπλωμένοι ἐπάνω στὸ στρῶμα καὶ μεθοῦν, ἐνῶ οἱ δοῦλοι στέκονται πλησίον ἄγρυπνοι! Ποιόν νὰ ὀνομάσω δοῦλο; Αὐτὸν πὺ εἶναι νηφάλιος ἢ αὐτὸν πὺ μεθᾶ; τὸν δοῦλο τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὸν αἰχμάλωτο τοῦ πάθους; Ἐκεῖνος ἔχει τὴ δουλεία ἀπ' ἐξῶ, αὐτὸς τριγυρνᾶ ἔχοντας μέσα του τὴν αἰχμαλωσία. Αὐτὰ τὰ λέγω καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω, γιὰ νὰ ἔχετε γνώμη σύμφωνη μὲ τὴ φύσι τῶν πραγμάτων, καὶ νὰ μὴ παρασύρεσθε ἀπὸ τὴν πλάνη τῶν πολλῶν, ἀλλὰ νὰ μάθετε, τί εἶναι δοῦλος, τί φτωχός, τί ἄσημος, τί μακάριος, τί πάθος. Διότι, ἐὰν μάθετε νὰ τὰ διακρίνετε αὐτά, δὲν θὰ ὑποστῆτε καμμία ταραχή. Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ γίνῃ τὸ δευτερεῦον αὐτὸ θέμα μεγαλύτερο καὶ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν λόγο, ἄς ἐπανέλθουμε στὸ θέμα μας.

Αὐτὸς λοιπὸν ἦταν ὁ πλούσιος, καὶ τώρα φτωχός· ἢ καλύτερα καὶ ὅταν ἦταν πλούσιος, ἦταν φτωχός· διότι ποιό εἶναι τὸ ὄφελος τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἔχη τὰ ξένα καὶ δὲν ἔχη τὰ δικά του; Ποιό τὸ ὄφελος στὸν ἄνθρωπο πὺ ἀπέκτησε χρήματα, δὲν ἀπέκτησε ὅμως ἀρετή; Γιατί παίρνεις αὐτά πὺ ἀνήκουν στοὺς ἄλλους καὶ χάνεις τὰ δικά σου; Ἐχω, λέγει, γῆ εὐφορη. Καὶ τί μ' αὐτό; Ὅμως δὲν ἔχεις εὐφορη ψυχῆ. Ἐχω δούλους. Δὲν ἔχεις ὅμως ἀρετή. Ἐχω ἐνδύματα. Δὲν ἔχεις ἀποκτήσει ὅμως εὐλάβεια. Ἐχεις αὐτὰ πὺ ἀνήκουν σὲ ἄλλον, ἀλλὰ δὲν ἔχεις τὰ δικά σου. Ἐὰν κάποιος σοῦ δώσῃ μιὰ παρακαταθήκη, μήπως μπορῶ νὰ σὲ ὀνομάσω πλούσιο; Ὁχι. Γιατί;

γὰρ παρακαταθήκη ἐστίν· εἶθε γὰρ παρακαταθήκη μόνον ἦν, καὶ μὴ προσθήκη σοι τιμωρίας ἐγίνετο. Ἰδὼν οὖν ὁ πλούσιος τὸν Λάζαρον, λέγει· «πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με». Πένητος ῥήματα, προσαίτου, πτωχοῦ· «πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με». Τί θέλεις;
 5 «Πέμψον Λάζαρον». Ὅν μυριάκις παρέδραμες, ὃν οὐδὲ ἰδεῖν ἠθέλησας, τοῦτον νῦν αἰτεῖς πεμψθῆναί σοι εἰς σωτηρίαν; «Πέμψον Λάζαρον». Καὶ ποῦ νῦν οἱ οἴνοχοοὶ σου; ποῦ οἱ τάπητες; ποῦ οἱ παράσιτοι; ποῦ οἱ κόλακες; ποῦ ὁ τῦφος; ποῦ ἡ ἀπόνοια; ποῦ τὸ χρυσίον τὸ κατορωρυγμένον; ποῦ τὰ ἱμάτια τὰ σητόβρωτα; ποῦ ὁ ἄρ-
 10 γυρος ὁ τιμώμενος παρὰ σοῦ; ποῦ ἡ φαντασία καὶ ἡ ἀπόλαυσις; Φύλλα ἦν· χειμῶν κατέλαβε, καὶ πάντα ἐξηράνθη· ὄναρ ἦν· ὡς δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ἀπῆλθε τὸ ὄναρ· σκιά ἦν· ἤλθεν ἡ ἀλήθεια, καὶ παρέδραμεν ἡ σκιά.

«Πέμψον Λάζαρον». Καὶ διὰ τί οὐδένα βλέπει δίκαιον ἄλλον;
 15 οὐ τὸν Νῶε, οὐ τὸν Ἰακώβ, οὐ τὸν Λῶτ, οὐ τὸν Ἰσαάκ, ἀλλὰ τὸν Ἀβραάμ; Διὰ τί; Ἐπειδὴ φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραάμ, καὶ τοὺς ὁδοιποροῦντας εἰς τὴν σκηνὴν εἴλκε. Τῆς τοίνυν ἀπανθρωπίας τούτου ἡ ἐκείνου φιλοξενία μείζων γίνεται κατήγορος. «Πέμψον Λάζαρον». Ἀκούοντες φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί, μὴ καὶ ἡμεῖς ἴδωμεν πένητας,
 20 καὶ παραδράμωμεν, μὴ ἀντὶ Λαζάρου πολλοὶ ἡμῖν τότε γένωνται κατήγοροι. «Πέμψον Λάζαρον, ἵνα τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατι βάψας, ἐπιστάξῃ μου τῇ γλώττῃ, ὅτι ἀποτηγανίζομαι». «Ἦτι γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν». Οὐ μετέδωκας ψυχίων; οὐ μεταλαμβάνεις σταγόνας. «Πέμψον Λάζαρον», ἵνα ἄκρω
 25 τῷ δακτύλῳ ἐπιστάξῃ μου τῇ γλώττῃ, ὅτι ἀποτηγανίζομαι». Καὶ τί πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ; «Τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ αὐτοῦ· καὶ νῦν οὗτος ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι».

Πάλιν ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ἔλαβες, ἀλλὰ, «ἀπέλαβες». Πολλήν διαφορὰν ἔχει ἡ προσθήκη τοῦ συνδέσμου. Ὅπερ γὰρ πολλακις εἶπον ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, καὶ περὶ τὰς συλλαβὰς ὀφείλομεν εἶναι ἐρευνηταί· «ἐρευνᾶτε» γὰρ φησι, «τὰς Γραφάς»· ἰῶτα γὰρ ἓν, ἢ μία

16. Λουκᾶ 16,24.

17. Ματθ. 7,2.

18. Λουκᾶ 16,25.

19. Ἰω. 5,39.

Διότι ἔχεις τὰ ξένα. Καθόσον αὐτὸ εἶναι παρακαταθήκη· καὶ μακάρι νὰ ἦταν μόνο παρακαταθήκη καὶ νὰ μὴ σοῦ γινόταν προσθήκη γιὰ τιμωρία. Ὅταν λοιπὸν εἶδε ὁ πλούσιος τὸν Λάζαρο, λέγει· «πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησέ με»¹⁶. Λόγια φτωχοῦ ἀνθρώπου, ζητιάνου, ἐπαίτη. «Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησέ με». Τί θέλεις; «Στεῖλε τὸν Λάζαρο». Αὐτὸν ποῦ μύριες φορές τὸν προσπέρασες, αὐτὸν ποῦ οὔτε νὰ τὸν δῆς δὲν θέλησες, αὐτὸν τώρα ζητᾶς νὰ σοῦ σταλῆ γιὰ σωτηρία; «Στεῖλε τὸν Λάζαρο». Καὶ ποῦ εἶναι τώρα ἐκεῖνοι ποῦ σὲ κερνοῦσαν τὸ κρασί; ποῦ οἱ τάπητες; ποῦ οἱ παράσιτοι; ποῦ οἱ κῶλακες; ποῦ ἡ ὑπερηφάνεια; ποῦ ἡ ἀλαζονεία; ποῦ τὸ χρυσάφι τὸ παραχωμένο; ποῦ τὰ ἐνδύματα τὰ σκοροφαγωμένα; ποῦ ὁ ἄργυρος ποῦ τὸν τιμοῦσες; ποῦ ἡ φαντασία καὶ ἡ ἀπόλαυσις; Φῦλλα ἦταν· ἦρθε ὁ χειμῶνας καὶ ὄλα ξεράθηκαν· ὄνειρο ἦταν· καὶ μόλις ἦρθε ἡ ἡμέρα, ἔφυγε τὸ ὄνειρο· σκιά ἦταν· ἦρθε ἡ ἀλήθεια καὶ παρῆλθε ἡ σκιά.

«Στεῖλε τὸν Λάζαρο». Καὶ γιατί δὲν βλέπει κανέναν ἄλλον δίκαιο; οὔτε τὸν Νῶε, οὔτε τὸν Ἰακώβ, οὔτε τὸν Λώτ, οὔτε τὸν Ἰσαάκ, ἀλλὰ τὸν Ἀβραάμ; Γιατί; Ἐπειδὴ ὁ Ἀβραάμ ἦταν φιλόξενος, καὶ τοὺς ὁδοιπόρους τοὺς ἔσυρε στὴ σκηνή του. Ἡ φιλοξενία λοιπὸν ἐκείνου γίνεται μεγαλύτερος κατήγορος τῆς ἀπανθρωπιᾶς αὐτοῦ. «Στεῖλε τὸν Λάζαρο». Ἀκούγοντάς τα ἄς φοβηθοῦμε, ἀγαπητοί, μήπως κι' ἐμεῖς δοῦμε φτωχοὺς καὶ τοὺς προσπεράσουμε, μήπως ἀντὶ τοῦ Λαζάρου, πολλοὶ τότε γίνουν δικοὶ μας κατήγοροι. «Στεῖλε τὸν Λάζαρο, νὰ βάψη τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του στὸ νερὸ καὶ νὰ δροσίση τὴν γλῶσσα μου, διότι κατατηγανίζομαι». «Μὲ ὄποιο μέτρο μετράτε, θὰ σᾶς μετρήσουν»¹⁷. Δὲν τοῦ ἔδωσες οὔτε ψίχουλα; Δὲν θὰ πάρης οὔτε σταγόνα. «Στεῖλε τὸν Λάζαρο, γιὰ νὰ δροσίση τὴ γλῶσσα μου μὲ τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του, διότι κατατηγανίζομαι». Καὶ τί τοῦ εἶπε ὁ Ἀβραάμ; «Παιδί μου, ἐσὺ ἀπήλαυσες τὰ ἀγαθὰ σου ὅταν ζοῦσες, καὶ ὁ Λάζαρος ἀπήλαυσε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὰ κακὰ τῆς δυστυχίας του· καὶ τώρα αὐτὸς ἐδῶ παρηγορεῖται, ἐνῶ ἐσὺ ὑποφέρεις»¹⁸.

Πάλι δὲν εἶπε ἐδῶ ἔλαβες, ἀλλά, «ἀπέλαβες». Ἐχει μεγάλη διαφορὰ ἡ προσθήκη τοῦ συνδέσμου. Πράγματι, ὅπως πολλές φορές τὸ εἶπα στὴν ἀγάπη σας, ὀφείλουμε νὰ ἐρευνοῦμε καὶ γιὰ τίς συλλαβές. Διότι λέγει, «ἐρευνᾶτε τίς Γραφές»¹⁹. ἓνα γιώτα δηλαδὴ ἢ ἓνα στοιχεῖο, πολλές φορές δημιουργεῖ ἄλλο νόημα. Καὶ γιὰ νὰ

κεραία πολλάκις νόημα ἐγείρει. Ἴνα δὲ μάθῃς ὅτι καὶ προσθήκη ἐνὸς στοιχείου ποιεῖ νόημα, οὗτος ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ Ἀβράμ ἐλέγετο πρότερον. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Θεός. «Οὐκ ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβράμ, ἀλλ' Ἀβραάμ». Ἄλφα προσέθηκε καὶ πατέρα αὐτὸν 5 πολλῶν ἐθνῶν ἐποίησεν. Ἴδου τοίνυν, ἐνὸς στοιχείου προσθήκη πολλὴν εὐγένειαν ἔδειξε. Μὴ παράτρεχε οὖν ἀπλῶς τὰ τοιαῦτα. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἔλαβες' τὰ ἀγαθὰ σου, ἀλλά, «ἀπέλαβες»· ὁ δὲ ἀπολαμβάνων, τὰ κεχρωσθημένα ἀπολαμβάνει. Πρόσεχε δὲ λέγω· ἄλλο γὰρ τὸ λαβεῖν, καὶ ἄλλο τὸ ἀπολαβεῖν· ἀπολαμβάνει γὰρ τις ἅπερ 10 εἶχε, λαμβάνει δὲ πολλάκις ἅπερ οὐκ ἐκέκτητο.

«Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ». Ἴδου καὶ ὁ πλούσιος τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἀπέλαβε, καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ μοι πάντα εἴρηται διὰ τοὺς ἐνταῦθα κολαζομένους, καὶ μὴ ἐκεῖ, διὰ τοὺς ἐνταῦθα τρυφῶντας, καὶ ἐκεῖ κολαζο- 15 μένους. Πρόσεχε τοίνυν ὁ λέγω· «ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ», τὰ κεχρωσθημένα, τὰ ὀφειλόμενα. Προσέχετε τῷ ζητήματι· φθάνω γὰρ εἰς τὸν τόπον· ἄφες ὑφάνω τὸν ἰστόν. Ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε ἐν τῷ προοιμίῳ· ἀλλ' ὅταν τι τοιοῦτον λέγω, ἀναμείνατε τὴν λύσιν. Βούλομαι γὰρ ὀξύδερκεῖς ὑμᾶς καταστῆσαι 20 καὶ μὴ ἀπλῶς ἐπιπολαίως γυμνάζειν, ἀλλὰ καὶ εἰς βυθὸν καταφέρειν τῶν θείων Γραφῶν, βυθὸν οὐκ ἔχοντα χειμῶνα, βυθὸν γαλήνης ἀσφαλέστερον. Ὅσον οὖν καταβῆς, πλείονα ἀσφᾶλειαν εὐρίσκεις. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐνταῦθα ὑδάτων ἀτακτος ρύμη, ἀλλ' εὐτακτος νοημάτων διάθεσις.

25 «Ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ· καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι». Ζήτημα μέγα ἐστίν· εἶπον, ὅτι ὁ ἀπολαμβάνων, τὰ κεχρωσθημένα ἀπολαμβάνει. Εἰ τοίνυν ὁ Λάζαρος δίκαιος ἦν, ὡσπερ οὖν καὶ ἦν, καὶ ἔδειξεν ὁ κόλπος τοῦ Ἀβραάμ, ὁ στέφανος, τὰ βραβεῖα, ἢ ἀνεσις, ἢ ἀπόλαυσις, ἢ 30 καρτερία, ἢ ὑπομονή· οὗτος δὲ ἁμαρτωλὸς καὶ παμπόνηρος καὶ ἀπάνθρωπος, τρυφῆ καὶ μέθῃ προσέχων, συβαριτικὴν παρατιθέμενος τράπεζαν, ἐν ἀσελγείᾳ τοσαύτῃ καὶ ἀκολασίᾳ στρεφόμενος, διὰ τί αὐτῷ λέγει, ὅτι «ἀπέλαβες»; ἐχρεωστεῖτο γὰρ τι αὐτῷ, ἀνθρώπῳ πλουτοῦντι, ἀνθρώπῳ ἀσώτῳ καὶ ἀπάνθρώπῳ; τί γὰρ

μάθης ὅτι καὶ ἡ προσθήκη ἐνὸς σημείου ἔχει σημασία, ὁ ἴδιος ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ στὴν ἀρχὴ λεγόταν Ἀβράμ. Καὶ τοῦ λέγει ὁ Θεός. Δὲν θὰ εἶναι τὸ ὄνομά σου Ἀβράμ, ἀλλὰ Ἀβραάμ²⁰. Τὸ ἄλφα πρόσθεσε καὶ τὸν ἔκανε πατέρα πολλῶν ἐθνῶν. Νὰ λοιπὸν, ἡ προσθήκη ἐνὸς στοιχείου, ἔδειξε πολὺ εὐγένεια. Μὴν τὰ προσπερνᾶς λοιπὸν αὐτὰ ἔτσι ἀπλῶς. Διότι δὲν εἶπε, 'ἔλαβες τὰ ἀγαθὰ σου', ἀλλὰ «ἀπέλαβες»· καὶ αὐτὸς ποὺ ἀπολαμβάνει, ἀπολαμβάνει αὐτὰ ποὺ τοῦ χρωστοῦν. Πρόσεχε αὐτὸ ποὺ λέγω· διότι ἄλλο σημαίνει τὸ «λαβεῖν», καὶ ἄλλο τὸ «ἀπολαβεῖν»· διότι ἀπολαμβάνει κανεὶς αὐτὰ ποὺ εἶχε, ἐνῶ λαμβάνει πολλές φορές ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶχε ἀποκτήσει.

«Ἀπήλαυσε ἐσὺ τὰ ἀγαθὰ σου καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ τῆς δυστυχίας του». Νὰ καὶ ὁ πλούσιος ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ του καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ του. Καὶ αὐτὰ ὅλα, ἔχω τὴ γνώμη, ὅτι ἔχουν λεχθῆ γι' αὐτοὺς ποὺ τιμωροῦνται ἐδῶ καὶ ὄχι ἐκεῖ, γι' αὐτοὺς ποὺ εὐτυχοῦν ἐδῶ καὶ τιμωροῦνται ἐκεῖ. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγω· «ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ του», αὐτὰ ποὺ σοῦ χρωστοῦσαν, τὰ ὀφειλόμενα. Προσέχετε τὸ ζήτημα· διότι φθάνω στὸν τόπο ποὺ θέλω· ἄφησε νὰ ὑφάνω τὸν ἱστό. Μὴ θορυβῆσθε ὅμως στὸν πρόλογο· ἀλλὰ ὅταν λέγω κάτι τέτοιο, περιμένετε τὴ λύσι· διότι θέλω νὰ σᾶς κάνω ὀξυδερκεῖς καὶ ὄχι ἀπλῶς νὰ σᾶς γυμνάζω μὲ ἐπιπολαιότητα, ἀλλὰ νὰ σᾶς κατεβάσω στὸν βυθὸ τῶν θείων Γραφῶν, βυθὸ ποὺ δὲν ἔχει τρικυμία, βυθὸ ποὺ εἶναι ἀσφαλέςτερος ἀπὸ τὴ γαλήνη. Ὅσο λοιπὸν κατεβαίνεις, τόση μεγαλύτερη ἀσφάλεια βρίσκεις. Διότι δὲν ὑπάρχει ἐδῶ ἄτακτη ροὴ ὑδάτων, ἀλλὰ καλὰ ἀρμονικὴ διάταξις νοημάτων.

«Ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ τῆς δυστυχίας του· καὶ τῶρα αὐτὸς παρηγορεῖται, ἐνῶ ἐσὺ ὑποφέρεις». Προκύπτει μεγάλο ζήτημα ἐδῶ. Εἶπε, ὅτι αὐτὸς ποὺ ἀπολαμβάνει, ἀπολαμβάνει αὐτὰ ποὺ τοῦ χρωστοῦν. Ἐὰν λοιπὸν ὁ Λάζαρος ἦταν δίκαιος, ὅπως βέβαια καὶ ἦταν, καὶ τὸ ἀπέδειξε ὁ κόλπος τοῦ Ἀβραάμ, τὸ στεφάνι, τὰ βραβεῖα, ἡ ἄνεσις, ἡ ἀπόλαυσις, ἡ καρτερία, ἡ ὑπομονή, καὶ αὐτὸς ἦταν ἁμαρτωλὸς καὶ παμπόνηρος καὶ ἀπάνθρωπος, ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν καλοπέρασι καὶ τὴ μέθη, παρέθετε τραπέζι συβαριτικὸ, ζοῦσε μέσα σὲ τόση αἰσχύρτητα καὶ ἀκολασία, γιὰ τοῦ λέγει, «ἀπέλαβες»; Εἶχε δηλαδὴ νὰ πάρη κάτι κι'

αὐτῷ ἐχρεωστεῖτο; διὰ τί γὰρ μὴ εἶπεν, 'ἔλαβες', ἀλλ', «ἀπέλαβες;»

θ'. Πρόσεχε τῷ λεγομένῳ ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ τιμωρίαί, ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ κολάσεις, ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ ὀδύνη. Διὰ τί μὴ
5 εἶπεν, ὅτι 'αὐτὰ ἔλαβες', ἀλλὰ «ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου» ἐκεῖνα, τὸν βίον ἐκεῖνον λέγων, «καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ»; Ἀλλὰ σύντεινόν σου τὴν διάνοιαν· εἰς βάθος γὰρ καταβαίνω νοημάτων. Τῶν ἀνθρώπων ἀπάντων τῶν ὄντων οἱ μὲν εἰσὶν ἁμαρτωλοὶ, οἱ δὲ δίκαιοι. Πρόσεχε τοίνυν καὶ ἐν τοῖς δικαίοις διαφορὰν· ὁ μὲν δίκαιος,
10 ὁ δὲ πλεῖον δίκαιος· ὁ μὲν ὑψηλότερος, ὁ δὲ μείζων· καὶ καθάπερ ἀστέρες εἰσὶ πολλοὶ καὶ ἥλιος καὶ σελήνη, οὕτω καὶ διαφορὰ δικαίων. «Ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων». Τὰ μὲν γὰρ διαφέρει ἐν δόξῃ, τὰ δὲ ἐλαττοῦται· καὶ καθάπερ εἰσὶ σώματα ἐπουράνια, οὕτω καὶ σώματα ἐπίγεια· καὶ
15 ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασιν ὁ μὲν ἔλαφος, ὁ δὲ κύων, ὁ δὲ λέων, ὁ δὲ ἄλλο θηρίον, ὁ δὲ ἀσπίς, ὁ δὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι διαφοραί. Τῶν ἀνθρώπων τοίνυν οἱ μὲν εἰσὶ δίκαιοι, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δικαίοις πολλὴ διαφορὰ, καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς πολλὴ καὶ ἄπειρος.

20 Ἀλλὰ πρόσεχε. Εἰ καὶ δίκαιος ἦ τις, κἂν μυριάκις ἦ δίκαιος καὶ πρὸς αὐτὴν ἀναβῆ τὴν κορυφήν, ὥστε ἀπηλλάχθαι ἁμαρτημάτων, οὐ δύναται καθαρὸς εἶναι κηλῖδος, κἂν μυριάκις ἦ δίκαιος, ἀλλ' ἀνθρωπὸς ἐστὶ. «Τίς γὰρ καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάζεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας;». Διὰ τοῦτο
25 κελευόμεθα εἰς τὴν εὐχὴν λέγειν· «ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν», ἵνα τῇ συνηθείᾳ τῆς εὐχῆς ἀναμνησθῶμεν ἐκεῖ ὅτι ὑπεύθυνοί ἐσμεν κολάσεσι. Καὶ γὰρ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος, ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ὁ γῆν καὶ θάλασσαν πε-
30 ριελθῶν, ὁ τὰς ἀκάνθας τῶν ἁμαρτιῶν ἀνασπάσας, ὁ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβαλὼν, ὁ βασιλέων εὐπορώτερος, ὁ πλουσίων δυνατώτερος, ὁ στρατιωτῶν ἰσχυρότερος, ὁ φιλοσόφων φιλοσοφώτερος, ὁ ρητόρων εὐγλωττότερος, ὁ μηδὲν ἔχων καὶ πάντα κε-

21. Α' Κορ. 15,41.

22. Παρ. 20,9.

23. Ματθ. 6,12.

αὐτός, ἄνθρωπος πλούσιος, ἄσωτος καὶ ἀπάνθρωπος; Τί λοιπόν τοῦ ὠφειλόταν; Γιατί δὲν εἶπε, 'ἔλαβες', ἀλλὰ «ἀπέλαβες»;

9. Πρόσεχε στὸ λεγόμενο. Εἶχε νὰ λάβῃ τιμωρίες, εἶχε νὰ λάβῃ καταδίκες, εἶχε νὰ λάβῃ ὀδύνες. Γιατί δὲν εἶπε, 'τὰ ἔλαβες αὐτά', ἀλλὰ «ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου» ἐκεῖνα, ἐννοώντας τὴ ζωὴ ἐκείνη, καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά του; Ἀλλὰ συγκέντρωσε ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ νοῦ σου· διότι κατεβαίνω στὸ βάθος τῶν νοημάτων. Ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού ὑπάρχουν ἄλλοι εἶναι ἀμαρτωλοὶ καὶ ἄλλοι δίκαιοι. Πρόσεχε λοιπόν τὴ διαφορὰ πού ὑπάρχει καὶ στοὺς δικαίους· ἄλλος εἶναι δίκαιος, καὶ ἄλλος περισσότερο δίκαιος· ὁ ἓνας εἶναι λαμπρότερος, καὶ ὁ ἄλλος ἀκόμα πιὸ πολὺ· καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὑπάρχουν πολλὰ ἄστρα καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ἔτσι διαφέρουν καὶ ἐκεῖνοι. Διότι «ἄλλη εἶναι ἡ λάμψις τοῦ ἡλίου καὶ ἄλλη ἡ λάμψις τῆς σελήνης καὶ ἄλλη ἡ λάμψις τῶν ἀστέρων»²¹. Καθόσον ἄλλα ἔχουν μεγαλύτερη λάμψι, κι' ἄλλα μικρότερη· καὶ ὅπως ὑπάρχουν σώματα ἐπουράνια, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ σώματα ἐπίγεια· καὶ ὅπως στὰ σώματα, ἄλλο εἶναι ἐλάφι, ἄλλο σκυλί, ἄλλο λιοντάρι, ἄλλο θηρίο, ἄλλο φίδι, καὶ ἄλλο ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ· ἔτσι ὑπάρχουν διαφορὲς καὶ στὶς ἀμαρτίες. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους λοιπόν ἄλλοι εἶναι δίκαιοι καὶ ἄλλοι ἀμαρτωλοί· ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς δικαίους ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ, καὶ ἀνάμεσα στοὺς ἀμαρτωλοὺς μεγάλη καὶ ἀπέραντη.

Ἀλλὰ πρόσεχε. Διότι κι' ἂν εἶναι δίκαιος κάποιος, κι' ἂν μύριες φορὲς εἶναι δίκαιος, κι' ἂν ἀνεβῆ σ' αὐτὴν τὴν κορυφὴν, ὥστε νὰ ἔχη ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες του, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη κάποια κηλίδα· κι' ἂν ἀκόμη εἶναι μύριες φορὲς δίκαιος, ὅμως εἶναι ἄνθρωπος. Διότι λέγει, «ποιός μπορεῖ νὰ καυχηθῆ ὅτι ἔχει ἀγνή καρδιά; ἢ ποιός μπορεῖ νὰ πῆ μὲ παρρησία ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἀμαρτία;»²². Γι' αὐτὸ ἔχουμε ἐντολὴ νὰ λέμε στὴν προσευχή μας· «συγχώρησέ μας τὶς ἀμαρτίες μας»²³, ὥστε μὲ τὴ συχνὴ προσευχὴ νὰ θυμώμαστε ὅτι εἴμαστε ὑπεύθυνοι γιὰ τιμωρίες ἐκεῖ. Διότι καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος, ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, αὐτὸς πού διέτρεξε τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, αὐτὸς πού ξερρίζωσε τὰ ἀγκάθια τῶν ἀμαρτιῶν, αὐτὸς πού ἔβαλε ὡς θεμέλιο τοὺς σπόρους τῆς εὐσέβειας, αὐτὸς πού ἦταν πλουσιώτερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς,

κτημένος, ὁ ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ θάνατον λύων, ὁ ἐν τοῖς ἱματίοις αὐτοῦ τὰ νοσήματα φυγαδεύων, ὁ ἐν θαλάσῃ τρόπαια στήσας, ὁ ἀρπαγεὶς ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ εἰς παράδεισον εἰσελθὼν, ὁ τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀνακηρύξας, ἐκεῖνος λέγει· «οὐδὲν ἑμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι». Ὁ τοσοῦτον καὶ τηλικούτον κεκτημένος ἀρετῶν πλῆθος, λέγει· «ὁ δὲ ἀνακρίνων με Κύριός ἐστι».

Τίς οὖν καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάζεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἀμαρτίας; Ἀμήχανον τοίνυν εἶναι ἄνθρωπον τινα ἀναμάρτητον. Τί γὰρ λέγεις; δίκαιός ἐστιν; ἐλεήμων ἐστί; φιλόπτωχός ἐστιν; Ἀλλ' ἔχει τι ἐλάττωμα· ἢ ὑβρίζει ἀκαίρως, ἢ κενοδοξεῖ, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ποιεῖ· οὐ γὰρ δεῖ πάντα καταλέγειν. Ὁ μὲν ἐλεήμων· ἀλλ' οὐ σῶφρων πολλάκις· ὁ δὲ σῶφρων μὲν, ἀλλ' οὐκ ἐλεήμων· ὁ μὲν ἐν ταύτῃ τῇ ἀρετῇ ὀνομάζεται, ὁ δὲ ἐν ἐκείνῃ. Ἔστω τις δίκαιος· καὶ πολλάκις μὲν δίκαιός ἐστι, καὶ ἔχει πάντα τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἔσχεν ἀπόνοιαν διὰ τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἐλυμήνατο αὐτῷ τὴν δικαιοσύνην ἢ ἀπόνοια. Ὁ Φαρισαῖος οὐκ ἦν δίκαιος, νηστεύων δις τοῦ σαββάτου, καὶ τί φησιν; «Οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀρπαγες καὶ πλεονέκται». Καὶ πολλάκις ἀπὸ καθαροῦ συνειδότος εἰς ἀπόνοιαν ἤλθέ τις· καὶ ὅπερ οὐκ ἔβλαψεν αὐτὸν ἢ ἀμαρτία, ἔβλαψεν αὐτὸν ἢ ἀπόνοια.

Οὐκ ἐστι γοῦν ἄνθρωπον καθ' ὄλου οὕτως εἶναι δίκαιον, ὡς καθαρὸν εἶναι ἀπὸ ἀμαρτίας, καὶ πάλιν, οὐκ ἐστιν ἄνθρωπον οὐδένα κακὸν εἶναι, ὡς μὴ ἔχειν τι κἄν μικρὸν ἀγαθόν. Οἷόν τι λέγω· Ὁ δεῖνα ἀρπάζει καὶ πλεονεκτεῖ καὶ λυμαίνεται, ἀλλ' ἐνίοτε ἐλεημοσύνην δίδωσιν, ἀλλ' ἐνίοτε σῶφρων ἐστίν, ἀλλ' ἐνίοτε λόγον ἔχει χρηστόν, ἀλλ' ἐνίοτε κἄν ἐνὶ ἀνδρὶ ἐβοήθησεν, ἀλλ' ἐνίοτε ἐκλαυσεν, ἀλλ' ἐνίοτε ἐστύγνασεν. Οὐτε οὖν δίκαιός ἐστι χωρὶς ἀμαρτίας,

24. Α' Κορ. 4,4.

25. Λουκᾶ 18,11.

δυνατώτερος ἀπὸ τοὺς πλουσίους, ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς στρατιῶ-
τες, φιλοσοφώτερος ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, εὐγλωττότερος ἀπὸ
τοὺς ρήτορες, αὐτὸς ποὺ δὲν εἶχε τίποτε καὶ ὅλα τὰ εἶχε, αὐτὸς ποὺ
μὲ τῆ σκιά του κατέλυσε τὸν θάνατο, αὐτὸς ποὺ μὲ τὰ ἐνδύματά του
θεράπευε τὶς ἀσθένειες, αὐτὸς ποὺ ἔστησε τρόπαια μέσα στὴν θά-
λασσα, αὐτὸς ποὺ ἀνέβηκε μέχρι τὸν τρίτο οὐρανὸ, καὶ μπῆκε στὸν
παράδεισο, αὐτὸς ποὺ κήρυξε τὸν Χριστὸ τὸν Θεό, ἐκεῖνος λέγει·
«δὲν μοῦ καταλογίζει ἢ συνείδησίς μου καμμιά ἐνοχή, ἀλλ' ὅμως
δὲν εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ γιὰ νὰ ἔχω δικαιοθῆ»²⁴. Αὐτὸς ποὺ εἶχε ἀπο-
κτήσει τόσο καὶ τέτοιο πλῆθος ἀρετῶν, λέγει· «αὐτὸς ποὺ θὰ μὲ
κρίνη εἶναι ὁ Κύριος».

Ποιὸς μπορεῖ νὰ καυχηθῆ ὅτι ἔχει ἀγνή καρδιά; Ἡ ποιὸς
μπορεῖ νὰ πῆ μὲ παρρησία, ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτία; Εἶναι
ἀδύνατο λοιπὸν νὰ ὑπάρχη κάποιος ἄνθρωπος ἀναμάρτητος. Μὰ τί
λές; Εἶναι δίκαιος; εἶναι ἐλεήμων; εἶναι φιλόπτωχος; Ὅμως ἔχει
κάποιο ἐλάττωμα· ἢ βρίζει ἐνοχλητικά, ἢ εἶναι ματαιόδοξος, ἢ κά-
νει κάτι ἄλλο παρόμοιο· διότι δὲν πρέπει ὅλα νὰ τὰ ἀπαριθμοῦμε.
Εἶναι κάποιος ἐλεήμων· πολλές φορές ὅμως δὲν εἶναι συνετός. Ὁ
ἄλλος εἶναι συνετός, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐλεήμων· ὁ ἕνας φημίζεται γι'
αὐτὴν τὴν ἀρετὴ, καὶ ὁ ἄλλος γιὰ ἐκείνην. Ἔστω ὅτι κάποιος εἶναι
δίκαιος· καὶ πολλές φορές εἶναι δίκαιος, καὶ ἔχει ὅλα τὰ ἀγαθὰ, καὶ
ὑπερηφανεύθηκε γιὰ τὴ δικαιοσύνη του· αὐτὴ ἢ ὑπερηφάνειά του
τοῦ κατέστρεψε τὴ δικαιοσύνη του. Ὁ Φαρισαῖος ποὺ νήστευε δυὸ
φορὲς τὴν ἐβδομάδα δὲν ἦταν δίκαιος; Καὶ τί λέγει; «Δὲν εἶμαι
ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ποὺ εἶναι κλέφτες καὶ πλεονέκτες»²⁵. Καὶ
πολλές φορές κάποιος ἐξ αἰτίας τῆς καθαρῆς συνειδήσεώς του
ἔφθασε στὴν ἀλαζονεία· καὶ ὅσο δὲν τὸν ἔβλαψε ἢ ἁμαρτία, τὸν
ἔβλαψε ἢ ὑπερηφάνεια.

Δὲν εἶναι δυνατὸ λοιπὸν νὰ ὑπάρχη ἄνθρωπος τελείως δί-
καιος, ὥστε νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτία· καὶ πάλι, δὲν ὑπάρχει
κανένας ἄνθρωπος τόσο κακός, ὥστε νὰ μὴν ἔχη ἔστω καὶ ἕνα μι-
κρὸ καλό. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μ' αὐτὸ ποὺ λέγω. Ὁ τάδε ἀρπάζει καὶ
ἐκμεταλλεύεται καὶ καταστρέφει, ἀλλὰ μερικὲς φορές δίνει ἐλεη-
μοσύνη, μερικὲς φορές εἶναι συνετός, μερικὲς φορές λέγει ἕναν
καλὸ λόγο, κάποτε βοήθησε ἔστω κι' ἕναν ἄνθρωπο, μερικὲς φορές
ἔκλαψε, μερικὲς φορές λυπήθηκε. Οὔτε λοιπὸν δίκαιος ὑπάρχει

οὔτε ἐστὶν ἀμαρτωλὸς καθόλου ἔρημος ἀγαθοῦ. Τί τοῦ Ἀχαάβ χαλεπώτερον; ἤρπασε καὶ ἐφόνευσεν· ἀλλ' ὁμοῦς ἐπειδὴ ἐστύγνασε, λέγει τῷ Ἡλίᾳ ὁ Θεός· «εἶδες πῶς κατενύγη Ἀχαάβ», εἶδες ἐν τοσούτῳ βυθῷ κακῶν πῶς εὐρέθη τι μικρὸν ἀγαθόν; Τί Ἰούδα χειρόν τοῦ προδότου, τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας; ἀλλ' ὁμοῦς καὶ αὐτὸς ἐποίησε κἄν μικρὸν τι μετὰ ταῦτα ἀγαθόν. «Ἥμαρτον», γάρ φησι, «παραδοὺς αἷμα ἀθῶον».

ἽΟπερ οὖν ἔλεγον· οὐ γάρ ἐστι φύσει ἢ κακία, ἵνα μὴ ἔχη χώραν ἢ ἀρετή. Τὸ πρόβατον οὐδέποτε δύναται γενέσθαι ἄγριον, φύσει γάρ ἔχει τὸ ἡμέρον· ὁ λύκος οὐδέποτε δύναται γενέσθαι ἡμέρος, φύσει γάρ ἔχει τὸ ἄγριον. Οὐ λύνονται οὖν οἱ νόμοι τῆς φύσεως, οὐδὲ σαλεύονται, ἀλλὰ μένουσιν ἀκίνητοι. Ἐπὶ ἐμοῦ τοῦτο οὐκ ἔνι, ἀλλὰ καὶ ἄγριος γίνομαι ὅταν βούλωμαι, καὶ ἡμέρος ὅταν θέλω· οὐ γάρ φύσει δέδεμαι, ἀλλ' ἐλευθερίᾳ προαιρέσεως τετίμημαι. ἽΟπερ οὖν εἶπον, οὔτε ἀγαθὸς τις οὕτως ἐστίν, ὡς μὴ ἔχειν μικρὰν κηλῖδα, οὔτε πονηρὸς τις οὕτως ἐστίν, ὡς μὴ ἔχειν κἄν μικρὸν ἀγαθόν.

Ἐπεὶ οὖν πάντων ἀντίδοσις ἐστὶ καὶ πάντων ἐστὶν ἀμοιβή· κἄν γὰρ φονεὺς ἦ τις, κἄν πονηρὸς τις ἦ, κἄν πλεονέκτης, ποιήσῃ δὲ καλόν, μένει αὐτῷ τοῦ καλοῦ ἢ ἀνταπόδοσις, καὶ οὐ διὰ τὰ κακά, ἃ ἐποίησεν, ἀμισθον γίνεται τὸ καλόν. Καὶ πάλιν, κἄν μυρία τις ἐργάζηται ἀγαθὰ, ποιήσῃ δὲ τι φαῦλον, μένει αὐτῷ τοῦ φαύλου ἢ ἀνταπόδοσις. Κάτεχε ταῦτα, τήρει αὐτὰ ὄχυρὰ καὶ ἀκίνητα. Οὔτε ἀγαθὸς τις ἐστὶ χωρὶς ἀμαρτίας, οὔτε κακὸς τις ἐστὶ χωρὶς δικαιοσύνης. Τὰ αὐτὰ γὰρ λέγω πάλιν, ἵνα ριζώσω, ἵνα φυτεύσω, ἵνα εἰς βάθος θήσω. Ἐμβάλλει γάρ τινας μέριμνας ὁ διάβολος εἰς τὴν ψυχὴν, βουλόμενος ἀποβουκολῆσαι ὑμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ λυμήνασθαι τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα· διὰ τοῦτο εἰς βάθος αὐτὰ καταφέρω. Ἐὰν γὰρ ᾧδε τηρήσης ἀσφαλῶς, κἄν ἔξω ἀπέλθῃς, ἀπολέσαι αὐτὰ οὐ δύνασαι. Ὡσπερ γάρ, ἐὰν βάλω χρυσίον εἰς βαλάντιον, σφίγγω καὶ σφραγίζομαι, ἵνα καὶ ἐμοῦ ἀπόντος ὁ ληστής μὴ λάβῃ, οὕτω

26. Γ' Βασ. 21,29.

27. Ματθ. 27,4.

χωρίς ἄμαρτία, οὔτε γενικὰ ἁμαρτωλὸς ὑπάρχει χωρὶς κάποιον καλὸν. Ποιὸς ἦταν ἀθλιώτερος ἀπὸ τὸν Ἀχαάβ; ἄρπαξε κι' ἐφόνευσε· ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ λυπήθηκε, λέγει ὁ Θεὸς στὸν Ἡλία· «εἶδες πῶς λυπήθηκε ὁ Ἀχαάβ;»²⁶, εἶδες, πῶς μέσα στὸν βυθὸ τῶν τόσων κακῶν βρέθηκε κάποιον μικρὸ καλόν; Τί ἦταν χειρότερον ἀπὸ τὸν Ἰούδα τὸν προδότη, ποὺ αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ τὴ φιλαργυρία; Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς ἔκανε, μετὰ ἀπὸ αὐτά, κάποιον ἔστω καὶ μικρὸ καλόν. Διότι λέγει, «ἁμάρτησα, διότι παρέδωσα αἷμα ἀθῶον»²⁷.

Αὐτὸ λοιπὸν ἔλεγα· ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ἡ κακία στὴ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ μὴν χωράῃ ἡ ἀρετὴ. Τὸ πρόβατο ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἄγριο, διότι ἀπὸ τὴν φύσιν του εἶναι ἡμερο· ὁ λύκος ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡμερος, διότι ἀπὸ τὴ φύσιν του εἶναι ἄγριος. Δὲν καταλύονται λοιπὸν οἱ νόμοι τῆς φύσεως, οὔτε σαλεύονται, ἀλλὰ μένουν ἀκίνητοι. Σ' ἐμένα δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἄγριος γίνομαι ὅταν θέλω καὶ ἡμερος ὅταν θέλω· διότι δὲν δεσμεύομαι ἀπὸ τὴ φύσιν, ἀλλ' ἔχω τιμηθῆ με τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως. Ὅπως δηλαδὴ εἶπα, οὔτε εἶναι κανεὶς τόσο καλός, ὥστε νὰ μὴν ἔχη κάποια μικρὴ κηλίδα, οὔτε εἶναι κανεὶς τόσο κακός, ὥστε νὰ μὴν ἔχη ἔστω καὶ κάποιον μικρὸ καλόν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπάρχει ἀνταπόδοσις γιὰ ὅλα, ὑπάρχει καὶ ἀνταμοιβὴ γιὰ ὅλα· εἴτε εἶναι κάποιος φονιάς, εἴτε εἶναι κάποιος κακός, εἴτε εἶναι πλεονέκτης, ἀλλὰ κάνει κάποιον καλόν, τοῦ μένει ἡ ἀνταπόδοσις τοῦ καλοῦ καὶ δὲν πάει χαμένος ὁ μισθὸς τοῦ καλοῦ, ἐξ αἰτίας τῶν κακῶν ποὺ ἔκανε. Καὶ πάλι, κι' ἂν κάποιος ἔχη κάνει μύρια καλά, ἔχει κάνει ὅμως καὶ κάποιον κακόν, θὰ λάβῃ τὴν ἀνταπόδοσις γιὰ τὸ κακόν ποὺ ἔκανε. Πρόσεξέ τα καλὰ αὐτά, φύλαγέ τα δυνατὰ καὶ σταθερά. Δὲν ὑπάρχει κανεὶς οὔτε ἀγαθὸς χωρὶς ἄμαρτία, οὔτε κανένας κακὸς χωρὶς ἀρετὴ. Ἐπαναλαμβάνω τὰ ἴδια πάλι, γιὰ νὰ τὰ ριζώσω, νὰ τὰ φυτέψω, νὰ τὰ βάλω βαθιὰ μέσα σας. Βάζει δηλαδὴ κάποιες μέριμνες στὴν ψυχὴ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ θέλει ν' ἀποσπάσῃ τὴ σκέψιν σας καὶ νὰ καταστρέψῃ αὐτὰ ποὺ σᾶς λέγω· γι' αὐτὸ τὰ κρύβω βαθιὰ μέσα στὴν ψυχὴ σας. Διότι, ἐὰν τὰ διαφυλάξῃς με ἀσφάλεια ἐδῶ, κι' ἂν ἀκόμη βγῆς ἔξω, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ χάσῃς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅταν βάλω τὸν χρυσὸν στὸ χρηματοφυλάκιον, τὸ σφίγγω καὶ τὸ σφραγίζω, ὥστε καὶ ὅταν θ' ἀπουσιάζω νὰ μὴν τὸ πάρῃ ὁ ληστής, ἔτσι κάνω καὶ γιὰ τὴ δικὴν σας ἀγάπην· με

καὶ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ποιῶ· τῇ συνεχείᾳ τῆς διδασκαλίας σφίγγω καὶ σφραγιδας ἐπιτίθημι, καὶ ἀσφαλίζομαι ὑμῶν τὴν γνώμην, ἵνα μὴ γένηται ἐξίτηλος τῇ ραθυμίᾳ, ἀλλ' ἵνα τηρήσας μᾶλλον, τῇ ἐνταῦθα γαλήνῃ τὸν ἐξω θόρυβον ἀποκρούσωμαι.

Οὐ τοίνυν ταῦτα πολυλογίας τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιμελείας καὶ φιλοστοργίας καὶ πόθου τοῦ διδασκάλου, ἵνα μὴ ἀπορρυῇ τὰ λεγόμενα. Ταῦτα γὰρ λέγειν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές· διδάξαι βούλομαι, οὐχ ἀπλῶς ἐπιδείξασθαι. Οὐκ ἔστιν οὖν τις δίκαιος, ὃς οὐκ ἔχει ἀμαρτίαν· καὶ οὐκ ἔστι τις ἀμαρτωλός, ὃς οὐκ ἔχει ἀγαθόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκάστων ἔστιν ἀντίδοσις, βλέπε τί γίνεται. Ὁ ἀμαρτωλὸς ἀπολαμβάνει τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ ἰσόρροπον τὴν ἀντίδοσιν, εἴαν τι ἔχη κἂν μικρὸν ἀγαθόν· καὶ ὁ δίκαιος ἀπολαμβάνει τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὴν ἰσόρροπον κρίσιν, κἂν μικρὸν τι ποιήσῃ κακόν. Τί οὖν γίνεται, καὶ τί ποιεῖ ὁ Θεός; Ἀφώρισε νόσον τῇ ἀμαρτίᾳ, τὸν παρόντα βίον καὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Ἐὰν οὖν ἦ τις δίκαιος καὶ ἐργάσηται τι φαῦλον καὶ νοσήσῃ ὧδε καὶ τιμωρία παραδοθῇ, μὴ θορυβηθῆς, ἀλλ' ἐννόησον πρὸς ἑαυτὸν καὶ εἶπέ, ὅτι οὗτος ὁ δίκαιος πῶποτε μικρὸν τι κακὸν ἐποίησε καὶ ἀπολαμβάνει ὧδε, ἵνα μὴ ἐκεῖ κολασθῇ.

Πάλιν, εἴαν ἴδῃς ἀμαρτωλὸν ἀρπάζοντα, πλεονεκτοῦντα, μυρία ποιοῦντα κακά, κἂν εὐθυνῇ, ἐννόησον ὅτι ἐποίησέ ποτε ἀγαθόν τι, καὶ ἀπολαμβάνει ὧδε τὰ ἀγαθὰ, ἵνα μὴ ἐκεῖ ἀπαιτήσῃ τὸν μισθόν. Οὕτω κἂν δίκαιος ἦ τις καὶ πάσχη δεινόν τι, διὰ τοῦτο ἀπολαμβάνει ὧδε, ἵνα ὧδε ἀπόθῃται τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀπέλθῃ ἐκεῖ καθαρός· κἂν ἀμαρτωλός τις ἦ, γέμων κακῶν καὶ μυρία ἀνίατα νοσῶν, ἀρπάζων, πλεονεκτῶν, διὰ τοῦτο ἀπολαύει ἐνταῦθα εὐημερίας, ἵνα μὴ ἐκεῖ ἀπαιτήσῃ μισθόν. Ἐπειδὴ οὖν συνέβαινε καὶ τὸν Λάζαρον ἔχειν τινὰ ἀμαρτήματα, καὶ τὸν πλούσιον ἔχειν τι ἀγαθόν, διὰ τοῦτο ὁ Ἀβραὰμ λέγει· ὧδε μηδὲν ζῆτει· ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐκεῖ, καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἀπλῶς λέγω ταῦτα, ἀλλ' οὕτως ἔστι, λέγει· «ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου». Ποῖα; ἐποίησάς τι ἀγαθόν; ἀπέλαβές σου τὸν πλοῦτον, τὴν ὑγείαν, τὴν τρυφήν, τὴν δυναστείαν, τὴν τιμὴν· οὐδὲν σοι κεχρεώ-

τὴν συνεχῆ διδασκαλίαν σφίγγω καὶ τοποθετῶ σφραγίδες καὶ ἀσφαλίζω τὴν γνώμη σας, γὰρ νὰ μὴν ξεθωριάσῃ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν, ἀλλὰ νὰ τὴν διατηρήσω περισσότερο, καὶ μὲ τὴν ἐδῶ γαλήνην νὰ ἀπομακρύνω τὸν ἐξωτερικὸν θόρυβον.

Τὰ λεγόμενά μου λοιπὸν δὲν εἶναι πολυλογία, ἀλλ' εἶναι λόγια φροντίδας, φιλοστοργίας καὶ πόθου διδασκάλου, γὰρ νὰ μὴν σκορπίσουν σὰν τὰ φύλλα τὰ λόγια μου. Διότι τὸ νὰ τὰ λέγω αὐτά, σέ μένα δὲν εἶναι κουραστικόν, ἐνῶ γιὰ σᾶς εἶναι ἀσφάλεια· θέλω νὰ σᾶς διδάξω, ὄχι ἀπλῶς νὰ σᾶς κάνω ἐπίδειξι. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν κανένας δίκαιος χωρὶς ἁμαρτία· καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας ἁμαρτωλός, πού νὰ μὴν ἔχη κάποιο καλόν· ἀλλὰ, ἐπειδὴ ὑπάρχει ἀνταπόδοσις γιὰ τὸν καθένα, πρόσεχε τί γίνεται. Ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπολαμβάνει ἰσάξια τὴν ἀνταπόδοσι τῶν ἀγαθῶν του, ἐὰν ἔχη ἔστω καὶ κάποιο μικρὸ ἀγαθόν· καὶ ὁ δίκαιος ἀπολαμβάνει ἰσάξια τὴν καταδίκη τῆς ἁμαρτίας του, ἂν ἔχη κάνει ἔστω καὶ κάποιο μικρὸ κακόν. Τί λοιπὸν γίνεται, καὶ τί κάνει ὁ Θεός; Ὡρισε νὰ τιμωρῆται ἡ ἁμαρτία καὶ στὴν παροῦσα ζωὴ καὶ στὸν μέλλοντα αἰῶνα. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι κάποιος δίκαιος καὶ διαπράξῃ κάποιο κακόν, καὶ συμβῆ ν' ἀρρωστήσῃ ἐδῶ καὶ νὰ παραδοθῇ στὴν τιμωρίαν, μὴ θορυβηθῆς, ἀλλὰ σκέψου καὶ πές, ὅτι αὐτὸς ὁ δίκαιος ἔκανε κάποτε κάποιο μικρὸ κακόν, καὶ τιμωρεῖται ἐδῶ, γὰρ νὰ μὴ τιμωρηθῇ ἐκεῖ.

Πάλι, ἐὰν δῆς ἁμαρτωλὸν ν' ἀρπάξῃ, νὰ εἶναι πλεονέκτης, νὰ κάνῃ μύρια κακά, κι' ἂν ἀκόμη εὐημερῆ, σκέψου ὅτι ἔκανε κάποτε κάποιο καλόν, καὶ ἀπολαμβάνει ἐδῶ τὰ ἀγαθὰ, γὰρ νὰ μὴ ζητήσῃ τὸν μισθὸν ἐκεῖ. Ἔτσι, ἂν εἶναι κάποιος δίκαιος καὶ ὑποφέρῃ κάποιο κακόν, γι' αὐτὸ τὸ ἀπολαμβάνει ἐδῶ, γὰρ ν' ἀποβάλλῃ ἐδῶ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ νὰ πάῃ ἐκεῖ καθαρὸς· κι' ἂν εἶναι κάποιος ἁμαρτωλός, γεμᾶτος κακίαις, καὶ ὑποφέρῃ ἀπὸ μύρια ἀθεράπευτα κακά, ἀρπάξῃ, ἀδικεῖ, γι' αὐτὸ ἀπολαμβάνει ἐδῶ τὴν εὐτυχίαν, γὰρ νὰ μὴ ζητήσῃ μισθὸν ἐκεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν συνέβαινε καὶ ὁ Λάζαρος νὰ ἔχη κάποιες ἁμαρτίαι, καὶ ὁ πλούσιος νὰ ἔχη κάποιο καλόν, γι' αὐτὸ ὁ Ἀβραὰμ λέγει· ἐδῶ μὴ ζητᾶς τίποτε· «ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου ἐκεῖ καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά του». Καὶ γὰρ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν τὰ λέγω τυχαῖα αὐτά, ἀλλὰ ἔτσι εἶναι, λέγει· «ἀπήλαυσε τὰ ἀγαθὰ σου». Ποιά; Ἔκανες κάποιο καλόν; Ἀπήλαυσε τὸν πλοῦτον, τὴν ὑγείαν, τὴν ἀπόλαυσι, τὴν ἀρχοντιάν, τὴν τιμὴν· τίποτε δὲν σοῦ ὀφείλεται· «ἀπήλαυ-

στηται· «ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου». Τί οὖν; ὁ Λάζαρος οὐδὲν ἤμαρ-
τε; Ναί, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. Ὅτε σὺ ἀπελάμβανες τὰ
ἀγαθὰ, τότε καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ· διὰ τοῦτο νῦν οὗτος παρακαλεῖ-
ται, σὺ δε ὀδυνᾶσαι.

5 Ὡστε, ὅταν ἴδῃς δίκαιον κολαζόμενον ὧδε, μακάριζε αὐτὸν
καὶ λέγε· οὗτος ὁ δίκαιος ἢ ἀμαρτίαν ἔχει καὶ ἀπολαμβάνει αὐτὴν
καὶ ἀπέρχεται ἐκεῖ καθαρός, ἢ πλεόν τῶν ἀμαρτημάτων κολάζεται,
καὶ προσθήκη δικαιοσύνης αὐτῷ λογίζεται. Λόγος γὰρ γίνεται ἐκεῖ·
καὶ λέγει ὁ Θεὸς τῷ δικαίῳ· ἔχεις μου τόσον· τυχὸν δὲ πιστεύει
10 αὐτῷ δέκα ὀβολοὺς καὶ ποιεῖ αὐτῷ λόγον τῶν δέκα ὀβολῶν. Ἐὰν
δὲ δαπανήσῃ ἐξήκοντα ὀβολοὺς, λέγει αὐτῷ ὁ Θεός· τοὺς δέκα
ὀβολοὺς λογίζομαί σοι εἰς ἀμαρτίαν καὶ τοὺς πενήκοντα εἰς δι-
καιοσύνην. Ἴνα δὲ μάθῃς ὅτι τὸ λειπόμενον εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ
λογίζεται, Ἰὼβ δίκαιος ἦν, ἀμεμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχό-
15 μενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Ἐκολάσθη αὐτοῦ τὸ σῶμα
ὧδε, ἵνα ἐκεῖ μισθοὺς ἀπαιτήσῃ. Τί γάρ φησιν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν;
« Ἄλλως οἶμι με κεχρηματικέναι σοι, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος; ».

Τὴν αὐτὴν τοίνυν τοῖς δικαίοις ὑπομονὴν ἐπιδειξάμενοι καὶ
τῇ ἀγαθῇ αὐτῶν πολιτείᾳ τὴν καρτερίαν ἰσόρροπον ἐπιδειξάμενοι,
20 ἀπολάβωμεν τὰ ἀγαθὰ τὰ εὐτρεπισμένα τοῖς ἀγίοις τοῖς ἀγαπῶσι
τὸν Θεόν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρω-
πίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

σες τὰ ἀγαθὰ σου». Τί λοιπόν; Ὁ Λάζαρος δὲν ἀμάρτησε καθόλου; Ναί, καὶ ὁ Λάζαρος ἀμείφθηκε γιὰ τὰ κακά του. Ὅταν ἐσὺ ἀπολάμβανες τὰ ἀγαθὰ, τότε καὶ ὁ Λάζαρος ἀπολάμβανε τὰ κακά· γι' αὐτὸ τώρα αὐτὸς παρηγορεῖται, κι' ἐσὺ ὑποφέρεις.

Ὡστε, ὅταν δῆς τὸν δίκαιο νὰ τιμωρῆται ἐδῶ, μακάριζέ τον καὶ λέγε· αὐτὸς ὁ δίκαιος ἢ ἔχει ἀμαρτία καὶ ἀμείβεται γι' αὐτήν, καὶ πηγαίνει ἐκεῖ καθαρὸς, ἢ τιμωρεῖται περισσότερο ἀπὸ τις ἀμαρτίες του, καὶ τοῦ λογαριάζεται αὐτὸ σὰν ἐπὶ πλεον ἀρετῆ. Διότι ἐκεῖ γίνεται λογαριασμός. Καὶ λέγει ὁ Θεὸς στὸν δίκαιο· ἔχεις νὰ λάβης τόσο· ἔστω ὅτι τοῦ ἐμπιστεύεται δέκα ὀβολοὺς καὶ τοῦ λογαριάζει τοὺς δέκα ὀβολοὺς. Ἐὰν ὁμοῦς ξοδέψῃ ἐξήντα ὀβολοὺς, τοῦ λέγει ὁ Θεός· Ὅτι δέκα ὀβολοὺς σοῦ τοὺς λογαριάζω γιὰ τὴν ἀμαρτία καὶ τοὺς πενήντα σὰν δικαιοσύνη σου'. Καὶ γιὰ νὰ μάθῃς ὅτι τὸ ὑπόλοιπο τοῦ τὸ ὑπολογίζει σὰν δικαιοσύνη του, ὁ Ἰωβ ἦταν δίκαιος, ἀμειμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπειχε ἀπὸ κάθε πονηρὸ πρᾶγμα. Τιμωρήθηκε τὸ σῶμα του ἐδῶ, γιὰ ν' ἀπαιτήσῃ ἐκεῖ τοὺς μισθοὺς του. Διότι τί τοῦ λέγει ὁ Θεός; «Νομίζεις ὅτι ἐγὼ γιὰ ἄλλον λόγον ἔκανα ὅ,τι ἔκανα γιὰ σένα καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἀναδειχθῆς δίκαιος;»²⁸.

Ἄς δείξουμε λοιπὸν τὴν ἴδια ὑπομονὴ μὲ τοὺς δικαίους, καὶ ἀφοῦ ἐπιδείξουμε ἀντάξια ὑπομονὴ πρὸς τὴν δική τους ἐνάρετη πολιτεία, θ' ἀπολαύσουμε τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ τοὺς ἀγίους ποὺ ἀγαποῦν τὸν Θεό· αὐτὰ εἴθε ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΑΣ ΑΠΕΛΘΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΡΗΤΟΝ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

«Εισέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς»· καὶ πρὸς τὸ τέλος εἰς Πλούσιον καὶ εἰς Λάζαρον.

α'. Βούλομαι τῆς συνήθους ἄψασθαι πάλιν διδασκαλίας καὶ τὴν πνευματικὴν ὑμῖν παραθεῖναι τράπεζαν· καὶ ὀκνῶ καὶ ἀναδύομαι, ὁρῶν οὐδὲν καρπούμενους ὑμᾶς ἐκ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας· ἐπεὶ καὶ γηπόνος, ἐπειδὴν δαψιλεῖ τῇ χειρὶ τὰ σπέρματα τοῖς κόλποις
5 τῆς γῆς παρακατάθηται καὶ μὴ ἀξίαν τῶν πόνων ἴδη τὴν βλάστη-
σιν γινομένην, οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας τῆς γεωργίας ἄπτεται·
ἢ γὰρ ἐλπίς δεῖ τῆς τῶν καρπῶν φορᾶς ὑποτέμνεται τὸ βαρὺ τῶν
πόνων. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἡμεῖς τὸν πολλὸν τοῦτον πόνον τῆς
διδασκαλίας κούφως ἂν ἠνέγκαμεν, εἰ ἐμάθομεν πλεον τι γινόμενον
10 ἐκ τῆς παραινέσεως τῆς ἡμετέρας εἰς ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν. Νυνὶ
δὲ ὅταν θεασώμεθα, ὅτι μετὰ τὰς τοσαύτας ἡμῶν παραινέσεις,
μετὰ τὰς τοσαύτας νουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις (οὐδὲ γὰρ ἐπαυσάμε-
θα συνεχῶς ὑμᾶς ὑπομιμνήσκοντες τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου καὶ
τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀπαραιτήτων, καὶ τοῦ πυρὸς ἐκείνου τοῦ ἀσβέ-
15 στου, καὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἀτελευτήτου), τινὲς τῶν ταῦτα ἀκου-
όντων (οὐδὲ γὰρ κατὰ πάντων ἐκφέρω τὴν ψῆφον, μὴ γένοιτο),
πάντων τούτων ἐπιλαθόμενοι, πάλιν ἐπὶ τὴν σατανικὴν θεωρίαν
τῆς ἵπποδρομίας ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι, ποία λοιπὸν προσδοκία τῶν
αὐτῶν ἀψόμεθα πόνων καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῖς ταύτην τὴν
20 πνευματικὴν παραθήσομεν, ὁρῶντες μηδὲν πλεον αὐτοὺς ἐντεῦθεν

ΣΤΟΝ ΦΤΩΧΟ ΛΑΖΑΡΟ

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΠΡΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΠΗΓΑΝ ΣΤΙΣ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΕΣ

ΚΑΙ ΣΤΟ ΡΗΤΟ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

«Μπήτε διὰ τῆς στενῆς πύλης, διότι εἶναι πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρη ἡ ὁδὸς ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἀπώλεια, καὶ πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μπαίνουν ἀπ' αὐτήν»· καὶ πρὸς τὸ τέλος στὸν πλοῦσιο καὶ στὸν Λάζαρο.

1. Θέλω πάλι ν' ἀρχίσω τὴ συνηθισμένη διδασκαλία καὶ νὰ σᾶς παραθέσω τὸ πνευματικὸ τραπέζι· διστάζω ὅμως καὶ τὸ ἀποφεύγω, ἐπειδὴ βλέπω ὅτι τίποτε δὲν σᾶς ὠφελεῖ ἢ συνεχῆς διδασκαλία· διότι καὶ ὁ γεωργός, ὅταν μὲ ἀπλοχεριὰ ἐμπιστεύεται τοὺς σπόρους μέσα στοὺς κόλπους τῆς γῆς καὶ δὲν βλέπῃ ἢ βλάστησις νὰ εἶναι ἀντάξια τῶν κόπων του, δὲν ἐπιχειρεῖ μὲ τὴν ἴδια προθυμία τὴν καλλιέργεια· διότι ἡ ἐλπίδα τῆς καρποφορίας μειώνει πάντα τὸ βάρος τῶν κόπων. Μὲ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο καὶ ἐγὼ θὰ ἄντεχα εὐκόλα τὸν μεγάλου αὐτὸ κόπο τῆς διδασκαλίας, ἐὰν μάθαινα ὅτι ἐγίνε ἀπὸ τὴ συμβουλή μου κάτι καλύτερο γιὰ τὴν ὠφέλειά σας. Τώρα ὅμως ὅταν βλέπω, ὅτι μετὰ ἀπὸ τὶς τόσες προτροπές μου, μετὰ ἀπὸ τὶς τόσες νουθεσίες καὶ ἐπιπλήξεις (διότι δὲν ἔπαυσα νὰ σᾶς ὑπενθυμίζω διαρκῶς τὸ φοβερὸ δικαστήριον, τὶς ἀναπόφευκτες εὐθύνες, τὸ ἄσβεστο ἐκεῖνο πῦρ καὶ τὸ αἰώνιον σκουλήκι), μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τὰ ἀκοῦν (οὔτε βέβαια τοὺς καταδικάζω ὅλους, μὴ γένοιτο), ἀφοῦ τὰ ξέχασαν ὅλα αὐτά, πάλι ξεχύθηκαν νὰ παρακολουθήσουν τὸ σατανικὸ θέαμα τῆς ἵπποδρομίας, μὲ ποιά λοιπὸν ἐλπίδα νὰ καταπιαστῶ μὲ τοὺς ἴδιους κόπους καὶ νὰ τοὺς παραθέσω αὐτὴν τὴν πνευματικὴ διδασκαλία, ἀφοῦ βλέπω ὅτι τίποτε ἐπὶ πλέον δὲν ὠφε-

καρπούμενους, ἀλλ' ἀπλῶς συνηθεία τινὶ κατακολουθοῦντας, καὶ κροτοῦντας μὲν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα, καὶ δεικνύντας ἡμῖν ὡς μεθ' ἡδονῆς δέχονται τοὺς ἡμετέρους λόγους, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐπὶ τὸν ἵππόδρομον τρέχοντας, καὶ μείζονας τοὺς κρότους ἐπὶ τοὺς
 5 ἡνιόχους ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀκάθεκτον τὴν μανίαν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τόνου συντρέχοντας, καὶ πρὸς ἀλλήλους πολλάκις διαπληκτιζομένους καὶ λέγοντας, ὅτι ὁ μὲν τῶν ἵππων οὐ καλῶς ἔδραμεν, ὁ δὲ ὑποσκελισθεὶς κατέπεσεν, καὶ ὁ μὲν τούτῳ τῷ ἡνιόχῳ ἑαυτὸν προσνέμει, ὁ δὲ τῷ ἑτέρῳ· καὶ οὐδαμοῦ ἔννοια οὐδὲ ὑπόμνησις
 10 τῶν ἡμετέρων λόγων, οὐδὲ τῶν πνευματικῶν καὶ φρικτῶν μυστηρίων τῶν ἐνταῦθα τελουμένων, ἀλλὰ καθάπερ αἰχμάλωτοι γενόμενοι ὑπὸ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων, ἐκεῖ διημερεύουσι, τῇ σατανικῇ θεωρίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, καὶ εἰς αἰσχύνην προκείμενοι καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλησι καὶ τοῖς τὰ ἡμέτερα διασύρειν βουλομέ-
 15 νοις.

Τίς ἂν οὖν, κἂν σφόδρα ἢ λίθινος ἢ καὶ ἀναίσθητος, ταῦτα ἀναλγήτως ἐνεγκεῖν δυνήσεται, μήτι γε ἡμεῖς, οἱ πατρικὴν φιλοστροφίαν περὶ πάντα ὑμᾶς ἐπιδείκνυσθαι σπουδάζοντες; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ λυποῦν ἡμᾶς, ὅτι ἀνόνητον τὸν ἡμέτερον ἐπι-
 20 δείκνυσθε κάματον, ἀλλὰ πολλῷ πλέον ἡμῶν καθάπτεται, ὅταν ἐννοήσωμεν ὅτι βαρυτέραν ἑαυτοῖς οἱ ταῦτα ποιοῦντες ἐργάζονται τὴν κατάκρισιν. Ἡμεῖς γὰρ τῶν πόνων τὴν ἀμοιβὴν ἀναμένομεν παρὰ τοῦ Δεσπότη· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἅπαν πεποιήκαμεν, καὶ τὸ ἀργύριον κατεβάλομεν, καὶ τὸ τάλαντον τὸ ἐμπιστευθὲν ἡμῖν διε-
 25 νείμαμεν, καὶ οὐδὲν τῶν εἰς ἡμᾶς ἠκόντων παραλελοίπαμεν· οἱ δὲ τὰ ἀργύρια δεξάμενοι ταῦτα τὰ πνευματικά, ποίαν ἔξουσιν, εἰπέ μοι, ἀπολογίαν, ποίαν δὲ συγγνώμην, ὅταν μὴ μόνον αὐτὰ ἀπαιτῶνται, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτων ἐργασίαν; ποίοις ὀφθαλμοῖς ὄψονται τὸν κριτὴν; πῶς οἴσουσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν, τὰ κο-
 30 λαστήρια τὰ ἀφόρητα; Μὴ γὰρ εἰς ἀγνοίαν ἔχουσι καταφυγεῖν; Καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐνηχοῦμεν, παραινῶμεν, προτρεπόμεθα, δεικνύομεν τῆς ἀπάτης τὸν δλεθρον, τῆς βλάβης τὸ μέγεθος, τῆς σατανικῆς πανηγύρεως τὸν δόλον, καὶ οὐδὲ οὕτω καθικέσθαι ἠδυνήθημεν. Καὶ τί λέγω τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβερὰν; Τέως τὰ ἐνταῦθα γυμνάσωμεν.

Πῶς, εἰπέ μοι, οἱ τῆς σατανικῆς ἐκείνης μετασχόντες θεω-

λοῦνται ἐδῶ, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ κάποια συνήθεια παρακολουθοῦν ἐπικροτοῦν βέβαια αὐτὰ πού λέγω καὶ δείχνουν ὅτι μὲ εὐχαρίστησι δέχονται τὰ λόγια μου, μετὰ ὅμως ἀπὸ αὐτὰ πάλι τρέχουν στὸν ἵπ-πόδρομο καὶ θορυβοῦν περισσότερο γιὰ τοὺς ἡνιόχους, ἐκδηλώνον-τας μὲ ἀσυγκράτητη μανία καὶ μὲ μεγάλη τὴν ἔντασι τῆς φωνῆς τοὺς τὸν φανατισμό τους καὶ διαπληκτίζονται μεταξύ τους πολλές φορές λέγοντας, ὅτι ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς ἵππους δὲν ἔτρεξε καλά, καὶ ἄλλος πεδικλώθηκε καὶ ἔπεσε· καὶ ὁ ἓνας παίρνει τὸ μέρος τοῦ ἑνὸς ἡνιόχου, ὁ ἄλλος τοῦ ἄλλου, καὶ κανεὶς δὲν σκέφτεται οὔτε θυμᾶται τὰ λόγια μου, οὔτε τὰ πνευματικὰ καὶ φρικτὰ μυστήρια πού τελού-νται ἐδῶ, ἀλλά, σὰν νὰ ἔχουν αἰχμαλωτισθῆ ἀπὸ τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου, περνοῦν ἐκεῖ τὴν ἡμέρα τους, παραδομένοι στὸ σατανικὸ θέαμα καὶ ἐκτιθέμενοι καὶ στοὺς Ἰουδαίους καὶ στοὺς Ἑλληνας καὶ σὲ ὅλους ἐκείνους πού θέλουν νὰ διασύρουν τὰ δικά μας.

Ποιὸς λοιπὸν θὰ μπορούσε, κι' ἂν ἀκόμη ἦταν ὑπερβολικὰ σκληρὸς ἢ καὶ ἀναίσθητος, νὰ τὰ ὑποφέρῃ αὐτὰ χωρὶς πῶνο; Ἀσφα-λῶς οὔτε καὶ ἐγὼ πού φροντίζω νὰ δείξω τὴν πατρικὴ μου στοργὴ σ' ὅλους σας. Διότι δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ πού μὲ λυπεῖ, τὸ ὅτι δείχνε-τε ἀνώφελο τὸν δικό μου κόπο, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο μὲ πληγώνει ὅταν σκέπτομαι, ὅτι αὐτοὶ πού τὰ κάνουν αὐτά, κάνουν βαρύτερη τὴν καταδίκη τους. Διότι ἐγὼ περιμένω τὴν ἀμοιβὴ τῶν κόπων μου ἀπὸ τὸν Κύριον· καθόσον ἐκτέλεσα ὅλο τὸ καθῆκον μου καὶ κατέβαλα τὸ ἀργύριο, καὶ τὸ τάλαντο πού μου ἐμπιστεύθηκε τὸ μοίρασα, καὶ τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐξαρτῶντα ἀπὸ μένα δὲν παρέλειψα· ἐνῶ αὐτοὶ πού δέχθηκαν αὐτὰ τὰ πνευματικὰ ἀργύρια, ποιά ἀπολο-γία θὰ ἔχουν, πές μου, καὶ ποιά συγγνώμη, ὅταν δὲν θὰ τοὺς ζητήσουν μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτά; Μὲ ποιά μάτια θὰ δοῦν τὸν κριτὴ; πῶς θ' ἀντέξουν τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἡμέρα, τὰ ἀφόρητα βασανιστήρια; Μήπως μπορούν νὰ καταφύγουν στὴν ἄγνοια; Κάθε ἡμέρα φωνάζω, συμβουλεύω, προτρέπω, δείχνω τὴν καταστροφὴ στὴν ὁποία ὀδηγεῖ ἡ πλάνη, τὸ μέγεθος τῆς βλάβης, τὸν δόλο πού ὑποκρύπτει ἡ σατανικὴ πανήγυρις, καὶ οὔτε ἔτσι μπό-ρεσα νὰ τὸ ἐπιτύχω. Καὶ γιατί λέγω τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴ φοβερή; Πρῶτα ἄς ἐξετάσουμε τὰ ἐδῶ.

Πές μου, πῶς αὐτοὶ πού πῆραν μέρος στὸ σατανικὸ αὐτὸ θέα-μα θὰ μπορέσουν νὰ παρουσιασθοῦν ἐδῶ μὲ θάρρος, ἀφοῦ ἡ συνει-

ρίας δυνήσονται μετὰ παρρησίας ἐνταῦθα παραγενέσθαι, τὸ συνει-
 δὸς ἔχοντες κατεξανιστάμενον καὶ καταβοῶν μεγάλα; Ἦ οὐκ
 ἀκούουσιν οὗτοι τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος τοῦ διδασκάλου
 τῆς οἴκουμένης, «τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς μερίς
 5 πιστῶ μετὰ ἀπίστου;». Πόσης γὰρ οὐκ ἂν εἶη καταγνώσεως ἄξιον,
 ὅταν ὁ πιστὸς καὶ τῶν ἐνταῦθα τελουμένων καὶ εὐχῶν καὶ φρι-
 κτῶν μυστηρίων καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας ἀπολαύων, μετὰ
 τὴν ἐνταῦθα τελετὴν ἀπελθὼν καθέζηται εἰς τὴν σατανικὴν ἐκείνην
 θεωρίαν μετὰ τοῦ ἀπίστου, μετὰ τοῦ ἐν τῷ σκότει τῆς ἀσεβείας
 10 πλανωμένου, ὁ τῷ φωτὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου καταυγασθεὶς;
 Πῶς, εἶπέ μοι, λοιπὸν ἐπιστομίσαι δυνησόμεθα ἢ Ἑλληνας ἢ Ἰου-
 δαίους; πῶς δὲ ἀναγαγεῖν αὐτοὺς ἰσχύσομεν καὶ πείσομεν μετατά-
 ξασθαι εἰς τὴν εὐσέβειαν, ὅταν ὀρῶσι τοὺς μεθ' ἡμῶν τεταγμένους
 εἰς τὰ ὀλέθρια ἐκεῖνα καὶ πάσης λύμης γέμοντα θέατρα συμφυρο-
 15 μένους αὐτοῖς;

Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, μετὰ τὸ παραγενέσθαι ἐνταῦθα
 καὶ ἐκκαθᾶραι τὸν λογισμὸν καὶ τὴν διάνοιαν εἰς νῆψιν ἀγαγεῖν καὶ
 κατάνυξιν, πάλιν ἀπελθὼν ἐκεῖ καταρρυπαίνεις ἑαυτόν; Ἦ οὐκ
 ἀκούεις σοφοῦ τινος λέγοντος, «εἷς οἰκοδομῶν καὶ εἷς καθαιρῶν τί
 20 ὠφέλησαν πλέον ἢ κόπους;». Ὁ δὴ καὶ νῦν γίνεται. Ὅταν γὰρ τὰ
 ἐνταῦθα ὑφ' ἡμῶν οἰκοδομηθέντα διὰ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας
 καὶ τῆς παραινέσεως ταύτης τῆς πνευματικῆς, ἀπελθὼν ἀθρόον
 ἐκεῖ πάντα καθέλης καὶ εἰς ἔδαφος, ὡς εἶπεῖν, καταγάγῃς, ποῖον
 ὄφελος πάλιν ἡμᾶς ἄνωθεν τὰ τῆς οἰκοδομῆς ἐπιδείκνυσθαι, καὶ
 25 πάλιν ὑμᾶς τὰ τῆς καθαιρέσεως; πόσης τοῦτο ἀνοίας οὐκ ἂν εἶη
 καὶ παραπληξίας; Εἶπε γὰρ μοι, εἰ ἐθεάσω ἐν ταῖς αἰσθηταῖς ταύ-
 ταις οἰκοδομαῖς ταῖς διὰ τῶν λίθων γινομέναις τοῦτό τινα ποιούν-
 τα, οὐχὶ ὡς μεμνηνότες αὐτῶν προσέξεις καὶ εἰκῆ καὶ μάτην κοπτο-
 μένω, καὶ εἰς οὐδὲν δέον πάντα τὰ αὐτοῦ καταναλίσκοντι; Τὸν αὐ-
 30 τὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς ταύτης τῆς πνευματικῆς λογί-
 ζου, καὶ τὴν αὐτὴν ἔκφερε ψῆφον. Ἴδου γάρ· ἡμεῖς μὲν, ἐπειδὴ εἰς
 τοῦτο ἐτάχθημεν παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καθ' ἑκάστην ἡμέραν
 τὴν οἰκοδομὴν ταύτην τὴν πνευματικὴν εἰς ὕψος ἐγείρομεν καὶ
 πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς διδασκαλίαν ὑμᾶς ἐνάγειν σπουδάζομεν· τινὲς

1. Β' Κορ. 6,14.

2. Σοφ. Σειράχ 34,23.

δησίς τους ἐπαναστατεῖ ἐναντίον τους καὶ κραυγάζει δυνατά; Ἡ δὲν ἀκοῦν αὐτοὶ τὸν μακάριο Παῦλο, τὸν διδάσκαλο τῆς οἰκουμένης ποὺ λέγει, «ποιά ἐπικοινωνία μπορεῖ νὰ ἔχη τὸ φῶς μετὰ τὸ σκοτάδι, ἢ ποιο μερίδιο μπορεῖ νὰ ἔχη ὁ πιστὸς μετὰ τὸν ἄπιστο»¹; Διότι πόσης κατηγορίας δὲν θὰ εἶναι ἄξιο, ὅταν ὁ πιστὸς ἀπολαμβάνη καὶ αὐτὰ ποὺ τελοῦνται ἐδῶ καὶ τὶς προσευχῆς καὶ τὰ φρικτὰ μυστήρια καὶ τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, καὶ μετὰ τὴν ἐδῶ τελετὴν φεύγει καὶ πηγαίνει καὶ κἀθετα στὸ σατανικὸ ἐκεῖνο θέαμα μαζί μετὰ τὸν ἄπιστο, μαζί μ' αὐτὸν ποὺ πλανᾶται στὸ σκοτάδι τῆς ἀσέβειας, αὐτὸς ποὺ φωτίσθηκε ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης; Πές μου, πῶς λοιπὸν θὰ μπορέσουμε νὰ κλείσουμε τὸ στόμα τῶν Ἑλλήνων ἢ τῶν Ἰουδαίων; Καὶ πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ τοὺς ἀνεβάσουμε ψηλὰ καὶ νὰ τοὺς πείσουμε νὰ μεταταγοῦν εὐσέβεια, ὅταν βλέπουν, αὐτοὺς ποὺ ἔχουν παραταχθῆ μαζί μας, νὰ ἀναμειγνύονται μέσα σ' ἐκεῖνα τὰ ὀλέθρια καὶ γεμᾶτα ἀπὸ κάθε καταστροφὴ θέατρα μαζί μ' αὐτούς;

Πές μου δηλαδή, γιὰ ποιο λόγο, ἀφοῦ ἔρθης ἐδῶ καὶ καθάρῃς τὴν σκέψιν σου καὶ ὀδηγήσῃς τὴν διάνοιάν σου εἰς τὴν ἐγρήγορσιν καὶ τὴν κατανύξιν, πάλιν καταρρυπαίνεις τὸν ἑαυτόν σου, γυρίζοντας ἐκεῖ; Ἡ δὲν ἀκοῦς κάποιον σοφὸν ποὺ λέγει, «ὅταν ὁ ἕνας οἰκοδομῇ, καὶ ὁ ἄλλος γκρεμίζῃ, ποιο τότε τὸ ἐπὶ πλέον ὄφελος, παρὰ κόποι;»². Αὐτὸ λοιπὸν καὶ τῶρα γίνεται. Διότι, ὅταν αὐτὰ ποὺ ἐγὼ χτίζω ἐδῶ μετὰ τὴν συνεχῆ διδασκαλίαν καὶ μετὰ τὴν προτροπὴν αὐτὴν τὴν πνευματικὴν, φεύγοντας ἐσὺ ἀπὸ ἐδῶ καὶ πηγαίνοντας ἐκεῖ τὰ γκρεμίσῃς ὅλα μέσα σὲ μιὰ στιγμὴν καὶ τὰ διασκορπίσῃς, ὅπως θὰ λέγαμε, στὸ ἔδαφος, ποιο τὸ ὄφελος νὰ σᾶς δείχνω πάλιν ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, πῶς νὰ οἰκοδομησθε, καὶ σεῖς πάλιν νὰ τὰ γκρεμίζετε; Πόση ἀνοησία καὶ πόσος παραλογισμὸς δὲν θὰ εἶναι αὐτό; Διότι πές μου, ἔαν ἔβλεπες κάποιον νὰ τὸ κἀνῃ αὐτὸ σ' αὐτὲς τὶς οἰκοδομὰς τὶς αἰσθητὰς, ποὺ εἶναι φτιαγμέναι μετὰ πέτρας, δὲν θὰ τὸν θεωρήσῃς μαρνακόν, καὶ ὅτι μάταια καὶ ἄδικα κοπιάζει, καὶ ὅτι σὲ τίποτε σωστὸν δὲν ξοδεύει ὅλα τὰ δικά του; Μετὰ τὸν ἴδιον τρόπον νὰ σκέπτεσαι καὶ γ' αὐτὴν τὴν πνευματικὴν οἰκοδομὴν καὶ τὴν ἴδιαν κρίσιν βγάλε. Διότι νὰ ἐγὼ, ἐπειδὴ τάχθηκα σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, κάθε ἡμέραν ἀνεβάζω πρὸς ψηλὰ αὐτὴν τὴν πνευματικὴν οἰκοδομὴν καὶ φροντίζω νὰ σᾶς ὀδηγήσω εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρετῆς;

δὲ τῶν ἐνταῦθα συντρεχόντων τὴν μετὰ πολλοῦ πόνου αὐξηθεῖσαν οἰκοδομὴν ἐν μιᾷ ῥοπῇ μονονουχὶ ταῖς οἰκείαις χερσὶ διὰ τῆς ἀφάτου ταύτης ραθυμίας εἰς ἔδαφος κατάγουσιν, ἡμῖν μὲν πολλὴν τὴν ἀθυμίαν ἐντεῦθεν τίκτοντες, ἑαυτοῖς δὲ μέγιστον τὸν ὄλεθρον καὶ
5 τὴν ζημίαν ἀφόρητον.

β'. Τάχα σφοδρότεραν τὴν ἐπιτίμησιν ἔποιησάμεθα· ὅσον μὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν φιλοστοργίαν σφοδρότεραν, ὅσον δὲ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πλημμελήματος οὐδὲ τὴν ἀξίαν. Ἄλλ' ὁμως, ἔπειδὴ δεῖ καὶ τοῖς πεπτωκόσι χεῖρα ὀρέγειν καὶ περὶ τοὺς τοσοῦτον ἔρραθυ-
10 μηκότας τὴν πατρικὴν εὐνοίαν ἐπιδείξασθαι, οὐδὲ οὕτως ἀπαγορευόμεν αὐτοῖς τὴν σωτηρίαν· μόνον ἐὰν βουληθῶσι μηκέτι τοῖς αὐτοῖς πάλιν περιπεσεῖν, ἀλλὰ μέχρι τούτου στῆσαι τὰ τῆς ραθυμίας, καὶ ἀπαγορεύσαι τὴν ἐπὶ τὰς ἵπποδρομίας ἄνοδον καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην σατανικὴν θεωρίαν. Δεσπότην γὰρ ἔχομεν φιλάνθρω-
15 πον καὶ ἡμερον καὶ κηδεμονικόν, ὅς, ἔπειδὴ οἶδε τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας, ἔπειδὴν ἀμαρτήματί τινι περιπέσωμεν ραθυμία ὑποσκελισθέντες, ἐν μόνον ἐπιζητεῖ παρ' ἡμῶν, μὴ ἀπογνῶναι, ἀλλὰ ἀποστῆναι τοῦ πλημμελήματος καὶ πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν ἐπαιχθῆναι. Κἂν τοῦτο ποιήσωμεν, ταχεῖαν ἡμῖν τὴν συγχώρησιν
20 ἐπαγγέλλεται, αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων· μὴ «ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει;».

Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, μὴ καταφρονῶμεν τοῦ οὕτω φιλάνθρωπου Δεσπότη, ἀλλὰ περιγενώμεθα τῆς συνηθείας τῆς ἐπιβλαβοῦς, καὶ μὴ τὴν πλατεῖαν πύλην καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίζωμεν·
25 καθάπερ σήμερον ἠκούσατε τοῦ κοινοῦ πάντων Δεσπότη παρανοῦντος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ λέγοντος· «εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖα ἢ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἢ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς». Ἀκούσας πλατεῖαν πύλην καὶ εὐρύχωρον ὁδόν, μὴ τοῖς προοιμίοις ἀπα-
30 τηθῆς, μηδὲ ὅτι πολλοὶ εἰσέρχονται δι' αὐτῆς, τοῦτο ἴδης, ἀλλ' ἐνόει ὅτι εἰς στενὸν καταστρέφει τέλος. Κάκεινο δὲ συνετῶς λογίζου, ὅτι οὐ περὶ αἰσθητῆς πύλης ἐστὶν ὁ λόγος, οὐδὲ περὶ ὁδοῦ ἀπλῶς ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἐστὶν ἡ παραίνεσις. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἀρχόμενος, οὕτω

3. Ἰερ. 8,4.

4. Ματθ. 7,13.

μερικοί ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ βοηθοῦν ἐδῶ σ' αὐτὴν τὴν οἰκοδομή, ποὺ μὲ πολὺ κόπο ἔχει ἀξιεθῆ, μέσα σὲ μιὰ στιγμή, μόνοι τους, μὲ τὰ δικά τους χέρια, τὴν γκρεμίζουν στὸ ἔδαφος, ἐξ αἰτίας τῆς φοβερῆς ἀδιαφορίας τους, καὶ σ' ἐμένα βέβαια προκαλοῦν μεγάλη λύπη ἀπὸ αὐτό, ἐνῶ στοὺς ἑαυτούς τους πάρα πολλὴ μεγάλη καταστροφή καὶ ἀνυπόφορη ζημιὰ.

2. Ἴσως ἔκανα πιὸ σφοδρὴ τὴν ἐπίπληξι· ἀκριβῶς τόσο σφοδρότερη, ὅση εἶναι ἡ δική μου στοργικὴ ἀγάπη, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος ὅμως τοῦ πλημμελήματος, ὄχι ὅσο ἔπρεπε. Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ πρέπει ν' ἀπλώσω χέρι βοήθειας καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν πέσει καὶ νὰ δείξω τὴν πατρικὴ μου ἀγάπη καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἔδειξαν τόση ἀδιαφορία, οὔτε γι' αὐτὸ τοὺς ἀποκλείω τὴ σωτηρία· μόνο ἐὰν θελήσουν ποτὲ νὰ μὴν ξαναπέσουν στὰ ἴδια, ἀλλὰ μέχρις ἐδῶ νὰ σταματήσουν τὰ τῆς ἀδιαφορίας τους καὶ ν' ἀπαγορεύσουν στοὺς ἑαυτούς τους νὰ πᾶνε στὶς ἵπποδρομίες καὶ σὲ κάθε τέτοιο σατανικὸ θέαμα. Διότι ἔχουμε Κύριο φιλόανθρωπο καὶ ἡμερο καὶ προνοητικό, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν ἀδυναμία τῆς φύσεώς μας, ὅταν πέσουμε σὲ κάποιο ἀμάρτημα ὑποσκελισμένοι ἀπὸ τὴ ραθυμία μας, ἕνα μόνο ζητάει ἀπὸ μᾶς, νὰ μὴν ἀπογοητευθοῦμε, ἀλλὰ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὸ πλημμέλημα καὶ νὰ τρέξουμε στὴν ἐξομολόγησι. Κι' ἂν αὐτὸ τὸ κάνουμε, μᾶς ὑπόσχεται ἀμέσως τὴ συγχώρησι· διότι αὐτὸς εἶναι ποὺ λέγει· «μήπως αὐτὸς ποὺ πέφτει δὲν σηκώνεται, ἢ αὐτὸς ποὺ χάνει τὸν δρόμο του δὲν ἐπιστρέφει;»³.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἂς μὴν περιφρονοῦμε τὸν τόσο φιλόανθρωπο Κύριό μας, ἀλλὰ ἂς νικήσουμε τὴν ἐπιβλαβῆ συνήθειά μας κι' ἂς μὴ ραδίζουμε τὴν πλατεία πύλη καὶ τὸν εὐρύχωρο δρόμο· ὅπως ἀκριβῶς ἀκούσατε σήμερα νὰ προτρέπη στὸ Εὐαγγέλιο ὁ κοινὸς Κύριος ὅλων μας καὶ νὰ λέγη· «μπῆτε διὰ τῆς στενῆς πύλης, διότι εἶναι πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρη ἡ ὁδὸς ποὺ ὀδηγεῖ στὴν καταστροφή, καὶ πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μπαίνουν ἀπ' αὐτὴν»⁴. Ἐπειδὴ ἄκουσες, «πλατεία πύλη καὶ εὐρύχωρη» μὴ ξεγελαστῆς ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή, οὔτε αὐτὸ νὰ δῆς, ὅτι μπαίνουν ἀπὸ αὐτὴν, ἀλλὰ σκέψου ὅτι σὲ καταστρέφει σὲ στενὸ τέλος. Κι' ἐκεῖνο νὰ σκέφτεσαι μὲ σύνεσι, ὅτι δὲν γίνεται λόγος γιὰ πραγματικὴ πύλη, οὔτε ἀπλῶς γιὰ κάποιον δρόμο, ἀλλὰ γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ μας, καὶ ἡ συμβουλή εἶναι καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ γιὰ τὴν κακία. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ἀρχίζο-

ἤρξατο λέγων, «εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης», τὴν τῆς ἀρετῆς πύλην οὕτω καλῶν.

Εἶτα εἰπὼν, ὅτι «εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης», διδάσκει ἡμᾶς λοιπὸν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τοῦτο παραινεῖ. Εἰ γὰρ καὶ στενή, 5 φησὶν, αὕτη καὶ πολὺν ἔχει τὸν κάματον ἐν τῇ εἰσόδῳ, ἀλλ' ἐὰν μικρὸν κάμητε, εἰς πολὺ πλάτος ἐκβήσεσθε καὶ εὐρυχωρίαν πολλήν, τὴν ἀνεσιν δυναμένην ὑμῖν παρασχεῖν. Μὴ τοίνυν ὅτι στενή ἐστι, φησὶν, ἴδητε, μηδὲ τὰ προοίμια ὑμᾶς θορυβεῖτω, μηδὲ τὸ στενὸν τῆς εἰσόδου ὀκνηροὺς ἀπεργαζέσθω· ἢ γὰρ πλατεῖα αὕτη πύλη καὶ 10 ἢ εὐρύχωρος ὁδὸς εἰς ἀπώλειαν καταστρέφει. Διὸ καὶ πολλοὶ τῇ ἀρχῇ καὶ τοῖς προοιμίοις ἀπατώμενοι καὶ οὐδὲν τῶν μελλόντων προορώμενοι, εἰς τὴν ἀπώλειαν ἑαυτοὺς ἐκδιδόασιν. Διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι· «πλατεῖα ἢ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἢ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς.

15 Καὶ καλῶς αὐτὴν «πλατεῖαν πύλην» ἐκάλεσε καὶ «εὐρύχωρον ὁδὸν» τὴν ἐπὶ τὴν ἀπώλειαν ἀπάγουσαν. Οἱ γὰρ ἐπὶ τὰς ἵπδρομίας ἀναβαίνειν σπεύδοντες καὶ τὰς ἄλλας τὰς σατανικὰς θεωρίας, καὶ τῆς σωφροσύνης ἀμελοῦντες, καὶ τῆς ἀρετῆς οὐδένα λόγον ποιούμενοι, καὶ ἀσελγαίνειν βουλόμενοι, καὶ οἱ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ 20 γαστριμαργίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, καὶ περὶ τὴν τῶν χρημάτων μανίαν καὶ λύτταν καθ' ἑκάστην ἡμέραν δαπανώμενοι, καὶ πρὸς τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα κεκηνότες, διὰ τῆς πλατείας πύλης βαδίζουσι καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴν ἐπὶ πολὺ προέλθωσι καὶ πολλὰ τῶν ἀμαρτημάτων ἑαυτοῖς τὰ φορτία συνάξωσι, κατα- 25 δαπανώμενοι, ἐλθόντες εἰς τὸ τῆς ὁδοῦ τέλος, οὐκέτι περαιτέρω προελθεῖν δύνανται, τῆς στενότητος τῆς ὁδοῦ πιεζούσης αὐτούς, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τῷ ὄγκῳ τῶν ἀμαρτημάτων βαρυνομένους ταύτην διελθεῖν· διὸ ἀνάγκη εἰς αὐτὸν τῆς ἀπωλείας τὸν κρημνὸν αὐτοὺς καταστρέψαι. Ποῖον οὖν ὄφελος, εἶπέ μοι, πρὸς ὀλίγον τὴν 30 εὐρύχωρον βαδίσαντας, ἐν διηνεκεῖ ἀπωλείᾳ γενέσθαι, καὶ ὄναρ, ὡς εἰπεῖν, τρυφήσαντας, ἐν ἀληθείᾳ κολάζεσθαι;

Ἔπερ γὰρ ἐστὶ μιᾶς νυκτὸς ὄναρ, τοῦτο ἅπας ὁ παρὼν βίος πρὸς τὴν διαδεξομένην ἡμᾶς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Μὴ γὰρ, ἵνα ἀπλῶς ἀναγινώσκωμεν, ταῦτα γέγραπται; Διὰ τοῦτο ἢ τοῦ Πνεύ-

ντας, ἔτσι ἄρχισε νὰ λέγη· «μπῆτε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη», ὀνομάζον-
τας ἔτσι τὴν πύλη τῆς ἀρετῆς.

Ἐπειτα, λέγοντας, «μπῆτε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη», μᾶς διδάσκει
τότε τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία τὸ συμβουλεύει αὐτό. Διότι, ἂν καὶ εἶ-
ναι στενὴ αὐτή, λέγει, κι' ἔχει πολὺ κόπο κατὰ τὴν εἴσοδο, ἐὰν
ὄμως κουρασθῆτε λίγο, θὰ βγῆτε σὲ μεγάλο πλάτος καὶ σὲ εὐρυχω-
ρία πολλή, πὺ μπορεῖ νὰ σᾶς προσφέρῃ τὴν ἄνεσι. Μὴ λοιπὸν δῆτε
ὅτι εἶναι στενὴ, λέγει, οὔτε νὰ σᾶς θορυβῆ ἡ ἀρχή, οὔτε νὰ σᾶς
κάνῃ διστακτικούς τὸ στενὸ τῆς εἰσόδου· διότι ἡ πλατεία αὐτὴ
πύλη καὶ ἡ εὐρύχωρη ὁδὸς σὲ ὀδηγεῖ στὴν καταστροφή. Γι' αὐτὸ
καὶ πολλοὶ ξεγελασμένοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὰ προοίμια καὶ ἐπειδὴ
δὲν προβλέπουν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἀνήκουν στὸ μέλλον, παραδίνονται
στὴν καταστροφή. Γι' αὐτὸ λέγει, ὅτι «εἶναι πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐ-
ρύχωρος ὁ δρόμος πὺ ὀδηγεῖ στὴν καταστροφή καὶ πολλοὶ εἶναι
εἶναι ἐκεῖνοι πὺ μπαίνουν ἀπ' αὐτὴν».

Καὶ σωστὰ τὴν ὠνόμασε «πλατεία πύλη καὶ εὐρύχωρο δρό-
μο», αὐτὸν πὺ ὀδηγεῖ στὴν καταστροφή. Διότι ἐκεῖνοι πὺ βιάζο-
νται νὰ πᾶνε στὶς ἵπποδρομίες καὶ στὰ ἄλλα τὰ σατανικὰ θεάματα
καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ δὲν κάνουν κανέναν λόγο
γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ θέλουν νὰ ἀσελοῦν, καὶ ἐκεῖνοι πὺ παραδίνο-
νται στὴν ἀσωτία καὶ στὴ λαιμαργία καὶ δαπανοῦν τὸν καιρὸ τους
κάθε ἡμέρα στὴ μανία καὶ στὴ λύσσα τῶν χρημάτων, θαυμάζοντας
τὰ πράγματα αὐτῆς τῆς ζωῆς, βαδίζουν μέσα ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη
καὶ τὸν εὐρύχωρο δρόμο· ὅταν ὄμως προχωρήσουν ἀρκετὰ καὶ συγ-
κεντρώσουν ἐπάνω τους μεγάλα φορτία ἀπὸ ἁμαρτίες, καθὼς ἀσω-
τεῦν, ὅταν φθάσουν στὸ τέλος τοῦ δρόμου, δὲν μποροῦν νὰ προ-
χωρήσουν περισσότερο, διότι τοὺς πιέζει ἡ στενότης τοῦ δρόμου,
ἐπειδὴ δὲν μποροῦν καταπιεζόμενοι ἀπὸ τὸν ὄγκο τῶν ἁμαρτημά-
των νὰ τὸν περάσουν· γι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ καταλήξουν
σ' ἐκεῖνον τὸν γκρεμὸ τῆς καταστροφῆς. Πές μου, ποιό λοιπὸν εἶ-
ναι τὸ ὄφελος, ἀφοῦ βādισαν γιὰ λίγο στὸν εὐρύχωρο δρόμο, νὰ κα-
ταλήξουν κατόπιν στὴν παντοτινὴ καταστροφή καί, ἀφοῦ σὰν σὲ
ὄνειρο καλοπέρασαν, νὰ τιμωροῦνται πραγματικά;

Διότι ὅ,τι εἶναι τὸ ὄνειρο μιᾶς νύχτας, αὐτὸς εἶναι ὄλος ὁ πα-
ρὼν βίος μπροστὰ στὴ κόλασι καὶ τὴν τιμωρία πὺ μᾶς περιμένει.
Μήπως δηλαδὴ αὐτὰ ἔχουν γραφῆ ἀπλῶς γιὰ νὰ τὰ διαβάσουμε; Γι'

ματος χάρις γραφή τοῦ Κυρίου λόγους παραδοθῆναι πεποίηκεν, ἵνα προφυλακτικὰ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων φάρμακα ἐντεῦθεν λαμβάνοντες, τὴν ἐπηρτημένην κόλασιν διαφυγεῖν δυνηθῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τότε κατάλληλα τοῖς τραύμασιν αὐτῶν τὰ φάρμακα
 5 ἐπιτιθεῖς ὁ Δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς ἔλεγε παραινῶν· «εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης». Στενὴν δὲ αὐτὴν ἐκάλει, οὐκ ἐπειδὴ τῇ φύσει στενὴ τυγχάνει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ γνώμη ἡ ἡμετέρα πρὸς ραθυμίαν μᾶλλον ρέπουσα, στενὴν αὐτὴν εἶναι νομίζει. Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀποστρέψη ἡμᾶς, διὰ τοῦτο στενὴν αὐτὴν ὠνόμασεν, ἀλλ' ἵνα τὸ πλά-
 10 τος τῆς ἐτέρας φυγόντες καὶ ἐκ τοῦ τέλους ἐκάστην καταμαθόντες, οὕτω ταύτην μᾶλλον ἐλώμεθα.

γ'. Ἄλλ' ἵνα πᾶσιν ὁ λόγος εὐσύνοπτος γένηται, φέρε, εἰ δοκεῖ, παραγάγωμεν εἰς μέσον τοὺς διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθόντας καὶ διὰ τῆς εὐρυχώρου βαδίσαντας, καὶ ἴδωμεν οἷον αὐτοὺς ἐδέξα-
 15 το τέλος, καὶ τοὺς διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰσελθόντας καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, καὶ καταμάθωμεν καὶ τούτους οἷα ἐδέξαντο τὰ ἀγαθὰ. Ἐνα τοίνυν τῶν διὰ ταύτης τῆς πύλης εἰσελθόντων τῆς πλατείας, καὶ ἕνα τῶν διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ βαδισάντων εἰς μέσον ὑμῖν προθέντες, δείξωμεν τῶν παρὰ τοῦ Κυρίου εἰρημένων
 20 τὴν ἀλήθειαν, αὐτῇ πάλιν τῇ τοῦ Κυρίου παραβολῇ χρησάμενοι. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθὼν, καὶ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίσας; Πρότερον γὰρ προσήκει δεῖξαι τίς οὗτός ἐστι, καὶ πόσον μῆκος ὤδευσεν ὁδοῦ τῇ πλατεία βαδίζων, καὶ τότε φανερὸν ὑμῖν ποιῆσαι, εἰς οἷον κατέστρεψε τέλος. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι
 25 συνετοὶ ὄντες ἤδη συνήκατε τὸ μέλλον ρηθήσεσθαι· ἀλλ' ὁμως, καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον εἰπεῖν.

Ἄναμνήσθητέ μοι τοῦ πλουσίου ἐκείνου, τοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὴν πορφύραν καὶ τὰ βύσσινά ἐνδιδυσκομένου, καὶ λαμπρῶς ἐστιωμένου, καὶ παρασίτους καὶ κόλακας τρέφοντος, καὶ πο-
 30 λὸν τὸν ἄκρατον ἐγχεομένου, καὶ γαστριζομένου καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καὶ τῇ τρυφῇ τῇ πολλῇ ἑαυτὸν ἐκδεδωκότος, καὶ διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθόντος, καὶ ἐν ἡδονῇ καὶ εὐθυμίᾳ βιωτικῇ διηνεκῶς τυγχάνοντος. Πάντα γὰρ αὐτῷ ὡσπερ ἐκ πηγῶν ἐπέρρει, θε-

αὐτὸ ἢ χάρις τοῦ Πνεύματος ἔκανε νὰ παραδοθοῦν γραπτὰ σ' ἐμᾶς τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, ὥστε, παίρνοντας προφυλακτικὰ φάρμακα ἀπὸ ἐδῶ γιὰ τὰ πάθη μας, νὰ μπορέσουμε νὰ ξεφύγουμε τὴν ἐτοιμασμένη τιμωρία. Γι' αὐτὸ καὶ τότε ὁ Χριστός, ὁ Κύριός μας, ἀφοῦ τοποθέτησε κατάλληλα τὰ φάρμακα ἐπάνω στὰ τραύματά τους, ἔλεγε συμβουλεύοντας· «μπῆτε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη». Καὶ τὴν ὠνόμαζε αὐτὴν στενή, ὄχι ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ φύσι της εἶναι στενή, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ δική μας ἢ γνώμη, πὺ ρέπει περισσότερο πρὸς τὴν ραθυμία, νομίζει ὅτι εἶναι στενή. Διότι δὲν τὴν ὠνόμασε στενή γιὰ νὰ μᾶς γυρίσει πίσω, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὸ πλάτος τῆς ἄλλης καὶ νὰ γνωρίσουμε καλὰ τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ τὸ τέλος της, κι' ἔτσι νὰ προτιμήσουμε μᾶλλον αὐτήν.

3. Ἄλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ σὲ ὄλους κατανοητὸς ὁ λόγος, ἐμπρός, ἐὰν θέλῃς, νὰ σᾶς παρουσιάσω ἐκείνους πὺ μπῆκαν ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη καὶ βάδισαν μέσω τῆς εὐρύχωρης ὁδοῦ, καὶ ἄς δοῦμε ποιὸ τέλος τοὺς περίμενε, καὶ αὐτοὺς πὺ μπῆκαν ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη καὶ τὸν θλιμμένο δρόμο, καὶ ἄς μάθουμε καλὰ ποιὰ ἀγαθὰ δέχθηκαν. Ἄφοῦ λοιπὸν τοποθετήσουμε μπροστὰ μας ἕναν ἀπὸ ἐκείνους πὺ μπῆκαν ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη καὶ ἕναν ἀπὸ αὐτοὺς πὺ βάδισαν τὸν στενὸ καὶ θλιμμένο δρόμο, ἄς δείξουμε τὴν ἀλήθεια τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, χρησιμοποιοῦντας πάλι τὴν ἴδια παραβολὴ τοῦ Κυρίου. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος πὺ μπῆκε ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη καὶ βάδισε στὸν εὐρύχωρο δρόμο; Πρῶτα βέβαια πρέπει νὰ δείξω ποιὸς εἶναι αὐτός, καὶ πόσο μῆκος τοῦ δρόμου βάδισε, βαδίζοντας στὸν εὐρύχωρο δρόμο, καὶ τότε θὰ σᾶς φανερώσω σὲ ποιὸ τέλος κατέληξε. Καὶ γνωρίζω ὅτι, ἐπειδὴ εἶστε συνετοί, ἤδη ἀντιληφθήκατε αὐτὸ πὺ πρόκειται νὰ λεχθῆ· ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀνάγκη καὶ ἐγὼ νὰ τὸ πῶ.

Θυμηθῆτε, σᾶς παρακαλῶ, τὸν πλούσιο ἐκεῖνον, πὺ κάθε ἡμέρα φοροῦσε τὴν πορφύρα καὶ τὰ κατασκευασμένα ἀπὸ βύσσο ἐνδύματα, πὺ ἔτρωγε λαμπρὰ καὶ ἔτρεφε παρασίτους καὶ κόλακες, γεμίζοντας μὲ καθαρὸ καὶ πολὺ κρασί τὸ ποτήρι του· παραχόρταινε κάθε ἡμέρα, παραδομένος στὴν μεγάλη τρυφή, εἶχε μπῆ ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη καὶ διαρκῶς ζοῦσε μέσα στὴν ἡδονὴ καὶ τὴν εὐθυμία τὴν κοσμική. Διότι ὅλα γι' αὐτὸν ἔτρεχαν σὰν ἀπὸ πηγές, ἐξυπηρέ-

ραπεία πολλή, τρυφή ἄφατος, σώματος υγεία, χρημάτων περιουσία, τιμὴ παρὰ τῶν πολλῶν, αἱ παρὰ τῶν κολάκων εὐφημίαι, καὶ οὐδὲν ἦν αὐτῷ τέως τὸ λυποῦν. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ἐν τοσαύτῃ κραιπάλῃ καὶ ἀδηφαγίᾳ διημερεύων, οὐ μόνον υγείας ἀπήλαυσε 5 σωματικῆς καὶ ἀδείας πάσης, ἀλλὰ καὶ τὸν πένητα Λάζαρον ἐπὶ τοῦ πυλῶνος κατακείμενον καὶ ἠλκωμένον καὶ ὑπὸ τῶν κυνῶν κυκλούμενον καὶ διαλειχόμενον καὶ λιμῷ τηκόμενον ἀνηλεῶς παρέτρεχεν, οὐδὲ ψυχίων αὐτῷ μεταδιδούς.

Καὶ ὁ μὲν διὰ τῆς πύλης τῆς πλατείας εἰσελθὼν, τὴν εὐρύχω-
10 ρον ὁδὸν ἐβάδιζε, τὴν τῆς τρυφῆς, τὴν τῆς ἀκολασίας, τὴν τοῦ γέλωτος, τὴν τῆς ἀνέσεως, τὴν τῆς γαστριμαργίας, τὴν τῆς μέθης, τῆς τῶν χρημάτων περιβολῆς, τῆς ἐν τῇ ἐσθῆτι βλακειίας. Καὶ μέχρι πολλοῦ πάντα τὸν χρόνον τῆς παρούσης ζωῆς τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν ἐβάδισεν, οὐδενὸς λυπηροῦ πεῖραν λαβὼν, ἀλλὰ πάντοτε ἐξ οὐρίας
15 φερόμενος, καὶ ἄτε δὴ αἰεὶ δι' εὐρυχώρου βαδίζων ὁδοῦ, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας διέτρεχεν. Οὐδαμοῦ σκόπελοι, οὐδαμοῦ κρημοί, οὐδαμοῦ ὕφαλοι σπιλάδες, οὐδαμοῦ ναυάγιον, οὐδαμοῦ ἀνώμαλος μεταβολή, ἀλλὰ διηνεκῶς στερεὰν καὶ ἰσόπεδον ὁδεύων, οὕτω τὸν παρόντα βίον διέδραμε, καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν ὑπὸ τῶν κυμά-
20 των τῆς κακίας καταποντιζόμενος, καὶ οὐ λαμβάνων αἰσθησιν· καθ' ἐκάστην ἡμέραν σπαραττόμενος ὑπὸ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν, καὶ μᾶλλον ἠδόμενος· διηνεκῶς πολιορκούμενος ὑπὸ ἀσελγείας, ὑπὸ γαστριμαργίας, ὑπὸ τῆς τῶν χρημάτων μανίας, καὶ οὐδεμίαν τῶν δεινῶν λαμβάνων τὴν αἰσθησιν, οὐδὲ προῖδειν δυνάμενος τῆς
25 ὁδοῦ τὸ τέλος, ἀλλὰ τὸ παρὸν ἠδὲ μόνον καρπούμενος, οὐδεμίαν ἔννοιαν ἐλάμβανε τῆς διηνεκοῦς ὁδύνης, ἀλλὰ ἀπατώμενος, ὡς εἰπεῖν, ἐβάδιζε τὴν εὐρύχωρον ὁδόν, εἰς αὐτὸν τὸν κρημνὸν ἐπειγόμενος, ὑπὸ τῆς πολλῆς μέθης συνιδεῖν οὐκ ἔχων.

Ἡ γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς βιωτικοῖς εὐημερία καταβαπτίσασα αὐτοῦ
30 τὸν λογισμὸν ἐτύφλωσε τὸ ὄμμα τῆς διανοίας, καὶ καθάπερ πεπηρωμένος λοιπὸν τὰς ὄψεις, οὕτως ἐβάδιζεν, οὐκ εἰδὼς ποῦ φέρεται· τάχα δὲ οὐδὲ ἔννοιαν ἐλάμβανε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁρῶν ἑαυτὸν οὐδεμίαν δυσκολίαν ὑπομένοντα. Οὐδὲ γὰρ ἐτρέφα μόνον,

τησις μεγάλη, ἀπόλαυσις ἀπερίγραπτη, υἡγεία σώματος, χρηματικὴ περιουσία, τιμῆ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς, οἱ ἔπαινοι τῶν κολάκων, καὶ τίποτε δὲν ὑπῆρχε τότε νὰ τοῦ προξενῆ λύπη. Καὶ τὸ μεγαλύτερο βέβαια, ὅτι, ἂν καὶ περνοῦσε τὴν ἡμέρα του μέσα σὲ τόση μέθη καὶ πολυφαγία, ὄχι μόνο σωματικὴ υἡγεία ἀπῆλαυσε καὶ κάθε ἄνεσι, ἀλλὰ καὶ τὸν φτωχὸ Λάζαρο, ποὺ ἦταν ξαπλωμένος μπροστὰ στὴν πύλη καὶ πληγιασμένος καὶ τὸν περικύκλωναν τὰ σκυλιὰ καὶ τὸν ἔγλυφαν κι' ἔλειωνε ἀπὸ τὴν πείνα, τὸν προσπερνοῦσε ἄσπλαχνα καὶ δὲν τοῦ ἔδινε οὔτε ψίχουλα.

Καὶ ἐκεῖνος, ἀφοῦ μπῆκε ἀπὸ τὴν πλατεῖα πύλη, βάδιζε στὸν εὐρύχωρο δρόμο, τὸν δρόμο τῆς ἀσωτίας, τὸν δρόμο τῆς ἀκολασίας, τὸν δρόμο τοῦ γέλιου, τὸν δρόμο τῆς ἀνέσεως, τὸν δρόμο τῆς γαστριμαργίας, τὸν δρόμο τῆς μέθης, τὸν δρόμο τῆς πλούσιας ἐνδυμασίας, τὸν δρόμο τῆς βλακειᾶς τῶν ἐνδυμάτων. Καὶ γιὰ πολὺ καιρὸ, ὄλο τὸν χρόνον αὐτῆς τῆς ζωῆς βάδιζε στὸν εὐρύχωρο δρόμο, χωρὶς νὰ γευθῆ καμμιά λύπη, ἀλλὰ πάντα τὸν ὠδηγοῦσαν εὐνοϊκοὶ ἄνεμοι καὶ βαδίζοντας ἔτσι στὸν εὐρύχωρο δρόμο, περνοῦσε τὴ ζωὴ του μὲ μεγάλη ἄνεσι. Πουθενὰ σκόπελοι, πουθενὰ γκρεμοί, πουθενὰ κρυμμένοι ὕφαλοι, πουθενὰ ναυάγιο, πουθενὰ ἀνώμαλη μεταβολή, ἀλλὰ βαδίζοντας διαρκῶς σὲ στερεὸ καὶ ἴσιο δρόμο, ἔτσι πέρασε αὐτὴ τὴ ζωὴ, καταποντιζόμενος κάθε ἡμέρα ἀπὸ τὰ κύματα τῆς κακίας, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει· κάθε ἡμέρα τὸν κατακομμάτιαζαν οἱ παράλογες ἐπιθυμίες καὶ περισσότερο εὐχαριστιόταν· διαρκῶς ἦταν πολιορκημένος ἀπὸ τὴν ἀσέλγεια, τὴ γαστριμαργία, τὴ μανία τῶν χρημάτων, καὶ ἐπειδὴ δὲν γνώρισε τίποτε ἀπὸ τὰ δεινά, δὲν μπόρεσε νὰ προβλέψῃ οὔτε τὸ τέλος τοῦ δρόμου, ἀλλὰ ἀπολάμβανε μόνο τὸ εὐχάριστο παρόν, μὴ σκεπτόμενος καθόλου τὴν παντοτινὴ ὀδύνη, ἀλλὰ ξεγελασμένος, ὅπως θὰ λέγαμε, βάδιζε τὸν εὐρύχωρο δρόμο καὶ βιαζόταν νὰ φθάσῃ στὸν γκρεμὸ, ἐπειδὴ δὲν ἦταν σὲ θέσι νὰ καταλάβῃ τί τοῦ γινόταν ἀπὸ τὸ πολὺ μεθύσι.

Ἡ εὐημερία δηλαδὴ σὲ ὄλα τὰ βιωτικὰ τοῦ ἐπνίξε τὸ λογικόν, τοῦ τύφλωσε τὸ μάτι τῆς διανοίας, καὶ ἀκριβῶς σὰν μὲ κλειστὰ μάτια, ἔτσι βάδιζε, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ποῦ ὀδηγεῖται· καὶ ἴσως οὔτε σκεπτόταν τὴν ἀνθρώπινη φύσι, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὸν ἑαυτὸ του νὰ μὴν ὑπομένῃ καμμιά δυσκολία· διότι δὲν ζοῦσε μόνο μέσα στὴν τρυφή, ἀλλὰ καὶ στὸν πλοῦτον· καὶ ὄχι μόνο ζοῦσε μέσα στὸν πλοῦ-

ἀλλὰ καὶ ἐπλούτει· οὐδὲ ἐπλούτει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγείας σώματος ἀπήλαυεν· οὐδὲ ὑγείας σώματος ἀπήλαυε μόνον, ἀλλὰ καὶ θεραπείας, καὶ οὐ θεραπείας μόνον πολλῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπιρρέοντα ὡσπερ ἐκ πηγῶν αὐτῶ πάντα ὄρων, ἐν ἡδονῇ διῆγε διηνεκεῖ. Εἶδετε, ἀγα-
 5 πητοί, τὸν διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθόντα καὶ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν δι' ὄλου βαδίσαντα, ὅσης ἀνέσεως ἀπήλαυεν;

Ἄλλὰ μηδεὶς τῶν ταῦτα ἀκουόντων πρὸ τοῦ τέλους μακαρί-
 σαι αὐτὸν ἀνάσχηται, ἀλλὰ ἀναμεινάτω τῶν πραγμάτων τὸ τέλος, καὶ τότε οἴσει τὴν ψῆφον. Εἰ δοκεῖ τοίνυν, καὶ τὸν διὰ τῆς στενῆς
 10 πύλης εἰσελθόντα καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν ὀδεύσαντα παραγάγω-
 μεν εἰς μέσον, καὶ οὕτω τὸ τέλος ἀμφοτέρων θεασάμενοι, τὴν προσήκουσαν περὶ ἐκάστου ψῆφον οἴσομεν. Τίνα δὲ ἄλλον ἔχομεν
 νῦν παραγαγεῖν, ἢ τὸν Λάζαρον, τὸν ἐπὶ τοῦ πυλῶνος τοῦ πλουσίου κατακειμένον καὶ ὑπὸ τῶν ἐλκῶν ἐκείνων πολιορκούμενον καὶ
 15 ὄρωντα τὰς γλώσσας τῶν κυνῶν ψαυούσας αὐτοῦ τῶν τραυμάτων καὶ μηδὲ ἀπελάσαι τούτους ἰσχύοντα; Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος διὰ τῆς
 πλατείας εἰσελθὼν, τὴν εὐρύχωρον ἐβάδιζεν, οὕτω δὲ καὶ ὁ μακά-
 ριος οὗτος (μακάριον γὰρ αὐτὸν ἤδη καλῶ διὰ τῆς στενῆς εἰσελθεῖν ἐλόμενον) εἰσῆλθε διὰ τῆς στενῆς πύλης τῆς ἀπεναντίας ἐκείνης
 20 πάντα ἐχούσης. Καθάπερ ἐκεῖνος διηνεκῶς ἐτρέφα, οὕτω καὶ οὗ-
 τος λιμῶ παλαίων διετέλει. Καὶ ἐκεῖνος μὲν μετὰ τῆς τρυφῆς καὶ
 ὑγείας σώματος ἀπήλαυε καὶ χρημάτων περιουσίας, καὶ ἐν γαστρι-
 μαργία καὶ μέθῃ διημερεύων κατεδαπανᾶτο· οὗτος δὲ μετὰ τοῦ λι-
 μοῦ καὶ ἐσχάτῃ πενία περιβεβλημένος καὶ νόσῳ διηνεκεῖ καὶ ἔλκε-
 25 σιν ἀφορήτοις, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ἠϋπόρει τροφῆς, ἀλλὰ τῶν ψι-
 χίων ἐπεθύμει τῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου, καὶ οὐδὲ τού-
 των ἠξίωτο.

Εἶδες πῶς διὰ τῆς στενῆς πύλης οὗτος εἰσελθὼν, τὴν τεθλιμ-
 μένην ὁδὸν διηνεκῶς ἐβάδιζεν; εἶδες πῶς ἐκεῖνος διὰ τῆς πλατείας
 30 πύλης καὶ τῆς εὐρυχώρου ὁδοῦ ἐπορεύετο; Ἄλλ' ἴδωμεν λοιπὸν
 ἑκατέρων τὸ τέλος, καὶ πῶς μὲν ἐκεῖνος εἰς στενὸν κατέστρεψε τέ-
 λος, πῶς δὲ οὗτος εἰς πλατὸν καὶ πολλῆς ἀνέσεως γέμον· ἵνα ταῦτα
 μαθόντες ἀκριβῶς, μὴ τὴν εὐρύχωρον ἐκ παντὸς τρόπου διώκω-
 μεν ὁδόν, μηδὲ διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσέρχεσθαι σπουδάζωμεν,

το, ἀλλ' ἀπολάμβανε καὶ ὑγεία σωματική· καὶ ὄχι μόνο εἶχε σωματική ὑγεία, ἀλλὰ καὶ περιποίησι· καὶ ὄχι μόνο μεγάλη περιποίησι, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι ὅλα τρέχουν σὰν ἀπὸ πηγὲς γιὰ χάρι του, ζοῦσε διαρκῶς μέσα στὴν ἡδονή. Εἶδατε, ἀγαπητοί, αὐτὸν ποὺ μπῆκε ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη καὶ βάδισε τὸν εὐρύχωρο δρόμο ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη ἕως τὴν ἄλλη, πόση ἄνεσι ἀπήλαυσε;

Ὅμως κανεὶς ἀπὸ ὄσους τὰ ἀκοῦν αὐτὰ ἄς μὴν βιασθῆ νὰ τὸν μακαρίσῃ πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος, ἀλλὰ ἄς περιμένη τὴν ἐκβασὶ τῶν πραγμάτων καὶ τότε ἄς κρίνῃ. Ἐὰν λοιπὸν θέλῃς νὰ φέρουμε ἐνώπιόν μας κι' αὐτὸν ποὺ μπῆκε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη καὶ βάδισε τὴν θλιμμένη ὁδὸ, κι' ἔτσι, ἀφοῦ δοῦμε τὸ τέλος καὶ τῶν δύο, νὰ βγάλουμε γιὰ τὸν καθένα τὴν ἀπόφασιν ποὺ ἀρμόζει. Καὶ ποιὸν ἄλλον ἔχουμε νὰ ἀναφέρουμε τώρα, παρὰ τὸν Λάζαρο, αὐτὸν ποὺ ἦταν ξαπλωμένος στὴν ἐξώπορτα τοῦ πλουσίου, καὶ ἦταν πολιορκημένος ἀπὸ τὶς πληγὰς ἐκεῖνες κι' ἔβλεπε τὶς γλῶσσες τῶν σκυλιῶν νὰ τοῦ γλύφουν τὰ τραύματα καὶ δὲν μποροῦσε οὔτε νὰ τὰ διώξῃ; Διότι, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ μπῆκε ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη βάδιζε στὸν εὐρύχωρο δρόμο, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ μακάριος αὐτὸς (διότι ἤδη τὸν ἀποκαλῶ μακάριο, ἐπειδὴ προτίμησε νὰ εἰσέλθῃ διὰ τῆς στενῆς πύλης), μπῆκε ἀπὸ τὴ στενὴ πύλη, ποὺ τὰ εἶχε ὅλα ἀντίθετα ἀπὸ ἐκείνην. Ὅπως ἐκεῖνος διαρκῶς διασκεδάζε, ἔτσι κι' αὐτὸς ζοῦσε παλεύοντας διαρκῶς μὲ τὴν πείναν. Καὶ ὁ πλούσιος βέβαια μαζί μὲ τὴν καλοπέρασιν ἀπολάμβανε καὶ σωματικὴ ὑγεία καὶ χρηματικὴ παρουσία καὶ ἐπιδιδόταν ὅλη τὴν ἡμέραν στὴ γαστριμαργία καὶ στὴ μέθη· ἐνῶ αὐτὸς μαζί μὲ τὴν πείναν καὶ τὴν χειρότερη φτώχεια, ἦταν περιτριγυρισμένος καὶ μὲ ἀθεράπευτη ἀρρώστια καὶ ἀφόρητες πληγὰς, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἔχῃ οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή, ἀλλ' ἐπιθυμοῦσε τὰ ψίχουλα ποὺ ἔπεφταν ἀπὸ τὸ τραπέζιν τοῦ πλουσίου καὶ οὔτε αὐτὰ ἀξιωνόταν.

Εἶδες πῶς αὐτὸς μπῆκε διὰ τῆς στενῆς πύλης καὶ βάδιζε διαρκῶς τὴν θλιμμένη ὁδὸ; Εἶδες πῶς ἐκεῖνος βάδιζε τὴν πλατεία πύλη καὶ τὸν εὐρύχωρο δρόμο; Ἀλλὰ ἄς δοῦμε στὴ συνέχεια τὸ τέλος τοῦ καθενὸς καὶ πῶς ἐκεῖνος κατέληξε σὲ τέλος στενὸ, καὶ πῶς αὐτὸς σὲ πλατὺ καὶ γεμᾶτο μὲ μεγάλη ἄνεσι· ὥστε, μαθαίνοντάς τα καλά, νὰ μὴν ἐπιδώκουμε μὲ κάθε τρόπο τὸν εὐρύχωρο δρόμο, οὔτε νὰ προσπαθοῦμε νὰ μπαίνουμε ἀπὸ τὴν πλατεία πύλη, ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώ-

ἀλλὰ τὴν στενὴν πύλην μεταδιώκωμεν καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν βαδίζωμεν, ἵνα εἰς χρηστὸν καὶ ἀνέσεως γέμον τέλος καταντῆσαι δυνηθῶμεν.

Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τέλος τῆς ἐκάστου ζωῆς ἔφθασεν, ὄρα τί φησι
 5 περὶ τοῦ τὴν τεθλιμμένην ὁδεύοντος πρότερον. «Ἐγένετο δέ»,
 φησὶν, «ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον Ἀβραάμ». Τάχα οἱ ἄγγελοι ἀπῆγον αὐτὸν προηγούμενοι καὶ δορυφοροῦντες καὶ εἰς τὸ τῆς ἀνέσεως χωρίον μετὰ τὰς πολλὰς ἐκεῖνας θλίψεις καὶ τὴν στενὴν ὁδοιπορίαν ἀπο-
 10 καθιστῶντες. Εἶδες ὅσον τῆς στενῆς πύλης καὶ τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ τὸ πλάτος ἐν τῷ τέλει φαίνεται; Ὅρα λοιπὸν καὶ τῆς εὐρυχώρου ὁδοῦ τὰ ὀλέθρια τέλη. «Ἀπέθανε», φησί, «καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη». Οὐδεὶς ὁ προηγούμενος, οὐδεὶς ὁ δορυφορῶν, οὐδεὶς ὁ ὀδηγῶν, καθάπερ τὸν Λάζαρον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ εὐρυχώρῳ ὁδῷ
 15 τούτων ἀπάντων ἀπήλαυε καὶ πολλοὺς ἔσχε τοὺς δορυφοροῦντας, τοὺς θεραπεύοντας, τοὺς κόλακας λέγω, τοὺς παρασίτους, ἠνίκα πρὸς τὸ τέλος ἔφθασε, γυμνὸς καὶ ἔρημος ἀπάντων γέγονε μετὰ τὰς πολλὰς ἐκεῖνας ἀνέσεις, μᾶλλον δὲ μετὰ τὴν βραχεῖαν ἐκείνην ἀνεσιν καὶ εὐημερίαν. Ἄπας γὰρ ὁ παρῶν βίος βραχύς, τῷ μέλλοντι
 20 αἰῶνι συγκρινόμενος. Μετὰ τὴν βραχεῖαν τοίνυν ἀνεσιν, ἧς ἀπήλαυσε τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίζων, τὸ τῆς στενοχωρίας καὶ τῆς θλίψεως χωρίον αὐτὸν ἐδέξατο.

Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατριάρχου ἐπανεπαύετο, τῶν πόνων καὶ τῆς πολλῆς ταλαιπωρίας τὰς ἀμοιβὰς ἀπολαμβάνων,
 25 βάνων, καὶ μετὰ τὸν λιμὸν καὶ τὰ ἔλκη καὶ τὴν ἐν τῷ πυλῶνι κατάκλισην, τῆς ἀπορρήτου ἐκείνης ἀνέσεως καὶ οὐδὲ λόγῳ ἐρμηνευθῆναι δυναμένης μετεῖχεν· οὗτος δὲ μετὰ τὴν τρυφὴν καὶ ἀνεσιν καὶ γαστριμαργίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν μέθην εἰς τὴν ἀπαραίτητον κόλασην ἐκείνην καταντήσας ἀπετηγανίζετο. Καὶ ἵνα ἐκάτερος αὐτῶν
 30 διὰ τῶν πραγμάτων μάθῃ, ὁ μὲν τῆς στενῆς ὁδοῦ τὸ κέρδος, ὁ δὲ τῆς εὐρυχώρου τὴν ζημίαν καὶ τὸν ὄλεθρον, ἀπὸ πολλοῦ τοῦ διαστήματος ἀλλήλους ὀρῶσιν. Ἄκουε δὲ πῶς· «καὶ ἐν τῷ ἄδη», φησὶν, «ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὀρᾷ τὸν Ἀβραάμ ἀπὸ μακρόθεν καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ».

5. Λουκᾶ 16,22.

6. Λουκᾶ 16,23.

κουμε τὴν στενὴ πύλη καὶ νὰ βαδίζουμε τὸν δρόμο πού εἶναι γεμᾶτος μὲ θλίψεις, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ φθάσουμε σὲ καλὸ τέλος γεμᾶτο ἄνεσι.

Ὅταν λοιπὸν ἔφθασε τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ καθενός, πρόσεχε τί λέγει γι' αὐτὸν πού βάδιζε προηγουμένως τὸν θλιμμένο δρόμο. «Συνέβηκε», λέγει, «νὰ πεθάνῃ ὁ φτωχὸς καὶ νὰ μεταφερθῆ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀβραάμ»⁵. Ἀμέσως οἱ ἄγγελοι τὸν πῆραν, πετώντας μπροστὰ καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαν ὡς σωματοφύλακες, καὶ τὸν ἀποκατέστησαν στὸν τόπο τῆς ἀνέσεως, μετὰ ἀπὸ τὶς πολλὰς ἐκεῖνες θλίψεις καὶ τὴν στενὴ ὁδοιπορία. Εἶδες πόσο φαίνεται στὸ τέλος τὸ πλάτος τῆς στενῆς πύλης καὶ τῆς θλιμμένης ὁδοῦ; Πρόσεχε τώρα καὶ τῆς εὐρύχωρης ὁδοῦ τὰ ὀλέθρια τέλη. «Πέθανε», λέγει, «καὶ ὁ πλούσιος καὶ τάφηκε». Κανεὶς δὲν πήγαινε μπροστὰ, κανεὶς δὲν τὸν παραστεκόταν, κανεὶς δὲν τὸν ὠδηγοῦσε, ὅπως τὸν Λάζαρο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ στὸν εὐρύχωρο δρόμο ὄλα αὐτὰ τὰ ἀπήλαυσε καὶ εἶχε πολλοὺς φύλακες καὶ ὑπηρέτες, τοὺς κόλακες ἔννοῶ καὶ τοὺς παρασίτους, ὅταν ἔφθασε στὸ τέλος, ἔμεινε γυμνὸς κι' ἔρημος ἀπὸ ὄλους, ὕστερα ἀπὸ τὶς πολλὰς ἐκεῖνες ἀνέσεις, ἢ καλύτερα μετὰ ἀπὸ τὴ σύντομη ἐκεῖνη ἄνεσι καὶ εὐημερία. Διότι ὄλη ἢ παροῦσα ζωὴ εἶναι σύντομη, ἂν συγκριθῆ μὲ τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Μετὰ τὴ σύντομη αὐτὴ ἄνεσι, τὴν ὁποία ἀπήλαυσε βαδίζοντας τὸν εὐρύχωρο δρόμο, τὸν δέχθηκε ὁ τόπος τῆς στενοχώριας καὶ τῆς θλίψεως.

Καὶ ἐκεῖνος ἐπαναπαύοταν στοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχη, ἀπολαμβάνοντας τὶς ἀμοιβὰς τῶν κόπων καὶ τῆς πολλῆς ταλαιπωρίας, καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὶς πληγὰς καὶ τὸ πλάγιασμα στὴν ἐξώπορτα, ἔγινε μέτοχος ἐκεῖνης τῆς ἀπόρρητης ἀνέσεως, πού δὲν μπορεῖ ὁ λόγος νὰ τὴν ἐρμηνεύσῃ, ἐνῶ αὐτὸς μετὰ τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ἄνεσι καὶ τὴ γαστριμαργία τὴν πολλὴ καὶ τὴ μέθη, κατατηγανίζοταν, ἀφοῦ ἔφθασε στὴν ἀναπόφευκτη ἐκεῖνη κόλασι. Καὶ γιὰ νὰ μάθῃ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς μέσω τῶν ἔργων, ὁ ἕνας τὸ κέρδος τῆς στενῆς ὁδοῦ, καὶ ὁ ἄλλος τὴ ζημιὰ τῆς εὐρύχωρης καὶ τὸν ὄλεθρο, βλέπουν ἀπὸ μεγάλη ἀπόστασι ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. Καὶ ἄκουγε πῶς: «καὶ στὸν ἄδη», λέγει, «ἀφοῦ σήκωσε τὰ μάτια του, ἐκεῖ πού βασανίζοταν, βλέπει τὸν Ἀβραάμ ἀπὸ μακριὰ καὶ τὸν Λάζαρο στὴν ἀγκαλιὰ του»⁶.

Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ὅτι θεασάμενος τὴν ἀθρόαν οὕτω τῶν πραγμάτων μεταβολὴν καὶ τὸν μὲν ἐν τῷ πυλῶνι ἐρριμμένον καὶ ταῖς γλώσσαις τῶν κυνῶν προκείμενον, τοσαύτης ἀπολαύοντα τῆς παρησίας καὶ τοῖς κόλλοις τοῦ πατριάρχου ἐνδιαιωόμενον, ἑαυτὸν δὲ
 5 τοσαύτη αἰσχὺν περιβεβλημένον, καὶ μετὰ ταύτης καὶ ὑπὸ τοῦ πύρρος ἀποτηγανιζόμενον, πλείονα τῆς ὀδύνης τὴν αἴσθησιν ἐλάμβανεν. Ὅρῶν τοιγαροῦν εἰς τὸ ἐναντίον τὰ πράγματα μεταστάντα καὶ αὐτὸν μὲν, ὡς εἰπεῖν, ἐν ὄνειρῳ καὶ σκιᾷ τρυφήσαντα, καὶ νῦν τὴν ἀφόρητον κόλασιν ὑπομένοντα καὶ μετὰ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν καὶ
 10 τὴν πλατεῖαν πύλην εἰς οὕτω στενὸν καταστρέψαντα τέλος, ἐπ' ἐκεῖνου δὲ τὰ ἐναντία συμβεβηκότα καὶ διὰ τὴν ἐνταῦθα ὑπομονὴν τῶν ἀπορρήτων ἐκεῖνων ἀγαθῶν αὐτὸν ἀπολαύοντα, καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ γεγωνῶς καὶ τῇ πείρᾳ μαθῶν τὴν ἀπάτην, ἣν ὑπέμεινε δι' ὄλου τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν ἐλόμενος, ἰκετηρίαν τίθησι πρὸς τὸν πα-
 15 τριάρχην καὶ ἔλεεινὰ φθέγγεται ῥήματα καὶ δακρῶν γέμοντα. Καὶ ὁ πρὸ τούτου μηδὲ ἐπιστρεφόμενος, μηδὲ ἰδεῖν ἀνεχόμενος τὸν Λάζαρον, τὸν πένητα, τὸν ἐν τῷ πυλῶνι ἐρριμμένον, ἀλλὰ καὶ βδελυττόμενος αὐτόν, ὡς εἰπεῖν, διὰ τὴν τῶν ἐλκῶν δυσωδίαν καὶ τὴν οἰκείαν βλακείαν, ἐν ἧ' διηνεκῶς τρυφῶν διῆγε, νῦν ἰκετεῦει τὸν πα-
 20 τριάρχην καὶ φησι: «πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου, ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ». Ἰκανὰ τὰ ῥήματα εἰς οἶκτον ἀφελκύσασθαι· ἀλλ' ὁμοῦς οὐδὲ οὕτως ὦνησέ τι πλέον· ἄκαιρος γὰρ ἡ ἐξομολόγησις καὶ ἡ παράκλησις οὐκ ἐν
 25 καιρῷ τῷ δέοντι γινομένη.

Πέμψον, φησί, τὸν Λάζαρον, ἐκεῖνον, τὸν πένητα, ὃν πρὸ τούτου ἐβδελυττόμην, ὧ τῶν ψυχίων οὐ μετεδίδουν· ἐκεῖνου δέομαι νῦν, καὶ τὸν δάκτυλον ἐκεῖνον ἐπιζητῶ, ὃν οἱ κύνες ἔλειχον. Εἶδες πῶς συνέστειλεν αὐτὸν ἡ τιμωρία; εἶδες πῶς εἰς στενὸν τέλος κα-
 30 τήνησεν ἡ εὐρύχωρος ὁδός; Καὶ οὐ ποιεῖται πρὸς τὸν Λάζαρον τὴν ἰκετηρίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατριάρχην. Εἰκότως· οὐδὲ γὰρ ἀντιβλέψαι ἐτόλμα τῷ πένητι. Ἐνενόει γάρ, οἶμαι, τὴν οἰκείαν ἀπανθρωπίαν καὶ τὸ ἀνηλεὲς λογιζόμενος, ὅπερ εἰς αὐτὸν ἐπεδείξατο, ὑπόπτειεν αὐτὸν ἴσως μηδὲ ἀποκρίσεως ἀξιοῦν. Διὰ τι τοῦτο οὐδὲ

Ἐγὼ νομίζω ὅτι, ὅταν εἶδε τὴν τόσο ξαφνικὴ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων, καὶ αὐτὸν ποῦ ἦταν παραπεταγμένος στὴν ἐξώπορτα καὶ ξαπλωμένος μπροστὰ στὶς γλῶσσες τῶν σκυλιῶν, ν' ἀπολαμβάνη τόση παρρησία καὶ νὰ ζῆ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ πατριάρχη, καὶ τὸν ἑαυτοῦ του περιτριγυρισμένο ἀπὸ τὸση ντροπὴ καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν νὰ κατατηγανίζεται ἀπὸ τὴ φωτιά, τότε ἔνοιωθε μεγαλύτερο τὸν πόνο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔβλεπε τὰ πράγματα ἀλλαγμένα πρὸς τὸ ἀντίθετο καὶ τὸν ἑαυτοῦ του, ποῦ εὐτύχησε, ὅπως θὰ λέγαμε, σὰν σὲ ὄνειρο καὶ σκιά, τώρα νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἀφόρητὴ κόλασι, καὶ μετὰ τὸν εὐρύχωρο δρόμο καὶ τὴν πλατεῖα πύλη κατήντησε σὲ τόσο στενὸ τέλος, ἐνῶ στὸν ἄλλον εἶδε νὰ συμβαίνουν τὰ ἀντίθετα, νὰ ἀπολαμβάνη δηλαδὴ τὰ ἀνέκφραστα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, χάρις στὴν ἐδῶ ὑπομονή του, βρισκόμενος σὲ ἀμηχανία καὶ μαθαίνοντας ἀπὸ τὴν πείρα τὴν ἀπάτη, τὴν ὁποία διαρκῶς ὑπέμενε, ἀφοῦ προτίμησε τὸν εὐρύχωρο δρόμο, κάνει παράκλησι στὸν πατριάρχη καὶ λέγει λόγια ἀξιολύπητα καὶ δάκρυα γεμᾶτα. Καὶ αὐτὸς ποῦ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ δὲν ἔστρεφε πίσω, οὔτε ἀνεχόταν νὰ δῆ τὸν Λάζαρο, τὸν φτωχό, τὸν παραπεταμένο στὴν ἐξώπορτα, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ τὸν σιχαινόταν, ὅπως θὰ λέγαμε, ἐξ αἰτίας τῆς δυσσομίας τῶν πληγῶν καὶ τῆς δικῆς του βλακειάς, μέσα στὴν ὁποία διαρκῶς ζοῦσε εὐτυχισμένος, τώρα ἰκετεύει τὸν πατριάρχη καὶ λέγει· «πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησέ με, καὶ στεῖλε τὸν Λάζαρο, ὥστε, ἀφοῦ βουτήξῃ τὴν ἄκρη τοῦ δακτύλου του στὸ νερό, νὰ μοῦ δροσίση τὴ γλῶσσα, διότι ὑποφέρω μέσα σ' αὐτὴν τὴν φλόγα»⁷. Εἶναι ἱκανὰ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ προσελκύσουν τὸν οἶκτο· ἀλλ' ὅμως οὔτε ἔτσι δὲν ὠφέλησαν σὲ τίποτε· διότι ἡ ἐξομολόγησις ἦταν παράκαιρη καὶ ἡ παράκλησις δὲν ἔγινε στὸν κατάλληλο χρό- νο.

Στεῖλε, λέγει, ἐκεῖνον τὸν Λάζαρο, τὸν φτωχό, αὐτὸν ποῦ προηγουμένως τὸν σιχαινόμουν, στὸν ὁποῖο δὲν ἔδινα τὰ ψίχουλα· ἐκεῖνον τώρα χρειάζομαι, καὶ ἐκεῖνο τὸ δάχτυλο ἐπιζητῶ, ποῦ τὸ ἐγλυφαν τὰ σκυλιά. Εἶδες πῶς τὸν συμμαζέψε ἡ τιμωρία; εἶδες πῶς κατέληξε σὲ στενὸ τέλος ὁ εὐρύχωρος δρόμος; Καὶ δὲν ἀπευθύνει στὸν Λάζαρο τὴν παράκλησι, ἀλλὰ στὸν πατριάρχη. Καὶ σωστά· διότι δὲν τολμοῦσε ν' ἀντικρύσῃ τὸν φτωχό. Καθόσον ἀντιλήφθηκε, νομίζω, τὴ δική του ἀπανθρωπιὰ καὶ ἀναλογιζόμενος τὴν ἀσπλαχνιὰ ποῦ ἔδειξε σ' αὐτόν, ὑποπτεῦόταν ἴσως, ὅτι οὔτε θὰ τοῦ

πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὴν παράκλησιν, ἀλλὰ τὸν πατριάρχην ἰκετεύει. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ οὕτως ἐκέρδανέ τι πλεόν. Τοσοῦτον κακόν ἐστιν ἢ ἀκαιρία, καὶ τὸ τὸν δεδομένον ἡμῖν τῆς ζωῆς καιρὸν παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας εἰς τὴν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ὑπόθε-
5 σιν προδιδόναι. Ποῖον γὰρ ἀδάμαντα οὐκ ἂν κατέκαμψε ταῦτα τὰ ρήματα καὶ εἰς οἶκτον καὶ συμπάθειαν ἤγαγεν;

Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ οὕτως ὁ πατριάρχης ἐπινεύει τῇ αἰτήσει, ἀλλ' ἀποκρίσεως μὲν αὐτὸν ἀξιοῖ, διδάσκει δὲ αὐτὸν ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιος τούτων ἐγένετο τῶν κακῶν. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ
10 πατριάρχης· «τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ· νῦν δὲ ὁ μὲν παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐνθεν πρὸς ὑμᾶς μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι». Φοβερὰ τὰ
15 εἰρημένα καὶ ἱκανὰ καθικέσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων. Ἴνα γὰρ διδάξῃ αὐτόν, ὅτι αὐτὸς μὲν τὴν οἰκείαν εὐσπλαχνίαν περὶ αὐτὸν ἐπιδείκνυσι καὶ εἰς οἶκτον ἐπικάμπτεται, ὁρῶν αὐτοῦ τῆς κολάσεως τὴν ἐπίτασιν, οὐδὲν δὲ πλεόν αὐτῷ εἰς παραμυθίαν ἐνεγκεῖν δύναται, μονονουχὶ ἀπολογούμενος αὐτῷ, φησὶν, ὅτι ἐβουλόμην χεῖρά σοι
20 ὀρέξαι καὶ ἐπικουφίσαι σου τὰς ἀλγηδόνας καὶ τῶν τιμωριῶν ὑποτέμνεσθαι τὸ σφοδρόν, ἀλλὰ προλαβὼν αὐτὸς ταύτης ἀπεστέρησας ἑαυτὸν τῆς παραμυθίας· διὰ τοῦτό φησι· «τέκνον, μνήσθητι».

Ὅρα τοῦ πατριάρχου τὴν ἀγαθότητα· «τέκνον» αὐτὸν καλεῖ. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν τὴν ἡμερότητα τὴν αὐτοῦ ἐμφῆναι δύναται, οὐδε-
25 μίαν δὲ αὐτῷ βοήθειαν παρέχει διὰ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ αὐτὸν προδίδοσθαι. «Τέκνον», φησὶ, «μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου»· εἰς ἐννοιαν ἐλθὲ τῶν παρελθόντων, μὴ ἐπιλάθῃ πόσης τρυφῆς ἀπήλαυσας, πόσης ἀνέσεως, πόσης φαντασίας, πῶς ἐν γαστριμαργίᾳ καὶ μέθῃ πάντα τὸν βίον διετέλεσας, ἐν ἐκείνοις νομί-
30 ζων εἶναι πάντα τὸν αἰῶνα καὶ ἐκεῖνα ὀριζόμενος εἶναι τὰ ἀγαθὰ. Ἀπὸ τῆς ψήφου τῆς αὐτοῦ τὴν ἀπόκρισιν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο. Οὐδὲν γὰρ ἐκεῖνος ὑψηλὸν φανταζόμενος, οὐδὲ τὰ μέλλοντα αὐτὸν διαδέχεσθαι κακὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχων, ἐκεῖνα ἀγαθὰ εἶναι ἐνόμιζε.

ἀπαντοῦσε. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν ἀπευθύνει σ' αὐτὸν τὴν παράκλησι, ἀλλ' ἰκετεύει τὸν πατριάρχη. Ἄλλ' ὁμως οὔτε κι' ἔτσι κέρδισε κάτι παραπάνω. Εἶναι τόσο μεγάλο κακὸ ἢ ἀκαταλληλότητα τοῦ καιροῦ καὶ τὸ νὰ προδώσουμε τὸν χρόνο τῆς ζωῆς μας, πού μᾶς τὸν ἔδωσε ἢ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ὑπόθεσι τῆς σωτηρίας μας. Διότι ποιό διαμάντι δὲν θὰ μαλάκωναν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ δὲν θὰ προκαλοῦσαν τὸν οἶκτο καὶ τὴ συμπάθεια;

Ἄλλ' ὁμως, οὔτε ἔτσι ὁ πατριάρχης δέχεται τὴν αἴτησι, ἀλλὰ τοῦ ἀξιώνει μιὰ ἀπάντησι καὶ τὸν διδάσκει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ μόνος τοῦ ἔγινε αἰτία αὐτῶν τῶν κακῶν. Διότι τοῦ λέγει ὁ πατριάρχης. «Παιδί μου, θυμήσου ὅτι ἀπήλαυσε ἐσὺ τὰ ἀγαθὰ σου στὴν ζωὴ σου, καὶ ὁ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ· τὴν ἑκείνος παρηγορεῖται, ἐνῶ ἐσὺ ὑποφέρεις. Καὶ ἐπὶ πλέον ἀνάμεσα σ' ἐσᾶς καὶ σ' ἐμᾶς εἶναι στηριγμένο μεγάλο χάσμα, γιὰ νὰ μὴν μποροῦν νὰ περνοῦν ὅσοι θέλουν ἀπὸ ἐδῶ πρὸς ἐσᾶς, οὔτε οἱ ἐκεῖ νὰ περνοῦν σ' ἐμᾶς». Εἶναι φοβερὰ αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ἱκανὰ νὰ συγκινήσουν ὅσους ἔχουν μυαλό. Διότι γιὰ νὰ τὸν διδάξη, ὅτι αὐτὸς δείχνει πρὸς αὐτὸν τὴν ἀνάλογη εὐσπλαχνία, καὶ τὸν πιάνει λύπη, καθὼς βλέπει νὰ ἐπιτείνεται ἡ τιμωρία του, δὲν μπορεῖ ὁμως νὰ κἀνῃ τίποτε περισσότερο γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσῃ, ἀπολογούμενος κατὰ κάποιον τρόπο τοῦ λέγει· «Ἦθελα νὰ σοῦ ἀπλώσω τὸ χέρι καὶ νὰ σοῦ ἀνακουφίσω τοὺς πόνους καὶ νὰ σοῦ μειώσω τὸ βάρος τῶν τιμωριῶν, ἀλλὰ πρόλαβες ἐσὺ ὁ ἴδιος καὶ στέρησες τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὴν παρηγοριά'. Γι' αὐτὸ λέγει· «παιδί μου, θυμήσου».

Πρόσεχε τὴν ἀγαθότητα τοῦ πατριάρχου. Τὸν ὀνομάζει «παιδί» του. Ἄλλὰ αὐτὸ μπορεῖ νὰ φανερώσῃ τὴν δική του ἡμερότητα, δὲν τοῦ προσφέρει ὁμως καμμιά βοήθεια, ἐπειδὴ ὁ μόνος τοῦ πρόδωσε τὸν ἑαυτὸ του. «Παιδί μου», λέγει, «θυμήσου ὅτι ἀπήλαυσε ἐσὺ τὰ ἀγαθὰ σου στὴν ζωὴ σου»· σκέψου τὰ περασμένα, μὴ ξεχνᾶς πόση εὐτυχία ἀπήλαυσε, πόση ἄνεσι, πόση ἐπίδειξι, πῶς μέσα στὴν πολυφαγία καὶ τὴ μέθη πέρασες ὅλη τὴ ζωὴ σου, πιστεύοντας ὅτι πάντοτε θὰ τὰ ἔχῃς ὅλα αὐτά, καὶ νόμιζες ὅτι ἐκεῖνα εἶναι τὰ ἀγαθὰ. Σύμφωνα μὲ τὴ δική του κρίσι τοῦ ἔδωσε τὴν ἀπάντησι. Διότι τίποτε λαμπρὸ δὲν φανταζόταν ἐκεῖνος, οὔτε ἔβλεπε τὰ κακὰ πού ἐπρόκειτο νὰ τὸν διαδεχθοῦν, ἐκεῖνα πού εἶχε τότε, πίστευε ὅτι ἦταν τὰ ἀγαθὰ.

ε'. Τοῦτο γὰρ καὶ νῦν ἔθος λέγειν τοῖς πολλοῖς τοῖς περὶ τρυφήν καὶ τὴν ἀδηφαγίαν ἐπτοημένοις, ὅτι 'Πολλὰ ἀγαθὰ ἐσχήκαμεν', ὅταν βούλωνται ἀνάξαι τῆς πολλῆς τρυφῆς τὴν ἐπίτασιν. Μὴ κάλει ταῦτα ἀπλῶς ἀγαθὰ, ἄνθρωπε, ἐννοῶν ὅτι ταῦτα μὲν ἐδόθη παρὰ τοῦ
 5 Δεσπότη, ἵνα τῆς συμμετρίας ἀπολαύοντες, τὴν σύστασιν ἔχωμεν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀσθένειαν διακρατῶμεν τοῦ σώματος· ἕτερα δέ ἐστι τὰ ὄντως ἀγαθὰ. Οὐδὲν γὰρ τούτων ἀγαθόν, οὐ τρυφή, οὐ πλοῦτος, οὐκ ἐσθῆτος πολυτέλεια, ἀλλ' ὄνομα μόνον ἔχει. Τί δὲ λέγω ὄνομα μόνον ἔχει; ταῦτα μὲν οὖν πολλάκις καὶ ὀλέθρου ἡμῖν
 10 αἷτια γίνεται, ἐπειδὴ μὴ δεόντως αὐτοῖς χρῆσώμεθα.

Ὁ γὰρ πλοῦτος τότε ἂν γένοιτο ἀγαθὸς τῷ κεκτημένῳ, ὅταν μὴ εἰς τρυφήν μόνον αὐτὸν ἀναλίσκη, μηδὲ εἰς μέθην καὶ τὰς ἐπιβλαβεῖς ἡδονάς, ἀλλ' ὅταν τῆς τρυφῆς συμμέτρως ἀπολαύων, τὰ λοιπὰ εἰς τὰς τῶν πενήτων διανέμη γαστέρας, τότε ἀγαθὸν ὁ πλοῦ-
 15 τος. Εἰ δὲ μέλλοι τις τρυφῆ ἑαυτὸν ἐκδιδόναι καὶ τῇ ἄλλῃ ἀσωτία, οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὸν ὀνίνησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς βαθὺν κρημνὸν κατὰγει· ὁ δὲ καὶ ὁ πλούσιος οὕτως πέπονθε. Διό φησιν αὐτῷ ὁ πατριάρχης· «τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου». Ἐκεῖνα ἃ ἐνόμιζες εἶναι ὄντως ἀγαθὰ, ταῦτα ἀπέλαβες, καὶ
 20 Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ, οὐκ ἐπειδὴ Λάζαρος αὐτὰ κακὰ ἐνόμιζε, μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψήφου τοῦ πλουσίου καὶ τοῦτο ἐπήγαγεν.

Ἐκεῖνος γὰρ ταύτην παρ' ἑαυτῷ κυρώσας τὴν ψῆφον, τὸν μὲν πλοῦτον καὶ τὴν τρυφήν καὶ τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ἄλλην βλακείαν ἀγαθὰ ἐνόμιζε, τὴν δὲ πενίαν καὶ τὸν λιμὸν καὶ τὴν χαλεπὴν
 25 ἀρρωστίαν κακὰ ὑπώπτευεν. Ὡς οὖν αὐτὸν ὑπελάμβανες καὶ τὴν ἐψευσμένην κρίσιν ἐκείνην εἶχες, μνήσθητι ὅτι κατὰ τὴν σὴν ψῆφον καὶ σὺ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἀπέλαβες, τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὀδεύσας ὁδόν, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ κατὰ τὸν σὸν λόγον, τὴν στενὴν πύλην καὶ τεθλιμμένην βαδίσας ὁδόν. Ἐπεὶ οὖν σὺ μὲν
 30 τὰ προοίμια μόνον εἶδες τῆς ὁδοῦ, οὗτος δὲ καὶ πρὸς τὸ τέλος ἐώρα, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ προοιμίου τῆς ὁδοῦ γινόμενος ὀκνηρότερος,

5. Αυτό ακριβῶς καὶ τώρα συνηθίζουν νὰ λένε πολλοὶ ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τὴν ἀσωτία καὶ τὴ λαίμαργία, 'Πολλὰ ἀγαθὰ ἀποκτήσαμε', ὅταν θέλουν νὰ περιορίσουν τὸν μέγεθος τῆς πολλῆς ἀσωτίας. Μὴν τὰ ἀποκαλῆς, ἀπλῶς ἀγαθὰ, ἄνθρωπε, σκεπτόμενος, ὅτι αὐτὰ δόθηκαν ἀπὸ τὸν Κύριο γιὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνουμε μὲ μέτρο, νὰ τὰ ἔχομε γιὰ τὴ συντήρησι τῆς ζωῆς καὶ νὰ συγκρατοῦμε τὴν ἀδυναμία τοῦ σώματος· ἄλλα εἶναι τὰ πραγματικὰ ἀγαθὰ. Διότι κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι ἀγαθὸ, οὔτε ἡ ἀσωτία, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ πολυτέλεια τῆς ἐνδυμασίας, ἀλλ' ἔχουν μόνο τὸ ὄνομα. Καὶ γιατί λέγω ὅτι ἔχουν μόνο τὸ ὄνομα; Αὐτὰ πολλές φορές γίνονται καὶ αἰτία τῆς καταστροφῆς μας, ὅταν δὲν τὰ χρησιμοποιοῦμε ὅπως πρέπει.

Πράγματι ὁ πλοῦτος τότε θὰ γινόταν καλὸς σ' αὐτὸν ποὺ τὸν ἔχει ἀποκτήσει, ὅταν δὲν τὸν ξοδεύη μόνο γιὰ τὴν καλοπέρασι, οὔτε στὴ μέθη καὶ τὶς ἐπιβλαβεῖς ἡδονές, ἀλλ' ὅταν ἀπολαμβάνη μὲ μέτρο τὴν τρυφή καὶ τὰ ὑπόλοιπα τὰ μοιράζει γιὰ νὰ χορτάσουν οἱ φτωχοί· τότε ὁ πλοῦτος εἶναι ἀγαθὸ. Ἐὰν ὁμοίως φθάσῃ κάποιος νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτό του στὴν τρυφή καὶ στὴν ἄλλη ἀσωτία, ὄχι μόνο δὲν τὸν ὠφελεῖ καθόλου, ἀλλὰ καὶ τὸν ρίχνει κάτω σὲ βαθὺ γκρεμό. Αὐτὸ λοιπὸν εἶχε πάθει καὶ αὐτὸς ὁ πλούσιος. Γι' αὐτὸ τοῦ λέγει ὁ πατριάρχης· «παιδί μου, θυμήσου ὅτι ἐσὺ ἀπῆλαυσες τὰ ἀγαθὰ σου στὴ ζωὴ σου». Ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦσες πραγματικὰ ἀγαθὰ, αὐτὰ τὰ ἀπῆλαυσες, καὶ ὁ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά, ὄχι ἐπειδὴ ὁ Λάζαρος τὰ θεωροῦσε αὐτὰ κακά, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ ἀπὸ τὴν γνώμη τοῦ πλουσίου κι' αὐτὸ τὸ συμπέρανε.

Ἐκεῖνος δηλαδὴ αὐτὴ τὴν γνώμη εἶχε ριζώσει μέσα του, καὶ πίστευε ὅτι ἀγαθὰ εἶναι ὁ πλοῦτος, ἡ ἀπόλαυσις, ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἄλλη βλακεία, ἐνῶ τὴ φτώχεια καὶ τὴν πείνα καὶ τὴ φοβερὴ ἀρρώστια τὰ θεωροῦσε κακά. Ὅπως λοιπὸν θεωροῦσες αὐτὸν καὶ εἶχες ἐκείνη τὴ λανθασμένη γνώμη, σκέψου ὅτι, σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ σου κρίσι, ἀπῆλαυσες κι' ἐσὺ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ὅταν περνοῦσες τὸν πλατὺ καὶ εὐρύχωρο δρόμο, καὶ ὁ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά, σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ σου λογικὴ, ἀφοῦ βάδισε τὴ στενὴ πύλη καὶ τὸν θλιμμένο δρόμο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐσὺ εἶδες μόνο τὶς ἀρχὲς τοῦ δρόμου, ἐνῶ αὐτὸς ἔβλεπε καὶ πρὸς τὸ τέλος, χωρὶς νὰ γίνεται καθόλου πιὸ διστακτικὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ δρόμου, γι' αὐτὸ τώρα ἐδῶ παρηγορεῖ-

διὰ τοῦτο νῦν ἐνταῦθα παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι, καὶ ἀπεναντίας ἀλλήλοις τὸ τέλος κατήντησεν.

Εἶδετε δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῆς εὐρυχώρου καὶ πλατείας ὁδοῦ τὸ τέλος, ἐμάθετε τῆς στενῆς πύλης καὶ τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ ὅπως χρηστὸν τὸ πέρασ ἐδέξατο τὸν ταύτην ἐλόμενον· ἀκούσατε δὴ καὶ τὸ φοβερώτερον· «καὶ ἐπὶ πᾶσι», φησί, «τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐνθεν ἐκεῖ μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι». Μὴ ἀπλῶς παραδράμωμεν, ἀγαπητοί, τὸ λεχθέν, ἀλλ' ἐννοήσωμεν τῶν λεχθέντων τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ὅσης ἀπολαύει τῆς τιμῆς καὶ τῆς προεδρίας ὁ παρὰ τὸν πυλῶνα ἐρριμμένος, ὁ εὐκαταφρόνητος, ὁ πένης, ὁ τῷ λιμῷ διηνεκῶς παλαίων, ὁ τοῖς ἔλκεσι πολιορκούμενος, ὁ τοῖς κυσὶ προκείμενος.

Ἡδέως γὰρ ταῦτα στρέφω συνεχῶς, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐν πενίᾳ ἢ τῶν ἐν νόσοις ὄντων καὶ λιμῷ καταφρονήσῃ, ἑαυτὸν ταλανίζων, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας ἅπαντα φέρων, ἤδη ταῖς χρησταῖς ἐλπίσι τρέφεται, τὰς ἀπορρήτους ἐκείνας ἀναμένων ἀμοιβᾶς καὶ τῶν πόνων τὰς ἀντιδόσεις. «Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτους». Τί ἐστίν, «ἐπὶ πᾶσι τούτοις»; Εἰπὼν, ὅτι σὺ μὲν ἅπαντα ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀπέλαβες, ἅπερ ἠγοῦ εἶναι ἀγαθὰ, καὶ ὅτι οὗτος ἀπέλαβεν ἅπερ σὺ ἐνόμιζες εἶναι κακά, τοῦτο προσέθηκε, διδάσκων αὐτόν, ὅτι καὶ ἀκόλουθον ἕκαστον τέλος ἐδέξατο ἐπὶ πᾶσι τοῖς ρηθεῖσι· σὲ μὲν μετὰ τὸ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἐνόμιζες ἀπολαύειν, ἢ θλίψις καὶ ἢ στενοχωρία καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, τοῦτον δὲ μετὰ τὸ προσπαλαῖσαι ἐν διηνεκεῖ τῇ ζωῇ οἷς ἐνόμιζες αὐτὸς εἶναι κακοῖς, ἢ ἀνεσις καὶ ἢ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις καὶ ἢ μετὰ τῶν ἀγίων λῆξις ἐδέξατο. Ἐπειδὴ τοίνυν τὸ τέλος ἀκόλουθον ἕκαστος εὔρε, καὶ σὲ μὲν ἢ πλατεῖα πύλη καὶ ἢ εὐρύχωρος ὁδὸς εἰς ταύτην τὴν στενοχωρίαν καταντῆσαι πεποίηκε, τοῦτον δὲ ἢ στενὴ καὶ τεθλιμμένη εἰς ταύτην ἤγαγε τὴν ἀνεσιν, «καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται».

Ὅρα τὸν πένητα, τὸν ἠλκωμένον (πάλιν γὰρ ταῦτα λέγω),

ται, κι' ἐσὺ ὑποφέρεις, καὶ ἔφθασε τὸ τέλος ἀντίθετα στὸν καθένα σας.

Εἶδατε μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα τὸ τέλος τῆς εὐρύχωρης καὶ πλατειᾶς ὁδοῦ καὶ μάθατε ὅτι τῆς στενῆς πύλης καὶ θλιμμένης ὁδοῦ τὸ καλὸ τέρμα ὑποδέχθηκε αὐτὸν πού τὴν προτίμησε· ἀκοῦστε τώρα καὶ τὸ φοβερώτερο· «καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτά», λέγει, «βάραθρο μεγάλο εἶναι στηριγμένο ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσᾶς, ὥστε νὰ μὴν μποροῦν νὰ περάσουν ὅσοι θέλουν ἀπὸ ἐδῶ ἐκεῖ, οὔτε ὅσοι εἶναι ἐκεῖ νὰ περνοῦν σ' ἐμᾶς». Ἄς μὴ προσπεράσουμε, ἀπλῶς, ἀγαπητοί, αὐτὸ πού εἶπε, ἀλλὰ ἅς κατανοήσουμε τὴ σημασία αὐτῶν πού λέχθησαν καὶ πόση τιμὴ καὶ ἐπίσημη θέσι ἀπολαμβάνει ἐκεῖνος πού ἦταν παραπεταμένος στὴν ἐξώπορτα, ὁ περιφρονημένος, ὁ φτωχός, ἐκεῖνος πού συνεχῶς πάλευε μὲ τὴν πείνα, ὁ πολιορκημένος ἀπὸ τὶς πληγές, ἐκεῖνος πού ἦταν ξαπλωμένος μπροστὰ στὰ σκυλιά.

Μ' εὐχαρίστησι αὐτὰ διαρκῶς τὰ ἐπαναλαμβάνω, γιὰ νὰ μὴν ἀπογοητευθῆ κανένας φτωχός ἢ ἄρρωστος ἢ πεινασμένος καὶ ταλανίση τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλ' ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρῃ μὲ ὑπομονὴ καὶ εὐχαριστία, καὶ νὰ τρέφεται ἤδη ἀπὸ τώρα μὲ τὶς καλὲς ἐλπίδες, περιμένοντας ἐκεῖνες τὶς ἀνέκφραστες ἀμοιβές καὶ τὶς ἀνταποδόσεις τῶν κόπων του. «Καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτά». Τί σημαίνει τὸ «ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά»; Ἄφοῦ εἶπε ὅτι ἐσὺ τὰ ἀπήλαυσε ὅλα σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ, αὐτὰ ἀκριβῶς πού πίστευες ὅτι εἶναι ἀγαθὰ, καὶ ὅτι αὐτὸς ἀπήλαυσε αὐτὰ πού ἐσὺ θεωροῦσες ὅτι εἶναι κακά, τὸ πρόσθεσε αὐτό, γιὰ νὰ τὸν διδάξῃ, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πού λέχθησαν, τὸν καθένα τὸν περίμενε κάποιο ἀντάξιο τέλος· ἐσένα μετὰ τὰ ἀγαθὰ πού πίστευες ὅτι ἀπολαμβάνεις, ἢ θλίψις καὶ ἡ στενοχώρια καὶ ἡ ἄσβεστη φωτιά, ἐνῶ αὐτὸν μετὰ τὸν ἀγῶνα πού ἔκανε σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του, ἐναντίον ἐκείνων πού ἐσὺ θεωροῦσες ὅτι εἶναι κακά, τὸν δέχθηκε ἡ ἄνεσις καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀνάπαυσις μαζὶ μὲ τοὺς ἀγίους. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ καθένας βρῆκε τὸ ἀντίστοιχο τέλος καὶ ἐσένα σὲ κατήντησε σ' αὐτὴ τὴ στενοχώρια ἢ πλατειὰ πύλη καὶ ἡ εὐρύχωρη ὁδός, ἐνῶ αὐτὸν ἡ στενὴ καὶ θλιμμένη τὸν ὠδήγησε σ' αὐτὴν τὴν ἄνεσι, «καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσᾶς εἶναι στηριγμένο μεγάλο βάραθρο».

Κοίτα τὸν φτωχό, τὸν πληγιασμένο (διότι πάλι τὰ ἴδια λέγω),

τῷ πατριάρχῃ συναριθμούμενον καὶ τῷ χορῷ τῶν δικαίων κατειλεγμένον. «Μεταξὺ γὰρ ἡμῶν καὶ ὑμῶν», φησὶν. Εἶδες οἷα λῆξις διεδέξατο τὸν μεθ' ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ἀρρωστίαν καὶ τὸν λιμὸν ἐνέγκαντα; «Μεταξὺ γὰρ ἡμῶν καὶ ὑμῶν», φησί, «χάσμα μέγα ἐστήρικται». Πολύ, φησὶν, ἐστὶ τὸ διεῖργον, καὶ οὐχ ἀπλῶς χάσμα, ἀλλὰ μέγα. Καὶ γὰρ ἀληθῶς πολλὸ τὸ μέσον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας καὶ πολλὴ ἡ διαφορὰ· ἡ μὲν γάρ ἐστι πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἡ δὲ στενὴ καὶ τεθλιμμένη· ἡ μὲν τρυφὴ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἡ δὲ πενία καὶ ἡ ἔνδεια στενὴ καὶ
10 τεθλιμμένη.

Ὡσπερ οὖν ἐνταῦθα ἐναντίαι εἰσὶν αἱ ὁδοί, καὶ ὁ μὲν τὴν παρθενίαν ἐλόμενος τὴν στενὴν ὁδεύει καὶ τεθλιμμένην, καὶ ὁ τὴν σωφροσύνην μεταδιώκων, καὶ ὁ τὴν ἀκτημοσύνην ἀσπαζόμενος, καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας ὑπερορῶν, ὁ δὲ τὴν πλατεῖαν ὁδεύειν σπεύδων καὶ τὴν εὐρύχωρον, μέθη καὶ τρυφῆ καὶ χρημάτων μανία καὶ ἀκολασία καὶ ταῖς ἐπιβλαβέσι θεωρίαις ἑαυτὸν ἐκδίδωσι, καὶ πολλὴ ἑκατέρων ἐστὶν ἡ διαφορὰ· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ τῆς κολάσεως καιρῷ καὶ τῆς ἀνταποδόσεως, τῶν ἀμοιβῶν πολλὸ τὸ μέσον ἔστιν εὐρεῖν. «Χάσμα», γάρ φησι, «μέγα ἐστήρικται μεταξὺ ἡμῶν», του-
20 τέστι, τῶν δικαίων, τῶν ἐναρέτων, τῶν τὴν λῆξιν ἐκείνην λαχόντων· «καὶ ὑμῶν», τουτέστι, τῶν ἐν πονηρίᾳ καὶ κακίᾳ καταδαπανηθέντων. Καὶ τοσοῦτόν ἐστι μέγα τὸ χάσμα, «ὥστε μήτε ἐντεῦθεν ἐστῶτά τινα πρὸς ὑμᾶς διαβῆναι δύνασθαι, μήτε ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπεράσαι». Εἶδες χάσματος μέγεθος; εἶδες ἀπόκρισιν γεέννης
25 βαρυτέραν;

Ἄρα ἐν προοιμίῳ ἀκούσαντες τὴν εὐημερίαν τοῦ πλουσίου καὶ τὴν πολλὴν θεραπείαν ἣν εἶχε παρὰ πάντων δορυφορούμενος καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τῇ τρυφῇ προσηλωμένος, οὐκ ἐνομίζετε μακαριστὸν εἶναι; καὶ πάλιν ὁρῶντες τὸν πένητα ἐπὶ τοῦ πυλῶνος
30 ἐρριμμένον καὶ τοῖς χαλεποῖς ἔλκεσιν ἐκείνοις ἐκδεδομένον, οὐκ ἔταλανίζετε αὐτοῦ τὴν ζωὴν; Ἄλλ' ἰδοὺ νῦν ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων τὰ ἐναντία ὁρῶμεν γινόμενα, καὶ τὸν μὲν ἐν τηγάνοις

νά συναριθμῆται μαζί με τὸν πατριάρχη καὶ νά συγκαταλέγεται στὸ χορὸ τῶν δικαίων. «Ἀνάμεσα σ' ἐσᾶς καὶ σ' ἐμᾶς», λέγει. Εἶδες ποιό τέλος περίμενε αὐτὸν ποὺ με ὑπομονὴ καὶ εὐχαριστία ὑπέμεινε τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἀρρώστια καὶ τὴν πείνα; Διότι λέγει, «ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐσᾶς εἶναι στηριγμένο μεγάλο βάραθρο». Εἶναι πολύ, λέγει, αὐτὸ ποὺ μᾶς χωρίζει, καὶ ὄχι ἀπλῶς βάραθρο, ἀλλὰ μεγάλο. Καὶ πράγματι, εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόστασις ἀνάμεσα στὴν ἀρετὴ καὶ στὴν κακία καὶ πολλὴ ἡ διαφορὰ· διότι ἡ μία εἶναι πλατεῖα καὶ εὐρύχωρη καὶ ἡ ἄλλη στενὴ καὶ θλιμμένη· ἡ ἀπόλαυσις πλατεῖα καὶ εὐρύχωρη, ἐνῶ ἡ φτώχεια καὶ ἡ στέρησις στενὴ καὶ θλιμμένη.

Ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ λοιπὸν εἶναι ἀντίθετοι οἱ δρόμοι, καὶ ἐκεῖνος ποὺ προτιμᾷ τὴν παρθενία βαδίζει τὴ στενὴ καὶ θλιμμένη ὁδὸ, καθὼς καὶ αὐτὸς ποὺ ἐπιδιώκει τὴ σωφροσύνη, καὶ αὐτὸς ποὺ ἀσπάζεται τὴν ἀκτημοσύνη, καὶ αὐτὸς ποὺ περιφρονεῖ τὴ μάταια δόξα, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ με προθυμία βαδίζει τὴν πλατεῖα καὶ εὐρύχωρη ὁδὸ ἐπιδίδεται στὴ μέθη καὶ τὴν ἀπόλαυσι, στὴ μανία τῶν χρημάτων, στὴν ἀκολασία καὶ στὰ βλαβερὰ θεάματα, κι' ἔτσι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ δρόμους· ἔτσι λοιπὸν καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς τιμωρίας καὶ τῆς ἀναταποδόσεως θά βροῦμε ὅτι εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὶς ἀμοιβές. Διότι λέγει, «χάσμα μεγάλο εἶναι στηριγμένο ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς», δηλαδὴ ἀνάμεσα στοὺς δικαίους, τοὺς ἐναρέτους, ποὺ ἔχουν φθάσει σ' ἐκεῖνο τὸ τέλος· καὶ σ' ἐσᾶς, δηλαδὴ, ποὺ δαπανηθήκατε στὴν πονηρία καὶ τὴν κακία. Καὶ εἶναι τόσο μεγάλο τὸ βάραθρο, ὥστε οὔτε κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἐδῶ, νά μὴν μπορῆ νά ἔρθῃ πρὸς ἐσᾶς, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖ κανεὶς νά περάσῃ σ' ἐμᾶς. Εἶδες πόσο μεγάλο εἶναι τὸ βάραθρο; εἶδες ἀπάντησι βαρύτερη τῆς κολάσεως;

Ἄραγε ὅταν ἀκούσατε στὴν ἀρχὴ τὴν εὐημερία τοῦ πλουσίου καὶ τὴν πολλὴ περιποίησι ποὺ εἶχε, καθὼς ὅλοι τὸν φρουροῦσαν καὶ κάθε ἡμέρα ἦταν προσηλωμένος στὴν ἀπόλαυσι, δὲν τὸν θεωροῦσατε καλότυχο; Καὶ πάλι ὅταν βλέπατε τὸν φτωχὸ παραπεταμένο στὴν ἐξώπορτα καὶ παραδομένο σ' ἐκεῖνες τὶς φοβερὲς πληγές, δὲν ταλανίζατε τὴ ζωὴ του; Ἀλλὰ νά, τώρα ἀπὸ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων βλέπουμε νά γίνονται τὰ ἀντίθετα· τὸν πλούσιο νά τηγανίζεται μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴ εὐτυχία καὶ τὴ μέθη, ἐνῶ τὸν φτωχὸ νά εἶναι

μετὰ τὴν τρυφὴν ἐκείνην καὶ τὴν μέθην, τὸν δὲ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατριάρχου μετὰ τὴν πενίαν ἐκείνην τὴν ἐσχάτην καὶ τὸν λιμόν.

Ἄλλ' ἵνα μὴ εἰς πολὺ μῆκος ἐκτείνωμεν τὸν λόγον, ἀρκεῖ μέχρι τούτου συστειῖλαι τὴν διδασκαλίαν καὶ παρακαλέσαι τὴν ὑμετέ-
 5 ραν ἀγάπην, μὴ τὴν πλατεῖαν μεταδιώκειν πύλην, μηδὲ τὴν εὐρύ-
 χωρον ὁδόν, μηδὲ τὴν ἀνεσιν ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ τέ-
 λος ἑκατέρας ἐννοοῦντας, ταύτην μὲν φεύγειν, λογιζομένους τὰ κα-
 τειληφότα τὸν πλούσιον τοῦτον, τὴν δὲ στενὴν πύλην μεταδιώκειν
 καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδόν, ἵνα εἰς τὸ τῆς ἀνέσεως χωρίον μετὰ τὴν
 10 ἐνθάδε θλίψιν κατανητῆσαι δυνηθῶμεν.

Φεύγετε τοίνυν, παρακαλῶ, τὰς σατανικὰς θεωρίας καὶ τὴν ἐπιβλαβῆ τῶν ἵπποδρομιῶν θέαν. Διὰ γὰρ τοὺς ὑποσυρέντας καὶ πρὸς τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίσαντας ταῦτα εἶπεῖν προήχθημεν, ἵνα μαθόντες, ἐκείνην μὲν καταλίπωσι, τὴν δὲ τεθλιμμένην ὁδεύ-
 15 σαντες, τὴν τῆς ἀρετῆς λέγω, τῶν κόλπων τοῦ πατριάρχου ὁμοίως τῷ Λαζάρῳ ἀξιωθῶσι, καὶ τῆς γεέννης τοῦ πυρὸς κοινῇ πάντες ἐλευθερωθέντες, τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν», ἀπολαύσωμεν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 20 Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἄμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

στοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχῃ, μετὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴ φοβερῶτατη φτώχεια καὶ τὴν πείνα.

Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴν ἐκτείνουμε σὲ μεγάλο μάκρος τὸν λόγο, εἶναι ἀρκετὸ μέχρις ἐδῶ νὰ περιορίσω τὴ διδασκαλία καὶ νὰ παρακαλέσω τὴν ἀγάπη σας, νὰ μὴν ἐπιδιώκετε τὴν πλατειὰ πύλη, οὔτε τὸν εὐρύχωρο δρόμο, οὔτε μὲ κάθε τρόπο νὰ ζητᾶτε τὴν ἄνεσι, ἀλλὰ, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν σας τὸ τέλος τοῦ κάθε δρόμου, τὸν ἕνα νὰ τὸν ἀποφεύγουμε, ἀναλογιζόμενοι τὰ βάσανα ποὺ βρῆκαν αὐτὸν τὸν πλούσιο, καὶ νὰ ἐπιδιώκουμε τὴ στενὴ πύλη καὶ τὴν θλιμμένη ὁδὸ, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ καταλήξουμε στὸν τόπο τῆς ἀνέσεως μετὰ τὴν ἐδῶ θλίψι.

Νὰ ἀποφεύγετε λοιπόν, σᾶς παρακαλῶ, τὰ σατανικὰ θεάματα καὶ τὸ βλαβερὸ θέαμα τῶν ἵπποδρομιῶν. Διότι αὐτὰ παρακινήθηκα νὰ τὰ πῶ γι' αὐτοὺς ποὺ παρασύρθηκαν καὶ βάδισαν τὸν εὐρύχωρο δρόμο, ὥστε, ἀφοῦ μάθουν, ἐκεῖνον νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν, καὶ νὰ βαδίσουν τὸν θλιμμένο δρόμο, τὸν δρόμο τῆς ἀρετῆς λέγω, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦν τοὺς κόλπους τοῦ πατριάρχῃ σὰν τὸν Λάζαρο, καὶ ἀφοῦ ἐλευθερωθοῦμε ὅλοι μας ἀπὸ τὴ φωτιὰ τῆς γέεννας, ν' ἀπολαύσουμε τὰ ἀπερίγραπτα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα μάτι δὲν εἶδε καὶ αὐτί δὲν ἄκουσε, τὰ ὁποῖα εὐχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχουμε, μὲ τὴν χάρι καὶ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις, καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στο κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού εὐρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού εὐρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		3	6	164
				8	232
3	9-10	318	19	16	326
4	-	436	20	19	328
	7	120			
	9	318			
7	10	606			
9	25	610	11	15	52
12	1	172	35	30	82
	7	136			
12ξ.	-	510			
15	6	384			
17	5	614	8	10-11	422
18	2	464	17	6	82
	15	142	32	15	364. 422
20	19	330			
22	2	572			
28	-	420	3	4	580
	20	56			
37	7	540			
	20	540			
	35	544	12	8	94
	41	312		12	320
42	9	544	24	17	74
	22	546			
47	9	194. 284. 512.			
	Ἔξοδος		18	18	58
			19	4	512
2	4	202	21	29	620

Ἰωνᾶς			Δανιήλ		
3	4	580	2	30	208. 212
			5	17	210
	Ἀββακοῦμ		14	37	208
2	4	114		Ματθαῖος	
	Μαλαχίας		3	7-9	448
			4	6	204
1	14	344	5	3	56. 90
3	10	462		4	484
4	1	148		11-12	366
				20	74. 576
	Ἡσαίας			22	232
				44-45	74
1	2	148		45	466
	12	50		12	616
4	6	244	6	33	140
6	4	322		1	110
26	12	494	7	2	470. 612
40	1-2	494		6	84
	6-8	456		7	126
43	26	534. 584		13	632
53	9	246		14	284. 498
57	18	584		22	164
				23	164. 168
	Ἰερεμίας		8	14	466
				20	56. 238
7	16	516		9	56
8	4	632	10	11-15	590
9	1	150		16	298
20	7-9	392		18	174
	14	512		24	244
31	34	484		25	244
				38-39	174
	Ἰεζεκιήλ		11	8	286
				30	498
3	17	584	12	19	406
16	49	284		24	248
28	3	210	13	3	582
33	11	578		54	248
34	6	210	15	11	360
39	11	52		26-27	232

16	27	498		10-12	496
18	6	466	10	20	62
19	19	180	11	88	232
	21	366	12	18	452
	21-23	58	13	2	508
	22	62	16	9	516
	24	366		19	410. 592
	29	140		21	426. 520
20	26	180		22	448. 450. 642
23	2	370		23	642
	12	180		23-224	460
24	14	108		24	470. 486. 612. 644
25	-	514		24-26	602
	8	272		25	470. 612
	12	272		25-26	488
	26	322		26	324. 514
	27	398		28	524
	34	322		29	526
	34-36	62		30	526
	40	466	17	10	210
	41	322		23	134
	42	322	18	2-5	488
26	15	406		6	232
	21	404		13	232
	22	404	19	8	454
	28	14	22	19	38
	68	250		48	406
	75	314			
27	4	620			
	40	202. 250	5	14	496
63	248			23	362
30	38	252		39	652
			6	45	484
	Μάρκος			67	250
				71	404
1	24	450	7	12	248
6	18	56		20	250
				42	248
	Λουκάς			52	248
3	8	604	8	18	12
4	34	450		34	188
6	27-28	504		44	448
	36	340	9	4	156
9	8	496		16	248

Ἰωάννης

10	18	246	5	18	254
	20	248		20-21	30
2	47	404	6	7	450
13	34	12	8	7	54
	35	308		26	334
14	2	190		35	20
	14	168		37	254
	17	382		38-39	22
	23	228	12	18	298
	27	308		20	180
	30	246	13	10	72
15	14	146		11	68. 104
	15	168		14	288. 290
	16	246			
	26	12			
16	20	284			
	33	106. 172. 252.	2	1	484
		284. 500		9	144. 256
17	11	68		11	40
	19	32	4	4	484. 618
	20	10		6	484
	24	10. 46		7	152
				10	254
				11	254
				11-13	250
				13	256
2	9-10	28	5	1	590
3	6	56. 62		5	496
4	32	68		6	310
5	8	62	6	7	90
	41	100. 560		9-10	300
8	30	486	7	7	22
12	5	70		29	68
	22	212	9	15	256
	29	240		25	512
14	15	208		27	366. 500
16	17	450	10	4	202
18	19	72		11	486
21	21	376		13	276
28	4	432		27	188
				31	408
			11	27	496
1	12	116		30-32	496
	18	148		31	546
2	3-5	494	13	4	72

Κορινθίους Α'

Πράξεις

Ρωμαίους

	12	246	4	4	564
15	33	92		5	68
	41	616			
	52	332			
				Θεσσαλονικεῖς Α'	
			2	14	118
			4	4-5	562
3	13	334		13	592
	18	334		14	592
4	16	520		16	592
	17	254	5	18	90
	18	20			
5	4	162		Τιμόθεον Α'	
	20	408			
6	4-5	250	2	9	260
	10	56	5	6	498
	14	630		13	110
	16	16		14	50
8	12	344	6	8	260
11	2	270		10	166
	24-26	252			
12	2	254		Τιμόθεον Β'	
	8-9	252. 276. 366			
	21	564	2	5	512
				20-21	480
				24	402
	Γαλάτας		3	12	500
1	18	254		16	480
2	9-10	248			
4	19	102. 150. 314		Φιλήμονα	
5	4	314			
6	2	306		10-12	610
	9-10	468			
	14	154		Ἑβραίους	
			3	13	300
	Ἐφεσίους		7	16	64
3	3-4	380	8	13	384
4	17	562	10	5	64
	31	500		25	354
5	4	170. 438		34	350
			11	4	330
	Φιλιπησίους			37	512
				37-38	154
2	14	346	12	6	438

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

- A**
- Ἄαρὼν 88. 374.
- Ἄβελ 114. 118. 120. 122. 126. 138. 172. 196. 198. 242. 282. 316. 328. 330. 334.
- Ἄβραάμ 66. 136. 138. 158. 162. 174. 172. 176. 192. 196. 200. 222. 242. 348. 424. 444. 448. 460. 464. 470. 486. 510. 514. 520. 522. 526. 570. 574. 602. 604. 612. 614. 622. 642. 644.
- Ἄβραμ 614.
- ἀγαθότης 584. 646.
- ἀγαλλίασις 340.
- ἀγάπη 68. 70. 74. 78. 146. 296. 308. 438. 548.
- ἀγιασμός 298. 300. 308. 310. 348. 362. 482. 562.
- ἀγιότης 280. 282.
- ἀγιωσύνη 482.
- ἀγνότης 250.
- ἀγρυπνία 230.
- Ἄδὰμ 318. 460. 604.
- ἀδηφαγία 392. 424. 462. 638. 648.
- ἀδικία 148. 158. 182. 230. 488. 516. 598.
- ἀθανασία 146.
- ἀθέτησις 36.
- Ἄθῆναι 378.
- ἀθυμία 270. 294. 392. 410. 420. 424. 428. 478. 504. 536. 540. 556. 568. 576. 606. 6342.
- Αἰγύπτιος 88. 216. 218. 284.
- Αἴγυπτος, -οὶ 28. 88. 140. 196. 200. 204. 218. 250. 510. 540.
- Αἰθιοπία 26.
- Αἰθίοψ, -πες 484.
- Αἰλῶν 226. 228.
- αἷμα ραντισμοῦ 326. 328. 330. 334.
- αἱματοκχυσία 14.
- αἰρετικός, -οὶ 532. 550.
- αἰσχρολογία 512.
- αἰσχροφύτης 170. 438.
- αἰσχύνη 66. 148. 164. 246. 250. 258. 260. 390. 424. 456. 628. 644.
- αἰχμαλωσία 44. 206. 208. 222. 610.
- ἀκαθαρσία 564.
- ἀκολασία 604. 614. 638. 648. 652.
- ἀκτημοσύνη 652.
- ἀλήθεια 78. 80. 216. 218. 248. 276. 362. 402. 434. 524. 600. 606.
- ἀμάρτημα, -τα 30. 38. 42. 66. 88. 90. 112. 152. 232. 234. 238. 314. 316. 320. 342. 364. 374. 382. 432. 434. 438. 448. 452. 476. 486. 490. 496. 520. 534. 538. 546. 562. 588. 610. 616. 622. 624. 634.
- ἀμαρτία 12. 16. 26. 30. 34. 48. 54. 78. 82. 110. 118. 184. 190. 200. 204. 244. 246. 254. 260. 274. 276. 310. 314. 318. 338. 352. 354. 360. 434. 436. 450. 454. 482. 490. 494. 508. 510. 534. 538. 560. 564. 584. 586. 594. 606. 610. 616. 624.
- ἀμαρτωλός, -οὶ 52. 84. 226. 234. 252. 318. 320. 496. 508. 510. 520. 578. 586. 600. 614. 616. 620.
- ἀναισθησία 538.
- ἀναισχυντία 44. 230. 318. 394.
- Ἄνανίας 60.
- ἀναρχία 370.
- ἀνάστασις 68. 106. 122. 140. 176. 192. 2224. 332. 378. 430. 440. 530. 532. 546. 552. 554. 558. 564. 576.
- ἀνδρεία 176. 572.
- ἀνεξικακία 158. 160. 170. 298. 506.
- ἀνομία 54. 112. 166.

- ανταπόδοσις 196. 204. 226. 240. 296. 434. 532. 620.
 αντίδοσις 120. 124. 126. 492. 532. 620. 622. 650.
 Ἀντίχριστος 352.
 ἀπανθρωπία 320. 414. 424. 428. 444. 520. 612.
 ἀπάτη 116. 266. 600. 610.
 ἀπείθεια 370.
 ἀπιστία 134. 136. 142. 198. 432. 564.
 ἀπόγνωσις 80. 120. 314. 400. 544.
 ἀποδυσπέτησις 502.
 ἀπολύτρωσις 224.
 ἀπόνοια 618.
 ἀποστέρησις 462. 472.
 ἀπώλεια 276. 400. 594. 632.
 ἀργία 286. 416.
 ἀρετή 24. 34. 44. 56. 60. 68. 72. 80. 94. 120. 138. 144. 158. 164. 170. 206. 228. 252. 258. 294. 3023. 380. 396. 400. 414. 428. 436. 438. 444. 448. 458. 460. 466. 468. 482. 490. 492. 506. 514. 516. 526. 532. 538. 540. 562. 570. 574. 582. 602. 604. 608. 618. 620. 632. 634. 652.
 ἀρπαγή 94. 100. 150. 200. 392. 340. 350. 356. 440. 578.
 ἀσέβεια 112. 148. 630.
 ἀσέλγεια 158. 428. 564. 614. 638.
 Ἀσία 28.
 ἀσχημοσύνη 156. 610.
 ἀσωτία 648.
 ἀτυμία 58. 524. 562.
 Αὐσῆς 228.
 αὐτάρκεια 446.
 ἄφρασις 32. 66. 80.
 ἀφροσύνη 432.
 Ἀχαάβ 56. 620.
- B**
- Βαβύλας 518.
 Βαβυλῶν 26. 206. 222. 224. 510.
- Βαβυλώνιος, -οἱ 214. 284.
 Βαλαάμ 168.
 Βαλτάσαρ 212.
 βάπτισμα 14. 80. 610.
 Βαράκ 222.
 βασκανία 268. 540. 542.
 βδελυγμία 310.
 Βεελζεβούλ 248.
 Βενιαμὴν 544.
 βλακεία 462. 638. 644. 648.
 βλασφημία 500. 502. 504. 506. 512.
- Γ**
- Γαβαῶν 226. 228.
 Γαλάται 102.
 Γαλιλαία 248. 250.
 Γαλιλαῖοι 508.
 γάμος 300. 348. 356.
 γαστριμαργία 284. 456. 634. 638. 642. 646.
 Γεδεὼν 222.
 γέεννα 44. 74. 78. 96. 136. 146. 150. 164. 190. 232. 306. 314. 454. 460. 528. 652. 654.
 γοητεία 248.
 Γόμορρα 496. 590.
- Δ**
- δαυμόνιον, -α 62. 166. 168. 248. 250.
 δαίμων, -ες 54. 92. 148. 166. 168. 248. 400. 438. 448. 450. 504. 530.
 Δανιήλ 196. 206. 211. 222. 284.
 Δαυὶδ 74. 94. 158. 164. 222. 234. 244. 284. 316. 3203. 342. 418. 420. 512.
 διάβολος 18. 82. 90. 92. 130. 146. 204. 322. 390. 392. 398. 400. 408. 420. 448. 478. 502. 504. 530. 566. 594. 620. 628.
 διαθήκη 12. 14. 64.
 δικαιοκρισία 494.
 δικαιοσύνη 44. 74. 134. 136. 222. 294.

384. 460. 490. 564. 576. 598. 618. εὐεργεσία 146. 382.
 620. 624. 630. εὐημερία 460. 490. 494. 512. 516. 638.
 δόξα 54, 144. 524. 642. 652.
 δουλεία 86. 88. 178. 184. 194. 208. 210. εὐλάβεια 346. 414. 460. 506. 568. 578.
 368. 540. 582. 6046. 608. 610.
 δυσγένεια 592. εὐπραγία 414. 490. 524.
 δυσπραγία 428. 478. εὐσέβεια 360. 460. 616. 630.
 εὐσπλαγχνία 646.
 εὐτέλεια 600.
 εὐτραπελία 170. 438.
 εὐφημία 636. 638.
 εὐφροσύνη 86. 144. 334. 340. 414.
 εὐχαριστία 502. 650. 650.
 εὐχή 230. 232.
 ἔχθρα 76.

E

Ἐβραῖος, -οι 104. 114. 136.
 ἐγκαινισμὸς 66.
 ἐγκράτεια 50. 546.
 Ἐζεκίας 228. 364.
 εἰδωλολατρία 86. 218.
 Εἰρήνη 198. 216. 220. 298. 300. 308.
 348. 350. 382. 418. 494. 576. 590.

εἰρωνεία 248.

ἐκδικία 106.

Ἐλαμίται 26.

ἐλεημοσύνη 160. 170. 186. 190. 256. 324. 344. 462. 468. 516. 548. 574. 618.

ἐλευθερία 44. 266. 610.

Ἐλισσαῖος 56. 224.

Ἑλλην, -ες 106. 126. 136. 264. 532. 558. 562. 628. 630.

Ἐνώχ 122. 124. 126. 138. 172. 186.

ἐξιλασμός 80.

ἐξομολόγησις 108. 234. 418. 516. 534. 548. 632. 644.

ἐπαγγελία 136. 138. 222.

ἐπιβουλή 92. 194. 338. 504. 542.

ἐπίγνωσις 402.

ἐπιείκεια 46. 92. 268. 416. 428. 508.

ἐπιπορκία 170.

ἐπισυναγωγή 68. 70. 298. 354.

ἐπιτίμησις 394.

Ἑρμῆς 212.

Ἑρμωνιεῖμ 206.

Ἑρυθρὰ θάλασσα 216. 218.

εὐγένεια 592. 602. 608. 610.

εὐγνωμοσύνη 234. 376.

Z

Ζακχαῖος 454.

Ζαμβρι 314.

Ζαχαρίας 224.

Ζεὺς 212.

ζῆλος 70. 78. 82. 96.

H

ἡδονή 144. 242. 268. 288. 290. 294. 338. 416. 420. 424. 436. 628. 636. 640. 648.

Ἡλίας 56. 224. 238. 240. 244. 284. 512. 620.

ἡλιος δικαιοσύνης 18. 128.

Ἡρώδης 56. 212.

Ἡσαίας 332.

Ἡσαῦ 192. 194. 284. 310. 314.

Θ

θέλημα 48. 52. 378.

θεογνωσία 430.

θεοσέβεια 262.

Θεσσαλονικεῖς 300. 350. 562.

θλίψις 18. 20. 96. 98. 102. 106. 114.

194. 238. 250. 256. 276. 282. 284. κακηγορία 234.
 348. 354. 364. 366. 460. 500. 504. κακία 144. 156. 158. 190. 294. 318. 360.
 510. 602. 640. 654. 396. 410. 414. 416. 420. 428. 436.
 θυμός 46. 84. 204. 498. 500. 440. 444. 448. 460. 488. 506. 558.
 θυσία 16. 18. 26. 28. 32. 38. 40. 48. 54. 562. 596. 604. 620. 638. 652.
 64. 66. 80. 120. 178. 216. 342. 354. κακοτροπία 604.
 360. 362. 508. 566. 574. 650. κακουργία 432.
 θυσιαστήριον 66. 352. κακουχία 202.
 Θωμᾶς 196. καλοκαγαθία 444.
 Καπαδοκία 28.
 κερηβαρία 288.
 καρτερία 234. 454. 550. 596. 598. 614.
 624.

I

Ἰακώβ 56. 136. 138. 160. 164. 192. 194.
 198. 222. 282. 312. 420. 512. 612.
 Ἰάκωβος 224. 376.
 Ἰεζεκιήλ 26.
 Ἰερειμίας 196. 210. 392. 512. 516.
 Ἰεριχώ 216. 220.
 Ἰεροσουσαλήμ - Ἱεροσόλυμα 106. 144.
 254. 326. 328. 494.
 Ἰεφθαί 222.
 Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ 226. 228. 284.
 Ἰορδάνης 206.
 Ἰουδαία 28. 240. 250.
 Ἰουδαῖος, -οἱ 26. 54. 248. 250. 312.
 334. 352. 356. 392. 406. 416. 448.
 462. 528. 532. 628. 630.
 Ἰούδας 44. 316. 620.
 Ἰσαάκ 136. 138. 164. 172. 176. 178.
 192. 194. 198. 222. 512. 570. 572.
 574. 612.
 Ἰσμαήλ 176.
 Ἰσραήλ 56. 584.
 Ἰσραηλίτης 34.
 Ἰταλία 380.
 Ἰωάννης (ὁ Βαπτιστής) 56. 448. 604.
 Ἰωάννης (ὁ Εὐαγγελιστής) 196. 224.
 Ἰώβ 90. 92. 130. 400. 430. 432. 468.
 5052. 566. 570. 574. 624.
 Ἰωσήφ 192. 194. 196. 198. 284. 540.

K

Καὶν 114. 118. 122. 312. 316. 330. 436.

κατάγνωσις 534.
 κατάκρμα 38.
 κατάνυξις 88. 488. 516. 630.
 καταπέτασμα 64. 66.
 κατάρα 234.
 καταφρόνησις 36. 374. 506. 600.
 κατήφεια 148. 288. 322. 452. 584.
 κενοδοξία 232. 234. 236. 258. 260. 478.
 482. 498. 652.
 κηδεμονία 298.
 κίνδυνος 20. 202. 372.
 κλοπή 94.
 κοίμησις 552. 554.
 κολακεία 532. 594.
 κόλασις 38. 84. 88. 94. 106. 342. 404.
 40. 492. 504. 506. 520. 526. 532.
 586. 634. 642. 646.
 Κορίνθιος, -οἱ 276. 300. 332. 564. 590.
 κραιπάλη 84, 638.
 κρίσις 84. 94. 496. 530. 578. 590.
 Κυρήνη 28.

Λ

Λάζαρος 410. 424. 426. 430. 436. 440.
 444. 448. 45424. 456. 460. 464. 470.
 474. 486. 490. 492. 496. 506. 518.
 520. 526. 5258. 550. 552. 556. 592.
 602. 612. 616. 622. 624. 638. 640.
 644. 648. 654.

λατρεία 66.

ληλασία 578. 284. 606. 612.

Λιβύη 28.

Λουκάς 26. 410.

λοιδορία 168. 386. 392. 512.

λύπη 152. 224. 246. 294. 296. 312. 478. ξενοδοχία 356.

Λύστρα 214.

Λώτ 348. 612.

M

μαγγανεία 530.

μακροθυμία 130. 132. 492. 494. 506. 508.

μανία 400. 556. 628. 634. 638. 652.

ματαιότης 562.

μεγαλοψυχία 468.

μέθη 84. 156. 304. 390. 416. 424. 456.

462. 500. 614. 638. 642. 64. 650. ουσία 118.

654.

Μεσοποταμία 28. 510.

μετάνοια 44. 80. 108. 234. 312. 314.

324. 4042. 448. 454. 488. 494. 508. Παλαιστίνη 158. 510.

516. 534. 548. 604.

Μῆδοι 26.

μικροψυχία 158. 198.

μισθαποδοσία 100. 102. 200.

μισοξενία 464.

μνησικακία 72. 232.

μοιχεία 146. 290. 542.

μυστήριον 38. 82. 84. 628.

μωρολογία 170. 438.

Μωϋσῆς 14. 16. 74. 96. 198. 200. 204.

218. 226. 228. 284. 314. 326. 328. παραπληξία 562. 630.

332. 336. 372. 374. 422. 512. 526 παρατήρησις, -εις 360.

528. παρατήρησις βρωμάτων 360.

N

Ναβουχοδονόσορ 210.

Ναζαρέτ 248.

νηστεία 250. 514. 548.

νήψις 630.

Νινευή 580.

νόμος 12. 14. 54. 64. 72. 80. 82. 96. 330.

Νῶε 134. 138. 172. 196. 198. 242. 282.

ὀδύνη 424.

οἰκονομία 30. 230. 362.

ὀλοκαύτωμα 34. 48. 50. 574.

Ὀνήσιμος 610.

ὄνειδισμὸς 96. 98. 202. 204. 252. 354.

362. 386.

ὄργη 84. 130. 148. 150. 168. 170. 256.

448. 478. 494. 498. 500. 578. 580.

584. 606.

οὐσία 118.

Π

παιδεία 296. 298.

Παλαιστίνη 158. 510.

παλιγγενεσία 188.

Παμφυλία 28.

πανουργία 406.

παραίνεσις 350. 380. 392. 408. 536.

παράδεισος 144.

παράκλησις 96-104. 134. 216. 274. 276.

380.

παραμυθία 322. 380. 394. 442. 480. 496.

504. 538. 564. 584. 646.

παρανομία 432.

παραπληξία 562. 630.

παρατήρησις, -εις 360.

παρατήρησις βρωμάτων 360.

παραφροσύνη 556.

παρθενία 270. 272. 652.

Πάρθοι 26.

παροξυσμὸς 68. 70. 72.

παρρησία 36. 58. 66. 100. 102. 324. 340.

644.

Παῦλος 10. 20. 22. 50. 56. 74. 78. 88.

96. 106. 110. 116. 130. 150. 154.

162. 182. 186. 192. 196. 202. 208.

216. 222. 242. 246. 254. 260. 264. πρόχυσις τοῦ αἵματος 216.
 276. 288. 294. 308. 330. 354. 364. πρωτοτόκια 310. 312. 326. 328. 330.
 366. 372. 386. 390. 408. 430. 432. 334.
 450. 464. 468. 480. 484. 492. 498. πτωχεία 424. 446.
 500. 512. 546. 550. 552. 556. 560. Πύθων 450.
 564. 590. 604. 610. 616. 630.
- πειρασμός 98. 176. 194. 222. 250. 276. P
 298. 346. 358. 426. 438. 494. 498.
 500. 504. 524. ραθυμία 22. 74. 104. 122. 158. 282. 310.
 πενία 56. 58. 60. 94. 160. 254. 266. 386. 314. 364. 374. 498. 504. 508. 538.
 414. 424. 440. 446. 458. 468. 474. 578. 622. 636.
 480. 498. 504. 506. 522. 524. 560. Ραάβ 198. 216. 220.
 564. 588. 596. 600. 640. 648. 652. Σ
 654.
- Πέτρος 56. 60. 62. 74. 196. 314. 560. Σαμαρείτις 582.
 Πιλάτος 508. Σαμουήλ 222. 284.
 πίστις 54. 66. 68. 70. 82. 100. 104. 114. Σαμψών 222.
 116. 118. 124. 134. 136. 138. 140. Σαούλ 74. 376.
 142. 154. 172. 178. 194. 200. 216. Σάρρα 142.
 220. 246. 250. 300. 316. 330. 350. σατανᾶς 316. 496. 590.
 352. 360. 372. 468. 544. 582. σεισμός 578. 580. 584.
 πλάνη 530. Σεμεϊ 234.
 πλεονεξία 44. 58. 62. 74. 846. 88. 94. σεμνότης 258.
 150. 166. 170. 186. 188. 416. 436. Σίμων (Πέτρος) 316.
 440. 462. 500. 578. 582. 596. Σινᾶ 326. 328.
 πλημμέλημα 632. Σιών 326. 328.
 πλοῦτος 54. 56. 88. 440. 560. 580. 582. σκιατροφία 286.
 594. 596. 600. 622. 648. σκληραγωγία 498. 514.
 πολυπραγμοσύνη 468. σκότος τὸ ἐξώτερον 256.
 πονηρία 50. 76. 414. 416. 424. 428. 436. Σόδομα 284. 496. 590.
 440. 452. 490. 492. 494. 506. 508. Σοδομίτης, -αι 496.
 532. 580. 592. 596. 604. 610. Σολομών 608.
 Πόντος 28. σταυρός 16. 80. 174. 246. 248. 250. 252.
 Ρορνεία 290. 462. 590. 362. 528.
 πόρνη 582. στεναγμός 152.
 πραότης 268. 402. στενοχωρία 20. 44. 250. 252. 256. 642.
 προαίρεσις 40. 128. 178. 344. 356. 384. 650.
 448. 596. 608. 620. Στέφανος 224.
 προδοσία 406. συγγνώμη 74. 80. 82. 314. 318. 324.
 πρόνοια 424. 506. 530. 538. 598. 370. 374. 376. 392. 398. 408. 444.
 προσευχή 68. 230. 446. 462. 470. 520. 574. 582.
 προσήνεια 306. συγκατάβασις 28. 138. 230.
 προσκύνησις 132. συγχώρησις 632.
 προσφορά 34. 48. 52. 64. συκοφαντία 338. 542. 564.

συμπάθεια 646.
 συμφορά 410.
 σωτηρία 32. 68. 80. 88. 102. 138. 148.
 204. 218. 306. 324. 398. 400. 408.
 450. 460. 464. 482. 508. 516. 520.
 580. 584. 588. 632. 646.
 σωφροσύνη 46. 158. 160. 262. 300. 348.
 356. 390. 416. 542. 634. 652.

Τ

ταλαιπωρία 642.
 ταπεινοφροσύνη 210. 232. 234.
 ταπείνωσις 234.
 τελώνης 112. 232.
 Τιμόθεος 378. 380.
 τιμωρία 12. 38. 82. 88. 94. 122. 124.
 180. 278. 374. 392. 404. 406. 424.
 430. 432. 436. 456. 460. 470. 488.
 492. 496. 504. 506. 510. 516. 520.
 524. 526. 532. 578. 580. 586. 588.
 616. 634. 644.
 τρυφεραγωγία 286.
 τρυφή 54. 170. 284. 286. 288. 290. 292.
 392. 408. 410. 422. 424. 444. 454.
 456. 460. 474. 492. 494. 498. 504.
 532. 588. 596. 614. 622. 634. 642.
 646. 648. 652. 654.
 τύφος 258. 612.

Υ

ὕβρις 168. 226. 248. 374. 386.
 ὑπακοή 398.
 ὑπερηφάνια 578.
 ὑπεροψία 160. 170. 410.
 ὑπόκρισις 70.
 ὑπομονή 102. 200. 250. 454. 544. 550.
 596. 614. 650. 652.

Φ

Φαραώ 194. 198. 200. 282.
 Φαρισαῖος 576. 618.

φειδωλία 86.
 φθόνος 260. 268. 338. 542.
 φιλαγαθία 110.
 φιλαδελφία 160. 348.
 φιλανθρωπία 178. 222. 272. 318. 324.
 364. 404. 414. 460. 470. 520. 546.
 574. 578. 584. 598. 604. 606. 646.
 φιλαργυρία 166. 620.
 φιληδονία 580.
 Φίλιππος, ἀπόστολος, 486.
 Φίλιππος (βασιλεὺς Ἰουδαίων) 56.
 φιλοξενία 160. 348. 356. 466. 602. 612.
 φιλοπτωχεία 596.
 φιλοσοφία 142. 196. 234. 258. 376. 414.
 470. 550. 564. 574. 576. 588.
 φιλοστοργία 470. 568. 622. 628. 632.
 φιλοφροσύνη 466. 570.
 φλυαρία 110. 112.
 φόβος 434. 436.
 φόνος 312.
 Φρυγία 28.
 φώτισμα 78.

Χ

Χαναάν 608.
 Χασβίτις 314.
 χηρεία 266.
 χλευασία 252. 386.
 χρήματα 88. 90. 92. 464. 580. 634. 638.
 χρηματισμός 134.
 χρηστότης 494.
 Χριστιανισμός 308.
 Χριστιανός 60. 88. 162. 342.

Ψ

ψευδάδελφος 256.
 ψευδαπόστολος, -οι 530.
 ψευδοπροφήτης, -αι 530.
 ψευδόχριστος, -οι
 ψεύδος 70. 146.

Φωτοστιχειοθεσία: ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΕΛΕΥΘ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – Τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη 546 35 Τ.Θ. 400 90

Βιβλιοδεσία; ΑΦΟΙ ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ
Λαχανᾶ 17 – τηλ. 839 414 – Θεσσαλονίκη

Κεντρική Πώληση: ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Άρμενοπούλου 30 – τηλ. 200 621 – Θεσσαλονίκη 546 35 Τ.Θ. 400 90

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5 – 8
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	10 – 655
Α' ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ	9 – 387
ΟΜΙΛΙΑ ΙΣ' (Έβρ. 9,15 – 23)	10 – 25
ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ' (Έβρ. 9,24 – 10,7)	26 – 47
ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ' (Έβρ. 10,8 – 18)	48 – 63
ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ' (Έβρ. 10,19 – 25)	64 – 77
ΟΜΙΛΙΑ Κ' (Έβρ. 10,26 – 31)	78 – 95
ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ' (Έβρ. 10,32 – 11,3)	96 – 113
ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ' (Έβρ. 11,3 – 6)	114 – 133
ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ' (Έβρ. 11,7 – 12)	134 – 153
ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ' (Έβρ. 11,13 – 16)	154 – 171
ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ' (Έβρ. 11,17 – 19)	172 – 191
ΟΜΙΛΙΑ ΚΣ' (Έβρ. 11,20 – 28)	192 – 215
ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ' (Έβρ. 11,28 – 37)	216 – 237
ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ' (Έβρ. 11,37 – 12,3)	236 – 273
ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ' (Έβρ. 12,4 – 10)	274 – 293
ΟΜΙΛΙΑ Λ' (Έβρ. 12,11 – 15)	294 – 307
ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ' (Έβρ. 12,14 – 17)	308 – 325
ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ' (Έβρ. 12,18 – 27)	326 – 345
ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ' (Έβρ. 12,28 – 13,16)	346 – 369
ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ' (Έβρ. 13,17 – 25)	370 – 387
Β'. ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΤΩΧΟΝ ΛΑΖΑΡΟΝ, ΛΟΓΟΙ Α' – Ζ'	390 – 655
Λ Ο Γ Ο Σ Α'	390 – 443
Λ Ο Γ Ο Σ Β'	444 – 475
Λ Ο Γ Ο Σ Γ'	476 – 517
Λ Ο Γ Ο Σ Δ'	518 – 549
Λ Ο Γ Ο Σ Ε'	550 – 577
Λ Ο Γ Ο Σ Σ'	578 – 625
Λ Ο Γ Ο Σ Ζ'	626 – 655
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	657 – 679
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	657 – 662
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	663 – 679